

ילקוט שמעוני - דברים

• פרשת דברים • פרשת ואתחנן • פרשת עקב • פרשת ראה • פרשת שפטים • פרשת כי תצא • פרשת כי תבוא • פרשת נצבים • פרשת וילך • פרשת האזינו • פרשת וזאת הברכה

פרשת דברים

[פרק א](#) [פרק ב](#) [פרק ג](#)

פרשת ואתחנן

[פרק ג](#) [פרק ה](#) [פרק ו](#) [פרק ז](#)

פרשת עקב

[פרק ז](#) [פרק ח](#) [פרק ט](#) [פרק י](#) [פרק יא](#)

פרשת ראה

[פרק יא](#) [פרק יב](#) [פרק יג](#) [פרק יד](#) [פרק טו](#) [פרק טז](#)

פרשת שפטים

[פרק טז](#) [פרק יז](#) [פרק יח](#) [פרק יט](#) [פרק כ](#) [פרק כא](#)

פרשת כי תצא

[פרק כא](#) [פרק כב](#) [פרק כג](#) [פרק כד](#) [פרק כה](#)

פרשת כי תבוא

[פרק כו](#) [פרק כז](#) [פרק כח](#) [פרק כט](#)

פרשת נצבים

[פרק כט](#) [פרק ל](#)

פרשת וילך

[פרק לא](#)

פרשת האזינו

[פרק לב](#)

פרשת וזאת הברכה

פרק לג פרק לד

דברים

פרשת

פרק א

א "אלה הדברים אשר דבר משה", וכי לא נתנבא משה אלא אלו בלבד, והרי כתב כל התורה שנאמר (להלן לא, ט) "ויכתב משה את התורה הזאת", ומה תלמוד לומר "אלה הדברים", מלמד שהיו דברי תוכחות, שנאמר "וישמע ישראל ויבצעט". פיוצא בו אתה אומר (עמוס א, א) "דברי עמוס אשר היה בנקדים מתקוע אשר חזה על ישראל בימי עזיה מלך-יהודה", וכי לא נתנבא עמוס אלא אלו בלבד, והרי יותר מכל חבירי נתנבא ומה תלמוד לומר "דברי עמוס", מלמד שהיו דברי תוכחות, שנאמר (שם ד, א) "שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שמרון", אלו בתי דינין שלקחו. פיוצא בדבר אתה אומר "ואלה הדברים אשר דבר (ירמיהו) [ה'] אל ישראל ואל יהודה", וכי לא נתנבא ירמיהו אלא אלו בלבד, והלא שני ספרים כתב ירמיהו שנאמר (שם נא, סד) "עד הנה דברי ירמיהו" ומה תלמוד לומר "ואלה הדברים", מלמד שהיו דברי תוכחות שנאמר (שם ל, ה-ז) "קול חרדה שמענו פחד ואין שלום, שאלו נא וראו אם ילד (פו) זכר, מדוע ראיתי כל-גבר ידיו על חלציו פילדה ונהפכו כל פנים

לְיַרְקוֹן, הוּא כִּי גְדוֹל הַיּוֹם הַהוּא מֵאִין כְּמֹהוּ וְעַת צָרָה הִיא לִיעֲקֹב וּמִמְנָה יִנְשָׁע". פִּיּוּצָא בְּדִבְרֵי אֶתְהָ אֹמֵר (שמואל ב' כג, א) "וְאֵלֶּה דְבָרֵי דְיִדְוּ הָאֲחֵרִימִים", וְכִי לֹא נִתְנַבֵּא דְיִדְוּ אֵלֶּה אֵלֹוּ בְּלִבְד, וְהִלָּא כְּבָר נֶאֱמַר "רוּחַ ה' דְּבָר בִּי וּמִלְתּוֹ עַל לְשׁוֹנֵי" וְכֵן תִּלְמוּד לֹמַר "וְאֵלֶּה דְבָרֵי דְיִדְוּ הָאֲחֵרִימִים", מִלְּמַד שֶׁהָיוּ דְבָרֵי תּוֹכְחוֹת שְׁנֶאֱמַר (שם ו-ז) "וּבְלִיעַל כְּפוּץ מִנְד כְּלָהִם כִּי לֹא בָּיַד יִקְחוּ וְאִישׁ יִגַּע בְּהֵם (יְדוּ) [יְמֵלֵא] בְּרִזָּל וְעַץ חֲנִית". פִּיּוּצָא בּוֹ אֶתְהָ אֹמֵר "דְּבָרֵי קִהְלַת בֶּן דְּיִדְוּ", וְכִי לֹא נִתְנַבֵּא שְׁלֵמָה אֵלֶּה אֵלֹוּ בְּלִבְד, וְהִלָּא שְׁלֵשָׁה סְפָרִים כְּתִבּוּ וְחֲצֵי חֲכָמָתוֹ הִיָּתָה מְשָׁל, אֵלֶּה מַה תִּלְמוּד לֹמַר "דְּבָרֵי קִהְלַת", מִלְּמַד שֶׁהָיוּ דְבָרֵי תּוֹכְחוֹת שְׁנֶאֱמַר (שם ה-ו) "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְגו' הוֹלֵךְ אֶל דְּרוֹם" וְגו', וְאֹמֵר (שם, ז) "כֹּל הַנְּחָלִים הַלְכִים אֶל הַיָּם", כִּנְהָ אֶת הַרְשָׁעִים בְּחֻמָּה וּלְבָנָה וּבָיִם, שְׂאִין לָהֶם מִתּוֹן שְׂכָר.

רמז תשפט "אֵל כָּל יִשְׂרָאֵל", אֵלֹוּ הוֹכִיחַ מִקְצָתוֹן הָיוּ אֵלֹוּ שְׁבִישׁוּק אֹמְרִים כְּדֵי הִיָּתָם שׁוּמְעִין מִבֶּן עֲמָרָם וְלֹא הִיָּתָם מְשִׁיבִין לוֹ דְּבָר כְּדֵי וְכָד, אֵלֹוּ הִיָּינוּ שָׁם הִיָּינוּ מְשִׁיבִין אֲרַבְעָה וְחֲמִשָּׁה פְּעָמִים עַל כָּל דְּבָר וְדְבָר. דְּבָר אַחַר "אֵל כָּל יִשְׂרָאֵל". מִלְּמַד שֶׁכִּנְסוֹן מִשָּׁה מְגִדוֹלָם וְעַד קִטְנִים וְאֹמֵר לָהֶם הַרִינִי מוֹכִיחָם, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּשׁוּבָה יָבֹא וַיֹּאמֶר. דְּבָר אַחַר "אֵל כָּל יִשְׂרָאֵל". מִלְּמַד שֶׁהָיוּ כָּלֵם בְּעֲלֵי תּוֹכְחָה וַיְכֻלִּים לְעַמֵּד בְּתוֹכְחוֹת. אֹמֵר רַבִּי טְרַפּוֹן, הָעֲבוּדָה, אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה מִי שֶׁיִּכּוֹל לְהוֹכִיחַ. אֹמֵר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, הָעֲבוּדָה, אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה מִי שֶׁיִּכּוֹל לְקַבֵּל תּוֹכְחוֹת. אֹמֵר רַבִּי עֲקִיבָא, הָעֲבוּדָה, אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שִׂיּוּדַע הִיאֵד מוֹכִיחִין. אֹמֵר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי מַעִיד אֲנִי עָלֵי שְׂמִים וְאֲרַץ שְׁיִוְתָר מִחֲמִשָּׁה פְּעָמִים נִתְקַנְתָּר עַל יְדֵי עֲקִיבָא לְפָנֵי רַבִּין גַּמְלִיאֵל מִפְּנֵי שֶׁהִיָּתִי קוֹבֵל עָלָיו וְהִיָּתִי מְקַנְתָּרוֹ, וְכָל כְּדֵי יוֹדַע אֲנִי בּוֹ שֶׁהִיָּה מוֹסִיף בִּי אֶתְהָבָה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת לְקִיָּם מַה שְׁנֶאֱמַר "אֵל תּוֹכַח לֹא פֶן יִשְׁנֶאֱדָה הוֹכַח לְחָכָם וַיִּאֶתְהָבְדָּה".

רמז תשצ "בְּעֵבֶר הִירְדָּן", מִלְּמַד שֶׁהוֹכִיחַן עַל מַה שֶׁעָשׂוּ בְּעֵבֶר הִירְדָּן. בְּמִדְבָּר. מִלְּמַד שֶׁהוֹכִיחַן עַל מַה שֶׁעָשׂוּ בְּמִדְבָּר. דְּבָר אַחַר "בְּמִדְבָּר" מִלְּמַד שֶׁהָיוּ נוֹטְלִין בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם קִטְנִים וְזוֹרְקִין לְתוֹדַע חִיקוֹ שֶׁל מִשָּׁה וְאֹמְרוֹ לוֹ בֶּן עֲמָרָם, מַה הִנְאָה הִתְקַנְתָּ לָהֶן לְאֵלֹוּ, מַה פְּרִנְסָה הִתְקַנְתָּ לָהֶן לְאֵלֹוּ. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר הָרִי הוּא אֹמֵר (שמות טז, ג) "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יִתֵּן מוֹתָנּוּ בְּיַד ה'... בְּשִׁבְתָּנוּ עַל סִיר הַבֶּשֶׂר" וְגו'. בְּעֵרְבָה. מִלְּמַד

שְׁהוֹכִיחַן עַל מַה שֶׁעָשׂוּ בְּעֲרֵבוֹת מוֹאָב. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר כה, א) "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁטִים" וְגו'.

"מוֹל סוֹף", מְלַמֵּד שְׁהוֹכִיחַן עַל מַה שֶׁעָשׂוּ עַל הַיָּם וְהַמְרוֹ בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַפְּנוּ עֶרְף כְּלָפֵי מִשָּׁה שְׁלֹשׁ מִסְעוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר הַמְרוֹ עַל הַיָּם וְהַמְרוֹ בְּתוֹךְ הַיָּם וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קו, א) "וַיִּמְרוּ עַל יָם בַּיָּם סוֹף". יְכוֹל שֶׁלֹּא הוֹכִיחַן אֶלָּא בְּתַחֲלַת הַמִּסָּע, בֵּין מִסָּע לְמִסָּע מִנֵּי. תְּלַמּוּד לומר "בֵּין פֶּאֶרְן וּבֵין תַּפְּלִי". תַּפְּל וְלָבָן. שֶׁתַּפְּלוּ עַל הַפֶּן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּנְפְּשׁוּ קֶצֶה בְּלַחֵם הַקֶּלֶקֶל". אָמַר לָהֶם, שׁוֹטִים, כָּל עֲצָמָם שֶׁל מְלָכִים אֵין בּוֹרְרִין לָהֶם אֶלָּא לַחֵם קַל שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד בָּהֶם גּוֹסְרוֹדְלִיָּא אוֹחֲזֵתָם, אֲבָל אַתֶּם בְּטוֹבָה שֶׁהִטְבַּתִּי לָכֶם בְּהַ אַתֶּם מִתְרַעְמִין לְפָנַי, הֵיוּ אוֹמֵר בְּשִׁטוֹת אֲבִיכֶם הִלְכְּתֶם, שֶׁאַמְרַתִּי (בראשית ב, יח) "אֲעַשֶּׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֹגְדוֹ", בְּטוֹבָה שֶׁהִטְבַּתִּי לוֹ בְּהַ נִתְרַעַם לְפָנַי וְאָמַר "הָאֵשָׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי" וְגו'.

רמז תשצא "וַיִּחְצַרְתָּ", אָמַר לָהֶם לֹא הָיָה לָכֶם לְלַמֵּד מִמָּה שֶׁעָשִׂיתִי לְמַרְיָם בְּחִצְרוֹת, אִם לְמַרְיָם הִצְדַּקְתָּ לֹא נִשְׂאֵתִי לָהֶם פְּנִים בְּדִין קַל וְחֹמֶר לְשֶׁאֵר בְּנֵי אָדָם. דָּבָר אַחֵר וַיְמַה מַרְיָם שֶׁלֹּא דִבְרָה אֶלָּא בְּאַחִיָּה הַקָּטָן מִמֶּנָּה כִּוּ נִעְנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בְּמִי שֶׁגָּדוֹל הַיָּמֵנוּ עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. דָּבָר אַחֵר וַיְמַה מַרְיָם כְּשֶׁדִבְרָה לֹא שָׁמַע כָּל בְּרִיָּה אֶלָּא הַמְקוֹם בְּלִבָּד כְּעֵנִין שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב, ב) "וַיִּשְׁמַע ה' כִּי נִעְנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בְּגִנוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

רמז תשצב "וַיְדִי זָהָב", אָמַר לָהֶם זֹו יְתִירָה לְכָל מַה שֶׁעָשִׂיתֶם שֶׁמְעֵשָׂה הָעֶגְל קֶשֶׁה עָלַי מִן הַכֹּל. הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר מְשַׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמָה לְאַחַד שֶׁעָשָׂה לְחֲבֵרוֹ צְרוֹת הַרְבֵּה, בְּאַחֲרוֹנָה הוֹסִיף לוֹ צָרָה אַחַת. אָמַר לוֹ הֵא יְתִירָה לְכָל מַה שֶׁעָשִׂיתָ לִי, זֹו קֶשֶׁה עָלַי יוֹתֵר מִן הַכֹּל. כִּי אָמַר הַמְקוֹם לְיִשְׂרָאֵל זֹו יְתִירָה לְכָל מַה שֶׁעָשִׂיתֶם, מְעֵשָׂה הָעֶגְל קֶשֶׁה עָלַי יוֹתֵר מִן הַכֹּל. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר מְשַׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמָה, לְאַחַד שֶׁהָיָה מְקַבֵּל חֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם וְהָיוּ הַכֹּל מְאֻשְׁרִין אוֹתוֹ. בָּאוּ עוֹבְדֵי אֱלִילִים וְקַבְּלָם, הָיוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים כִּי הוּא וְסוֹתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְקַבֵּל אֶת הַכֹּל. כִּי אָמַר מִשָּׁה לְיִשְׂרָאֵל וְדִי זָהָב לְמִשְׁכָּן וְדִי זָהָב לְעֶגְל. רַבִּי בִּנְיָמִן אוֹמֵר עֲבָדוּ יִשְׂרָאֵל עֲבוֹדָה זָרָה, הָרִי הוּ חַיְבִין כְּלָיָה, יְבוֹא זָהָב מִשְׁכָּן וַיִּכְפֹּר עַל זָהָב הָעֶגְל.

רבי יוסי בר חנינא אמר הרי הוא אומר במדבר בערבה, אלו עשרה נסיונות שנסו אבותינו את המקום [במדבר], ואלו הן שנים בים שנים במים שנים במן שנים בשלו אחד במעשה העגל ואחד במדבר פארן במרגלים. אמר ליה רבי יוסי בן דורמסקית לרבי יהודה למה אתה מענות עלינו את הכתובים, מעיד אני עלי שמים וארץ שחזרנו על כל המקומות ואין מקום שנקרא אלא על שם המארע וכן הוא אומר (בראשית כו, כ) "ויקרא שם הבאר עשק" וגו' "ויקרא אתה שבעה" וגו' פיוצא בו אתה אומר דרש רבי יהודה (זכריה ט, א) "משא דבר ה' בארץ חדרד" ודמשק מנחתו", זהו משיח, שהוא חד לאמות העולם ורד לישראל. אמר ליה רבי יוסי בן דורמסקית, יהודה, למה אתה מענות עלינו את הכתובים, מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש שם מקום ששמו חדרד. אמר ליה ומה אתה מקים "ודמשק מנחתו". שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק, שנאמר "ודמשק מנחתו", ואין מנוחה אלא ירושלים שנאמר (תהלים קלב, יד) "זאת מנוחתי עדי עד". אמר ליה ומה אתה מקים (ירמיהו ל, יח) "ונבנתה עיר על תלה". אמר ליה שאינה עתידה לזוז ממקומה. אמר ליה ומה אני מקים "ורחבה ונסבה למעלה". שעתידה ארץ ישראל להיות מרחבת ועולה מכל צדדיה כתאנה זו שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה, ושערי ירושלים עתידין להיות מגיעין עד דמשק וכן הוא אומר (שה"ש ז, ה) "אפד כמגדל הלבנון צופה פני דמשק", וגליות באות וחונות בתוכה שנאמר "ודמשק מנחתו", ואומר (ישעיה ב, ב) "באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים", ואומר (שם, ג) "והלכו עמים" וגו'. פיוצא בדבר דרש רבי יהודה "וירכב אתו במרכבת המשנה" וגו', זה יוסף, שהוא אב בחכמה ורד בשנים. אמר ליה רבי יוסי בן דורמסקית, יהודה, למה אתה מענות עלינו את הכתובים, מעיד אני עלי שמים וארץ שאין אברד אלא לשון ברבים, שהיו הכל נכנסין ויוצאין תחת ידו שנאמר (שם) "ונתון אתו על כל ארץ מצרים".

רמז תשצג דבר אחר "אלה הדברים", מי שהיה מחלק נכסיו בשעת מיתתו מהו שיהו דבריו קימין. כך שנו רבותינו המחלק נכסיו על פיו רבי אלעזר אומר רבה לאחד ומעט לאחד דבריו קימין, ומה טעם, שלא יהו יורשים אומרים מבלבולת היתה דעתו. אימתי דבריו קימין. אמרו רבותינו בודקים אותו שלש פעמים, אם אמר על לאו לאו ועל הן הן דבריו קימין. הרי מן המשנה. מן המקרא מנין. אלא אתה מוצא, בשעה שבא

מִשֶׁה לְהוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל סוּף אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל מְרַנְּנִים וְאוֹמְרִים
אֵינּוּ בִּדְעָתוֹ. מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה, לְזָקֵן שֶׁהוּא סְמוּךְ לְמוֹת. קָרָאוּ
לְלִבְלָר שְׂיִכְתֵּב נִכְסָיו לְבָנָיו. כִּיֹּן שֶׁבֵּא הַלְּבָלָר הַתְּחִיל לְצוּוֹת לְבָנָיו וְנוֹתֵן
לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי חֶלְקוֹ. אָמְרוּ בָּנָיו לְלִבְלָר בְּרַר לָנוּ דִּיתִיקִי. אָמַר לָהֶם
אֵינָה נִבְרָרֶת אֶלָּא בַּשָּׂעָה הַזֹּאת שְׂאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, שְׁנִשְׂאֵל לְזָקֵן אֶת דְּבָרָיו
פְּעַם וּשְׂתִימִים. הַתְּחִיל הַלְּבָלָר שׁוֹאֵלוֹ אֵלּוּ הָעוֹמְדִין לְפָנָיֶךָ בְּנִיֶּךָ הֵם, אָמַר לוֹ
הוּ. בֵּית זֶה שְׂלָךְ הוּא, אָמַר לוֹ הוּ. אָמַר לוֹ בְּאֵיזָה שְׂכוּנָה אַתָּה נָתוּן, אָמַר
לוֹ בַּשְּׂכוּנַת פְּלוּנִי. אָמַר הַלְּבָלָר לְיוֹרְשָׁיו עַכְשָׁיו הַדִּיתִיקִי קִיָּם. כָּךְ בְּסוּף
אַרְבָּעִים שָׁנָה כָּשֶׁבֵּא מִשֶׁה לְהוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל הַתְּחִילוּ יִשְׂרָאֵל מְהַרְהָרִין
לוֹמַר תֵּאמַר שֶׁהוּא בְּדַעַת (כָּךְ בְּסוּף שָׁנָה) [שְׁפוּי, כִּיֹּן] שְׂהַרְגִישׁ אָמַר לָהֶם
חַיִּיכֶם שְׂאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם דְּבָר עַד שְׂאֲמַר לָכֶם בְּאֵיזָה מְקוֹם אָנִי וְאַתֶּם
נִתּוּנִים, וְהוּא אוֹמֵר בְּמִדְבָּר בְּאֵיזָה מִדְבָּר, וְהוּא אוֹמֵר בְּעֶרְבָה מוֹל סוּף מִי
הֵם שְׂכָנָיו, וְהוּא אוֹמֵר בֵּין פְּאָרָן וּבֵין תַּפֵּל וְלָבָן וְחִצְרֵת וְכַמָּה יָמִים יֵשׁ לָנוּ
מִמִּצְרַיִם, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ בְּאֵיזָה יוֹם וְכַמָּה יָמִים מִכָּאן
לְסִינֵי וְהוּא אוֹמֵר אֶחָד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב. מִיָּד כְּשֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּרַר לָהֶם
הַדְּבָרִים אָמְרוּ לוֹ אָמַר כָּל מָה שְׂאַתָּה רוֹצֵה, שְׂדַבְרִיֶּךָ נִרְאִים. מִנֵּן. מִמָּה
שְׂקָרִינוּ בְּעֵינֵינוּ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דְּבַר מִשֶׁה.

זֶה שְׂאֲמַר הַכְּתוּב (מִשְׁלֵי כד, כד) "אֵמֵר לְרָשָׁע צְדִיק אַתָּה יִקְבְּ(ו)הוּ עַמִּים"
וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שֵׁם, כה) "וְלִמּוֹכִיחִים יִנָּעִם", אֶלָּא כָּל מִי שְׂיִוְדַע שְׂחִבְרוּ
רָשָׁע וּמְחַנֵּף לוֹ וּמִלֵּא עוֹזְנוֹת וְאוֹמֵר לוֹ צְדִיק אַתָּה רָאוּי שְׂיִבּוֹאוּ עָלָיו כָּל
הַקְּלָלוֹת שְׂבַתוֹרָה, "יִקְבְּ(ו)הוּ" לְשׁוֹן [קְלָלָה] דְּכַתִּיב "מָה אֶקְבִּי וְגו'". אֲבָל
מִי שֶׁהוּא מוֹכִיחַ חִבְרוּ שְׂיִחְזוֹר בּוֹ נוֹטֵל בְּרָכוֹת שְׂנֵאָמַר "וְלִמּוֹכִיחִים יִנָּעִם".
אוֹתוֹ הַמְּתוֹנֵכִם אִם קִבֵּל עָלָיו וְחוֹזֵר בּוֹ אִף הוּא מְקַבֵּל בְּרָכוֹת שְׂנֵאָמַר (מִשְׁלֵי
שֵׁם) "וְעֲלִיָּהֶם תִּבּוֹא בְּרַכַּת טוֹב", "עָלָיו תִּבּוֹא בְּרַכַּת הַטּוֹב" אֵין כְּתִיב כָּאן
אֶלָּא "וְעֲלִיָּהֶם", הַמּוֹכִיחַ וְהַמְּתוֹנֵכִם. לְכָךְ הוֹכִיחַ מִשֶׁה אֶת דוֹרוֹ, וּמִפְּנֵי
שְׂקִבְלוֹ מִמֶּנּוּ קִבְּלוּ בְּרָכוֹת שְׂנֵאָמַר "ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם" וְגו',
וּשְׂלֵמָה צוּנֵחַ (מִשְׁלֵי טו, לא) "אֲזַן שְׂמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים בְּקֶרֶב חֲכָמִים תִּלְוִין"
זֶה דוֹרוֹ שֶׁל מִשֶׁה שְׂנֵעֲשׂוּ חֲכָמִים שְׂנֵאָמַר (לְהִלּוֹן פְּסוּק יג) "הִבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים"
וְגו'.

דְּבַר אַחַר "אֵלֶּה הַדְּבָרִים", לְדַן גְּזוֹל וְיִשֵּׁב לְדוֹן לְמִי שְׂגִזַּל לוֹ וְאוֹמֵר הִשָּׁב
אֶת הַגְּזוּלָה, וְהוּא יוֹצֵא לְחוּץ וּמְשַׁחֵק עָלָיו וְאוֹמֵר רָאוּי שֶׁהוּא גּוֹזֵל לְאַחֲרִים

ולוי אומר השב הגזלה, נמצאו דבריו מתברין, ושלמה צווח "וחכמת המסכן בזויה" והלא כבר נאמר (ישעיה סו, ב) "ואל זה אביט אל עני ונכה ריח" אלא זה הממסכן דבריו אינו נשמעין. אבל משה נאים הן דבריו שהן יוצאין מפיו, שהוכיח עצמו תחלה שלא יהא נחשד שנאמר (במדבר טז, טו) "לא חמור אחד מהם נשאתי". דבר אחר מתחלה אמר (שמות ד, י) "לא איש דברים אנכי" ועכשיו אלה הדברים. משל למען שהיו בו מים נאים והיה מושך מעט. ראה אותו אמן ותקנו והיה מושך מים עד לאין סוף. כך משה, מתחלה אמר "לא איש דברים אנכי", כיון שלמדו הקדוש ברוך הוא בתקונו ואמר לו "מי שם פה לאדם" (שם, יב) "ואנכי אהיה עם פיך", התחיל צווח אלה הדברים.

דבר אחר אהבו של אדם אומר לו השמר בעצמך, אבל שונאו אומר לו אל תתירא, כדי להפילו. משה אמר "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וחרה אף ה' בכם", דין הוא, אינו נושא פנים (להלן י, יז) "ולא יקח שחד". משה היה מוכיח, אבל בלעם הרשע אמר להם אל תיראו עשו כל מה שאתם מבקשים, (במדבר כג, כא) [ו]תרועת מלך בוי"ה הוא אמר ולא יעשה", וכששמעו מיד נפלו שנאמר (שם כה, א) "וישב ישראל בשטים", ושלמה צווח "נאמנים פצעי אוהב" זה משה "ונעתרות נשיקות שונא" זה בלעם הרשע. דבר אחר מה כתיב למעלה מן הענין, (במדבר לו, יג) "אלה המצות" ואחר כך אלה הדברים, אמר הקדוש ברוך הוא חביבין עלי דברי משה שהוכיח את ישראל כנגד כל המצוות שנתתי לכם, לכך נאמר "אלה המצות" אלה הדברים.

רמז תשצד כתיב (משלי טו, ד) "מרפא לשון עץ חיים", אין עץ חיים אלא תורה, שכתוב בה "עץ חיים היא למחזיקים בה". ולשונה של תורה מתיר הלשון. תדע לך, לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא מעלה מגן עדין אילנות משבחים שמרפאין את הלשון דכתיב (יחזקאל מז, יב) "ועל- הנחל יעלה על שפתו" וגו', וכתיב "ועלהו לתרופה", להתיר פה, מי שהוא אלם ולועט הימנו לשונו מתרפא ומצחצח מיד בדברי תורה, שפך פתוב (שם) "מזה ומזה", ואין מזה ומזה אלא דברי תורה שנאמר (שמות לב, טו) "מזה ומזה" (הו) [הם] כתבים". רבי [לוי] אמר מה לך ללמד ממקום אחר, צא ולמד ממקומו, הרי משה עד שלא זכה לתורה כתיב בו "לא איש דברים אנכי",

כִּינּוּן שְׂזָכָה לַתּוֹרָה נִתְרַפָּא לְשׁוֹנוֹ וְהִתְחִיל מְדַבֵּר דְּבָרִים שְׁנֵאמַר "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר מֹשֶׁה".

רמז תשצה כְּתִיב (משלי כח, כג) "מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי חוֹן יִמְצָא מִמַּחְלִיק לְשׁוֹן". "מוֹכִיחַ", זֶה מֹשֶׁה. "אָדָם", אֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵאמַר (יחזקאל לד, לא) ("וְאֶתְנָה) [וְאֶתְּו] צֹאנֵי וְגו'. אַחֲרָי", אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשִׁבְלֵי לְהַבִּיאַן אַחֲרָי. "חוֹן יִמְצָא", [זֶה מֹשֶׁה] דְּכָתִיב (שמות לג, יב) "וְגַם מְצֵאתָ חוֹן בְּעֵינָי". "מִמַּחְלִיק לְשׁוֹן", זֶה בַּלְעָם שֶׁהַחֲלִיקוֹן בְּנִבּוּאָתוֹ וְגִבָּה לְבֹן וְנָפְלוּ בְּשֵׁטִים. דְּבַר אַחֵר מֵהוּ "אַחֲרָי". כְּבִכּוֹל מֹשֶׁה שֶׁהוֹכִיחַ אוֹתֵי אַחֵר יִשְׂרָאֵל וְהוֹכִיחַ לְיִשְׂרָאֵל אַחֲרָי לְיִשְׂרָאֵל אָמַר "אַתֶּם חֲטֵאתֶם חֲטֵאתָה גְדֹלָה", לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר (שם, יא) "לָמָּה ה' יַחַרְהֵ אַפָּד", מֵהוּ "לָמָּה", אָמַר לְפָנָיו הַעֲגֵל הַזֶּה טוֹב הוּא לָךְ לְסִיעֵ לָךְ, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵהַ מְסִיעֵ לִי, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה אִם אַתָּה מוֹרִיד גְּשָׁמִים הוּא מוֹרִיד טְלָלִים אַתָּה מוֹצִיא אֶת הַרוּחוֹת וְהוּא מוֹצִיא אֶת הַבְּרָקִים, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָף אַתָּה טוֹעָה בְּעֵגֶל, אָמַר מֹשֶׁה רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִם כֵּן "לָמָּה ה' יַחַרְהֵ אַפָּד בְּעַמּוֹד". וְלִישְׂרָאֵל אוֹמַר "אַתֶּם חֲטֵאתֶם חֲטֵאתָה גְדֹלָה". מְשַׁל לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה לְמַלְךְ שֶׁכַּעַס עַל אֲשֶׁתּוֹ וְטָרְדָה וְהוֹצִיאָה מִבֵּיתוֹ. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ הַשׁוֹשְׁבֵינֵינוּ הִלְכוּ אֶצֶל הַמֶּלֶךְ וְאָמְרוּ לוֹ יֹאמְרוּ כִּי אָדָם עוֹשֶׂה לְאֲשֶׁתּוֹ, מָה עֲשִׂיתָ לָךְ, וְהִלְכוּ אֶצֶלָה וְאָמְרוּ לָהּ עַד מָתֵי אֵת מִכְעָסֶת אוֹתוֹ, קִדְמוּתָךְ הוּא, תִּנְיֵנוּתָךְ הוּא.

דְּבַר אַחֵר "אֵלֶּה הַדְּבָרִים", רְאוּיוֹת הָיוּ הַתּוֹכְחוֹת לוֹמַר עַל פִּי בַלְעָם וְהַבְּרָכוֹת עַל פִּי מֹשֶׁה, [אֵלֶּה] אֵלֹהֵי הוֹכִיחוֹן בַּלְעָם הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים שׁוֹנָא מוֹכִיחֵנוּ וְאֵלֹהֵי בְרַכּוֹן מֹשֶׁה הָיוּ אֲמוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים אוֹהֲבִים בְּרַכּוֹם, אֵלֶּה אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹכִיחוֹן מֹשֶׁה שְׁאוּהֲבִים וַיְבָרְכֶם בַּלְעָם שְׁשׁוֹנָאם כְּדֵי שְׂיִתְבָּרְרוּ הַתּוֹכְחוֹת וְהַבְּרָכוֹת בְּיַד יִשְׂרָאֵל.

דְּבַר אַחֵר אֵלֹהֵי אַחֵר הוֹכִיחֶם הָיוּ אוֹמְרִים זֶה מוֹכִיחֵנוּ. אֵלֶּה מֹשֶׁה, שְׁכָתוֹב בּוֹ "לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׂאֵתִי" לָזֶה נָאָה לְהוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל. כִּיּוֹצֵא בּוֹ, יִתְרוֹ אָמַר (שמות יח, יא) "עַתָּה יַדְעֵתִי" וְגו'. כִּיּוֹצֵא בּוֹ (קהלת א, ב) "הַבֵּל הַבָּלִים אָמַר קִהְלֵת" וְגו'. כִּיּוֹצֵא בּוֹ "אֶת הַכֹּל עֲשֵׂה יָפָה בְּעֵתוֹ". כִּיּוֹצֵא בּוֹ (דניאל ד, לב) "וְכָל דְּיָרִי אֲרָעָא (כְּלָא) [כְּלָה] חֲשִׁיבִין". כִּיּוֹצֵא בּוֹ (להלן לב, ד) "הַצּוֹר תְּמִים פְּעָלוֹ".

דָּבַר אַחַר "אֵלֶּה הַדְּבָרִים", מֵה דְבוּרָה זֹו בְּנִיָּה מִתְנַהֲגִין אַחֲרֶיהָ כִּן יִשְׂרָאֵל מִתְנַהֲגִין עַל יְדֵי צְדִיקִים וְעַל יְדֵי נְבִיאִים. דָּבַר אַחַר מֵה דְבוּרָה זֹו דְבִשָׁה מִתּוֹק וְעֵקֶצֶה מֵר, כִּד דְּבָרֵי תוֹרָה הָעוֹבֵר עָלֶיהֶן נוֹטֵל אֶפְרוֹסִין שְׁנֵאָמַר (ויקרא כ, י) "מוֹת יוֹמַת הַנֶּאֱפֵף וְהַנֶּאֱפֵת" "מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוֹמַת". וְכֹל מִי שְׂמָקִים אוֹתָן זֹכֶה לְחַיִּים, (להלן יא, כא) "לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וַיְמִי בְּנִיכֶם". דָּבַר אַחַר מֵה דְבוּרָה זֹו דְבִשָׁה לְבַעֲלָהּ וְעֵקֶצֶה לְאַחֲרִים כִּד דְּבָרֵי תוֹרָה חַיִּים לְיִשְׂרָאֵל וְסֵם הַמּוֹת לְעוֹבְדֵי אֱלִילִים. מֵה דְבוּרָה זֹו כֹּל מֵה שְׂמָסְגֵלֶת [מְסַגֵּלֶת] לְבַעֲלָהּ כִּד יִשְׂרָאֵל כֹּל מֵה שְׂמָסְגֵלִין מְצוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים [הֵם מְסַגֵּלִין] לְאַבְיָהֶן שְׁבִשְׂמִים.

דָּבַר אַחַר "אֵלֶּה הַדְּבָרִים", מְשָׁל לְמֵה הַדְּבָר דּוֹמָה לְאַחַד שְׁהִיָּה מוֹכֵר אֲרָגְמָן וְהִיָּה מְכָרִיו וְאוֹמֵר הֵרִי אֲרָגְמָן. הַקִּיץ הַמְּלִדֵּי וְשִׁמְעַ קוֹלוֹ, קָרָא אוֹתוֹ, אָמַר לוֹ מֵה אֶתָּה מוֹכֵר, אָמַר לוֹ לֹא כָלוּם. אָמַר לוֹ אֲנִי שְׂמַעֲתִי שְׂאֶתָּה אוֹמֵר הֵרִי אֲרָגְמָן, וְאֶתָּה אוֹמֵר וְלֹא כָלוּם. אָמַר לוֹ, מְרִי, אֶמֶת הוּא אֲרָגְמָן הוּא אֲבָל אֶצְלָךְ אֵינּוּ כָלוּם. כִּד אָמַר מֹשֶׁה, אֶצֶל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁבִרָא אֶת הַפֶּה וְאֶת הַדְּבוּר אָמַר לוֹ לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִכִּי אֲבָל אֶצֶל יִשְׂרָאֵל אֵלֶּה הַדְּבָרִים.

רמז תשצו דָּבַר אַחַר "אֵלֶּה הַדְּבָרִים", מְשָׁל לְמֵה הַדְּבָר דּוֹמָה לְתַלְמִיד שְׁהִיָּה מְהַלְדֵּי אַחֲרֵי רַבּוֹ וְרָאָה גַחְלַת מְשַׁלְכַת בְּדֶרֶךְ. כְּסָבוֹר שְׁהִיָּה אָבִן טוֹבָה, נָטַל אוֹתָהּ וְנִכְוָה בָּהּ. אַחַר יָמִים הִיָּה מְהַלְדֵּי עִם רַבּוֹ וְרָאָה אָבִן טוֹבָה מְשַׁלְכַת בְּדֶרֶךְ כְּסָבוֹר בָּהּ שְׁהִיָּה גַחְלַת וְנִתְיָרָא לְגַע בָּהּ. אָמַר לוֹ רַבּוֹ טַל אוֹתָהּ, אָבִן טוֹבָה הִיא. כִּד אָמַר מֹשֶׁה בְּשִׁבִיל שְׂאֶמְרֵתִי "שְׁמַעוּ נָא הַמְּרִים" נָטַלְתִּי אֶת שְׁלִי מִתַּחַת יְדֵיהֶן וְעַכְשָׁיו אֲנִי בָּא לְהוֹכִיחֶן. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דָּבַר וְאַל תִּתְיָרָא.

אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הוֹאִיל וְקִבְלוּ עָלֶיהֶן תּוֹכְחוֹתֶיהֶן צָרִיד אֶתָּה לְבָרְכוֹ, פָּתַח וְאָמַר (להלן פסוק יא) "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתְכֶם יִסֹּף עֲלֵיכֶם" וְגו', וְכֵן אָמַר שְׁלֵמָה (משלי כד, כה) "וְלִמּוֹכִיחִים יִנְעַם וְעָלִיָּהֶם תִּבְאֵר בְּרַפְתִּי טוֹב". אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הִזָּה הֵייתֶם מְתַבָּרְכִים עַל יְדֵי אַחֲרִים, לְעַתִּיד לְבוֹא אֲנִי בְּעַצְמִי אֲבָרַךְ אֶתְכֶם שְׁנֵאָמַר "אֱלֹהִים יַחַנְנוּ וַיְבָרְכֵנוּ".

רמז תשצז זֶה שְׂאֶמַר הַכְּתוּב (משלי ח, ח) "בְּצַדִּיק כָּל אִמְרֵי פִי אֵין בְּהֵם נִפְתָּל וְעַקְשׁ" מְשָׁל לְחָכְם שְׁהִיָּה יוֹשֵׁב בְּבֵית הַכְּנֻסֶת וְעוֹסֵק בְּצַרְכֵי צְבוּר

ולא היו החברים מביטים בו, כיון ששנכנס לדורש ודורש כענין התחילו מקלסין אותו ואומרים לו ודאי זו תורה ואלו דברים. כיון שבא לפרש דברי תורה לישראל שנאמר "בעבר הירדן" וגו' אמרו ישראל זו תורה ואלו דברים, לקיים מה שנאמר "בצדק כל אמרי פי" וגו' (שם, ט) "כלם נכחים למבין". דבר אחר משל לעם הארץ שלמדוהו דברי תורה, הלכה, מדרש, משלמד את הכל נעשה חכם. מי גרם לו שיהא חכם. אותו צער שנצטער בילדותו ובנערותו. כך היה משה עם הארץ בנערותו ולא היה יודע לדבר שנאמר (שמות ד, י) "לא איש דברים אנכי", וכיון שנצטער לפני הקדוש ברוך הוא ולמד ממנו תורה שנאמר "ויהי שם עם ה' ארבעים יום" וגו' זכה והתחיל מליף לישראל, אלה הדברים.

דבר אחר "אלה הדברים", זה שאמר הכתוב (משלי כד, כו) "שפתים ישק משיב דברים נכחים" משל לחכם שהיה נשוי קרובתו, חטאה עליו, טרדה והוציאה מביתו. בא שושבינו ובקש ממנו להכניסה בשביל אבותיה. אמר לו לך אמר לה להתישב בדרךיה ואני מכניסה. הלך ואמר לה, בתי, עדין את בנוולך. ענה אותו חכם ואמר לשושבינו יהא הפה הזה מברך, למה, שאמר לה כל מה שהיה בה. כך כשעשו ישראל אותו מעשה בקש הקדוש ברוך הוא לטרדם מן העולם שנאמר "הרף ממני ואשמידם". אמר לפניו, רבוננו של עולם, (שמות לב, יד) "זכר לעבדיך לאברהם" וגו'. כיון שהזכיר האבות מיד נעשה בקשתו שנאמר (במדבר יד, כ) "ויאמר ה' סלחתי כדברך". חזר משה להוכיח את ישראל ואמר להם עכשיו אתם בנוולכם שנאמר "ממרים היתם". שמע הקדוש ברוך הוא תוכחות של משה, אמר לו "שפתים ישק משיב דברים נכחים".

אמר רבי אליעזר משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר (להלן ט, כו) "ויתפלל משה אל ה'", אל תקרי "אל ה'" אלא "על ה'" [שפן] דבי רבי אליעזר בן יעקב קורין לאלפי"ן עיני"ן ולעיני"ן אלפי"ן. דבי רבי ינאי אמרי, מהקא, ודי זקב, כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא בשביל כסף וזקב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די גרם להם לעשות את העגל. משל אומרים, וכי ארי נוהם מתוך קפה של תבן, אלא מתוך קפה של בשר. אמר רבי הושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים. האכילה פרשינין והיתה מבועטת בו. אמר לה מי גרם לך שאת מבועטת בי, פרשינין שהאכלתיך. אמר רבי חי'א בר אבא משל לאדם

שְׁהִיָּה לֹו בֶן אֶחָד, רְחֵצוּ וְסָכוּ וְהֶאֱכִילוּ וְהִשְׁקִיחוּ וְהִלְבִּישׁוּ וְכִסְּהוּ וְתָלָה לֹו כִּי־ס בְּצִנּוֹאוֹרוֹ וְהוֹשִׁיבוּ בְּפֶתַח זֹנוֹת. מֵה יַעֲשֶׂה הַבֶּן וְלֹא יִחְטָא. וּמִי גָרַם לֹו זֶה, אֲלֵא הַכִּי־ס שֶׁתָּלָה בְּצִנּוֹאוֹרוֹ. הֵינּוּ דְאָמְרֵי אֵינְשֵׁי מְלֵי כְּרִסֵי זְנִי בִישֵׁי שְׁנֵאמֵר (הוֹשֵׁעַ יג, ו) "כְּמַרְעִיתֶם וַיִּשְׁבְּעוּ שְׁבָעוּ וַיָּרֶם לְבָם עַל כֵּן שְׁכַחוּנִי". רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, מִהֲכָא, (לֵהֲלוֹ ח, יד) "וְרָם לְבַבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ". וְרַבְּנָן אָמְרֵי, מִהֲכָא, "וְאָכַל וְשָׁבַע וְדָשָׁן וּפְנָה". וְאֲבָעִית אֵימָא מִהֲכָא, (לֵהֲלוֹ לֵב, טו) "וַיִּשְׁמַן יִשְׁרוּן וַיִּבְעֵט". וּמִנֵּין שְׁחִזֵּר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהוֹדָה לֹו לְמִנְשָׁה שְׁנֵאמֵר "וְכִסּוֹף הַרְבִּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לְבַעַל".

רמז תשצח "וְיָדֵי זָהָב", אָמַר רַבִּי יִצְחָק אֵין לָךְ כָּל פְּרַעֲנוֹת וּפְרַעֲנוֹת שְׁבָאָה לְעוֹלָם שְׁאֵין בּוֹ אֶחָד מֵעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּהִכְרַע לְטָרָא מֵעַגְל הָרֵאשׁוֹן, שְׁנֵאמֵר (שְׁמוֹת לֵב, לד) "וַיְבִיֹּס פְּקָדֵי וּפְקָדָתַי עָלֵי(וֹ)הֶם חֲטָאתֶם". אָמַר רַבִּי חֲנִינָא לְאַחַר אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים דְּזֹרוֹת נִגְבָּה פְּסוּק זֶה שְׁנֵאמֵר (יחזקאל ט, א) "וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי קוֹל גָּדוֹל לְאֹמַר קָרְבוּ פְּקָדוֹת הָעִיר".

ב רמז תשצט "אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם מִחֻרְב", וְכִי מִהֲלַךְ אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם מִחֻרְב לְקַבְּרוֹת הַתְּאֻנָּה וּמִקַּבְּרוֹת הַתְּאֻנָּה לְחֻצְרוֹת, וְהָרִי אֵינּוּ אֲלֵא שְׁלֹשָׁה יָמִים שְׁנֵאמֵר "וַיִּסְעוּ מִהַר ה' דְּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים". (רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר) וְכִי לְשֹׁלֶשָׁה יָמִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל מִהֲלַכִּין אֶחָד עֶשֶׂר מִסְעוֹת, וְהֵלֵא אֵינּוּ אֲלֵא מִהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם כְּעֵנֶן שְׁנֵאמֵר בְּאֵלֵיהֶם "וַיִּקָּם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּ וַיֵּלֶךְ בְּכַח הָאֱכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם" וְגו', אַחַר שְׁאֲמַרְתִּי אֵי אֶפְשָׁר, חִזֵּר לָךְ לְעֵנֶן הָרֵאשׁוֹן. (דָּבָר אַחֵר) אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם. אֵלוּ זָכוּ יִשְׂרָאֵל, לְאֶחָד עֶשֶׂר יוֹם הָיוּ נִכְנָסִין לְאַרְץ, אֲלֵא מִתּוֹךְ שֶׁקִּלְקְלוּ מֵעֲשִׂיהֶם גִּלְגַּל עֲלֵיהֶם הַמְּקוֹם לְאַרְבָּעִים יוֹם אַרְבָּעִים שָׁנָה שְׁנֵאמֵר (שֵׁם יד, לד) "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים" וְגו'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אֵלוּ זָכוּ יִשְׂרָאֵל, לְשֹׁלֶשָׁה יָמִים הָיוּ נִכְנָסִין לְאַרְץ שְׁנֵאמֵר (שֵׁם י, לג) "וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נִסַּע לְפָנֵיהֶם דְּרָךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה", וְאֵין מְנוּחָה אֲלֵא אַרְץ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵאמֵר (לֵהֲלוֹ יב, ט) "כִּי לֹא בָאתֶם עַד עֵתָה אֶל-הַמְּנוּחָה וְאֵל הַנַּחֲלָה". רַבִּי בִּנְיָמִן אוֹמֵר אֵלוּ זָכוּ יִשְׂרָאֵל, לְיוֹם אֶחָד הָיוּ נִכְנָסִין לְאַרְץ שְׁנֵאמֵר "הַיּוֹם אַתֶּם יֹצֵאִים וְגו' וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי", מִיָּד. אֲבָא יוֹסִי בֶן (חֲנַנְיָה) [חֲנַן] אוֹמֵר מִשׁוּם אֲבָא כְּהוּן בְּרַדְלָא אֵלוּ זָכוּ יִשְׂרָאֵל, כִּי־ן שְׁעָלוּ פְּרִסוֹת רְגְלֵיהֶם מִן הַיָּם הָיוּ נִכְנָסִין לְאַרְץ שְׁנֵאמֵר (לֵהֲלוֹ פְּסוּק כֹּא) "עֲלָה רִשׁ", מִיָּד, "כִּפְאֲשֶׁר דָּבַר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֵל תִּירָא וְאֵל תַּחַת".

"וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה" וגו', מְלַמֵּד שֶׁהַשָּׁנָה שְׁנַיִם עָשָׂר חֲדָשׁ. וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁהַשָּׁנָה שְׁנַיִם עָשָׂר חֲדָשׁ, וְהֵלֵא כָּבֵר נֶאֱמַר "בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר הוּא חֲדָשׁ אֲדָר" וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מ"א ד, ז) "וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנַיִם עָשָׂר (נְצִיבִים) [נְצִיבִים]" וְאוֹמֵר (שם יט) "וְנִצְיָב אֶחָד אֲשֶׁר בְּאַרְצָה" וְאִיזָהוּ "אֶחָד" זֶה חֲדָשׁ הָעֶבֶר. רַבִּי בְּנָאָה אוֹמֵר וְכִי עַד שֶׁלֹּא עָמַד שְׁלֹמֹה לֹא הֵינּוּ יוֹדְעִים שֶׁהַשָּׁנָה שְׁנַיִם עָשָׂר חֲדָשׁ, וְהֵלֵא כָּבֵר נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם", שְׂאִין תִּלְמוּד לוֹמֵר "הַיּוֹם", וּמָה תִּלְמוּד לוֹמֵר "הַיּוֹם" הַיּוֹם מְלֹאוֹ יָמֵי וּשְׁנוֹתַי (מַעַת לַעַת) דְּבָר אַחֵר שֶׁבְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁלְּמוֹ לוֹ מַעַת לַעַת, וְאוֹמֵר (וַהֲשַׁע ד, יט) "וְהָעַם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בְּעֶשְׂרֵת חֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹן", הוֹצֵא מִמֶּנָּה שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם יוֹם לְמַפְרָע וְאַתָּה מוֹצֵא שֶׁהַשָּׁנָה שְׁנַיִם עָשָׂר חֲדָשׁ.

דְּבָר אַחֵר "וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה", מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הוֹכִיחַן אֶלָּא סְמוּךְ לְמִיתָה. מִמֵּי לְמַד. מִיַּעֲקֹב, שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ לְבָנָיו אֶלָּא סְמוּךְ לְמִיתָה שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית מט, א-ג) "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וְגו' רְאוּבֵן בְּכָרִי אַתָּה". אָמַר לוֹ מִפְּנֵי מָה לֹא הוֹכַחְתִּיךָ כָּל הַשָּׁנִים הַלְלוּ. כְּדִי שֶׁלֹּא תִּנְיַחְנִי וְתִלְדָּךְ וְתִדְבַק בְּעֶשְׂוֹ אַחִי. וּמִפְּנֵי אַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵין מוֹכִיחִים אֶת הָאָדָם אֶלָּא סְמוּךְ לְמִיתָה, (א) כְּדִי שֶׁלֹּא יְהֵא מוֹכִיחוֹ וְחוֹזֵר וּמוֹכִיחוֹ, (ב) וְשֶׁלֹּא יְהֵא חֲבֵרוֹ רוֹאֶהוּ וּמִתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ, (ג) וְשֶׁלֹּא יְהֵא בְּלָבוֹ עָלָיו (ד) וְשֶׁלֹּא יְהֵוּ הַמוֹכִיחִים מִתְּנוֹכַחִין, שֶׁהַתּוֹכַחָה מְבִיאָה לִידֵי שְׁלוֹם וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית כא, כה) "וְהוֹכִיחַ אֲבָרָהָם אֶת אַבְיִמֶלֶךְ", וּמָהוּ אוֹמֵר, "וַיִּכְרַתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית", וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּיִצְחָק (שם כו, כז) "וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֵם יִצְחָק מִדּוֹעַ בְּאַתָּם אֵלָי", וּמָהוּ אוֹמֵר, "וַיִּשְׁלַחֶם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאֵתוֹ בְּשְׁלוֹם". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּיהוֹשֻׁעַ שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סְמוּךְ לְמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (וַהֲשַׁע כד, טו) "וְאִם רַע בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת ה' בַּחֲרוּ לָכֶם הַיּוֹם אֶת מִי" וְגו' (שם, כא) "וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִי אֶת ה' נַעֲבֹד". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשִׁמוּאֵל שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סְמוּךְ לְמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגְדַת ה' וְנֶגְדַת מְשִׁיחוֹ וְגו' וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשִׂקְתֵּנוּ וְגו' וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עַד ה' בְּכֶם וְגו' וַיֹּאמְרוּ עַד". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדוֹד שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ אֶת שְׁלֹמֹה אֶלָּא סְמוּךְ לְמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ב, א) "וַיִּקְרְבוּ יָמֵי דָוִד לָמוֹת וַיִּצֹו אֶת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ לְאֹמֵר".

"דָּבַר מֹשֶׁה", שֶׁלֹּא תֹאמַר וְכִי לֹא נִתְנַבֵּא מֹשֶׁה אֶלֶּא עֶשֶׂר דְּבָרוֹת, מִנֵּינן לְכָל הַדְּבָרוֹת שֶׁבִּתּוֹרָה, קְלוֹת וְחִמּוּרוֹת, הַזְּדוֹנוֹת וְהַשְּׂגָגוֹת, הַכְּלָלוֹת וְהַפְּרָטוֹת, הַגּוֹפִיִּין וְהַדְּקָדוּקִיִּין. תִּלְמוּד לומר "כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶתְּוֹ אֱלֹהִים".

ד רמז תתא "אַחֲרֵי הִפְתּוּ אֶת סִיחּוֹן", מְשַׁל לְמַלְךְ שֶׁיֵּצֵא הוּא וְחִילוֹתָיו לְמִדְבָּר. אָמְרוּ לוֹ חִילוֹתָיו תָּן לוֹ גְּלוּסְקָאוֹת חַמוּת. אָמַר לָהֶם אֶפְרָכּוֹס, בְּשִׁבִּיל שֶׁהַמֶּלֶךְ בָּשָׂר וְדָם מְטָרִיחִין אֶתְּם עָלָיו, מֵאִין לוֹ רַחִים, מֵאִין לוֹ תַנּוּרִים בְּמִדְבָּר כֶּף אָמַר מֹשֶׁה אִם מוֹכִיחַ אֲנִי אֶת יִשְׂרָאֵל תִּחַלֶּה עִכְשָׁיו יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּשִׁבִּיל שֶׁאִין בּוֹ כַח לְהַכְנִיסֵנוּ לְאַרְצָךְ וּלְהַפִּיל סִיחּוֹן וְעוֹג לְפָנֵינוּ הוּא מוֹכִיחֵנוּ. וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵן אֶלֶּא לְאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לְאַרְצָךְ וְהַפִּיל סִיחּוֹן וְעוֹג לְפָנֵיהֶם אַחַר כֶּף הוֹכִיחוֹ, לְכֶף נֹאמַר "אַחֲרֵי הִפְתּוּ".

"אֶת סִיחּוֹן", אֵלּוֹ לֹא הָיָה סִיחּוֹן קֶשֶׁה וְשָׂרוּי בְּחֻשְׁבוֹן, קֶשֶׁה הָיָה, שֶׁהַמְּדִינָה קֶשֶׁה. וְאֵלּוֹ לֹא הָיְתָה מְדִינָה קֶשֶׁה וְסִיחּוֹן שָׂרוּי בְּתוֹכָהּ, קֶשֶׁה הָיָה, שֶׁהַמֶּלֶךְ קֶשֶׁה. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהַמֶּלֶךְ קֶשֶׁה וְהַמְּדִינָה קֶשֶׁה. וְאֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׂן. אֵלּוֹ לֹא הָיָה עוֹג קֶשֶׁה וְשָׂרוּי בְּעִשְׂתָּרוֹת, קֶשֶׁה הָיָה, שֶׁהַמְּדִינָה קֶשֶׁה וְאֵלּוֹ לֹא הָיְתָה הַמְּדִינָה קֶשֶׁה וְעוֹג שָׂרוּי בָּהּ, קֶשֶׁה הָיָה, שֶׁהַמֶּלֶךְ קֶשֶׁה. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהַמֶּלֶךְ קֶשֶׁה וְהַמְּדִינָה קֶשֶׁה. בְּעִשְׂתָּרֵת. שֶׁהָיָה קֶשֶׁה בְּעִשְׂתָּרוֹת. אֶדְרָעִי. זֶה מְקוֹם הַמַּלְכוּת.

ה "בְּעֶבֶר הִירְדֵן בְּאַרְצָךְ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה" וְגו', רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אִין הוֹאִיל אֶלֶּא הִתְחַלָּה שְׁנֵאמַר (שׁוֹפְטִים יט, ט) "הוֹאִיל נָא וְלִין וְיִיטֵב לְבָדְךָ", וְאוֹמֵר (דְּהִי"א יז, כז) "וְעַתָּה הוֹאִלְתָּ לְבָרְךָ אֶת בֵּית עַבְדְּךָ". וְחֻכְמִים אוֹמְרִים אִין הוֹאִיל אֶלֶּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה שְׁנֵאמַר "וְיֹאֵל מֹשֶׁה לְשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ", וְאוֹמֵר (ש"א יד, כד) וְיֹאֵל שְׂאוּל אֶת הָעָם".

"בְּיָר אֶת הַתּוֹרָה", אָמַר לָהֶם, כֶּבֶר אֲנִי סָמוּךְ לְמִיתָה, מִי שֶׁשָּׁמַע פָּסוּק אַחַד וְשִׁכְחוּ יָבוֹא וְיִשְׁנֶנּוּ, מִי שֶׁשָּׁמַע פָּרָשָׁה אַחַת וְשִׁכְחָהּ יָבוֹא וְיִשְׁנֶנּוּ, פָּרָק אַחַד וְשִׁכְחוּ יָבוֹא וְיִשְׁנֶנּוּ, הִלְכָה אַחַת וְשִׁכְחָהּ יָבוֹא וְיִשְׁמַעְנָהּ, לְכֶף נֹאמַר "בְּיָר".

ו "ה' אֱלֹהֵינוּ דָּבַר אֱלֵינוּ", [אָמַר לָהֶם], לֹא מַעֲצָמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, אֶלֶּא מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם.

"רב לְכֶם שָׁבֶת בְּהַר הַזֶּה", אָמַר לָהֶם [הַרְבֵּה] שָׁכַר הוּא לְכֶם. שָׁבֶת בְּהַר הַזֶּה. עֲשִׂיתֶם לְכֶם אֶת הַמְּשָׁכָן, עֲשִׂיתֶם לְכֶם שְׁלֶחַן, עֲשִׂיתֶם לְכֶם מְנוּחָה. דָּבַר אַחֵר הִנָּאָה גְדוּלָה הִיא לְכֶם וְשִׁיבַתְכֶם בְּהַר הַזֶּה, קִבַּלְתֶּם לְכֶם אֶת הַתּוֹרָה, מְנִיתֶם עֲלֵיכֶם שְׁבָעִים זְקֵנִים, מְנִיתֶם עֲלֵיכֶם שְׁרֵי אֲלָפִים וְשְׁרֵי מֵאוֹת וְשְׁרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׁרֵי עֶשְׂרוֹת, הֵא הִנָּאָה גְדוּלָה הִיא לְכֶם וְשִׁיבַת הָהָר הַזֶּה. דָּבַר אַחֵר רַע הוּא לְכֶם וְשִׁיבַתְכֶם בְּהַר הַזֶּה.

⚡ "פָּנּוּ וְסַעוּ לְכֶם וּבֵאוּ", זֶה דִּרְדָּךְ עֶרֶד וְחֶרְמָה. הֵר הָאֱמֹרִי וְאֶל-כָּל שְׁכֵנָיו. זֶה עֲמוּן וּמוֹאָב וְהַר שַׁעִיר. בְּעֶרְבָה. זֶה יַעַר שֶׁל מִישׁוֹר. בְּהַר. זֶה הֵר הַמְּלָךְ. וּבִשְׁפֵלָה וּבִנְגֹב. זֶה שְׁפֵלַת דְּרוֹם. וּבְחוּף הַיָּם. זֶה אֲשַׁקְלוֹן וְעֵזָה (וְעֵקְרוֹן) [וְקֶסְרִיּוֹן]. אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי. זֶה גְבוּל כְּנַעַן, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידוֹן... עַד-לְשַׁע", זֶה קְדֻלָּהּ.

"וַהֲלַבְנוּ", אָמַר לָהֶם (כְּשֶׁאֲתָה) [צ"ל: כְּשֶׁאֲתָם] נִכְנָסִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים אַתֶּם לְהַעֲמִיד לְכֶם מְלָךְ וּלְבָנוֹת לְכֶם אֶת בֵּית הַבְּחִירָה. וּמִנִּין שָׂאִין לְבָנוֹן אֶלָּא מְלָךְ שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יז, ג) "בֵּא אֶל הַלְּבָנוֹן", וְאוֹמֵר (מ"ב יד, ט) "הַחוּחַ אֲשֶׁר בְּלְבָנוֹן". וְאִין לְבָנוֹן אֶלָּא בֵּית הַמְּקֻדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "גִּלְעָד אֲתָה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן", וְאוֹמֵר (ישעיה י, לד) "וְנִקְףָּ סִבְכֵי הַיַּעַר בְּבַרְזֵל וְהַלְּבָנוֹן בְּאֲדִיר יְפוּל" דָּבַר אַחֵר לָמָּה קוֹרָא אוֹתוֹ לְבָנוֹן. עַל שֵׁם שֶׁהוּא מְלַבֵּין עוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם א, יח) "אִם יִהְיוּ חֲטָאִיכֶם כְּשָׁנִים" וְגו'.

תִּנְיָא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר תְּלוּשִׁים שֶׁבְהָרִים בְּחֻזְקַת כָּל הַשְּׁבָטִים הֵם עוֹמְדִין, וּמְחַבְּרִין (שֶׁל) [בְּחֻזְקַת] אוֹתוֹ הַשְּׁבָט, וְאִין לָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שָׂאִין לוֹ בְּהַר וּבִשְׁפֵלָה וּבִנְגֹב וּבְעַמְקֵי שֶׁנֶּאֱמַר "פָּנּוּ וְסַעוּ לְכֶם וּבֵאוּ הֵר הָאֱמֹרִי וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו בְּעֶרְבָה בְּהַר וּבִשְׁפֵלָה וּבִנְגֹב וּבְחוּף הַיָּם" וְגו' עַד-הַנֶּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרַת. וְכֵן אֲתָה מוֹצֵא בְּכַנְעָנִי וּבְפָרְזִי וּבְאֱמֹרִי, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו".

עַד הַנֶּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרַת, שְׁמַעוֹן בֶּן טְרַפּוֹן אוֹמֵר קָרַב לְגַבִּי דְהִינָא וְאִידְהוֹן. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תִּנְיָא עֶבֶד מְלָךְ כְּמְלָךְ.

"עַד הַנֶּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרַת", שֶׁרְבוּ וְתִקְפוּ כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מִשַּׁל הַדִּיּוּט אוֹמֵר עֶבֶד מְלָךְ מְלָךְ, הַדְּבִק לְשַׁחֲרוֹר וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ. דָּבַר אַחֵר שֶׁמְפָרִיד וְהוֹלֵךְ

עד שְׁיָכוֹל לְגַרְפוֹ בְּמַגְרָפָה. דָּבָר אַחֵר פָּרָה וְרָבָה עַד שְׁעוֹבְרִין אוֹתוֹ בְּסָפִינוֹת.
[דָּבָר אַחֵר "פְּרֵת". שְׁנִטְיָעוֹת פְּרִין וְרַבִּין בּוֹ], הָרִי כָּל הַנְּהָרוֹת אוֹמְרִים לְפָרֵת
מִפְּנֵי מָה אֵין אַתָּה מְשָׁמִיעַ קוֹלְךָ כְּדָרְךָ שְׁקוֹלְנוּ הוֹלֵךְ לְמַרְחוֹק, אָמַר לָהּ
מַעֲשֵׂי מוֹכִיחִין עָלַי, זוֹרְעִין בִּי זְרִיעָה עוֹלָה לְשִׁלְשָׁה יָמִים, נוֹטְעִין בִּי נְטִיעָה
עוֹלָה לְשִׁלְשִׁים יוֹם.

ח "רְאֵה נִתְּתִי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאָרֶץ", אָמַר לָהֶם אֵינִי אוֹמֵר לָכֶם לֹא מֵאֵמֶד
וְלֹא מִשְׁמוּעָה אֶלָּא מִמָּה שְׁאַתֶּם רוֹאִים בְּעֵינֵיכֶם. בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ.
אָמַר לָהֶם כְּשֶׁאַתֶּם נִכְנָסִין לְאָרֶץ אֵין אַתֶּם צְרִיכִים כְּלֵי זֶין (לֹא) [אֶלָּא] קוֹבֵעַ
דְּיוֹפְטִין וּמְחַלֵּק.

"אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם", מָה תִּלְמוּד לּוֹמֵר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב.
אִם לְעַנְנֵן שְׁבוּעַת אָבוֹת הָאֵל אֶתְיָב (חֲבִיקוֹק ג, ט) "שְׁבַעוֹת מִטּוֹת אִמְרַת סָלָה".
אֶלָּא מָה תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב", כְּדָאֵי הוּא יַעֲקֹב
בְּעַצְמוֹ, כְּדָאֵי הוּא יִצְחָק בְּעַצְמוֹ, [כְּדָאֵי אַבְרָהָם בְּעַצְמוֹ]. מִשָּׁל לְמַלְךְ שְׁנַתָּן
לְעַבְדוֹ שְׂדָה אַחַת בְּמִתְנָה וְלֹא (כְּתִבָּה) [נִתְּנָה] לוֹ אֶלָּא כְּמוֹת שְׁהִיא. (חֲזַר
וּנְטָעָה כְּרֶם) [עֲמֵד הָעֵבֶד וְהַשְּׁבִיחָה], אָמַר מָה בְּיָדִי, לֹא נִתְּנָה לִי אֶלָּא כְּמוֹת
שְׁהִיא, חֲזַר וּנְטָעָה. כֶּךָ כְּשֶׁנִּתְּנָן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְאַבְרָהָם אֶבְיָנוּ אֶת
הָאָרֶץ לֹא נִתְּנָה לוֹ אֶלָּא כְּמוֹת שְׁהִיא שְׁנֵאָמַר "קוֹם הִתְהַלֵּךְ בְּאָרֶץ". עֲמֵד
אַבְרָהָם וְהַשְּׁבִיחָה, שְׁנֵאָמַר (שֶׁם כֹּא, לֵג) "וַיִּטַּע אֲשֶׁל בְּבֵאֵר שְׁבַע". עֲמֵד
יִצְחָק וְהַשְּׁבִיחָה, שְׁנֵאָמַר "וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאָרֶץ הַהִיא". עֲמֵד יַעֲקֹב
וְהַשְּׁבִיחָה, שְׁנֵאָמַר (שֶׁם לֵג, יט) "וַיִּקַּח אֶת חֵלְקַת הַשְּׂדֵה". לִתֵּת לָהֶם. אֵלוּ
בָּאֵי הָאָרֶץ. וּלְזָרְעִים. אֵלוּ בְּנֵיהֶם. אַחֲרֵיהֶם. אֵלוּ שְׁכַבְשׁוּ דָוִד וַיִּרְבְּעִם, וְכֹן
הוּא אוֹמֵר (מ"ב יד, כה) "הוּא הִשִּׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמַת". דָּבָר
אַחֵר "לִתֵּת לָהֶם". אֵלוּ עוֹלֵי בְּבַל. וּלְזָרְעִים אֵלוּ בְּנֵיהֶם. אַחֲרֵיהֶם. לִימּוֹת
הַמְּשִׁיחַ.

ט-י "וַאֲמַר אֲלֵכֶם בְּעֵת הַהִיא לֹא־מֵר", אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל לֹא
מַעֲצָמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם אֶלָּא מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. לֹא אוֹכֵל לְבַדִּי שְׂאֵת
אַתְכֶם. אֲפֹשֶׁר שְׁלֹא הָיָה מֹשֶׁה יָכוֹל לְדוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל, אָדָם שְׁהוֹצִיאָם
מִמִּצְרַיִם וְקָרַע לָהֶם אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד לָהֶם אֶת הַמָּן וְהִגִּיז לָהֶם אֶת הַשָּׁלוּ
וְעָשָׂה לָהֶם נְסִים וּגְבוּרוֹת, וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְדוֹנָן, אֶלָּא כֶּךָ אָמַר לָהֶם ה'
אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם, עַל גְּבִי דְיַנִּיכֶם. וְכֹן שְׁלֵמָה אוֹמֵר "וְנִתְּתָ לְעַבְדְּךָ לֵב

שִׁמְעֵי, וְאוֹמֵר (שם) "מִי יוֹכֵל לְשַׁפֵּט אֶת עַמֶּךָ הַכֶּבֶד הַזֶּה", אֲפֹשֶׁר שְׁלֹמֹה
לֹא הָיָה יָכוֹל לָדוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל, וְהֵלֵא הוּא אוֹמֵר (שם ה, כו) ("וַיִּתְּנוּ אֱלֹהִים)
[וְהָיָה נִתּוֹן] חֻכְמָה לְשְׁלֹמֹה" וְגו' (שם י-יא) "וַיִּתְּרַב חֻכְמַת שְׁלֹמֹה מִחֻכְמַת כָּל
בְּנֵי קִדְם וְגו' וַיִּחַפְּסוּ מִכָּל הָאָדָם", וְלֹא הָיָה יָכוֹל לָדוֹן, אֲלֵא כִּד אָמַר לָהֶם
אֵינִי כִּשְׂאָר כָּל הַדִּינִי, שְׁלֹטוֹן בְּשָׂר וְדָם יוֹשֵׁב עַל בֵּימָה שְׁלֹו דָן לְהַרְיָגָה
וְלַחְנִיקָה וְלִסְקִילָה וְאִין בְּכִד כְּלוּם אֲבָל אֲנִי אִם חִיבְתִּי לְטַל סִלְע וְנוֹטֵל
שְׁנַיִם, שְׁנַיִם וְנוֹטֵל שְׁלֹשׁ, דִּינָר וְנוֹטֵל מָנָה אֵינִו כֵּן אֲלֵא אִם חִיבְתִּי מִמוֹן
נְפֻשׁוֹת הוּא תוֹבְעָנִי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "אֵל תִּגְזֹל דָּל כִּי דָל הוּא וְאֵל תִּדְכָּא עָנִי
בְּשַׁעַר כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקִבַּע אֶת-קִבְעֵיהֶם נְפֻשׁ".

"וְהֵנְכֶם הַיּוֹם", הָרִי אַתֶּם קִיָּמִים כִּיּוֹם. מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁבַע פְּתוֹת שֶׁל
צְדִיקִים בְּגוֹן עֵדוֹן זֹו לְמַעַלָּה מִזֹּו. הָרֵאשׁוֹנָה, (תהלים קמ, יד) "אֵדָ צְדִיקִים
יִוָּדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבּוּ יִשְׂרָיִם אֶת פְּנִיךָ". שְׁנֵיָה, "אֲשֶׁרִי תִבְחַר וְתִקְרַב".
שְׁלִישִׁית, (שם פד, ה) "אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ". רְבִיעִית, (שם טו, א) "ה' מִי נִגּוֹר
בְּאֶהְלָךָ". חֲמִישִׁית, "מִי יִשְׁכֵּן בְּהַר קְדֻשְׁךָ". שִׁשִּׁית, (שם כד, ג) "מִי יַעֲלֶה
בְּהַר ה'". שְׁבִיעִית, (שם) "וּמִי יָקוּם בְּמִקְוֹם קְדֻשׁוֹ". רְבִי שְׁמֹעוֹן בֶּן יוֹחָאי
אוֹמֵר לְשֶׁבַע שְׁמֹחוֹת פְּנִיָהֶם שֶׁל צְדִיקִים דּוֹמִין לְעַתִּיד לְבוֹא, לַחֲמָה
וְלִלְבָנָה, לְרַקִּיעַ וְלַכּוֹכְבִים וְלַבְּרָקִים וְלַשּׁוֹשְׁנִים וְלַמְנוֹרֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.
לַחֲמָה וְלִלְבָנָה מִנִּין. שְׁנַיִם (ש"ה"ו, י) "יָפָה כְּלָבָנָה בְּרָה פַחְמָה". לְרַקִּיעַ,
שְׁנַיִם "וְהַמְשָׁפְוִלִים יִזְהוּ(ו)רוּ כְּזֹהַר הָרַקִּיעַ". לַכּוֹכְבִים, שְׁנַיִם (שם)
"וּמִצְדִּיקֵי הָרַבִּים כְּכּוֹכְבִים". לַבְּרָקִים, דְּכִתִּיב "כְּבָרִקִים יְרוֹצְצוּ".
לַשּׁוֹשְׁנִים, דְּכִתִּיב (תהלים מה, א) "לְמַנְצַחַם עַל שׁוֹשְׁנִים". לַמְנוֹרֹת בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ, דְּכִתִּיב (זכריה ד, ג) "וּשְׁנַיִם זֵיתִים עֲלֶיהָ".

יא "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתְכֶם יִסֹּף עֲלֵיכֶם", אָמְרוּ לוֹ, מִשָּׁה רַבִּינוּ, אִי אֲפֹשֶׁנוּ
שְׁתַּבְּרָכְנוּ, הַמִּקְוֹם הַבְּטִיחַ אֶת אֲבוֹתֵינוּ וְאָמַר לָהֶם "וְהַרְבִּיתִי אֶת זְרַעְךָ
כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם" (שם יג, טז) "וְשִׁמְתִי אֶת זְרַעְךָ כְּעַפְרַת הָאָרֶץ", וְאַתָּה נוֹתֵן
קֶצֶף לְבָרְכָתְנוּ. מִשָּׁל לְמַלְךָ שֶׁהָיוּ לוֹ נְכָסִים הַרְבֵּה וְהָיָה לוֹ בֶן קָטָן וְהָיָה
צָרִיךְ לְצִאת לְמַדִּינַת הַיָּם. אָמַר אִם אֲנִי מִנִּיחַ נְכָסֵי בֵּית בְּנֵי הוּא עוֹמֵד
וּמְבַבֵּז, אֲלֵא הָרִינִי מִמֶּנָּה לוֹ אֲפּוֹטְרוֹפָא עַד שֶׁיִּגְדֵּל. מִשָּׁהגְדִיל הַבֶּן הַהוּא
אָמַר לוֹ לְאֲפּוֹטְרוֹפָא תֵּן לִי הַכֶּסֶף וְהִזְהֵב שְׁהַנִּיחַ לִי אֲבָא בְּיָדְךָ, עָמַד וְנָתַן
לוֹ מִשָּׁלוֹ כִּדִּי פְרַנְסָתוֹ. הִתְחִיל אוֹתוֹ בֶּן מִצָּר, אָמַר, הָרִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב
שְׁהַנִּיחַ לִי אֲבָא בְּיָדְךָ. אָמַר לוֹ כָּל מָה שְׁנָתַתִּי לָךְ לֹא נָתַתִּי לָךְ אֲלֵא מִשָּׁלִי,

אָבֵל מֵה שְׁהֵנִיחַ לָךְ אָבִיךָ הָרִי הוּא שְׁמוֹר כִּדְ אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם", זֶה מִשְׁלִי, אָבֵל וְשִׁלְכֶם "וַיִּבְרַךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם", כְּחוֹל יָמִים וַיְכַמְּחֵי אֶדְמָה וַיְכַדְּגֵי הַיָּם וַיְכַכּוּכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב.

יב "אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי", מִשָּׁל לְמִטְרוֹנָא שְׁהִיּוּ לָהּ שְׁלֹשָׁה שׁוֹשְׁבֵינִין, אֶחָד רָאָה אוֹתָהּ בְּשִׁלּוֹתָהּ וְאֶחָד רָאָה אוֹתָהּ בְּפִתְחוֹתָהּ וְאֶחָד רָאָה אוֹתָהּ בְּנוֹוֶלָהּ. כִּדְ, מֹשֶׁה רָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשִׁלּוֹתָהּ וְאָמַר אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי. יִשְׁעִיָהּ רָאָה אוֹתָהּ בְּפִתְחוֹתָהּ וְאָמַר (ישעיה א, כא) "אֵיכָה הִיָּתָה לְזוֹנָה". יִרְמְיָהּ רָאָה אוֹתָהּ בְּנוֹוֶלָתָהּ וְאָמַר (איכה א, א) "אֵיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד".

"אֵיכָה אֲשָׂא לְבַדִּי טְרַחְכֶם", מִלְמַד שְׁהִיּוּ טְרַחְנִין, הִנֵּה אֶחָד מֵהוֹן רוֹאָה שְׁכַנְגָדוֹ נוֹצַח בְּדִין אוֹמֵר יֵשׁ לִי עֵדִים לְהַבִּיאַ, יֵשׁ לִי רְאִיּוֹת לְהַבִּיאַ, לְמַחֵר אֲנִי דָן, מוֹסְפְנֵי עֲלֵיכֶם דִּינִים, לְכִדְ נֶאֱמַר "טְרַחְכֶם", לְלַמֵּד שְׁהִיּוּ טְרַחְנִין. וּמִשְׁאַכֶם. מִלְמַד שְׁהִיּוּ אֶפִיקוֹרְסִין, הַקָּדִים מֹשֶׁה לְצִאת אֶמְרוּ מָה רָאָה בְּן עַמְרָם לְצִאת שְׁמָא אֵינּוּ שְׁפוּי בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אַחַר לְצִאת אֶמְרוּ מָה אַחַר בְּן עַמְרָם לְצִאת מָה אֶתְּם סְבוּרִים יוֹשֵׁב וַיּוֹעֵץ עֲלֵיכֶם עֲצוֹת וּמַחֲשָׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבוֹת, קַל וְחֹמֶר אִם הִנֵּה מִשָּׁל בֵּית אוֹן כְּעַנְיָן "וְאוֹן בְּן פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן" בְּדוּעַ שְׁאֲשֵׁתוֹ שׁוֹאֲלָתוֹ וַיּוֹעֲצָתוֹ, לְכִדְ נֶאֱמַר "וּמִשְׁאַכֶם", לְלַמֵּד שְׁהִיּוּ אֶפִיקוֹרְסִין. וְרִיבְכֶם, מִלְמַד שְׁהִיּוּ (מְרַנְנִין) [רוֹגְנִים], הִנֵּה אֶחָד מֵהוֹן מוֹצִיא סָלַע בְּשִׁבִיל לְטַל שְׁנִים, שְׁנִים בְּשִׁבִיל לְטַל שְׁלֹשָׁה, לְכִדְ נֶאֱמַר "וְרִיבְכֶם", לְלַמֵּד שְׁהִיּוּ רוֹגְנִים.

יג רמז תתב "הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים וַיְדַעִים", אֵין הָבוּ אֶלָּא עֲצָה שְׁנֶאֱמַר (שופטים כ, ז) "הָבוּ לָכֶם דִּבְרָ וְעֲצָה", "הִבָּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה". אֲנָשִׁים. וְכִי עֲלֵתָה עַל דְּעֵתָנוּ נָשִׁים, וּמָה תִלְמוּד לּוֹמֵר "אֲנָשִׁים". וַתִּיקָם כְּסוּפִים. חֲכָמִים וּנְבֹנִים. זֶהוּ שְׁשָׂאֵל אֶרְיוֹס אֶת רַבִּי יוֹסִי אָמַר לוֹ אֵיזָהוּ חֲכָם, אָמַר לוֹ זֶה הַמְקַיֵּם תִּלְמוּדוֹ. אוֹ אֵינּוּ אֶלָּא נְבוֹן, אָמַר לוֹ כְּבָר נֶאֱמַר "וּנְבֹנִים". מָה בֵּין חֲכָם לְנְבוֹן. חֲכָם דּוֹמָה לְשִׁלְחָנִי עֲשִׂיר, כְּשִׁמְבִיאִין לוֹ לְרֵאוֹת רוֹאָה, כְּשִׁאִין מְבִיאִין לוֹ מוֹצִיא מִשְׁלוֹ וְרוֹאָה, נְבוֹן דּוֹמָה לְשִׁלְחָנִי עֲנִי, כְּשִׁמְבִיאִין לוֹ לְרֵאוֹת רוֹאָה, כְּשִׁאִין מְבִיאִין לוֹ לְרֵאוֹת יוֹשֵׁב וַתּוֹהֵא.

"וידעו לְשִׁבְטֵיכֶם", שִׁיְהוּ יְדוּעִים לְכֶם הָרִי שְׁנִתְעַטֵּף בְּטִלְיָתוֹ וּבָא וַיֵּשֶׁב לְפָנַי אֵינִי יוֹדֵעַ (מַאֲיִזָּה שֶׁבֵּט הוּא) [מַעֲשִׂיו] אֲבָל אַתֶּם מְכִירִין אוֹתוֹ שְׂאֵתֶם גִּדְלַתֶם אוֹתוֹ, לְכֹד נֹאמַר "וידעו לְשִׁבְטֵיכֶם", שִׁיְהוּ יְדוּעִים לְכֶם. רַבּוֹן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אֵין כָּל יְשִׁיבָה וַיְשִׁיבָה יוֹשֶׁבֶת עַד שֶׁהִבְרִיּוֹת מְרַנְּנוֹת אַחֲרָיו וְאוֹמְרוֹת מָה רָאָה אִישׁ פְּלוֹנִי לִישֵׁב וּמָה רָאָה אִישׁ פְּלוֹנִי שְׁלֹא לִישֵׁב, לְכֹד נֹאמַר "וידעו לְשִׁבְטֵיכֶם", שִׁיְהוּ יְדוּעִים לְכֶם. וְאַשְׁיִמָּם בְּרֵאשִׁיכֶם. יְכוֹל מְנִיתֶם אַתֶּם אוֹתֶם הָרִי הֵן מְמַנִּים וְאִם לָאוּ אֵינֶם מְמַנִּים. תִּלְמוּד לוֹמַר "וְאַשְׁיִמָּם בְּרֵאשִׁיכֶם", אִם אֲנִי מְנִיתִים הָרִי הֵן מְמַנִּים וְאִם לָאוּ אֵינֶן מְמַנִּים. יְכוֹל אִם גִּדְלַתֶם אַתֶּם הָרִי הֵן גְּדוֹלִים וְאִם לָאוּ אֵינֶן גְּדוֹלִים. תִּלְמוּד לוֹמַר "בְּרֵאשִׁיכֶם". דְּבַר אַחַר אִם שְׁמַרְתֶּם אֶת דְּבַרְיֶכֶם הָרִי רֵאשִׁיכֶם שְׁמוּרִים וְאִם לָאוּ אֵינֶן שְׁמוּרִים. מְלַמֵּד שְׂאֵשְׁמִיָּהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל תִּלְוִיין בְּרֵאשִׁי דְיַגִּיָּהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל לג, ז-ט) "בֶּן אָדָם צוֹפֶה נִתְתִּיף לְבַיִת יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' בְּאִמְרֵי לְרָשָׁע וְגוֹ' וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רָשָׁע וְלֹא שָׁב (מִרְשָׁעוֹ) מִדְרָכּוֹ" וְגוֹ'.

"וְאַשְׁיִמָּם בְּרֵאשִׁיכֶם", וְאַשְׁמָם כְּתִיב, אָמַר לָהֶם מִשָּׁה אִם אֵין אַתֶּם נִשְׁמַעִין לָהֶם אֲשַׁמָּה תִּלְוִיָּה בְּרֵאשִׁיכֶם. מְשָׁל לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה לְנִחְשׁ הַזֶּה שְׂאֵמַר הַזָּנֵב לְרֹאשׁ עַד מְתֵי אַתָּה מְהִלְדָּ תַחֲלָה, אֲנִי אֵלְדָּ תַחֲלָה, אָמַר לוֹ לָדָּ תַחֲלָה. הִלְדָּ וּמִצָּא גִמָּא שֶׁל מִים וְהִשְׁלִיכוֹ לְתוֹכָהּ מִצָּא קוֹצִים וְהִשְׁלִיכוֹ לְתוֹכּוֹ, מִי גָרַם לוֹ, עַל שֶׁהִלְדָּ הָרֹאשׁ אַחַר הַזָּנֵב. כֹּד כְּשֶׁהִקְטַנִּים נִשְׁמַעִים לְגְדוֹלִים הֵן גּוֹזְרִין לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהוּא עוֹשֶׂה, וּבְשַׁעָּה שֶׁהִגְדוֹלִים הוֹלְכִים אַחַר הַקְּטַנִּים הֵם נוֹפְלִים. דְּבַר אַחַר מְשָׁל לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה לְכֹלָה שְׁעוֹמְדַת בְּתוֹדַת חֲפָתָה וְנִתְפַחְמוֹ יְדִיָּהּ, אִם מְקַנְחַת יְדִיָּהּ בְּכַתֵּל הַכַּתֵּל מִתְפַחֵם וְיְדִיָּהּ אֵין מִתְקַנְחוֹת, אִם מְקַנְחַת יְדִיָּהּ בְּפִסְיָפֶס מִתְפַחֵם וְיְדִיָּהּ אֵין מִתְקַנְחוֹת, וְאִם מְקַנְחַת הִיא בְּשַׁעָּרָה שְׁעָרָה מִתְנַאָּה וְיְדִיָּהּ מִתְקַנְחוֹת. כֹּד כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִשְׁמַעִין לְגְדוֹלִיָּהוּ וְאֵין הַגְּדוֹלִים עוֹשִׂין צְרִכֵיהֶם אֲשַׁמָּה תִּלְוִיָּה בְּרֵאשִׁיָּהוּ שֶׁל גְּדוֹלִים, וְאִם לָאוּ תִּלְוִי בְּרֵאשִׁי עֲצָמוֹ, וְכִשְׂאֵין הַגְּדוֹלִים עוֹשִׂין צְרִכֵיהֶן מָה כְּתִיב, (ישעיה ג, יד) "ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם זְקֵנֵי עַמּוֹ וְשָׂרָיו" וְגוֹ'.

וְאֵמַר אֲלֵכֶם בְּעַת הַהִיא, בְּאִיזָּה עַת. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר בְּעַת יִתְרוֹ, שְׁנֵאמַר (שמות יח, יח) "כִּי כָבֵד מִמֶּךָ הַדְּבַר" וְגוֹ'. (רישׁ לְקִישׁ) [רַבִּי חִיָּא] אוֹמֵר בְּשַׁעַת מִתְאוֹנְנִים, שְׁנֵאמַר (במדבר יא, יד) "לֹא אוֹכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשַׂאת אֶת כָּל הָעָם

הִזָּה וְגוֹ', (שם יב) "הָאֲנֹכִי הָרִיתִי". אָמַר לְפָנָיו, רַבּוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֲתָהּ, שְׂאֲמַרְתָּ הָעֲמוּסִים מִנִּי בְּטוֹן, אֲתָהּ נָאָה לָךְ לְטַעַן אוֹתָם.

יִסֹּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם, צְדִיקִים פְּיוּצָא בָכֶם מְקַבְּלִים תּוֹכָחוֹת וְשׁוֹתֵקִים. דְּבַר אַחַר לָמָּה בְּרַכְּם בְּלִשׁוֹן תּוֹסֶפֶת, שֶׁתּוֹסֶפֶתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְרַבֵּה עַל הָעֵיקָר.

יד "וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ", הִזָּה לָכֶם לּוֹמֵר, מִשָּׁה רַבִּינוּ, מִמֵּי נָאָה לְלַמֵּד תּוֹרָה, מִמָּדָּה אוֹ מִתְלַמְּדֵדָּה אוֹ מִתְלַמְּדֵי תְלַמְּדֵדָּה וְלֹא מִמָּדָּה שֶׁנִּצְטַעְרְתָּ עָלֶיהָ כְּעֵנְנָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, כח) "וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה" וְגוֹ', אֵלָּא יוֹדַע אָנִי מַה שֶׁתַּחַת עֵקֶבִי רַגְלֵיכֶם, הֵייתֶם אוֹמְרִים עֲכָשְׁיוֹ הוּא מְמַנֶּה עֲלֵינוּ דְיַנְיָן (שֶׁהוּ מוֹנִין) [שְׁמוֹנִים] אֵלָּף חֲסֵר (אַחַד) [אֵלָּף] וּפְרוּטְרוֹט, אִם אֵינוֹ בְּנֵי הָרִי הוּא בֶן בְּנֵי, וְאִם אֵינוֹ בֶן בְּנֵי אָנוּ מְבִיאִין דּוֹרוֹן וְהוּא נוֹשֵׂא לָנוּ פָּנִים בְּדִין, לָכֵן נֶאֱמַר "וַתַּעֲנוּ אֹתִי", כְּשֶׁהֵייתִי מִתְעַצֵּל בְּדַבְּרִים הֵייתֶם אוֹמְרִים עֲשֵׂה הַדְּבַר בְּמַהֲרָה.

טו-טז "וְאָקַח אֶת רֵאשֵׁי שַׁבְּטֵיכֶם" וְגוֹ' וְאַצּוּהָ אֶת שַׁפְּטֵיכֶם, מְשַׁכְּתִים בְּדַבְּרִים. אֲמַרְתִּי לָהֶם אֲשֶׁרִיכֶם, עַל מִי בָאתֶם לְהַתְּמַנּוֹת, עַל בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּקְרְאוּ אַחִים וְרַעִים, כָּרֵם חֲמָד, נִחְלָה, צֶאֱן מְרַעִיתוֹ וְכָל לִשׁוֹן חֲבֵה.

"אֲנָשִׁים חֲכָמִים וַיְדַעִים", זוֹ אַחַת מִשְׁבַּע מִדּוֹת שֶׁאֲמַר יִתְרוֹ לְמִשָּׁה. הַלֵּךְ וְלֹא מִצָּא אֵלָּא שְׁלִטָּה, אֲנָשִׁים חֲכָמִים (וַיִּבְוֹנִים) וַיְדַעִים.

[רֵאשִׁים] (שֶׁיְהוּ מְכַבְּדִים) עֲלֵיכֶם, רֵאשִׁיכֶם בְּמִקְוֵה, רֵאשִׁיכֶם בְּמִמְכָּר, רֵאשִׁיכֶם בְּמִשָּׂא וּמִתָּן, רֵאשִׁיכֶם בְּכַנְיָסָה וַיִּצְיָאָהּ, נִכְנָס רֵאשׁוֹן וַיּוֹצֵא אַחֲרוֹן, לָכֵן נֶאֱמַר "וַאֲתָן אוֹתָם רֵאשִׁים עֲלֵיכֶם", שֶׁיְהוּ מְכַבְּדִים עֲלֵיכֶם. שְׂרֵי אֵלָּפִים. שָׂאֵם הָיוּ (אֵלָּף) [אֵלָּא] תִּשְׁעַ מֵאוֹת תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה חֲסֵר אֶחָד נִתְּפָס שׁוֹר אֵלָּף. שְׂרֵי מֵאוֹת. שָׂאֵם הָיוּ (מֵאָה) [אֵלָּא] תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה חֲסֵר אֶחָד נִתְּפָס שׁוֹר מֵאָה. וְכִמוֹ כֵּן שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת. וְשִׁטְרִים. אֵלוֹ הַמְּכִים בְּרִצּוּעָה, כְּעֵנְנָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְשִׁטְרִים הָלוּים (לְפָנֵיהֶם) [לְפָנֵיכֶם]. וְאוֹמַר (נַחֲמִיהָ ח, יא) "וְהָלוּים מִחֲשִׁים לְכָל הָעָם לְאֹמְרֵי וְגוֹ'.

"וְאַצְוֶה אֶת שְׁפִטֵיכֶם", אָמַרְתִּי לָהֶם הֲוּוּ מְתוּנִים בְּדִין, שְׂאֵם בָּא דִין לְפָנֶיכֶם פְּעַם וּשְׁתִּים וְשִׁלֵּשׁ אֶל תֹּאמְרוּ כְּבָר בָּא דִין זֶה לְפָנַי וּשְׁנִיתִיו וְשִׁלְשִׁיתִיו אֶלֶּא הֲוּוּ מְתוּנִין. וְכֵן הָיוּ אֲנָשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה אוֹמְרִים הֲוּוּ מְתוּנִים בְּדִין וְהַעֲמִידוּ תִלְמִידִים הַרְבֵּה וַעֲשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה.

"בָּעַת הַהִיא", לְשַׁעֲבַר הֵייתֶם עוֹמְדִים בְּרִשׁוֹת עֲצָמְכֶם, עֲכָשְׁיוּ הָרִי אֶתֶם מְשַׁעֲבָדִים לְצַבּוֹר. מַעֲשֵׂה בְּרָבִן יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְרַבִּי אֶלְעָזָר חֲסָמָא שְׁהוֹשִׁיבֶם רַבֵּן גַּמְלִיאֵל בִּישִׁיבָה וְלֹא הִרְגִישׁוּ בָהֶם הַתְּלָמִידִים. לָעַת עָרַב הִלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ אֶצֶל הַתְּלָמִידִים. כֵּן הֵייתָה מִדְּתוֹ שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל, כְּשֶׁהָיָה נִכְנָס וְאוֹמֵר שְׂאֵלוֹ בְּדוּעַ שְׂאֵין שָׁם קִנְתוֹר, נִכְנָס וְלֹא הָיָה אוֹמֵר שְׂאֵלוֹ בְּדוּעַ שְׂיֵשׁ שָׁם קִנְתוֹר. נִכְנָס וּמָצָא אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְרַבִּי אֶלְעָזָר חֲסָמָא שְׂיֵשְׁבוּ לָהֶם אֶצֶל הַתְּלָמִידִים. אָמַר לָהֶם, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְאֶלְעָזָר בֶּן חֲסָמָא, הוֹדַעְתֶּם לְצַבּוֹר שְׂאֵתֶם מִבְּקָשִׁים לַעֲשׂוֹת שְׂרָרָה עַל הַצַּבּוֹר, לְשַׁעֲבַר הֵייתֶם בְּרִשׁוֹת עֲצָמְכֶם מִכָּאֵן וְאֵילָךְ הָרִי אֶתֶם מְשַׁעֲבָדִים לְצַבּוֹר.

"וְאַצְוֶה אֶת שְׁפִטֵיכֶם", וְכֹתִיב (להלן פסוק יח) "וְאַצְוֶה אֶתְכֶם". אֲזַהְרָה לְצַבּוֹר שְׂתֵהָא אֵימַת הַדִּין עֲלֵיהֶם, וְאֲזַהְרָה לַדִּין שְׂיִסְבֵּל אֶת הַצַּבּוֹר, עַד כְּמָה, עַד כְּדִי "כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֵמֶן".

"וְאַצְוֶה אֶת שְׁפִטֵיכֶם בָּעַת הַהִיא לֵאמֹר", כְּנֶגֶד מְקַל וּרְצוּעָה תֵּהֵא זְרִיז. רַב הוֹנָא כִּי הָוָה נִפִּיק לְדִינָא אָמַר אֶפִּיקוּ לִי מֵאֲנִי דְדִינָא. שְׂמַע בֵּין אַחֲיֶכֶם. אֲזַהְרָה לְבֵית דִּין שְׂלֹא יִשְׁמַע דְּבָרֵי בַעַל דִּין קִדָּם שְׂיִבּוּא בַעַל דִּין חֲבֵרוֹ, [וְאֲזַהְרָה לְבַעַל דִּין שְׂלֹא יִטְעִים דְּבָרָיו לַדִּין קִדָּם שְׂיִבּוּא בַעַל דִּין חֲבֵרוֹ], קָרִי בֵּיה נְמִי שְׂמַע בֵּין אַחֲיֶכֶם. רַב כְּהֵנָא אָמַר, (שמות כג, א) מ"לא תשא", קָרִי בֵּיה לֹא תִשָּׂא. וּשְׂפִטָּתֶם צְדָק. צְדָק אֶת הַדִּין וְאַחַר כֵּן חֲתִכְהוּ. בֵּין אִישׁ וּבֵין אַחֲיוֹ. אֶפְלוּ בֵּין בֵּית לַעֲלָיָה. וּבֵין גְּרוֹ. אֶפְלוּ בֵּין תַּנּוּר לְכִירִים.

"וּשְׂפִטָּתֶם צְדָק בֵּין אִישׁ וּבֵין אַחֲיוֹ וּבֵין גְּרוֹ", מִכָּאֵן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה גֵּר שְׂנֵתְגִיר בְּבֵית דִּין הָרִי זֶה גֵּר, בֵּינוּ וּבֵין עֲצָמוֹ אֵינוֹ גֵּר.

"שְׂמַע בֵּין אַחֲיֶכֶם", כֵּן הֵייתָה מִדְּתוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל, כְּשֶׁהָיוּ שְׁנַיִם בָּאִים אֶצֶל לְדוֹן לְפָנָיו אָחָד עוֹבֵד אֱלִילִים וְאָחָד יִשְׂרָאֵל אִם יָכוֹל לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל מְזַכָּה כּוּי. רַבֵּן שְׂמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אִם בָּא לְדוֹן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה דוֹן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, בְּדִינֵיהֶם הָיָה דוֹן בְּדִינֵיהֶם.

"וישפטתם צדק", צדיק בצדקו תובע ומביא ראיות. משל, זה עוטר בטליתו, זה אומר שלי הוא, זה חורש בפרתו וזה אומר שלי היא, זה מחזיק בתוד שדהו וזה אומר שלי הוא, לכך נאמר ["וישפטתם צדק"], צדיק בצדקו תובע ומביא ראיות.

"בין איש", להוציא את הקטן. מכאן אמרו אין דנין יתומין. בין איש ובין אחיו ובין גרו. אין לי אלא בין איש לאחיו, בין איש לאשה בין אשה לאיש בין אמה למשפחה בין משפחה לחברתה מנין. תלמוד לומר "בין איש ובין אחיו", מכל מקום. ובין גרו. זה שאוגר עליו דברים, אמר לו חרשת תלם בתוד שלי והוא אומר לא חרשתי, המית שורף את שורי והוא אומר לא המית, לכך נאמר "ובין גרו", זה שאוגר עליו דברים. דבר אחר "ובין גרו" זה שכנו. דבר אחר זה שושבינו. דבר אחר זה תותבו.

יז "לא תפירו פנים במשפט", זה הממנה להושיב דינין. שמה תאמר איש פלוני נאה אושיבנו דין, איש פלוני גבור אושיבנו דין, איש פלוני קרובי אושיבנו דין, איש פלוני הלוני מעות אושיבנו דין, איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דין, נמצא מזכה את החיב ומחייב את הזכאי לא מפני שהוא רשע אלא מפני שאין יודע, מעלה עליו כאלו מכיר פנים בדין.

"פקטן כגדל תשמעון", שמה תאמר הואיל וזה עני וזה עשיר וזה מצנה לפרנסו ונמצא מפרנסו בנקיות, תלמוד לומר "פקטן כגדל תשמעון". דבר אחר שמה תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל (דינו) [דינר], אזכנו, ולכשיצא חוץ אומר לו תן לו, שאתה חיב לו, תלמוד לומר "פקטן כגדל תשמעון".

"לא תגורו מפני איש", שאם באים שנים לדון לפניך, עד שלא תשמע דבריהם אתה רשאי לשתק, משתשמע דבריהם אי אתה רשאי לשתק, משנתגלה לך הדין אי אתה רשאי לשתק, שמעת את הדין ואין אתה יודע לזכות את הזכאי ולחייב את החיב אתה רשאי לשתק, שנגמר (זכריה ח, טז) "אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת" וגו', איזהו שלום שיש בו משפט אמת, הוי אומר זה בצוע. רבן שמעון בן גמליאל אומר המעלה את הקטן למקום גדול והגדול למקום קטן, זה בצוע. וחקמים אומרים כל מבצע הרי זה מנאץ, שנגמר (תהלים י, ג) "ויבצע ברוך נאץ ה'", נמצא זה משבח את הדינין וזה מנאץ את יוצרו.

"לא תגורו מפני איש", או שָׁמָא תאמר מתירא אָנִי מִפְּנֵי פְּלוּנִי שְׁמָא יְהָרַג אֶת בְּנֵי אוֹ שְׁמָא יְדַלִּיק אֶת גְּדִישֵׁי אוֹ שְׁמָא מְקַצֵּץ אֶת נְטִיעוֹתַי. תְּלַמוּד לומר "לא תגורו". וְכֵן בִּיהוֹשֶׁפֶט אוֹמֵר "וַיֹּאמֶר אֶל הַשֹּׁפְטִים רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפָּטוּ כִּי לֹא הִיא".

"לא תכירו פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט", רַבִּי יְהוּדָה אָמַר לֹא תִכְרְהוּ. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֹא תִנְכַּרְהוּ. אוֹשְׁפַזִּיכְנִיה דְרַב אֶתָּא לְקַמִּיה לְדִינָא, אָמַר לִיה פְּסִילְנָא לָךְ. אָמַר לִיה לְרַב כְּהָנָא פּוֹק דְגִיָּה. חֲזִיא דְהוּה גַּיִס בֵּיה, אָמַר לִיה אִי צִיִּיתת צִיִּית, וְאִי לָא, מְפִיקְנָא לָךְ רַב מֵאוֹנָךְ.

"כִּקְטוֹן כְּגֹדֶל תִּשְׁמַעוּן", שְׂיָהָא חֲבִיב עֲלִיךְ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מָאָה מְנָה, לְמֵאֵי הִלְכְתָּא. אֵילִימָא לְעִיּוּנֵי בֵּיה וּמִיפְסָקִיה, פְּשִׁיטָא. אֶלָּא לְאַקְדוּמִיה. לֹא תגורו מפני איש כי המִשְׁפָּט לֹאֵלֵהִים הוּא. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא דִין לְרִשְׁעִים שְׁנוּטְלִין מִמּוֹן מְזָה וְנוֹתְנִין לָזָה אֶלָּא שְׁמַטְרִיחִין אוֹתֵי לְהַחְזִיר מִמּוֹן לְבַעְלֵיו.

רמז תתג "אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם", עַל דְּבַר זֶה נִעֲנַשׁ מִשָּׁה, שְׁנֵאמַר (במדבר כז, ה) "וַיִּקְרַב מִשָּׁה אֶת- מִשְׁפָּטוֹ". מִתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יֶצְחָק מִי כְּתִיב "וְאֲשַׁמִּיעְכֶם", וְשִׁמְעִתִּיו כְּתִיב, אִי גְמִירְנָא גְמִירְנָא וְאִי לֹא אֲזִילְנָא וְגְמִירְנָא, אֶלָּא כְּדַתְנָא רְאוּיָה הִיָּתָה פְּרִשְׁת נַחְלוֹת שְׁתַּכְתַּב עַל יְדֵי מִשָּׁה אֶלָּא שְׁזָכוּ בְּנוֹת צְלַפְחָד וְנִכְתְּבָה עַל יְדֵן נִוְרְאוּיָה הִיָּתָה פְּרִשְׁת מְקוֹשֶׁשׁ שְׁתַּכְתַּב עַל יְדֵי מִשָּׁה אֶלָּא שְׁנַתְחִיב מְקוֹשֶׁשׁ וְנִכְתְּבָה עַל יְדֵן לְלַמְדָּךְ שְׁמַגְלִגְלִין זְכוֹת עַל יְדֵי זְכָאֵי וְחוּבָה עַל יְדֵי חֲבִיב.

"וַהֲדַבֵּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי", אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה אֶתָּה דָן דִּין קִשָּׁה, חֲזִיךְ שְׂאֵנִי מוֹדִיעֵךְ שְׂאֵי אֶתָּה דָן דִּין קִשָּׁה, שְׂאֵנִי מִבִּיא עֲלִיךְ דִּין שְׁתַּלְמִיד תְּלַמִּידךְ יָכוֹל לְשַׁמְעוּ וְאִין אֶתָּה יָכוֹל לְשַׁמְעוּ, וְאִי זֶה, זֶה דִּינָן שֶׁל בְּנוֹת צְלַפְחָד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּקְרַב מִשָּׁה אֶת מִשְׁפָּטוֹ לְפָנַי ה'". כִּיּוֹצֵא בּוֹ אֶתָּה אוֹמֵר "וַיִּגַּשׁ שְׂאוּל אֶת שְׁמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וְגו' וַיַּעַן שְׁמוּאֵל אֶת שְׂאוּל וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הֲרֹאֶה", אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶתָּה הוּא רוֹאֶה, אָנִי מוֹדִיעֵךְ שְׂאֵין אֶתָּה רוֹאֶה, וְאִימְתִי הוֹדִיעוּ, בְּשַׁעָה שְׂאֵמַר לוֹ (שם טז, א) "מִלֵּא קִרְנֶךָ שְׁמֹן", מַהוּ אָמַר לוֹ, (שם, ו) "וַיְהִי בְּבוֹאֶם וַיִּרְא אֶת אֱלִיָּאב" וְגו', אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶמְרֵת שְׂאֵנִי רוֹאֶה, "אֵל תִּבְט אֶל מְרֹאֵהוּ וְאֶל גְּבַהַ קוֹמָתוֹ" וְגו'.

יח "וְאַצֹּוה אֶתְכֶם בְּעֵת הַהִיא", אֵלֹו עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים שֶׁבִּין דִּינֵי מְמוֹנוֹת לְדִינֵי נַפְשׁוֹת.

יט "וַיִּנְסַע מִחֶרֶב", בְּנֵי אָדָם שָׂרְאוּ נְחָשִׁים כְּקוֹרוֹת בַּיִת הַבַּד וְעַקְרָבִים כְּקִשְׁתוֹת סְרוּחִים וּמִשְׁלָכִים לַפְּנִיָּהם, עֲלִיָּהם הוּא אוֹמֵר (להלן ח, טו) ("אֵת הַמַּדְבָּר [בַּמַּדְבָּר] הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא נְחָשׁ שָׂרָף". וְהֵלֵא דְבָרִים קַל וְחֹמֶר, וּמָה דְבָרִים שֶׁהֵן חֲמוּרִין כְּבִשְׁתִּים לַפְּנִיָּהם, דְּבָרִים שֶׁאֵין חֲמוּרִין עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לְכַד נֶאֱמַר "וַיִּנְסַע מִחֶרֶב" וְגו'.

כ-כא "וַאֲמַר אֲלֵכֶם", אָמַר לָהֶם מִשֶּׁה לֹא מַעֲצָמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם אֶלָּא מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם. בְּאַתֶּם עַד הֵרָאָמְרִי. מִשָּׁל לְמַלְאָךְ שֶׁמָּסַר אֶת בְּנוֹ לַפְּדָגוּג אֶחָד וְהָיָה מְחֻזָּרוֹ וּמְרָאָה אוֹתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ כָּל הַגְּפָנִים הִלְלוּ וְכָל הַכְּרָמִים הִלְלוּ שְׁלָף וְכָל הַזֵּיתִים הִלְלוּ שְׁלָף, מִשְׁיַנְע לְהִרְאוֹת אָמַר לוֹ כָּל מָה שֶׁאַתָּה רוֹאָה שְׁלָף. כִּד יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהָיוּ בַּמַּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה מִשֶּׁה אוֹמֵר לָהֶם (להלן ח, ז) "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֶךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה", כִּיִּן שֶׁבָּאוּ לְאֶרֶץ אָמַר לָהֶם בְּאַתֶּם עַד הֵרָאָמְרִי, וְאִם תֵּאמְרוּ עַדִּין לֹא הִגִּיעַ זְמַן רְאִיהָ נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאֶרֶץ, אֵינִי אוֹמֵר לֹא מְאֻמָּד וְלֹא מִשְׁמוּעָה אֶלָּא מָה שֶׁאַתֶּם רוֹאִים בְּעֵינֵיכֶם עַלֶּה רֵשׁ, מִיָּד עַלֶּה רֵשׁ.

כב רמז תתד "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלָכֶם", בְּעַרְבוּבָא. וְלֶהֱלֹן הוּא אוֹמֵר (להלן ח, כ) "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רְאִשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם", יְלָדִים מְכַבְּדִים אֶת הַזְּקֵנִים וְזִקְנִים מְכַבְּדִים אֶת הַרְּאִשִׁים, וְכֹאן הוּא אוֹמֵר וַתִּקְרְבוּן אֵלַי בְּלָכֶם, בְּעַרְבוּבָא, יְלָדִים דּוֹחֲפִים אֶת הַזְּקֵנִים וְהַזְּקֵנִים דּוֹחֲפִים אֶת הַרְּאִשִׁים, נִמְצְאָת אוֹמֵר שְׁתֵּי קְרִיבוֹת הֵן, אַחַת קְרִיבָה לְשֵׁם שְׁמַיִם [וְאַחַת קְרִיבָה שְׁאִינָה לְשֵׁם שְׁמַיִם], נִמְצְאָת אוֹמֵר שְׁתֵּי רְאִיוֹת הֵן אַחַת רְאִיָּה שֶׁל נַחַת וְאַחַת שֶׁל צַעַר. בְּאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר "שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה שָׂם" זֶה רְאִיָּה שֶׁל נַחַת, בְּמִשֶּׁה הוּא אוֹמֵר (להלן ג, כז) "עַלֶּה רֵאשׁ הַפְּסָגָה וְשָׂא עֵינֶיךָ" זֶה רְאִיָּה שֶׁל צַעַר.

"נִשְׁלַחַה אֲנָשִׁים לַפְּנִיָּנוּ", רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר גְּנוּת גְּדוֹל הִתְּהָ בִּידֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בְּשַׁעָה שֶׁאֲמָרוּ נִשְׁלַחַה אֲנָשִׁים אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם אִם כְּשֶׁהֵייתֶם בְּאֶרֶץ עַרְבָּה וְשׁוּחָה זָנַתִּי וּפְרַנְסַתִּי אֶתְכֶם, כְּשֶׁאַתֶּם נִכְנְסִים לְאֶרֶץ טוֹבָה

וּרְחַבָּה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שְׁאֲזוּן וְאַפְרִינִס אֶתְכֶם, עֲלוּבִין בְּנֵי אָדָם שֶׁכָּדָּ
בְּקִשׁוֹ לָהֶם.

"וַיֵּשְׁבוּ אֶתְנֹו דְבָר", בְּאִיזָה לְשׁוֹן הֵן מְדַבְּרִים. אֶת הַדָּרָד אֲשֶׁר נִעְלָה בָּהּ.
אִין לָד דְרָד שְׁאִין בָּהּ עֲקֻמוּמִיּוֹת, אִין לָד דְרָד שְׁאִין בָּהּ כְּמִנּוֹת, אִין לָד דְרָד
שְׁאִין בָּהּ פְּרִשׁוֹת. וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלִיהֶן. לִידַע בְּאִיזָה דְרָד אָנוּ בְּאִין
עֲלִיהֶן.

כג "וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ", (כְּתוּב בְּפִרְשֵׁת שְׁלַח לָד אֲנָשִׁים).

"וַיִּיטֵב בְּעֵינֵי הַדְּבָר", בְּעֵינֵי טוֹב וְלֹא בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם. אִם בְּעֵינֵי הָיָה טוֹב
לָמָּה נִכְתַּב עִם דְּבָרֵי תוֹכְחוֹת, מְשָׁל לְאָדָם שְׁאֲמַר לְחֻבְרוֹ מִכֹּר לִי אֶת
חֲמוּרָד זֶה, אָמַר לוֹ הֵן. נוֹתֵן אֶתָּה לִי לְנִסְיוֹן, אָמַר לוֹ הֵן. בּוֹא אֶתִּי וְאֲנִי
אֲרָאָה כַּמָּה נוֹשֵׂא בָּהֶר וְכַמָּה נוֹשֵׂא בְּבִקְעָה. כִּיּוֹן שְׁרָאָה שְׁאִין מְעַכְּבוּ כָּלוּם
(אֲלֹא בְּשִׁבִיל לְשֵׁאת) [אָמַר לוֹ בּוֹא קַח] אֶת מְעוֹתֵינוּ. לְכָד נֶאֱמַר "וַיִּיטֵב בְּעֵינֵי
הַדְּבָר". "וְאֶקַּח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֲנָשִׁים". מִן הַבְּרוּרִים שְׁבַכְּסָם, מִן
הַמְּסַלְתֵינוּ שְׁבַכְּסָם. אִישׁ אֶחָד לְשֶׁבֶט. מָה אֲנִי צָרִיד [לוֹמַר] וְאֶקַּח מִכֶּם שְׁנַיִם
עֶשֶׂר אֲנָשִׁים. מִגִּיד שְׁלֹא הָיָה שֶׁבֶט לְיוֹי עֲמָהָם.

כד "וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הַהֶרָה", (מִגִּיד שְׁנִקְרָא עַל שֵׁם סוּפוֹ) מִגִּיד שְׁדָרָד מְרַגְלִים
לְעֻלוֹת בָּהֶר. וְכֹן רָחַב אוֹמְרֵת לְשְׁלוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ "הַהֶרָה יִכּוּ" וְגוֹ', מְלַמֵּד
שְׁשֻׁרְתָּה עָלֶיךָ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שְׁאֵלוּ לֹא שְׁרִתָּה עָלֶיךָ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִנִּין הִיָּתָה
יּוֹדַעַת שְׁעֵתִידִין לְחֹזֵר לְאַחַר שְׁלֵשָׁה יָמִים.

רמז תתה "וַיָּבֵאוּ עַד נַחַל אֲשַׁכְּלִ", מְלַמֵּד שְׁנִקְרָא עַל שֵׁם סוּפוֹ. כִּיּוֹצֵא בּוֹ
אֶתָּה אוֹמַר (שְׁמוֹת ג, א) "וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֲרָבָה", מִגִּיד שְׁנִקְרָא עַל
שֵׁם סוּפוֹ. וַיִּרְגְּלוּ אֶתָּה. מְלַמֵּד שְׁהִלְכוּ בָּהּ אֲרַבְעָה אוֹמְנִין שְׁתֵּי וְעָרַב.

כה-כו "וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרֵי הָאָרֶץ", אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן עֲלוּבִין בְּנֵי אָדָם
שֶׁכָּדָּ נְטָלוּ בְיָדָם, כְּאָדָם שְׁנוּטֵל בְּאִיסָר תְּאֲנִים בְּאִיסָר עֲנָבִים כָּדָּ נְטָלוּ
בְיָדוֹ. וַיּוֹרְדוּ אֱלֵינוּ. מִגִּיד שְׁאָרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוּהָה מְכַל הָאָרְצוֹת, שְׁנֶאֱמַר
(בַּמִּדְבָּר יג, ל) "עֲלָה נִעְלָה וַיִּרְשְׁנוּ אֶתָּה" וְגוֹ', "וַיַּעֲלוּ וַיִּתְּנוּ רֹו" וְגוֹ', וְאוֹמַר
(בְּרֵאשִׁית מֵה, כה) "וַיַּעֲלוּ מִמְּצָרִים". וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִ' אֱלֹהֵינוּ

ניתן לנו. וכי לטובה אמרו זה, והלא לא אמרו אלא לרעתה, מי אמר טובתה, יהושע וכלב, אף על פי כן ולא אבייתם לעלת.

כז "ויתרגנו באהליכם", שמעון בן טרפון אומר תרתם וגנייתם באהלו של מקום.

"ויתרגנו באהליכם ותאמרו", מלמד שהיו יושבים בתוך משכניהם ואומרים דברים כמתלהמים שנתאמר (משלי כו, כב) "דברי נרנן כמתלהמים", אבל ספין ירדה מן השמים ובקע את כרסם שנתאמר (שם) "והם ירדו חדרי בטן". דבר אחר מלמד שהיו יושבין בתוך משכניהם ובוכין ומבכין כמת להם, נוטלין את בניהם ואומרים להם אוי לך סגופים, למחר יהיו צולבין מכם על הצלוב, ונוטלין את בנותיהן ואומרים להם אוי לך דוויות, אוי לך סגופות, למחר יהו הורגין מכם ושובין מכם ומעמידין מכם בקלון.

"בשנאת ה' אתנו", אפטר שהמקום שזינא את ישראל, והלא כבר נאמר "אהבתי אתכם אמר ה'", אלא הו ששונאין את המקום. משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך. לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו. פענן שנתאמר (יהושע ז, ט) "וישמעו הכנעני וכל ישיבי הארץ ונסבו עלינו".

כח "אנה אנחנו עליהם אחינו המסו את לבבנו", אמרו לו, משה רבינו, אלו מבני אדם אחרים היינו שומעין דברים הללו לא היינו מאמינים אלא מבני אדם שפנינו בניהם ובנותינו בנותיהם. עם גדול. מלמד שהיו גבוהים בקומה. ורם. מלמד שהיו מרבים באכלוסין.

"ערים גדלת ובצורת בשמים", רבן שמעון בן גמליאל אומר דברו כתובים לשון הבאי שנתאמר "שמע ישראל אתה עבר היום את הירדן" וגו', אבל מה שאמר המקום לאברהם אבינו (בראשית כו, ד) "והרביתי את זרעך ככוכבי השמים" (שם יג, טז) "ושמתי את זרעך בעפר הארץ" אינו דבר הבאי. וגם בני ענקים ראינו שם. מלמד שראו ענקים על גבי ענקים שנתאמר "לכן ענקתמו גאווה".

כט-ל "וְאָמַר אֲלֵכֶם", אָמַר לָהֶם לֹא מַעֲצָמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם אֲלֵא מִפִּי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם. לֹא- תַעֲרֹצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם, הִ' אֱלֹהֵיכֶם הִהְלִיךְ לִפְנֵיכֶם. אָמַר לָהֶם מִי שָׁעָשָׂה לָכֶם נִסִּים בְּמִצְרַיִם וְכָל הַנִּסִּים הָאֵלֹהִים עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָכֶם נִסִּים בְּכַנְיֹסְתְּכֶם לְאַרְצָךְ. כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם. אִם אֵין אַתֶּם מֵאֲמִינִים לְהִבָּא וְגו', הֲאֲמִינוּ לְשַׁעֲבֵר.

פרק ב

א-ה "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי לֵאמֹר רַב לָכֶם סַב אֶת הַהָר הַזֶּה" וְגו' וְאֶת- הָעַם צוּ לֵאמֹר, זֶה שְׁאֹמֵר הַכְּתוּב (תהלים ס, א-ב) "לִמְנַצַּח עַל שׁוֹשׁן יַעֲדוֹת, מִכְּתָם לְדוֹד לְלַמֵּד, בְּהִצּוֹתוֹ אֶת אֲרָם נְהַרִים" וְגו' כְּשֶׁהֲלִיךְ יוֹאֵב לְהִלָּחֵם עִם אֲרָם נְהַרִים יֵצְאוּ לְקָרְאֵתוֹ, אָמְרוּ לוֹ אַתֶּם מִבְּנֵי בְנֵי שָׁל יַעֲקֹב וְאֲנִי מִבְּנֵי בְנֵי שָׁל לָבָן וְהָרִי הַתְּנַאי, (בראשית לא, נב) "עַד הַגֵּל הַזֶּה", כְּשֶׁשָּׁמַע יוֹאֵב כִּי חָזַר אֶצֶל דָּוִד, מִיַּד הוֹשִׁיבוּ סִנְהֶדְרִין וְאָמְרוּ בְּאֵמֶת כִּי הִזָּה הַתְּנַאי אֲלֵא הֵם עָבְרוּהוּ וְתַחֲלָה, בְּלַעַם הַרְשָׁע לֹא כִּי אָמַר (במדבר כג, ז) "מִן אֲרָם יִנְחַנִּי" וְכוּשׁוֹן רִשְׁעִיתִים לֹא שָׁעִבַד בְּנֵי שְׁנֵאֲמַר "וַיַּעֲבֹדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כּוֹשֵׁן רִשְׁעִיתִים" הֵן הַרְשִׁיעוּ עָלֵינוּ שְׁתֵּי רִשְׁעִיּוֹת, כִּינּוֹן שְׁהוֹרוּ לָהֶם בֵּית דִּין מִיַּד חִזָּר עָלֵיהֶן וְהִרְגוּ שְׁנֵאֲמַר (תהלים ס, ב) "בְּהִצּוֹתוֹ אֶת אֲרָם". וְהֵלֵא עִם אֲרָם עָשָׂה מְלַחְמָה מֵהוּ "וַיִּיָּד אֶת אֲדוֹם". אֲלֵא כְּשֶׁבָא יוֹאֵב לְהִלָּחֵם עִם (אָדוֹם) [אָרָם] עָמְדוּ עָלָיו בְּנֵי אָדוֹם וְאָמְרוּ לוֹ לֹא כִּי אָמַר לָכֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא "אֵל תִּתְגַּרוּ בָּם", הֲשִׁיבָם יוֹאֵב לֹא כִּי אָמַר לָנוּ אַתֶּם עֹבְרִים בְּגִבּוֹל אַחֵיכֶם בְּנֵי יַעֲשׂוּ הַנִּיחוּ אוֹתָנוּ לְעֵבֵר וְלֹא רָצוּ, אָמַר יוֹאֵב אִם נִחְרִיב אָדוֹם עִכְשָׁיו אֵין אֲנִי מוֹצֵאִין בְּחִזְרָתָנוּ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִּיָּה אֲלֵא נִנְיַח אוֹתָם עַד שְׁנִכָּה אֶת אֲרָם וְנִחְזֹר עָלֵיהֶן, לְכִי נֵאֲמַר (שם) "וַיֵּשֶׁב יוֹאֵב וַיִּיָּד אֶת אָדוֹם". אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁפָכוּ אֶת אָדוֹם קִמְעָא קִמְעָא, כְּשֶׁיִּגְיַע זְמוֹ אֲנִי אֲכַלָּה וְאֲחָרִיב אוֹתָהּ שְׁנֵאֲמַר (עובדיה א, יט) "וַיִּרְשׁוּ הַנְּגִבַת אֶת הָרַע עֲשׂוּ" וְגו', וְאֹמֵר "וַיִּגְלוּ (וְ)תַח הַחֵל הַזֶּה", וְאֹמֵר (שם, כא) "וַיַּעֲלוּ מוֹשֵׁי(ו) עֵימָם בְּהָר צִיּוֹן".

רמז תתו "רב לָכֶם סב את הָהָר הַזֶּה", הָרָאָה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אוֹתוֹ הֵר שֶׁהָאֲבוֹת קְבוּרֵינּוּ בּוֹ. אָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֵין אַתֶּם יְכוּלִין לְהִזְדַּיֵּג לַעֲשׂוֹ, עַד עֲכָשְׁיוּ מִתְבַּקֵּשׁ לוֹ שָׂכָר בְּכַבּוּד שֶׁכָּבַד אֶת אֱלוֹי שְׁהוּ קְבוּרֵינּוּ בְּהָר הַזֶּה, בְּשַׁעַה שֶׁנָּתַן יַעֲקֹב לַעֲשׂוֹ כָּל אוֹתוֹ הַדּוֹרוֹן אָמַר לוֹ (בראשית לג, ט) "יֵשׁ לִי רָב", אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּלִשׁוֹן שֶׁכָּבַדוֹ, בּוֹ בְּלִשׁוֹן פְּנּוּ מִלְּפָנָיו, רַב לָכֶם סב וְגוֹ'.

"פְּנּוּ לָכֶם צַפְנָה", אִם רְאִיתֶם אוֹתוֹ שֶׁמְבַקֵּשׁ לְהִתְגַּרְוֹת בְּכֶם לֹא תַעֲמְדוּ כִּנְגִדוֹ אֲלֵא הַצַּפִּינוּ עֲצַמְכֶם מִלְּפָנָיו. וְלַהֲיָכֵן נִבְרַח. בְּרַחוּ לְתוֹרָה, וְאֵין צַפְנָה אֲלֵא תוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ב, ז) "יִצְפֹּן לְיִשְׂרָאֵל תּוֹשֵׁיָהּ", אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַמְּתִינֵנוּ לְמַלְאֲךָ הַמְּשִׁיחַ שְׂיָבוֹא וְיִקְיָם בּוֹ "מָה רַב טוֹבָדָּ אֲשֶׁר צַפְנָתָּ".

רמז תתז "וְאֵת הָעַם צוֹ לֵאמֹר", [אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא] לֹא לָכֶם בְּלָבַד אֲנִי מַצִּיָּה, אֲלֵא אַתֶּם לְבַנֵּיכֶם צוּוּ לְרֹאשֵׁי דוֹרוֹת שְׂיָהוּ נוֹהֲגִין בּוֹ כְּבוֹד עַד שְׂיָבוֹא הַיּוֹם שֶׁכְּתוּב (במדבר כד, יז) "דָּרָךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב" וְגוֹ' "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ" וְגוֹ'.

דָּבָר אַחֵר "רב לָכֶם סב", בְּשַׁעַה שֶׁשָּׁלַח יַעֲקֹב דּוֹרוֹן לַעֲשׂוֹ אָמַר לוֹ (בראשית לג, ט) "יֵשׁ לִי רָב, אֵף עַל פִּי שֶׁאֲתָה כּוֹבֵשׁ אֲמוֹת בְּיָמֵי מֹשֶׁה וְיַהֲוֵשֶׁע, בְּתַחֲוֵמֵי אֵין לָךְ עֵסֶק שֶׁכָּבַר אָמַר הַמְּקוֹם רַב לָכֶם סב, אֲלֵא יֵשׁ לָכֶם לֵילָךְ בְּגוֹלָה. פְּנּוּ לָכֶם צַפְנָה לְגִלוֹת בְּבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה א, טו) "כִּי הִנְנִי קוֹרְא לְכָל מְשַׁפְּחוֹת מִמְּלָכוֹת צַפְנָה".

"וְאֵת הָעַם צוֹ לֵאמֹר", מִתְיָרְאֵין מִכֶּם אֱלוֹי, וְצָרִיכִים אַתֶּם לְשֹׁמֵר אֶת עֲצַמְכֶם. וְמָה אִם בְּשַׁעַה שֶׁמִּתְיָרְאֵין מִכֶּם צָרִיכִין אַתֶּם לְשֹׁמֵר אֶת עֲצַמְכֶם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּשַׁעַה שֶׁהוּ מַצְלִיחִין וְאֵינּוּ מִתְיָרְאֵין מִכֶּם.

דָּבָר אַחֵר "וְאֵת הָעַם צוֹ לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים", אֲבָל עֲשׂוֹ יוֹשֵׁב, "אֲלֵה בְּנֵי-שַׁעִיר הַחֹרֵי יִשְׁבֵי הָאָרֶץ". דָּבָר אַחֵר "אַתֶּם עוֹבְרִים בְּגִבּוֹל אַחִיכֶם". אַתֶּם אוֹכְלִים עִם עֲשׂוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהוּא אֵינּוּ אוֹכֵל עִמָּכֶם לְעוֹלָם הַבָּא וְכֵן עֲשׂוֹ אָמַר לַיַּעֲקֹב (שם לג, יב) "נִסְעָה וְנִלְכָה", לֹא אַחִים תֵּאֻמְרִים אָנּוּ, נֹאכֵל שְׂנִינּוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לִיָּה יַעֲקֹב (שם, יג) "הִילָדִים רַפִּים", עַד עֲכָשְׁיוּ לֹא עָמַד מֹשֶׁה שֶׁהוּא מְסַפֵּיק (במדבר יא, כב) "הֲצֹאן וּבִקֵּר יִשְׁחַט לָהֶם", "וְהֲצֹאן וְהִבְקֵר עֲלוֹת עָלֵי", עַד עֲכָשְׁיוּ לֹא עָמַד שְׂמוּאֵל (ש"א טו, יד)

"וימה קול הצאן הזה באזני", ולא עוד אלא "וידפוקים יום אחד", אלא טל לך חלק בעולם הזה. (שם, יד) "יעבר- נא אדני לפני עבדו וגוי ולרגל הילדים". אמר ליה, עד עכשיו יש לי להעמיד לחנניה וחבריו, (דניאל א, ד) "ילדים אשר אין בהם כל (מום) [מאום]". אמר רבי יוחנן מהו עד מדרג פן רגל. עד שיגיע "לעת תמוט רגלם". רבי שמעון בן לוי אמר עד שיגיע (דניאל ב, לד) "ומחת לצלמא על רגלוהי". רבי יוסי בר חנינא אמר עד שיגיע (ישעיה כו, ו) "תמסנה רגל". רבי חיא אמר עד שיגיע (במדבר כד, יז) "דרג פוכב מינקב". רבי אבא אמר עד שיגיע "פורה דרכתי לבדי". רבי חנא בשם רבי חלקיה אמר עד שיגיע (להלן לג, כט) "אשריך ישראל מי כמוך" וגו'.

דבר אחר "אתם עברים", כל המלכות שתעמד, אתם אוכלים עמה. משל למלך שעשה סעודה שיאכל הוא ובניו. אמר המלך עסקי הרבה, ובני נפשם קצרה, אלא דופוס אוכל והן אוכלין עמו, אפרכוס אוכל ויאכלו עמו, וכשאפנה אני הן נכנסין לסעודה. כך אמר הקדוש ברוך הוא הסעודה עשויה וישראל מזמנים. הדא הוא דכתיב "שמע אלי יעקב וישראל מקראי", וכתיב (ש"א ט, כב) "וייתן להם מקום בראש הקרואים", ומה שאכלו עם האמות איני חושב עליה שכן בלעם אומר (במדבר כג, ט) "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב".

אמר רבי יוחנן נכרי יורש את אביו, דבר תורה, שנאמר "כי- ירשה לעשו נתתי את הר שעיר".

רמז תתח "כי ה' אלהיך ברכך", יכול אפלו אתה יושב ובטל. תלמוד לומר "בכל מעשה ידך", אם עושה אדם הרי הוא מתברך, ואם לאו אינו מתברך מהו ידע לקחת. הלויך, לכלויך, צערך בפרנסתך. הדרך עושה שלשה דברים, מבלה את הכסות ושוחקת את הגוף וממעטת את היציאה, אבל הקדוש ברוך הוא לא עשה כך אלא "שמלתך לא בלתה מעליך", ולא חסרת דבר זו היציאה. זה ארבעים שנה. בזכות שאמרתם ביים (שמות טו, ב) "זה אלי ואנוהו" נתתי לך זה ארבעים שנה. רבי יהודה אומר מלך במדינה אין המדינה חסרה כלום כך ה' אלהיך עמו לא חסרת דבר. בנהג שבעולם אדם מקבל אורח יום ראשון שוחט לו עגל, יום שני תרנגולים, יום שלישי קטניות, יום רביעי ממעט והולך, לא דומה יום

ראשון כיום אחרון, יכול אף הקדוש ברוך הוא כן. תלמוד לומר "זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך", יום אחרון כיום ראשון. רבי נחוניא אומר מהו לא חסרת דבר. דלא הוית חסר אלא מימר מלא והיא מתעבדא, יעשה המן כבשול של עגל והוא נעשה, יעשה פטומין והוא נעשה, יעשה פסיוני והוא נעשה, מה אתה מבקש, קמח, (במדבר יא, ח) "שטו העם ולקטו", קונדיטון, "או דכו במדכה", אשישות, "ועשו אתו עגות", לכך נאמר "לא חסרת דבר", אלא שתדבר בפיה, מן אני רוצה, (שמות טז, ד) "הנני ממטיר לכם לחם מן- השמים", מים אני רוצה, "הן הכה צור ויזובו מים וינחלים ישטפו", שלו אני מבקש, (שמות טז, יג) "ותעל השלו (על) ונתכס את] הפתנה, בשר אני מבקש, כיון ששמע משה את הדבר הלך לו אצל הקדוש ברוך הוא אומר לו מבקשין בניך בשר, אומר לו הקדוש ברוך הוא תן להם, אומר לו משה "מאין לי בשר", (שם, כב) "הצאן ובקר ישחט להם... אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם", אומר לו לא היו להם צפרדעים במצרים כנים לא היו להם במצרים כל כך היות עשיר ועכשיו אין להם, אומר לפניו רבונו של עולם משלך היו לי, אומר לו במצרים הנה לי ועכשיו אין לי (שם, כג) "היך ה' תקצר". כיון שראו ישראל היאך הקדוש ברוך הוא (מעבדו) [מפרנסו] במדבר התחילו מקלסין אותו ואומר אתה הוא רעיא טבא לא חסרת טובתך לעולם, הדא הוא דכתיב "ה' רעי לא אחסר".

ט "אל תצר את מואב", אומר רבי חייא בר אבא אומר רבי יוחנן מנין שאין הקדוש ברוך הוא מקפח אפלו שכר שיחה נאה, דאלו בכירה דקריתיה מואב אומר ליה רחמנא למשה אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה, מלחמה הוא דלא אבל צעורי ואנגריא צעריה, ואלו צעירה דקריתיה בן עמי אומר ליה אל תצרים ואל תתגר בם, [כלל], דאפלו אנגריא וצעורי לא.

רב שמואל בר יהודה שכיבא ליה ברתא. אמרו ליה רבנן לעולא קום ניזיל נינחמיה. אומר להו מה אית לי גבי נחמתא דבבלאי דגדופא הוא, דאמרי מאי אפשר לן למעבד הא אפשר להו למעבד עבדי. אזל הוא לחודיה לגביה. אומר ליה מאי דכתיב "ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה", וכי מה עלתה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות, אלא נשא משה קל וחמר בעצמו, אומר, ומה מדנינים שלא באו אלא לעזר למואב אמרה תורה (במדבר כה, יז) "צרור את המדינים

והפיתם אותם", מואבים עצמן לא כל שכן. אמר ליה הקדוש ברוך הוא לא כשעלתה על דעתך [עלתה על דעתך], שתי פרדות טובות יש לי להוציא מהן, רות המואביה ונעמה העמונית, ומה בשביל שתי פרדות חס הקדוש ברוך הוא על שתי אמות גדולות של רשעים ולא החריבו, בתו של רבי אם כשרה וראויה לצאת ממנה דבר טוב על אחת כמה וכמה דהוה חיה.

"אל תצר את מואב", משל לאחד שהלוח על גדישו שיתן לו חטין לגרן, והיה לבעל הגדיש שונא אחד והלך והדליק את הגדיש, ובא המלוח ותפש את הלוח ואמר ליה תן לי מה שאתה חוב לי, אמר ליה הלוח לא די צערי שנגאבד ממני גדישי אלא באת והוספת לי צרה על צרתי. כך אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה אתמול יקדו גדישם שנגאמר (במדבר כא, כח) "כי אש יצאה מחשבון" ואתם באים להוסיף צרה על צרתם, אל תצר את מואב. דבר אחר אמר ליה הקדוש ברוך הוא סוף לקבר בגבולן. משל לראש המדינה שבא ממדינת היס ועבדו עמו. נכנס לפנדק אחד, התחיל עבדו לקלל את בעל החנות. אמר ליה אדוניו כך הוא הדרך, אתה נתון בתוך שלו ומקלל. כך אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה נקבר אתה בתוך גבולו שנגאמר (להלן לד, ו) "ויקבר אתו בגי בארץ מואב". ולמה רחם עליהם הקדוש ברוך הוא. לפי שמלאו את העולם בשעת הזעף. משל למדינה שנצטרכה ללחם, צעקו הבריות אל השלטון, עמדו שני נחתומין והיו טוחנין כל הלילה. בקשו לעשות עשתן כבה היר ולא היו רואין מה עשו, בללו את העסה ואפו אותה והוציאוה ומלאו את השוק. בא השלטון וראה הפת מערבת קבר. אמר להם ראוין הייתם לתן הקופיץ בצואריכם ולהחזיר אתכם בכל המדינה, אבל מה אעשה לכם שמלא את המדינה בשעת הזעף. כך יהא שמו של הקדוש ברוך הוא מבדך, כשהפך סדום ועמורה לא היה שם בריה שנגאמר "ויהפך את הערים", עמדו בנות לוט וערכו את העסה שנגאמר (שם, לו) "ותהרין שתי בנות לוט", אמר להם ראוין הייתן כליה על מה שעשיתם ומה אעשה לכם שפונתכם למלאות עולמי.

אמר רבא נכרי יורש את אביו דבר תורה שנגאמר "וחשב עם קוונהו" ולא עם יורשי קוונהו, מפלל דאית ליה יורשים. גר את הנכרי אינו מדברי תורה, אלא מדברי סופרים אקילו רבנן גבי גר שמא יחזר לסורו. ורבי חיא בר אבא אמר רבי יוחנן נכרי יורש את אביו דבר תורה, דכתיב "כי

לְבַנֵּי לוֹט נִתְּתִיהָ יְרֻשָׁה". וְרַבִּי חִיָּא מְאִי טַעְמָא לָא אָמַר כְּרַבָּא. מִי כְּתִיב
"וְחָשַׁב עִם קוֹנְהוּ וְלֹא עִם יוֹרְשֵׁי קוֹנְהוּ". וְרַבָּא [מְאִי טַעְמָא] לָא אָמַר כְּרַבִּי
חִיָּא. מִשּׁוּם כְּבוֹד אַבְרָהָם שְׂאֵנִי.

טז רמז תתט "וַיְהִי כִּאֲשֶׁר תַּמּוּ". לֹא הָיוּ יָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל
כְּחֻמְשָׁה עָשָׂר בָּאָב [וּכְיוֹם הַכַּפּוּרִים]. רַבִּי (נַחֲמָן) [יּוֹחָנָן] אָמַר יוֹם שְׁכָלוּ מִתִּי
מִדְּבָר, דְּאָמַר מִרְעַד שְׁלֹא כָּלוּ מִתִּי מִדְּבָר לֹא הָיָה הַדְּבֹר עִם מִשָּׁה, וְכְתִיב
"וַיְהִי כִּאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמְּלַחְמָה", וְכְתִיב ("וַיֹּאמֶר) [וַיְדַבֵּר] ה' אֵלַי
לֵאמֹר", אֵלַי הָיָה הַדְּבֹר.

כג "וְהָעוֹיִם הַיֹּשְׁבִים" (כְּתוּב בְּרַמְזוֹ תשס"ה).

כְּתִיב (וְאֵת) (יְהוֹשֻׁעַ יג, ג) "חֲמִשָּׁת סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים הֶעֱזִיתִי וְהֶאֱשִׁדּוּדֵי
הָאֲשֻׁקְלוּנִי הִגִּיתִי וְהֶעֱקָרוּנִי וְהָעוֹיִם". אָמַר חֲמִשָּׁה וְקָא חָשִׁיב שִׁיתָא. אָמַר
רַבִּי (יּוֹחָנָן) [יּוֹנָתָן] אֲנִדּוּקִי שְׁלָהּוֹן חֲמִשָּׁה כּוֹי. וּפְלִיגָא דְרַב דְּאָמַר עוֹיִם מִתִּימָן
בָּאוּ. תַּנְיָא נְמִי הָכִי עוֹיִם מִתִּימָן בָּאוּ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עוֹיִם, שְׁעוֹתוֹ אֵת
מְקוֹמָן. דְּבָר אַחַר שְׂאוּוֹ לְאֱלֹהוֹת הַרְבֵּה. דְּבָר אַחַר שְׁכָל מִי שְׂרוּאָה אוֹתָם
אוֹחֲזוֹתוֹ עוֹיִת. אָמַר רַב יוֹסֵף וְאֵית לָהּ שִׁיתָסַר דְּרִי שְׁנֵי [לְכָל חַד וְחַד].

כה "אַחַל תַּת פְּחֻדָּךְ וַיִּרְאֶתְךָ", תַּנְיָא כְּשֵׁם שְׁעַמְדָּה לוֹ חֲמָה לִיהוֹשֻׁעַ כְּךָ
עַמְדָּה לוֹ חֲמָה לְמִשָּׁה וְלִנְקֻדִימוֹן בְּן גֵּרְיוֹן. יְהוֹשֻׁעַ, קָרָא. נִקְדִימוֹן בְּן גֵּרְיוֹן,
גְּמָרָא. מִשָּׁה מְנָלָן. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אֶתְיָא אַחַל אַחַל, כְּתִיב הֵכָא אַחַל תַּת
פְּחֻדָּךְ וְכְתִיב הֵתָם (יְהוֹשֻׁעַ ג, ז) "אַחַל גְּדֻלָּךְ". רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֶתְיָא תַּת תַּת,
כְּתִיב הֵכָא אַחַל תַּת פְּחֻדָּךְ וְכְתִיב הֵתָם "בְּיוֹם תַּת ה' אֶת-הָאֱמֹרִי". רַבִּי
שְׂמוּאֵל בַּר נַחֲמָן אָמַר מְסִיפִיה דְּקָרָא אֶשֶׁר יִשְׁמַעוֹן שְׂמַעָד וְרַגְזוֹ וְחָלוּ
מִפְּנֵיךָ, אֵימַתִּי רַגְזוֹ וְחָלוּ מִפְּנֵיךָ, בְּשַׁעָה שְׁעַמְדָּה לְמִשָּׁה. מִיִּתְיָבִי (שם, יד)
"וְלֹא הָיָה כְּיוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו". אֵי תִימָא שְׁעוֹת הוּא דְלָא הוּוּ נְפִישָׁן
כְּלֵי הָאֵי, וְאֵי תִימָא אַבְנֵי בְּרַד דְלָא הוּוּ, דְכְתִיב (שם, יא) "וַיְהִי בְּנֹוֹסָם
מִפְּנֵי (בְּנֵי) יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' וְה' הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אַבְנִים גְּדוֹלוֹת" וְגוֹ'.

תַּנּוּ רַבָּנָן פַּעַם אַחַת עָלוּ יִשְׂרָאֵל לְרַגְלָא וְלֹא הָיָה לָהֶם מִיָּם לְשִׁתּוֹת. הִלְדָּ
נִקְדִימוֹן בְּן גֵּרְיוֹן וְלָוָה שְׁתִּים עֶשְׂרִי מַעֲיָנוֹת מִיָּם מִהֲגִמּוֹן אֶחָד לְעוֹלֵי
רַגְלִים, וְאָמַר לִיהָ אִם נִגִיעַ זְמַן וְלֹא יִרְדּוּ גְשָׁמִים אֲנִי נוֹתֵן לָךְ שְׁתִּים עֶשְׂרִי

עינות מים או שתים עשרה כפרי כסף. קצץ לו מעות וקבע לו זמן. הגיע זמן ולא ירדו גשמים, בשחרית שלח לו שגר לי מים או דמי מים שיש לי בינך. שלח לו עדין כל היום שלי הוא. במנחה שלח לו שגר לי מים או דמי מים שיש לי בינך. שלח לו עדין יש לי שהות ביום. לגלג עליו אותו הגמון, אמר, כל השנה כלה לא ירדו גשמים ועכשיו ירדו גשמים. נכנס אותו הגמון כשהוא שמת לבית המרחץ, ונקדימון בן גריון כשהוא עצב לבית המקדש, נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו, רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבודך עשיתי כדי שיהו מים לעולי רגלים, מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שמלאו שתים עשרה מעינות מים שלו והותירו. שלח לו שגר לי דמי מים שביןך. אמר ליה עדין יש לי פתחון פה עליך, כבר שקעה חמה ומים ירדו ברשותי. חזר ונתעטף ועמד בתפלה. אמר לפניו, רבונו של עולם, הודע שיש לך אוהבים בעולמך. מיה נשבה רוח וזרחה החמה, ויצאו ופגעו זה בזה. אמר ליה יודע אני שלא הטריח הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא בשבילך, אלו לא נקדה חמה היה לי פתחון פה עליך. תנא לא נקדימון שמו אלא בוני שמו, ולמה נקרא שמו נקדימון, שנקדה חמה בעבורו.

כח "אכל בכסף תשברני ואכלתי", שנו רבותינו השלקות והכבשים של נכרים אסורין, ואין אסורין בהנאה, מנהגי מלי. דאמר קרא אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי, מה מים לא נשתנו מבריתן על ידי האור אף כל שלא נשתנו מבריתן על ידי האור. מידי אור כתיב. אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב כל הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בשולי נכרים. בסורא מתנו הכי. בפומבדיתא מתנו כל שאינו (עולה) [נאכל] על שלחן מלכים אין בו משום בשולי נכרים. מאי ביניהו. איכא ביניהו דגים קטנים וארדי ודיסא.

אמר רבי יוחנן בין שהניח נכרי בשר על גבי גחלים והפך ישראל, בין שהניח ישראל והפך נכרי, מתר, ואינו אסור עד שיהא מתחלתו וגמרו בינך נכרי. הלכך ריפתא דשגר נכרי לתנורא ואפה ישראל, אי נמי שגר ישראל ואפה נכרי, אי נמי שגר נכרי ואפה נכרי ואתא ישראל וחתה בגחלים, שפיר דמי. כי אתא רב דימי אמר אחד דג מליח ואחד ביצה צלויה חזקיה ובר קפרא שרו ורבי יוחנן אסר. והלכתא פותיה [דרבי יוחנן].

פרק ג

א-יא "וְכָל (שְׁלַל הַבְּהֵמָה) [הַבְּהֵמָה וְשֵׁלֶל הָעֲרִים]" וְגו', בָּאוּ וְעָשׂוּ מִלְחָמָה עִם סִיחֹן וְעוֹג וְנָפְלוּ בְיָדוֹ, וְנָטְלוּ כָּל מַה שְּׁלָהוּ. מִלְכוּת זוֹ מִתְגַּאֶה וּמִשְׁתַּחֲצֵת וְאִין לָהּ אֵלָּא אַרְבַּע מְדִינֹת שְׂרָאוּיֹת לְמַלְכוּת, וְאֵלוּ הֵן, אֲסִיָּא וְאַלְפָסִנְדָרְיָא וְקִרְטִיגְנִי וְאַנְטוֹכְיָא, וְאֵלוּ הָיוּ לָהֶם שְׁשִׁים עִיר כָּל חֵבֶל אֲרָגָב [וְכָלן רְאוּיֹת לְמַלְכוּת], וּבָאוּ וְעָשׂוּ מִלְחָמָה עִם סִיחֹן וְעוֹג וְנָפְלוּ בְיָדוֹ וְנָטְלוּ כָּל מַה שְּׁלָהוּ. אֲבָל מִשְׁנֵת־מִלְאוּ מִן הַבְּזָה הִתְחִילוּ מְבַזִּין אֶת הַבְּזָה, מְקַרְעִין כְּסוּת וּמִשְׁלִיכִין, [וּמְקַרְעִין] בְּהֵמָה וּמִשְׁלִיכִין, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מְבַקְשִׁין אֵלָּא כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכָל הַבְּהֵמָה וְשֵׁלֶל הָעֲרִים בְּזוֹנוֹ לָנוּ".

רמז תתי (במדבר כא, לד) "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֵל תִּירָא אֹתוֹ". כְּתִיב "וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֵּה גְדוֹל". עוֹג וְכָל גְּדוֹלָיו עִמּוֹ הָיוּ שָׁם. אָמְרוּ לְעוֹג לֹא הֵייתָ אוֹמֵר אַבְרָהָם פְּרָדָה עֶקְרָה הוּא וְאִינוּ מוֹלִיד. אָמַר לִיה עֲכָשְׂיוּ מִתְנַתִּיה מַה הִיא, לֹא שְׁפוּפָה, אִם יְהִיב אָנָּה אֲצַבְעֵי פְּחִישׁ אָנָּה יְתִיה. אָמַר לִיה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת מְבַזָּה מִתְנַתִּי, חֲיִיד שְׁאַתָּה שְׁאַתָּה רוּאָה אֶלְךָ אֲלָפִים וְרַבּוּא רַבּוּת מְבַנִּי בְּנִיו וְאִין סוּפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ לִפְלֵ אֵלָּא בְיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֵל תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נִתְתִּי אֹתוֹ".

הַבְּחִיר שֶׁבְּנְבִיאִים נִתְגַּרָּא (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ קל"א וּבְסוּף פְּרִשְׁת זֹאת חֲקַת הַתּוֹרָה).

"רְאֵה הַחֲלֵתִי תֵת לְפָנֶיךָ", אָמַר לִיה רְאֵה שְׁהַפְּלֵתִי שָׁר שְׁלָהֶם לְפָנֶיךָ, כְּמִלְךָ שְׁמוּסָר שׁוֹנָאוֹ שֶׁל בְּנוֹ לְפָנָיו וְהוּא אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה בּוֹ כָּל מַה שְׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ. בָּאוּ מֹשֶׁה וַיִּשְׂרָאֵל לְתַחֲוּמָה שֶׁל אֲדָרְעִי. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה נַחְנֶה כָּאן, וְאָנוּ נִכְנָסִין בְּשַׁחֲרִית וְכוּבְשִׁים אוֹתָהּ. עֲמָדוֹ בְּשַׁחֲרִית. בָּאוּ לְכַנֵּס לְאֲדָרְעִי, וְעַדִּין לֹא הָיָה הָעֵין רוּאָה. תָּלָה מֹשֶׁה עֵינָיו וְרָאָה אֶת עוֹג יוֹשֵׁב עַל הַחֹמָה וְרִגְלָיו מְגִיעִין לְאֶרֶץ. אָמַר מֹשֶׁה אֵינִי יוֹדֵעַ מַה אֲנִי רוּאָה, חוֹמָה אַחֲרֵת בְּנוֹ אֵלוֹ הַלִּילָה. אָמַר לִיה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מֹשֶׁה זֶה שְׁאַתָּה רוּאָה הוּא עוֹג. אֶרֶץ רִגְלָיו הָיָה (שְׁלִשִׁים וּשְׁמוֹנֶה) [שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה] אֲמָה. אוֹתָהּ שְׁעָה נִתְגַּרָּא מֹשֶׁה. אָמַר לִיה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵל תִּירָא, שְׁמִפִּילוֹ אֲנִי לְפָנֶיךָ. עָשׂוּ עִמּוֹ

מלחמה. עוג הִיָּה תולש הר וזרקו על ישראל, ומשה הִיָּה נוטל צֶרוֹר ומזכיר עליו שם המפרש וסומכו. ישראל היו אומרים ארורות היִדִים שֶׁכָּד זרקות, והאמוריים היו אומרים ברוכות היִדִים שֶׁכָּד סומכות.

"כי בִּגְדָד נתתי אתו", בִּגְדָד אֶתְנַנּוּ אִין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא נְתַתִּי אֹתוֹ, כָּבֵר פְּסֻקֹתֵי אֶת דִּינוֹ בִּימֵי אַבְרָהָם דְּכְתִיב "וַיֵּבֵא הַפְּלִיט" וכו' (פְּדָכְתוּב לְעִיל). דָּבָר אַחֵר כָּבֵר פְּסֻקֹתֵי דִינוֹ מִימֹת יִצְחָק שְׁנֵאֲמַר "וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם" וכו' (פְּדָכְתוּב לְעִיל). דָּבָר אַחֵר כָּבֵר פְּסֻקֹתֵי דִינוֹ מִימֹת יַעֲקֹב שְׁנֵאֲמַר "וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרַעֲה" הִיָּה שֶׁם עוֹג בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, אֶמַר לִיָּה פְּרַעֲה לֹא כָּד הִיִּתָּת אוֹמַר אַבְרָהָם פְּרַדָּה וכו' (פְּדָלְעִיל), הִרִי זֶה בֶן בְּנוֹ וְשִׁבְעִים נֶפֶשׁ מִיוֹצְאֵי יִרְכּוּ, אוֹתָהּ שְׁעָה הִתְחִיל עוֹג מְכַנִּיס בּוֹ עִין רָעָה וכו'.

הִתְחִיל מִשָּׁה מִתְיָרָא, נִגְלָה עָלָיו הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶמַר לִיָּה מֵעוֹג אֶתָּה מִתְיָרָא שְׁכַתוּב בּוֹ הִנֵּה עֲרִשׁוֹ עֲרֵשׁ בְּרָזֶל, מֵאֵי אַכְפֵּת לָךְ, כִּירְק עֵשֶׂב הוּא, כְּשֶׁם שְׂאִין בְּיָרְק מִמֶּשׁ כָּד אִין בּוֹ מִמֶּשׁ. הִדָּא הוּא דְכְתִיב "כִּי רַק עוֹג מִלָּד הִבְשֹׁן", אֵל תִּקְרִי כִּי רַק אֶלָּא כְּיָרְק. כִּיִּן שְׂרָאָה אוֹתוֹ מִשָּׁה נְתִירָא, רָאָה אוֹתוֹ תִּשְׁעֵי אֲמוֹת אָרְכּוֹ, (אֶרְבַּבְעִים) [אֶרְבַּע] אֲמוֹת רְחִבּוֹ. אֶמַר לִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינּוּ כְּלוּם, אֵל תִּירָאוּ אוֹתוֹ. (פְּסוּק ד) שְׁשִׁים עִיר כָּל חֻבֵּל אֶרְגָּב. לָמָּה צְרִיךְ הַכְּתוּב לְפָתְרוֹ. אֶלָּא לְהוֹדִיעַ נְסִים שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהֵיוּ אֶכְלוּסִין הִרְבָּה, שְׂאֵלוּ הֵיוּ צְרִיכִין לְהַכְּנִס לְכָל עִיר לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה לֹא הֵיוּ יוֹצְאִין כָּל יָמוֹת הַשָּׁנָה, בִּירִיחוֹ כְּמָה צְרוּ עָלֶיהָ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאֲמַר "וַיִּרְיֶחֻ סַגְרֵת" וְגו', (מ"ב יז, ה) "וַיַּעַל שׁוֹמְרוֹן וַיִּצַר עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ שָׁנִים", וְמָה עָשָׂה לָהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, (לעיל ב, לב) "וַיִּצֵּא סִיחָן" וְגו'. בְּסִיחָן אוֹמַר "בְּזוֹנוֹ" וּמִלָּא כְּרָסָן וְהַעֲשִׂירוֹ. בְּעוֹג הֵיוּ מְבַזִּין אֶת הַבְּזָה לְכָד נֶאֱמַר "בְּזוֹנוֹ" (פְּסוּק ט) צִידָנִים יִקְרָאוּ לְחֶרְמוֹן שְׂרִין. שְׁפִרוֹתֵינוּ מִשְׂרִין. שְׂנִיר. שֶׁהוּא שׁוֹנָא הַנִּיר. חֶרְמוֹן שֶׁהוּא שֶׁל חֶרֶס. דָּבָר אַחֵר "חֶרְמוֹן". שֶׁהוּא יוֹשֵׁב מִלָּא כְּרָמוֹן. כִּי רַק עוֹג. לָמָּה הָאֵרִיךְ יָמִים. שֶׁהוּא בִּשְׂרָא אֶת אַבְרָהָם, דְּכְתִיב (בראשית יד, יג) "וַיֵּבֵא הַפְּלִיט וַיִּגַּד לְאַבְרָם הָעֵבְרִי".

פרק ג

כג-כד "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה'", זֶה שְׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי יח, כג) "תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר רֶשֶׁת" וְגו' שְׁנֵי פְּרָנְסִים טוֹבִים עֲמָדוֹ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, מִשָּׁה, וְדוֹד מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל, אָמַר מִשָּׁה לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם עֲבִירָה שְׁעֵבְרָתִי תִפְתָּב אַחֲרֵי, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת דּוֹמָה שְׁזִיף מִשָּׁה בַּתּוֹרָה אוֹ שְׁאָמַר דְּבַר שֶׁלֹּא נִצְטָוָה, מִשָּׁל לְמִלְכָּה שְׁגִזַּר וְאָמַר כָּל מִי שֶׁאוֹכֵל פֶּגִי שְׁבִיעִית יִהְיוּ מִחֲזִירֵי אוֹתוֹ בְּקוֹמְפוֹן, הִלְכָה אִשָּׁה אַחַת בַּת טוֹבִים לְקָטָה וְאֶכְלָה פֶּגִי שְׁבִיעִית וְהוּן מִחֲזִירֵי אוֹתָהּ בְּקוֹמְפוֹן, אֶמְרָה לוֹ, בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ הַמֶּלֶךְ, הוֹדַע סְרַחוּנִי, שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה אוֹמְרִים דּוֹמָה שְׁנִמְצָא בָּהּ דְּבַר נְאוּף אוֹ שְׁנִמְצָא בָּהּ דְּבַר כְּשׁוּף, וְאִם יִהְיוּ רוֹאִים פֶּגִי תְלוּיִן בְּצִנְאוּרֵי יוֹדְעִין שְׁבִשְׁבִילֵן אֲנִי מִחֲזִירָתִי, כִּד אָמַר מִשָּׁה לְפָנֵי הַמֶּקוֹם עֲבִירָה שְׁעֵבְרָתִי תִפְתָּב אַחֲרֵי, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הִרְיֵנִי כּוֹתְבָה שֶׁלֹּא הִיָּתָה אֶלָּא עַל הַפִּי, שְׁנִאָמַר "כִּפְאֶשֶׁר מְרִיתֶם פִּי" וְגו'. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמַר, מִשָּׁל לְמִלְכָּה שְׁהִיָּה מְהִלָּה וּבְנוֹ עִמּוֹ בְּקִרְוֵי שְׁלוֹ, הִגִּיעַ לְמִקוֹם צָר נְהַפְכָה קִרְוֵי [שְׁלוֹ] עַל בְּנוֹ, נִסְמִית עֵינָיו, נִקְטְעָה יָדוֹ, נִשְׁבְּרָה רִגְלוֹ, כְּשֶׁהִיָּה מִגִּיעַ לְאוֹתוֹ מְקוֹם אָמַר כָּאֵן נִזְק בְּנִי, כָּאֵן נִסְמִית עֵינָיו, כָּאֵן נִקְטְעָה יָדוֹ, כָּאֵן נִשְׁבְּרָה רִגְלוֹ, אֵף כִּד הַמֶּקוֹם מִזְכִּיר שְׁלֶשָׁה פְּעָמִים מִי מְרִיבָה, לוֹמַר כָּאֵן הִרְגִיתִי אֶת אֶהֱרוֹן, כָּאֵן הִרְגִיתִי אֶת מִשָּׁה, כָּאֵן הִרְגִיתִי אֶת מֶרְיָם. וְכֵן הוּא אוֹמַר (תהלים קמא, ו) "נִשְׁמָטוּ בִיּוֹדֵי סֵלַע שְׁפִטִיָּהֶם". דָּוִד אָמַר לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עֲבִירָה שְׁעֵבְרָתִי לֹא תִפְתָּב אַחֲרֵי, אָמַר לִיהִ הַמֶּקוֹם, לֹא שָׁוָה לָךְ, שֶׁיִּהְיוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת בְּשִׁבִיל שְׁאֵהָבוּ מִחַל לוֹ. מִשָּׁל לְאֶחָד שֶׁלֹּוה מִן הַמֶּלֶךְ אֶלְף כּוֹרִין חֲטִין בְּשָׁנָה, שֶׁהִיוּ הַכֹּל אוֹמְרִים אֶפְשֶׁר שְׁזָה יְכוֹל לְעַמֵּד בְּאֶלְף כּוֹרִין, אֵינּוּ אֶלָּא מִשְׁכָּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְכָתַב לוֹ (אַפְטִי) [אַפְכִי], פֶּעַם אַחַת שֶׁגָּר וְלֹא (שְׁקָלוֹ) [שִׁירָ] לוֹ כְּלוּם, נִכְנַס הַמֶּלֶךְ לְבֵיתוֹ וְנִטַּל בְּנָיו וּבְנוֹתָיו וְהִעֲמִידוֹן עַל אֲבוֹן הַמֶּכָּר, בְּאוֹתָהּ שְׁעָה יָדְעוּ שְׁאֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם. אֵף כָּל פְּרַעֲנִיּוֹת שֶׁהִיוּ בְּאוֹת עַל

דוד היו מכפלות, שנאמר "ואת הכבשה ישלם ארבעתים", ששה עשר, אף נתן הנביא בא והוכיחו על אותו מעשה שעשה, דוד אמר (שם, יג) "חטאתי לה'" ונתן מה אמר לו (שם) "גם ה' העביר חטאתך לא תמות". ואומר "לך לבדך חטאתי" וגו'.

שני פרנסים טובים עמדו להן לישראל, משה רבינו ודוד המלך, והיו יכולין לתלות שכרם במעשיהן הטובים, ולא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם. והלא דברים קל וחמר ומה אלו שיכולין לתלות את שכרם במעשיהם הטובים לא בקשו מלפני המקום שיתן להם אלא חנם, מי שאינו אחד מאלף אלפי אלפים ורבוא רבבות מתלמידיהם על אחת כמה וכמה שלא יבקש לפני הקדוש ברוך הוא שיתן לו אלא חנם.

רמז תתיא דבר אחר "ואתחנן", (עשר) [שלש עשרה] לשונות נקרא, (א) תפלה, (ב) זעקה, (ג) שועה, (ד) נאקה, (ה) [ביצור, ו] רנה, (ז) פגיעה, (ח) נפול, (ט) פלול, (י) עתירה, (יא) עמידה, (יב) חלוי, (יג) חנון. זעקה מנין]. שנאמר (שמות ב, כג) "ויהי בימים הרבים הים וימת מלך מצרים וגו' ויזעקו". [שועה מנין. שנאמר] (שם) "ותעל שועתם". [נאקה מנין. שנאמר] (שם, כד) "וישמע אלהים את נאקתם". נקראת בצור וקריאה, שנאמר "בצר לי אקרא ה'". נקראת רנה ופגיעה, שנאמר (ירמיה ז, טז) "ואתה אל תתפלל" וגו'. ונקראת נפול, שנאמר "ואתנפל". נקראת פלול, שנאמר (להלן ט, כו) "ואתפלל". נקראת עתירה, שנאמר (בראשית כה, כא) "ויעתר יצחק", נקראת עמידה, שנאמר "ויעמד פינחס ויפלל". נקראת חלוי, שנאמר (שמות לב, יא) "ויחל משה". נקראת תחנה, שנאמר "ואתחנן".

"בעת ההיא לאמר", משל לבני מדינה שהיו מבקשין לפני המלך שיעשה מדינתו קלניא. פעם אחת היו לו שני אויבים ונפלו לפניו, אמרו, הרי שעה שנבקש בה מלפניו שיעשה מדינתנו קלניא. כך משה מבקש מלפני המקום שיפנס לארץ, כיון שראה שנפלו סיחון ועוג לפניו, אמר, הרי שעה שאבקש שאפנס לארץ, לכך נאמר "בעת ההיא".

[לאמר]. זה אחד מן ארבעה דברים וכו' (כתוב ברמז קע"ז).

זה שאמר הכתוב (איוב ט, כב) "אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה", הכל שוים לפניו, גזרה אחת לצדיקים ולרשעים. וכן שלמה אמר

(קהלת ט, ב) "הכל פֶּאֶשֶׁר לְכָל מִקְרָה אֶחָד" וְגו' וְכו'. "לְטוֹב" זֶה [מֹשֶׁה], שֶׁנֶּאֱמַר "וַתֵּרָא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא", שֶׁנּוֹלַד מֵהוּל. "וּלְטָהוֹר", זֶה אֶהְרֹן, שֶׁמִּטְהַר עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. "לְטָמֵא", אֵלּוּ מְרַגְלִים. אֵלּוּ אָמְרוּ שֶׁבַחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ אָמְרוּ גְנוּתָהּ, אֵלּוּ לֹא נִכְנְסוּ וְאֵלּוּ לֹא נִכְנְסוּ.

אָמַר מֹשֶׁה מְרַגְלִים הִכְעִיסוּ לְפָנָי בְּדַבַּת הָאֶרֶץ וְאֲנִי שִׁמְשֵׁתִי אֶת בְּנֵיךָ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, מִקְרָה אֶחָד לִי וְלָהֶם. מָשַׁל לָמָּה הִדְבַּר דּוֹמָה לְמִלְךָ שֶׁבִקֵּשׁ לִשָּׂא אִשָּׁה, שֶׁלַח שְׁלוּחָיו לְרֹאוֹתָהּ אִם נָאָה הִיא אִם לֹא, הִלְכוּ וְרָאוּ אוֹתָהּ, בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ רֹאִינוּ אוֹתָהּ וְאִין עֲזוּבָה וּכְעוּרָה מִמֶּנָּה. שָׁמַע שׁוֹשְׁבֵינָה וְאָמַר לוֹ, מְרִי, אִין נָאָה הִימָנָה בְּעוֹלָם. בָּא לִשָּׂא אוֹתָהּ, אָמַר אָבִי הִנְעֵרָה לְשְׁלוּחֵי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּע אֲנִי שֶׁאִין אֶחָד מִכֶּם נִכְנָס כִּינּוֹן שֶׁבְזִיתָם אוֹתָהּ לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ. בָּא הַשׁוֹשְׁבִין לְכַנֵּס, אָמַר לִיָּה אֵף אֶתָּה לֹא תִכְנָס. אָמַר לִיָּה הַשׁוֹשְׁבִין, אֲנִי לֹא רֹאִיתִיָּה וְאֶמְרָתִי לְמִלְךָ שֶׁאִין נָאָה הִימָנָה וְהֵם אָמְרוּ אִין כְּעוּרָה מִמֶּנָּה, וְעַכְשָׁיו אֶרְאֶה אִם כְּדַבְרִי אִם כְּדַבְרֵיהֶם. כֵּן אָמַר מֹשֶׁה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַמְרַגְלִים דִּבְרוּ לְשׁוֹן הָרַע (בַּמִּדְבָּר יג, לב) "אֶרֶץ אֲכַלֶּת יִשְׁבִּיָּהּ", אָבֵל אֲנִי לֹא רֹאִיתִי אוֹתָהּ וְשִׁבַּחְתִּי אוֹתָהּ לְפָנֵי בְּנֵיךָ וְאֶמְרָתִי "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִבִּיאֶךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה", וְעַכְשָׁיו אֶרְאֶה אוֹתָהּ אִם [כְּדַבְרִי אִם] כְּדַבְרֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר (לֵהֲלוֹ פְסוּק כה) אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאֶרֶץ הַטוֹבָה, אָמַר לוֹ (לֵהֲלוֹ פְסוּק כז) כִּי לֹא תֵעָבֵר.

רמז תתיב דָּבַר אַחַר "וְאֶתְחַנֵּן", לָמָּה לֹא נִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶלָּא בְּלִשׁוֹן תַּחֲנוּנִים. אֶלָּא בְּשַׁעַה שֶׁעֲמַד מֹשֶׁה וְאָמַר לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא "הוֹדִינוּ עֵינֵי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ", [אָמַר מֹשֶׁה] רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם הוֹדִיעֵנִי נָא בְּאִיזָה מִדָּה אֶתָּה מְנַהִיג אֶת עוֹלָמְךָ אָמַר לִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי אֶרְאֶה לְךָ, (שם, יט) "וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי", אָמַר לוֹ אִינִי חֲנִיב לְבְרִיָּה כָּלוּם, כָּל מָה שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם מִצְוָה חֲנָם אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "וְחַנּוּתִי אֶת אֲשֶׁר אֲחַן", [אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, אִם כֵּן עָשָׂה עִמִּי מִצְוָה וְתוֹן לִי חֲנָם, לְפִיכָךְ כְּתִיב וְאֶתְחַנֵּן].

דָּבַר אַחַר "וְאֶתְחַנֵּן", מָה כְּתִיב לְמַעַלָּה מִן הָעֵנָן, (לְעִיל ג, יב) "וְעָרִיו נִתְתִּי (לְבִנֵּי רְאוּבוֹ וְלְבִנֵּי גַד) [לְרֹאוּבֵנִי וְלְגַדִּי]", לְמַד מֹשֶׁה אֶת בְּאֵי הָעוֹלָם שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם הוֹאִיל וְחָלִי שֶׁלּוֹ מִסְכָּן וְעוֹשֶׂה דִּיתִיקֵי וְחִלַּק כָּל אֲשֶׁר לוֹ, (לֹא יֹאמַר) לֹא אֶתְפַּלֵּל עוֹד, אֶלָּא יִתְפַּלֵּל, שֶׁאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פּוֹסֵל תְּפִלַּת כָּל בְּרִיָּה, שֶׁהֲרִי מֹשֶׁה עָשָׂה דִּיתִיקֵי, שֶׁנֶּאֱמַר "וְעָרִיו נִתְתִּי לְרֹאוּבֵנִי וְלְגַדִּי" וְגו', "וּלְמַכִּיר נִתְתִּי אֶת הַגִּלְעָד וְגו' וְאֶצּוּ אֶתְכֶם בְּעֵת הַהִיא לֵאמֹר וְגו' וְאֶת

יהושוע צויתני" וגו' נהרי דיתיקי, שפא תאמר עמד לו ולא התפלל, תלמוד לומר "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה'", וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' לְמָה, כְּדִי שְׂיִכְנַס לְאַרְצָךְ.

זֶה שְׁאָמַר הַפְּתוּב (דניאל ב, כא) "וְהוּא מְהֻשָּׁנָא עֲדִנְיָא וְזִמְנִיָּא" אָמַר רַבִּי אֲבִין מְשַׁל לְמַלְךְ שְׁהִיָּה לוֹ אוֹהֵב וְהוּא מִמְּנָה דְכָסִין וְאַפְרָכִין וְאִיסְטְרְלִיטִין, לְאַחַר יָמִים רָאוּ אוֹתוֹ מְבַקֵּשׁ מִן הַשׁוֹעֵר לְכַנֵּס לְפִלְטִין וְאִינוּ מְנִיחַ לוֹ, הָיוּ הַכֹּל תְּמַהִין וְהָיוּ אוֹמְרִים אֶתְמוּל הָיָה מִמְּנָה דְכָסִין וְאַפְרָכִין וְאִיסְטְרְלִיטִין וְעַכְשָׁיו הוּא מְבַקֵּשׁ מִן הַשׁוֹעֵר לְכַנֵּס לְפִלְטִין וְאִינוּ מְנִיחַ לוֹ, אָמְרוּ לָהֶם שְׁעִתִּיָּה עֵבֶרֶת, כְּדָ מִשָּׁה, אֶתְמוּל גּוֹזֵר עַל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְהוּא מְקַיֵּם, "קוּמָה ה'", "שׁוּבָה ה'", (שם טז, ל) "וְאִם בְּרִיָּאָה יִבְרָא ה'", וְעַכְשָׁיו מִתְחַנֵּן וּמִתְחַבֵּט לְכַנֵּס לְאַרְצָךְ יִשְׂרָאֵל וְאִינוּ מִתְקַבֵּל, שְׁעִתִּיָּה עֵבֶרֶת.

[זֶה שְׁאָמַר הַפְּתוּב] (משלי יח, כג) "תְּחַנּוּנִים יְדַבֵּר רֶשֶׁ" זֶה מִשָּׁה, שְׁבָא אֶצֶל בּוֹרְאוֹ בְּתַחְנוּנִים, וְאֶתְחַנֵּן, [וְעֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹתִי], עֲשִׂירוֹ שֶׁל עוֹלָם יַעֲנֶה אוֹתוֹ עֲזוֹת. דָּבָר אַחֵר "תְּחַנּוּנִים יְדַבֵּר". אֵלּוּ נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין לָךְ גְּדוּל בְּנְבִיאִים כְּמִשָּׁה וְיִשְׁעִיָּה, וְשִׁנְיָהֶם לֹא בָּאוּ אֶלָּא בְּתַחְנוּנִים, יִשְׁעִיָּה אָמַר (ישעיה לג, ג) "ה' חֲנֵנוּ לָךְ קוּיִנוּ", וּמִשָּׁה אָמַר וְאֶתְחַנֵּן. "וְעֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹתִי". אֵלּוּ נְבִיאֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם, אֵין לָךְ צְדִיק בְּאַמּוֹת יוֹתֵר מֵאִיּוֹב וְלֹא בָּא אֶלָּא בְּתוֹכָחוֹת, שְׁנֵאָמַר (איוב כג, ד) "אֶעֱרָכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט וּפִי אֶמְלֵא תוֹכָחוֹת.

רמז תתיג דָּבָר אַחֵר "וְאֶתְחַנֵּן", מְשַׁל לְמִטְרוּנָא שְׂיִלְדָּה בּוֹ, כָּל יָמִים שְׂבִנָּה קַיִם הִיָּתָה נְכַנְסֶת בְּפִלְטִין בְּזָרוּעַ, לֹא עֲשִׂתָּה אֶלָּא מֵת בְּנָה, מְבַקֵּשֶׁת לְכַנֵּס וְאִינָה נִשְׁמַעֶת. כְּדָ כָּל יָמִים שְׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל קַיִמִין הָיָה מִשָּׁה נְכַנְס לְפָנָי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּזָרוּעַ, (שמות לב, יא) "לְמָה ה' יַחֲרָה אַפָּדִי", "סִלַּח נָא לְעוֹןִי", כִּינּוֹן דְּכִתִּיב (שם, לה) "בְּמִדְבָּר הָיָה יִתְמוּ וְשָׁם יָמוּתוּ" הַתְּחִיל מְבַקֵּשׁ לְכַנֵּס וְהָיָה מִתְחַנֵּן.

"בַּעַת הַהִיא", בָּאֵי זֹו עֵת. בְּאוֹתוֹ עֵת שְׁנַתְמַנָּה יְהוֹשֻׁעַ. מְשַׁל לְמָה הַדָּבָר דְּוָמָה לְאַפְרָכּוּס שְׁהִיָּה בְּאַרְכֵי שְׁלוֹ וְהָיָה גּוֹזֵר עַל הַמְּלָךְ וְהוּא עוֹשֶׂה, הָיָה (פּוּטֵר) [פּוּדָה] לְמִי שְׂיִרְצָה וְחוּבֵשׁ לְמִי שְׂיִרְצָה, כִּינּוֹן שְׁנַתְחַלֵּף וְנִתְמַנָּה אַחֵר תַּחְתָּיו הַתְּחִיל מְבַקֵּשׁ לְכַנֵּס לְפִלְטִין וְלֹא הָיָה מְנִיחַ לוֹ. כְּדָ מִשָּׁה כָּל יָמִים שְׁהִיָּה בְּאַרְכֵי שְׁלוֹ אָמַר, "יַחֲיֵי רָאוּבֵן וְאֵל יָמֵת" וְחוּבֵשׁ לְמִי שְׂיִרְצָה, (במדבר

טז, לג) "ויגרדו הם וכל אשר להם חיים שאלה", כיון שנתחלף ונתמנה יהושע התחיל להתחנן לכנס לארץ ישראל.

דבר אחר מהו "בעת ההיא לאמר", לאמר, לדורות שיהו מתפללין בשעת הצרה, שהרי משה שאף על פי שנאמר (שם כ, יג) "לכן לא תביאו את הקהל" התחיל מתחנן.

דבר אחר "והוא מהשנא עדניא וזמניא". משל לשלטון שהיה עושה כל מה שהיה מבקש ולא היה המלך מוחה בידו, לאחר ימים שלח המלך והתיר זוגין שלו, והיה מהלך פיגו, אמרו לו אתה הוא שהיית מרעיש המדינות, אמר להם שעין אינון, בשעתן עבדית כל מה דהני לי. כך משה (להלן לג, ה) "ויהי בישרון מלך", ונקרא מלך ששנאמר (במדבר כ, טז) "וישלח מלך", ונקרא אלהים שנאמר (שמות ז, א) "ראה נתתיך אלהים" וכתוב "תפלה למשה איש האלהים", והיה גוזר וכל מה שהיה מבקש עושה, וכשהוא עובר מן העולם תשש פחו מעליו שנאמר (להלן לא, טז) "הנך שכב עם אב(ו)תיך". אמרו לו אתה הוא שהיית מדבר עם האלהים פה אל פה, אמר להם שעין אינון, לשעבר נכנס לפלטין, "ומשה עלה אל האלהים", הורג למי שרוצה, (שם ב, יב) "ויש את המצרי", פנה את הצרוע, (במדבר יב, יג) "אל נא רפא נא לה". זה שאמר הכתוב "בתוכחות על עון יסרת איש" זה משה (במדבר יב, ג) "והאיש משה ענו מאד", שנתגסר על שהוכיח (שם כ, י) "שמעו נא המרים". אם כן נעשה למשה אין כל הבריות לפניו כלום, "אף הקל כל אדם סלה".

אמר שלמה (קהלת ג, א) "לכל זמן ועת לכל חפץ". תדע לך משה היה גוזר על האלהים בכל שעה והוא עושה, שנאמר "ויחל משה", לא זו משם עד שנאמר (שם, יד) "וינחם ה' על הרעה" וגו', במתאוננים "ויצעק העם אל משה... ותשקע האש", נכנס משה והיה דורס לתוך האש ומשקעה כציפין של צמר, וכשבאת השעה היה עומד ומתפלל ולא נתקבל. אמרו לו אתה יודע שגזר הקדוש ברוך הוא עליך, (שם כ, יב) "לכן לא תביאו את הקהל הזה" ואתה עומד ומתפלל, (קהלת ח, ד) "באשר דבר מלך שלטון [ו]מי יאמר לו מה- תעשה" האתה מבטל גזרות של הקדוש ברוך הוא אמר משה, יודע אני שאמר הקדוש ברוך הוא, אלא הראני מדת רחמים, "ה' אל רחום", וכן הוא אומר (תהלים קמה, ט) "טוב ה' לכל" וגו', אמר

מֹשֶׁה הֲרִינִי דוֹחֵק בְּתַפְלָה שְׁמָא יַעֲשֶׂה לִּי צְדָקָה, לְכֹךְ נֹאמֵר "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה'".

כְּמָה יִשְׁהָא אָדָם בֵּין תַּפְלָה לְתַפְלָה רַב הוֹנָא וְרַב חֲסִדָּא חַד אָמַר כְּדִי שְׁתַּחֲוִין דַּעֲתוֹ עָלְיוּ, דְכָתִיב "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה'". וְחַד אָמַר, כְּדִי שְׁתַּחֲוִיל שְׁתַּחֲוִיל דַּעֲתוֹ עָלְיוּ. דְכָתִיב (שְׁמוֹת לֵב, יא) "וַיַּחַל מֹשֶׁה".

דְרַש רַבִּי שְׁמַלְאִי לְעוֹלָם יְסִידֵר אָדָם שְׁבַחוּ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל, שְׁנֵאמַר "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעֵת הַהִיא לֵאמֹר ה' אֱלֹהִים אַתָּה הַחֲלוֹת לְהַרְאוֹת" וְגו', וְכָתִיב בְּתַרְיָה (פְּסוּק כה) "אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה".

מֹשֶׁה מֵאַרְבַּעָה צְדִיקִים שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם רָמְזוּ כו" (כְּתוּב בְּרָמְזוּ רס"ו). מֹשֶׁה מִנִּין. דְכָתִיב "כָּתַב זֹאת בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ", אָמַר, יְהוֹשֻׁעַ מִנְחִיל אֶת הָאָרֶץ לְיִשְׂרָאֵל, וּבִסוּף הָיָה עוֹמֵד וּמִתְחַנֵּן, שְׁנֵאמַר "וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה'". מִשָּׁל לְמַלְךְ שֶׁגָּזַר עַל בְּנוֹ שֶׁלֹּא יִכְנָס עִמּוֹ לְפַלְטִין שְׁלוֹ, נִכְנָס בְּפֶתַח רֵאשׁוֹן וְשִׁתְּקוּ לוֹ, בְּשִׁנֵּי וְשִׁתְּקוּ לוֹ, בְּשָׁלִישֵׁי וְנִזְפוּ בוֹ, אָמְרוּ לוֹ, דִּיִּיד, עַד כָּאן. כֵּן כְּשֶׁכָּבַשׁ מֹשֶׁה אֶרֶץ שְׁנֵי עֲמֻמִּין אֶרֶץ סִיחֹון וְעוֹג נִתְּנָה לְרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְחֻצֵי שְׁבֵט הַמְּנַשֶּׁה, אָמַר שְׁמָא לֹא נִגְזְרָה גְזֵרָה אֶלָּא עַל תְּנַאי, אִף אֲנוּ נִדְוִנִין אֶלָּא עַל תְּנַאי, אָמַר מֹשֶׁה לְפָנֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם שְׁמָא דְרַכִּיָּד כְּדַרְכֵי בֶשֶׁר וְדָם, אֶפִּיטְרוּפוּס גּוֹזֵר גְזֵרָה, פְּלִיכּוּס מְבִטֵּל עַל יָדוֹ, פּוֹלִיכּוּס גּוֹזֵר גְזֵרָה, דִּיקוּרִיוֹן מְבִטֵּל עַל יָדוֹ, דִּיקוּרִיוֹן גּוֹזֵר גְזֵרָה, הַגְּמוֹן מְבִטֵּל עַל יָדוֹ, הַגְּמוֹן גּוֹזֵר גְזֵרָה וּבֵא הַמוֹשֵׁל הַגְּדוֹל וּמְבִטֵּל עַל יָדֵי כֶּלֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִמְּנִין זֶה לְמַעַלְהָ מְזָה שְׁנֵאמַר (קֹהֶלֶת ה, ז) "כִּי גְבַהּ מֵעַל גְּבַהּ שְׁמֵר וּגְבַהִים עֲלֵיהֶם" שְׁמָא דְרַכִּיָּד כְּדַרְכֵיהוֹן, אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיָהּ. בְּמַצְרַיִם. וְכַגְבוּרְתָּהּ. בְּנַחַל אֲרֵנוֹן.

רמז תתיד "ה' אלהים", כָּל מְקוֹם שְׁנֵאמַר "ה'" מִדַּת רַחֲמִים, שְׁנֵאמַר "ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנוּן". כָּל מְקוֹם שְׁנֵאמַר "אלהים" זוּ מִדַּת הַדִּין, שְׁנֵאמַר (שֵׁם כב, ח) "עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דְבַר שְׁנִיָּהֶם". וְאוֹמֵר (שֵׁם, כז) "אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל".

"אתה החלוצות", אַתָּה הַתְּרַתְּ לִי נְדָרִי, בְּשַׁעָה שְׁאַמְרַתְּ לִי לֵךְ "הוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (מֵאֶרֶץ) מִצְרַיִם" אָמַרְתִּי לְפָנֶיךָ אֵינִי יָכוֹל שֶׁכֶּבֶר נִשְׁבַּעְתִּי

לִיתְרוֹ שְׂאִינִי זֶז מֵאֶצְלוֹ שְׁנֵאָמֶר (שם ב, כא) "וַיֹּאֲלֵ מֹשֶׁה לְשֵׁבֶת אֶת הָאִישׁ" וַאֲיֵן הוֹאֲלָה אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה שְׁנֵאָמֶר (ש"א יד, כד) "וַיֹּאֲלֵ שְׂאוּל" וְגו'.

דְּבַר אַחַר "אַתָּה הַחֲלוּת", אַתָּה פְּתַחְתָּ לִי פֶתַח שְׂאֶעֱמֹד וְאַתְּפַלֵּל לְפָנַי עַל בְּנֵיךָ בְּשַׁעַת שְׁסָרְחוֹ בְּמַעֲשֵׂה הָעֶגְלָה שְׁנֵאָמֶר (להלן ט, יד) "הֲרַף מִמְּנִי וְאַשְׁמִידֵם", וְכִי מֹשֶׁה הָיָה תַפּוּשׁ (בְּקִדְשׁ) [בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא], [אֶלָּא כִּךָ אָמַר לְפָנָיו רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אַתָּה פְּתַחְתָּ לִי פֶתַח שְׂאֶעֱמֹד וְאַתְּפַלֵּל לְפָנַי], עֲמִדְתִּי וְהַתְּפַלְלֹתַי עֲלֵיהֶם וְשִׁמְעֵתָ תְּפַלְתֵּי וְסַלַּחְתָּ לְעוֹנָם, הֵייתִי סָבוּר שְׂאֵנִי עִמָּהֶם בַּתְּפִלָּה, וְהֵם לֹא הִתְּפַלְלוּ עָלַי, וְהֵלֵא דְבָרִים קַל וְחֹמֶר אִם תְּפַלֵּת יָחִיד עַל הַרְבִּים כִּךָ נִשְׁמַעַת, תְּפַלֵּת הַרְבִּים עַל הַיָּחִיד עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

"לְהִרְאוֹת אֶת עֲבָדֶיךָ", יֵשׁ שְׁקָרָאוּ עֲצָמוֹן עֲבָדִים וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֲבָדִים וַיֵּשׁ שְׁקָרָאוּ עֲצָמוֹן עֲבָדִים וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא קָרָאָן עֲבָדִים וַיֵּשׁ שְׁלֹא קָרָאוּ עֲצָמוֹן עֲבָדִים וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֲבָדִים. אַבְרָהָם קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר "אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדֶיךָ", וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר (שם כו, כד) "בְּעֵבוֹר אַבְרָהָם עֲבָדִי". יַעֲקֹב קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר "קִטְנֹתִי מִכָּל הַחֲסָדִים [וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עֲבָדֶיךָ]", וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר (ישעיה מא, ח) "עֲבָדֵי יַעֲקֹב". מֹשֶׁה קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר "לְהִרְאוֹת אֶת עֲבָדֶיךָ", וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר (יהושע א, א) "מֹשֶׁה עֶבֶד ה'". דָּוִד קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר "אֲנִי עֲבָדֶיךָ בֶן אֲמֹתֶיךָ", וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר (מ"ב יט, לד) "לְמַעַן דָּוִד עֲבָדִי", (יחזקאל לו, כה) "וְדָוִד עֲבָדֵי נְשִׂיא לְהֵם לְעוֹלָם". יִשְׁעִיָה קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר (ישעיה מט, ה) "יִצְרִי מִבֶּטֶן לְעֶבֶד לוֹ", וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר "כַּאֲשֶׁר הִלַּךְ עֲבָדֵי יִשְׁעִיָהוּ". שְׁמוּאֵל קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר (ש"א ג, י) "דִּבֵּר... כִּי שָׁמַע עֲבָדֶיךָ", וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא קָרָאָן עֶבֶד. שְׁמִשׁוֹן קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר "אַתָּה נָתַתָּ בְּיַד עֲבָדֶיךָ [אֶת] הַתְּשׁוּעָה", וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא קָרָאָן עֶבֶד. שְׁלֹמֹה קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר (מ"א ג, ט) "וְנָתַתָּ לְעֲבָדֶיךָ לֵב שִׁמְעִי", וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא קָרָאָן עֶבֶד. אִיּוֹב לֹא קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֶבֶד שְׁנֵאָמֶר (אִיּוֹב ב, ג) "הִשְׁמֵתָ לְבָבִי אִיּוֹב". יְהוֹשֻׁעַ לֹא קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֶבֶד, שְׁנֵאָמֶר "וַיִּמָּת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן עֶבֶד ה'". כָּלֵב לֹא קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֶבֶד שְׁנֵאָמֶר (במדבר יד, כד) "וְעֲבָדֵי כָלֵב". אֶלְקִים לֹא קָרָא עֲצָמוֹ עֶבֶד, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאָן עֶבֶד שְׁנֵאָמֶר

(ישעיה כב, כ) "לְעַבְדֵי לְאֱלֹהִים". זְרַבְבֶּל לֹא קָרָא עֲצֻמוֹ עֶבֶד, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאוּ עֶבֶד שְׁנָאֲמַר (חגי ב, כג) "זְרַבְבֶּל בֶּן שְׁאֲלִתְיָאֵל עֶבְדִּי". דְּנִיָּאל לֹא קָרָא עֲצֻמוֹ עֶבֶד, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאוּ עֶבֶד שְׁנָאֲמַר "דְּנִיָּאל עֶבֶד(א) (ד)אֱלֹהָא (עֲלָהּ) [חִיָּא]". חֲנַנְיָה מִישָׂאֵל וְעִזְרִיָּה לֹא קָרָאוּ עֲצֻמוֹ עֶבְדִּים, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאוּ עֶבְדִּים שְׁנָאֲמַר (שם ג, כו) "שְׂדֵרְךָ מִישָׁךְ וְעֶבֶד נְגוּ עֶבְדוּהִי (ד)אֱלֹהָא [דִּי אֱלֹהָא]". נְבִיאִים רַאשׁוֹנִים לֹא קָרָאוּ עֲצֻמוֹ עֶבְדִּים, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָרָאוּ עֶבְדִּים שְׁנָאֲמַר "כִּי אִם גְּלָה סוּדוֹ אֶל עֶבְדֵי הַנְּבִיאִים".

(ו)אֵת גְּדֻלְךָ", זֶה בְּנִן אָב לְכָל "גְּדֻלְךָ" שֶׁבִּתְוֹרָה. וְאֵת יְדָךְ. אֵלּוֹ עֲשֶׂרֶת הַמִּכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמִצְרַיִם, שְׁנָאֲמַר (שמות י, יב) "נִטָּה יְדָךְ עַל [אֲרָץ] מִצְרַיִם". אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ. שְׁלֹא כְּמִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם מִדַּת הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם אִפְרָכּוּס יוֹשֵׁב עַל הַפְּרָכָיָא שְׁלוֹ מִתְגֵּרָא הוּא מוֹ סְנִקְתְּדֵרִין שְׁלוֹ שְׁלֹא יַחְזִירְנוּ, אֵתְהָ שְׁאִין לְךָ סְנִקְתְּדֵרִין מִפְּנֵי מָה אִין אֵתְהָ מוֹחַל לִי, מְלָךְ בֶּשֶׁר וְדָם יוֹשֵׁב עַל בֵּימָה שְׁלוֹ מִתְגֵּרָא הוּא מִפְּנֵי דוֹכּוּס שְׁלוֹ שְׁלֹא יַחְזִירְנוּ, אֵתְהָ שְׁאִין לְךָ דוֹכּוּס מִפְּנֵי מָה אִין אֵתְהָ מוֹחַל לִי. אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכוּי' (כְּדִלְעִיל).

דְּבַר אַחַר "ה'", אֲדוֹן אֵתְהָ לְכָל בְּאֵי הָעוֹלָם. "אֱלֹהִים". בְּדִין בְּרֵאתְךָ אֵת הָעוֹלָם. "אֵתְהָ הַחֲלוּתְךָ". אֵתְהָ הַחֲלוּתְךָ לְפִתְחָ פִּתְחָ לְעִבְדְךָ בְּשַׁעָה שְׁנִכְנִסְתִּי לְנַחֲלַת בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד. דְּבַר אַחַר "אֵתְהָ הַחֲלוּתְךָ לְהִרְאוּתְךָ אֵת עִבְדְךָ". נְסִים וּגְבוּרוֹת, שְׁנָאֲמַר (שמות ג, ג) "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְ(ו)רָה נָא וְאֶרְאֶה". דְּבַר אַחַר "אֵתְהָ הַחֲלוּתְךָ". אֵת הַשְּׁבוּעָה, כְּתַבְתָּ בִּתְוֹרָה "זִבַּח לְאֱלֹהִים יַחְרָם" וּבְנִיךָ עֶבְדוֹ עֲבוּדָה זָרָה וּבְקִשְׁתִּי עֲלֵיהֶם רַחֲמִים וְסִלְחָתְךָ, "אֵתְהָ הַחֲלוּתְךָ". הַשְּׁבוּעָה. "אֵת גְּדֻלְךָ". זֶה מִדַּת טוֹבָךָ, שְׁנָאֲמַר (במדבר יד, יז) "וְעַתָּה יִגְדַל נָא כַּח ה'". וְאֵת יְדָךְ. זֶה יְמִינְךָ, שְׁפִשׁוּטָה לְכָל בְּאֵי הָעוֹלָם, שְׁנָאֲמַר (שמות טו, ו) "יְמִינְךָ ה' נֶאֱדָרִי בְּכַח". וְאוֹמֵר (תהלים מד, ד) "כִּי יְמִינְךָ וַיִּזְרְעֶךָ וְאוֹר פְּנִיךָ". וְאוֹמֵר "כִּי נִשְׁבַּעְתִּי יֵצֵא מִפִּי צְדָקָה". "הַחֲזִיקָה". שְׁאֵתְהָ כּוֹבֵשׁ בְּרַחֲמִים אֵת מִדַּת הַדִּין, שְׁנָאֲמַר (מיכה ז, יח-כ) "מִי אֵל כְּמוֹךָ נִשְׂא עֶוֹן וְגוֹי יִשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ וְגוֹי תִתֵּן אֶמֶת לִיעֲקֹב" וְגוֹי'.

"אֲשֶׁר מִי אֵל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ" וְגוֹי'. שְׁלֹא כְּמִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם מִדַּת הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם הַגְּדוֹל מִחֲבֵרוֹ מְבִטֵּל דְּבַרֵּי חֲבֵרוֹ אֲבָל אֵתְהָ מִי יְכוֹל לְמַחוּת עַל יְדָךְ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְהוּא בְּאֶחָד וּמִי יִשְׁבִּינּוּ". רַבִּי יְהוּדָה

בן בבא אומר, משל לאדם שנתן בקונטרסין של מלכות, אפלו נותן ממון הרבה אי אפשר לעקר, אבל אתה אומר עשו תשובה ואני מקבל שנגאמר (ישעיה מד, כב) "מחיתי כעב פשעיה" וגו'. דבר אחר "אשר מי אל בשמים ובארץ". שפא תאמר חוץ מכאן יש, תלמוד לומר (להלן ד, לט) "וידעת היום והשבת אל לבבך וגו' אין עוד", אלא אף באויר העולם.

"ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך". אומר לפניו, רבונו של עולם, אתה קראתני עבד, "משעה עבדתי", (במדבר יב, ז) "לא כן עבדתי משה", ולויתן קראתו עבד, אני מתחנן לפניך והוא מתחנן לפניך, שנגאמר (איוב מ, כז) "הירבה אליך תחנונים", תחנת לויתן שמעת וכתת עמו ברית וקימתו, שנגאמר (שם, כח) "היכרת ברית עמך תקחנו לעבד עולם", אני עבדך ואמרת לי [הנה אנכי] כרת ברית" ולא קימת אלא אמרת (להלן לב, מט-נ) "עלה... ומות בהר", ולא עוד אלא כתבת בתורה "ואם-אמור לאמר העבד" וגו', ואני אהבתי אותך ותורתך ובניך, (שם) "לא אצא חפשי", איני מבקש למות, (שם, ו) "והגישו אדוניו אל האלהים... ועבדו לעוולם", ולא קימת עמיל, "שמעה אלהים רנתי", (שם נה, ב) "ואל תתעלם מתחנותי". אומר לו הקדוש ברוך הוא, (להלן פסוק כו) רב לך.

"ה' אלהים אתה החלות", בשני מקומות דמה משה את עצמו לאברהם (פתוב פרמז צ"ו). אברהם אומר (בראשית טו, ב) "ה' אלהים מה תתן לי", אומר לפניו, רבונו של עולם, אם מתבקש לי בדין שיהא לי בנים תן לי בדין, ואם לאו תן לי ברחמים. אומר לו הקדוש ברוך הוא, בדין מתבקש לך, הדין הוא דכתיב "והנה דבר ה' אליו לאמר" וגו'. ואף משה כן אומר אם מתבקש לי בדין לפנס לארץ ישראל אפנס, ואם לאו ברחמים אפנס, אומר לו הקדוש ברוך הוא אל תתכבד לפני מלך, (להלן פסוק כז) כי לא תעבר את הירדן הזה. נוכחו שראה משה היאך הדברים חזקים התחיל מדבר דברים קשים.

"ה' אלהים אתה החלות", מהו אתה. אומר לו, [רבונו של עולם], למה איני נכנס לארץ, מפני שאמרת "שמעו-נא המרים". אתה החלות. תחלה אמרת (שם יז, כה) "למשמרת לאות לבני מרי". דבר אחר "אתה החלות". תחלה לבוא אצלי, שנגאמר (שמות ג, ב) "וירא מלאך אליו בלבת אש" וגו', משגדלת אותי אתה מוריד אותי מגדלתי. אומר לו הקדוש ברוך הוא והלא

נשבעתי, אמר לו אתה החלוק את השבועה, לא נשבעת שאתה מכלה בניד
וחזרת בד שנגאמר "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו".

דבר אחר אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, עצמותיו של
יוסף נכנסין לארץ ואני איני נכנס. אמר לו הקדוש ברוך הוא, מי שהודה
בארצו, אדונתו אמרת לו (בראשית לט, יד) "ראו הביא לנו איש עברי" ואינו
כופר אלא אמר (שם מ, טו) "כי גנב גנבתי מארץ העברים", אתה שלא
הודית בארצך, בנות יתרו אומרות (שמות ב, יט) "איש מצרי הצילנו"
ואתה שומע ושותק, לפיכך אין אתה נקבר בארצך.

אמר לו הקדוש ברוך הוא אם אתה נקבר אצלן, בזכותך הן באין עמך.
משל למה הדבר דומה לאחד שנתפזרו מעותיו במקום אפלה אמר אם
אני אומר האירו לי שאלקט מעותי אין כל בריה משגחת עלי, מה עשה,
נטל זהוב אחד והשליכו בתוך והתחיל צווח ואומר בבקשה מכס, האירו
לי, זהוב אחד היה לי ונפל ממני, באו והאירו לו, מה עשה, משנטל את
הזהוב לקט מעותיו. כך אמר ליה הקדוש ברוך הוא אם נקבר אתה
במדבר הן באים בזכותך ואתה בא בראשו, שנגאמר "וירא ראשית לו כי
שם חלקת מחו(ו)קק ספון ויתא ראשי עם".

רמז תתטו "ה' אלהים אתה החלוק", מה ראה להזכיר שתי פעמים,
מדת הדין ומדת הרחמים משל למלך שהיה יושב בבית דירתו מסביר
פנים טובות לכל בני פלטין, כיון שנגנס אפרכוס שלו התחיל מזדעף, גזר
ואמר עשו בימה פרסו וילון, שאני יושב בדיון, אמר ליה אפרכוס שלו, מרי
המלך, לכל בני הפלטין עשית פנים זפות, וכיון שנגנסתי פרסת עלי בימה,
עלילה אתה מבקש לי. כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, לאבות
דברת במדת רחמים שנגאמר (בראשית טו, ז) "ויאמר (ה' אל אברהם) [אליו]
אני ה' אשר הוצאתיך", וכן עם יצחק "וירא אליו ה'", וכן עם יעקב, (שם
כח, יג) "והנה ה' נצב עליו", ועלי נגלית מתחלה במדת הדין, (שמות ג, ו)
("אני ה' [אנכי] אלהי (אברהם) אביך", אותה שעה יראתי והטמנתי, שנגאמר
"ויסתר משה פניו". להראות את עבדך את גדלך. מלאכיך קמים לעולם,
אף על פי שהן משבחין אותך לא ראו ולא ידעו את מקומך, שנגאמר (ישעיה
ו, ג) "וקרא זה אל זה ואמר וגו', ואני דברתי עמך פנים אל פנים וראיתי
תמונתך, שנגאמר (במדבר יב, ח) "פה אל פה אדבר בו" וגו' ולא עוד אלא
שנגנסתי למקום שאין רשות למלאכי השרת לכנס, שנגאמר (שמות כ, יח)

"וימשה נגש אל הערפל" וגו' וכן שלמה אמר, "ה' אמר לשכן בערפל" וכן הוא אומר (שמות לד, כח) "ויהי שם עם ה'" ואתה גוזר עלי מיתה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, מה אעשה לך, חתכתי ימיך מימי בראשית, שנאמר "לא ידון רוחי באדם בשגם" וגו'. אמר לפניו, רבונו של עולם, אתה אמרת (להלן כד, טז) "לא יומתו אבות על בנים", והרי לא טעמתי חטא מימי, למה אני מת. אמר לו אתה כנסת ישראל כבר אצל הסלע ואמרו לך לא אמרת שיש לנו אלוה בכל מקום שנאמר (להלן י, יד) "הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים, הקפדת כנגדן ואמרת "שמעו נא המרים", ואמרו יודעים אנו שהיית רועה במדבר ארבעים שנה ואתה מכיר מקום המים ונתחזקת להכות הסלע ויצאו המים בזעף שנאמר (תהלים עח, טו) "יבקע צרים במדבר" וכתוב (בראשית ז, יא) "ביום הזה נבקעו" וגו' מה "רבה" האמור בדור המבול נשטפו אף כאן נשטפו, אין את זכור מה עשה הסלע לפני, (להלן לב, יג) "וינגהו דבש מסלע", ואחר טובתו הכית אותו, אין את פשר לעמד על בני, כבר מניתי אחר תחתיך, "קח לך את יהושע בן נון".

"ה' אלהים", אמר לו משה, בבקשה ממך תקדים לי מדת רחמים למדת הדין, שאין רחמים בדין. ומה אם משה הצדיק, אחר כל המעשים שסגל נתחנן ונתחבט לבוא לארץ, שאר כל הבריות על אחת כמה וכמה. אתה החלות. משל למלך שראה אשה אחת, בקש לשא אותה, שלח ויתבעה שבע פעמים ולא היתה רוצה, בהרבה בקשות נתרצית לו, נשאה, לאחר ימים כעס עליה המלך ובקש לגרשה, אמרה לו אני לא בקשתי להנשא לך, אתה הוא שתבעת תחלה בי. כך, שבעה ימים היה הקדוש ברוך הוא מפתה את משה בסנה שילך בשליחותו, שנאמר (שמות ג, י) (לך) ["לכה] ואשליחך", אמר לו "לא איש דברים אנכי" וגו', פיסו והלך בשליחותו, עשה כל הנסים וקרע להם את היים והוריד להם את הפן והגיו להם את השלו והעלה להם את הבאר ונהגן ארבעים שנה, בא לפניך לארץ אמר לו (במדבר כ, יב) "לכן לא תביאו". דבר אחר "אתה החלות". לא תעשה שבועתך חליו, לא כך אמרת (שמות ו, ח) "והבאתי אתכם אל הארץ", ודברך אמת, "כן יהיה דברי אשר יצא מפי" וגו'.

כה דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם וכו' (פדלעיל).

אמר רבי אלעזר, גדולה תפלה יותר ממעשים טובים, שאין לה גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו ואף על פי כן לא נענה אלא בתפלה שנאמר (להלן פסוק כז) עלה ראש הפסגה.

"אעברה נא ואראה". אפשר שהיה משה מבקש מלפני המקום שיפנס לארץ, והלא כבר נאמר (להלן פסוק כז) כי לא תעבר את הירדן הזו, משל למלך בשר ודם שהיו לו שני עבדים וגזר על אחד מהן שלא לשתות יין שלשים יום. אמר מה גזר עלי, שלא אשתה יין שלשים יום, איני טועמו אפלו שנה אחת אפלו שתי שנים, וכך כך למטה, כדי לפוג דברי רבו. חזר וגזר על השני שלא לשתות יין שלשים יום, אמר אפשר אני יכול לחיות בלא יין אפלו שעה אחת, וכך כך למטה, כדי לחבב דברי רבו, כך משה היה מחבב דברי המקום ומבקש מלפניו שיפנס לארץ.

רמז תתטז "ההר הטוב הזה והלבנון", הכל קראו אותו הר. אברהם קראו הר, (בראשית כב, יד) "אשר יאמר היום בהר ה' יראה". דוד קראו הר, שנאמר "מי-יעלה בהר ה'". ישעיה קראו הר, שנאמר (ישעיה ב, ב) "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה'". גוים קראו אותו הר, שנאמר "והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר-ה'". והלבנון. זה בית המקדש, שנאמר (ירמיה כב, ו) "גלעד אתה לי ראש הלבנון", ואומר (ישעיה י, לד) "והלבנון באדיר יפול", ולמה נקרא שמו לבנון, שמלבין עוונותיהם של ישראל, שנאמר "אם יהיו חטאיכם כשנים כשולג ילבינו".

"אעברה נא", אין נא אלא לשון בקשה. הארץ הטובה אשר בעבר הירדן. זו היא, שרבי יהודה אומר ארץ כנען היא טובה ולא נחלת בני ראובן וגד. ההר הטוב. זה ירושלים. והלבנון. זה בית המקדש, וכן הוא אומר, (זכריה יא, א) "פתח לבנון דלתיד" וגו'. ויש אומרים לבנון זה מנוי המלך.

"אעברה נא ואראה", כל מה שהיה משה מבקש, ב"נא" היה מבקש, (במדבר יד, יט) "סלח נא". (שם יג, יג) "אל נא רפא נא לה", אעברה נא. ההר הזה. זה בית המקדש, שנאמר "ההר חמד אלהים". הטוב. זה ירושלים, שנאמר (שם סה, ה) "נשבעה בטוב ביתך". והלבנון. זה בית קדש הקדשים, שנאמר "פתח לבנון דלתיד".

דַּרְשׁ רַבִּי שְׁמֵלָאֵי, מִפְּנֵי מָה נִתְאַוָּה מִשֶּׁה רַבֵּינוּ לִכְנֹס לְאַרְצָא יִשְׂרָאֵל, וְכִי לְאַכְל מִפְּרִיָּה אוֹ לְשִׁבְעַ מְטוֹבָה הוּא צְרִיךְ, אֲלֵא כִּדְ אָמַר מִשֶּׁה, הֲרֵבָה מְצוּוֹת נִצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי, וְאִין מִתְקַיְמָת אֲלֵא בְּאַרְצָא, אֲכַנְס כִּדֵי שְׂיִתְקַיְמוּ כִּלְן עַל יְדֵי. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּלוּם אַתָּה מְבַקֵּשׁ אֲלֵא כִּדֵי לְטַל שְׂכָר, מַעֲלָה אֲנִי עֲלִיף כְּאֵלוֹ עֲשִׂיתָם, שְׁנֵאָמַר (ישעיה נג, יב) "לְכֹן אֲחַלֵּק לוֹ בְּרַבִּים", שְׁאֲנִי נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מְשַׁלֵּם שְׁמָא תֵאמַר כְּאַחַרוֹנִים וְלֹא כְּרֵאשׁוֹנִים, תִּלְמוּד לּוֹמַר (שם) "וְאֵת עֲצוּמִים יַחַלֵּק שְׁלָל", כְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁהֵן עֲצוּמִים בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת. "תַּחַת אֲשֶׁר הֵעֲרָה לְמֹות נִפְשׁוֹ", שְׁמִסַּר עֲצֻמוֹ לְמִיתָה שְׁנֵאָמַר (שמות לב, לג) "וְאִם אִין מְחַנֵּי נָא מִסְפְּרָךְ אֲשֶׁר כְּתִבְתָּ". (ישעיה שם) "וְאֵת- פְּשָׁעִים נִמְנָה". שְׁנִמְנָה מִמִּתִּי מִדְּבַר. (שם) "וְהוּא חֲטָא רַבִּים נְשָׂא". שְׁכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. "וְלִפְשָׁעִים יִפְגִּיעַ". שְׁבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שְׂיַחְזְרוּ בְּתִשׁוּבָה, וְאִין פְּגִיעָה אֲלֵא תִּפְלָה, שְׁנֵאָמַר (ירמיה ז, טז) "וְאֵתָה אֵל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעַם הַזֶּה וְאֵל תִּשָּׂא בְּעַדִּם רְנָה וְתִפְלָה וְאֵל תִּפְגַּע בִּי".

כו- כז רמז תתיז "וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמַר נִתְמַלָּא עֲלֵיו

חַמָּה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמַר כְּאִשָּׁה שְׂאִין יְכוֹלָה לְשׁוּחַ מִפְּנֵי עֲבָרָה. לְמַעַנְכֶם. בְּשִׁבְלֵיכֶם נַעֲשֶׂה לִי כִּדְ. וְלֹא שְׁמַע אֲלֵי. לֹא קִבַּל תִּפְלָתִי. וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי רַב לָד. אָמַר לוֹ, מִשֶּׁה, אָדָם נוֹדַר לֹא הוֹלֵךְ אֲצֵל רַבּוֹ שְׂיִתִּיר לוֹ נִדְרוֹ, מָה עֲלִיף לְשִׁמְעַ, דְּבַרִּי רַבָּךְ דְּבַר אַחַר "וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי רַב לָד". אָמַר לוֹ דְּגַמָּא אַתָּה עוֹשֶׂה לְדִינִין, שְׂיֵאמְרוּ מָה מִשֶּׁה חֲכָם חֲכָמִים גְּדוֹל גְּדוֹלִים לֹא נְשָׂא לוֹ פְּנִים, עַל יְדֵי שְׂאָמַר "שְׁמַעוּ נָא הַמְּרִים" נִגְזְרָה גְּזָרָה שְׁלֵא יִכְנֹס לְאַרְצָא, הִמְעַנִּין אֶת הַדִּין וְהִמְעַנִּין אֶת הַדִּין עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה, וַיְמָה מִשֶּׁה שְׁנֵאָמַר לוֹ "רַב לָד אֵל תּוֹסֹף" לֹא נִמְנַע מְלַבֵּקֵשׁ רַחֲמִים מִלְּפָנֵי הַמְּקוֹם, שְׂאָר בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה, וַיְמָה חִזְקִיהוּ שְׁנֵאָמַר לוֹ (מ"ב כ, א) "צוּ לְבִיתָךְ כִּי מֵת אַתָּה" לֹא נִמְנַע מְלַבֵּקֵשׁ רַחֲמִים מִלְּפָנֵי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁהִיָּה דוֹרֵשׁ אֲפֵלוֹ חֲרַב חֲדָה מְנַחַת עַל צְנוּאָרוֹ שֶׁל אָדָם לֹא יִמְנַע עֲצֻמוֹ מִן הַרְחָמִים, שְׁנֵאָמַר (ישעיה לח, ב) "וַיִּסַּב חִזְקִיהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל", שְׂאָר בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה. דְּבַר אַחַר "וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי רַב לָד". אָמַר לוֹ מִשֶּׁה, הֲרֵבָה לָד בְּיָדֵי לְעוֹלָם הַבָּא, כְּאָדָם שְׂאוֹמַר לְחַבְרוֹ הֲרֵבָה לָד בְּיָדֵי, אֵל תְּבִישְׁנִי. דְּבַר אַחַר "רַב לָד". כְּאָדָם שְׂאוֹמַר לְחַבְרוֹ עוֹבֵר פְּלוּנֵי עַל דְּרָךְ פְּלוּנֵי.

רמז תתיח "ויַתְעַבֵּר ה' בִּי", כְּאֵדָם שְׂאוֹמֵר נִתְעַבֵּר בִּי פְלוֹנִי וְנִתְמַלֵּא עָלַי חֲמָה. לְמַעַנְכֶם. שְׂאֵתֶם גְּרַמְתֶּם לִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּקְצִיפוּ עַל מִי מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בְּעֵבֹרָם". וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים. רַבִּי נִתָּן אוֹמֵר, (אִיּוֹב לו, ה) "הֵן אֵל כְּבִיר [וְ]לֹא יִמָּאֵס", אִין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹאֵס בְּתַפְלָתָן שֶׁל צַדִּיקִים, אֲבָל כָּאֵן וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים, וְלֹא קִבֵּל תַּפְלָתִי.

רמז תתיט "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ". אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, בְּדַבַּר הַזֶּה רַב לָךְ, שְׂאִין מְנִיחִין אֶת הַצַּדִּיקִים לְבוֹא לַיָּדַי עֲבִירָה חֲמוּרָה. מִכָּאֵן הָיָה רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר, מִשָּׁל הַדְּיוּט אוֹמֵר, לְפָנַי גְּמֵלָא שִׁיחְנָא. רַב לָךְ. אָמַר לוֹ הַרְבֵּה שְׂמוֹר לָךְ, הַרְבֵּה צָפוֹן לָךְ, שְׂנַאָמֵר (תַּהֲלִים לֵא, כ) "מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר-צָפַנְתָּ לִירְאֵיךָ", וְאוֹמֵר (ישעיה סד, ג) "וַיִּמְעוֹלֶם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עֵין לֹא רָאִתָּה אֱלֹהִים זוֹלָתְךָ יַעֲשֶׂה לְמַחְכָּה לוֹ". דְּבַר אַחַר "רַב לָךְ". אָמַר לוֹ, מֹשֶׁה, הַרְבֵּה יִגְעַת הַרְבֵּה עֲמֻלָתְךָ, צֵא לְנוּחַ, שְׂנַאָמֵר "וְאִתָּה לָךְ לְקַח וְתַנּוּחַ" וְגו'. אָמַר לוֹ אִם לָאוּ אֶכְנֵס כְּהַדְּיוּט, אָמַר לוֹ (רַב לָךְ) [אִין הַמְלִיךְ נִכְנֵס כְּהַדְּיוּט]. אָמַר לוֹ, אִם לָאוּ אַעֲשֶׂה תַלְמִיד לִיהוֹשֻׁעַ, אָמַר לוֹ רַב לָךְ, אִין הַרְבֵּה יַעֲשֶׂה תַלְמִיד לְתַלְמִידוֹ. אָמַר לוֹ אִם לָאוּ אֶכְנֵס דְרָךְ אֲוִיר אוֹ דְרָךְ חֲלָל, אָמַר לוֹ (לַהֲלוֹן לַד, ד) "וְשָׁמָּה לֹא תִבְאֵ". אָמַר לוֹ אִם לָאוּ עֲצֻמוֹתַי יַעֲבֵרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, אָמַר לוֹ כִּי לֹא תַעֲבֵר אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, וְכִי תִמָּת יָכוֹל לַעֲבֹר, אֶלָּא אָמַר לוֹ, מֹשֶׁה, אִף עֲצֻמוֹתַיִךְ לֹא יַעֲבֵרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן.

רמז תתכ "אַל תוֹסֹף דַּבַּר אֵלַי עוֹד בְּדַבַּר הַזֶּה", אָמַר לוֹ, מֹשֶׁה, בְּדַבַּר הַזֶּה אֵל תִּבְקֶשׁ מִמֶּנִּי, אֲבָל בְּדַבַּר אַחַר גָּזַר עָלַי וְאֲנִי אַעֲשֶׂה. מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבַר דוֹמָה לְמִלָּךְ שְׂגִזַר עַל בְּנוֹ גִּזְרָה קָשָׁה וְהָיָה הַבֵּן הַהוּא מִבְּקֶשׁ מֵאֲבִיו. אָמַר לוֹ, בְּדַבַּר הַזֶּה אֵל תִּבְקֶשׁ מִמֶּנִּי, אֲבָל בְּדַבַּר אַחַר גָּזַר עָלַי וְאֲנִי אַעֲשֶׂה. כִּךְ אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּדַבַּר אַחַר גָּזַר עָלַי וְאֲנִי אַעֲשֶׂה, הַדָּא הוּא דְכָתִיב "וְתִגְזַר אִמֵּר וַיִּקַּם לָךְ". אָמַר לוֹ, אִם לָאוּ הַרְאֵנִי נָא אוֹתָהּ. אָמַר לוֹ, בְּדַבַּר הַזֶּה אַעֲשֶׂה, עָלַי רֵאשׁ הַפְּסָגָה.

אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וְנִגְזְרָה גִּזְרָה שְׂלֵא אֶכְנֵס לָהּ לֹא כְּמִלָּךְ וְלֹא כְּהַדְּיוּט אֶכְנֵס לָהּ בְּמַחְלָה שֶׁל קְסָרִיוֹן שֶׁהִיא מִתַּחַת לְפָמִיס. אָמַר לוֹ (לַהֲלוֹן לַד, ד) "וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֵר". אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, עֲצֻמוֹתַי יַעֲבֵרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, אָמַר לוֹ (לַהֲלוֹן פְּסוּק כ"ז) כִּי לֹא תַעֲבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר אִינוּ צָרִיךְ, וְהֵלֵא כְּבָר נֶאֱמַר "כִּי אֲנֹכִי מִת בְּאַרְצָה הַזֹּאת אִינְנִי עֹבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן", וְכִי אִיךְ אֶפְשֶׁר לָמַת לַעֲבֹר, אֶלָּא שְׂאֵמֵר לוֹ עֲצֻמוֹתַיִךְ

אינן עוברין את הירדן. רבי חנניה בן אידי אומר, משה היה בוכה על עצמו, שנאמר (במדבר לג, נא; לה, י) "כי אתם עברים את הירדן", אתם עברים ואין אני עובר. אחרים אומרים, היה משה מטה על רגליו של אלעזר ואומר לו, אלעזר אחי בקש עלי רחמים כשם שבקשתי על אהרן אביך, שנאמר (להלן ט, כ) "ובאהרן התאנף ה'" וגו'.

דבר אחר "רב לך". אמר לו הקדוש ברוך הוא, הרבה ממה שבקשת נתון לך, אלו היית נכנס לארץ ישראל היית נכנס לתוך בני אדם מתים ובני אדם קוברים אותך, עכשיו אתה נכנס לתוך מלאכי השרת ומלאכי השרת קוברים אותך, שנאמר (להלן לד, ח) "וימת שם משה" וגו', מלמד שמיתת משה מפי הקדוש ברוך הוא. מנין אף מיתת אהרן. אמרת "כפאשר מת אהרן אחיך", הרי אנו למדים ממיתת משה למיתת אהרן, מה מיתת משה מפי הקדוש ברוך הוא אף מיתת אהרן מפי הקדוש ברוך הוא. ומנין אף מיתת מרים. אמרת "שם", אף מיתת מרים. ומנין אף מיתת יהושע. אמרת (יהושע א, ה) "כפאשר הייתי עם משה אהיה עמך". ומנין אף מיתת הצדיקים. שנאמר "והלך לפניך צדקך" וגו'. ומנין שהיו מכבדין אותו עד שהיו בחיים. תלמוד לומר (שם) (ו)כבוד ה' יאסףך", מלמד שהמקום נכנס בנשמותיהן של צדיקים וכונסן בנחת רוח ובכבוד, שכן אביגיל אומרת לדוד ברוח הקדוש (ש"א כה, כט) "והיתה נפש אדוני צרויה בצרור החיים" וגו'. יכול אף של רשעים כן. תלמוד לומר "ואת נפש אויביך יקלענה", מגיד שהוא מוסרן למלאכי חבלה והן מצערין אותו ושומטין את נשמתו, שנאמר (איוב לג, כב) "ותקרב לשחת נפשו וחייתו לממתים".

דבר אחר "רב לך". הרבה לך ממה שבקשת נתון לך, אלו היית נכנס לשם לא היית מספיק לראות כלה כל ימך, ועכשיו הריני מראה אותך כלה כאלו באצבע, שנאמר (להלן לד, א) "ויראהו ה'" וגו'. דבר אחר, רב לך. הרבה לך ממה שבקשת נתון לך, אלו היית נכנס לארץ היית נכנס בקבר מעשה אדם, ועכשיו אתה נקבר בקבר מעשה שמים, שנאמר (להלן לג, כא) "וירא ראשית לו" וגו' אין "ספון" אלא מצר שנאמר "וספון בארז". אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, מה אני יוצא מתפילתי ריקם. בדבר הזה נאמר לו "עלה ראש הפסגה". רבי אלעזר אומר אלו קדמו מעשים של משה לתפלתו לא היה נענש. רבי שמעון אומר אפלו קדמו מעשיו לתפלתו

הָיָה נִעְנֵשׁ, אָדָם שֶׁהֵעִיד עָלָיו הַמָּקוֹם (במדבר יב, ג) "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד"
הָיָה לוֹ לְהִקְפִּיד כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל.

"וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי", נִתְמַלֵּא עָלַי עֲבָרָה, לֹא שִׁחַטְאֲתִי לְפָנָיו אֱלֹא לְמַעַנְכֶם,
בְּשִׁבִיל שֶׁהִכְעַסְתֶּם אוֹתִי וְאִמְרָתִי כְּנֶגְדְכֶם כִּדְ עֲשֵׂה לִי בְשִׁבִיל שִׁיְלַמְדוּ הַכֹּל
מִמֹּשֶׁה, אִם מֹשֶׁה עַל יְדֵי שֶׁאָמַר דְּבַר קַל כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל לֹא נִכְנַס לְאָרֶץ, מִי
שִׁיֵּאמַר כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל דְּבַר קָשָׁה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. דְּבַר אַחַר "לְמַעַנְכֶם".
אָמַר לוֹ שֵׁם רַע אֶתָּה נוֹתֵן בְּדוֹר הַמִּדְבָּר, כְּשֶׁר אֶחָד הָיָה בִּינֵיהֶם וְנִכְנַס
לְאָרֶץ, הוּן אֵינֶן בָּאִין וְאֶתָּה נִכְנַס לְאָרֶץ, לְעֵתִיד לְבֹא אֶתָּה נִכְנַס לְאָרֶץ וְהוּן
בָּאִין עִמָּךְ שֶׁנֶּאמַר "וַיִּתֵּא רְאִשֵׁי עָם", לְכֹד נֶאמַר "לְמַעַנְכֶם". דְּבַר אַחַר
"רַב-לָד". שְׁלִיט הוּא רַבּוֹ שֶׁל אָדָם בְּעַבְדוֹ. דְּבַר אַחַר "רַב לָד". אֵל תִּרְבֶּה
דְּבָרִים, (קהלת י, יד) "הַסֶּכֶל יִרְבֶּה דְבָרִים". דְּבַר אַחַר "רַב לָד". אָמַר לוֹ לִי
וְלָךְ אֶתָּה מִשִּׂיא שֵׁם רַע, יֵאמְרוּ תִדְעַע כַּמָּה עֲבִירוֹת הָיוּ בְיַד מֹשֶׁה שֶׁנִּתְחַנְּנוּ
וְלֹא נִשְׁמַע, וַיֵּאמְרוּ כַּמָּה אַכְזָרִי הוּא שֶׁכַּמָּה בִּקְשׁ מֹשֶׁה מִמֶּנּוּ וְלֹא קִבְּלוּ.

רמז תתכא דְּבַר אַחַר "רַב לָד", בְּעַל דִּין שֶׁלָּךְ הוֹצִיא מִיָּתֶךָ לְכֹל, (איוב ג,
יט) "קִטּוֹן וְגָדוֹל שֵׁם הוּא", אָדָם הָרֵאשׁוֹן שֶׁאֲכַל מִן הָאֵילָן הוּא גָרַם מִיָּתֶךָ
לְכֹל בָּאֵי עוֹלָם. אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְשׂוֹא דְשׂוֹ רַגְלֵי בְּמָרוֹם [וְלִשְׂוֹא]
רְצִיתִי לְפָנֶיךָ בְּסוּס שֶׁיְהִיָּה סוּפֵי רַמָּה וְתוֹלְעָה. מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה
לְאֶחָד מִגְדוּלֵי הַמַּלְכוּת שֶׁמִּצָּא סִיף (צוּרִי) [הַנְּדִי] שֶׁאִין כְּמוֹתוֹ בְּעוֹלָם,
וְאָמַר אֵין זֶה רָאוּי אֱלֹא לְמִלְכָךְ, הִבִּיאֹ דוֹרוֹן לְמִלְכָךְ, אָמַר הַמִּלְכָךְ חֲתִכּוּ אֶת
רֵאשׁוֹ. כִּדְ אָמַר מֹשֶׁה בְּדְבַר שֶׁקִּלְסַתִּיךָ "הוּן לַה' אֱלֹהֶיךָ הַשְּׂמִים" וְגו', בּוֹ
בְּלִשׁוֹן אֶתָּה גּוֹזֵר עָלַי מִיָּתֶךָ וְאִמְרָתְךָ (לַחֲלוֹן לֹא, יד) "הוּן קָרְבוּ יָמֶיךָ לְמוֹת".
אָמַר לוֹ, מֹשֶׁה, כְּבָר קִנְסִיתִי מִיָּתֶךָ עַל אָדָם הָרֵאשׁוֹן, אָמַר לְפָנָיו, אָדָם
הָרֵאשׁוֹן הָיָה רָאוּי לְמוֹת שֶׁעֲבַר עַל מִצְוָה קִלָּה. אָמַר לִי, הֲרִי אֲבָרְהֶם
שֶׁקִּדְשׁ שְׂמִי בְּעוֹלָם מֵת, אָמַר לְפָנָיו, [רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲבָרְהֶם] שֶׁיִּצָּא מִמֶּנּוּ
יִשְׁמַעֲאֵל שֶׁגִּזְעוּ מִכְּעִיסִין לְפָנֶיךָ. אָמַר לוֹ הֲרִי יִצְחָק שֶׁפִּשְׁט צְוֹאֲרוֹ עַל גְּבִי
הַמִּזְבֵּחַ מֵת, אָמַר (לְפִי) לְפָנָיו, [יִצְחָק] שֶׁיִּצָּא מִמֶּנּוּ עֲשׂוֹ שֶׁהַחֲרִיב מִקִּדְשֶׁךָ.
אָמַר לוֹ, הֲרִי יַעֲקֹב שֶׁיִּצָּאוּ מִמֶּנּוּ שְׁנַיִם עֲשָׂר שְׁבָטִים מֵת, אָמַר לְפָנָיו, יַעֲקֹב
לֹא עָלָה לְרַקִּיעַ וְלֹא דְשׂוֹ רַגְלָיו עָרְפֵל וְלֹא קִבֵּל תּוֹרָה מִיָּדֶךָ וְלֹא דְבַר עִמָּךְ
פְּנִים אֶל פְּנִים. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רַב לָד אֵל תּוֹסֵף דְּבַר. אָמַר לוֹ,
עֲכָשׂוּ יֵאמְרוּ הַדּוֹרוֹת אֱלוּלֵי לֹא מִצָּא בְּמֹשֶׁה מַעֲשִׂים רַעִים לֹא הָיָה מְסַלְקוֹ
מִן הָעוֹלָם, אָמַר לוֹ, כְּבָר כְּתִבְתִּי בְּתוֹרָה (לַחֲלוֹן לֹד, י) "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד

בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה". אָמַר לוֹ שָׁמָּא יֹאמְרוּ בְּקִטְנוּתוֹ עָשָׂה רְצוֹנוֹ בְּזִקְנוּתוֹ לֹא עָשָׂה, אָמַר לוֹ, כְּבָר כְּתַבְתִּי [בְּתוֹרָתִי (להלן לב, נא)] "עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי". אָמַר לְפָנָיו, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם רְצוֹנְךָ אֶפְנֶס לְאַרְץ וְאֶהְיֶה שָׁם שְׁנִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַחַר כֵּן אָמוּת, אָמַר לוֹ "וְשָׁמָּה לֹא תָבֵא". אָמַר לְפָנָיו אִם לֹא אֶפְנֶס בְּחַיֵּי אֶפְנֶס לְאַחַר מוֹתִי, אָמַר לוֹ לֹא בְּחַיֵּיךָ וְלֹא לְאַחַר מוֹתְךָ. אָמַר לְפָנָיו כָּל הַפַּעַס הַזֶּה לָמָּה, אָמַר לוֹ כְּבָר כְּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי [להלן לב, נא] "עַל אֲשֶׁר לֹא קִדְשִׁתֶּם אֹתִי". אָמַר לוֹ עַם כָּל הַבְּרִיּוֹת אֲתָה מִתְנַהֵג בְּמִדַּת רַחֲמִים שְׁנִים וְשָׁלֹשָׁה פְּעָמִים, שְׁנֵאמַר "הֵן כָּל אֵלֶּה יַפְעֵל אֵל פְּעָמִים שְׁלֹשׁ עִם גְּבֹר", וְאֲנִי עוֹן אֶחָד נִמְצָא בִּי וְאִין אֲתָה מוּחַל לִי. אָמַר לוֹ הֲרִי שְׁשָׁה עוֹנוֹת נִמְצָאוּ בְּךָ (א) (שְׁמוֹת ד, יג) "שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלַח", (ב) (שֵׁם ה, כג) "וַיִּמָּאז בְּאֹתִי אֵל פְּרַעֲהוֹ", (ג) "לֹא הִ' שְׁלַחְנִי", (ד) (שֵׁם, כ) "אִם בְּרִיאָה יִבְרָא הִ'". (ה) (שֵׁם כ, ו) "שְׁמַעוּ נָא הַמְּרִים", (ו) (שֵׁם לב, יד) "וְהִנֵּה קָמְתֶם תַּחַת אַבְ(ו)וֹתֵיכֶם" וְגו'. וְכִי אֲבָרְהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב חוֹטְאִים הָיוּ. אָמַר לְפָנָיו מִמָּד לְמִדַּתִּי [שְׁאִמְרָת] "אֵת מַחֲתַת הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה בְּנִפְשֹׁתֶם". אָמַר לוֹ, אֲנִי אֲמַרְתִּי "בְּנִפְשֹׁתֶם" וְלֹא "בְּאַבּוֹתֵיכֶם". אָמַר לוֹ אֲנִי יַחֲיד וַיִּשְׂרָאֵל שְׁשִׁים רְבוּא, הַרְבֵּה פְּעָמִים חָטְאוּ לְפָנֶיךָ וּבִקְשִׁיתִי עֲלֵיהֶם רַחֲמִים וּמַחֲלַת לָהֶם, עַל שְׁשִׁים רְבוּא הַשְּׂגָחַת וְעַלִּי אִין אֲתָה מְשַׁגִּיחַת. אָמַר לוֹ אֵינִי דוֹמָה גְּזֵרַת צְבוּר לְגְזֵרַת יַחֲיד, וְעוֹד עַד עַכְשָׁיו הֵיטָה הַשְּׁעָה מְסוּרָה בְּיָדְךָ [וַיִּמְעַכְשִׂי אִין הַשְּׁעָה מְסוּרָה בְּיָדְךָ]. אָמַר לוֹ, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲמַד מְכַסֵּא הַדִּין וְשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים וְעוֹנוֹתֵי יְהוָה נִמְחָלִים בְּיִסּוּרֵי שְׁתַּבִּיא בְּגוֹפִי וְאֵל תִּתְּנֵנִי בְּחַבְלוֹ שֶׁל מְלֶאכֶת הַמָּוֶת, וְאִם אֲתָה עוֹשֶׂה כֵן אֲגִיד שְׁבַחְךָ לְכָל בְּאֵי הָעוֹלָם כְּשֵׁם שְׁנֵאמַר (תהלים קיח, יז) "לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וְאֶסְפָּר מְעַשֵּׂי יְהוָה". אָמַר לוֹ "זֶה- הַשַּׁעַר לְה' צְדִיקִים יְבוֹאוּ בּוֹ".

כְּשֶׁרָאָה שְׂאִין מְשַׁגִּיחִין עָלָיו, הִלָּךְ אֶצֶל שָׁמַיִם וְאַרְץ, אָמַר לָהֶם בְּקִשׁוֹ עָלֵי רַחֲמִים. אָמַר לוֹ, עַד שְׁנִבְקֶשׁ רַחֲמִים עָלֶיךָ נִבְקֶשׁ רַחֲמִים עַל עֲצֻמּוֹ, שְׁנֵאמַר (ישעיה נא, ו) "כִּי שָׁמַיִם כָּעָשׂוֹן נִמְלָחוּ וְהָאָרֶץ כְּכַגְדֵּי תִבְלָה". הִלָּךְ אֶצֶל חֲמָה וּלְבָנָה וְכוּ' עַד (שֵׁם כד, כג) "וְחִפְרָה הַלְבָנָה וּבּוֹשָׁה הַחֲמָה". הִלָּךְ אֶצֶל כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת וְכוּ' עַד "וְנִמְקוּ כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם". הִלָּךְ אֶצֶל הָרִים וּגְבוּעוֹת וְכוּ' עַד (שֵׁם נד, ו) "כִּי הָהָרִים יִמּוּשׁוּ וְהַגְּבוּעוֹת תִּמּוּטִינָה". הִלָּךְ אֶצֶל הַיָּם, אָמַר לוֹ, בֵּן עַמְרָם, מַה הַיּוֹם מִיּוֹמִים וְהֵלֵא בְּמִטָּה הַכִּיתָנִי וְחִלַּקְתָּנִי לְשָׁנִים עָשָׂר שְׁבִילִין וְלֹא הֵייתִי יָכוֹל לַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׂכִינָה עוֹמְדַת לִימִינְךָ שְׁנֵאמַר (שֵׁם סג, יב) "מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה", וְעַכְשָׁיו מָה עֲלִתָה לָךְ. כִּיּוֹן שֶׁהַזְּכִיר הַיָּם מַה שְׁנַעֲשָׂה בְּנַעֲרוּתוֹ צָנוּחַ וְאָמַר (איוב כט, ב) "מִי יִתְּנֵנִי

כְּיָרַחֵי קָדָם". מִיַּד הִלֵּךְ לוֹ אֶצֶל שַׂר הַפְּנִים, אָמַר לוֹ בִּקֵּשׁ עָלַי רַחֲמִים, אָמַר לוֹ כִּךָּ שְׁמַעְתִּי מֵאַחֲרֵי הַפְּרָגוֹד שְׂאִין תִּפְלְתָהּ נִשְׁמַעַת. הֵנִיחַ יָדוֹ עַל רֹאשׁוֹ וְהָיָה צוֹעֵק וּבּוֹכָה וְאָמַר אֶצֶל מִי אֵלֶיךָ [לְבַקֵּשׁ עָלַי רַחֲמִים], בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְמַלֵּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עָלָיו עֲבָרָה שְׁנֹאֲמַר "וַיַּעֲבֹר ה' בִּי לְמַעַן־כֶּם", עַד שֶׁפָּתַח מֹשֶׁה וְאָמַר מִקְרָא זֶה "וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנָיו וַיִּקְרָא", מִיַּד נִתְקַרְרָה דַעְתּוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָמַר לִיה שְׁתִּי שְׁבוּעוֹת נִשְׁבַּעְתִּי, אַחַת שְׁתַּמּוֹת אוֹ לְאֲבָד אֶת יִשְׂרָאֵל, לְבַטֵּל שְׁתִּיהֶן אֵי אֶפְשֶׁר וְאִם תִּרְצֶה אֶתָּה לַחַיּוֹת יֵאָבְדוּ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ בְּעֲלִילָה אֶתָּה בָּא עָלַי, יֵאָבְד מֹשֶׁה וְאֵלֶיךָ כְּמוֹתוֹ וְאֵל יֵאָבְד אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כָּל צַעַר שְׂאֵתָה מִצְטַעַר לְמָה. אָמַר לוֹ מִתִּירָא אֲנִי מִחֻבְלוֹ שֶׁל מְלֶאֶךְ הַמּוֹת. אָמַר לוֹ אֵינִי מוֹסְרֶךָּ בְּיָדוֹ. אָמַר לְפָנָיו, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יוֹכְבֵּד אֲמִי שְׁקָהוּ שְׁנִיָּה בְּשָׁנִי בְּנִיָּה יִקְהוּ שְׁנִיָּה בְּמִיתָתִי. אָמַר לִיה כִּךָּ עֲלֵתָה בְּמַחְשָׁבָה לְפָנֵי וְכִךָּ מִנְהִגוֹ שֶׁל עוֹלָם, דוֹר וְדוֹר וְדוֹרְשָׁיו, עַד עַכְשָׁיו הָיָה חִלְקָה לְשָׂרֵת לְפָנֵי וְעַכְשָׁיו הִגִּיעַ חִלְקוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ תִּלְמִידֶךָ. אָמַר לְפָנָיו אִם מִפְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲנִי מֵת אֵלֶיךָ וְאֵהִיָּה תִלְמִידוֹ. אָמַר לוֹ אִם אֶתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כִּךָּ עֲשֵׂה. עֲמַד מֹשֶׁה וְהִשְׁכִּים לְפָתְחוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וְהָיָה יְהוֹשֻׁעַ יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ, וְכַפֵּף מֹשֶׁה קוֹמְתוֹ וְהֵנִיחַ יָדָיו עַל פְּיוֹ וְנִתְעַלְמוּ עֵינָיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ וְלֹא רָאָה אוֹתוֹ כְּדִי שִׁיִּצְטַעַר וַיִּשְׁלִים עֲצָמוֹ לְמִיתָה. הִלְכוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְפָתְחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וּמִצְאוּהוּ בְּפָתְחוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, וְהָיָה יְהוֹשֻׁעַ יוֹשֵׁב וּמֹשֶׁה עוֹמֵד, אָמְרוּ לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ מָה עֲלֵתָה לָּךְ שְׁמִנְשָׁה רַבִּינוּ עוֹמֵד וְאֶתָּה יוֹשֵׁב, כִּינּוֹן שֶׁתִּלְהַ עֵינָיו וְרָאָה מִיַּד קָרַע אֶת בְּגָדָיו וְצָעַק וּבָכָה וְאָמַר, רַבִּי רַבִּי אָבִי אָבִי וְאֲדוֹנָי. אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל, רַבִּינוּ מֹשֶׁה לְמַדְנוּ תוֹרָה, אָמַר לָהֶן אֵין לִי רִשׁוּת. אָמְרוּ לוֹ, אֵין אָנוּ מִנִּיחִין אוֹתָךְ, יִצְתָה בֵּת קוֹל וְאֶמְרָה לָהֶם לְמַדוּ מִיהוֹשֻׁעַ, קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם, וַיֵּשֶׁב יְהוֹשֻׁעַ בְּרֹאשׁ וּמֹשֶׁה רַבִּינוּ מִימִינוֹ וְאֶלְעָזָר מִשְׁמָאלוֹ, וְהָיָה יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ בְּפָנֵי מֹשֶׁה וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה רַבִּינוּ מָה הָיָה יְהוֹשֻׁעַ דוֹרֵשׁ, אַחַר שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ לוֹ לְמִנְשָׁה רַבִּינוּ סָתַם לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, אָמַר לָהֶם אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אָשִׁיב לָכֶם, וְהָיָה מֹשֶׁה רַבִּינוּ נִכְשָׁל וְנוֹפֵל. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר לְפָנָיו, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַד עַכְשָׁיו בִּקְשָׁתִי חַיִּים [וְעַכְשָׁיו] נִפְשִׁי נִתּוֹנָה לָּךְ. וְכִינּוֹן שֶׁהַשְּׁלִים נִפְשׁוֹ לְמִיתָה פָּתַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָמַר (תהלים צד, טז) "מִי יָקוּם לִי עִם מְרַעִים", מִי יַעֲמֵד לָהֶם בְּשַׁעַת כַּעֲסִי וּמִי יִבְקֵשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים בְּשַׁעַת שְׁחוּטָאִין לְפָנֵי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּא מְטַטְרוֹן וְנִשְׁתַּטַּח לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָמַר לְפָנָיו, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֹשֶׁה בְּחִיָּיו (שְׁלוֹ) [שְׁלָךְ], בְּמוֹתוֹ שְׁלָךְ. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶמְשַׁל לָּךְ מְשַׁל לְמָה הַדְּבָר דוֹמָה לְמִלְךָ שֶׁהָיָה לוֹ בֶן וּבְכָל יוֹם הָיָה

מכעיס את אביו ומבקש אביו להרגו והיתה אמו מצלת אותו מידו, לימים מתה אמו והיה המלך בוכה, אמרו לו עבדיו אדונינו המלך למה אתה בוכה, אמר להם לא על אשתי בלבד אני בוכה אלא [עליה] ועל בני, שהרבה פעמים פעסתי עליו ובקשתי להרגו והצילה אותו מידי. אף כך אמר הקדוש ברוך הוא למטטרון לא על משה בלבד אני בוכה אלא [עליו] ועל ישראל, [שהרבה פעמים הכעיסוני וכעסתי עליהם ועמד בפני לפני להשיב מהשחיתם]. באו ואמרו למשה הגיע שעה שאתה נפטר מן העולם. אמר להם, המתינו לי עד שאברך את ישראל, שלא מצאו ממני קורת רוח בעולם מפני תוכחות ואזהרות שהייתי מוכיחם. התחיל לברך כל שבט ושבט בפני עצמו, כיון שראה שנקצרה השעה עמד וברך כלן בברכה אחת. באו ואמרו לו הגיע חצי שעה שאתה נפטר מן העולם. אמר להם לישראל, הרבה צערתי אתכם על התורה ועל המצוות, ועכשיו מחלו לי. אמרו ליה, אדונינו רבינו, מחול לך. ואף ישראל עמדו לפניו, אמרו לו הרבה הכעסנוך והרבינו עליך טרח, מחל לנו, אמר להם מחול לכם. באו ואמרו לו הגיע רגע שאתה נפטר מן העולם, פתח ואמר ברוך שמו חי וקיים לעולם ועד. אמר להם לישראל, בבקשה מכם, כשתכנסו לארץ זכרו אותי ואת עצמותי, ואמרו חס לו לבן עמרם שרץ לפנינו כסוס ונפלו עצמותיו במדבר. באו ואמרו לו הגיע חצי רגע, נטל שני זרועותיו והניחן על לבו ואמר לישראל ראו אחריתו של בשר ודם, [ענו ואמרו] זדים שקבלו את התורה מפי הגבורה יפלו בקבר. באותו רגע יצאה נשמתו בנשיקה, שנאמר "וימת שם משה עבד ה'", ולא נתעסקו בקבורתו לא ישראל ולא המלאכים, שנאמר (שם, ו) "ויקבר אתו בגי" ומפני מה נקבר בחוצה לארץ. כדי שיחיו המתים שבחוצה לארץ בזכותו, שנאמר (להלן לג, כא) "וירא ראשית לו כי שם חלקת מחו(ו)קק ספון ויתא ראשי עם". ואימתי מת משה רבינו. בשבעה באדר, דכתיב "וימת שם משה" וגו' ויבכו בני ישראל את משה בערב(ו)ת מואב שלשים יום", וכתיב (יהושע א, א) "ויהי אחר מות משה (וכתיב) משה עבדי מת", וכתיב (שם ד, יט) "והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש" צא מהן שלשים (וששה) [ושלשה] למפרע, הרי בשבעה באדר מת. ומנין שבשבעה באדר נולד. דכתיב (להלן לא, ב) "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום", מה תלמוד לומר "היום", [היום מלאו ימי ושנותי], ללמדך שהקדוש ברוך הוא ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, שנאמר "את מספר ימיך אמלא".

רמז תתכב "עלה ראש הפסגה", מכאן אמר רבי אלעזר בן יעקב יפה שעה אחת בתפלה יותר ממעשים טובים, שמכל מעשיו של משה לא נאמר לו "עלה" ובדבר הזה נאמר לו "עלה". מכאן אמרו, העומדים בחוצה לארץ הופכין פניהם כלפי ירושלים ומתפללין, שנאמר (מ"א ח, מח) "והתפללו אליך דוד ארצם", והעומדים בארץ ישראל הופכין פניהם כלפי ירושלים ומתפללין, שנאמר ["והתפללו (אל) [אליך דוד] העיר הזאת", והעומדים בירושלים הופכים פניהם כנגד בית המקדש, שנאמר] (שם, לב) "והתפללו אל הבית הזה", והעומדין במקדש מכונים את לבם כנגד בית קדשי הקדשים ומתפללין, שנאמר (שם, כו) "והתפללו אל המקום הזה", נמצאו כל ישראל מתפללין למקום אחד.

"וראה בעיניך", משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לבית לינה שלו, נכנס לפתח פלטין שלו משכו ומדבר עמו, כיון שבא לכנס לקיטון אמר לו, מכאן ואילך את אסור. כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם כל עצמי איני משוה מארץ ישראל אלא הירדן הזה, מלא חבל של חמשים אמה, אמר לו וראה בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה.

רמז תתכג "עלה ראש הפסגה"... וראה בעיניך. מגיד הכתוב שהראהו את הרחוק בקרוב ואת שאין גלוי כגלוי ואת כל הקרוי ארץ ישראל, שנאמר "ויראהו ה' את כל הארץ... ואת (ארץ) [כל] נפתלי... ואת הנגב ואת הכפר". (שם, ד) "ויאמר ה' (אל משה) [אליו] זאת הארץ". רבי עקיבא אומר מגיד הכתוב שהראה לו הקדוש ברוך הוא למשה את כל חדרי ארץ ישראל כשלתחן ערוף. שנאמר "ויראהו ה' את כל הארץ". רבי אליעזר אומר נתן כח בעיניו של משה וראה מסוף העולם ועד סופו. וכן אמה מוצא בצדיקים שרואין מסוף העולם ועד סופו, שנאמר (ישעיה לג, יז) "מלך בפינו תחזינה עיניך וגו'. ונמצאת אומר שתי ראיות הן, אחת ראייה של נחת ואחת ראייה של צער, באברהם הוא אומר (בראשית יג, יד) "שלא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם" וגו', זו ראייה של נחת, במשה הוא אומר עלה ראש הפסגה, זו ראייה של צער.

רבי חנניא בן עקיבא אומר חביבה היא ראיתו של אברהם אבינו יותר מראיתו של משה, שבאברהם לא לבטוהו ובמשה לבטוהו, באברהם הוא אומר. "שלא נא עיניך וראה מן המקום" וגו', ובמשה מהו אומר עלה ראש הפסגה, עלה והבט וראה. ומנין לכל הבקשות שבקש משה לראות

הִרְאָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (להלן לד, א) "וַיִּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ", זֶה אָרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּקֶשׁ מֹשֶׁה לְרֵאוֹת בַּיַּת הַמִּקְדָּשׁ וְהִרְאָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵת הַגִּלְעָד", וְאֵין גִּלְעָד אֲלֵא בַּיַּת הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כד, ו) "גִּלְעָד אֲתָה לִי רֹאשׁ הַלְבָנוֹן". וּמֵינִין שֶׁהִרְאָהוּ אַף שֶׁמֶשׁוֹן בֶּן מְנוּחַ. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים שם) "עַד דָּו", וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר "וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמְּשַׁפַּחַת הַדְּנִי". דָּבָר אַחֵר "עַד דָּו". עֲדִין לֹא בָּאוּ שְׂבָטִים לְאָרֶץ וְלֹא נִתְחַלְקָה אָרֶץ יִשְׂרָאֵל [לְיִשְׂרָאֵל] וּמָה תִּלְמוּד לומר "עַד דָּו", אֲלֵא שֶׁאָמְרוּ לוֹ לְאַבְרָהָם שְׁנַיִם עָשָׂר שְׂבָטִים עֲתִידִין לְצֵאת מִחֻלְצִיף וְזֶהוּ חִלְקוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן. כִּיּוֹצֵא בּוֹ (בראשית יד, יד) "וַיִּרְדֹּף עַד דָּו", עֲדִין לֹא בָּאוּ שְׂבָטִים לְעוֹלָם, וְלֹא נִתְחַלְקָה אָרֶץ יִשְׂרָאֵל [לְיִשְׂרָאֵל] וּמָה תִּלְמוּד לומר "עַד דָּו", אֲלֵא שֶׁאָמְרוּ לוֹ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה עֲתִידִין בְּנִיף לְעַבֵּד עֲבוּדַת אֱלֹהִים וְתִשָּׂש כְּחוֹ מַעֲלִיו. וּמֵינִין שֶׁהִרְאָהוּ לְבָרֶק בֶּן אֲבִינֵעַם. שֶׁנֶּאֱמַר (להלן לד, ב) "וְאֵת כָּל נַפְתָּלִי", וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר (שופטים ד, ו) "וַתִּשְׁלַח לְבָרֶק בֶּן-אֲבִינֵעַם" וְגו'. וּמֵינִין שֶׁהִרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ בְּמַלְכוּתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵת אָרֶץ אֶפְרַיִם", וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר (במדבר יג, ח) "(וַיִּלְמְטָה אֶפְרַיִם הוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן", וּמֵינִין שֶׁהִרְאָהוּ גִדְעוֹן בֶּן יוֹאֵשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִנְשֵׁה", וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר (שופטים ו, טו) "הִנֵּה אֶלְפִי הַדָּל בְּמִנְשֵׁה". וּמֵינִין שֶׁהִרְאָהוּ דָּוִד בְּמַלְכוּתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (להלן שם) "וְאֵת כָּל אָרֶץ יְהוּדָה", וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר "וַיִּבְחַר ה' [נֶאֱלֵהי יִשְׂרָאֵל] בִּי מִכָּל בַּיַּת אָבִי" וְגו'. וּמֵינִין שֶׁהִרְאָהוּ מִהַפְּכַת סָדוּם וְעַמּוּרָה. שֶׁנֶּאֱמַר (להלן שם) "וְאֵת הַכְּפָר", וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר (בראשית יט, כה) "וַיִּהְיֶה אֵת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְאֵת כָּל הַכְּפָר". וּמֵינִין שֶׁהִרְאָהוּ גּוֹג וְכָל הַמוֹנוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (להלן שם) "בְּקַעַת יְרוּיָחוֹ", וְלִמְדֵנוּ שֶׁעֲתִידִין גּוֹג וְכָל הַמוֹנוֹ לְעָלוֹת וְלִיפּוֹ(ו) לְבְּקַעַת יְרוּיָחוֹ. דָּבָר אַחֵר "בְּקַעַת יְרוּיָחוֹ". וְהֵלֵא הַהֲדִיּוֹט רוֹאֶה בְּקַעַת יְרוּיָחוֹ, אֲלֵא בְּקַעַת זֹ מִיִּשְׁבֵּת שְׂדֵה מְלָאָה חֲטִין כָּל שְׂהוּא שְׂדֵה מְלָאָה שְׁעוּרִים כָּל שְׂהוּא, כִּדְ הִרְאָהוּ אֵת כָּל אָרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּבְּקַעַת יְרוּיָחוֹ. וּמֵינִין שֶׁהִרְאָהוּ דְבוּרָה. שֶׁנֶּאֱמַר "עִיר הַתְּמָרִים", וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר (שופטים ד, ה) "וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תְּמָר דְבוּרָה". וּמֵינִין שֶׁהִרְאָהוּ אֲשֵׁתוֹ שֶׁל לוֹט. שֶׁנֶּאֱמַר "עַד צַעַר", וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר (בראשית יט, כג) "הַשָּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צַעֵרָה."

כח "וְצוֹ אֵת יְהוֹשֻׁעַ", אֵין צוּי אֲלֵא זְרוּז, שֶׁנֶּאֱמַר (להלן לא, ז) "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לַיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל חֲזַק וְאַמֵּץ", "חֲזַק" בְּתוֹרָה, "וְאַמֵּץ" בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים. כִּי הוּא יַעֲבֵר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה. אִם הוּא עוֹבֵר לִפְנֵיהֶם עוֹבְרִין, וְאִם לֹא אֵינָן עוֹבְרִין. וְהוּא יִנְחִיל אוֹתָם. אִם מִנְחִילָן

נוחליו, ואם לאו אינן נוחליו. וכן אתה מוצא כְּשֶׁהֲלָכוּ לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה בְּעֵי נַפְלוּ מֵהֶם כְּשֶׁלוֹשִׁים וְשֵׁשָׁה צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּכּוּ מֵהֶם אֲנָשֵׁי הָעַם כְּשֶׁלְּשִׁים וְשֵׁשָׁה אִישׁ" וְגו' (שם, י) "וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ קְוֹם לְךָ לָמָּה זֶה אֶתָּה נֹפֵל עַל פְּנֶיךָ", לֹא כִּדְ אֶמְרַתִּי לְמֹשֶׁה רַבֵּךְ אִם עוֹבֵר לְפָנֶיךָ עוֹבְרִים וְאִם לָאוּ אֵין עוֹבְרִים, אִם מִנְחִילִם נוֹחֲלִים וְאִם לָאוּ אֵין נוֹחֲלִים, וְאֶתָּה שְׁלַחְתָּם וְהִלַּכְתָּ אַחֲרֵיהֶם.

"וַיְצוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ", צִוְהוּ עַל דְּבָרֵי תִלְמוּד. רַבִּי (נֶתָן) [יְהוּדָה] אֹמֵר, צִוְהוּ עַל הַגְּבֻעוֹנִים. דְּבַר אַחַר צִוְהוּ עַל הַמְּשָׁאוֹת וְעַל הַטְּרָחוֹת וְעַל הַרִיבוֹת. כִּי הוּא יַעֲבֹר לְפָנֵי הָעַם הַזֶּה וְהוּא יִנְחִיל אוֹתָם. מִגִּיד שָׂאִין יְהוֹשֻׁעַ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם עַד שֶׁמִּנְחִיל אֶת יִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ. אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה מִגִּיד שְׂרָאָה מִשָּׁה בְּעֵינָיו מַה שֶּׁלֹּא הִלֵּךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּרַגְלָיו.

כט "וַיִּנָּשֵׁב בְּגִיא", אָמַר לָהֶם אֵיזָה עֲבִירָה עֲבַרְתִּי וְכַמָּה בְּקָשׁוֹת בְּקָשְׁתִּי וְלֹא נִסְלַח לִי, כַּמָּה עֲבִירוֹת עֲבַרְתֶּם וְאָמַר לָכֶם הַמָּקוֹם עָשׂוּ תִשׁוּבָה וְאֲנִי מִקְבֵּל. רַבִּי (יְהוֹשֻׁעַ בֶּר אַבָּא) [יְהוּדָה בֶּן בָּבַא] אֹמֵר, בְּשֶׁלֶשׁ מְקוֹמוֹת בָּאוּ יִשְׂרָאֵל לִיַּד עֲבִירָה חֲמוּרָה וְאָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עָשׂוּ תִשׁוּבָה וְאֲנִי מִקְבֵּל, (א) כִּיּוֹצֵא בּוֹ אֶתָּה אֹמֵר (שְׁמוֹת יז, ז) "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מִסָּה וּמְרִיבָה, מָה אָמַר, (שם טו, כו) "וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ", (ב) "וַיִּבְתְּבַעֲרָה וּבְמִסָּה" וְגו', "וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל מֵעַמּוֹךָ", אִף כָּאֵן אֶתָּה אֹמֵר (ג) וַיִּנָּשֵׁב בְּגִיא מוֹל בַּיִת פְּעוֹר וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֵל הַחֲקִים וְגו'.

דְּבַר אַחַר "וַיִּנָּשֵׁב בְּגִיא", מִי גָרַם לָכֶם שֶׁיִּנָּשֵׁב בְּגִיא. מֵעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשׂוֹתָם בְּפְעוֹר. דְּבַר אַחַר, אָמַר לָהֶם רָאוּ כַּמָּה בִּינִיכֶם לְבִינִי, כַּמָּה תִפְלוֹת וְכַמָּה בְּקָשׁוֹת וְכַמָּה תַחֲנוּנִים בְּקָשְׁתִּי וְנִגְזְרָה עָלֵי שֶׁלֹּא אֶפְנֵס לְאָרֶץ, אֲבָל אֶתֶם הַכְּעִסְתֶּם לְפָנָיו כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צה, י) "אֲרַבְּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר" וְגו', וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁגָדוּלִים שֶׁלָּכֶם מִשְׁתַּחֲוִים לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּמְיוֹן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שְׁבִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע" וְגו' הֲרִי אֶתֶם חֲדָשִׁים, כְּבָר מְחוּל לְשַׁעֲבַר.

ב "לֹא תִסְפוּ עַל הַדְּבָר", מִנֵּיִן לָכֶהוּ שֶׁעוֹלָה לְדַכּוֹן שֶׁלֹּא יֹאמֵר הוֹאִיל וְנִתָּן לִי רְשׁוּת לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל אוֹסִיף בְּרָכָה אַחַת מִשְׁלֵי כְּגוֹן "ה' אֱלֹהֵי

אבותינו) כם יסוף עליכם ככם אלהי פועמים". תלמוד לומר "לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם". תנו הנתנים במתנה אחת שנתערבו במתן אחת, ינתנו במתן אחת. מתן ארבע במתן ארבע, ינתנו מתן ארבע. מתן אחת במתן ארבע, רבי אליעזר אומר ינתנו מתן ארבע, רבי יהושע אומר ינתנו מתן אחת. אמר ליה רבי אליעזר והלא הוא עובר על כל תגרע. אמר ליה רבי יהושע והרי הוא עובר על כל תוסוף. אמר ליה רבי אליעזר, לא נאמר "כל תוסוף" אלא כשהוא בעצמו. אמר ליה רבי יהושע לא נאמר כל תגרע אלא כשהוא בעצמו. ועוד אמר רבי יהושע כשנתת עברת על כל תוסוף ועשית מעשה, כשלא נתת עברת על כל תגרע ולא עשית מעשה.

ג-ד רמז תתכד "ואתם הדבקים" אמר רבי אלעזר עמי הארץ אינו

חיון שניאמר (ישעיה כו, ד) "מתים כל יחיו", יכול לכל, תלמוד לומר (שם) "רפאים כל יקומו", מי שרפה עצמו בדברי תורה הכתוב מדבר. אמר ליה רבי יוחנן לא ניחא ליה למריהו דאמרת הכי, (אגו) [ההוא] במרפה עצמו [לעבודת אילים הוא דכתיב. אמר ליה מקרא אחד אני דורש, דכתיב "כי טל אורו) טלף וארץ רפאים תפיל", כל המשמש] בתורה טל תורה מחיהו ואי לא לא. הנה קא חלשא דעתיה. אמר ליה, רבי, מצאתי להם רפואה מן התורה, שניאמר "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום", וכי אפשר לאדם לדבק בשכינה והלא כבר נאמר (להלן פסוק כד) "כי ה' אלהיך אש אכלה הוא", אלא לומר לך כל המשויא בתו לתלמיד חכם וכל העושה פרקמטיא לתלמיד חכם ומנהנה מנכסיו לתלמיד חכם מעלה עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה.

(במדבר כה, ה) "הנצמדים לבעל פעור", כצמיד פתיל. ואתם הדבקים. כשתי תמרות הדבקות זו בזו. במתניתא תנא, "הנצמדים לבעל פעור", כצמידו על ידי אשה, ואתם הדבקים בה' אלהיכם, דבוקים ממש.

שאלו צדוקים את רבן גמליאל מנין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים. אמר להם מן התורה, דכתיב (להלן לא, טז) "ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבותיך וקם". אמרו לו ודלמא "וקם העם הזה וזנה", עד שאמר להם המקרא הזה, "אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם", לכם לא נאמר אלא "להם", [מכאן לתחית המתים מן התורה]. ויש אומרים מן המקרא הזה,

וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם, מִה הַיּוֹם כְּלַכֶּם קִיָּמִים,
אֶף לְעוֹלָם הַבֹּא כְּלַכֶּם קִיָּמִים.

שְׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ מְצִילִין תִּיק הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר מִפְּנֵי הַדְּלִיקָה הוֹאִיל וְזָכוּ לְדַבֵּק
בְּסִפְרִים. אָמַר הַכְּתוּב (מְשַׁלֵּי יג, כ) "הוֹלֵךְ אֶת חַכְמִים יַחְכֶּם וְרָעָה כְּסִילִים
יְרוּעַ", כָּל מִי שֶׁמְדַבֵּיק עֲצָמוֹ לְצַדִּיק זָכָה לְהִיּוֹת כְּמוֹתוֹ, אֶתְּהָ מוֹצֵא בְּלוֹט
עַל יְדֵי שְׁהִיָּה דְבוּק בְּאַבְרָהָם הָעֶשְׂרִי כְּמוֹתוֹ, מִה כְּתִיב בְּאַבְרָהָם "וְאַבְרָם
כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֵהוּ בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב", וּבְלוֹט כְּתִיב (שֵׁם, ה) "וְגַם לְלוֹט הַהוֹלֵךְ
אֶת אַבְרָם הָיָה צֶאֱן וּבִקֵּר וְאֶהְלִים", הָיָה "הוֹלֵךְ אֶת חַכְמִים יַחְכֶּם", וּבְשִׁעָה
שֶׁדְּבַק לְסִדּוּמִיִּים שֶׁנֶּאֱמַר (שֵׁם, י) "וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו" הָיָה "רָעָה כְּסִילִים
יְרוּעַ" דְּכְתִיב "וַתִּהְרֶיךָ שְׂתִי בְּנוֹת לוֹט מֵאַבְיָהוֹן". דְּבַר אַחֵר "הוֹלֵךְ אֶת
חַכְמִים". זֶה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּדְבַק לְמִנְשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (לְהַלּוֹ לְד, ט) "וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן
מְלֵא רוּחַ חֲכָמָה כִּי סָמַךְ מִנְשָׁה אֶת יָדָיו עָלָיו", וַיְמַה כְּתִיב, (יְהוֹשֻׁעַ א, ה)
"כַּאֲשֶׁר הִיִּיתִי עִם מִנְשָׁה אֶהְיָה עִמָּךְ", וַיְמַה אִם כְּשֶׁהוּא מוֹדֵיג לְבָשָׂר וְדָם
זוֹכָה לְהִיּוֹת כְּמוֹתוֹ, יִשְׂרָאֵל שֶׁמְדַבֵּיק לְחַיֵּיו שֶׁל עוֹלָם עַל אַחַת כְּמֵה וְכְמֵה
שֶׁיְהוּ קִיָּמִים לְעוֹלָם. מִנִּין. מִמֵּה שֶׁקָּרִינָן בְּעֵינֵינוּ, וְאַתֶּם הַדְּבָקִים וְגוֹ', מִה
כְּתִיב לְמַעַלְהָ מִן הָעֵינָן כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרַי בְּעַל פְּעוֹר הַשְּׂמִידוֹ,
וַיְמַה אִם מִי שֶׁנֶּדְבַק לְעַבֹּדֶת אֱלִילִים הָרִי הוּא כְּמוֹתָהּ וְנִשְׁמַד עִמָּה, מִי
שֶׁנֶּדְבַק לְחַיֵּיו שֶׁל עוֹלָם עַל אַחַת כְּמֵה וְכְמֵה, הָיָה וְאַתֶּם הַדְּבָקִים. אֶתְּ מוֹצֵא
חֲנֻנִיָּה מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזָרָה כְּתִיב בְּהוֹ (דְּנִיאל ג, כא) "כְּכַתְּבוּ בְּסִרְבְּלִיהוֹן" וְנִכְנְסוּ
לְכַבְּשׁוֹן הָאֵשׁ, כִּינּוֹן שֶׁיִּצְאוּ כְּתִיב "וְסִרְבְּלִיהוֹן לֹא שָׁנוּ וְרִיחַ נוֹר לֹא עָדַת
בְּהוֹן", אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הוֹאִיל וְנִדְבְּקוּ עִם הַצַּדִּיקִים יִנְצְלוּ עִמָּהֶן.
רָאָה מִה כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית כט, יז) "וְרַחֵל הִיָּתְהָ יָפֶת תֵּאָר", וְכְתִיב "וְרַחֵל בָּאָה
עִם הַצֶּאֱן אֲשֶׁר לְאַבְיָה". אֶלָּא שְׁהִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁמְרֵן, שְׁהִיָּה גְלוּי
לְפָנָיו שֶׁחַן עֲתִידִין לְהַדְּבַק לְצַדִּיקִים, בְּנוֹת לְבָן מִדְּבָקָת בִּיעֲקֹב וְצַפּוּרָה בַת
יִתְרוֹ מִדְּבָקָת בְּמִנְשָׁה, הָיָה (תְּהִלִּים לְד, ח) "חֲנָה מְלֵאָה ה' סָבִיב לִירְאָיו",
לְהֵם וּלְמִסּוּבָבִים לְהֵם, וְאַתֶּם הַדְּבָקִים אַתֶּם וְדְבָקִיכֶם. לוֹט, בְּשָׁבִיל
שֶׁנֶּדְבַק לְאַבְרָהָם כְּתִיב, (בְּרֵאשִׁית יט, כ) "וַיְהִי בְּשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכְּפֹר
וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם" וְגוֹ', צַדִּיקָה בֶן כְּנַעֲנָה הָיָה אָדָם רָשָׁע, כְּשֶׁהִלְכוּ
לְקַבְּרוֹ מִצֶּאֱן אֶת הַגְּדוּד וְנִבְהָלוּ וְהִשְׁלִיכוּהוּ עַל קַבְּרוֹ שֶׁל אֱלִישָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר
"וַיְהִי הֵם קִבְּרִים אִישׁ וְהֵנָּה רָאוּ אֶת הַגְּדוּד וַיִּשְׁלִיכוּ אֶת הָאִישׁ בְּקִבְּרֵי
אֱלִישָׁע", כִּינּוֹן שֶׁהִרְיָחוּ עֲצָמוֹתָיו בְּעֲצָמוֹת אֱלִישָׁע חָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שֵׁם) "וַיְחִי
וַיָּקָם עַל רִגְלָיו", אַתֶּם יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּדְבַקְתֶּם לְאֵל שֶׁכֵּלוּ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמִיָּה

י, י) "וה' אלהים אמת" וגו' ונדבקותם לתורה על אחת כמה וכמה שתנצלו מן האש של גיהנם ותהיו חיים וקיימים לעולם הבא שנאמר "ואתם הדבקים". ומה אם מדת פרענות מועטה כתיב (במדבר טז, לג) "וירדו הם וכל אשר להם חיים שאנו לה", מדה טובה, שהיא מרבה, על אחת כמה וכמה. למד מן העגלות שהביאו הנשיאים, שנאמר "קח מאתם והיו", שנתן להם הנהגה עד הגלגל, שנאמר "בגלגל שורים זבחו". רבי אבהו אמר עד נוב. רבי אבא בר כהנא אמר עד גבעון. רבי לוי אמר עד שפנה שלמה את בית המקדש, שנאמר (דהיי"ב ז, ה) "ויזבח המלך שלמה את זבח הבקר" וגו', ארבע מאות ושמונים שנה היו. ומה אם העגלות, שאין להן זכות ולא זכות אבות, על שנדבקו בו חיו, ישראל, שיש להן זכות וזכות אבות, על אחת כמה וכמה. אתה מוצא כשפנה שלמה את בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים והיו עושין פרות לפי שהריחו בארון, והיו פרחי כהנה נכנסין ומלקטין את הפרות והולכין ושותלין כל השנה, אמר דוד "שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו". מנין שהוא עושה פרות. שנאמר (דבהיי"ב ג, ו) "והזהב זהב פרוים" כו'. וכשהכניס מנשה את הצלם יבשו, שנאמר (נחום א, ד) "ופרח לבנון אמלל". ולעתיד יחזירם הקדוש ברוך הוא, "כבוד הלבנון נתן לה". אמר הקדוש ברוך הוא, כשם שנדבקותם לי בעולם הזה אני מדבק אתכם לי לעולם הבא, שנאמר (ירמיה יג, יא) "כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקותי אלי את- (בגני) נפל בית] ישראל", הוי ואתם הדבקים.

ה "ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי", מה אני בחנם אף אתם בחנם, [ונכתוב (להלן פסוק יד) "ואנו תי צנה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים".

הנוטל שכרו לדון, דיניו בטלים. מנא הני מלי. אמר רבי יהודה אמר רב דאמר קרא ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים, מה אני בחנם אף אתם בחנם. תניא נמי הכי כאשר צוני ה' אלהי, מה אני בחנם אף אתם בחנם, ומנין שאם לא נמצא בחנם שילמד בשכר, תלמוד לומר (משלי כג, כג) "אמת קנה", ומנין שלא יאמר כשם שלמדתי בשכר כך אלמד בשכר, תלמוד לומר "ואל תמכר".

ו"וּשְׁמַרְתֶּם וְעַשִּׂיתֶם", אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מִנֵּין שְׁמִצּוֹה לְאָדָם לַחֲשֹׁב בְּתַקּוּפוֹת וּבְמַזְלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וּשְׁמַרְתֶּם וְעַשִּׂיתֶם כִּי הִיא חֻכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים", אִיזָהוּ הִיא חֻכְמָה וּבִינָה שֶׁהִיא לְעֵינֵי הָעַמִּים, הֵנּוּ אֹמֵר זֶה חֲשׁוּב תַּקּוּפוֹת וּמַזְלוֹת. וְכָל הַיּוֹדֵעַ לַחֲשֹׁב בְּתַקּוּפוֹת וּמַזְלוֹת וְאִינוֹ חוֹשֵׁב, עָלָיו הַכָּתוּב אֹמֵר (ישעיה ה, יב) "וְאֵת פֶּעַל ה' לֹא יְבִיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רְאוּ". אָמַר רַב הַיּוֹדֵעַ לַחֲשֹׁב בְּתַקּוּפוֹת וּבְמַזְלוֹת וְאִינוֹ חוֹשֵׁב, אָסוּר לְסַפֵּר הַיָּמָנוּ.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי כָּל הַמַּצּוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין בְּעוֹלָם הַזֶּה, בָּאוֹת וְטוֹרְפוֹת לָהֶן לְעוֹבְדֵי אֱלִילִים עַל פְּנֵיהֶם לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר "וּשְׁמַרְתֶּם וְעַשִּׂיתֶם כִּי הִיא חֻכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים", נֶגֶד הָעַמִּים לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא "לְעֵינֵי הָעַמִּים".

ז-ח רמז תתכה "כי מי גוי גדול", אָמַר רַבִּי אֲבִין בַּר רַב אֲדָא אָמַר

רַבִּי יִצְחָק, מִנֵּין שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְנִיחַ תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר "נִשְׁבַּע ה' בְּיָמָיו וּבְזָרוּעַ עֲזוֹ", וְאִין יָמֵינוּ אֶלָּא תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (להלן לג, ב) "מִיָּמֵינוּ אֵשׁ דָּת לְמוֹ", "וּבְזָרוּעַ עֲזוֹ", אֵלּוּ תְּפִלִּין, דְּכָתִיב (תהלים כט, יא) "ה' עֲזָ לְעַמּוֹ יִתֵּן" וְגו'. אָמַר לִיה רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק לְרַב חִנְיָ בַר (אָבָא) [אֲבִין], תְּפִלִּין דְּמָרִי עֲלָמָא מַה כְּתִיב בָּהּ. אָמַר לִיה "וּמִי כְּעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ". וּמִי מִשְׁתַּבַּח קְדוֹשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּשַׁבְחֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל. אָמַר לִיה אִין, דְּכָתִיב (להלן כו, יז) "אֵת ה' הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם" וְכָתִיב (שם, יח) "וְה' הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם", אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בְּעוֹלָם, דְּכָתִיב (להלן י, ד) "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בְּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִי כְּעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ". אָמַר לִיה רַב אַחָא בְּרִיה דְּרַבָּא לְרַב אֲשִׁי, תִּינַח בְּחַד בֵּיתָא, בְּשָׂאָר בְּתֵי מַאי, אָמַר לִיה כִּי מִי גּוֹי גָדוֹל, וּמִי גּוֹי גָדוֹל, "אֲשֶׁרִיךְ יִשְׂרָאֵל", (להלן פסוק לד) "אוֹ הַנֶּסֶה אֱלֹהִים", "וּלְתַתָּךְ עֲלִיוֹן". אִי הָכִי נִפְיֵשִׁי לָהּ [טוֹבֵי בְּתֵי], אֶלָּא כִּי מִי גּוֹי גָדוֹל וּמִי גּוֹי גָדוֹל בְּחַד בֵּיתָא, "אֲשֶׁרִיךְ יִשְׂרָאֵל" [וּמִי כְּעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל] בְּחַד בֵּיתָא, "אוֹ הַנֶּסֶה אֱלֹהִים" בְּחַד בֵּיתָא, "וּלְתַתָּךְ עֲלִיוֹן" בְּחַד בֵּיתָא, וְכִלְהוֹן כְּתִיבֵי בְּאֲדָרְעִי.

רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי הוֹשַׁעֲיָא, [כִּי] (ו) מִי גּוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרָבִים אֵלָיו, אִיזוֹ אִמָּה כְּאִמָּה זוֹ שִׁיּוֹדַעַת אֶפְיוֹ שֶׁל אֱלוֹהַּ, בְּנֵהג שֶׁבְּעוֹלָם אָדָם יוֹדַע שִׁישׁ

לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל (זקנו) [שער] ואינו חותך צפרניו לפי שאינו יודע היאך דינו יוצא, אבל ישראל אינו כן אלא לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחין שערן, ומחתכין צפרניהן ואוכלין ושותין ושמיחין בראש השנה לפי שיודעין שהקדוש ברוך הוא עושה להם נסים ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם.

"כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו". את מוצא אלילים קרובים ורחוקים, עובד אלילים עושה לו אלילים ומעמידם אצלו, הרי קרובים, עומד ומתפלל לפניהם ואינם עונים אותו, שנאמר (ישעיה מו, ז) "יצעק אליו ולא יענה", הרי הם קרובים ורחוקים, והקדוש ברוך הוא רחוק וקרוב כיצד, מפאן עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה וכן כל רקיע ורקיע וכן בין כל רקיע ורקיע, הרי שהיא רחוק, ואדם עומד ומתפלל ומהרהר בתוך לבו והקדוש ברוך הוא שומע תפלתו, שנאמר (תהלים סה, ג) "שמע תפלה עדיף" וגו', הרי רחוק וקרוב. בכל קראנו אליו. אמר דוד, נרבונו של עולם, כשיהיו העובדי אלילים מתפללין לפניך אל תענה אותם, שאינו באין לפניך בלב שלם אלא כשאלילים שלהן אינם עונים אותם והן רואין צרתם הן באין לפניך, אף אתה לא תענה אותם, שנאמר "ישועו ואין מושיע על ה' ולא ענם", (אף) [אבל] אנו כשאנו באין אצלך מיד ענה אותנו, שנאמר (שם ד, ב) "בקראי ענני אלהי צדקי". אמר לו הקדוש ברוך הוא, חידך, (ישעיה סה, כד) "טרם יקראו אני אענה".

דבר אחר "כי מי גוי גדול", איזו אמה שגואלה אלהים כאמה זו. דבר אחר איזו אמה שגדלו של עולם מביא עליהם מכות גדולות והיא עומדת כאמה זו, שנאמר (מלאכי ג, ו) "כי אני ה' לא שניתיי", לא הפיתי לאמה ושניתי לה, אבל [ו]אתם בני יעקב לא כליתם". משל לגבור שהיה מכה לאדם ולא היה שונה לו, אבל כשבא אצל בני ביתו מכה וחוזר ומכה. דבר אחר איזו אמה שגדלו של עולם מתנהג אחריה כאמה זו, דכתיב (תהלים נז, ג) "אקרא לאלהים עליון לאל ג(ו)מר עלי".

דבר אחר אדם יש לו קרוב, אם הוא עשיר מודה בו, ואם הוא עני כופר בו, אבל הקדוש ברוך הוא ישראל נתונים במצרים בשעבוד ואמר "בני בכ(ו)רי ישראל". אדם יש לו קרוב, אם הוא עני עושה עצמו עיקר [ואותו טפלה, מהו] אומר, פלוני מתקרב לי. אבל הקדוש ברוך הוא כביכול עושה לישראל עיקר (אשר לו אמה קרובה) [אשר לו גוי קרוב] אינו אומר, אלא אשר

לו אלהים קרבים אליו, בנהג שבעולם אדם יש לו פטרון ברומי הוא מתקיים עליו ברומי, שפא מתקיים עליו בסוריא, מתקיים עליו ביבשה, שפא מתקיים עליו בים, והקדוש ברוך הוא בכל קראנו אליו.

מעשה בספינה אחת שהיתה כלה של נכרים והיה בתוכה יהודי אחד, הגיעו לנמל אחד, אמרו לאותו יהודי טל מעות ועלה לנמל וקנה לנו משם מאומה. אמר להם לא אכסנאי אני ואיני מכיר להיכן אלך. אמרו לו יש יהודי אכסנאי, בכל מקום שאתה הולך אלהיך עמך, הוי אשר לו אלהים קרבים אליו.

דבר אחר "ומי גוי גדול" וגו' את מוצא, כשאדם מתפלל מתפלל בלחישא בינו לבין המקום, למה, כי קרוב אני להם. אמרו לו בני קרח, אין אנו פורטין מעשינו אלא לפניך, שנאמר (תהלים מה, ב) "רחש לפני" וגו'. ראה כבוד שחלק הקדוש ברוך הוא לישראל יותר ממלאכי השרת, שהמלאכים כשהו מקלסין בקול גדול הן מקלסין, שנאמר (ישעיה ו, ג) "וקרא זה אל זה ואמר", מה כתיב בתריה, "וינעו אמות הספים מקול הקורא", ואף החיות מקלסות בקול גדול שנאמר (יחזקאל ג, יב) "ותשאני ריח ואשמע אחרי קול רעש גדול", למה, שהן רחוקים מן הקדוש ברוך הוא ואינן יודעין היכן הוא כבודו, שנאמר (שם) "ברוך כבוד ה' ממקומו", אבל ישראל עומדין ומתפללין ויודעין שהקדוש ברוך הוא עומד אצלן, שנאמר (תהלים קט, לא) "כי יעמד לימין אביון". אמר דוד "לא עשה כן לכל גוי" וגו'. בנהג שבעולם, אם נכנס לדין אינו יודע אם נוצח הוא אם אינו נוצח, וישראל יודעים דעת בוראם, בראש השנה באין ותוקעין בשופרות, ביום הכפורים הן הולכין יחפים ולובשים לבנים, שהוא מלבין כל עוונותיהם, אמר משה (להלן לג, כט) "אשריך ישראל מי כמוך", שהוא יודע דעת של אלוה.

מנין לגזר דין של צבור שאף על פי שנחתם שהוא מתקרב. שנאמר "פה' אלהינו בכל קראנו אליו". והפתיב "דרשו ה' בהמצאו" וגו'. ההוא ביחיד, [הכא בצבור. ביחיד אימת. אמר רבה בר אבוה] אלו בעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.

"בכל קראנו אליו", בכל לשון שישאל קוראין להקדוש ברוך הוא עונה אותם. קראוהו אל שדי, (בראשית כח, ג) "ואל שדי יברך אתך", (שם לה,

יא) "אני אל שדי פרה ורבה". קראו אותו אלהים, "ותעל שועתם אל האלהים", וענם, (שם, כד) "וישמע אלהים את נאקתם". קראו אותו ה', (להלן כו, ז) "ונצעק אל ה'", וענם בה', (שם) "וישמע ה' את קוולנו". קראו אותו ביה, "מן המצר קראתי יה". וענם ביה, (שם) "ענני במרחב יה".

ט-י "רק השמר לך", אמר ריש לקיש כל השוכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו, שנאמר "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים", וכדרבי אבין אמר רבי אלעא כל מקום שנאמר "השמר", פן ואל אינו אלא לא תעשה. רבינא אמר עובר בשני לאוין, השמר ופן. רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשלשה לאוין, השמר לך ושמר נפשך ופן תשכח. יכול אפלו מחמת אנסו. תלמוד לומר "ופן יסורו מלבבך", במסירם מלבבו הכתוב מדבר. רבי דוסתאי ברבי (יהודה) [ינאי] אומר יכול אפלו תקפה עליו [משנתו], תלמוד לומר "רק". רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרו תרוניהו, (שמר נפשך פן תשכח) תורה נתנה בארבעים יום ונשמה נוצרה בארבעים יום, כל השומר את התורה נשמתו נשמרת וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו נשמרת. תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו, אמר לו כמדמה אתה שאם אתה מאבדה אסר אני נוטל ממך, נשמתך אני נוטל ממך.

המקלל אביו ואמו בכנוי חיב דברי רבי מאיר, וחכמים פוטרין. מאן חכמים. רבי מנחם בר יוסי, דאמר "בנקבו שם יומת", מה תלמוד לומר "שם", למד על המקלל אביו ואמו שאינו חיב עד שיקללם בשם. המקלל עצמו וחברו, בכלן עובר בלא תעשה. אמר רבי ינאי ודברי הכל. עצמו, דכתיב "רק השמר לך ושמר נפשך" וכדרבי אבין וכו' (פדלעיל), וחברו דכתיב (שם יט, יד) "לא תקלל חרש".

"והודעתם לבניך", אמר רבי יהושע בן לוי מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה, שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך", וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב, מה להלן בעלי קריין אסורין, אף כאן נמי בעלי קריין אסורין. דבר אחר המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו מקבלה מהר סיני, שנאמר "והודעתם לבניך" וסמיך ליה יום אשר עמדת וגו'.

אם אתה יכול לשלש את השמועה עד משה, שלשה. ואם לאו, או תפס ראשון ראשון, או אחרון אחרון, ומה טעם, והודעתם לבניך ולבני בניך וגוי יום אשר עמדת לפני ה', עד יום אשר עמדת לפני ה'.

יא "ותקרבון ותעמדון תחת הקר". (פתוב ברמז רפ"ג, ובפסוק ותקרבון אלי בלקם).

"והקר בער באש", אמרו, אבוי אביו של אלישע היה מגדולי ירושלים. וכשבא למול את בנו קרא לכל זקני ישראל ולרבי אליעזר ולרבי יהושע עמהו. כיון שאכלו ושתו שרון אליו אמרין אלפי"א בתי"ן, ואליו אמרין מזמוריא. אמר להם רבי אלעזר לרבי יהושע הני עסוקין בדידהו, ואנו [לית אנו] עסוקין בדידו, מיד התחילו בתורה [ומן התורה] לנביאים, ומן הנביאים לפתובים, והיו דברים שמחים פנתינתו מהר סיני, והיתה האש מלהטת סביבותם. עלה אבוי אביו אצלן, אמר להם עליכם לשורף את הבית עלינו, אמרו חס ושלום, אלא שאנו עסוקים בתורה, ולא בתחלת נתינתה באש נתנה דכתיב "והקר בער באש" וגוי.

יג "ויגד לכם את בריתו", כיצד היו הלוחות כתובות. חנניה בן אחי רבי יהושע אומר חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה, שנאמר "ויכתבם על שני לוחות אבנים". ורבנן אמרין עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה. שנאמר "ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים" וגוי, עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה. ורבי שמעון בן יוחאי אומר עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה, [שנאמר "ויכתבם על שני לוחות"]. ורבי סימאי אומר ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה, שנאמר (שמות לב, טו) "מזה ומזה הם כתבים". חנניא בן אחי רבי יהושע אומר, בין דבור לדבור דקדוקיה של תורה, שנאמר "ממלאים בתרשיש", כימא רבא, מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול כמה גליון קטנים, כך בין דבור לדבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה.

יט "אשר חלק ה'", כתבו לתלמי המלך אשר חלק ה' אליהם אותם להאיר לכל העמים (פתוב ברמז ג' וברמז רפ"ט).

כ רמז תתכו "וְאֶתְכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזָל", כְּשֵׁם שֶׁהִזְהִיב הָזֶה פּוֹשֵׁט יָדוֹ וְנוֹטֵל זָהָב מִן הַכּוּר, כִּדְ הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. וְכֵשֶׁם שֶׁהַצִּפּוֹר נְתוּנָה בְּיַד הַצִּיד, אִם מִבְּקֵשׁ מֵתָה הִיא וְאִם מִבְּקֵשׁ חֵיָה כִּדְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת יד, ל) "וַיּוֹשַׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם", וְכַעֲבָר שֶׁהוּא נְתוּן בְּתוֹךְ מַעֲיָה שֶׁל בְּהֵמָה וְהַרוּעָה נוֹתֵן יָדוֹ וְשׁוֹמְטָה, כִּדְ (לֵהֲלוֹ פְסוּק לֵד) "הִנָּסָה אֱלֹהִים (לְבָא) [לְבֹא] לָקַחַת לוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי".

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר סְפִיקֻלְטוֹרִין שֶׁל פְּרָעָה הָיוּ מְחַנְקִין אֶת יִשְׂרָאֵל בְּקִירוֹת בְּתֵימִים לְבַנְנֵן, וְהָיוּ צוֹעֲקִין מֵתוֹךְ הַקִּירוֹת וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת נַאֲקָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת ב, כד) "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם", וְעוֹד שֶׁהָיוּ שׁוֹרְפִין אֶת בְּנֵיהֶם בְּכּוּר הָאֵשׁ זָבַח לְאֱלֹהֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶתְכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזָל מִמִּצְרַיִם".

כז "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא". כְּשֶׁבֵט בְּיַד הַמֶּלֶךְ. מְשַׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֵה לְמֶלֶךְ שֶׁנֹּטֵל אֶת הַרְצוּעָה וְתִלְאָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְאָמַר לָהֶם לַעֲבֹדוּ וְלִבְנֵי בֵיתוֹ בְּזָה אֲנִי מַלְקָה אֶתְכֶם וּמִפָּה וְהוֹרֵג אֶתְכֶם, דָּב אוֹרֵב אֲנִי מִשְׁלִיט בְּכֶם, אֲרִי אֲנִי מִשְׁלִיט בְּכֶם, (כִּדְ) מִלְאֵךְ הַמָּוֶת אֲנִי מִבִּיא עֲלֵיכֶם, לְכֹךְ נֶאֱמַר "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה".

כה-לא רמז תתכו "כִּי תוֹלִיד בְּנִים", שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ חֲנִיכַת אָבוֹת בְּגִטִּין עַד עֲשָׂרָה דוֹרוֹת. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר עַד שְׁלֹשָׁה דוֹרוֹת. אָמַר רַב הוֹנָא מֵאֵי קָרָא, כִּי תוֹלִיד בְּנִים וּבְנֵי בְנִים וְנוֹשְׁנֵתָם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לֹא חֲרָבָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁעֲבָדוּ בָּהּ שְׁבַעַת בְּתֵי דִינִין אֱלִילִים, יִרְבְּעִים בֶּן נֶבֶט וּבַעֲשָׂה בֶּן אַחֲזִיָּה וְאַחָאָב בֶּן עֲמֹרִי וַיְהוּא בֶּן נִמְשִׁי וּפְקַח בֶּן רַמְלִיָּהוּ וּמְנַחֵם בֶּן גְּדִי וְהוֹשֻׁעַ בֶּן אֵלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲמַלְלָה יִלְדֹת הַשְּׁבַעָה" וְגו', אָמַר רַבִּי אֲמִי מֵאֵי קָרָא, כִּי תוֹלִיד בְּנִים וּבְנֵי בְנִים וְנוֹשְׁנֵתָם בְּאֶרֶץ.

אָמַר רַבִּי לֵוִי לֹא גָלוּ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ שְׁבַעַת בְּתֵי אָבוֹת רְשָׁעִים, וְאֵלוֹ הֵן בְּנֵים תְּרִין, וּבְנֵי בְנֵים תְּרִין, וְנוֹשְׁנֵתָם, וְהַשְׁחַתָּם, וְעַשִׁיתָם, הָרִי שְׁבַעָה.

וְתַבְרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁיּוֹדֵעַ מָה הָיָה וּמָה עָתִיד לִהְיוֹת, דְּכַתִּיב (ישעיה מו, י) "מִגִּיד מִרְאשִׁית אַחֲרִית". בְּפִרְשָׁה זֹה הָרָאָה מִנְּשָׁה

לְיִשְׂרָאֵל אִם חָטְאוּ הֵיטָב הוּא עֲתִידִין לְגַלוֹת וְהֵיטָב הוּא עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְהֵיטָב הוּא נִגְאָלוֹן. הֵיטָב הוּא חוֹטְאִין, דְּכַתִּיב "וַעֲשִׂיתֶם הַרְעָה", וְאַחַר כֵּן וְהֵפִיץ ה' אֶתְכֶם בְּעַמִּים, וְאַחַר כֵּן (פסוק ל) בְּצַר לָךְ, [מֵהוּ בְּצַר לָךְ]. כָּל צָרָה שֶׁהִיא שָׁל יַחֲדָה, צָרָה, וְכָל צָרָה שֶׁהִיא שָׁל רַבִּים אֵינָה צָרָה. דְּבַר אַחַר כָּל צָרָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל וְאַמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁתִּפְּיֹן בָּהּ אֵינָה צָרָה, שָׁל יִשְׂרָאֵל לְעַצְמוֹ, צָרָה, כְּגוֹן צָרָתוֹ בְּשׁוֹשׁוֹן.

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כְּשֶׁנִּגְאָלוּ מִמִּצְרַיִם, מִתּוֹךְ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים נִגְאָלוּ, (א) מִתּוֹךְ צָרָה, (שְׁמוֹת ב, כג) "וַיִּאֲנָחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְגו', (ב) מִתּוֹךְ תְּשׁוּבָה, "וַתַּעַל שׁוֹעַתְּם", (ג) מִתּוֹךְ זְכוּת אַבּוֹת, (שֵׁם, כד) "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים", (ד) מִתּוֹךְ רַחֲמִים, (שֵׁם כה) "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", (ה) מִתּוֹךְ הַקָּץ, (שֵׁם) "וַיִּדַע אֱלֹהִים". אַף לְעֵתִיד לְבוֹא [אֵין נִגְאָלוֹן אֶלָּא מִתּוֹךְ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הַלְלוֹן], (א) מִתּוֹךְ צָרָה, בְּצַר לָךְ, (ב) מִתּוֹךְ תְּשׁוּבָה, וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ, (ג) מִתּוֹךְ רַחֲמִים, כִּי אֵל רַחוּם ה' אֱלֹהֶיךָ, (ד) מִתּוֹךְ זְכוּת אַבּוֹת, וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אַבְתֶּיךָ, (ה) בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, הֲרִי מִתּוֹךְ הַקָּץ. וְדוּד מְפָרֵשׁ אוֹתְם, "וַיִּרְא בְּצַר לָהֶם", הֲרִי מִתּוֹךְ צָרָה, (שֵׁם) "בְּשִׁמְעוֹ אֶת רִנָּתָם", הֲרִי מִתּוֹךְ תְּשׁוּבָה, "וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ", הֲרִי מִתּוֹךְ זְכוּת אַבּוֹת, (שֵׁם, מו) "וַיִּתֵּן אֹתָם לְרַחֲמִים", הֲרִי מִתּוֹךְ רַחֲמִים, (שֵׁם, מז) "וְקִבְּצֵנוּ (וְהַצִּילֵנוּ) מִן הַגּוֹיִם", הֲרִי מִתּוֹךְ הַקָּץ.

"כִּי אֵל רַחוּם ה' אֱלֹהֶיךָ", כָּל מְקוֹם שֶׁיֵּשׁ תִּקְוָה אֵין רַחֲמִים, אָבֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא תִּקְוֵי וְרַחוּם.

לב "כִּי שָׂאֵל נָא לְיָמִים רִאשׁוֹנִים", תִּנּוּן הַתֵּם, אֵין דּוֹרְשִׁין בְּמַעֲשֵׂה (מְרַכְּבָה) [בְּרִיאֲשִׁית] בְּשָׁנִים. מִנָּא הֵנִי מְלִי. דְּתַנּוּ רַבִּנּוּ "כִּי שָׂאֵל נָא לְיָמִים רִאשׁוֹנִים", אַחַד שׁוֹאֵל וְאֵין שָׁנִים שׁוֹאֵלוֹן. יָכוֹל יִשְׂאֵל אָדָם קִדְּם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. תִּלְמוּד לומר "לָמֵן הַיּוֹם אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ". יָכוֹל לֹא יִשְׂאֵל מִשְׁשֵׁת יָמֵי בְּרִיאֲשִׁית. תִּלְמוּד לומר "לְיָמִים רִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ". אֵי לְיָמִים יָכוֹל יִשְׂאֵל מַה לְמַעַלָּה מַה לְמַטָּה מַה לְפָנִים וּמַה לְאַחֹר. תִּלְמוּד לומר "וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם" וְגו', לְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם אַתָּה שׁוֹאֵל וְאֵי אַתָּה שׁוֹאֵל מַה לְמַעַלָּה מַה לְמַטָּה מַה לְפָנִים מַה לְאַחֹר. הַשְׁתָּא דְנִפְקָא לָן מִמַּקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצָּה הַשָּׁמַיִם, לָמֵן הַיּוֹם אֲשֶׁר בְּרָא אֱלֹהִים לָמָּה לִי. מִבְּעֵי לִיהּ לְכַדְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה מִן

הָאָרֶץ לְרַקִּיעַ שֶׁנֶּאֱמַר "לִמֵּן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם" וְגו' וְלִמְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם, וְכִינּוּן שֶׁסֵּרַח הַנִּיחַ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יָדוּ עָלָיו וּמַעֲטוּ וְהֶעֱמִידוּ עַל מֵאָה אִמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲחֹר וְקָדָם צִרְתָּנִי וַתִּשֶׁת עָלַי (כַּפָּד) [כַּפָּכָה"]]. קָשׁוּ קָרְאִי אֶהְדָּדִי. אִיִּדִי וְאִיִּדִי חֵד שְׁעוּרָא הוּא, כְּמוֹ שֶׁמֶן הָאָרֶץ עַד לְרַקִּיעַ כָּד מִסּוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ מִדָּה אַחַת הִיא.

לד רמז תתכח "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי". משל למה הדבר דומה לגבור שהיה יורד למלחמה או לנצח או להנצח, לכד נאמר "ובמלחמה". מהו גוי מקרב גוי. כאדם שהוא שומט את העבר ממעי הבהמה, כד הוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים, כענין שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א, יג) "והקרב והכרעים". למדנו צער לנשט, מנין אף לשומט. שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל פסוק כ) "וְאֶתְכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזִל", כְּאֵדָם שֶׁהוּא נוֹטֵל (הַאֵשׁ) [הַזָּהָב] מִתּוֹךְ הַכּוּר שֶׁלֹּא בַצָּבֵת וְלֹא בְסִמְרֻטוֹיִן.

רבי ברכיה בשם רבי יודן ברבי שמעון אמר, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, (שמות יב, ב) "החודש הזה לכם", בחודש הזה חדוש גאלה יש לכם, וכן לעתיד לבוא, לשעבר לא גאלתי אמה אחת מתוך אמה ועכשיו אני גואל אמה (אחת מתוך שבעים אמות) [מתוך אמה], הִדָּא הוּא דְכָתִיב "או הנסה אלהים". רבי יהושע ברבי נחמן בשם רבי יהודה בן פזי, גוי מקרב גוי, מלמד שהיו אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלוריות ואלו מגדלי בלוריות. אם בן לא היתה מדת הדין נותנת שיגאלו ישראל ממצרים לעולם. אמר רבי שמואל בר נחמן אלולא שאסור הקדוש ברוך הוא עצמו בשבועה לא היו ישראל נגאלין ממצרים לעולם, ומה טעם, דכתיב "לכן אמר לבני ישראל אני ה' וגו', ואין "לכן" אלא שבועה, שֶׁנֶּאֱמַר (ש"א ג, יא) "לכן נשבעת לי לבית עלי". אמר רבי ברכיה, "גאלת בזרוע עמד", בטרוניא, אמר רבי יודן, מלבוא לקחת לו גוי מקרב גוי עד ובמוראים גדלים שבעים ושתיים אותיות הן, ואם יאמר לך אדם שבעים וחמש הן אמר לו צא מהן גוי שני שאינו מן המנין. אמר רבי אבין בשמו גאלו, ששמו של הקדוש ברוך הוא שבעים ושתיים אותיות.

לה "אין עוד מלבדו", אמר רבי חנינא אפלו כשפים. ההיא אתתא דהות קא מהדרא (למיפק) [למשקל] עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא. אמר לה

שְׁקִילִי, אִין עוֹד מְלַבְדוּ כְּתִיב. וְהָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לָמָּה נִקְרָא שְׁמִים כְּשֵׁפִים, שְׁמִיכְחִישִׁים פְּמִלְיָא שֶׁל מַעְלָה. שְׁאֲנִי רַבִּי חֲנִינְיָא דְנִפְיֵשׁ זְכוּתִיָּה. אָמַר רַבִּי חֲנִינְיָא אִין אָדָם נוֹקֵף (רַגְלוֹ) [אֶצְבְּעוֹ] מְלַמְטָה עַד שְׁמִכְרִיזִין עָלָיו מְלַמְעָלָה, שְׁנַאָמַר (מִשְׁלֵי כ, כד) "מָה' מְצַעְדֵי גָבַר וְאָדָם מָה יָבִין דְרַפּוּ".

לו "מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעַ אֶת קְלוֹ", (בְּרַמְזוּ רפ"ד).

לט "אִין עוֹד (מְלַבְדוּ)", (כְּתוּב בְּרַמְזוּ רס"ט).

מ-מד רמז תתכט "אֶז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים", אָמַר רַבִּי תַנְחוּם

בְּרַבִּי חֲנִילָאִי, מִפְּנֵי מָה זָכָה רְאוּבֵן לְהַמְנוֹת בְּהַצָּלָה תַחֲלָה. מִפְּנֵי שְׁפַתְחָה בְּהַצָּלָה תַחֲלָה, שְׁנַאָמַר (בְּרַאשִׁית לו, כא) "וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְוֶה לְהוֹי מִיָּדָם" וְגו'. דָּרַשׁ רַבִּי שְׁמֵלָאִי מֵאִי דְכְּתִיב "אֶז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שְׁמֶשׁ", אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַזְרַח שְׁמֶשׁ לְרוּצְחִין. אֲנִיכָא דְאָמְרִי אָמַר לוֹ הַזְרַחַת שְׁמֶשׁ לְרוּצְחִין. תַנְיָא רַבִּי אֶלְיעָזָר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמַר "מְקַלֵּט" הִיָּה כְּתוּב עַל פְּרֻשַׁת דְרָכִים כְּדִי שְׁיַפִּיר הַרוּצְחַת וַיִּפְנֶה לְשֵׁם, שְׁנַאָמַר "תִּכְוִן לְךָ הַדְרָךְ", עֲשֵׂה הַכְנָה לְדְרָךְ. רַב חֲמָא פְתַח לָהּ פְתַחָא לְהָאִי פְרֻשַׁתָּא מְהֵכָא, (תַהֲלִים כה, ח) "טוֹב וַיִּשֶׁר ה' עַל כֵּן יוֹרָה חֲטָאִים בְּדְרָךְ", אִם לְחֲטָאִים יוֹרָה קַל וְחֹמֶר לְצַדִּיקִים. דָּרַשׁ רַבִּי סִימְאִי [מֵאִי דְכְּתִיב] (קַהֲלַת ה, ט) "אֵהָב כְּסָף לֹא יִשְׁבַע כְּסָף", זֶה מֹשֶׁה רַבִּינוּ, אֵף עַל פִּי שְׂיַדַע שְׁלֹא הָיוּ קוֹלְטוֹת עַד שְׁנַבְחָרוּ שְׁלֹשׁ שְׁבָאָרָץ כְּנַעַן, אָמַר מַצְוָה הַבָּאָה לְיַדִּי אֶקְיַמְנָה.

כָּל פְּרַקְמִטְיָא שְׁלוּ בְּאֶז (כְּתוּב בְּרַמְזוּ קע"ד).

מָה כְּתִיב כָּאֵן (לְמַעַן) [אֶשֶׁר] יִיטֵב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ, [וַיִּלְמַעַן תֵּאָרִיךְ יָמִים], אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם זֶה הִיא אֶרֶיכוֹת יָמִים, אָדָם הוֹרֵג נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה וְגוֹאֵל הַדָּם רוֹדֵף אַחֲרָיו וְהוֹרֵגוֹ וְכֻלָּם מֵתִים שְׁלֹא בְּעוֹנָתָם. אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, חֲיִיךָ, יָפָה הֵם מְדַבְרִים לְךָ, לְךָ וְהַפְרֵשׁ לָהֶם עָרֵי מְקַלֵּט, שְׁנַאָמַר "אֶז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים".

"מִזְרְחָה שְׁמֶשׁ", אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הַזְרַח שְׁמֶשׁ לְרוּצְחִים וְנִתְּתָה לָהֶם עָרֵי מְקַלֵּט שְׁיִגְלוּ שָׁם כְּשֵׁם שְׁהַשְׁמֵשׁ הַזֶּה מֵאִיר לְעוֹלָם. לְנֹוֹס שְׁמָה רוּצְחַת. מְשַׁל לְמָה הַדְבָר דּוֹמָה לְחֶרֶשׁ שְׁהִיָּה עוֹשֶׂה אִיקוֹנִין שֶׁל מְלֶךְ וְנִשְׁבְּרָה

לְתוֹךְ יָדוֹ, אָמַר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו לְטוֹבָתוֹ נִשְׁבְּרָה הָיָה נִהְרָג וְעַכְשָׁיו שְׁלָא לְטוֹבָתוֹ יִטְרַד לְמַטְלוֹן, כִּי (בראשית ט, ו) "שִׁפְךָ דָם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ", אָבִל מִי שֶׁהוֹרֵג נַפֵּשׁ שְׁלָא בְּטוֹבָתוֹ, גּוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנָס אֶל אַחַת [מִן] הָעָרִים הָאֵל וְחָי".

יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁכֵּן שׁוֹקֵד הֵי אֵךְ לְזָכוֹת אֶת בְּרִיּוֹתָיו וְעַל כֹּל הָעֲבִירוֹת נִתֵּן כְּפָרָה, עַל לְשׁוֹן הָרַע פְּעֻמוֹנִים שֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל לּוֹבֵשׁ עַל שׁוּלֵי הַמְּעִיל, יָבוֹא קוֹל וַיִּכְפֹּר עַל הַקּוֹל. רוֹצֵחַ, נָס לְעָרֵי מִקְלַט אָמַר רַבִּי לִוִי, מָאן דְּאָכִיל קִדְרָא יָדַע מַה טַּעְמָא דְּתַבְּשִׁילָא. כִּיּוֹן שֶׁאָמַר לוֹ הַפְּרֵשׁ עָרֵי מִקְלַט, אָמַר לוֹ מִנְּשָׂה לְמָה, אָמַר לוֹ אִם יֵהָא אָדָם הוֹרֵג בְּשִׁגְגָה יֵהָא בּוֹרַח לְשָׁם, אָמַר מִנְּשָׂה, שִׁירָה חֲנִיב אֲנִי לוֹמֵר, שֶׁאֵף בִּי אֵרַע הַדְּבָר הַזֶּה שֶׁהֲרִגְתִּי אֶת הַמִּצְרִי, וַיִּבְדֵּל מִנְּשָׂה אֵינוֹ אוֹמֵר, אֵלָא אֵז יִבְדִּיל מִנְּשָׂה, וְאֵין אֵז אֵלָא שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אֵז יִשִּׁיר מִנְּשָׂה".

"מִזְרָחָה שְׁמֶשׁ", בְּכָל מְקוֹם רוּחַ מִזְרָחִית קוֹלְטַת אָדָם, (בראשית ג, כד) "וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכַּן מִקְדָּם". קִוּוּ, "וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד קִדְמַת עֵדֶן". רוֹצֵחַ, אֵז יִבְדִּיל מִנְּשָׂה שְׁלֵשׁ עָרִים מִזְרָחָה שְׁמֶשׁ.

"לְנֹס שְׂמָה רוֹצֵחַ" (כְּתוּב בְּסוּף אֵלָה מְסַעֵי בְּפְסוּק (במדבר לה, כה) "וַיֵּשֶׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל).

שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ עָרִים הִלְלוּ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָם לֹא (עִירִים) [טִירִין] קְטַנִּים וְלֹא כְרַפִּים גְּדוֹלִים אֵלָא עֲרֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, וְאֵין מוֹשִׁיבֵין אוֹתָם אֵלָא בְּמְקוֹם [מִים, וְאִם אֵין שָׁם מִים מְבִיאִין לָהֶם מִים, וְאֵין מוֹשִׁיבֵין אוֹתָם אֵלָא בְּמְקוֹם שְׁוֹקִים, וְאֵין מוֹשִׁיבֵין אוֹתָם אֵלָא בְּמְקוֹם] אוֹכְלוֹסִין, נִתְמַעְטוּ אוֹכְלוֹסִיָּהוּ מוֹסִיפִין עֲלֵיהוֹן, נִתְמַעְטוּ דִּיּוֹרֵיהוֹן מְבִיאִין לָהֶן כֹּהֲנִים לְוִיִּים וַיִּשְׂרְאֵלִים, וְאֵין מוֹכְרִים לָהֶם כְּלֵי זֶן כְּלֵי מְצוּדָה דְּבָרֵי רַבִּי נַחֲמָיָה, וְחֻכְמִים מִתִּירִין. וְשׁוֹיִן שְׂאֵין פּוֹרְסִין בְּתוֹכָן מְצוּדוֹת וְאֵין מְפָשִׁילִין בְּתוֹכָן חֲבָלִים כְּדִי שְׁלָא יֵהָא רְגַל שֶׁל גּוֹאֵל הַדָּם מְצוּיָה שָׁם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מֵאֵי קָרָא, וְנָס אֶל אַחַת מִן הָעָרִים הָאֵל וְחָי, עָבִיד לֵיהּ מִיָּדִי דְּתִיָּהוּי לֵיהּ חִיּוּתָא. תְּנָא, תַּלְמִיד שֶׁגָּלָה מְגָלִים רַבּוֹ עִמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנָס אֶל אַחַת מִן הָעָרִים הָאֵל וְחָי", עָבִיד לֵיהּ מִיָּדִי דְּתִיָּהוּי לֵיהּ חִיּוּתָא. אָמַר רַבִּי זִירָא, מִכָּאן שְׁלָא יִשְׁנָה אָדָם לְתַלְמִיד שְׂאֵינוֹ הַגּוֹן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הַרַב שֶׁגָּלָה מְגָלִין יִשְׁיבְתוֹ עִמוֹ. אֵינִי וְהָאֵמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִנִּין לְדְבָרֵי תוֹרָה שֶׁהוֹן קוֹלְטִין, שֶׁנֶּאֱמַר "אֶת בְּצֹר

בַּמִּדְבָּר וְכִתִּיב בְּתַרְיָה "וְזֹאת הַתּוֹרָה". לֹא קִשְׁיָא, הָא בְּעֵדְנָא דְעָסִיק בְּהוּ
הָא בְּעֵדְנָא דְלֹא עָסִיק בְּהוּ. אֲבָעִית אֵימָא מֵאֵי קוּלְטִין, מִמְּלֵאךְ הַמּוֹת, כִּי
הָא דָּרַב חֲסִידָא הָוֵה יְתִיב וְגָרִיס בְּבֵי רַב וְלֹא הָוֵה קָא יְכִיל שְׁלִיחַ לְדַמְלֵאךְ
הַמּוֹת] לְמַקְרַב לְגַבְיָהּ, דְלֹא הָוֵה פְּסִיק פּוּמְיָה מְגַרְסָא, סְלִיק וְיְתִיב אַאֲרָזָא
דְּבֵי רַב, פְּקַע אַרְזָא וְשְׁתִּיק וְיְכִיל לֵיהּ.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, הָאֲרַתְהָ לְעוֹלָמָךְ כְּשֵׁם שֶׁהִשְׁמַשׁ מֵאִיר בְּשַׁעַה
שֶׁהִפְרִשְׁתָּ עָרִי מִקְלֵט שֶׁהִיא כְּפָרָה לְרוֹצֵחַ, שֶׁנֶּאֱמַר "מִזְרָחָה שְׁמֶשׁ לְגוֹס
שָׁמָּה רוֹצֵחַ". אָמַר לוֹ, וְאִם יִחַרְבוּ הָעָרִים הָאֵלֶּה, לְהִיכֹן בּוֹרְחִין. אָמַר לוֹ,
יְבָרְחוּ לַתּוֹרָה, מַה כְּתִיב בְּעֵנְיֵן הַזֶּה. וְזֹאת הַתּוֹרָה, יְבָרַח לַתּוֹרָה, שְׁכַל מִי
שְׁחוּשֵׁשׁ בְּאֶחָד מֵאַבְרָיו הַתּוֹרָה מְרַפֵּאתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג, ח) "רַפְּאוֹת
(תְּהֵא) [תְּהִי] לְשִׁרְיָד", אֵלּוּ הַצְּדִיקִים. אֲבָל רְשָׁעִים אֵין לָהֶם מְנוּס, שֶׁנֶּאֱמַר
"וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלִינָה וּמְנוּס אֲבָד מִנְהֶם". אֲבָל הַצְּדִיקִים, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא הוּא מְנוּסָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ש"ב כב, ג) "אֵלֶּהִי צוּרֵי אַחְסָה בּוֹ" וְגוֹ', וְכֵן הוּא
אוֹמֵר (ירמיה טז, יט) "ה' עֲזָי וּמַעֲזָי וּמְנוּסֵי בְּיוֹם צָרָה".

דָּאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מֵאֵי דְכִתִּיב "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה", זָכָה
נַעֲשִׂית לוֹ סַם חַיִּים, לֹא זָכָה נַעֲשִׂית לוֹ סַם הַמּוֹת, הֵינּוּ דָאֲמַר רַבָּא מָאן
דְּזָכָה סַמָּא דְחַיִּי, וּמָאן דְלֹא זָכָה סַמָּא דְמוֹתָא.

מו "בְּעֵבֶר הִירְדוֹן בְּגִיָּא" וְגוֹ', מַה תִּלְמוּד לּוֹמַר "בֵּית פְּעוֹר". לְלַמְּדָךְ
שֶׁאַפְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּגַמָּא הַתְּחַתּוֹנָה נְתוּנִים, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם
מְלַחְמָתוֹ, כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר יִשְׂרָאֵל הַכּוּס, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, כד) "וַיִּכְהוּ
יִשְׂרָאֵל", וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר מֹשֶׁה הַכּוּס, שֶׁנֶּאֱמַר "אַחֲרֵי הַכְּתוּב", וְכְתוּב
אֶחָד אוֹמֵר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַכּוּס, וּמִי הַכּוּס, הֵוִי אוֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו, יז) "לְמַכָּה מְלָכִים גְּדֹלִים", לְלַמְּדָךְ שֶׁהֵינּוּ
בְּגוּמָא הַתְּחַתּוֹנָה וְהוּא עוֹמֵד לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "שִׁבְשִׁפְלָנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם
חֲסִידוֹ".

א תִּנָּא רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ תוֹרָה אֵין לוֹ תוֹרָה אֵין לוֹ תוֹרָה. פְּשִׁיטָא, אֵלָא כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ אֵלָא תוֹרָה אֶפְלוּ תוֹרָה אֵין לוֹ. מַאי טַעְמָא. אָמַר קָרָא וּלְמַדְתֶּם (וַעֲשִׂיתֶם) [לַעֲשִׂתֶם], כָּל שְׂיִשְׁנֵנוּ בַעֲשִׂיָהּ יִשְׁנֵנוּ בְּלִמְיָדָה, וְכָל שְׂאִינוּ בַעֲשִׂיָהּ אֵינוּ בְּלִמְיָדָה, וְאַבְעִית אֵימָא כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ אֵלָא תוֹרָה אֵין לוֹ אֵלָא תוֹרָה, לָא צְרִיכָא כְּגוֹן דְּמַגְמַר לְאַחֲרֵינִי וְאַזְלִי וְעַבְדִּי, מַהוּ דְּתִימָא אֵית לִיה אַגְרָא לְדִידֵיהּ קָא מְשַׁמַּע לֵן.

ד רמז תתל "פְּנִיִם בְּפְנִיִם דְּבַר ה' עִמָּכֶם", תִּנָּא רַבִּי חֲנִינָא בַר פִּפְא אוֹמֵר פְּנִיִם תְּרִי, בְּפְנִיִם תְּרִי, הָא אַרְבַּעָה אַפִּין, פְּנִיִם שְׁל אֵימָה לְמִקְרָא, פְּנִיִם בִּינוּנִיּוֹת לְמִשְׁנָה, פְּנִיִם שׁוֹחֲקוֹת לְתַלְמוּד, פְּנִיִם מְסַבִּירוֹת לְאַגְדָּה. דְּבַר אַחַר "פְּנִיִם בְּפְנִיִם". בְּנֵהָג שְׂבַעוּלָם יֵשׁ לָךְ רַב רוּצָה לְלַמֵּד וְתַלְמִיד שְׂאִינוּ רוּצָה לְלַמֵּד, תַּלְמִיד רוּצָה לְלַמֵּד וְהַרְבּ אֵינוּ רוּצָה לְלַמֵּד, בְּרַם הֵכָא הַרְבּ רוּצָה לְלַמֵּד וְתַלְמִיד רוּצָה לְלַמֵּד מִקְרָא מְשַׁנָּה תַּלְמוּד הִלְכָה וְאַגְדָּה.

ו-יח "אַנְכִי" (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ א', וְכָל הַפְּרָשָׁה כְּלָה בְּדַבְּרוֹת רַאשׁוֹנוֹת).

"אַנְכִי ה' אֱלֹהֶיךָ", בְּרוּךְ הַמְּקוֹם שְׂבַחַר בְּהוֹן בְּיִשְׂרָאֵל מְכַל בְּאֵי הָעוֹלָם וּמְכַל מַעֲשֵׂי יְדִיו וְקִנְיָה אוֹתָם קִנְיָן גְּמוּר [וְקָרָא אוֹתָם] בְּנִיִם וְעַבְדִּים לְשִׁמוֹ, הַרְבֵּה פְּעָמִים שְׁהוּא מְדַבֵּר עִמָּהֶם (כְּשֶׁהוּא) [כְּמוֹ שְׁהוּא] מְדַבֵּר עִם הַרְבִּיִם, [וְלַפְעָמִים הוּא] מְדַבֵּר עִמָּהֶם [כְּמוֹ שְׁהוּא מְדַבֵּר עִם הַיְחִיד, וְכָל כֶּךָ לְמָה, אֵלָא בְּשִׁבִיל] אֲהַבָּה שְׂאֵהֵב אוֹתָם וּבִשְׂמִיחָה שְׂשִׂמְחָ בָּם, לְפִיכָךְ חֲנִיב אָדָם לוֹמֵר אֵימָתִי יִגִּיעוּ מַעֲשֵׂי כְּמַעֲשֵׂה אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שְׁלֵא קִנְיָ הָעוֹלָם הִזָּה וְהָעוֹלָם הַבָּא וַיְמֹת הַמְּשִׁיחַ אֵלָא בְּשִׁבִיל מַעֲשִׂים טוֹבִים וְתַלְמוּד תוֹרָה, לְפִיכָךְ חֲנִיב אָדָם לוֹמֵר בְּשִׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם, וְכוּי בְּמָה קוֹנֵה אָדָם לְאַבּוֹי שְׂבַשְׂמִים, בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים וְתַלְמוּד תוֹרָה, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַנְהוּ עוֹלָם הִזָּה וַיְמֹת הַמְּשִׁיחַ וְהָעוֹלָם הַבָּא. קוֹנֵה אָדָם לְאַבּוֹי שְׂבַשְׂמִים מִתּוֹךְ אֲהַבָּה וּמִתּוֹךְ אַחֲוָה וּמִתּוֹךְ רַעוּת וּמִתּוֹךְ הַאֲמֻת וּמִתּוֹךְ הַשְּׁלוֹם וּמִתּוֹךְ רַבּוּי יְשִׁיבָה וּמִתּוֹךְ מַעוּט סְחוּרָה מִתּוֹךְ פְּלִפּוּל תוֹרָה וּמִתּוֹךְ שְׁמוּשׁ חֲכָמִים וּמִתּוֹךְ פְּלִפּוּל הַתַּלְמִידִים וּמִתּוֹךְ שְׁפָל בְּרָךְ וּמִתּוֹךְ עֲנָוָה וּמִתּוֹךְ לָאו לָאו וּמִתּוֹךְ הוֹן הוֹן.

"אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ", בְּרוּךְ הַמְּקוֹם וְכוּ', אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּנִי, אֲנִי הוּא שֶׁהִנַּחְתִּי תִשַׁע מְאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה דוֹרוֹת קִדְּם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וּבָאתִי וְנִדְבַקְתִּי בְכֶם, אֲנִי הוּא שֶׁהִנַּחְתִּי שִׁבְעִים לָשׁוֹן שֶׁבְּאַרְץ וּבָאתִי וְנִדְבַקְתִּי בְכֶם, אֲנִי הוּא שֶׁהִנַּחְתִּי כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ וּבַחֲרַתִּי אֶתְכֶם וְקִרְאתִי אֶתְכֶם בְּנִי וְעַבְדִּי, אֲנִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּי (ישעיה מג, ו) "לִפְנֵי לֹא נוֹצַר אֵל", וְקִרְאתִי אֶתְכֶם (תהלים קכב, ח) "אֲחִי וְרַעִי", אֲנִי הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בִּי "אֵל צְדִיק וּמוֹשִׁיעַ אִין זולתִּי", וְהִשְׁוִיתִי אֶת שְׁמֶכֶם לְשָׁמִי הַגָּדוֹל וְשָׁמִי הַגָּדוֹל לְשְׁמֶכֶם, אֲנִי הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם וְאֲנִי הוּא מִשְׁנִבְרָא הָעוֹלָם, אֲנִי הוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאֲנִי הוּא בְּעוֹלָם הַבָּא, (להלן לד, לט) "אֲנִי אֶמִית וְאַחִיָּה מִחֲצַתִּי וְאֲנִי אֶרְפָּא".

דָּבָר אַחֵר "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ", מְלַמֵּד שֶׁנִּסְתַּכַּל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָם כְּלוּ וְצָפָה בַּעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם שֶׁבָּעֵטוּ בּוֹ, וְאֵלּוּ הֵן (א) מִיכָה, (ב) יִרְבְּעָם, (ג) בֶּן הַיִּשְׂרָאֵלִית, (ד) מְקוֹשֵׁשׁ, (ה) אֲבִשָׁלוּם (ו) וְיוֹאָב (ז) וְזִמְרִי (ח) וְעֶכּוֹן (ט) וְעַדִּי נְבוֹת (י) וְאַחָאָב. אֲנֹכִי בִטֹל מִיכָה. לֹא יִהְיֶה לָךְ בִּטֹל יִרְבְּעָם לֹא תִשָּׂא בִטֹל בֶּן הַיִּשְׂרָאֵלִית. זְכוֹר וְשָׁמֹר בִּטֹל מְקוֹשֵׁשׁ. כִּבֵּד בִּטֹל אֲבִשָׁלוּם. לֹא תִרְצַח בִּטֹל יוֹאָב, לֹא תִנְאָף בִּטֹל זִמְרִי. לֹא תִגְנֹב בִּטֹל עֶכּוֹן, לֹא תַעֲנֶה בִטֹלוֹ עַדִּי נְבוֹת. לֹא תַחְמַד בִּטֹל אַחָאָב.

דָּבָר אַחֵר "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ", קִיַּמְתֶּם אוֹתוֹ, (תהלים פד, ו) "אֲנִי אֶמְרַתִּי אֱלֹהִים אֶתֶם". עֲבַרְתֶּם עָלָיו, (שם, ז) "אֶכּוֹן כְּאָדָם תִּמְוֹתוֹן". לֹא יִהְיֶה לָךְ. קִיַּמְתֶּם אוֹתוֹ, "וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם". עֲבַרְתֶּם עָלָיו, (שם, יז) "וְנִתַּתִּי פָנַי בְּכֶם". לֹא תִשָּׂא. קִיַּמְתֶּם אוֹתוֹ, "נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ" וְגו'. עֲבַרְתֶּם עָלָיו, (וְחָרָה) (במדבר לב, י) "[וְיַחַר] אֵף ה' בְּיָוִם הַהוּא" זְכוֹר וְשָׁמֹר. קִיַּמְתֶּם אוֹתוֹ, (ישעיה נח, יד) "אֲזוּ תִתְעַנֵּג עַל ה'". עֲבַרְתֶּם עָלָיו, "וְאֶתְכֶם אֲזָרָה בְּגוֹזִים". לֹא תִנְאָף. קִיַּמְתֶּם אוֹתוֹ, (ירמיה לג, יב) "אֲזוּ תִשְׁמַח בְּתוֹלָה בְּמַחֹל". עֲבַרְתֶּם עָלָיו, (הושע ד, יד) "לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנִינָה". לֹא תִגְנֹב. קִיַּמְתֶּם אוֹתוֹ, (להלן ז, טז) "וְאֶכְלֶתֶם אֶת כָּל הָעֵמִים". עֲבַרְתֶּם עָלָיו "אֶכְלֶנִי הַמִּמְנִי נְבוֹכַדְנֶאצַּר". לֹא תַעֲנֶה. קִיַּמְתֶּם אוֹתוֹ, (ישעיה מג, יב) "וְאֶתֶם עַדִּי נָאֵם ה'". עֲבַרְתֶּם עָלָיו, "מָה אֶעֱיֹד מָה אֶדְמָה לָךְ". לֹא תַחְמַד. קִיַּמְתֶּם אוֹתוֹ, (שמות לד, כד) "לֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אֶרְצָךְ בְּעַלְוֹתֶיךָ". עֲבַרְתֶּם עָלָיו, (מיכָה ב, ב) "וְחָמְדוֹ שְׂדוֹת וְגִזְלוֹ, וּבְתִים" וְגו'.

דָּבַר אַחַר "אֲנֹכִי" וְ"לֹא תִשָּׂא". מָה עֲנֵן זֶה לָזֶה, אֵלֶּא לְלַמְדָּךְ שְׁכַל הַרְגִיל
בְּשִׁבוּעַת שְׁוֹא וּבְשִׁבוּעַת שְׁקֵר כְּאֵלֹו עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים וְאִינוּ עוֹשֶׂה קוֹרַת
רוּחַ לִפְנֵי מִי שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם וְאִינוּ מְקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁלָמָה.
זְכוֹר וְשָׁמֹר. קִיְמוּ חֲנֻנִיָּה מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזְרֵיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר "לְסָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ
אֶת שַׁבְּתוֹתַי". זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. בְּמָה אֲתָה מְקַדְּשׁוֹ. בְּמִקְרָא
בְּמִשְׁנָה, בְּמֵאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, בְּכִסּוֹת נִקְיָה. אַף עַל פִּי שְׁאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא עָשָׂה
שַׁבְּתָךְ חַל וְאֵל תִּצְטַרְךָ לְבָרִיּוֹת יִקַּח אָדָם בְּשֶׁר [מַעַט, יִין מַעַט] וְאֵל יִרְבֶּה
בְּבֶשֶׂר וַיִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כג, כ) "אֵל-תְּהִי בְּסוֹבְאֵי יִין" וְגו'. לֹא זָכָה אָדָם
לְתוֹרָה שֶׁיִּכְנָסוּ בְּתוֹךְ מַעְיָו יִבְקֹשׁ רַחֲמִים עַל אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה יִתִּירָה שְׁלֹא
תִּכְנָס לְתוֹךְ מַעְיָו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מח, י) "צַרְפְּתִיךָ וְלֹא בְּכֶסֶף בְּחֶרְתִּיךָ בְּכוֹר
עֵנִי, מָה הַכוֹר הַזֶּה אֶפְלוּ אֲתָה נוֹתֵן בּוֹ כָּל עֲצִים שֶׁבְּעוֹלָם הָרִי הוּא שׁוֹרְפֵן
וּמִפְסִידוֹ, כִּדְ גְרוֹנוֹ שֶׁל אָדָם אֶפְלוּ אֲתָה נוֹתֵן לוֹ כָּל אֲכִילוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הוּא
מִפְסִידוֹ. שְׁלֹשָׁה קְדָשׁוֹת הֵן, קְדָשַׁת שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר
(תהלים כב, ד) "וְאֲתָה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל", וְקְדָשַׁת שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר
"וּשְׁמֵרְתֶם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קְדָשׁ הוּא לְכֶם", וְקְדָשַׁתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר
(ירמיה ב, ג) "קְדָשׁ יִשְׂרָאֵל לֵה" מִכָּאֵן אָמְרוּ עֲתִידִים שֶׁיִּהְיֶה שֶׁל אוֹכְלֵי
יִשְׂרָאֵל לְהִיּוֹת לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע אַמּוֹת. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים
שְׁלֹשִׁים. וְכִי מָה נִשְׁתַּנּוּ עֲשָׂרִים וְאַרְבַּע (מַעֲשָׂרִים וְחַמְּשָׁה) אֵלֶּא (אִמָּה) [אִמְרוּ]
תִּשְׁעָה חֲדָשִׁים לְמַעַבְרַת וְעֲשָׂרִים וְאַרְבַּעָה לְמִינִיקָה, מָה תִּינוּק הַזֶּה שֶׁהוּא
יוֹנֵק חֶלֶב מִשְׁדֵּי אִמּוֹ כָּל אוֹתָן עֲשָׂרִים וְאַרְבַּעָה חֲדָשׁ אֶפְלוּ מִתָּה אִינוּ חוֹשֵׁשׁ
לָהּ כִּדְ אוֹכְלֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֶפְלוּ מִתִּים אִין חוֹשֵׁשִׁין לָהֶם.

דָּבַר אַחַר "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת". כִּפֵּד אֶת אָבִיךָ. וְכִי מָה עֲנֵן זֶה לָזֶה, אֵלֶּא
לְלַמְדָּךְ שְׁכַל מִי שֶׁמְכַבֵּד אָבִיו וְאִמּוֹ אִין חֲלוּל שַׁבְּתוֹת בָּאוֹת עַל גְּדוּוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשָׁרֵי אָנוֹשׁ" וְגו', אֵל תֹּאמַר "מִחֲלָלוֹ" אֵלֶּא מְחוּל לוֹ. אֵל יֹאמַר
אָדָם, הוּאִיל וְאָבִי שֶׁבְּשָׁמַיִם הַקְּדִימָנִי תַחֲלָה אֶעֱשֶׂה רְצוֹן אָבִי שֶׁבְּשָׁמַיִם
וְאִנִּיחַ כְּבוֹד אָבִי וְכְבוֹד אִמִּי, כו'. כָּל הַמְּבַקֵּשׁ יָמִים וְשָׁנִים וְעֶשֶׂר וּנְכָסִים
וְכְבוֹד וְחַיִּים רַבִּים לְעוֹלָם הַבָּא, יַעֲשֶׂה רְצוֹן אָבִיו שֶׁבְּשָׁמַיִם וּיְכַבֵּד אָבִיו
וְאִמּוֹ.

דָּבַר אַחַר "כִּפֵּד אֶת אָבִיךָ". קִיְמוּ יִצְחָק בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מְשַׁלָּךְ לִפְנֵי אָבִיו
כְּשֶׁהָ לְטַבַּח יוֹבֵל. דָּבַר אַחַר, קִיְמוּ יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לו, יג) "וַיֹּאמֶר
יִשְׂרָאֵל אֵל יוֹסֵף הֲלֹא אֲחִיךָ רַעִים בְּשִׁכְּסִי".

דָּבַר אַחַר "כִּבְדֵּךְ אֶת אָבִיךָ" וְלֹא תִרְצַח. וְכִי מָה עֲנִינוּ זֶה לָזֶה, אֵלֶּא לְלַמְדֵּךְ אִם יֵשׁ לּוֹ לְאָדָם וְאִינוּ זֶן וּמִפְרִנֵּס אֶת אָבִיו וְאִמּוֹ כְּאֵלוֹ הוּא רוֹצֵחַ לְפָנֵי הַמִּקּוֹם, דָּבַר אַחַר "כִּבְדֵּךְ אֶת אָבִיךָ" וְלֹא תִנְאַף. לְלַמְדֵּךְ שְׂאִם יֵשׁ לּוֹ לְאָדָם וְאִינוּ מְכַבְּדֵי אָבִיו וְאִמּוֹ כְּאֵלוֹ הוּא נוֹאֵף לְפָנֵי הַמִּקּוֹם. דָּבַר אַחַר "כִּבְדֵּךְ" וְ"לֹא תִגְנֹב". אִם אִינוּ עוֹשֵׂה רְצוֹן אָבִיו וְאִמּוֹ כְּאֵלוֹ הוּא גוֹנֵב נְפֹשׁוֹת לְפָנֵי הַמִּקּוֹם. דָּבַר אַחַר "כִּבְדֵּךְ" וְ"לֹא תַעֲנֶה". כָּל שְׂאִינוּ מִפְרִנֵּס אָבִיו וְאִמּוֹ כְּאֵלוֹ הוּא מַעֲיֵד עֵדוֹת שְׂקֵר לְפָנֵי הַמִּקּוֹם. הַמְכַבְּדֵי אָבִיו וְאִמּוֹ לָמָּה הַדָּבַר דוֹמָה לְמִלָּךְ שְׂבֵא אֶצְלוֹ בֶּן אֶהוֹבּוֹ, אָמַר לוֹ, בְּנִי, מֵאִן בָּאתָ, אָמַר לוֹ מִבֵּית אָבִי וְאִמִּי, אָמַר לוֹ אָבִיךָ וְאִמֶּךָ מֵהֵן עוֹשִׂין, אָמַר לוֹ נִפְטְרוּ לְשָׁלוֹם לְבַיִת עוֹלָמָן, אָמַר לוֹ, בְּנִי, בְּרוּךְ אַתָּה וְיִתְהַא לָךְ קוֹרֵת רוּחַ בְּעוֹלָם שְׁנִתְתָּ מְנוּחָה לְאָבִיךָ וְאִמֶּךָ, כּוֹי עֲכָשִׁיו בּוֹא וְאַרְאֶךָ גְּזֵי שְׂמִים כּוֹי, מֵה דַרְכֵי שְׂמִים שֶׁהוּא רַחֲמָן עַל הַבְּרִיּוֹת אֵף אַתָּם תִּהְיוּ רַחֲמָנִים לְפָרְנִס אֶת הַבְּרִיּוֹת וְתִאָרִיכוּ שָׁנִים (זֶה לָזֶה) בְּטוֹבָה.

"כִּפְאֶשׁר צוֹף ה' אֱלֹהֶיךָ" (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ רַנ"ז).

"וְכָל בְּהֵמָתֶךָ" (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ רַפ"א).

תַּנּוּ רַבָּנוּ מְקִימִין עֲבָדִים שְׂאִינוּ מוֹלִין, דְּבָרֵי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל כּוֹי, הָרִי הוּא אוֹמֵר (שְׁמוֹת כג, יב) "וַיִּנְפֹּשׁ בֶּן אֶמְתָּךְ וְהִגֵּר", בְּעֶבֶד עָרַל הַכְּתוּב מִדָּבָר, אוֹ אִינוּ אֵלֶּא בְּעֶבֶד מְהוּל, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְמַעַן יִנּוּחַ עֲבָדֶךָ וְאֶמְתָּךְ כְּמוֹד, הָא עֶבֶד מְהוּל אִמּוֹר, הָא מָה אֲנִי מְקִים "וַיִּנְפֹּשׁ בֶּן אֶמְתָּךְ" בְּעֶבֶד עָרַל הַכְּתוּב מִדָּבָר. "וְהִגֵּר". זֶה גֵר תּוֹשֵׁב. אוֹ אִינוּ אֵלֶּא גֵר צָדֵק. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְגִרָךְ אֶשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ הָרִי גֵר צָדֵק אִמּוֹר, הָא מָה אֲנִי מְקִים "וְהִגֵּר", זֶה גֵר תּוֹשֵׁב.

"וּלְמַעַן יִיטֵב לָךְ", שְׂאֵל רַבִּי חֲנִינָא אֶת רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא, מִפְּנֵי מָה בַּדְּבָרוֹת רֵאשׁוֹנוֹת לֹא נֶאֱמַר בְּהֵן "טוֹב", וּבַדְּבָרוֹת אַחֲרוֹנוֹת נֶאֱמַר בְּהֵן "טוֹב". אָמַר לוֹ עַד שְׂאֵתָה שׁוֹאֲלֵנִי [לָמָּה נֶאֱמַר בְּהֵן "טוֹב", שְׁ(ו)אֲלֵנִי אִם נֶאֱמַר בְּהֵן טוֹב] שְׂאִינוּ יוֹדַע אִם נֶאֱמַר בְּהֵן וְאִם לֹא, כְּלָךְ לָךְ אֶצְל רַבִּי תִנְחוּס בֶּן חֲנִילָאִי שְׁהִיָּה רְגִיל אֶצְל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי שֶׁהוּא בְּקִי בְּאַגְדָּה. אֶזַּל לְגַבִּיָּה, אָמַר לִיה מִמְּנוּ לֹא שְׂמַעְתִּי, אֵלֶּא כְּדֵ אָמַר לִי רַבִּי שְׂמוּאֵל בֶּן נַחוּס (אֲחִיו) [אֲחִי אִמּוֹ] שֶׁל רַב אַחָא בַר חֲנִינָא הוּאִיל וְסוֹפֵן לְהַשְׁתַּבֵּר [וְכִי סוֹפֵן לְהַשְׁתַּבֵּר] מֵאִי הָיוּ. אָמַר רַב אֲשִׁי, חֵס וְשָׁלוֹם פְּסָקָה טוֹבָה מִיִּשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי, הָרוּאָה טִי"ת בְּחֵלוֹם סִימָן יָפָה לוֹ. מֵאִי טַעֲמָא. אֵילִימָא מְשׁוּם דְּכַתִּיב

"טוב", אימא "טבעו בארץ שעריה", אלא הואיל ופתח בו הכתוב תחלה לטובה, מן בראשית עד (בראשית א, ד) "וירא אלהים את האור כי טוב" לא פתיב ביה טי"ת.

רבי שמעון בן טרפון אומר אזהרה לעוקב אחר נואף מנין, תלמוד לומר "לא תנאף" לא תנאף. (כל הפרשה כתובה לעיל בפרשת יתרו).

ט "קול גדול ולא יסף" (כתוב בפסוק (במדבר ז, פט) "ובבא משה אל אהל מועד").

כ **רמז תתלא** "ויהי כשמעכם את הקול מתוך החושך", ולמה השמיע הקדוש ברוך הוא את קולו מתוך החושך ולא מתוך האור. משל למה הדבר דומה למלך שהיה משיא את בנו ותלה בחפת בנו מסכות שחורות, אמר להן יודע אני שאין בני ממתין עם אשתו אלא ארבעים יום, שלא תאמרו למחר המלך לא היה אסטרוולוגוס ולא היה יודע מה שיאירע לבנו כך, המלך זה הקדוש ברוך הוא, הבן אלו ישראל ומהפלה זו תורה, והיה הקדוש ברוך הוא יודע שאין ישראל ממתנין בדברות אלא ארבעים יום, לפיכך השמיע קולו מתוך החושך. רבי יהודה אומר, אדם מדבר עם חברו שומע רגש קולו אבל אינו רואה מאורו, וישראל שמעו (אותו שמעו) קולו של הקדוש ברוך הוא וראו את הקול יוצא מפי הגבורה בברקים ורעמים, שנאמר (שמות כ, טו) "וכל העם ראים את הקולות". רבי פינחס אומר, כל אותו הדור שמעו קולו של הקדוש ברוך הוא לא שלט בהם כל מין בניים ובמותם לא שלטה בהם רמה, אשריהם בעולם הזה ולעולם הבא, ועליהם הכתוב אומר "אשרי העם שככה לו".

כג "כי מי כל בשר", אלו היו אמות העולם יודעין מה אהל מועד יפה להם היו מקיפין אותו אהליות וקסטריות, אתה מוצא עד שלא הוקם המשכן היו אמות העולם שומעין את קול הדבור ונתרזין מתוך פניקטיהו, שנאמר "כי מי כל בשר אשר שמעו וגו', אתה שומע וחייה ואמות העולם שומעין ומתין.

כו "מי יתן והיה לבבם זה להם", שני פעמים פתוב בספר תהלים "מי יתן מציון", אחד בספר ראשון, ואחד בספר שני. ולמה פתוב. אמר רבי לוי הרב אמר פתוב אחד והתלמיד פתוב אחד, הרב אמר מי יתן והיה לבבם זה להם והתלמיד אמר (במדבר יא, כט) "ומי יתן (את) כל- עם ה' נביאם", ולא דברי הרב ולא דברי התלמיד מתקיימין בעולם הזה, אבל לעולם הבא מתקיימין שניהן, דברי הרב מנין, שנאמר "ונתתי לכם לב חדש", ודברי תלמיד מנין, שנאמר (יואל ג, א) "אשפוך את רוחי על כל בשר".

כז "לך אמר להם" וגו' (פתוב ברמז רע"ח).

אמר רב יוסף, כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, דכתיב "לך אמר להם שובו לכם לאהליכם", ואומר (שמות יט, יג) "במשוף היוכל המה יעלו", מאי ואומר הכי קאמר, מפדי פתיב (י"ו)היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל- אשה", לך אמר להם למה לי, שמע מניה (הוי) [כל] דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו.

תנו התם הקורא את המגלה עומד ויושב יצא. תנא מה שאין כן בתורה, דאמר קרא ואתה פה עמד עמדי. אלמלא מקרא פתוב אי אפשר לאמרו בבככול, אפלו הקדוש ברוך הוא מעמד. אמר רבי (יהודה אמר רב) [אבוה], מנין לרב שלא ישב על גבי המטה וישנה לתלמידיו על גבי קרקע, שנאמר "ואתה פה עמד עמדי". תנא מימות משה עד רבן גמליאל הזקן לא היו לומדין תורה אלא מעמד, משמת רבן גמליאל גרד חלי לעולם והיו לומדין מישוב, והינו דתנו משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה.

רמז תתלב פתוב אחד אומר (להלן ט, ט) "ואשב בהר ארבעים יום", וכתוב אחד אומר (להלן י, י) "ואנכי עמדתי בהר", אמר רב, עומד ולומד יושב ושונה. רבי חנינא אמר לא עומד ולא יושב אלא שוחה אמר רבי יוחנן אין ישיבה אלא לשון עכבה, שנאמר (לעיל א, ו) "ותשבו בקדש ימים רבים". רבא אמר, רכות מעמד, קשות מישוב.

רבי יהודה בן בתירא אומר, "פה אל פה אדבר בו", פה אל פה אמרתי לו פרש מן האשה, שנאמר "לך אמר להם שובו לכם לאהליכם" ואתה פה

פרק ו

ד רמז תתלג "שמע ישראל", למה נאמר. לפי שנאמר "דבר אל בני ישראל", דבר אל בני אברהם ויצחק לא נאמר, אלא "בני ישראל", זכה יעקב אבינו שיאמר דבור לבניו, לפי שהיה יעקב מפחד כל ימיו ואמר אוי לי שמה תצא ממני פסלת כדרך שיצא מאבותי, אברהם יצא ממנו רבי יהודה בן בתירא אומר, (במדבר יב, ח) "פה אל פה אדבר בו", פה אל פה אמרתי לו פרש מן האשה, שנאמר "לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד עמדי".

פרק ו

ד רמז תתלג "שמע ישראל", למה נאמר. לפי שנאמר "דבר אל בני ישראל", דבר אל בני אברהם ויצחק לא נאמר, אלא "בני ישראל", זכה יעקב אבינו שיאמר דבור לבניו, לפי שהיה יעקב מפחד כל ימיו ואמר אוי לי שמה תצא ממני פסלת כדרך שיצא מאבותי, אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו ישמעאל עבד אלילים, שנאמר "ותרא שרה את בן הגר המצרית" (פתיב ברמז צ"ד), אמר יעקב אבינו, אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו אבל אני לא תצא ממני פסלת. וכן הוא אומר (שם כח, כ) "וידר יעקב נדר לאמר", וכי עלתה על לב שהיה יעקב אבינו אומר (שם, כא) "והיה ה' לי לאלהים" כביכול אם לאו אין לו לאלהים, תלמוד לומר "ושבתי בשלום אל בית אבי" מכל מקום, ומה

תלמוד לומר "לי לאלהים", שיחול שמו עלי שלא תצא ממני פסלת מתחלה ועד סוף. וכן הוא אומר (שם לה, כב) "ויהי בשכנון ישראל בארץ ההיא", כיון ששמע יעקב נזדעזע ואמר אוי לי שפא ארע פסול בבני, עד שנתבשר מפי הקדוש ברוך הוא שעשה ראובן תשובה, שנאמר (שם) "ויהיו בני יעקב שנים עשר", [נהלא בידוע ששנים עשר הם], אלא שנתבשר מפי הקדוש ברוך הוא שעשה ראובן תשובה, ללמדך שהיה ראובן ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו ישמעאל עבד אלילים, שנאמר (בראשית כא, ט) "ותרא שרה את בן הגר המצרית" (פתוב ברמז צ"ד), אמר יעקב אבינו, אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו אבל אני לא תצא ממני פסלת. וכן הוא אומר "וידר יעקב נדר לאמר", וכי עלתה על לב שהיה יעקב אבינו אומר (שם, כא) "והיה ה' לי לאלהים" כביכול אם לאו אין לו לאלהים, תלמוד לומר "ושבתי בשלום אל בית אבי" מכל מקום, ומה תלמוד לומר "לי לאלהים", שיחול שמו עלי שלא תצא ממני פסלת מתחלה ועד סוף. וכן הוא אומר (שם לה, כב) "ויהי בשכנון ישראל בארץ ההיא", כיון ששמע יעקב נזדעזע ואמר אוי לי שפא ארע פסול בבני, עד שנתבשר מפי הקדוש ברוך הוא שעשה ראובן תשובה, שנאמר (שם) "ויהיו בני יעקב שנים עשר", [נהלא בידוע ששנים עשר הם], אלא שנתבשר מפי הקדוש ברוך הוא שעשה ראובן תשובה, ללמדך שהיה ראובן מתענה כל ימיו עד שבא משה וקבלו, שנאמר "יחי ראובן ואל ימות". וכן אתה מוצא, כשהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא להם לבניו והוכיחן כל אחד ואחד בפני עצמו וחזר וקראן כלן כאחד, אמר להם שפא יש בלבבכם מחלקת על מי שאמר והיה העולם. אמרו לו שמע ישראל כשם שאין בלבך מחלקת כך אין בלבנו מחלקת על מי שאמר והיה העולם אלא ה' אלהינו ה' אחד, עליהם הוא אומר (בראשית מז, לא) "וישתחו ישראל על ראש המטה", וכי על ראש המטה השתחוה, אלא שהודה ושבח שלא יצא ממנו פסלת. ויש אומרים "וישתחו ישראל על ראש המטה" שעשה ראובן תשובה. דבר אחר, שאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמר לו הקדוש ברוך הוא ליעקב הרי שהיית מתאוה כל ימך שיהיו בניך משפיעים ומעריבין וקורין קריאת שמע.

מכאן אמרו, הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא.

"ה' אלהינו", למה נאמר. והלא כבר נאמר "ה' אחד" ומה תלמוד לומר "ה' אלהינו". עלינו ליחד שמו ביותר. פיוצא בו, (שמות לד, כג) "שלש פעמים בשנה יראה" וגו', מה אני צריך לומר, והלא כבר נאמר "את פני האדון הי", מה תלמוד לומר "אלהי ישראל", אלא על ישראל יחד שמו ביותר. פיוצא בו (תהלים נ, ז) "שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך" וגו', עליך יחד שמו ביותר. דבר אחר "ה' אלהינו". על כל באי העולם בעולם הזה. ה' אחד. לעולם הבא. וכן הוא אומר "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

ממתן תורה זכו ישראל לקריאת שמע, הקדוש ברוך הוא אמר להם, שמע ישראל אנכי ה' אלהיך, נענו כלן ואמרנו ה' אלהינו ה' אחד, ומשה אמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, פני ראו כל מה שבראתי בראתי זוגות, שמים וארץ זוגות, חמה ולבנה זוגות, אדם וחוה זוגות, העולם הזה והעולם הבא זוגות, אבל כבודי יחיד ומיוחד בעולם, שנאמר "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד".

רמז תתלד דבר אחר מהיכן זכו ישראל לקריאת שמע, מאבינו יעקב, שנאמר (בראשית מט, ב) "הקבצו ושמעו בני יעקב", אמר להם שמא משאני נפטר אתם משתחוים לאל אחר, אמרו לו שמע ישראל, כשם שאין בלבך אלא אחד וכי, והוא אמר בלחישת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ומה ישראל אומרים עכשיו. שמע ישראל אבינו, אותו דבר שצויתנו נוהג בנו, ה' אלהינו ה' אחד.

דבר אחר פשעלה משה למרום שמע מלאכי השרת מקלסין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והורידו לישראל. ולמה אין אומרים אותו בפרהסיא. משל למה הדבר דומה, לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטין של מלך ונתנה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך, אבל ביום הכפורים שהן נקיים כמלאכים אומרים אותו בפרהסיא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

יהי שמו של מלך מלכי המלכים מברך, ישראל מקלסין להקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא מקלס אותנו, וכן הוא אומר "דודי לי ואני לו". משל לאדם שהיה כשר והיה לו אשה כשרה, היתה אשתו אומרת לנשים אין כמות אישי בעולם והוא אומר לחבריו אין כמות אשתי בעולם, הוא

מְקַלֵּס לְאִשְׁתּוֹ וְאִשְׁתּוֹ מְקַלְסֶתוֹ, כִּדְּ יִהְיֶה שְׁמוֹ הַגְּדוֹל מִבְּרָדָּה, מִשְׁבַּח לְיִשְׂרָאֵל
בְּפָנַי מִלְּאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְאוֹמֵר לָהֶם אֵין לִי בְּעוֹלָם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר (שם ו,
ט) "אֶחָת הִיא יוֹנְתִי תַמְתִּי", וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים אֵין לָנוּ אֱלֹהֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא, שְׁנֵאמַר "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד".

רמז תתלה דְּבַר אַחַר "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", לָמָּה קוֹרִין שְׁמַע בְּבִקְרָה וּבְעֶרְב.
קוֹרִין בְּעֶרְב, שֶׁהַנְּפֻשׁוֹת עוֹלוֹת לְמַעְלָה, וְקוֹרִין בְּבִקְרָה עַל חֲזָרְתּוֹ, שְׁנֵאמַר
(תהלים צב, ג) "לְהַגִּיד בְּבִקְרָה חֲסִדְּךָ וְאַמוּנָתְךָ בְּלִילוֹת". זֶה שְׁאֵמַר הַפְּתוּב
"יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שְׁנַיִ" מְשַׁל לְמַלְךָ בְּשֵׁר וְדָם שֶׁהַזְּקִין, מִמְּלִיךָ בְּנוֹ תַחְתָּיו, אֲבָל
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן אֱלֹהֵי הוּא אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד. דְּבַר אַחַר, אֵמַר יַעֲקֹב
(בראשית מט, ב) "הַקְּבָצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב", אֵמַר לָהֶם אֲנִי מִתְּיָרָא שְׁמָא
לְאַחַר מוֹתִי תִשְׁתַּחֲוּוּ לְאַלִּילִים לְפִי שְׁאַתֶּם בְּנִים שֶׁל אַרְבַּע אִמָּהוֹת, אֵמְרוּ
לוֹ, אֵינוֹ אוֹמֵר "לְמִשְׁפַּחְתֶּם לְבֵית אִמּוֹתֶם" אֱלֹהֵי (במדבר א, ב) "לְבֵית
אֲבוֹתֶם", כְּשֵׁם שְׁאַתָּה אֶחָד וְעוֹבֵד לְאַחַד, כִּדְּ אֵין אָנוּ עוֹבְדִין אֱלֹהֵי לְאַחַד,
הִדָּא הוּא דְכָתִיב (מלאכי ב, י) "הֲלֹא אֲבֹתֵינוּ לְכָלֵנוּ הֲלֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ",
נַעֲנֶה וְאֵמַר בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. דְּבַר אַחַר מְשַׁל לְחֻכְם
שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְהָיָה מַעְלָה לוֹ שְׁתֵּי סְעוּדוֹת בְּכָל יוֹם, אֶחָת בְּבִקְרָה וְאַחַת בְּעֶרְב,
אַחַר יָמִים רָאָה הַחֻכְם אֶת בְּנוֹ שֶׁהָעֵנִי וְלֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כְּשֵׁם שֶׁהָיָה
לְמוֹד, קָרָא לוֹ אָבִיו וְאֵמַר לוֹ בְּנִי, יוֹדַע אֲנִי שְׁאֵין בְּךָ כַּח לְאוֹתָן שְׁתֵּי
סְעוּדוֹת שֶׁהָיִיתָ מְבִיא לִי, אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִמֶּךָ אֱלֹהֵי שְׁתֵּיהֶם שׁוֹמֵעַ אוֹתִי דוֹרֵשׁ
בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שְׁתֵּי פְעָמִים בְּיוֹם וְהוּא עָרַב לִי כְּאוֹתָן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת שֶׁהָיִיתָ
מַעְלָה לִי. כִּדְּ אֵמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לְשַׁעֲבֵר הֵייתֶם מִקְרִיבִין לִי
שְׁתֵּי פְעָמִים בְּיוֹם, שְׁנֵאמַר "אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בְּבִקְרָה" וְגו', וְגַלְוֵי וְיָדוּעַ
לְפָנַי שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ עֲתִיד לְחָרֵב וּמִכָּאֵן וְאֵילָךְ אֵי אַתֶּם יָכוֹלִין לְהַקְרִיב
קֶרְבָּנוֹת, אֱלֹהֵי מְבַקֵּשׁ אֲנִי תַמּוּרְתָן שֶׁל קֶרְבָּנוֹת, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל בְּבִקְרָה וּשְׁמַע
יִשְׂרָאֵל בְּעֶרְב, וְעוֹלָה לְפָנַי יוֹתֵר מִכָּל הַקֶּרְבָּנוֹת. דְּבַר אַחַר "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל".
מְשַׁל לְמַלְךָ בְּשֵׁר וְדָם שֶׁהָיָה מְכַתֵּיב לְגִיוֹנוֹת וְהוּן מִתִּים בְּמִלְחָמָה, וְהוּא
מְכַתֵּיב אַחֲרֵים וְהוּן נְהַרְגִין, אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשַׁהֲכַתֵּיב לְגִיוֹנוֹת לֹא
חֲלָפוֹ, שְׁכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה מ, כו) "שְׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ" וְגו'. דְּבַר
אַחַר בְּשֵׁר וְדָם מוֹצִיא לְגִיוֹנוֹתֵינוּ לְמִלְחָמָה, אִם הוּא לֹא מוֹצִיא לָהֶן צָרְכָן
אֵינָן יוֹצְאִין, אֲבָל מִי שְׁאֵמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אֵינוֹ כֵּן, הָאֵכִיל אוֹתָנוּ אֵין לָנוּ
אֱלֹהֵי הוּא, הִרְעִיב אוֹתָנוּ אֵין לָנוּ אֱלֹהֵי הוּא, ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד וְכֵן בְּאִיּוֹב
אוֹמֵר, "ה' נָתַן וְה' לָקַח" וְגו'. אֲבָל הִרְשָׁעִים אֵינָן כֵּן, אֱלֹהֵי (ישעיה ח, כא)

"והיה כי- ירעב והתקצר וקלל במלכו ובאלהיו". דבר אחר מלך בשר ודם הולך למלחמה החילות והלגיונות מקיפין אותו ומשמרין אותו ועושין מלחמתו, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא לגיונותיו יושבין והוא עושה מלחמתו, שְנֵאָמַר (שמות טו, ג) "ה' איש מלחמה". דבר אחר, מלך בשר ודם אם הוא יושב במדינה הוא ולגיונותיו אינו יכול לעשות מלחמה, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא הוא מלא עולם, שְנֵאָמַר "אם יסתר איש במסתרים וגו' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא", ולא הוא אלא לגיונותיו, שְנֵאָמַר (איוב לח, לה) "התשלח ברקים וילכו". דבר אחר מלך בשר ודם יוצא מן פלטין, אבוקות דולקות לפניו, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא נוטל אבוקות ומדליק לפני בניו, שְנֵאָמַר (שמות יג, כא) "וה' הלך לפניהם יומם וגו'".

רמז תתלו אליהו זכור לטוב שאל את רבי נהוראי מפני מה זנועות באות לעולם. אמר לו כתוב אחד אומר (להלן יא, יב) "תמיד עיני ה' אלהיך בה", וכתוב אחד אומר, "המביט לארץ ותרעד", כאן בזמן שישאל עושין כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום הזנועות באות לעולם. אמר ליה, חיד, מסתברא מלתא, אלא כך הוא עיקרו של דבר, בשעה שהקדוש ברוך הוא מביט בעולמו ורואה בתי טרטיאות ובתי קרקסאות יושבים בטח ושאנן ושלזים ובית מקדשו חרב הוא מסתכל במפלוג עולמו להחריבו, כיון שישאל נכנסים שחרית לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומיחדין שמו ואומרים שמע ישראל ה' וגו' מתקבצין כל מלאכי השרת אצל הקדוש ברוך הוא ואומרים לפניו אתה הוא עד שלא נברא העולם, אתה הוא משנברא העולם, אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא, קדש את שמך על מקדישי שמך, מיך נוחה דעתו של הקדוש ברוך הוא ואינו מחריב עולמו, ומישב דעתו בשביל ישראל. הדא הוא דכתיב (תהלים כב, ד) "ואתה קדוש יושב תהלות ישראל", שמישב דעתו בשביל תהלות ישראל. ומנין שהקדוש ברוך הוא מזעזע עולמו בשביל חרבן בית המקדש, שְנֵאָמַר "ה' ממרום ישאג ונתן קולו ישאג על גוהו".

מפני מה אומרים פְרָשִׁיּוֹת הללו בכל יום. רבי לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולות בהם (לעיל ה, ו) "אנכי ה' אלהיך", שמע ישראל וגו', (לעיל ה, יא) "לא תשא", ואתהבת מאן דרחים מלפא לא לשתבע בשמיה לשקרא. (שמות כ, ח) "זכור", (במדבר טו, מ) "למען תזכרו" זה מצות שבת ששקולה

כָּכֵל הַמְצוּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ט, יג-יד) "וְעַל הַר סִינַי יִרְדְּתָהּ וְגו' וַתִּתֵּן לָהֶם מִשְׁפָּטִים יִשְׂרָאֵל וְגו' וְאֵת שֵׁבֶת קִדְשָׁה הוֹדַעְתָּ לָהֶם", "כִּפְדִּי", (להלן יא, כא) "לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם", "לֹא תִרְצָח", (להלן יא, יז) "וְאַבְדֶתֶם מְהֵרָה" מֵאֵן דְּקָטִיל מִקְטִיל. (לעיל ה, יז) "לֹא תִנְאָף" [וְ]לֹא תִתּוֹרוּ" וְגו', לִבָּא וְעֵינָא תִרִי סְרִסוּרֵי דְעֵבִירָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג, כו) "תִּנְהַ בְּנֵי לִבָּהּ לִי וְעֵינֵיךָ" וְגו', אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵי יְהִבֵתָ לִי לִבָּא וְעֵינָא אָנָּא יָדַע דְּאֵנֵת דִּידִי, (לעיל ה, יז) "לֹא תִגְנֹב" (להלן יא, יד) "וְאַסְפֶת דְגִנְךָ" וְלֹא דִגְוֹ חֲבֵרָךְ. "לֹא תַעֲנֶה", (במדבר טו, מא) "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", וְכִתִּיב "וְה' אֱלֹהִים אָמַת", אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם הֵעֵדְתָּ עַל חֲבֵרָךְ שֶׁקָּרַ מַעֲלָה אָנִי עָלֶיךָ כְּאֵלוֹ אֵתָהּ מַעֲיֵד עָלַי שֶׁלֹּא בְּרֵאתִי שְׁמַיִם וְאָרֶץ, (לעיל ה, יז) "לֹא תִחְמֹד", (להלן פסוק ט) וְכִתְבֶתֶם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתְךָ, וְלֹא בֵּית חֲבֵרָךְ.

חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִמְּלֶאכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִים שִׁירָה בְּכָל עֵת וּבְכָל שְׁעָה שֶׁיִּרְצוּ וּמְלֶאכֵי הַשָּׁרֵת אֵין אוֹמְרִין שִׁירָה אֶלָּא פְּעַם אַחַת בְּיוֹם, וְאִמְרֵי לָהּ פְּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת, [וְ]אִמְרֵי לָהּ פְּעַם אַחַת בְּחֻדְשׁ, וְאִמְרֵי לָהּ פְּעַם אַחַת בְּשָׁנָה, וְאִמְרֵי לָהּ פְּעַם אַחַת בְּיוֹבֵל, וְאִמְרֵי לָהּ פְּעַם אַחַת לְעוֹלָם, וְיִשְׂרָאֵל מְזַכִּירִין אֵת הַשֵּׁם לְאַחַר שְׁתֵּי תְבוֹת שֶׁנֶּאֱמַר "שִׁמַּע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", וּמְלֶאכֵי הַשָּׁרֵת אֵין מְזַכִּירִין אֵת הַשֵּׁם אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשׁ תְבוֹת, כְּדִכְתִּיב "קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת", וְאֵין מְלֶאכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים שִׁירָה לְמַעֲלָה עַד שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִים שִׁירָה לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח, ז) "בְּרֶן יַחַד כּוֹכְבֵי בִקְרָ" וְהִדֵּר "וַיִּרְעוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים" וְכוּ'. וְהֵאִיכָּא (יחזקאל ג, יב) "בְּרוּךְ" בְּרוּךְ אוֹפְנִים הוּא דְאָמְרוּ לֵיהּ, וְאַבְעִית אֵימָא פִּינּוֹן דְּאֵתִיחֵיב לְהוּ רְשׁוּתָא אֵתִיחֵיב לְהוּ.

רַבּוֹ שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, הַקּוֹרָא אֵת שְׁמַע צָרִיךְ שְׂיִכְנוֹן אֵת לְבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְלֵהֲלֹן (כו, ט) הוּא אוֹמֵר "הִסְכַּת וְשְׁמַע", מַה לְהֲלֹן בְּהִסְכַּת אַף כָּאוֹ בְּהִסְכַּת. וְהֵאֱמִינוּ בְּטַלְיִן מִמְּלֶאכְתָּן בְּפִסּוּק רֵאשׁוֹן.

תָּנָא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, בְּדִין הוּא שְׁתַּקְדִּים שְׁמַע לְוַהֲיָה אִם שְׁמוֹעַ, שְׁזָה יֵשׁ בּוֹ לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד וּלְעֲשׂוֹת, וְהִיָּה אִם שְׁמוֹעַ לְוַיֵּאמֵר, שְׁזָה יֵשׁ בּוֹ לְלַמֵּד וּלְעֲשׂוֹת וְזָה אֵין בּוֹ אֶלָּא עֲשִׂיָה בְלִבָּד וְתִיפּוּק לֵיהּ מְשׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה, דְאָמַר, לָמָּה קְדַמָּה שְׁמַע לְוַהֲיָה אִם שְׁמוֹעַ, כְּדִי שְׂיִקְבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם וְאַחַר כֵּן יִקְבֵּל עָלָיו עַל מְצוּוֹת, וְהִיָּה אִם שְׁמוֹעַ

לויאמר, שוהיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה, ויאמר אינו נוהג אלא ביום.
חדא ועוד קאמר, חדא כדי שיקבל עליו על מלכות שמים, ועוד דאית בה
נמי מלי אחרניתא.

ה-ו תנו רבנן, קריאת שמע ככתבה דברי רבי, וחכמים אומרים בכל
לשון, מאי טעמא דרבי. אמר קרא והיו, בהוייתו יהו. ורבנן, מאי טעמא.
אמר קרא (לעיל פסוק ד) שמע, בכל לשון שאתה שומע. ורבי נמי, הא כתיב
שמע. ההוא מבעי ליה השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיה. ורבנן סברי
הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. ורבנן נמי, הא כתיב "והיו".
ההוא שלא יקרא למפרע. ורבי, נפקא ליה מדברים הדרים. ורבנן,
דברים הדרים לא דרשי.

תנו רבנן "והיו", שלא יקרא למפרע, הדרים על לבבך, יכול תהא כל
הפרשה כלה צריכה כונה, תלמוד לומר "האלה", עד כאן צריכה כונה,
מכאן ואילך אין צריך כונה דברי רבי אלעזר אמר לו רבי עקיבא, הרי
הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך, מכאן אתה למד על כל הפרשה
שצריכה כונה. אמר רבי יוחנן הלכה כרבי עקיבא. איכא דמתני לה אהא
רבי אחא אמר משום רבי יהודה פיון שפון את לבו בפרק ראשון שוב אין
צריך לכון. אמר רבי יוחנן הלכה כרבי אחא. תניא אידך, הדרים האלה
על לבבך, מר זוטרא אמר עד כאן מצות כונה וקריאה, מכאן ואילך
קריאה בלא כונה. מאי שנא הכא דבעינן תרתי, דכתיב "על לבבך", התם
נמי, כתיב "על לבבכם". ההוא מבעי ליה לכדרבי יצחק "על לבבכם
וקשרתם", שתהא קשירה כנגד הלב. רבי יאשיהו אומר, עד כאן מצות
קריאה וכונה, מכאן ואילך כונה בלא קריאה מאי שנא הכא דבעי תרתי,
דכתיב "על לבבך..." (פסוק ז) "ודברת בם", התם נמי הכתיב על לבבכם...
לדבר בם. ההוא בדברי תורה, והכי קאמר רחמנא אגמירו בניכו תורה פי
היכי דלגרסי בהו.

תנו רבנן (לעיל פסוק ד) "שמע ישראל" וגו', עד כאן (מצות) [צריכה] כונת
הלב דברי רבי מאיר. אמר רבא הלכה כרבי מאיר. תניא סומכוס בן יוסף
אומר, כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו. אמר רב אחא בר
יעקב, ובדלית, אמר רב אשי, ובלבד שלא יחטף בחיית. ובלבד שידיגיש
בדלית.

(במדבר טו, מ) "למען תזכרו", צריך להתיז בצי"ן.

רבי ירמיה הנה יתיב קמיה דרבי חי'א בר אבא, חזיה דקא מאריד טובא, אמר ליה לא צרכת, רק כדי שתמליכהו בשמים ובארץ וארבע רוחות העולם. אמר רבי יהודה, על לבבך בעמידה. אמר שמואל שמע ישראל וגו', זו היא קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא. אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה, בפסוקא קמא צערו, טפי לא תצערו.

רב הנה קרי קריאת שמע, ומחוי(ה) לבריה בידיה קבויטל בבי"ת. והתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר הקורץ בעיניו ומרמז בידיו וקורא קריאת שמע, עליו הכתוב אומר (ישעיה מג, כב) "ולא אתי קראת יעקב". לא קשיא, הא בפרק ראשון הא בפרק שני.

הני שמונה עשרה כנגד מי. אמר רבי הלל בריה דרבי שמואל בר נחמני כנגד שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד בספר תהלים (תהלים כט, י) ב"הבו לה' בני אלים". ורב יוסף אמר, כנגד שמונה עשרה אזכרות שבקריאת שמע. רבי יהושע בן לוי אמר, כנגד שמונה עשרה חליות שבשדרה. הני תמני סרי, תשע עשרה הון. אמר רבא, ברכת אפיקורוסים ביבנה תקנוה. כנגד מי תקנוה. לרבי הלל כנגד (שם, ג) "אל הכבוד הרעים". לרב יוסף כנגד אחד שבקריאת שמע. לרבי יהושע בן לוי כנגד חלי'א קטנה שבשדרה.

כנגד שמונה עשרה פעמים שאבות כתובין בתורה, אם יאמר לה אדם תשע עשרה הן אמר לו "והנה ה' נצב עליו" לית הוא מנהון, ואם יאמר לה שבע עשרה הן אמר לו, "ויקרא בהם שמי" מנהון. רבי שמואל בר נחמן אמר, כנגד שמונה עשר צוויין שכתובים בפרשת משכן שני (שמות לח, כג) מ"ואתו אהליאב" עד סיפיה דספרא.

רמז תתלז "ואהבת את ה' אלהיך", עשה מאהבה, הפר(ו)ש בין העושה מאהבה לעושה מיראה, העושה מאהבה ש'כרו כפול ומכפל, לפי שהוא אומר "את ה' אלהיך תירא", יש לה אדם מתירא מחברו, כשהוא (מצריכו) [מטריחו] מניחו והולך לו, אבל אתה עשה מאהבה, שאין לה אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה אלא במדת המקום בלבד.

דבר אחר "ואהבת את ה' אלהיך". אהבהו על הבריות פאברהם אביד ש'נאמר (בראשית יב, ה) "ואת הנפש אשר עשו בחרן", והלא אם מתפנסין

כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם לְבְרָאוֹת יִתּוּשׁ אֶחָד וְלִזְרֹק בּוֹ נִשְׁמָה אֵינָן יְכוּלִין [וְיִמָּה תִּלְמוּד לומר "וְנֹאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְוֹ"], אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהִיא אֲבֵרָהּ אֲבֵינוּ מְגִינָן וּמְכַנִּיסָן תַּחַת פְּנֵי הַשָּׁכִינָה.

"בְּכָל לְבָבְךָ". בְּשָׁנֵי יִצְרִיךָ, בְּיִצְרָר טוֹב וּבְיִצְרָר רַע. דְּבַר אַחַר "בְּכָל לְבָבְךָ". שְׁלֵא יִהְיֶה לְבָבְךָ חִלּוּק עַל הַמְּקוֹם. וּבְכָל נִפְשְׁךָ. אֲפֹלוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נִפְשְׁךָ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תְּהִלִּים מִד, כג) "כִּי עָלִיךָ הוֹרְגֵנוּ כָּל הַיּוֹם". רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן מְנַסֵּיאַ אוֹמֵר וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמֵר לוֹ לְאַדָּם לְהַרְגֵ בְּכָל יוֹם, אֶלָּא זֶה מִיֵּלָה. שְׁמַעוֹן בֶּן עֲזַאִי אוֹמֵר בְּכָל נִפְשְׁךָ, אֶהְיֶה עַד (שְׂיִצְא) [מִצְוִי] הַנֶּפֶשׁ. רַבִּי אֶלְיָעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר אִם נֹאֲמַר "בְּכָל נִפְשְׁךָ" לָמָּה נֹאֲמַר "בְּכָל מְאֹדְךָ", וְאִם נֹאֲמַר "בְּכָל מְאֹדְךָ" לָמָּה נֹאֲמַר "בְּכָל נִפְשְׁךָ", אֶלָּא יֵשׁ לָךְ אָדָם שְׂגוּפּוֹ חֲבִיב עָלָיו מְמֹמוֹנוֹ, לְכָךְ נֹאֲמַר "בְּכָל נִפְשְׁךָ", וְיֵשׁ לָךְ אָדָם שְׂמֹמוֹנוֹ חֲבִיב עָלָיו מְגוּפּוֹ, לְכָךְ נֹאֲמַר "בְּכָל מְאֹדְךָ". רַבִּי יַעֲקִיבָא אוֹמֵר, אִם נֹאֲמַר "בְּכָל נִפְשְׁךָ" קַל וְחֹמֶר בְּכָל מְאֹדְךָ, אֶלָּא בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד לָךְ, בֵּין בְּמִדַּת הַטוֹב בֵּין בְּמִדַּת הַפְּרַעְנוּת. וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר "כּוֹס יִשְׁוִעוֹת אֶשְׂאֵ" וְגו', (שֵׁם, ג-ד) "צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצֵא וּבִשֵׁם ה' אֶקְרָא", וְכֵן אֵיבּוֹב הוּא אוֹמֵר (אֵיבּוֹב א, כד) "ה' נָתַן וְה' לָקַח [יְהִי שֵׁם ה' מְבָרַךְ]", עַל מִדַּת הַטוֹב, קַל וְחֹמֶר עַל מִדַּת הַפְּרַעְנוּת, מָה אֲשֶׁתּוֹ אוֹמְרֵת לוֹ, (שֵׁם ב, ט) "עוֹדְךָ מִחֲזִיק בְּתַמְתְּךָ בָּרַךְ אֱלֹהִים וְמוֹת", וְמָה אָמַר לָהּ "כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבִלּוֹת תִּדְבְּרִי" וְגו'. אֲנִשֵׁי מְבוּל הָיוּ בּוֹעֲטִין בְּטוֹבָה וּכְשֶׁבָּאָה עֲלֵיהֶם הַפְּרַעְנוּת קִבְּלוּ עַל כְּרָחֵם, וְעוֹד קַל וְחֹמֶר, אִם מִי שְׁבוֹעֵט בְּטוֹבָה נֹאֶה בַּפְּרַעְנוּת, אָנוּ שְׂנֵאִים בְּטוֹבָה לֹא נִהְיֶה נֹאִים בַּפְּרַעְנוּת, וְהוּא שְׂאָמַר לָהּ "כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבִלּוֹת תִּדְבְּרִי".

וְעוֹד יִהְיֶה אָדָם שְׂמַח בְּיִסּוּרֵין מְבִטּוּבָה, שְׂאֵלוּ אָדָם בְּטוֹבָה כָּל יָמָיו אֵין נִמְחָל לוֹ עוֹוֹן שְׁבִידוֹ, וּבְמָה נִמְחָל לוֹ, בְּיִסּוּרֵין. רַבִּי אֶלְיָעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָרִי הוּא אוֹמֵר (מִשְׁלֵי ג, יב) "כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וּכְאֵב אֶת בֶּן יִרְצָה", מִי גָרַם לָבֶן שֶׁיִּתְרַצֶּה לָאֵב, הָיוּ אוֹמֵר אֵלוּ יִסּוּרֵין. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הָרִי הוּא אוֹמֵר "וְיִדְעֶתָ עִם לְבָבְךָ כִּי כֹאֲשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ" וְגו' וְלְבָבְךָ יוֹדֵעַ מַעֲשִׂים שְׁעֲשִׂיתָ וְיִסּוּרֵין שֶׁהִבֵּאתִי עָלֶיךָ, שְׁלֵא כְּנִגַּד מַעֲשִׂיךָ הִבֵּאתִי עָלֶיךָ יִסּוּרֵין. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חֲבִיבִין יִסּוּרֵין, שְׂשִׁמוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חָל עַל מִי שֶׁיִּסּוּרֵין בָּאֵין עָלָיו, שְׂנֵאֲמַר (שֵׁם) "ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרְךָ". [רַבִּי נֵתָן בְּרַבִּי יוֹסֵף אוֹמֵר, כְּשֵׁם שְׂבִרִית כְּרוּתָה לְאַרְצָא כְּדָ בְּרִית כְּרוּתָה

ליסורים, שְנֵאמַר "ה' אֱלֹהֵיךָ מִיִּסְרָד" [ואומר (שם, ז) "כִּי ה' אֱלֹהֵיךָ מִבִּיאָד אֶל אֶרֶץ טוֹבָה".

רבי שמעון בן יוחאי אומר, חֲבִיבֵינּוּ יִסּוּרִין, שְשֵׁלֵשׁ מִתְּנוֹת טוֹבוֹת נִתְּנוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל שְאֵמוֹת הָעוֹלָם מִתְּאוּיִן לָהֶן וְלֹא נִתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל אֲלָא עַל יְדֵי יִסּוּרִין, וְאֵלוֹ הֵן, תּוֹרָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעוֹלָם הַבָּא. תּוֹרָה מִנִּין. שְנֵאמַר "לְדַעַת חֲכָמָה וּמוֹסָר", וְאֹמֵר (תהלים צד, יב) "אֲשֶׁרִי הַגָּבֵר אֲשֶׁר תִּיִסְרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרַתְךָ תִּלְמָדְנִי". אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִנִּין. שְנֵאמַר (להלן ח, ה) "ה' אֱלֹהֵיךָ מִיִּסְרָד" וְאֹמֵר (להלן ח, ז) "כִּי ה' אֱלֹהֵיךָ מִבִּיאָד" וְגו'. עוֹלָם הַבָּא מִנִּין. שְנֵאמַר "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר וְדָרְךָ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוֹסָר", אִיזְהוּ דְבַר שֶׁהוּא מִבִּיא אֶת הָאָדָם לְעוֹלָם הַבָּא, הֵי הוּא אֹמֵר אֵלוֹ יִסּוּרִין. רַב נַחֲמָן אָמַר חֲבִיבֵינּוּ יִסּוּרִין, שְכַפְשָׁם שְקָרְבָנוֹת מְרָצִין, כְּדֵּי יִסּוּרִין מְרָצִין, בְּקָרְבָנוֹת הוּא אֹמֵר (ויקרא א, ד) "וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו", בְּיִסּוּרִין הוּא אֹמֵר "וְהֵם יִרְצוּ אֶת עֲוֹנֵם", וְעוֹד שֶׁהֵיִסּוּרִין מְרָצִין יוֹתֵר מִן הַקָּרְבָנוֹת, שֶׁהַקָּרְבָנוֹת בְּמִמּוֹן וְהֵיִסּוּרִין בְּגוּף. וְכֵן הוּא אֹמֵר (איוב ב, ד) "עוֹר בְּעַד עוֹר וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתּוֹן בְּעַד נַפְשׁוֹ".

וְכַבֵּר הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חוֹלָה וְנִכְנָסוּ רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּוֹן עֲזָרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא לְבַקְרוֹ. אָמַר לִיָּהּ רַבִּי טַרְפוֹן, רַבִּי, חֲבִיב אֶתָּה לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִגִּלְגַּל חַמָּה, שְגִלְגַּל חַמָּה מְאִיר בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאֶתָּה הָאֶרֶץ בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לִיָּהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּוֹן עֲזָרְיָה חֲבִיב אֶתָּה לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵאֵב וְאֵם, שְאֵב וְאֵם מִבִּיאִין חַיִּים בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאֶתָּה מִבִּיא אוֹתָם בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לִיָּהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חֲבִיב אֶתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִמִּימֵי גִשְׁמִים, שֶׁהַגִּשְׁמִים נוֹתְנִין חַיִּים בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאֶתָּה בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לִיָּהּ רַבִּי עֲקִיבָא, רַבִּי, חֲבִיבֵינּוּ יִסּוּרִין. אָמַר לִיָּהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְתַלְמִידָיו, סְמְכוּנִי, יֵשֵׁב לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אָמַר לִיָּהּ, עֲקִיבָא, אָמַר, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, הָרִי הוּא אֹמֵר (מ"ב כ"א, א) "בֵּן שְׁתַּיִם עֲשֶׂרָה שָׁנָה מְנַשֶּׂה בְמַלְכוֹ... וְחַמְשִׁים וְחַמֵּשׁ שָׁנָה מְלַךְ בִּירוּשָׁלַיִם", וְאֹמֵר "גַּם אֶלָּה מְשָׁלִי שְלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעֱתִיקוּ אֲנָשֵׁי חֲזָקָה", וְכִי עֲלֵתָה עַל לֵב שְחִזְקָה מְלָךְ יְהוּדָה לְמַד תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל וְלִמְנַשֶּׁה בְּנוֹ לֹא לְמַד תּוֹרָה, אֲלָא כָּל תִּלְמוּד שֶׁלְמָדוֹ וְכָל עָמַל שֶׁעָמַל בּוֹ לֹא הוֹעִיל לוֹ כְּלוּם אֲלָא הֵיִסּוּרִין, שְנֵאמַר (דחיי"ב לג, י-יג) "וַיִּדְבֵּר ה' אֶל מְנַשֶּׁה וְאָל עַמּוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ וְגו' וְכִהְיָה לוֹ חֶלֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו וְגו' וַיַּעֲתֵר לוֹ", הָא לְמַדְנֵי שְחִיבֵינּוּ יִסּוּרִין.

רבי מאיר אומר הרי הוא אומר וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ, כְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (ישעיה מא, ח) "אַבְרָהָם אוֹהֲבֵי", וּבְכָל נַפְשְׁךָ, כְּיִצְחָק שֶׁעֲקֵד עֲצָמוֹ עַל גְּבֵי הַמְּזֻבָּח, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כד, י) "וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יְדֹו" וְגו'. וּבְכָל מְאֹדְךָ, הֵיטֵב מוֹדָה לוֹ כְּיַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר "קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסָדִים" וְגו'.

תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות גזרה על ישראל שלא יתעסקו בתורה, מה עשה רבי עקיבא, הלך והקהיל קהלות ברבים וישב ועסק בתורה באפוס בן יהודה ומצאו, אמר ליה, עקיבא, אי אתה ירא מאמה זו. אמר ליה אתה פפוס בן יהודה שאומרים עליך שחכם אתה, אי אתה חכם אלא טפש, אמשל לך משל למה הדבר דומה, לשועל שהיה עובר על שפת הנחיר וראה דגים שהיו מתקבצים בים ורצים, אמר להם, מפני מה אתם רצים, אמרו לו מפני הרשתות והמכמורות שעושין לנו בני אדם, אמר להם עלו ליבשה ונדור אני ואתם כדרך שדרו אבותי ואבותיכם, אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, אי אתה אלא שוטה שבחיות, ומה עתה שאנו עומדין במקום חיותנו כך, אם אנו עולין ליבשה על אחת כמה וכמה. כך מה עכשיו שאנו עוסקין בתורה שפתנו בה (להלן ל, כ) "כי הוא חייך וארץ ימיד" אנו מתיראין, אם אנו פוסקין מן התורה על אחת כמה וכמה. לא היו ימים מועטים עד שתפסו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורין, ותפסו את פפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו, פפוס, על מה הביאותך בכאן, אמר לו, אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים. אמרו כשהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו מסרקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מכונן דעתו לקבל עליו על מלכות שמים באהבה. אמרו לו תלמידיו, רבינו, עד כאן. אמר להם, כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפלו נוטל את נפשך, ואמרתי מתי יבוא לידי ואקימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקימנו, אמרו, לא הספיק את הדבר עד שיצאה נשמתו באחד. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, זו תורה וזו שכרה, "ממתים ידך ה'" וכו', אמר להם הקדוש ברוך הוא "חלקם בחיים", יצאה בת קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שאתה מזמן לחיי העולם הבא.

"וְאַהֲבַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ", תִּהְיֶה מְאֹהֵב עַל הַבְּרִיּוֹת, וְיִרְחִיק אֶת עַצְמוֹ מִן הַעֲבִירָה וּמִן הַגָּזֵל מִיִּשְׂרָאֵל וּמִן הַעֹבְדֵי אֱלִילִים וּמִכָּל בְּנֵי אָדָם, שֶׁהַגֹּנֵב לְעֹבֵד אֱלִילִים סוֹף שְׂיִגְנֹב מִיִּשְׂרָאֵל וְהַגֹּזֵל לְעֹבֵד אֱלִילִים סוֹף שְׂיִגְזֹל לְיִשְׂרָאֵל, הַנִּשְׁבַּע לְעֹבֵד אֱלִילִים סוֹף שְׂיִשְׁבַּע לְיִשְׂרָאֵל וְהַמְכַחֵשׁ לְעֹבֵד אֱלִילִים סוֹף שְׂיִכְחִישׁ לְיִשְׂרָאֵל, וְהַשׁוֹפֵךְ דְּמֵי הָעֹבֵד אֱלִילִים סוֹף שְׂיִשְׁפֹּךְ דְּמֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נִתְּנָה תּוֹרָה אֶלָּא לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו סו, יט) "וְשָׁמַתִּי בָהֶם אוֹת וְגוֹ' וְהִגִּידוּ אֶת כְּבוֹדִי בְּגוֹיִם". מֵה בֵּין אֲהַבָּה לְיִרְאָה. מְשָׁלוֹ מְשָׁל לְמָה הַדְּבָר דּוֹמֵה לְמַלְךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים אֶחָד אוֹהֵב אֶת הַמֶּלֶךְ וּמִתְיָרָא מִמֶּנּוּ, וְאֶחָד מִתְיָרָא מִמֶּנּוּ וְאֵינוֹ אוֹהֵבוֹ, הֵלֶךְ הַמֶּלֶךְ לְמַדִּינַת הַיָּם הָאוֹהֵב אֶת הַמֶּלֶךְ וּמִתְיָרָא מִמֶּנּוּ עָמַד וְנָטַע גִּנּוֹת וּפְרָדְסִים וְכָל מֵינֵי מְגָדִים, וְהִיָּרָא וְאֵינוֹ אוֹהֵבוֹ יָשַׁב לוֹ וְלֹא עָשָׂה כְּלוּם, כִּיּוֹן שֶׁבָּא הַמֶּלֶךְ מִמַּדִּינַת הַיָּם רָאָה גִּנּוֹת וּפְרָדְסִים וְכָל מֵינֵי מְגָדִים, סָדַר לְפָנָיו כְּנֶגֶד דַּעְתּוֹ שֶׁל אוֹהֵב, כִּיּוֹן שֶׁנִּכְנַס הָאוֹהֵב לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וְרָאָה כֹּל מֵינֵי מְגָדִים סְדוּרִים לְפָנָיו נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ כְּנֶגֶד שְׂמֹחַתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְהִיָּרָא מִמֶּנּוּ וְאֵינוֹ אוֹהֵבוֹ כִּיּוֹן שֶׁנִּכְנַס הַמֶּלֶךְ לְבֵיתוֹ רָאָה כֹּל מֵינֵי חֲרָבוֹת כְּלָם, סָדַר לְפָנָיו כְּנֶגֶד דַּעְתּוֹ שֶׁל יָרָא, כִּיּוֹן שֶׁנִּכְנַס הִיָּרָא לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וְרָאָה כֹּל מֵינֵי חֲרָבוֹת סְדוּרִים לְפָנָיו נִזְדַּעְזַע דַּעְתּוֹ כְּנֶגֶד קִצְפוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיא, ה) "טָרַף נִתַּן לְיִרְאָיו" זֶה (הַעוֹלָם הַזֶּה) [מַדַּת הַדִּיוּן], הֵא לְמַדְתָּ שֶׁשָּׂכַר הָאוֹהֵב שְׁנֵי חֲלָקִים וּשְׂכָר הִיָּרָא חֶלֶק אֶחָד, לְפִיכָךְ לֹא זָכוּ עֹבְדֵי אֱלִילִים שְׂיֵאָכְלוּ אֶלָּא בַּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל יִשְׂרָאֵל זָכוּ שְׂיֵאָכְלוּ שְׁנֵי עוֹלָמִים.

זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב "מִיָּם רַבִּים לֹא יוֹכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֲהַבָּה" בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲנִי כְּפָרְתָן בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם, שְׂאִין מְלִין וְלֹא קוֹרִין וְלֹא שׁוֹנִין אֶלָּא בְּאֲהַבַת אֲבִיהֶם שְׂבִשְׂמִים, לְפִי שְׂאוּמֵר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּנִי, נִשְׁבַּע אֲנִי בְּכֶסֶף הַכְּבוֹד שְׁלִי, שֶׁאֶפְלוּ יַעֲמְדוּ עֹבְדֵי אֱלִילִים וְיִתְּנוּ כֶּסֶף וְזָהָב מִחַמְדֵיהֶם הַטּוֹבִים וְיֵאמְרוּ תָּן לָנוּ כְּתֵר בֵּית אֲהָרֹן וְכְתֵר בֵּית דָּוִד אֵינִי נוֹתֵן לָהֶם אֶפְלוּ דְבַר קָל מִבְּזֻתָּה שֶׁל תּוֹרָה. שׁוּב נִשְׁבַּע הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּכֶסֶף הַכְּבוֹד שְׁלוֹ, שֶׁאֶפְלוּ יַעֲמְדוּ עֹבְדֵי אֱלִילִים וְיִבְנוּ לִי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יוֹתֵר מִכֶּם וְיֵאמְרוּ תָּן לָנוּ כְּתֵר אֲהָרֹן וְכְתֵר בֵּית דָּוִד אֵינִי נוֹתֵן לָהֶם דְבַר קָל מִבְּזֻתָּה שֶׁל תּוֹרָה, לְכַךְ נֶאֱמַר "מִיָּם רַבִּים" וְגוֹ'.

"וְאֶהְבֶּתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ", מֵהוּ בְּכָל נַפְשְׁךָ. בְּכָל נַפְשׁ וְנַפְשׁ שֶׁבָרָא בְּךָ, עַל כָּל נְשִׁימָה שֶׁאָדָם מַעֲלָה חֵיב לְקַלֵּס אֶת יוֹצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קנ, ו) "כָּל הַנְּשִׁמָּה תִהְלֵל יְהוָה". אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַנְּפֹשׁ הַזֶּה שֶׁמְקַלְסֵת אוֹתָךְ עַד מְתִי הִיא נְתוּנָה בְּעַפְרָךְ. אָמַר לָהֶם גִּיַעֵץ הַקֶּץ וְנַפְשׁוֹתֵיהֶם שְׂמֵחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סא, י) "שׂוֹשׁ אֲשִׁישׁ בְּה' תִּגַּל נַפְשֵׁי בְּאֱלֹהֵי".

רמז תתלח "וְאֶהְבֶּתְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ", שֶׁיְהִי שֵׁם שְׁמַיִם מִתְאַהֵב עַל יְדֶךָ, שֶׁיְהִי אָדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה וְדְבוּרוֹ בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וּמִשְׁאֵו וּמִתְנֹנָה נְאֻחַ כְּשֶׁרוֹאִין שְׂנוּשָׂא וְנוֹתֵן בְּאֶמוּנָה מֵהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו, אֲשֶׁרֵי פְלוּנֵי שֶׁלְמַד תּוֹרָה אֲשֶׁרֵי אָבִיו שֶׁלְמַדוֹ תּוֹרָה אֲשֶׁרֵי רַבּוֹ שֶׁלְמַדוֹ תּוֹרָה אוֹי לָהֶם לְבְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לְמַדוֹ תּוֹרָה רְאוּ פְלוּנֵי שֶׁלְמַד תּוֹרָה כַּמָּה נְאֻחַ וְיָפִים מַעֲשָׂיו כַּמָּה מִתְקַנִּים דְּרַכְיוֹ, עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר (ישעיה מט, ג) "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אֵתְהָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאֵר", וּבְזִמּוֹן שֶׁאָדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה וְאִין מִקְחוֹ וּמִתְנֹנָה נְאֻחַ וְאִין מִשְׁאֵו וּמִתְנֹנָה בְּאֶמוּנָה וְאִין דְּבָרָיו בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת מֵהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו אוֹי לוֹ לְפְלוּנֵי שֶׁלְמַד תּוֹרָה, אוֹי לוֹ לְאָבִיו שֶׁלְמַדוֹ תּוֹרָה אוֹי לוֹ לְרַבּוֹ שֶׁלְמַדוֹ תּוֹרָה אֲשֶׁרֵיהֶם לְבְנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לְמַדוֹ תּוֹרָה רְאוּ פְלוּנֵי זֶה שֶׁלְמַד תּוֹרָה כַּמָּה מְכַעְרִים מַעֲשָׂיו כַּמָּה מְקַלְקֵלִין דְּרַכְיוֹ, וְעָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר "עִם ה' אֱלֹהֵי וּמִאֲרָצוֹ יִצְאוּ".

כִּי אֵתְהָ רַבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל מִתְרַפְּאִין חוּץ מֵאֱלִילִים וְגִלּוּי עֲרִיּוֹת וְשִׁפְיכוֹת דְּמַיִם. אֱלִילִים, דְּתַנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אִם נֶאֱמַר "בְּכָל נַפְשְׁךָ" [לְמָה נֶאֱמַר "בְּכָל מְאֻדְךָ" וְאִם נֶאֱמַר "בְּכָל מְאֻדְךָ" לְמָה נֶאֱמַר "בְּכָל נַפְשְׁךָ", אֵלֹא לוֹמַר לָךְ אִם יֵשׁ אָדָם שְׂגוּפוֹ חֵיבֵיב עָלָיו מִמְמוֹנוֹ לְכַד נֶאֱמַר "בְּכָל נַפְשְׁךָ", וְיֵשׁ אָדָם שֶׁמְמוֹנוֹ חֵיבֵיב עָלָיו מְגוּפוֹ לְכַד נֶאֱמַר "בְּכָל מְאֻדְךָ"]. גִּלּוּי עֲרִיּוֹת וְשִׁפְיכוֹת דְּמַיִם, דְּתַנְיָא רַבִּי (אֱלִיעֶזֶר) אוֹמֵר, (להלן כב, כו) "כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְהוֹ וְרַצְחוֹ נַפְשׁ", וְכִי מָה עֲנִין רוֹצֵחַ אֵצֶל נַעֲרָה הַמְּאֻרְסָה, אֵלֹא הָרִי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לְמַד, מִקִּישׁ רוֹצֵחַ לְנַעֲרָה הַמְּאֻרְסָה מֵהַ נַעֲרָה הַמְּאֻרְסָה נִתֵּן לְהַצִּילָה בְּנַפְשׁוֹ אִף רוֹצֵחַ נִתֵּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ, וּמִקִּישׁ נַעֲרָה הַמְּאֻרְסָה לְרוֹצֵחַ, מֵהַ רוֹצֵחַ יִהְרֵג וְאֵל יַעֲבֹר אִף נַעֲרָה הַמְּאֻרְסָה תִּהְרֵג וְאֵל תַּעֲבֹר. וְרוֹצֵחַ גּוֹפִיָה מְנַא לָן. סְבָרָא הוּא, כִּי הֵהוּא דְאֵתְהָ לְקַמִּיָה דְרַבָּא, אָמַר לֵיה מְרִי דוֹרְאֵי אָמַר לִי זֵיל קְטִילִיה לְפִלְגְנִיא וְאִי לָךְ, קְטִילִנָא לָךְ אָמַר לֵיה לְקַטְלָךְ וְלֹא תִקְטַל, מֵאִי חֲזִית דְּדָמָא דִּידְךָ סַמְק טְפִי, דְלָמָא דְמָא דְהֵהוּא גְבָרָא סַמְק טְפִי.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוּצָדֵק, נִמְנוּ וְגִמְרוּ בְעֵלִית בֵּית נִתְזָה בְּלוּד, כָּל עֲבִירוֹת שְׁבִיתוֹרָה אִם אוֹמְרִים לוֹ לְאָדָם עֵבֶר וְאֵל תִּהְרַג, יַעֲבֵר וְאֵל יִהְרַג, חוּץ מֵאֱלִילִים גְּלוּי עֲרִיּוֹת וְשִׁפְיֹכוֹת דָּמִים. וְאֱלִילִים לֹא, וְהִתְנַנָּא הֵיךְ רַבִּי שְׁמַעְיָאל אוֹמֵר מִנֵּיין שָׂאִם אָמְרוּ לוֹ לְאָדָם עֵבֶד אֱלִילִים וְאֵל תִּהְרַג, מִנֵּיין שְׁיַעֲבֵר וְאֵל יִהְרַג, תִּלְמוּד לומר "וְחֵי בְהֵם", יְכוּל אֶפְלוּ בְּפִרְהֶסְיָא, תִּלְמוּד לומר (שם כב, לב) "וְלֹא תִחַלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי". אֵינְהוּ דְאָמְרֵי כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּתַנָּיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אִם נֶאֱמַר "בְּכָל נִפְשָׁךְ" וְכוּי (פְּדֻלְעִיל), כִּי אֵתָא רַב דִּימֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שְׁלֵא בְּשַׁעַת הַשְּׁמַד, אֲבָל בְּשַׁעַת הַשְּׁמַד אֶפְלוּ לְשִׁנּוּי עֲרֻקְתָּא דְמִסְאָנָא יִהְרַג וְאֵל יַעֲבֵר. כִּי אֵתָא רַבִּין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֶפְלוּ שְׁלֵא בְּשַׁעַת הַשְּׁמַד לֹא אָמְרוּ אֶלָּא בְּצַנְעָא, אֲבָל בְּפִרְהֶסְיָא לֹא. וְכַמָּה פִּרְהֶסְיָא. עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם. פְּשִׁיטָא, יִשְׂרָאֵלִים בְּעִינָן, דְּכָתִיב (שם) "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". בְּעֵי רַבִּי יִרְמְיָהוּ תִשְׁעָה יִשְׂרָאֵלִים וְכוּתֵי אֶחָד מֵהוּ. תָּא שְׁמַע דְּתַנִּי (רַבִּינָאִי) [רַב יְנָאִי] אַחוּהּ דְּרַבִּי חִיָּא בַר אַבָּא, אֵתָא "תוֹךְ תוֹךְ", "מִהַבְּדֻלוּ מִתוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת", מַה לְהֵלֵן עֲשָׂרָה וְכִלְהוּ מִיִּשְׂרָאֵל, אִף כָּאֵן עֲשָׂרָה וְכִלְהוּ מִיִּשְׂרָאֵל. וְהָא אָסְתֵּר פִּרְהֶסְיָא הוּאִי. אָסְתֵּר קִרְקַע עוֹלָם הֵיִתָּהּ. רַבָּא אָמַר, הִנָּאת עֲצָמוּ שְׂאֲנִי, דָּאִי לֹא תִימָא הֵכִי (נְמִי) [הֵנִי] קוֹאֲקִי וְדִימוֹנְקִי הֵיכִי יְהִיבֵן לְהוּ, [אֶלָּא הִנָּאת עֲצָמוּ שְׂאֲנִי, הֵכִי נְמִי הִנָּאת עֲצָמוּ שְׂאֲנִי]. וְאִזְדָּא רַבָּא לְטַעֲמִיָּה, דְאָמַר רַבָּא הָאִי עוֹבֵד אֱלִילִים דְאָמַר לִיהּ לְיִשְׂרָאֵל קִטְל אֶסְפִּסְתָּא [בְּשַׁבְתָּא] וְשִׁדִּי לְחִיוֹתָא וְאִי לֹא קִטְלִנָּא לָךְ, לְקִטְל וְלֹא לְקִטְלִיָּהּ, שְׁדִי לְנַהֲרָא לְקִטְלִיָּהּ וְלֹא לְקִטְל, מֵאִי טַעֲמָא לְעִבּוּרֵי מִלְתָּא קָא בְּעֵי.

רמז תתלט "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", לָמָּה נֶאֱמַר. לָפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר וְאֵהֱבֵת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ אֵינִי יוֹדֵעַ כִּיצַד לְאַהֲב, תִּלְמוּד לומר "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", תַּן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לִבָּךְ שְׁמַתוֹךְ כִּךְ אֵתָהּ מִכִּיר אֶת מִי שְׂאָמַר וְהֵיךְ הָעוֹלָם וּמִדְּבַק בְּדַרְכֵי.

רמז תתמ "אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצוּךְ הַיּוֹם", שְׁלֵא יְהֵא בְּעִינֵיךָ כְּדִיוֹטְגָמָא יִשְׁנָה שְׂאִין הַפֵּל סוֹפְנִין אוֹתָהּ, אֶלָּא כְּחֻדְשָׁה שֶׁהַפֵּל רָצִין לְקִרְאָתָהּ. עַל לְבָבְךָ. מִכָּאֵן הֵיךְ רַבִּי יֹאשְׁיָה אוֹמֵר צְרִיךְ אָדָם לְהִשְׁבִּיעַ אֶת יָצְרוֹ, שְׁכֵן אֵתָהּ מוֹצָא בְּכָל הַצְּדִיקִים שְׁמִשְׁבִּיעִין אֶת יָצְרוֹ, בְּאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר (בְּרֵאשִׁית יד, כד) "הִרְיַמְתִּי יָדִי". בְּבַעַז הוּא אוֹמֵר (רוֹת ג, יג) "חֵי ה' שְׁכָבִי עַד הַבֹּקֶר", בְּדוּד הוּא אוֹמֵר (שׁ"א כו, י) "חֵי ה' כִּי אִם- ה' יִגְפְּנוּ", בְּאֱלִישָׁע הוּא אוֹמֵר "חֵי ה' "

אֲשֶׁר עֲמַדְתִּי לְפָנָיו אִם אֶקַח", וְכֹשֶׁם שֶׁהַצְּדִיקִים מִשְׁבִּיעִין יֶצְרֶן שְׁלֹא לַעֲשׂוֹת כָּדָה הֶרְשָׁעִים מִשְׁבִּיעִין יֶצְרֶן לַעֲשׂוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם, כ) "חִי ה' כִּי אִם רָצִיתִי אֲחַרְיוּ וְלִקְחֹתִי (מִיָּדוּ) [מֵאֵתוֹ] מֵאוֹמֶה".

אָמַר רַב סַפְרָא מִשׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא מֵאֵי דְכָתִיב "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַבְיָהּ וְדַבַּרְתֶּם בָּס" אֵל תִּקְרִי וְשִׁנַּנְתֶּם אֶלָּא וְשִׁלְשַׁתֶּם, לְעוֹלָם יִשְׁלַשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו שְׁלִישׁ בַּמִּקְרָא שְׁלִישׁ בַּמִּשְׁנָה וְשְׁלִישׁ בַּתְּלֻמוּד. וּמִי יָדַע כִּמָּה חָיִי. לֹא צָרִיכָא, לְיוֹמִי. תַּנּוּ רַבָּנָן "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַבְיָהּ", שֶׁיְהִי דְבַרִּי תוֹרָה מִחֲדָדִין בְּפִידָה, שְׂאִם יִשְׁאַלְךָ אָדָם [דְּבַר] אֵל תִּגְמַגֵּם אֶלָּא אָמַר לוֹ מִיָּד, שֶׁנֶּאֱמַר "אָמַר לְחֶכְמָה אַחֲוֹתִי אֶת". וְאוֹמֵר (שם, ג) "קִשְׁרָם עַל אֶצְבְּעֹתֶיךָ כְּתָבָם עַל לִוְחֵ לְבָבְךָ". וְאוֹמֵר (תהלים קכז, ד) "כִּחְצִים בְּיַד גְּבוּר". וְאוֹמֵר "אֲשֶׁרִי הִגְבַּר אֲשֶׁר מִלֹּא אֶת אֲשֶׁפְתּוֹ מִהֶם לֹא יִבְשׁוּ כִּי יִדְבְּרוּ אֶת אוֹיְבֵים בְּשַׁעֲרֵי". [מֵאֵי "אֶת אוֹיְבֵים בְּשַׁעֲרֵי"]. אָמַר רַבִּי חִיָּא אֶפְלוּ הָאֵב וּבְנֵי הָרַב וְתִלְמִידוֹ שְׁעוֹסְקִים בַּתוֹרָה בְּשַׁעֲרֵי אֶחָד נַעֲשׂוּ אוֹיְבֵים זֶה לָזֶה (וְאוֹמֵר רַבָּא) וְאֵינָם זָזִין מִשָּׂם עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ אוֹהֲבֵים זֶה לָזֶה, דְּכָתִיב (במדבר כא, יד) "אֶת וְהֵב בְּסוּפָה", אֵל תִּקְרִי "בְּסוּפָה" אֶלָּא "בְּסוּפָה".

רמז תתמא "וְשִׁנַּנְתֶּם", אֵלּוּ בְּשִׁנּוֹן וְאִין (שמות יג, ב) "קִדְשׁ לִי כָּל בְּכוֹר" (שם, יא) "וְהָיָה כִּי יִבְיָאָךָ בְּשִׁנּוֹן. שֶׁהָיָה בְּדִין אִם "וַיֹּאמֶר" שֶׁאֵינִי בְּקִשְׁיָרָה יִשְׁנֵנוּ בְּשִׁנּוֹן, "קִדְשׁ", "וְהָיָה כִּי יִבְיָאָךָ" שֶׁיִּשְׁנֵן בְּקִשְׁיָרָה אֵינִי דִין שֶׁיְהִי בְּשִׁנּוֹן, תְּלֻמוּד לֹמַר "וְשִׁנַּנְתֶּם", אֵלּוּ בְּשִׁנּוֹן וְאִין "קִדְשׁ" "וְהָיָה כִּי יִבְיָאָךָ" בְּשִׁנּוֹן. וְעַדִּין אֲנִי אוֹמֵר "וַיֹּאמֶר" שֶׁקִּדְמוּהָ מְצוּוֹת אַחֲרוֹת הָרִי הוּא בְּשִׁנּוֹן, עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת שֶׁלֹּא קִדְמוּם מְצוּוֹת אַחֲרוֹת אֵינִי דִין שֶׁיְהִי בְּשִׁנּוֹן. אֲמַרְתָּ, קַל וְחֹמֶר, אִם "קִדְשׁ לִי" "וְהָיָה כִּי יִבְיָאָךָ" שֶׁהֵם בְּקִשְׁיָרָה אֵינִי בְּשִׁנּוֹן, עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת שֶׁאֵינָם בְּקִשְׁיָרָה אֵינִי דִין שֶׁלֹּא יְהִי בְּשִׁנּוֹן. הָרִי "וַיֹּאמֶר" יוֹכִיחַ לַעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת שֶׁאֵף עַל פִּי שֶׁאֵינִי בְּקִשְׁיָרָה שֶׁיְהִי בְּשִׁנּוֹן. תְּלֻמוּד לֹמַר "וְשִׁנַּנְתֶּם" וְכוּ'.

"לְבַבְיָהּ", אֵלּוּ תְּלֻמִּידָיָהּ. וְכֵן אֶתְהָ מוֹצֵא בְּכָל מְקוֹם, שֶׁהַתְּלֻמִּידִים קְרוּיִים בְּנִים שֶׁנֶּאֱמַר "בְּנִים אַתֶּם", (מ"ב ב, ג) "וַיִּצְאוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּבֵית אֵל", וְכִי בְּנֵי הַנְּבִיאִים, הָיוּ וְהֵלֵא תְּלֻמִּידִים הָיוּ, [אֶלָּא מִכָּאן שֶׁהַתְּלֻמִּידִים קְרוּיִים בְּנִים]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, "וַיִּגְשׂוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בִּירֵחוֹ", וְכֵן אֶתְהָ מוֹצֵא חֲזָקָהּ מְלֻךְ יְהוּדָה שֶׁלְּמַד תוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל וּקְרָאן בְּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר

(דבה"ב כט, יא) "בְּנֵי עֵתָה אֵל תִּשְׁלוּ". וְכֵשֶׁם שֶׁהַתְּלַמִּידִים קְרוּיִים בְּנִים כָּךְ הָרַב קְרוּי אָב, שְׁנֵאֲמַר (מ"ב ד, יב) "וְאֵלִישֶׁע רֹאֵה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי". וְאוֹמֵר "וְאֵלִישֶׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ (וַיָּבֵא) [וַיֵּרֵד] אֵלָיו [וַיֹּאשֻׁ] מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבֶד (וַיִּפֹּל) עַל פָּנָיו וַיֹּאמֶר אָבִי אָבִי".

רמז תתמב "וְדַבַּרְתָּ בָּם", עֲשֵׂה אוֹתָם עֵיקָר וְאֵל תַּעֲשֵׂם טַפַּל, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִשְׁאַף וּמִתְנַף אֶלָּא בְּהֵן שֶׁלֹּא תַעְרַב בָּהֶם דְּבָרִים אַחֲרִים, שֶׁלֹּא תֹאמַר לְמִדְּתֵי חֲכָמַת יִשְׂרָאֵל אֵלֶיךָ וְאֵלְמַד חֲכָמַת הָעוֹלָם, תִּלְמוּד לּוֹמֵר (וַיִּקְרָא יח, ד) "לְלַכֵּת בָּהֶם", וְלֹא לְהַפְטִיר מֵהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מִשְׁלֵי ה, יז) "יִהְיוּ לָךְ לְבַדָּךְ" וְגו', [בְּשִׁבְתָּךְ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתָּךְ בְּדַרְדָּךְ], וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שִׁם ו, כב) "בְּהִתְהַלֵּכְךָ תִּנְחָה אֶתְּךָ", בְּעוֹלָם הַזֶּה, "בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ", בְּשַׁעַת מִיתָה, "וְהִקְיִצְוֶת", לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, "הִיא תִּשְׁיַחֲךָ", לְעוֹלָם הַבָּא.

"וּבְשִׁכְבְּךָ", יְכוֹל אֶפְלוֹ שֶׁכַּב בְּחֲצֵי הַיּוֹם. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וּבְקוּמָךְ". יְכוֹל אֶפְלוֹ עֲמַד בְּחֲצֵי הַיּוֹם. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "בְּשִׁבְתָּךְ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתָּךְ בְּדַרְדָּךְ", דַּרְךְ אַרְץ דְּבָרָה תּוֹרָה. וַיְכַבֵּר הָיָה רַבִּי יִשְׁמַעֵאל מִטָּה וְדוֹרֵשׁ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה זְקוּף, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע זְקוּף רַבִּי יִשְׁמַעֵאל וְהָטָה רַבִּי אֶלְעָזָר. אָמַר לִיהִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל, מַה זֶה אֶלְעָזָר. אָמַר לִיהִי, יִשְׁמַעֵאל אַחִי, מִשָּׁל אוֹמְרִים לְאַחַד מִפְּנֵי מָה זְקוּף מְגַדֵּל, אָמַר לָהֶם יִהְיֶה אֶלְעָזָר מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַמְּשִׁיחִיתִים. אָמַר לִיהִי, אֲתָה הִטִּיתָ כְּדַבְּרֵי בֵּית שְׁמַאי וְאֲנִי נִזְקַפְתִּי כְּדַבְּרֵי בֵּית הַלֵּל. דָּבָר אַחֵר שֶׁלֹּא יִקְבַע הַדְּבָר חוּבָה, שֶׁבֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים בְּעָרַב כָּל אָדָם יִטּוּ וַיִּקְרָאוּ וַיִּבְבְּקוּ יַעֲמְדוּ.

תְּנוּ רַבָּנוּ "וְדַבַּרְתָּ בָּם" וְלֹא בְּתַפְלָה, בָּם יֵשׁ לָךְ רְשׁוּת לְדַבֵּר, וְלֹא בְּדַבְּרִים אַחֲרִים. רַבִּי אַחָא אָמַר, "וְדַבַּרְתָּ בָּם", עֲשֵׂה אוֹתָם קְבַע. אָמַר (רַבָּה) [רַבָּא] הִסָּח שִׁיחַת חָלִין עוֹבֵר בְּעֵשֶׂה, שְׁנֵאֲמַר "וְדַבַּרְתָּ בָּם", 'בָּם' וְלֹא בְּדַבְּרִים אַחֲרִים. רַב אַחָא בַר יַעֲקֹב אָמַר, עוֹבֵר בְּלֹא, שְׁנֵאֲמַר "כָּל-הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא יוֹכֵל אִישׁ לְדַבֵּר".

רַבִּי יוֹנָה מְשַׁתְּעִי, וְדַבַּרְתָּ בָּם מְכַלֵּל שְׂיֵשׁ לָךְ רְשׁוּת לְדַבֵּר בָּם.

הַקּוֹרָא אֶת שְׁמַע וּפָגַע בּוֹ רַבּוֹ אוֹ מִי שֶׁגָּדוֹל הַיָּמֵנוּ, בְּפָרְקִים שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכְּבוֹד וְאִין צָרִיךְ לּוֹמֵר שְׁמַשִּׁיב. בְּאֶמְצַע שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַיָּרְאָה וְאִין צָרִיךְ לּוֹמֵר שְׁמַשִּׁיב דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּאֶמְצַע שׁוֹאֵל מִפְּנֵי

הִירָאָה וּמְשִׁיב מִפְּנֵי הַכְּבוֹד, בְּפָרְקִים שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכְּבוֹד וּמְשִׁיב שְׁלוֹם לְכָל אָדָם.

בֵּית שְׂמַאי אוֹמְרִים בְּעֶרְב כֹּל אָדָם יֵטָה וַיִּקְרָא וּבִבְקָר יַעֲמֹד, שְׁנֵאָמַר "וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוֹמְךָ". וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים, כֹּל אָדָם קוֹרָא כְּדַרְכוֹ, שְׁנֵאָמַר "וּבִלְכֻתְךָ בְּדַרְךָ", אִם כֵּן לָמָּה נֵאָמַר "בְּשִׁכְבְּךָ וּבְקוֹמְךָ", בְּשַׁעַה שְׁבַגְנִי אָדָם שׁוֹכְבִים וּבְשַׁעַה שְׁבַגְנִי אָדָם עוֹמְדִים. בְּשִׁלְמָא בֵּית הֵלֵל קְאָמְרִי טַעֲמָא דִּידְהוּ וְטַעֲמָא דְבֵית שְׂמַאי, אֶלְא בֵּית שְׂמַאי מַאי טַעֲמָא לָא אָמְרִי כְּבֵית הֵלֵל. אָמְרִי לָךְ בֵּית שְׂמַאי, אִי סְלָקָא דַּעְתְּךָ לְהַכִּי הוּא דַּאֲתָא, לְכַתּוּב רַחֲמֵנָא בְּבִקְרָא וּבְעֶרְב בְּשִׁכְבְּךָ וּבְקוֹמְךָ לָמָּה לִי, שְׁמַע מִ(וּ)נָה שְׁכִיבָה שְׁכִיבָה מִמָּשׁ, קִימָה קִימָה מִמָּשׁ. (וּבֵית הֵלֵל, כָּתַב וּבִלְכֻתְךָ בְּדַרְךָ), וּבֵית שְׂמַאי [הָאִי וּבִלְכֻתְךָ בְּדַרְךָ מַאי עֲבִיד לִיה]. מִבְּעֵי לִיה לְכַדְתַּנְגָּא בְּשַׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ, פָּרֵט לְחַתָּן הַכּוֹנֵס אֶת הַבְּתוּלָה, פְּטוּר, וּבִלְכֻתְךָ בְּדַרְךָ, פָּרֵט לְעוֹסֵק בְּדַבַּר מִצְוָה, דְּלְכַתּוּב רַחֲמֵנָא בְּלֻכְתָּ וּבְשַׁבְתָּ, מַאי בְּשַׁבְתְּךָ וּבִלְכֻתְךָ, בְּשַׁבְתָּ וּבְלֻכְתָּ דִּידְךָ הוּא דְמַחֲיִבְתָּ, הָא בְּשַׁבְתָּ וּבְלֻכְתָּ דְמִצְוָה פְּטוּרְתָּ. וּבֵית הֵלֵל, הָא כְּתִיב בְּשַׁבְתְּךָ וּבִלְכֻתְךָ, בְּדַרְךָ לָמָּה לִי, שְׁמַע מִ(וּ)נָה.

מַאימְתֵי קוֹרִין אֶת שְׁמַע בְּעֶרְבִין, מְשַׁעַה שְׁהַכְהֵנִים נִכְנָסִין לְאָכֵל בְּתַרוּמָתוֹן עַד סוּף הָאֲשִׁמוּרָה הָרֵאשׁוֹנָה, דְּבַרִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים עַד חֲצוֹת. רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר עַד שְׁיַעֲלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר. תַּנָּא אֶקְרָא קְאִי, דְּכַתִּיב "בְּשִׁכְבְּךָ וּבְקוֹמְךָ".

"בְּשִׁכְבְּךָ וּבְקוֹמְךָ" הֵנִי מִצְוֹת עֲשֵׂה שְׁהִזְמִן גְּרָמָא, וְהִנֵּנוּ דַתְּנִן נְשִׁים וְעַבְדִּים וְקִטְנִים פְּטוּרִין מִקְרִיאַת שְׁמַע וּמִן הַתַּפְּלִין.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵיזְהוּ בֶן עוֹלָם הַבָּא, זֶה הַסּוּמָךְ גְּאֵלָה שֶׁל עַרְבִית לְתַפְּלָה שֶׁל עַרְבִית. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִי אוֹמֵר תַּפְּלוֹת בְּאֶמְצַע תַּקְנּוּם. בְּמַאי קַמְפְּלָגִי. אֲבַעִית אֵימָא סְבָרָא, וְאִבְעִית אֵימָא קָרָא. אֲבַעִית אֵימָא סְבָרָא, דְּרַבִּי יוֹחָנָן סְבָר גְּאֵלָה מֵאוֹרְתָא נְמִי הוּאִי, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִי סְבָר גְּאֵלָה מֵאוֹרְתָא לָא הוּאִי. וְאֲבַעִית אֵימָא קָרָא, בְּשִׁכְבְּךָ וּבְקוֹמְךָ, רַבִּי יוֹחָנָן סְבָר מִקִּישׁ שְׁכִיבָה לְקִימָה, מַה קִימָה קְרִיאַת שְׁמַע וְאַחַר כֵּן תַּפְּלָה אֶף שְׁכִיבָה קְרִיאַת שְׁמַע וְאַחַר כֵּן תַּפְּלָה, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִי סְבָר מַה קִימָה קְרִיאַת שְׁמַע סְמוּךְ לְמִטָּתוֹ אֶף שְׁכִיבָה קְרִיאַת שְׁמַע סְמוּךְ לְמִטָּתוֹ, וְהִשְׁפִּיבְנוּ, כִּינּוּן

דקבעוה רבנן בגאולה כגאולה אריכתא דמיא, וכו' בשחרית בתפלה הוא
אומר ה' שפתי תפתח, כיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא.

ח "וקשרתם", אלו בקשירה ואין "ויאמר" בקשירה, שהיה בדין אם
"קדש ליי" "והיה כי יביאך" שאינן בשנון, הרי הן בקשירה, "ויאמר"
שהוא בשנון אינו דין שיהא בקשירה, תלמוד לומר "וקשרתם", אלו
בקשירה ואין "ויאמר" בקשירה. ועדן אני אומר אם "קדש ליי" "והיה
כי יביאך" שקדמום מצוות אחרות הרי הן בקשירה, עשרת הדברות שלא
קדמום מצוות אחרות אינו דין שיהו בקשירה, אמרת קל וחמר אם
"ויאמר" שהוא בשנון אינו בקשירה, עשרת הדברות שאינן בשנון אינו
דין שלא יהו בקשירה. והרי קדש לי והיה כי יביאך יוכיח שאינן בשנון
והרי הן בקשירה והן יוכיחו לעשרת הדברות שאף על פי שאינן בשנון יהו
בקשירה. תלמוד לומר "וקשרתם", אלו בקשירה ואין עשרת הדברות
בקשירה.

"וקשרתם לאות על ידך", כרף אחד של ארבע טוטפות, שהיה בדין הואיל
ואמרה תורה הן תפלין ביד ותן תפלין בראש מה של ראש ארבע טוטפות
אף של יד ארבע טוטפות, תלמוד לומר וקשרתם לאות על ידך וכו'
(כדכתוב ברמז רכ"א).

רמז תתמוג הכל חיבין בתפלין, כהנים לויים וישראלים. פשיטא. כהנים
אצטריכא ליה, סלקא דעתך אמינא הואיל דכתיב "וקשרתם לאות על
ידך" וגו' כל שישנו במצוה דיד איתיה במצוה דראש והני כהנים הואיל
וליתנהו במצוה דיד, דכתיב (ויקרא ו, ג) "ולבש על בשרו" שלא יהא דבר
חוץ בינו לבין בשרו, אימא במצוה דראש נמי לא לחיבו, קא משמע לן
דלא מעכבי אהדדי, דתנן תפלה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש
אינה מעכבת של יד. ומאי שנא דיד, דכתיב "ולבש" שלא יהא דבר חוץ
בינו לבין בשרו, דראש נמי הכתיב "ושמת המצנפת על ראשו". תנא שערו
היה נראה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפלין.

רמז תתמד "והיו לטטפת בין עיניך", תנא דבי רבי ישמעאל יוצא אדם
בתפלין ערב שבת עם חשכה. מאי טעמא. כיון דאמר (רבא) [רבה] בר רב
הונא חיב אדם למשמש בתפלין כל שעה ושעה קל וחמר מציץ ומה ציץ
שאינו בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה (שמות כח, לח) "והיה על מצחו

תמיד" תפלין שיש בה כמה אזכרות על אחת כמה וכמה, הלכך מדכר דכיר להו.

ט "וכתבתם", שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו, אפלו כתב אחד מעבב, ארבע פרשיות שבתפלין מעכבות זו את זו.

תנו רבנן, "וכתבתם" יכול וכתבנה על האבנים, ודין הוא נאמר כאן כתיבה ונאמר להלן כתיבה מה להלן על הספר אף כאן על הספר, או כלך לך לדרך זו נאמר כאן כתיבה ונאמר להלן כתיבה מה להלן על האבנים אף כאן על האבנים. נראה למי דומה, דנין כתיבה הנוהגת לדורות מכתובה הנוהגת לדורות ואין דנין כתיבה הנוהגת לדורות מכתובה שאינה נוהגת לדורות וכמה שנאמר להלן (ירמיה לו, יח) "ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כוונתב על הספר בדיו". אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, רחמנא אמר "על מזוזות" ואת אמרת גילף כתיבה כתיבה. אמר קרא "וכתבתם" כתיבה תמה והדר על מזוזות. ומאחר דכתיב ["וכתבתם"], האי גזירה שנה למה לי אי לאו גזירה שנה הוה אמינא לכתבה (אבבא) [אאבנא] ולקבעה אסיפא, קא משמע לן.

תנא רבי (יאשיה) [אושעגא] קמיה דרבא, וכתבתם הכל בכתיבה אפלו צנאות. אמר ליה דאמר לך מני, רבי יהודה היא, דשמעין ליה גבי סוטה דאמר אלות כותב, צנאות אינו כותב, התם טעמא מאי משום דכתיב "וכתב", אבל הכא דכתיב "וכתבתם" אפלו צנאות נמי. והא טעמא דרבי יהודה התם משום דכתיב "אלות", [אלות אין צנאות לא] והכא לא כתיב, אלא אצטריך, סלקא דעתך אמינא גילף כתיבה כתיבה מסוטה, מה התם צנאות לא אף הכא נמי, כתב רחמנא וכתבתם, [אפלו צנאות].

"וכתבתם", (פדי) שיתהא כתיבה תמה, שלא יכתב אלפיין עיניין עיניין אלפיין, בתיין כפיין כפיין בתיין, גימליין צדיין צדיין גימליין, דלתיין רישיין רישיין דלתיין ההיין חיתייין חיתייין ההיין, ואויין יודיין יודיין ואויין, זיניין נוניין נוניין זיניין, טיתיין פאיין פאיין טיתיין, פשוטין כפופין כפופין פשוטין, ממיין סמכיין סמכיין ממיין, סתומין פתוחין פתוחין סתומין, פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה, סתומה לא יעשנה פתוחה. כתבה כשירה או שכתב השירה פיוצא בה, או שכתב שלא בדיו, או שכתב את האזכרות בזהב, הרי אלו יגנזו.

תני רב (חנינא) [חנינא] בריה דרבא מפרשנא, ספר תורה תפלין ומזוזות שכתבו אפיקורוס כותי ועבד ואשה וקטן וישראל מומר, פסולין. שנאמר "ויקשרתם וכתבתם", כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה.

תנו רבנן "בשעריד", אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי [מדינות ואחד שערי] עירות, חביבין במזוזה, שנאמר "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". אמר ליה אבוי לרב ספרא הני אבולי דמחוזה מאי טעמא לא עבדי להו רבנן מזוזה. אמר (רבא) [אבוי] משום סכנא, דתנא מזוזות יחיד נבדקת (פעם אחת) [פעמים] בשבוע, של רבים נבדקת פעמים ביובל, ואמר רב יהודה מעשה בארטבין אחד שהיה בודק את המזוזות בשוק העליון של צפורי ומצאו קסדור אחד ונטל ממנו אלף זוז. תנא בית שהנשים נאותות בה פטורי מן המזוזה. רב יהודה אמר מקום שמתקשטות בהן, רב כהנא אמר מקום שרוחצות בהן, תנא, ביתך ביתך המיחד לה, פרט לבית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות, שפטורין מן המזוזה, ויש מחיבין. באמת אמרו בית הכסא ובית הבורסקי ובית המרחץ ובית הטבילה ושהנשים נאותות בהן, פטורין מן המזוזה. רב כהנא מתרץ לטעמיה, ביתך, ביתך המיחד לה פרט לבית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצר שפטורין מן המזוזה בסתם, ויש מחיבין, באמת אמרו בית המרחץ ובית הבורסקי [ובית הכסא] ובית הטבילה ושהנשים נאותות בהן פטורות מן המזוזה. ומאי נאותין, רוחצין ואשמעינן מרחץ דרבים ומרחץ דיחיד, סלקא דעתך אמינא מרחץ דרבים נפיש זיהמיה אבל מרחץ דיחיד [דלא נפיש זיהמיה אימא] לחיב קא משמע לן. רבוי (יהודה מתרץ לטעמיה, ביתך ביתך המיחד לה וכו', ובית המרחץ אף על פי שהנשים מתקשטות בהן פטורות מן המזוזה. ולרב יהודה סתמא דברי הכל פטור, והתנא, אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי מדינה ואחד שערי עירות ואחד רפת ולולין ומתבן ואוצרות יין ושמן, חביבין במזוזה, יכול שאני מרבה אף בית הכסא ובית הבורסקי ובית הטבילה ובית המרחץ, תלמוד לומר "ביתך" בית העשוי לכבוד, נצאו אלו שאין עשויין לכבוד, יכול שאני מרבה אף הר הבית והלשכות והעזרות, תלמוד לומר "ביתך" מה בית שהוא חל אף כל שהוא חל, נצאו אלו שהן קדוש]. תיובתא.

תני רב שמואל בר יהודה ששה שְעָרִים פְּטוּרִין מן המְזוּזָה, בית התבן ובית
הבקר ובית העצים ובית האוצר ושער(ו) המדי ושער שאינו מקרה ושער
שאינו גבוה עשרה טפחים. [אמר ליה], פתחת בששה וסלקת בשבעה. [אמר
ליה], שער המדי תנאי היא, דתנאי כפה רבי מאיר מחיב במזוזה ונחכמים
פוטריין. אמר אביי, דכלי עלמא גבוהה עשרה ואין ברגלה שלשה, ונלאו
כלום היא], אי נמי יש ברגלה שלשה ואין גבוה וכו', [לא נחלקו אלא בגבוה
עשרה ויש ברגלה שלשה ואין] ברחבה ארבעה ויש בה לחקק ולהשלימה
לארבעה רבי מאיר סבר חוקקין להשלים ורבנן סברי אין חוקקין
להשלים.

תנו רבנן בית הכנסת ובית האשה ובית השתפין חיבין במזוזה. פשיטא.
מהו דתיקא ביתך ולא ביתה, ולא בתיהם, קא משמע לן. ואימא הכי נמי.
אמר קרא (להלן יא, כא) "למען ירבו ימיכם" וכו'. אלא ביתך למה לי.
בדרבא, דרף ביאתך, דכי עקר איניש, כרעיה דימינא עקר ברישא.

תנאי "ביתך", דרף ביאתך מן הימין, או אינו אלא מן השמאל, תלמוד
לומר "ביתך". מאי תלמודא. אמר רבה דרף ביאתך [מן הימין], דכי עקר
וכו'. רבא בר עולא אמר מהכא, (מ"ב יב, י) "ויקח יהודידע הכהן ארון אהד
ויקב חוור בדלתו ויתן אתו אצל המזבח מימין" וגו'. תנאי בית שאין לו
אלא פצים אחד, רבי מאיר מחיב במזוזה ונחכמים פוטריין. מאי טעמא
[דרבנן. מזוזות כתיב. מאי טעמא] דרבי מאיר. דתנאי מזוזות, שומע אני מעוט
מזוזות שתיים, כשהוא אומר (להלן יא, כ) "מזוזות" בפרשה שניה שאין
תלמוד לומר הוי רבוי אחר רבוי ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט, מעטו
הכתוב למזוזה [אחת] דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר אינו צריך,
הרי הוא אומר "על המשקוף ועל שתי המזוזות", שאין תלמוד לומר
"שתי", אלא זה בנה אב כל מקום שנאמר "מזוזות" אינה אלא אחת עד
שיפרט לה הכתוב שתיים.

"מזוזה", אף על גב דכתיב "ביתך" דידך אין דשתפין לא כתב רחמנא
(להלן יא, כא) "למען ירבו ימיכם" אלא ביתך למה לי. [בדרבא] דרף
ביאתך מימין.

בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטורה מן המזוזה (כתוב ברמז
תקס"ה).

אַרְטָבָאן שְׁלַח לְרַבֵּינוּ הַקְדוֹשׁ חֲדָא מְרַגְלִית אֶטְמִיטוֹן. אָמַר לִיה שְׁלַח לִי מַלְתָּא דְטָבָא כְּוִתִּיה. שְׁלַח לִיה חֲדָא מְזוּזָה. אָמַר לִיה מָה אָנָּא שְׁלַחִית לָךְ מַלְתָּא דְלִית לִיה טִימִי, וְאַתְּ שְׁלַחִת לִי מוּלָּא דְחַד פּוֹלָר. אָמַר לִיה חֲפָצִי וְחֲפָצִיד לֹא יִשׁוּוּ בָּהּ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא דְאַתְּ שְׁלַחִת לִי מוּלָּא דְאַנָּא צְרִיד מְנִטֵר לָהּ, וְאַנָּא שְׁלַחִית לָךְ מַלְתָּא דְהִיא מְנִטֵר לָךְ דְכָתִיב "בְּהִתְהַלֵּכְךָ תִּנְחָה אֶתְּךָ בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמַר עֲלֶיךָ".

חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל, שְׁחַבְּבוּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּמִצְוֹת, תִּפְלִין בְּרֵאשִׁיחוֹן וּבְזָרוּעוֹתֵיהוֹן, צִיצִית בְּבִגְדֵיהוֹן, מְזוּזָה בְּפִתְחֵיהוֹן. וְעַלֵּיהֶם אָמַר דָּוִד (תהלים קיט, קסד) "שִׁבְעַת בְּיָוִם הִלְלִיתִיךָ", נִכְנַס לְמַרְחָץ וְרָאָה אֶת עֲצָמוֹ עָרוֹם אָמַר אוֹי לִי שְׂאֵנִי עָרוֹם מִן הַמִּצְוֹת, נִסְתַּכַּל בְּמִלְכָּה הַתְּחִיל סוּדֵר עָלֶיךָ שְׂבַח, שְׁנֵאמַר (שם יב, א) "לְמַנְצַחַת עַל הַשְּׂמִינִית". מְשַׁל לְמַלְךְ בְּשֵׁר וְדָם שְׂאֵמַר לְאִשְׁתּוֹ הוּי מִתְקַשְׁטָת בְּכָל מִינֵי תִכְשִׁיטִים כְּדִי שְׁתֵּהֵא רְצוּיָה לִי. כֵּן אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל הָיוּ מְצִינֵין בְּמִצְוֹת כְּדִי שְׁתֵּהֵיו רְצוּיִין לְפָנָי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "יָפָה אֶת רַעֲיָתִי כְּתָרְצָה", יָפָה כְּשֵׁאת רְצוּיָה לִי.

יא "וּבִתִּים מְלָאִים כָּל טוֹב", בְּעֵי רַבִּי יְרֵמְיָהּ, אֲבָרִי בְּשֵׁר נַחֲרָה שְׁהַכְנִיסוּ יִשְׂרָאֵל עִמָּהוֹן לְאַרְץ, מַהוּ. אֵימַת, אֵלִימָא בְּשִׁבְעַת שְׁכָבְשׁוּ, הַשְׁתָּא דְבָר טָמָא אֲשִׁתְּרִי לְהוּ, דְכָתִיב "וּבִתִּים מְלָאִים כָּל טוֹב" וְאָמַר רַבִּי יְרֵמְיָהּ בַּר אֲבָא אָמַר רַב כְּתִלִי דְחִזִּירִי, בְּשֵׁר נַחֲרָה מְבַעֲנָא, אֶלָּא בְּשִׁבְעַת שְׁחַלְקוּ. וְאֵי בְּעִית אֵימָא בְּשִׁבְעַת שְׁכָבְשׁוּ, וְכִי אֲשִׁתְּרִי לְהוּ שְׁלַל שֶׁל כְּנַעֲנִים, דִּידְהוּ לֹא אֲשִׁתְּרִי, אוּ דְלָמָא לֹא שְׁנָא [תִּיקוּן].

אֲבוֹתֵינוּ בָּאוּ לְאַרְץ, בָּאָה בְּרַכָּה לְרַגְלָם, שְׁנֵאמַר "וּבִתִּים מְלָאִים כָּל טוֹב". רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, הָרִי הוּא אוֹמֵר אֲשֶׁר לֹא מַלְאֵת, וְהִלָּא בְּזִדוּעַ שְׁלַא מַלְאֵת, שְׁעַכְשָׁיו בָּאת לְאַרְץ, אֶלָּא זְכוּתָךְ הִיא שְׁגִרְמָה.

יג "אֶת ה' אֵלֶהֶיךָ תִירָא", שְׁמַעוֹן הָעַמְסוֹנִי וְאָמַרִי לָהּ רַבִּי נְחֵמְיָהּ הָעַמְסוֹנִי הָיָה דוֹרֵשׁ כָּל אֶתִּין שְׁבַתוֹרָה, כִּינּוֹן שְׁהַגִּיעַ לְאֶת ה' אֵלֶהֶיךָ תִירָא פִּרְשׁ, וְכוּ' עַד שְׂבָא רַבִּי עֲקִיבָא וְלָמַד לְרַבּוֹת תַּלְמִיד חָכָם.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי, כָּל לֹא תַעֲשֶׂה שְׁבַתוֹרָה עֲשֶׂה מַעֲשֶׂה, לוֹקָה, לֹא עֲשֶׂה מַעֲשֶׂה, פְּטוֹר, חוּץ מִנְשִׁבְעַת כּוּ'. נִשְׁבַּע מִנְלָן. דְכָתִיב

(שמות כ, ז) "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא", בית דין של מעלה אין מנקין אותו אבל בית דין של מטה מלקין אותו ומנקין אותו כו'. אימא אפלו שבועת אמת. שבועת אמת בהדיא כתיב (שם כב, י) "שבועת ה' תהיה בין שניהם". אימא הני מלי לפיס את חברו אבל אשבועה (אפלו) מלקי ללקי. ההוא לא מצית אמרת, דכתיב "ובשמו תשבע". ההוא מפעי ליה לכדרב גידל אמר רב מנין שנשבעין לקיים את המצוות שנאמר (תהלים קיט, קו) "נשבעתי ואקימה לשמר משפטי צדקך", הא כתיב קרא אחרינא "ובשמו תשבע". לשון אחר (שם) "ובו תדבק", ובשמו תשבע דאמר רחמנא למה לי, אם אינו ענין לשבועת הדינין דהא נפקא ליה "משבועת ה' תהיה בין שניהם" תנהו ענין לשבועה דעלמא דשריא, ואם אינו ענין לשבועה דמצוה דהא נפקא ליה מ"ובו תדבק", תנהו לענין שבועה דחלין דשרי.

טז רמז תתמה "לא תנסו את ה' אלהיכם", נוח לקנות שווא וקשה

לקנות אוהב, נוח לעלות לבימה וקשה לירד, ועינו של אדם קשה לו מכל. משל למה הדבר דומה לאשה שעשתה כשפים לעצמה שלא תלד, באו הרופאים לרפאותה, אמרה אין אתם יכולים, שאני עשיתי לעצמי, שנאמר "עיני עוללה לנפשי". אמר דוד אני עשיתי לעצמי שאמרתי למקום המות נברא בשביל אשתו של אדם, זוגהו לי ואני עוקרו, שהוא מפיל בחורים ומערבב חתנים, מעביר מלכים, אברהם אבינו נמסר בידו, וכן האבות והשבטים, (תהלים כו, ב) "בחנני ה' ונסני צרפה כליותי ולבי", (שאני) [שאיני] מן הראשונים, אדם באשתו לא עמד, אני עומד, נח נשתפר, ואני (שם קטז, יג) "פוס ישועות אשא", אברהם חנן את המלכים, ואני "עד הכרית כל זכר באדום", יצחק פהו עיניו, ואני (תהלים קא, ג) "עשה סטים שנאתי", יעקב הריב עם המלאך, ואני נצחתי אותו דכתיב (ש"ב כד, טז) "ויאמר למלאך המשחית בעם [רב עתה] הָרַף יָדָךְ", ראובן בכור, ואני (תהלים פט, כח) "בכור אתנהו", שמעון ולוי קנאו בשכם, ואני בגלית, יהודה, "גור אריה יהודה", ואני (ש"ב יז, י) "כלב האריה", יששכר, "יודעי בינה לעתים", ואני (ש"א יח, יד) ("בכל דרכיו משכיל", זבולון, פים, ואני (תהלים פט, כו) "ושמתי בים ידו", דן, נחש ואני נחש, "נפתלי אילה שלו) חה", ואני (תהלים יח, לד) "משונה רגלי פאילות", (בראשית מט, יט) "גד גדוד יגודנו", ואני (ש"א ל, ח) "ארדף אחרי הגדוד הזה". (אשר) ["מאשר] שמנה לחמו" ואני אכלתי לחם הפנים, (שם לט, ו) "יוסף יפה תאר" ואני

"איש תאר", בנימין, (להלן לג, יב) "בין כתפיו שכן", ואני בונה אותו, "בחנני ה' ונסני", אמר לו המקום לא תוכל לעמד, משל למה הדבר דומה למלך ששלח לגיונותיו להחריב עיר, אמר אפטרופוס אחד אני אחריבנה, משל לגבור שצד אריה, בא אחד למשכו, אמר לו אני בקשי תפסתי אותו וזה אומר לי תן לי למשכו, אמר הקדוש ברוך הוא לדוד, (להלן לב, מא) "ותאחז במשפט ידי", ואתה מבקש להשפט "שפטני אלהים".

ח "ועשית הישר והטוב", אמרי נהרדעי שומא הדר עד תריסר ירחי שתא, ואמר אממר, אנה נהרדעי אנה וסבירא לי דשומא הדר לעולם, והלכתא שומא הדר לעולם משום שנאמר "ועשית הישר והטוב" וגו'. פשיטא, שמו ליה לבעל חוב ואזל איהו ושם לבעל חוב דידיה אמרינן ליה לא עדיפת מגברא דאתית מניה, זבנה אורתה ויהבה במתנה, ודאי הני מעיקרא אדעתא דארעא נחית ולא אדעתא דזוזי נחית שמו לאשה ואינסיבא או שמו מוניה דאשה ואינסיבא ומתה, בעל פנכסי אשתו לוקח הוי, ולא מהדר ולא מהדרינן ליה. אגביה איהו בחובו, פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר לא הדרא, דהא זבינא מעלגא היא. וחד אמר הדרא, לאו זבינא היא, והא דאגביה [מדעתיה] ולא אתא לבי דינא מחמת פסופא הוא דאגביה.

אמר רב יהודה האי מאן דאחזיק ביני אחי וביני שתפי, חציפא הוי וסלוקי לא מסלקינן ליה. רב נחמן אמר מסלקינן ליה, ואי משום דינא דבר מצרא לא מסלקינן. נהרדעי אמרי, אפלו משום דינא דבר מצרא מסלקינן, משום שנאמר "ועשית הישר והטוב" וכו'.

כה "וידדקה תהיה לנו" (כתוב (בסוף) פרשת וירא אליו).

ב "ולא תחנם", תנו התם אין מוכרין להם במחפר לקרקע. מנהגי מלי. אמר רבי יוסי בר חנינא, דאמר קרא לא תחנם, לא תתן להם חניה בקרקע. והאי מפעי ליה להכי, אמר רחמנא לא תתן להם חו, דאמר רב יהודה אסור לאדם שיאמר כמה נאה פותי זה. אם כן לימא קרא לא תחנם, מאי לא תחנם, שמע מו(י)נה תרתי. ואכתי מפעי ליה דהכי אמר רחמנא לא תתן להם מתנת חנם. אם כן לימא קרא לא תחונינם, מאי לא תחנם, שמע מו(י)נה פלהו. ומתנת חנם גופה תנאי היא, דתנאי (להלו יד, כא) "לא תאכלו כל נבלה" (פתוב למעלה ברמז תתצ"ב).

ג-ד "לא תתחתן בם" (פתוב ברמז ק', וברמז שי"ג).

ה "ואשיריהם תגדעו", רבי יוסי בר רבי יהודה, מפעי ליה לאילן שנטעו ולבסוף עבדו. ורבנן, מפעי ליה לכדרבי יהושע בן לוי, דאמר גדועי איללים קודמין לכבוש ארץ ישראל, כבוש ארץ ישראל קודמין לבעור איללים (פתוב ברמז תת"נ).

ו "לא מרבכם מכל העמים", דרש רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי מאי דכתיב "לא מרבכם מכל העמים", אמר הקדוש ברוך הוא לישראל חושק אני בכם שאפלו בשעה שאני משפיע לכם גדלה אתם ממעטין עצמכם, נתתי גדלה לאברהם, אמר (בראשית יח, כז) "ואנכי עפר ואפר". נתתי גד(ו)לה למשה ולאהרן, אמרו (שמות טז, ז) "ונחנו מה", נתתי גדלה לדוד, אמר "ואנכי תולעת ולא איש", אבל עובדי איללים אינן כן, נתתי גדלה לנמרוד, אמר (בראשית יא, ד) "נבנה לנו עיר". לפרעה, אמר "מי הי אשר אשמע בקלו", לסנחריב, אמר (מ"ב יח, לה) "מי בכל-אליהי (העמים) [הארצות] אשר הצילנו את [ארצו] [ארצם] מידי", לנבוכדנצר, אמר (ישעיה יד, יב) "אעלה על בתי עב", לחירם מלך צור, אמר "אל אני מושב אלהים ישבתי".

ט **רמז תתמו** "לאהביו ולשמרי מצותו", תני רבי שמעון כן אלעזר גדול העושה מאהבה מן העושה מיראה, שזה תלוי לו לאלף דור וזה תלוי לו לאלפים דור, הקא פתיב (שמות כ, ו) "ועשה חסד לאלפים לא(ו)הביי וגו',

וְהָתָם כְּתִיב לְאַהֲבָיו וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאַלְף דָּוָר. [הָתָם נִמְי כְּתִיב לְאַהֲבָיו וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאַלְף דָּוָר]. הָאֵי לְדִסְמִיךְ לִיָּה וְהָאֵי לְדִסְמִיךְ לִיָּה.

י-יא "וּמִשְׁלֵם לְשִׁנְאִיו", אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֶלְמָלָא מִקְרָא כְּתוּב אֵי אֶפְשָׁר לְאַמְרוּ, כְּאָדָם שְׂיֵשׁ לוֹ מִשְׁוֹאֵי וּמִבְקֵשׁ לְהִשְׁלִיכוֹ. אָמַר רַבִּי (אֶלְעָזָר) [אֵילָא], לְשׁוֹנְאֵוּ הוּא דְלֹא יֵאָחֵר הָא לְאוֹהֲבֵוּ יֵאָחֵר, וְהִינּוּ דְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּוּ לְוֵי מֵאֵי דְכְּתִיב "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" [הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם] וְלֹא לְמַחֵר לַעֲשׂוֹתָם, הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וְלֹא הַיּוֹם לְטַל שְׂכָרָם, הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וּלְמַחֵר לְטַל שְׂכָרָם.

עקב

פרשת

פרק ז

יב "וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוּן", זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב (תהלים מט, ו) "לָמָּה אֵירָא בְיָמַי רָע עֲוֹן עֲקֵבִי יִסְבְּנִי" אָמַר דָּוִד, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי מִתְיָרָא מִן הַמִּצְוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁבִּתְוֹרָה מִפְּנֵי שֶׁהֵן חֲמוּרוֹת, אֲבָל מִתְיָרָא אֲנִי מִפְּנֵי הַקְּלוֹת שֶׁמֵּא עֲבַרְתִּי עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי שֶׁהֵם קְלוֹת וְאֵתָּה אָמַרְתָּ הָיִי זֶהִיר בְּמִצְוָה קְלָה כְּבַחְמוּרָה, לְכֹד נֶאֱמַר וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוּן. אָמַר דָּוִד לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, "גַּם עֲבָדְךָ נִזְהָר בְּהֵם בְּשִׁמְרָם עֲקֵב רַב", (שם לא, ב) "מָה רַב טוֹבְךָ", זֶהוּ שֶׁכָּרְוּ שֶׁל מִצְוֹת קְלוֹת.

זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב "אַרְחַ חַיִּים פֶּן תִּפְלִס", שֶׁלֹּא תִּהְיֶה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּמִצְוֹתֶיךָ שֶׁל תִּוְרָה אֵיזוֹ שְׂכָרָה מְרַבָּה וְעוֹשֶׂה אוֹתָהּ, לָמָּה, (שם) "נַעֲוֹ"

מעגלתיה (ו)לא תדע", מטלטליו הן שבילי התורה. אמר רב אחא, משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו פרוס והכניס בה פועלים ולא גלה להם שכר נטיעותיו, שאלו גלה להם רואין איזו נטיעה שכרה הרבה ונוטעין אותה נמצאת מלאכת הפרוס מקצתה בטלה ומקצתה קימת. כך לא גלה הקדוש ברוך הוא שכר של מצוות, נשאלו גלה נמצאו המצוות מקצתן קימות ומקצתן בטלות. רבי אחא בשם רבי אבא בר כהנא אמר, טלטל הקדוש ברוך הוא שכר עושה מצוה בעולם הזה] כדי שיהו עושיין אותן משלם. תני רבי שמעון בן יוחאי שתי מצוות גלה הקדוש ברוך הוא מתן שכרו, קלה שבקלות וחסמורה שבחסמורות, קלה שבקלות "שילח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים", חסמורה שבחסמורות (שמות כ, יב) "כיד את אביך ואת אמך למען יארו כון ימיד", והרי הן שוין במתן שכרו בעולם הזה, ומה אם דבר שהוא פריעת חוב כתיב בו אריכות ימים דבר שהוא חסרון כיס וחסרון נפשות על אחת כמה וכמה, וכשם שמתן שכרה מרבה כך ענשה מרבה, הדא הוא דכתיב (משלי ל, יז) "עין תלעג לאב ותבז ליקחת אם יקרוה ערבי נחל ויאכלוה בני נשר", אמר הקדוש ברוך הוא יבוא עורב שהוא אכזרי על בניו וינקר אותם ואל יהנה מהם ויבוא נשר שהוא רחמני על בניו ויהנה מהם, ומנין לעורב שהוא אכזרי על בניו, שנאמר "מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו" וגו', ואומר (תהלים קמז, ט) "לבני עורב אשר יקראו", כשהעורב מוליד ילדיו לבנים, ואומר הזכר לנקבה שמא אחר בא עליה ומואסין אותן ומניחין אותן מה הקדוש ברוך הוא עושה מוציא מצוה שלהן ותושיין ופורחין עליהן ואוכלין ומשחירין, ומנין שהנשר רחמני, דכתיב (להלן לב, יא) "כנשר יעיר קנו" ואינו מאמין בהן מפני עופות אחרים שרודפין אחריהם, מהו עושה, (שם) "יפרש כנפיו יקחהו" וגו'.

רמז תתמוז אמרו ישראל, אימתי אפה נותן לנו שכר המצוות. אמר להם הקדוש ברוך הוא, המצוות שאתם עושים, מפרותיהן אתם אוכלין עכשיו, אבל שכר הקרו בעקב אני נותן לכם, שנאמר "והיה עקב תשמעון".

זה שאמר הכתוב "יד ליד לא ינקה רע" אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, לא תעשו את התורה על מנת לקבל שכר מיד, כל מי שעושה כך נקרא רע ואינו מתנקה, שלא הניח לבניו כלום, שאלו בקש אברהם שכרו של מצוות מיד היא היה משה אומר (שמות לב, יג) "יזכר לאברהם" וגו', וכן

אליהו אמר "ה' אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע" ואני נזכר להם, אבל אם עשה עובד אלילים מצוה מיד ליד אני נותן לו שכר, שנאמר (לעיל פסוק י) "ומשלים לששנאיו" בעולם הזה ואין בידו לעולם הבא. מהו "לא יאחר לששנאו". אינו נותן שכר ממה שלאחריו אלא ממה שלפניו. משל למה הדבר דומה, אדם יש לפניו משאוי של חמשה לטרא או של עשרה פושט ידו ונוטל, אבל אם היה משאוי של מאה לטרא מהו עושה, טוענו על כתפיו לאחריו. כך מתן שכרן של עובדי אלילים בעולם הזה כאדם שנושא משאוי קל מלפניו, אבל מתן שכרן של צדיקים משאוי גדול שעל הכתף אמר דוד (תהלים סח, כ) "ברוך ה' יום יום יעמס לנו". הצדיקים מתן שכרן לאחריהם שנאמר "ואחריו כל ישרי לב". משל לבעל הבית שהכל באין ומפקידין אצלו פקדונות והיה נוטל הפקדונות ומניחן בתיבה ובמגדל ומשמרן יפה יפה, פעם אחת בא אצלו קוביוסטוס אחד ובידו פקדון, אמר לו הפקד לי הפקדון הזה, אמר בעל הבית לעבדו טל הימנו וסמך אותו אחר הדלת, אמר ליה, מרי, מה ראית להיות נותן פקדונות אחרים בתיבה ובמגדל ומשמרן יפה יפה ונועל בפניהם וזה אמרת לי לסמך אותו אחר הדלת, אמר לו בוא ואומר לך, אותן שהנחתי בתיבה ובמגדל ונעלתי בפניהם אין בעליהן מבקשין אותן מיד אבל זה הוא קוביוסטוס, עכשיו הולך ומשחק ומאבד את כליו, הוא בא ומבקש פקדונו (מיד) [מיד]. כך ישראל ועובדי אלילים עושין מצוות, מה שיששראל עושין בעולם הזה אין מבקשין אלא לעתיד לבוא, אבל עובדי אלילים מיד הוא נותן להם שכר מצותן שנאמר "ומשלים לששנאיו". אמר משה לישראל, תהיו יודעין שהמצוות שאתם עושין שמורות הן לכם לעתיד לבוא, שנאמר "ושמר ה' אלהיך לך את הברית". ולעולם הבא הקדוש ברוך הוא נותן לישראל שכרן שנאמר (ישעיה מ, י) "הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו" והן רואין ומתמיהין ואומרים כל הטוב הזה היה מתקן לנו (תהלים לא, כ) "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך".

רמז תתמח "ושמר ה' אלהיך לך" וגו'. כל מה שיששראל אוכלין בעולם הזה מכלל הברכות שברכנו בלעם, אבל מה שברכו אותן אבות העולם והנביאים משמרין להן לעתיד לבוא. משל למה הדבר דומה, ליתום שהיה מתגדל אצל בעל הבית, היה אוכל ושותה משלו, למדו אמנות, אותו היתום אומר כל מה שאני אוכל ושותה ומתכסה מתוך שכרי הוא, אמר לו אותו בעל הבית, חייך, כל מה שאתה אוכל ושותה ומתכסה בכח חבית

שֶׁל מִים שְׁאֵתָה מְמַלֵּא לִי וּבִכַח עַץ אֶחָד שְׁאֵתָה מְבַקֵּעַ לִי אֶבֶל שְׁכָרָךְ (כַּפּוּל) [צְרוּר] וּמְנַח. כִּדְּ כָּל מָה שְׁיִשְׁרָאֵל אוֹכְלִין בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּכַח הַיִּסּוּרִין הַבָּאִין עֲלֵיהוֹן, אֶבֶל שְׁכָרְךָ כַּפּוּל וּמְנַח צְרוּר וּמְשַׁמֵּר לְעֵתִיד לָבוֹא שְׁנֵאמַר "אֵת הַבְּרִית וְאֵת הַחֶסֶד" וְגו'. שֶׁלֹּשׁ מִדּוֹת טוֹבוֹת יֵשׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל, בִּישְׁנֵינָן, שְׁנֵאמַר (שְׁמוֹת כ, יז) "וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם", רַחֲמָנִים, שְׁנֵאמַר "וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים", גּוֹמְלֵי חֶסֶדִים, שְׁנֵאמַר "וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֵת הַבְּרִית" וְגו'.

יג "וְאַהֲבָה וּבִרְכָה וְהִרְבָּה" וְגו'. מְקִישׁ פְּרִי בְטוֹן לְפָרִי הָאֲדָמָה, נֵאמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא], מָה פְּרִי אֲדָמָתְךָ אֵין בְּהוֹן לֹא חֲטָא וְלֹא עֲווֹן אֵף פְּרִי בְטָנְךָ אֵין בְּהוֹן לֹא חֲטָא וְלֹא עֲווֹן. דְּבָר אַחַר מָה פְּרִי אֲדָמָתְךָ צָרִיכִין עֲשׂוֹר אֵף פְּרִי בְטָנְךָ צָרִיכִין עֲשׂוֹר, וְזוֹ מִילָה. דְּבָר אַחַר שְׁיִהְיוּ פְּרִי אֲדָמָתְךָ מְכַפְּרִין עַל פְּרִי בְטָנְךָ, שְׁנֵאמַר (לֵהֲלוֹן לֵב, מִג) "וְכַפֵּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ".

תִּנְיָא רַבִּי (נִתְנוֹ) [יוֹחָנָן] אוֹמֵר, מִנֵּין שְׁאֵין פְּרִי בְטָנָה שֶׁל אִשָּׁה מִתְבַּרְכֶּת אֶלָּא מִפְּרִי בְטָנוֹ שֶׁל אִישׁ, שְׁנֵאמַר "וּבִרְךָ פְּרִי בְטָנְךָ", 'פְּרִי בְטָנָה' לֹא נֵאמַר אֶלָּא "פְּרִי בְטָנְךָ".

אֵמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַרוּצָה לְהַתְעַשֵּׂר יַעֲסֹק בְּבִהְמָה דְקָה. וְאֵמַר רַב חֲסִידָא, מֵאֵי דְכְּתִיב "וְעִשְׂתֶּרֶת צֹאנֶךָ", שְׁמַעְשֵׁרוֹת אֵת בְּעֲלִיהוֹן.

יד אֵמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לֹא יִהְיֶה בְּךָ עֵקֶר, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֵּיתְךָ עֲקוּרָה מִן הַתְּלַמִּידִים. וְעֵקֶרָה. שֶׁלֹּא תִהְיֶה תְּפִלָּתְךָ עֲקוּרָה מִלְּפָנֵי הַמָּקוֹם, אֵימָתִי, בְּזִמּוֹן שְׁאֵתָה מִשִּׁים עֲצָמְךָ בְּבִהְמָה. אֵמַר רִישׁ לְקִישׁ מֵאֵי דְכְּתִיב "לֹא יִהְיֶה בְּךָ עֵקֶר וְעֵקֶרָה" וְגו', בְּזִמּוֹן שְׁבִבְהֶמְתְּךָ. תִּנּוּ רַבְּנָן שְׁנֵי נְקָבִים יֵשׁ בּוֹ בְּאֲדָם, אֶחָד מוֹצִיא מִים וְאֶחָד מוֹצִיא שְׁכִבְתַּת זָרַע, וְאֵין בֵּין זֶה לְזֶה אֶלָּא כְּקַלְפַּת הַשּׁוּם, בְּשַׁעַה שְׁאֲדָם נִצְרָךְ לְנִקְבֵי אִם נִקְבוּ זֶה לְתוֹךְ זֶה נַעֲשֶׂה עֵקֶר. אֵמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשְׁתִּינִין מִים בְּפָנֵי רַבִּים וְאֵין שׁוֹתִין מִים בְּפָנֵי רַבִּים, וּמַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁבִקֵּשׁ לְהִשְׁתִּין וְלֹא הִשְׁתִּין וְנִמְצָא כְּרִסוֹ צָבָה שְׁמוּאֵל אֲצִטְרִיכָא לִיהַ בְּשִׁבְתָּא דְרִיגְלָא, נִגְדוּ לִיהַ גְּלִימָא, אֵתָא לְקַמִּיהַ דְּאִבּוּהַ, אֵמַר לִיהַ אֵתוֹן לְךָ אַרְבַּע מָאָה זוּזֵי וְזִיל אֶהְדֵּר עוּבְדָא (לְמַרְיָה), אֵת דְּאֶפְשָׁר לְךָ, דְלֹא אֶפְשָׁר לִיהַ לְסַתְּפֹן. מַר בַּר רַב אֲשִׁי אֲצִטְרִיךְ אֶגּוּדָא גְּמָלָא, אֲשִׁתִּין, אֵמַר לִיהַ, חֲמַתְךָ קָא אֵתִיא. אֵמַר לִיהַ, בְּאוּדְנָה. וְתִיפּוּק לִיהַ מִשּׁוּם עֲלָקָא. בְּשׁוֹתֵת.

אמר אביו, הא איתתא לא תקום להדיא באנפי ינוקא, ואגיסא לית לן בה. תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר, עמוד החוזר מביא אדם לידי הידרוקן, סילון החוזר מביא אדם לידי ירקון. אמר ריש לקיש, דם רבה, שחין רבה, שכבת זרע רבה, צרעת רבה, צואה רבה, הידרוקן רבה, מי רגלים רבין, ירקון רבה.

טו רמז תתמט "והסיר ה' ממך כל חלי". אמר רב, זו עין. רב סליק

לבי קברי, עבד מה דעבד, אמר תשעים ותשעה בעין רעה ואחד בדרך כל הארץ. ושמואל אמר, זה הרוח, דאמר שמואל הכל ברוח. והאיכא הרוגי מלכות. התם נמי, אי לא הנה זיקא עבדי ליה סמתרי וחי. רבי חנינא אמר, זו צנה, דאמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים, שנאמר "צנים פחים בדרך עקש" וגו'. רבי יוסי בר חנינא אמר, זו צואה, דאמר מר צואת האזן וצואת החטם רבן קשה ומעוטן יפה. רבי אלעזר אומר, זו מרה. תניא נמי הכי מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה מפני שמחלה כל גופו של אדם. [דבר אחר] מחליה, שפי"ג חלאים תלויין בה, וכלן פת במלח של שחרית וקיתון של מים מבטלתן.

טז "ואכלת את כל העמים". אמר רבי שמעון חסידא, גזל פותי אסור,

אבדתו מתרת, מנין לגזל פותי שאסור, שנאמר "ואכלת את- כל העמים", בזמן שהפתי מסור בידך אבדתו מתרת, שנאמר (להלן כב, ג) "לכל אבדת אחיד", לאחיד אתה מחזיר ואי אתה מחזיר לכותי. ואימא הני מלי היכא דלא אתא לידיה, דלא מיחייב לאהדורי בתרה בדישראל אבל היכא דאתא לידיה לכותי נמי ליהדרא. אמר רבינא, (שם) "ומצאתה", דאתא לידיה משמע.

כה-כו רמז תתנ "לא תחמד כסף וזהב עליהם". וכתוב "ותראו את

שקוציהם" וגו'. הא כיצד. "עמהם" דומיא דעליהם, מה עליהם דבר של נוי אסור ואינו של נוי מתר אף עמהם דבר של נוי אסור ושאינו של נוי מתר. ואימא אדרבה, עליהם דומיא ד"עמהם" מה עמהם כל מה שעמהם אף עליהם כל מה שעליהם. אם כן לא יאמר עליהם.

"לא תחמוד כסף וזהב עליהם". העובדי אלילים העובדים את ההרים ואת הגבעות, הן מתרין ומה שעליהן אסורין שנאמר "לא תחמוד כסף וזהב עליהם". רבי יוסי הגלילי אומר, (להלן יב, ב) "אלהיהם על ההרים" ולא ההרים אלהיהם, אלהיהם על הגבעות ולא הגבעות אלהיהם, ומפני מה אשרה אסורה, מפני שיש בה תפיסת ידי אדם וכל שיש בה תפיסת ידי אדם אסור. רבי יוסי הגלילי הינו תנא קמא. אומר רמי בר חמא אומר ריש לקיש, צפוי הר כהר איכא ביניהו, תנא קמא סבר צפוי הר אינו כהר ורבי יוסי הגלילי סבר צפוי הר כהר, רב ששת אומר, דכלא עלמא צפוי הר אינו כהר, והקא באילן שנטעו ולבסוף עבדו קמיפלגי, תנא קמא סבר מתר ורבי יוסי הגלילי סבר אסור. ממאי. מדקתני סיפא מפני מה אשרה אסורה וכו', וכל שיש בה תפיסת אדם, לאתויי [מאי, לאו לאתויי] אילן שנטעו ולבסוף עבדו. ואף רבי יוסי ברבי יהודה סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, דתנא רבי יוסי ברבי יהודה אומר, מתוך שנאמר "אלהיהם על ההרים" ולא 'ההרים אלהיהם' שומע אני תחת כל עץ רענן אלהיהם ולא עץ רענן אלהיהם, תלמוד לומר (להלן יב, ג) "ואשריהם תשרפון באש". אלא תחת כל עץ רענן למה לי לכדרבי עקיבא, דאמר כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן דע שיש שם עבודת אלילים. ורבנן, האי "ואשריהם תשרפון באש" מאי עבדי ליה. מבעי ליה לאלו שנטעו מתחלה לכך. ורבי יוסי ברבי יהודה נמי, מבעי ליה להכי. אלא אילן שנטעו ולבסוף עבדו נפקא ליה (לעיל פסוק ה) מ"ואשריהם תגדעון", איזהו (דבר) [עץ] שגדעו אסור ועיקרו מתר הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו, והכי קאמר אלו לא נאמר "ואשריהם תשרפון באש" הייתי אומר "ואשריהם תגדעון" באילן שנטעו מתחלה לכך והשתא דכתיב "ואשריהם תשרפון באש" אייתר ליה "ואשריהם תגדעון" לאילן שנטעו ולבסוף עבדו. ורבנן, האי "ואשריהם תגדעון" מאי עבדי ליה. מבעי ליה לכדרבי יהושע בן לוי, דאמר גדוע עבודת אלילים קודם לכבוש ארץ ישראל, כבוש ארץ ישראל קודם לבעור עבודת אלילים, דתני רב יוסף "ונתצתם את מזבחתם" [והנח], "ושברתם את-מצבתם" [והנח], והנח סלקא דעתך, שרפה בעי, אומר רב גדל אומר רב הונא, רדף ואחר כך שרף. ורבי יוסי בר יהודה, האי סברא מנא ליה. נפקא ליה (שם ב) מ"אבד תאבדון", אבד ואחר כך תאבדון. ורבנן, האי מבעי ליה לעוקר עבודת אלילים שצריך לשרש אחריה. ורבי יוסי ברבי יהודה, [לשרש אחריה מנא ליה] נפקא ליה מ"ואבדתם את שמם מן המקום ההוא". ורבנן, ההוא

לכנות לה שם. יכול לא לשבח ולא לגנאי. תלמוד לומר "שקץ תשקצנו",
הא כיצד, היו קורין אותה בית גליא קורין אותה בית פריא, עין כל, עין
קוץ.

"והיית חרם כמהו" (כתוב ברמז תר"ס).

מי שהיה פתלו סמוך לעבודת אלילים ונפל, אסור לבנותו. כיצד הוא
עושה כונס לתוך שלו ארבע אמות. אבניו עציו ועפרו מטמא כשרץ שנאמר
"שקץ תשקצנו" רבי עקיבא אומר, כנדה שנאמר (ישעיה ל, כב) "תזרם כמו
דנה צא תאמר לו", מה נדה מטמאה במשא אף עבודת אלילים מטמאה
במשא. אמר רבה, במשא כלי עלמא לא פליגי דמטמאה דהא א(ו)תקש
לנדה, כי פליגי באבן מסמא, רבי עקיבא סבר מה נדה מטמאה באבן
מסמא אף עבודת אלילים מטמאה באבן מסמא, ורבנן סברי, כשרץ, מה
שרץ לא מטמא באבן מסמא אף עבודת אלילים לא מטמאה באבן מסמא.
ולרבי עקיבא, למאי הלכתא א(ו)תקש לשרץ. (למשא) [למשמשיה] ולרבנן,
למאי הלכתא א(ו)תקש לנדה. [למשא. ול(ו)קשה רחמנא לנבלה. אין הכי נמי,
אלא] מה נדה אינה לאברים אף עבודת אלילים אינה לאברים. ורבי
אלעזר אמר, באבן מסמא כלי עלמא לא פליגי דלא מטמאה, כי פליגי
במשא, רבי עקיבא סבר, כנדה, מה נדה מטמאה במשא אף עבודת
אלילים מטמאה במשא, ורבנן סברי, כשרץ, מה שרץ לא מטמא במשא
אף עבודת אלילים לא מטמאה במשא. ולרבי עקיבא, למאי הלכתא
א(ו)תקש לשרץ. (למשא) [למשמשיה]. ולרבנן, למאי הלכתא א(ו)תקש לנדה.
מה נדה אינה לאברים אף עבודת אלילים אינה לאברים.

"וכונס בתוך שלו". ואמאי, והא קא שביק רוחא לעבודת אלילים. דעביד
ליה בית הכסא לתינוקות. אי נמי דגדר ליה בהיזמי והיגי.

ג "וַיַּעֲנֵה וַיִּרְעַבְהוּ וַיֹּאכְלֵהוּ אֶת הַמֶּן". וכתוב (להלן פסוק טז) הַמַּאֲכָלִי לָהּ מִן בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עֲנוּתָהּ. רב אמי ורב אסי, חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו. וחד אמר, אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל. אמר רב יוסף, מכאן לסומין שאוכלין ואינן שבעין. מאי קרא. "טוב מראה עינים מהלך נפש". אמר אביי, האי מאן דאית ליה סעודתא לא ניכלה אלא ביממא.

רבי אלעזר ברבי שמעון שאל את רבי שמעון בן לקוניא חמוי, אמר ליה, מהו דין דכתיב (פסוק ד) שמתה לא בלתה מעליה, שפא כלי קוריסי היו מהלכין עם ישראל במדבר. אמר ליה, ענני כבוד היו מעוטפין בהן. ולא היו בלין. אמר ליה, שמתה לא בלתה מעליה. ולא היו גדלין. אמר ליה, חלזון הזה, כל מה שהוא גדל נרתיקו גדל עמו. ולא היו צריכין תכבסת. אמר ליה, ענני כבוד היו מנהצין אותן, ואל תתמה, אמייטון הזה אין מנהצין אותן אלא באור. אמר ליה, ולא הזה ריחן קשה מריח הזה. אמר ליה, מתלכלכין היו בדשאי הבאר שנאמר (שה"ש ד, יא) "וריח שלמתין פריח לבנון וגו'".

ה "וַיַּדְעַת עִם לְבַבְהָ". (כתוב ברמז ש"ג).

אמר רבא (אמר רב סחוקה) [ואיתמא רב חסדא], אם רואה אדם שישורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר (איכה ג, מ) "נחפשה דרכינו וגו', פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה שנאמר "אשרי הגבר אשר תיסרנו זה" וגו', תלה ולא מצא בידוע שישורין של אהבה הן שנאמר (משלי ג, יב) "כי את אשר יאהב ה' יוכיח". פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי חמא [אחא] בר חנינא, חד אמר, אלו הן ישורין של אהבה, כל שאין בהן בטול תורה, שנאמר "אשרי הגבר אשר תיסרנו זה" וגו', וחד אמר, כל שאין בהן בטול תפלה, שנאמר (תהלים א, כ) "ברוך (ה') [אלהים] אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי". אמר רבי אבא בר רבי חינא בר אבא, אלו ואלו ישורין של אהבה הן שנאמר (משלי שם) "כי את אשר יאהב ה' יוכיח", אלא מה תלמוד לומר "ומתורתה תלמדנו", דבר זה מתורתה תלמדנו קל וחומר משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחרות ישורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה, והינו דאמר רבי שמעון בן לקיש נאמר "ברית" בפלח ונאמר ברית בישורין מה ברית

הָאָמוֹר בְּמִלַּח מְלַח מִמִּתְקָת כָּל הַקָּרְבָּן אִף בְּרִית הָאָמוֹרָה בְּיִסּוּרֵי יִסּוּרֵי
מִמֶּרְקִין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם.

אָמַר רַבִּי בְּסָנָא, אֵין אָדָם בְּעוֹלָם בְּלֹא יִסּוּרֵין, חוּשֵׁשׁ בְּשָׁנָיו אֵינוֹ יָכוֹל
לִישׁוֹן, בְּעֵינָיו אֵינוֹ יָכוֹל לִישׁוֹן, יִגָּע בַּתּוֹרָה אֵינוֹ יָשׁוּן, זֶה עַר וְזֶה עַר, הַיּוֹי
(תהלים צד, יב) "אֲשֶׁרִי הַגָּבֵר אֲשֶׁר תִּיַסְרֵנוּ יְהוָה" וְגוֹ', וְאִם בָּא לְהַקְפִּיד (שם)
"מִתּוֹרַתְךָ תִּלְמַדְנוּ", בְּאַבְרָהָם כְּתִיב (בראשית יב, ב) "וְאַבְרָהָם וְאַגְדָּלָה
שְׂמָד", כִּינּוּן שֶׁיֵּצֵא קֶפֶץ עָלָיו רַעְבוֹן וְלֹא הַקְפִּיד וְלֹא קָרָא תִּגְרָא אֶלָּא "וַיֵּרֵד
אַבְרָם מִצְרֵימָה". רַבִּי חֲמַא חָמִי חָד סָגִי נְהוֹרָא דִּיתִיב וְלַעֲי בְּאוֹרֵיתָא.
אָמַר לִיָּהּ, שְׁלָם לָךְ בַּר חוֹרְנָא. אָמַר לִיָּהּ, בַּר עֲבָדִין. אָמַר לִיָּהּ, שְׁאַתָּה בּוֹן
חוֹרֵין לְעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי יוֹדָן, כְּתִיב (שמות כא, כז) "וְאִם שׁוֹן עֲבָדוֹ" וְגוֹ'.

ז-י "אֶרֶץ נְחָלֵי מַיִם". אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, אַתָּה אֲמַרְתָּ
"יִוָּקַח נָא מֵעַט מַיִם" וְכוּ' (כְּדָתוּב לְעִיל).

אָמַר רַב יוֹסֵף וְאִיתִימָא רַבִּי יַצְחָק, כָּל הַמְּקַדָּם בְּפָסוּק זֶה מְקַדָּם לְבִרְכָה
שְׁנַאמַר "אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה" וְגוֹ'. וּפְלִיגָא דְרַבִּי יוֹחָנָן (יוֹחָנָן) וְדָאמַר רַבִּי
(יוֹחָנָן) [נְחָן] כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה לְשַׁעוֹרֵין נְאָמַר, חֹטָה, דִּתְנִן הַנְּכַנְס לְבֵית הַמְּנַגֵּעַ
וְכָלֵיו עַל כְּתִפּוֹ וְסַנְדָּלָיו וְטַבְּעוֹתָיו (בְּקִמְצוֹ) [בְּיָדָיו] הוּא וְהוֹן טַמְאִים מִיָּד,
הִיא לְבוּשׁ כְּלָיו וְסַנְדָּלָיו בְּרַגְלָיו וְטַבְּעוֹתָיו (בְּיָדָיו) [בְּפִאָצְבְּעוֹתָיו] הוּא טַמְא
מִיָּד וְהוֹן טְהוֹרֵין עַד שְׁיִשְׁתֶּה בְּכַדֵּי אֲכִילַת פָּרֶס, תִּנְנָא פַת חֲטִיין וְלֹא פַת
שַׁעוֹרֵין, וַיִּמְסַב וְאוֹכְלָה בְּלַפְתָּן, שְׁעוֹרָה, לְכַדְתִּנּוּ עֶצֶם כְּשַׁעוֹרָה מְטַמְא
בְּמַגֵּעַ וּבְמַשָּׂא וְאֵינוֹ מְטַמְא בְּאֵהָל, גִּפּוֹן, כְּדִי רַבִּיעִית יִין לְנִזִּיר, תִּנְאָנָה,
כְּגִרְגֵרַת לְהוֹצֵאת שַׁבַּת, רְמוּן, כְּדִתְנִן כָּל כְּלֵי בַּעֲלֵי בְּתִים שַׁעוֹרֵין כְּרַמּוֹנִים,
אֶרֶץ זֵית שְׁמֹן, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַר חֲנִינָא אֶרֶץ שְׁכָל שַׁעוֹרֵיָה כְּזִיתִים, כָּל-
שַׁעוֹרֵיָה כְּזִיתִים סְלָקָא דַּעְתָּךְ וְהָא אֵינוֹ כָּא הִנְךָ דָּאמְרוּ, אֶלָּא אֶרֶץ שְׁרׁוּב
שַׁעוֹרֵיָה כְּזִיתִים, דִּבְשׁ, כְּכֹתֶבֶת הַגִּסָּה בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים רַב חֲסִדָּא וְרַב
הַמְּנוּנָא הוּוּ יְתִבֵי בְּסַעְדָּתָא. אֵיתוּ קַמִּיהוּ (תִּנְאָנִי) רְמוּנֵי וְתִמְרֵי, שְׁקַל רַב
(חֲסִדָּא) [הַמְּנוּנָא] וּבְרִיךְ אֶתְמַרֵי בְּרִישָׁא. אָמַר לִיָּהּ [רַב חֲסִדָּא], לָא סָבַר מַר
לְהָא דְרַב יוֹסֵף וְאִיתִימָא רַב יַצְחָק כָּל הַמְּקַדָּם בְּפָסוּק זֶה מְקַדָּם לְבִרְכָה.
אָמַר לִיָּהּ, זֶה שְׁנֵי לְאֶרֶץ וְזֶה חֲמִישֵׁי לְאֶרֶץ. אָמַר לִיָּהּ, מָאן יְהִיב לָן נִגְרֵי
דְּפְרִזְלָא וְנִשְׁמַעִינְךָ.

אֶכַל עֲנָבִים וְתֵאֲנִים וְרִמּוֹנִים מְבֻרָךְ אַחֲרֵיהֶם שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, דְּבָרֵי רֶבֶן גְּמְלִיאֵל. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ]. מֵאֵי טַעַמָא דְרֶבֶן גְּמְלִיאֵל. דְּכָתִיב "אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה" וְכָתִיב "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וַיְבָרְכֶתָּ". וְרֶבֶן, אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְפַּנְתָּ תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם הַפְּסִיק הָעֵינָן. וְרֶבֶן גְּמְלִיאֵל, הֵהוּא מְבַעֵי לִיָּה לְמַעוּטֵי הַכּוֹסִס אֶת הַחֹטָה. אָמַר לִיָּה אֲבִי לְרַב דִּימִי, מֵאֵי נִיְהוּ בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ. אָמַר לִיָּה, דְּפָרִי, עַל הָעֵץ וְעַל פְּרֵי הָעֵץ וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֹמְדָה טוֹבָה וִרְחֻבָה (שְׁנַתָּה) שְׁהַנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ, רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁכָּן כְּבוֹדְךָ וּבְנֵה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְנֹאכַל מִפְרֵיהָ וְנִשְׂבַע מִטוֹבָהּ וְנִבְרַךְךָ עָלֶיהָ בְּקִדְשָׁהּ וּבְטַהֲרָהּ כִּי אֵל טוֹב וּמְטִיב אֶתְּהָ בְרוּךְ אַתָּה ה' עַל הָעֵץ וְעַל פְּרֵי הָעֵץ, דְּחֻמְשַׁת הַמֵּינִין פּוֹתַח עַל הַמַּחֲזִה וְעַל הַפְּלִקְלָה וְחוֹתֵם עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמַּחֲזִה, דְּחֻמְרָא עַל הַגָּפֹן וְעַל פְּרֵי הַגָּפֹן וְחוֹתֵם עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַפִּירוֹת.

רמז תתנא "אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וְדָבָשׁ". זֵית, זו זֵית אֲגוּרִי. דָּבָשׁ, זֶה דָּבָשׁ תְּמָרִים.

"אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרֹזָל". כָּל תְּלִמִיד חָכָם שְׂאִינוּ קֹשֶׁה כְּבָרֹזָל אֵינוּ תְלִמִיד חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרֹזָל", אֵל תִּקְרִי 'אֲבָנֶיהָ' אֶלָּא 'בוֹנֵיהָ'. אָמַר רַבִּינָא, אֶפְלוּ הָכִי מוֹ(בְּ)עֵי לִיָּה לְאִינִישׁ לְמִילָף נַפְשִׁיהָ בְּנִיחוּתָא, דְּכָתִיב (קֹהֶלֶת י"א, י) "וְהִסַּר כַּעַס מִלִּבָּבְךָ".

מֵנִין לְבָרְכַת הַמְּזוֹן מִן הַתּוֹרָה. דְּכָתִיב "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וַיְבָרְכֶתָּ" וְכוּ' (כְּדָפְתוּב בְּרִמּוֹ ר"ט).

עַד כַּמָּה מְזֻמְנִין, עַד כְּזֵית. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד כְּבִיצָה. בְּאִקְרָאֵי פְּלִיגִי, רַבִּי מֵאִיר סָבַר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וַיְבָרְכֶתָּ, שְׁעוֹר אֲכִילָה כְּזֵית. רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, אֲכִילָה שְׂיֵשׁ בָּהּ שְׂבִיעָה, הָוִי אוֹמֵר כְּבִיצָה.

דְּרַשׁ רַב עוּרְאָ, זְמַנִּין אָמַר לָהּ מִשְׁמִיָּה דְרַבִּי אָמִי וְזְמַנִּין אָמַר לָהּ מִשְׁמִיָּה דְרַבִּי אָסִי, אָמְרוּ מִלְּאֲכִי הַשָּׂרֵת לְפָנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּתוּב בְּתוֹרַתְךָ (לֵהֲלוּ י, יז) "אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנָיִם" וְהִלָּא אַתָּה נוֹשֵׂא פָנָיִם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר "יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלַיְךָ". אָמַר לָהֶם, וְכִי לֹא אֲשָׂא פָנָיִם לְיִשְׂרָאֵל, שְׂכַתְבְּתִי לָהֶם וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וַיְבָרְכֶתָּ וְהוּן מְדַקְדְּקִים עַל עֲצָמוֹן עַד כְּזֵית וְעַד כְּבִיצָה.

בְּרַכַּת הַמָּזוֹן בְּכָל לֶשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבְרַכַּתָּ", בְּכָל לֶשׁוֹן שֶׁהוּא מְבָרֵךְ.

יא-יד "וְרָם לְבַבְךָ" (פְּתוּב בַּפְּסוּק (לעיל א, א) "וְדִי זָהִב").

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כָּל אָדָם שֵׁישׁ בּוֹ גִּסוֹת הַרוּחַ כְּאֵלוֹ כּוֹפֵר בְּעִיקָר, שֶׁנֶּאֱמַר "וְרָם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". אֲזַהְרָה לְגִסְי הַרוּחַ מִנִּיּוֹן. אָמַר רַבָּא אָמַר זְעִירִי, (ירמיה יג, טו) "שִׁמְעוּ וְהִאֲזִינוּ וְאַל תִּגְבְּהוּ". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, מִהֲכָא, וְרָם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ וּכְתִיב "הַשֶּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה'", וְכַדְרַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אֶלְעָאִי כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הַשֶּׁמֶר' פֶּן וְיֵאלֵא אִינוּ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה.

בַּר קַפְרָא אוֹמֵר, קִיֲצִי בְּיָדְךָ וְקִיֲצֵךְ בְּיָדִי, קִיֲצִי בְּיָדְךָ, וְרָם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, וְקִיֲצֵךְ בְּיָדִי (תהלים קלז, ה) "אִם אֶשְׁכַּחְךָ יְרוּשָׁלַיִם תִּשְׁכַּח יְמִינִי".

טו-טז "הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא" (פְּתוּב בַּרְמִזוּ רכ"ז). לְהִיטְבֹּךָ בְּאַחֲרִיתְךָ (פְּתוּב בְּתַחֲלַת פְּרִשְׁת רָאָה).

יט-כ "וְהָיָה אִם שָׁכַחְתָּ תִּשְׁכַּח". כָּל מְקוֹם שֶׁאֲתָה מוֹצֵא אֲכִילָה וְשִׁבְעָה, שֶׁ אֲתָה מוֹצֵא אֲזַהְרָה, בְּשִׁמְעַי יִשְׂרָאֵל כְּתִיב "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ הַשֶּׁמֶר לְכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם" וְכֵן בְּמְקוֹם אַחֵר (לעיל ו, יא-יב) "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ הַשֶּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח", אֵף כָּאֵן מֵהַ כְּתִיב לְמַעַלָּה מִן הָעֲנָן, פֶּן תֵּאֱכַל וְשָׂבַעְתָּ וְגו' וְרָם לְבַבְךָ וְשָׁכַחְתָּ. דְּבַר אַחֵר "אִם שָׁכַחְתָּ תִּשְׁכַּח". אָמַר לָהֶם מִשָּׁה, הֲרִי אֲנִי מַגִּיד, אִם עֲשִׂיתֶם אֱלִילִים כִּי אֲבַד תֵּאבְדוּן, וְלֹא עוֹד אֶלָּא כְּגוֹיִם אֲשֶׁר ה' מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם, מָה הַכְּנַעֲנִים כִּיִּן שֶׁגָּלוּ מִפְּנֵיכֶם, מְעַט מְעַט גָּלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת כג, ל) "מְעַט מְעַט אֲגַרְשְׁנוּ", כִּדְ אֲתֶם (ישעיה ח, כג) "כִּפְעַת הָרֵאשׁוֹן הַקַּל אֶרְצָה זָבוּ(ו)לוֹן וְגו', וְהִאֲחַרְוֹן הַכְּבִיד" "וַיִּגְלַם] לְרֵאוּבֵנִי וְלִגְדִי". דְּבַר אַחֵר "כְּגוֹיִם". מָה הַכְּנַעֲנִים מִיָּד שֶׁנִּכְבְּשָׁה הָאָרֶץ וְכָבְשׁוּ יִשְׂרָאֵל אֶת יְרִיחוֹ (יהושע ו, כ) "וַתִּפֹּל הַחֹמָה תַּחְתֵּיהָ", אֵף אֲתֶם (איכה ב, ט) "טָבְעוּ בְּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ", מָה יְרִיחוֹ (יהושע שם) "וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה אִישׁ נִגְדוּ" אֵף אֲתֶם "תִּקְעוּ עָלֶיהָ אֲהֲלִים סְבִיב", בִּירִיחוֹ (יהושע שם) "וַיִּרַע הָעָם וַיִּתְקַעוּ בְּשׁוֹפְרוֹת" וְאֲתֶם "עַד מָתִי אֶרְאֶה נֶס אֲשֶׁמְעָה קוֹל שׁוֹפֵר", אָמַר לָהֶם

הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה" נטעו אתכם משה ויהושע, כשם שבשר ודם עובר כך נטיעותיו עוברים, אבל לעתיד לבוא אני הוא שנוטע אתכם, כשם שאני חי וקיים כך נטיעותי קימות שנאמר (עמוס ט, טו) "וניטעתיים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם".

פרק ט

ד-ה "בצדקתי הביאני ה'", לא בצדקתך ובישר לבבך, וידעת כי לא בצדקתך. הרי שלש. אמר להם הקדוש ברוך הוא, לא עשיתי לא בשביל אברהם ולא בשביל יצחק ולא בשביל יעקב, בשביל מה עשיתי, בשביל שמי הגדול. וכן הוא אומר (ישעיה מח, יא) "למעני למעני אעשה". שני פעמים כשהייתם במצרים גאלתי אתכם בשביל שמי, "ויזשיעם למען שמו", אף באדום כן, "למעני למעני".

ט "ואשב בְּהָר" (פתוב בן־אתחנן פי' (לעיל ה, כח) "ואתה פה עמוד עמדי").

רמז תתנב "לחם לא אכלתי". מתלא אמר, עלת לקריתא הלך בנמוסה, למעלה שאין אכילה ושתיה עלה משה [ונדמה להם שנאמר "ואשב בְּהָר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי", אבל (למעלה) [למטה] שיש אכילה ושתיה (בראשית יח, ח) "והוא ע(ו)מד עליהם תחת העץ ויאכלו"].

יב כיון שעשו ישראל אותו המעשה מיד יצאה פעס על משה שהעלה הערב רב עפם. אמר לו (לך) [קום] רד מהר מזה כי שחת עמך. אמר לו משה, עמי חטאו ועמך לא חטאו אמר לו הקדוש ברוך הוא, עמך חטאו. אמר לו, ומי מפיסני שעמי חטאו. אמר לו, מי שנעשה בו המעשה מפיסך. אמר לו משה, ויודע הוא. אמר לו הקדוש ברוך הוא, (ישעיה א, ג) "ידע שור ק(ו)נהו", ידע הוא תורא מאן הוא קנאיה, מאן הוא נפחיה. בא השור,

אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְפָנַי מֹשֶׁה, מִי עֲשָׂאָךְ, אָמַר לוֹ, חֲמוּר, אֵלֹה הַמַּצְרַיִם "אֲשֶׁר בֶּשֶׂר חֲמוּרִים בְּשָׂרָם". אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׂמָא יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ, (ישעיה שם) "יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עֲמִי לֹא הִתְבוּנָן". אָמַר לוֹ, וּמִמֶּנּוּ אֲנִי קוֹפֵץ לְסַגּוֹרָא, עֲמִי חֲטָאוּ וְעַמָּךְ לֹא חֲטָאוּ, אֵל תִּשְׁחַת עַמָּךְ, כִּינּוּן שְׂלֵמֵד מֹשֶׁה סַגּוֹרָא עָלֶיְהוֹן מִיָּד (שמות לב, יד) "וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ". כִּינּוּן שְׂמַת מֹשֶׁה מֵת סַגּוֹרִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִזְכָּר לוֹ שֶׁלֹּא נִמְצָא סַגּוֹר כְּמוֹתוֹ שְׂנַאָמַר (ישעיה סג, יא) "וַיִּזְכָּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה (עבדוֹ) [עמו]", אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הִיָּה הִיָּה בֶּשֶׂר וְדָם נַעֲשֶׂה לָכֶם סַגּוֹר וּמוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם, אָבֵל לַעֲתִיד לָבוֹא אֲנִי בְּכַבּוּדִי נַעֲשֶׂה לָכֶם סַגּוֹר בְּפָנַי שְׂרִי אֲמוֹת הָעוֹלָם וּמוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם מֵהֶם שְׂנַאָמַר "אֲנִי מְדַבֵּר בְּצַדִּיקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ".

"קוים רד וגו' כי שחת עמך" (פתיב בפרישת כי תשא).

"הָרַף מִמֶּנִּי וְאֲשַׁמִּידֵם". כָּל דְּבוּר שְׂנִיצָא מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְטוֹבָה אֲפֵלוּ עַל תְּנַאי, לֹא חֲזַר בּוֹ שְׂנַאָמַר "הָרַף מִמֶּנִּי וְאֲשַׁמִּידֵם" וְגוֹ' וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָדוֹל, וְאֵף עַל גַּב דְּבַעַא רַחֲמֵי וּבִטְלָה אֲפֵלוּ הַכִּי אוֹקְמוּהָ בְּזַרְעִיהָ שְׂנַאָמַר (דבהיי"א כג, טו-יז) ("וּבְנֵי מֹשֶׁה גִּרְשׁוּם וְאֶלְיָעֶזֶר וַיְהִיו בְּנֵי אֶלְיָעֶזֶר רַחֲבִיָּה וְגוֹ' וּבְנֵי רַחֲבִיָּה רַבּוֹ לְמַעֲלָה", לְמַעֲלָה מִשְׁשִׁים רַבּוֹא, אֶתְנִיא רַבִּיָּה רַבִּיָּה, כְּתִיב הָכֵא "רַבּוֹ" וּכְתִיב הֵתֵם (שמות א, ז) "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ".

שְׁנוּ רַבּוּתֵינוּ מֵתוֹךְ כַּעַס רַצוֹן, דְּכְתִיב "הָרַף מִמֶּנִּי וְאֲשַׁמִּידֵם", מִיָּד (שם לב, יד) "וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה". מֵתוֹךְ רִגְזוּ רַחֲמִים, "בְּרִגְזוֹ רַחֵם תִּזְכָּר". מֵתוֹךְ צָרָה רְנוּחָה, (ירמיה ל, ז) "וְנַעַת צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יִנְשָׁע". מֵתוֹךְ רַחוּק קְרוֹב, "בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֹאמַר לָהֶם לֹא עֲמִי אַתֶּם יֹאמַר לָהֶם בְּנֵי אֵל חַיִּי". מֵתוֹךְ נְפִילָה קִימָה, (מיכה ז, ז) "כִּי נִפְלַתִי קָמְתִי". מֵתוֹךְ אֲפֵלָה אוֹרָה, (שם) "כִּי אֵשֶׁב בְּחֻשָּׁךְ ה' אוֹר לִי".

ז"ו "וְאֶתְפֹּשׂ בְּשֵׁנֵי הַלְּחָתִי" (פתיב ברקמו שצ"ו).

יח "וְאֶתְנַפֵּל לְפָנַי ה' (את) [פראשנה] אֲרַבְעִים יוֹם" (פתיב למטה ברקמו תתי"א).

יט אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, גְּדוֹל הָעוֹשֶׂה צְדָקָה בְּסֵתֶר יוֹתֵר מִמֶּשֶׁה רַבִּינוּ, דְּאֵלוּ בְּמִשָּׁה רַבִּינוּ כְּתִיב כִּי יִגְרָתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה. וְאֵלוּ בְּעוֹשֶׂה צְדָקָה בְּסֵתֶר כְּתִיב (משלי כא, יד) "מִתֵּן בְּסֵתֶר יִכְפֶּה- אֵף וְשִׁחַד בְּחַוִּיטָה חֲמָה עֲזָה" וְגוֹ'.

רמז תתנג "כִּי יִגְרָתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה". דְּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בַּר (רַבִּינָא) [בִּיזְנָא], בְּשַׁעַה שְׁנַתְרַשְׁל מִשָּׁה מִן הַמִּילָה בָּאוּ אֵף וְחֲמָה וּבִלְעוּהוּ וְלֹא שִׁירוּ מִמֶּנּוּ אֶלָּא רְגָלִיו, מִיָּד (שמות ד, כה) "וַתִּקַּח צִפְרָה צֹר" וְגוֹ', מִיָּד (שם כו) "וַיִּירָף מִמֶּנּוּ". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִקֵּשׁ מִשָּׁה לְהַרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "הֲרַף מֵאֵף וַעֲזַב חֲמָה". וַיֵּשׁ אוֹמְרִים הָרְגוּ לְחֲמָה, דְּכְתִיב (ישעיה כז, ד) "חֲמָה אֵין לִי". וְהִכְתִּיב "כִּי יִגְרָתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה". תַּרְי חֲמָה הוּוּ.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי, כְּשַׁעַלָּה מִשָּׁה לְמָרוֹם וְסָרְחוּ יִשְׂרָאֵל נִזְדָּגוּ לוֹ חֲמִשָּׁה מִלְּאָכִי חֲבָלָה, אֵף וְחֲמָה קִצָּף וּמִשְׁחִית וְהִשְׁמַד. מָה עָשָׂה, נִתְלָה בְּזָכוֹת אַבוֹת, "זִכֹּר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל". מִיָּד נִתְמַלֵּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רַחֲמִים שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד) "וַיִּנְחָם ה' עַל הָרָעָה", מִיָּד נִסְתַּלְקוּ מִמֶּנּוּ שְׁלֹשָׁה, נִשְׁתַּיְרוּ אֵף וְחֲמָה, וַעֲדִין הָיָה מִשָּׁה מִתְגַּרָּא שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי יִגְרָתִי מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה". אָמַר לוֹ, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, לֵית אָנָּה יָכִיל לְמִיקָם בְּתַרְוִיָּהוֹן, קוּם אַתְּ בְּחָד וְאַנָּה בְּחָד, הִדָּא הוּא דְּכְתִיב (תהלים ז, ז) "קוּמָה ה' בְּאַפְּךָ". וּמִנֵּין שְׁעַמַּד מִשָּׁה בְּחֲמָה. שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר לְהִשְׁמִידָם לִוְלֵי מִשָּׁה".

כא "וְאַתְּ חִטָּאתְכֶם" (פְּתוּב בְּפִסּוּק (להלן יב, ב) "אַבְד תֵּאבְדוּן").

כו-כח "מִבְּלֵי יִכְלֹת ה'" (פְּתוּב בְּרִמְזוֹ תש"מ"ד).

רמז תתנד ("וְאַתְנַפֵּל) [וְאַתְפַּלֵּל] אֵל ה'". כָּל הַמְּאָרִיךְ בְּתַפְלָה אֵין תַּפְלָתוֹ חוֹזְרֵת רִיקָם. מִנְלָן. מִמִּשָּׁה רַבִּינוּ שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַתְפַּלֵּל" וְגוֹ', וְכְתִיב בְּתַרְיָה (לעיל פסוק יט) וַיִּשְׁמַע ה' אֵלַי גַּם בְּפַעַם הַהִיא. וְהִנֵּי מְלִי דְלָא מַעֲיָן בָּהּ, אָבֵל מַעֲיָן בָּהּ בָּא לִידֵי כָּאֵב לֵב שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יג, יב) "וַתּוֹחַלֵּת מִמִּשְׁכָּה מִחֲלָה לֵב".

א-ב "פסל לך" (פתיב ברמז שצ"ו).

"אשר שברת" (פתיב ברמז תש"מ ושס"ז).

"אשר שברת ושמתם בארון". מלמד שהלוחות ושברי לוחות מנחין בארון מפאן לתלמיד חכם ששכח תלמודו מחמת אנסו שאין נוהגין בו מנהג בזיון. אמר ריש לקיש, פעמים שבטולה של תורה זו היא יסודה, דכתיב "אשר שברת", אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה יישר כחך ששברת (דאמר מר לוחות ושברי לוחות מנחין בארון).

"בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך". זה שאמר הפתיב "עת להשליך אבנים" בשעה ששבר משה את הלוחות הנה [משה] (הקדוש ברוך הוא) מתרעם עליו, אמר לו הקדוש ברוך הוא, אלו חצבת הלוחות ונגעת בהן ונצטערת לא היית משברן, אני חוצב להבות שניאמר (תהלים כט, ז) "קול ה' חצב להבות אש" ואתה משברן, עכשיו תדע מה היא כחן, אתה פסל אותן, "עת פנוס אבנים". פסל לך שני לוחות אבנים. אמר לו משה, מאין אני מביא לוחות אבנים. אמר לו, אני מראה לך את המחצב. אמר רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא, מתחת פסא הכבוד הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה את המחצב, שניאמר (שמות כד, י) "ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר" וכתוב ביה (שם לב, טז) "והלחת מעשה אלהים" ועליו נאמר "תמשילהו במעשי ידיך". אמר ליה הקדוש ברוך הוא, חצב מפאן שני לוחות אבנים פראשונים, מה הראשונים ארפן ששה טפחים ורחבן שלשה אף אלו כן, מה הראשונים של סנפירינון אף אלו, מה אלו נתנו בפמבי אף אלו נתנו בפמבי. אמר ליה, לאו אמרת (שמות לד, ג) "ואיש לא יעלה עמו". מפני כבודן של ישראל, משל למלך שנשא אשה וקלקלה והוציאה ובקשה הימנו ונתפייס לה, אמר לו אוהבה לך והכנס אותה בפמבי פשם שנטלת אותה, אמר לו, לאו, שלא ידעו אחרים ויאמרו למה הוציאה ונמצאת מתחרפת.

אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה חוצב ואני כותב שניאמר (שם) "פסל לך וכתבתיו", ואני מסייע אותך באצבע כבודי כמו שסמכתיו בים בימיני שניאמר (ישעיה סג) "מוליך לימין משה". משל למה הדבר דומה, לזהבי

שְׁאֵבַד חֲתָנוּ קוֹזְמִין שֶׁל בְּתוֹ, אָמַר לוֹ, אֲנִי נָתַתִּי קוֹזְמִין וְאַתָּה אֲבַדְתָּ אוֹתָהּ, נְהִיָּה אֲנִי וְאַתָּה שְׁתַּפְּיִן, אַתָּה מְבִיא אֶת הַמְרַגְלִיּוֹת וְדִיקוֹנִין וְאֲנִי מְבִיא אֶת הַזֹּהֵב וְעוֹשֶׂה אוֹתָהּ. כָּךְ אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמוֹשֶׁה, אֲנִי נָתַתִּי אֶת הַלְּוִיִּם וְשִׁבְרַת אוֹתָם, אַתָּה חָצַב אֶת הַלְּוִיִּם וְאֲנִי כוֹתֵב עֲלֵיהֶן. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּשִׁבִיל שְׁכַתְּבָתִּי אוֹתָהּ כָּלָה חַיִּים שְׁנֵאָמַר "עַץ חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ", וְאִם אַתָּם מְשַׁמְרִים אוֹתָהּ אַתָּם חַיִּים, וְאִם לְעֵתִיד לְבוֹא אֲנִי כוֹתֵב אֶתְכֶם בְּסֵפֶר וְאַתָּם מִתְמַלְטִים מִדִּינָהּ שֶׁל גִּיהֶזֶם שְׁנֵאָמַר (דְּנִיאל יב, א) "וּבָעֵת הַהִיא יַעֲמֹד מִיְכָאֵל הַשָּׂר הַגָּדוֹל הָעוֹנֵן מִדְּעַל בְּנֵי עַמֶּךָ וְגו' וּבָעֵת הַהִיא יִמְלֹט עַמֶּךָ כֹּל- הַנִּמְצָא כְּתוּב בְּסֵפֶר".

"שִׁמְעֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם". מִשָּׁל לְמִלְךָ שֶׁקְּדַשׁ לְמִטְרוֹנָא בְּשִׁתִּי מְרַגְלִיּוֹת. אֲבָדָה אַחַת מֵהוֹ, אָמַר לָהּ הַמֶּלֶךְ, אֲבַדְתָּ אַחַת מֵהוֹ שְׁמִרֵי הַשְּׂנִיָּה. כָּךְ קִדַּשׁ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת כד, ז) בְּ"נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע", אֲבָדוֹ "נַעֲשֶׂה", שֶׁעָשׂוֹ אֶת הָעֵגֶל, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה שְׁמְרוּ "נִשְׁמָע".

רמז תתנה (לעיל ט, א) "אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן". אַתָּם עוֹבְרִים וְאֲנִי אֵינִי עוֹבֵר. וּפְתַח לָהֶם פְּתַח שְׁיִבְקָשׁוּ עָלָיו רַחֲמִים, וְלֹא הָיוּ מְבִינִים. מִשָּׁל לְמִלְךָ שֶׁהָיוּ לוֹ בְּנִים הַרְבֵּה מִמִּטְרוֹנָא, [סָרְחָה עָלָיו מִטְרוֹנָא], בְּקִשׁ לְהוֹצִיאָהּ, מָה עָשִׂתָּה, כִּנְסָה אֶת בְּנֵיהָ וְאָמְרָה לָהּ, הֲוֹ יוֹדְעִין שְׁאַבִּיכֶם מִבְּקִשׁ לְגַרְשָׁנִי וְלִשְׂאָ אַחֲרַת, יְכוּלִין אַתָּם לְהַשְׁתַּעֲבֵד לָהּ, [אָמְרוּ לָהּ הוּ, אָמְרָה לָהּ] וְתִדְעוּ מָה הִיא עֲתִידָה לַעֲשׂוֹת בְּכֶם וְהִיתָה אוֹמְרַת שְׁמָא זְבִינוּ וַיִּבְקָשׁוּ עָלֶיהָ מֵאַבְיָהֶם וְלֹא הָיוּ מְבִינִין, כִּיּוֹן שֶׁלֹּא הִבִּינוּ אָמְרָה אֲנִי מְצִיחָה אֶתְכֶם שְׁתִּהְיוּ זְהִירִים בְּכָבוֹד אֲבִיכֶם כָּךְ מֹשֶׁה, כִּיּוֹן שֶׁלֹּא הִבִּינוּ צָוָה שְׁיִהְיוּ זְהִירִים בְּכָבוֹד אֲבִיָּהֶם שְׁבִשְׁמִים דְּכָתִיב "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא".

ו "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי יַעֲקֹן מוֹסְרָה" (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ רנ"ד).

"לַעֲמֹד לְפָנַי ה' לְשָׂרְתוֹ וּלְבָרְךָ בְּשִׁמוֹ". מָה מְשַׁרְתַּת בְּעֲמִידָה אִם מְבָרְךָ בְּעֲמִידָה. וּמְשַׁרְתַּת גּוֹפִיָּה מְנַלְו. דְּכָתִיב (לְהַלּוֹן יח, ה) "לַעֲמֹד לְשָׂרְתוֹ".

מָה כְּהוֹן מְשַׁרְתַּת מִתָּר בְּחִרְצוֹ אִם כְּהוֹן מְבָרְךָ מִתָּר בְּחִרְצוֹ (כְּתוּב בְּבִרְכַת לְהַיִּים).

”כַּיְמַיִם הָרֵאשׁוֹנִים”. מָה הָרֵאשׁוֹנִים בְּרָצוֹן אִף הָאַחֲרוֹנִים בְּרָצוֹן. יִרְדּוּ
בַעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי וְהַלּוּחֹת בְּיָדוֹ, וְהוּא יוֹם הַכַּפּוּרִים, לְפִיכָךְ עָשָׂה אוֹתוֹ
זָכָרוֹן לְדוֹרוֹת, (וַיִּקְרָא טו, לד) ”וְהִזְתָּה זֹאת לָכֶם לְחֻקֹּת עוֹלָם לְכַפֵּר”.

יב ”וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמּוֹךָ” וְגו'. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, הַכֹּל
בְּיַדֵי שְׂמַיִם חוּץ מִיִּרְאֵת שְׂמַיִם שֶׁנֶּאֱמַר ”וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל
מֵעַמּוֹךָ כִּי אִם לִיִּרְאָה”. אָטוּ יִרְאָה מְלֻתָא זּוּטְרֵתָא הִיא וְהָאֵמַר רַבִּי (אֶלְעָזָר)
[חֲנִינָא] אֵין לוֹ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּבֵית גְּנָזִיו אֶלָּא אוֹצָר שֶׁל יִרְאֵת שְׂמַיִם
בְּלִבָּד שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לג, ו) ”יִרְאֵת ה' הִיא אוֹצְרוֹ”. [נֵאִין, לְגַבֵּי מִשָּׁה מְלֻתָא
זּוּטְרֵתָא הִיא] דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא מְשַׁל לְאָדָם שֶׁמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ דְבָר גְּדוֹל וְיֵשׁ
לוֹ, דּוֹמָה עָלָיו כְּקָטָן, קָטָן וְאֵין לוֹ, דּוֹמָה עָלָיו כְּגְדוֹל.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, אֵין לוֹ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא יִרְאֵת שְׂמַיִם בְּלִבָּד, שֶׁנֶּאֱמַר ”וַיֹּאמֶר לְאָדָם הוּא יִרְאֵת ה' הִיא
חֻקָּה” שֶׁכֵּן בְּלִשׁוֹן יְנִיית קוֹרִין לְאַחַת הוּא. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ, מֵאֵי
דְּכַתִּיב (ישעיה לג, ו) ”וְהִזְתָּה אֲמוֹנֵת עֵתִיךָ חֶסֶן יְשׁוּעוֹ(וֹ)ת חֻקָּמַת וְדַעַת וְגו',
”אֲמוֹנֵת” זֶה סֵדֶר זְרָעִים, ”עֵתִיךָ” זֶה סֵדֶר מוֹעֵד, ”חֶסֶן” זֶה סֵדֶר נָשִׁים,
”יְשׁוּעוֹת” זֶה סֵדֶר נְזִיקִין, ”חֻקָּמַת” זֶה סֵדֶר קִדְשִׁים, ”וְדַעַת” זֶה סֵדֶר
טְהוֹרוֹת, וְאֶפְלוּ הַכִּי אֵי ”יִרְאֵת ה' הִיא אוֹצְרוֹ” אֵין, וְאֵי לָא לָא, מְשַׁל לְאָדָם
שֶׁאָמַר לְשְׁלוּחוֹ הַעֲלֵה לִי כוֹר חֲטָיִים לְעֲלֵיָה, הַלֵּךְ וְהַעֲלֵה לוֹ, אָמַר לוֹ עֲרַבְתָּ
לִי בְּהוֹן קַב חוּמְטִין, אָמַר לוֹ לָאוּ, אָמַר לוֹ מוּטָב שְׁלֵא הַעֲלִיתָו, דְּתַנָּא דְּבִי
רַבִּי יְשֻׁמְעֵאל מְעַרְב אָדָם קַב חוּמְטִין בְּכוֹר שֶׁל תְּבוּאָה וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. אָמַר
רַבִּי בַר רַב הוֹנָא, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בוֹ תּוֹרָה וְאֵין בוֹ יִרְאֵת שְׂמַיִם דּוֹמָה לְגִזְבָּר
שֶׁמְסָרוּ לוֹ מִפְּתֻחוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וְהַחִיצוֹנוֹת לֹא מְסָרוּ לוֹ, בְּהִי עֲנִי(ל). מְכַרִּיז
רַבִּי יְנָאִי, חֲבַל עַל דְּלִית לִיהַ דְּרֵתָא וְתֵרְעָא לְדְרֵתָא עֲבִיד. רַבִּי וְרַבִּי אֶלְעָזָר
בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן הוּוּ יְתִבִּי, חֲלִיף וְאֵזִיל רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַחָא, אָמַר חַד לְחַבְרִיהַ
נִיקוּם מְקַמִּיהַ, דְּגִבְר דְּחִיל חֲטָאִין הוּא, אָמַר לִיהַ אֵידֵךְ נִיקוּם מְקַמִּיהַ,
דְּגִבְר בַּר אוֹרִיָן הוּא. תְּסַתִּי(וֹ)ם דְּרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר דְּגִבְר דְּחִיל חֲטָאִין הוּא,
דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן אֵין לוֹ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא יִרְאֵת שְׂמַיִם בְּלִבָּד שֶׁנֶּאֱמַר ”וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל
מֵעַמּוֹךָ כִּי אִם לִיִּרְאָה”.

דְּרִישׁ רַבִּי חֲנִינָא בַּר פִּפְא, אוֹתוֹ מִלֶּאָדָּה הַמְּמַנָּה עַל הַהֲרִיזוֹן לִילָה שְׁמוֹ, וְנוֹטֵל הַטְּפָה וּמַעְמִידָהּ לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר לְפָנָיו, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, טְפָה זֹאת מָה תִּהְיֶה עֲלֶיךָ, גְּבוּר אוֹ חֲלָשׁ, חֲכָם אוֹ טֹפֵשׁ, עֲנִי אוֹ עֲשִׂיר, אָבֵל צְדִיק וְרָשָׁע לֹא קָאָמַר כְּדַרְבֵּי חֲנִינָא דְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא הַכֹּל בְּיַדֵּי שָׁמַיִם וְכוּי (כְּדִלְעִיל).

הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, חֲזַב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מַעֲמֶדָּה". רַב חֲזַב בַּר אֲוִיָּא, בְּשִׁבְתָּא וּבְיוֹמֵי טְבִי טָרַח וּמְמַלִּי לְהוֹ בְּאֶסְפְּרָמְקֵי וּמְגַדִּי.

חֲזַב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְּרָכוֹת בְּכָל יוֹם, וְשֶׁאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ שְׁנֵי פְּסוּקִים בְּכָל יוֹם כֹּל יְמֵי חַיֵּיהֶם, וְכַמָּה יְמֵי חַיָּיו שֶׁל אָדָם, שְׁבַעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בְּהֵם שְׁבַעִים שָׁנָה", וְכַמָּה מִנְּיָן יְמֵים שֶׁל שְׁבַעִים שָׁנָה, עֶשְׂרִים וְחַמְּשָׁה אֲלָפִים אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים, וְחֲשֻׁבּוֹן יְמֵי שָׁנָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁשִׁים וְאַרְבַּע, טַל מֵהֶם הַשְּׁבַתוֹת וְיְמֵים טוֹבִים שֶׁאֵינָן מִן הַמִּנְיָן שֶׁהוּא יְמֵי שְׁמִחָה וְתַעֲנוּג נִמְצְאוּ יְמֵי שְׁבַתוֹת שֶׁלֹּשֶׁת אֲלָפִים שֶׁשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעִים וּמִנְיָן יְמֵי הַחֲגִים לְחֲשֻׁבּוֹן שְׁמוֹנָה עָשָׂר יְמֵים אֶלֶף וּמֵאוֹתֵים וְאַרְבַּעִים וְנִשְׁתַּיְרוּ יְמֵי הַחֵל עֶשְׂרִים אֲלָפִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים, (סֵד הַכֹּל עֶשְׂרִים וְחַמְּשָׁה אֲלָפִים אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים), וְחֲשֻׁבּוֹן פְּסוּקִים שֶׁל תּוֹרָה חֲמִשֶּׁת אֲלָפִים שְׁמוֹנָה מֵאוֹת אַרְבַּעִים וּשְׁתַּיִם, וּפְּסוּקִים שֶׁל נְבִיאִים תִּשְׁעֵת אֲלָפִים מֵאוֹתֵים תִּשְׁעִים וְאַרְבַּע וּפְּסוּקִים שֶׁל כְּתוּבִים שְׁבַעֵת אֲלָפִים תִּשְׁעֵ מֵאוֹת שָׁשִׁים, סֵד הַכֹּל (שָׁשִׁים וּשְׁלֹשָׁה) [עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה] אֲלָפִים תִּשְׁעִים וְתִשְׁעֵ לְבַד מִסְפְּרֵי הַחִיצוֹנִים. וְרָצוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּקְבִלוּ עַל עֲצֻמֹן כְּדִי שֶׁיִּוָּסִיפוּ עַל מֵאָה בְּרָכוֹת שְׁנֵי פְּסוּקִים בְּכָל יוֹם, אֶחָד כְּנֶגֶד "נַעֲשֶׂה" וְאֶחָד כְּנֶגֶד "נִשְׁמַע", וּמֵאֵן אֵינֶנּוּ שְׁנֵי פְּסוּקִים "וּמִקְבִּלִין דִּין מִן דִּין וְאִמְרִין" "וְנִטְלֵתְנֵי רוּחָא", וְאוֹמֵר סֵדֵר זֶה בְּשִׁבְתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים בְּמִנְחָה, וּבִימֹת הַחֵל בְּיוֹצֵר.

יד "הוֹ לֵה' אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם". מְשַׁל לְמָה הַדְּבַר דּוּמָה, לְמִלָּד שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי אֶפֶסְרוֹפִין, אֶחָד הָיָה מְמַנָּה עַל מָה שֶׁבִּבִּית וְעַל מָה שֶׁבִּשְׂדֵה וְהָיָה יוֹדֵעַ כֹּל מָה שֶׁבִּבִּית וְכֹל מָה שֶׁבִּשְׂדֵה, וְאֶחָד הָיָה מְמַנָּה עַל מָה שֶׁבִּשְׂדֵה וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ אֵלָּא מָה שֶׁבִּשְׂדֵה. כֶּךָ מְנָשָׁה, כְּשֶׁעָלָה לְמִקוֹם הָיָה יוֹדֵעַ הָעֲלִיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים וְקִלְס לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר "הוֹ לֵה'

אֱלֹהֵיךָ הַשָּׁמַיִם" וְגו', אָבֵל דָּוִד שָׁלָא עָלָה לְמָקוֹם קָלִס לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּמָה שֶׁהִיא יוֹדֵעַ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כד, א) "לֹה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ" וְגו'.

רַבֵּנוּ אָמְרִי, שְׁנֵי רִקִּיעֵי הוּן שֶׁנֶּאֱמַר (שם סח, לד) "לְרֹכֵב בַּשָּׁמַיִם שָׁמַי קָדָם".
רְבוּתֵינוּ אוֹמְרִים, שְׁלֹשָׁה הוּן, שֶׁנֶּאֱמַר "הוּן לֹה' אֱלֹהֵיךָ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַי
הַשָּׁמַיִם". רַבֵּי יִרְמְיָה בֶן אֱלִיעֶזֶר אָמַר, שְׁבַעֲהָ, (א) שָׁמַיִם (ב) רִקִּיעַ (ג)
שְׁחָקִים (ד) זְבוּל (ה) מְעוֹן (ו) מְכוֹן (ז) עֲרֻבוֹת וּכְבוֹדוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
יוֹשֵׁב בְּעֲרֻבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "סִלּוֹ לְרֹכֵב בְּעֲרֻבוֹת בָּיָה שָׁמוֹ וְעִלּוֹ לְפָנָיו". וּמָה
רְבוּתֵינוּ מְקִיְמִין "סִלּוֹ לְרֹכֵב בְּעֲרֻבוֹת". שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹאֶה
בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צְדִיקִים וְעָרַב עֲלֵיו מַעֲשֵׂיהֶם. רַבֵּי פִנְחָס הַכֹּהֵן בֵּר הִמָּא
אוֹמֵר, עֲרֻבוֹת, הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא זוֹרַע עֲלָיו מַעֲשֵׂים שֶׁל צְדִיקִים וְהוּן עוֹשִׂין
פְּרוֹת.

טז "וּמִלֶּתֶם אֶת עַרְלַת לְבַבְכֶם". יֵצֵר הָרַע, מִשָּׁה קָרָאוּ עָרֵל וְכוּ', (כְּתוּב
בְּרַמְזוֹ תַקֵּכ"א).

יז-יח רמז תתנו "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים". הִרְאִישׁוֹן
קִדְשׁ וְהַשְׁנִי חֵל. (שְׁמוֹת כב, כז) "אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל". מִשְׁמֵשׁ קִדְשׁ וְחֵל.
(בְּרֵאשִׁית ג, ד) "כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי בָיִת אֶכְלָכֶם מִמֶּנּוּ וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים",
הִרְאִישׁוֹן קִדְשׁ וְהַשְׁנִי חֵל. (שֵׁם לג, יא) "כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ כְּרֵאוֹת פְּנֵי
אֱלֹהִים", הִרְי זֶה חֵל. "מִתְחַנֶּה אֱלֹהִים זֶה", הִרְי זֶה קִדְשׁ. (שֵׁם כג, ו) "נִשְׂאֵה
אֱלֹהִים אֶתְהָ", קִדְשׁ. כָּל הַשְׁמוֹת [הָאֱמוּרִים] בְּאֲבָרָהֶם קִדְשׁ חוּץ מֵאֶחָד,
"וַיֹּאמֶר אֲדָנִי אִם נָא מְצֵאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ", וַיֵּשׂ אוֹמְרִים (שֵׁם כ, יג) "כִּפְאֲשֶׁר
הִתְעוּ אוֹתִי אֱלֹהִים". רַבֵּי חֲנִנְיָא בֶן אַחֵי רַבֵּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, קִדְשׁ, שְׁאֵלוּלָה
אֱלֹהִים כְּבָר הִתְעוּ אוֹתִי כָּל הַשְׁמוֹת הָאֱמוּרִין בְּלוֹט חֵל חוּץ מִן הָאֲחֵרוֹן,
(שֵׁם יט, יח) "וַיֹּאמֶר לוֹט אֱלֹהִים אֵל נָא אֲדָנִי". וְכָל הַשְׁמוֹת הַהִדְיוֹטוֹת הִרְי
אֵלוֹ נִמְחָקִים.

"הָאֵל הַגָּדֵל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא". הַהוּא דְנַחֲיִת קָמִיהָ דְרַבֵּי עֲקִיבָא אָמַר הָאֵל
הַגָּדֵל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא הָאֲדִיר הַחֲזָק וְהִירָאוּ. אָמַר לִיהָ סִימַתָּ לְכַלְהוֹ שְׁבַחִיהָ
דְּמֶרֶד, הַשְׁתָּא אָנּוּ תַלְתָּ קָמִיתָא אִי לָאוּ דְאִמְרִינְהוּ מִשָּׁה רַבֵּינוּ וְאִנְשֵׁי
כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָה תִקְנִינְהוּ בְּתַפְלָה לָא הוִינּוּ אִמְרִין לְהוּ וְאִתְּ אִזְלַת וְאִמְרַת

כְּלִי הַאֵי, מִשָּׁל לְאָדָם שֶׁהָיָה לוֹ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זָהָב וְהָיוּ מְקַלְסִין אוֹתוֹ בְּאֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי כֶסֶף, הֲלֵא גֵנְאֵי הוּא לוֹ.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לָמָּה נִקְרָא שְׁמֵם אֲנָשִׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה, שֶׁהִחֲזִירוּ הַעֲטוּרֵת לְיוֹשֻׁעָה, מִשָּׁה אָמַר הָאֵל הַגָּדֹל הַגָּבֵר וְהַנּוֹרָא, אֶתָּא יְרַמְיָה וְאָמַר כְּשָׂדִים מְקַרְקְרִים בְּהִיכְלוֹ אֵיךְ נִוְרָאוּתָיו וְלֹא אָמַר נִוְרָא, אֶתָּא דְנִיֵּאֵל וְאָמַר כְּשָׂדִים מְשַׁעְבְּדִים בְּבָנָיו אֵיךְ גְּבוּרוּתָיו וְלֹא אָמַר גְּבוּר, אֶתָּו אֵינְהוּ וְאָמְרוּ אֲדַרְבָּה הוּ הוּ נִוְרָאוּתָיו הוּ הוּ גְבוּרוּתָיו שְׁכֹבֵשׁ אֶת (יִצְרָו) [כְּעֶסוּ] וְנוֹתָן אֶרְךָ אֲפִים לְרָשָׁעִים [וְאֵלּוּ הוּ] נִוְרָאוּתָיו שְׁאֵלְמָלָא מִוְרָאוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הֵיאֵךְ אִמָּה אַחַת יְכוּלָה לְהַתְקִים בֵּין כָּל הָאֲמוֹת.

”אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים” (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ תשׁי”א).

”עֲשֵׂה מִשְׁפָּט (גַּר) יְתוֹם” וְגוֹ'. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל מְקוֹם שֶׁאֵתָּה מוֹצֵא גְבוּרָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֵׁם אֵתָּה מוֹצֵא עֲנוּתְנוּתוֹ בְּצִדּוֹ, דְּבַר זֶה כְּתוּב בַּתּוֹרָה וְשְׁנוּי בְּנְבִיאִים וּמְשַׁלֵּשׁ בְּכְתוּבִים, כְּתוּב בַּתּוֹרָה (דְּכַתִּיב) ”כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים” וְכַתִּיב בַּתְּרִיָּה ”עֲשֵׂה מִשְׁפָּט (גַּר) יְתוֹם וְאֵלְמָנָה”, שְׁנוּי בְּנְבִיאִים דְּכַתִּיב ”כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשְׂא” וְגוֹ' וְכַתִּיב בַּתְּרִיָּה (שֵׁם) ”וְאֵת דְּכָא וְשִׁפְל רֹחַ”, מְשַׁלֵּשׁ בְּכְתוּבִים דְּכַתִּיב (תַּהֲלִים סח, ה) ”סֵלוּ לְרַכֵּב בְּעֲרֻבוֹת” וְכַתִּיב בַּתְּרִיָּה (שֵׁם ו) ”אֲבִי יְתוּמִים וְדִין אֵלְמָנוֹת”.

”וְאֵלּוּ הוּא גַּר” (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ קכ”ג וּבְרִמְזוֹ שִׁמ”ט).

כ ”וּבְשֵׁמוֹ תִּשְׁבַּע” (כְּתוּב לְעִיל).

פֶּרֶק יֵא

ו ”וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם”. זֶה מְמוֹנֵו שֶׁל אָדָם שֶׁמַּעֲמִידוֹ עַל רַגְלָיו, עֲשֵׂה שְׁמוֹר לְבַעְלָיו לְרַעְתוֹ” זֶה עֲשָׂרוֹ שֶׁל קֶרַח. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מִשׁוּי שְׁלֵשׁ

מאות פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח, וכלהו אקלידי וקולפי דגלדא.

(ותפתח) [אשר פצתה] הארץ את פיה (כתוב ברמז תשנ"ב).

אמר רבי חמא בר חנינא, שלש מטמוניות הטמין, יוסף אחת נתגלתה לקרח ואחת נתגלתה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבוא.

» "כי הארץ אשר אתה בא שמה" (כתוב ברמז תשמ"ג).

רמז תתנו "לא כארץ מצרים היא". ארץ מצרים שותה מימיה, ארץ ישראל שותה מי גשמים, ארץ ישראל שותה נמוך וגבוה, ארץ מצרים נמוך שותה, גבוה אינו שותה, ארץ מצרים גלוי שותה, שאינו גלוי אינו שותה, ארץ ישראל שותה גלוי ושאינו גלוי, ארץ מצרים שותה ואחר כך נזרעת, ארץ ישראל (נזרעת ואחר כך שותה) שותה ונזרעת נזרעת ושותה, ארץ ישראל שותה בכל יום ונזרעת בכל יום, ארץ מצרים אינה נזרעת אם אינו עמל בה בפסל ובקרדום ונודד שנת עיניו עליה, ואם לאו אין לו בה כלום, וארץ ישראל אינה כן אלא הו ישגין על מטותיהן והקדוש ברוך הוא מוריד להם גשמים. משל למלך שהיה מהלך בדרך, ראה בן טובים מהלך אחריו ומסר לו עבד אחד לשמשו, שוב ראה בן טובים אחד מעדן ומפנק ועסוק בפעלה ומכירו לו ולאבותיו, אמר גזרה שאין אתה עושה בדרך ואני מאכילך. כך כל הארצות נתנו להן שמשים לשמשו, מצרים שותה מן הנילוס, בבל שותה מן נהר יובל, אבל ארץ ישראל אינה כן אלא הו ישגים על מטותיהם והקדוש ברוך הוא מוריד להן גשמים, ללמדך שלא כמדת בשר ודם מדת הקדוש ברוך הוא, בשר ודם קונה לו עבד שיהא זן ומפרנס אותו אבל מי שאמר והיה העולם קונה לו עבד שיהא הוא זן ומפרנס אותו. וכבר היו רבי אליעזר ורבי הושע ורבי צדוק מסבין בבית המשטה וכו' (כתוב ברמז רכ"ט).

אתה אומר לךך הוא בא, או לפי שארץ מצרים פסלת כל הארצות הקישו לארץ ישראל. תלמוד לומר (בראשית יג, י) "כגן ה' כארץ מצרים", "כגן ה'" לאילנות, "כארץ מצרים" לזריעה. או אינו מקישה אלא למגנה שבה. תלמוד לומר "אשר ישבתם בה", מקום שישבתכם בה דכתוב (בראשית

מז, ו) "במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך". או אינו מקישה אלא לשעת גנותה. תלמוד לומר "אשר יצאתם משם", כשהייתם שם היתה מתברכת בשבילכם, ולא עכשיו, שאין ברכה עליה כדרך שהייתם שם. וכן אתה מוצא, בכל מקום שהצדיקים הולכים ברכה באת לרגלם, ירד יצחק לגרר באת ברכה לרגליו שנאמר (בראשית ו, ב) "ויזרע יצחק וגו', ירד יעקב אצל לבן באת ברכה לרגליו שנאמר "נחשתי ויברכני ה' בגלגלך", ירד יוסף אצל פוטיפר באת ברכה לרגליו שנאמר (שם לט, ה) "ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף", ירד יעקב אצל פרעה באת ברכה לרגליו שנאמר (שם מז, י) "ויברך יעקב את פרעה", במה ברכו, שנמנעו ממנו שני רעבון, שנאמר (שם נ, כא) "ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם" ואומר "וכלכלתי אותך שם", מה כלכל האמור להלן בשני רעבון הכתוב מדבר אף כלכל האמור כאן בשני רעבון הכתוב מדבר, אמר רבי שמעון בן יוחאי, אין זה קדוש השם שדברי צדיקים קימין בחייהו ובטליו לאחר מיתתו, אמר רבי אלעזר ברבי שמעון, רואה אני את דברי רבי יוסי מדברי אבא, שזה הוא קדוש השם, כל זמן שהצדיקים בעולם ברכה בעולם נסתלקו צדיקים מן העולם נסתלקה ברכה מן העולם, וכן אתה מוצא בארון האלהים שיגרד לבית עובד אדום הגתי ונתברך בשבילו, שנאמר (ש"ב ו, יב) "ויגד למלך דוד לאמר ברך ה' את- בית ע(ו)בד אד(ו)ם ואת כל אשר לו בעבור ארון האלהים", והרי דברים קל וחמר, ומה ארון שלא נעשה לא לשכר ולא להפסד אלא לשברי לוחות שבו, נתברך בשבילו, קל וחמר לצדיקים שבשבילם נברא העולם, אבותינו באו לארץ באת ברכה לרגלם שנאמר "ובתים מלאים כל טוב" וגו'. רבי שמעון בן יוחאי אומר, הרי הוא אומר (שם) "אשר לא מלאת", והלא בידוע שלא מלאו, שעכשיו באת לארץ, אלא זכותה היא שגרמה. וכן אתה מוצא שכל ארבעים שנה ישראל במדבר היו, הפנענים בונים בתים וזורעין שדות וחופרין בורות ושיחין ומערות נוטעין שדות וכרמים וכל עץ מאכל כדי שיבואו אבותינו לארץ וימצאו אותה מלאה ברכה. או לפי שבברכה זו עליהם, יכול היו אוכלין ושבעין. תלמוד לומר (שם) "ואכלת ושבעת", אתה אוכל ושבע. והן מונעין את עצמן מנשיהו מפניהו מבנותיהו כדי שיבואו אבותינו לארץ וימצאו אותה מלאה ברכה, וזו שאמרנו אשר יצאתם משם, כשהייתם שם היתה מתברכת בשבילכם ולא עכשיו שאין אתם עליה.

יא אתה אומר לךך בא הכתוב או להקיש (יציאה) [ביאה] זו לביאתה של זו מה ארץ מצרים לא הייתם מונין עליה שמטים ויובלות יכול אף ביאת ארץ כנען כן. תלמוד לומר "לרשתה", לרשתה אתם באים ולהיות מונין שמטים ויובלות, אלא הפריש בין ביאתה של זו לביאתה של זו, ביאת ארץ מצרים רשות וביאת ארץ ישראל חובה, ארץ מצרים בין עושין רצונו של מקום בין שאין עושין רצונו של מקום הרי לכם ארץ מצרים, ארץ ישראל אינו כן אם אתם עושים רצונו של מקום הרי לכם ארץ כנען ואם לאו אתם גולין מעליה וכן הוא אומר "ולא תקיא הארץ אתכם". תניא ערוגה, בתוכה ששה, גבוליה בכמה. רבי יהודה אומר, רחב כמלא (גבול) [רחב] פרסה. מאי טעמא. דכתיב "והשקית ברגלך כגן הנרק".

רמז תתנט "והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת". או אינו אלא בגנותה של ארץ ישראל מדבר שמזכיר בה הרים. (מה) תלמוד לומר "ובקעת", מה בקעות לשבח אף הרים לשבח. ועוד, שנותן טעם בהר טעם בבקעה, שפרות החר קליו ופרות הבקעה שמנים. רבי שמעון בן יוסי אומר, כשהיא בקעה הרי היא עושה בית כור, כשהיא הר הרי היא עושה בית כור מן המזרח, בית כור מן המערב, בית כור מן הדרום, בית כור מן הצפון, בית כור מלמעלה, נמצא חמשה מכפלת שנקאמר (יחזקאל ה, ה) "כה אמר ה' זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיקה וסביבותיה ארצות" וגו'. ובמקום אחר קורא אותה ארץ, כיצד יתקדמו שני פתובים הללו, ארץ שיש בה מיני ארצות הרבה, בית ארצות בית החולות בית העפר. דבר אחר "ארץ הרים ובקעות". מגיד שלא שוו טעם פרות הר לטעם פרות בקעה. אין לי אלא שלא שוו טעם הר לטעם בקעה, מנין שלא שוו טעם הר והר טעם בקעה. ובקעה תלמוד לומר "ארץ הרים ובקעת", הרים, הרים הרבה, בקעות, בקעות הרבה. רבי שמעון בן יוחאי אומר, שנים עשר ארצות נתנו כנגד שנים עשר שבטים, ולא שוו טעם פרות שבט זה לטעם פרות שבט זה, ואלו הן, (א) כי הארץ אשר (אתם עברים) [אתה בא] שמה לרשתה, (ב) והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה, (ג) ארץ הרים ובקעת, (ד) ארץ אשר ה' אלהיך דרש אתה, (ה) (לעיל ח, ז) "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה", (ו) (שם) "ארץ נחלי מים" (ז) "ארץ חטה ושערה", (ח) (שם) "ארץ זית שמן ודבש", (ט) "ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם", (י) (שם) "ארץ אשר אבניה ברזל", (יא) (שם י) "על הארץ הטובה אשר נתן לך", (יב) "ארץ זבת חלב ודבש", הרי שנים עשר ארצות

כְּנֶגֶד שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים. רַבִּי יוֹסִי בֶן מְשֻׁלָּם אוֹמֵר, מִנִּין אֶתְּהּ אוֹמֵר שְׁכָפְשִׁים שְׁנִתְּנוּ מִטְעָמִים בְּאֶרֶץ כְּנָן נִתְּנוּ מִטְעָמִים בָּיִם, תִּלְמוּד לומר (בראשית א, י) "וּלְמִקוֹה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים", [וְהָרִי יָם אֶחָד הוּא שְׁנַאָמֵר (שם ט) "יָקוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד"], מִגִּיד שֶׁלֹּא שׁוּוּ טַעַם דָּג הָעוֹלָה מֵעֵכוּ לְטַעַם דָּג הָעוֹלָה (מְצִידוֹן) [מְצוֹר] וְלֹא הָעוֹלָה (מְצִידוֹן) [מְצוֹר] לְעוֹלָה מְאֻסְפָּמָא, אוֹ לְפִי שְׁעָפְרוּ שֶׁל הַר קָל וְשֶׁל בְּקָעָה שְׁמֹן יָכוֹל יְהוּ מִיָּם גּוֹרְשִׁין אֶת הָעָפָר (מִמְקוֹם) [לְמִקוֹם] בְּקָעָה וַתְּהֵא מְחֻסְרַת מַיִם, תִּלְמוּד לומר "אֶרֶץ הָרִים (וּגְבְעוֹת) [וּבְקָעוֹת]", הָרִים לְפִי מָה שֶׁהוּן [בְּקָעָה לְפִי מָה שֶׁהִיא], וְכֵן הוּא אוֹמֵר (זכריה י, א) "שֶׁאֲלוּ מָה' מָטָר בָּעֵת מְלָקוֹשׁ" וְגוֹ' לְאִישׁ עֹשֶׂב בְּשָׂדֵה", אוֹ לְפִי שְׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְכַפְּלֵת בְּהָרִים יְהֵא גְלוּי שׁוֹתָה וְשֶׁאִינוּ גְלוּי אִינוּ שׁוֹתָה, תִּלְמוּד לומר "לְמָטָר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַיִם", גְלוּי וְשֶׁאִין גְלוּי שׁוֹתָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "אֶף בְּרִי יִטְרִיחַ עַב וְגוֹ' וְהוּא מְסַבּוֹת מִתְּהַפֵּד" וְגוֹ', שֶׁהֶעֱנִיִּים מְקִיפּוֹת אוֹתָהּ וּמְשַׁקּוֹת אוֹתָהּ מִכָּל רוּחַ, אוֹ לְפִי שֶׁשׁוֹתָה מִי גְשָׁמִים אֲבָל אִינָה שׁוֹתָה מִי נְחָלִים, תִּלְמוּד לומר (לעיל ח, ז) "אֶרֶץ נְחָלִי מַיִם", אוֹ לְפִי שֶׁשׁוֹתָה מִי נְחָלִים אֲבָל אִינָה שׁוֹתָה מִי שְׁלָגִים, תִּלְמוּד לומר "כִּפְאֶשֶׁר יֵרַד הַגֶּשֶׁם וְהִשְׁלַג וְגוֹ'" וְאוֹמֵר (איוב לז, ו) "כִּי לְשֶׁלַּג יֵאמֵר הוּא אֶרֶץ", אוֹ לְפִי שֶׁשׁוֹתָה מִי שְׁלָגִים אֲבָל אִינָה שׁוֹתָה מִי טְלָלִים, תִּלְמוּד לומר "לְמָטָר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַיִם", כִּשֶׁהוּא אוֹמֵר מַיִם אֶף מִי טְלָלִים שׁוֹתָה. דָּבָר אַחֵר מָה מִי גְשָׁמִים לְבָרְכָהּ אֶף מִי טְלָלִים לְבָרְכָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית כז, כח) "וַיִּתֵּן לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" וְאוֹמֵר "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחִי" וְגוֹ', וְאוֹמֵר (הושע יד, ו) "אֶהְיֶה כְּטַל לְיִשְׂרָאֵל" וְאוֹמֵר (מיכה ה, ו) "וְהָיָה שְׂאֵרִית יַעֲקֹב בְּקָרֵב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת ה'" וְגוֹ'.

"לְמָטָר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַיִם" (כְּתוּב בְּרַמְז' כ').

יב רמז תתס "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתְּהּ". וְכִי אוֹתָהּ בְּלִבְד דּוֹרְשׁ, וְהֵלֵא כָּל הָאֲרָצוֹת כְּלָן הוּא דּוֹרְשׁ שְׁנַאָמֵר (איוב לח, כו) "לְהַמְטִיר עַל אֶרֶץ לֹא אִישׁ מְדַבֵּר לֹא אָדָם בּוֹ" וְאוֹמֵר "לְהַשְׁבִּיעַ שׁוֹ(ו)אָה וּמְשׁוֹ(ו)אָה" וְגוֹ' וּמָה תִּלְמוּד לומר "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתְּהּ". כְּבִיכּוֹל אֵין דּוֹרְשׁ אֶלָּא אוֹתָהּ, וּבְשִׁבִיל דְּרִישָׁה שְׁדוֹרְשָׁה דּוֹרְשׁ כָּל הָאֲרָצוֹת עִמָּה. כִּיּוֹצָא בְּדָבָר אֶתְּהּ אוֹמֵר (תהלים קכא, ד) "הִנֵּה לֹא- יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל" [וְכִי] יִשְׂרָאֵל בְּלִבְד הוּא שׁוֹמֵר וְהֵלֵא שׁוֹמֵר הוּא אֶת הַכָּל שְׁנַאָמֵר "אֲשֶׁר בְּגִדוֹ נָפֵשׁ כָּל חַי" וּמָה תִּלְמוּד לומר "שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל", בְּשִׁבִיל שְׁשׁוֹמְרֵן שׁוֹמֵר אֶת

הכל עמהם. פיוצא בדבר אתה אומר (מ"א ט, ג) "והיו עיני ולבי שם כל הימים" (וכי שם בלבד הם) והלא נאמר (זכריה ד, י) "עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ", כבכול אין עיני ולבי אלא שם ושבשביל שהם שם הם בכל מקום]. פיוצא בו "קול ה' יחיל מדבר" וגו'.

"דרש אתה". אותה נתנה לדרשה להפריש ממנה חלה תרומות ומעשרות, או יכול אף שאר ארצות נתנו לדרשה, תלמוד לומר "אותה", אותה נתנה לדרשה ולא שאר ארצות נתנו לדרשה. דבר אחר "דרש אתה". מגיד שנתנה בשכר דרישה שנאמר (להלן פסוק יט-כא) "ולמדתם וגו' למען ירבו ימיכם" וגו' ואומר (תהלים קה, מד-מה) "וינתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקי" וגו'.

"תמיד עיני ה' אלהיך בה". וכתוב אחד אומר (שם קד, לב) "המביט לארץ ותרעד", כשישראל עושין רצונו של מקום תמיד עיני ה' אלהיך בה ואין נזקין, וכשאינן עושין רצונו של מקום "המביט לארץ ותרעד", לענין טובה הוא אומר תמיד עיני ה' אלהיך בה, לענין רעה הוא אומר "המביט לארץ ותרעד". לענין טובה כיצד, היו רשעים בראש השנה וגזרו עליהם גשמים מועטין וחזרו בהם, להוסיף עליהן אי אפשר, [שכבר נזרה גזרה], אלא תמיד עיני ה' אלהיך בה מורידן בזמן ושולח בהם ברכה ומורידן על הארץ שצריכה להם. לענין רעה כיצד, הרי שהיו צדיקים בראש השנה וגזרו עליהן גשמים מרובין וסרחו להן, לפחות מהם אי אפשר אלא תמיד עיני ה' אלהיך בה, מורידן שלא בזמן ושולח בהן את המארה ומורידן על הארץ שאינה צריכה להן, לימים ולמדברות, שנאמר "ציה גם חס וגזלו מימי שלג", מעשים שעשיתם עמי בימות החמה שלא הפרשיתם תרומה ומעשרות הם מנעו מכם את הגשמים.

אמר רב יהודה, שלשה צריכין רחמים, מלך טוב דכתיב (משלי כא, א) "פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפץ", יטנו שנה טובה דכתיב "תמיד עיני ה' אלהיך בה" וגו', חלום טוב דכתיב "ותחלימני והחייני". אמר רבי יוחנן, שלשה דברים מכריז עליהן הקדוש ברוך הוא בעצמו ואלו הן, רעב דכתיב (מ"ב ח, א) "כי קרא ה' לרעב", ששבע דכתיב (יחזקאל לו, כט) "וקראתי אל הדגן והרביתי אונותיו", פרנס דכתיב "ראה קראתי בשם".

בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְשָׁנִים לְמֵאֵי הַלְכָתָא. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, לְדִין, שְׁנֵי אָמַר "מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה", מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה נִדוֹן מֵהַיָּהוּא בְּסוּפָהּ. וּמֵמֵאֵי דְתִשְׁרֵי הוּא. דְּכַתִּיב (תהלים פא, ד) "תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר" וְגו', אֵיזוֹהוּ חֵג שֶׁהַחֲדָשׁ מִתְּכַפֶּסֶה בּוֹ הָיִי אוֹמֵר זֶה רֵאשׁ הַשָּׁנָה. וְכַתִּיב (שם ה) "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, מִשְׁפָּט".

"מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה". מֵגִיד הַפְּתוּב שֶׁמֵרֵאשׁ הַשָּׁנָה נִגְזַר עָלֶיךָ כְּמָה גִשְׁמִים כְּמָה טְלָלִים יֵרְדוּ עָלֶיךָ כְּמָה חֲמָה תִזְרַח עָלֶיךָ כְּמָה רוּחַ נוֹשֶׁבֶת עָלֶיךָ. דָּבָר אַחֵר "מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה". אֲבָרְךָ אֶתְכֶם בְּמִשְׁאֵל וּמִתֵּן בְּבִנְיָן וּבְנִטְיָעָה בְּאַרוּסִין וּבְנִשׁוּאִין, וּבְכָל מָה שֶׁאַתֶּם שׁוֹלְחִין בּוֹ יְדָכֶם אֲנִי אֲבָרְךָ אֶתְכֶם דָּבָר אַחֵר "מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה". וְכִי יֵשׁ פְּרוֹת בְּשָׂדֶה מִתְחַלֵּת הַשָּׁנָה וְעַד סוֹף הַשָּׁנָה, אֶלֶּא הוּן בְּרִשׁוּתֵי לִתְּוֹן בְּהוֹן בְּרָכָה בְּבֵית כָּשֶׁם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן בְּהוֹן בְּרָכָה בְּשָׂדֶה שְׁנֵי אָמַר (להלן כח, ח) "יֵצוּ ה' אֶתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בְּאַסְמִיךָ" וְאוֹמֵר "הַעוֹד הַזֶּרַע בְּמַגּוּרָה" וְגו'. וּמִנֵּין אֶף בְּאוֹצָר. שְׁנֵי אָמַר (להלן כח, ג) "בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר". וּמִנֵּין אֶף בְּעֵסָה. תִּלְמוּד לומר "בְּרוּךְ טַנְאָךָ וּמִשְׁאַרְתְּךָ". וּמִנֵּין אֶף בְּכַנִּיסָה וּבִיצִיָּאָה. שְׁנֵי אָמַר (שם ט) "[בְּרוּךְ אַתָּה בְּב(ו)אָךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצִאָתְךָ". וּמִנֵּין אֶף בְּאַכִּילָה. שְׁנֵי אָמַר (לעיל ח, י) "וְאַכְלֵתָ וְשִׁבַּעְתָּ". וּמִנֵּין אֶף כְּשִׁירְד לְתוֹךְ מַעֲיָם. תִּלְמוּד לומר "וְהִסִּירוּ(ו)תִי מִחֲלָה מִקֶּרְבְּךָ", הוּן בְּרִשׁוּתֵי לִתְּוֹן בְּהוֹן בְּרָכָה בְּבֵית כָּשֶׁם שֶׁנִּתְּוֹן בְּהוֹן בְּרָכָה בְּשָׂדֶה, וְלֹא כְּנִימָה וְרַקְבוּבִית תִּכְנֵס בְּפְרוֹת וְלֹא יֵין מִחֲמִיץ וְלֹא שֶׁמֶן מִבְּאִישׁ וְלֹא דָבֶשׁ מִדְּבִישׁ. אוֹ לְפִי שֶׁמֵדַת טוֹבָה מְרַבָּה מִמֵּדַת פְּרָעָנוּת יָכוֹל לֹא יִהְיֶה בְּרִשׁוּתֵי לִתְּוֹן בְּהוֹן מֵאַרְהַ בְּבֵית כָּשֶׁם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן בְּשָׂדֶה. תִּלְמוּד לומר (חגי א, ט) "וְהִבֵּאתֶם הַבֵּית (וְהַפְּכֵתִי) [וְנִפְחֵתִי] בּוֹ" וְאוֹמֵר (להלן כח, כ) "יִשְׁלַח ה' בְּךָ אֶת הַמֵּאָרָה אֶת הַמְּהוּמָה וְאֶת-הַמַּגְעָרָת". וּמִנֵּין אֶף בְּאוֹצָר. תִּלְמוּד לומר (שם טז) "אֲרוּר אַתָּה בְּעִיר". וּמִנֵּין אֶף בְּעוֹיָסָה. תִּלְמוּד לומר "אֲרוּר טַנְאָךָ" וְגו'. וּמִנֵּין אֶף בְּכַנִּיסָה וּבִיצִיָּאָה. תִּלְמוּד לומר (שם יט) "אֲרוּר אַתָּה בְּב(ו)אָךָ וְאֲרוּר אַתָּה בְּצִאָתְךָ". וּמִנֵּין אֶף בְּאַכִּילָה וּשְׁבִיעָה. תִּלְמוּד לומר "וְאַכְלֵתֶם וְלֹא תִשְׁבַּעוּ". וּמִנֵּין לְכַשִּׁירְדוּ בְּתוֹךְ מַעֲיָם. תִּלְמוּד לומר (וְהִסִּירוּתִי מִחֲלָה מִקֶּרְבְּךָ) (מיכה ו, יד) "[וְיִשְׁחַד בְּקֶרְבְּךָ]", הוּן בְּרִשׁוּתֵי לִתְּוֹן בְּהוֹן מֵאַרְהַ בְּבֵית כָּשֶׁם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן בְּהוֹן בְּשָׂדֶה, כְּנִימָה וְרַקְבוּבִית בְּפְרוֹת וְיֵין מִחֲמִיץ וְשֶׁמֶן מִבְּאִישׁ וּדְבֶשׁ מִדְּבִישׁ. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, מְשַׁל לְמַלְךְ שֶׁהָיָה לוֹ בָּנִים וְעַבְדִּים הַרְבֵּה, וְהָיָה נִזְוֵיָן וּמִתְּפַרְנְסִין מִתַּחַת יָדוֹ וּמִפְתַּח שַׁל אוֹצָר

בְּיָדוֹ, כְּשֶׁהוּ עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ הוּא פּוֹתַח אֶת הָאוֹצָר וְהוּן אוֹכְלִין וּשְׂבִיעִין וּכְשֵׁאִין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ הוּא נוֹעֵל אֶת הָאוֹצָר וְהוּן מִתִּים בְּרָעַב, כִּדְּ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁעוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מֵהוּ אוֹמֵר, (להלן כח, יב) "וַיִּפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם", וּכְשֵׁאִין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מֵהוּ אוֹמֵר "וַיִּחַרְהוּ אֶף ה' בְּכֶם וַעֲצַר אֶת הַשָּׁמַיִם".

רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, כִּפְר וּמִקַּל יָרְדוּ כְרוּכִין מִן הַשָּׁמַיִם, אָמַר לְהוּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אִם עֲשִׂיתֶם אֶת הַתּוֹרָה הַרִי כִפְר לְאָכַל וְאִם לָאוֹ הַרִי מִקַּל לְלִקוֹת בּוֹ, וְהִיכֹן פְּרוּשׁוֹ שֶׁל דָּבָר, (ישעיה א, יט-כ) "אִם תֵּאָבִוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוֹב הָאָרֶץ תֵּאָכְלוּ וְאִם תִּמְאַנּוּ וּמְרִיתֶם חֲרַב תֵּאָפְלוּ". רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדֵעִי אוֹמֵר, סִפֵּר וְסִיף יָרְדוּ כְרוּכִין מִן הַשָּׁמַיִם, אָמַר לְהֵם אִם עֲשִׂיתֶם אֶת הַתּוֹרָה הַכְּתוּבָה בְּזֶה הַרִי אַתֶּם נְצוּלִין מְזָה וְאִם לָאוֹ אַתֶּם לוֹקִין בּוֹ, הִיכֹן פְּרוּשׁוֹ, (בראשית ג, כד) "וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם וְגו' וְאֶת לֵהט הַחֲרָב" וְגו'.

"כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ". כְּתִיב (ויקרא כו, מב) "וַיִּזְכְּרֵנִי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְגו' וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר". מִן הַפְּסוּק הַזֶּה אַתָּה לָמַד שְׁנֵי דְבָרִים, שְׂאָרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁקוּלָה כְּנֻגַד הַמִּילָה, כְּשֶׁם שְׁמִילָה דוֹחָה אֶת הַשֶּׁבֶת כִּדְּ כְּבוֹשָׁה שֶׁל אָרֶץ יִשְׂרָאֵל דוֹחָה אֶת הַשֶּׁבֶת, וְעוֹד שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֻגַד כָּל מַה שְׁנִבְרָא בְּשֵׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית, בְּיוֹם רֵאשׁוֹן כְּתִיב "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב" וּבְאָרֶץ כְּתִיב (לעיל ח, ז) "כִּי ה' אֱלֹהֵיךָ מִבִּיאָךְ אֶל אָרֶץ טוֹבָה", בְּשֵׁנִי כְּתִיב "יְהִי רִקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם" וּבְאָרֶץ כְּתִיב (לעיל ח, ז) "אָרֶץ נַחְלֵי מַיִם", בְּשְׁלִישִׁי כְּתִיב (בראשית א, יא) "תִּבְדָּשׂא הָאָרֶץ דְּשֵׂא" וְגו' וּבְאָרֶץ כְּתִיב "אָרֶץ חֹסֶה וּשְׁעָרָה", בְּרַבִּיעִי כְּתִיב (בראשית א, יד) "יְהִי מְאֹרֹת" וּבְאָרֶץ כְּתִיב (לעיל ח, ח) "אָרֶץ וְגו' לֹא תִחַסֵּר כָּל בָּהֵ", בְּשֵׁשִׁי נִבְרָא אָדָם וְחִוָּה שְׁנַאָמַר (בראשית א, כו) "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים נְעֻשָׂה אָדָם" וּבְאָרֶץ כְּתִיב "כִּי הָאָדָם עַץ הַשֵּׁדֶה", בְּשִׁבְעִי כְּתִיב (בראשית ב, ג) "וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי" וּבְאָרֶץ כְּתִיב "וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וַיְבָרַכְתָּ", רָאָה מַה חִבֵּה חִבֵּב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אָרֶץ יִשְׂרָאֵל, שְׁשִׁקוּלָה כְּנֻגַד כָּל הַבְּרִיּוֹת שְׁבִרָא בְּעוֹלָמוֹ. אָמַר מוֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא חִבֵּב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאִמָּה בְּעוֹלָם כְּשֶׁם שְׁחִבֵּב אֶתְכֶם שְׁנַאָמַר (לעיל ז, ו) "וַיִּבְדָּ בַחַר ה' אֱלֹהֵיךָ לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה" וְלֹא חִבֵּב מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֶלָּא אָרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁנַאָמַר "אָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ דִּרְשׁ אֶתָּה", הַרִי אַתֶּם נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַל מְנַת הַדְּרִישָׁה שְׁנַאָמַר

(תהלים קה, מד-מה) "ויתן להם ארצות גוים... בעבור ישמרו חקיו ותורו(ו)תיו" וגו'.

יג רמז תתסא "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי". למה נאמר. לפי

שנאמר "ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם" שומע אני לא נתחייבו בתלמוד עד שנתחייבו במעשה, תלמוד לומר "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי", מגיד הכתוב שמיד נתחייבו בתלמוד. אין לי אלא מצוות שנוהגות עד שלא נכנסו לארץ ישראל כגון בכורות וקרבתות ומעשר בהמה, מצוות הנוהגות משנכנסו לארץ כגון העמר והחלה ושתי הלחם ולחם הפנים מנין. תלמוד לומר "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי", לרבות שאר מצוות. אין לי אלא מצוות שעד שלא כבשו וישבו, משכבשו וישבו כגון לקט שכחה ופאה תרומות ומעשרות שמויטין ויובלות מנין. תלמוד לומר "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי", להוסיף עליהן מצוות אחרות. "ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם", מלמד שהמעשה תלוי בתלמוד ואין תלמוד תלוי במעשה. וכן מצינו שענש על התלמוד יותר מן המעשה שנאמר (הושע ד, א) "שמעו דבר ה' (בית יעקב) [בני ישראל] כי ריב לה' עם יושבי הארץ כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ", "אין אמת" אין דברי תורה נאמרים, שנאמר (משלי כג, כג) "אמת קנה", "אין חסד" אין דברי חסד נאמרין שנאמר (תהלים קיט, סד) "חסדך ה' מלאה הארץ", "אין דעת" אין דברי דעת נאמרין שנאמר "נדמו עמי מבלי הדעת" ואומר (ישעיה ה, כד) "לכן כפאכל קש לשון אש" וכי יש לה קש שאוכל אש אלא קש זה עשו שכל זמן שישאר מרפס את ידיהן מן המצוות שולט בהם, ואומר "מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ וגו' ויאמר ה' על עזבם את- תורתני", ואומר (עמוס ב, ד) "כזה אמר ה' על שלשה פשעי יהודה" וגו'. וכבר היו רבי טרפון ורבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא מסבין בבית שערים בלוד, נשאלה שאלה זו בפניהם, מה גדול, תלמוד גדול או מעשה גדול. אמר רבי טרפון מעשה גדול. ורבי עקיבא אומר גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה, רבי יוסי הגלילי אומר, גדול תלמוד שהתלמוד קדם לחלה ארבעים שנה ולמעשרות חמשים וארבע וליובלות מאה ושלש וכשם שענש על התלמוד יותר מן המעשה כך נתן שכר על התלמוד יותר מן המעשה שנאמר (להלן פסוק יט) "ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם", מהו אומר, "למען ירבו ימיכם וימי

בניכם על האדמה", ואומר "ויתן להם ארצות גוים... בעבור ישמרו חקיו ותורו(ו)תיו ינצרו".

רמז תתסב "אשר אנכי מצוה אתכם היום". מנין אתה אומר שאם שמע אדם דבר מפי קטן שבשׂראל יהא בעיניו כשומע מפי גדול. תלמוד לומר אשר אנכי מצוה אתכם ולא כשומע מפי גדול אלא כשומע מפי חכם שניאמר (קהלת יב, יא) "דברי חכמים כדברנות" מה דרבן זה מכון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם כן דברי תורה מכונן דעתו של אדם מדרכי מיתה לדרכי חיים, ולא כשומע מפי חכם אלא כשומע מפי סנהדרין שניאמר (שם) "בעלי אס(ו)פות" ואין אסופה אלא סנהדרין שניאמר (במדבר יא, טז) "אספה לי שבעים איש", ולא כשומע מפי סנהדרין אלא כשומע מפי משה שניאמר "נתנו מר(ו)עה אחד" ואומר (ישעיה סג, יא) "ויזכר ימי עולם משה (עבדו) [עמו]" וגו' ולא כשומע מפי משה אלא כשומע מפי הקדוש ברוך הוא שניאמר "נתנו מר(ו)עה אחד" ואומר (תהלים פ, ב) "רועה ישראל האזינה" ואומר (לעיל ו, ד) "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד". הרי הוא אומר "עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים", "עיניך אלו הזקנים המתמנין על הצבור ואומר (ישעיה כט, י) "כי נסד עליכם... רוח תרדמה ויעצם את עיניכם (ו)את הנביאים ואת ראשיכם החזים כסה", "ברכות" מה ברכה זו אין אדם יודע מה שבתוכה כן אין אדם יודע לעמד על דברי חכמים, "בחשבון" בחשבונות שנגמרים בעצה ובמחשבה, והיכן נגמרין, בבתי מדרשות, "על שער בת רבים" וכן הוא אומר (שה"ש שם) "אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק" ואם עשיתם את התורה קנה לאלהיו שאמרתי לו (מ"א יט, טו) "לך שוב לדרכך מדברה דמשק" ואומר "זכרו תורת משה עבדי" ואומר (שם כג) "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא".

"לאהבה". שפא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רבי, בשביל שאקבל שכר לעולם הבא. תלמוד לומר "לאהבה", כל שאתם עושין לא תעשו אלא מאהבה.

רמז תתסג "ולעבדו". זו תלמוד. אתה אומר זו תלמוד, או אינו אלא עבודה. הרי הוא אומר "ויקח ה' אלהים את האדם ויניח(ה)ו בגן עדן לעבדה ולשמרה" [וכן] מה שמירה לשעבר (אף) [וימה] עבודה לשעבר, הא למדת "לעבדה ולשמרה" "לעבדה" זו תלמוד "ולשמרה" אלו מצוות,

וְכַשֵּׁם שֶׁעֲבוֹדַת מִזְבֵּחַ קְרוּיָה עֲבוֹדָה כֵּן תִּלְמוּד קְרוּי עֲבוֹדָה. דָּבָר אַחֵר
 "וְלַעֲבֹדוֹ". זוֹ תִּפְלָה. וְכֵן דָּוָד אוֹמֵר (תהלים קמא, ב) "תִּכְפוֹן תִּפְלָתִי קִטְרֵת
 לְפָנֶיךָ" וְאוֹמֵר (דניאל ו, יא) "וְדַנִּיאל כָּדִי יָדַע דֵּי רָשִׁים כְּתָבָא עַל לְבִיתָהּ
 וְכוּיִן פְּתִיחוֹן לֵהּ בְּעִלְיָתָהּ נֶגְדַד יְרוּשָׁלַם וְזִמְנִין תִּלְתָּא בְיוֹמָא (בְּעֵא בְּעוּתָהּ)
 [הוא בָּרַךְ עַל בְּרוּכֵיהִי] וְגוֹ', וְאוֹמֵר "וְכִמְקָרְבָהּ לְגַבְא לְדַנִּיאל בְּקַל עֲצִיב זַעֲקָ
 עָנָה מִלְכָּא וְאָמַר וְגוֹ' אֶלְהָךְ דִּי אֲנִתְּ פִלַח (לוֹיָהּ) בְּתַדִּירָא (הוא יִשְׁיִזְבְּנָךְ) [נִחְיַל
 לְשִׁיזְבוּתְךָ"], וְכִי יֵשׁ פִּלְחוֹן בְּבִבְלָה, הָא מַה תִּלְמוּד לֹוֹמֵר "וְלַעֲבֹדוֹ", זוֹ תִּפְלָה,
 כַּשֵּׁם שֶׁעֲבוֹדַת מִזְבֵּחַ קְרוּיָה עֲבוֹדָה כֵּן תִּפְלָה קְרוּיָה עֲבוֹדָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
 בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם הֲרִי זוֹ אִזְהָרָה לְכַהֲנִים שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָבָם
 מִבְּהֵל בְּשַׁעַת עֲבוֹדָה. דָּבָר אַחֵר מַה תִּלְמוּד לֹוֹמֵר "בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל
 נַפְשְׁכֶם" וְהֵלֵא כָּבֵר נֶאֱמַר (לעיל ו, ה) "בְּכָל לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ", לְהִלָּן לְיַחִיד
 כָּאֵן לְצַבוּר, לְהִלָּן לְתִלְמוּד כָּאֵן לְמַעֲשָׂה, הוֹאִיל וְשִׁמְעַתָּה עֲשֵׂה, עֲשִׂיתֶם מַה
 שֶׁעֲלִיכֶם אִף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַה שֶׁעֲלִי וְנִתְתִּי מִטֵּר אֲרַצְכֶם.

"וְהִיָּה אִם שָׁמַעַתְּ תִשְׁמְעוּ" וְגוֹ'. מַהוּ הַיּוֹם. שָׁאֵם אֲתֶם שִׁמְעַתֶּם מִצְוֹתַי
 אֲתֶם מְאִירִים כִּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יב, ג) "וְהַמְּשִׁכִּים (יִזְהָרוּ) כְּזֹהֵר
 הַרְקִיעִי". וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה יג, טז) "תִּנְנוּ לֵה' אֱלֹהֵיכֶם כְּבוֹד בְּטָרָם
 יַחֲשׂוּ(נִי)ךְ" קִדְּם שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ הַמַּלְכִּיּוֹת שֶׁנִּמְשְׁלוּ כַּחֲשָׁךְ וְיִשְׁתַּעֲבְדוּ בְּכֶם,
 שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִנֵּה אֵימָה חֲשִׁכָה גְדֹלָה" וְגוֹ' אִם לֹא שִׁמְעַתֶּם הֵן בָּאִים עֲלֵיכֶם
 וְאִם שִׁמְעַתֶּם כַּשֵּׁם שֶׁהַיּוֹם הַזֶּה מְאִיר כֵּן תִּהְיוּ מְאִירִים. דָּבָר אַחֵר "אֲנֹכִי
 מִצְוָה אֲתֶכֶם הַיּוֹם". שֶׁלֹּא תֵאמַר אֵינִי יְכוֹל לְשִׁמַּע אֶת כָּל הַתּוֹרָה וְלִשְׁמֹר
 אֶת כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁכְּתוּב בָּהּ, (איוב יא, טו) "אֲרַכֶּה מֵאַרְצֵ מִדְּהָ". מִשָּׁל לְמִלְךָ
 שֶׁהִיָּה לוֹ בּוֹר עֵמֶק לְאִין סוּף, אָמַר לָבֹן בֵּיתוֹ שְׂכָר פּוֹעֲלִים וּמִלֵּא אֶת הַבּוֹר,
 שְׂכָר פּוֹעֲלִים וּמִי שֶׁהִיָּה טַפֵּשׁ הִיָּה הוֹלֵךְ וּמַבִּיט בְּבוֹר אָמַר אֵימָתִי אֲנִי
 מִמִּלֵּא אוֹתוֹ, וּמִי שֶׁהִיָּה פִקֵּחַ אוֹמֵר מַה אֲכַפֵּת לִי שְׂכִיר יוֹם אֲנִי אֲנִי שְׂמַח
 שֶׁמִּצְאָתִי לִי מִלֵּאכָה. כֵּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לוֹ, מַה אֲכַפֵּת לָךְ, שְׂכִיר
 יוֹם אֲתָה, עֲשֵׂה יוֹמֶךָ, "עַד יִרְצָה כְּשְׂכִיר יוֹמוֹ" דָּבָר אַחֵר אֵל תִּקְוּצוֹ בְּדַבְּרֵי
 תּוֹרָה אֶלֶּא יִהְיֶה עֲלֶיךָ יוֹם הָאֲחֵרוֹן כִּיּוֹם הָרֵאשׁוֹן, וְסוּף הַשְּׂכָר לָבוֹא
 כְּדַכְּתִיב (תהלים לא, ב) "מָה רַב טוֹבְךָ" וְגוֹ'.

יד "וְנִתְתִי מִטֵּר אֲרַצְכֶם". וְנִתְתִי אֲנִי וְלֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ.
 מִטֵּר אֲרַצְכֶם. וְלֹא מִטֵּר כָּל הָאֲרָצוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איוב ה, י) "הִנֵּתָן מִטֵּר
 עַל פְּנֵי אֲרָץ וְשִׁלַּח מִיָּם עַל פְּנֵי חוּצוֹת". רַבִּי נִתָּן אוֹמֵר, בְּעֵתוֹ, מִלִּילֵי שִׁבְתָּ

לְלִילֵי שַׁבַּת כְּדָרְךָ שְׁיָרְדוּ בִימֵי הוֹרְדוֹס הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ עֲסוּקִין בְּבִנְיַן הַבַּיִת, וְכָל כֶּךָ לְמָה, כְּדִי שְׁלֹא לִתֵּן פְּתֻחוֹן פֶּה לְבָאֵי הָעוֹלָם לומר הָרִי שְׁכַר כָּל הַמְצוּוֹת, אֲלֵא "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ וְנִתְתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתְכֶם", וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ תִשְׁמָעוּ אֶל מְצוֹתַי וְנִתְתִּי מָטָר אֲרֻצְכֶם. וּמִנֵּין שֶׁנִּתְּנָה בְרָכָה אַחַת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת כְּלוּלוֹת בָּהּ. תִּלְמוּד לומר (קהלת ה, ט) "אֲהַב כֶּסֶף לֹא יִשְׁבַּע כֶּסֶף", וְאוֹמֵר (שם ח) "וַיִּתְרוֹן אֲרָץ בְּכָל הוּא מֶלֶךְ לְשֹׁדֵה נֶעְבֵּד", "מֶלֶךְ", זֶה שְׁשׁוּלֵט בְּאוֹצְרוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב וְאֵינוֹ מִשְׁתַּעֲבֵד אֲלֵא לְיוֹצֵא מִן הַשֹּׁדֵה, הֵיא לְמַדְתָּ שֶׁנִּתְּנָה בְרָכָה אַחַת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת כְּלוּלוֹת בָּהּ.

"יִוְרָה". שְׁיִוְרַד וּמוֹרָה אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהַכְנִיס פְּרוֹתֵיהֶם וּלְהַטִּיחַ גְּבוּלוֹתֵיהֶם וְלַעֲשׂוֹת כָּל צְרָכֵיהֶן. דָּבָר אַחַר יוֹרָה. שֶׁמִּתְכַּוֵּן לְאֲרָץ וְאֵין יוֹרַד בְּזַעַף. דָּבָר אַחַר "יִוְרָה". שֶׁמִּוֹרָה אֶת הָאֲרָץ וּמִשְׁקָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים סה, יא) "תִּלְמִיָּה רִוּה נַחַת גְּדוּדוֹ(י)ה" וְגו' "צִמְחָה תִּבְרָךְ". יוֹרָה בְּמִרְחָשׁוֹן וּמִלְקוֹשׁ בְּנִיָּסוֹן. אוֹ אֵינוֹ אֲלֵא יוֹרָה בְּתִשְׁרֵי וּמִלְקוֹשׁ בְּאֵיִר. תִּלְמוּד לומר "בְּעֵתוֹ", יוֹרָה בְּמִרְחָשׁוֹן וּמִלְקוֹשׁ בְּנִיָּסוֹן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְהוֹרְדִתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעֵתוֹ" אֵי מֵה יוֹרָה שֶׁמִּשְׁרֵי פְרוֹת שׁוֹטֵף אֶת הַזְּרָעִים וְאֶת הַגְּרָנוֹת. תִּלְמוּד לומר "מִלְקוֹשׁ", מֵה מִלְקוֹשׁ לְבָרְכָה אֶף יוֹרָה לְבָרְכָה. אֵי מִלְקוֹשׁ שֶׁמִּפִּיל בְּתִים עוֹקֵר אֵילָנוֹת וּמַעֲלָה סְקָאֵי. תִּלְמוּד לומר "יִוְרָה", מֵה יוֹרָה לְבָרְכָה אֶף מִלְקוֹשׁ לְבָרְכָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יואל ב, כג) "וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ וְגו' כִּי נָתַן לְכֶם אֶת הַמּוֹרָה לְצַדִּיקָה וַיִּוְרַד לְכֶם" וְגו'. מֵאֵי מִלְקוֹשׁ. שֶׁמֶל קִשְׁיוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל תִּנָּא דְּבַר שֶׁמִּמְלֵא אֶת הַתְּבוּאָה בְּקֶשׁ. בְּמִתְנִיתָא תִּנָּא דְּבַר שְׁיִוְרַד עַל הַמְּלִילוֹת וְעַל הַקְּשִׁים.

"וְאַסְפֵּת דְּגִנָּד". רַבִּי חֲנִינָא בַר פַּפָּא רַמִּי, כְּתִיב "לְכוּ אָשׁוּב וְלִקְחֹתִי דְּגָנִי בְּעֵתוֹ וְתִירוֹשֵׁי בְּמוֹעֲדוֹ" וּכְתִיב "וְאַסְפֵּת דְּגִנָּד וְתִירוֹשֶׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ", לֹא קִשְׂיָא, כָּאֵן בְּזִמְנוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם כָּאֵן בְּזִמְנוֹ שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם. תִּנּוּ רַבָּנָן "וְאַסְפֵּת דְּגִנָּד", מֵה תִּלְמוּד לומר, לְפִי שְׁנַאֲמַר (יהושע א, ח) "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיד וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה" יְכוּל דְּבָרִים כְּכַתְּבוּ, תִּלְמוּד לומר "וְאַסְפֵּת דְּגִנָּד", הַנְּהַג בְּהוֹן מִנְהַג דְּרַךְ אֲרָץ, דְּבָרֵי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאֵי אוֹמֵר, אֲפֹשֶׁר אָדָם חוֹרֵשׁ בְּשַׁעַת חֲרִישָׁה וְזוֹרַע בְּשַׁעַת זְרִיעָה וְקוֹצֵר בְּשַׁעַת קְצִירָה וְדָשׁ בְּשַׁעַת דִּישָׁה וְזוֹרָה בְּשַׁעַת הַרוּחַ תּוֹרְתוֹ אֵימְתִי נַעֲשִׂית, אֲלֵא בְּזִמְנוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מְלֵאכְתָּן נַעֲשִׂית עַל יְדֵי אַחֲרִים שְׁנַאֲמַר (ישעיה סא, ה)

"וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֵכֶם" וּבְזֶמַן שָׁאִין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מְלֹאכְתּוֹ נַעֲשִׂית עַל יְדֵי עֲצָמוֹן שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶסְפֹּת דְגָנְךָ" וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמְלֹאכֶת אַחֲרַיִם נַעֲשִׂית עַל יָדָם שֶׁנֶּאֱמַר "וְעַבְדְּתָ אֶת אֱוִיבִיךָ". אָמַר אַבְיִי, הֲרֵבָה עָשׂוּ כְּרַבֵּי יִשְׁמַעְיָאל וְעֵלְתָה בְּיָדוֹ, כְּרַבֵּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וְלֹא עֵלְתָה בְּיָדוֹ. אָמַר לָהֶם רַבָּא לְרַבֵּנּוּ, בְּמִטּוֹתָא מְנִיכּוֹ, בְּיוֹמֵי נִיסָן וּבְיוֹמֵי תִשְׁרִי לָא תִיתּוּ לְבֵי מְדַרְשָׁא כִּי הֵיכִי דְלֹא תִטְרְדוּ בְּמִזְוֹנֵיכּוֹ כְּלֵא שְׁתָּא. אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבֵּי יוֹחָנָן, בּוֹא וּרְאֵה מַה בֵּין דּוֹרוֹת רַאשׁוֹנִים לְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים, דּוֹרוֹת הָרַאשׁוֹנִים עָשׂוּ תוֹרְתָן קָבַע וּמְלֹאכְתּוֹן עָרְאִי, זֶה וְזֶה נִתְקַיְמוּ בְּיָדוֹ, דּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים שְׁעָשׂוּ תוֹרְתָן עָרְאִי וּמְלֹאכְתּוֹן קָבַע זֶה וְזֶה לֹא נִתְקַיְמוּ בְּיָדוֹ.

רמז תתסד "וְאֶסְפֹּת דְגָנְךָ וְתִירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ". דְגָנְךָ, מְלֵא, תִירוֹשְׁךָ, מְלֵא, וְיִצְהָרְךָ, מְלֵא. אוֹ וְאֶסְפֹּת דְגָנְךָ וְתִירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ מִמַּעוֹט הַפְּרוֹת. תִּלְמוּד לּוֹמַר (וַיִּקְרָא כו, ה) "וְהִשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר", מִקִּישׁ דִּישׁ לְבְצִיר, מַה בְּצִיר מְשֻׁאֲתָה מִתְחִיל בּוֹ אִי אֶתָּה יָכוֹל לְהִנִּיחוֹ אִף דִּישׁ מְשֻׁאֲתָה מִתְחִיל בּוֹ אִי אֶתָּה יָכוֹל לְהִנִּיחוֹ. דְּבַר אַחַר שֵׁיחָא חוֹרֵשׁ בְּשַׁעַת קְצִיר וְקוֹצֵר בְּשַׁעַת חֲרִישׁ. וְכֵן אִיּוֹב אוֹמַר (אִיּוֹב כט, יט) "וְטַל יִלִּין בְּקִצְרֵי". דְּבַר אַחַר "וְאֶסְפֹּת דְגָנְךָ". שְׁתֵּיחָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְלֵאָה דְגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר, וְכָל הָאֶרְצוֹת בָּאוֹת לְמִלְאוֹת אוֹתָהּ כֶּסֶף וְזָהָב, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית מז, יד) "וַיִּלְקַט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף" וְגו', וְאוֹמַר "וּכְנִימִיךָ דְבָאֲךָ" שֵׁיחָו אֶל הָאֶרְצוֹת דּוֹבְאוֹת כֶּסֶף וְזָהָב לְיִשְׂרָאֵל. (דְּבַר אַחַר) דְּגָן. כְּמִשְׁמַעוֹ תִירוֹשְׁךָ. זֶה הֵינּוּ כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יִזְעַרְבֵּן יוֹאֵל ב, כד) "וְהִשִּׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר", לֹא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִיָּה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעֵלָה מִדְּוֵן וְעַמְלֵק וּבְנֵי קָדָם... וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת יְבוּל הָאֶרֶץ" אֶלָּא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סב, ט) "כִּי מֵאֲסֻפּוֹ יֵאכְלוּ (ו)הוֹ וְהִלְלוּ אֶת ה' וְגו'".

טו-יז "וְנִתְתִי עֹשֵׁב בְּשֹׁדֶךָ". אָמַר רַב, אָסוּר לְאָדָם שֶׁיִּטְעַם כָּלוּם קָדָם שְׂתִתֵּן מֵאֲכָל לְפָנָי בְּהִמָּתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְנִתְתִי עֹשֵׁב בְּשֹׁדֶךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ" וְהִדַּר "וְאֶכְלֹת וְשָׁבַעְתִּי".

"וְנִתְתִי עֹשֵׁב בְּשֹׁדֶךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ". שְׁלֵא תִהְיֶה מְצֻטְרָךְ לְמִדְּבָרוֹת, אוֹ אֵינּוּ אֶלָּא וְנִתְתִי עֹשֵׁב בְּשֹׁדֶךָ כְּמִשְׁמַעוֹ, תִּלְמוּד לּוֹמַר "וְאֶכְלֹת וְשָׁבַעְתִּי", הָא מַה אֲנִי מְקַיֵּם עֹשֵׁב בְּשֹׁדֶךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ, שְׁלֵא תִהְיֶה מְצֻטְרָךְ לְמִדְּבָרוֹת. רַבֵּי יְהוּדָה בֶּן

בָּבֵא אוֹמֵר, וְנִתְּתִי עֵשֶׁב בְּשִׂדֵּךְ לְבִהֲמֹתֶיךָ, בֵּין הַתְּחוּמִּין. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר, וְנִתְּתִי עֵשֶׁב בְּשִׂדֵּךְ לְבִהֲמֹתֶיךָ, שְׂתֵּהָא גּוֹזֵז וּמְשַׁלֵּיךְ לַפְּנֵי בִּהֲמֹתֶיךָ כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, וְאַתָּה מוֹנֵעַ יָדְךָ מִמָּנְהָ קִדָּם לְקַצֵּיר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְהִיא עוֹשָׂה וְאֵינָה פּוֹחֶתֶת מִדְּגָנָה. דָּבָר אַחֵר "וְנִתְּתִי עֵשֶׁב בְּשִׂדֵּךְ". (לְבִהֲמֹתֶיךָ). זֶה פְּשָׁתָן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קד, יד) "מִצְמִיחַ חֲצִיר לְבִהֲמָה וְעֵשֶׁב לְעֵבֹ(ו)דֹת הָאָדָם".

רמז תתסה "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ". סִימָן טוֹב לְאָדָם שֶׁבִּהֲמֹתוֹ אוֹכֵלֶת וְשָׂבַעָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "יִוָּדַע צְדִיק נֶפֶשׁ בִּהֲמֹתוֹ". וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ כְּשֶׁבִּהֲמֹתֶיךָ אוֹכֵלֶת וְשָׂבַעָה עוֹבְדֵת בְּכַח אֶת הָאֲדָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יד, ד) "וְרַב תְּבוּאוֹת בְּכַח שׁוֹר". דָּבָר אַחֵר "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ". מִן הַיְלָדוֹת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאִיָּה לְדָבָר זָכָר לְדָבָר שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לא, יא) "וַיִּבְאוּ וַרְנָנוּ בְּמָרוֹם צִיּוֹן וַנִּהְרֹו אֶל טוֹב ה' עַל דָּגוֹן וְעַל תִּירוֹ(ו)שׁ וְעַל יִצְהָר וְעַל-בְּנֵי צֶאֱן וּבְקָר".

"וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ" (פְּתוּב לְעִיל).

"וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ" וְגוֹ' הַשְּׁמָרוֹ לְכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְגוֹ'. אָמַר לָהֶם, שְׁמָא תִּמְרָדוּ בַּמָּקוֹם, שֶׁאֵין אָדָם מוֹרֵד בַּמָּקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׂבִיעָה שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל ח, יב-יג) "פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ וְגוֹ' וּבְקָרְךָ וְצִאֲנֶךָ יִרְבִּי(ו)ן". מֵהוּ אוֹמֵר אַחֲרָיו, "וְרַם לְבַבְךָ וְשָׂכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" וְגוֹ'. כִּי־צֵא בּוֹ אֶתָּה אוֹמֵר (להלן לא, כ) "כִּי אֲבִיאֲנֹו אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׂבַּעְתִּי לְאַבְ(ו)תָּיו (אֲרָץ) זִבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשָׁן וּפָנָה אֶל אֱלֹהִים אַחֲרֵים". כִּי־צֵא בּוֹ אֶתָּה אוֹמֵר "וַיֵּשֶׁב הָעָם לְאֹכַל וְשָׂתוּ", מֵהוּ אוֹמֵר, (שם ח) "עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסַּכָּה". וְכֵן אֶתָּה מוֹצֵא בְּאַנְשֵׁי דוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁלֹּא מְרָדוּ אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׂבִיעָה, מֵה נֶאֱמַר בְּהוֹ, (איוב כא, ט-יג) "בְּתִיָּהֶם שְׁלוֹם מִפְּחַד וְלֹא שִׁבְט אֱלֹהִים עָלֵיהֶם שׁוֹרוֹ עֶבֶר וְלֹא יִגְעוּ(ו)ל וְגוֹ' יִשְׁלַחוּ כְּצֶאֱן עוֹיְלִיָּהֶם וְגוֹ' (נְצֵאוּ) [נְשֵׂאוּ] (בְּתָף) [בְּתָף] וְכִנּוֹר וְגוֹ' (יְבִלּוּ) [יְכַלּוּ] בְּטוֹב יְמֵיהֶם", הִיא גְרָמָה לָהֶם, "וַיִּאֲמָרוּ לֵאמֹר מִמֶּנּוּ וְגוֹ' מֵה שְׂדֵי כִי נַעֲבָדְנוּ", (אם) [אֲמָרוּ] טָפָה אַחַת שֶׁל גְּשָׁמִים הִיא אֵין אָנוּ צְרִיכִין לוֹ, (בראשית ב, ו) "וַיֹּאד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ", אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם, בְּטוֹבָה שֶׁהִטְבֵּיתִי לְכֶם בְּה אֶתֶם מִתְּגַאִים לַפְּנֵי, בְּה אֲנִי נִפְרַע מִכֶּם, הֲדָא הוּא דְכָתִיב (שם ז, יב) "וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ". רַבִּי יוֹסִי בֶּן דוֹרְמָסְקִית אוֹמֵר, הוּ נִתְּנוּ עֵינֵיהֶם עָלֵינוּהָ בְּתַחֲתוֹנָה כְּדִי לַעֲשׂוֹת תַּאֲוָתוֹ, אֵף הַמָּקוֹם פָּתַח עָלֵיהֶם מַעֲיָנוֹת עָלֵינוּם וְתַחֲתוֹנִים כְּדִי לְאַבְדֹן שֶׁנֶּאֱמַר (שם יא) "בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקָעוּ כָּל מַעֲוִי(ו)נוֹת תְּהוֹם רַבָּה וְאַרְבַּ(ו)ת הַשָּׁמַיִם נִפְתְּחוּ".

וְכֹן אַתָּה מוֹצֵא בְּאֲנָשֵׁי הַמְּגִדָּל, שֶׁלֹּא מָרְדוּ בְּמָקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׁבִיעָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת וְגוֹ' וַיְהִי בְּנִסְעֵם מִקְּדָם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאָרֶץ שְׁנַעַר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם", וְאִין יְשִׁיבָה הָאֲמוּרָה כָּאן אֶלָּא אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת ל"ב, ו) "וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וּשְׁתוֹ", הִיא גְרָמָה לָהּ, שֶׁאָמְרוּ "הִבֵּה נִבְנָה לָנוּ עִיר", וַיִּמָּה נֶאֱמַר בְּהוֹ, (שֵׁם ח) "וַיִּפָּץ ה' אֶתֶם מִשָּׁם וְגוֹ' וַיַּחֲדְלוּ לִבְנוֹת הָעִיר".

וְכֹן אַתָּה מוֹצֵא בְּאֲנָשֵׁי סְדוֹם, שֶׁלֹּא מָרְדוּ בְּמָקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׁבִיעָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּהוֹ (אִיּוֹב כ"ח, ה-ח) "אָרֶץ מִמְּנָה יֵצֵא לֶחֶם מִקּוֹם סָפִיר אֲבִינִיָּה נֹתִיב לֹא יִדְעוּ עֵינָם לֹא הִדְרִיכוּהוּ בְּנֵי שַׁחֲץ", מָה אָמְרוּ אֲנָשֵׁי סְדוֹם, אָמְרוּ הֲרֵי מִזּוֹן אֲצִלְנוּ, נַעֲמֵד וּנְשַׁכַּח תּוֹרַת הָרָגֶל מֵאֲצִלְנוּ, אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם בְּטוֹבָה שֶׁהִטְבֵּתִי לָכֶם אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לְשַׁכַּח תּוֹרַת הָרָגֶל מִבִּינֵיכֶם, אֲנִי אֲשַׁכַּח אֶתְכֶם מִן הָעוֹלָם, מָה נֶאֱמַר בְּהוֹ, "פָּרַץ נַחַל מַעַם גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנֵּי רֶגֶל" וְגוֹ', (שֵׁם י"ב, ה-ו) "לִפְיֵד בּוֹז לְעִשְׂתוֹת שֶׁאֲנִי נֹכֹחַ לְמוֹעֲדֵי רֶגֶל יִשְׁלִי אֱהִלִּים לְשׁוֹדֵדִים", וְכֵן הוּא אוֹמֵר, (יַחֲזִקְאֵל ט"ז, מ-מ"ט) "חֵי אֲנִי נֶאֱמַר ה' אֱלֹהִים אִם עֲשִׂתָּה סְדוֹם אֲחֻתְךָ וְגוֹ' הִנֵּה זֶה הָיָה עוֹן סְדוֹם אֲחֻתְךָ גְּאוֹן שְׁבָעַת לֶחֶם וְשִׁלּוֹת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ", וְכָל כֶּף לָמָּה, (שֵׁם) "וַיֵּד עֲנִי וְאֲבִיוֹן לֹא הִחֲזִיקָה", פִּיּוּצָא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר "כִּי כָּלָה מִשְׁקָה". (שֵׁם י"ט, לג) "וַתִּשְׁקִין אֶת אֲבִיהוֹן יִין בְּלִילָה הוּא", וְכִי מֵאִין הָיָה לָהּ יִין בְּמַעֲרָה, אֶלָּא שֶׁנִּזְדַּמּוּ לָהּ יִין לְשָׁעָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הַהָרִים עָסִיס", אִם נִתְּן לְמַכְעִיסוֹ קַל וְחֹמֶר לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ.

וְכֵן הָיוּ רַבּוֹן גְּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא נִכְנָסִין לְכַרְךָ גְּדוֹל. שֶׁמַּעוֹ קוֹל הַמּוֹנָה שֶׁל עִיר עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים מִיֵּל, הִתְחִילוּ הֵן בּוֹכִין וְרַבִּי עֲקִיבָא מְצַחֵק. אָמַר לָהֶם רַבִּי עֲקִיבָא, וְלָמָּה בְּכִיתֶם. אָמְרוּ לוֹ, לֹא נִבְכָּה, שֶׁעַמִּים עוֹבְדִים עֲבוֹדַת אֱלִילִים מְזַבְּחִים וּמְשַׁתַּחֲוִים לְעֲצָבִים יוֹשְׁבִים בְּטַח שָׁלוֹם וְשֶׁאֲנִי וּבֵית הַדּוֹם רִגְלֵנוּ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ הָיָה לְשִׁרְפַת אִשׁ וּמִדּוֹר לְחַיַּת הַשָּׂדֶה. אָמַר לָהֶם, אֵף אֲנִי לְכֹךְ צַחֲקִיתִי, אִם כֹּךְ (נִתּוֹ) [עֲשֵׂה] לְמַכְעִיסוֹ קַל וְחֹמֶר לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ. שׁוּב פַּעַם אַחַת הָיוּ עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, הִגִּיעוּ לְצוֹפִים וְקָרְעוּ בְּגִדֵיהֶם. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, רָאוּ שׁוֹעַל אֶחָד יוֹצֵא מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים, הִתְחִילוּ הֵן בּוֹכִין וְרַבִּי עֲקִיבָא מְצַחֵק. אָמְרוּ לוֹ, עֲקִיבָא, לְעוֹלָם אַתָּה מִתְמַיֵּה, שֶׁאֲנִי בּוֹכִין [וְאַתָּה מְצַחֵק]. אָמַר לָהֶם, אַתֶּם לָמָּה בּוֹכִים, אָמְרוּ לוֹ, [לָמָּה] לֹא נִבְכָּה עַל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (בַּמִּדְבָּר א, כ"א)

"והזר הקרב יומת" והרי שועל יוצא מתוכו, עלינו נתקיים (איכה ה, יז-יח) "על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו". אמר להם, אף אני לכך צחקתי, הר הוא אומר "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הפהו ואת זכריהו בן יברכיהו", וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה בבית ראשון זכריה בבית שני, מה אמר זכריה, (זכריה ח, ד) "עוד ישבו זקנים (ויזקנים) [ויזקנות] ברחובות ירושלים", מה אמר אוריה, (מיכה ג, יב) "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער", אמר לו הקדוש ברוך הוא, הרי לי שני עדים האלו, אם קימים דברי אוריה קימים דברי זכריה ואם בטלים דברי אוריה בטלים דברי זכריה, שמחתי שנתקימו דברי אוריה, לסוף עתידין דברי זכריה להתקיים. ובלשון הזה אמרו לו, עקיבא, נחמתנו נחמתנו.

דבר אחר "ואכלת ושבעת השמרו לכם". אמר להם הזהרו שמא יטעה אתכם יצר הרע ותפרשו מדברי תורה, שפינון שאדם פורש מדברי תורה הולך ודבק בעבודת אלילים, שנאמר (שמות לב, ח) "סרו מהר מן הדרך אשר צוית(ו)ם עשו להם עגל מסכה", ואומר "אם ה' הסתף בי גרח מנחה ואם בני האדם ארוים הם לפני ה' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבד אלהים אחרים", וכי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד אלילים, [אלא] כיון שפוסק מדברי תורה [כאלו] הולך ומדבק בעבודת אלילים. וסרתם. מדרך חיים לדרך הפנות.

רמז תתסו "ועבדתם אלהים אחרים". וכי אלהים הו והלא כבר נאמר (ישעיה לז, יט) "ונת(ו)ן את אלהיהם באש כי לא אלהים המה", ולמה נקרא שמם אלהים אחרים, שעושין את עובדיהם אחרים. דבר אחר "אחרים". שאחרים הם לעובדיהם. וכן הוא אומר "אף יצעק אליו ולא יענה, מצרתו לא יושיענו".

רבי יוסי אומר, למה נקרא שמם אלהים אחרים, שלא לתן פתחון פה לבאי העולם לומר אלו נקראו לשמו היה בהן צדק, והרי נקראו על שמו ולא היה בהן צדק, ואימתי נקראו על שמו, בימי אנוש שנאמר (בראשית ד, כו) "אז הוחל לקרא בשם ה'", באותה שעה עלה אוקינוס והציף שלישו של עולם, אמר להם הקדוש ברוך הוא, אתם עשיתם מעשה חדש וקראתם [לעצמכם] [על שמי] אף אני אעשה מעשה חדש ונקרא [לעצמי] [על שמי] שנאמר (עמוס ה, ח) "הקורא למי הם וישפכם על פני הארץ ה' שמו".

רבי יצחק אומר, אלו נפרט שמן של עבודת אלילים לא ספקו להן כל עורות שבעולם. רבי אליעזר אומר, למה נקרא שמן אלהים אחרים, שמחדשין להן אלוהות הרבה, שאם היה של זהב וצריך לו עושהו של כסף, של כסף וצריך לו עושהו של נחשת, של נחשת עושהו של ברזל, של ברזל עושהו של בדיל, של בדיל עושהו של עפרת, של עפרת עושהו של עץ.

רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר, צא וראה לשון שתפסה תורה, "מנו לקד", כל שימליכוהו עליהם אפילו (שעה אחת) [קיסם אפילו צרור]. דבר אחר למה נקרא שמן אלהים אחרים. שהן אחרונים לאחרון שבמעשי, ומי הוא אחרון שבמעשים הקורא אותן אלוהות.

רמז תתסז "והשתחיתם להם". להם אתם משתחיים, ולי אין אתם משתחיים. וכן הוא אומר (שמות לב, ח) "וישתחו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל". אחרים אומרים אלו לא שתפו ישראל שמו של הקדוש ברוך הוא בעבודת אלילים כליו היו מן העולם. רבי שמעון בן יוחאי אומר, והלא כל המשתף שמו של הקדוש ברוך הוא בעבודת אלילים הרי הוא חב כליה שנאמר (שם כב, יט) "זבח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו" ומה תלמוד לומר "אלה אלהיך", מלמד שעשו להם עגלים הרבה, וכן הוא אומר (דהיי"ב כט, ז) "גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו", מקטירין הן לדבר אחר, "ועוולו לה לא העלו", מעליו הן לדבר אחר, אם עשיתם כן וחרה אף ה' בכם, משל למלך ששגר את בנו למשתה והיה יושב ומפקידו ואומר לו אל תאכל יותר מצרךך ואל תשתה יותר מצרךך כדי שתבוא נקי לביתך, ולא השגיח הבן ההוא אלא אכל יותר מצרכו ושתה יותר מצרכו, הקיא וטנף את בני המסבה, נטלוהו ביגדיו וברגליו וזרקוהו לאחר פלטין של מלך, כך אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, הכנסתי אתכם לארץ טובה ורחבה לארץ זבת חלב ודבש לאכל מפריה ולשבוע מטובה ולברך שמי עליה, לא הייתם רוצים בטובה היו בפרענות.

"וחרה אף ה' בכם". שומע אני שהן כליו מהעולם. תלמוד לומר "ועצר את השמים ולא יהיה מטר". מיני פרעניות הן, וכן הוא אומר ולהן לב, (ג) "חצי אכלה בם", חצי כליו והן אינן כליו, וכן הוא אומר "כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו", נאמר כאן חרון אף ונאמר להלן חרון אף מה חרון אף האמור להלן חרב אף חרון אף האמור כאן חרב, ומה חרון אף האמור

להלן דבר וחיה רעה אף חרון אף האמור כאן דבר וחיה רעה, ומה חרון אף האמור כאן עצירת גשמים וגלות אף חרון אף האמור להלן עצירת גשמים וגלות, נמצינו למדים שכל מקום שנאמר חרון אף חמשה מיני פרענות הם, חרב וחיה רעה ודבר ועצירת גשמים וגלות. דבר אחר "וחרה אף ה' בכם". ולא באמות העולם, שיהו אמות העולם שרויין בטובה והן שרויין בצער, אמות העולם אין קוברין בגיהן ובנותיהן והן קוברין בגיהן ובנותיהם.

רמז תתסח "ועצר את השמים". שיהו עננים טעונין גשמים ואין מורידין אפילו טפת גשמים. ומנין אפילו טללים ורוחות. תלמוד לומר (ויקרא כו, יט) "ונתתי את שמיכם כפרזל". או בבית השלחין יהא עושה פרות. תלמוד לומר (שם) "ואת ארצכם פנח(ו)שה". הנה רבי יהודה, אומר משל למלך שהיו לו שני אפוטרופין במדינה והשלים להם את שלו ומסר להם את בנו ואמר להם, כל זמן שבני עושה רצוני היו מעדנין אותו ומאכילין אותו ומשקין אותו וכשאין בני עושה רצוני אל יטעם משלי כלום, כך בזמן שישאל עושי רצונו של מקום מה נאמר בהן, "יפתח ה' לדך את אוצרו הטוב את- השמים" וכשאין עושי רצונו מה נאמר בהן, "וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים". דבר אחר אלו שאין דין של צדיקים אלא שמרחיבין על העולם שהן בתוכו, שבזכות שישאל עושי רצונו של מקום מה נאמר בהן, "יפתח ה' לדך" ואין פתיחה אלא לשון הרחוקה שנאמר (בראשית כט, לא) "ויפתח את רחמה", ואלו אין דין של רשעים אלא שדוחקין את העולם שהן בתוכו, שבשעה שאין עושי רצונו של מקום מה נאמר בהן, "וחרה אף ה' בכם ועצר" ואין לשון עצירה אלא לשון דחק שנאמר (שם כ, יח) "כי עצר עצר ה'". הנה רבי בנאה אומר, בזמן שאדם מתחייב אין פושטין בו יד אלא עדיו שנאמר (להלן יז, ז) "יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו", ואחר כך בני אדם ממשמשין ובאין שנאמר "ויד כל העם באחרונה", כך בזמן שאין ישראל עושי רצונו של מקום מה נאמר בהן, וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ואחר כך פרענות ממשמשת ובאה שנאמר "ואבדתם מהרה", ובזמן שישאל עושי רצונו של מקום מה נאמר בהן, (הושע ב, כג) "והיה ביום ההוא... נאם ה' אענה את השמים [והם יענו] (ו)את הארץ והארץ תענה את הדגן... וזרעתיה לי בארץ".

רמז תתסט "וְהֶאֱדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ". אף כִּמָּה שְׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ. אוּ יְהֵא אֵילָן עוֹשֶׂה פְרוֹת. תִּלְמוּד לומר "וְעֵץ (הַשָּׂדֶה) [הָאֶרֶץ] לֹא יִתֵּן פְּרִיּוֹ". אוּ יִלְךְ לְחוּצָה לְאֶרֶץ וִיְהֵא שְׂרוּי בְטוּבָהּ. תִּלְמוּד לומר (להלן כח, כג) "וְהָיוּ שְׂמִידָה אֲשֶׁר עַל רֹאשׁוֹ נְחֹשֶׁת". דָּבָר אַחֵר "וְחָרָה אֶף ה' בְּכֶם". אַחֵר כָּל יְסוּרֵינוּ שְׁאַנִּי מְבִיא עֲלֵיכֶם אֲנִי מִגְלָה אֲתֶכֶם, קֶשֶׁה הוּא גְלוּת שְׁשִׁקוּלָה כְּנֶגֶד הַכֹּל שְׁנֶאֱמַר (להלן כט, כז) "וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אֲדָמְתֶם בְּאֶף וּבְחֶמְהָ" וְאוֹמֵר "וְהָיָה כִּי- יֹאמְרוּ אֱלֹהִים אָנָּה נִצָּא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' אֲשֶׁר לַמּוֹת לַמּוֹת וְאֲשֶׁר לַחֲרֹב לַחֲרֹב" וְגו', וְאוֹמֵר (עמוס ז, יז) "כֹּה אָמַר ה' אֲשֶׁרֶתְךָ בְּעִיר תִּזְנֶה בְּנִיף וּבְנִוְ(ו)תִּיף בְּחָרֹב יִפְלוּ וְאֲדָמְתְךָ בְּחֶבֶל תִּחַלֵּק וְאַתָּה עַל אֲדָמָה טְמֵאָה תָמוּת". וְאוֹמֵר (ירמיה כב, ט) "אֵל תִּבְכּוּ לָמֹת וְאֵל תִּגְדּוּ לוֹ" זֶה יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה, מֶה נֶאֱמַר בּוּ, (שם יט) "קְבוּרַת חֲמוּר יִקָּבֵר", "בְּכּוּ בְכוּ לַה(ו)לְךָ" זֶה יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה, מֶה נֶאֱמַר בּוּ, (שם נב, לג) "וְשָׂנֶה אֶת בְּגָדֵי כְלָאוֹ וְאָכַל לֶחֶם (תְּמִיד לְפָנָיו עַל שְׁלַחַנוֹ) [לְפָנָיו תְּמִיד כָּל יְמֵי חַיָּיו(ו)]. נִמְצִינוּ לְמַדִּים שְׁנֵבֶלֶת יְהוֹיָקִים שֶׁהִיָּתָה מְשֻׁלָּת לְחָרֹב בַּיּוֹם וְלִקְרַח בְּפִלְיָה חֲבִיבָה מִחַיָּיו שֶׁל יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁהָיָה כֶּסֶאוֹ מֵעַל כֶּסֶא מְלָכִים וְאוֹכֵל וְשׁוֹתָה בְּטֶרְקִלֵי מְלָכִים.

"וְאַבְדַּתְּם מִהֲרָה". מִיָּד אֲנִי מִגְלָה אֲתֶכֶם וְאֵינִי נוֹתֵן לָכֶם אֲרוּכָה. וְאִם תֹּאמְרוּ, אֲנִישֵׁי הַמַּבּוּל הָיָה לָהֶן אֲרוּכָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה. אֲנִישֵׁי הַמַּבּוּל לֹא הָיָה לָהֶם מְמִי שְׁיִלְמָדוּ, אֲתֶם יֵשׁ לָכֶם מְמִי שֶׁתִּלְמְדוּ. דָּבָר אַחֵר "וְאַבְדַּתְּם מִהֲרָה". גוֹלָה אַחֵר גוֹלָה. וְכֵן אֲתָה מוֹצֵא בְּעֶשְׂרֵת הַשְּׁבֻטִים גוֹלָה אַחֵר גוֹלָה. וְכֵן אֲתָה מוֹצֵא בְּשֵׁבֶט יְהוּדָה וּבְנִימֵינוּ גוֹלָה אַחֵר גוֹלָה, גְלוּ בְּשֵׁבַע לְנְבוּכַדְנֶצַּר, גְלוּ בְּשִׁמוּנָה עֶשְׂרִי וּבְשֵׁנֶת עֶשְׂרִים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה אוֹמֵר, מְשֵׁל לְלִסְטִים שְׁנַכְנַס בְּשָׂדֶה בְּעַל הַבַּיִת וְקִצֵּר קִמְתּוֹ שֶׁל בְּעַל הַבַּיִת וְלֹא הִקְפִיד בְּעַל הַבַּיִת, קִצֵּר בְּשִׁבְלֵינוּ וְלֹא הִקְפִיד בְּעַל הַבַּיִת, עַד שֶׁגִּדַּשׁ קִפְתּוֹ וְיִצָּא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "כִּי לֹא מוֹעֵף לְאֲשֶׁר מוֹצֵק לָהּ כְּעַת הָרֵאשׁוֹן הַקַּל אֶרְצָה זָבְלוֹן וְאַרְצָה נִפְתְּלִי וְהֶאֱחָרוֹן הַכְּבִיד". רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, אִם מִי שְׁנֶאֱמַר בְּהוֹ "מִהֲרָה" לֹא גְלוּ מִהֲרָה אֶלָּא לְאַחֵר זְמַן קַל וְחֹמֶר לְמִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּהוֹ מִהֲרָה כּוּי.

"דָּבָר אַחֵר "וְאַבְדַּתְּם מִהֲרָה". אֶף עַל פִּי שְׁאַנִּי מִגְלָה אֲתֶכֶם מִן הָאֶרֶץ לְחוּצָה לְאֶרֶץ הָיוּ מְצִינֵינוּ בְּמִצּוֹת שֶׁכְּשֶׁתְּחִזְרוּ לֹא יְהוּ עֲלֵיכֶם חֲדָשִׁים. מְשֵׁל לְמֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל אֲשֶׁתּוֹ וְטִרְפָּה לְבַיִת אָבִיהָ, אָמַר לָהּ הִיוּ מִתְקַשְׁטֵת

בְּתַכְשִׁיטִיךָ שֶׁכִּשְׁתַּחֲזָרִי לֹא יְהוּ עָלֶיךָ חֲדָשִׁים. כִּדְ אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּנִי, הֵיוּ מְצַיְנִין בְּמַצּוֹת שֶׁכִּשְׁתַּחֲזָרוּ לֹא יְהוּ עָלֶיכֶם חֲדָשִׁים. הוּא שְׂיִרְמֶיָה אֹמֵר (ירמיה לא, כ) "הַצִּיבִי לָךְ צִיּוֹנִים (שְׁנוּמֵי לָךְ תִּמְרוּרִים" וְגוֹ', "הַצִּיבִי לָךְ צִיּוֹנִים" אֵלּוּ הַמַּצּוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְצַיְנִים בָּהֶן, "שְׁנוּמֵי לָךְ תִּמְרוּרִים" זֶה חֲרַבֵּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁכֵּן הוּא אֹמֵר (תהלים קלז, א) "אִם אֲשַׁכַּחךָ יְרוּשָׁלַיִם" וְגוֹ'. "שְׁנוּמֵי לָבֶד לְמַסְלַח דָּרְךָ הַלְכָתָּה", אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּנִי, רְאוּ בְּאֵלּוּ דַרְכֵי הַלְכָתְּם וְעָשׂוּ תְשׁוּבָה, מִיַּד אַתֶּם חוֹזְרִין לְעָרֵיכֶם שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "שׁוּבֵי בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל שְׁנוּמֵי אֶל עָרֵיךָ אֵלֶּה". דָּבָר אַחֵר "וְאֲבַדְתֶּם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה", אַתֶּם גּוֹלִין וְאִין אַתֶּם נִכְנָסִין לְאָרֶץ טוֹבָה כְּזוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, טוֹבָה זוֹ תוֹרָה, וְכֵן הוּא אֹמֵר (משלי) "כִּי לָקַח טוֹב נִתְתִּי לָכֶם תוֹרָתִי אֵל תַּעֲזֹבוּ", אֲשֶׁר ה' נָתַן לָכֶם, בְּחוּצָה לְאָרֶץ.

יח "וְשִׁמְתֶם אֶת דְּבָרֵי אֵלֶּה". זוֹ תוֹרָה. וְקִשְׁרֶתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יְדָכֶם. אֵלּוּ תִּפְלִין. אִין לִי אֵלֶּה תִּפְלִין וְתִלְמוּד תוֹרָה, שְׁאָר מַצּוֹת מִנִּין. הֲרִי אַתָּה דָן מִבְּנֵי אָב שֶׁבִּין שְׁתִּיָּהוּ לֹא רְאִי תִּפְלִין כְּרְאִי תִּלְמוּד תוֹרָה וְלֹא רְאִי תִּלְמוּד תוֹרָה כְּרְאִי תִּפְלִין, הַצַּד הַשְּׂוֶה שֶׁבָּהֶן שֶׁהוּ מַצּוֹת הַגּוֹף שְׁאִין תִּלּוּיּוֹת בְּאָרֶץ וְנוֹהֲגוֹת בְּאָרֶץ וּבְחוּצָה לְאָרֶץ, אִף כָּל מַצּוֹת הַגּוֹף שְׁאִין תִּלּוּיּוֹת בְּאָרֶץ נוֹהֲגוֹת בְּאָרֶץ וּבְחוּצָה לְאָרֶץ, וְשִׁתִּלּוּיּוֹת בְּאָרֶץ אִין נוֹהֲגוֹת אֵלֶּה בְּאָרֶץ חוּץ מִן הָעָרְלָה וְהַכְּלָאִים. רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אֹמֵר, אִף הַחֲדָשׁ.

רמז תתע "וְשִׁמְתֶם אֶת דְּבָרֵי אֵלֶּה". מִגִּיד שֶׁנִּמְשְׁלוּ דְּבָרֵי תוֹרָה לְסֵם חַיִּים. מְשַׁל לְמַלְךְ שֶׁהִכָּה אֶת בְּנוֹ מִכָּה גְדוֹלָה וְהֵנִיחַ לוֹ רְטִיָּה עַל מַכְתּוֹ וְאָמַר לוֹ, בְּנִי, כָּל זְמַן שֶׁרְטִיָּה זוֹ עַל מַכְתְּךָ אֶכֶל מַה שֶׁהִנְאָתְךָ וְשִׁתָּה מַה שֶׁהִנְאָתְךָ וִירַחֵץ בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוּנִין וְאִין אַתָּה נְזוּק, וְאִם אַתָּה מַעֲבִירָה הֲרִי אַתָּה מַעֲלָה נוֹמִי. כִּדְ אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּנִי, בְּרִאתִי לָכֶם יָצָר הָרַע בְּרִאתִי תוֹרָה תִּבְלִין, כָּל זְמַן שֶׁאַתֶּם עוֹסְקִין בָּהּ אִין יָצָר הָרַע שׁוֹלֵט בָּכֶם שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ד, ז) "הֲלֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת", וְאִם אִין אַתֶּם עוֹסְקִין בָּהּ אַתֶּם נִמְסָרִין בִּידוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתַּח חֲטָאת רַבֵּץ", וְלֹא עוֹד אֵלֶּה שֶׁמִּשְׁאוֹ וּמִתְנוֹ בְּךָ שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקְתוֹ", וְאִם אַתָּה רוֹצֶה אַתָּה מוֹשֵׁל בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַתָּה תִּמְשַׁל בּוֹ". וְאֹמֵר (מ"א כה, כא- כב) "אִם רָעַב שְׁנוּנָאךָ הֶאֱכִילָהוּ לָחֶם וְגוֹ' כִּי גִחְלִים

אתה חוה)תה על ראשו וה' ישלם לך". רע הוא יצר הרע, מי שברא אותו מעיד עליו (בראשית ח, כא) "כי יצר לב האדם רע מנעו(ו)ריו".

יט-כא "ולמדתם אתם". תני רב עובדיה קמיה דרבא, ולמדתם,

שתהא למודד תם כדי שיהא רוח בין הדבקים. עני רבא בתריה, כגון "בכל לבבך" (שם ו) "על לבבך" (לעיל פסוק יג) "בכל לבבכם" (לעיל פסוק טו) "עשב בשדך" "ואבדתם מהרה" (במדבר טו, לח) "הכנף פתיל" "אתכם מארץ מצרים".

"נשים חיבות במזוזה פשיטא". מהו דתימא נקיש מזוזה לתלמוד תורה, ותלמוד תורה נשים פטורות דכתיב "את בניכם" ולא בנותיכם אף מזוזה נמי נשים פטורות, קמשמע לן דחיבות דכתיב "למען ירבו ימיכם" גברי בעו חיי נשי לא בעו חיי.

כל מצוות הבן המטלות על האב לעשות לבנו אנשים חביבין ונשים פטורות. ללמוד תורה, דכתיב "ולמדתם אתם", והיכא דלא אגמריה אבוי מתיב איהו למגמר נפשיה דכתיב "ולמדתם" וגו'. ואיהי מנלן דלא מיחייב. דכתיב "ולמדתם ולמדתם", כל שמצוה ללמד מצוה ללמד וכל שאינו מצוה ללמד אינו מצוה ללמד. ואיהי מנלן דלא מפקדא. דכתיב "ולמדתם ולמדתם", כל שאחרים מצוין ללמוד מצוה ללמד וכל שאין אחרים מצוין ללמוד אינו מצוה ללמד. ומנין שאין אחרים מצוין ללמוד. אמר קרא ולמדתם אתם את בניכם, ולא בנותיכם.

אמר רב יהודה אמר רב, ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל, שבתחלה מי שהיה לו אב מלמדו תורה מי שלא היה לו אב לא היה מלמדו תורה, מאי דרוש, ולמדתם אתם קרי בה ולמדתם אתם, התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, [מאי דרוש, "כי מציון תצא תורה"], ועדין מי שהיה לו אב היה מעלו ומלמדו ומי שלא היה לו אב לא היה מעלה ומלמדו, (מאי דרוש כי מציון תצא תורה) התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל פלך ופלך ומכניסין אותן כבן שש עשרה וכבן שבע עשרה, וכשרבו פועס עליו היה מבעט בו ויוצא עד שבא יהושע בן גמלא והתקין שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע. אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת, בציר מבר שית לא

תקבל מכאן ואילך קבל ואספי ליה כתורא. ואמר ליה רב לרב שמואל בר שילת, כי מחית לינוקא לא תמחי אלא בערקתא דמסאנא, דקארי קארי דלא קארי ליהוי צותא לחבריה. אמר רבא, מקרי דרדקי, שתלא וטבתא ואמנא וסופר מתא כן כמתרין ועומדין הו, כללא דמלתא כל פסידא דלא הדר כמתרה ועומד דמי.

עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל, כגון זב(ו) לון בן דן שלמדו אבי אביו ואבי אביו. מי מחיב, והתניא ולמדתם אתם את בניכם ולא בני בניכם, אם כן מה תלמוד לומר (לעיל ד, ט) "והודעתם לבניך ולבני בניך", לומר לך שכל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות. הוא דאמר כי האי תנא ולמדתם אתם את בניכם, אין לי אלא בניכם, בני בניכם מנין, תלמוד לומר "והודעתם לבניך ולבני בניך", אם כן מה תלמוד לומר "בניכם", בניכם ולא בנותיכם. אמר רבי יהושע בן לוי, כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני שפאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך ליה" יום אשר עמדת. רבי חיא בר אבא אשכחיה לרבי יהושע בן לוי דפריס סוודרא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי מדרשא. אמר, מאי כלי האי. אמר ליה, מי זוטרי מאי דכתוב "והודעתם לבניך" וסמיך ליה "יום אשר עמדת". מכאן ואילך לא הנה רבי חיא בר אבא טעים אמצא עד דממטי ליה לינוקא לבי מדרשא. רבה בר רב הונא לא הנה טעים אמצא עד דהוי מקרי ליה לבריה תוספתא.

רמז תתעא "ולמדתם אתם את בניכם". ולא בנותיכם. אמר רבי יוסי בן עקיבא, לדבר בם, מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקדש ומלמדו תורה, ואם אין מדבר עמו לשון הקדש ומלמדו תורה ראוי לו כאלו קוברו שפאמר "ולמדתם אתם את בניכם למען ירבו ימיכם וימי בניכם", ואם לאו (למען) יקצרון ימיכם וימי בניכם, שפך דברי תורה נדרשין מפלל לאו הו ומפלל הו לאו.

"למען ירבו ימיכם". בעולם הזה. וימי בניכם. לימות המשיח כימי השמים על הארץ. לעולם הבא אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם. לכם אין כתיב כאן אלא להם, נמצינו למדין תחית המתים מן התורה.

אמר רבי לרבי יוחנן איכא סבי בבבל, תמה ואמר כתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אבל בחוצה לארץ לא. לסוף אמרי ליה דהווי מקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר הינו דאנהי להו כדאמר להו רבי יהושע בן לוי לבניה אקדימו עולו אקדימו פוקו כי היכי דתורכו חיי ותלמודיכו ותתקיימו בידיכו. אמר רבי (חמא) [אחא] בר חנינא, מאי קראה, (משלי ח, לד) "אשרי אדם ש(ו)מע לי לשקד על דלת(ו)תי יום יום" [וכתיב בתריה "כי מ(ו)צאי מצא חיים"].

מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא. אמרה ליה, רבי, הזקנתי יותר מדי, ועכשיו חיים של נוול הם, שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה, ואני מבקשת להפטר מן העולם. אמר לה, מה מצוה את למודה לעשות בכל יום. אמרת ליה, למודה אני, אפני לוי יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום. אמר לה, מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה. הלכה ועשתה כן, וביום השלישי חלתה ומתה. לכך אמר שלמה (שם) "אשרי אדם ש(ו)מע ליי" וגו', מה כתיב אחריו, (שם ל) "כי מ(ו)צאי מצא חיים".

"מפני מה בניס מתים". פליגי בה רבי חיא בר אבא ורבי יוסי, חד אמר בעוון מזוזה, וחד אמר בעוון בטול תורה. מאן דאמר בעוון מזוזה קסבר מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו, דכתיב "וכתבתם על מזוזות ביתך" וסמיך ליה "למען ירבו ימיכם". ומאן דאמר בטול תורה קסבר מקרא נדרש לפניו ולפני פניו.

כתיב "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ". מהלך שש מאות שנה יש מן השמים עד לארץ (כד יחיו ישראל) כשני האבות אברהם מאה שבעים וחמש יצחק מאה ושמונים יעקב מאה ארבעים ושבע סך הכל שש מאות ושתיים, והשתי שנים שהותירו היו שתי שנים של אברהם שלא הפיר את בוראו עד שהיה בן שלש לכך לא נמנו עם שאר שני האבות.

שאלו צדוקים את רבן גמליאל וכו' [ואתם הדבקים].

רבנו אמרי, מן הארץ עד הרקיע מהלך שש מאות שנה כשני אבות הראשונים, ומה טעם, אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים

על הארץ, וממזרח למערב מהלך שש מאות שנה, מה טעם, (תהלים קג, יא- יב) "כי כגבה שמים על הארץ וגו' כרחק מזרח ממערב". תנא עץ חיים מהלך שש מאות שנה. אמר רבי יודא בר אלעזר לא סוף דבר גופו אלא אפ(ו)לו קורתו, וכך מי בראשית מתפלגין תחתיו, ומה טעם, "והיה כעץ שתול על פלגי מים". תנא עץ החיים אחד מששים לגן ואחד מששים לעדן (בראשית ב, י) "ונקהר יו(ו)צא מעדן להשקות את הגן". תמצית פור שותה תרקב, תמצית כוש מצרים שותה, נמצאת אומר מצרים מהלך ארבעים יום וכוש מהלך שבע שנים.

רמז תתעב "כימי השמים". שיהו פניהם של צדיקים פיוס. וכן הוא אומר "ואהביו כצאת השמש בגב(ו)רתו". רבי שמעון בן יוחאי אומר, לשבע שמחות פניהו של צדיקים עתידין להקביל פני שכניה לעולם הבא, ואלו הן, (שם) "ואהביו כצאת השמש", (שה"ש ו, י) "יפה פלבנה", "ברה כחמה", (דניאל יב, ג) "והמשפילים יזה(ו)רו כזהר הרקיע" [ומצדיקי הרבים פכוכבים], (נחום ב, ה) ("וכברקים ירוצצו", (תהלים מה, א) "למנצח על ש(ו)שנים", "ויהי כזית הודו". "שיר המעלות" [אין כתיב כאן אלא (תהלים קכא, א) "שיר למעלות"], למי שעתיד לעשות מעלות לכל צדיק וצדיק לעתיד לבוא. רבי אומר, "שיר המעלות" אין כתיב כאן אלא "למעלות", שלשים מעלות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו. אי לפי שיש מעלות זו למעלה מזו שומע אני שיש ביניהם איבה וקנאה ותחרות תלמוד לומר "ומצדיקי הרבים פכוכבים לעולם ועד", מה פוכבים אין ביניהן איבה ושנאה ותחרות כד צדיקים, ומה פוכבים אין דומה אורו של זה לאורו של זה כד צדיקים. [דבר אחר] "ומצדיקי הרבים". אלו גבאי צדקה. רבי שמעון בן מנסיא אומר, אלו זקנים, וכן הוא אומר "ואהביו כצאת השמש", מי גדול, האוהבין או המאהבין, [הוי אומר המאהבים [צ"ל: המאהבין]. על האוהבים ואומר "ואהביו כצאת השמש בגבורתו" קל וחמר המאהבין [צ"ל המאהבים]. "ומצדיקי הרבים פכוכבים לעולם ועד"]. מה הפוכבים רמין ומנטלין על כל באי העולם כד צדיקים, ומה פוכבים אדם רואה את אורן מסוף העולם ועד סופו כד צדיקים, ומה פוכבים פעמים מכסין פעמים מגלין כד הצדיקים, ומה פוכבים פתות שאין להם מנגן כד הצדיקים או בין עושין רצונו של מקום בין אין עושין רצונו של מקום. תלמוד לומר (בראשית כח, יד) "והיה זרעך כעפר הארץ", אם עושין רצון המקום הרי הן

כְּכֹכְבִים וְאִם לֹא הָרִי הֵן כְּעֶפֶר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מ"ב יג, ז) "כִּי אֲבִדְסָ מְלֶךְ
אֲרָם וַיִּשְׁלִימִם כְּעֶפֶר לְדָוָה"ש".

"דָּבָר אַחֵר "כִּימִי הַשָּׁמַיִם". שֶׁהֵן חַיִּים וְקִימִים לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים.
וְכֵן הוּא אוֹמֵר "כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה" וְגו', וְהֵלֵא
דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר וּמָה שָּׁמַיִם וְאָרֶץ שְׁלֵא נִבְרָאוּ אֶלָּא לְכַבֹּדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל
חַיִּים וְקִימִים לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים קַל וְחֹמֶר לְצַדִּיקִים שְׁבַעַבְוֶרֶם נִבְרָא
הָעוֹלָם. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, הָרִי הוּא אוֹמֵר (שם סה, כב) "כִּימִי הָעֵץ
יְמֵי עַמִּי", וְאִין עֵץ אֶלָּא תוֹרָה שְׁנֵאָמֵר (משלי ג, ח) "עֵץ חַיִּים הִיא" וְגו',
וְהָרִי דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר וּמָה הַתּוֹרָה שְׁלֵא נִבְרָאתָ אֶלָּא לְכַבֹּדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל
הָרִי הִיא קִימָת לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים קַל וְחֹמֶר לְצַדִּיקִים שְׁבַשְׁבִּילָם
נִבְרָא הָעוֹלָם, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה אוֹמֵר, כְּתִיב (קהלת א, ד) "דוֹר הַלֵּךְ
וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת", (אל תקרי כו) [מִי נִבְרָא בְּשֶׁבִיל מִי וְלֹא הָיָה
צָרִיךְ לוֹמַר] אֶלָּא "אָרֶץ הוֹלֶכֶת וְאָרֶץ בָּאת וְדוֹר לְעוֹלָם עֹמֶד" וּלְפִי שְׁשֵׁנוּ
מַעֲשֵׂיהֶם שְׁנָה הַמָּקוֹם עֲלֵיהֶם סְדוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְהָיָה
מִסְפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְכְתִיב (שם) "כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסְפֹּר",
כְּשֵׁיִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם הֵם "כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסְפֹּר",
וְאִם לֹא "וְהָיָה מִסְפֵּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְאוֹמֵר "עַד אִם- נוֹתַרְתֶּם כְּתִרְןָ עַל
רֹאשׁ הַהָר וְכִנְסָ עַל הַגְּבָעָה" וְאוֹמֵר (עמוס ה, ג) "כֹּה אָמַר ה' הָעִיר הַיֹּצֵאת
אֶלֶף תִּשְׁאִיר מֵאָה וְהַיֹּצֵאת מֵאָה תִּשְׁאִיר עֶשְׂרֵה לְבַיִת יִשְׂרָאֵל". [דָּבָר אַחֵר]
"וְהָיָה מִסְפֵּר בְּנֵי- יִשְׂרָאֵל". זֶה מִסְפֵּר שָׁמַיִם. (אֲשֶׁר לֹא- יִמַּד) ["כְּחֹל הַיָּם"].
זֶה מִסְפֵּר אָדָם.

כב רמז תתעג "כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת". לָמָּה
נֵאָמֵר. (לְפִי שְׁנֵאָמֵר "אִם שָׁמַעַתְּמַע") [וּמִגִּיד הַכְּתוּב שְׁכָשֵׁם שְׁאָדָם צָרִיךְ
לְהִזָּהַר בְּסִלְעוֹ שְׁלֵא יֵאבֵד כֶּף אָדָם צָרִיךְ לְהִזָּהַר בְּתַלְמוּדוֹ שְׁלֵא יֵאבֵד. וְכֵן
הוּא אוֹמֵר (משלי ב, כד) "אִם תִּבְקֶשֶׁנָּה כְּכֶסֶף", מָה כְּסָף קֶשֶׁה לְקַנּוּתוֹ כֶּף
דְּבָרֵי תוֹרָה קֶשֶׁה לְקַנּוּתָן. אוּ מָה כְּסָף קֶשֶׁה לְאָבְדוֹ כֶּף דְּבָרֵי תוֹרָה קֶשֶׁן
לְאָבְדוֹ. תַּלְמוּד לוֹמֵר "לֹא יַעֲרֹכֶנָּה זָהָב וְזָכוּכִית", קֶשֶׁה לְקַנּוּתָן כְּזָהָב
וְנוֹחִין לְאָבְדוֹן כְּכִלֵּי זָכוּכִית. הָיָה רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, (לעיל ד, ט) "רַק הַשָּׁמֶר
לֶךְ וּשְׁמַר נִפְשֶׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים", מְשָׁל לְמֶלֶךְ שְׁנִטְלָ צִפּוֹר וּנְתָנוּ
בְּיַד עֶבְדוֹ, אָמַר לוֹ הַזָּהָר בְּצִפּוֹר זֶה, אִם אֲבִדְתוֹ לֹא תִהְיֶה סְבוּר צִפּוֹר בְּאֶסֶר
אֲבִדְתָּ אֶלָּא כְּאֵלוֹ נִפְשֶׁךָ אֲבִדְתָּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (להלן לב, מז) "כִּי לֹא דָּבָר

רק הוא מִכֶּסֶם כִּי הוּא חַיִּיכֶם וּבְדָבָר הַזֶּה תֵּאָרִיכוּ יָמִים עַל הָאָדָמָה" דָּבָר שְׂאֵתָה אֹמֵר רַק הוּא הוּא חַיִּיכֶם. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אֹמֵר, מִשָּׁל לְשָׁנִי אַחִין שְׁהִיוּ מְסַגְלִין [מְמוּן] אַחַר אַבְיָהוּן, אֶחָד מְצַרְף דִּינָר וְאוֹכְלוּ וְאֶחָד מְצַרְף דִּינָר וּמְנִיחוּ, זֶה שְׁהִיָּה מְצַרְף דִּינָר וּמְנִיחוּ נִמְצָא עֲשִׂיר לְאַחַר זְמַן, כְּדֵן תִּלְמִיד חָכָם לָמַד שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה דְבָרִים בַּיּוֹם שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה דְבָרִים בַּלַּיְלָה שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים בַּשַּׁבָּת שְׁתַּיִם שְׁלֹשׁ פְּרָשִׁיּוֹת בְּחֻדְשׁ נִמְצָא עֲשִׂיר לְאַחַר זְמַן וְעָלְיוּ נִאָּמַר (מְשַׁלֵּי יג, יא) "וְקִבֵּץ עַל יַד יִרְבֶּה", וְזֶה שְׂאֹמֵר הַיּוֹם אֲנִי לָמַד לְמַחֵר אֲנִי לָמַד הַיּוֹם אֲנִי שׁוֹנֶה לְמַחֵר אֲנִי שׁוֹנֶה נִמְצָא אִין בְּיָדוֹ כְּלוּם וְעָלְיוּ הוּא אֹמֵר "נִרְדָּם בְּקִצִּיר בֶּן מְבִישׁ", וְאֹמֵר (שם כ, ד) "מְחַרְף עֲצֵל לֹא יַחְרֹשׁ וְשָׂאֵל בְּקִצִּיר וְאִין", וְאֹמֵר "עַל שְׂדֵה אִישׁ עֲצֵל עֲבַרְתִּי וְעַל כְּרָם אָדָם חֹסֵר לֵב", "עַל שְׂדֵה אִישׁ עֲצֵל" זֶה שְׁקֵנָה שְׂדֵה כְּבָר, "וְעַל כְּרָם אָדָם חֹסֵר לֵב" זֶה שְׁקֵנָה כְּרָם כְּבָר, זֶה שֶׁהוּא קֵנָה כְּרָם וְקֵנָה שְׂדֵה וְלֹא עֵמֶל בְּהוֹן מִנִּין שְׁנִקְרָא סוּפּוֹ עֲצֵל, שְׁנִאָּמַר "עַל שְׂדֵה אִישׁ עֲצֵל עֲבַרְתִּי וְעַל כְּרָם אָדָם חֹסֵר לֵב", וְלָמָּה נִקְרָא חֹסֵר לֵב, שְׁקֵנָה שְׂדֵה וְכָרָם וְלֹא עֵמֶל בְּהוֹן, מִנִּין שְׁסוּפּוֹ לְהַנִּיחַ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים בַּפְּרָשָׁה, שְׁנִאָּמַר (שם) "וְהִנֵּה עָלָה כְּלוֹ קַמְשׁוֹ(ו)נִים", וּמִנִּין שְׁמִבְקֵשׁ פְּתִיחָה שֶׁל פְּרָשָׁה וְאִינוּ מוֹצֵא, שְׁנִאָּמַר (שם) "כִּסּוּ פָּנָיו חֲרוֹ(ו)לִים", וְעָלְיוּ הוּא אֹמֵר "וְגִדְרָ (אַבְנִים) [אַבְנִי] נִהְרָסָה" מִתּוֹךְ שְׁרָאָה שְׁלֹא עֲמָדָה בְּיָדוֹ הוּא יוֹשֵׁב וּמְטַמֵּא אֶת הַטְּהוֹר וּמְטַהֵר אֶת הַטְּמֵא וּפּוֹרֵץ גְּדָרָן שֶׁל חֲכָמִים, מָה עֲנִשׁוֹ, בָּא שְׁלֵמָה וּפְרֵשׁ עָלְיוּ (קַהֲלַת י, ח) "וּפְרֵץ גְּדָר יִשְׁכְּנוּ נַחֲשׁ" הָא כָּל הַפּוֹרֵץ גְּדָרִים שֶׁל חֲכָמִים לְסוּף פְּרַעֲנִיּוֹת בָּאוֹת עָלָיו.

רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן (מְנַסֵּיא) [יוֹחָאִין] אֹמֵר, הֲרִי הוּא אֹמֵר (מְשַׁלֵּי כז, ז) "נִפְּשׁ שְׁבַעַת תְּבוּס נִפְּת" זֶה תִּלְמִיד שְׁלָמַד מִתְחַלְתּוֹ כָּל דְּבָר, (שם) "וְנִפְּשׁ רַעֲבָה כָּל מַר מִתּוֹק" הָא לֹא הִיָּה לוֹ אֶלָּא מָה שְׁלָמַד. דְּבָר אַחַר "נִפְּשׁ שְׁבַעַת תְּבוּס נִפְּת". מָה נִפְּתָה זֶה מוֹצִיאָה קָמַח בְּפָנֵי עֲצָמוֹ סָבִין בְּפָנֵי עֲצָמוֹ קִיבָר בְּפָנֵי עֲצָמוֹ כְּדֵן תִּלְמִיד חָכָם יוֹשֵׁב וּמְדַקְדֵּק בְּדָבָרֵי תוֹרָה וּמְשַׁקְלָן אִישׁ פְּלוֹנִי אוֹסֵר אִישׁ פְּלוֹנִי מִתִּיר אִישׁ פְּלוֹנִי מְטַהֵר אִישׁ פְּלוֹנִי מְטַמֵּא. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, תִּלְמִיד שְׁכַחוּ יָפָה דוּמָה לְסַפּוּג שְׁסוּפֵג אֶת הַכֹּל, שְׁנִי לוֹ דוּמָה לְמוֹדֵךְ שְׂאִין סוּפֵג אֶלָּא צָרְכוֹ, זֶה שְׂאֹמֵר דִּי לִי בְּמָה שְׁשָׁנִיתִי לִי. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אֹמֵר, הֲרִי הוּא אֹמֵר "שְׁתֵּה מֵיִם מְבוֹרְךְ" שְׁתֵּה מֵיִם מִמֵּי שְׁעֵמֶדָּה בְּעִיר וְאַחַר כְּדֵן פְּרֵשׁ בְּכָל מְקוֹם, וְהוֹן הוּא אֹמֵר (שם לא, יד) "הִיָּתָה כְּאֲנִיּוֹת סוּחַר מִפְּרָחַק תִּבְיָא לְחָמָה". רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן מְנַסֵּיא אֹמֵר, "שְׁתֵּה מֵיִם

מבורך", שְׁתֵּה מִמֵּיִם שֶׁל בּוֹרְאֵךְ וְאֵל תִּשְׁתֶּה מִיֵּם עֲכוּרִים וְתִמְשֵׁךְ עִם דְּבָרֵי מִינִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הֲרִי הוּא אוֹמֵר "שְׁתֵּה מִיֵּם מִבוֹרְךְ", בּוֹר תִּתְחַלְתּוּ אִין יָכוֹל לְהוֹצִיא טַפַּת מִיֵּם מֵאֱלִיו אֶלָּא מַה שְּׁנוֹתָן לְתוֹכוֹ כֶּךָ תִּלְמִיד שֶׁלֹּא לָמַד מִתְחַלְתּוֹ כָּל- דְּבָר לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁלָּמַד, "וְנוֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֶרֶץ" דוֹמָה לְבָאֵר מַה בְּאֵר מְנוֹזֶלֶת מִיֵּם חַיִּים מִכָּל צְדָדֶיהָ כֶּךָ בְּאִין תִּלְמִידֵי חֲכָמִים וְלִמְדִין מְמַנּוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שם טז) "יִפְצוּ מְעִינֵינוּ(ו)תִּידָ חוּצָה בְּרַחוּבוֹ(ו)ת פְּלָגֵי מַיִם" נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תוֹרָה כְּמִיֵּם חַיִּים מַה מִיֵּם חַיִּים לְעוֹלָם כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה חַיִּים לְעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (שם ד, כב) "כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹ(ו)צְאֵיהֶם" וּמַה מִיֵּם מַעְלִין אֶת הַטְּמֵאָה לְטְהָרָה כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה מַעְלִין אֶת הַטְּמֵאָה מִטְּמֵאָה לְטְהָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲמָרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹ(ו)רוֹת" וּמַה מִיֵּם מְשִׁיבִין נִפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה מְשִׁיבִין נִפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁנֶּאֱמַר (שם יט, ה) "תּוֹרַת ה' תִּמְיָמָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ", וּמַה מִיֵּם חֲנָם לְעוֹלָם כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה חֲנָם לְעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה, א) "הוֹי כָּל צָמֵא לָכוּ לַמַּיִם וְאַשֶּׁר אִין לוֹ כֶּסֶף לָכוּ שִׁבְרוּ וְאַכְלוּ וְלָכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶּסֶף וּבְלוֹא מַחִיר יֵין וְחֶלֶב", אִי מַה מִיֵּם אִין לְהֵם דְּמִים כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה אִין לְהֵם דְּמִים, תִּלְמוּד לּוֹמֵר (משלי ג, טו) "יִקְרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל חִפְצֵיהָ לֹא יִשׁוּוּ בָּהּ", אִי מַה מִיֵּם אִין מְשִׁמְחִין אֶת הַלֵּב כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה כֵּן, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "כִּי טוֹבִים דוֹ(ו)דִידָ מִיֵּין" מַה יֵּין מְשִׁמַּח אֶת הַלֵּב כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה מְשִׁמְחִין אֶת הַלֵּב שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, ט) "פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרִים מְשִׁמְחִי- לֵב" וּמַה יֵּין אֶתְהָ טוֹעֵם טַעְמוֹ מִתְחַלְתּוֹ וְכָל זְמַן שֶׁמִּתְיָשׁוּ בְּקִנְקֵן סוּפוֹ לְהַשְׁבִּיחַ כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁמִּתְיָשֵׁן בְּגוּף סוּפוֹ לְהַשְׁבִּיחַ שֶׁנֶּאֱמַר "בֵּישֵׁישִׁים חֲכָמָה" וּמַה יֵּין אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקַיֵּם לֹא בְּכָלִי כֶּסֶף וְלֹא בְּכָלִי זָהָב אֶלָּא בְּכָלִי חֶרֶשׁ כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה אִין מִתְקַיֵּמִין אֶלָּא בְּשֶׁפֶל רוּחַ, אִי מַה יֵּין פְּעָמִים שֶׁהוּא רַע לְרֹאשׁ וְרַע לְגוּף יָכוֹל אֶף דְבָרֵי תוֹרָה כֵּן, תִּלְמוּד לּוֹמֵר (שה"ש א, ג) "לְרִיחַ שְׁמֵנִידָ טוֹבִים" מַה שְּׁמֵן יָפָה לְרֹאשׁ וְיָפָה לְגוּף כֶּךָ דְבָרֵי תוֹרָה יָפִין לְרֹאשׁ וְיָפִין לְגוּף שֶׁנֶּאֱמַר (משלי א, ט) "כִּי לֹוֹיֵת חוֹ הֵם לְרֹאשָׁ וְעֲנֻקִים לְגִרְוֹ(ו)תִידָ" וְאוֹמֵר "תִּתֵּן לְרֹאשָׁ לְוִיֵּת- חוֹ", נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תוֹרָה לְשִׁמּוֹן וְדַבֵּשׁ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, יא) "וּמִתּוֹקִים מִדַּבֵּשׁ וְנִפְתַּת צוּפִים".

דְּבָר אַחַר "כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן". מִנִּין אֶתְהָ אוֹמֵר שְׂאֵם שְׁמַע אָדָם דְּבָר מִדְּבָרֵי תוֹרָה רֹאשׁוֹן וּמִקִּימָן שְׁכָשֵׁם שְׁרֹאשׁוֹנִים מִתְקַיֵּמִין בְּיָדוֹ כֶּךָ אַחֲרוֹנִים מִתְקַיֵּמִין בְּיָדוֹ. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "כִּי אִם- שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן". וּמִנִּין שְׂאֵם שְׁמַע רֹאשׁוֹן וּמִשְׁכָּחָן שְׁכָשֵׁם שְׂאִין הָרֹאשׁוֹנִים מִתְקַיֵּמִין בְּיָדוֹ

כִּד אִין אַחַרְוֹנִים מִתְקִימִין בְּיָדוֹ תִּלְמוּד לֹמֵר (לעיל ח, יט) "וְהָיָה אִם שָׁכַח תִּשְׁכַּח", (פי) [אין] אַתָּה מַעֲלִים עֵינֶיךָ עַד שְׂיִלְךָ לֹו שְׁנֵאָמַר (משלי כג, ה) "הִתְעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאִינְנוּ", כְּתוּב בְּמִגְלַת סֵתֵרִים "אִם יוֹם תַּעֲזֹבֵנִי יוֹמִים אֶעֱזָבְךָ". דָּבָר אַחֵר "כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן". שְׁמַא תֹּאמַר יֵשׁ בְּנוֹ זִקְנִים יֵשׁ בְּנוֹ גְדוֹלִים יֵשׁ בְּנוֹ נְבִיאִים. תִּלְמוּד לֹמֵר "כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן", מְגִיד שְׁהַכֵּל שְׁוִין בְּתוֹרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "תוֹרָה צְנֹה לָנוּ מִשָּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב", כְּהֲנִים וְלוֹיִים וְיִשְׂרָאֵלִים אִין כְּתִיב אֱלֹא קְהֵלֶת יַעֲקֹב. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (להלן כט, ט) "אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם כְּלֶכֶם", אֱלֶמְלֵא אֱלוֹ שְׁעַמְדוֹ וְקִימוֹ תוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל לֹא הֵיְתָה תוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת, אֱלֶמְלֵא שְׁפֹן בְּשַׁעֲתוֹ וְעִזְרָא בְּשַׁעֲתוֹ וְרַבִּי עֲקִיבָא בְּשַׁעֲתוֹ לֹא הֵיְתָה תוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת שְׁנֵאָמַר "וְדָבָר בְּעֵתוֹ מַה טוֹב", דָּבָר שְׁאָמַר זֶה שְׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל הֵרִי הוּא אוֹמֵר (עמוס ח, יב) "יִשׁוּטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמָּצְאוּ". רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל שְׁהוֹלְכִין מַעִיר לְעִיר וּמִמְדִּינָה לְמִדִּינָה עַל שְׁרָץ שְׁנִגְע בְּכַפֵּר לִידַע אִם תִּחַלֶּה הִיא אִם שְׁנִי. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר (עֲתִידָה) [חֵס וְחִלְיָה] שְׁתַּשְׁתַּכַּח תוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל וְהֵרִי כָּבֵר נֵאָמַר (להלן לא, כא) "כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ" אֱלֹא אִישׁ פְּלוֹנִי אוֹסֵר אִישׁ פְּלוֹנִי מִתִּיר אִישׁ פְּלוֹנִי מִטְּמֵא אִישׁ פְּלוֹנִי מִטְּהַר וְלֹא יִמָּצְאוּ דָּבָר בְּרוּר.

דָּבָר אַחֵר "כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן". שְׁמַא תֹּאמַר הֵרִינִי לָמַד אֶת הַחֲמוּרָה וּמִנִּיחַ אֶת הַקֶּלֶה. תִּלְמוּד לֹמֵר "כִּי לֹא דָּבָר רַק הוּא מַכֶּם" דָּבָר שְׁאֲתֵם אוֹמְרִים רַק מַכֶּם הוּא חֲיִיכֶם. שְׁמַא תֹּאמַר (לָמַד הַלְכוֹת דֵּינִים) [לְמַדְתִּי הַלְכוֹת דֵּי לִין]. תִּלְמוּד לֹמֵר מִצְוָה הַמְצֹוּהָ כָּל הַמְצֹוּהָ, לָמַד מִדְּרָשׁ הַלְכוֹת וְאַגְדוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (לעיל ח, ג) "כִּי לֹא עַל הַלְּחָם לְבַדּוֹ", זֶה מִדְּרָשׁ, (שם) "כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי ה'", אֱלוֹ הַלְּכוֹת וְאַגְדוֹת וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי כז, יא) "חֲכָם בְּנִי וְשִׂמַּח לְבִי" וְאוֹמֵר "בְּנִי אִם חָכָם לְבָדָּה יִשְׂמַח לְבִי" וְגוֹ' רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן (מְנַסֵּיא) [יוֹחָאִי] אוֹמֵר, אִין לִי אֱלֹא אָבִיו שְׁבַאֲרָץ, אָבִיו שְׁבַשְׁמִים מִנִּין, תִּלְמוּד לֹמֵר "גַּם אָנִי" לְרַבּוֹת אֶת אָבִיו שְׁבַשְׁמִים.

"אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוָה אֲתֶכֶם לַעֲשֹׂתָהּ". לָמָּה נֵאָמַר. לָפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן שׁוֹמֵעַ אָנִי כִּינּוֹן שְׁשׁוֹמֵר אָדָם דְּבָרֵי תוֹרָה יֵשֵׁב לֹו וְלֹא יַעֲשֶׂה. תִּלְמוּד לֹמֵר "לַעֲשֹׂתָהּ", לָמַד אָדָם תוֹרָה הֵרִי בְּיָדוֹ מִצְוָה אַחַת, [לָמַד וְשָׁמַר הֵרִי בְּיָדוֹ שְׁתֵּי מִצְוֹת], לָמַד וְשָׁמַר וְעָשָׂה אִין לְמַעַלְהָ הִימְנָה. לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם. שְׁמַא תֹּאמַר הֵרִינִי לָמַד תוֹרָה בְּשִׁבִיל שְׁאֲקָרָא רַבִּי, בְּשִׁבִיל

שָׁאֵשֵׁב בְּיִשְׁבָּה, בְּשִׁבִיל שְׂאֲאָרִיךְ יָמִים לְעוֹלָם הִבָּא. תִּלְמוּד לומר
"לְאֵהָבָה", לְמַד מִכָּל מְקוֹם וְסוּף הַכְּבוֹד לְבוֹא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ג, יח)
"עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ וְתוֹנוֹמְכִיָּה מְאֻשֶּׁר". וְאוֹמֵר "כִּי חַיִּים הֵם
לְמוֹ(ו)צְאִיָּהֶם וְלְכָל בְּשָׂרוֹ מֵרָפָא". וְאוֹמֵר (שם ד, ט) "תִּתֵּן לְרֵאשִׁיךְ לְוִיַּת חַן",
בְּעוֹלָם הַזֶּה, (שם) "עֲטֹרֶת תִּפְאָרֶת תִּמְגַּנֶּנֶךָ", לְעוֹלָם הִבָּא. וְאוֹמֵר "אֲרָךְ
חַיִּים בְּיַמֵּינָהּ", לְעוֹלָם הִבָּא, "בְּשִׂמְלָה עֲשֵׂר וְכְבוֹד", בְּעוֹלָם הַזֶּה. רַבִּי
אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צְדוֹק אוֹמֵר, לְאֵהָבָה וְגו', עֲשֵׂה דְבָרִים לְשֵׁם פְּעֻלָּם וְדַבֵּר בָּהֶם
לְשֵׁמָם. הוּא הִזָּה אוֹמֵר, וַיִּמָּה בְּלִשְׁצָר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְכָלִי חָל
הָיוּ נִעְקְרוּ חַיָּו מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הִבָּא הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי שָׁבוּ נִבְרָא
הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הִבָּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּעְקְרוּ חַיָּו מִן הָעוֹלָם הַזֶּה
וּמִן הָעוֹלָם הִבָּא.

"לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכָיו". אֵלּוּ (הו) דְרָכֵי הַמְּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, ו) "ה' ה' אֵל
רַחוּם וְחַנוּן אֲרָךְ אַפִּים וְרַב חֶסֶד וְאֱמֶת". וְאוֹמֵר (יואל ג, ה) "כָּל אֲשֶׁר יִקְרָא
בְּשֵׁם ה' יִמְלֹט", וְכִי הֵי אֲפֹשֶׁר לוֹ לְאָדָם לִקְרָא בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵי [מֵה]
הַמְּקוֹם נִקְרָא רַחוּם וְחַנוּן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמה, ח) "חַנוּן וְרַחוּם ה' אֵל
אֲתָה הָיוּ חַנוּן וְעֲשֵׂה מִתְּנַת חֲנָם לְכָל. נִקְרָא הַמְּקוֹם רַחוּם שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי אֵל
רַחוּם ה' אֱלֹהֵיךָ" אֵל אֲתָה הָיוּ רַחוּם, נִקְרָא הַמְּקוֹם צְדִיק שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים
יא, ז) "כִּי צְדִיק ה' צְדָקוֹת אֲהַב" אֵל אֲתָה הָיוּ צְדִיק, נִקְרָא הַמְּקוֹם חֶסֶד
שֶׁנֶּאֱמַר "חֶסֶד חֶסֶד אֲנִי נֹאֵם ה'" אֵל אֲתָה הָיוּ חֶסֶד, לְכָךְ נֶאֱמַר "וְהִזָּה
כָּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם ה' יִמְלֹט", וְאוֹמֵר (ישעיה מג, ז) "כָּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי
וְלְכְבוֹדִי בְּרֵאֲתִיו" וְאוֹמֵר (משלי טז, ד) "כָּל פֶּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ".

"וְלִדְבָקָה בּו". וְכִי אֲפֹשֶׁר לוֹ לְאָדָם לְעֲלוֹת [בְּמָרוֹם] וְלִדְבַק בְּאֵשׁ וְהֵלֵא כְּבָר
נֶאֱמַר "כִּי ה' אֱלֹהֵיךָ אֵשׁ אֲכָלָה הוּא" וְאוֹמֵר (דניאל ז, ט) "כִּי(ו)רְסִיָּה שְׁבִיבִין
דִּי נוֹר", אֱלֹהֵי הַדְּבַק בְּחֻכְמֵי וּבְתִלְמִידֵיהֶם וּמַעֲלָה אֲנִי עֲלִיךָ כְּאֵלּוּ עֲלִיתָ
לְמָרוֹם וּנְטִלְתָּה (בְּשָׁלוֹם), וְלֹא שֶׁעֲלִיתָ וּנְטִלְתָּה בְּשָׁלוֹם אֱלֹהֵי כְּאֵלּוּ עֲשִׂיתָ
מִלְחָמָה וּנְטִלְתָּה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים סח, יט) "עֲלִיתָ לְמָרוֹם שְׁבִיתָ
שְׁבִי". דוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת אוֹמְרִים, רְצוֹנְךָ שֶׁתִּכְפֹּר מִי שֶׁאֲמַר וְהִזָּה הָעוֹלָם,
[לְמַד אֲגִידָה, שְׁמִתּוֹךְ כִּי אֲתָה מְכִיר אֶת הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא] וּמִדְּבַק בְּדְרָכָיו, [וְאֵם]
עֲשִׂיתָם מֵה שֶׁעֲלִיכֶם אֵל אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת מֵה שֶׁעֲלִי.

כג "והוריש ה'". ה' מוריש ואין בשר ודם מוריש. את כל הגוים. שומע אני כמשמעו. תלמוד לומר "האלה". ואין לי אלא אלו, מנין לרבות מסייעיהן. תלמוד לומר "האלה".

רמז תתעד "מלפניכם". שתהיו אתם (זוכים) [גדלים] והולכין והן מתמעטין והולכין, וכן הוא אומר (שמות כג, ל) "מעט מעט אגרשנו", ואומר "לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה", דברי רבי עקיבא. רבי אלעזר בן עזריה אומר, לפי שישראל צדיקים הן למה יראים מן החיה והרי הצדיקים אין יראים מן החיה שנאמר (איוב ה, כג) "כי עם אבני השדה ברייתך וחית השדה השלמה לך", ואם תאמר למה יגע יהושע כל אותה היגיעה, אינה אלא לפי שחטאו ישראל נגזר להם "מעט מעט אגרשנו מפניך".

"וירשתם גוים גדלים ועצמים". גד(ו)לים בקומה ועצמים בכת. מכם. אף אתם גדולים ועצומים אלא שהן גדולים ועצומים מכם. רבי אליעזר בן יעקב אומר, משל לאדם שאומר איש פלוני גבור וזה גבור ממנו, הרי גבור אלא שהלה גבור ממנו. דבר אחר מכם. למה נאמר עוד והלא כבר נאמר "שבעה גוים [גדלים] [רבים] ועצומים מןך" ומה תלמוד לומר מכם, מלמד שאחד משבעה עצמים גדול וקשה כנגד כל ישראל שכן הוא אומר (עמוס ב, ט) "ואנכי השמדתתי את-האמרי מפניכם אשר כגבה ארזים גבהו וחס(ו)ן הוא כאלונים".

כד "כל [ה]מקום אשר תדרוך כף רגל(י)כם בו לכם יהיה". אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הא כבר נאמר "מן המדבר והלבנון (עד) [מן] הנחל (הגדול) נהר פרת ועד הים האחרון" ומה תלמוד לומר "כל המקום אשר תדרוך כף רגל(י)כם בו לכם יהיה". אומר להם, כל מקום שתכבשו חוץ ממקומות האלו הרי הוא שלכם. או [אינו אלא] רשות בידין לכבש חוץ לארץ ישראל עד שלא יכבשו ארץ ישראל. תלמוד לומר "וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם" ואחר כך כל המקום אשר תדרוך כף-רגל(י)כם בו לכם יהיה, שלא תהא ארץ ישראל מטמא בגלוליהם ואתם חוזרין ומכבשין חוצה לארץ [אלא משתכבשו ארץ ישראל תהיו רשאים לכבש חוצה לארץ]. הרי שכבשו חוצה לארץ מנין שמצוות נהגות שם. הרי אתה דן, נאמר כאן "יהיה" ונאמר להלן "יהיה" מה יהיה האמור להלן מצוות

נוהגות שם אף יהיה האמור כאן מצוות נוהגות שם. ואם תאמר מפני מה כבש דוד ארם נהרסים וארם צובה ואין מצוות נוהגות שם. אמרת דוד עשה שלא כתורה, התורה אמרה משתכבשו ארץ ישראל תהיו רשאים לכבש חוצה לארץ הוא לא עשה כן אלא חזר וכבש ארם נהרסים וארם צובה, ואת היבויסי סמוך לירושלים לא הוריש, אמר לו המקום, את היבויסי הסמוך לפלטרין שלך לא הורשת, היאך אתה חוזר ומכבש ארם נהרסים וארם צובה. הרי שכבשו בחוצה לארץ. ומנין שפנגדו בים הוא שלהן. תלמוד לומר "מן המדבר והלבנון" וגו', מן המדבר והלבנון גבולכם ואין המדבר והלבנון גבולכם, ואם כבשתם, הלבנון גבולכם והמדבר גבולכם. מן הנהר נהר פרת. מן הנהר גבולכם ואין הנהר גבולכם, ואם כבשתם, אף הנהר גבולכם. ועד הים האחרון. עד הים גבולכם ואין הים גבולכם, ואם כבשתם, יהי גבולכם, וכן הוא אומר (במדבר לד, ו) "וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול" וגו'.

נמצאת אומר כל מקום שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד, עולי מצרים, נאכל אכל לא נעבד, אלו ואלו, נאכל ונעבד תחומי ארץ ישראל ועד מקום שהחזיקו עולי בבל, (בכל) פרשת אשקלון, חומת מגדל שרשף רוד חמת ועכו מגיאתו וגיאתו עצמה סברתא ובית זניתא, קצרא דגלילא, קנייא רעייא, מצי רעבתא, כמותה דכרין, נהוראתא דיתר, נחלה דאבצאל, בית עד, מרעשת, לולא דבתא, דבאת, כרכא דבר סנגרא, מיסוף, ספנתא, נקיבתא, רעיון, תרנגולא עוילא, דקיסרי, בית ספת, קנת, ורקס תהגרא, וטרכוניא דנימרא דבתחום ביצרא, משקא, וחשבון, ונחלא דזרד מכותא, נימרון עליה זירזא, ורקס גיאה, וגבנייא דאשקלון, ודרך גדולה ההולכת למדבר.

כה רמז תתעה "לא יתיצב איש בפניכם". אין לי אלא איש, אמה או

משפחה ואשה בכשפיה מנין. תלמוד לומר "לא יתיצב בפניכם", מכל מקום. אם כן למה נאמר "איש". אפילו כעוג מלך הבשן. פחדכם ומוראכם. והרי אם נפחדים הם יראים הם, אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים. וכן הוא אומר "ויהי כשמע כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן זמה וכל מלכי הפנעני אשר על הים את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל". ואם תאמר שלא היו אנשי יריחו גדולים וקשים, והלא

כָּבֵר נֹאמֵר (שם ב, א) "וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִן הַשְּׁטִיִּים שְׁנַיִם אַנְשִׁים מִרְגְּלֵי חָרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְאֶת יְרִיחוֹ", יְרִיחוֹ בְּכֻלָּהּ הִיְתָה וְלָמָּה יֵצְאוּ, מְלַמֵּד שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּלֶם. פִּיּוּצָא בּוֹ אֶתְהָ אֹמֵר (במדבר לא, ו) "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמָּטָה לְצַבָּא" אֹתָם וְאֶת פְּנִיחָס, פְּנִיחָס הִיְתָה בְּכֻלָּהּ וְלָמָּה יֵצְא, מְלַמֵּד שֶׁהִיָּה שְׁקוּל כְּנֶגֶד כָּלֶם. פִּיּוּצָא בּוֹ אֶתְהָ אֹמֵר (שמות טו, א) "אֲזוּ יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל", מֹשֶׁה הִיְתָה בְּכֻלָּהּ וְלָמָּה יֵצְא, מְלַמֵּד שֶׁהִיָּה שְׁקוּל כְּנֶגֶד כָּלֶם. פִּיּוּצָא בּוֹ אֶתְהָ אֹמֵר "וַיִּדְבֵּר דָּוִד לֵה' וְגוֹ' בַּיּוֹם הַצֵּיל ה' אוֹתוֹ וְגוֹ', שְׁאוּל הִיְתָה בְּכֻלָּהּ וְלָמָּה יֵצְא, מְלַמֵּד שֶׁהִיָּה שְׁקוּל כְּנֶגֶד כָּלֶם. פִּיּוּצָא בּוֹ אֶתְהָ אֹמֵר (ש"ב ב, ג) "וַיִּפְקְדוּ מַעֲבָדֵי דָוִד תִּשְׁעָה עָשָׂר אִישׁ וַעֲשֵׂה־אֵל", עֲשֵׂה־אֵל בְּכֻלָּהּ הִיְתָה וְלָמָּה יֵצְא, מְלַמֵּד שֶׁהִיָּה שְׁקוּל כְּנֶגֶד כָּלֶם. פִּיּוּצָא בּוֹ אֶתְהָ אֹמֵר "וְהַמְלִיךְ שְׁלֹמֹה אֶהֱב נְשִׁים נְכָרִיּוֹת רַבּוֹת וְאֶת בַּת פְּרַעֲהָ", בַּת פְּרַעֲהָ בְּכֻלָּהּ הִיְתָה וְלָמָּה יֵצְאוּ, מְלַמֵּד שֶׁהִיְתָה מִחֻבָּבָה כְּנֶגֶד כָּלֶם, וְכַלְפֵי חֶטָּא שֶׁהַחֻטִּיאָה אוֹתוֹ יוֹתֵר מִכָּלֶם.

"יִתֵּן ה' אֱלֹהֵיכֶם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכוּ בָּהּ". לָמָּה נֹאמֵר. לְפִי שְׁנַאמֵר (להלן טז, טז) "שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה" וְגוֹ' שְׁמָא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל הֲרִי אָנּוּ עוֹלִין לְהַשְׁתַּחֲוֹת מִי מִשְׁמֵר לָנוּ אֶת אֶרְצֵנוּ, אָמֵר לָהֶם הַמְּקוֹם עָלוּ וְשַׁלְּכֶם אָנִי שׁוֹמֵר שְׁנַאמֵר (שמות לד, כד) "לֹא יַחֲמֹד אִישׁ אֶת אֶרְצְךָ" אִם בְּעֵינָיו אֵינּוּ חוֹמְדָה פִּיצַד הוּא בָּא לְטַל נְכָסִים וּבְהִמָּה, וְכֵן אֶתְהָ מוֹצָא בְּיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהוּ עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מָה אָמֵר נַעֲמֹן לְאַלִישֶׁע ("וְלוֹ) [וְלוֹ] יִתֵּן נָא לְעַבְדְּךָ מִשָּׂא צָמֹד פְּרָדִים אֲדָמָה" וְהֲרִי דְבָרִים קַל וְחֹמֵר אִם עֶפֶר הֲרִי הוּא מִתְיָרָא לְטַל מֵאָרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא בְּרִשׁוֹת פִּיצַד הוּא בָּא לְטַל נְכָסִים וּבְהִמָּה. כַּאֲשֶׁר דְּבַר לָכֶם. הֵיכֵן דְּבַר. (שמות כג, כז) "אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ" (כְּתוּב בְּרַמְז ש"ס).

כו-כח "בְּרָכָה וּקְלָלָה", לָמָּה נֹאמֵר. לְפִי שֶׁנֶּאמַר (להלן ל, יט) "הַחַיִּים וְהַמּוֹת נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה" שֶׁמָּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל הוֹאִיל וְנָתַן הַמָּקוֹם לְפָנֵינוּ שְׁנֵי דַרְכִּים דְּרַךְ הַחַיִּים וְדְרַךְ הַמּוֹת נִלְדָּ בְּאִיזוֹ מֵהוּ שֶׁנִּרְצָה, תִּלְמוּד לומר "וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים". מְשַׁל לְאָדָם שֶׁהִיא יוֹשֵׁב עַל פְּרִשְׁת דַּרְכִּים וְהָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי שְׁבִילִין, אֶחָד שֶׁתַּחֲלָתוֹ מִישׁוֹר וְסוּפוֹ קוֹצִים וְאֶחָד שֶׁתַּחֲלָתוֹ קוֹצִים וְסוּפוֹ מִישׁוֹר, וְהִיא מוֹדִיעַ אֶת הַעוֹבְרִים וְאֶת הַשְּׂבִים וְאוֹמֵר לָהֶם שְׂאֵתֶם רוֹאִים שְׁבִיל זֶה שֶׁתַּחֲלָתוֹ מִישׁוֹר, כְּשֶׁתִּים וְשֶׁלֹש פְּסִיעוֹת מִהֶלֶךְ בְּמִישׁוֹר וְסוּפוֹ לְצֵאת לְקוֹצִים, וְאֵתֶם רוֹאִים אֶת שְׁבִיל זֶה שֶׁתַּחֲלָתוֹ קוֹצִים, כְּשֶׁתִּים וְשֶׁלֹש פְּסִיעוֹת אֶתֶּה מִהֶלֶךְ בְּקוֹצִים וְסוּפוֹ לְצֵאת לְמִישׁוֹר. כִּד אָמַר לָהּ מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, אֵתֶם רוֹאִים אֶת הַרְשָׁעִים שֶׁהוּ מַצְלִיחִים, בְּשָׁנִים וְשֶׁלֹשָׁה יָמִים הוּ מַצְלִיחִין בְּעוֹלָם הַזֶּה וְסוּפוֹ לְדַחוֹת בְּאַחֲרוֹנָה, שֶׁנֶּאמַר (משלי כד, כ) "כִּי לֹא תִהְיֶה אַחֲרִית לְרַע" וְאוֹמֵר "וְהִנֵּה דְמַעַת הַעֲשׂוּקִים" וְגו' וְאוֹמֵר (שם ה') "הַכֶּסֶל חִבֵּק אֶת יָדָיו" וְגו' וְאוֹמֵר "דְּרַךְ רְשָׁעִים כְּאַפְלָה" וְאֵתֶם רוֹאִים צְדִיקִים שֶׁמַּצְטַעְרִין בְּעוֹלָם הַזֶּה, בְּשָׁנִים וְשֶׁלֹשָׁה יָמִים הוּ מַצְטַעְרִים וְסוּפוֹ לְשִׁמַּח בְּאַחֲרוֹנָה, שֶׁנֶּאמַר (לעיל ח, טז) "לְהִיטְבֹד בְּאַחֲרִיתֶךָ", וְאוֹמֵר (קהלת ז, ח) "טוֹב אַחֲרִית דְּבַר מֵרֵאשִׁיתוֹ" וְאוֹמֵר "כִּי (אֲנִי) [אֲנִי] יָדַעְתִּי אֶת-הַמַּחְשָׁבֶת אֲשֶׁר (אֲנִי) [אֲנִי] חוֹשֵׁב" וְגו' וְאוֹמֵר (תהלים צז, יא) "אוֹר זָרוֹעַ לְצַדִּיק" וְגו' וְאוֹמֵר (משלי ד, יח) "וְאוֹרֵחַ צְדִיקִים כְּאוֹר נֶגֶה" וְגו'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה אוֹמֵר, מְשַׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה וְהִזְמִין אֶת הָאוֹרְחִין וְהִיא אוֹהֲבוֹ מִסֵּב בִּיגִיחוֹ וְהִיא דוֹמָה לְטַל מִנָּה יָפָה וְלֹא הִיא בּוֹ דָּעָה, כִּי שֶׁרָאָה שֶׁלֹא הִיא בּוֹ דָּעָה אֲחִזָּ אֶת יָדוֹ וְהִנִּיחָה עַל מִנָּה יָפָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים טז, ה) "ה' מְנַת חֶלְקִי וְכוֹסֵי אֶתֶּה תוֹמִיךָ גּוֹרְלִי", יֵשׁ לָךְ אָדָם שֶׁנָּתַן לוֹ חֶלְקוֹ וְאִין שֶׁמַּח בְּחֶלְקוֹ אֲבָל יִשְׂרָאֵל מוֹדִין וּמְשַׁבְּחִין עַל כֵּן, מִפְּיִסִין שֶׁאִין חֶלְק יָפָה כְּחֶלְקוֹ וְלֹא נִחְלָה כְּנִחְלָתוֹ וְלֹא גוֹרֵל כְּגוֹרְלוֹ וְהוּ מוֹדִין וּמְשַׁבְּחִין עַל כֵּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בְּנַעֲמִים אֲף נִחְלַת שְׁפָרָה עָלַי אֲבָרַךְ אֶת ה' אֲשֶׁר יַעֲצָנִי" וְגו'.

רמז תתעו "בְּרָכָה וְקִלְקֵלָה", הַבְּרָכָה אִם תִּשְׁמָעוּ, וְהַקִּלְקֵלָה אִם לֹא תִשְׁמָעוּ. פִּיּוּצָא בּוֹ אֶתְהּ אֹמֵר (בראשית ד, ז) "הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת", בְּרָכָה, וְאִם לֹא תִיטִיב (שְׂאֵת"), קִלְקֵלָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אֹמֵר, מִי לְחַשֵּׁד, אֲמָרָה תוֹרָה הַבְּרָכָה וְהַקִּלְקֵלָה הַבְּרָכָה אִם תִּשְׁמָעוּ וְהַקִּלְקֵלָה אִם לֹא תִשְׁמָעוּ. פִּיּוּצָא בּוֹ אֶתְהּ אֹמֵר "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן וְאֶהְיֶה יֹאכֵל פְּרִיָּה", אוֹהֵב אֶת הַטּוֹבָה אוֹכֵל פְּרוּתֵיהָ אוֹהֵב אֶת הַרְעָה אוֹכֵל פְּרוּתֵיהָ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אֹמֵר, מִי לְחַשֵּׁד, שְׂאֲמָרָה תוֹרָה "נֶצֶר לְשׁוֹנֵד מְרַע" וְגו'. פִּיּוּצָא בּוֹ אֶתְהּ אֹמֵר (משלי יא, לא) "הוּ צַדִּיק בְּאָרֶץ יִשְׁלָם וְגו'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אֹמֵר, מִי לְחַשֵּׁד, שְׂאֲמָרָה תוֹרָה (שם טז, ד) "כֹּל פֶּעַל ה' לְמַעַנְהוּ וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה".

"וְהַקִּלְקֵלָה אִם לֹא תִשְׁמָעוּ", נִמְצְיָנוּ לְמַדִּין שֶׁלֹּא צָוָה (נִעְקֵב אֶת בְּנָיו) [מִשָּׁה אֶת יִשְׂרָאֵל] אֶלֶּא מִשְׁכָּלוּ זְמַיו מִשְׁנַטָּה לְמוֹת מִשְׁרָאָה כָּל נְסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ, לְכַד נֶאֱמַר בְּמִשָּׁה, "אַחֲרֵי הַכַּתּוּ אֶת סִיח(ו)ן".

"וְסִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ", מְדַרְשׁ חַיִּים לְדֶרֶךְ מָוֶת.

4+ (רמז תתעז) "וְסִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוָה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְלַכֵּת אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרַיִם". מִכָּאן כָּל הַמוֹדָה בַּעֲבוּדַת אֱלִילִים כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתוֹרָה כְּלָה וְכו'.

כט "וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵד ה'", אֵין וְהָיָה אֶלֶּא מִיָּד. כִּי יִבְיָאֵד. קִבֵּל עָלֶיךָ מִצְוָה הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן בְּשִׁכְרָה שֶׁתְּבוֹא וְתִירֵשׁ.

תָּנוּ רַבָּנָן "וְנִתְּתָה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִּים". וְכִי מָה בָּא הַכַּתּוּב לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁהַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִּים וְהַקִּלְקֵלָה עַל הַר עֵיבֵל, וְהֵלֵא כְּבָר נֶאֱמַר (להלן כז, יב-יג) "אֵלֶּה יַעֲמְדוּ לְבָרֶךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִּים... וְאֵלֶּה יַעֲמְדוּ עַל הַקִּלְקֵלָה בְּהַר עֵיבֵל", אֶלֶּא לְהַקְדִּים בְּרָכָה לְקִלְקֵלָה. יָכוֹל שְׂיָהוּ כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לְקִלְלוֹת. תִּלְמוּד לּוֹמֵר [בְּרָכָה וְקִלְקֵלָה], בְּרָכָה אַחַת קוֹדְמַת לְקִלְקֵלָה וְאֵין כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמַת לְקִלְקֵלָה, וְלַהֲקִישׁ קִלְלוֹת לְבְּרָכוֹת מַה קִּלְלוֹת בְּלוֹיִים אֶף בְּרָכוֹת בְּלוֹיִים וּמַה קִּלְלוֹת בְּקוֹל רֶם אֶף בְּרָכוֹת בְּקוֹל רֶם וּמַה קִּלְלוֹת בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אֶף בְּרָכוֹת בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּמַה קִּלְלוֹת בְּכָלֵל וּפְרָט אֶף בְּרָכוֹת בְּכָלֵל וּפְרָט וּמַה קִּלְלוֹת אֵלוּ וְאֵלוּ עוֹנִין אִמּוֹן אֶף בְּרָכוֹת אֵלוּ וְאֵלוּ עוֹנִין אִמּוֹן. הִפְכוּ פְּנִיָּהֶם בְּשַׁעַת בְּרָכוֹת אֵל הַר גְּרִזִּים וּבְשַׁעַת קִלְקֵלָה אֵל הַר עֵיבֵל.

ל תנו רבנן "הלא המה בעבר הירדן", מעבר הירדן ואילך, דברי רבי יהודה. "אחרי דרך מבוא השמש". מקום שהחמה זורחת. בארץ הפנעני הישב בערבה. אלו הר גרזים וחר עיבל, שישבין בהן כותיים. מול הגלגל. סמוך לגלגל. אצל אלוני מרה. שכם, ולהלן הוא אומר (בראשית יב, ו) "ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה", מה אלון מורה האמור להלן שכם אף כן שכם. אמר רבי אליעזר בר יוסי, בדבר זה זיפתתי ספרי כותים, אמרתי להם זיפתם תורתכם ולא העליתם בידיכם כלום, שהייתם אומרים אלוני מורה שכם, אף אנו מודים בדבר, אנו למדנוה בגזרה שנה, אתם במה למדתם. רבי אלעזר אומר, הלא המה בעבר הירדן, סמוך לירדן, דכתיב (להלן כז, ד) "והיה בעברכם את הירדן", אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת. בארץ הפנעני [והלא] ארץ חוי היא, הישב בערבה, והלא בין הרים וגבעות היו יושבין, מול הגלגל, והלא לא ראו את הגלגל. רבי אליעזר בן יעקב אומר, לא בא הכתוב אלא להראות להן דרך בשניה כדרך שהראה להם בראשונה, בדרך, בדרך לכו ולא בשדות וכרמים, הישב, בשוב לכו ולא במדברות, בערבה, בערבה לכו ולא בהרים וגבעות.

לא-לב "כי אתם עברים את הירדן", משעברתם את הירדן אתם יודעים שאתם יורשים את הארץ. אשר ה' נתן לכם. בזכותכם. וירשתם אתה וישבתם בה. בשכר שתירש תשב.

"ושמרתם", זה משנה. (ועשיתם) [לעשות]. זה המעשה. את כל החקים. אלו המדרשות. (ואת) המשפטים אלו הדינים. אשר אנכי נתן לכם) [לפניכם] היום. יהיו חביבין עליכם כאלו היום קבלתם מהר סיני ויהו רגילים בפיכם כאלו היום שמעתם אותם.

נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף בשטר ובחזקה בחזקה מנלו. אמר קרא "ושבו בעריכם אשר תפשתם", [במה תפשתם, בישיבה]. דבי רבי ישמעאל תנא וירשתם אתה וישבתם בה, במה ירשתם, בישיבה.

א-ד "אלה החקים". אלו המדרשות. והמשפטים. אלו הדינים. אשר תשמרון. זה משנה. לעשות. זה מעשה. בארץ. שומע אני לא יהו נוהגין אלא בארץ. תלמוד לומר "כל הימים אשר אתם חיים על האדמה". אי כל הימים יכול כל המצוות נוהגות בין בארץ בין בחוצה לארץ. תלמוד לומר "בארץ". אחר שרבה הכתוב ומעט צא ולמד במה שנאמר בענין "אבד תאבדון את כל המקמות", מה עבודת אלילים מיוחדת שהיא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ אף כל שהיא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ חוץ מן הערלה וכלאי הכרם דהלכתא גמירי לה דאף על גב דחובת קרקע נינהו נוהגות בין בארץ בין בחוצה לארץ אבל חדש בארץ אין בחוצה לארץ לא, מאי טעמא, מושב לאחר ירשה וישיבה משמע. רבי אליעזר אומר, אף חדש בין בארץ בין בחוצה לארץ, מושב בכל מקום שאתם יושבים משמע.

"אבד תאבדון את כל המקמות", מנין אתה אומר שאם קצץ אשרה והחליפה אפלו עשר פעמים שחייב לקוצצה. תלמוד לומר "אבד תאבדון". "את כל המקמות" וגו'. מגיד שהיו הפנענים שטופין בעבודת אלילים יותר מכל אמות העולם. אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם. שלא תעשו כמעשיהם ויבואו אחרים ויירשו אתכם (כתוב ברמז תתי"ן ותרכ"ד).

רמז תתעח תנא "אבד תאבדון את כל המקמות". בכלים שנשתמשו בהן לעבודת אלילים הכתוב מדבר, יכול עשאים ולא גמרום, גמרום ולא הביאום, הביאום ולא נשתמשו בהן, יכול יהו אסורים, תלמוד לומר "אשר עבדו שם הגוים", שאין אסורים עד שיעבדו, מכאן אמרו עבודת אלילים של עובד אלילים אין אסורה עד שתעבד, ושל ישראל אסורה מיד, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, חלוף הדברים, של עובד אלילים אסורה מיד, ושל ישראל עד שתעבד, אמר ר' מר, בכלים שנשתמשו בהן לעבודת אלילים הכתוב מדבר. הא המקמות כתיב. אם אינו ענין למקומות, דלא מיתסרי דכתיב "אלהיהם על ההרים" ולא 'ההרים אלהיהם', תנהו ענין לכלים, מכאן אמרו עבודת אלילים של עובד אלילים אינה אסורה עד שתעבד. והא בכלים אוקימנא. אמר קרא אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם, מקיש אלהיהם לכלים, מה כלים עד שיעבדו

אף אלהיהם עד שיעבדו. ורבי עקיבא, את הפסיק הענין. ורבי ישמעאל, אשכחן עבודת אלילים של עובד אלילים דאינה אסורה עד שתעבד, עבודת אלילים דישראל שאסורה מיד מנא ליה. סברא הוא, מדעובד אלילים עד שתעבד, מכלל דישראל אסורה מיד. אימא דישראל כלל לא השתא גניזה בעיא, איתסורי מבעיא. ואימא כדעובד אלילים. אמר קרא (לעיל ט, כא) "ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל", משעת עשייה קם ליה בחטא. ואימא הני מלי למיקם גברא [בחטא, איתסורי לא מיתסרא. אמר קרא "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה", משעת עשייה קם ליה בארור. אימא הני מלי למיקם גברא] בארור, איתסורי לא מיתסרא. (שם) "תועבת ה'" כתיב. ורבי עקיבא אמר לה, דבר המביא לידי תועבה.

ורבי עקיבא אומר, עבודת אלילים של עובד אלילים אסורה מיד. מנא ליה. אמר קרא (לעיל ז, כה) "פסילי אלהיהם תשרפון באש", משפסלו מיד נעשה אלוה, ואידך, ההיא מבעי ליה לכדתני רב יוסף, מנין לעובד אלילים שפוסל אלוהו, שנאמר "פסילי אלהיהם תשרפון באש". ואידך, נפקא ליה מדשמואל, דשמואל רמי, כתיב "פסילי אלהיהם תשרפון באש ולא תחמד כסף וזהב עליהם", וכתיב (שם) "ולקחת לך", הא כיצד, פסלו לאלוהו "לא תחמד", פסלו מאלוהו ולקחת לך. ורבי עקיבא, אשכחן עבודת אלילים של עובד אלילים דאסורה מיד, דישראל עד שתעבד מנא לו. אמר קרא (להלן כז, טו) "ושם בסתר", עד שיעשה לה דברים שבסתר. ואידך, ההוא מבעי ליה לכדרבי יצחק, מנין לעבודת אלילים דישראל שטעונה גניזה, שנאמר "ושם בסתר". ואידך, נפקא ליה מדרב חסדא אמר רב, דאמר רב חסדא אמר רב, מנין לעבודת אלילים שטעונה גניזה, שנאמר (להלן טז, כא) "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח", מה מזבח טעון גניזה אף אשרה טעונה גניזה. ואידך, ההוא מבעי ליה כדריש לקיש, כל המעמיד דין שאינו הגון כאלו נוטע אשרה בישראל, שנאמר "שפטים ושטרים תתן- לך" וכתיב (שם, כא) "לא תטע לך אשרה". אמר רב אשי, ובמקום תלמיד חכם כאלו נטעו אצל מזבח, שנאמר "אצל מזבח ה'" וגו'.

"על ההרים" (פתיב ברמז תת"ן. וכן ונתצתם).

"ונתצתם את מזבחתם". זה אבן שחצבה מתחלה לעבודת אלילים, ושברתם את מצבתם. זו מצבה שחצבה לעבודת אלילים. ואשריהם תשרפון באש. זו אשרה שנעשה תחלה לעבודת אלילים. ופסילי אלהיהם

תגדעון. זו שהיתה נטועה (מתחילה) [ונגדעה] לעבודה זרה. דבר אחר
"ונתצתם את מזבחתם". מכאן אמרו שלש אשרות הן, אילן שנטעו
מתחלה לעבודת אלילים הרי זה אסור, שנאמר "ואשריהם תשרפון
באש", החליף, נוטל מה שהחליף, שנאמר "ופסילי אלהיהם תגדעון", לא
החליף אלא העמיד תחתיו עבודת אלילים וסלקה מתר, שנאמר
"ואבדתם את שמם מן המקום ההוא". שלשה בתיים הם, בית שבנאו
מתחלה לעבודת אלילים הרי זה אסור, שנאמר "אבד תאבדון את כל
המקמות", חדש נוטל מה שחדש, שנאמר "ואבדתם את שמם", לא חדש
אלא הכניס לתוכו אליל הוציא הרי זה מתר, שנאמר "ונתצתם את
מזבחתם" נתצת את המזבח הנח לו, שברת את המצבה הנח לה. יכול
אתה מצוה לרדף אחריהם בחוזה לארץ. תלמוד לומר "ואבדתם את
שמם מן המקום ההוא", בארץ ישראל אתה מצוה לרדף אחריהם ואי
אתה מצוה לרדף אחריהם בחוזה לארץ. רבי אליעזר אומר, מנין לקוצץ
את האשרה שהוא חייב לשרשה, שנאמר "ואבדתם את שמם מן המקום
ההוא". אמר ליה רבי עקיבא, מה אני צריך לומר, והלא כבר נאמר "אבד
תאבדון", ומה תלמוד לומר "ואבדתם", לשנות את שמם, או יכול לשבת,
תלמוד לומר (לעיל ז, כו) "שקץ תשקצנו".

"ונתצתם את מזבחתם". מה חטאו עצים ואבנים, אלא לפי שבאת לאדם
תקלה על ידיהם אמר הקדוש ברוך הוא ונתצתם. והרי דברים קל וחמר,
ומה אם עצים ואבנים, שאין להם לא זכות ולא חובה לא טובה ולא רעה
אלא על ידי שבאת לאדם תקלה על ידיהם אמר הכתוב ונתצתם, אדם
שהוא מחטיא חברו ומטהו מדרך חיים לדרך המוות על אחת כמה וכמה.
כיוצא בו. (ויקרא כ, טז) "והרגת את האשה ואת הבהמה וגו'". כיוצא בו
"לא תניף עליהן ברזל וגו', וכן הוא אומר (שם, ו) "אבנים שלמות תבנה"
כו'.

מנין לנותץ אבן אחת מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרה שעובר בלא
תעשה. תלמוד לומר ("ואבדתם את שמם) [ונתצתם את מזבחתם] לא תעשון
כן לה' אלהיכם". רבי שמעאל אומר, מנין למוחק אות אחת מן השם
שעובר בלא תעשה, שנאמר "ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה'
אלהיכם". רבן גמליאל אומר, וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין

לְמַזְבְּחוֹתֵיהֶן, חֵס וְשָׁלוֹם, אֲלֵא שְׁלֵא תַעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּגְרְמוּ מַעֲשֵׂיכֶם
הַרְעִים לְמַקְדָּשׁ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂיַחֲרַב.

ה-ו רמז תתעט "כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל-

שְׁבֻטֵיכֶם". דָּרַשׁ עַל פִּי נְבִיא. יָכוֹל תַּמְתִּין עַד שְׂיֵאמַר לָךְ נְבִיא. תַּלְמוּד לֹאמַר
"לְשִׁכְנוֹ תִדְרָשׁוּ וּבֵאתָ שָׁמָּה", דָּרַשׁ וְאַתָּה מוֹצֵא וְאַחַר כֵּן יֵאמַר לָךְ נְבִיא.
וְכֵן אֵת מוֹצֵא בְּדוֹד (תהלים קלב, א-ה) "זִכֹּר ה' לְדוֹד וְגו' אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַה'
נְדָר לְאַבִּיר יַעֲקֹב אִם אָבִא בְּאֵהָל בֵּיתִי אִם אֶעֱלֶה עַל עָרֶשׁ יִצְוֵי אִם אֶתֶן
שְׁנַת לְעֵינַי וְגו' עַד אֲמַצָּא מָקוֹם לַה'", שְׁלֵא תַעֲשֶׂה אֲלֵא עַל פִּי נְבִיא,
שְׁנֵאמַר (ש"ב כד, יח) "וַיָּבֵא-גַד (הַחוּזָה) [אֶל דָּוִד] בַּיּוֹם הַהוּא וַיֵּאמֶר לוֹ עֲלֶה
הַקֶּסֶל לַה' מִזְבֵּחַ בְּגֵרֶן אֲרוֹנָה הַיְבִּו(ו)סִי", וְאוֹמַר "וַיִּחַל שְׁלֵמָה לְבָנוֹת אֵת
בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִד אֲבִיהוּ".

כְּתוּב אֶחָד אוֹמַר (להלן פסוק יד) "בְּאֶחָד שְׁבֻטֵיךְ" וְכְתוּב אֶחָד אוֹמַר מִכָּל
שְׁבֻטֵיכֶם, כִּי צַד יִתְקַיְמוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים הַלְלוּ. יוֹדְעִין הָיוּ שְׁבִית הַמַּקְדָּשׁ עֲתִיד
לְבָנוֹת בְּחֻלְק יְהוּדָה וּבְנִימִין, לְפִיכָךְ הַפְּרִישׁוּ דְשִׁנָּה שֶׁל יְרִיחוֹ מִיְרִיחוֹ. מִי
אֶכְלֶן כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים. בְּנֵי קִינֵי חוֹתֶן מִשֶּׁה אֶכְלוּהוּ כָּל אוֹתָן אַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנִים וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, שְׁנֵאמַר "וַיִּבְנֵי קִינֵי חוֹ(ו)תֶן מִשֶּׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים",
אֲבָל כְּשֶׁנִּבְנָה הַבַּיִת נָסְעוּ וְהִלְכוּ לָהֶם, דְּבָרֵי רַבִּי שְׁמַעוֹן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר,
אֶצֶל יַעֲבֹץ הָיוּ, שֶׁהִלְכוּ לְלַמַּד תּוֹרָה. שְׁנֵאמַר (דב"ה"א ב, נה) "וּמִשְׁפָּחוֹת
סוֹפְרִים יו(ו)שְׁבֵי יַעֲבֹץ וְגו'. כְּתוּב אֶחָד אוֹמַר (לעיל פסוק יד) "בְּאֶחָד שְׁבֻטֵיךְ"
וְכְתוּב אֶחָד אוֹמַר מִכָּל שְׁבֻטֵיכֶם, [הַכֶּסֶף מִכָּל הַשְּׁבֻטִים], בֵּית הַבְּחִירָה מִשְׁבֵּט
אֶחָד. "בְּאֶחָד שְׁבֻטֵיךְ", זֶה שְׁלֵחַ. מִכָּל- שְׁבֻטֵיכֶם, זֶה יְרוּשָׁלַם. כְּתוּב אֶחָד
אוֹמַר "וַיִּקֶן דָּוִד אֵת הַגֵּרֶן וְאֵת הַבְּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים", וְכְתוּב
אֶחָד אוֹמַר (דב"ה"א כא, כה) "וַיִּתֶן דָּוִד לְאַרְנֹן בְּמָקוֹם שְׁקָלֵי זָהָב מִשְׁקַל
שֵׁשׁ מֵאוֹת", כִּי צַד יִתְקַיְמוּ שְׁנֵי הַכְּתוּבִים. שְׁבֻטִים הֵם שְׁנֵים עָשָׂר, נִטְל
חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים מִכָּל שְׁבֻט וְשֻׁבֵט, נִמְצָא שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִים לְכָל הַשְּׁבֻטִים.

"לְשׁוֹם אֵת שְׁמוֹ שָׁם", נֵאמַר כָּאן (שְׁמו) ["לְשׁוֹם"], וְנֵאמַר לְהִלָּן (במדבר ו,
כז) "וְשְׁמוֹ", מֵה הָאֱמוּר לְהִלָּן בְּלִשׁוֹן הַקְּדָשׁ אֶף שְׁמוֹ הָאֱמוּר כָּאן בְּלִשׁוֹן
הַקְּדָשׁ, מֵה שְׁמוֹ הָאֱמוּר לְהִלָּן בְּרַכַּת כְּהֵנִים אֶף שְׁמוֹ הָאֱמוּר כָּאן בְּרַכַּת
כְּהֵנִים. אֵין לִי אֲלֵא בְּמַקְדָּשׁ, בְּגִבּוּלִין מִנֵּין. תַּלְמוּד לֹאמַר (שמות כ, כא) "בְּכָל

המקום אשר אזכיר את שמי". אם כן למה נאמר "לשום את שמו". במקדש אומר את השם ככתבו, ובגבולין בכנויו.

תנו רבנן, אין מעברין את השנה אלא ביהודה, ואם עברה בגליל מעברת, העיד חנניה איש כפר אונזו אם עברה בגליל אינה מעברת, שנאמר "לשכנו תדרשו ובאת שמה", כל דרישות שאתה דורש לא יהו אלא בשכנו של מקום.

רמז תתפ תנו רבנן חגי חרמים והערכין והקדשות, בכור ומעשר ופסח, לקט שכחה ופאה, חטאות ופשמות ועולות ושלמים, צדקות ומעשרות פיון שעברו עליהן שלש רגלים עובר בבל תאחר. רבי שמעון אומר, שלשה רגלים כסדרן וחג המצות תחלה. רבי מאיר אומר, פיון שעבר עליו רגל אחד עובר בבל תאחר, רבי אליעזר בן יעקב אומר, [פיון שעברו עליהן שני רגלים עובר בבל תאחר. רבי אליעזר ברבי שמעון אומר], פיון שעבר עליו חג הסוכות עובר עליו בבל תאחר. מאי טעמא דתנא קמא. מכדי מוניניה סליק, למה לי למהדר למכתב "בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות", שמע מונינה לבל תאחר. ורבי שמעון, מאי טעמא. לא יאמר חג הסוכות, שבו דבר הכתוב, אלא למה נאמר, לומר שזה אחרון. ורבי מאיר, מאי טעמא. דכתיב "ובאת שמה" "והבאתם שמה". ורבנן, שהוא לעשה הוא דאתא. ורבי מאיר, פיון דאמר רחמנא איתי ולא איתי ממילא קם ליה בבל תאחר. ורבי אליעזר בן יעקב, מאי טעמא. דכתיב "אלה תעשו לה' במועדיכם", [מעט מועדים שנים]. ורבנן סברי כרבי יונה דאמר הקשו כל המועדים זה לזה. ורבי אליעזר ברבי שמעון, מאי טעמא. אינו צריך לומר "חג הסוכות", שבו דבר הכתוב, אלא לומר שזה גורם.

ורבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב, האי (להלן טז, טז) "בחג המצות וחג השבועות [ובחג הסוכות]" מאי דרש ביה. מבעי להו להקיש חג שבועות לחג המצות, מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבועה, אף עצרת. ולקיש לחג הסוכות, מה להלן שמונה דתנן מי שלא חג יום טוב הראשון של חג חוגג והולך כל הרגל ויום טוב האחרון של חג, [אף פאו שמונה]. תפסת מרבה לא תפסת, מועט תפסת. [אלא] למאי הלכתא כתביה רחמנא לחג הסוכות. לאקושי לחג המצות, מה חג המצות טעון לינה דכתיב "ופניית בבקר והלכת לאהלך", אף חג הסוכות טעון לינה.

ותנא קמא ורבי שמעון תשלומין לעצרת מנא להו. נפקא להו מדתני רבה בר שמואל, אמרה תורה מנה ימים וקדש חדש, מנה ימים וקדש עצרת, מה חדש למנויו, אף עצרת למנויו. ועצרת מנינו שבועי, דאמר אבוי מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי, ועוד (להלן טז, טז) "חג שבועות" כתיב. ופסח בר מקרב ברגלים הוא, [פסח זמנא קביעא ליה] אי אקרביה אקרביה ואי לא אקרביה אידחי ליה. מאי פסח שלמי פסח, תנא שלמים הבאים מחמת עצמן ותנא שלמים הבאים מחמת פסח, סלקא דעתך אמינא הואיל ומחמת פסח קאתי כפסח דמו קא משמע לן.

אמר רבא, פיון שעברו עליו שלש רגלים, בכל יום ויום עובר בבל תאחר. בעי רבי זירא, יורש מהו בבל תאחר, (להלן כג, כב) "כי תדר נדר" אמר רחמנא והאי לא נדר או דלמא ובאת שמה והבאתם שמה (משמע תרי) [והא מיחייב]. תא שמע דתני רב (חנניא) [חנא] "מעמד" פרט לירוש. והאי מעמד מפעי ליה ללקט שכחה ופאה. קרי ביה "עמד" וקרי ביה מעמד.

תנא הערל והטמא פטורין מן הראיה. בשלמא טמא דכתיב "ובאת שמה" "והבאתם שמה", כל שישנו בביאה ישנו בהבאה, אלא ערל מנלן. הא מני, רבי עקיבא, דמרבי לערל כטמא, דתנאי רבי עקיבא אומר (ויקרא כב, ד) "איש איש" לרבות את הערל.

רמז תתפא "ובאת שמה והבאתם שמה", למה נאמר. לפי שנאמר (במדבר כט, לט) "אלה תעשו לה' במועדיכם", יכול אין לי שקרב ברגל אלא קרבנות רגל בלבד, מנין לקרבנות צבור שהקדשו לפני הרגל שיבואו ברגל, וקרבנות יחיד שהקדשו לפני הרגל שיבואו ברגל ושהקדשו ברגל שיבואו ברגל, תלמוד לומר "אלה תעשו לה' במועדיכם", לרבות עופות ומנחות להתיר כן שיבואו ברגל. יכול רשות. תלמוד לומר "אלה תעשו לה' במועדיכם", אם להתיר כבר התיר אם כן למה נאמר "אלה תעשו לה' במועדיכם", לקבוע חובה שכלם יבואו ברגל. יכול באיזה רגל שירצה. תלמוד לומר "ובאת שמה", אם להתיר כבר התיר, ואם לקבוע כבר קבע, אם כן למה נאמר "ובאת שמה והבאתם שמה", לקבוע חובה, שלא יבואו אלא ברגל הראשון שפגע בו. יכול אם עבר רגל אחד ולא הביא יאה עובר עליו [בבל תאחר]. תלמוד לומר "אלה תעשו לה' במועדיכם", הא אין עובר עליו משום בל תאחר עד שיעברו עליו רגלי שנה כלה.

"עלתיכם", עולת יחיד ועולת צבור. וזבחיכם. זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור. מעשרתיכם. רבי עקיבא אומר בשני מעשרות הפתוב מדבר, אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמות. [ואת] (ו)תרומת ידכם. אלו בכורים, כענין שניאמר (להלן כו, ד) "ולקח הכהן הטנא מידך". ובכרת. זה הבכור. בקרכם וצאנכם. אלו חטאות ואשמות.

בכור אף על גב דכתיב (ובכרת) [ב]בקרך ו[ב]צאנך". דידך אין דשתפוח לא, כתב רחמנא בכרת בקרכם וצאנכם, אלא "בקרך וצאנך" למה לי, למעוטי שתפוח דנקרי.

"ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם", במחיצה, ושמחתם. נאמר כאן שמחה, ונאמר להלן שמחה, מה שמחה האמורה להלן שלמים, אף שמחה האמורה כאן שלמים. בכל משלח ידכם. בכל מה שאתם שולחים (בו) [את] ידכם אשלח בו ברכה. אתם ובתיכם. זו אשתו. אשר ברכה ה' אלהיך. הכל לפי הברכה הבא.

ח-ט "לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים", תנו רבנן, כל הנדר והנדב קרב בפמה, כל שאין נדר ונדב אין קרב בפמה, [מנחה וזירות קרבין בפמה], דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים, לא קרבו יחיד אלא עולות ושלמים בלבד. רבי יהודה אומר, כל שהצבור והיחיד מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל, אהל מועד שבמדבר לאהל מועד שבגלגל, אהל מועד שבמדבר לא היו הבמות מתרות], אהל מועד שבגלגל היו הבמות מתרות, ובמתו שבראש גגו לא היה מקריב עליה אלא עולה ושלמים בלבד. וחכמים אומרים, כל שהצבור (והיחיד) מקריבין באהל מועד שבמדבר מקריבין באהל מועד שבגלגל, וכאן וכאן לא קרבו יחיד אלא עולות ושלמים בלבד. רבי שמעון אומר, אף צבור לא הקריבו אלא פסח בלבד וחובות שקבוע להן זמן. מאי טעמא דרבי מאיר. אמר קרא לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום, אמר להן משה לישראל, כי עייליתו לארץ ישראל ישרות אקריבו חובות לא תקריבו, מנחות וזירות ישרות בינהו. ורבנן, מנחה אין מנחה בפמה. נזירות חובה היא. אמר שמואל, מחלקת בעולה ושלמים, אבל חטאת ואשם דברי הכל חובות ביניהו ולא קרבו. וחכמים אומרים, כל שהצבור מקריבין באהל מועד וכי מאי טעמא דרבנן. דכתיב "איש כל הישר בעיניו", איש ישרות הוא

דלקריב חובות לא לקריב, וצבור אפלו חובות נמי (לא) לקריב. ורבי יהודה אמר לך, כי כתיב איש כל הישר אבעיניו הוא דכתיב, אבל בבמה גדולה אפלו חובות נמי לקריב. ואלא הכתיב איש. כי כתיב איש להכשיר את הזר. זר, (ויקרא יז, ו) מ"ו וזרק הכהן" וגו' נפקא. מהו דתימא נבעי קדוש בכורות כדמעיקרא, קא משמע לן. חכמים הינו תנא קמא. אמר רב פפא, [קרבן] נסכים במדבר איכא ביניהו, רבי שמעון סבר אף צבור לא הקריבו אלא פסחים, מאי טעמא דרבי שמעון, דכתיב "ויעשו בני ישראל את הפסח בגלגל", פשיטא, אלא לאו הא קמא לן דחובות הקבוע להו זמן הוא דקרב, דלאו כעין הפסח לא קרב. ואידך, שהוא מבעי ליה לכדרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן משם רבי בנאה ערל מקבל הזאה.

"לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים". חובה בבית עולמים, רשות בבמה. דבר אחר, לא תעשונן צאו ועשו, מכאן אמרו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מתרות ועבודה בבכורות, משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים, באו לארץ התרו הבמות, באו לשילה נאסרו הבמות, באו לנוב וגבעון התרו הבמות, באו לירושלים נאסרו הבמות, ומכאן ואילך לא התרו. דבר אחר לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום. היום אנו מטלטלין את המשכן היום אנו אסורין בבמה, משנבוא לארץ אין אנו אסורין בבמה, רבי יהודה אומר, יכול יהא צבור מקריב בבמה, תלמוד לומר "איש", היחיד מקריב בבמה ואין הצבור מקריב בבמה. איש כל הישר בעיניו. כל שנדר ונדב קרב בבמת יחיד, וכל שאין נדר ונדר אין קרב בבמת יחיד. רבי שמעון אומר, היום אנו מקריבין חטאות ואשמות משנכנסו לארץ אין אנו מקריבין חטאות ואשמות.

(עד מתי) "כי לא באתם עד עתה". לתן התר בבמה בין מנוחה לנחלה.

"כי לא באתם עד עתה אל המנוחה". זו שילה. נחלה. זו ירושלים. ולמה חלקו הפתוב. לתן התר בין זה לזה. נחלה. זו ירושלים, וכן הוא אומר (ירמיה יד, ח) "היתה לי נחלתי פאריה ביער", ואומר (שם, ט) "העיט צבוע (היתה) נחלתי לי. דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר, מנוחה זו ירושלים, נחלה זו שילה, וכן הוא אומר "זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה", ואומר (שם, יג) "כי בחר ה' בציון אנה למושב לו". בשלמא למאן דאמר מנוחה זו שילה הינו דכתיב "אל המנוחה ואל הנחלה", אלא למאן דאמר נחלה זו שילה מנוחה זו ירושלים אל הנחלה ואל המנוחה מבעי ליה.

קשׁיָא. בְּשִׁלְמָא לְמֵאן דְּאָמַר זֵו וְזֵו שִׁילָה, [מְנוּחָה] דְּנַחוּ מְכַבוּשׁ, נְחָלָה דְּפִלְגּוּ נְחָלוֹת, דְּכְתִיב (יהושע יח, י) (וַיִּחְלַק) [וַיִּשְׁלַח] לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ (וַיִּפַּל לָהֶם הַגּוֹרֵל בְּשִׁילָה", אֶלָּא לְמֵאן דְּאָמַר זֵו וְזֵו יְרוּשָׁלַיִם, בְּשִׁלְמָא נְחָלָה נְחָלַת עוֹלָמִים, אֶלָּא מֵאֵי מְנוּחָה, מְנוּחַת הָאָרוֹן, דְּכְתִיב (דבה"ב ו, מא) (בְּנוּחַ הָאָרוֹן) [וַיִּנּוּחַ אֶתְּהּ וְאָרוֹן" וְגו']. בְּשִׁלְמָא לְמֵאן דְּאָמַר זֵו וְזֵו יְרוּשָׁלַיִם אֲבָל שִׁילָה הָיָה שְׂרָיָא בְּמוֹת, הֵינּוּ דְכְתִיב "וַיִּקַּח מְנוּחַ אֶת גְּדֵי הָעֵזִים וְאֶת הַמְּנֻחָה וַיַּעַל עַל הַצּוּר", אֶלָּא לְמֵאן דְּאָמַר זֵו וְזֵו שִׁילָה בְּמוֹת הוּוּ אֲסִירָן. מֵאֵי "וַיִּקַּח מְנוּחַ", הוֹרְאָת שְׁעָה הֵיְתָה. תְּנָא דְבֵי רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָי דְּאָמַר זֵו וְזֵו יְרוּשָׁלַיִם, וְסִימְנִיָּד מְשָׁכִי גְבָרָא לְגַבְרִי.

יא - יא "וְעֵבְרַתְּם אֶת הַיְרֵדוֹן", רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר שְׁלֹשָׁה מְצוּוֹת נִצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל (פְּתוּב בְּרַמְזוּ רס"ח).

הָיוּ שָׁם שְׁתֵּי מְחִיצוֹת, מְחִיצָה לְקַדְשֵׁי קַדְשִׁים וּמְחִיצָה לְקַדְשִׁים קְלִים].

"עֲלִיתִיכֶם", עוֹלַת יְחִיד וְעוֹלַת צְבוּר. וְזָבְחִיכֶם. זָבְחֵי [שְׁלָמֵי יְחִיד וְזָבְחֵי] שְׁלָמֵי צְבוּר. (ו) מְעַשְׂרֵתִיכֶם. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר בְּשָׁנֵי מְעַשְׂרוֹת הַכֶּתוּב מְדַבֵּר, אֶחָד מְעַשֵּׁר דָּגוֹן וְאֶחָד מְעַשֵּׁר בְּהֵמָה. וַתִּרְמַת יְדָכֶם. אֵלוּ בְּכוֹרִים. וְכֹל מִבְּחַר נְדָרִיכֶם. לְרַבּוֹת נְדָרִים וְנִדְבוֹת [שְׁלֵא יָבִיא אֶלָּא מִן הַמְּבַחֵר]. מִנִּין לְרַבּוֹת בְּכוֹרוֹת וּמְעַשְׂרוֹת חֲטָאוֹת וְאֲשָׁמוֹת. תִּלְמוּד לוֹמַר "מִבְּחַר נְדָרִיכֶם וְכֹל מִבְּחַר נְדָרִיכֶם". רַבִּי אוֹמַר, אִם נֶאֱמְרוּ לְמַעְלָה לָמָּה נֶאֱמְרוּ לְמַטָּה, רֵאשׁוּנָה לְעַנְיָן שִׁילָה שְׁנִיָּה לְעַנְיָן יְרוּשָׁלַיִם.

יב "וַיִּשְׁמַחְתֶּם", נֶאֱמַר כָּאֵן שְׁמַחָה וְנֶאֱמַר לְהֵלֵן שְׁמַחָה, מַה שְׁמַחָה הָאֵמור לְהֵלֵן שְׁלָמִים, אִף שְׁמַחָה הָאֵמור כָּאֵן שְׁלָמִים. לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם. בְּמִחִיצָה. אֲתֶם וּבְנֵיכֶם וּבְנֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאִמְהַתֵיכֶם. חֲבִיב חֲבִיב קוֹדֵם. וְהֵלֹוֹי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיךָ. כָּל מְקוֹם שְׁאֲתָה מוֹצֵא אֶת הֵלֹוֹי (הֵזָה לוֹמֵד) תֵּן לוֹ חֵלְקוֹ, אֵין לוֹ חֵלְקוֹ תֵּן לוֹ מְעַשֵּׁר עֲנִי, אֵין לוֹ מְעַשֵּׁר עֲנִי תֵּן לוֹ שְׁלָמִים.

יג - יד "הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן תַּעֲלֶה עֲלֵיךָ" (פְּתוּב בְּרַמְזוּ תק"פ).

בָּאוּ לְשִׁילָה נֶאֱסְרוּ הַבְּמוֹת, וְלֹא הָיָה שָׁם תִּקְרָה, אֲבָל בֵּית שֶׁל אֲבָנִים מְלֻמְטָה וִירֵיעוֹת מְלֻמְעָלָה, וְהִיא הֵיְתָה מְנוּחָה. קַדְשֵׁי קַדְשִׁים נֶאֱכָלִים

לפניו מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני בכל מקום שאתה רואה. מנא הני מלי. אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא, דאמר קרא השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה, בכל מקום שאתה רואה אי אתה מעלה אבל אתה אוכל בכל מקום שאתה רואה. רבי אבדימי בר חמא אמר, אמר קרא (יהושע טז, ו) "ונסב הגבול מזרחה תאנת שילה", מאי "תאנת שילה", שכל הרואה אותו מתאנח על אכילת קדשים שלו. רבי אבהו אמר, אמר קרא "בן פרת עלי עין", עין שלא רצתה להנות מדבר שאינו שלה תזכה ותאכל מלא עין שלה. רבי יוסי בר חנינא אמר (להלן לג, טז) "ורצון שכני סנה", עין שלא רצתה להנות מדבר שאינו שלו תזכה ותאכל בין השנואין (שלה). תנא רואה שאמרו, כל שרואה ואין מפסיקו. אמר רב פפא. רואה שאמרו, לא רואה כלו אלא אפלו רואה מקצתו.

רמז תתנב "השמר לך", השמר בלא תעשה פן בלא תעשה. פן תעלה עלתיך, ולא עולת נכרים דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר, ולא עולת נכרים שהקדשו בחוצה לארץ.

"בכל מקום אשר תראה", אבל מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך הנביא, כדרך שהעלה אליהו בהר הכרמל.

כתוב אחד אומר "באחד שבטיך", וכתוב אחד אומר (לעיל פסוק ה) "מכל שבטיכם", זו היא שרבי יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד. שם תעלה עלתיך. אין לי אלא עולה, שאר קרבנות מנין. תלמוד לומר "ושם תעשה" וגו'. ועדין אני אומר עולה שהיא בעשה ולא תעשה, שאר קדשים לא יהו אלא בעשה, לא תעשה מנין. תלמוד לומר "שם תעלה עלתיך", עולה בכלל היתה ולמה יצאה, להקיש אליה מה עולה מיחדת שהיא בעשה ולא תעשה כך כל שהיא בעשה הרי היא בלא תעשה.

טו-טז "רק בכל אות נפשך תזבח", ולא גיזה. בשר. ולא חלב. ואכלת. ולא לכלביך, מפאן שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים. אית דאמרי, תזבח ואכלת אין לך בהן היתר אכילה אלא משעת זביחה ואילך, אבל פודין את הקדשים להאכילן לכלבים. (ה"נ דאמרינו).

אמר רבי שמואל בר יצחק, מנין למעשר בהמה [של יתומים] שמוכרין אותו כדרכו, שנאמר "רק בכל אות נפש תזבח ואכלת", איזו הוא (זבח) [דבר] שאין בו ברכה מחיים אלא לאחר שחיטה הוי אומר זה מעשר בהמה.

"רק בכל אות נפש תזבח ואכלת", במה הכתוב מדבר, אם בבשר תאנה כבר אמור, ואם באכילת קדשים כבר אמור, הא אינו מדבר אלא בפסולי המקדשים שיפדו. יכול יפדו על מום עובר. תלמוד לומר "רק", "תזבח ואכלת". ולא גיזה. בשר ולא חלב. יכול יהו אסורין לאחר זביחה. תלמוד לומר "כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך". יכול אם קדם מום קבוע להקדשו ונפדו יהו אסורין. (לאחר זביחה) תלמוד לומר "רק". ומנין שאין נשחטין אלא על מום קבוע. אמרת קל וחמר הוא, ומה בכור שאינו נוהג בכל הולדות ויוצא לחלין שלא בפדיון, אין נשחט אלא על מום קבוע, קדשים שהו נוהגין בכל הולדות ואין יוצאין לחלין אלא בפדיון אינו דין שלא יהו נשחטין אלא על מום קבוע. לא אם אמרת בבכור, שכן קדשתו מרחם וקדשתו חלה עליו על בעל מום קבוע, תאמר בקדשים שאין קדשתו מרחם ואין קדשתו חלה עליהן על בעל מום קבוע. תלמוד לומר "בכל שעריד", ונאמר להלן (טו, כב) "בשעריד", שעריד לגזרה שוה, מה שעריד האמור להלן אין נשחטין אלא על (בעל) מום קבוע, אף שעריד האמור כאן אין נשחטין אלא על (בעל) מום קבוע.

"הטמא יאכלנו", אין לי אלא טמא, טהור מנין, תלמוד לומר "והטהור יאכלנו", [הטמא] והטהור יאכלנו מגיד ששניהן אוכלין מן קערה אחת, יכול אף תרומה נאכלת מן קערה אחת, תלמוד לומר ("יחדו) יאכלנו", זה נאכל מתוך קערה אחת ואין תרומה נאכלת מן קערה אחת. יכול יהו חיבין במתנות. תלמוד לומר "כצבי". אוציאו מכלל מתנות ולא אוציאו מכלל חזה ושוק. תלמוד לומר "וכאיל". אי מה הצבי פלו מתר אף זה פלו מתר. תלמוד לומר "רק". רבי שמעון אומר יכול כשם שנתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים בזמן שהו תמימין כך נתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים בזמן שהו בעלי מומין, תלמוד לומר "כצבי וכאיל" מגיד הכתוב שכשם שלא נתנה תורה מחיצה בין צבי ואיל כך לא נתנה תורה מחיצה בין קדשי קדשים לקדשים קלים בזמן שהו בעלי מומין.

תנו רבנן "צבי", מה צבי פטור מן הבכורה אף פסולי המקדשין פטורין מן הבכורה. אוציא את הבכורה ולא אוציא את המתנות. תלמוד לומר "איל", [מה איל פטור מן הבכורה ומן המתנות אף פסולי המקדשין פטורין מן הבכורה ומן המתנות]. אי מה צבי ואיל חלבון מתר אף פסולי המקדשין חלבון מתר. תלמוד לומר "אד", חלק. אמר מר, אוציא את הבכורה ולא אוציא את המתנות. מאי שגא. אוציא את הבכורה שאינה שוה בכל ולא אוציא את המתנות ששוות בכל. [תלמוד לומר "איל"]. אמר ליה רב פפא לאבוי, אי מה צבי ואיל אין אותו ואת בנו נוהג בהן אף פסולי המקדשין אין אותו ואת בנו נוהג בהן. אמר ליה למאי מדמית ליה, אי לחלין אותו ואת בנו נוהג בחלין, ואי למקדשין אותו ואת בנו נוהג במקדשין. [אמר ליה] אי הכי גבי חלבון נמי ניקא הכי למאי מדמית להו אי לחלין חלבון אסור ואי לקדשים חלבון אסור, אלא לאו מי אמרת "אד" ולא חלבון, אימא נמי "אד" ולא אותו ואת בנו, רבא אמר "אד" לאותו ואת בנו הוא דאתא, וחלבון (ממנו) [מדמו] נפקא, דכתיב (להלן טו, כג) "רק את דמו לא תאכל", מאי דמו אלימא דמו ממש לא יהא אלא כדמן של צבי ואיל אטו דמן דצבי ואיל מי שרי, אלא מאי "דמו" חלבון. ולכתוב חלבון, אי כתב חלבון הוה אמינא אהני הקשא ואהני קרא, אהני הקשא למעוטי מכרת ואהני קרא למיקם עליה בלאו בעלמא, להכי אפקיה רחמנא בלשון "דמו", לומר לך מה דמו בכרת אף חלבון בכרת. והא תנא "אד" ולא חלבון, קאמר. הכי קאמר אלו לא נאמר דמו הייתי אומר "אד" ולא חלבון, עכשיו שנאמר "דמו" "אד" ולא אותו ואת בנו. (פתוב ברמז תקפ"ג וברמז תקפ"ד).

אמר רבי חינא בר אבא אמר רבי יוחנן מניין לדם קדשים שאינו מכשיר שנאמר "לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים" דם שנשפך כמים מכשיר, שאינו נשפך כמים אינו מכשיר.

(פתוב ברמז תקמ"ב) "רק הדם לא תאכלו". לאו אהד יש בו ואין בו שני לאוין. יכול כדם המקדשים. תלמוד לומר "רק הדם לא תאכלו", לאו אהד יש בו ואין בו שני לאוין. על הארץ תשפכנו כמים. ולא לתוך ימים ולא לתוך נהרות ולא לתוך פלים. תשפכנו כמים. ולא לתוך מים עצמן. כמים. מה מים מתרין בהנאה אף דם מתר בהנאה, מה מים מכשירים את הזרעים אף דם מכשיר, מה מים פטורים מלכסות אף דם פטור מלכסות.

"לא תוכל לאכל בשעריה", רבי יהושע בן קרחה אומר, יכול אני אבל אני רשאי, פיוצא בו אתה אומר, (יהושע טו, סג) "ואת היבוסים יושבי ירושלים לא יכלו בני (ישראל) [יהודה] להורישם, יכולים היו אבל אינו רשאי. מעשר. אין לי אלא טהור, טמא מנין. תלמוד לומר "דגנה". לקוח בכסף מעשר מנין. תלמוד לומר "תירשך". אין לי אלא טהור, טמא מנין. תלמוד לומר "ויצחקך". רבי שמעון אומר, מכלל שנאמר (להלן כו, יד) "לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא", היכן הוא מזוהר, איני יודע, תלמוד לומר "לא תוכל לאכל בשעריה מעשר" וגו'. [יכול הנותן במתנה? היא חייב. תלמוד לומר "לא תוכל לאכל בשעריה"], האוכל חייב ואין הנותן במתנה חייב.

(פתיב למטה ברמז תצ"ט) תנא בכורים אסורין לאונן, ורבי שמעון מתיר. מאי טעמא דרבנן. אומר קרא לא תוכל לאכל בשעריה וגו' ואמר מר ותרומת ידך אלו בכורים, דא(ו)תקש בכורים למעשר, מה מעשר אסור לאונן אף בכורים אסורין לאונן. ורבי שמעון, תרומה פתיב בהו, מה תרומה מתרת לאונן אף בכורים. (ורבנן) [ורבי שמעון], נהי דהקשא לית ליה שמחה מיהא מכתב פתיבא בהו, דכתיב "ושמחת בכל הטוב". ההוא לזמן שמחה, דתנא מעצרת ועד החג מביא וקורא, מהחג ועד חנכה מביא ואינו קורא.

ובכורים אסורין לאונן, ורבי שמעון מתיר. וחיבין בבעור, ורבי שמעון פוטר. דכתיב "לא תוכל לאכל בשעריה" וגו', ואמר מר תרומת ידך אלו הבכורים וא(ו)תקש בכורים למעשר וכו' (פדלעיל). ורבי שמעון פוטר, מר מקיש ומר לא מקיש.

תנא, לפי שמצינו במעשר שני ובבכורים אף על פי שיצאו חוץ למחיצתו וחרו, היכן מצינו שמתרין, דכתיב "לא תוכל לאכל בשעריה מעשר דגנה", בשעריה הוא דלא תיכול אבל יצאו חוץ למחיצתו וחרו מתרין, תנא רבי שמעון אומר (להלן כו, יד) "לא בערתי ממנו בטמא", בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא. והיכן הוא מזוהר על אכילה, [איני יודע. תלמוד לומר "לא תוכל" וגו']. טמאת הגוף בהדיא כתיבא "נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים", אלא טמאת עצמו מנין. תלמוד לומר "לא- תוכל לאכל בשעריה", ולהלן (טו, כב) הוא אומר

"בשעריה תאכלנו", ותנא דבי רבי ישמעאל אפלו טמא וטהור אוכלין בקערה אחת ואין חוששין, וקאמר רחמנא האיך טמאין דשראי לך גבי בכור, הקא לא תוכל לאכל.

אמר רבי אילא האוכל מעשר דגן תירוש ויצהר חוץ לירושלים לוקה שלש. והא אין לוקין על לאו שבבבלות. שאני הקא דמיתרא קרא, דמפדי פתיב (להלן יד, כג) "ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנד" בפנים אין בחוץ לא, למה לי דכתב רחמנא לא תוכל לאכל בשעריך וגו', שמע מוניה לחלק. אי מההוא הוה אמינא בעשה אבל בלאו אימא לא, כתב רחמנא לא תוכל לאוקמא בלאו, ואפתי לאו שבבבלות הוא. אם פן לימא קרא לא תוכל לאכלם, מאי לא תוכל לאכל וגו', ליחודי אכילה אכל חד וחד.

התרומה ותרומת מעשר ותרומת מעשר של דמאי והחלה והבכורים מצטרפין זה עם זה לאסור ולחייב עליהן את החמש. מאי טעמא. בלהו איקרו תרומה, גבי חלה פתיב (במדבר טו, כ) "ראשית ערוסתיכם חלה תרימו תרומה", בכורים נמי אקרו תרומה, דתנא ותרומת ידך נאלו בכורים]. אבל אינד לא צריכא.

"תנו רבנן" תרומת ידך. אלו הבכורים. אמר רבי שמעון, וכי מה בא זה ללמדנו, אם לאכל בכורים חוץ לחומה קל וחומר ממעשר, מה מעשר הקל אם אכל חוץ לחומה לוקה. בכורים שחמורין לא כל שכן, אלא לא בא הפתוב אלא לאוכל בכורים עד שלא קרא עליהן שהוא לוקה. ונדבותין, על תודה ושלמים. אמר רבי שמעון וכי מה בא זה ללמדנו, אם לאוכל תודה ושלמים חוץ לחומה קל וחומר ממעשר, אלא לא בא הפתוב אלא לאוכל תודה ושלמים לפני זריקה שהוא לוקה. ובכרת, (פתיב) זה הבכור. אמר רבי שמעון וכי מה בא זה ללמדנו, אם לאוכל חוץ לחומה קל וחומר ממעשר, אם לאוכל לפני זריקה קל וחומר מתודה ושלמים, אלא לא בא הפתוב אלא לאוכל מן הבכור אפלו לאחר זריקה שהוא לוקה. בקרף וצאנד. זו חטאת ואשם. אמר רבי שמעון וכי מה בא זה ללמדנו, אם לאוכל חטאת ואשם חוץ לחומה קל וחומר ממעשר, אם לאוכל לפני זריקה קל וחומר מתודה ושלמים, אם לאחר זריקה קל וחומר מבכור, אלא לא בא הפתוב אלא לאוכל חטאת ואשם אפלו לאחר זריקה חוץ לקלעים שהוא לוקה. נדרף. זו עולה. אמר רבי שמעון וכי מה בא זה ללמדנו, אם לאוכל עולה חוץ לחומה קל וחומר ממעשר, אם לאוכל לפני

זריקה קל וחומר מתודה ושלמים, אם לאוכל לאחר זריקה קל וחומר מבכור, אם לאוכל חוץ לקלעים קל וחומר מחטאת ואשם, הא לא בא הכתוב אלא לאוכל עולה אפלו לאחר זריקה אפלו בפנים שהוא לוקה. אמר רבא כל דילדה אמיה, כרבי שמעון תילוד, ואף על גב דאית ליה פרקא מאי חמרא דבכורים ממעשר, שכן אסור לזרים, אדרבה מעשר (עדיף) [חמור] שכן אסור לאונן, ומאי חמרא דתודה ושלמים ממעשר, שכן טעונין מתן דמים ואמורין על גבי המזבח, אדרבה מעשר חמור שכן טעון כסף צורה, ומאי חמרא דבכור מתודה ושלמים, שכן קדשתו מרחם, אדרבה תודה ושלמים חמורים שכן טעונין מתן [שתיים שהן] ארבע, סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק, ומאי חמרא דחטאת ואשם מבכור, שכן קדשי קדשים, (וכו') אדרבה בכור חמור שכן קדשתו מרחם, ומאי חמרא דעולה מחטאת ואשם, שהן כליל, [אדרבה] חטאת ואשם חמירי שכן מכפרין, וכלהו חמירי מעולה שכן יש בהם שתי אכילות, אלא מאי כל דילדה אמיה כרבי שמעון תילוד, דלמאי דסבירא ליה לדידיה (מפרש) [מסרס] לקרא ודריש ליה. וכי מזהירין מן הדין. קרא יתירא הוא, מכדי כתיב "והבאתם שמה עלתיכם" וגו' לכתוב קרא לא תוכל לאכלם מהדר ומפרש בהו למה לי, שמע מו(ו)נה ליחודי להו לאוי כל חד וחד.

ומה מעשר שמתר לזרים האוכל ממנו חוץ לחומה עובר בלא תעשה, בכורים שאסורים לזרים לא כל שכן, ומה מעשר שאין חשבים פגול ונותר וטמא האוכל ממנו חוץ לחומה עובר בלא תעשה תודה ושלמים לא כל שכן, ומה תודה ושלמים שמתרים לזרים האוכל ממנו לפני זריקת דמים עובר בלא תעשה, בכור לא כל שכן, ומה בכור שקדשים קלים האוכל ממנו (לפני) [לאחר] זריקת דמים עובר בלאו, חטאת ואשם שהן קדשי קדשים לא כל- שכן. ומה חטאת ואשם שמתרין באכילה האוכל ממנו חוץ לקלעים עובר בלא תעשה, עולה לא כל שכן (פדלעיל).

רמז תתפד "כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו", זו שילה. במקום אשר יבחר ה'. זו ירושלים. אתה ובנדך ובתך ועבדך ואמתך. חביב חביב קודם. והלוי אשר בשעריך. כל מקום שאתה מוצא הלוי (הזה) תן לו מחלקו, אין לו מחלקו תן לו ממעשר עני, אין לו מעשר עני תן לו שלמים.

"כי אם לפני ה' תאכלנו", אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, מעשר שני מאימתי חביב עליו, משיראה פני החומה, מאי טעמא, אמר קרא כי אם

לפני וגוי וכתוב (לעיל פסוק יז) לא תוכל לאכל בשעריה, כל היכא דקרין ביה כי אם לפני ה' אלהיה תאכלנו קרי ביה לא תוכל לאכל בשעריה, וכל היכא דלא קרין ביה לפני ה' אלהיה תאכלנו לא קרי ביה לא תוכל לאכל בשעריה.

ט-כ "השמר לך", בלא תעשה, פן בלא תעשה. פן תעזב את הלוי כל ימיה. אפלו שמיטין ויובלות. על אדמתך. ולא בגולה.

אמר רבי אבהו כתיב "השמר לך פן תעזב את הלוי", מה כתיב בתריה, "כי ירחיב ה' אלהיה את גבולך", וכי מה ענין זה אצל זה, [אלא] אמר הקדוש ברוך הוא לפי מתנותיה מרחיבין לך. רב, (הונא בשם רבי אחא) [אחא בשם רבי הושעיא] עבד מביא פר ורבו מביא (עולה) [עגל], עבד קודם לרבו, תניא (משלי יח, טז) "מתן אדם ירחיב לו". מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא שהלכו לחולות [אנטוכיא] לעסוק במגבת [צדקה] לחכמים, הוה תמן חד אבא יודן שהיה עושה מצוה בעין יפה וירד לו מנכסיו, כיון שראה רבותינו עלה לביתו ופניו חולניות. אמרה לו אשתו למה פניך חולניות, תנא לה עבדא רבותינו פאן ואיני יודע מה לעשות להן. אשתו שהיתה צדקת מה אמרה לו, לא נשתיירה לך שדה אחת לך מכר חצייה ותן להם, הלך ועשה כן. כשהוא נותן להם אמרו לו המקום ימלא חסרונך והלכו להן רבותנו. יצא לחרש, כשהוא חורש חצי שדהו האיר לו הקדוש ברוך הוא עיניו ונבקעה הארץ מתחתיו ונפלה פרתו ונשברה, ירד להעלותה ונמצא תחתיה סימא, אמר לטובתי נשברה רגל פרתי. כשחזרו רבותינו שאלו עליה מה אבא יודן [עביד], אמרו להו הוא אבא יודן דעבדי אבא יודן דעזין אבא יודן דגמלי אבא יודן דתורי, מן יכיל למיחמי סבר אפוי דאבא יודן, כיון ששמע יצא לקראתו, אמרי ליה מה אבא יודן עביד], אמר להן עשתה תפלתכם פרות ופרי פרות. אמרו ליה אף על פי שנתן אדם יותר ממך לך כתבנו בראש, נטלוהו והושיבוהו אצלן וקראו עליו הפסוק הזה "מתן אדם ירחיב לו ולפני גדלים ינחננו". רבי חי' בר אבא עבד פסיקא למיתן בהדא מדרשא דטבריא, קם חד מבנוי דסילכא ופסק לטרא דדהבא. נטלו רבי חי' והושיבו אצלו וקרא עליו "מתן אדם ירחיב לו". ריש לקיש אזל לבוצרה, הוה תמן חד אבא יודן רמאי, וחס ושלום לא הוה רמאי אלא שהיה מרמה במצותא, הוה חמי מה צבור פסיק ופסיק לקביל צבור, נטלו ריש לקיש והושיבו אצלו וקרא עליו "מתן אדם ירחיב לו".

"השומר לך פן תעזוב את הלוי" וכתוב "כי ירחיב". משל למה הדבר דומה, לאחד שאמר לחברו השאילני זהוב אחד, אמר לו איני מכיר חשבונך, אמר לו בדק אותי, נתן לו ופרע לו מיד, אמר לו אם אתה צריך אפלו עד עשרים זהובים אפלו עד שלושים זהובים טל לך, מי גרם לו שאמר להו פן, אלא שעשה לו חשבון טוב, כך כשאדם מפריש מעשורתיו פראוי מיד מרחיבים את גבולו, וכן הוא אומר (משלי יח, טז) "מתן אדם ירחיב לו. (כתוב ברמז ר"ז).

"כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר לך", מה דבר לך. את ארץ הקיני קניזי וקדמוני. רבי אמר, כבר אלו אמורים, ומה דבר לך "מפאת קדים עד פאת ים דן אחד יהודה אחד אשר אחד".

"ואמרת אכלה בשר", רבי ישמעאל אומר לא בא הכתוב אלא להתיר להו בשר תאוה. רבי עקיבא אומר וזבחת מבקרך ומצאנך לא בא הכתוב אלא לאסור להו בשר נחירה, שבתחלה התיר להם בשר נחירה, משנכנסו לארץ נאסר להו בשר נחירה. רבי עקיבא סבר בשר תאוה לא א(ו)תסר כלל, רבי ישמעאל סבר בשר נחירה לא א(ו)שתירי כלל. בשלמא לרבי ישמעאל, הינו דכתיב (ויקרא א, ה) "ושחט את בן הבקר", אלא לרבי עקיבא מאי "ושחט". קדשים שאני. בשלמא לרבי ישמעאל הינו דכתיב "הצאן ובקר ושחט להם", אלא לרבי עקיבא ינחר מבעי ליה. נחירה שלהו זו הינה שחיתתו. בשלמא לרבי ישמעאל הינו דתנן השוחט ונתנבלה בגדו והנוחר והמעקר פטור מלכסות, [אלא לרבי עקיבא אמאי פטור מלכסות]. הואיל וא(ו)תסר א(ו)תסר, בשלמא לרבי עקיבא דאמר בשר תאוה לא א(ו)תסר כלל, הינו דכתיב "אך כאשר יאכל את הצבי" וגו', אלא לרבי ישמעאל צבי ואיל מי הוו שרו. דילמא כי אסר רחמנא בהמה, דחזיא להקרבה, [אבל חיה] דלא חזיא להקרבה לא אסר רחמנא.

"כי ירחיב ה' את גבולך", למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון. יכול יקח בשר מן השוק ויאכל. תלמוד לומר "מבקרך ומצאנך". יכול יזבח כל בקרו ויזבח כל צאנו ויאכל. תלמוד לומר "מבקרך" ולא כל בקרך, "מצאנך" ולא כל צאנך. מכאן אמר רבי אליעזר בן עזריה מי שיש לו מנה יקח לפתו ליטרא ירק, עשר מנה יקח לפתו לטרא דגים, חמשים מנה יקח לפתו לטרא בשר, מאה מנה ישפת קדרה בכל יום, ואינדז מאימת, מערב שבת לערב שבת. אמר רב צריכין אנו לחוש לדברי זקן.

אמר רבי יוחנן אבא ממשפחת בריאים הנה, אבל כגון אנו מי שישיש לו פרוטה בתוך ביתו ירצנה לחנוני. אמר רבי נחמן כגון אנו לוויין ואוכלין.

"כי ירחק ממך המקום", המקדש בחליו שנסחטו בעזרה אינה מקדשת. מנא הני מלי. אמר אבוי מהכא, דתניא (ויקרא ג, ב) "ושחטו", (שם, ח) "ושחט אותו", ["ושחט אותו"], מה תלמוד לומר, לפי שנגאמר "כי ירחק ממך המקום וזבחת", ברחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח במקום קרוב, פרט לחליו שלא ישחטו בעזרה, ואין לי אלא תמימים הראויין לקרב, מנין לרבות בעלי מומין, מרבה אני בעלי מומין שהוא ממין הכשר, מנין לרבות החיה, מרבה אני את החיה שהיא בשחיטה כבהמה, מנין לרבות העופות, תלמוד לומר ["ושחטו", "ושחט אותו"], ושחט אותו, יכול לא ישחט ואם שחט יהא מתר, תלמוד לומר "כי ירחק ממך המקום ואכלת וזבחת", מה שאתה זובח ברחוק מקום אתה אוכל ואי אתה אוכל מה שאתה זובח במקום קרוב, פרט לחליו שנסחטו בעזרה, ואין לי אלא תמימים וכו' (פדלעיל), תלמוד לומר "ושחט אותו", יכול לא ישחט ואם שחט ישליכנו לפני כלבו, תלמוד לומר (שמות כב, ל) "לכלב תשליכון אותו", אותו אתה משליך לכלב ואי אתה משליך לכלב חליו שנסחטו בעזרה.

רב אשי אמר, אתיא משחיטה עצמה, דאמר רחמנא וזבחת מבקרד שחט ואלכל (ודילמא) [ולחוש] שמה במקום נקב שחט אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רבא. אמר רב אשי אמריתא לשמעיתא לקמיה דרב כהנא ואמר לי ודילמא היכא דאפשר אפשר והיכא דלא אפשר לא אפשר, דאי לא תימא הכי לרבי מאיר דחייש למעוטה הכי נמי דלא אכיל בישרא, וכי תימא הכי נמי פסח וקדשים מאי איכא למימר, אלא היכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר.

רב יימר אמר, מנין לשחיטה מן התורה, אמר קרא וזבחת, במקום שזבחתהו. [מאי משמע דהאי] חתהו לשנא דמתבר, דכתיב (לעיל א, כא) "אל תירא ואל תחת".

"וזבחת כאשר צויתך". מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הקנה, ועל רוב אחד בעוף, ועל רוב שנים בבהמה. (פתיב פרמז תקפ"ד).

"כַּאֲשֶׁר צוֹיִתֵּךְ", מֵה קִדְשִׁים בְּשַׁחֲטָה אֶף חֲלִין בְּשַׁחֲטָה. אִי מֵה קִדְשִׁים בְּמִקּוֹם אֶף חֲלִין בְּמִקּוֹם. תִּלְמוּד לֹמֵר "כִּי יִרְחַק מִמֶּךָ הַמִּקּוֹם וְזָבַחְתָּ", בְּרַחוּק מִקּוֹם אֲתָה זֹבַח וְאִי אֲתָה זֹבַח בְּקָרוֹב מִקּוֹם, פָּרֵט לְחֲלִין שְׁנִשְׁחֲטוּ בַעֲזָרָה. אִין לִי אֵלָא תְּמִימִין, בַּעֲלֵי מוּמִין מֵינִין. תִּלְמוּד לֹמֵר (וִיקְרָא ג, ב) "וּשְׁחֲטוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד". יְכוּל אֶף חִיָּה וְעוֹף פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. תִּלְמוּד לֹמֵר "אוֹתוֹ" אוֹתוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאִין חִיָּה וְעוֹף פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. אִי מֵה קִדְשִׁים בְּזִמְן אֶף חֲלִין בְּזִמְן. תִּלְמוּד לֹמֵר "וְאָכַלְתָּ בְּשַׁעֲרֵיֶיךָ בְּכָל אֲנֹת נַפְשֶׁךָ". אִי מֵה קִדְשִׁים בְּמַחֲצָה אֶף חֲלִין בְּמַחֲצָה. תִּלְמוּד לֹמֵר "וְאָכַלְתָּ בְּשַׁעֲרֵיֶיךָ". אִי מֵה קִדְשִׁים בַּיּוֹם אֶף חֲלִין בַּיּוֹם. תִּלְמוּד לֹמֵר "וְאָכַלְתָּ בְּשַׁעֲרֵיֶיךָ". אִי מֵה קִדְשִׁים בְּטַהֲרָה אֶף חֲלִין בְּטַהֲרָה. תִּלְמוּד לֹמֵר "וְהִטָּהוֹר "הִטָּמָא יֵאכְלֵנוּ". אִין לִי אֵלָא טָמָא, טָהוֹר מֵינִין. תִּלְמוּד לֹמֵר "וְהִטָּהוֹר יֵאכְלֵנוּ", מְלַמֵּד שְׁשִׁנְיָהֶם אוֹכְלִין מִתּוֹךְ קַעֲרָה אַחַת. יְכוּל אֶף תְּרוּמָה תִּהְיֶה נֶאֱכָלָת מִתּוֹךְ קַעֲרָה אַחַת. תִּלְמוּד לֹמֵר ("יִחָדוּ) יֵאכְלֵנוּ", זֶה נֶאֱכָל מִתּוֹךְ קַעֲרָה אַחַת וְאִין תְּרוּמָה נֶאֱכָלָת מִתּוֹךְ קַעֲרָה אַחַת. יְכוּל יְהוּ חִיָּבִין בְּחֻזָּה וְשׁוֹק. תִּלְמוּד לֹמֵר "כַּצְּבִי". אוֹצִיאוּ מְכַלֵּל חֻזָּה וְשׁוֹק וְלֹא אוֹצִיאוּ מְכַלֵּל שְׁתֵּי הַכְּלִיּוֹת וְיוֹתֵרֶת הַכֶּבֶד. תִּלְמוּד לֹמֵר "כַּאֲלִל". אִי מֵה צְבִי כָּלוּ מִתֵּר אֶף זֶה כָּלוּ מִתֵּר. תִּלְמוּד לֹמֵר "אֵד".

"אֵד כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת הַצְּבִי", רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר בְּרַבִּי אוֹמֵר וְכִי מֵה בָּא זֶה לְלַמְּדֵנוּ בִּין צְבִי לְאֵיל, אֵלָא הָרִי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לְמַד, מֵה בְּהֶמָּה בְּשַׁחֲטָה אֶף חִיָּה בְּשַׁחֲטָה, אָבֵל עוֹף אִינוּ אֵלָא מִדְּבָרֵי סוֹפְרִים. רַבִּי אוֹמֵר, כַּאֲשֶׁר צוֹיִתֵּךְ, מְלַמֵּד שְׁנַצְטוּהָ מִשָּׁה עַל הַנֶּשֶׁט וְעַל הַגְּרָגֶרֶת וְעַל רוֹב אַחַד בַּעוֹף וְעַל רוֹב שְׁנַיִם בְּבִהֶמָּה.

כג-כה "רַק חֲזַק לְבַלְתֵּי אָכֵל הַדָּם", רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מַגִּיד שְׁהִיו שְׁטוּפִין בְּדָם קִדְּם מִתֵּן תּוֹרָה יְכוּל. אֶף מִשְׁקִבְלוּ אוֹתָהּ בְּשִׁמְחָה מֵהָר סִינִי. אִמֵּר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן עֲזַאִי, וְהִלָּא שְׁלֹשׁ מִצְוֹת עָשָׂה בְּתוֹרָה כִּיּוֹצֵא בְּזֶה, לֹמֵר מֵה דָם שְׁאִין בְּכָל הַמִּצְוֹת קַל מִמֶּנּוּ הַזֵּהִירֵךְ הַכְּתוּב עֲלִיו, שְׁאֵר כָּל הַמִּצְוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר כָּל מִצְוָה שְׁקִבְלוּ אוֹתָהּ יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְחָה מֵהָר סִינִי עֲדִין הֵן עוֹשִׂין אוֹתָהּ בְּשִׁמְחָה, וְכָל מִצְוָה שְׁלֹא קִבְלוּ אוֹתָהּ בְּשִׁמְחָה אִין עוֹשִׂין אוֹתָהּ בְּשִׁמְחָה, רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל מִצְוָה שְׁמָסְרוּ יִשְׂרָאֵל נִפְשָׁם עָלֶיהָ בְּשַׁעַת הַשְּׂמֵד נוֹהֲגִין אוֹתָהּ

בַּפְּרֹהֶסְיָא, וְכַל מַצּוּהָ שְׁלֵא מְסֵרוּ יִשְׂרָאֵל נַפְשׁוֹ עָלֶיהָ בְּשַׁעַת הַשְּׂמִיד עֲדִין מִרְפָּה הִיא בְּיָדוֹ.

וְהָרִי אֲבָר מִן הַחֵי דְרַחֲמָנָא אָמַר וְנִלְא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר, וְתִנְיָא רַבִּי נִתָּן אוֹמֵר, מִנֵּיין שְׁלֵא יוֹשִׁיט כּוֹס לְנִזְיָר וְאֲבָר מִן הַחֵי לְבַנְי נַח, שְׁנַאֲמַר (ויקרא יט, יד) "וְלִפְנֵי עֹנֵר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹ(ו)ל", הָא לְכָלְבַּיִם שְׂרִי. שְׂאֵנִי אֲבָר מִן הַחֵי דְאִוִּיתְקַשׁ לְדָם, דְּכָתִיב "רַק חֲזַק לְבַלְתִּי אֲכַל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ". וְלַחֲזִיקֵיהָ דָם מִן הַחֵי אִוִּיתְקַשׁ לְאֲבָר מִן הַחֵי, [וְאִיזָה, זָה] דָם הַקְּזָה שְׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצֵאָה בּוֹ (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ תַק"ה. וּבְרַמְזוֹ תַקפ"ה).

"אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן". מִנֵּיין לְדָם קִדְשִׁים שְׂאִינוּ מְכַשִּׁיר, שְׁנַאֲמַר "לֹא תֹאכְלֵנוּ עַל הָאֶרֶץ תִּשְׁפָּכֵנוּ כְּמִים", דָם שְׁנִשְׁפָּד כְּמִים מְכַשִּׁיר, שְׂאִינוּ נִשְׁפָּד כְּמִים אִינוּ מְכַשִּׁיר. וְהָרִי דָם הַתְּמַצִּית שְׁנִשְׁפָּד כְּמִים וְאִינוּ מְכַשִּׁיר. אָמַר לִיהָ הַנַּח לְדָם הַתְּמַצִּית דְּאֶפְלוּ בְּחֵלִין לֹא מְכַשִּׁיר, דְּאָמַר קָרָא רַק חֲזַק לְבַלְתִּי אֲכַל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ, (דָם הַנֶּפֶשׁ) דָם שְׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצֵאָה בּוֹ קְרוּי דָם, דָם שְׂאִין הַנֶּפֶשׁ יוֹצֵאָה בּוֹ אִין קְרוּי דָם.

"כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ", לְהַגִּיד מַה גָּרַם. וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר. זָה אֲבָר מִן הַחֵי. וְהִלֵּא דִין הוּא וּמַה בָּשָׂר וְחֻלְב שְׁמַתָּר לְבַנְי נַח אֲסוּר לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָר מִן הַחֵי שְׂאֲסוּר לְבַנְי נַח אִינוּ דִין שְׂיֵהָא אֲסוּר לְיִשְׂרָאֵל, יִפְתַּ תִּזְרָר וְכַל הַדּוּמִין לָהּ תּוֹכִיחַ שְׂאֲסוּרָה לְבַנְי נַח וּמַתְרַת לְיִשְׂרָאֵל, אִף אֶתְהָ אֵל תִּתְמָה עַל אֲבָר מִן הַחֵי שְׂאִין עַל פִּי שְׂאֲסוּר לְבַנְי נַח שְׂיֵהָא מְתָר לְיִשְׂרָאֵל, תִּלְמוּד לּוֹמַר "לֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר", זָה אֲבָר מִן הַחֵי. רַבִּי חֲנִינָא בְּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר זָה דָם מִן הַחֵי.

כה "לֹא תֹאכְלֵנוּ", לְרַבּוֹת בָּשָׂר בְּחֻלְב. וְהָרִי דִין הוּא מַה נִּבְלָה שְׂאִין חֲיָבִין עַל בְּשׂוּלָה חֲיָבִין עַל אֲכִילְתָּהּ, בָּשָׂר בְּחֻלְב שְׁחִיבִין עַל בְּשׂוּלוֹ אִינוּ דִין שְׂיֵהוּ חֲיָבִין עַל אֲכִילְתּוֹ, כְּלָאִי זְרָעִים יוֹכִיחוּ שְׁחִיבִין עַל זְרִיעָתּוֹ וְאִין חֲיָבִין עַל אֲכִילְתּוֹ, וְאִף אֶתְהָ אֵל תִּתְמָה עַל בָּשָׂר בְּחֻלְב שְׂאִין עַל פִּי שְׁחִיבִין עַל בְּשׂוּלוֹ לֹא יְהוּ חֲיָבִין עַל אֲכִילְתּוֹ, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לֹא תֹאכְלֵנוּ", לְרַבּוֹת בָּשָׂר בְּחֻלְב. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר וּמַה פְּסַח שְׂאִין חֲיָבִין עַל בְּשׂוּלוֹ חֲיָבִין עַל אֲכִילְתּוֹ, בָּשָׂר בְּחֻלְב שְׁחִיבִין עַל בְּשׂוּלוֹ אִינוּ דִין שְׁחִיבִין עַל אֲכִילְתּוֹ, פְּטוּם הַקְּטָרֶת יוֹכִיחַ שְׁחִיבִין עַל פְּטוּמָה וְאִין חֲיָבִין עַל רִיחָהּ, וְאִף אֶתְהָ אֵל

תתנמה על בֶּשֶׁר בְּחֶלֶב שְׂאֵף על פִּי שְׁחִיבִין על בְּשׂוּלוֹ שְׁלֵא יְהִי חִיבִין על אַכִּילְתּוֹ, תִּלְמוּד לומר "לא תאכִּלְנוּ", לרבות בֶּשֶׁר בְּחֶלֶב.

רָבֵן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי אוֹמֵר, הָרִי הוּא אוֹמֵר רַק חֲזַק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם, מַה [דָּם] שְׂאִין בְּכָל הַמְצוּוֹת קַל מִמֶּנּוּ הַזֵּה הִרְדָּה הַכְּתוּב עָלָיו, שְׂאֵר מְצוּוֹת עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה.

כו-כז "רק קדִשִׁיף אֲשֶׁר יְהִי לָךְ", תִּנָּא דְבִי רַבִּי יְשַׁמְעֵאל רַק קִדְשִׁיף אֲשֶׁר יְהִי לָךְ, בּוֹלְדֵי קִדְשִׁים וּתְמוּרָתָן הַכְּתוּב מְדַבֵּר, מַה תִּקְנֶנְתָּן, תִּשְׂאֵ וּבָאת אֶל הַמָּקוֹם, יְכוֹל יַעֲלֶם לְבֵית הַבְּחִירָה וַיִּמְנַע מֵהֶם מִים וּמִזֶּוֹן בְּשִׁבִיל שְׂיִמוּתָן, תִּלְמוּד לומר "וַעֲשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ הַבֶּשֶׂר וְהַדָּם" לומר לָךְ כְּדָרְךָ שְׂאֵתָה נוֹהֵג בְּעוֹלָה נוֹהֵג בְּתְמוּרָתָה כְּדָרְךָ שְׂאֵתָה נוֹהֵג בְּשִׁלְמִים נוֹהֵג בּוֹלְדוֹתֶיהֶן, יְכוֹל אֵף וְלֹד חֲטָאת וּתְמוּרַת אֲשֶׁם כֵּן, תִּלְמוּד לומר "רק", דְּבַרִּי רַבִּי יְשַׁמְעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינּוּ צָרִיךְ, הָרִי הוּא אוֹמֵר (ויקרא ז, ה) "אֲשֶׁם הוּא בְּהוֹנֵתוֹ יְהִא".

קִתְנֵי בְּשִׁבִיל שְׂיִמוּתָן, אֲמַאי, הָא גַּבִּי וְלֹד חֲטָאת הוּא דְגַמְיָרִי בַּה מִיתָה. אֵי לָאו קָרָא הָוָה אֲמִינָא וְלֹד חֲטָאת בְּכָל מָקוֹם וּבּוֹלְדֵי קִדְשִׁים בְּבֵית הַבְּחִירָה, קָא מְשַׁמַּע לָן דְּלָא. קִתְנֵי יְכוֹל אֵף וְלֹד חֲטָאת וּתְמוּרַת אֲשֶׁם כֵּן תִּלְמוּד לומר "רק". לְמָה לִי קָרָא, הִלְכְּתָא גַמְיָרִי לַה וְלֹד חֲטָאת לְמִיתָה אֲזָלָא. הִכִּי נִמְי לְמִיתָה אֲזָלָא וְקָרָא לְאֲשֶׁם הוּא דְאֵתָא. אֲשֶׁם נִמְי הִלְכְּתָא גַמְיָרִי לַה כֹּל שְׁבַחֲחֲטָאת מִתָּה בְּאֲשֶׁם רוּעָה. [אֶלָּא] אֵי מִהִלְכְּתָא הָוָה אֲמִינָא הִלְכְּתָא וְאֵי אֶקְרַבִּיהָ לֹא לִיחִיִּיב עָלֶיהָ כְּלוּם קָא מְשַׁמַּע לָן קָרָא דְאֵי מְקַרִּיב לִיהָ קָאִים עָלֶיהָ בְּעֵשָׂה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינּוּ צָרִיךְ, הָרִי הוּא אוֹמֵר אֲשֶׁם הוּא בְּהוֹנֵתוֹ יְהִא. לְמָה לִי קָרָא גַמְיָרִין לַה כֹּל שְׁבַחֲחֲטָאת מִתָּה בְּאֲשֶׁם רוּעָה. הִכִּי נִמְי, וְכִי אֵתָא קָרָא לְכַדְרַב דְאֵמֵר רַב אֲשֶׁם שְׁנַתְק לְרַעֲיָה וּשְׁחִטּוֹ לְשֵׁם עוֹלָה כְּשֶׁר, טַעַמָּא דְנַתְק הָא לֹא נַתְק לֹא דְאֵמֵר קָרָא הוּא בְּהוֹנֵתוֹ יְהִא.

"רק קדִשִׁיף", אֵלוּ הַתְּמוּרוֹת אֲשֶׁר יְהִי לָךְ. אֵלוּ הַבּוֹלְדוֹת. [וּבְדָרְךָ]. הַקִּישׁוֹן הַכְּתוּב לְנֶדֶר, מַה נֶּדֶר, בַּעַל מוּם לֹא, אֵף הִכָּא נִמְי בַּעַל מוּם לֹא. [וּבְדָרְךָ זֶה נֶדֶר].

"תשא ובאת", שומע אני יכניסם לבית הבחירה וכו'. עד רבי עקיבא אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר "אשם הוא" הוא קרב ואין תמורתו קריבה, אמר מר, יכול יכניסם לבית הבחירה וכו'. הא מהיכא תיתי והא גמרא גמירי דחמש חטאות מתות, [הנדך מקרב קריב]. מהו דתימא חמש חטאות מתות בכל מקום והנדך ימותו בבית הבחירה. לישנא אחרינא סלקא דעתך אמינא חמש חטאות ממיתין להו בנדים והני גרמא אין בנדים לא, קא משמע לן. ועשית, אמר מר, יכול אף ולדות קדשים כן. ולד דמאן, אי דעולה זכר הוא אי ולד דחטאת למיתה אזיל אי דתמורת אשם הא גמרא הוא כל שבחטאת מתה באשם רועה, אלא כי איצטריך קרא דאי עבר ומקריב ליה קאי עליה בעשה.

"רק קדשיך", במה הכתוב מדבר, אם בקדשי הארץ הרי כבר אמור, הא אין מדבר אלא בקדשי חוצה לארץ. תשא ובאת. שחיב בטפול הבאתו עד שיביאם לבית הבחירה. רבי יהודה אומר, עד באר הגולה חיב באחריותו, מבאר הגולה ואילך אין חיב באחריותו, יכול אף בכור ומעשר, תלמוד לומר "ונדרך" קדשים שהו באין בנדר ונדבה יצאו בכור ומעשר שאין באין בנדר ונדבה, יכול שאני מוציא חטאת ואשם תלמוד לומר "קדשיך", (אם) [ומי] לחשך להביא את חטאת ואשם להוציא את בכור ומעשר, אחר שרבה הכתוב ומעט מביא אני חטאת ואשם שאין להו פרנסה אלא במקומן ומוציא אני בכור ומעשר שיכול להתפרנס בכל מקום. רבי עקיבא אומר, (בתרומת) [בתמורת] קדשים הכתוב מדבר, תשא ובאת אל המקום יכול אף בכור ומעשר, תלמוד לומר "ונדרך".

בן עזאי אומר, יכול יהא מעשר בהמה נוהג בשתפות, תלמוד לומר "אשר יהיו לך", יכול שאני מוציא את האחין שקנו בתפוסת הבית ואחר כך חלקו, תלמוד לומר "אשר יהיו לך". בן עזאי אומר, יכול יהא מעשר בהמה נוהג ביתום, תלמוד לומר "רק".

"ועשית עלתיך הבשר והדם", רבי יהושע אומר, אם אין בשר אין דם ואם אין דם אין בשר. רבי אליעזר אומר, דם אף על פי שאין בשר שנאמר "ודם זבחיך ישפך", אלא מה אני מקיים ועשית עלתיך הבשר והדם, לומר לך מה דם בזריקה אף בשר בזריקה. ורבי יהושע נמי, הכתיב ודם זבחיך ישפך. אמר לך, כתיב (ואת) הבשר תאכל. ותרי קראי למה לי. חד בעולה וחד בשלמים, וצריכא, דאי כתב רחמנא עולה, שפן כליל, אבל שלמים

דלא חמירי אימא לא, ואי כתב רחמנא שלמים, שפון יש בהון שתי אכילות, אכל עולה אימא לא, צריכא. ורבי אליעזר, האי והבשר תאכל מאי עביד ליה. שאין הבשר מתר באכילה עד שיזרק הדם. ואימא כליה קרא להכי הוא דאתא, דם אף על פי שאין בשר לרבי אליעזר מנא ליה. אמר ליה אם כן נכתוב רחמנא והבשר תאכל והדר ודם זבחיך ישפך, מאי שנא דכתב קרא ברישא ודם- זבחיך ישפך והדר והבשר תאכל, לאשמועינן דם אף על פי שאין בשר כו'. ורבי יהושע, האי מקל וחמר אתא, ומה אמורין דכי ליתנהו לא מעכבי כי איתנהו מעכבי, דם כי ליתיה מעכב כי איתיה לא כל שפון. ואידך, מלתא דאתא בקל וחמר טרח וכתב ליה קרא. ורבי יהושע, כל היכא דאיכא למדרש דרשינן.

שאל רבי ישמעאל בן יוסי בן לקוניא את רבי יוסי, אומר הנה רבי שמעון בן יוחאי אומר הנה בין כבש למזבח. אמר ליה, ואתה אי אתה אומר כן והלא כבר נאמר "ועשית עלתיך הבשר והדם" מה דם בזריקה אף בשר בזריקה. אמר ליה, שאני אומר עומד בצד מערכה וזורק. אמר ליה, וכשהוא זורק למערכה דלוקה הוא זורק או למערכה שאינה דלוקה, הוי אומר למערכה דלוקה. התם משום דלא איפשר הוא. אמר רב פפא, כדום, מה דם אור קרקע מפסיקו אף בשר אור קרקע מפסיקו.

(כתוב ברמז תמ"ה וברמז ד"ש).

תנו רבנן מנין לנתנין על מזבח החיצון שנתנו מתנה אחת שכפר, שנאמר "וידם זבחיך ישפך". והאי להכי הוא דאתא, האי מבעי ליה לכדתנא מנין לכול הדמים שטעונין מתן דם ליסוד, תלמוד לומר "וידם זבחיך ישפך". נפקא ליה מדרבי, דתנא רבי אומר (ויקרא ה, ט) "והנשאר בדם ימצה", מה תלמוד לומר "בדם", לפי שלא למדנו אלא לנתנין מתן ארבע שטעונים מתן דם ליסוד, שאר כל הדמים מנין, תלמוד לומר "והנשאר בדם ימצה", שאין תלמוד לומר "בדם", למד על כל הדמים שטעונין מתן דם ליסוד. ואפתי להכי הוא דאתא, מבעי ליה לכדתנא מנין לנתנין בזריקה שנתנו בשפיכה יצא, תלמוד לומר "וידם זבחיך ישפך" סבר לה כרבי עקיבא, דאמר "לא זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה, דתנו ברוך את של פסח פטר את של זבח, ושל זבח לא פטר את של פסח, דברי רבי ישמעאל.

רבי עקיבא אומר, לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו. אפתי להכי הוא דאתא, מבעי ליה לכדתנאי רבי שמעון אומר, מתוך שנגאמר "אף בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה כי קדש הם" למדנו לבכור שטעון מתן דם ואמורין לגבי מזבח, מעשר ופסח מנין, תלמוד לומר ודם זבחיך ישפך. סבר לה כרבי יוסי הגלילי, דתנאי רבי יוסי הגלילי אומר, "דמו" לא נאמר אלא "דמם", "חלב" לא נאמר אלא "חלבם", למד על בכור מעשר ופסח שטעונין מתן דמים ואמורים לגבי מזבח. ורבי שמעאל, האי קרא מפיק ליה להכי ומפיק ליה להכי תרי תנאי אליבא דרבי שמעאל. בשלמא לרבי שמעאל דמוקי ליה פליה בבכור הינו דכתיב (שם יח) "ובשרם יהיה לך", אלא לרבי יוסי הגלילי דמוקי ליה נמי בפסח ומעשר, מעשר ופסח בעלים אכלי ליה מאי "ובשרם יהיה לך", אחד תם ואחד בעל מום, למד על בכור בעל מום שנתן לכהן, שלא מצינו לו בכל התורה בלה. ורבי שמעאל, נפקא ליה מו("לך יהיה") דסיפא. בשלמא לרבי יוסי הגלילי דמוקי ליה במעשר ופסח הינו דכתיב (שם יז) "לא תפדה קדש הם", הו קרבים ואין תמורתן קרבה, ויתן תמורת בכור ומעשר הו וולדן וולד וולדן עד סוף העולם הרי הו כבכור ומעשר ויאכלו במומן לבעלים, ויתנו אמר רבי יהושע, שמעתי שתמורת פסח קרבה (לעולם) ותמורת פסח אינה קרבה ואין לי לפרש, אלא לרבי שמעאל דמוקי ליה פליה בבכור, מעשר ופסח דלא קרבה תמורתן מנא ליה. מעשר גמר העברה העברה מבכור, פסח בהדא כתיב ביה (ויקרא ג, ז) "כשב", מה תלמוד לומר "אם כשב", לרבות תמורת פסח אחר הפסח שקרבה שלמים, יכול אף לפני הפסח כן, תלמוד לומר "הוא". וכל הנך תנאי דמפקי ליה להאי ודם זבחיך ישפך לדרשא אחרינא, האי כל הנתניו על מזבח החיצון שנתנו מתנה אחת כפר מנא להו. סברי להו כבית הלל דאמרי אף החטאת שנתנה מתנה אחת כפר, וילפי פלהו מחטאת.

רבי שמעאל אומר, בתמורת קדשים הכתוב מדבר. תשא ובאת אל המקום. הרי הוא בא אל המקום, מה יעשה לו. תלמוד לומר "ועשית עלתיך הבשר והדם", מה (בשר) [עולה] טעונה הפשט [ונתוח] וכליל לאשים אף תמורה פיוצא בה, ומה עולה טעונה מתן יסוד ושפיקה אחת על גבי המזבח אף תמורתה פיוצא בה, ומה עולה פקעו אברים מעל גבי המזבח מחזירו למערכה אף תמורתה פיוצא בה, ומה כל קדשים אינו מתירן בבשר אלא לאחר זריקת דמים אף תמורתן פיוצא בהן.

כח "שִׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ", אִם שָׁמַעְתָּ מֵעַט סוֹפֵף לְשָׁמַעַי הַרְבֵּה, אִם שָׁמַרְתָּ מֵעַט

סוֹפֵף לְשִׁמֹר הַרְבֵּה, (אֲשֶׁר אֲנִי מְצוֹן שֶׁתְּהֵא מְצוֹן קֵלָה חֲבִיבָה עֲלֶיךָ כְּמְצוֹן חֲמוּרָה) אִם שָׁמַרְתָּ מֵה שֶׁשָׁמַעְתָּ סוֹפֵף לְשִׁמֹר מֵה שֶׁלֹּא שָׁמַעְתָּ, שָׁמַרְתָּ מֵה שֶׁבִּינְךָ סוֹפֵף לְשִׁמֹר לְעֵתִיד לְבּוֹא רַבִּי אוֹמֵר, זָכָה אָדָם לְתוֹרָה זוֹכָה לוֹ וְלְדוֹרוֹתָיו וְלְדוֹרֵי דוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. דָּבָר אַחֵר "שִׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ", כָּל שֶׁאֵינוֹ בְּכָלִל מְשֻׁנָּה אֵינוֹ בְּכָלִל מַעֲשֶׂה, אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצוֹן, שֶׁתְּהֵא מְצוֹן קֵלָה חֲבִיבָה עֲלֶיךָ כְּמְצוֹן חֲמוּרָה, כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר, הַטּוֹב. בְּעֵינֵי שָׁמַיִם, וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי אָדָם, דְּבָרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר, הַיָּשָׁר, בְּעֵינֵי שָׁמַיִם, וְהַטּוֹב, בְּעֵינֵי אָדָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מִשְׁלֵי ג, ד) "וּמִצָּא חוֹן וְשָׁכַל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם".

כט-לא רמז תתפה "כִּי יִכְרִית ה' אֶלְהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם". מִשָּׁל לָמָּה

הַדְּבָר דּוֹמָה לְמִלָּךְ שֶׁנִּטַּע כָּרִם בְּתוֹךְ שְׂדֵהוֹ וְהָיוּ בְּתוֹכוֹ אֲרָזִים גְּדוֹלִים וְקוֹצִים, הִלָּךְ הַמִּלָּךְ וְקִצַּץ אֶת הָאֲרָזִים וְהֵנִיחַ אֶת הַקּוֹצִים, אָמְרוּ לוֹ עֲבֹדֵנוּ, אֲדוֹנֵנוּ הַמִּלָּךְ, הַקּוֹצִים שֶׁהוּא אוֹחֲזִין בְּבִגְדֵינוּ הַנְּחֹת וְקִצַּצְתָּ אֶת הָאֲרָזִים, אָמַר לָהֶם, אִם לֹא קִצַּצְתִּי אֶת הַקּוֹצִים בְּמָה הָיִיתִי גוֹדֵר אֶת כְּרָמִי, [אֶלָּא יָפָה עֲשִׂיתִי, יַעֲמֵד הַכָּרִם עַל עַמְדוֹ וְאֵנִי מְצִית בָּהוּ אֶת הָאוֹר]. כֵּן, יִשְׂרָאֵל הִם כְּרָמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דְכָתִיב "כִּי כָרַם ה' צְבָאוֹת בַּיַּת יִשְׂרָאֵל", וְהַכְּנִיס אוֹתוֹן לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְקִצַּץ אֶת הָאֲרָזִים שֶׁבָּה שֶׁנֶּאֱמַר (עֲמוֹס ב, ט) "וְאֲנִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֲמָרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כָּלְבָה אֲרָזִים גְּבָהוּ", וְהֵנִיחַ אֶת בְּנֵיהֶם כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (שׁוֹפְטִים ג, א) "וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵנִיחַ ה' לְנַסוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל" וְגו', וְכִשְׁנֵי עַמְדַי הַכָּרִם עַל עַמְדוֹ בְּמִשְׁמַרְתָּ הַתּוֹרָה נֶאֱמַר "וְהָיוּ עַמִּים מִשְׁרַפְתָּ שְׂיָד קוֹצִים כְּסוּחִים בְּאֵשׁ יְצִתוֹ" וְכָתִיב (שׁם מ, יז) "כָּל הַגּוֹיִם כָּאֵין נִגְדוּ מֵאֶפֶס וְתָהוּ נִחְשָׁבוּ לוֹ" וְכָתִיב (שׁמוֹת טו, יט) "כִּי בָא סוֹס פְּרָעָה וְגו' כָּלֵן מִתּוֹ בְּנִשְׁימָה אַחַת שֶׁנֶּאֱמַר (שׁם י) "נִשְׁפָּת בְּרוּחְךָ" וְגו', וְכֵן לְעֵתִיד לְבּוֹא גּוֹג וּמִגּוֹג שֶׁנֶּאֱמַר "וְנִשְׁפָּטְתִּי אֹתוֹ וְגו' וְהִתְגַּדְּלִתִּי וְהִתְקַדְּשִׁיתִי" וְגו', וְאוֹתָהּ שָׁעָה (שׁם) "וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה'".

"כִּי יִכְרִית", זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "וְיִרְשָׁעִים מֵאַרְץ יִכְרִיתוּ" לָמָּה, "כִּי יִשְׁרִים יִשְׁכְּנוּ אַרְץ", כָּל הַיָּמִים שֶׁהַרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הַצְּדִיקִים מְטִלְטְלִים וְכִשְׁנֵי עָקְרוּ הַרְשָׁעִים מִיָּד יִשְׁכְּנוּ הַצְּדִיקִים. וְכֵן אֶתְּהָ מוֹצֵא בְּיַעֲקֹב, מֵה כְּתִיב, (בְּרֵאשִׁית לו, ו) "וַיִּלָּךְ אֶל אַרְץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אַחִיו", מִיָּד, (שׁם לו, א) "וַיִּשָּׁב יַעֲקֹב". אַף

כְּשֶׁהָיוּ שִׁבְעַת אַמּוֹת יוֹשְׁבוֹת בְּאֶרֶץ הָיָה יִשְׂרָאֵל מְטֻלְטָלִין, כִּיּוֹן שֶׁנֶּעְקְרוּ מִתּוֹכָהּ הַתְּחִילוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵינָה. אָמַר הַכֹּתוּב "הַכְּרִיתִי גוֹיִם נִשְׁמוּ פְּנוֹתֵם הַחֲרַבְתִּי חוּצוֹתֵם מִבְּלֵי עוֹבֵר נֶצְדוּ עָרֵיהֶם מִבְּלֵי אִישׁ מֵאִין יוֹשֵׁב אֶמְרַתִּי אֵךְ תִּירָאִי אוֹתִי תִקְחִי מוֹסֵר", בְּשַׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין עוֹבְדֵי אֱלִילִים לּוֹקִין, שְׁיָהָא יִשְׂרָאֵל רוֹאָה שֶׁהָעוֹבֵד אֱלִילִים לּוֹקָה וּמִתְנַרָא וְעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה. אָמְרוּ עוֹבְדֵי אֱלִילִים, בְּנִידָ חוֹטְאִין וְאָנוּ לּוֹקִין. אָמַר לָהֶם הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶלֶף אֶלְפִים כִּיּוֹצֵא בְכֶם אֵינֶם סְפוּנִים לְפָנַי כְּלוּם שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ, יז) "כָּל הַגּוֹיִם כְּאֵין נִגְדוּ מֵאֶפֶס וְתָהוּ נִחְשְׁבוּ לוֹ", אֲנִי אֶכְרִית אֶתְכֶם מִן הָעוֹלָם כְּדִי שֶׁיִּשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹה. הִדָּא הוּא דְכְּתִיב "כִּי יִכְרִית ה' אֶלְהֵיךְ". וְכֵן לְעֵתִיד לְבוֹא (תהלים לז, לח) "אֶחְרִית רְשָׁעִים נְכַרְתָּה". מֵהוּ אוֹמֵר אַחֲרָיו (שם לט) "וְתִשׁוּעַת צְדִיקִים מֵה' מְעוֹזִים בְּעַת צָרָה".

"כִּי יִכְרִית ה' אֶלְהֵיךְ אֶת הַגּוֹיִם", עֲשֵׂה מִצְוָה הָאֲמוּרָה בְּעִנְיָן שֶׁבִשְׂכָרָה יִכְרִית ה' אֶלְהֵיךְ אֶת הַגּוֹיִם. אֲשֶׁר אֶתָּה בָּא שְׁמָה. בְּשִׁכְרָ שֶׁתְּבוֹא וְתִירֵשׁ. וְיִרְשֶׁת אֶתְם וְיִשְׁבֶּת בְּאֶרְצֶם. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וִירְשֶׁתֶם וְיִשְׁבֶּת בְּעָרֵיהֶם" וְגוֹי יָכוֹל אֵי אֶתָּה רִשְׁאֵי לְהוֹסִיף עַל הַבְּנֵין. תִּלְמוּד לומר "וְיִשְׁבֶּת בְּאֶרְצֶם", כָּל מְקוֹם שֶׁאֶתָּה רוֹצָה לְבָנוֹת בְּנָה. דְּבַר אַחַר "וְיִרְשֶׁת אֶתְם". מַעֲשֵׂה בְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָא וְרַבִּי מִתְיָא בֶּן חֲרָשׁ וְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יוֹנָתָן שֶׁהָיוּ יוֹצְאִין חוּצָה לְאֶרֶץ וְהִגִּיעוּ לְפִלְטוּס וְזָכְרוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, זָקְפוּ עֵינֵיהֶן וְזָלְגוּ דְמְעוֹתֵיהֶן וְקָרְעוּ בְּגְדֵיהֶן וְקָרְאוּ אֶת הַמְּקָרָא וְיִרְשֶׁת וְיִשְׁבֶּת בָּהּ וְשִׁמְרֶתֶם לַעֲשׂוֹת. אָמְרוּ, יִשְׁיבֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁקוּלָה כְּנִגְדָ כָּל הַמְּצוּוֹת שֶׁבַתּוֹרָה. וּמַעֲשֵׂה בְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שְׁמוּעַ וְרַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר שֶׁהָיוּ הוֹלְכִין לְנִצְיָבִין אֶצֶל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָא לְלַמֵּד מִמֶּנּוּ תוֹרָה וְהִגִּיעוּ לְצִידוֹן וְזָכְרוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְזָקְפוּ עֵינֵיהֶם וְזָלְגוּ דְמְעוֹתֵיהֶן וְקָרְעוּ בְּגְדֵיהֶן וְקָרְאוּ אֶת הַמְּקָרָא וְיִרְשֶׁת וְיִשְׁבֶּת בָּהּ וְשִׁמְרֶת לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה. אָמְרוּ יִשְׁיבֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁקוּלָה כְּנִגְדָ כָּל הַמְּצוּוֹת שֶׁבַתּוֹרָה, חֲזָרוּ וּבָאוּ לָהֶם לְמִקְוָם.

"הַשְּׁמֵר", בְּלֹא תַעֲשֶׂה. פֶּן תִּנְקֹשׁ (אֲחֲרֵיהֶן) [אֲחֲרֵיהֶם]. שְׁמָא תִמְשֹׁךְ אַחֲרֵיהֶן, אוֹ שְׁמָא תִדְמָה לָהֶם, שְׁמָא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִהְיוּ לָךְ לְמוֹקֵשׁ. אַחֲרֵי הַשְּׁמֵדִם מִפְּנִידָ. שְׁלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, וְיָבוֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְיִשְׁמְדוּ מִפְּנִידָ. וְפֶן תִּדְרֹשׁ לְאֵלֵהֶם לֹאמַר. שְׁלֹא תֹאמַר הוֹאִיל וְהוּן יוֹצְאִין בְּאֲבִטִיגָא אֶף אֲנִי

יוצא באבטיגא, הואיל והו יוצאין בארגמן אף אני יוצא בארגמן, הואיל והם יוצאין בקולסין ואני יוצא בקולסין.

"איכה יעבדו", (פתוב ברמז תק"פ).

"ואעשה, כן גם אני". יש כן לעבודה ויש כן (שנעבדה) [למתעבד]. מכאן אמרו, דבר שמקריבין אותו למזבח ואין מקריבין אותו לאלילים אם הקריב חיב, ודבר שמקריבין אותו לאלילים אם הקריבו למזבח פטור, ודבר שאין מקריבין למזבח והקריבו לאלילים אם מקריב פיוצא בו חיב ואם לאו פטור. יכול (יהו) [היו] מקריבין חטאות ואשמות. תלמוד לומר "כי כל תועבת ה' אשר שנא" וגו', דבר שנאו ומתעב למקום. דבר אחר לא נתפנו להקריב אלא דבר שהמקום שונא שנתאמר "כי גם את בנייהם ואת בנתייהם". אין לי אלא בנים ובנות, אבות ואמהות מנין. תלמוד לומר "בנייהם) כי גם את בנייהם ואת בנתייהם". (גם בנתייהם) אמר רבי יעקב, אני ראיתי פותי אחד שקפנתו לאביו לפני פלבו ואכלו.

פרק יג

א "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם", שתהא מצוה קלה חביבה עליך כמצוה חמורה. אתו תשמרו לעשות. רבי אליעזר בן יעקב אומר, לתן לא תעשה על כל עשה האמור בפרשה. לא תסוף עליו. ולא תגרע ממנו. מכאן אמרו, הנתנין במתנה אחת שנתערבו בנתנין במתנה אחת ונתנו במתן אחד. דבר אחר "לא תסוף עליו". מנין שאין מוסיף על הלולב ועל הציצית. תלמוד לומר "לא תסוף עליו". ומנין שאין פוחתין מהן. תלמוד לומר "ולא תגרע ממנו". ומנין שאם פתח לברך ברפת כהנים שלא יאמר הואיל ופתחתי לברך אמר (לעיל א, יא) "ה' אלהי אבותיכם יוסיף עליכם". תלמוד לומר "הדבר", אפלו דבר לא תוסיף עליו.

ב-ד "כי יקום בקרבך נביא", מה מנשה ב"כה אמר", אף הנביאים ב"כה אמר", מנשה אמר מקצת וקיים מקצת אף נביאים אמרו מקצת וקיימו מקצת, ומה מנשה זקן ויבן שמונים ויבן עמרים יכול אף הנביאים כף. תלמוד לומר "נביא", מפל מקום. או חלם חלום. מפלל שפאמר אל מנשה "פה אל פה" יכול אף הנביאים כן. תלמוד לומר "או חלם חלום". בקרבך. לרבות את האשה. ונתן אליך אות. בשמים. וכן הוא אומר (בראשית א, יד) "והיו לאות ולמועדים". מצינו מופת בארץ. וכן הוא אומר (שופטים ו, לז) "אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב" ויעש ה' כן בליקה ההוא וגו'.

"ויבא האות והמופת" וגו'. אמר רבי יוסי הגלילי, ראה עד היכן הגיע הכתוב לסוף דעתן של עובדי אלילים, שנתן להם ממנשה, אפלו מעמידים חמה ולבנה כוכבים ומזלות אל תשמע להן, מפני מה, כי מנסה ה' אלהיכם. אמר רבי עקיבא, חס ושלוש שמעמיד הקדוש ברוך הוא חמה ולבנה כוכבים ומזלות לעובדי עבודת אלילים, הא אינו מדבר אלא במי שהיו נביאי אמת מתחלה וחרזו להיות נביאי שקר, פתנניה בן עזור. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא. ולא החוזר בו. או אל-חולם החלום ההוא. ולא חשוד למפרע (כי מנסה ה' וגו').

רמז תתפ "ויבא האות והמופת". אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, בפל, אם יאמר לך נביא עבר על דברי תורה שמע לו חוץ מעבודת אלילים, שפלו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו. אמר רבי יוסי, הגיעה תורה לסוף דעתן של עובדי אלילים וכו' (פדלעיל).

ה אמר רבי חמא בר חנינא, מאי דכתיב "אחרי ה' אלהיכם תלכו", וכי אפשר לו לאדם להלך אחרי השכינה והלא כבר נאמר "כי ה' אלהיך אש אכלה הוא", אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, [מה] הקדוש ברוך הוא הלביש ערומים שפאמר (בראשית ג, כא) "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו פתנות עור וילבישם" אף אתה הלבש ערומים, הקדוש ברוך הוא בקר חולים דכתיב (שם יח, א) "וירא אליו ה'" אף אתה בקר חולים, הקדוש ברוך הוא נחם אבלים דכתיב (שם כה, יא) "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו" אף אתה נחם אבלים, הקדוש ברוך הוא קבר מתים דכתיב "ויקבר אתו בגיא" אף אתה קבר מתים.

אמר רבי יהושע בן לוי, אין הצבור רשאים לצאת עד שינטל ספר תורה. ושמואל אמר עד שיצא. ולא פליגי, הא דאיכא פתחא אחרינא והא דליכא פתחא אחרינא. אמר רבא, בר אהינא אסברא לי אחרי ה' אלהיכם תלכו.

(ירמיה ב, ה) "כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו". אמר רבי יצחק, זה שמניח ספר תורה ויוצא.

"אחרי ה' אלהיכם תלכו", זה עשה. ואתו תיראו. שיהא מוראו עליכם. ואת מצותיו תשמרו. (לתן לא תעשה) [בקול נביאיו]. ואתו תעבדו. (בתורתו) עבדהו במקדשו. ובו תדבקו. הפרישו [עצמכם] מעבודת אלילים ודבקו במקום.

ו"והנביא ההוא", ולא אנוס. או חלם החלום ההוא. ולא מטעה. יומת כי דבר סרה על ה' אלהיכם. והלא דברים קל וחומר, ומה המזיף דברי חברו חזב מיתה, המזיף דבריו של המקום על אחת כמה וכמה. המוציא אתכם מארץ מצרים. אפלו אין לו עליך [אלא שהוציאך מארץ מצרים, דיו. והפך מביית עבדים. אפלו אין לו עליך] אלא שפך מביית עבדים, דיו. להדיחך מן הדרך. זו מצות עשה. אשר צוה ה' אלהיך. זו מצות לא תעשה. לקחת בה לא האומר קצת ומשיר קצת. ובערת הרע (מישראל) [מקרבך]. בער עושי רעות מישראל.

תנו רבנן נביא שהדיח בסקילה. רבי שמעון אומר, בחנק. מאי טעמא דרבנן. אתיא הדחה מדמסית, מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה. ורבי שמעון, מיתה פתיבא ביה וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. אמר רב חסדא, מחלקת בעוקר הגוף דעבודת אלילים וקיום מקצת ובטול מקצת דעבודת אלילים, דרחמנא אמר מן הדרך ואפלו מקצת דרך, אבל עוקר הגוף דשאר מצוות דברי הכל בחנק, וקיום מקצת ובטול מקצת דבשאר מצוות דברי הכל פטור. ורב המנונא אמר, מחלקת בעוקר הגוף בין באלילים בין בשאר מצוות וקיום מקצת [ובטול מקצת דאלילים], דרחמנא אמר מן הדרך ואפלו מקצת דרך, אבל קיום מקצת ובטול מקצת דבשאר מצוות דברי הכל פטור.

אָמַר (רב) [רבא], הַהוֹרֵג אֶת הַטְּרַפָּה פְּטוֹר, וְטְרַפָּה שְׁהַרְגַּ בְּפָנַי בַּיַּת דִּין חַיֵּב, שְׁלֵא בְּפָנַי בַּיַּת דִּין פְּטוֹר, בְּפָנַי בַּיַּת דִּין חַיֵּב דְּכַתִּיב "וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקֶּרְבֶּךָ", שְׁלֵא בְּפָנַי בַּיַּת דִּין פְּטוֹר דִּהְוָה לִיהַ עֵדוּת שְׂאֵי אַתָּה יָכוֹל לְהַזְימָה.

ז-ח "כִּי יִסִּיתֶךָ אַחִיךָ בֶן אִמֶּךָ", אֵין הִסְתָּה אֶלָּא טְעוּת, שְׁנֵאמַר "אֲשֶׁר הִסְתָּה א(ו)תוּ אִיזְבֵּל אֲשֶׁתוֹ". אַחֲרִים אוֹמְרִים, אֵין הִסְתָּה אֶלָּא גְרוּי, שְׁנֵאמַר (ש"א כו, יט) "אִם ה' הִסִּיתֶךָ בִּי". מְכַלֵּל שְׁנֵאמַר (להלן כד, טז) "לֹא יוֹמַתוּ אַבוֹת עַל בְּנֵים" לְמַדְנֵנוּ שְׂאֵין מְעִידִין זֶה עַל זֶה. אַחִיךָ. זֶה אַחִיךָ מֵאָבִיךָ. בֶּן אִמֶּךָ. זֶה (אֶחָיךָ) בֶּן אִמֶּךָ. אוֹ בְנֶךָ. זֶה בְנֶךָ, מְכַלֵּל מְקוֹם. אוֹ בְתֶךָ. זֶה בְתֶךָ, מְכַלֵּל מְקוֹם. אוֹ אֲשֶׁת. זוֹ אֶרוּסָה. (שׁוֹכְבֵת) חִיקֶךָ. זוֹ נְשׁוּאָה. אוֹ רַעֲךָ. זֶה הִגֵּר. אֲשֶׁר כָּנַפְשֶׁךָ. זֶה אָבִיךָ. בְּסִתְרָךָ. מְלַמֵּד שְׂאֵין אוֹמְרִים דְּבַרִּיהוֹן אֶלָּא בְּסִתְרָךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "בְּנִשְׁפֹּךְ בְּעֶרְבַּ יוֹם בְּאִישׁוֹן לִילָה וְאֶפְלָה". אָבִל דְּבַרִּי תוֹרָה אֵין נֶאֱמָרִין אֶלָּא בְּפִרְהִסְיָא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שם א, ב) "חֲכָמוֹת בַּחוּץ תִּרְנְהוּ" וְגו'. גִּלְכָה וְנַעֲבָדָה אֱלֹהִים אַחֲרֵים. רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, הֲרִי זֶה דְּבַר גְּנָאִי לְיִשְׂרָאֵל, שְׂאֵמוֹת הָעוֹלָם אֵין מְנִיחִין דְּבַר שְׂמִסְרוֹ לְהוֹן אַבוֹתֵיהוֹן [וְיִשְׂרָאֵל מְנִיחִין] וְהוֹלְכִין וְעוֹבְדִין אֱלִילִים.

"מֵאַלְהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבְתִיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ", מַה קְרוֹבִים אֵלֶיךָ אַתָּה יוֹדֵעַ מַה הוּן, אַף רְחוּקִים כֵּן. מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ. אֵלוֹ חַמָּה וְלִבְנָה, שְׁהוֹלְכִין מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ.

"כִּי יִסִּיתֶךָ אַחִיךָ", אָמַר יֵשׁ יִרְאָה בְּמְקוֹם פְּלוּנִי כֶּךָ אוֹכְלֵת כֶּךָ שׁוֹתֵת כֶּךָ מְטִיבָה כֶּךָ מִרְעָה. כָּל חַיֵּבֵי מִיתוֹת שְׁבִתוֹרָה אֵין מְכַמִּינִין עֲלֵיהֶם חוּץ מִזֶּה. אָמַר לְשָׁנִים, הוּן עֲדִיו וּמְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. אָמַר לְאַחַד, הוּא אוֹמֵר יֵשׁ לִי חֲבֵרִים רוֹצִים בְּכֶךָ אִם הָיָה עָרוֹם וְאִינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בְּפָנֵיהֶם מְכַמִּינִין לוֹ עֲדִים אַחוֹרֵי הַגֶּדֶר וְהוּא אוֹמֵר לוֹ אָמַר מַה שְׂאֵמַרְתָּ לִי בִּיחוּד וְהוּא אוֹמֵר לוֹ, וְהִלָּה אוֹמֵר לוֹ הִיאךָ נַעֲזֹב אֶת אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וְנִגְלֶךָ וְנַעֲבֹד עֲצִים וְאַבְנִים, אִם חוּזֵר בּוֹ מוֹטָב, וְאִם אָמַר כֶּךָ הוּא חוֹבְתָנוּ וְכֶךָ יִפָּה לָנוּ לַעֲשׂוֹת, הָעוֹמְדִין אַחוֹרֵי הַגֶּדֶר מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ.

"מֵאַלְהֵי הָעַמִּים" מְטִיבְתוֹן שֶׁל קְרוֹבִים אַתָּה יוֹדֵעַ כּו'.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי, רמז ליחוד מן התורה מנין, שנאמר "כי יסיתך אחיך בן אמה", וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לה בן מתנחד עם אמו ואין אחר מתנחד עם כל עריות שבתורה. פשטיה דקרא במאי כתיב. אמר אביי לא מיבעיא קאמר, לא מבעיא בן אב דסני ליה ויועץ ליה עצות רעות אלא אפלו בן אם נמי דלא סני ליה דלית ליה חלקה בהדיה אימא נציית ליה, קא משמע לן דלא נציית ליה.

רמז ליחוד מן התורה וכו' עד ואין אחר מתנחד עם כל עריות שבתורה וכו', יחוד דאשת איש, אתא דוד גזר אפלו יחוד [דפנויה ואתו תלמידי בית שמאי ובית הלל וגזרו אפלו איחוד] דכותית.

ט-י "לא תאבה לו", מכלל שנאמר (ויקרא יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך" יכול אהבה אוהב לזה. תלמוד לומר "לא תאבה לו". ולא תשמע אליו. מכלל שנאמר (שמות כג, ה) "עזב תעזב עמו" יכול אהבה עזוב עם זה. תלמוד לומר "ולא תשמע אליו". ולא תחוס עינך עליו. מכלל שנאמר "לא תעמד על דם רעך" יכול אי אהבה רשאי לעמד על דמו של זה. תלמוד לומר "ולא-תחוס עינך עליו". ולא תחמל. לא תלמד עליו זכות. ולא תכסה עליו. אם אהבה יודע לו חובה אי אהבה רשאי לשתק. מנין ליוצא מבית דין חייב שאין מחזירין אותו לזכות. תלמוד לומר "כי הרג". יצא זכאי, מנין שמחזירין אותו לחובה. תלמוד לומר "תהרגנו". ידך תהיה בו בראשונה להמיתו. מצוה ביד הניסת להמיתו. מנין, לא מת ביד הניסת ימות ביד כל אדם. תלמוד לומר "ויגד כל העם באחרונה".

תנא מנה לי בידך, אמר ליה הו, למחר אמר ליה תנהו לי, אמר ליה משטה אני בך, פטור, ולא עוד אפלו הכמין לו עדים מאחורי הגדר ואמר ליה מנה לי בידך אמר ליה הו, רצונך שתודה לי בפני פלוני ופלוני אמר ליה מתגרא אני שמא תכפני לדיו, למחר אמר לו תנהו לי אמר ליה משטה אני בך, פטור, ואם לא טען אין טוענין לו. ובדיני נפשות, אף על פי שלא טען טוענין לו. ואין טוענין למסית דכתיב [ו]לא תחמל ולא-תכסה עליו". מנין שאין טוענין למסית.

"לא תחמל" (פתיב ברמז שני"ב).

אמר רבי אבהו, עשרה דברים יש בין דיני ממונות לדיני נפשות, וכלן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מעשרים ושלושה דאמר קרא (שמות כג, ו) "לא תטה משפט אביו(ו)נדך בריבו" אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל. וחלופיהו במסית, דרחמנא אמר לא תחמל ולא- תכסה עליו.

תנא דבי רבי ישמעאל לכל דבר [אין] הן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו, חוץ ממסית ומדיח שהרי אמרה תורה לא תחמל ולא תכסה עליו.

יא "ויסקלתו באבנים ומת", יכול באבנים מרבות. תלמוד לומר "אבן". אי באבן, יכול באבן אחת. תלמוד לומר "באבנים". אמר מעתה, לא מת בראשונה ימות בשניה. כי בקש להדיח. נאמר פאן הדחה ונאמר להלן הדחה, מה הדחה האמורה (להלן) [פאן] בסקילה אף הדחה האמורה (פאן) [להלן] בסקילה. מעל ה' אלהיך המוציאך. אפלו אין לו עליך אלא שהוציאך מארץ מצרים, די.

יב רמז תתפז "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ (וייראו) [וייראו]". משמין אותו עד הרגל וימות ברגל, שנאמר "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ (וייראו) [וייראו]" דברי רבי עקיבא רבי יהודה אומר, אין מענין (בבית דין) [את דינו]. אין לי אלא זה בלבד, מנין לאומר אלו ואלו נעבד גלך ונעבד אלו ונזבח אלו ונקטיר גלך ונקטיר אלו אנסך גלך וננסך אלו ונשתחוה גלך ונשתחוה תלמוד לומר "ולא יוספו לעשות (עוד) כדבר הרע הזה", לא לעשות לא כדבר ולא כרע ולא כזה. יכול אף המגפף והמנשק והמרבץ והמרחיץ והסך והמלביש והמנעיל והמעטף. תלמוד לומר "הזה". זה בסקילה [ואין כל אלו בסקילה] ולא החוזר והמפוזת.

יג-טז ["כי תשמע"], יכול זה רטוש. תלמוד לומר "וְדַרְשֵׁת וְחִקְרֵת וְשִׂאלֵת היטב", ודרשת, מן התורה, וחקרת, מן העדים, ושאלת, מן התלמידים. באחת עריף. עיר אחת עושין עיר הנדחת ואין עושין שלש עירות נדחות. יכול אף לא שתיים תלמוד לומר "עריף".

"תנו רבנן אחת". אחת ולא שלש. או אינו אלא אחת ולא שתיים. כשהוא אומר עריף הרי שתיים אמור, הא מה אני מקיים אחת, אחת ולא שלש.

זימנין אמר רב בבית דין אחד הוא דאין עושין אבל בשנים ושלישה בתי דינין עושין. וזימנין אמר רב, לעולם אין עושין, משום קרחה.

תנא אין עושין שלש עירות מנדחות בארץ ישראל, אבל עושין שתיים, כגון אחת ביהודה ואחת בגליל, אבל שתיים ביהודה או שתיים בגליל אין עושין. וסמוך לספר, אפלו אחת אין עושין שמה שמעו נכרים ויבואו ויחריבו ארץ ישראל. ותיפוק ליה דמקרבא אמר רחמנא ולא מן הספר. רבי שמעון הוא, דדריש טעמא דקרא.

"אשר ה' אלהיך נתן לך", פרט לחוצה לארץ. לשבת שם. פרט לירושלים, שלא נתנה לבית דירה.

עשרה דברים נאמרו בירושלים, אין הבית חלוט בה שנתאמר (ויקרא כה, ל) "לצמיתות לקו(ו)נה" וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואינה מביאה עגלה ערופה דכתיב (להלן כא, א) "כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה" וירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואינה נעשית עיר הנדחת דכתיב "עריד". וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואינה מטמא בנגעים דכתיב "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם" וירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואין מוציאין בה זיזים (כתב לעיל ברמז תקס"ד).

"אשר ה' אלהיך נתן לך", פרט לחוצה לארץ. לשבת שם. פרט לירושלים, שלא נתנה לבית דירה.

עשרה דברים נאמרו בירושלים, אין הבית חלוט בה שנתאמר (ויקרא כה, ל) "לצמיתות לקו(ו)נה" וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואינה מביאה עגלה ערופה דכתיב (להלן כא, א) "כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה" וירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואינה נעשית עיר הנדחת דכתיב "עריד". וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואינה מטמא בנגעים דכתיב (ויקרא יד, לד) "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם" וירושלים לא נתחלקה לשבטים, ואין מוציאין בה זיזים (כתב לעיל ברמז תקס"ד).

אנשי עיר הנדחת אין להן חלק לעולם הבא, שנתאמר "יצאו אנשים בני בליעל מקרבך". ואינן נהרגין עד שיהו מדיחיה מאותה העיר ומאותו השבט ועד שידיחו רבה ועד שידיחוה אנשים. הדיחוה נשים או קטנים

או שהדחו מעוטם או שהיו מדיחיה חוצה לה הרי אלו פִּיחִידִים וצָרִיכִים שְׁנֵי עֵדִים וְהִתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. זֶה חֹמֶר בִּפְיִחִידִים מִבְּמֵרְבִּים, שֶׁהִיחִידִים בְּסִקִּילָה [לְפִיכָּךְ מְמוּנָן פְּלֹט] וְהֵמֶרְבִּים בְּסִיף לְפִיכָּךְ מְמוּנָן אֲבָד שֶׁנֶּאֱמַר "הִכָּה תִּכָּה אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִיא לְפִי חֶרֶב". תָּנוּ רַבָּנָן "יֵצְאוּ", הֵן וְלֹא שְׁלוּחוֹן. אֲנָשִׁים. אֵין אֲנָשִׁים פְּחוֹת מִשָּׁנַיִם. דָּבָר אַחֵר "אֲנָשִׁים". וְלֹא נָשִׁים. [אֲנָשִׁים]. וְלֹא קֶטְנִים. בְּנֵי בְּלִיעֵל. בָּנִים שֶׁפָּרְקוּ עַל שְׁמַיִם מֵעַל צְנֹאֲרִיהֶם. מִקְרָבָּךְ. וְלֹא מִן הַסֶּפֶר. וַיִּדְיָחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי עִירָם. וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת. לֵאמֹר. שֶׁצָּרִיכִין שְׁנֵי עֵדִים וְהִתְרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. עַד שֶׁיִּדְחַ רַבָּה, הֵיכִי עֲבָדִינוּ. אָמַר עוֹלָא דְנִין וְסוֹקְלִין דְנִין וְסוֹקְלִין. וְרִישׁ לְקִישׁ אָמַר מִרְבִּין לְהֵן בְּתֵי דִנִין וּמְעִינִין בְּדִינֵיהֶן וּמְסָקִין לְהֵן לְבֵית דִין הַגָּדוֹל וְגַמְרֵי לְהֵן לְדִינֵיהֶן וְקֶטְלֵי לְהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא" וְגוֹ' אִישׁ וְאִשָּׁה אַתָּה מוֹצִיא לְשַׁעֲרֶיךָ וְאִי אַתָּה מוֹצִיא כָּל הָעִיר לְשַׁעֲרֶיךָ. תָּנוּ רַבָּנָן הַחֲמֻרָת וְהַגְּמֻלָּת (וְהַסְּפָנָת) הָעוֹבְרָת מִמְּקוֹם לְמְקוֹם מִצִּילִין אוֹתָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּדְיָחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי עִירָם" וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת. מִדִּיחֵי עִיר הַנִּדְחָת בְּסִקִּילָה. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר בְּחֻנֵּךְ. מֵאִי טַעֲמָא דְרַבָּנָן. גַּמְרֵי הַדְּחָה הַדְּחָה מִמַּסִּית אוֹ מִנְבִּיא שְׁהַדִּיתָ. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן גָּמַר הַדְּחָה הַדְּחָה מִנְבִּיא. וְלִגְמַר מִמַּסִּית דְנִין מַסִּית דְרַבִּים, מִמַּסִּית דְרַבִּים וְאֵין דְנִין מַסִּית רַבִּים מִמַּסִּית יָחִיד. אֲדַרְבָּה, דְנִין הַדְּיוּט מִהַדְּיוּט וְאֵין דְנִין הַדְּיוּט מִנְבִּיא. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן, כִּינּוּן שְׁהַדִּיתָ אֵין לָךְ הַדְּיוּט גָּדוֹל מִזֶּה.

רמז תתפח "וְדַרְשֵׁת וְחֻקְרָת וְשִׂאלָתָ", הֵיוּ בּוֹדְקִין אוֹתָן בְּשִׁבְעַת חֻקִּירוֹת, בְּאִיזוֹ שָׁבוּעַ בְּאִיזוֹ שָׁנָה בְּאִיזוֹ חֹדֶשׁ בְּכַמָּה בְּחֹדֶשׁ בְּאִיזוֹ יוֹם בְּאִיזוֹ שְׁעָה בְּאִיזוֹ מְקוֹם. מִנְהַנֵּי מַלִּי. אָמַר רַב יְהוּדָה דִּאֲמַר קָרָא וְדַרְשֵׁת וְחֻקְרָת וְשִׂאלָתָ הֵיטִיב, וְאוֹמֵר (לְהַלּוֹ יו, ד) "וְהִגַּד לָךְ וְשִׁמְעֵת וְדַרְשֵׁת הֵיטִיב", וְאוֹמֵר "וְדַרְשׁוּ הַשְּׁפָטִים הֵיטִיב". וְאִימָא חֲדָא חֲדָא כְּדַכְתִּיבָא דְאִם כֹּן לִיכְתִּבִּינְהוּ (כ) חֲדָא. כִּינּוּן דְכֻלְהוּ בְּהַדְּדֵי כְּתִיבָא מִהַדְּדֵי יְלָפִי, וְכִינּוּן דְיִלְפִי מִהַדְּדֵי כְּמֵאן דְכְּתִיבּוּן כְּחֲדָא דְמִי. וְהָא לָא דְמִינִין לְהַדְּדֵי, עִיר הַנִּדְחָת לְהַנְדֹּף תַּרְתֵּי לָא דְמִינִין שְׁכּוֹן מְמוּנָן פְּלֹט, עֲבוּדַת אֱלִילִים לְהַנְדֹּף תַּרְתֵּי לָא דְמִינִין שְׁכּוֹן בְּסִיף, עֵדִים זוֹמְמִין לְהַנְדֹּף תַּרְתֵּי לָא דְמִינִין שְׁכּוֹן צָרִיכִין הִתְרָאָה. בְּהֵיטִב הֵיטִב יְלָפִינוּ מִהַדְּדֵי, [וּגְזֵרָה שׁוּה] מִפְּנֵה, דְאִי לָא מִפְּנֵה אִיכָּא לְמִיפְרָךְ. לְאִי אֲפִנוּיִי מִפְּנֵי. מִדְּהוּה לִיה לְמִיכְתֵּב "וְדַרְשׁוּ וְחֻקְרוּ" וְשִׁנֵּי קָרָא בְּדַבּוּרִיהָ בְּהֵיטִב שְׁמַע (מו)נָה לְאֲפִנוּיִי. וְאֲפִתֵי מִפְּנֵה מִצַּד אֶחָד הוּא, בְּשִׁלְמָא הַנְדֹּף תַּרְתֵּי מִפְּנֵה הוּא מְשׁוּם דְהוּה לִיה לְמִיכְתֵּב, אֶלָּא עִיר הַנִּדְחָת מֵאִי הוּה

ליה למיכתב, הא כתיבא בלהו. התם נמי אפנויי מפני, מדתהו ליה למיכתב דר(ו)ש תדרש או חק(ו)ר תחקר ושני קרא בדבוריה בהיטב, שמע מו(ו)נה לאפנויי. ואתו נחנקים בקל וחמר מנסקליו ומנהרגיו, ואתו נשרפין בקל וחמר מנסקליו. הניחא לרבנו, דאמרי סקילה חמורה, אלא לרבי שמעון דאמר שרפה חמורה מאי איכא למימר. אלא אמר רבי יהודה, והנה אמת נכון הדבר, הרי חד סרי, שבע לשבע חקירות, [דל] תלת לגזרה שוה פשו להו חדא, לרבי שמעון לאתויי הנשרפין, לרבנו מלתא דאתנא בקל וחמר טרח וכתב לה קרא.

"בדיקות מנין". תלמוד לומר "והנה אמת נכון הדבר". אם סופנו לרבות בדיקות מה תלמוד לומר חקירות. אמר אחד איני יודע עדותן בטלה, בדיקות אמר אחד איני יודע ואפלו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קימת. אחד חקירות ואחד בדיקות, בזמן שמכחישות זו את זו עדותן בטלה. והנה אמת נכון הדבר וגו'. (לא לרבות גרים ועבדים משחררים.

"הכה תכה את ישבי העיר ההיא", ולא ישבי עיר אחרת. מכאן אמרו, החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום הרי אלו מצילין אותה. לפי חרב. לתוך פיה של חרב, שלא תנולם.

החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום ולנה בתוכה, מחרימין אותם שנאמר "החרם אתה ואת כל אשר בה". מכאן אמרו, נכסי צדיקים שבתוכה אובדיו ושבוצה לה פליטיו, ושל רשעים בין שבתוכה בין שבוצה לה אובדיו. החרם אתה. פרט לנכסי צדיקים שבוצה לה ואת כל אשר בה. לרבות נכסי צדיקים שבתוכה.

"ואת בהמתה". ולא בהמת (עיר אחרת) [הקדש].

יז "ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה". אין לך רחוב, אינה נעשית עיר הנדחת, דברי רבי שמעאל. רבי עקיבא אומר, אין לה רחוב עושין לה רחוב, הנה רחובה חוצה לה כונסין אותה לתוכה שנאמר "אל תוך רחבה".

כמאן אזלא הא דתנא עיר הנדחת לא היתה ולא עתיד להיות, ולמה נכתבה, דרש וקבל שכר, כמאן, כרבי אליעזר, דאמר כל עיר שיש בה אפלו

מְזוּזָה אַחַת אֵינָה נַעֲשִׂית עִיר הַנִּדְחָת, דְּאָמַר קָרָא וְאֵת כָּל שְׁלָלָה תִּקְבָּץ אֶל תוֹךְ רְחֻבָּהּ וְשִׁרְפֶתָּ בָּאֵשׁ וְכִינּוֹן דְּאִיכָּא מְזוּזָה לָא אַפְשָׁר, דְּכַתְּיב (לעיל יב, ד) "לֹא- תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם". אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, אֲנִי רְאִיתִיהּ וַיִּשְׁבַּתִּי עַל תַּלְתָּהּ.

"וְשִׁרְפֶתָּ בָּאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֵת כָּל שְׁלָלָה". שְׁלָלָה וְלֹא שְׁלַל שְׁמִים. מִכָּאן אָמְרוּ, הַהִקְדָּשׁוֹת שְׁפָהּ יִפְדּוּ וְתַרְוִימוֹת יִרְקְבוּ, מַעֲשֵׂר שְׁנֵי וְכַתְּבֵי הַקֹּדֶשׁ יִגְנְזוּ מִתְּנִיתֵינוּ דְלָא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאָמַר כָּל עִיר שְׂיֵשׁ בָּהּ אֶפְלוּ מְזוּזָה וְכוּ'. שְׁלָלָה. וְלֹא שְׁלַל שְׁמִים. כָּל שְׁלָלָה. לְרַבּוֹת נִכְסֵי רְשָׁעִים שְׁבַחוּצָה לָהּ. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תוֹרָה נִכְסֵי [צַדִּיקִים] שְׁבַתוּכָה יֵאבְדוּ, מִי גָרַם לָהֶם שְׂיָדוּרוֹ בְּתוֹכָהּ, מְמוֹנָן, לְפִיכָד מְמוֹנָן אָבָד. אָמַר מַר וְאֵת כָּל- שְׁלָלָה תִּקְבָּץ, לְרַבּוֹת נִכְסֵי רְשָׁעִים שְׁבַחוּצָה לָהּ. אָמַר רַב חֲסִידָא, וּבְנִקְבָּצִין לְתוֹכָהּ. כָּלִיל לַה' אֱלֹהֵיךָ. רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר, אִם אֶתָּה עוֹשֶׂה דִין בְּעִיר הַנִּדְחָת מַעֲלָה אֲנִי עֹלֵךְ כְּאֵלוֹ אֶתָּה מַעֲלָה עוֹלָה וְכָלִיל לְפָנָי. וְהִיתָה תַּל עוֹלָם. לֹא תַעֲשֶׂה אֶפְלוּ גְנוֹת וּפְרִדְסִין, דְּבַרִּי רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אֹמֵר, לְכַמּוֹת שְׁהִיתָה אֵינָה נִבְגֵית, אֲבָל נַעֲשִׂית גְנוֹת וּפְרִדְסִין.

[הִכָּה תִּכָּה אֵת (כָּל) יִשְׁבֵי הָעִיר הַהִיא", מִכָּאן אָמְרוּ, [אִין] מְקִימִין אֵת הַסְּפָלִין. אֲבָא חֲנַן אֹמֵר, (לְהַלּוֹן כַּד, טז) "לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל בְּנֵים", בְּעִיר הַנִּדְחָת הַכְּתוּב מְדַבֵּר. תִּקְבָּץ וְגו' וְשִׁרְפֶתָּ. מִכָּאן אָמְרוּ, אֵילָנוֹת הַמְּחַבְּרִין מִתְּרִין, תְּלוּשִׁין אֲסוּרִין, בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמַעְרוֹת [מִתְּרִין], וְכַתְּבֵי הַקֹּדֶשׁ מִתְּרִין שְׁנַאֲמַר "שְׁלָלָה" וְלֹא שְׁלַל שְׁמִים דְּבַר אַחַר וְלֹא שְׁלַל שְׁמִים. הַהִקְדָּשׁוֹת וְכַתְּבֵי הַקֹּדֶשׁ יִגְנְזוּ].

"כָּלִיל לַה' אֱלֹהֵיךָ", וְכֵן הוּא אֹמֵר "וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ וְגו' אֶרֶוֹר הָאִישׁ וְגו' אֲשֶׁר יָקוּם וּבְנֶה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ". וְכִי אִין אֲנִי יוֹדְעִין שְׁיָרִיחוֹ שְׁמָה, אֶלָּא שְׁלֵא יִבְנֶה אוֹתָהּ וַיִּקְרָאוּ שְׁמָהּ כְּעִיר אַחֲרַת וְשְׁלֵא יִבְנוּ עִיר אַחֲרַת וַיִּקְרָאוּ שְׁמָהּ יְרִיחוֹ. וְכֵן הוּא אֹמֵר (מ"א טז, לד) "בְּנֶה חֵיאל בֵּית הַאֱלִי אֶת- [יְרִיחוֹ] בְּאֲבִירָם בְּכוֹ(ו)רוֹ יִסְדָּהּ וְגו'. יְכוּל שׁוֹגֵג. תִּלְמוּד ל״מ (שם) "כְּדַבֵּר ה' אֲשֶׁר דְּבַר בְּיַד (עֲבָדוֹ) יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן", אָמַר מַעֲתָה מְזִיד הָיָה.

יח "וְלֹא יִדְבַק בְּיָדָךְ מְאוּמָה מִן הַחֲרָם", שְׁכַל זְמַן שְׁהִרְשָׁעִים בְּעוֹלָם חֲרוֹן אַף בְּעוֹלָם, אָבָדוּ רְשָׁעִים מִן הָעוֹלָם נִסְתַּלַּק חֲרוֹן אַף מִן הָעוֹלָם, רְשָׁע בָּא לְעוֹלָם רָעָה בָּאָה לְעוֹלָם שְׁנַאֲמַר (מִשְׁלֵי יח, ג) "בְּבוֹא רְשָׁע בָּא גַם בּוֹז",

אָבד רָשַׁע מִן הָעוֹלָם טוֹבָה בָּאָה לְעוֹלָם שְׁנֵאֲמַר [וַיִּבְאָבוּ] דְּרָשָׁעִים רָנָה", צַדִּיק נִפְטָר מִן הָעוֹלָם רָעָה בָּאָה שְׁנֵאֲמַר (ישעיה נז, א) "הַצַּדִּיק אָבֵד וְאִין [איש] שָׁם עַל לֵב וְגוֹי כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק", צַדִּיק בָּא לְעוֹלָם טוֹבָה בָּאָה לְעוֹלָם שְׁנֵאֲמַר "זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂי(נו)נו".

"וְלֹא יִדְבֵק בְּיַדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֶרֶם", מִכָּאן אָמְרוּ, נָטַל מִקָּל אוֹ (מִלְגָּז) [מִזְלָג] אוֹ כִרְכָר אוֹ שְׂרָבִיט, כִּלְוֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, מַה יַעֲשֶׂה לָהֶן, יוֹלִיכֶם (הַנָּאָה) לַיָּם הַמְּלַח. כִּלְלוּ שֶׁל דָּבָר, כֹּל הַנְּהַנָּה מְאֻלָּלִים יוֹלִיף הַנָּאָה לַיָּם הַמְּלַח. לְמַעַן יָשׁוּב ה' מִחֶרֶן אָפּוֹ. כֹּל זְמַן שְׁאֻלָּלִים בְּעוֹלָם חֶרֶן אֶף בְּעוֹלָם, נִסְתַּלְקוּ אֻלָּלִים מִן הָעוֹלָם נִסְתַּלְקוּ חֶרֶן אֶף מִן הָעוֹלָם.

אָמַר רַב (אֲשֵׁי בַר אֲבִין) [אַחַדְבוּי] אָמַר רַב, הַמְּקַדֵּשׁ בְּפָרֶשׁ שׁוֹר הַנִּסְקָל, מְקַדֵּשֶׁת, בְּפָרֶשׁ עֲגָלֵי עֲבוּדַת אֻלָּלִים, אֵינָה מְקַדֵּשֶׁת אֵיבָעִית אֵימָא סְבָרָא, אֵיבָעִית אֵימָא קָרָא. אֵיבָעִית אֵימָא סְבָרָא, גַּבֵּי עֲגָלֵי עֲבוּדַת אֻלָּלִים נִיחָא לִיה בְּנִפְחִיָּה [אַבְל] גַּבֵּי שׁוֹר הַנִּסְקָל לֹא נִיחָא לִיה בְּנִפְחִיָּה. אֵיבָעִית אֵימָא קָרָא, הָכָא כְּתִיב לֹא יִדְבֵק בְּיַדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֶרֶם, הֵתֵם כְּתִיב בֵּיה (שְׁמוֹת כֹּא, כח) "סְקוּל יִסְקָל הַשׁוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת בְּשָׂרוֹ", בְּשָׂרוֹ אָסוּר, הָא פְּרָשׁוּ מִתָּר.

תַּנּוּ הֵתֵם מְצָא כְּלָים וְעֲלִיָּהֶם צוּרַת חֲמָה צוּרַת לְבָנָה צוּרַת דְּרָקוֹן יוֹלִיכֶם לַיָּם הַמְּלַח, רַבֵּי יוֹסִי אוֹמַר, שׁוֹחֵק וְזוֹרָה לְרוּחַ אוֹ מִטִּיל לַיָּם. אָמְרוּ לוֹ, אֶף הוּא נַעֲשֶׂה זָבֵל וְנֵאֲמַר "וְלֹא יִדְבֵק בְּיַדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֶרֶם". תַּנּוּ אָמַר לָהֶם רַבֵּי יוֹסִי, הֲרִי הוּא אוֹמַר (לעיל ט, כא) "וְאֵת חֲטָאתְכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם אֶת הָעֲגָלִים וְגוֹי. אָמְרוּ לוֹ, מִשָּׁם רָאָה, הֲרִי הוּא אוֹמַר "וַיִּזְרַע עַל הַמַּיִם" לֹא נִתְכַּוֵּן מִשָּׁה אֶלָּא לְבוּדְקוֹן כְּסוּטוֹת. אָמַר לָהֶן, הֲרִי הוּא אוֹמַר (מ"ב יח, ד) "וְכִתַּת נְחֹשׁ הַנְּחֻשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה". אָמְרוּ לוֹ, מִשָּׁם רָאָה, הֲרִי הוּא אוֹמַר "וַיֵּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף", מִשָּׁלָף, וְאִין אָדָם אוֹסֵר דְּבָר שְׂאִינוּ שָׁלוֹ. וּבְדִין הוּא דְּכַתּוּבֵי נִמְי לֹא הוּא צָרִיף אֶלָּא כִּיּוֹן דְּחִזָּא חִזְקִיָּה דְּקָא טָעוּ יִשְׂרָאֵל אֲבַתְרִיָּה עֲמַד וְכַתְּתוּ.

שָׂאֵל פְּרוֹקְלוֹס בֶּן פְּלוֹסְפוֹס אֶת רַבִּין גַּמְלִיאֵל בְּעַכּוֹ כְּשֶׁהָיָה רוּחַץ בְּמִרְחָץ שֶׁל אֶפְרוֹדִיטִי, אָמַר, כְּתוּב בְּתוֹרַתְכֶם לֹא יִדְבֵק בְּיַדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֶרֶם, לָמָּה אֲתָה רוּחַץ בְּמִרְחָץ שֶׁל אֶפְרוֹדִיטִי. אָמַר לוֹ, אִין מְשִׁיבִין בְּמִרְחָץ. לְאַחַר שְׂיָצָא אָמַר לוֹ, אֲנִי לֹא בָּאתִי בְּגִבּוּלָה, הִיא בָּאָה בְּגִבּוּלֵי, אִין

אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא אפרודיטי נאה למרחץ. דבר אחר, אם נותנין לה ממון הרבה [אין] אתה נכנס לבית אלילים שלך ערם ובעל קרי ומשתין לפניך, וזו עומדת על פי הביב וכל אדם משתין לפניך, ולא נאמר אלא "אלהיהם" את שנוהג בו לשם אלוה אסור ואת שאינו נוהג בו לשם אלוה מתר.

רמז תתפט "ונתן לה רחמים ורחמך", לה רחמים ולא לאחרים רחמים. ורחמך. מכאן רבן גמליאל בר רבי אומר, כל זמן שאתה מרחם על הבריות מרחמין עליך מן השמים, אין אתה מרחם על הבריות אין מרחמין עליך מן השמים. והרבה. כמה שנאמר (בראשית כו, ד) "והרפיתי את זרעך ככוכבי השמים". כאשר נשבע לאבותיך. הכל בזכות אבותיך.

שבתאי בר מרינוס איקלע לבבל, בעא מניהו עסקא ולא יהבו ליה, ומיזן נמי לא זנוהו. אומר, הני מערב רב קא אתו דכתיב "ונתן לה רחמים ורחמך", כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכל שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו.

כתיב (ש"ב כא, ב) "ויקרא המלך לגבעוניים ויאמר אליהם, והגבעוניים לא מבני ישראל המה". דוד גזר עליהן, אמר דוד, שלשה סימנין יש באמה זו רחמנין ובישנין וגומלי חסדים, רחמנין, ונתן לה רחמים, בישנין, דכתיב "בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו", גומלי חסדים, דכתיב (בראשית יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו', כל מי שיש בו שלשה סימנין הללו ראוי להדבק באמה זו וכל מי שאין בו שלשה סימנין הללו אין ראוי להדבק באמה זו.

יט רמז תתצ "כי תשמע בקול ה'", מכאן אמרו, התחיל אדם לשמע קמעה סופו לשמע הרבה. לשמר את כל מצותיו אשר אנכי מצוה היום. שתהא מצוה קלה חביבה עליך כמצוה חמורה. לעשות הישר בעיני ה'. זה שאמר רבי ישמעאל הישר בעיני שמים.

א-ב "בנים אתם", (כתוב ברמז תתמ"א).

ראה שחבב הקדוש ברוך הוא את ישראל יותר ממלאכי השרת, כיצד, נקראו העליונים מלאכים ונקראו ישראל מלאכים שנאמר "ברכו ה' מלאכיו", קרא לעליונים קדישין שנאמר (דניאל ד, יד) "ומאמר קדישין שאינו לתא" וישראל קדושים (ויקרא יט, ב) "ואמרת אליהם קדושים תהיו", ומי חביב יותר, מי שהקדוש ברוך הוא ביניהם שנאמר "אלהים נצב בעדת אל", נקראו העליונים עומדים שנאמר (ישעיה ו, ב) "שרפים עומדים מפעל לו" וישראל נקראו עומדים שנאמר (להלן כט, ט) "אתם נצבים היום", ומי חביב יותר, מי שהקדוש ברוך הוא משבח עמידתו שנאמר (ישעיה סו, כב) "כי יעמד זרעכם ושמכם" וכתוב "זאת קומתך דמתה לתמר", נקראו העליונים אלהים (בראשית ו, ב) "ויקראו בני האלהים את בנות" האדם וישראל נקראו אלהים "אני אמרתי אלהים אתם", נקראו העליונים בנים (שם פט, ז) "ידמה לה' בבני אלים" וישראל נקראו בנים (שמות ד, כב) "בני בכורי ישראל", ומי חביב יותר מישראל שהן עמוסין מן הקדוש ברוך הוא שנאמר "העמנוסים מני-בטן" ואומר בנים אתם לה' אלהיכם. זה שאמר הכתוב (תהלים ב, ז) "אספרה אל חק ה' אומר אלי בני-אתה", אתה מוצא בשעה שהיו ישראל במדבר היו מעטפין בענני כבוד ובעמוד האש, והיו אמות העולם נבהלין מי הן אלו שכל מעשיהם באש (שה"ש ג, ו) "מי זאת עוולה מן המדבר כתימרות עשן", והקדוש ברוך הוא משיבן (שם) "מקטרת מר ולבונה" וגו' יש להן יתדות טובות להתלות עליהן, יש להן זכות אבות. "מקטרת מר". מה עסקו של מר זה, אינו מודיע ריחו הטוב אלא באש, אף אברהם אימתי הודיע מעשים הטובים, כשירד לכבשן האש. "ולבונה". זה יצחק, מה לבונה זו נתנת על גבי המזבח שנאמר "ונתן עליה לבונה" אף יצחק נתקרב על גבי המזבח. (שה"ש שם) "מכל אבקת רוכל". זה יעקב, מה עסקה של אבקת רוכל, יש בה כל דבר ואינה חסרה כלום אף יעקב לא היה חסר כלום, כהנים עמדו ממנו לויים עמדו מלכים עמדו ממנו נביאים עמדו ממנו. אמר רבי יודן בר רבי שלום, אם כן יאמר מכל קפת רוכל", מהו "אבקת", לשון "ויאבק איש עמו". אמר דוד (למה) (תהלים ב, ז) [ה'] אמר אלי בני אתה", אתה מוצא כתוב (לעיל ד, כד) "כי ה' אלהיך אש אכלה" לפיכך אף ישראל

כָּל מַעֲשֵׂיהֶן בָּאֵשׁ, שֶׁהֵן בָּנִים שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

רמז תתצא "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם", רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם, בְּזִמְנֵן שְׂאֵתֶם נוֹהֲגִין מִנְהַג בָּנִים. רַבִּי מֵאִיר אָמַר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ קְרוִיִין בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר "בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה" וְאָמַר (להלן לב, כ) "בָּנִים לֹא אֲמוּן בָּם" וְאָמַר (ישעיה א, ד) "זָרַע מְרַעִים בָּנִים מִשְׁחִיתִים" וְאָמַר (הושע ב, א) "וְהָיָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יֵאמָר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֵאמָר לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי". מֵאִי וְאָמַר. וְכִי תִימָא בָּנִים סְכָלִים הוּא דְמִיקְרוּ בְּנֵי, לִית בְּהוּ הִימְנוּתָא לֹא מִיקְרוּ בְּנֵי, תְלָמוּד לֹמַר "בָּנִים לֹא אֲמוּן בָּם", וְכִי תִימָא כִּי לִית בְּהוּ הִימְנוּתָא הוּא דְמִיקְרוּ בְּנֵי כִּי פְלַחִי לְאֱלִילִים לֹא מִיקְרוּ בְּנֵי, תְלָמוּד לֹמַר "בָּנִים מִשְׁחִיתִים", וְכִי תִימָא לְבָנִים מִשְׁחִיתִים הוּא דְמִיקְרוּ בְּנֵי מַעְלוּ לֹא מִיקְרוּ, תְלָמוּד לֹמַר "בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יֵאמָר לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֵאמָר לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי".

"לֹא תִתְגַּדְדוּ", אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לֹא תִצְעְרוּ עֲצָמְכֶם עַל מֵת כְּשֶׁם שֶׁהַעֲבָדֵי אֱלִילִים עוֹשִׂין, כְּשֶׁיִּמּוֹת לָהֶן מֵת הֵן מְסָרְטִין אֶת גּוֹפָן וּמִצְעָרִין אֶת עֲצָמוֹן. רְאֵה הֵיאָךְ חֲבַב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא מִצְוָה אוֹתָן שֶׁלֹּא יִצְעְרוּ עֲצָמוֹן וְיִטְלוּ שָׂכָר. אָמַר רַבִּי תַנְחוּם בַּר חֲנִילָאִי, כְּתִיב "חֲכֹו מִמֵּתִיקִים" יֵשׁ חֵידָּ מְתוּק מִשָּׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְזַהֵר יִשְׂרָאֵל עַל שְׂקָצִים וְרִמְשִׁים שֶׁלֹּא יֵאָכְלוּ וְנוֹתֵן לָהֶם שָׂכָר, יֵשׁ חֵידָּ מְתוּק מְזָה, וְכֵן הָדֵם מֵאָכְל לְכַלְבִּים וְאָסֵר לְיִשְׂרָאֵל (ויקרא יז, יב) "לֹא תֹאכַל דָּם" טַל שָׂכָר, אֵף כָּאֵן מְזַהֵר לֹא תִתְגַּדְדוּ, שֶׁלֹּא יִצְעְרוּ עֲצָמוֹן וְיִטְלוּ שָׂכָר. דְּבַר אַחַר "לֹא תִתְגַּדְדוּ", לֹא תִשְׁיִמוּ אֲגָדוֹת אֲגָדוֹת וְתִהְיוּ חֲלוּקִין אֵלוּ עַל אֵלוּ, שֶׁלֹּא תִשְׁיִמוּ קִרְחָה בְּכֶם כְּשֶׁם שֶׁעָשָׂה קִרְחָה לְיִשְׂרָאֵל וְעָשָׂאָן אֲגָדוֹת אֲגָדוֹת וְעָשָׂה קִרְחָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְלְעוּ עִמּוֹ בְּנֵי אָדָם הַרְבֵּה, רְאֵה חֲבַב שֶׁחֲבַב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי, רְאֵה בְּכֶמָה לְשׁוֹנוֹת חֲבָבֵן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, קָרָא אוֹתָן בָּנִים וְחִזַּר וְקָרָא אוֹתָם עִם קְדוֹשׁ בְּפִרְשָׁה זוֹ, וְשִׁלְשָׁה פְעָמִים יַחַד שָׁמוּ עֲלֵיהֶן בְּפִרְשָׁה זוֹ. בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתֶּם לַה' וּבָךְ בַּחַר ה' אֱלֹהֵיךְ. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּעוֹלָם הִזָּה בַּחֲרַתִּי בְּכֶם וְיַחֲדַתִּי שְׁמִי עֲלֵיכֶם, לְעֵתִיד לְבוֹא אֲנִי בְּכַבּוּדִי מִתְהַלֵּךְ בֵּינֵיכֶם, "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם" וְגו'.

תִּנּוּן הַתָּם מְגַלֶּה נִקְרָאת בְּיַיבּ בְּיַיג בְּיַיִד בְּטַיִו. אָמַר לִיה רִישׁ לְקִישׁ
לְרַבִּי יוֹחָנָן, קָרִי כָּאֵן לֹא תִתְגַּדְדוּ לֹא תַעֲשׂוּ אַגְדוֹת אַגְדוֹת. הָאִי לֹא
תִתְגַּדְדוּ מִיַּבְעֵי לִיה לְגוּפִיה דְאָמַר רַחֲמֵנָא לֹא תַעֲשׂוּ חֲבוּרָה עַל מַת. אִם כֹּן
לִיכְתוּב קָרָא לֹא תִגּוּדְדוּ, מֵאִי לֹא תִתְגַּדְדוּ שְׁמַע מִ(ו)נָה לְהִכָּא הוּא דְאָתָא.
וְאִימָא פְּלִיה לְהִכִּי הוּא דְאָתָא. אִם כֹּן לִיכְתוּב קָרָא לֹא תִגְדוּ, מֵאִי לֹא
תִתְגַּדְדוּ, שְׁמַע מִ(ו)נָה תִרְתִּי. כִּי אֲמַרִּינָן לֹא תִתְגַּדְדוּ כְּגוֹן בֵּית דִּין אֶחָד בְּעִיר
אַחַת, פְּלַג מוֹדִים כְּדַבְּרֵי בֵּית שְׁמַאי וּפְלַג מוֹדִים כְּדַבְּרֵי בֵּית הֵלֵל, אָבַל שְׁנֵי
בְּתֵי דִינִין בְּעִיר אַחַת לִית לָן בָּהּ.

"לֹא תִתְגַּדְדוּ", לֹא תַעֲשׂוּ אַגְדוֹת אַגְדוֹת אֶלָּא הָיוּ כְּלַכֶּם אַגְדָּה אַחַת. וְכֹן
הוּא אוֹמַר (עֲמוֹס ט, ו) "הַבּוֹנֶה בְּשָׁמַיִם מַעֲלוֹתַיִו וְאֶגְדְּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה".
דְּבַר אַחַר "לֹא תִתְגַּדְדוּ". כְּדַרְךָ שְׁאַחֲרִים עוֹשִׂין שְׁנַאֲמַר (מ"א יח, כח)
"וַיִּתְגַּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטִים".

אִיסֵי תַנִּי, בְּבַל יִקְרָחוּ קְרָחָה נְשִׁים פְּטוּרוֹת. מֵאִי טַעֲמָא דְאִיסֵי דְרִישׁ הִכִּי
"בְּנִים" וְלֹא בְנוֹת לְקְרָחָה, אוֹ אֵינּוּ אֶלָּא לְגַדִּידָה, כְּשֶׁהוּא אוֹמַר "כִּי עַם
קְדוֹשׁ אַתָּה" וְגו' הִרִי גְדִידָה אֲמוּרָה, מָה אֲנִי מְקַיֵּם "בְּנִים" וְלֹא בְנוֹת,
לְקְרָחָה. וּמָה רְאִיתָ. מְרַבָּה אֲנִי אֶת הַגְּדִידָה שֶׁיִּשְׁנָה בְּמִקּוֹם שְׁעַר וְשֶׁלֹּא
בְּמִקּוֹם שְׁעַר, וּמוֹצִיא אֲנִי אֶת הַקְּרָחָה שְׁאִינָה אֶלָּא בְּמִקּוֹם שְׁעַר. וְאִימָא
בְּנִים וְלֹא בְנוֹת לְקְרָחָה וְלְגַדִּידָה, וְכִי כְּתִיב "עַם קְדוֹשׁ אַתָּה" בְּשָׂרִיטָה
הוּא דְכָתִיב. קִסְבַּר אִיסֵי שְׂרִיטָה וְגַדִּידָה אַחַת הִיא. אֲבֵיִי אָמַר, הִינּוּ
טַעֲמָא דְאִיסֵי, דְגָמַר קְרָחָה קְרָחָה מִבְּנֵי אַהֲרֹן, מָה לְהֵלֶן נְשִׁים פְּטוּרוֹת אֶף
כְּאֵן נְשִׁים פְּטוּרוֹת. רַבָּא אָמַר, הִינּוּ טַעֲמָא דְאִיסֵי, זְלִיף בֵּין עֵינֵיכֶם
מִתַּפְּלִין, מָה לְהֵלֶן נְשִׁים פְּטוּרוֹת אֶף כְּאֵן נְשִׁים פְּטוּרוֹת. וּבֵין לְרַבָּא וּבֵין
לְאֲבֵיִי, הָאִי בְנִים אַתֶּם לֵה' בְּזַמַּן שְׁאַתֶּם נוֹהֲגִין מִנְהַג בְּנִים וְכו'.

"וְלֹא תַשִּׂימוּ קְרָחָה בֵּין עֵינֵיכֶם", יְכוֹל לֹא יִהְיֶה חֲתֻבִים אֶלָּא עַל בֵּין הָעֵינִים
בְּלִבָּד, מִנִּין לְרַבּוֹת כֹּל הָרֵאשׁ תַּלְמוּד לּוֹמַר (וִיקְרָא כֹא, ה) "בְּרֵאשִׁים" לְרַבּוֹת
אֶת כֹּל הָרֵאשׁ. יְכוֹל הַפְּתִיחִים שְׂרַבָּה בְּהוֹן הַכְּתוּב מִצּוֹת יִתְרוֹת חֲתֻבִין עַל כֹּל
קְרָחָה וְקְרָחָה וְחֲתֻבִין עַל הָרֵאשׁ כְּבִין הָעֵינִים אָבַל יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא רַבָּה בְּהוֹן
הַכְּתוּב מִצּוֹת יִתְרוֹת לֹא יִהוּ חֲתֻבִין אֶלָּא אַחַת וְלֹא יִהוּ חֲתֻבִין אֶלָּא בֵּין
הָעֵינִים בְּלִבָּד. תַּלְמוּד לּוֹמַר "קְרָחָה קְרָחָה" לְגִזְרָה שְׁוָה, מָה קְרָחָה
הָאֲמוּרָה בְּפִתְחֵי חֲתֻבִים עַל כֹּל קְרָחָה וְקְרָחָה וְחֲתֻבִין עַל הָרֵאשׁ כְּבִין
הָעֵינִים אֶף קְרָחָה הָאֲמוּרָה בְּיִשְׂרָאֵל חֲתֻבִין עַל כֹּל קְרָחָה וְקְרָחָה וְחֲתֻבִין עַל

הראש כבין העינים, ומה קרחה האמור בישראל אין חיבין אלא על המת בלבד אף קרחה האמורה בכהנים אין חיבין אלא על המת (פתיב ברמז תרכ"ט).

רב המנונא מפקד לחבריא פקדון לנשיכון, כד הוון קיימין על מתניא לא לתלשון בשעריהון, שלא יבואו לידי קרחה.

(שנאמר) "כי עם קדוש אתה לה'", קדשה שהיא עליה היא גרמה לה. דבר אחר לא תגרם לעם אחר להיות קדוש, פיוצא בו. ובד בחר ה', (תהלים קלה, ד) "כי יעקב בחר לו יה". להיות לו לעם סגלה. (שם) "ישראל לסגלתו". דבר אחר "כי עם קדוש אתה לה' אלהיה". קדשת עצמה. ובד בחר ה' אלהיה להיות לו לעם סגלה מכל העמים. מלמד שכל אחד ואחד מישראל חביב לפני הקדוש ברוך הוא מכל עובדי אלילים. יכול אף מאבות הראשונים. תלמוד לומר "מכל העמים אשר על פני האדמה", אומר מעתה משלפניו ומשל אחריו ולא משל אבות הראשונים.

ג-ו "לא תאכל כל תועבה", אומר רב אסי, מנין לבשר בחלב שאסור באכילה, שנאמר "לא תאכל כל תועבה", כל שתעבתי לה הרי הוא בבל תאכל. אין לי אלא באכילה, בהנאה מנין. כדרבי אבהו, [נדאמר רבי אבהו] אמר רבי אלעזר כל מקום שנאמר 'לא תאכלי' לא תאכלי, 'לא יאכלי' אהד אסור אכילה ואהד אסור הנאה במשמע עד שיפרט לה הפתיב כדרך שפרט לה בבבלה לגר בנתינה ולנכרי במכירה וכו' (עין שם).

"וכל בהמה מפרסת פרסה [ושסעת שסע שתי פרסות], מעלת גרה". עד שיהו בה שלשה סימנין הללו אינה מתרת באכילה. אבא חנן משום רבי אליעזר אומר, השסועה, מין חיה. אומר רבי יאשיה, כל מקום שנאמר "צפור", בטהור הפתיב מדבר. אומר רבי יצחק, עוף טהור נקרא עוף ונקרא צפור, והטמא אינה נקרא אלא עוף לבדו.

"לא תאכל כל תועבה", רבי אליעזר אומר, מנין לצורם און הבכור ואוכל ממנה שהוא בלא תעשה. תלמוד לומר "לא תאכל כל תועבה". אחרים אומרים בפסולי המקדשים הפתיב מדבר, נאמר כאן תועבה ונאמר להלן "לא תזבח לה' אלהיה שור ושה וגו' כי תועבת" וגו', מה תועבה האמורה

להלן בפסולי המקדשין הכתוב מדבר אף תועבה האמורה כאן בפסולי המקדשין הכתוב מדבר.

"זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים איל וצב"י וגו', מלמד שחיה בכלל בהמה. מנין שאף בהמה בכלל חיה. תלמוד לומר (ויקרא יא, ב) "זאת החיה אשר תאכלו" וגו'. מלמד שחיה קרויה בהמה ובהמה קרויה חיה ומלמד שבהמה טמאה מרבה מבהמה טהורה, בכל מקום הכתוב פורט את המעט. ותאו, רבי יוסי אומר, תאו זה שור הבר.

"וכל בהמה מפרסת פרסה" וגו'. לפי שמצינו שרבה הכתוב טרפה פעין טרפות אף אני ארבה את הפסול פעין הפסולין, ואיזה, זה החורש בשור ובחמור ובמקדשין. תלמוד לומר "שור שה כשבים ושה עזים תאכלו". מרבה אני את אלו ועדין לא ארבה את הרובע ואת הנרבע, מקצה ונעבד ואתן ומחיר וכלאים (וטרפה) ויוצא דפן. תלמוד לומר "שור שה כשבים ושה עזים". מרבה אני את אלו ועדין לא ארבה את שנעברה בה עבירה על פי עד אחד או על פי הבעלים. תלמוד לומר "שור שה כשבים" וגו'. מרבה אני את אלו ועדין לא ארבה את שנעבדה בו עברה על פי שנים עדים ועדין לא נגמר דינו. תלמוד לומר "שור שה כשבים ושה עזים תאכלו". מרבה אני את אלו שגדלו בטהרה ועדין לא ארבה את ולד טרפה שינקה מן הכשרה. תלמוד לומר "בבהמה". מרבה אני את ולד טרפה שינקה מן הכשרה ועדין לא ארבה את ולד טרפה שינקה מבהמה טהורה עם הטמאה. תלמוד לומר "בבהמה". כל בהמה, בבהמה תאכלו. לרבות את השליא. יכול אפלו יצתה מקצתה. תלמוד לומר "אתה".

"אתה תאכלו", אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה. אין לי אלא בעשה, מנין אף בלא תעשה. תלמוד לומר "את הגמל ואת הארנבת ואת השפן... ואת החזיר... מבשרם לא תאכלו". אין לי אלא אלו בלבד, שאר בהמה [טמאה] מנין. ודין הוא, ומה אלו שיש בהן סימני טהרה הרי הם בלא תעשה שאר בהמה טמאה שאין בהן סימני טהרה אינו דין שיהו בלא תעשה על אכילתו, נמצאו הגמל והארנבת והשפן והחזיר מן הכתובין ושאר בהמה טמאה מקל וחמר, נמצאת מצות עשה שלחן מן הכתוב ומצות לא תעשה מקל וחמר.

אָמַר אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעַלֵי הַגֵּרָה וּמִמִּפְרִי־סֵי הַפְּרָסָה הַשְּׂסוּעָה", אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, וְכִי מִשָּׁה רַבֵּינוּ קִנְיָגִי הָיָה אוֹ בְּלִי־סֹטְרִי הָיָה, אָלֵא מִפְּאֹן תְּשׁוּבָה לְאוֹמְרִים אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם. אָמַר רַב חֲנָן בֶּר רַבָּא, הַשְּׂסוּעָה, בְּרִיָּה בְּפָנֵי עֲצֻמָּה הִיא, שְׂיֵשׁ לָהּ שְׁנֵי גִבּוֹן וְשְׁנֵי שְׁדָרְאוֹת. הַמִּפְּלֵת בְּרִיָּה שְׂיֵשׁ לָהּ שְׁנֵי גִבּוֹן וְשְׁנֵי שְׁדָרְאוֹת, רַב אָמַר בְּאַשָּׁה אֵינוֹ וְלֹד וּבְבַהֲמָה אֲסוּרָה בְּאַכִּילָה, וְשִׁמוּאֵל אָמַר בְּאַשָּׁה וְלֹד וּבְבַהֲמָה מִתֵּר בְּאַכִּילָה. וְקַמְפְּלָגִי בְּדָרַב חֲנָן בֶּר אֲבָא, דְּאָמַר הַשְּׂסוּעָה בְּרִיָּה שְׂיֵשׁ לָהּ שְׁנֵי גִבּוֹן וְשְׁנֵי שְׁדָרְאוֹת, רַב אָמַר בְּרִיָּה בְּעֵלְמָא לִיתָא וְכִי אֲגַמְרִיה רַחֲמָנָא לְמִשָּׁה בְּמַעֵי אִמָּה אֲגַמְרִיה, וְשִׁמוּאֵל אָמַר בְּרִיָּה בְּעֵלְמָא אִיתָא וְכִי אֲגַמְרִיה רַחֲמָנָא לְמִשָּׁה הִיכָא שְׂיֵצֵא לְאוּרִי הָעוֹלָם אָבֵל בְּמַעֵי אִמָּה שָׂרִי. אִיתִיבִיה רַב שִׁימִי בֶּר חִיָּא לְרַב, אֵיזְהוּ "גִּבּוֹן" הָאָמוֹר בְּתוֹרָה, כָּל שְׂיֵשׁ לוֹ שְׁנֵי גִבּוֹן וְשְׁנֵי שְׁדָרְאוֹת, [נְפִסוּל לְעַבּוּדָה, אֲלֵמָא דְחִיָּין]. אָמַר לִיה, שִׁימִי, אֶת שְׁשְׁדָרְתוֹ עֲקָמָה.

יא "כֹּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹאכְלוּ", לְרַבּוֹת הַמְּשַׁלַּחַת. וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ. לְרַבּוֹת אֶת הַשְּׁחוּטָה. וְאִיפּוּדְ אָנָּא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאֵי, לֹא מְצִינוּ בְּבַעֲלֵי חַיִּים שְׂאַסוּרִים. דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל תְּנָא (שֵׁם יֵד, ז) "וְשִׁלַּח עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה", כְּשָׂדֶה, מַה שָּׂדֶה מְתַרְתֵּת אֵף הָא נְמִי מְתַרְתֵּת. וְהֵאֵי שָׂדֶה מְבַעֵי לִיה לְכַדְתִּנְיָא "שָׂדֶה", שְׁלֵא יַעֲמַד בְּיָפוּ וְיִזְרַקְנָה לַיָּם, בְּגַבֵּת וְיִזְרַקְנָה לְמַדְבָּר, וְשְׁלֵא יַעֲמַד חוּץ לְעִיר וְיִזְרַקְנָה בְּתוֹדְ הָעִיר אָלֵא כָּל שְׁעוֹמַד בְּעִיר וְיִזְרַקְנָה חוּץ לְחוּמָה. וְאִידְ, אִם כֹּן לִיכְתוּב קָרָא "שָׂדֶה", מֵאֵי "הַשָּׂדֶה", שְׁמַע מוֹיָנָה תִּרְתִּי. רַבָּא אָמַר, לֹא אָמַרָה תּוֹרָה שְׁלַח לְתַקְלָה.

"הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעֲזֹנִיָּה", רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר, נֶאֱמַר כָּאן "נֶשֶׁר" וְנֶאֱמַר לְהַלֵּן (וַיִּקְרָא יָא, יג) "נֶשֶׁר", מַה נֶּשֶׁר הָאָמוֹר לְהַלֵּן עָשָׂה כָּל הָאָמוֹרִים עִם הַנֶּשֶׁר בְּבֵל תֶּאֱכִיל וּבֵל תֹּאכֵל אֵף נֶשֶׁר הָאָמוֹר כָּאן עָשָׂה כָּל הָאָמוֹרִים עִם הַנֶּשֶׁר בְּבֵל תֶּאֱכִיל וּבֵל תֹּאכֵל. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמַר, נֶאֱמַר כָּאן "אֵיָה" וְנֶאֱמַר לְהַלֵּן "אֵיָה", מַה אֵיָה הָאָמוֹרָה כָּאן עָשָׂה אֶת הַרְאָה מִיֵּן אֵיָה אֵף אֵיָה הָאָמוֹרָה לְהַלֵּן עָשָׂה אֶת הַרְאָה מִיֵּן אֵיָה. דְּבַר אַחַר "הַרְאָה", זֹ דָּיָה וְכָלָן מִיֵּן דָּיָה. אִיִּסִי כֹן יְהוּדָה אוֹמַר, יֵשׁ מַאָה עוֹפוֹת בְּמִזְרַח וְכָלָן מִיֵּן אֵיָה, אֵיָה דָּיָה רָאָה (שֵׁם) "דָּאָה", לָמָּה נֶשְׁנוּ בְּמִשְׁנָה תּוֹרָה, בְּבַהֲמָה מְפִנֵי הַשְּׂסוּעָה וּבְעוֹף מְפִנֵי הַרְאָה.

יד-כ ערב, זה עורב הגדול. ואת כל ערב. להביא עורב העמקי ועורב
הבא בראש יונים למינו. להביא את הזרזיר. כשהוא אומר למינהו,
להביא בן ההרחה, ואת בת היענה וגו'. מלמד שעוף טהור מרבה מעוף
טמא, בכל מקום הכתוב פורט את המעט. סימני בהמה וחייה נאמרו מן
התורה, סימני העוף לא נאמרו, ואמרו חכמים כל עוף דורס טמא שנאמר
"נשר" מה נשר מפרש אין לו זפק ואין לו אצבע יתרה ואין קרקבנו נקלף
ודורס ואוכל טמא אף כד כל פיוצא בו טמא, וכל שאין בו סימניו אלו
טהור. כל עוף טהור תאכלו. מצות עשה. וכל שרץ העוף טמא הוא לכם.
מצות לא תעשה. רבי שמעון אומר, כל עוף טהור תאכלו, אלו חגבים
טהורים, וכל שרץ העוף טמא הוא לכם, אלו חגבים טמאים.

כא-כב "לא תאכלו כל נבלה" וגו', אין לי אלא לגר בנתינה ולנכרי
במכירה, לגר במכירה מנין, תלמוד לומר "לגר אשר- בשעריך תתננה או
מכר", ולנכרי בנתינה מנין, תלמוד לומר "תתננה או מכר לנכרי", נמצא
אחד גר ואחד נכרי בין בנתינה בין במכירה, דברי רבי מאיר. רבי יהודה
אומר, דברים ככתבן, לגר בנתינה ולנכרי במכירה. מאי טעמא דרבי
יהודה. אי סלקא דעתך כדקאמר רבי מאיר לכתוב רחמנא לא תאכלו כל
נבלה לגר אשר בשעריך ולנכרי תתננה ואכלה ומכר, או למה לי, שמע
מוינה דברים ככתבן לגר בנתינה ולנכרי במכירה. ורבי מאיר אומר,
מיבעי ליה להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי. ורבי יהודה, ההוא לא
איצטרך קרא. סברא הוא, זה אתה מצוה עליו להחיותו וזה אי אתה
מצוה עליו להחיותו.

ומתנת חנם גופה תנאי היא, דתנאי לא תאכלו כל נבלה וגו', אין לי אלא
לגר בנתינה וכו'.

תנאי אחד נותן טעם לפגם ואחד נותן טעם לשבח אסור, דברי רבי מאיר
רבי שמעון אומר, לשבח אסור לפגם מתר. מאי טעמא דרבי מאיר. יליף
מגעולי נכרים, דנותן טעם לפגם הוא ואפלו הכי אסריה רחמנא הכא נמי
לא שניא. ואידך, (כדרב חינא בר הונא) (כדרב הונא בריה דרבי חינא) לא אסרה
תורה אלא קדרה בת יומא [דלאו לפגם הוא]. ואידך, קדרה בת יומא נמי
אי אפשר דלא פגמא פורתא. ורבי שמעון מאי טעמא. דתנאי לא תאכלו
כל נבלה לגר אשר- בשעריך, כל הראייה לגר קרויה נבלה וכו', ורבי מאיר,

ההיא למעוטי סרוחה מעיקרא. ורבי שמעון, סרוחה מעיקרא לא צריך קרא עפרא בעלמא היא.

אמר בר פדא, טמאה חמורה עד לגר, טמאה קלה עד לכלב. ורבי יוחנן אמר, אחת זו ואחת זו עד לכלב. מאי טעמא דבר פדא. דכתיב "לא תאכלו כל נבלה". לגר וגו', נבלה הראויה לגר קרויה נבלה ושאונה ראויה לגר אינה קרויה נבלה. ואידך, ההוא למעוטי סרוחה מעיקרא. ואידך, סרוחה מעיקרא לא צריכא קרא למעוטי, עפרא בעלמא היא.

"לא תאכלו כל נבלה". כל לרבות נבלת כוי וקסבר כוי בריה בפני עצמה הוא.

"לא תאכלו כל נבלה" וגו'. בשלמא לרבי מאיר דאמר אחד גר ואחד נכרי בין בנתינה בין במכירה, מדאיצטריך קרא למישרא [נבלה בהנאה] מפלל דכל אסורין שבתורה אסורין בין באכילה בין בהנאה, אלא לרבי יהודה דאמר לדברים ככתבן הוא דאתא הא כל אסורין שבתורה דאסירי בהנאה מנא ליה. נפקא ליה (שמות כב, ל) מ"לכלב תשלו(כו) ו(או)תו", אותו אתה משליך לכלב ואי אתה משליך לכלב כל אסורין שבתורה. ורבי מאיר, אותה אתה משליך לכלב ואי אתה משליך לכלב חליו שנסחטו בעזרה. ורבי יהודה, חליו שנסחטו בעזרה לאו דאורייתא.

"לא תאכלו כל נבלה", אין לי אלא נבלה, טרפה מנין. תלמוד לומר "נבלה כל נבלה" וגו'. רבי יהודה אומר, דברים ככתבן כו' (כדלעיל). כי עם קדוש אתה. דברים המתירין ואחרים נהגו בהו אסור אין אתה רשאי להתירן בפניהם. כי עם קדוש אתה. קדש את עצמך במתן לך. (כתוב ברמז רט"ו).

"לא תבשל גדי" (כתוב ברמז שני"ט).

רבי שמעון בן יוחאי אומר משום רבי שמעון, בשר בחלב אסור באכילה ומתן בהנאה, שנאמר "כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו" ולהלן הוא אומר "ואנשי קדש תהיון לי", מה להלן אסור באכילה ומתן בהנאה אף כאן אסור באכילה ומתן בהנאה.

רמז תתצב "עשר תעשר", מה פתיב למעלה מן הענין, לא- תאכלו כל נבלה, האוכל פרותיו טבלים כאוכל נבלות וטרפות, מה טעם, לא תאכלו

כל נבלה... עשר תעשר. האוכל פרותיו טבלים למעשר עני, חגיב מיתה. אמר רבי יצחק, בשלשה מקומות כתיב לא תבשל גדי, אחד לענינו ואחד לענין מעשרות ואחד לעניני תורה לענינו מה כתיב, (שמות כג, יט) "ראשית בכורי אדמתך [וגו' לא תבשל" וגו'], מה כתיב בתריה "הנה אנכי שלח מלאך לפניך", לענין תורה מה כתיב, (שם לד, כ) "ראשית בכורי אדמתך", מה כתיב בתריה, (שם, כז) "ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה", אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה עד דסנדלא ברגלך דרס כובא, מ"לא תבשל גדי בחלב אמו" "כתב לך את הדברים האלה", לענין מעשרות לא תאכלו כל נבלה וגו' לא תבשל גדי בחלב אמו, מה כתיב בתריה, עשר תעשר, אלא אמר הקדוש ברוך הוא אל תגרמו לי לבשל גדיים עד שהם במעי אמותיהן שאם אין אתם מוציאים מעשרותיכם כראוי רוח אחת של קדים אני שולח והיא שדפתו, כמה דאת אמר "ושדפה לפני קמה".

זה שאמר הכתוב (משלי כח, כח) "נבקהל להון איש רע עין" וגו', רבי לוי פתר קרא בזה שאינו מוציא מעשרותיו כראוי. [מעשה באדם אחד שהיה מוציא מעשרותיו כראוי] והיתה לו שדה עושה אלף מדות, והיה מוציא ממנה מאה מדות למעשר וממנה היה נזון כל ימיו וממנה מתפרנס כל ביתו. בשעת מיתתו קרא לבנו ואמר לו, בני, תן דעתך בשדה זו, כך [וכך מדות היא עושה, כך] וכך הייתי מוציא למעשר ממנה והייתי מוציא ממנה כל מזונותי כל ימי וממנה הייתי מתפרנס כל ימי. בשנה ראשונה עשתה אלף מדות והוציא ממנה מאה מדות למעשר, בשנה הכניס בה עין הרע והיה פוחת עשרה והיא פחתה מאה, וכן בשנה שלישית רביעית וחמישית פחת לה עשרה והיא פחתה מאה עד שעמדה על מעשרותיה. וכיון שידעו בו קרוביו לבשו לבנים ונתעטפו לבנים ונכנסו אצלו. אמר להם, מה באתם לשמוח, על אותו האיש שנדוהו. אמרו לו, חס ושלום, לא באנו אלא לשמוח עמך, לשעבר היית בעל הבית והקדוש ברוך הוא כהן, ועכשיו נעשית כהן והקדוש ברוך הוא בעל הבית. אמר רבי לוי, איפחית לה שנה מן שנה, שנה עליו עדנא. לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם עשר תעשר.

(תהלים לו, ג) "בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה" רבי חגי מסרס הדין קריא "בטח בה' ועשה טוב" עשה טוב ובטח בה'. משל לאגרונימוס שיצא לשער את המדות, וראה אותו אחד והיה מטמן לפניו. אמר לו, מה לך מטמן, עשה מדותיך בישר ואל תתגרא. הדין הוא דכתיב "בטח בה' ועשה טוב"

[נ]עשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה", עשה שכונה של ארץ, הוי זורע הוי נוטע, "ורעה אמונה" רעה אמונתו של אבות, כמה דאת אמר (שם קא, ו) "עיני בנאמני ארץ". רבי יהושע דסקנין בשם רבי לוי, בזכות שני דברים ישראל מתחטאים לפני המקום, בזכות שבת ובזכות מעשרות, בזכות שבת, כתיב "אם תשיב משבת רגלך", מה כתיב בתריה, (שם יד) "אז תתענג על ה'", ובזכות מעשרות דכתיב "ושמחת בכל הטוב" ואין טוב אלא תורה דכתיב (משלי ד, ב) "כי לקח טוב", לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר.

(שם ג, ט) "כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך" שאם היית נאה אל תהי פרוץ בעריות, שלא יאמרו הבריות איש פלוני נאה ואינו גדור מן הערוה, על שם "כבד את ה' מהונך". דבר אחר "כבד את ה' מהונך". שאם היה קולך ערב פרס על שמע ועבר לפני התבה. חיא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא היה קולו ערב, והיה בר קפרא אומר לו בני היה פרס את שמע והוי עובר לפני התבה על שם "כבד את ה' מהונך" ממה שחונך. דבר אחר "כבד את ה' מהונך". עביד מהונך עד דלא תעביד דלא בהונך.

מעשה באחד שהיה כוונס יין ושמן ולא היה מוציא מעשרותיו כראוי. מה עשה לו הקדוש ברוך הוא, הכניס בו רוח תנזית ונטל את המקל והתחיל משבר בחביות. גער בו בן ביתו מה עשה לו, נטל את המקל פצעו על ראשו, אמר ליה תחות דמסייע יתי את גער בי. אמר ליה, תן את המקל ואני משבר אף אני. נתן לו את המקל, והוה הוא מתבר חדא חדא והוא מתבר תרתי [תרתי]. ומי גרם לו, על ידי שלא היה מוציא מעשרותיו כראוי.

מעשה באדם אחד שנתן מעשרותיו כראוי והיתה לו שדה אחת. נתן הקדוש ברוך הוא בלבו ועשה אותה חציה זרע וחציה בית מקוה מים, ובאה שנת בצרת והיו מכריזין ואומרין סאה דחטין בסלע וסאה מים בתלת סלעין, והיה מכריז ואומר מאן בעי סאה דמיא דהיא עבדא תלת סאין דחטין, מי גרם לו, על ידי שהיה מוציא מעשרותיו כראוי, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר.

"לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים". חזקיה אמר, משפט רשעים בגיהנום שנים עשר חדש, ששה חדשים בחמה וששה חדשים בצנה, בתחלה הקדוש ברוך הוא מכניסן בגיהנום [והו] אומרים זוהי גיהנום

שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כֵּן הוּא מוֹצִיאָן לְשַׁלֵּג וְהוּן אוֹמְרִים זֹה הִיא צְנָה שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּתַחֲלָה הוּן אוֹמְרִים נוֹה וּבְסוּף הוּן אוֹמְרִים וּוי. הוּא שְׂדוּד אוֹמֵר (תהלים מ, ג) "וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שְׁאוֹן מְטִיט הַיָּוֹן", מֵאֵי "הַיָּוֹן", מִמְּקוֹם שְׁאוֹמְרִים הִי וַי. וְהִיכֹן הֵם מְשַׁלִּימִין נְפְשׁוֹתֵיהֶם. יְהוּדָה בֶּר רַבִּי אָמַר, בְּשַׁלֵּג. הִדָּא הוּא דְכָתִיב (שם סח, טו) "בְּפָרֶשׁ שְׂדֵי וְגו' תִּשְׁלַג", הַשַּׁלֵּג הִיא צְלָמוֹנָה שְׁלָהֶם. יְכוּל אָף יִשְׂרָאֵל כֵּן. תִּלְמוּד לּוֹמֵר (משלי לא, כא) "כִּי כָל בַּיְתָה לְבוּשׁ שָׁנִים", מִיָּלָה וּפְרִיעָה, צִיצִית וּתְפִלִּין, "הַעֲנֵק תַּעֲנִיק", (שם, י) "נָתַן תִּתֵּן", "פָּתַח תִּפְתַּח", עֲשֵׂר תַעֲשֵׂר.

(ישעיה כד, ה) "וְהָאֲרָץ חֲנֻפָה תַחַת יוֹשְׁבֵיהָ". אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵת סְבוּר מְחַנְפָּא לָהּ וְהִיא מְחַנְפָּא לָהּ, מְרָאָה לָהּ קָמָה וְאֵינָה מְרָאָה לָהּ גְדִישׁ, מְרָאָה לָהּ גְדִישׁ וְאֵינָה מְרָאָה לָהּ גֶרֶן, מְרָאָה לָהּ גֶרֶן וְאֵינָה מְרָאָה לָהּ עֲרָמָה, לָמָּה, (שם) "כִּי עָבְרוּ תוֹרוֹת חֲלָפוּ חֻק", שְׁעָבְרוּ שְׁתֵּי תוֹרוֹת, תוֹרָה שְׁבַכְתָּב וְתוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה, "חֲלָפוּ חֻק", חֲלָפוּ חֻקֹן שֶׁל מַעֲשָׂרוֹת, "הִפְרוּ בְרִית עוֹלָם", הִפְרוּ בְרִיתוֹ שֶׁל אָבוֹת, לְפִיכֹךְ מִשָּׁה מְזַהֵר אֵת יִשְׂרָאֵל עֲשֵׂר תַעֲשֵׂר.

(משלי ו, כ) "נִצַּר בְּנֵי מִצְוֹת אָבִיךָ וְאַל תִּטַּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ". אָמַר רַבִּי הוֹנָא, אָבוֹת הָרֵאשׁוֹנִים הִפְרִישׁוּ תְרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת, אֲבָרְהָם הִפְרִישׁ תְּרוּמָה גְדוּלָה שְׁנַאָמַר שְׁנַאָמַר (בראשית יד, כב) "הִרְמֹנוּ תִי גְדִי אֵל ה' וְאִין הִרְמָה אֵלָא תְרוּמָה כְּמָה דְאֵת אָמַר וְהִרְמוּתֶם מִמֶּנּוּ תְרוּמַת ה', יִצְחָק הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שְׁנֵי שְׁנַאָמַר (שם כו, יב) "וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֲרֶץ הַחַיִּים וַיִּמְצָא בְשָׂנָה הַחַיִּים מָאָה שְׁעָרִים" וְהִלָּא אִין הַבְּרָכָה שׁוֹרָה לֹא עַל הַמְדוּד וְלֹא עַל הַשְּׁקוּל וְלֹא עַל הַמְנוּי וְלָמָּה מְדוּד, בְּשִׁבִיל לְעֲשָׂרוֹ, הִדָּא הוּא דְכָתִיב "וַיִּבְרַכְהוּ ה'", יַעֲקֹב הִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן הִדָּא הוּא דְכָתִיב (שם כח, כב) "וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֲשֵׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לָךְ". "וְאַל תִּטַּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ". אִמְתָּךְ. הוּא שְׂדוּד אוֹמֵר (תהלים מ, ט) "לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ אֱלֹהֵי חֲפְצֵתִי וְתוֹרַתְךָ בְּתוֹךְ מַעֲי" וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה בְּתוֹךְ מַעֲיִם, לֹא כֵן כְּתִיב (ירמיה לא, לב) "וְעַל לִבִּים אֲכַתְּבֶנָּה", אֵלָא אָמַר דָּוִד כֵּן יָבוֹא עָלַי אִם גֵּרָד דְבַר בְּתוֹךְ מַעֲי שְׁלֹא עֲשִׂיתִי אוֹתוֹ. הִדָּא הוּא דְכָתִיב "וְעַל אוֹתוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזָמוֹת בֵּן עֲדִיאֵל וְעַל הָאוֹתוֹת בְּשָׂדָה בְּעָרִים וּבְכִפְרִים וּבְמַגְדָּלוֹת יְהוֹנָתָן בֶּן עֲזִיָּהוּ".

(איוב לא, לח) "אִם עָלַי אֲדַמְתִּי תִזְעַק וַיַּחַד תִּלְמִיָּהּ יִבְכְּיוּ". אָמְרוּ לְאִיּוֹב, כְּלוּם יֵשׁ בָּהּ אֵלָא (שְׁלֵשׁ) [אַרְבַּע] אֲמוֹת בְּשַׁעַת מִיתָתָךְ וְאֵת אָמַר "אִם עָלַי אֲדַמְתִּי תִזְעַק", הִיךְ עֲבִידָא דִידָךְ רַבִּי חִנָּא רַבָּה אָמַר, מְשַׁל לְאֶחָד שְׁהִיָּה

מוכר טלית באטליו ועבר אחד וראה אותה ואמר שלי היא, אמר ליה, התעטף בה, אם מחזקת היא אותך הרי היא שלך ואם לאו אינה שלך, כך אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב, לא אני שכתבתי בי (ירמיה כג, כד) "הלוא את- השמים ואת הארץ אני מלא" ואתה אמרת "אם עלי אדמתי תזעק". ורבי שמעון בן חלפתא אומר, משל לאחד שהיה מוכר שפחה באטליו ועבר אחד וראה אותה, אמר שלי היא, אמר ליה נוף בה, אם נשמעת לך הרי היא שלך ואם לאו אינה שלך, כך אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב, לא אני שכתבתי בי (תהלים קד, כב) "המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויגעשנו" ואת אמרת "אם עלי אדמתי תזעק", הן עבידא דיך. באותה שעה אמר איוב לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, לא כך אמרתי לפניך אלא בלשון הזה אמרתי לפניך, "אם עלי אדמתי תזעק", אם לא הוצאתי מעשרותיה כראוי, "יחד תלמיה יבכיון", אם זרעתי אותה פלאים, (שם, ט) "אם כחה אכלתי בלי כסף", מעשר שני דכתיב "ונתתה בכסף", (שם) "ונפש בעליה הפחתי", זה מעשר עני, אם לא עשיתי כן (שם, מ) "תחת חטה יצא חוח". תני רבי אושעיא, למדתך תורה דרך ארץ, שדה שהיא מעלה חוחים יפה לזרעה חטים, שדה שהיא מעלה באושים יפה לזרעה שעורים, ומה טעם, "תחת חטה יצא חוח [ונתחת שעו]רה באשה". עד עכשיו הוא חוזר ומתנבא כמה נבואות ואת אמרת "תמו דברי איוב", אלא אמר איוב, אם לא עשיתי כן יתמו דברי ואל יהי לי פתחון פה לומר לפניך (להלן כו, יג) "בערתי הקדש מן הבית", לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר.

תני בשם רבי נחמיה בנהג שבעולם אדם יש לו שדה אחת והוא נותנה למחצה לשליש ולרביע, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא הוא משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים מפריח טללים ומגדל צמחים ומדשן פרות ולא אמר לנו להפריש אלא אחד מעשרה, לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם עשר תעשר.

רמז תתצג "עשר תעשר", עשר שלא תתחסר, עשר שתתעשר. אמר הקדוש ברוך הוא, עשר את שלי ואני מעשר את שלך. אמר רבי אבא, רמז לפרגמטוטין ולמפרשי ימים שיהיו מוציאין אחד מעשרה לעמלי תורה. תבואת זרעך היצא השדה. אם זכיתם, סוף שאתם יוצאים לזרע השדה, ואם לא, סוף שהיוצא בשדה מתגרה בכם, ואיזה, זה עשו הרשע דכתיב

ביה (בראשית כה, כז) "איש ידע ציד איש שדה". דבר אחר "תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה". אם זכית סופך נפיק להקלא וחמי עלמא צריך מיטרא ומתפלל ונענה, ואם לאו סוף ששונאי ישראל יוצאין לקבר בניהם בשדה.

רמז תתצד "שנה שנה", אין מעשרין משנה לחברתה, דברי רבי עקיבא.

רבי יוחנן אשכחיה לינוקיה דריש לקיש, אמר ליה, אימא לי פסוקיך. אמר ליה, עשר תעשר. אמר ליה (ליפוש לי מר) [וימאי עשר תעשר]. אמר ליה, עשר בשביל שתתעשר. והכתיב (לעיל ו, טז) "לא תנסו את ה'". אמר ליה, הכי אמר רבי הושעיא, חוץ מזו, דכתיב "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' ובחנוני נא בזאת אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקו(ו)תי לכם ברכה עד בלי די", עד שיבלו שפתותיכם לומר די (פדכתיב ברמז קמ"ט).

תנא רבי שמעון פוטר את האתרוגין בקטנו, דכתיב "עשר תעשר", כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה.

תנא מפני מה חרבו חגיות של בית הינו שלש שנים קדם חרבן הבית. מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה, שהיו אומרים. עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח.

בעא מניה רבי מרבי ישמעאל בר רבי יוסי, עשירים שבארץ ישראל במה הם זוכים. אמר ליה, בשביל שהם מעשרים, שנאמר "עשר תעשר", עשר בשביל שתתעשר. ושבבבל במה הן זוכים. [אמר ליה] בשביל שהם מכבדין את התורה. ושבשאר הארצות. בשביל שמכבדין את השבת.

"עשר תעשר", בשני מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן רבי מאיר סבר, מקיש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן סמוך לגמרו עשורו אף מעשר בהמה סמוך לגמרו עשורו. ורבי אלעזר ורבי שמעון סברי, מקיש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן ראש השנה שלו תשרי אף מעשר בהמה ראש השנה שלו תשרי.

"עשר תעשר" תבואת זרעך, התרא זרעי אנונשי, אסורא לא זרעי אנונשי. לטרא מעשר טבל שזרעה בקרקע והשביחה והרי היא כעשר לטרין, חיבת

במעשר ובשביעית ואותה לטרא מעשר עליה ממקום אחר לפי חשבון
[מעשר] שבה.

ויהא חדש וישן מתעשרין מזה על זה מקל וחמר, ומה כבשים ועזים שהם
כלאים זה בזה מתעשרין מזה על זה חדש וישן שאינן כלאים זה בזה אינו
דין שיתעשרו מזה על זה. תלמוד לומר "עשר תעשר", בשתי מעשרות
הכתוב מדבר [אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן] ומקיש מעשר בהמה
למעשר דגן מה מעשר דגן מחדש על הישן לא אף מעשר בהמה מחדש על
הישן לא. אי הכי, כבשים ועזים [נמי] לימא מקיש מעשר בהמה למעשר
דגן מה מעשר דגן ממין על שאינו מינו לא אף מעשר בהמה ממין על שאינו
מינו לא. להכי רבי רחמנא (ויקרא כז, לב) "צאן". אי הכי, חדש וישן נמי.
הא כתיב "עשר תעשר". ומה ראית. אמר רבא, אמר קרא שנה שנה, לשנה
הקשתינו ולא לדבר אחר.

רמז תתצה "עשר תעשר", מה כתיב למעלה הימנו, לא- תאכלו כל
נבלה, משל לגנבים שחפרו ביתו של מלך, אחד גנב זהב ואחד גנב עורות,
תפסום והביאום לפני המלך, חיבם להרג, אמר אותו שגנב עורות, זה גנב
זהב ואני גנבתי עורות ואנו שוין, אמר לו, הכל של טמיון הם, לכך נסמך,
להודיע שכל מי שאוכל מעשרות כאלו אוכל נבלות. מה כתיב למעלה, לא
תבשל גדי, אימתי, שתהו מבערין השבלין נתונים במעי אמן כחלב הזה,
ואם לאו אני מניבש אותו כחלב הזה ולא עוד אלא מעלה אני עליכם כאלו
בשלתם בשר בחלב. דבר אחר "עשר". בשביל שתתעשר. משל לבעל הבית
שהיה מלוה לכל בני העיר חטין טובות, והיו נותנין לו חטין טובות בשעת
הגרון. היה שם אחד עינו רעה, וערב בהם תבן ועפר והוליד לו. ראה אותו
בעל הבית שהיו רעות, אמר לבן ביתו, הנח אותן לעצמן ואל תערבם עם
התבואה, שכשיבוא ללוות ממנו מהן אני נותן לו. כך אמר משה לישראל,
אם הפרשתם מעשר מעין רעה עפר הוא נותן לכם שנאמר "יתן ה' את
מטר ארצך אבק ועפר", ואם הפרשתם כראוי (שם, יב) "יפתח ה' לך את
אוצרו הטוב".

"עשר תעשר", מלמד שאין מעשרין משנה לחברתה, אין לי אלא מעשר
שני שבו דבר הכתוב, מנין לרבות שאר מעשרות תלמוד לומר "עשר
תעשר". מנין למעשר בהמה שאין מעשרין אותה משנה לחברתה תלמוד
לומר "שנה שנה". רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון, מנין

למעשר בהמה שהוא בעמוד ועשר. תלמוד לומר "עשר תעשר". יכול שגדולו מן הארץ כגון אסטיס וקוצה יהא חייב במעשר. תלמוד לומר "עשר תעשר ואכלת". יכול אף דבש וחלב. תלמוד לומר "היצא השדה שנה שנה", אמר מעתה דבר היוצא (מרשות שנה) [מן השדה ונאכל]. מכלל שנאמר "ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר" וגו' "מעשר דגנך" יכול אין לי חייב אלא על דגן תירוש ויצהר, מנין לרבות שאר פרות. תלמוד לומר "תבואת". יאמר זה, שאלו כן הייתי אומר מה תבואה מיוחדת שמכניסה לקיום ודרך להאכל כמות שהיא אף אני איני מרבה אלא את פיוצא בה, את מה אני מרבה את הארז ואת הדחן והפרגין והשמשמן, מנין לרבות שאר מיני קטניות. תלמוד לומר "עשר תעשר". מרבה אני את הקטניות, שדרך להאכל כמות שהם, ועדין לא ארבה את התורמוסין ואת החרדל, שאין דרך להאכל כמות שהם. תלמוד לומר "עשר תעשר". יכול אף על פי שלא השרישו. תלמוד לומר "ואכלת". מנין לרבות ירקות למעשרות. תלמוד לומר (ויקרא כז, ט) "וכל מעשר הארץ".

רמז תתצו "מזרע הארץ". לרבות שום שחלים וגרגיר. יכול שאני מרבה לפת צנונות וזרעוני גנה שאין נאכלים. תלמוד לומר "מזרע הארץ", ולא כל זרע הארץ. (שם) "מפרי העץ". לרבות פרות האילן. יכול שאני מרבה חרובי שטה וחרובי צלמונה וחרובי גדודא, שאין נאכלין. תלמוד לומר "מפרי העץ", ולא כל פרי העץ. מנין שאדם מעשר את שאוכל. תלמוד לומר ("עשר תעשר") [ואכלת]. יכול אף על פי שלא נגמרה מלאכתו בשדה. תלמוד לומר (במדבר יח, כז) "כדגן מן הגרן", והרי הוא בשדה, (שם) "וכמלאה מן היקב", עד שיהא ביקב. יכול יהא אדם אוכל עראי בשדה. תלמוד לומר "עשר תעשר". מנין שזרע. תלמוד לומר "היצא השדה". מנין שכוונס. תלמוד לומר "תבואת זרעך".

כג רמז תתצו "ואכלת לפני ה' אלהיך", אם זכיתם, דגנך, ואם לאו, דגני כמה דאת אמר "ולקחתי דגני בעתו". אם זכיתם, תירשך, ואם לא, תירושי כמה דאת אמר (לקחתי) (שם) "ותירושי במועדו". אמר רבי שמעון בן לקיש, אמר הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי לכם שתהיו מוציאין מעשרותיכם מן המבחר, כיצד, בא בן לוי אצלך אם נתת לו מן המבחר אף אני יש לי לתן לך מן המבחר "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב", ואם

נתת לו מן החפוריות ומן הקטניות אף אני יש לי לתן לך מן החפוריות ומן הקטניות שנגאמר (שם, כד) "יתן ה' את מטר ארצה אבק ועפר".

מנין לשתייה שהיא בכלל אכילה שנגאמר "ואכלת לפני ה'" (פתיב ברמז תקע"ז).

"ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך". מקיש בכור למעשר, מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור אינו נפסל משנה לחברתה.

תניא רבי יוסי אומר שלשה דברים משום שלשה זקנים. רבי ישמעאל אומר, יכול יעלה אדם מעשר שני בירושלים בזמן הזה ויאכלנו, ודין הוא, בכור טעון הבאת מקום ומעשר שני טעון הבאת מקום, מה בכור אינו אלא בפני הבית אף מעשר שני אינו אלא בפני הבית. איכא למיפרך, מה לבכור, שכן טעון מתן דמים ואמורין לגבי מזבח. בפורים יוכיחו. מה לבכורים, שכן טעונים הנחה. תלמוד לומר "ואכלת לפני ה' אלהיך", מקיש מעשר לבכור, מה בכור אינו אלא בפני הבית אף מעשר שני אינו אלא בפני הבית. גבי בכורים הנחה אין, קריה לא, מאי טעמא, לאו משום דקריה לא מעבא. אמר ליה רב אשי, נהי דעכובי לא מעבא, מצוה מי ליכא. ונימא מצוה ולפרוך מה לבכורים שכן טעונין הנחה לעבב וקריה למצוה. אלא אמר רב אשי, כיון דאיכא בכורי הגר דבעי למימר ולהלן כו, א"אשר נשבע לאבתינו". ולא מצי אמר לא פסיקא ליה. ונהדר דינא ונייתי במה הצד. משום דאיכא למיפרך מה להצד השוה שבהם שכן יש בהן צד מזבח. ומאי קסבר, אי קסבר קדשה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, נאפלו בכור נמי, אי קסבר קדשה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, נאפלו בכור נמי תבעי. אמר רבינא, לעולם קסבר קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, והכא בבכור שניזרק דמו קדם חרבן הבית וחרב הבית ועדין בשרו קים, ואי תקש בשרו לדמו מה דמו במזבח אף בשרו במזבח, ואי תקש מעשר לבכור. וכי דבר הלמד בהקש חוזר ומלמד בהקש. מעשר דגן חליו הוא. הניחא למאן דאמר בתר למד אזלינן, אלא למאן דאמר בתר למלמד אזלינן מאי איכא למימר. בשר ודם חדא מלתא היא.

"ואכלת לפני ה' אלהיך", רבי יוסי אומר שלשה דברים משום שלשה זקנים. א) רבי עקיבא אומר, יכול יהא אדם מעלה בכורות מחוצה לארץ

לְאָרֶץ. תִּלְמוּד לומר "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר". מִמָּקוֹם שֶׁאַתָּה מְבִיא מַעֲשֵׂר דָגָן אֶתְּהָ מְבִיא בְּכוֹרוֹת, מְחוּצָה לְאָרֶץ שְׂאֵי אֶתְּהָ מְבִיא מַעֲשֵׂר דָגָן אֵי אֶתְּהָ מְבִיא בְּכוֹרוֹת. (ב) שְׁמַעוֹן בֶּן זִמְאָה אומר, יְכוֹל כָּשֶׁם שֶׁנִּתְּנָה תוֹרָה מְחִיצָה בֵּין קַדְשֵׁי קַדְשִׁים לְקַדְשִׁים קְלִים כֶּף נִתְּנָה תוֹרָה מְחִיצָה בֵּין בָּכוֹר לְמַעֲשֵׂר שְׁנִי. וְדִין הוּא, בָּכוֹר טְעוֹן הִבְאֵת מְקוֹם וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי טְעוֹן הִבְאֵת מְקוֹם, מֵה בָּכוֹר אֵין נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוּמָה אֶף מַעֲשֵׂר שְׁנִי לֹא יֵהָא נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוּמָה. מֵה לְבָכוֹר, שְׁכֹן מַעֲט מְקוֹם אֶכִּילְתּוּ, שְׁכֹן מַעֲט זָמַן אֶכִּילְתּוּ, תֵּאמַר בְּמַעֲשֵׂר שְׁנִי שְׂרָבָה זָמַן אֶכִּילְתּוּ יִרְבָּה מְקוֹם אֶכִּילְתּוּ. תִּלְמוּד לומר "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" וְגו', מֵה בָּכוֹר אֵין נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוּמָה אֶף מַעֲשֵׂר שְׁנִי לֹא נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוּמָה. (ג) רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אומר, יְכוֹל יֵהָא אָדָם מַעֲלָה מַעֲשֵׂר שְׁנִי כו'.

אַחֲרִים אומרִים, יְכוֹל בָּכוֹר שְׁעֵבֵר זָמַנּוּ מִשְׁנָה לַחֲבֵרְתָּהּ יֵהָא פְּסוּל כְּפִסּוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין. תִּלְמוּד לומר "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" וְגו', אִם לְלַמֵּד עַל הַבָּכוֹר שֶׁנֶּאֱכָל לִפְנִים מִן הַחוּמָה אֵין צָרִיךְ, שְׁהָרִי כָּבֵר נֶאֱמַר (להלן טו, כ) "לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ", וְאִם לְלַמֵּד עַל מַעֲשֵׂר שְׁנִי שֶׁנֶּאֱכָל לִפְנֵי מִן הַחוּמָה אֵין צָרִיךְ, שְׁהָרִי כָּבֵר נֶאֱמַר וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה', מִקִּישׁ בָּכוֹר לְמַעֲשֵׂר שְׁנִי מֵה מַעֲשֵׂר שְׁנִי נֶאֱכָל מִשְׁנָה לַחֲבֵרְתָּהּ אֶף בָּכוֹר נֶאֱכָל מִשְׁנָה לַחֲבֵרְתָּהּ. לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ. מִגִּיד שֶׁהַמַּעֲשֵׂר מְבִיא אֶת הָאָדָם לִיַּדֵּי תִלְמוּד תוֹרָה. כָּל הַיָּמִים. בֵּין בְּאֶרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לְאֶרֶץ.

רַבִּי יִנְאִי הָוָה לִיהָ הַהוּא אָרִיסָא דְהָוָה מִיַּתִּי לִיהָ פְּנִתָּא דְפִירִי כָּל מַעֲלֵי שַׁבָּתָא. יוֹמָא חַד נִגְהָ לִיהָ וְלֹא אֶתָּא, שְׁקַל עֵשֶׂר מִפִּירִי דְבִיתִיהָ עֲלִיהּ. אֶתָּא לְקַמִּיָּה דְרַבִּי חֲנָא. אָמַר לִיהָ, שְׁפִיר עֲבַדְתָּ, דִּתְנִיָּא לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים, אֵלוֹ שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, לְמֵאִי הוֹלְכָתָּא, אֵילִימָא לְעִשׂוּרֵי וּלְמִיכָל, אֶצְטְרִיךְ קָרָא לְמִשְׁרֵי טְלָטוּל דְרַבָּנָן, אֶלָּא לָאו פְּהֵאֵי גוּנָא.

כז "וְכִי יִרְבָּה מִמֶּךָ הַדֶּרֶךְ", יְכוֹל בְּרַחוּק זָמַן הַפְּתוּב מְדַבֵּר. תִּלְמוּד לומר "כִּי יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם", בְּרַחוּק מְקוֹם הַפְּתוּב מְדַבֵּר וְלֹא בְרַחוּק זָמַן. אֵין לִי אֶלָּא בְּזָמַן שֶׁהוּא מְרַבָּה, מִנִּין אֶף בְּמַעֲט. תִּלְמוּד לומר "כִּי לֹא תוֹכַל שְׂאתוֹ". אֵין לִי אֶלָּא עָנִי, עֵשֶׂיר מִנִּין. תִּלְמוּד לומר "כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ".

אמר רבי אליעזר, מנין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפלו בירושלים. תלמוד לומר "כי לא תוכל שאתו", ואין שאתו אלא אכילה שנטמא (בראשית מג, לד) "וישא משאות מאת פניו". אמר רב (אשי) גבי אמר רב אסי, מנין למעשר שני טהור שפודין אותו אפלו בפסיעה אחת חוץ לחומה. תלמוד לומר "כי לא תוכל שאתו". האי מיבעי ליה לכדרבי אליעזר. אם כן לכתוב קרא לא תוכל לאכלו, מאי שאתו. ואימא פלה להכי הוא דאתא. אם כן לכתוב קרא לא תוכל לטלו, מאי שאתו, שמע מוניה תרתי. יתיב רב חנינא ורב הושעיא אפתחא דירושלים וקא מפעינא להו, פשיטא הוא מבחוץ ומשאו בפנים, קלטוהו מחיצות, אלא הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו. תנא להו ההוא סבא דבי רבי שמעון בן יוחאי, אמר קרא כי ירחק ממך המקום, ממלואך. אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, מעשר שני מאימתי חיבין עליו, משראה פני החומה, מאי טעמא, אמר קרא (לעיל יב, יח) "כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו" וכתיב "לא תוכל לאכל בשעריך", כל היכא דקרינן ביה "כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו" קרינן ביה "לא תוכל לאכל בשעריך" וכל היכא דלא קרינן ביה "כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו" לא קרינן ביה "לא תוכל לאכל בשעריך".

כה "וצרת הכסף", מעשר שני שחללו על אסימון, אינו פדוי, דרחמנא אמר וצרת הכסף ביזד, (דבר) [כסף] שיש עליו צורה.

אמר רבי יוחנן, רבי דוסא ורבי ישמעאל אמרו דבר אחד, דתניא מחללין מעשר שני על אסימון דברי רבי דוסא, מאי אסימון, פולסא, רבי ישמעאל דתניא וצרת הכסף ביזד לרבות דבר הנצרך ביזד. דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר לרבות כל דבר שיש עליו צורה.

"הכסף, כסף". רבה ואפלו כסף שני.

בעי רמי בר חמא, מעשר אין מתחלל על אסימון דכתיב "וצרת הכסף", חמש מעשר מהו שיתחלל על אסימון. [אמר רבא], אמר קרא "עליו" לרבות חמשו כמותו.

המפקיד מעות אצל חברו, צררו והפשילן לאחוריו או שמסרו לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי, חיב, שלא שמר כדרך השומרים. בשלמא פלהו שלא שמר כדרך השומרים, אלא צררו והפשילן לאחוריו

מאי הוה ליה למעבד. אמר רבא אמר רבי יצחק, אמר קרא וצרת הכסף
בידך, אף על-פי שהו צרוורין יהיו בידך. ואמר רבי יצחק, לעולם ישליש
אדם את מעותיו שליש בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו. ואמר
רבי יצחק, לעולם יהא כספו של אדם מצוי בידו שנתאמר "וצרת הכסף
בידך".

"ונתתה בכסף", מלמד שאין מתחיל אלא על הכסף. ומנין לעשות שאר
מטבעות ככסף, ודין הוא, הואיל והקדש מתחיל על הכסף ומעשר שני
מתחיל [על הכסף] מה הקדש עשה בו שאר מטבעות ככסף אף מעשר שני
נעשה בו שאר מטבעות ככסף. [מה להקדש שעשה בו שאר מטלטלים ככסף,
תאמר במעשר שלא עשה בו שאר מטלטלים ככסף]. תלמוד לומר וצרת הכסף,
דבר שדרכו לצרר דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר, דבר שיש עליו
צורה פרט לאסימון. בידך. פרט לשיצא חוץ מרשותו. והלכת אל המקום
אשר יבחר ה' אלהיך בו: זו שילה ובית עולם.

כו תניא "ונתתה הכסף בכל אשר תאונה נפשך", כלל, בבקר ובצאן וביין
ובשכר, פרט, ובכל אשר תשאאלך נפשך, חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה
דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפרש פרי מפרי וגדולי קרקע אף כל פרי
מפרי וגדולי קרקע. ותניא אידך מה הפרט מפרש ולד וולדות הארץ אף
כל ולד וולדות הארץ. מאי ביניהו. איכא ביניהו עופות, מאן דאמר פרי
מפרי וגדולי קרקע עופות נמי גדולי קרקע ביניהו, מאן דאמר ולד וולדות
הארץ עופות מהרקק נבראו.

העיד רבי יהודה בן גדיש לפני רבי אליעזר, של בית אבא היו לוקחין ציר
בכסף מעשר. אמר לו, שמא לא שמעת אלא פשקרי דגים מערבין בו.
במאי קמפלגי. בהאי קרא, ונתתה הכסף בכל אשר תאונה נפשך, רבה,
בבקר ובצאן וביין ובשכר, מעט, ובכל אשר תשאאלך נפשך, חזר ורבה, רבה
ומעט ורבה הכל, מאי רבי, רבי כל מלי, ומאי מעט, לרבי אליעזר
מעט ציר, לרבי יהודה בן גדיש מעט מים ומלח.

בן בג אמר, בבקר, מלמד שלוקחין בקר אגב עורו, ובצאן, מלמד
שלוקחין צאן על גבי גזתה, וביין, מלמד שלוקחין יין על גבי קנקנה,
ובשכר, מלמד שלוקחין תמד משחחמיץ. אמר רבי יוחנן, מאן דמתרגם
לי בבקר אליבא דבן בג בג מובילנא מאניה אבתריה לבי מסותא. [מאי

טעמא. פלעו צריכי לבר מבפקר דלא צריד. ומאין צריכי. דאי כתב רחמנא
בבקר הנה אמינא בקר הוא דמזדבן אגב עורו משום דגופיה הוא אבל
צאן אגב גזתה דלאו גופיה אימא לא, ואי אשמעינן צאן הנה אמינא
משום דמחבר בה אבל יין אגב קנקנו אימא לא, ואי אשמעינן יין אגב
קנקנו דהינו נטירותיה אבל תמד משחמיץ דקיוהא בעלמא הוא אימא
לא, ואי כתב שכר הנה אמינא מאי שכר דבלה קעילית דפירא גופא אבל
יין אגב קנקנו אימא לא, ואי כתב יין משום דהינו נטירותיה אבל צאן
אגב גזתה אימא לא, בקר למה לי וכו', הינו דאמר רבי יוחנן מאן
דמתרגם לי בבקר אליבא דבן בג בג מובילנא מאני לבי מסותא.

רבי יהודה אומר, יכול הלכות בכסף מעשר שני שנטמא, שטעון פדיון,
ודין הוא, ומה מעשר שני עצמו שנטמא הרי הוא נפדה הלכות בכסף
מעשר שני שנטמא אינו דין שיפדה. תלמוד לומר "הכסף", כסף ראשון
ולא כסף שני. אין לי אלא טהור, טמא מנין. תלמוד לומר "הכסף", כסף
ראשון ולא כסף שני. שלשה כספים אמורין בענין, אחד למעשר טהור
ואחד למעשר (שני) [טמא] ואחד ללכות בכסף מעשר. בכל אשר תאנה
נפשד. יכול בעבדים ושפחות וקרקעות. תלמוד לומר "בבקר ובצאן". אין
לי אלא אכילה, שתיה מנין. תלמוד לומר "בין ובשכר". מנין אף משביחי
אכילה ושתיה כגון הקשט והחיימום וראשי בשמים והתיאה והחלתית
והפלפלים וחלת חריע. תלמוד לומר "ובכל אשר תשא אלה נפשד". יכול אף
מים ומלח. תלמוד לומר "בבקר ובצאן ובין ובשכר", מה אלו מיחדין
שהם פרי מפרי וגדולו מן הארץ אף אין לי אלא דבר שהוא פרי מפרי
וגדולו מן הארץ. יכול יקח בהמה למשתה בנו. הרי אפה דו, נאמר כאן
שמחה ונאמר להלן "שמחה", מה שמחה האמורה להלן שלמים אף
שמחה האמורה כאן שלמים. אי מה שמחה האמורה להלן עולה ושלמים
אף שמחה האמורה כאן עולה ושלמים. תלמוד לומר "ואכלת ושמחת",
שמחה שיש עמה אכילה, יצאו עולות שאין עמהן אכילה.

כז "והלוי אשר בשעריך", כל מקום שאתה מוצא הלוי (הנה) תן לו
מחלקו. אין לו חלקו תן לו מעשר עני. אין לו מעשר עני תן לו שלמים. אין
לו שלמים פרנסהו מן הצדקה. כי אין לו חלק ונחלה עמך. להגיד מה גרם.

כח-כט "מקצה שלש שנים", יכול בחג. תלמוד לומר (להלן כו, יב) "כי

תכלה לעשר". יכול בחנכה. תלמוד לומר 'קצ' ולהלן נאמר "קצ", מה קצ האמור להלן רגל אף קצ האמור פאן רגל אי מה קצ האמור להלן חג הסוכות אף קצ האמור פאן חג הסוכות. תלמוד לומר "כי תכלה לעשר", רגל שהמעשרות פלין בו, הוי אומר זה חג הפסח. מכאן אמרו ערב יום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית, הנה בעור ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית, בשביעית מפני מעשר עני שבששית. יכול אף שנה שביעית תהא חגיגת במעשר. תלמוד לומר (שם) "שנת המעשר", שנה שחגיגת, יצאה שביעית שאינה חגיגת במעשר. יכול יהו שני מעשרות נוהגין בה. תלמוד לומר "שנת המעשר", מעשר אחד נוהג בה ואין שני מעשרות נוהגין בה. אין לי אלא מעשר עני, שבו דבר הכתוב, מנין לרבות שאר מעשרות. תלמוד לומר מעשר תבואתך, רבה. תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא. מלמד שמוציאין אותו ממקום טמאה למקום טהרה. יכול אף של שאר שנים יהו מוציאין אותו ממקום [טמאה למקום] טהרה. תלמוד לומר "בשנה ההיא", של שנה ההיא אתה מוציא ואי אתה מוציא של שאר שנים ממקום טמאה למקום טהרה, של שנה ההיא אתה מבער ואי אתה מבער ירק שיצא מראש השנה ועד פסח. והנחתו) בשעריך. ואם אין שם עני הניחו באוצר.

איני יודע מי נדחה מפני מעשר עני. אם מעשר ראשון אם מעשר שני, תלמוד לומר "ובא הלוי כי אין לו חלק", יבוא הלוי ויטל חלקו מכל מקום, דברי רבי יהודה. רבי אליעזר אומר, אין צריך, הרי הוא אומר (במדבר יח, כא) "ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישראל לנחלה", מה נחלה אינה זזה אף מעשר ראשון אינו זז. יכול אף לקט שכחה ופאה יהו חייבין במעשר. תלמוד לומר "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך", דברים שאין לו בהן חלק ונחלה עמך אתה נותן לו, יצאו אלו שיש בהם חלק ונחלה עמך.

"והגר והיתום והאלמנה", יכול בין חסרין ובין שאין חסרין, ואל תתמה שהרי הוא אומר "לא תחבל בגד אלמנה" בין עניה בין עשירה. תלמוד לומר (ויקרא יט, י) "לעני", מה עני חסר אף כלם חסרין. יכול בין בן ברית ובין שאינו בן ברית. תלמוד לומר "לוי", מה לוי בן ברית אף כלן בני ברית. ואכלו ושבעו. תן להם כדי שבעו. מכאן אמרו, אין פוחתין לעני

בגרון מחצי קב חטים או קב שעורין. בשעריה. מלמד שאין מוציאין אותן מן הארץ לחוצה לארץ. אמרו, משפחת בית נבלטה היתה בירושלים, ונתנו להן שש מאות כפרי זהב ולא רצו להוציאן חוץ לירושלים.

תנו התם קונם שאיני נהנה לבריות אינו יכול להפר ויכולה להנות בלקט שכחה ופאה. ולא קתני ובמעשר עני. והתניא בברייתא ובמעשר עני. אמר רבא, לא קשיא, פאן במעשר עני המתחלק בתוך הבית [דכתיב ביה נתינה (להלן כו, יב)] ונתת ללוי, לגר משום הכי, אסור ליה לאיתנוויי, פאן במעשר עני המתחלק בתוך הגרנות, פינון דכתיב "והנחת בשעריה" שרי ליה לאתנוויי.

"ובא הלוי כי אין לו חלק", אמר רבי לולינוס דרומי בשם רבי יהודה בר סימן, אמר הקדוש ברוך הוא, אתה יש לך ארבעה בני בית, בנה ובתך ועבדך ואמתך, ואף אני יש לי ארבעה בני בית, הלוי והגר והיתום ובתך ועבדך ואמתך וכלהון בפסוק אחד (להלן טז, יד) "ושמחת בחגך אתה ובנה ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריה", אמר הקדוש ברוך הוא, אני אמרתי לך שתהא משמח את שלי ואת שלך בימים טובים שנתתי לך, אם עשית כן אף אני אשמח את שלי ואת שלך אלו ואלו אני עתיד לשמח בבית הבחירה שנאמר "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי" וגו'.

פרק טו

א-ב "מקץ שבע שנים תעשה שמטה", תניא נמצאת אומר אחד יובל ואחד שביעית משמטין כאחד, אלא שהיובל בתחלתו ושביעית בסופה. אלא שהיובל, אדרבה האי דשמטה משום הכי הוא, אלא מפני שהיובל בתחלתו ושביעית בסופה. בשלמא שביעית בסופה, דכתיב "מקץ שבע שנים תעשה שמטה", אלא יובל בתחלתו, ביום הפורים הוא דכתיב (ויקרא כה, ט) "ביום הפסח (ו)רים תעבירו שופר בכל ארצכם". הא מני, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היא דאמר מראש השנה חייל יובל.

"מקץ שבע שנים", יכול מתחלת שנה או בסופה. הרי אתה דן, נאמר כאן 'קצ' ונאמר להלן "קצ", מה קצ האמור להלן בסופה ולא בתחלתה אף קצ האמור כאן בסופה ולא בתחלתה. תעשה שמטה, שמוט. כל זמן שיש לה שמטה אתה משמט. שבע שנים. יכול שבע שנים לכל אחד ואחד. הרי אתה דן, חייב שבע שנים בשמטה ושבע שנים במלוה, מה שבע שנים בשמטה שבע שנים לכל העולם אף שבע שנים האמור במלוה שבע שנים לכל העולם. או כלף לדרף זו, חייב שבע שנים בעבד עברי וחייב שבע שנים במלוה, מה שבע שנים האמור בעבד עברי שבע שנים לכל אחד ואחד אף [שבע שנים האמור במלוה שבע שנים לכל אחד ואחד]. נראה למי דומה, דנין דבר שתלוי ביוכל מדבר שתלוי ביוכל ואל יוכיח עבד עברי שאין תלוי ביוכל, או כלף לדרף זו דנין דבר שנוהג בארץ ובחוצה לארץ מדבר שנוהג בארץ ובחוצה לארץ ואל יוכיח השמטת (מלוה) [קרקע] שאין נוהג אלא בארץ. תלמוד לומר. שבע שנים שבע שנים לגזרה שוה, מה שבע שנים האמורים בשמטה שבע שנים לכל העולם אף שבע שנים האמורים במלוה שבע שנים לכל העולם. יכול תהא השמטת מלוה נוהגת במדבר. תלמוד לומר "תעשה שמטה", שמוט. אין לי אלא בארץ ישראל, שאתה עושה שמטה, בחוצה לארץ, שאי אתה עושה שמטה, אין אתה משמט. תלמוד לומר "כי קרא שמטה לה", בין בארץ בין בחוצה לארץ.

"וזה דבר השמטה", המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני, ואם אמר לו אף על פי כן, יקבל הימנו, משום שנאמר "וזה דבר השמטה".

רבי אומר, וזה דבר השמטה שמוט בשתי שמטות הכתוב מדבר, אחת שמטת קרקעות ואחת שמטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקעות אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקעות אי אתה משמט כספים.

תנו התם המחזיר חוב לחברו בשביעית צריך שיאמר לו משמט אני, ואם אמר לו אף על פי כן, יקבל הימנו, שנאמר "וזה דבר השמטה". וכשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לה, אלא יאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן לה. אמר רבה, ותלי ליה עד דאמר הכי. הלוחו על המשכון, אינו משמט, דקני ליה כדרבי יצחק דאמר רבי יצחק מנין לבעל חוב שקונה משכון שנאמר (להלן כד, יג) "ולף תהיה צדקה", אם אינו קונה צדקה מנין כו'. ויכול לומר, פרוזבול הנה לה ונאבד, כגון זה (משלי לא, ח) "פתח פיה לאלים".

תנו התם פרוזבול אינו משמט. זה אחד מן הדברים שהתקין הלל, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לד פו יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', התקין פרוזבול. וזה הוא גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני ופלוני הדינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי [אצל פלוני] שאגבנו כל זמן שארצה, והדינין חותמין למטה או העדים. ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטתו והלל תקן דלא משמטא. אמר אבוי, בשביעית בזמן הזה ורבי הוא, דתנאי וזה דבר השמטה שמוט וכו' (כדלעיל). התקינו רבנו דתשמט זכר לשביעית, נראה הלל שנמנעו מלהלוות זה את זה עמד] והתקין פרוזבול. ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטת שביעית ותקנו רבנו דמשמט. אמר אבוי, שב ואל תעשה הוא, רבא אמר, הפקר בית דין הפקר, שנקאמר (עזרא י, ח) "וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים (פעצת) [פעצת] השרים והזקנים יחרם כל רכושו".

"השביעית משמטת את השבועה". מנהגי מלי, אמר רב גידל, אמר קרא וזה דבר השמטה, אפלו דבור משמטת.

"וזה דבר השמטה", שמטה משמטת מלוה, ואין יובל משמטת מלוה, שהיה בדין, ומה שמטה שאין מוציא עבדים משמט מלוה יובל שמוציא עבדים אינו דין שישמט מלוה, תלמוד לומר "וזה דבר השמטה", שמטה משמטת מלוה ואין יובל משמטת מלוה קל וחמר לשמטה שהוציא עבדים, ומה יובל שאין משמט מלוה מוציא עבדים שביעית שמשמטת מלוה אינו דין שתוציא עבדים. תלמוד לומר (ויקרא כה, יג) "בשנת היובל הזאת תש(ו)בו", שביעית משמטת מלוה ויובל מוציא עבדים אבל אין שביעית וכו'. שמוט כל בעל משה ידו. יכול אף בגזלה ובפקדון. תלמוד לומר "משה ידו". אי משה ידו יכול שכר שכיר והקפת החנוני אמור. תלמוד לומר "משה ידו אשר ישה ברעהו". אם סופנו לרבות כלם מה תלמוד לומר "משה ידו". מה משה ידו זקוף אף פלן זקופין, לא יגש. לתן עליו בלא תעשה. את רעהו. פרט לאחרים. ואת אחיו. פרט לגר תושב. כי קרא שמטה לה. בין בארץ בין בחוצה לארץ.

אמר רב יהודה אמר שמואל, המלוה את חברו לעשר שנים שביעית משמטתו. ואף על גב דהשתא לא קרינו ביה לא יגש סוף אתי לידי לא יגש. ואמר רב יהודה אמר שמואל, המלוה את חברו על מנת שלא

תְּשַׁמִּיטְנִי שְׁבִיעִית, שְׁבִיעִית מְשַׁמְטֶתוֹ. עַל מְנַת שְׁלֹא תִשְׁמִיטְנִי בְּשִׁבְעִית
אִין שְׁבִיעִית מְשַׁמְטֶתוֹ.

ג "אֵת הַנְּכָרִי תִגְשׁ", מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אַחִיךָ. וְלֹא שֶׁל אַחִיךָ
בִּינְךָ מִכָּאן אֶתְּהָ אֹמֵר, הַמְּלוֹחַ עַל הַמְּשָׁכּוֹן אִינוֹ מְשַׁמֵּט. אֶת אַחִיךָ,
תִּשְׁמֵט יָדְךָ. וְלֹא הַמוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו [לְבֵית דִּין]. מִכָּאן אָמְרוּ, הַלֵּל הַתִּקּוּן
פְּרוֹזְבוֹל.

פְּרוֹזְבוֹל חָל עַל הַקֶּרֶקַע וְאִינוֹ חָל עַל הָעֶבְדִּים.

ד-ה "אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן", אֵילֶפָא וְרַבֵּי יוֹחָנָן הוּוּ נִגְרִיס
בְּאוֹרֵיתָא, דְּחִיקָא לְהוּ מִלְתָּא טוֹבָא, אָמְרִי נִיזִיל וְנַעֲבִיד עֶסְקָא וְנִקְיִים
בְּנַפְשֵׁין אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן. אָזְלִי וְאִיתִיבוּ תוֹתִי הֵהִיא אֲשִׁיתָא
דְּעָרְעִיתָא, הוּוּ קָא כְּרָכִי רִיפְתָּא, שְׁמַעִיה רַבִּי יוֹחָנָן לְמַלְאָךְ דְּקָאֵמַר
לְחֻבְרִיהָ תָּא נְשָׁדִייהָ עֲלִייהוּ וְנִקְטְלִינְהוּ, שְׁמַנִּיחִין חִי עוֹלָם וְעוֹסְקִין בְּחִי
שְׁעָה. אָמַר לִיהָ אִידָךְ, שְׁבִקִינְהוּ, דְּחָד מְנִיְהוּ קִימָא לִיהָ שְׁעָתָא. אָמַר לִיהָ
רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁמַע מִר מִיְדֵי. אָמַר לִיהָ, לֹא. אָמַר, מִדְּשְׁמַעִי אָנָּא וְאִיהוּ לֹא
שְׁמַע שְׁמַע (מוֹינָה) אָנָּא הוּא דְקִימָא לִי שְׁעָתָא. קָמוּ לְמִיזַל, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן
אִיהֵדֵר אִיזַל וְאִיקִים בְּנַפְשָׁאֵי "כִּי לֹא יִחְדַּל אֲבִיוֹן מִקְרַב הָאָרֶץ". רַבִּי יוֹחָנָן
הֵדֵר וְאֵילֶפָא לֹא הֵדֵר. עַד דְּאֶתָּא אֵילֶפָא מְלַךְ רַבִּי יוֹחָנָן. כִּי אֶתָּא אֵילֶפָא
אָמְרוּ לִיהָ אֵי יְתִיב מִר וְגָרִיס לָאוּ הִנּוּ מִר מְלִיךְ. אָזַל תְּלָא נַפְשִׁיהָ
בְּאֶסְקָרָא דְסַפִּינְתָּא, אָמַר כָּל מָאן דְּמִשְׁיִיל לִי מִלְתָּא בְּתִנָּא דְבִי רַבִּי חֲנִיָּא
וּבְתִנָּא דְבִי רַבִּי הוֹשַׁעִיָּא וְלֹא פְּשִׁטִּינָא לִיהָ מִמְתַּנִּיתִין נְפִילָנָא מֵאֶסְקָרָא
דְסַפִּינְתָּא וְטַבְעָנָא. אֶתָּא הֵהוּא סָבָא תְּנָא לִיהָ הָאוֹמֵר תְּנוּ שְׁקַל לְבָנִי בְּשַׁבַּת
וְרֵאוּיִין לְתַת לְהֶם סָלַע נוֹתְנִים לְהֶם סָלַע, וְאִם אָמַר לְהֶם אַל תִּתְּנוּ לְהֶם
אֶלָּא שְׁקַל אִין נוֹתְנִין לְהֶם אֶלָּא שְׁקַל, וְאִם אָמַר אִם מִתּוּ יִירְשׁוּ אַחֲרִים
תַּחְתִּיהוֹן בֵּין שְׁאֵמֵר תְּנוּ בֵּין שְׁאֵמֵר אַל תִּתְּנוּ אִין נוֹתְנִין לְהֶם אֶלָּא שְׁקַל.
אָמַר לִיהָ הָא מְנִי, רַבִּי מֵאִיר הִיא דְאָמַר מְצוּהָ לְקִים דְּבָרֵי הַמֵּת.

אֲבָדְתוּ וְאֲבָדְתָּ אֲבִיו אֲבָדְתוּ קוֹדְמָת, דְּאָמַר קָרָא אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ
אֲבִיוֹן, שְׁלָךְ קוֹדֵם לְשָׁל כָּל אָדָם. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַמְּקִים
בְּעַצְמוֹ כֶּף סוֹף בָּא לִידֵי כֶּף.

"המעביר עצמו למלך, פטור". רבי אלעזר ברבי שמעון מחיב, דאמר ולהלן יח, ט' "לא ימצא בך", "בך", בעצמך, ורפנו לא דרשי "בך". והתנו אבדתו ואבדת אביו שלו קודמת ונאמרין מאי טעמא, ואמר רב יהודה נאמר קרא אפס כי לא יהיה בך אביון שלו קודמת לשל כל אדם]. התם מאפס.

"אפס כי לא יהיה בך אביון", ולהלן הוא אומר "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ", בזמן שישאל עושין רצונו של מקום, אביונים באחרים, וכשאינו עושין רצונו של מקום, אביונים בכם. כי בך יברך ה' בארץ. מגיד שאין הברכה תלויה אלא בארץ. אשר ה' אלהיך נתן לך [נחלה] לרשתה. בשכר שתיירש תכבש.

"רק אם שמע תשמע בקול ה' אל היד", מכאן אמרו, שמע אדם קמעא, משמיעין אותו הרבה, שמע אדם דברי תורה, משמיעין אותו דברי סופרים. לשמר (ו)לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום. שתהא מצוה קלה (חמורה) [חביבה] עליך כמצוה חמורה.

ו "כי ה' אלהיך ברכך", (פתיב ברמז ר"ז).

"כי ה' אלהיך ברכך כפאשר דבר לך", מה דבר לך, (להלן כח, ג) "ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה... ברוך אתה בב(ו)אף וברוך אתה בצאתך". והעבטת גוים רבים. יכול תהא לזה בסלע ומלוה בשקל פדרך שאחרים עושים. תלמוד לומר "ואתה לא תעבט". "ומשלת בגוים רבים". יכול תהא מושל באחרים ואחרים מושלים בך פענן שנאמר (שופטים א, ז) "ויאמר אדוני בזק שבעים מלכים בהונות ידיהם וגו'. תלמוד לומר "ויבך לא ימשלו".

ז-ח [בד"], ולא באחרים. (בד) אביון. תאב תאב קודם. אחיך. זה אחיך מאביך. כשהוא אומר מאחד אחיך מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך. באחד שעריך. יושבי עירך קודמין ליושבי עיר אחרת. בארץך. יושבי הארץ קודמין ליושבי חוצה לארץ. כשהוא אומר באחד שעריך, היה יושב במקום אחד אתה מצוה לפרנסו היה מחזר על הפתחים אי את זקוק לו לכל דבר. אשר ה' אלהיך נתן לך. בכל מקום. לא תאמץ את לבבך. יש בן אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן. ולא תקפץ את ידך. יש

בן אדם שפושט את ידו וחוזר וקופצה. מאחיד האביון. אם אין אתה נותן לו סוף לטל הימנו. מנין שאם פתחת פעם אחת אתה פותח אפלו מאה פעמים. תלמוד לומר "כי- פתח תפתח את ידך לו".

"והעבט תעביטנו", נותנין לו וחוזרין וממשכנין אותו, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים, אומרים לו הבא משכן כדי להפיש דעתו. די מחסרו. אי אתה מצוה לעשרו. אשר יחסר לו. אפלו סוס ואפלו עבד. מעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס שהיה מתעמל בו ועבד שהיה משמשו. שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלין לאורח לטרא בשר בכל יום. לו. זו אשה, כענין שנאמר "אעשה לו עזר כנגדו".

תנו רבנן "העבט", זה שאין לו ואינו רוצה להתפרנס, שנותנין לו לשם הלואה וחוזרין ונותנין לו לשם מתנה, "תעביטנו", זה שיש לו ואינו רוצה להתפרנס, שנותנין לו לשם מתנה וחוזרין ונפרעין ממנו לאחר מיתה, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים, יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו, ומה אני מקיים "תעביטנו", דברה תורה כלשון בני אדם. תנו רבנן יתום שבא (בלא) [לשא] אשה שזכרין לו בית ומציעין לו את המטה וכל- כלי תשמישו ואחר כך משיאין לו אשה, שנאמר "די מחסרו אשר יחסר", די מחסרו, זה בית, אשר יחסר, (לו) זה מטה ושלחן, לו, זו אשה, וכן הוא אומר (שם) "אעשה לו עזר כנגדו".

"תנו רבנן" "די מחסרו". אתה מצוה לפרנסו ואי אתה מצוה לעשרו. אשר יחסר לו. אפלו סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו, פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ הוא לפניו שלשה מילין. מר עוקבא, הנה ההוא עניא בשוי(בביתיה וכו') (כדכתוב בפסוק (בראשית לח, כה) "היא מוצאת" ברמז קמ"ה).

ט "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל", אמר רבי יהושע בן קרחה, כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עובד אלילים, כתיב הכא השמר לך וגו' וכתיב התם (לעיל יג, יד) "יצאו אנשים בני בליעל" מה להלן עבודת אלילים אף כאן עבודת אלילים. תנו רבנן המסמא את עיניו והמצבה את פרסו והמקפח את שוקו (ואינו צריך), אינו נפטר מן העולם עוד שבא לידי כך.

רב פפא הוה סליק בדרגא, אישתמיט כרעיה, בעי למיפל. חלש דעתיה, אמר, השתא איחייב [מאן דסגי לן] כמחללי שבתות ועובדי עבודת אלילים. אמר ליה חנא בר רב מדיפתא, שפא עני בא לידך והתעלמת עינד ממנו, דתנגא רבי יהושע בן קרחה אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה וכו'.

אמר ליה שמואל לרב מתנא, לא תיתיב אכרעיך עד דאמרת לי הא מלתא, מנא הא מלתא דאמור רבנן המלוה את חברו סתם אינו רשאי לתבעו פחות משלשים יום. אמר ליה, דכתביב "קרבה שנת השבע שנת השמטה", ממשמע שנאמר "שנת השבע" איני יודע שהיא שנת השמטה, אלא יש לך שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה חברו סתם אינו רשאי לתבעו פחות משלשים יום ואמר מר שלשים בשנה חשוב שנה.

"וקרא עליך אל ה'", (רבא) [רבי אבא] הוה צרי זויזי (בצררי) ושדי ליה לאחוריה וממצי נפשיה ביני עניי ומצלי עיניה מרמאי. רבי (עקיבא) [חנינא] הוה ההוא עניא בשבבותיה דהנה רגיל כל מעלי יומא שבתא לשדר ליה ארבעה זויזי. [יומא חד] שדרינהו ניהליה ביד דביתהו, אתא ואמרה ליה לא צריך. אמר, מאי חזית. שמעית דקאמרי במה אתה סועד (בכלי) [בטלי] כסף או (בכלי) [בטלי] זהב. אמר, הינו דאמר רבי אלעזר בואו ונחזיק טובה לרמאין שאלמלא הו היינו חוטאין [בכל יום] שנאמר "וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

"דבר אחר "השמר לך". בלא תעשה. פן. בלא תעשה (כדלעיל).

רמז תתצח "פן יהיה דבר עם לבבך בליעל", הוי זהיר שלא תמנע רחמים, שכל המונע רחמים מקיש לעובדי אלילים ופורק מלכות שמים מעליו, שנאמר ["בליעל"], בלי על. קרבה שנת השבע שנת השמטה. זהו שאמר רבי יוסי הגלילי, [אם] שבע שנים לכל אחד ואחד היא קרבה, אמר מעתה שבע שנים לכל העולם קרבה. וקרא עליך אל ה'. יכול מצוה שלא לקרות. תלמוד לומר "וקרא עליך". יכול מצוה לקרות. תלמוד לומר "ולא קרא עליך אל ה'". יכול אם קרא עליך יהיה בך חטא, ואם לאו לא יהיה בך חטא. תלמוד לומר "והיה בך חטא" מכל מקום. אם פן למה נאמר "וקרא עליך אל ה'". ממחר אני לפרע על ידי קורא יותר מפי שאינו קורא.

מִנֵּינִי שְׂאֵם נִתְּתָה לּוֹ פֶּעַם אַחַת וְתוֹ אֶפְלוּ מֵאָה פְּעָמִים. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "נִתְּנוּ
תִּתְּנוּ לּוֹ", לּוֹ, בִּינְדָה לְבִינּוּ, מִכָּאן אָמְרוּ לְשִׁפְתֵי חֲשָׁאִין הִיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם וְכוּ'
(בשקלים פ"ה). כִּי בְגִלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה. אִם אָמַר לִתְּנוּ וְנִתְּנוּ, נּוֹתְנִין לּוֹ שְׂכָר
אֲמִירָה וְשְׂכָר מַעֲשֵׂה. אָמַר לִתְּנוּ וְלֹא הִסְפִּיק בְּיָדוֹ לִתְּנוּ, נּוֹתְנִין לּוֹ שְׂכָר
אֲמִירָה כְּשְׂכָר מַעֲשֵׂה. לֹא אָמַר לִתְּנוּ אֲבָל אָמַר לְאַחֲרֵים תְּנוּ, נּוֹתְנִין לּוֹ שְׂכָר
אֲמִירָה שְׁנֵאֲמַר "כִּי בְגִלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה". לֹא אָמַר לִתְּנוּ וְלֹא אָמַר לְאַחֲרֵים
תְּנוּ אֲבָל [נּוֹחַ] לּוֹ בְּדַבְּרֵים טוֹבִים, מִנֵּינִי שְׁנוֹתְנִין לּוֹ שְׂכָר עַל כֶּדֶךָ, תִּלְמוּד לּוֹמֵר
"כִּי בְגִלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל (מַעֲשֵׂה יְדִידָה) [מַעֲשֵׂה(ו)דָּה]".

תִּנְיָא רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, לְעוֹלָם יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים שְׂלֵא יָבוֹא לִיְדֵי
מִדָּה זוֹ, שְׂאֵם לֹא בָּא הוּא בָּא בְּנוֹ, וְאִם לֹא בָּא בְּנוֹ בָּא בְּנוֹ בָּא בְּנוֹ, שְׁנֵאֲמַר "כִּי
בְגִלְלֵי הַדְּבָר הַזֶּה" וְתִנְיָא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל גִּלְגַּל הוּא שְׁחוֹזָר בְּעוֹלָם. אָמַר
רַב יוֹסֵף, נְקֻטִינּוּ, הֵאִי צוֹרְבָא מִרְבָּנּוּ [לֹא מַעֲנִי. וְהֵא קָא חֲזִינּוּ דְמַעֲנִי. אַהֲדוּרִין]
לֹא מְהֵדֵר אֶפְתָּחָא. אָמַר לִיה רַבִּי חִיָּא לְדַבֵּיתָהוּ, כִּי אֲתָא עֲנִיָּא אֶקְדִּים
לִיה רִיפְתָּא כִּי הִיכִי דְלִיקְדָמוּ לְבַנְיִיכִי. אָמְרָה לִיה, מִיִּלֵּט קָא לִיִּטִּית לָהּ.
אָמַר לָהּ, קָרָא כְּתִיב כִּי בְגִלְלֵי הַדְּבָר וְגוֹ'. רַבּוֹ גְּמַלְיָאֵל אוֹמֵר, (לעיל יג, יח)
"וְנִתְּנוּ לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ", כֹּל הַמְּרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת מְרַחֲמִין עֲלֵיו מִן
הַשָּׁמַיִם.

יא "כִּי לֹא יִחַדֵּל אֲבִיוֹן" (כְּתוּב בְּפִסּוּק "אֶפְסֵי כִי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן").

אָמַר שְׁמוּאֵל, אִין בִּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ אֶלָּא שְׁעֵבּוּד מְלַכְיִוֹת
בְּלָבַד, שְׁנֵאֲמַר "כִּי לֹא יִחַדֵּל אֲבִיוֹן מִקְּרַב הָאָרֶץ". וּפְלִיגָא דְרַבִּי חִיָּא בְּר
אֲבָא דְאָמַר כֹּל הַנְּבִיאִים כִּלְוֹן לֹא נִתְּנָבְאוּ אֶלָּא לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ אֲבָל לְעוֹלָם
הַבָּא (ישעיה סד, ג) "עֵין לֹא רָאֲתָה אֱלֹהִים זּוֹלָתָהּ".

"כִּי לֹא יִחַדֵּל אֲבִיוֹן", וְלִהְלֹן הוּא אוֹמֵר (לעיל פסוק ד) "אֶפְסֵי כִי לֹא יִהְיֶה
בְּךָ אֲבִיוֹן", כִּי צַד יִתְקַיְמוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים הַלְלוּ. בְּזָמַן שְׁאֲתָם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ
שֶׁל מְקוֹם, אֲבִיוֹנִים בְּאַחֲרֵים, כְּשֶׁאִין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם, אֲבִיוֹנִים
בְּכֶם. עַל כֵּן אֲנִכִי מְצַוְךָ. עֲצָה טוֹבָה אֲנִי נּוֹתֵן לָךְ לְטוֹבָתְךָ. פְּתַח תִּפְתָּח. לָמָּה
נִאָּמַר. [מַגִּיד הַכְּתוּב], הָרָאוּי לִתְּנוּ לּוֹ פֶּתַח נּוֹתְנִין לּוֹ פֶּתַח, עֲסָה נּוֹתְנִין לּוֹ עֲסָה,
מַעֲה נּוֹתְנִין לּוֹ מַעֲה, לְהַאֲכִילוֹ לְתוֹךְ פִּיו מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ לְתוֹךְ פִּיו.

יב-יד "כי ימכר לך" (פתיב ברמז תרס"ט וברמז שי"ב).

מנין כשאתה קונה לא תהא קונה אלא עבד עברי. תלמוד לומר (שמות כא, ב) "כי תקנה עבד עברי". מנין כשהוא נמכר אינו נמכר אלא לך. תלמוד לומר "לך". מנין כשבית דין מוכרין אותו אין מוכרין אותו אלא לך. תלמוד לומר "כי ימכר לך". אחיך העברי או העבריה. יש בעברי מה שאין בעבריה ובעבריה מה שאין בעברי. עברי יוצא בשנים וביובל ובגרעון כסף מה שאין בו בעבריה. עבריה יוצאה בסימנים, ואין נמכרת ונשנית, ופודין אותה בעל כרחיה, מה שאין בו בעברי. הא, לפי שיש בעברי מה שאין בעבריה ובעבריה מה שאין בעברי צריך לומר בעברי וצריך לומר בעבריה.

"ועבדך שש שנים", לך ולא ליורש. או אינו אלא לך ולא לבן. כשהוא אומר "שש שנים יעבד" הרי לבן אמור, הא מה אני מקיים ועבדך שש שנים, לך ולא ליורש. ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח. מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחרה. אדרבה, מרבה אני את האח, שכן קם תחת אחיו ליבום. כלום יש יבום אלא במקום שאין בו.

תניא המוכר עצמו נמכר לשש ויותר על שש כו'. רבי אליעזר אומר, זה וזה אינו נמכר אלא לשש. מאי טעמא דתנא קמא. מדכתב רחמנא במכרוהו בית דין ועבדך שש שנים, זה יעבדך שש שנים ולא מוכר את עצמו. ואידך, ועבדך, ולא ליורש. ואידך, "ועבדך" אחרתא כתיב. ואידך, ההוא להרצאת אדון הוא דאתא.

ברח וחזר, מנין שמשלים לו שניו. תלמוד לומר (שמות כא, ב) "שש שנים יעבד". חלה ונתרפא, יכול יחזיר לו שכר בטילתו. תלמוד לומר "יוצא לחפשי חנם".

תנו רבנן יכול לא יהו מעניקין אלא ליוצא בשש, מנין ליוצא ביובל ובמיתת האדון ואמה העבריה בסימניו. תלמוד לומר "תשלחננו", וכי תשלחננו. [יכול שאני מרבה בורח ויוצא בגרעון כסף. תלמוד לומר "וכי תשלחננו"] חפשי מעמך, מי ששלוחו מעמך, יצא בורח ויוצא בגרעון כסף, שאין שלוחו מעמך. רבי מאיר אומר, בורח אין [מעניקין לו, דאין] שלוחו מעמך, ויוצא בגרעון כסף שלוחו מעמך. בורח השלמה בעי, דתניא מנין לבורח

שְׁחִיב לְהַשְׁלִים, תִּלְמוּד לומר "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד", יָכוֹל אֶפְלוּ חָלָה, תִּלְמוּד לומר (שם) "וּבְשָׁבִיעִית יֵצֵא". אָמַר רַבָּא, כְּגוֹן שֶׁבֵרַח וּפָגַע בּוּ יוֹבֵל, סִלְקָא דְעֵתָא אֲמִינָא הוּאִיל וְיֹבֵל מִפִּיק לִיה שְׁלוּחוֹ מֵעַמְדָּא קָרִינוּ בֵּיה וְנִעְנִיק לִיה, קָא מִשְׁמַע לֵן. אָמַר מַר, יָכוֹל אֶפְלוּ חָלָה, תִּלְמוּד לומר "וּבְשָׁבִיעִית יֵצֵא", אֶפְלוּ חָלָה כָּל שֵׁשׁ. וְהִתְנַיָּא חָלָה שְׁלֹשׁ וְעָבַד שְׁלֹשׁ, אִין חִיב לְהַשְׁלִים, חָלָה כָּל שֵׁשׁ, חִיב לְהַשְׁלִים. אָמַר רַב שְׁשֵׁת, בְּעוֹשָׂה מַעֲשֵׂה מַחֲט. חָלָה אַרְבַּע, נַעֲשֵׂה כְּמִי שֶׁחָלָה כָּל שֵׁשׁ וְחִיב לְהַשְׁלִים.

מוֹכֵר עֲצָמוֹ, אִין מַעְנִיקִין לוֹ. רַבִּי אֶלְיעָזָר אָמַר, מַעְנִיקִין לוֹ. מֵאֵי טַעְמָא דְתֵנָּא קָמָא. מַעֲט רַחֲמָנָא גְבִי מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין הָעֵנִיק תַּעְנִיק לוֹ, לוֹ וְלֹא לְמוֹכֵר עֲצָמוֹ. וְאִידָּךְ, הֵהוּא לוֹ וְלֹא לְבַעַל חוּבוֹ, וּמַדְסְבִּירָא לֵן בְּעֵלְמָא כְּרַבִּי נְתוּ [מִנִּין לְנוֹשָׂה בְּחִבְרוֹ מְנָה וְכוּ'] אֶתָּא לוֹ אֶפְקִיָּה. וְאִידָּךְ, בְּעֵלְמָא נְמִי לֹא סְבִירָא לֵן כְּרַבִּי נְתוּ.

תְּנִי רַבְּנָן כְּמָה מַעְנִיקִין לוֹ, חֲמֵשׁ סְלָעִים מִכָּל מִין וְמִין, שְׁהֵם חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה סְלָעִים, וּמִנִּינָא [אֶתָּא לְאִשְׁמַעִינוּ, הָא] קָא מִשְׁמַע לֵן דְּמִיבְצִיר הוּא דְלָא לְבַצוּר לִיה הָא בְּצַר לִיה מִחֵד מִינָא וְטָפִי לִיה מִחֵד מִינָא לִית לֵן בְּה, דְּבָרִי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, שְׁלֹשִׁים כְּשֹׁלְשִׁים שָׁל עָבַד. רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר, חֲמֵשִׁים כְּחֲמֵשִׁים שְׁבַעֲרֵכִין. מֵאֵי טַעְמָא דְרַבִּי מֵאִיר. זְלִיף רִיקָם רִיקָם מִבְּכוֹר, מַה לְהֵלֵן חֲמֵשׁ סְלָעִים אֶף כָּאן חֲמֵשׁ סְלָעִים. וְאִימָא חֲמֵשׁ מִכְּלָהוּ. אִי כְּתִיב "רִיקָם" לְבִסוּף, כְּדִקְאֲמַרְתָּ, הִשְׁתָּא דְכְּתִיב "רִיקָם" מַעֲיָקְרָא שְׁדִי רִיקָם אֶצְאוּ, שְׁדִי רִיקָם אֶגְרוּ, שְׁדִי רִיקָם אֶיָּקֵב. וְלִילֵף רִיקָם רִיקָם מַעוֹלֵת רְאִיָּה. אָמַר קָרָא אֲשֶׁר בְּרַכָּה ה' אֱלֹהֵיךָ. וְרַבִּי יְהוּדָה, מֵאֵי טַעְמָא זְלִיף נְתִינָה נְתִינָה מַעְבָּד, מַה לְהֵלֵן שְׁלֹשִׁים אֶף כָּאן שְׁלֹשִׁים. וְנִילֵף נְתִינָה נְתִינָה מַעְרָכִין, מַה לְהֵלֵן חֲמֵשִׁים אֶף כָּאן חֲמֵשִׁים. חֲדָא, דְתַפְסָתָּ מְרַבָּה לֹא תַפְסָתָּ, וְעוֹד, עָבַד מַעְבָּד הָוָה לִיה לְמִילָף. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן, גְּמַר נְתִינָה נְתִינָה מַעְרָכִין, מַה לְהֵלֵן חֲמֵשִׁים אֶף כָּאן חֲמֵשִׁים. וְאִימָא בְּפָחוֹת שְׁבַעֲרֵכִין. אֲשֶׁר בְּרַכָּה כְּתִיב. וְלִילֵף נְתִינָה נְתִינָה מַעְבָּד, מַה לְהֵלֵן שְׁלֹשִׁים אֶף כָּאן שְׁלֹשִׁים, חֲדָא דְתַפְסָתָּ וְכוּ', וְעוֹד עָבַד מַעְבָּד הָוָה לִיה לְמִילָף. רַבִּי שְׁמַעוֹן, מִיכָה מִיכָה גְמַר. בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי מֵאִיר הִינּוּ דְכְּתִיב "צֹאן גֵּרוֹן וַיָּקֵב", אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה וְלְרַבִּי שְׁמַעוֹן, הָאִי צֹאן גֵּרוֹן וַיָּקֵב לְמָה לִי. מַבְעִי לָה לְכַדְתֵּנָּא יָכוֹל לֹא יְהוּ מַעְנִיקִין אֶלָּא מִצֹּאן גֵּרוֹן וַיָּקֵב בְּלִבָּד, מִנִּין לְרַבּוֹת כָּל דְּבַר, תִּלְמוּד לומר "אֲשֶׁר בְּרַכָּה", אִם כֵּן מַה תִּלְמוּד לומר "צֹאן גֵּרוֹן וַיָּקֵב",

לומר לך מה צאן גֵרֹן וַיִּקְבַּב [מִיַּחֲדִים] שְׁיִשְׁנֶן בְּכֻלָּל בְּרָכָה אִף כֹּל שְׁיִשְׁנֹו בְּכֻלָּל בְּרָכָה, יִצְאוּ כִסְפִים, דְּבָרֵי רַבִּי שְׁמַעוֹן, רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, יִצְאוּ פְרָדוֹת. וַיִּצְרִיכָא, דְּאֵי כְּתֵב רַחֲמָנָא צִאן הָוָה אֲמִינָא בְּעֵלֵי חַיִּים אִין גְּדוּלֵי קַרְקַע לָא, כְּתֵב רַחֲמָנָא גֵרֹן. וְאֵי כְּתֵב גֵרֹן הָוָה אֲמִינָא גְּדוּלֵי קַרְקַע אִין בְּעֵלֵי חַיִּים לָא, כְּתֵב רַחֲמָנָא צִאן, יִקְבַּב לָמָּה לִי, לְמַר לְאַתּוּיֵי כִסְפִים לְמַר לְאַתּוּיֵי פְרָדוֹת.

תנו רבנן "אֲשֶׁר בְּרָכָךְ", יָכוֹל נִתְבָּרַךְ הַבַּיִת בְּגִלְלוֹ מֵעֲנִיקוֹן לוֹ, לֹא נִתְבָּרַךְ הַבַּיִת בְּגִלְלוֹ אִין מֵעֲנִיקוֹן לוֹ, תִּלְמוּד לומר "הֵעֲנִיק תֵּעֲנִיק לוֹ", מִכָּל מְקוֹם, אִם כֵּן מָה תִּלְמוּד לומר "אֲשֶׁר בְּרָכָךְ", הַכֹּל לְפִי הַבְּרָכָה תֵּן לוֹ. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, דְּבָרִים כְּכֹתְבוֹ, נִתְבָּרַךְ הַבַּיִת בְּגִלְלוֹ מֵעֲנִיקוֹן לוֹ, לֹא נִתְבָּרַךְ הַבַּיִת בְּגִלְלוֹ אִין מֵעֲנִיקוֹן לוֹ, אִם כֵּן מָה תִּלְמוּד לומר "הֵעֲנִיק תֵּעֲנִיק", דְּבָרָה תוֹרָה כְּלָשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ שֵׁנ"א).

כְּתִיב "תֵּעֲנִיק לוֹ", וְהֵרִי דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר, וּמָה אִם רְשָׁעִים שְׁנַמְכָּרִים בְּגִנְבָתָן אָמַר הַכֹּתוּב הֵעֲנִיק תֵּעֲנִיק צְדִיקֵי עוֹלָם שְׁעוֹשִׁין רְצוֹנוֹ בְּתוֹרָתוֹ בְּכֹל יוֹם תְּמִיד עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה לְמִלָּךְ שְׁהִיתָה לוֹ פְּלִטִין גְּדוֹל וְהַדְּלֵת נְעוּלָה (וְהוּא) [וְהִזִּיז] יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְהָיוּ עָלָיו אֲכִילָה וּשְׂתִיָּה וּמְזוֹנוֹת וְכֹל מִיַּיִן סְפוּקִין כָּלָם, אִף זֵיז אֶחָד סָמוּךְ לוֹ וְהָיוּ עָלָיו תְּאֵנִים עֲנָבִים וְרִמּוֹנִים וְכֹל מִיַּיִן מְגֻדִים כָּלָם, אִף זֵיז אֶחָד סָמוּךְ לוֹ וְהָיוּ עָלָיו שִׁירָאִין וְסָרִיקוֹן וְכֹל מִיַּיִן בְּגָדִים כָּלָם, וְהָעוֹמְדִין מִבְּחוּץ הָיוּ בָּאִין וּמִסְתַּפְּקִין מִמָּה שֶׁהוּא יוֹצֵא מִפְּלִטִין שֶׁל מִלְּךְ לְחוּץ, הָעוֹבְרִין וְהַשְּׁבִין מָה הֵם אוֹמְרִים מִמָּה שֶׁהוּא יוֹצֵא מִפְּלִטִין שֶׁל מִלְּךְ לְחוּץ אֵתָה לְמַד מָה יֵשׁ בְּפְלִטִין שֶׁל מִלְּךְ בְּפָנִים. כֶּךָ, מִיִּסּוּרִין שֶׁל צְדִיקִים בְּעוֹלָם הִזָּה אֵתָה לְמַד מֵדַת פְּרַעְנוּתָן שֶׁל רְשָׁעִים בְּגִיהֶנוֹם, וּמִשְׁלֹת הַרְשָׁעִים בְּעוֹלָם הִזָּה אֵתָה לְמַד מֵתֵן שְׁכָרָם שֶׁל צְדִיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא בְּגוֹן עֵדוֹן שְׁנַאֲמַר (תְּהִלִּים לֵא, כ) "מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירְאֵיךָ" וְגו', וְאוֹמֵר "וּמַעוֹלָם לֹא- שְׁמַעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ" וְגו'.

"הֵעֲנִיק תֵּעֲנִיק לוֹ", וְלֹא לִיּוֹרְשָׁיו. אֲשֶׁר בְּרָכָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ כֹּל שֶׁכָּתֵב עֲנֵשׁ מִמּוֹן כְּתִיב בֵּיהּ בְּרָכָה, וּבִיּוֹתֵר בְּמְקוֹם שְׁיֵשׁ בּוֹ חֶסֶד כִּסֵּי.

טו "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", מָה בְּמִצְרַיִם הֵעֲנִיקְתִּי לְךָ וְשִׁנִּיתִי לְךָ אִף אֵתָה הֵעֲנִיק לוֹ וְשִׁנֵּה לוֹ, מָה בְּמִצְרַיִם [נִתְתִּי לְךָ] בְּרַחֲבֵי דָא אִף אֵתָה

בְּרַחֵב יָד תֵּן לוֹ וְכֹן הוּא אוֹמֵר (תהלים סח, יד) "כַּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בַּכְּסָף וְאַבְרָתֶיהָ בִּירְקָרֵק חֲרוּץ", "כַּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בַּכְּסָף", זוּ בַּזֵּת מְצָרִים, וְאַבְרָתֶיהָ בִּירְקָרֵק חֲרוּץ", זוּ בַּזֵּת הַיָּם, (שה"ש א, יא) "תוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָד", זוּ בַּזֵּת הַיָּם, (שם) "עַם נִקְדוֹת הַכְּסָף", זוּ בַּזֵּת מְצָרִים.

טז-יח "עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצוּדָה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה הַיּוֹם". בַּיּוֹם רוֹצְעִין וְאִין רוֹצְעִין בְּלִילָה.

"וְאִם אָמור יֹאמֵר" (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ שֵׁט"ז וּבְרַמְזוֹ תֵּרַס"ז).

"וְלִקְחֶתָּ אֶת הַמְּרָצֵעַ", מִכָּאן הִזָּה רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת הַלְכָה עוֹקֶרֶת אֶת הַמְּקָרָא, הַתּוֹרָה אָמְרָה (ויקרא יז, יג) "וְשִׁפְדָה אֶת דָּמוֹ וְכִסְהוּ בַּעֲפָר" וְהַלְכָה אָמְרָה בְּכָל דְּבָר הַמְּגַדֵּל צְמָחִים, הַתּוֹרָה אָמְרָה "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת" וְהַלְכָה אָמְרָה בְּכָל שֶׁהוּא תְלוּשׁ, הַתּוֹרָה אָמְרָה בַּמְּרָצֵעַ וְהַלְכָה אָמְרָה בְּכָל דְּבָר. וְרַבִּי אוֹמֵר, בַּדִּלְתָּ אוֹ בַּמְזוּזָה מַעֲמֵד.

רמז תתצט וְלִקְחֶתָּ אֶת הַמְּרָצֵעַ, שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּינוּ לְבֵין עֲצָמוֹ. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וְהִגִּישׁוּ אֲדָנָיו אֶל הָאֱלֹהִים", אֶצֶל הַדִּין, שְׂיִמְסְרֵנוּ לְמוֹכְרָיו. הַמְּרָצֵעַ. בְּכָל דְּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם. וְלִקְחֶתָּ אֶת הַמְּרָצֵעַ, מִנֵּין לְרַבּוֹת אֶת הַקּוֹץ וְאֶת הַזְּכוּכִית וְאֶת הַקְּרוּמִים שֶׁל קֶנֶה, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וְלִקְחֶתָּ", דְּבָרֵי רַבִּי יוֹסִי בַר יְהוּדָה. רַבִּי אוֹמֵר, מְרָצֵעַ, מֵהַ מְרָצֵעַ מִיַּחַד שֶׁל מִתְּכַת אֶף אִין לִי אֶלָּא כָּל מִן הַמִּתְּכַת, הַמְּרָצֵעַ, זֶה מְרָצֵעַ גְּדוֹל. אָמֵר רַבִּי אֶלְעָזָר יוֹדֵן, בְּרַמְזוֹ הִזָּה דוֹרֵשׁ אִין רוֹצְעִין אֶלָּא בְּמִילַת נִחְמָמִים אוֹמְרִים אִין כְּהוּ נִרְצַע שְׂמָא נַעֲשֶׂה בַעַל מוּס). רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, (אף) [מִן] הַסְּחוּס, שְׁהֵרִי חֲכָמִים אוֹמְרִים אִין כְּהוּ נִרְצַע כּוֹי וְאִם בְּמִילַת הוּא נִרְצַע הִיאֵד נַעֲשֶׂה בַעַל מוּס אֶלָּא מְלַמֵּד שְׂאִין רוֹצְעִין אֶלָּא בְּגַבְהָ שְׂבָאֲזָנוֹ. אֲזָנוֹ. נְאָמֵר כָּאן "אֲזָנוֹ" וְנְאָמֵר לְהֵלֵן (ויקרא יד, יד) "אֲזָנוֹ", מֵהַ אֲזָנוֹ הָאֲמוּרָה לְהֵלֵן יְמִנִית אֶף אֲזָנוֹ הָאֲמוּרָה כָּאן יְמִנִית וּבְגַבְהָ שְׂבָאֲזָן. בְּאֲזָנוֹ וּבַדִּלְתָּ. יְכוֹל בְּצַד אֲזָנוֹ. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "בְּאֲזָנוֹ וּבַדִּלְתָּ", מַגִּיד שְׁנוֹתָן בְּאֲזָנוֹ עַד שְׂמַגִּיעַ לְדִלְתָּ (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ שֵׁט"ז).

"וְהִזָּה לָד עֶבֶד עוֹלָם", כָּל יָמֵי עוֹלָמוֹ שֶׁל יוֹבֵל. אֶף הוּא נִמְכָּר שְׁלִשִׁים וְאַרְבַּעִים שָׁנָה לְפָנֵי הַיּוֹבֵל. מִכָּאן אֶתְהָ אוֹמֵר, עֶבֶד עֲבָרִי עוֹבֵד אֶת הַבֵּן וְאִינוֹ עוֹבֵד אֶת הַבֵּת, נִרְצַע לֹא אֶת הַבֵּן וְלֹא אֶת הַבֵּת. מִנֵּין לְתֵן אֶת הָאֲמוּרָה כָּאן לְהֵלֵן וְאֶת לְהֵלֵן כָּאן. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "עוֹלָם" "עוֹלָם" לְגִזְרָה שְׁוּהָ. וְאֶף

לְאִמְתָּךְ תַּעֲשֶׂה כֵּן. לְהַעֲנִיק. יְכוּל אַף לְרַצִּיעָה תִּלְמוּד לּוֹמֵר (שְׁמוֹת כ"א, ה) "וְאִם אָמַרְתָּ יֹאמְרֵי הָעֶבֶד", וְלֹא הָאֵמָה.

"לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחֶךָ אֶתוֹ חֲפָשִׁי מֵעַמֶּךָ כִּי מִשְׁנָה שְׂכָר שְׂכִיר" וְגו'. מִכָּאן אָמְרוּ, שְׂכִיר עוֹבֵד בַּיּוֹם וְזֶה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. (לְמַעַן יִבְרָכְךָ) [וַיְבָרְכֶךָ]. יְכוּל כְּשֶׁעוֹמֵד וּבִטֵּל. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה". "וְאִם לְאִמְתָּךְ תַּעֲשֶׂה" כֵּן (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ שִׁי"ח).

תָּנוּ רַבֵּנוּ אֵלּוּ נֹאמַר 'בְּאֲזָנוֹ בְּדִלְתִי הִיִּיתִי אוֹמֵר יִרְצְעֶנָּה לְאֲזוֹן מֵאֲבָרָאִי וַיִּקְדֵּר כְּנֶגֶד אֲזָנוֹ בְּדִלְתִי. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "בְּאֲזָנוֹ וּבְדִלְתִי", קוֹדֵר וְהוֹלֵךְ עַד שְׁמֹגִיעַ לְדִלְתִי. דִּלְתִי. שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין עַקוּרָה בֵּין שְׂאִינָה עַקוּרָה. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "אֶל- הַמְּזוּזָה", מֵהַ מְזוּזָה מֵעַמֵּד אֶף דִּלְתִי מֵעַמֵּד.

רַבּוֹן יוֹחֲנָן בֶּן זַכַּאי הָיָה דוֹרֵשׁ אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה כְּמִין חֲמֹר, מֵהַ נִשְׁתַּנָּה אֲזוֹן מִכָּל אֵיבָרִים שְׁבִגוּף, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲזוֹן שְׁשִׁמְעָה קוֹלִי עַל הַר סִינַי בְּשַׁעַר שְׂאֵמֶרְתִּי (וַיִּקְרָא כה, נה) "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדֵי הַסִּי" וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים וְהִלֵּךְ זֶה וְקָנָה אֲדוֹן לְעַצְמוֹ, יִרְצַע בָּהּ וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּר רַבִּי הָיָה דוֹרֵשׁ אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה כְּמִין חֲמֹר, מֵהַ נִשְׁתַּנָּה דִּלְתִי וּמְזוּזָה מִכָּל כְּלִים שְׁבִבִית, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, דִּלְתִי וּמְזוּזָה שֶׁהֵיוּ עֲבָדִים בְּמִצְרַיִם שְׁנֹאמַר (שְׁמוֹת יב, כב) "וְהִגַּעְתֶּם אֶת הַמִּשְׁקוּף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת" וְאִמְרֵתִי (וַיִּקְרָא שם) "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" וְלֹא עֲבָדִים לְעֲבָדִים וְהִלֵּךְ זֶה וְקָנָה אֲדוֹן לְעַצְמוֹ, יִרְצַע בְּפִנְיָהֶם.

יט-כ "כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָךְ", מִגִּיד שֶׁהַבְּכוֹר נֹאכֵל כָּל שְׁנָתוֹ.

אֵין לִי אֵלֶּא בְּכוֹר תָּם, בְּעַל מוֹם מִנֵּין. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "כָּל הַבְּכוֹר". מִכָּל שְׁנֹאמַר "לֹא תַעֲבֹד בְּבִכּוֹר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגְזוּ" מִלְּמַד שֶׁהַבְּכוֹר אֲסוּר בְּגִזָּה וּבַעֲבוּדָה. אֵין לִי אֵלֶּא בְּכוֹר תָּם, בְּכוֹר בְּעַל מוֹם מִנֵּין. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "כָּל הַבְּכוֹר". "אֲשֶׁר יוֹלֵד". פֶּרֶט לְיוֹצֵא דָּפֶן. בְּבִקְרָךְ וּבְצִאֲנָךְ הַזָּכָר תִּקְדִּישׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ. (מִלְּמַד שֶׁהַבְּכוֹר נֹאכֵל כָּל שְׁנָתוֹ. אֵין לִי אֵלֶּא בְּכוֹר, מִנֵּין לְרִבּוֹת כָּל שְׂאֵר הַקְּדָשִׁים. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "כָּל הַבְּכוֹר"). מִכָּל שְׁנֹאמַר "לֹא תַעֲבֹד וְלֹא תִגְזוּ" מִלְּמַד שֶׁהַבְּכוֹר אֲסוּר בְּגִזָּה וּבַעֲבוּדָה, שְׂאֵר כָּל הַקְּדָשִׁים מִנֵּין וְדִין הוּא וּמֵהַ הַבְּכוֹר שְׂאֵין נוֹהֵג בְּכָל הַיּוֹלָדוֹת וְיוֹצֵא לְחֵלִין בְּלֹא פְדִיוֹן אֲסוּר בְּגִזָּה וּבַעֲבוּדָה שְׂאֵר קְדָשִׁים שְׁנוֹהֲגִין בְּכָל הַיּוֹלָדוֹת וְאֵינָן יוֹצֵאִין לְחֵלִין אֵלֶּא בְּפְדִיוֹן אֵינָן דִּין שֶׁיְהוּ אֲסוּרִין בְּגִזָּה וּבַעֲבוּדָה. לֹא אִם אִמְרַתְּ בְּבִכּוֹר שְׁפֹן

קדשתו מרחם וקדשתו חלה עליו בבעל מום קבוע, תאמר בקדשים וכו'.
תלמוד לומר "בבקר ובצאנך תקדיש... ולא תעבד ולא תגז". הזכר (כתוב
ברמז רי"ד).

רבי ישמעאל אומר, כתוב אחד אומר תקדיש וכתוב אחד אומר אל
תקדיש, אי אפשר לומר תקדיש שפבר נאמר אל תקדיש ואי אפשר לומר
אל תקדיש שפבר נאמר תקדיש, הא כיצד, מקדישו אתה להקדיש עליו ואי
אתה מקדיש] אותו הקדש מזבח. ורפנו, "לא תקדיש" מיבעי ליה ללאו,
תקדיש מיבעי ליה לכדתנא מנין לנולד לו בכור בעדרו שמצוה להקדישו
שנאמר "הזכר תקדיש". ורבי ישמעאל אי לא מקדיש ליה לא קדוש,
קדשתו מרחם הוה, וכיון דכי לא מקדיש ליה קדוש לא צריך לאקדושיה,
(כתוב ברמז תרע"ח).

יכול אף הקדש בדיק הבית שאינו הקדש מזבח. תלמוד לומר (שם) "לא
תקדיש". או דבר שאתה למדו לדרך אחד אתה למדו לכל הדרכים שיש
בו, מה בכור מיחד שהוא קדשים קלים ונאכל לשני ימים ונוהג בבקר
ובצאן אף איני מרבה אלא פיוצא בו ומנין לרבות קדשי קדשים וקדשים
קלים של יחיד ושל צבור. תלמוד לומר "בבקר ובצאנך תקדיש לא תעבד
בבכר שורך ולא תגז בכור צאנך", לא יצא בכור אלא ללמד מה בכור
מיחד שהוא הקדש מזבח יצא הקדש בדיק הבית שאינו הקדש מזבח.

תנא "לא תעבד בבכר שורך", אבל אתה עובד בשלך ושל אחרים, ולא
תגז בכור צאנך, אבל אתה גוזז שלך ושל אחרים, דברי רבי יהודה. רבי
שמעון אומר, לא תעבד בבכר שורך, אבל אתה עובד בבכור אדם, ולא תגז
בכור צאנך, אבל אתה גוזז פטר חמור. בשלמא לרבי שמעון הינו דכתיב
תרי קראי, אלא לרבי יהודה תרי קראי למה לי. ותו, לרבי יהודה בכור
אדם הכי נמי דאסור. אלא דכלא עלמא שורך למעוטי בכור אדם הוא
דאתא, כי פליגי בצאנך, רבי יהודה לטעמיה דאמר שתפות נכרי חייבת
בבכורה וכי איצטריך קרא למישרי בגזזה ועבודה, ורבי שמעון סבר
שתפות נכרי פטורה מן הבכורה ולענין גזזה ועבודה לא איצטריך קרא כי
איצטריך קרא לפטר חמור. בשלמא לרבי יהודה הינו דכתיב "שורך" אטו
"צאנך", אלא לרבי שמעון "שורך" ו"צאנך" למה לי קשיא.

רמז תתק "לא תעבד בבכר שורף ולא תגזו בכור צאנך", אין לי אלא שור בעבודה וצאן בגזיה. מנין לתן את של זה בזה ושל זה בזה. תלמוד לומר "לא תעבד ולא תגזו".

אין לי אלא בכור שור בעבודה ובכור צאן בגזיה, בכור שור בגזיה ובכור צאן בעבודה מנין. הרי אתה דן, ומה אם במקום שלא שנה בעל מום של בקר לתמים של בקר לקרב על גבי המזבח שנה לו לעבודה, מקום ששנה תמים של צאן לתמים של בקר לקרב על גבי המזבח אינו דין שישנה לו לעבודה, והוא הדין לגזיה ומה אם במקום שלא שנה בעל מום של צאן לתמים של צאן לקרב על גבי המזבח שנה לו בגזיה מקום ששנה תמים של בקר לתמים של צאן לקרב על גבי המזבח אינו דין שישנה לו בגזיה ועדין לא למדנו אלא תמימין, בעלי מומין מנין [ונדין הוא] ומה אם במקום שלא שנה תמים של בקר לבעל מום של בקר לקרב על גבי המזבח שנה לו לעבודה מקום ששנה בעל מום של צאן לבעל מום של בקר לקרב על גבי המזבח אינו דין שישנה לו בעבודה, והוא הדין לגזיה. ומה אם במקום שלא שנה תמים של צאן לבעל מום של צאן לאכל עמו בגבולין שנה לו בגזיה מקום ששנה בעל מום של בקר לבעל מום של צאן לאכל עמו בגבולין אינו דין שישנה בגזיה. תלמוד לומר "לא תעבד" וגו'.

הבכור נאכל שנה בשנה בין תם בין בעל מום, שנאמר "לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה". נולד לו מום בתוך שנתו רשאי לקימו כל שנים עשר חדש, לאחר שנתו אינו רשאי לקימו אלא שלשים יום. (מדקאמר לו) [מדקאמר] נולד לו מום בתוך שנתו למימרא דלשנה דידיה מנינן, מנהגי מלי. אמר רב יהודה אמר רב, דאמר קרא לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה, איזו היא שנה שנכנסת בחברתה, הוי אומר זו שנה של בכור. דבי רב תנא שנה בשנה, יום אחד משנה זו ויום אחד משנה זו, למד על הבכור שנאכל לשני ימים ולילה אחד לדבי רב מנא להו. ילפי מקדשים. וקדשים גופייהו מנא להו. אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא, "כפש (אחד תמים) בן שנתו" שנה שלו ולא שנה של מנין עולם. ובכור דנאכל לשני ימים ולילה אחד מנא ליה. נפקא ליה (במדבר יח, יח) "מבשרם יהיה לה פחזה התנופה" וגו', הקישו הפתוב לחזה ושוק של שלמים, מה להלן לשני ימים ולילה אחד אף כאן לשני ימים ולילה אחד. ואידך, אי מהתם (הוה אמינא) איכא למימר פחזה ושוק של תודה. ואידך, אמר לה, אמר קרא (שם) "יהיה",

הוסיף לך הכתוב הוזה אחרת בבכור. ואידך, האי "יהיה לך" למד על בכור בעל מום שנתן לפהו, שלא מצינו לו בכל התורה כלה. ואידך, "ובשרם יהיה לך", אחד תם ואחד בעל מום. ואידך, ו"בשרם" דהני בכורות דכלהו ישראל קאמר.

כא-כב רמז תתקא "וכי יהיה בו מום" וגו'. על אלו מומין שוחטין

את הבכור, נפגמה אָזנו מן הסחוס וכו'. ואמאי, פסח ועור כתיב. הא כתיב נמי [וכי יהיה בו מום]. ואימא כי יהיה בו מום כלל, פסח או עור פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, פסח ועור אין מידי אחרינא לא. כל מום רע, חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפרש מומין שבגלוי ואינן חוזרין אף כל מומין שבגלוי ואינן חוזרין. [ואימא] מה הפרט מפרש מומין שבגלוי ובטל ממלאכתו כו', אלמה תנו נפגמה אָזנו מן הסחוס ולא מן העור. כל מום רע רבויא הוא. אי הכי, מומין שבפסח נמי, אלמה תנו חוטין הפנימיות שנקרו נעקרו אין נפגמו ונגממו לא. בעינן מום רע וליכא. אי הכי, מום עובר נמי, אלמה תנו ולא מן העור. מום עובר סבא הוא, השתא מיפרק לא פרקינן עלויה מישחט שחטינן עלויה, כדתנא (וכל בהמה) [ואם כל בהמה טמאה] אשר לא יקריבו ממנה" בבעלי מומין הכתוב מדבר וכו'. ואי בעית אימא, אם כן פסח ועור מאי אהני ליה.

אמר רבא, למה לי דכתב רחמנא מום באדם מום בבכור מום בקדשים. צריכא, דאי כתב רחמנא באדם, שכו נתרבה במצוות, אדם מבכור בהמה לא אתי שכו הוא עצמו קרב על גבי המזבח, קדשים מבכור לא אתי שכו קדשתו מרחם, אדם מקדשים לא אתי שכו הו עצמן קרבין, בכור מקדשים לא אתי שכו קדשתו מרבה. [חדא] מחדא לא אתי, תיתי חדא מתרתי. מהי תיתי, לא לכתוב רחמנא באדם ותיתי מהנד, מה להנד שכו קרבין על גבי המזבח, [לא לכתוב רחמנא] בבכור ותיתי מהנד, מה להנד שכו קדשתו מרבה ונוהגים בפשוטין, [לא לכתוב] בקדשים ותיתי מהנד, מה להנד שכו קדשתו מאליהו, הילכך צריכי.

"וכי יהיה בו מום", אין לי אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום, בעל מום ממעי אמו מנין תלמוד לומר "כל מום רע". ומנין לבעל גרב ובעל יפלת ובעל חזזית וזקן וחולה ומזהם, תלמוד לומר "כל מום רע לא תזבחנו לה'".

אֶלֶּהֶיֶדְךָ. יָכוֹל לֹא יִשְׁחַט עֲלֵיהֶן בַּמִּקְדָּשׁ אֲבָל שׁוֹחֵט עֲלֵיהֶן בַּגְּבוּלָיו. תִּלְמוּד
לוֹמַר "פֶּסַח אוֹ עֹר", פֶּסַח וְעֹר בְּכֹל הָיוּ וְלָמָּה יִצְאוּ לְהַקִּישׁ אֶלֵיהֶן מִה
פֶּסַח וְעֹר מִיַּחַדִּין מוּם שֶׁבְּגָלוֹי וְאֵינוֹ חוֹזֵר אֶף אֵין לִי אֶלָּא מוּם שֶׁבְּגָלוֹי
וְאֵינוֹ חוֹזֵר.

כג "רַק (הַדָּם) [אֶת דְּמוֹי] (כְּתוּב בְּרִמּוֹ תס"ד).

פרק טז

א-ב רמז תתקב "שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאֲבִיב", שֶׁלַח לִיָּה רַב הוֹנֵא בַר אֲבִין
לְרַבָּא, כִּי חֲזִית דְּמִשְׁכָּה תְּקוּפַת טַבַּת עַד שִׁיתַסֵּר בְּנִיסָן עֲבָרָה לְהֵימָּן שְׁתָּא
וְלֹא תִיחוּשׁ לָהּ, דְּכָתִיב "שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאֲבִיב" שְׁמֹר אֲבִיב שֶׁל תְּקוּפָה
שְׁיֵהָא בְּחֹדֶשׁ נִיסָן.

"שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ" הַסְּמוּךְ לְאֲבִיב מִפְּנֵי אֲבִיב שְׁיֵהָא בְּזִמְנוֹ. יָכוֹל אִם הֵיטָה
שָׁנָה חֲסָרָה אֲרַבְעָה עָשָׂר יוֹם אוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם אִתָּה נֹתֵן לָהּ אֲרַבְעָה
עָשָׂר יוֹם אוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם תִּלְמוּד לוֹמַר "חֹדֶשׁ", לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.
יָכוֹל אִם הֵיטָה שָׁנָה חֲסָרָה אֲרַבְעִים יוֹם אוֹ חֲמִשִּׁים יוֹם אִתָּה נֹתֵן לוֹ
אֲרַבְעִים יוֹם אוֹ חֲמִשִּׁים יוֹם. תִּלְמוּד לוֹמַר "חֹדֶשׁ", לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.

בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת מִזְכִּיר פְּרִשְׁת מוֹעֲדוֹת, בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים מִפְּנֵי סִדְרוֹ, בְּחֻמְשׁ
הַפְּקוּדִים מִפְּנֵי קִרְבּוֹ, בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה מִפְּנֵי הַצְּבוּר, לְלַמֶּדֶד שֶׁשָּׁמַע מִשָּׁה
פְּרִשְׁת מוֹעֲדוֹת מִסִּינַי וְאֶמְרָה לְיִשְׂרָאֵל וְחֹזֵר וְשִׁנְאָה לָהּ בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה אֶמֶר
לָהֶם מִשָּׁה, הִזְהָרוּ לְהִיּוֹת שׁוֹנֵין בְּעֵנָן וְדוֹרְשִׁין בּוֹ לְכֹד נֶאֱמַר "שְׁמֹר אֶת
חֹדֶשׁ הָאֲבִיב".

(כְּתוּב בְּרִמּוֹ קפ"ט וּבְרִמּוֹ ר"ח). "וְעֵשִׂיתָ פֶּסַח", שְׁתֵּהָא עֲשִׂיתוּ לְשֵׁם פֶּסַח,
שָׂאֵם שְׁחָטוּ שְׁלֹא לְשִׁמוֹ פֶּסוּל. אֵין לִי אֶלָּא שְׁחִיטָתוֹ, מִנֵּין לְרַבּוֹת קַבּוּל
דְּמוֹ וְזִרְיָקַת דְּמוֹ. תִּלְמוּד לוֹמַר "וְעֵשִׂיתָ". יָכוֹל שְׂאֵנִי מְרַבָּה צְלִיתוֹ וְהִדְחַת

קרביו. תלמוד לומר "וּזְבַחְתָּ", זְבִיחָהּ בְּכָל הַיְתָה וְלָמָּה יָצָאת, להקיש אליה מה זְבִיחָהּ מִיַּחְדָּת שֶׁהִיא לְשֵׁם עֲבוּדָה [אף כִּל שֶׁהוּא לְשֵׁם עֲבוּדָה] יָצָאוּ אֵלָיו שְׂאִינָן לְשֵׁם עֲבוּדָה. לְה' אֱלֹהֵיךָ. לְשֵׁם הַמִּיַּחַד כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב. חֹדֶשׁ שֶׁהוּא כָּשֶׁר, לֹא חֵם וְלֹא צוּגָן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יַחֲדָיִם בְּיַתְּהָ מוֹצִיא אֲסִירִים בְּכוֹשְׁרוֹת".

רמז תתקנ "הוֹצִיאָהּ ה' אֱלֹהֵיךָ מִמִּצְרַיִם לְיָלָה", וְכִי בְּלִילָה יָצָאוּ, וְהִלָּא לֹא יָצָאוּ אֶלָּא בַּיּוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח יָצָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא", אֶלָּא מִלְּמַד שֶׁנֶּאֱמַר לֹא בְּלִילָה.

כְּתִיב (להלן פסוק ו) "שֶׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּעֶרְבֵי" רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, "בְּעֶרְבֵי" אֶתְהָ זֹבַח "וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ" אֶתְהָ אוֹכֵל, וּמִתִּי אֶתְהָ שׁוֹרֵף, "מוֹעֵד צִאתְךָ מִמִּצְרַיִם". רַבִּי (עֲקִיבָא) [יְהוֹשֻׁעַ] אוֹמֵר, "בְּעֶרְבֵי" אֶתְהָ זֹבַח, "כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ" אֶתְהָ אוֹכֵל, וְעַד מִתִּי אֶתְהָ אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ, עַד "מוֹעֵד צִאתְךָ מִמִּצְרַיִם". אֶמֶר (רַבָּא) [רַבִּי אֲבָא], הַכֹּל מוֹדִים כְּשֶׁנֶּאֱמַר לֹא נִגְאָלוּ אֶלָּא מִבְּעֶרְבֵי שֶׁנֶּאֱמַר "הוֹצִיאָהּ ה' אֱלֹהֵיךָ מִמִּצְרַיִם לְיָלָה", וְכִשְׂיָצָאוּ לֹא יָצָאוּ אֶלָּא בַּיּוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח יָצָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", לֹא נִחְלְקוּ אֶלָּא עַל שְׁעַת חַפְזוֹן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר חַפְזוֹן דְּמִצְרַיִם רַבִּי (עֲקִיבָא) [יְהוֹשֻׁעַ] סָבַר חַפְזוֹן דְּיִשְׂרָאֵל.

"וּזְבַחְתָּ פֶּסַח", מִנִּין לְמוֹתֵר פֶּסַח שֶׁקָּרַב שְׁלָמִים. שֶׁנֶּאֱמַר "וּזְבַחְתָּ פֶּסַח לְה' צֹאן וּבָקָר", וְכִי פֶּסַח בָּא מִן הַבָּקָר וְהִלָּא אֵין פֶּסַח בָּא אֶלָּא מִן הַכֶּבֶדִּים וּמִן הָעִזִּים אֶלָּא מִכָּאן לְמוֹתֵר פֶּסַח שֶׁיְהִי לְדָבָר הַבָּא מִן הַצֹּאן וּמִן הַבָּקָר (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ קצ"ד).

מִנִּין לְאוֹמֵר הָרִי עָלַי עָלַי תוֹדָה שֶׁלֹּא יָבִיא אֶלָּא מִן הַחֲלִין. תִּלְמוּד לומר "וּזְבַחְתָּ פֶּסַח לְה' אֱלֹהֵיךָ צֹאן וּבָקָר", וְהִלָּא אֵין פֶּסַח בָּא אֶלָּא מִן הַכֶּבֶדִּים וּמִן הָעִזִּים אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "צֹאן וּבָקָר", לְהַקִּישׁ כָּל הַבָּא מִן הַצֹּאן וּמִן הַבָּקָר לְפֶסַח מֵה פֶּסַח דְּבָר שֶׁבְּחֻבָּה וְאֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחֲלִין אֵף כִּל דְּבָר שֶׁבְּחֻבָּה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחֲלִין וּפֶסַח גּוֹפִיָּה מִנְלָן. דְּתַנַּיָּא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, נֶאֱמַר פֶּסַח בְּמִצְרַיִם וְנֶאֱמַר פֶּסַח לְדוֹרוֹת, מֵה פֶּסַח הַבָּא בְּמִצְרַיִם אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחֲלִין אֵף פֶּסַח הָאֵמֹר לְדוֹרוֹת וְכוּ'. אֶמֶר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא וְכִי דָּנִין אֵיפְשָׁר מִשְׂאֵי אֵיפְשָׁר. אֶמֶר לוֹ, אֵף עַל פִּי שְׂאֵי אֵפְשָׁר רְאִיָּה גְדוּלָּה הִיא וְנִלְמַד הִימְנָה. חֲזַר רַבִּי עֲקִיבָא וְדוֹן דִּין אַחַר, מֵה לְפֶסַח מִצְרַיִם שֶׁכֵּן

אין טעון מתן דמים ואמורין לגבי מזבח תאמר בפסח דורות שכן טעון מתן דמים ואמורין לגבי מזבח. אמר לו, הרי הוא אומר "ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה", שיהיו כל עבודות של חדש הזה כזה וכי (כדכתיב ברמז תצ"ה).

"וּזְבַחַת פֶּסַח" וגו'. שתהא שחיטתו לשם פסח, שאם שחטו שלא לשמו פסול. אין לי אלא שחיטתו, מנין לרבות קבול דמו וזריקת דמו. תלמוד לומר "ועשית". יכול שאני מרבה אף הקטר חלבין תלמוד לומר "וּזְבַחַת", זביחה בכלל היתה ולמה יצאת, להקיש אליה מה זביחה מיוחדת שמעפכת את הכפרה [אף כל שמעפב את הכפרה], יצאה הקטרה שאינה מעפכה את הכפרה. לה' אלהיך. לשם המיוחד, צאן ובקר. והלא אין פסח בא אלא מן הכבשים וכי. במקום אשר יבחר ה' לשכון שמו שם. זו שילה ובית עולמים.

ג "לא תאכל עליו חמץ", אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, חטין ושעורין כסמין ושבילת שועל ושיפון. הני אין ארוז ודחן לא, מנהגי מלי. אמר ריש לקיש, וכן תנא דבי רבי אליעזר, אמר קרא לא תאכל עליו חמץ וגו', דברים הבאים לידי חמוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יצאו אלו שאין באין לידי חמוץ אלא לידי סרחון. (כתוב ברמז ר"ד ור"ה ור"ו ור"ח).

הכל מודים בפסח שמניח פרוסה לתוך שלמה ובוצע. מאי טעמא. לחם עני כתיב.

תנו רבנן "לחם עני". פרט לחלוט ואשישה. יכול לא יצא ידי חובתו אלא בפת של הדראה. תלמוד לומר "מצות" "מצות", רבה אפלו כמצתו של שלמה.

מצה של מעשר שני לדברי רבי מאיר אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. מתקיף לה רב פפא מי כתיב מצתכם כו' (כתוב ברמז תרנ"א).

אמר שמואל, "לחם עני", שעונין עליו דברים הרבה, דבר אחר [עניי כתיב] מה דרכו של עני בפרוסה, אף פאן בפרוסה. דבר אחר מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה, אף פאן הוא מסיק ואשתו אופה.

רבי שמעון אומר, למה נקרא לחם עני, (אלא) על שם ענוי שנתענו במצרים. כי בחפזון יצאת. יכול חפזון לישראל ולמצרים. תלמוד לומר "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", אומר מעתה, למצרים היה חפזון ולישראל לא היה חפזון (כתוב ברמז קצ"ט).

רמז תתקד "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים", אומר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבועים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שניאמר "למען תזכר" וגוי ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות. וחכמים אומרים, ימי חייך, העולם הזה, כל ימי חייך, להביא לימות המשיח (כתוב ברמז רי"ח).

מי שמתו מטל לפניו פטור מקריאת שמע וכו'. אומר רבי, כתיב למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ימים שאתה עוסק בהם בחיים ולא ימים שאתה עוסק בהם במתים.

ד "לא יראה לך שאר", שלף אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים, שלף אי אתה רואה אבל אתה רואה של גבוה. לא יראה לך שאר. רואה אתה לפלטר. לא יראה לך שאר. בטל מלבד. מכאן אמרו, ההולך לשחט את פסחו ונזכר שיש לו חמץ בתוך הבית, אם יכול לחזר ולבער ולחזר למצותו יחזר ואם לאו יבטל בלבד. (שמות יג, ז) [ו]לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר". זהו חלוק שבין בית שמאי ובית הלל, שבית שמאי אומרים שאר בכזית וחמץ בככותבת ובית הלל אומרים זה נזה בכזית (כתוב ברמז ר"ד). ולא ילן מן הבשר אשר תזבח בערב. איזו זביחה אתה זובח על מנת לאכל בערב, הוי אומר זה הפסח. ביום הראשון לבקר. לבקר של שני.

ה-ו "לא תוכל לזבח את הפסח באחד" וגוי. תנו רבנן היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאים הללו עושים לעצמן והללו עושים לעצמן, ואם היו הטמאים עודפים על הטהורים, אפלו אחד, יעשו בטמאה. רבי אלעזר בן מתנא אומר, אין היחיד מכריע את הצבור לטמאה, שניאמר "לא תוכל לזבח את הפסח באחד (שעריד)". רבי שמעון אומר, אפלו שבט אחד טמא ושאר כל השבטים טהורין, הללו עושים לעצמן והללו עושים לעצמן. קסבר

שֵׁבֶט אֶחָד אִיקָרִי קָהֵל. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, כֹּלָם יַעֲשׂוּ בְטַמְאָה, אִם יֵרָצוּ מִטַּמְאָה אֶחָד מֵהֶם כִּי הֵיכִי דְנַהְיִי רַב טַמְאִים, שְׂאִין קָרְבַּן צְבוּר חֲלוּק.

תָּנוּ רַבָּנָן מִנֵּין שְׂאִין שׁוֹחֲטִין אֶת הַפֶּסַח עַל הַיְחִיד. תִּלְמוּד לֹא תוּכַל לְזַבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּאֶחָד (שְׁעָרִיד וְגו'). רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר, יְחִיד וְיָכוֹל לְאָכְלוּ, שׁוֹחֲטִין עָלָיו, עֲשָׂרָה וְאִין יְכוּלִין לְאָכְלוּ, אִין שׁוֹחֲטִין עָלֵיהֶן. וְרַבִּי יוֹסִי, הֵאֵי בְּאֶחָד מֵאֵי עֶבֶד לִיָּהּ. מִיבְעֵי לִיָּהּ לְכַדְתִּנְגָּא רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר, מִנֵּין לְזוּבַח אֶת פֶּסַח בְּבֵמַת יְחִיד בְּשַׁעַת אֶסוּר הַבְּמוֹת שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה. תִּלְמוּד לֹא מֵר "לֹא תוּכַל לְזַבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּאֶחָד" (שְׁעָרִיד). יְכוּל אֶף בְּשַׁעַת הַתֵּר הַבְּמוֹת כֵּן. תִּלְמוּד לֹא מֵר "בְּאֶחָד שְׁעָרִיד", לֹא אִמְרַתִּי אֶלָּא בְּזִמְן שֶׁהִיוּ יִשְׂרָאֵל כֹּלָם נִכְנְסִין בְּשַׁעַר אֶחָד. וְרַבִּי יְהוּדָה, [הֵאֵי מִנָּא לִיָּהּ]. תִּרְתִּי שְׁמַעְתָּ מִנָּה. וְרַבִּי יוֹסִי, מִמֵּאֵי דְלְרַבִּי שְׁמַעוֹן הוּא דְאֶתָּא, דִּילְמָא לְכַדְרַבִּי יְהוּדָה הוּא דְאֶתָּא. לֹא סִלְקָא דְעֵתִיד, מִדְּכַתִּיב "אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ".

”שָׁם תִּזְבַּחוּ (ו) אֶת הַפֶּסַח” (פְּתוּב לְעִיל).

ז-ח וּבִשְׁלֹתָ וְאָכַלְתָּ בַמְּקוֹם, מְלַמֵּד שְׁמַחֲזִיר אֶת [הַשְּׁלֵם וְאִין מַחֲזִיר] הַחֲתִיכוֹת וְאֶת הָאִיבָרִים, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר, בְּשַׁבַּת בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ אֶסוּר, בְּיוֹם טוֹב בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ מִתָּר.

”וּפְנִיַת בְּבִקְר” (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ ת”ג).

”וּפְנִיַת בְּבִקְר וְהִלְכְתָּ לְאֶהֱלִיךְ”. מְלַמֵּד שְׁטַעוּנִין לִינָה. אִין לִי אֶלָּא אֶלוּ בְּלִבְד, מִנֵּין לְרַבּוֹת עוֹפוֹת וּמִנְחוֹת, יִין וּלְבוֹנָה וְעֲצִים. תִּלְמוּד לֹא מֵר ”וּפְנִיַת”, כֹּל פְּנוֹת שֶׁאֵתָּה פּוֹנֶה מִן הַבִּקְר וְאִילָף. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, יְכוּל יְהֵא פֶסַח שְׁנֵי טַעוֹן לִינָה. תִּלְמוּד לֹא מֵר ”וּפְנִיַת בְּבִקְר וְהִלְכְתָּ לְאֶהֱלִיךְ שְׁשֵׁת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת”, אֶת שְׁנַאֲכָל לְשֵׁשׁ טַעוֹן לִינָה, אֶת שְׂאִינוּ נֶאֱכָל לְשֵׁשׁ יָמִים אִין טַעוֹן לִינָה, יָצָא פֶסַח שְׁנֵי שְׂאִינוּ אֶלָּא יוֹם אֶחָד. וְחֻכְמִים אֹמְרִים, הָרִי הוּא כְּעֲצִים וְכִלְבוֹנָה שְׁטַעוּנִין לִינָה.

”שְׁשֵׁת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת וּבִיוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצָרְתָּ”. מֵה שְׁבִיעִי עֲצוּר אֶף שְׁשֵׁי עֲצוּר. אִי מֵה שְׁבִיעִי עֲצוּר בְּכָל מְלֹאכָה, אֶף שְׁשֵׁה עֲצוּר בְּכָל מְלֹאכָה תִּלְמוּד לֹא מֵר ”וּבִיוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצָרְתָּ”, שְׁבִיעִי עֲצוּר בְּכָל מְלֹאכָה וְאִין שְׁשֵׁה עֲצוּר

בְּכֹל מְלָאכָה, הָא לֹא מְסַרְן הַפְּתוּב אֶלָּא לְחַכְמִים לֹמְר לָךְ אֵיזָה יוֹם אָסוּר
וְאֵיזָה יוֹם מְתֵר אֵיזוּ מְלָאכָה אָסוּרָה וְאֵיזוּ מְלָאכָה מְתֵרָת.

רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שְׁמוֹת יג, ו) "שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל
מִצֹּוֹת" וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּוֹת, הָא כִּיצַד, מִצָּה
הַנִּיָּאֲכָלֶת כָּל שְׁבַעַה אוֹכְלָה שֵׁשֶׁה יָמִים מִן הַחֲדָשׁ וּשְׁבִיעֵי מִן הַיָּשׁוּן.

תִּנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין לוֹ לְאָדָם בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא אוֹ אוֹכַל וְשׁוֹתָה אוֹ
יוֹשֵׁב וְשׁוֹנָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חִלְקֵהוּ חֲצִי לְאֲכִילָה וְשׁוֹתָה וְחֲצִי לְבֵית
הַמְדָּרָשׁ. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנִיָּהֶם מְקַרָּא אֶחָד דְּרָשׁוּ, כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר
עֲצֵרֶת לְה' אֱלֹהֶיךָ וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר "עֲצֵרֶת תִּהְיֶה לָכֶם", הָא כִּיצַד, רַבִּי
אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אוֹ כְּלוּ לְה' אוֹ כְּלוּ לָכֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חֲצִי לְה' וְחֲצִי
לָכֶם.

ט רמז תתקה "שְׁבַעַה שְׁבַעַת תִּסְפֹּר לָךְ", בְּבֵית דִּין. מַנִּין לְכָל אֶחָד
וְאֶחָד. תִּלְמוּד לֹמְר (ויקרא כג, טו) "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם", שְׁתֵּהא סְפִירָא לְכָל
אֶחָד וְאֶחָד.

"מִהַחֵל חֲרָמֵשׁ בְּקָמָה", מְשִׁהֲתַחֵל חֲרָמֵשׁ. בְּקָמָה. שְׁיָהוּ הַכֹּל בְּקָמָה,
שְׁיָהא תַחֲלָה לְכָל הַנְּקֻצָּרִים, שְׁלֹא תִהֵא קְצִירָתוֹ אֶלָּא בְּחֲרָמֵשׁ. (יְכוּל יָבִיא
תַחֲלָה לְסַפְרו). יְכוּל יְקַצֵּר וְיָבִיא וְיִסְפֹּר כָּל זְמַן שְׁיִרְצָה. תִּלְמוּד לֹמְר ("מִיּוֹם
הַבִּיאָכֶם תִּסְפְּרוּ) [מִהַחֵל חֲרָמֵשׁ בְּקָמָה תַחֵל לְסַפְרו]. יְכוּל יְקַצֵּר וְיִסְפֹּר וְיָבִיא
אֵימָתִי שְׁיִרְצָה. תִּלְמוּד לֹמְר (שם) "מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם". יְכוּל יְקַצֵּר בְּיוֹם
וְיִסְפֹּר בְּיוֹם. תִּלְמוּד לֹמְר "שְׁבַע שְׁבַתוֹת תִּמְיִמוֹת תִּהְיִינָה", אֵימָתִי הֵן
תִּמְיִמוֹת, מְשִׁתַּתְחִיל בְּעָרְב. יְכוּל יְקַצֵּר בְּלִילָה וְיִסְפֹּר בְּלִילָה וְיָבִיא בְּלִילָה.
תִּלְמוּד לֹמְר "מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם... תִּסְפְּרוּ", אֵין הַבָּאָה אֶלָּא בְּיוֹם, הָא כִּיצַד,
קְצִירָה וְסְפִירָה בְּלִילָה וְהַבָּאָה בְּיוֹם.

► "וְעֵשִׂיתָ חַג שְׁבַעוֹת לְה' אֱלֹהֶיךָ" וְגו'. מִכְּלָל שְׁנַאֲמַר (שְׁמוֹת כג, טז) "וְחַג
הַקְּצִיר בְּכוֹרֵי מַעֲשֵׂיךָ" יְכוּל אִם יֵשׁ לָךְ קְצִיר אַתָּה עוֹשֶׂה יוֹם טוֹב וְאִם לֹא
אֵי אַתָּה עוֹשֶׂה יוֹם טוֹב. תִּלְמוּד לֹמְר "וְעֵשִׂיתָ חַג שְׁבַעוֹת לְה' אֱלֹהֶיךָ", בִּין
שֵׁשׁ לָךְ קְצִיר וּבִין שְׁאֵין לָךְ קְצִיר אַתָּה עוֹשֶׂה יוֹם טוֹב. מִסַּת נְדָבַת דָּדָה

אָשֶׁר תִּתֵּן. מְלַמֵּד שְׁאָדָם מֵבִיא חוֹבָתוֹ מִן הַחֲלִין. מִנֵּין שְׂאֵם רָצָה לְהִבִּיא מִמַּעֲשֵׁר, גִּבִּיא. תִּלְמוּד לֹמַר "כֹּפֵּאֲשֶׁר יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ".

חֲגִיגַת יוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים מִן הַמַּעֲשֵׁר. וְאִמְאִי, דָּבָר שֶׁבְּחוּבָה הוּא, וְכָל דָּבָר שֶׁבְּחוּבָה אֵינּוּ בָּא אֶלָּא מִן הַחֲלִין. אָמַר עוֹלָא, בְּטוֹפֵל. אָמַר חֲזִיקָה, טוֹפְלִין בְּהֶמָּה לְבִהֶמָּה וְאִין טוֹפְלִין מְעוֹת לְמְעוֹת. וְרַבִּי יוֹחֲנָן אָמַר, טוֹפְלִין מְעוֹת לְמְעוֹת וְאִין טוֹפְלִין בְּהֶמָּה לְבִהֶמָּה. תִּנְיָא כֹּתִיבָה דְרַבִּי יוֹחֲנָן מִסֵּת. מְלַמֵּד שְׁאָדָם מֵבִיא חוֹבָתוֹ מִן הַחֲלִין. וּמִנֵּין שְׂאֵם רָצָה לְעָרֵב מְעָרֵב. תִּלְמוּד לֹמַר "כֹּפֵּאֲשֶׁר יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ". תִּנְיָא כֹּתִיבָה דְחֲזִיקָה מִסֵּת. מְלַמֵּד שְׁאָדָם מֵבִיא חוֹבָתוֹ מִן הַחֲלִין. בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים, אֲכִילָה רֵאשׁוֹנָה מִן הַחֲלִין, מִכָּאן וְאֵילָף מִן הַמַּעֲשֵׁר. מֵאִי מִשְׁמַע דְּהֵאִי מִסֵּת לִישָׁנָא (דְּהוּי לִיה) [דְּחֲלִין] הוּא. דְּכִתִּיב (אסתר י, א) "וַיִּשָּׂם הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ מִס".

יא "וְשִׁמְחֵת", אֱלוֹ שְׁלָמִים, נֶאֱמַר כָּאן שִׁמְחָה וְנֶאֱמַר לְהֵלֵךְ שִׁמְחָה, מַה שִׁמְחָה הָאֲמוּרָה לְהֵלֵךְ שְׁלָמִים אֶף שִׁמְחָה הָאֲמוּרָה כָּאן שְׁלָמִים. אֶתְהַ וּבִנְדָּה וּבִתְדָּה וְעַבְדָּה וְאֲמִתְדָּה וְהַלְוִי (אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךָ) וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֲלֻמָּנָה [אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיךָ]. חֲבִיב חֲבִיב קוֹדֵם. רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמַר, שְׁלֹשׁ מִצְוֹת נוֹהֲגוֹת בְּרַגְלֵי, וְאֱלוֹ הוּ, חֲגִיגָה וּרְאִיָּה וְשִׁמְחָה, יֵשׁ בְּרֵאִיָּה שְׂאִין בְּשִׁמְחָה וְיֵשׁ בְּשִׁמְחָה שְׂאִין בְּרֵאִיָּה וְיֵשׁ בְּחֲגִיגָה שְׂאִין בְּשִׁנְיָהוּ וְיֵשׁ בְּשִׁמְחָה שְׂאִין בְּשִׁנְיָהוּ, רֵאִיָּה כְּלָה לְגַבּוּהַ מַה שְׂאִין בְּשִׁתִּיָּהוּ, חֲגִיגָה נוֹהֲגַת לְפָנֵי הַדְּבִיר וְלֵאחֶר הַדְּבִיר מַה שְׂאִין בְּשִׁתִּיָּהוּ, שִׁמְחָה נוֹהֲגַת בְּאֲנָשִׁים וּבְנָשִׁים מַה שְׂאִין בְּשִׁתִּיָּהוּ, הָא מִפְּנֵי שֵׁשׁ בָּזוּ מַה שְׂאִין בָּזוּ וְיֵשׁ בָּזוּ מַה שְׂאִין בָּזוּ הַצָּרָה הַכְּתוּב לֹמַר אֶת כָּלֵן.

יב "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם", מְלַמֵּד שְׁכָל שְׁנוֹהֲגִין בְּעֶצְרַת נוֹהֲגִין בְּפֶסַח וְחָג. אוֹ אֶף כָּל שְׁנוֹהֲגִין בְּפֶסַח וּבְחָג יְהוּ נוֹהֲגִין בְּעֶצְרַת. תִּלְמוּד לֹמַר "אֶלָּה", אֶלָּה נוֹהֲגִין בְּעֶצְרַת וְאִין סִכָּה וְלוֹלֵב וְשִׁבְעָה וּמִצָּה נוֹהֲגִין בְּעֶצְרַת.

יג "חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ", סִכָּה יִשְׁנָה, בֵּית שְׂמַאי פּוֹסְלִין, וּבֵית הַלֵּל מְכַשִּׁירִין. וְאִיזוֹ הִיא יִשְׁנָה, כָּל שֶׁעֲשָׂאָה קִדָּם לְחַג שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאִם עֲשָׂאָה לְשֵׁם חַג אֶפְלוּ עֲשָׂאָה מִתְחַלֵּת הַשְּׁנָה, כְּשֶׁרָה. מֵאִי טַעְמָא דְּבֵית שְׂמַאי. אָמַר

קרא חג הסוכות תעשה לך, סכה העשויה לשם חג בעינו. ובית הלל, ההוא (מובעי ליה לכדרב ששת משום רבי עקיבא דאמר מנין לעצי סכה שאסורין בהנאה כל שבועה שנאמר "חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים", ותנא רבי יהודה בן בתירא אומר מנין שפשם שחל שם שמים על חגיגה כך חל שם שמים על הסכה שנאמר (ויקרא כג, לד) "חג הסוכות שבועת ימים לה" מה חגיגה לה' אף סכה לה'. ובית שמאי נמי, מיבעי ליה להכי. אין הכי נמי. אלא מאי טעמיהו דבית שמאי. כתיב קרא אחריןא, "חג הסוכות שבועת ימים", סכה העשויה לשם חג בעינו. ובית הלל, ההוא מיבעי ליה לעושין סכה בחלו של מועד. [ובית שמאי סבירא להו אין עושין סכה בחלו של מועד]. ובית הלל, לית להו הא דאמר רב יהודה אמר רב עשאה לציצית מן הקוצים ומן הגרדיון [פסולה מן הסיסין פשרה כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי אף] מן הסיסין נמי פסולה, אלמא טויה לשמה בעינו. שאני התם דאמר קרא (להלן כב, יב) "גדילים תעשה לך", "לך", לשם חובד, הכא נמי חג הסוכות תעשה לך, לך, לשם חובד, ההיא לך [מיבעיא ליה] למעוטי גזולה, התם נמי מיבעי ליה למעוטי גזולה. התם כתיב קרא אחריןא "ועשו להם ציצית", משלהם.

רמז תתקו "חג הסוכות תעשה לך". תעשה, ולא מן העשוי. מכאן אמרו, הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסכך על גבן, פסולה. ואם היה הסכך הרבה מהם או שקצצו, פשרה. היכי דמי, אילימא דלא קצצו מאי איריא משום תעשה ולא מן העשוי, תיפוק ליה דהוי מחבר, אלא לאו דקצצו, שמע מוניה דלא אמרינן קציצתו היא עשיתו. הכא במאי עסקינן דשלפינהו שלופי, דלא מינכרא עשיה דידהו. העושה סכתו על גבי בהמה, רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל. מאי טעמא דרבי יהודה. אמר קרא חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים, דחזיא לשבועת ימים שמה סכה, דלא חזיא לשבועת ימים לא שמה סכה. (ורבנן) [ורבי מאיר], מדאורייתא מיהו חזיא ורבנן הוא דגזרו בה.

תנא רבי אליעזר אומר, אין יוצאין מסכה לסכה ואין עושין סכה בחלו של מועד. וחכמים אומרים, יוצאין מסכה לסכה ועושין סכה בחלו של מועד. ושון שאם נפלה שחוזר ובונה אותה [בחלו של מועד]. מאי טעמא דרבי אליעזר. דכתיב "חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים", עשה סכה [הראינה] לשבועה. ורבנן, (מאי) [הכי] קאמר רחמנא עשה סכה בחג. תנא

רבי אליעזר אומר, כשם שאין אדם יוצא בלולבו של חברו ביום טוב ראשון דכתיב (ויקרא כג, מ) "וילקחתם לכם ביום הראשון" "לכם" משלכם כך אין אדם יוצא ידי חובתו בספתו של חברו דכתיב "חג הסוכות תעשה לה" משלך. וחכמים אומרים, אף על פי שאין אדם יוצא בלולבו של חברו, אבל יוצא בספתו של חברו, דכתיב (שם, מב) "כל האזרח בישראל ישבו בספת" מלמד שכל ישראל ראויין לישב בספה אחת. ורפנו, האי לה מאי עבדי ליה. ההוא מיבעי ליה להוציא את הגזולה, אבל שאולה כתיב "כל האזרח בישראל". ורבי אליעזר, האי "כל האזרח" מאי עביד ליה. מבעי ליה לגר שנתגיר בינתים וקטן שנתגדל בינתים. ורפנו, כיון דאמרי עושין ספה בחלו של מועד לא אצטריף קרא.

"חג הסוכות תעשה לה שבעת ימים", להדיוט. ומנין אף לגבוה, תלמוד לומר "חג הסוכות שבעת ימים לה". אם כן למה נאמר "תעשה". כל זמן שאתה עושה ספה מעלה אני עליך כאלו לגבוה אתה עושה, שבעת ימים. רבי שמעון אומר, פסח וחג שאין עונת מלאכה זה שבעה וזה שמונה, עצרת שהיא עונת מלאכה אינה אלא יום אחד בלבד, מלמד שחס הכתוב על ישראל.

"באסף מגרנד ומיקבד", זה הכלל, כל דבר המקבל טמאה ואין גדולו מן הארץ אין מספכין בו. מנא הני מלי. אמר קרא באסף מגרנד ומיקבד, בפסלת גרן ויקב הכתוב מדבר. ואימא גרן. גרן עצמו יקב יקב עצמו. יקב כתיב, ואי אפטר לספד בו, ואימא יין קרוש הבא משניר, שהוא דומה לעגולי דבלה. מגרנד, ולא גרן עצמו, מיקבד, ולא יקב עצמו. רב חסדא אמר, מהכא, (נחמיה ח, טו) "צאו הקר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס וגו' ועלי עץ עבות (ות לעש(ות סכ(ות כפתיב". הינו הדס הינו עץ עבות. הדס שוטה לספה ועץ עבות ללולב.

תניא "באסף מגרנד ומיקבד". מה גרן ויקב מיחדין שגדליו על מי שנה שעברה אף כל שגדליו על מי שנה שעברה מתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדליו על מי שנה הבאה ומתעשרין לשנה הבאה. רבי עקיבא אומר, מה גרן ויקב מיחדין שגדליו על רב מים ומתעשרין לשנה שעברה אף כל שגדליו על רב מים מתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדליו על כל מים ומתעשרין לשנה הבאה. מאי ביניהו. בצלים הסריסים [ופול המצרי] איכא ביניהו, דתניא בצלים הסריסים ופול המצרי שפנע מהם מים

שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה מִתְעַשְׂרִים לְשַׁעֲבֵר וּמִתְרִים בְּשָׁבִיעִית וְאִם
לֹא [אֲסוּרִין בְּשָׁבִיעִית] וּמִתְעַשְׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה.

יד "וְשִׁמְחֵת בְּחֻגְדָּה", לְרַבּוֹת כָּל מֵינֵי שְׂמִיחָה בְּיוֹם טוֹב. מִכָּאן אָמְרוּ,
יִשְׂרָאֵל יוֹצֵאִין יְדֵי חוּבְתָן בְּנִדְרִים וּנְדָבוֹת וּבְמַעֲשֵׂר [בְּהֵמָה], וְהִכְהִנִים
בְּחֻטָּאוֹת וְאֲשָׁמוֹת וּבְבִכּוּרוֹת וּבְחֻזָּה וְשׁוֹק. יָכוֹל אֶף בְּעוֹפוֹת וּבְמִנְחוֹת.
תְּלַמּוּד לּוֹמֵר "וְשִׁמְחֵת בְּחֻגְדָּה", אֶת שְׂחִיגָה בָּאָה מֵהֶם, יֵצְאוּ אֵלָיו שְׂאִין
חִיגָה בָּאָה מֵהֶם רַב אֲשֵׁי אָמַר, וְשִׁמְחֵת, מִי שֵׁישׁ בּוֹ שְׂמִיחָה, יֵצְאוּ אֵלָיו
שְׂאִין בְּהוֹן שְׂמִיחָה. וְרַב אֲשֵׁי, הָאִי בְּחֻגְדָּה מֵאֵי עֶבֶד לִיהֵ. לְכַדְרֵי דְנֵיֵאל בַּר
רַב קִטִּינָא אָמַר רַב, מִנִּין שְׂאִין נוֹשְׂאִין נְשִׁים בְּמוֹעֵד, שְׁנֵי אָמַר "וְשִׁמְחֵת
בְּחֻגְדָּה", 'בְּחֻגְדָּה' וְלֹא בְּאֲשֵׁתָּהּ.

תְּנִי רַבֵּן חֵיב אָדָם לְשִׁמַּח בְּנֵיו וּבְנֵי בֵיתוֹ בְּרֵגֶל, שְׁנֵי אָמַר "וְשִׁמְחֵת בְּחֻגְדָּה".
וּבְמָה מְשִׁמְחִים. בְּיִין. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, אֲנָשִׁים בְּרֵאוּי לָהֶם וְנָשִׁים בְּרֵאוּי
לָהֶן. אֲנָשִׁים בְּרֵאוּי לָהֶם, בְּיִין, וְנָשִׁים בְּרֵאוּי לָהֶן, בְּמֵאֵי. תְּנִי רַב יוֹסֵף
בְּבָבֶל בְּבִגְדֵי צְבָעוֹנִין, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּבִגְדֵי פִשְׁתָּן הַמְּגֻהָצִין. רַבִּי יְהוּדָה בֵּן
בְּתִירָא אָמַר, בְּזִמְן שְׁבִית הַמְּקַדָּשׁ קָזַם אֵין שְׂמִיחָה אֵלָא בְּבִשָּׁר שְׁנֵי אָמַר
(לְהֵלן כּו, ז) "וְזָבַחַת שְׁלָמִים וְאֶכְלָתָ שֶׁם וְשִׁמְחֵת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ", וְעִכְשָׁיו
אֵין שְׂמִיחָה נוֹהֶגֶת אֵלָא בְּיִין שְׁנֵי אָמַר (תְּהִלִּים קד, טו) "וַיִּין יִשְׁמַח לְבַב
אֲנוֹשׁ".

טו **רמז תתקז** "שְׁבַעַת יָמִים תְּחַג לָהּ", וּכְתִיב חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ
שְׁבַעַת יָמִים, מְלַמֵּד שְׁכַל הַרְגֵל תַּשְׁלוּמִין לְרֵאשׁוֹן, אִם כֹּן לָמָּה נֵאמַר
"שְׁבַעַת יָמִים", תַּשְׁלוּמִים כָּל שְׁבַעָה.

מִי שֶׁלֹּא חַג בְּיוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל חַג, חוּגֵג וְהוֹלֵךְ כָּל הַרְגֵל כְּלוּ וְאֶפְלוּ
בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן. מִנָּא הֵינִי מְלִי. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, נֵאמַר "עֲצָרְתָּ" בְּשָׁבִיעִי
שֶׁל פֶּסַח וְנֵאמַר "עֲצָרְתָּ" בְּשִׁמְיֵי שֶׁל חַג, מָה לְהֵלֵן תַּשְׁלוּמִין אֶף כָּאן
תַּשְׁלוּמִין. מִפְּנֵה, דָּאִי לֹא מִפְּנֵה אֵיכָּא לְמִיכְרָד מָה לְשָׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח שְׁכֹן
אֵין חֲלוּק מִשְׁלִפְנֵיו תֵּאמַר בְּשִׁמְיֵי שֶׁל חַג שֶׁהוּא חֲלוּק מִשְׁלִפְנֵיו. לֵאמֹר
אֶפְנוּיִי מִפְּנֵה. מִכְּדֵי מֵאֵי עֲצָרְתָּ, עֲצוּר בְּעֲשִׂית מְלֵאכָה, הָא כְּתִיב (לְעִיל פֶּסוּק
ח) "לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֵאכָה", "עֲצָרְתָּ" דְּכָתֵב רַחֲמֵנָא לָמָּה לִי, שְׁמַע מוֹיָנָה
לְאֶפְנוּיִי. וְתֵנָּא מִיֵּתִי לָהּ מִהֲכָא (וִיקְרָא כג, מא) "וְחֻגְתֶּם אֹתוֹ חַג לָהּ שְׁבַעַת

ימים", יכול יהא חוגג והולך כל שבועה, תלמוד לומר "אתו" אתו אפה חוגג ואי אפה חוגג כל שבועה, אם כן למה נאמר שבועה, לתשלומין, ומנין שאם לא חג ביום טוב הראשון של חג שחוגג והולך את כל הרגל ויום טוב האחרון של חג, תלמוד לומר (שם) "בחדש השביעי תחגו אתו", נאי בחדש השביעי יכול יהא חוגג והולך כל החדש בלו, תלמוד לומר "אתו" אתו אפה חוגג ואי אפה חוגג חוצה לו.

"כי יברך ה' אלהיך", יכול בו במין. תלמוד לומר "בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך".

"והיית אף שמח", לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה. או אינו אלא לרבות לילי יום טוב הראשון. תלמוד לומר "אף", חלק. ומה ראית. מרבה אני ליל יום טוב האחרון שיש שמחה לפניו, ומוציא אני לילי יום טוב הראשון שאין שמחה לפניו.

"והיית אף שמח", לרבות לילי יום טוב הראשון יכול שאני מרבה לילי יום טוב האחרון לשמחה. תלמוד לומר "אף". מכאן אמרו, ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ונדבות וכו'. יכול אף בעופות ובמנחות תלמוד לומר "אף".

טז "שלת פעמים בשנה" (כתוב ברמז שני"ה).

"יראה את פני ה' אלהיך", אם עושה אפה את כל האמור בענין מניח אני את כל עסקי ואיני עוסק אלא בך. בחג המצות בחג השבעות ובחג הסוכות. רבי שמעון אומר, אין תלמוד לומר "בחג הסוכות", שבו דבר הכתוב, אלא מה תלמוד לומר "ובחג הסוכות", מלמד שאין עובר בבל תאחר עד שיעברו כל רגלי השנה, ולא יראה את פני ה' ריקם. מן (הצדקה) [הקרוב]. וחכמים נתנו שעור, בית שמאי אומרים הראיה שתי כסף וכו', ובית הלל אומרים, הראיה מעה כסף וכו'.

יז "איש כמתנת דו", מכאן אמרו, מי שיש לו אכלין מרבין ונכסים מעטין מביא שאלמים מרבין ועולות מעטין, אכלין מעטין ונכסים מרבין מביא עולות מרבין ושאלמים מעטין, זה וזה מעטין, על זה אמרו מעה כסף ושתי כסף. זה וזה מרבין, על זה נאמר "איש כמתנת דו כברכת ה'".

פרשת

שפטים

פרק טז

יח "שפטים ושטרות תתן לך". אמר רבון שמעון בן גמליאל, אל תהא קוץ בדין, שהיא אהד משלש רגלי העולם [למה], ששנו חכמים על שלשה דברים העולם עומד [על הדין ועל האמת ועל השלום שנתאמר "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם", תן דעתך שלא תטה את הדין, שאתה מועזע את העולם].

כתיב (משלי כא, ג) "עשה (משפט וצדקה) [צדקה ומשפט] נבחר לה' מנזבח". למה. שהקרבות אינן אלא בפני הבית, אבל הצדקה והדין בפני הבית ושלא בפני הבית, הקרבות אינן מכפרין אלא על השוגג והצדקה והדין מכפרין על השוגג ועל המזיד, והקרבות נוהגין בתחתונים והצדקה והדין בין בתחתונים ובין העליונים בעולם הזה ובעולם הבא.

אמר רב אחא, שש מעלות היו לכסא של שלמה, שנתאמר (מ"א י, יט) "שש מעלות (לכסא) [לכסה]", ובפרשה זו כתיב ששה לאוין, והיה הכורז עומד לפני כסאו, כיון שהיה עולה במעלה הראשונה היה כורז אומר (להלן פסוק יט) "לא תטה משפט", מעלה שניה לא תכיר פנים, מעלה שלישית (שם) [ולא תקח שחד, מעלה רביעית לא תטע לך אשה, מעלה חמישית (להלן פסוק כב) לא תקים לך מצבה, מעלה ששית (להלן יז, א) "לא תזבח לה' אלהיך" וגו'.

"דבר אחר "שפטים ושטרות". משל למלך שהיה לו בנים הרבה והיה אוהב את הקטן יותר מכלם, והיה לו פרדס אחד והיה אוהבו יותר מכל שהיה לו, ונתן הפרדס שהיה אוהב לבנו הקטן שהיה אוהב. כך אמר הקדוש ברוך הוא, מכל האמות אני אוהב את ישראל, שנאמר "כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי (לו בני) [לבני]", וכתוב (ישעיה סא, ח) "כי אני ה' אהב משפט" נתן את המשפט לישראל ואמר הקדוש ברוך הוא כשאתם משמרים את הדין אני גבוה שנאמר (שם ה, טז) "ויגבה ה' צבאות במשפט" ומשנה שכינתי ביניכם שנאמר (שם) "והאל הקדוש נקדש בצדקה" ואני גואל אתכם שנאמר "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות".

זה שאמר הכתוב (תהלים צט, ד) "ועז מלך משפט אהב" משל למסלה שלא היה בה מילין והיו בני אדם הולכין וטועין בה, אמר המלך לשלטון שלו קבע בה מילין שיהיו בני אדם רואין את המילין, כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה פנה את הדרך לפני ישראל ועשה להם שופטים שיהיו מורין להם ולא טועים מן התורה, לקיים מה שנאמר "ועז מלך משפט אהב", וכן הוא אומר "הציבי לך ציונים".

"שפטים". אלו הדינים שטרות. אלו הפרנסים שמנהיגין את העדה. אם אין שוטר אין שופט, כיצד, כיון שנתחייב אדם לחברו בבית דין אם אין שוטר שיוציא ממנו אין ספק ביד הדין לעשות לו כלום, אלמלא שטרו של יואב לא היה דוד יכול לעשות את הדין, וכן הוא אומר (ש"ב ח, טו טז) "ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא" וכי דוד ויואב שופטים כאחד, אלא כל מי שאינו שומע לדוד מוסרין אותו ביד יואב.

"תתן לך". ולא לכותים. דבר אחר "תתן לך". מלמד שנקראו הדינים על שמך.

תנו רבנן מנין שמעמידין שופטים לישראל, תלמוד לומר "שפטים תתן לך", שוטרים לישראל מנין, תלמוד לומר "שטרות תתן לך", שופטים לכל שבט ושבט מנין, תלמוד לומר "שפטים לשבטיה", שוטרים לכל שבט ושבט מנין, תלמוד לומר "שטרות לשבטיה", שופטים לכל עיר ועיר מנין, תלמוד לומר "בכל שעריה". רבי יהודה אומר, אחד ממנה על כלן שנאמר

"תתנו לה". רבו שמעון בן גמליאל אומר, לשבטיה ושפטו, מצוה לשבט לדון את שבטו.

סנהדרין נוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ. מנא הני מלי. דתנו רבנן (במדבר לה, כט) "והיו אלה לכם לחקת משפט לחקת משפט" לדתתיכם (חקת עולם) בכל מושבתיכם" למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוץ לארץ. אם כן מה תלמוד לומר "בשעריה". בשעריה אתה מושב דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, בחוץ לארץ אי אתה מושב דינין בכל פלך ופלך ואי אתה מושב בכל עיר ועיר.

"בכל שעריה". בא הכתוב להקיש סנהדרי גדולה לסנהדרי קטנה, מה גדולה דנה והורגת אף קטנה דנה והורגת. ושפטו את העם. בעל פרחו. משפט צדק. והלא כבר נאמר לא תטה משפט, מה תלמוד לומר "משפט צדק". זה מנוי הדינין.

"ושפטו את העם. משפט צדק". ללמדך שצדקה עם שניהם, עם הזכאי שנוטל את שלו ועם החיב שמוציאין גזלה מתחת ידו. דבר אחר בשביל שדנין צדק הקדוש ברוך הוא עושה צדקה עם הבריות, שנאמר (תהלים פה, יב) "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף".

יט "לא תטה משפט (ו)לא תכיר פנים". שלא יושב הראוי למטה למעלה והראוי למעלה למטה. דבר אחר "לא תטה". בממון. (ו)לא תכיר פנים. בכבוד. דבר אחר שלא יהא עני עומד ועשיר יושב. דבר אחר (אזהרה לחכם) שלא יושב אצלו שאינו ראוי לדון, ואם הושיבו כאלו נטע אשרה.

"לא תטה משפט". שלא תאמר איש פלוני נאה, איש פלוני קרובי. (ו)לא תכיר פנים. שלא תאמר איש פלוני עני איש פלוני עשיר. ולא תקח שחד (כתוב ברמז שני"ג). ואין צריך לומר לזכות את החיב ולחייב את הזכאי, אלא אפלו לזכות את הזכאי ולחייב את החיב. כי השחד יעור עיני חכמים. ואין צריך לומר עיני טפשיין. ויסלף דברי צדיקים. ואין צריך לומר דברי רשעים. דבר אחר "כי השחד יעור עיני חכמים". שאומר על טמא טהור ועל טהור טמא. ויסלף דברי צדיקים. שאומר על אסור מתר ועל מתר אסור. דבר אחר "כי השחד יעור עיני חכמים". אין יוצא ידי עולמו עד שיורה צדק בהוראתו. ויסלף דברי צדיקים. אין יוצא ידי עולמו עד שידע

מה שְׁמַדְבֵּר. דָּבָר אַחֵר "לא- תִּטָּה מְשֻׁפָּט". בְּמִמוֹן. לֹא תִכְיַר פְּנִים. בְּדִין.
דָּבָר אַחֵר "לא תִכְיַר פְּנִים". בְּכַבּוּד, שֶׁלֹא תוֹשִׁיב הָרְאוּי לְמִטָּה לְמַעַלָּה
(כְּתוּב לְעִיל).

כ "צָדֵק צָדֵק תִּרְדֹּף" (כתוב ברמז תרי"א).

מִנֵּי לְיוֹצֵא מִבֵּית דִּין זָכָאֵי שְׁאִין מְחַזְרִין אוֹתוֹ לְחוּבָה. תִּלְמוּד לּוֹמֵר
"צָדֵק תִּרְדֹּף". יָצָא חֵיב מִנֵּי שְׁמַחְזִירִין אוֹתוֹ לְזָכוֹת. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "צָדֵק
צָדֵק תִּרְדֹּף". לְמַעַן תַּחֲיֶיהָ וְיִרְשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ. מִנֵּי שְׁמַנּוּי הַדִּינִין כְּדָאֵי הוּא
לְהַחֲיוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וְלְהוֹשִׁיבָן עַל אֲדָמָתָן וְשֶׁלֹא לְהַפִּילָן בְּחָרָב. תִּלְמוּד
לוֹמֵר "לְמַעַן תַּחֲיֶיהָ" וְגו'.

תֵּנוּ הִיָּה שׁוֹקֵל "עֵין בְּעֵין" נוֹתֵן לוֹ גִירוּמִיו. מִנָּא הֵינִי מֵלִי. אָמַר רִישׁ לְקִישׁ
אָמַר קָרָא צָדֵק צָדֵק תִּרְדֹּף, צָדֵק מְשֻׁלָּף וְתוֹן לוֹ.

"לא תִטַּע לָךְ אֲשֶׁרָה". אָמַר רִישׁ לְקִישׁ כֹּל הַמַּעֲמִיד דִּין שְׁאִינוֹ הֶגוֹן כְּאֵלוֹ
נִטַּע אֲשֶׁרָה שְׁנֵאָמַר שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים וְסַמִּיד לִיהָ לֹא תִטַּע לָךְ אֲשֶׁרָה,
וּבְמִקּוֹם שְׁיִישׁ תִּלְמִיד חָכֵם כְּאֵלוֹ בְּנָאוֹ אֶצֶל מְזַבַּח שְׁנֵאָמַר "אֶצֶל מְזַבַּח ה'
אֱלֹהִיךָ", וְאוֹמֵר (שְׁמוֹת כ, כ) "לֹא תַעֲשׂוּן אֶתִי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב" אֱלֹהֵי
כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב הוּא דְלֹא לַעֲבֹד הָא דְעַץ שְׁרִי אֵלָא אֱלוֹהַּ הַבָּא בְּשִׁבִיל כֶּסֶף
וּבְשִׁבִיל זָהָב.

אָמַר רַב חֲסֵדָא, מִנֵּי לְאֵלִילִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁצָרִיכִין גְּנִיזָה, שְׁנֵאָמַר "לא
תִטַּע לָךְ אֲשֶׁרָה כֹּל עֵץ אֶצֶל מְזַבַּח" מִה מְזַבַּח טְעוֹן גְּנִיזָה אִף אֱלִילִים
טְעוֹנִין גְּנִיזָה.

"לא תִטַּע לָךְ אֲשֶׁרָה". הַתּוֹרָה אָמְרָה "וְאֲשֶׁרִיהֶם תִּשְׂרָפוּן בְּאֵשׁ", קַל וְחֹמֶר
שֶׁלֹא יִטַּע. מִנֵּי שֶׁלֹא יִקְיִים. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לא תִטַּע לָךְ", מִכָּל מִקּוֹם. דָּבָר
אַחֵר אֶפְלוֹ בֵּית אֶפְלוֹ סִכָּה. דָּבָר אַחֵר "לא תִטַּע לָךְ". מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַנוֹטֵעַ
אֲשֶׁרָה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וּמִנֵּי לְנוֹטֵעַ אֵילָן וּבוֹנֶה בֵּית בְּהַר הַבַּיִת שְׁעוֹבֵר
בְּלֹא תַעֲשֶׂה. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "כֹּל עֵץ אֶצֶל מְזַבַּח ה' אֱלֹהִיךָ". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן
יַעֲקֹב אוֹמֵר מִנֵּי שְׁאִין עוֹשִׂים אֶכְסֵדְרָה בַּעֲזָרָה, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "כֹּל עֵץ אֶצֶל
מְזַבַּח ה' אֱלֹהִיךָ", כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָךְ, לְרַבּוֹת בְּמָה.

כב "ולא תקים לך מצבה". אין לי אלא מצבה, אשרה ואילילים מנין. ודין הוא, ומה מצבה שאהובה לאבות, ושנואה לבנים, אשרה ואילילים ששנואה לאבות דין הוא שתהא שנואה לבנים.

פרק יז

א לא תזבח לה' אלהיך. אמר רבי אליעזר, מנין לזובח בהמה בעלת מום בבמת יחיד בשעת התר הבמות שהוא בלא תעשה, שנאמר "לא תזבח לה' אלהיך שור ושה", אם אינו ענין לבמה גדולה דכתיב (ויקרא כב, כה) "עורת או שבור" תנהו לבמת יחיד. אימא אם אינו ענין לקדשים תנהו ענין לבכור, דסלקא דעתך הואיל וקדוש כשהוא בעל מום לקרב נמי כשהוא בעל מום] קא משמע לן דלא. [אמר], בכור בהדיא כתיב ביה (לעיל טו, כא) "פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו". ואימא אם אינו ענין לקדשים תנהו ענין למעשר, דסלקא דעתך הואיל וקדוש כשהוא בעל מום קרב נמי קא משמע לן דלא. מעשר נמי גמר העברה העברה מבכור. אימא אם אינו ענין לקדשים תנהו ענין לתמורת קדשים, דסלקא דעתך אמינא הואיל והיא קדושה כשהיא בעלת מום דכתיב "לא יחליפנו" וגו' קרבה כשהיא בעלת מום קא משמע לן דלא. אמר קרא (שם) "והיה הוא ותמורתו", מקיש תמורתו לו מה הוא בעל מום לא אף תמורתו בעל מום לא. מתקיף ליה רבי זירא, אימא אם אינו ענין לקדשים תנהו ענין לולדות קדשים, דסלקא דעתך אמינא הואיל וקדוש כשהוא בעל מום אגב אמו קרב נמי כשהוא בעל מום קא משמע לן דלא. אמר רבא, כפר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל (לעיל יב, כו) "רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך", "רק קדשיך" אלו התמורות, "אשר יהיו לך" אלו הולדות, הקישן הכתוב לנדר מה נדר בעל מום לא אף הני נמי בעל מום לא.

"לא תזבח לה' אלהיך שור ושה". רבי יהודה אומר, יכול השוחט חטאת בדרום יהא עובר בלא תעשה, תלמוד לומר "לא תזבח" וגו' על מום עובר

בלא תעשה אבל השוחט וכו' וחכמים אומרים, אף השוחט בדרום עובר בלא תעשה יכול המקדים קדשים זה לזה עולה לחטאת פסח לתמיד מוספין לתמידין יהא עובר בלא תעשה. תלמוד לומר (לעיל יב, יז) "לא תוכל לאכל בשעריך" ו"לא תוכל לזבח את הפסח" ולא תזבח לה' שור ושה, על אלו עובר בלא תעשה ואין מקדים קדשים זה לזה עובר בלא תעשה. אשר יהיה בו מום. אין לי אלא שנולד תם ונעשה בעל מום, נולד בעל מום ממעי אמו מנין. תלמוד לומר "כל דבר רע". בעל גרב בעל יבלת ובעל חזזית מנין. תלמוד לומר "כל דבר רע". ומנין לקדשים ששחטן חוץ לזמן וחוץ למקומן שעובר בלא תעשה. תלמוד לומר "כל דבר", דבר שתלוי. בדבור מנין לרובע ונרבע ומקצה ונעבד. תלמוד לומר "תועבת". ומנין לאתנן ומחיר וכלאים וטרפה ויוצא דפן. תלמוד לומר "כי תועבת". רבי (יהודה) [יהושע] אומר, היא תועבה ואין הנולד תועבה. רבי שמעון אומר, (אף) לפי שמצינו ברובע ונרבע שהן פסולין בבהמה יכול אף באדם. תלמוד לומר "הוא", בזבח דברתי ולא בזובח.

ב-ה "כי ימצא". בעדים. מפלל שנאמר להלן (יט, טו) "על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר" זה בנזן אב שכל מקום שנאמר "ימצא" בשני עדים ובשלשה [עדים הכתוב מדבר]. בקרבך באחד שעריך. מה תלמוד לומר. לפי שנאמר "והוצאת את האיש ההוא" וגו' שומע אני (שער שנמצאו בו) שער שני(דונו בו, (מנין) תלמוד לומר "שעריך" "שעריך" לגזרה שנה מה שעריך האמור (להלן) [פאן] שער שנמצאו בו [ולא] שער שני(דונו בו אף שעריך האמור [פאן] [להלן] שער שנמצאו בו [ולא] שער שני(דונו בו. לפי שמצינו שהנדיחין בסוף יכול אף המדיחין. תלמוד לומר את האיש או את האשה וסקלתם באבנים וגו'. לפי שמצינו שאין עושין עיר הנדחת לא על פי עד אחד ולא על פי אשה יכול יהיו פטורין. תלמוד לומר "איש או אשה".

"אשר (נעשו) [נעשה] את הרע" וגו'. המדיח קרוי חמשה שמות חרם תועבה שנאוי משקץ מעול, והמקום קרא לו חמשה שמות רע ומפר ברית מנאץ ומכעיס וממרא, וגורם חמשה דברים מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם. אין לי אלא זה בלבד, עובד מנין. תלמוד לומר "ויקד ויעבד". מנין אף המשתחוה. תלמוד לומר "וישתחו להם". "לעבדם, להביא את המשתתף.

רבי יוסי הגלילי אומר, מכלל שנאמר (לעיל ד, יט) "אשר חלק ה' אלהיך" וגוי יכול שחלקו לאמות. תלמוד לומר (להלן כט, כה) "אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם" רבי יוסי אומר, אלעזר בני אומר בו שלשה דברים, "אשר לא- צויתי", בתורה, ולא דברתי", בעשרת הדברות, "ולא עלתה על לבי", שיקריב אדם את בנו על גבי המזבח. אחרים אומרים, "אשר לא צויתי" אל יפתח, "ולא דברתי", אל מלך מואב, "ולא עלתה על לבי" שיקריב (אדם) [אברהם] את בנו על גבי המזבח.

"והגד לך ושמעת" (ברמז תתפ"ח).

רמז תתקח פתיב הכא "וידרשת היטב". ולהלן הוא אומר "וידרשת וחקרת ושאלת היטב", היטב היטב לגזרה שנה, מכאן שבדקין אותו בשבע חקירות. אין לי אלא חקירות, בדיקות מנין. תלמוד לומר "והנה אמת נכון הדבר". אם סופנו לרבות בדיקות מה תלמוד לומר חקירות. חקירות (פיצד) אמר אחד איני יודע עדותן בטלה, בדיקות (פיצד) אמר אחד מהן איני יודע אפלו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קימת. אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטלה. בישראל אין לי אלא ישראל, גרים נשים ועבדים מנין. תלמוד לומר "והוצאת את האיש".

רמז תתקט "והוצאת את האיש ההוא". אין עושין עיר הנדחת אלא בבית דין של שבעים ואחד, דאמר קרא והוצאת את האיש ההוא איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כלה לשעריך.

ואין דנין את השבט אלא בבית דין של שבעים ואחד. האי שבט דחטא, במאי. אילימא במחלל את השבת, אימר דפליג רחמנא בין יחידים למרבים לענין עבודת אלילים בשאר מצוה מי פליג, אלא בשבט שהדח. למימרא דבדינא דרבים דיינין ליה, כמאן לא כרבי יאשיהו ולא כרבי יונתן, דתניא עד כמה עושין עיר הנדחת, מעשרה ועד מאה, דברי רבי יאשיהו, רבי יונתן אומר, ממאה ועד רבו של שבט, [ונאפלו רבי יונתן לא קאמר אלא רבו אבל פלו לא]. אמר רב מתנה, הכא בנשיא שבט [שחטא] עסקינן, מי לא אמר רב אדא בר אהבה (שמות יח, כב) "כל הדבר הגדול" גביאן אליך" דבריו של גדול, האי נמי גדול הוא. רבינא אמר, לעולם בשבט שהדח ודקשיא לך בי דינא דרבים דיינין ליה, מי לא אמר רבי חניא

בר יוסף והוצאת את האיש ההוא וגו' איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואין אתה מוציא כל העיר כלה לשעריך, הכא נמי איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל השבט כלו לשעריך.

תנו רבנן נערה המארסה שזנתה סוקלין אותה על פתח בית אביה. אין לה פתח בית אב סוקלין אותה על פתח שער העיר, ובעיר שרפה נכרים סוקלין אותה על פתח בית דין, ובעבודת אלילים סוקלין אותו על פתח שער שעבד בו, ובעיר שרפה נכרים סוקלין אותו על פתח בית דין. מנהגי מלי. דתנו רבנן "שעריך" זה שער שעבד בו, או אינו אלא שער שנדון בו נאמר "שעריך" למטה ונאמר "שעריך" למעלה, מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו. דבר אחר "שעריך" ולא שערי נכרים. היא אפיקתיה. אם כן לימא קרא שער, מה שעריך, שמע מוניה תרתי. אשכחן עבודת אלילים, נערה המארסה מנלן. גמר פתח מפתח ופתח משער ושער משעריך.

"ההוא". ולא אנוס ולא שוגג ולא מטעה. ההיא. ולא אנוסה ולא שוגגת ולא מטעית.

"ויסקלתם באבנים". יכול באבנים מרבות. תלמוד לומר (ויקרא כ, כז) "באבן". אי באבן יכול אפלו לא מת באבן אחת. תלמוד לומר "באבנים". אומר מעתה לא מת בראשונה ימות בשנייה.

ו-ז יכול אין לי אלא מת בסדר הזה אלא זה בלבד, מנין לרבות שאר המומתין. תלמוד לומר "על פי שנים עדים" וגו' יומת המת. מנין שלא ללמד עד חובה. תלמוד לומר "לא יומת על פי עד אחד".

"יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו". מצוה בעדים להמיתו. לא מת בידי העדים מנין להמיתו בידי כל אדם. תלמוד לומר "ויד כל העם באחרונה". ובערת הרע מקרבך, בער עושי הרעות מישראל.

"על פי שנים עדים או (על פי) שלשה". אם מתקימת העדות בשנים למה פרט לה הכתוב שלשה, אלא להקיש שלשה לשנים מה שלשה מזימין את השנים אף שנים מזימין את השלשה ומנין אפלו הם מאה. תלמוד לומר "עדים". רבי שמעון אומר, מה שנים אין נהרגין עד שיהו שניהם זוממין

אף השלטה אין נהרגין עד שיהו שלשתן זוממין. ומנין אפלו מאה. תלמוד לומר "עדים". רבי עקיבא אומר, לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו ולעשות דינו פיוצא באלו, ואם ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה. ומה שנים נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותו בטלה אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותו בטלה ומנין אפלו הם מאה. תלמוד לומר "עדים". אמר רבי יוסי במה דברים אמורים בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר. רבי אומר, אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות, [וואימת], בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן מה יעשו שני אחים שראו באחד שהרג את הנפש. אמר רבא, והוא שהעידו כל אחד בתוך כדי דבור של חברו.

רבי יוסי אומר, לעולם אינו נהרג עד שיהו שני עדיו מתרין בו, שנאמר "על פי שנים עדים". דבר אחר "על פי שנים עדים". שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התרגמן.

גט פשוט עדיו מתוכו, מקשר עדיו מאחוריו. שנים לפשוט שלשה למקשר. מנא הני מלי. אמר רמי בר יחזקאל, מהכא, על פי שנים עדים או (על פי) שלשה וגו', אם עדות מתקיימת בשנים למה פרט לך הכתוב שלשה, לומר לך שנים לפשוט שלשה למקשר. והאי מפעי ליה להקיש שלשה לשנים. אלא [מקשר] מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא. וטעמא מאי תקינו מקשר. אתרא דכהני הוה והו קפדי טובא ומגרשי נשיהו, תקינו להו רבנן מקשר דאדכהי והכי מיתבא דעתיהו.

"עד שיתיר עצמו למיתה". מנלן. אמר רבא איתימא חזקיה, אמר קרא יומת המת, עד שיתיר עצמו למיתה.

"יומת המת". חי הוא וקראו מת, אלא מכאן לרשעים שאפלו בחייהו קרויין מתים. וכן הוא אומר (יחזקאל כא, ל) "ואתה חלל רשע". אבל הצדיקים אפלו במיתתן קרויין חיים, שנאמר "ויבניהו בן יהוידע בן איש חי". וכן הוא אומר (קהלת ט, ה) "כי החיים יודעים שימ(ו)תו" וכו'.

"לא יומת על פי עד אחד". אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב, מנין לעדות מיחדת שהיא פסולה, דכתיב "לא יומת על פי עד אחד". מאי עד אחד,

אילימא עד אחד מממש מרישא שמעת מנה על פי שנים עדים, אלא מאי אחד, אחד אחד. תנאי נמי הכי לא יומת על פי עד אחד, להביא שנים שרואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ואין רואין זה את זה שאין מצטרפין, ולא עוד אלא אפילו שנים בזה אחר זה מחלון אחד אין מצטרפין. אמר ליה רב פפא לאביי, השתא ומה אחד מחלון זה וואחד מחלון זה? דהאי חזי פלו מעשה והאי חזי פלו מעשה לא מצטרפי, בזה אחר זה דהאי חזי פלגא דמעשה והאי חזי פלגא דמעשה מבטיה ליה. אמר ליה, לא נצרכא אלא לבועל את הערוה.

אמר שמואל, נקטעה יד העדים פטור. מאי טעמא. דבעינן יד העדים ותהיה בו בראשנה וליכא. אלא מעתה עדים גדמין דמעיקרא, הכי נמי דפסילי. שאני התם דאמר קרא יד העדים, שהיתה כבר. ומי בעינן קרא כדכתיב, והתנאי "מות יומת המכה ר(ו)צח הוא" אין לי אלא מיתה הכתובה בו וכו'. שאני התם דכתיב "מות יומת המכה". וליגמר מ(ו)ניה. משום דהוי רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדיו, [רוצח, הא דאמרן, גואל הדם מאי היא] דתנאי (שם יט) "גואל הדם הוא ימית את הר(ו)צח" מצוה בגואל הדם, ומנין שאם אין לו גואל הדם שבית דין מעמידו לו גואל הדם, תלמוד לומר (שם) "בפגעו בו" מכל מקום. ומי לא בעינן קרא כדכתיב, והתנן הנה אחד מהם גדם או אלם וכו' אינו נעשה בן סורר ומורה מאי לאו דבעינן קרא כדכתיב, שאני התם דכלו קרא יתירא הוא. תא שמע אין לה רחוב אין עושין עיר הנדחת וכו', עד כאן לא פליגי אלא מר סבר רחוב דמעיקרא בעינן ומר סבר רחוב דהשתא, דכלי עלמא בעו קרא כדכתיב. תנאי היא, דתנאי אין לו בהן יד וכו'.

"ובערפת הרע מקרבך". אמר רבא, ההורג את הטורפה פטור, וטרפה שהרג בפני בית דין חייב שלא בפני בית דין פטור, בפני בית דין חייב דכתיב "ובערפת הרע מקרבך", שלא בפני בית דין פטור דהנה לה עדות שאי אתה יכול להזימה. ואמר רבא, שור טרפה שהרג חייב, שור של אדם טרפה שהרג חייב. רב ששת בריה דרב אידי אמר, שור של אדם טרפה שהרג פטור, דאמר קרא (שמות כא, כט) "השור יסקל וגם בעליו יומת" כל היכא דקרינן ביה "וגם בעליו יומת" קרינן ביה "השור יסקל" וכל היכא דלא קרינן ביה "וגם בעליו יומת" לא קרינן ביה "השור יסקל". רב אשי אמר,

אָפּלו שׁוֹר טְרַפָּה נְמִי שְׁהַרְג פֶּטוֹר, כִּיּוֹן דָּאֵלוּ בְּעָלִים הוּוּ פֶטִירִי שׁוֹר נְמִי פֶטִיר.

ח רמז תתקי "כי יפלא ממך דבר למשפט". שלשה בתי דיניו היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית, באין לזה שעל פתח הר הבית ואומר כך דרשתי וכך דרשו חברי כך למדתי וכך למדו (חכמים) [חברי], אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין להן לאותן שעל פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכי, ואם לאו אלו ואלו באין לבית דין הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל שנגאמר (להלן פסוק י) מן המקום שהוא אשר יבחר ה', חזר לעירו ושנה ולמד כדרך שהוא למד פטור ואם הורה לעשות חיב שנגאמר (להלן פסוק יב) והאיש אשר יעשה בזדון וגו'. תנו רבנן "כי יפלא ממך דבר", במפלא שבבית דין הכתוב מדבר, ממך זה יועץ וכן הוא אומר "ממך יצא חו"ש על ה' רעה יו"עץ בליעל", דבר זה הלכה, למשפט זה הדין, בין דם לדם בין דם נדה לדם זיבה לדם לידה, בין דין לדין בין דיני ממונות לדיני נפשות לדיני מכות, בין נגע לנגע בין נגעי אדם לנגעי בתיים לנגעי בגדים, דברי אלו הערכין והחרימין וההקדשות, ריבות זו השקאת סוטה ועריפת עגלה וטהרת מצרע, בשעריף זו לקט שכחה ופאה, וקמת מבית דין, ועלית מלמד שבית המקדש גבוה מארץ ישראל וארץ ישראל גבוהה משאר ארצות. בשלמא בית המקדש גבוה מארץ ישראל דכתיב "וקמת ועלית", אלא ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות מנלן. דכתיב (ירמיה כג, ח) "לכן הנה ימים באים ואם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה" וגו'.

תנו רבנן [זקן ממרא] אינו חיב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, (פל) [על] דבר שעיקרו מדברי תורה ופרושו מדברי סופרים. רבי שמעון אומר, אפלו דקדוק אחד. מאי טעמא דרבי מאיר. גמר דבר דבר, כתיב הכא כי יפלא ממך דבר וכתיב התם "ונעלם דבר מעיני הקהל", מה להלן דבר שחיבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת אף כאן וכי. ורבי יהודה, (להלן פסוק יא) על פי התורה אשר ירוף, עד דאיכא תורה וירוף. ורבי שמעון, (שם) אשר יגידו לך, אפלו כל דהו.

אמר רבי יאשיה, שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים, בעל שמחל על קניו קניו מחול, בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחל לו מוחלין

לו, זקן ממרא שרצו בית דין למחל לו מוחליו לו, וכשבאתי אצל חברי שפדרום על שנים הודו לי ועל זקן ממרא לא הודו לי, כפי שלא ירבו מחלקת בישראל.

תנאי אמר רבי יוסי, בתחלה לא היה מחלקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד היו יושבין בלשפת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה אחד היה יושב על פתח הר הבית ואחד על פתח העזרה ושאר בתי דינין יושבין בכל עזרות ישראל, הצרף לשאל שואל מבתי דינין שבעירו אם שמעו מוטב ואם לאו באין לזה שסמוך לעירו אם שמעו מוטב ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית וכו' ואם לאו אלו ואלו באין לזה שבלשפת הגזית ששם סנהדרין יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובגמים טובים יושבין בחיל, נשאלה שאלה לפניהן אם שמעו אומרים להן ואם לאו עומדין למנון, רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור, משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה פשתי תורות, משם שולחין וכותבין בכל המקומות כל מי שהוא חכם וענו ושפל ברוך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דין בעירו, משם מעלין אותו [להר הבית משם לעזרה משם] ללשפת הגזית.

מצאו אבית פאגי והמרה עליהן כגון שיצאו למדד העגלה או להוסיף על העיר ועל העזרות יכול תהא המראתו המראה תלמוד לומר "וקמת ועלית", מלמד שהמקום גורם.

דרש רבא, מאי דכתיב "ויילך (דוד) [הוא] ושמואל וישבו בניות וגו' ברמה" וכי מה ענין ניות אצל רמה אלא שהיו יושבין ברמה ומתעסקין בנויו של עולם. אמרי, כתיב וקמת ועלית אל המקום מלמד שבית המקדש גבוה מארץ ישראל וארץ ישראל גבוה מכל הארצות, לא הו' ידעי דוכתייה היכא, אייתו ספר יהושע, בכלהו שבטים כתיב (יהושע טו, י-יא) "ויירד הגבול" "ותאר הגבול" ובשבט בנימין (שם ו-ח) "ועלה הגבול" כתיב "ותאר הגבול" לא כתיב, אמרי שמע מנה הכא הוא מקומו. סבור למבניה בעין עיטם, דמדלי, אמרי ניתתי ביה פורתא כדכתיב (להלן לג, יב) "ויבין כתפיו שכן". ואית דאמרי, גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכניה בחלקו של בנימין, וסברי אי בנינו לה התם איתפליג ליה טובא, אמרי מוטב דליתתיה ביה פורתא שנאמר "חפף עליו כל היום ובין כתפיו שכן".

ועל דבר זה נתקנא דואג דכתיב (תהלים סט, י) "כי קנאת ביתך אכלתני" וכתוב "שיר המעלות זכור ה' לדוד" וגו', הנה שמענוה באפרתה" זה יהושע דקא אתי מאפרים, (שם) "מצאנוה בשדי יער" זה בנימין כדכתיב (בראשית מט, כז) "בנימין זאב יטרף".

ט רמז תתקיא "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם". וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל השופט שלא יהיה בימיו, אלא ללמדך שאפלו קל שבקלים כיון שנתמנה פרנס על הצבור הרי זה כאביר שבאבירים. ואומר "אל תאמר מה הנה שהימים הראשונים היו טובים מאלה".

"ובאת". לרבות בין דין שבגבנה. אל הכהנים הלויים. מצוה בבית דין שיהיו בו כהנים ולויים. יכול מצוה, ואם אין בו יהא פסול. תלמוד לומר "ואל השפט", אף על פי שאין בו כהנים ולויים פשר. ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. אלו דקדוקי משפט.

י-יא "ועשית על פי הדבר". על הוראת בית דין הגדול שבירושלים חזבין מיתה, ואין חזבין מיתה על הוראת בית דין שבגבנה. על פי התורה אשר יורוד. על דברי תורה חזבין מיתה, ואין חזבין מיתה על דברי סופרים. ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה זו מצות עשה. לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך. מצות לא תעשה. ימין ושמאל. אפלו מראין על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם.

"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך". גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. [ואמאי לימא (משלי כא, ל) "אין תבונה ואין עצה לנגד ה'"]. תרגמה רב (אשי) [בר שבא], בלאו דלא תסור, כל מלי דרבנן אלאו דלא תסור אסמכינהו ומשום כבודו שרו ליה רבנן, אבל לעבר על דברי תורה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטו ואפלו בשוק שנתאמר "אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה'" כל מקום שיש חלול ה' אין חולקין כבוד לרב. תא שמע (להלן כב, א) "והתעלמת", פעמים שאתה מתעלם. כיצד, אם הנה כהן והוא בבית הקברות וכו'. אמאי לימא "ואין עצה", שאני התם דכתיב "והתעלמת". ונגמר מניה. אסורא מממונא לא גמרין. תא שמע (במדבר ו, ז) "ולאח(ו)תו", מה תלמוד לומר, הרי שהנה הולך לשחט

את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יחזר ויטמא, תלמוד לומר "לאביו ולאמו לא יטמא", יכול כשם שאין מטמא להם כך אינו מטמא למת מצוה, תלמוד לומר "ולאח(ו)תו" [לאחותו] הוא דאינו מטמא הא למת מצוה מטמא. אמאי לימא "אין חכמה" וגו'. שאני הכא [התם] דכתיב "ולאח(ו)תו". וליגמר מניה. שב ואל תעשה שאני.

רבינא הוה קאזיל אבתריה דמר בר רב אשי בשבתא דריגלא, איפסיק קרנא דחויטיה ולא אמר ליה ולא מידי, כי מטא לביתיה אמר ליה מהתם איפסיק, אמר ליה אי אמרת לי [מהתם] שדיתיה. והאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. תרגמה רב (אשי) [בר שבא] קמיה דרב כהנא, בלאו דלא תסור. ואית דאמרי, מהתם אמר ליה, [ואמר ליה] מה דעתיך, למישדייה, [והאמר מר] גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. והא תרגמה רב בר (רב אשי) [שבא] וכוי הכי נמי (במליה) [פרמלית] דרבנן הוואי.

בעא מניה רבא בר שילא מרב חסדא, מהו להעלות אבנים המקרזלות אחריו לגג. אמר ליה, גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה.

מי שהוציא והו נכרים או רוח רעה, אין לו אלא ארבע אמות. החזירוהו, כאלו לא יצא. בעו מניה, הצרך לנקבו מהו. אמר להו, גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, ואי פקח הוא עייל לתחומא וכיון דעל על.

מאי מברך אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנכה. והיכן צונו. רב אונא אמר, מלא- תסור. רב נחמן בר יצחק אמר, (להלן לב, ז) "שאל אביך ויגדך".

יב "והאיש אשר" וגו'. שלא שמע מפי בית דין ומורה. אשר יעשה. על מעשה הוא חייב ואינו חייב על הוראה. בזדון. על זדון הוא חייב, ואינו חייב על שגגה. לבלתי שמע ולא שומע מפי שומע. אל הכהן העמד. מגיד שאין שרות כשר אלא מעמד, הא אם ישב ועבד עבודתו פסולה. או אל השפט. זהו שאמרנו אף על פי שאין בו כהנים ולויים כשר. ומת האיש. סתם מיתה האמורה בתורה בחנק. ההוא. ולא אנוס ולא שוגג ולא מטעה. ובערת הרע מישראל. בער עושי הרעות מישראל.

יג "וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ". תָּנּוּ רַבֵּנוּ אֵין מְמִיתִים אוֹתוֹ אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שְׁבִירוּשָׁלַיִם, וּמִשְׁמֵרִין אוֹתוֹ עַד הַרְגֵל וּמְמִיתִין אוֹתוֹ, שְׁנֵאָמַר "וְכָל (יִשְׂרָאֵל) [הָעָם] יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ", דְּבַרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לִיה רַבִּי יְהוּדָה, וְכִי נֵאָמַר "וַיִּרְאוּ וַיִּרְאוּ" וְהֵלֵא לֹא נֵאָמַר אֶלָּא "יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ", (אֶלָּא אֵין) [לְמָה] מְעַנִּין דִּינֹו שֶׁל זֶה, אֶלָּא מְמִיתִין אוֹתוֹ מִיַּד וְכוּתְבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּבֵית דִּין. תָּנּוּ רַבֵּנוּ אַרְבַּעַה צָרִיכִין הַכְרָזָה, (מְדִיחַ) [הַמְּסִית] וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֵה וְזָקֵן מְמַרְא וְעֵדִים זֹמְמִין. בְּכֻלְהוֹ פְּתִיב וְכָל הָעָם [וְכָל יִשְׂרָאֵל], וּבְעֵדִים זֹמְמִין פְּתִיב "וְהִנְשֹׂאֲרִים", דְּלֹא כֹּלָּא עֲלֵמָא חֲזוֹ לְסֵהֲדוּתֵיהוּ.

יד-טו רמז תתקיב "כִּי תִבֹּא אֶל הָאָרֶץ". עֲשֵׂה מִצְוֹה הָאֲמוּרָה בְּעֵנֶיךָ שְׁבִשְׁכַרְתָּה תִּכְנַס לָאָרֶץ. אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נִתַּן לָךְ. בְּזִכְוֹתֶיךָ וּיְרֻשָׁתֶיךָ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ. בְּשֹׂכֵר שְׁתִּירַשׁ תֵּשֵׁב.

תִּנְיָא רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר, שְׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּכַנְיֻסְתָּן לָאָרֶץ, לְהַעֲמִיד לָהֶם מִלְּךָ וּלְהַכְרִית זֶרְעוֹ שֶׁל עַמְלֶק וּלְבַנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה וְכוּ' (פְּדָפְתוּב בְּרַמְזוֹ רַס"ח).

"וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מִלְּךָ". רַבִּי נְהוֹרָאִי אוֹמַר, הֵרִי זֶה דְּבַר גִּנְאֵי לְיִשְׂרָאֵל שְׁנֵאָמַר "כִּי לֹא אֲנוּ תְּתִיב מְאֻסִּין" וְגוֹ'. אָמַר לִיה רַבִּי יְהוּדָה, וְהֵלֵא מִצְוֹה הַיָּא מִן הַתּוֹרָה לְשֵׁאל לָהֶם מִלְּךָ שְׁנֵאָמַר "שׁוֹם תְּשִׂים עָלֶיךָ מִלְּךָ", וְלְמָה נִעְנְשׁוּ בִימֵי שְׁמוּאֵל, לְפִי שֶׁהִקְדִּימוּ עַל זָדָם "כְּכֹל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבְתִי". רַבִּי נְהוֹרָאִי אוֹמַר, לֹא בִקְשׁוּ לָהֶם מִלְּךָ אֶלָּא לְהַעֲבִירָן לְעַבּוֹדַת אֱלִילִים שְׁנֵאָמַר (שם) "וְהִינְנוּ גַם אֲנוּ כְּכֹל הַגּוֹיִם" וְגוֹ'.

"שׁוֹם תְּשִׂים". מֵת מִנָּה אַחַר תַּחְתִּיּוֹ. מִלְּךָ. וְלֹא מִלְּכָה. אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. עַל פִּי נְבִיא. מְקַרְבֵּי. וְלֹא מְחוּצָה לָאָרֶץ. אַחִיד. וְלֹא אַחֲרִים. תְּשִׂים עָלֶיךָ מִלְּךָ. וְהֵלֵא כְּבָר נֵאָמַר "שׁוֹם תְּשִׂים עָלֶיךָ מִלְּךָ" וּמָה תִּלְמוּד לומר "תְּשִׂים עָלֶיךָ מִלְּךָ". שְׁתִּיחָא אִימְתוֹ עָלֶיךָ. מִכָּאן אָמְרוּ, מִלְּךָ אֵין רוֹכְבִים עַל סוּסוֹ וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כֶּסֶאוֹ וְאֵין מְשַׁתְּמֵשִׁין בְּשִׁרְבִיטוֹ וְאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ עָרוּם וְלֹא כְּשֶׁהוּא מְסַתְּפָר וְלֹא בְּבֵית הַמְּרֻחָץ.

רמז תתקנ"ג דבר אחר "שום תשים עליך מלך". זו מצות עשה. לא תוכל לתת עליך איש נכרי. זו מצות לא תעשה. איש נכרי. מכאן אמרו (אבל) [אין] ממנין אותו פרנס על הצבור. אשר לא אחיד הוא. כשהיה אגריפס מגיע לפסוק זה היה בוכה עד שזולגות עיניו דמעות, והיו כל ישראל אומרים לו אגריפס אחינו אתה.

רבא אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסיה דבבל, ואף על גב דאמר מר, שום תשים עליך כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיד האי פיון שאמו מישראל מקרב אחיד קרינו ביה.

אמר רבא, גר דן את חברו דבר תורה, שנאמר "שום תשים עליך מלך" וגו' "מקרב אחיד", עליך הוא דבעינן 'מקרב אחיד' אבל גר דן את חברו גר. ואם היתה אמו מישראל דן אפלו ישראל, ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל שנאמר (להלן כה, י) "ונקרא שמו בישראל".

אמר רב אשי, אפלו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר "שום תשים עליך מלך", שתהא אימתו עליך.

אושפיזיכניה דרב אדא בר אהבה גיורא הוה. הוּו קא מנצו איהו ורב ביבי, מר אמר אנא (קאימנא במלי) [עבידנא שרותא] דמתא ומר אמר אנא (קאימנא במלי) [עבידנא שרותא] דמתא. אתו לקמיה דרב יוסף, אמר להו, תנינא שום תשים עליך כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיד. אמר ליה רב אדא בר אהבה, ואפלו אמו מישראל. אמר ליה, אמו מישראל מקרב אחיד קרינא ביה, הילכך רב ביבי דגברא רבה הוא ליעיין במלי דשמנא ומר ליעיין במלי דמתא. אמר אביי, הילכך האי מאן דמשרי צורבא מרבנן באושפיזיכניה לישרי כרב אדא בר אהבה דנדע למהפך ליה בזכותיה.

תנו רבנן מעבירין את המת לפני הפלה, וזה וזה לפני מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני הפלה ושפחוהו חכמים [שפחוהו] מכלל דשפיר עבד, והאמר רב אשי אפלו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר "שום תשים עליך מלך", שתהא אימתו עליך. התם פרשת דרכים הואי.

רבי יהודה אומר, אם רצה לחלץ ולגיבם זכור לטוב. איני, והאמר רב אשי אפלו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו וכו'. מצוה שאני.

אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבוהו חכמים. שבוהו, מכלל דשפיר עבד, והאמר רב אשי וכו'. מצוה שאני. וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך וגו' זלגו עיניו דמעות. אמרו לו, אל תתגרא, אחינו אתה. תנא משמיה דרבי נתן באותה שעה נתחיבו שונאי ישראל כליה, שחנפו לו לאגריפס.

הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה וכו'. יומא חד שמעיה לבת קלא דהות אמרה כל עבדא דמרד האידנא מצלח. קם מרד, אזל קטלינהו לכל מרותיה וכו', אמר מאן דריש מקרב אחיך תשים עליך מלך, רבנן, קם קטלינהו ושבוהו לבבא בן בוטא למיסב עצה מניה, אהדר ליה כלילא דיילי ונקרינהו לעיניה. [יומא חד] אזל ויתבי קמיה. אמר ליה, חזי מר האי עבדא בישא דקטל רבוותיה. אמר ליה, ומאי אעביד ליה. אמר ליה, ללטייה מר. אמר ליה, כתיב (קהלת י, כ) "גם במדעך מלך אל תקלל". [אמר ליה], האי מלך הוא, האי הדיוט הוא. אמר ליה, [ולא יהא אלא נשיא] וכתבי (שמות כב, כז) "ונשיא בעמך לא תאוו"ר". [אמר ליה], בעושה מעשה עמך. אמר ליה, מסתפינא ממלכותא. אמר ליה, אנא ואת השתא מיהת יתבינן. אמר ליה, כתיב (קהלת שם) "כי עוף השמים יוליך את הקול" וגו'. אמר ליה, אי הוה ידענא דצניעתו כלי האי לא הוה קטילנא להו, השתא מאי תקנתיה דההוא גברא אמר ליה, הוא כפה נרו של עולם ילך ויעסק באורו של עולם, זה בית המקדש שנתאמר "והלכו גוים לאורך". איכא דאמרי, הכי אמר ליה, אותו האיש סמא עינו של עולם, רבנן דכתיב (במדבר טו, כד) "והיה אם מעיני העדה" ילך ויעסק בעינו של עולם, בית המקדש דכתיב "הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם מחמד עיניכם". אמר ליה, מסתפינא ממלכותא אמר ליה, שדר שליחא דאזל שתא ומתאחר שתא, עד דהדר ואתי הוי שתא, אדהכי והכי סתרת ובניית. עבד הכי, שלחו ליה, אי לא סתרת לא תסתר, ואי סתרת לא תבני, ואי סתרת ובניית עבדא בישא בתר דעבדין מתמלכין אם זיינד עלך ספרך פאן, לא רכא ולא בר רכא, את הורדוס עבדא קלנא מעביד. מנלן דהאי רכא לישנא דמלכותא הוא דכתיב (ש"ב ג, לט) "אנכי היום רך ומשוח מלך". ואי בעית אימא, מהכא, (בראשית מא, מג) "ויקראו לפניו אברך". במאי בנייה. באבני שישא

ומרמרא. איכא דאמרי, באבני פחלא, שישא ומרמרא. אפיק שפא ועייל שפא, כי היכי דליקבל סידא. סבר למשענייה בדהבא, אמרו ליה רבנו, שבקיה, דהכי שפיר טפי, דמיחזי כי אידוותא דימא.

טז תנו רבנו "לא ירבה לו סוסים". יכול אפלו כדי רכבו ופרשיו תלמוד לומר "לו", לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו, הא מה אני מקיים סוסים, סוסים בטלנין, מנין אפלו סוס אחד והוא בטל שהוא בלא ירבה תלמוד לומר "למען הרבות סוס". וכי מאחר דאפלו סוס אחד והוא בטל קאי בלאו לא ירבה, סוסים למה לי. לעבר על לא תעשה על כל סוס וסוס. טעמא דכתב רחמנא לו הא לא כתב רחמנא לו הוה אמנא אפלו כדי רכבו ופרשיו נמי לא. לא צריכא, לאפוש.

"ולא ישיב העם מצרימה למען הרבות סוס ויה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד" והיכן אמר. "כי (פ)אשר ראיתם את מצרים לא תוסיפו לרא(ו)תם עוד עד עולם" (פתיב ברמז ר"ז וברמז רל"ג).

תנו רבנו מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. מי שלא ראה ירושלים בתפארתה לא ראה כרד נחמד מעולם. מי שלא ראה בית המקדש בבנינו לא ראה בנן מפאר מעולם אמר אביי ואיתימא רב חסדא, זה בנין של הורדוס, תניא אמר רבי יהודה, מי שלא ראה דיופלוסטיון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל (מעולם). אמרו, כמין בסילקי גדולה היתה, סטו לפני מסטו, פעמים שהיו שם ששים רבוא על ששים רבוא כפלים כיוצאי מצרים, והיו שם שבעים ואחד קתדראות של זהב כנגד שבעים ואחד זקנים, וכל אחת ואחת אינה פחותה מעשרים (וחמשה דינרי זהב) [ואחד כפרי זהב], ובימה של עץ באמצעיתה, וחזן הכנסת עומד עליה והסודר ביזו, וכיון שהגיע לענות אמון הלה מניף בסודר וכל העם עונין אמן. ולא היו יושבין מערבבים אלא זהבין בפני עצמן וכספין בפני עצמן [ונפחיו בפני עצמן] וטרסיים בפני עצמן וגרדיים בפני עצמן. וכשעני נכנס לשם הנה מכיר בעלי אמנותו ונפנה לשם, ומשם הנה פרנסתו. וכלהו קטלינהו אלכסנדרוס מוקדון. מאי טעמא איענוש. משום דעברי אהאי קרא לא תספון לשוב בדרך הזה עוד ואינהו הדור. אתא אשכחינהו דהו קרו (להלן כח, מט) "ישא ה' עליך גוי מרחוק כפאר ידאה הנשר", אמר, מפדי ההוא גברא דבעא למיתי

בעֲשֶׂרָה יוֹמֵי דְלֵילָא זִיקָא וְאַתָּא סְפִינְתִיהּ בְּחַמְשָׁה יוֹמֵי, קָם עָלֶיהּ וּקְטְלִינָהּ.

מִנּוּן שְׂאֵפְלוֹ סוּס אֶחָד וְהוּא בְּטֵל כְּדָאי הוּא שְׂיַחְזִיר אֶת הָעַם לְמִצְרָיִם. תְּלַמּוּד לֹמֵר "רַק". וְהֵלֵא דְבָרִים קַל וְחֹמֶר, וַיְמָה (מִצְוָה) [מִצְרָיִם] שְׂהֶבְרִית כְּרוּתָה עָלֶיהָ עֲבִירָה מְחִזִּירָתוֹ לְשֵׁם שְׂאָר אֲרָצוֹת שְׂאִין הֶבְרִית כְּרוּתָה עָלֶיהּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

יז תַּנּוּ רַבָּנָן אֶלְמָנָה בֵּין שְׁהִיא עֲנִיָּה בֵּין שְׁהִיא עֲשִׂירָה אִין מִמְשַׁכְּנִין אוֹתָהּ, שְׂנַיָּמֵר (להלן כד, יז) "לֹא תַחֲבֵל בְּגֵד אֶלְמָנָה", דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה רַבִּי שְׂמַעוֹן אוֹמֵר, עֲשִׂירָה מִמְשַׁכְּנִין אוֹתָהּ, עֲנִיָּה אִין מִמְשַׁכְּנִין אוֹתָהּ שְׂאֵם אֶתָּה אוֹמֵר מִמְשַׁכְּנִין אוֹתָהּ מְשַׁכְּנָה אֶתָּה חַיֵּב לְהַחְזִיר לָהּ וּמִתּוֹךְ שְׂאֶתָּה מְחִזִּיר לָהּ אֶתָּה מְשִׂיאָהּ שֵׁם רַע בְּשִׁכְנוּתֶיהָ. לְמִימָרָא דְרַבִּי יְהוּדָה לָא דְרִישׁ טַעְמָא דְקָרָא וְרַבִּי שְׂמַעוֹן דְרִישׁ טַעְמָא דְקָרָא, וְהָא אִפְכָּא שְׂמַעִינָן לְהוּ דְתַנּוּ וְלֹא יִרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים (אֶלָּא שְׂמוּנָה עֲשָׂרָה) רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מְרַבֶּה הוּא לּוֹ וּבִלְבָד שְׂלֹא יְהוּ מְסִירוֹת אֶת לְבוֹ, וְרַבִּי שְׂמַעוֹן אוֹמֵר אֶפְלוֹ אַחַת וּמְסִירָה אֶת לְבוֹ לֹא יִשְׂאָנָה אִם כֵּן מָה תְּלַמּוּד לֹמֵר "וְלֹא יִרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים" אֶפְלוֹ כַּאֲבִיגַיִל. בְּעֶלְמָא לָא דְרִישׁ רַבִּי יְהוּדָה טַעְמָא דְקָרָא, וְשְׂאֵנִי הֵכָא דְמִפְרָשׁ טַעְמָא מָה טַעַם לֹא יִרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים מְשׁוּם דְלֹא יִסוּר (אֶת) לְבָבוֹ. וְרַבִּי שְׂמַעוֹן, בְּעֶלְמָא דְרִישׁ טַעְמָא דְקָרָא, הֵכָא לְכַתּוּב רַחֲמָנָא לֹא יִרְבֶּה וְלִשְׁתַּק וְלֹא יִסוּר (אֶת) לְבָבוֹ לְמָה לִי, דְאֶפְלוֹ אַחַת וּמְסִירָה אֶת לְבוֹ לֹא יִשְׂאָנָה.

תַּנּוּ רַבָּנָן "וְכֶסֶף לֹא יִרְבֶּה לּוֹ", יְכוּל אֶפְלוֹ כְּדִי לִתְּנִי (לְאֶכְסֵנָיָא) [אֶסְפִּנָּיָא], תְּלַמּוּד לֹמֵר "לוֹ", לּוֹ אִינוּ מְרַבֶּה אֶבֶל מְרַבֶּה הוּא כְּדִי לִתְּנִי אֶסְפִּנָּיָא. טַעְמָא דְכַתְּבֵי רַחֲמָנָא לּוֹ, הָא לֹא כְּתֵב רַחֲמָנָא לּוֹ הָוָה אֶמִינָא אֶפְלוֹ כְּדִי לִתְּנִי (לְאֶכְסֵנָיָא) [אֶסְפִּנָּיָא] נְמִי לָא. לָא צְרִיכָא, לְהַרְוּחָה. וְהַשְׁתָּא דְאֶמְרַת לּוֹ לְדָרְשָׁא, לֹא יִרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים מֵאִי דְרִשְׁתָּ בִיָּה. לְמַעוּטֵי הֶדְיוּטוֹת. אֶמֵר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה לֹא נִתְּגַלוּ טַעְמֵי תוֹרָה, שְׁהֵרִי שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת נִתְּגַלָּה טַעְמָן וְנִכְשֵׁל בְּהוֹן גְּדוּל הָעוֹלָם, שְׂנַיָּמֵר "לֹא יִרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים", אֶמֵר שְׂלֵמָה אֲנִי אֲרַבֶּה וְלֹא אִסוּר וְכַתִּיב (מ"א יא, ד) "וַיְהִי לְעֵת זְקִנְתָּ שְׂלֵמָה נָשְׂיוֹ הִטּוֹ אֶת לְבָבוֹ", וְכַתִּיב "לֹא יִרְבֶּה לּוֹ סוּסִים וְלֹא יִשִּׁיב", אֶמֵר שְׂלֵמָה אֲנִי אֲרַבֶּה וְלֹא אִשִּׁיב וְכַתִּיב (וַתַּעַל) ["וַתַּצֵּא"] מְרַכְּבָה מִמִּצְרָיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת.

מְרַבֵּה לוֹ כְּדֵי לִתֵּן (לְאֶחָסְנִיא) [אֶסְפְּנִיא]. וְכֵן עָשָׂה דָּוִד שְׁנָאֲמַר (וְאֵנִי) (דְּהִי"א
כב, יד) ["וְהִנֵּה] בְּעֵנֵי הַכִּינּוּתֵי לְבַיִת הִי". אָבֵל שְׁלֵמָה עָשָׂה כְּעֵנֶן שְׁנָאֲמַר
"וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַיִם כְּאֲבָנִים".

יח-יט רמז תתקיד "וְהִזָּה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כֶּסֶף מִמְּלַכְתּוֹ". אִם עוֹשֶׂה
הוּא כָּל הָאֲמוֹר בְּעֵנֶן כְּדָאֵי הוּא שְׁיֵשֵׁב עַל כֶּסֶף מִמְּלַכְתּוֹ.

אָמַר רַבָּא, אֵף עַל פִּי שְׁהֵנִיחוּ לוֹ לְאָדָם סֵפֶר תּוֹרָה מִצֹּה לְכַתֵּב מִשְׁלוֹ
שְׁנָאֲמַר "וְעַתָּה כְּתִבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת". אֵיתִיבִיה אַבְיִי, וְכוּתֵב לוֹ
סֵפֶר תּוֹרָה לְשֵׁמוֹ, שְׁלֵא יִתְנַאֵה בְּשֵׁל אַבּוּתֵיו, מֶלֶךְ אֵין הַדְּיוּט לָא. לָא
צְרִיכָא, לְשִׁתֵּי תוֹרוֹת כְּדִכְתִּיב "וְכָתֵב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה", כּוּתֵב לְשֵׁמוֹ
שְׁתֵּי תוֹרוֹת, כְּדִתְנַיָא וְכָתֵב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה, כּוּתֵב לְשֵׁמוֹ שְׁתֵּי תוֹרוֹת,
אֲחַת שְׁהִיא יוֹצֵאת וְנִכְנָסֶת עִמּוֹ וְאֲחַת שְׁמַנְחַת לוֹ בְּבֵית גְּנָזִיו אוֹתָהּ
שְׁנִכְנָסֶת וְיוֹצֵאָה עִמּוֹ עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כְּמִין קָמִיעַ וְתוֹלָה בְּזָרוּעוֹ שְׁנָאֲמַר
(תְּהִלִּים טז, ח) "שְׁוִיתִי ה' לְנֶגְדֵי תַמִּיד" וְאֵינוֹ נִכְנָס בָּהּ לָא לְבֵית הַמְּרַחֵץ
וְלֹא לְבֵית הַכֶּסֶף, שְׁנָאֲמַר "וְהִיִּתָּה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו", מְקוּם
הָרְאוּי לְקָרוֹת בּוֹ.

"אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה". אָמַר מֵר זּוּטְרָא וְאֵיתְמָא מֵר עוֹקְבָא, בְּתַחֲלָה נִתְּנָה
תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בְּכָתֵב עֲבָרֵי וּלְשׁוֹן הַקִּדְּשׁ, חֲזָרָה וְנִתְּנָה לָהֶם בְּיַמֵּי עֲזָרָא
בְּכָתֵב אֲשׁוּרִית וְלְשׁוֹן אַרְמִית, בְּרָרוּ לָהּ יִשְׂרָאֵל כְּתָב אֲשׁוּרִית וְלְשׁוֹן
הַקִּדְּשׁ כּוּי. וְכָתֵב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה. כְּתָב הָרְאוּי לְהַשְׁתַּנּוֹת. וְלָמָּה נִקְרָא
שְׁמָה אֲשׁוּרִית. שְׁעָלָה עִמָּהּ מֵאֲשׁוּר. רַבִּי אֹמֵר, בְּכָתֵב זֶה נִתְּנָה תּוֹרָה
לְיִשְׂרָאֵל, כִּינּוֹן שְׁחֵטָאוֹ נְהַפֵּךְ לָהּ לְרוּעָא, כִּינּוֹן שְׁחֵזְרוּ בְּהוֹן הַחֲזִירוּ לָהּ
שְׁנָאֲמַר (זְכַרְיָה ט, יב) "שׁוּבוּ לְבַצְרוֹן אֲסִירֵי הַתְּקוּנָה". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָה
אֲשׁוּרִית. שְׁמֵאֲשֻׁרֵת בְּכָתֵב. רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר מִשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא
שְׁאָמַר מִשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי, כְּתָב זֶה לֹא נִשְׁתַּנָּה כָּל עֵיקָר, שְׁנָאֲמַר
"וְיֵי הָעַמּוּדִים מָה עַמּוּדִים לֹא נִשְׁתַּנּוּ אֵף וְיֵין לֹא נִשְׁתַּנּוּ", וְאֹמֵר (אֶסְתֵּר ח,
ט) "וְאֵל הַיְּהוּדִים כְּכִתְבָם וְכִלְשׁוֹנָם" מָה לְשׁוֹנָם לֹא נִשְׁתַּנּוּ אֵף כְּתָבָם לֹא
נִשְׁתַּנּוּ, אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּם אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה, לְשִׁתֵּי תוֹרוֹת, אֲחַת יוֹצֵאָה
עִמּוֹ וְכוּי (כַּדְלַעִיל).

רמז תתקטו "וְכָתֵב לוֹ" לְשֵׁמוֹ, שְׁלֵא (יְהִיא נְאוּת) [יִתְנַאֵה] בְּשֵׁל אַבּוּתֵיו.
מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה. אֵין לִי אֶלָּא מִשְׁנֵה תּוֹרָה, שְׁאָר דְּבָרֵי תּוֹרָה מִנִּין. תַּלְמוּד

לומר "לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת- החקים האלה לעשונותם". אם כן למה נאמר משנה התורה. שעתידה להשתנות. אחרים אומרים, אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד. על ספר. ולא על לוח ולא על הנר אלא על המגלה, שנאמר "על ספר מלפני הכהנים הלויים".

"והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו". מכאן אמרו, כשמלך יוצא למלחמה הוא עמו, נכנס, הוא עמו, יושב בדין, הוא אצלו, מסב, והוא כנגדו. ימי חייו הימים כל ימי חייו. הגילות. למען ילמד ליראה את ה' אלהיו. מלמד שהמורה מביא לידי מקרא, מקרא מביא לידי תרגום, תרגום מביא לידי משנה, משנה מביא לידי תלמוד, תלמוד מביא לידי מעשה, מעשה מביא לידי יראה. לפי שמצינו ששנה הדיוט למלך בדברי תורה יכול ישנה לו לדברים אחרים. תלמוד לומר "לשמר את כל דברי התורה הזאת", לדברי תורה שנה לו ואין שנה לו לדברים אחרים. מכאן אמרו, מלך פרח לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, להרחיב לו סרטיאות ואין ממחין בידו, דרך המלך אין לה שעור, וכל העם בוזזין ונותנין לפניו והוא נוטל חלק בראש.

כ "לבלתי רום לבבו מאחיו". ולא משל הקדש. ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על ממלכתו. אם עושה מה שכתוב בענין כדאי הוא שיאריך ימים על ממלכתו. הוא ובניו, שאם הוא מת בנו עומד תחתיו. ואין לי אלא זה בלבד, ומנין לכל פרנסי ישראל שבניהן עומדין תחתיהן תלמוד לומר "בקרב ישראל", כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו. רבי חנינא בן גמליאל אומר, הרי הוא אומר (מ"א ג, יג) "וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עשר גם- כבוד", על מה שלא התנית בתורה לתן נתתי לך, על מה שהתנית לתן לא נתתי לך אלא אם כן עשית. וכן הוא אומר (ואתה) האם תלך בדרךי וגו'.

א-ג "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי". מפלל שפאמר (להלן פסוק

ז) "ושרת בשם ה' אלהיו" אין לי אלא תמימין, בעלי מומין מנין. תלמוד לומר "כל שבט לוי". חלק. זו בזה. ונחלה. זו נחלת הארץ. אשי ה'. אלו קדשי מקדש. קדשי הגבול מנין. [תלמוד לומר] ונחלתו יאכלון.

"ונחלה". זו נחלת שלשה. לא יהיה לו בקרב אחיו. זו נחלת חמשה. ה' הוא נחלתו פאשר דבר לו. להגיד מה גרם.

"וזה יהיה משפט הכהנים". בכל מתנות כהנה אין כתיב בהן דין אלא בזרוע והלחיים והקבה, ומאימתי נתנו, הוי אומר משעמד פנחס וקנא, דבר אחר "וזה יהיה משפט הכהנים". זה שאמר הכתוב "יראו את ה' קדו(ו)שיו" וגו' משל לעשיר שהיו לו בנים, למד לכל אחד ואחד אמונות, בחר לאחד שיהא משמשו ולא למדו אמונות, אמר לו לכל חברי נתת אמונות ולי אין אתה מלמד אמונות, אמר לו דף שאתה אוכל שיורי שלחני. כך אמרו לוויים וכהנים למושה, לכל השבטים נתת חלק בארץ ולנו לא נתת, אמר להם דיכם שאתם אוכלין שיורי מי שאמר והיה העולם. (ויקרא ו, ט) "והנותרת (מן המנחה) [ממנה] יאכלו אהרן ובניו". פרשה זו סמוכה לפרשת המלך למלך שאם אין מלך אין פהו ואם אין פהו אין מלך. וכן אתה מוצא, בכל מקום הן סמוכין זה לזה שפאמר (איכה ב, ו) "וינאץ בצעם אפו מלך וכהן". ואומר (וימליכו שלמה ואת צדוק משחו לכהן עליהם) ["וימליכו שנית לשלמה בן (דוד) [דוד] וימשחו לה' לנגיד ולצדוק (הכהן) [לכהן]]. וכן הוא אומר (שה"ש ז, ו) "ראשך עלך כפרמל וגו'. דבר אחר "לא יהיה לכהנים הלויים". בארבעה ועשרים מקומות נקראו כהנים לויים. צפה משה ברוח הקדש שעזרא עולה מבבל לירושלים והוא מבקש לויים שיאמרו שירה ולא ימצאם שפאמר (עזרא ח, טו) "ומבני לוי לא מצאתני שם" והוא מעמיד כהנים ואומרים שירה. אמרו לו, מדעתך עשית כך. אמר להם, משה למדני, לא יהיה וגו'. אשי ה' ונחלתו יאכלון. משל לנזיר ושכור שנקראו לבית המשפחה, היו מוזגים לנזיר יין והוא נוטל את הכוס ומרחיקו ונותנו לשכור ושונה אותו. כך ריח הקרבנות עולין למעלה ריח ניחוח והאש אוכלת את הקרבנות, ומשיוור האש הכהנים אוכלים. ונחלה לא יהיה לו. משל לאב-בית דין שהיו לו בנים הרבה והיו כלן עמי הארץ ובנו הגדול בן תורה, כתב לכל אחד ואחד חלקו חוץ מבנו הגדול, אמר לכל אחד ואחד נתת חלק ולי אין אתה כותב, אמר לו דף

תפוש את מקומי. כך אמר שבט לוי לפני הקדוש ברוך הוא, לכל השבטים
כתבת מתנה ולנו אי אתה כותב, אמר להם, דיכם שאתם יורשים את
חלקי כמה שנאמר "ונחלה לא יהיה לו" וגו'.

אמר רב חסדא, המזיק מתנות כהנה או שאכלן פטור מלשלים. מאי
טעמא, איבעית אימא משום דכתוב זה ואיבעית אימא משום דהוה ליה
ממון שאין לו תובעין. מיתבי וזה יהיה משפט הכהנים, מלמד שהמתנות
דין. למאי הילכתא, לאו להוציאן בדינין. לא, לחלקן בדינין, דאמר רבי
שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מנין שאין נותנין מתנות לכהן עם
הארץ, שנאמר (דהיי"ב לא, ד) "ויאמר לעם ליו(ו)שבי ירוש(ל)ום לתת מנת
(לכהנים) [הכהנים] (וללוים) [וללוים] למען יחזקו בתורת ה'", כל המחזיק
בתורת ה' יש לו "מנת" ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת. תא שמע
רבי יהודה בן בתירא אומר, משפט, מלמד שהמתנות דין, יכול אפלו חזה
ושוק דין, תלמוד לומר "זה". למאי, אילימא לחלקן בדינין אטו חזה
ושוק לאו לדינין מיחלקו, אלא לאו להוציא בדינין. הכא במאי עסקינן,
דאתו לידיה. אי הכי מאי למימרא. דאתי לידיה בטבליהו וקסבר מתנות
שלא הורמו כמי שהורמו דמיין.

דרש רבא, מאת העם ולא מאת הכהנים, כשהוא אומר מאת זבחי הזבח
אפלו כהן טבח במשמע. זקני דרום אמרו, כהן טבח שתיים ושלש שבתות
פטור מן המתנות, מכאן ואילך חייב. והני מלי דלא קבע מסחתיא אבל קבע
מסחתיא חייב. אמר רב חסדא, האי טבחא כהנא דלא מפרש מתנתא ליהוי
בשמתיא דה' אלהי ישראל.

"אם שור אם שנה". תנו רבנן הזרוע והלחיים והקבה נוהגים בכלאים
ובכוי. רבי אליעזר אומר, כלאים הבא מן העז ומן הרחל חייב במתנות, מן
הצביה פטור מן המתנות. מכדי קנמא לן דלענן פסוי הדם ומתנות לא
משפחת לה אלא בצבי הבא על התישא ובין לרבי אליעזר ובין לרבנן
מספקא להו אי חוששין לזרע האב אי אין חוששין ובשה ולא מקצת שנה
קמיפלגי מר סבר שנה ולא מקצת שנה ומר סבר שנה ואפלו מקצת שנה,
בשלמא רבי אליעזר דפטור קסבר שנה ולא מקצת שנה אלא לרבנן נהי נמי
דקסברי שנה ואפלו מקצת שנה פלגא לישקול ואידך פלגא לימא ליה איתי
ראיה דאין חוששין לזרע האב וישקול. אמר רב הונא בר חניא, מאי חייב
נמי, חייב בחצי מתנות. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן, כוי לרבנן חייב בכלהו

מתנות, דתננא שור, מה תלמוד לומר "אם שור", לרבות את הכלאים, שה מה תלמוד לומר, לרבות את הפוי. ורבי אליעזר, האי אם- שה מאי עביד ליה. מיבעי ליה לחלק. ורבנן לחלק מנא להו. מאת זבחי הזבח. ורבי אליעזר, מיבעי ליה לכדרבא, דאמר רבא הדין עם הטבח.

"ונתן לפהו הזרע". כי אתא עולא ויהיב מתנא לכהנתא. אלמא קסבר עולא פהו ואפלו כהנת. איתיביה רבא, מנחת כהנת נאכלת מנחת פהו אינה נאכלת, ואי אמרת פהו ואפלו כהנת והכתיב "וכל מנחת פהו כליל תהיה לא תאכל". אמר ליה, אהרן ובניו כתובין בפירשה. דבי רבי ישמעאל תנא לפהו, ולא כהנת, וילמד סתום מן המפרש. דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא פהו ואפלו כהנת, הוי מעוט אחר מעוט ואין מעוט אחר מעוט אלא לרבות. רב כהנא אכיל בשביל אשתו וכו'. והלכתא פוותיה דעולא.

ההוא ליואה דהנה חטיף מתנתא, אתו אמרי ליה לרב. אמר, לא מיסתניא דלא שקלינן מניה אלא מיחטיף נמי חטיף. ורב, אי אקרי עם מי שקל נמי לשקול מניהו, ואי לא אקרי עם רחמנא פטריה. רב מספקא ליה אי מו(ק)רי עם אי לא או(ק)רי עם. תנאי היא, דתננא (ויקרא טז, לג) "וכפר את מקדש הקדש" זה לפני ולפנים וכו' עד "יכפר" אלו הלויים, ותנא אידך "יכפר" אלו עבדים. מאי לאו בהא קמיפלגי, מר סבר או(ק)רי עם ומר סבר לא או(ק)רי עם, ורב מספקי ליה אי כהאי תנא אי כהאי תנא.

אמר רב חסדא, מתנות כהנה אינו נאכלות אלא צלי, ואינו נאכלות אלא בחרדל, מאי טעמא, אמר קרא "למשחה", לגדלה, כדרך שהמלכים אוכלים. אמר רב חסדא, מתנות כהנה זרוע לאחד וקבה לאחד לחיים לשנים. איני, והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר, במערבא פלגינן להו גרמי גרמי. התם בדתורא.

איזהו זרוע, מן הפרק של ארכבה עד כף של יד, והוא של נזיר, וכנגדו ברגל שוק. רבי יהודה אומר, שוק מן הפרק של ארכבה עד סבך של רגל. איזהו לחי, מהפרק של לחי עד פקה של גרגרת. תנו רבנן הזרע זה זמין. או אינו אלא של שמאל. תלמוד לומר "הזרע". מאי תלמודא. כדאמר רבא (בראשית לב, לב) "הירד", המימנת שבירד, הכי נמי הזרע, מימן שבזרוע. והלחיים, למאי אתא. לרבות צמר שבראש כבשים ושער שבזקן תישים. והקבה, למאי אתא. (כדתנא) [להביא] חלב שעל גבי הקבה וחלב

שְׁבִתוֹדֵךְ הַקְּבָה, דָּאָמַר רַבִּי (וְהוֹדָה) [וְהוֹשַׁע] כְּהַנִּים נִהְגוּ בּוֹ עַיִן יִפָּה וּנְתַנּוּהוּ לְבַעֲלִים, טַעְמָא דְנִהְגוּ הָא לָא נִהְגוּ דִידְהוּ נִינְהוּ. דוֹרְשֵׁי חֲמוּרוֹת הִיוּ אוֹמְרִים, הִזְרַע, כְּנֶגֶד הַיָּד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בַּמְדַּבֵּר כה, ז) "וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ". וּלְחַיִּים, כְּנֶגֶד תְּפִלָּה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיַּעֲמֵד פְּנִיחָס וַיִּפְלַל". קְבָה, כְּמִשְׁמָעָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בַּמְדַּבֵּר כה, ח) "וְאֵת הָאִשָּׁה אֶל קְבֻתָּה". וְתַנָּא מִיְתִי לָהּ מִהֲכָא, דְתַנָּיָא (וַיִּקְרָא ז, לב) "שׁוֹק הַיָּמִין", אֵין לִי אֶלְא שׁוֹק הַיָּמִין, זְרוּעַ הַמְּקַדְשִׁין מִנִּין, תְּלַמוּד לומר (שם) "תְּרוּמָה", זְרוּעַ חֲלִין מִנִּין, תְּלַמוּד לומר "תַּתְּנוּ". אֵיזְהוּ לְחִי. מִן הַפֶּרֶק שֶׁל לְחִי וְעַד פְּקָה שֶׁל גְּרֵגֶרֶת. וְהַתְּנָיָא נוֹטְלָהּ וּבֵית שְׁחִיטָה עִמָּה. לָא קִשְׂיָא, הָא רַבִּי חֲנִינְא בְּוֹ אֲנִטִּיגְנוֹס וְהָא רַבְּנֵי, דְתַנָּיָא מְגַרְמַת פְּסוּלָהּ, הַעִיד רַבִּי חֲנִינְא בְּוֹ אֲנִטִּיגְנוֹס עַל מְגַרְמַת שְׁהִיא כְּשֶׁרָה. וְאֵיבָעִית אֵימָא, הָא וְהָא רַבְּנֵי וְלָא קִשְׂיָא, מֵאֵי עִמָּה, עִמָּה דְבַהֲמָה.

אָמַר רַבָּא, בְּדִיק לָן רַב יוֹסֵף, הָאֵי כְּהֵנָּא דְחֲטִיף מִתְּנַתָּא חֲבוּבֵי מְחַבֵּב מַצּוּה אוֹ זְלוּלֵי מְזוּלָל בְּמַצּוּה, וּפְשִׁיטְנָא לִיה וְנָתַן וְלֹא שְׁיִטַּל מֵעַצְמוֹ. אָמַר אַבְיֵי מְרִישׁ הָוָה אֲמִינָא הָבוּ לִי מִתְּנַתָּא, אֲמִינָא חֲבוּבֵי קָא מְחַבְּבָנָא בְּמַצּוּה, כִּינּוֹן דְשִׁמְעֵנָּא לָהּ דְתַנָּיָא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר חֲלָקִים שְׁאַלוּ בְּפִיהֶם מִימַר לָא אֲמִינָא וְאֵי יְהָבוּ לִי שְׁקִילָנָא, כִּינּוֹן דְשִׁמְעֵנָּא לָהּ דְתַנָּיָא הַצְּנוּעִין מוֹשְׁכִין אֶת יְדֵיהֶן מִשְׁקַל נְמִי לָא שְׁקִילָנָא לְבַר מִמַּעֲלֵי יוֹמָא דְכַפּוּרֵי לְאַחֲזוּקֵי נַפְשָׁי בְּכַהֲנָא. וְלִפְרִס יְדֵיהּ. אֲנִסִּי לִיה עֲדִינָה. אָמַר רַב יוֹסֵף, הָאֵי כְּהֵנָּא דְאֵית לִיה צוּרְבָא מְרַבְּנֵי בְּשַׁבְּבוּתִיהּ וְדַחִיקָא לִיה מִילְתָּא לִיזְכִּי לִיה מִתְּנַתָּא, וְאֵף עַל גַּב דְלָא אֶתָּא לְיָדֵיהּ.

הִזְרוּעַ וְהַלְחִיִּים וְהַקְּבָה נוֹהֲגִין בְּחֲלִין אֲבָל לָא בְּמִקְדָּשִׁין, שְׁהִיָּה בְּדִין וּמָה אִם חֲלִין שְׁאִין חֲיָבִין בְּחֻזָּה וְשׁוֹק חֲיָבִין בְּמִתְּנוּת קְדָשִׁים שְׁהוּ חֲיָבִין בְּחֻזָּה וְשׁוֹק אֵינּוּ דִין שְׁחֲיָבִין בְּמִתְּנוּת, תְּלַמוּד לומר (וַיִּקְרָא ז, לד) "וְאֶתְּוֹן אוֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחֶק עוֹלָם", אֵין לוֹ אֶלְא מָה שְׁאָמור בְּעַנְיָן. טַעְמָא דְכְּתַב רַחֲמָנָא "אוֹתָם" הָא לָאו הִכִּי הָוָה אֲמִינָא. קְדָשִׁים חֲיָבִין בְּמִתְּנוּת, אֵיכָא לְמִיפְרָד מָה לְחֲלִין שְׁכֹן חֲיָבִין בְּבִכּוּרָה. תִּיתִי מְזַכְרִים מָה לְזַכְרִים שְׁכֹן חֲיָבִין בְּרֵאשִׁית הַגֹּז. תִּיתִי מִתְּשִׁים. מָה לְתִישִׁים שְׁכֹן נְכַנְסִין לְדִיר לְהַתְעַשֵּׂר. תִּיתִי מְזַכְרִים. מָה לְזַכְרִים שְׁכֹן נְכַנְסִין לְדִיר לְהַתְעַשֵּׂר. תִּיתִי מְלָקוּחַ וְיִתּוֹם. מָה לְלָקוּחַ וְיִתּוֹם שְׁכֹן בְּמִינָן נְכַנְסִין לְדִיר לְהַתְעַשֵּׂר. בְּמִינָן קְדָשִׁים נְמִי בְּמִינָן נְכַנְסִין לְדִיר לְהַתְעַשֵּׂר. וְיִהִיו חֲלִין חֲיָבִין

בְּחֻזָּה וְשׁוֹק מִקַּל וְחִמּוֹר, וַיְמַה קְדָשִׁים שְׂאִין חֲתִיבִין בְּמִתְנֹת חֲתִיבִין בְּחֻזָּה וְשׁוֹק חֲלִין שְׂחֲתִיבִין בְּמִתְנֹת אִינוּ דִין שְׂחֲתִיבִין בְּחֻזָּה וְשׁוֹק. אָמַר קָרָא וְזָה יְהִיָּה מִשְׁפֵּט הַפְּהֻנִים, זֶה אִין מִיַּדִּי אַחְרִינָא לָא. אֶלָּא טַעְמָא דְכְּתַב רַחֲמֵנָא וְזָה הָא לָא הָא הָכִי הָוָה אֶמִּינָא חֲלִין חֲתִיבִין בְּחֻזָּה וְשׁוֹק, וְהָא בְּעוּ תְּנוּפָה. הִיכִי לִינְפִינְהוּ, אִי אֶבְרָאִי "לְפָנֵי ה'" כְּתִיב, אִי מְגוּאִי קָא מְעִיִל חֲלִין לַעֲזָרָה, הִילְכְּדָּ לָא אֶפְשָׁר. אֶלָּא זֶה לְמָה לִי. לְכַדְרַב חֲסֻדָּא, דְאָמַר רַב חֲסֻדָּא הַמְזִיק מִתְנֹת כְּהֻנָּה אוֹ שְׂאֶכְלֹן פְּטוֹר מִלְּשָׁלָם.

רמז תתקטז "וְזָה יְהִיָּה מִשְׁפֵּט הַפְּהֻנִים מֵאֵת הָעַם". וְלֹא מֵאֵת אַחֲרִים וּמֵאֵת פְּהֻנִים. מֵאֵת זְבַחֵי הַזֶּבֶחַ. פֶּרֶט לְטִרְפָּה. מֵאֵת זְבַחֵי הַזֶּבֶחַ. אִין לֹא אֶלָּא בְּשַׁעַת זְבִיחָה בְּלִבְד. מִכָּאן אָמְרוּ גַר שְׂנֵתְגִיר וְהִיָּתָה לֹא פָּרָה, נִשְׁחַטָּה עַד שְׂלֹא נִתְגִּיר פְּטוֹר, מִשְׂנֵתְגִיר חֲתִיב, סָפֵק פְּטוֹר וְהַמּוֹצִיא מִחֲבֵרוֹ עָלָיו הִרְאָהּ. אִם שׁוֹר אִם שֶׁה. לְרַבּוֹת כְּלָאִים. אִם שׁוֹר אִם שֶׁה. בֵּין בְּאֶרְץ בֵּין בְּחוּץ לְאֶרְץ. וְהִלָּא דִין הוּא, חֲתִיב כָּאן וְחֲתִיב בְּרֵאשִׁית הַגִּז, מַה מְצִינוּ בְּרֵאשִׁית הַגִּז נוֹהֵג בְּאֶרְץ וּבְחוּצָה לְאֶרְץ אִף מִתְנֹת כְּהֻנָּה נוֹהֲגוֹת בְּאֶרְץ וּבְחוּצָה לְאֶרְץ. אוֹ כְּלָד לְדָרְדָּר, זֹו, חֲתִיב כָּאן וְחֲתִיב בְּתְרוּמַת רֵאשִׁית, מַה תְּרוּמַת רֵאשִׁית אִינוּ חֲתִיב אֶלָּא בְּאֶרְץ אִף מִתְנֹת אִין חֲתִיב אֶלָּא בְּאֶרְץ. נִרְאָה לְמִי דוּמָה, דְנִין דְבַר שְׂאִין תְּלוּי בְּאֶרְץ וּבְקֻדְשׁ [מִדְבַר שְׂאִין תְּלוּי בְּאֶרְץ וּבְקֻדְשׁ] וְאֵל תּוֹכִיחַ תְּרוּמַת רֵאשִׁית (הַגִּז) שְׂהִיא תְּלוּיָה בְּאֶרְץ וּבְקֻדְשׁ. אוֹ כְּלָד לְדָרְדָּר, זֹו, דְנִין דְבַר שְׂנוֹהֵג בֵּין בְּמִרְכָּה בֵּין בְּמַעַט מְדַבֵּר שְׂנוֹהֵג בֵּין בְּמִרְכָּה בֵּין בְּמַעַט וְאֵל יוֹכִיחַ רֵאשִׁית הַגִּז שְׂאִינוּ נוֹהֵג אֶלָּא בְּמִרְכָּה. תְּלַמוּד לּוֹמַר "אִם שׁוֹר אִם שֶׁה", בֵּין בְּאֶרְץ בֵּין בְּחוּצָה לְאֶרְץ. וְנָתַן לְכַהֵן. לְכַהֵן עֲצָמוֹ. הַזְרַע. זְרֹעַ שֶׁל יָמִין. וְהִלְחִיטִים. זֶה לְחֵי הַתְּחִתּוֹן.

ד-ה רמז תתקיז "רֵאשִׁית דְּגֻנְךָ". מְלַמֵּד שְׂאִין תּוֹרְמִין אֶלָּא מִן הַמְּבַחֵר. מַה מְצִינוּ בְּשִׁנֵי מִינִין שְׂבָאִילָן אִין תּוֹרְמִין מְזָה עַל זֶה, כְּדָ שְׁנֵי מִינִין שְׂבַתְבוּאָה וְשְׂבִירָק אִין תּוֹרְמִין מְזָה עַל זֶה.

"רֵאשִׁית גִּז צֹאנְךָ". רֵאשִׁית הַגִּז נוֹהֵג בְּחֲלִין אֶבֶל לֹא בְּמִקְדָּשִׁין, אָמַר קָרָא צֹאנְךָ. וְלֹא שֶׁל הַקְּדָשׁ. אֶלָּא טַעְמָא דְאָמַר רַחֲמֵנָא צֹאנְךָ הָא לָא הָכִי הָוָה אֶמִּינָא קְדָשִׁים חֲתִיבִים בְּרֵאשִׁית הַגִּז, הָא לָא בְּנִי גִזָּה נִינְהוּ דְכְּתִיב "לֹא תַעֲבֹד בְּבָכֹ(וֹ)ר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגֹּז בְּכוֹר צֹאנְךָ". אָמַר רַבָּא, בְּמִקְדָּשׁ גִּזָּה עֲצָמָה, סְלִקָא דְעִתְדָּ אֶמִּינָא לִיגְזוּז וְלִיתִיב לִיה, אָמַר קָרָא רֵאשִׁית גִּז צֹאנְךָ תִּתֵּן

לו, מי שאינו מחסר אלא גזה ונתינה יצא זה שמחסר גזה ונתינה ופדיה. אלא צאנך למאי אתא. לכדתנא בהמת השתפין חיבת בראשית הגז, ורבי אלעאי פוטר. מאי טעמא דרבי אלעאי. אמר קרא צאנך, ולא שתפות. ורבנן, ההוא למעוטי שתפות נכרי. ורבי אלעאי, תרוניהו נפקא, שתפות נכרי אמאי פטור, דלא מיחדא ליה, לישראל נמי לא מיחדא ליה. ורבנן, נכרי לאו בר חיובא הוא. אמר רבא, ומודה רבי אלעאי בתרומה אף על גב דכתיב "דגנך" דידך אין דשתפות לא כתב רחמנא (במדבר יח, כז) "תרומתכם". אלא דגנך למה לי. למעוטי שתפות נכרי.

אמר (רבינא) [רבי חנינא] מסורא, ליתנהו להני כללי, דתנא בהמת השתפין חיבת במתנות, ורבי אלעאי פוטר, מאי טעמא, נתינה מראשית הגז, אי סלקא דעתך בתרומה מחייב לילף נתינה נתינה מתרומה, אלא שמע מנה בתרומה נמי פוטר. אי מה תרומה בארץ אין בחוצה לארץ לא אף מתנות בארץ אין בחוצה לארץ לא. אמר רב יוסף מנהרביל אין, והא תנא אמר רבי אלעאי מתנות אין נוהגות אלא בארץ וראשית הגז אין נוהגת אלא בארץ. [מאי טעמא דרבי אלעאי. אמר רבא, יליף נתינה נתינה מתרומה, מה תרומה בארץ אין בחוצה לארץ לא אף ראשית הגז, אמר ליה אבנין, אי מה תרומה טובלת אף ראשית הגז טובלת. אמר ליה, אמר קרא וראשית גז צאנך תתן לו, אין לך בו אלא לתנו לו.

אמר רב נחמן בר יצחק, האידנא נהוג עלמא כהני תלת סבי, כרבי אלעאי בראשית הגז דאינו נוהג אלא בארץ, וכרבי יהודה בדברי תורה דאמר אין דברי תורה מקבלים טמאה, וכרבי יאשיה בכלאים דתנא רבי יאשיה אומר [לעולם אינו חיב] עד שיזרע חטה ושעורה וחרצו במפלת ד.

תנא רבי שמעון פוטר את הטרפה מראשית הגז כו'. מאי טעמא דרבי שמעון. יליף צאן צאן ממעשר, מה מעשר טרפה לא, דכתיב (ויקרא כז, לב) "כל אשר יעבר תחת השבט" פרט לטרפה שאינה עוברת, אף ראשית הגז וכו'. ולילף צאן צאן מבכור, מה בכור אפלו טרפה אף ראשית הגז. מסתברא ממעשר הנה ליה למילף שכן זכרים טמאין במרבים מרחם אדם פשוט לפני הדבור. אדרבה, מבכור הנה ליה למילף שכן יתום שלקח בשתפות נתנו בפני הכהן בקדשה ובמכירה. הנך נפישין. ואיבעית אימא, פשוט מפשוט עדיף ליה.

חָמֵר בְּמִתְנֹת מִרְאשִׁית הַגֶּזֶז, שֶׁהַמִּתְנֹת נוֹהֲגִין בְּבִקְרָה וּבְצֵאֵן בְּמִרְבֵּה וּבְמוֹעֵט, וְרִאשִׁית הַגֶּזֶז אֵינּוּ נוֹהֵג אֶלָּא בְּרַחֲלִים וְאֵינּוּ נוֹהֵג אֶלָּא בְּמִרְבֵּה. מִנָּא הֵנִי מְלִי. כְּדָאֵמֵר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִי לַעֲמֹד לְשֵׁרֵת דְּבַר הָרְאוּי לְהִיּוֹת שְׂרוּת הֵכִי נִמְי דְּבַר הָרְאוּי לְשְׂרוּת. אֶלָּא גִזְהָ גִזְהָ לְמֵאִי אֲתָא. לְכַדְתְּנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל כְּבָשִׁים שְׂצִמְרוֹן קֶשֶׁה פְּטוּרִין מִרְאשִׁית הַגֶּזֶז, שְׁנֵאֲמַר "וּמַגִּז כְּבָשִׁים) יִתְחַמְסוּ". תְּנִי חֲדָא הַגִּזְזִי אֶת הָעֵזִים וְשׁוֹטֵף אֶת רַחֲלִים פְּטוּר. וְתִנְיָא אִידָד, חֲזִיב. לָא קִשְׂיָא, הָא רַבְּנִין הָא רַבִּי יוֹסִי, דְּתִנְיָא (וִיקְרָא יֵט, ט) "וְלִקְטָה קִצְיָדָה לָא תִלְקֹט", וְלָא לִקְטָה קִטּוּף, שְׂאִין לִקְטָה אֶלָּא הִבָּא מִחֲמַת קִצִיר, דְּבָרֵי רַבִּי יוֹסִי. וּמוֹדָה רַבִּי יוֹסִי בְּמִידֵי דְּאוֹרְחִיָּה, דְּתִנְיָא (שֵׁם) "קִצִיר", אֵין לִי אֶלָּא קִצִיר, עוֹקֵר מִנִּין, תִּלְמוּד לּוֹמֵר (שֵׁם) "לִקְצֵר", תּוֹלֵשׁ מִנִּין, תִּלְמוּד לּוֹמֵר [וְ]בְּקִצְרָכֶם".

וְכַמָּה הוּא מְרַבֵּה בֵּית שְׂמַאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי רַחֲלוֹת, שְׁנֵאֲמַר (ישעיה ז, כא) "יִחְיֶה- אִישׁ עֶגְלַת בְּקָר וּשְׁתֵּי צֹאן", וּבֵית הֵלֵל אוֹמְרִים, חֲמֵשׁ, שְׁנֵאֲמַר "חֲמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת", רַבִּי דּוּסָא בֶּן הֶרְכִּינְס אוֹמֵר, חֲמֵשׁ רַחֲלוֹת גּוֹזְזוֹת מְנָה [מְנָה וּפְרָס] חֲזִיבוֹת בְּרִאשִׁית הַגֶּזֶז, וְחֲכָמִים אוֹמְרִים, חֲמֵשׁ רַחֲלוֹת גּוֹזְזוֹת כָּל שְׁהוֹן. בְּשִׁלְמָא לְבֵית שְׂמַאי תִּרְתִּי נִמְי אִיקְרוּ צֹאן, אֶלָּא לְבֵית הֵלֵל מֵאִי טַעְמָא. אָמַר רַב אֲשִׁי, "עֲשׂוּיוֹת", שְׁמַעְשׂוֹת אֶת בְּעַלְיָהוֹן וְאוֹמְרוֹת לוֹ קוּם עֲשֵׂה מִצְוָה. תִּנְיָא רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בְּרַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר מְשׁוּם אָבִיו, אֲרַבְעֵי, שְׁנֵאֲמַר (שמות כא, לו) "וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה". תִּנְיָא אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בְּרַבִּי יוֹסִי, אֵלוּ דְּבִרְיָהֶם דְּבָרֵי תוֹרָה וּדְבָרֵי דְּבָרֵי קַבְּלָה שׁוֹמְעִין דְּבִרְיָהֶם, עַכְשָׁיו שְׁדְּבִרְיָהֶם דְּבָרֵי קַבְּלָה וּדְבָרֵי דְּבָרֵי תוֹרָה נִרְאִין דְּבָרֵי. וְהָאֵמֵר מֵר אֵין הַכְּרָעָה שְׁלִישִׁית מְכַרְעַת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפִּי שְׁמוּעָה אֲמַרְהָ, מִפִּי חֲגִי זְכַרְיָה וּמִלְאָכִי. רַבִּי דּוּסָא בֶּן הֶרְכִּינְס אוֹמֵר וְכוּ'. וְכַמָּה כָּל שְׁהוֹן. אָמַר רַב, מְנָה וּפְרָס, וּבִלְבָד שְׁיָחוּ מְחַמְשׂוֹת. וְשְׂמוּאֵל אָמַר, שְׂשִׁים, וְנוֹתָן סָלַע לְכַהֵן. רַבָּה בַר בַּר חֲנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֵׁשׁ, חֲמֵשׁ לְכַהֵן וְאַחַד לוֹ. עוֹלָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל שְׁהוֹן. תִּנְנִין כְּמָה נוֹתָן לוֹ נְמִשְׁקָל חֲמֵשׁ סָלְעִים בִּיהוּדָה שְׁהוֹן עֶשֶׂר בְּגַלִּיל. בְּשִׁלְמָא לְרַב וְרַבִּי יוֹחָנָן נִיחָא, אֶלָּא לְשְׂמוּאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר קִשְׂיָא. וְלִיטְעָמִיד, דְּרַב מִי נִיחָא, וְהָא רַב וְשְׂמוּאֵל דְּאֲמַרִי רִאשִׁית הַגֶּזֶז בְּשְׂשִׁים. הָא אֲנוּ תִּמְרָה עֵלָה דְּהִיא דְּרַב וְשְׂמוּאֵל בִּישְׂרָאֵל שְׂיֵשׁ לוֹ (צֹאן) [גִּזְזִין] הַרְבֵּה עֶסְקִינָן וּמִבְּקֵשׁ לְתִנְנִין לְכַהֵן, דְּאֲמַרִי לִיהָ כָּל חֵד וְחֵד לָא תִבְצֵר לִי מִחֲמַשׁ סָלְעִים.

וכמה נותן לו, משקל חמש סלעים ביהודה שהם עשר בגליל, ומלבן כדי לעשות מהו בגד קטן, שנאמר "תתן לו", שיהא בו כדי נתינה.

תנא לא שילבננו ויתננו לו, אלא (כל שאלו) שילבננו הכהן ויעמד על חמש סלעים כדי לעשות ממנו בגד קטן. מנהגי מלי. אמר רבי יהושע בן לוי, דאמר קרא לעמד לשרת, דבר הראוי לשרות, ומאי ניהו, אבנט. ואימא מעיל תפסת מרבה לא תפסת, תפסת מועט תפסת. ואימא כפה של צמר, דתנא כפה של צמר היתה מנחת בראשו של כהן גדול ועליה ציץ נתון, לקיים מה שנאמר (שמות כח, לז) "ושמת אונותיו על פתיל תכלת והיה על-המצנפת". אמר קרא, הוא ובגיו, דבר ששונה באהרון ובגיו. אבנט נמי (הא) [לא] שוה, הניחא למאן דאמר אבנטו של כהן גדול [לא] זהו אבנטו של כהן הדיוט [שפיר] אלא למאן דאמר (איו) זהו אבנטו של כהן הדיוט מאי איכא למימר. שם אבנט בעלמא.

"וראשית גז". ולא ראשית השטף. ראשית (ה)גז. צאנף. פרט לטרפה. ראשית (ה)גז. בין בארץ בין בחוצה לארץ. צאנף. ולא של אחרים. מכאן אמרו הלוקח גז צאנו של נכרי פטור [מראשית הגז], לקח גז צאנו של חברו, אם שיר המוכר חיב, ואם לאו הלוקח חיב. רבי עקיבא אומר, ראשית (ה)גז, שתיים, גז צאנף, ארבע, תתן לו, הרי חמש.

האזכר תרומת חמץ בפסח פטור מן התשלומין ומדמי עצים, דברי רבי עקיבא. ורבי יוחנן בן נורי אומר, חיב. בפה דברים אמורים במפריש תרומה והחמיצה, אבל מפריש תרומה חמץ דברי הכל אינה קדוש. מנהגי מלי. אמר רב נחמן בר יצחק, אמר קרא תתן לו ולא לאורו. רב הונא בר יהושע אומר, אמר קרא ראשית, ראשית ששיריה מתרין לישראל, יצתה זו שאין מתרין לישראל.

"לעמד לשרת". יושב מנלן. אמר רבא אמר רב נחמן, אמר קרא לעמד לשרת, לעמידה בחרתיו ולא לישיבה. תנו רבנן "לעמד לשרת" מצוה, כשהוא אומר העו(ו)מדים שם, שנה עליו הכתוב לעב. אמר ליה רבא לרב נחמן, מכדי יושב כזר דמי ומיחל עבודה, אימא מה זר במיתה אף יושב במיתה, אלקמה תנא אבל ערל ואונן ויושב אינן במיתה אלא באזהרה. משום דהוי מחסר בגדים ושללא רחויץ ידים ורגלים שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדיו, ולמאן דאמר מלמדיו הוי שתוי יין שלשה ושלשה

וְדַאי אֵין מְלַמְדִין. עוֹמֵד עַל גְּבֵי כְּלִים עַל גְּבֵי בְּהֵמָה עַל גְּבֵי רֶגֶל חֵבְרוֹ, פְּסוּל. מִנְלָן. דְּתַנָּא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל הוּאִיל וְרַצְפָּה מְקַדְּשֵׁת וְכֻלֵּי שְׂרַת מְקַדְּשִׁין, מַה כְּלֵי שְׂרַת שְׁלֵא יְהֵא דְּבַר חוּצָא בֵּינוּ לְבֵין כְּלֵי שְׂרַת אֶף רַצְפָּה וְצָרִיכָא, דְּדַאי אִשְׁמוּעִינָן כְּלִים, דְּלָאוּ מִינָא דְּבִשְׁרָה הוּא אֲבָל בְּהֵמָה דְּמִינָא דְּבִשְׁרָה הִיא אֵימָא לָא, וְאִי אִשְׁמוּעִינָן בְּהֵמָה, מְשׁוּם דְּלָאוּ (מִינָה) [מִינָא] דְּאָדָם הוּא אֲבָל חֵבְרוֹ דְּאָדָם הוּא אֵימָא לָא, צָרִיכָא.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּן לֵוִי אָמַר, לְעַמֵּד לְשְׂרַת, דְּבַר הָרְאוּי לְהִיּוֹת לְשְׂרוֹת כּוּי .

"הוּא וּבְנָיו כָּל הַיָּמִים". רַבִּי נֶתָן אֹמֵר, מְקִישׁ בְּנָיו לוֹ, מַה הוּא בְּנִשְׂיָאוֹת כְּפִים אֶף בְּנָיו בְּנִשְׂיָאוֹת כְּפִים, וְכֹתִיב "כָּל הַיָּמִים" וְאִתְקַשׁ בְּרַכָּה לְשְׂרוֹת.

"הוּא וּבְנָיו כָּל הַיָּמִים". בֵּין בְּאֶרְצָא בֵּין בְּחוּצָה לְאֶרְצָא.

ו-ח "וְכִי יָבֵא הַלֵּוִי". יְכוּל בְּבֹן לֵוִי וְדַאי הִכְתוּב מְדַבֵּר. תְּלַמּוּד לּוֹמַר "מֵאֶחָד שְׁעָרֶיךָ", שְׁלֵא נָטְלוּ שְׁעָרֵיהֶן בְּמִקּוֹם אֶחָד, יָצְאוּ לְוַיִּים שְׁנִטְלוּ שְׁעָרֵיהֶן בְּמִקּוֹם אֶחָד. וְשְׂרַת. בְּרָאוּי לְשְׂרוֹת, יָצְאוּ לְוַיִּים שְׁאִין רְאוּיִין לְשְׂרוֹת. מִכָּל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוּא גֵר שָׁם. בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם. וּבָא בְּכָל אֲנוֹת נִפְשׁוֹ. מִנִּין אֶתְהָ אֹמֵר כִּהֵן בָּא וְנוֹשָׂא כְּפִיו בְּמִשְׁמַר שְׁאִינוּ שְׁלוֹ. תְּלַמּוּד לּוֹמַר "וּבָא בְּכָל אֲנוֹת נִפְשׁוֹ". מִנִּין אֶתְהָ אֹמֵר כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שְׁוֹת בְּקֶרְבָּנוֹת הַרְגֵל. תְּלַמּוּד לּוֹמַר "וּבָא בְּכָל אֲנוֹת נִפְשׁוֹ". יְכוּל לְעוֹלָם. תְּלַמּוּד לּוֹמַר "מֵאֶחָד שְׁעָרֶיךָ", בְּשַׁעֲהָ שְׁיִשְׂרָאֵל נִכְנָסִין בְּשַׁעַר אֶחָד, בְּשַׁלֵּשׁ רְגָלִים.

"וְיִשְׂרַת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ" וְגו', הָעוֹ(ו)מְדִים. עַל הַרְצָפָה. מִכָּאן אָמְרוּ עָרֵל, טָמֵא, עוֹמֵד עַל גְּבֵי כְּלִים אִז עַל גְּבֵי בְּהֵמָה, פְּסוּל. מִנִּין אֶתְהָ אֹמֵר כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שְׁוִין בְּאִמּוּרֵי הַרְגָלִים, וּבְחִלּוּק לְחָם הַפָּנִים. תְּלַמּוּד לּוֹמַר "חֲלֹק כְּחֹלֶק יֵאָכְלוּ", חֲלֹק לְאָכֹל כְּחֹלֶק לְעַבֵד, חֲלֹק לְאָכִילָה כְּחֹלֶק לְעַבּוּדָה. יְכוּל יְהִיו כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שְׁוִין בְּקֶרְבָּנוֹת הַרְגֵל הַבָּאִין שְׁלֵא מִחֲמַת הַרְגֵל. תְּלַמּוּד לּוֹמַר "לְבַד מִמְּכַרְיוֹ עַל הָאֲבוֹת", מַה מְכָרוּ הָאֲבוֹת זֶה לְזֶה, אֲנִי בְּשִׁבְתִּי וְאַתָּה בְּשִׁבְתֶּךָ.

תְּנִין רַבָּנָן מִנִּין שְׁכָל הַמִּשְׁמָרוֹת שְׁוֹת בְּחִלּוּק לְחָם הַפָּנִים. תְּלַמּוּד לּוֹמַר "חֲלֹק כְּחֹלֶק יֵאָכְלוּ", כְּחֹלֶק עַבּוּדָה כְּחֹלֶק אָכִילָה. וּמֵאִי אָכִילָה, אֵילִימָא אָכִילָה דְּקֶרְבָּנוֹת, מִהֲכָא נִפְקָא, (וּיקרא ז, מט) מ"לכֵּהֵן הַמְּקָרִיב אִינוֹתָה לּוֹ

תהיה" נפקא, אלא לחם הפנים. יכול אפלו בחובות הבאות שלא מחמת הרגל וכו' (כדלעיל).

תנו רבנן מנין לכהן שפא ומקריב קרבנותיו בכל עת ובכל שעה שירצה. תלמוד לומר "ובא בכל אות נפשו ושרת". מנין שעבודתו ועורה שלו. תלמוד לומר (במדבר ה, ט) "ואיש את קדשיו לו יהיו". הא פיצד. אם היה בעל מום נותנה לכהן שפאותו משמר ועבודתה ועורה לאנשי משמר, ואם היה זקן או חולה [נותנה לכל כהן שירצה ועבודתה ועורה לאנשי משמר. האי זקן או חולה] היכי דמי, אי דמצי עביד עבודה ועבודתה ועורה נמי תיהוי דידיה, ואי דלא מצי עביד עבודה שליח היכי מצי משוי. אמר רב פפא, שייכול לעשות על ידי הדחק עבודה דכי עביד נמי על ידי הדחק עבודה היא משוי שליח, אכילה דכי אכיל על ידי הדחק אכילה גסה היא ואכילה גסה לאו פלוס היא, משום הכי עבודתה ועורה לאנשי משמר.

"ושרת ככל אחיו (הכהנים) [הלויים] העמדים". שתהא עמידתם כשאר אחיו. רצה מקדשת וכלי שרת מקדשיו, נפשם שחציצה פוסלת בכלי שרת כד חציצה פוסלת ברצה, הילכך רגלו אחת על הכלי ורגלו אחת על הרצה רואין כל שאלו ינטל הכלי יכול לעמד על רגלו אחת כשרה ואם לאו עבודתו פסולה ומסייע אין בו ממש.

אמר רב יהודה אמר שמואל, מנין לעיקר שינה מן התורה, שנאמר "ושרת בשם ה'", איזהו שרות שבשם, הוי אומר זו שינה. ואימא נשיאות בפנים. מדכתוב "לשרתו ולברך בשמו" מכלל דברכת פהנים לאו שרות היא.

ט-יא רמז תתק"ח "כי אתה בא אל הארץ". עשה מצוה האמורה בענין, שבשכרה תכניס לארץ. אשר ה' אלהיך נתן לך, בזכותך. לא תלמד לעשות פתעבת הגוים. יכול אי אתה רשאי ללמד ולהבין. תלמוד לומר "לעשות", לעשות אי אתה למד אבל אתה למד להורות ולהבין.

רבי חנניה בן תרדיון גזרו עליו שרפה, שהיה הוגה את השם באותיותיו. והיכי עביד הכי, והתנו אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא. להתלמד עבד, דכתוב "לא תלמד לעשות", אבל

אתה למד להבין ולהורות. אלא מאי טעמא איענש. משום דהוה
בפרהסיא הוה.

רבי עקיבא אומר משום רבי יהושע, שנים לוקטין קשואין, אחד לוקט
פטור ואחד לוקט חייב, העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור. והא
רבי עקיבא מרבי יהושע הוה גמיר ליה, והתנא רבי אליעזר אומר, שלש
מאות הלכות שניתני בבהרת עזה ולא היה אדם ששאל לי מהם דבר
מעולם, ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות ואמרי לה שלשת
אלפים הלכות בנטיעת קשואין ולא היה אדם ששואלני מהם דבר מעולם
חוץ מעקיבא בן יוסף, פעם אחת היינו מהלכין בדרך אמר לי רבי למדני
בנטיעת קשואין, אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השדה קשואין, אמר לי
רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן, אמרתי דבר אחד נתקבצו פלו למקום
אחד, אלמא מרבי אליעזר גמרה. גמרה מרבי אליעזר ולא סברה והדר
גמרה מרבי יהושע ואסברה ניהליה. והיכי עביד הכי, והתנן העושה
מעשה חייב. להתלמד שאני, דאמר מר לא תלמד לעשות אבל אתה למד
להבין ולהורות.

”לא ימצא בך מעביר בנו ובתו” (פתיב ברמז כ”ב וברמז תקצ”ו).

תנו רבנן ”מעונן”. רבי (ישמעאל) [שמעון] אומר זה המעביר שבעה מיני
זכור על העין. וחכמים אומרים, זה האוחז את העינים. רבי עקיבא אומר,
זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת, למחר יפה (לצאת) [לקח].
למודי ערבי שבעיות חטין יפות עקורי קטניות מחיות רעות. מנחש. זה
האומר פתו נפלה מפיו, מקלו נפל מידו, בנו קורא לו מאחוריו, עורב
קורא לו, צבי הפסיקו בדרך, נחש בימינו ושוועל בשמאלו, אל תתחיל בי,
שחרית הוא, ראש חדש הוא, מוצאי שבת הוא. תנו רבנן (ויקרא יט, כו)
”לא תנחשו”. אלו המנחשים בחלדה ובעופות [ובדגים].

תנו רבנן ”חבר חבר” אחד חבר גדול ואחד חבר קטן ואפלו נחשים
ועקרבים. אמר אביי הילכך האי מאן דצמיד זבורא ועקרבא אף על גב
דקא מכון דלא ליזקו, אסור. (בעל) [שאל] אוב. זה פיתום המדבר משחיו.
וידעני. זה שמדבר בפיו. הרי אלו בסקילה והנשאל בהן באזרה. (בעל)
[שאל]. אוב, זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי [גדין]. דעו(ו)ני. זה
המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאליו. (בעל) [שאל]. אוב אחד המעלה

בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת, [מה בין זה לזה], מעלה בזכורו אינו מעלה כדרכו ואינו עולה בשבת, נשאל בגלגלת עולה כדרכו ועולה בשבת. [עולה, להיכא סליק] הא קמיה מנח. אלא אימא עונה כדרכו ועונה בשבת. שאלה זו שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא. אמר ליה, ומה יום מיומים. אמר ליה, ומה גבר בגבריו. אמר ליה, דמריה צבי. שבת נמי דמריה צבי. אמר ליה, הכי קאמינא לך, מי יימר דהאי דנא שבתא. אמר ליה סמבטיון יוכיח, בעל אוב יוכיח, קברו של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת. דרש אל המתים. זה המרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טמאה. וכשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא הזה היה בוכה, אמר, ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טמאה שורה עליו רוח טמאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת פמה וכמה, אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנאמר "כי אם עונתיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם".

דבר אחר "מעביר בנו ובתו באש". זה הבוזעל ארמית ומעמיד ממונה בן אויב למקום. ענש שמענו, אזהרה לא שמענו. תלמוד לומר "לא- ימצא בך מעביר בנו ובתו" וגו'. רבי יהודה אומר, זה שהוא מעביר בנו ובתו לעבודת אלילים וכורת עמה ברית שנאמר (ירמיה לד, יח) "העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו". קסם. (קסמים) אחד קסמים מרבה ואחד מועט. [קסמים]. לחיב על כל קסם וקסם. איזהו קסם. זה האוחז במקלו ואומר אם אלך ואם לא אלך. וכן הוא אומר (הושע ד, יב) "עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו".

יב "כי תועבת ה' כל עשה אלה". יכול לא יהא חגיב עד שיעבר על כלן תלמוד לומר "כל עשה אלה", אפלו אחת מהן. "ויבגלל התועבת האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך". מכאן שהזקרו כנענים על כל המעשים האלו, שאין עונשין את האדם עד שמזהירין אותו.

יג **רמז תתקיט** "תמים תהיה עם ה' אלהיך". אם עשית כל האמור בענין הרי אתה תם לה' אלהיך. דבר אחר "תמים תהיה עם ה' אלהיך". כשאתה תם, חלקך עם ה' אלהיך. וכן דוד אומר "ואני בתמי אלך פדני וחנני" (שם מא, יג) "ואני בתמי (אלך) תמכת בי ותציבני לפניך לעולם".

מִנּוּן שָׂאִין שׁוֹאֲלִים בְּכֻלְדַּיִים. שְׁנֵאמַר "תְּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ".

יד-יח "כִּי הַגּוֹזִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם". עֲשֵׂה מִצְוַת הָאֱמוּנָה בְּעֵינֶיךָ, שְׁבִשְׁכַרְתָּ אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם. אֶל מַעֲנֵנִים וְאֶל-קִסְמִים יִשְׁמְעוּ. שְׁמָא תֵאמַר, לָהֶם יֵשׁ בְּמָה לְהִשְׁאֵל וְלִי אֵין לִי. תִּלְמוּד לומר "וְאַתָּה לֹא כֹן נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו'.

"נְבִיא מִקְרָבָךְ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנֵי יָקִים לָךְ" וגו'. מִקְרָבָךְ. וְלֹא מִחוּצָה לְאַרְצְךָ. מֵאַחֶיךָ. וְלֹא מֵאַחֲרִים. כָּמֹנֵי יָקִים לָךְ ה'. וְלֹא לְעוֹבְדֵי אֱלִילִים, וּמָה אֲנִי מִקְיָם (ירמיה א, ה) "נְבִיא לְגוֹזִים נִתְתִּיךָ", בְּנוֹהֲגִין מִנְהַג גּוֹזִים.

רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימֹן פָּתַח, "נְבִיא אֲקִים לָהֶם מִקְרָב (אַחֶיךָ) [אַחִיהֶם] כְּמוֹךָ", וּכְתִיב (להלן לד, י) "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" וְאַתָּה אֲמַרְתָּ כְּמוֹךָ, אֲלֹא כְּמוֹךָ בְּתוֹכָחֹת. אַתָּה מוֹצֵא כָּל מָה שְׁכָתוּב בְּזֶה כְּתוּב בְּזֶה, זֶה נִתְנַבֵּא אַרְבָּעִים שָׁנָה וְזֶה נִתְנַבֵּא אַרְבָּעִים שָׁנָה, זֶה נִתְנַבֵּא עַל יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל וְזֶה נִתְנַבֵּא עַל יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל, זֶה עָמְדוֹ בְּנִי שְׁבִטוֹ כְּנִגְדּוֹ וְזֶה עָמְדוֹ בְּנִי שְׁבִטוֹ כְּנִגְדּוֹ, זֶה הִשְׁלַךְ לְיָאוֹר וְזֶה הִשְׁלַךְ לַבּוֹר, זֶה הִצִּיל עַל יְדֵי אִמָּה וְזֶה הִצִּיל עַל יְדֵי עֶבֶד, זֶה בָּא בְּדַבְרֵי תוֹכָחוֹת וְזֶה בָּא בְּדַבְרֵי תוֹכָחוֹת, כָּל מְקוֹם שְׁנֵאמַר דְּבַר דְּבָרִים אֲלוֹת וְתוֹכָחוֹת הֵן, כְּתִיב "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דְּבַר מֹשֶׁה" וּכְתִיב תַּמָּן (להלן לב, כד) "מִזֵּי רָעַב וּלְחָוִי מִי רִשְׁוֹ", כְּתִיב "דְּבַר ה' אֲשֶׁר הִזִּיהוּ אֶל הוֹשַׁע בֶּן בְּאֲרִי", מָה כְּתִיב תַּמָּן, (שם שם, ט) "כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי", כְּתִיב (ירמיה א, א) "דְּבָרֵי יְרֻמְיָה", מָה כְּתִיב תַּמָּן, "אֲשֶׁר לַמּוֹת לַמּוֹת" וגו'.

תָּא שְׁמַע "אֵלֶּיךָ תִּשְׁמְעוּן". אֲפֹלוֹ אָמַר לָךְ הַנְּבִיא עֵבֶר עַל אַחַת מִכָּל מִצְוֹת הָאֱמוּנוֹת בְּתוֹרָה, כְּגוֹן אֵלֶּיךָ בָּהֵר הַכְּרָמֶל, הַכֹּל לְפִי שְׁעָה שְׁמַע לוֹ. שְׁאֲנִי הֵתֵם דְּכְתִיב "אֵלֶּיךָ תִּשְׁמְעוּן". וְלִיגְמַר מִנִּיהוּ. מִיגְדֵר מִלְתָּא שְׁאֲנִי.

"כָּל אֲשֶׁר שָׁאֲלָתָּ מֵעַם ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחָרֵב". בְּזוֹ זָכוּ שְׁעָמְדוֹ לָהֶם נְבִיאִים דְּכְתִיב "לֹא אִסְף לְשִׁמְעָה אֶת קוֹל ה'" וגו'. (לעיל ה, כד) "קָרַב אַתָּה וְשִׁמְעֵנִי" וגו' וַיֵּאמֶר ה' אֵלַי הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דְּבַרוּ כְּפִי לְדַעֲתִי. נְבִיא אֲקִים לָהֶם וְגו'. הָא לְמַדְנֵנו שְׁבִשְׁכַר יִרְאָה זָכוּ שְׁעָמְדוֹ לָהֶם נְבִיאִים. וְנִתְתִּי דְבָרֵי בְּפִיו. דְּבָרֵי אֲנִי נוֹתֵן בְּפִיו אֲבָל אֲנִי מְדַבֵּר עִמוֹ פְּנִים בְּפְנִים. דְּבַר אַחַר "וְנִתְתִּי דְבָרֵי בְּפִיו". מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיִי יוֹדַע הֵיאָךְ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִתְּנָת בְּפִי הַנְּבִיאִים. וְדְבַר

אליהם. שלא להשיב את התרגמן. את כל אשר אצונו. אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

יט והיה האיש אשר לא ישמע (את) [אל] דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו. שלשה מיתתו בידי שמים, הכובש נבואתו כיונה בן אמת, והמותר על דברי נביא פחברו של מיכה, ונביא שעובר על דברי עצמו כעדו הנביא. ושלשה מיתתו בבית דין, המתנבא מה שלא שמע כצדקיה בן פנענה, ומה שלא נאמר לו פחנניה בן עזור, שהיה שומע דברים מפי ירמיה שהיה מתנבא בשוק העליון והולך ומתנבא בשוק התחתון, והמתנבא בשם עבודת אלילים ואומר כך אמרה אלילים פלוני אפלו כן את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור אין שומעין לו.

כ מנא הני מלי דאמר קרא אד הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי, זה המתנבא מה שלא שמע, ואת אשר לא צויתיו, הא לחברו צויתיו, זה המתנבא מה שלא נאמר לו, ואשר ידבר בשם אלהים, זה המתנבא בשם אלילים, וכתוב "ומת הנביא ההוא" וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. הכובש את נבואתו והמותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי (תורה) [עצמו], מיתתו בידי שמים, דכתיב "והיה האיש אשר לא ישמע (את) [אל] דברי", קרי ביה לא ישמיע וקרי ביה לא ישמע וקרי ביה לא ישמע) וכתוב "אנכי אדרש מעמו", בידי שמים.

אין דנין את נביא השקר אלא בשבעים סנהדרין. אמר רבי שמעון בן לקיש, גמר דבר דבר מהמראתו. וליהדר זקן ממרא וליגמר הזדה הזדה מנביא השקר. דבר דבר גמיר, הזדה הזדה לא גמיר.

כא-כב וכי תאמר בלבבך. עדן עתידין אתם לומר איכה נדע את הדבר וגו', ירמיה אמר ("הנה כלי בית ה' הולכים בבבל") (ירמיה כז, כא-כב) ["על הפלים הנותרים (ב)בית ה' וגו' בבבלה יובאו ושמה יהיו"], חנניה אומר (שם טז) "הנה כלי בית ה' (מובאים) [מושבבים] מבבלה", ואיני יודע למי אשמע. תלמוד לומר "אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה'", איזהו דבר שדברו המקום, זה שאומר ובא. בזדון דברו הנביא. על זדון הוא חזב, ואינו חזב על שגגה. "לא תגורו

פרק יט

א "כִּי יִכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת-אֲרָצָם".
בְּזִכְוֹתֶיךָ, וִירֻשָׁתָם וַיֵּשְׁבֶתָ בְּעָרֵיהֶם וּבְבִתְיָהֶם. מִכָּלֵל שֶׁנֶּאֱמַר (וַיִּרְשָׁתָּ אֹתָם
וַיֵּשְׁבֶתָ בְּאֲרָצָם) [וַיֵּשְׁבֶתָ בְּעָרֵיהֶם וּבְבִתְיָהֶם] יָכוֹל אֵי אֶתָּה רִשָּׁאֵי לְהוֹסִיף עַל
הַבְּנָן. תִּלְמוּד לּוֹמַר "וַיֵּשְׁבֶתָ (בְּעָרֵיהֶם וּבְבִתְיָהֶם) [בְּאֲרָצָם]", כָּל מְקוֹם שֶׁאֶתָּה
רוֹצֶה לְבָנוֹת בְּנָה.

ב "שְׁלֹשׁ עָרִים". עָרִים וְלֹא טִירִים, "עָרִים" וְלֹא (כְּרָמִים) [כְּרָפִים], עָרִים
וְלֹא כְּפָרִים. תִּבְדִּיל לְךָ. וְלֹא לְאַחֲרִים. בְּתוֹךְ אֲרָצְךָ וְלֹא בְּסָפֶר. אֲשֶׁר ה'
אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ. מִשְׁתַּכְּבֵּשׁ תִּירֶשׁ.

ג-ד "תִּכְיֶן לְךָ הַדֶּרֶךְ". תִּכְוֶן לְךָ סְרִטִיאוֹת שֶׁיְהוּ מִפְּלִשׁוֹת לְתוֹכָהּ.
וְשִׁלְשָׁתָּ אֶת גְּבוּל אֲרָצְךָ. שְׁלֹא יְהוּ מִפְּזָרוֹת אֶלָּא יְהוּ מְכֻנּוֹת כְּשֶׁתִּי שׁוֹרוֹת
שֶׁבְּכָרֶם. אֲשֶׁר יִנְחִילְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. לְרִבּוֹת עֶבֶר הַיַּרְדֵּן. וְהָיָה לְנוֹס שָׁמָּה כָּל
רֹצֵחַ (שְׁלֹא יְהֵא גוֹלָה מְעִיר לְעִיר).

תִּנּוּ רִבְּנֵי דֶרֶךְ הַיַּחֲדָא אַרְבַּע אַמּוֹת, דֶּרֶךְ הַרְבֵּים שֶׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת, דֶּרֶךְ עָרֵי
מִקְלָט שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמּוֹת. אֶמַר רַב הוֹנָא, מֵאֵי קָרְאָהּ, תִּכְיֶן (לָהּ) [לְךָ]
הַדֶּרֶךְ, דֶּרֶךְ הַדֶּרֶךְ. דֶּרֶךְ הַמְּלָךְ אֵין לוֹ שְׁעוֹר כּוֹי.

תִּנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמַר, מִקְלָט הָיָה כְּתוּב עַל פְּרֻשַׁת דְּרָכִים כְּדֵי
שִׁכִּיר הַרוֹצֵחַ וַיִּפְּנֶה לְשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר "תִּכְיֶן לְךָ הַדֶּרֶךְ", עֲשֵׂה לְךָ הַכְּנָה לְדֶרֶךְ.
רַבִּי חֲמַא פִּתַּח פִּתְחָא לְהַאי פְּרֻשַׁתָּא מֵהֶכָּא, "טוֹב וַיִּשָּׂר ה' עַל כֶּן יוֹרָה
חֲטָאִים בְּדֶרֶךְ", אִם לְחֲטָאִים יוֹרָה קַל וְחֲמַר לְצַדִּיקִים.

על כל מיל ומיל היה עומד בורגן, ועל כל בורגן ובורגן היה צלם, והיתה ידו של צלם עקמה והיתה מראה להם להיכן ערי מקלט.

מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגנו בדרך וידברו אליו דברים הראויין לו, אומרים (להם) [לו] אל תנהג בו מנהג שופכי דמים, בשגגה בא מעשה לידו. רבי מאיר אומר, הוא מדבר על ידי עצמו, שנאמר "וזה דבר הרצח". אמרו לו, הרבה שליחות עושה. אמר מר בשגגה בא מעשה לידו. פשיטא, דאי מזיד בר קטלא הוא. הא מני, רבי יוסי ברבי יהודה היא, דאמר בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט ובית דין שולחין ולוקחין אותו משם שנאמר (להלן פסוק יב), "ושלחו זקני עירו", מי שנתחייב מיתה הרגוהו שנאמר "ושלחו זקני וגו' ומת", מי שלא נתחייב מיתה פטרוהו שנאמר (במדבר לה, כה) "והצילו העדה את הרצח", מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנאמר (שם) "והשיבו א(ו)תו העדה אל עיר מקלטו". רבי אומר, מעצמן הן גולין, כסבורין הן אחד שוגג ואחד מזיד קולטות, והן לא ידעו שאין קולטות אלא בשוגג במזיד אינן קולטות.

רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו בני העיר לכבדו אומר להם רוצח אני, אמרו לו אף על פי כן יקבל מהם שנאמר "וזה דבר הרצח". מעליו היו שָׁכַר ללויים, דברי רבי (מאיר) [יהודה]. רבי (יהודה) [מאיר] אומר, לא היו מעלים להן שָׁכַר. אמר (רב פהנא) [רבא], מחלקת בארבעים ושתיים דמר סבר "ועליהם תתנו", לקליטה, ומר סבר "ועליהם תתנו", פהנא, [מה הנד] פתיב (שם יב) "לכם" לכל צרכיהם אף הני נמי לכל צרכיהם, אבל בשש דברי הכל לא היו מעלים להן שָׁכַר.

רמז תתקכ "וזה דבר הרצח". מכאן אפה אומר רוצח שגולה מעירו לעיר מקלט ידבר ויאמר רוצח אני. מפלל שנאמר (להלן פסוק ו) פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח אין לי אלא רודף וגואל, רודף ולא גואל גואל ולא רודף לא רודף ולא גואל, מנין. תלמוד לומר "רוצח רצח", רבה. מפלל שנאמר "כי יחס לבבו" אין לי אלא מי שיש לו חמום הלב, האב את הבן והבן את האב (האב את האב והבן את הבן) מנין. תלמוד לומר "רוצח רצח", רבה. מה תלמוד לומר "שמה" שלש פעמים. [שם תהא דירתו שם תהא מיתתו] שם תהא קבורתו. מה תלמוד לומר "יעהו" שלש פעמים. יעהו פרט לאחרים, יעהו פרט לגר תושב, יעהו פבר קראתו התורה יעהו

שְׁנֵאמַר "אֲשֶׁר יִכֶּה אֶת רֵעֵהוּ בְּבָלִי דַעַת". וְהוּא לֹא שָׂנֵא. הֵא אִם שׁוֹנֵא
אֵינוֹ גּוֹלָה. מִתְּמַל שְׁלֶשֶׁם. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, תְּמַל שְׁנֵיִם, שְׁלֶשֶׁם שְׁלֶשָׁה.

שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הִדְרִים בְּעִיר אַחַת וְאֵין נוֹחִין זֶה לְזֶה בְּהִלְכָה אֶחָד
מֵת וְאֶחָד גּוֹלָה, שְׁנֵאמַר (לעיל ד, מב) "לְנוֹס שְׂמָה (כָּל) רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת
רֵעֵהוּ בְּבָלִי- דַעַת" וְאֵין דַעַת אֶלָּא תוֹרָה שְׁנֵאמַר "נִדְמוּ עִמִּי מִבְּלִי [ה]דַעַת".

ה "לְחַטֵּב עֵצִים". אָבָא שְׂאוּל אֹמֵר, מַה חֲטִיבַת עֵצִים רְשׁוֹת אָף כָּל
רְשׁוֹת, יֵצֵא הָאֵב הַמִּפְּכָה אֶת בְּנוֹ וְהָרַב הַרוֹדֵה אֶת תַּלְמִידוֹ וְשָׁלַח בֵּית דִּין.
אָמַר לִיהִי הַהוּא מְרַבֵּן לְרַבָּא, מִמָּאֵי דְמִחֲטִיבַת עֵצִים דְרְשׁוֹת, דְלָמָּא
מִחֲטִיבַת עֵצִים דְסִפְּכָה וּמִחֲטִיבַת עֵצִים דְמַעְרָכָה וְאֶפְלוּ הֵכִי אָמַר רַחֲמֵנָּא
לִיגְלִי. אָמַר לִיהִי, כִּיּוֹן דָּאִם מְצָא חָטוּב אֵינוֹ חוֹטֵב לָאוּ מְצוּהָ הִיא הַשְׁתָּא
נְמִי לָאוּ מְצוּהָ הִיא. אִיתִיבִיהִי רַבִּינָא לְרַבָּא, יֵצֵא הָאֵב הַמִּפְּכָה אֶת בְּנוֹ וְכוּי',
וְאִמָּאֵי לִימָא כִּיּוֹן דְאֶלוּ גְמִיר לָאוּ מְצוּהָ הַשְׁתָּא נְמִי לָאוּ מְצוּהָ. הֵתֵם אָף
עַל גַּב דְגְמִיר מְצוּהָ קַעֲבִיד דְכִתִּיב (משלי כט, יז) "יִסֵּר בְּנֵךְ וַיִּנְיַחֲדָךְ" וְגוֹי. הִדְר
אָמַר רַבָּא, לָאוּ מִלְתָּא הִיא דְאָמְרִי, אֶלָּא אָמַר קָרָא "וְאֲשֶׁר יִבֵּא אֶת רֵעֵהוּ
בִיעֵר", מַה יַעַר אֵי בְעֵי עֵיִל וְאֵי בְעֵי לָא עֵיִל, וְאֵי סִלְקָא דַעְתָּד מְצוּהָ מִי
סְגִי דְלָא עֵיִל. אָמַר לִיהִי רַב אֲדָא בַר אֶהֱבָה לְרַבָּא, וְכָל הִיכָא דְכִתִּיב
"אֲשֶׁר" דְאֵי בְעֵי הוּא, אֶלָּא מַעַתָּה "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא" אֵי בְעֵי
מוֹ(ט)טְמָא וְאֵי בְעֵי לָא מוֹ(ט)טְמָא, מֵת מְצוּהָ דְלָא סְגִי דְלָא מִיטְמָא הֵכִי נְמִי
דְפָטוּר. שְׂאֵנִי הֵתֵם דְכִתִּיב (שם יג) "טְמָא יְהִי", מְכָל מְקוּם. הַהוּא מְבַעֵי
לִיהִי לְכַדְתַּנְגָּא "טְמָא יְהִי" לְרַבּוֹת טְבוּל יוֹם, (שם) "טְמָאָתוּ בּוּ" לְרַבּוֹת
מְחַסֵּר כְּפוּרִים. אָמַר לִיהִי אֲנָא מִ"עוֹד" קְאָמִינָא.

"וְאֲשֶׁר יִבֵּא אֶת רֵעֵהוּ בִיעֵר". מַה יַעַר רְשׁוֹת לְנִזְק וְלְמַזִּיק לְהַפְּנֵס לְשָׁם,
[אָף כָּל שֶׁהוּא רְשׁוֹת לְנִזְק וְלְמַזִּיק לְהַפְּנֵס לְשָׁם], יֵצֵא חֲצֵר בְּעַל הַבַּיִת שְׂאֵין רְשׁוֹת
לְנִזְק וְלְמַזִּיק לְכַנְס לְשָׁם. לְחַטֵּב עֵצִים. אָבָא שְׂאוּל אֹמֵר מַה חֲטִיבַת עֵצִים
רְשׁוֹת אָף כָּל וְכוּי'.

"וְנִדְחָה יָדוֹ בְּגִרְזוֹ". מִכָּאֵן אֶתְּהָ אֹמֵר נִתְכַּוֵּן לְקוּץ אֶת הָאֵילָן וְנִפְּל עַל
הָאָדָם וְהָרְגוּ הָרִי זֶה גּוֹלָה.

נְשַׁמֵּט הַבְּרָזֶל מִקִּתּוֹ וְהָרְגוּ, רַבִּי אֹמֵר אֵינוֹ גּוֹלָה, וְחֲכָמִים אֹמְרִים גּוֹלָה,
מִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ, רַבִּי אֹמֵר גּוֹלָה, וְחֲכָמִים אֹמְרִים אֵינוֹ גּוֹלָה. תַּנְיָא אָמַר

להם רבי לחכמים, וכי נאמר 'ונשל הברזל מעצו' והלא לא נאמר אלא "מן העץ" ועוד נאמר "עץ" למעלה ונאמר "עץ" למטה מה עץ האמור למעלה מן העץ המתבקע אף עץ האמור למטה מן העץ המתבקע. ושניהם מקרא אחד דרשו, ונשל הברזל מן העץ רבי סבר יש אם למסרת, ונשל פתיב. ורבנן סברי יש אם למקרא, ונשל קרינן. וסבר רבי יש אם למסרת והאמר רבי יוחנן רבי ורבי יהודה בן רועץ וכו' פלהו סבירא יש אם למקרא. הינו דאמר להו ועוד.

רבי אליעזר בן יעקב אומר, אם מכשיצאה אבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה הרי זה פטור. תנו רבנן "ומצא", פרט לממציא את עצמו. מפאן אמר רבי אליעזר בן יעקב, אם משציצאה וכו' (כדלעיל). למימרא דמצא מעיקרא משמע, ורמינהו (ויקרא כה, כו) "ומצא" פרט למצוי, שלא ימכר ברחוק ויגאל בקרוב ברעה ויגאל ביפה. אמר רבא, הכא מענינא דקרא והתם מענינא דקרא, התם מענינא דקרא "ומצא" דומיא ד"והשיגה ידו" מה השיגה ידו מהשתא אף ומצא נמי מהשתא, הכא מענינא דקרא ומצא דומיא דיער מה יער מידי דאיתיה מעיקרא אף ומצא נמי מידי דאיתיה מעיקרא.

תנו רבנן הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות ונתזה בקעת וטפחה לו על פניו ומת, פטור. ואם נכנס ברשות, חייב. [מאי חייב]. אמר רבי יוסי בר חנינא, חייב בארבעה דברים ופטור מגלות לפי שאינו דומה ליער וכו'. אמר רבא, [מאי] פטור מגלות, דלא סגי ליה בגלות, דהוה ליה שוגג קרוב למזיד. רב פפא מתני ארישא, הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות ונתזה בקעת וטפחה לו על פניו ומת פטור. מאי פטור, פטור מגלות וחייב בארבעה דברים. מאן דמתני לה אסיפא כל שפן ארישא ומאן דמתני לה ארישא אבל סיפא פיון דברשות עאל חייב גלות. רב זביד משמיה דרבא מתני לה אהא (אשר ימצא את רעהו), [ומצא] פרט לממציא את עצמו וכו' (כדלעיל). מאן דמתני אהא כל שפן אקמיתא, ומאן דמתני אקמיתא אבל הא פטור לגמרי.

מעידין אנו בפלוני שהוא חייב גלות אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקה את הארבעים. מנא הני מלי. אמר ריש לקיש, אמר קרא הוא ינוס, הוא ולא זוממין.

"הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי". שלא יהא גולה מעיר לעיר.

ו-ז "פן ירדף גאל הדם". מצוה ביד גואל הדם לרדף. אמר רב הונא רוצח שגלה לעיר מקלט ומצאו גואל הדם וחרגו, פטור. קסבר "ולו אין משפט מות" בגואל הדם הוא דכתיב. מיתיבי "ולו אין משפט מות", ברוצח הכתוב מדבר, או אינו אלא בגואל הדם, כשהוא אומר (והוא) "לא שגא לו" הוי אומר ברוצח הכתוב מדבר. הוא דאמר כי האי תנא, דתנא "ולו אין משפט מות", בגואל הדם הכתוב מדבר, או אינו אלא ברוצח, כשהוא אומר (והוא) "לא שגא לו" הרי רוצח אומר, הא מה אני מקיים ולו אין משפט מות, בגואל הדם הכתוב מדבר.

"כי לא שגא הוא לו". הא אם שגא לו אינו גולה. מתמול שלשום. זו היא שרבי יהודה אומר תמול שנים שלשום שלשה. על כן אנכי מצוה לאמר. להזהיר בית דין על כך.

ח "ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך". עשה מצוה האמורה בענין בתורה שבשכרה ירחיב ה' אלהיך את גבולך. כאשר נשבע לאבתך. הכל בזכות אבות. ונתן לך את כל הארץ וגו'. הכל בזכות אבות.

ט "וינספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה". מכאן אתה אומר שלש ערים הפריש משה בעבר הירדן, וכשבאו לארץ הפרישו עוד שלש, ולעתיד לבוא מפרישין עוד שלש, שלש על שלש הרי שש, ועוד שלש הרי תשע. רבי נהוראי אומר, שלש על שלש [ועוד שלש] הרי תשעה, ועוד שלש הרי שתים עשרה. אבא שאול אומר, שלש על שלש ועוד שלש הרי תשע, על השלש הרי שתים עשרה, האלה הרי חמש עשרה.

י יוצאים (ומתקנים) [לקוץ] את הדרכים ולתקן הרחובות ואת האסטרטאות ולמוד את המקנאות ולהרגיל לתוכן ארבעים סאה. ומנין שאם לא יצאו ועשו כל אלו שכל דמים שנשפכו שם מעלה עליהם הכתוב כאילו שפכו הם שנאמר "והיה עליך דמים".

יא-יג "כי יהיה איש שניא לרעהו וארב לו". מכאן אמרו, עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבר על מצוה חמורה. אם עבר על מצוות "ואהבת לרעך כמוך" סופו לעבר על (שם) "לא תקם" ועל "לא-תטר" ועל "לא תשנא את אחיך" ועל (שם כה, לו) "וחי אחיך עמך" עד שבא לידי שפיכות דמים, לכך נאמר "וכי יהיה איש שניא לרעהו וארב לו וקם עליו".

רמז תתקכא "וארב לו". עד שיהא מתכונן לו. [ורבנו אמרי דבי רבי נאי] פרט לזורק אבן לגו. היכי דמי, אילימא דאיכא תשעה עובדי אלילים וישאל אחד ביניהם תיפוק ליה דרבא עובדי אלילים ניהו, אי נמי פלגא ופלגא כל ספק נפשות להקל. לא צריכא, דאיכא תשעה ישראלים ועובד אלילים אחד ביניהם, דהוה ליה עובד אלילים קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

נתכונן להרג את הבהמה והרג את האדם פטור, הא נתכונן להרג את זה והרג את זה חייב. מתניתין דלא כרבי שמעון, דתנא רבי שמעון אומר אפלו נתכונן להרג את זה והרג את זה פטור. מאי טעמא דרבי שמעון. דאמר קרא (שמות כא, כט) "השור יסקל וגם בעליו יומת", כמיתת בעלים כך מיתת השור, מה בעלים עד דמכונן ליה אף שור נמי עד דמכונן ליה. ובעלים גופיהו מנלן. אמר קרא וארב לו, עד שמתכונן לו. ורבנו האי וארב לו מאי עבדי ליה. אמרי דבי רבי נאי פרט לזורק אבן לגו' וכו' (פדלעיל).

בשלמא לרבנו דאמרי נתכונן להרג את זה והרג את זה חייב הינו דכתיב "וכי ינצו אנשים" וגו' ואמר רבי אלעזר במצוות שבמיתה הכתוב מדבר דכתיב (שם כג) "אם אסון יהיה ונתתה נפש" וגו', אלא לרבי שמעון האי "ונתת נפש" מאי עביד ליה. (מו) בעי ליה לממון, כדרבי "ונתת נפש תחת נפש" ממון וכו'. אמר (רב אחא) [רבא], האי דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ומדרבנו, דתנא דבי חזקיה (ראה ויקרא כד, כא) "מכה אדם" ו"מכה בהמה", מה בהמה לא חלקת בין שוגג למזיד וכו', מאי שאינו מתכונן, אילימא שאינו מתכונן כלל הינו שוגג, אלא שאינו מתכונן [אלא] לזה וקתני לחיבו ממון אלא לפטרו ממון ואי בר קטלא הוא למאי אצטריך למפטריה ממונא אלא לאו שמע מונה לאו בר קטלא הוא ולא בר ממונא הוא.

"וְנָס אֶל אַחַת הָעָרִים". עָבַד שְׁגָלָה לְעִיר מִקְלָט, אִם אָמַר לוֹ רַבּוֹ צָא מַעֲשֵׂה יְדִידָךְ לְמִזְוֹנוֹתֶיךָ אֵין רַבּוֹ חֵיב לְזוּנוֹ וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁמַעֲשֵׂה יְדִיו לְרַבּוֹ, לְהַעֲדָפָה. פְּשִׁיטָא מְהוּ דְתִימָא כִּינּוֹן דְכִי לִית לִיהּ לֹא זְהִיב לִיהּ כִּי אִית לִיהּ נִפְי לֹא לְשָׁקֵל, קָא מְשַׁמַּע לָן. וּמֵאֵי שְׁנָא לְעִיר מִקְלָט. סְלָקָא דְעֵתָךְ אֶמְיָנָא (לעיל ד, מב) "וְנָס אֶל אַחַת מִן-הָעָרִים הָאֵל וְחִי" עָבִיד לִיהּ חִיּוּתָא טְפִי, קִמְשַׁמַּע לָן. אֲשֶׁה שְׁגָלְתָה לְעִיר מִקְלָט בְּעֵלְהּ חֵיב בְּמִזְוֹנוֹתֶיהָ אַף עַל גַּב דְאָמַר לָהּ צָאֵי מַעֲשֵׂה יְדִידָךְ בְּמִזְוֹנוֹתֶיךָ. בְּדִלָּא סְפָקָה, וְאִי מְסַפְקָת וְאָמַר לָהּ צָאֵי מַעֲשֵׂה יְדִידָךְ בְּמִזְוֹנוֹתֶיךָ, רְשָׁאֵי. מְסַפְקָת מֵאֵי לְמִימְרָא. מְהוּ דְתִימָא "כֹּל כְּבוֹדָה בֵּת מְלֻךְ פְּנִימָה", קִמְשַׁמַּע לָן.

עָרִים הִלְלוּ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא טִירִים קְטִינִים וְלֹא כְּרַכִּים גְּדוֹלִים אֶלָּא עִירוֹת בִּינּוּנִיּוֹת. וְאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָן אֶלָּא בְּמִקּוֹם מִים, וְאִם אֵין שָׁם מִים מְבִיאִין לָהֶם מִים. וְאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָן אֶלָּא בְּמִקּוֹם שְׁוֹקִים, וְאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָן אֶלָּא בְּמִקּוֹם אוֹכְלוּסִין, נְתַמְעָטוּ אוֹכְלוּסִיָּהוּן מוֹסִיפִין עֲלֵיהוֹן נְתַמְעָטוּ דִּיּוֹרִיָּהוּן מְבִיאִין לָהּ כְּהִנִּים לוֹיִים וְיִשְׂרָאֵלִים. וְאֵין מוֹכְרִין לָהּ כְּלֵי זָיו וְכְלֵי מְצוּדָה, דְבָרֵי רַבִּי נְחֻמָּה. וְנַחְמִים מְתִירִין. וְשׁוֹין שְׁאֵין פּוֹרְשִׁין לְתוֹכָן מְצוּדוֹת וְאֵין מְפַשְׁלִין לְתוֹכָן חֲבָלִים כְּדִי שְׁלֹא תִּהְיֶה רַגְלָא שֶׁל גּוֹאֵל הַדָּם מְצוּיָה שָׁם. אָמַר רַבִּי יְצַחְקָא, מֵאֵי קָרָא (לעיל ד, מב) "וְנָס אֶל אַחַת מִן הָעָרִים הָאֵל וְחִי", עָבִיד לִיהּ מִיּוֹדֵי דְתִיּוּהוּי לִיהּ חִיּוּתָא. תִּנָּא תַלְמִיד שְׁגָלָה מְגַלִּין רַבּוֹ עֲמוּ, שְׁנַאֲמַר "וְנָס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלָּה וְחִי", עָבִיד לִיהּ מִיּוֹדֵי דְתִיּוּהוּי לִיהּ חִיּוּתָא. אָמַר רַבִּי זִירָא, מְכָאן שְׁלֹא יִשְׁנָה אָדָם לְתַלְמִיד שְׁאֵינוֹ הַגּוֹן.

"וּמֵת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם". (יְכוֹל) [מְנִין] לֹא מֵת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם יָמוּת בְּיַד כָּל אָדָם. תַּלְמוּד לּוֹמַר "וְנִתְּנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וְיָמוּת". "לֹא-תַחּוֹס עֵינֶךָ עָלָיו וּבַעֲרַת דָּם הַנֶּקִּי". שְׁמָא תֵּאמַר הוּאֵיל וְנִהְרַג זֶה לָמָּה אָנוּ בָּאִים לְחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה. תַּלְמוּד לּוֹמַר "לֹא תַחּוֹס עֵינֶךָ עָלָיו וּבַעֲרַת דָּם הַנֶּקִּי", בַּעַר עוֹשֵׂי הַרְעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל.

יד "לֹא תִסֵּיג גְּבוּל רְעֵךְ". וְהִלָּא כְּבָר נֶאֱמַר "לֹא תִגְזֹל", וּמָה תַלְמוּד לּוֹמַר "לֹא תִסֵּיג". מְלַמֵּד שְׁכָל הָעוֹקֵר תַּחּוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ עוֹבֵר בְּשָׁנֵי לְאוּיָן. יְכוֹל [אֶף] בְּחוּצָה לְאֶרֶץ. תַּלְמוּד לּוֹמַר "בְּנִחְלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל", בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בְּשָׁנֵי לְאוּיָן, בְּחוּצָה לְאֶרֶץ אֵין עוֹבֵר אֶלָּא מְשׁוּם לֹא אֶחָד בְּלָבַד, מְנִין

לְעוֹקֵר תְּחוּמֵינִי שֶׁל שְׁבָטִים שְׁעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לֹא תִסְיֵג". מִנֵּי לְמַחְלִיף. דְּבָרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְדְבָרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לּוֹמֵר עַל טָמֵא טָהוֹר וְעַל טָהוֹר טָמֵא שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לֹא תִסְיֵג". מִנֵּי לְמוֹכֵר קֶבֶר אַבּוֹתָיו שְׁעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לֹא תִסְיֵג". יְכוּל אֶפְלוּ לֹא נִקְבֵּר בּוֹ אָדָם מְעוֹלָם. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "בְּנַחֲלֶתֶד", הֵא אִם קֶבֶר בּוֹ אֶפְלוּ נִפְל אֶחָד בְּרִשּׁוֹתוֹ אִינוּ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

הַמְנִיחַ בְּלִפְתָּה תַּחַת הַגָּפֶן בְּשַׁעַה שֶׁהוּא בּוֹצֵר הָרִי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (אֵל תִּסַּג) ["לֹא תִסְיֵג] גְּבוּל רַעֲדָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רֵאשִׁנִּים (בְּנַחֲלֶה) [בְּנַחֲלֶתֶד] וְגו'.

רַבִּי חֲנִינָא בְּרַ פֶּפֶא הָוָה מְפַלֵּג מִצָּוָה בְּלִילָא. חַד זְמַן פָּגַע בֵּיהּ רַבְהוֹן דְּרוּחָאֵי, אָמַר לֵיהּ לָא כְּתִיב "לֹא תִסְיֵג גְּבוּל רַעֲדָ". אָמַר לֵיהּ, לָא כְּתִיב (מִשְׁלֵי כֹא, יד) "מִתֵּן בִּסְתֵר יִכְפֶּה אָף", וְעָקְרוּ מִקוּמֵיהּ.

טו רמז תתקכב "לֹא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ". שְׁלֹשָׁה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹהֵב, מִי שְׂאִינוּ כּוֹעֵס וּמִי שְׂאִינוּ מְשִׁתְּפֵר וּמִי שְׂאִינוּ מְעַמִּיד עַל מְדוּתָיו. שְׁלֹשָׁה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שׁוֹנֵא, הַמְדַבֵּר אֶחָד בְּפֶה וְאֶחָד בְּלֵב וְהַיּוֹדֵעַ עֲדוּת לְחֻבְרוֹ וְאִינוּ מְעִיד לוֹ וְהַרוֹאֶה דְּבַר עֲבִירָה בְּחֻבְרוֹ וּמְעִיד בּוֹ יְחִידִי, כִּהְיָה דְטוֹבִיָּה חֲטָא וְאֶתָּא זִיגוּד [לְחוּדִיָּה] וְאֶסְהִיד עָלֶיהָ קָמִיהּ דְּרַב פֶּפֶא, וְנִגְדִיָּה לְזִיגוּד. [אָמַר לֵיהּ], (רַב פֶּפֶא) טוֹבִיָּה חֲטָא וְזִיגוּד מִיִּנְגַד. אָמַר לֵיהּ, אִין, דְּכְתִיב "לֹא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ" וְאֶת לְחוּדָךְ קָא מְסַהֲדֶת עָלֶיהָ, שֵׁם רַע בְּעֵלְמָא אֶפְקֶת עָלֶיהָ. רַב (נְחֻמָּן) [שְׁמוּאֵל] בְּרַ יִצְחָק אָמַר מִתֵּר לְשִׁנוֹאֲתוֹ, שְׁנֵאֱמַר (שְׁמוֹת כֹּג, ה) "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׁוֹנֵא וְנִאֲדָ", מֵאִי שׁוֹנֵא, אִילִימָא שׁוֹנֵא עוֹבֵד אֱלִילִים וְהַתְנַא שׁוֹנֵא שְׂאֶמְרוּ שׁוֹנֵא יִשְׂרָאֵל וְלֹא שְׂרִי לְמִסְנִיָּה, וְאִי דְלֹא עֵבִיד וְלֹא מִיִּדֵי אֶסוּר לְמִסְנִיָּה דְכְתִיב "לֹא תִשְׁנֵא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְבְּךָ", אֶלָּא דְאִיכָּא סְהַדֵי דְעֵבִיד אֶסוּרָא לְכֻלָּא עֵלְמָא נְמִי מְסַנֵּי סַנֵּי, אֶלָּא לָאוּ כִּי הֵאִי גּוֹנָא דְחֻזָּא בֵּיהּ אִיהוּ דְבַר עֲרֻוָּה. רַב נְחֻמָּן בְּרַ יִצְחָק אָמַר מִצָּוָה לְשִׁנוֹאֲתוֹ, שְׁנֵאֱמַר (מִשְׁלֵי ח, יג) "יִרְאֵת ה' שְׁנֵאֲתָ רַע".

מִמְשַׁמְעַ שְׁנֵאֱמַר "לֹא יָקוּם עַד" אִינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אֶחָד, מֵה תִּלְמוּד לּוֹמֵר "אֶחָד". זֶה בְּנֵה אֵב כֹּל מְקוּם שְׁנֵאֱמַר "עַד" הָרִי כָּאן שְׁנִים עַד שִׁיפְרִט לָךְ הַפְּתוּב אֶחָד.

הטענה שתי כסף. אמר רב נחמן אמר שמואל, לא שנו אלא טענת מלוה והודאת לווה אבל עדות עד אחד אפלו לא טענו אלא בפרוטה חיב, מאי טעמא, דכתיב "לא יקום עד אחד באיש" וגו', לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם אבל קם הוא לשבועה, ותנא כל מקום ששנים מחיבין אותו ממון עד אחד מחיבו שבועה.

"לא יקום עד אחד באיש". אין לי אלא לדיני נפשות, לדיני ממונות מנין. תלמוד לומר "לכל עון". לקרבנות מנין. תלמוד לומר "ולכל חטאת". למכות מנין. תלמוד לומר "בכל חטא". להעלות לכהנה ולהוריד מן הכהנה מנין. תלמוד לומר "לכל-עון ולכל חטאת" כו'. אין לי אלא לעדות איש לעדות אשה מנין. תלמוד לומר "לכל עון ולכל חטאת". אם סופנו לרבות אשה מה תלמוד לומר "איש". לעוון אינו קם אבל קם הוא באשה להשיאה, דברי רבי (יהודה) [יהושע]. רבי יוסי אומר לעוון אינו קם אבל קם הוא לשבועה. אמר רבי יוסי, קל וחומר הדברים, ומה אם במקום שאין פיו מצטרף עם פי אחר למיתה הרי זה נשבע על פי עצמו, מקום שפיו מצטרף עם עד אחד לממון אינו דין שיהא נשבע על פי עצמו. לא, מה לנשבע על פי עצמו שפן משלם על פי עצמו, ישבע על פי עד אחד שפן אין משלם על פי עד אחד. תלמוד לומר "לכל עון ולכל חטאת", [לעוון] אינו קם אבל קם הוא לשבועה.

"על פי שני עדים" וגו'. לא על פי כתבו ולא על פי מתרגמן יקום דבר. מכאן אמרו, המקנה לאשתו רבי אליעזר אומר מקנה על פי שנים ומשקה על פי עד אחד, שהיה בדין ומה אם עדות הראשונה שאינה אוסרתה אסור עולם אינה מתקימת בפחות משנים עדות אחרונה שאוסרתה אסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים, תלמוד לומר (במדבר ה, יג) "ועד אין בה", כל שיש בה לא היתה שותה.

טז-יז "כי יקום עד חמס". אין חמס אלא גזל, שנאמר "לענות בו

סרה", ואין סרה אלא עבירה, שנאמר (לעיל יג, ו) "כי דבר סרה", ואומר "השנה אתה מת כי סרה דברת (על) [אל] ה'", מגיד שאינו חיב עד שיכחיש את עצמו מכאן אמרו אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו את עצמן. כיצד, אמרו מעידין אנו באיש פלוני שהרג את הנפש, אמרו להם היאך אתם מעידין שהרי נהרג זה או הורג זה היה עמנו אותו היום במקום

פלוני, אין אלו זוממין. אבל אמרו להם היאך אתם מעידין שהרי אתם הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני, הרי אלו זוממין.

"ועמדו שני האנשים אשר להם הריב". יהיו עדים יודעין מה הם מעידין ולפני מי הם מעידין ומי עתיד לפרע מהן, שנאמר "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'". ויהיו הדיינים יודעים את מי הם דנין ולפני מי הם דנין ומי עתיד לפרע מהן, שנאמר (תהלים פב, א) "אלהים נצב בעדת אל".

תנו רבנן "ועמדו שני האנשים". בעדים הכתוב מדבר. או אינו אלא בבעלי דינין. כשהוא אומר אשר להם הריב הרי בעלי דינין אמורין, הא מה אני מקיים ועמדו שני- האנשים, בעדים הכתוב מדבר. ואם נפשך לומר, נאמר כאן "שני" ונאמר להלן "שני", מה להלן בעדים אף כאן בעדים. מה אם נפשך לומר. וכי תימא מדלא כתיב ואשר להם כליה קרא בבעלי דינין משתעי, נאמר כאן שני ונאמר להלן שני מה להלן בעדים אף כאן בעדים. תנא אידך "ועמדו שני האנשים", בעדים, או אינו אלא בבעלי דינין, אמרת וכי שנים באין לדיון שלשה אינו באין לדיון, ואם נפשך לומר וכי תימא בתובע ונתבע משתעי קרא נאמר כאן שני וכו'. תנא אידך "ועמדו שני האנשים", בעדים הכתוב מדבר, או אינו אלא בבעלי דינין, אמרת וכי אנשים באין לדיון נשים אינו באות לדיון, ואם נפשך לומר וכו'. מה אם נפשך לומר. וכי תימא (תהלים מה, יד) "כל כבודך בת מלך פנימה", נאמר כאן שני וכו'. תנו רבנן "ועמדו", מצוה בבעלי דינין שיעמדו. אמר רבי יהודה, שמעתי שאם רצו בית דין להושיב את שניהם מושיבין, איזהו אסור, שלא יהא אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריו.

אמר עולא, מחלקת בבעלי דינין, אבל בעדים דברי הכל בעמידה דכתיב "ועמדו". אמר רב, (הונא) מחלקת בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין דברי הכל דינים בישיבה ובעלי דינים בעמידה דכתיב (שמות יח, יג) "וישב משה לשפט את העם ויעמד" וגו' דביתהו דרב הונא הוה לה דינא קמיה דרב נחמן. אמר, היכי נייעביד, איקום מקמה מסתתמן טענתיה דבעל דינא, לא איקום אשת חבר הרי היא כחבר, אמר לשמעיה צא ואפרח עלי בר אונזא ושדי עוני לנאי ואיקום. והאמרת בשעת גמר דין דברי הכל דינין בישיבה. דיתב כמאן דשרי מסאניה ואמר איש פלוני אתה זכאי ואיש

פְּלוֹנֵי אֶתְּהָ חַיֵּב. אָמַר רַבֵּה בַּר רַב הוֹנָא, הָאֵי צוֹרְבָא מִרְבָּנָן וְעַם הָאֶרֶץ דְּאֵית לְהוּ דִּינָא בְּהַדִּי הַדְּדִי מוֹתְבִינָן לְצוֹרְבָא מִרְבָּנָן, וְלַעַם הָאֶרֶץ אֲמַרִּינָן נַמִּי תֵיב וְאֵי קָאֵי לִית לָן בְּהָ.

רמז תתקכג "וְעַמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים" מִצְוָה בְּעֵדִים שְׂיַעֲמְדוּ. שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים. אֵין לִי אֶלָּא בְּזִמּוֹן שְׁהוּן אֲנָשִׁים, אִשָּׁה עִם אִישׁ וְאִישׁ עִם אִשָּׁה שְׁתֵּי נָשִׁים זֹו עִם זֹו, מִנִּין. תִּלְמוּד לּוֹמַר "אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב", מִכָּל מְקוֹם. יָכוֹל אִף אִשָּׁה תְּהֵא כְּשֶׁרָה לְעֵדוֹת. נֶאֱמַר כָּאֵן שְׁנֵי וְנֶאֱמַר לְהִלְךְ שְׁנֵי, מֵה שְׁנֵי הָאֲמוֹר לְהִלְךְ אֲנָשִׁים וְלֹא נָשִׁים אִף שְׁנֵי הָאֲמוֹר כָּאֵן אֲנָשִׁים וְלֹא נָשִׁים. אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב. יָבוֹא בְּעַל הַשּׁוֹר וְיַעֲמַד עַל שּׁוֹרוֹ.

"לִפְנֵי ה'". שְׁהֵם סְבוּרִים לִפְנֵי בְּשֶׁר וְדָם הֵם עוֹמְדִים, וְאֵין עוֹמְדִין אֶלָּא לִפְנֵי הַמְּקוֹם. לִפְנֵי הַכְּהֻנִּים וְהַשְּׂפָטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בְּיָמִים הָהֵם. זֶה הוּא שְׁאֲמַר רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי וְכִי עָלָה עַל דְּעִתָּךְ שׁוֹפֵט שְׂאִינוּ בְּיָמֶיךָ, אֶלָּא שׁוֹפֵט שְׁהוּא כְּשֶׁר וּמְחַזֵּק לָךְ בְּאוֹתָם הַיָּמִים. הִזָּה קָרוֹב וְנִתְרַחַק, כְּשֶׁר.

אֵין הַעֲדִים זֹמְמִין נַעֲשִׂין זֹמְמִין עַד שְׂיִזְוִמוּ אֶת עַצְמָן. כִּי צַד, מְעִידְנוּ אֶת אִישׁ פְּלוֹנֵי שְׁהַרְג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אָמְרוּ לָהֶן הֵיאָךְ אַתֶּם מְעִידִין שְׁהַרִי נְהַרְג זֶה אוֹ הוֹרְג זֶה עֲמָנוּ הִזָּה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמְקוֹם פְּלוֹנֵי, אֵין אֵלוֹ זֹמְמִין, אֶבֶל אָמְרוּ הֵיאָךְ אַתֶּם מְעִידִין שְׁהַרִי הֵייתֶם עֲמָנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּמְקוֹם פְּלוֹנֵי הַרִי אֵלוֹ זֹמְמִין וְנְהַרְגִין עַל פִּיהֶם. מִנָּא הֵנִי מְלִי. אָמַר (רַבָּא) [רַב אֲדָא], דְּאָמַר קָרָא (לְהִלְךְ פְּסוּק יח) וְהֵנָּה עַד שְׁקַר הָעֵד, שְׂיִשְׁקַר גּוֹפָה שְׁל עֵדוֹת. דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל תְּנָא לְעֵנוֹת בּוֹ סָרָה, עַד שְׁתַּסְּרָה גּוֹפָה שְׁל עֵדוֹת.

יח "וְדַרְשׁוּ הַשְּׂפָטִים הַיֵּטִב". וְלַהֲלֹךְ הוּא אוֹמַר (לְעִיל יז, ד) "וְהִגִּד לָךְ וְשָׁמַעְתָּ וְדַרְשַׁתְּ הַיֵּטִב", הַיֵּטִב הַיֵּטִב לְגִזְרָה שְׁוֵה, מְלַמֵּד שְׁבוֹדֵקִין אוֹתוֹ בְּשִׁבְעַת חֻקִּירוֹת. בְּדִיקוֹת מִנִּין. תִּלְמוּד לּוֹמַר (לְעִיל יג, טו) "וְהִנֵּה אָמַת נִכּוֹן הַדְּבָר". מִנִּין שְׁהַעֵד עוֹשֶׂה עַצְמוֹ שְׁקַר. שְׁנֶאֱמַר "וְהִנֵּה עַד שְׁקַר הָעֵד". וּמִנִּין שְׁעוֹשֶׂה חֲבֵרוֹ שְׁקַר. שְׁנֶאֱמַר "וְהִנֵּה עַד שְׁקַר הָעֵד". יָכוֹל אִף מְשַׁנְחָקְרָה עֵדוֹתָן בְּבֵית דִּין. תִּלְמוּד לּוֹמַר "שְׁקַר עָנָה בְּאֲחִיו", אָמַר מַעֲתָה כָּל זִמּוֹן שְׁבִית דִּין צְרִיכִין לָהֶם וְלֹא מְשַׁנְחָקְרָה עֵדוֹתָן בְּבֵית דִּין. כְּשֶׁתִּמְצָא לּוֹמַר זֹמִם מִזֹּמִם, וְאֶפְלוּ הֵם מֵאָה.

יט-כא "וְעִשְׂיֹתֶם לּוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאַחִיו". אִם מָמוֹן מָמוֹן, אִם

מִכּוֹת מִכּוֹת. עֲנֵשׁ שְׂמֵעָנוּ, אֲזַהְרָה מִנֵּיִן. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וְעִשְׂיֹתֶם לּוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם" וְגו'. "לַעֲשׂוֹת לְאַחִיו". מִכָּאן אָמְרוּ אֵין הָעֵדִים זֹמְמִין נְהַרְגִין עַד שְׂיִגְמַר הַדִּין, שְׁהָרִי הַצְּדוּקִים אוֹמְרִים עַד שְׂיַהְרַג הַנְּדוֹן שְׂנֵאָמַר נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ.

תִּנְיָא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי, אֶרְאֶה בְּנַחֲמָה אִם לֹא הִרְגִיתִי עַד זֹמְמִים לְהוֹצִיא מִלְּבָן שֶׁל צְדוּקִין שְׁהִיוּ אוֹמְרִים אֵין הָעֵדִים נְהַרְגִין עַד שְׂיַהְרַג הַנְּדוֹן. אָמַר לּוֹ שְׂמֵעוּן בֶּן שֵׁטַח, אֶרְאֶה בְּנַחֲמָה אִם לֹא שְׂפַכְתָּ דָם נָקִי, שְׁהָרִי אָמְרוּ חֲכָמִים אֵין הָעֵדִים זֹמְמִין נְהַרְגִין עַד שְׂיִזְמוּ שְׁנֵיָהֶם. מִיָּד קִבֵּל עָלָיו רַבִּי יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי שְׂאֵין מוֹרָה הִלְכָה כָּל יָמָיו אֶלָּא בְּפָנָי שְׂמֵעוּן בֶּן שֵׁטַח. וְכָל יָמָיו שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי הָיָה מְשֻׁתָּטַח עַל קִבְרוֹ שֶׁל אוֹתוֹ (הַרוּג) [הַעֲד] וְהָיָה נִשְׁמָע קוֹלוֹ בְּלִילָה, וְכִסְבוּרִים הָעָם קוֹלוֹ שֶׁל הַרוּג הוּא, אָמַר לָהֶם קוֹלִי שְׁלִי הוּא, תִּדְעוּ שְׁהָרִי לְמַחַר הוּא מֵת וְאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע. אָמַר לִיהֵ רַב אַחָא בְּרִיהַ דְרַבָּא לְרַב אֲשִׁי, דִּילְמָא בְּדִינָא קָם בְּהַדִּיָּה, אֵי נָמִי פִּיּוּסִי פִּיּוּסִיָּה.

"וְעִשְׂיֹתֶם לּוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם". אָמַר רַבִּי אֶלְעָאי, בְּפָרוּשׁ רַבְּתָה תוֹרָה עֵדִים זֹמְמִין לְתַשְׁלוּמִין, מִכְּדֵי כְּתִיב (לֵהֲלוֹ פְסוּק כֹּא) וְעִשְׂיֹתֶם לּוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם, יָד בְּיָד לָמָּה לִי, דְּבַר הַנִּתְּנָן מִיָּד לְיָד, וּמֵאֵי נִיהוּ, מָמוֹן. חוֹבֵל בְּחֻבְרוֹ נָמִי, מִכְּדֵי כְּתִיב "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בֶּן יַעֲשָׂה לּוֹ", (שֵׁם כ) "כֵּן יִנְתֵּן בּוֹ" לָמָּה לִי. דְּבַר שְׂיֵשׁ בּוֹ נִתְּיָנָה, וּמֵאֵי נִיהוּ, מָמוֹן. וְרַבִּי יוֹחָנָן, הָאֵי תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה" מְ(וִ)בְעֵי לִיָּה לְכַדְאֲבֵי, כְּתִיב (לֵהֲלוֹ כֹּב, כֹּט) "תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה" מִכְּלָל דְּאִיכָּא בְּשֵׁת וּפְגָם. וְעוּלָא נִפְקָא לִיָּה מִדְּרַבָּא "וְנִתְּנָן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּה" וְגו', הַנְּאֵת שְׂכִיבָה חֲמֻשִׁים מִכְּלָל דְּאִיכָּא בְּשֵׁת וּפְגָם. רַבִּי אֶלְעָאי אָמַר, עֵדִים זֹמְמִין מָמוֹנָא מְשַׁלְמִי, וּמִילְקֵי לֹא לָקִי מְשׁוּם דְּלֹאוּ בְּנֵי הַתְּרָאָה נִינְהוּ. דְּנִיתְרִי בְּהוּ, אֵימְתִי נִיתְרִי בְּהוּ, מַעֲקָרָא, אָמְרִי אִישְׁתְּלִין, נִיתְרִי בְּהוּ בְּשַׁעַת מַעֲשָׂה פְרָשִׁי וְלֹא מִסְהַדִּי, נִיתְרִי בְּהוּ לְבִסוּף מֵאֵי דְהִנּוּ הִנּוּ. וְנִיתְרִי בְּהוּ בְּתוּדָא כְּדֵי דְבוּר, וְנִיתְרִי בְּהוּ מַעֲקָרָא וְנִרְמְזִיָּהוּ רְמִיזָי. וְכִי לֹא מִתְרִינֵן בְּהוּ לֹא קִטְלִינֵן לְהוּ, מִי אִיכָּא מִיָּדִי דְאֵלוּ אֵינְהוּ בְּעֵי קִטְלֵי בְּלֹא הַתְּרָאָה וְאֵינְהוּ בְּעֵי הַתְּרָאָה הָא בְּעִינֵן וְעִשְׂיֹתֶם לּוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאַחִיו וְלִיכָּא. וְאֵי אָמַרְתָּ בֶּן גְרוּשָׁה וְחִלּוּצָה דְלֹאוּ מִכַּאֲשֶׁר זָמַם אֵיתְרַבִּי לְ(וִ)בְעֵי הַתְּרָאָה, אָמַר קָרָא (וִיקְרָא כֹּד, כֹּב) "מְשַׁפֵּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם", מְשַׁפֵּט הַשְּׁוֹה לְכֻלְכֶם.

רבי יהודה אומר, אין לעבדים בשבת, שנאמר (להלן כה, יא) "כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו", במי שיש לו אחוה, יצא עבד שאין לו אחוה. אלא מעתה, לרבי יהודה זוממי עבד לא יהרגו דכתיב "ועשיתם לו כפאשר זמם לעשות לאחיו". אמר קרא ובערת הרע מקרבך, מפל מקום.

תנא רבי יוסי הגלילי אומר, מה תלמוד לומר "ועשיתם לו כפאשר זמם", לפי שכל (מומתין) [הזוממין] שבתורה זוממין [ובועליהן] פיוצא בהם, בת כהן היא בשרפה ואין בועלה בשרפה זוממין איני יודע אם לו הקשו אם לה הקשו, כשהוא אומר ועשיתם לו כפאשר זמם לעשות לאחיו, ולא לאחותו.

מנא הא מלתא דאמור רבנן זיל בתר רבא כו' רבא דליתא קמן כגון קטן וקטנה. רבינא אמר, אתנא מעדים זוממין דרחמנא אמר ועשיתם לו כפאשר זמם ודילמא האי דאסהידו עליה טרפה הואי אלא לאו דאמרינן זיל בתר רבא, וכי תימא דבדקינן ליה, והא תנא רבי אלעזר הקפר אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין.

מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה לוקה את הארבעים. מנא הני מלי. אמר רבי יהושע בן לוי, דאמר קרא ועשיתם לו כפאשר זמם, לו ולא לזרעו. וליפסלוה לדידיה ולא ליפסלוה לזרעיה. בעינן כפאשר זמם וליכא.

מעידין אנו באיש פלוני שהוא חב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין, לוקין שמונים, משום (שמות כ, יג) "לא תענה" וגו' ומשום ועשיתם לו כפאשר זמם, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים, אין לוקין אלא ארבעים. ורבנן, האי "לא תענה ברעך" מאי דרשי ביה. מו(י)בעי ליה לאזהרה לעדים זוממין. ורבי מאיר, אזהרה מעדים זוממין מנא ליה. נפקא ליה מן והנשארים ישמעו ויראו. ורבנן, ההוא מיבעי ליה להכרזה. ורבי מאיר, הכרזה מישמעו ויראו נפקא.

משלשין בממון ואין משלשין במכות. פיצד, העידוהו שהוא חב לחברו מאתים וזו ונמצאו זוממין משלשין ביניהם, אבל אם העידוהו שהוא חב מלקות ונמצאו זוממין כל אחד ואחד לוקה ארבעים. מנא הני מלי. אמר אביי, נאמר רשע בחיבי מלקות ונאמר רשע בחיבי מיתות בית דין, מה

להלן אין מיתה לחצאין אף כאן אין מלקות לחצאין. רבא אמר, בעינן ועשיתם לו כפאטר זמם לעשות לאחיו וליכא. אי הכי, ממון נמי. ממון מצטרף. מלקות לא מצטרף.

אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין, שהרי הצדוקים אמרין עד שיהרג הנדון שנאמר "נפש בנפש". אמר ליה, והלא נאמר "כפאטר זמם לעשות לאחיו" והרי אחיו קים. אם כן למה נאמר "נפש בנפש". יכול משקבלו עדותו יהרג, תלמוד לומר "נפש בנפש", הא אין נהרגין עד שיגמר הדין. תנא רבי אומר, לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין. אמר לו אביו, בני לאו קל וחומר הוא, אמר לו, למדתנו רבנו שאין עונשין מן הדין, דתנא "ואיש אשר יקח את אחיו או בת אביו או בת אמו" וכו', חייבי מלקות מנין, תלמוד לומר "רשע רשע", חייבי גליות מנין, תלמוד לומר "רצח רצח".

דבי רבי [חיא] תנא זד ביד, דבר הנתן מיד ליד, ומאי ניהו, ממון. אלא מעתה רגל ברגל נמי [הכי הוא. אמרי, דבי] רבי [חיא] קרא יתירא קא דרשי, מכדי כתיב ועשיתם לו כפאטר זמם ואי סלקא דעתך ממש (הא תו) [זד ביד] למה לי, שמע מנה ממון. רגל ברגל למה לי. אידי דכתיב "יד ביד" כתיב נמי "רגל ברגל".

"מנין שהמביש משלים ממון". נאמר כאן "לא תחוס עינך" ונאמר להלן (להלן כה, יב) "לא תחוס עינך", מה לא תחוס עינך האמור (להלן) [כאן] ממון אף "לא תחוס עינך" האמור (כאן) [להלן] ממון. רבי יהודה אומר, נאמר כאן זד ורגל ונאמר להלן "יד" ו"רגל", מה זד ורגל האמור (להלן) [כאן] ממון אף "יד" ו"רגל" האמור (כאן) [להלן] ממון. רבי יוסי הגלילי אומר, מנין שלא יצא למלקמה עד שיהו בו זדים ורגלים ועינים ושנים תלמוד לומר "נפש בנפש עין בעין שו בשו זד ביד". כי תצא למלקמה. אמר רבי יהודה, בפה דברים אמורים, במלקמת מצוה, אבל במלקמת חובה הכל יוצאין אפלו חתן מחדרו וכלה מחפתה.

א "כי תצא למלחמה". מה כתיב למעלה "ולא תחוס עינך", ואחריו הוא אומר וראית סוס ורכב, אמר להם אם אתם חומלן עליהם הם יוצאין למלחמה עליכם. משל לרועה, שהיה רועה צאנו ביער, מצא גור אחד של זאב וחמל עליו והיה מיניקו מן העזים, בא בעל מלאכתו וראה אותו, אמר ליה הרג אותו לא תחוס עליו שלא יהא תקלה לצאן ולא שמע אליו, כיון שגדל היה רואה כפש והורגו גדי ואוכלו, אמר ליה לא אמרתי לך לא תחוס, כך אמר להם משה, אם אתם חסין עליהם (במדבר לג, נה) "והיה אשר תותירו מהם". וכן אתה מוצא בשאול שחמל על אגג. ואחאב שחמל על בן הדד. וראית סוס ורכב עם רב ממך, משל לשנים שהיו עומדים על פתח בית הועד, אחד גבה קומתו והיה עם הארץ, ואחד קטן והיה בן תורה, התחיל הגבוה מתגאה לומר אני נכנס תחלה. אמר לו, אל תהי ריחף גבוה בקומתך, נכנסו בבית הועד היה אותו חבר נושא ונותן בפרשה והושיבוהו במקום חמוד. כך אמר הקדוש ברוך הוא. אל תירא מהם. שניאמר (עמוס ב, ט) "ואנכי השמדתני את האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו" וגו'. דבר אחר "כי תצא למלחמה וגו' וראית וגו' עם רב ממך". אמר אחד לפני רבי עקיבא, לא חציפא אימרתא דרענא בין שבועין דבין, אמר לו רבי עקיבא בחיליה דרענא היא רענא. אלו לא חיליה דרענא לא הוה רעי לה ביני שבועין דבין והוא משיזיב לה מפלהון.

"כי תצא למלחמה". במלחמת הרשות הכתוב מדבר. על איבך. כנגד אויבך אתה נלחם וראית סוס ורכב מה הם יוצאין עליך בסוס ורכב. אף אתה צא עליהן בסוס ורכב. סוס ורכב. כשישראל עושין רצונו של מקום, כל העובדי אלילים נעשין לפניהם כסוס אחד. שניאמר "סוס ורכבו רמה בים" וכי סוס אחד היה והלא כבר נאמר ויקח (שם יד, ז) "שש מאות רכב" וכתוב (שם טו, ד) "מרכבת פרעה", אלא כשישראל עושין רצונו של מקום וכו'. כיוצא בו וראית סוס ורכב וכי סוס אחד והכתיב "עם רב ממך" וכו'. "לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך המעלה". מי שהעלה מארץ מצרים הוא עומד לה בעת צרה.

ב-ג "וְהָיָה כְּקִרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן". זֶה כֹּהֵן מְשֻׁחַ מִלְחָמָה, יְכוּל כָּל כֹּהֵן שְׂיִרְצָה, תִּלְמוּד לומר "וְדַבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים". מֵה שׁוֹטְרִים מְמַנִּים אִם כֹּהֵן מְמַנֶּה, וְאִמָּא כֹּהֵן גָּדוֹל, דּוּמְיָא דְשׁוֹטֵר מֵה שׁוֹטֵר שְׂיִשׁ מְמַנֶּה עַל גְּבִיו, אִם כֹּהֵן, וְהֵאִיפָא מְלֻד, בְּעִבּוּדְתּוֹ קֶאֱמְרִי. וְדַבֵּר אֶל הָעָם. בְּלִשׁוֹן הַקִּדְּשׁ. נֶאֱמַר כָּאן וְדַבֵּר וְנֶאֱמַר לְהֵלֵן (שְׁמוֹת יט, יט) "מִשָּׁה יְדַבֵּר", מֵה לְהֵלֵן בְּלִשׁוֹן הַקִּדְּשׁ, אִם כָּאן בְּלִשׁוֹן הַקִּדְּשׁ. וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל. מ"ש שְׁמַע אָמַר רַבִּי יוֹחֲנָן מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי נֶאֱמַר לֵהוּ הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל אֶפְלוּ לֹא קִימַתֶּם אֶלָּא קִרְיַאת שְׁמַע שְׁחֵרִית וְעֵרְבִית. אִי אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדָם. אַתֶּם קִרְבִּים הַיּוֹם לְמִלְחָמָה עַל אִיבִיכֶם וְלֹא עַל אַחִיכֶם. לֹא יְהוּדָה עַל שְׁמַעוֹן וְלֹא שְׁמַעוֹן עַל בְּנֵימִין שְׁאֵם תְּפִלוּ בְּיָדָם יִרְחֲמוּ עֲלֵיכֶם, כִּמָּה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְבוּ בְשֵׁמוֹת וַיִּחַזְּקוּ בַשֶּׁבִיחַ וְכָל מַעֲרַמְיָהֶם הִלְבִּישׁוּ" וְגו' עַל אִיבִיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, שְׁאֵם תְּפִלוּ בְּיָדָם אִין מְרַחֲמִין עֲלֵיכֶם. אֵל יִרְדֵּךְ לְבַבְכֶם מִצַּחְצוּחַ חֲרָבוֹת, וְאֵל תִּירָאוּ. מְפַנֵּי הַגִּפְתַּת תִּירָסִין וְשִׁפְעַת קִלְגָּסִין וְאֵל תַּחְפְּזוּ, מִקּוֹל הַקְּרָנוֹת. וְאֵל תַּעֲרָצוּ מִקּוֹל הַצֹּחָה.

תְּנוּ רַבְּנָן פְּעַמִּים מְדַבֵּר עִמָּם, אַחַת בְּסַפֵּר וְאַחַת בְּמִלְחָמָה, בְּסַפֵּר מֵהוּ אוֹמֵר, שְׁמַעוּ דְבָרֵי מַעֲרָכֵי הַמִּלְחָמָה וְחִזְרוּ. בְּמִלְחָמָה מֵהוּ אוֹמֵר, אֵל יִרְדֵּךְ לְבַבְכֶם אֵל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחְפְּזוּ וְאֵל תַּעֲרָצוּ. כְּנֶגֶד אַרְבַּעַת דְּבָרִים שְׁהֵאוּיְבִים עוֹשִׂים, מַגִּיפִים וּמְרִיעִים וְצוּחִים וְרוֹמְסִים. כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם (הוּא) הִלְלֵךְ (לְפָנֵיכֶם) [עִמָּכֶם]. הֵם בָּאִים בְּנִצְחוֹן בְּשָׁר וְדָם וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם, פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גְּלִית מֵה הָיָה סוֹפָם, סוֹף שֶׁנִּפְלַ בְּחָרָב וְהֵם נִפְלוּ עִמוֹ, בְּנֵי עִמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל שׁוּבָד מֵה הָיָה סוֹפוֹ, סוֹף שֶׁנִּפְלַ בְּחָרָב וְהֵם נִפְלוּ עִמוֹ. וְאַתֶּם לֹא כֵן כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הִלְלֵךְ (לְפָנֵיכֶם) [עִמָּכֶם]. לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם, זֶה מַחְנֶה הָאָרוֹן. וְכָל כֶּף לְמָה מְפַנֵּי שְׁהֵשֵׁם וְכָל כְּנוּיָיו מִנְחִין בְּאָרוֹן.

"וְהָיָה כְּקִרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה". [יְכוּל זֶה יוֹם שְׁקִרְבִּין בּוֹ לְמִלְחָמָה], כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קִרְבִּים הַיּוֹם, הַרִי הַיּוֹם שְׁקִרְבִּין בּוֹ לְמִלְחָמָה אָמור. הֵא מֵה תִּלְמוּד לומר "וְהָיָה כְּקִרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה". כִּיִּן שְׁמַגִּיעִים לְסַפֵּר כֹּהֵן מִתְּנָה עֲלֵיהֶם הַתְּנָאִים הַלְלוּ.

ד "להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם". משרפים ועקרבים ורוחות הרעים. עד כאן היה משוח מלחמה מדבר, מפאן ואילך ודברו השטרים.

ה-ט תנו רבנן "ודברו השטרים". יכול דברים של עצמן, כשהוא אומר ויספו השטרים הרי דברים של עצמן אמור, הא מה אני מקיים ודברו השטרים בדברי משוח מלחמה הפתוב מדבר. הא כיצד כהן מדבר ושטר משמיע. תני חדא כהן מדבר ושטר משמיע. ותניא אידך כהן מדבר וכהן משמיע. ותניא אידך שטר מדבר ושטר משמיע. אמר אביי [הא כיצד] מונגש עד ודברו כהן מדבר וכהן משמיע מודברו עד ויספו כהן מדבר ושטר משמיע, מפאן ואילך שטר מדבר ושטר משמיע.

"מי האיש אשר בנה". אין לי אלא בנה, לקח וירש נתן לו במתנה מנין. תלמוד לומר "מי האיש". אין לי אלא בית, מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית האוצרות ובית העצים. תלמוד לומר "אשר בנה" [מכל מקום]. יכול שאני מרבה אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת. תלמוד לומר "בית". מה בית הראוי לדירה אף כל הראוי לדירה. לא חנף ולא חנכו פרט לגזלן וכו' כגון דעבד תשובה ויהיב דמיה. [אי הכי הוה ליה לוקח וליהדר]. כיון דמעקרא בתורת גזל אתא לזדיה לא.

תנו רבנן "נטע כרם". אין לי אלא נטע, לקח וירש וניתן לו במתנה מנין. תלמוד לומר "ומי האיש" אשר נטע כרם. אין לי אלא כרם, מנין לרבות חמשה מיני אילני מאכל ואפלו מחמשת המינין. תלמוד לומר "אשר נטע". יכול שאני מרבה הנוטע ארבעה אילני מאכל וחמשה אילני סרק, תלמוד לומר "כרם". רבי אליעזר בן יעקב אומר כרם כמשמעו. לא חלל ולא חללו פרט למבריך ולמרפיב. והאנן תנן אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרפיב לא קשיא, כאן בהרפבת היתר, כאן בהרפבת אסור. האי הרפבת היתר היכי דמי, אילימא ילדה בילדה, תיפוק ליה דבעי מיהדר משום ילדה ראשונה, כו'. אלא כגון דנטעה להך קמיתא לסג ולקורות, דאמר מר הנוטע לסג ולקורות, פטור מן הערלה. אמר רב פפא, כרם של שני שתפיו. אין חוזרין עליו מערכי המלחמה. וכל חד וחד לא קרינן ביה כרמו. חמשה אחים ומת אחד מהם במלחמה כלן חוזרין. דכל חד וחד קרינן ביה אשתו.

תנו רבנן "אֲשֶׁר אֲרַשׁ אִשָּׁה". אָחַד הַמְאָרְס אֶת הַבְּתוּלָה וְאָחַד הַמְאָרְס אֶת הָאֵלְמָנָה וְאָחַד שׁוֹמְרֵת יָבָם וְאֶפְלוּ חֲמֵשָׁה אַחִים נוֹמֵת אָחַד מֵהֶם בְּמִלְחָמָה כְּלוּ חוּזְרִים]. לֹא לָקַח וְלֹא לָקַחָהּ פָּרַט לְאֵלְמָנָה לְכַהֵן גְּדוֹל, גְּרוּשָׁה וְחִלּוּצָה לְכַהֵן הַדְּיוּט, מִמְזַרְת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בֵּת יִשְׂרָאֵל לְנִתְיָן וּלְמִמְזָר. תְּנוּ רַבָּנָן "אֲשֶׁר בָּנָה אֲשֶׁר נָטַע אֲשֶׁר אֲרַשׁ" לְמִדָּה תוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ. שְׂיַבְנָה אָדָם בֵּית וְיִטַע כָּרֶם וְאַחַר כֵּן יִשָּׂא אִשָּׁה. וְאַף שְׁלֵמָה אָמַר בְּחֻכְמָתוֹ (מִשְׁלֵי כַד, כֵּז) "הֵכֵן בַּחוּץ מִלְאֲכָתֶדָּה" זֶה בֵּית. "וְעִתְדָה בַּשָּׂדֶה לְדָ" זֶה כָּרֶם, "אַחַר וּבְנִית בֵּיתֶדָּה" זֶה אִשָּׁה.

כָּל אֵלוּ שׁוֹמְעִים דְּבָרֵי כַהֵן (וְחוּזְרִין) מְעַרְכֵי הַמִּלְחָמָה וְחוּזְרִין וּמְסַפְקִין מִיָּם וּמִזֶּוֹן וּמִתְקַנִּין אֶת הַדְּרָכִים. וְאֵלוּ שְׂאִין זָזִין מִמְקוֹמָם, בָּנָה בֵּית וְחִנְכוּ, נָטַע כָּרֶם וְחִלְלוּ. וְהַנּוֹשֵׂא אֶת אֲרוּסָתוֹ. וְהַכּוֹנֵס אֶת יָבְמָתוֹ. שְׁנֵאָמַר "נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שְׁנָה אַחַת" "בֵּיתוֹ" זֶה בֵּיתוֹ. "יִהְיֶה". זֶה כָּרְמוֹ. "וְשִׁמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ" [זוֹ אִשְׁתּוֹ] אֲשֶׁר לָקַח לְהַבְיָא אֶת יָבְמָתוֹ. וְאִינָן מְסַפְקִים מִיָּם וּמִזֶּוֹן וְאִינָם מְתַקְנִים אֶת הַדְּרָכִים.

תְּנוּ רַבָּנָן (לְהֵלֹן כַּד, ה) "אִשָּׁה חֲדָשָׁה", אִין לִי אֶלָּא חֲדָשָׁה, אֵלְמָנָה וּגְרוּשָׁה מִנִּין, תִּלְמוּד לּוֹמַר "אִשָּׁה" מִכָּל מְקוֹם, אִם כֵּן מַה תִּלְמוּד לּוֹמַר "חֲדָשָׁה". מִי שֶׁחֲדָשָׁה אֶצְלוֹ. יֵצֵא מִחִזֵּיר גְּרוּשָׁתוֹ שְׂאִין חֲדָשָׁה לוֹ. תְּנוּ רַבָּנָן (שֵׁם) "לֹא יֵצֵא בְּצַבָּא" יָכוֹל בְּצַבָּא לֹא יֵצֵא אֲבָל יִסְפִּיק מִיָּם וּמִזֶּוֹן. (וַיִּתְקַן אֶת הַדְּרָכִים) תִּלְמוּד לּוֹמַר "וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דְּבָר". יָכוֹל בָּנָה בֵּית וְלֹא חִנְכוּ נָטַע כָּרֶם וְלֹא חִלְלוּ אֲרַס אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ, כְּשֵׁם שְׂאִי אֶתָּה מְעַבֵּיר עַל (אֵלוֹ) [זֶה] כֵּן אִי אֶתָּה מְעַבֵּיר עַל אֵלוֹ. תִּלְמוּד לּוֹמַר "עָלָיו". עָלָיו אִינוּ מְעַבֵּיר אֲבָל אֶתָּה מְעַבֵּיר עַל אַחֲרִים. וּמֵאַחַר דְּכֹתִיב "וְלֹא יַעֲבֹר". "לֹא יֵצֵא בְּצַבָּא" לָמָּה לִי. לַעֲבֹר עָלָיו בְּשָׁנֵי לְאוּיָן.

"מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבב יִלְךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ". רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר, כְּמִשְׁמַעוֹ שְׂאִינוּ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה. רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמַר הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבב שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מְעַבְרוֹת שְׂבִידוֹ, לְפִיכֵן תִּלְתָּה לוֹ הַתוֹרָה אֶת כָּל אֵלוּ שְׂיַחֲזֹר בְּגִלְלוֹן. רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר. אֵלְמָנָה לְכַהֵן גְּדוֹל, גְּרוּשָׁה וְחִלּוּצָה לְכַהֵן הַדְּיוּט. מִמְזַרְת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בֵּת יִשְׂרָאֵל לְנִתְיָן וּלְמִמְזָר, זֶהוּ אִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבב. מֵאִי אִיכָּא בֵּין רַבִּי יוֹסִי לְרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי. אִיכָּא בֵּינֵיהוּ עֵבִירָה דְּרַבָּנָן. סַח בֵּין תַּפְלָה לְתַפְלָה עֵבִירָה הִיא בְּיָדוֹ וְחוּזָר עָלֶיהָ מְעַרְכֵי הַמִּלְחָמָה. מָאוּ תַנָּא לְהָא דְתַנּוּ רַבָּנָן שְׁמַע קוֹל קַרְנֹת

ונבעת הגפת תריסין ורתת, צחצוח חרבות ומים שותתין לו על ברפיו חוזר. לימא רבי עקיבא היא ולא רבי יוסי הגלילי, אפלו תימא רבי יוסי, מודה משום ולא ימס את לבב אחיו כלבבו.

והיה ככלות השטרים לדבר אל העם. בעקבו של עם מעמידין זקיפין מלפניהם ואחרים מאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהו וכל המבקש לחזר הרשות בידו לקפח את שוקיו. שתחלת נפילה ניסה. שנאמר (ש"א ד, יז) "נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם". ולהלן הוא אומר (שם לא, א) "וינסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו" וגו'. במה דברים אמורים, במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה הפל יוצאין אפלו חתן מחדרו וכלה מחפתה. אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמת מצוה אבל במלחמת חובה אפלו חתן מחדרו וכלה מחפתה אמר רבי יוחנן רשות דרבנן זו היא מצוה דרבי יהודה. מצוה דרבנן זו היא חובה דרבי יהודה. מלחמת יהושע לכבש דברי הפל חובה, מלחמת בית דוד לרוחה דברי הפל רשות. כי פליגי למעוטי נכרים דלא ליתי עליהו, מר קרי ליה מצוה. ומר קרי ליה (חובה) [רשות]. נפקא מינה לעוסק במצוה שפטור מן המצוה.

"ויספו". למה נאמרו כל הדברים האלו. שלא יהו ערי ישראל נשמות כדברי רבי יוחנן בן זכאי, בוא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות. מפני "הירא ורף הלבב". כשהוא חוזר לאמרו שמה בנה בית שמה נטע כרם שמה ארש אשה וכלם צריכין להביא עדותו. חוץ מן הירא ורף הלבב שעדיו עמו. שמע קול הגפת תריסין ונבעת, קול צהלות סוסים ומרתת קול לעוז קרנות ונבהל, רואה שמוש סיפין ומים יורדין בין ברפיו.

"פן ימות במלחמה". אם אינו שומע לדברי כהן סוף שהוא מת במלחמה. ואיש אחר יחנכנו יכול דודו וכן דודו. נאמר פאן אחר (להלן כח, ל) ונאמר להלן "אחר" מה אחר האמור להלן נכרי, אף אחר האמור פאן נכרי.

רבי יוסי הגלילי אומר "הירא ורף הלבב". שהוא בן ארבעים שנה. ולא ימס את לבב אחיו. מלמד שאם היה אחד מהם מתירא מן העבירות שבדוד כלם חוזרין ובאים.

”כי תקרב אל עיר” וגו’. במלחמת הרשות הפתוב מדבר. אל עיר ולא לכרף. אל עיר ולא לכפר. להלחם עליה. ולא להרעיבה ולהצמיאה ולא להמיתה במיתת תחלואים. וקראת אליה לשלום. גדול השלום שאפלו מתים צריכין שלום. גדול השלום שאפלו במלחמתם של ישראל צריכין שלום. גדול השלום שדרי רם צריכין שלום. שפאמר (איוב כה, ב) ”עשה שלום במרומו” גדול השלום שחותרת ברפת כהנים. ואף משה היה אוהב שלום שפאמר ”ואשלח מלאכים ממדבר קדמות דברי שלום”.

יא-יד ”והיה אם שלום תענד”.

יכול אפלו מקצתה. תלמוד לומר ”ופתחה לך” בלה ולא מקצתה. ”והיה כל העם הנמצא בה”.

לרבות פנענים שבתוכה. יהיו לך למס ועבדוך. אמרו מקבלים אנו עלינו מסים ולא שעבוד שעבוד ולא מסים אין שומעין להם עד שיקבלו עליהם זו וזו. (פסוק יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה. הפתוב מבשרך שאם אינה משלמת עמך לסוף שהיא עושה עמך מלחמה. וצרת עליה. אף להרעיבה אף להצמיאה אף להמיתה במיתת תחלואים (פסוק יג-יד) ונתנה ה’ אלהיך בידך. אם עשית את כל האמור בענין לסוף שה’ נתנה בידך. והפית את כל זכורה לפי חרב. שומע אני אף הקטנים שבתוכה. תלמוד לומר ”רק הנשים והטף” וגו’. או אינו אלא טף של נקבות. אמרת ומה מדן שהמית את הנקבות הגדולות החיה את הקטנות. כאן שהחיה את הגדולות אינו דין שיחיה את הקטנות. הא אינו אומר כאן טף אלא טף של זכרים. [כל שללה תבו לך]. יכול שתהא בזתן אסורה לך. תלמוד לומר ”תבו לך ואכלת את שלל איביך”.

טו-יז ”כן תעשה לכל הערים הרחוקות”.

הרחוקות בתורה הזאת, רק מערי העמים האלה לא תחיה כל נשמה. בסיף. כי החרם תחרימם יכול תהא בזתן אסורה לך. תלמוד לומר ”ובתים מלאים כל טוב” וגו’. החתי והאמרי. כשהוא אומר כאשר צוה ה’ אלהיך. לרבות את הגרגשי.

יח "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות". מלמד שאם עושין תשובה אין נהרגין. וחטאתם לה' אלהיכם. אם לא עשיתם כל האמור בענין נקראתם חטאים לה' אלהיכם.

יט-כ "כי תצור אל עיר" וגו' להלחם. במלחמת הרשות הכתוב מדבר.

"אל עיר". ולא לדרך. אל עיר. ולא לכפר. ימים רבים ימים שנים, רבים שלוש, מפאן אמרו אין צרין על עיר של עובדי אלילים פחות משלושה ימים קדם לשבת. להלחם עליה לתפשה, ולא לשבותה. לא תשחית את עצמה לנדיח עליו גרון. אין לי אלא ברזל, מנין אף למשך הימנה אמת הפנים. תלמוד לומר "לא תשחית את עצמה" בכל דבר. דבר אחר. "כי תצור אל עיר". מגיד שתובע שלום שנים שלוש (פעמים) [ימים] עד שלא נלחם בה. וכן הוא אומר (ש"ב א, א) "וישב דוד בצקלג ימים (רבים) [שנים]" (ימים שנים רבים שלשה). ואין צרין על עיר בתחלה בשבת אלא קדם לשבת שלשה ימים. ואם הקיפיה וארעה שבת להיות, אין השבת מפסקת מלחמתה. זה אחד משלושה דברים שדרש שמאי הזקן. אין מפליגין את הספינה לים הגדול אלא שלוש ימים קדם לשבת. בפה דברים אמורים בדרך רחוקה אבל בדרך קרובה מפליגין אותה.

"כי ממנו תאכל" מצות עשה. ואתו לא תכרת. מצות לא תעשה דבר אחר "כי ממנו תאכל" שחיינו של אדם (אינם אלא) מן האילן. רבי ישמעאל אומר. מפאן חס המקום על פרות האילן קל וחומר מאילן, ומה אילן שעושה פרות הזהירך הכתוב עליו. פרות עצמן על אחת כמה וכמה. לבא מפניך במצור קוצצהו.

"רק עץ אשר תדע". זה אילן מאכל. כי לא עץ מאכל זה אילן סרק. אם סופנו לרבות אילן (סרק) [מאכל] מה תלמוד לומר "כי לא עץ" מאכל". מלמד שאילן סרק קודם לאילן מאכל. יכול אפלו מעלה ממנו בדמים וכדברי רבי אלעזר ברבי [שמעון], תלמוד לומר "רק אתו תשחית וכרת". עושה אתה ממנו (תקון ודוגיאות) [דיק וכרפומות]. ובנית מצור על העיר עושה אתה לה מיני מטרגאות. ומביא אתה לה מיני בליצטראות. עד רדתה, ואפלו בשבת.

"לא תשחית את עצה". אמר מר זוטרא האי מאן דמכסי שרגא דמשחא. ומגלי נפטא קא עבר משום בל תשחית.

מאי דכתיב "כי האדם עץ השדה". וכי האדם עץ השדה הוא. אלא [משום דכתיב "כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת" וכתוב "אתו תשחית וכרת". הא כיצד] אם תלמיד חכם הגיון הוא ממנו תאכל ואתו לא תכרת. ואם לאו אתו תשחית וכרת. ולמה נמשלו דברי תורה לעץ. לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול. אף תלמידי חכמים קטנים מחדדו את הגדולים. והינו דאמר רבי [חנינא] הרבה תורה למדתי מרבתי. ומחברי יותר מהם. ומתלמידי יותר מכלם. כל העוסק בתורה לשמה. תורתו נעשית לו סם חיים שנקאמר (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה".

פרק כא

א-ג "כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה" וגוי פרט למצוי. נמצא סמוך לספר. או בעיר שרבה כותים לא היו עורפין. חלל ולא חנוק, ולא מפרפר. באדמה ולא טמון בגל, נפל. ולא תלוי באילן. בשדה ולא צף על פני המים. רבי אליעזר אומר, בכלן אם היה חלל עורפין. אמר ליה לרבי אליעזר אי אתה מודה שאם היה חנוק ומטל באשפה שאין עורפין. אלמא חלל ולא חנוק. הכא נמי באדמה ולא טמון בגל. נפל ולא תלוי באילן. ורבי אליעזר חלל יתירא כתיב. נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין לא היו מודדו. דבעינן זקני העיר וליכא. ומנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין שמניחין אותה (והולכין) [ומודדו] לעיר שיש בה בית דין. תלמוד לומר "ולקחו זקני העיר" מפל מקום. אין ירושלים מביא עגלה ערופה. דאמר קרא "לשבטיד". וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים.

נמצא ההורג, עד שלא נערף העגלה, תצא ותרעה. משנערפה תקבר במקומה. שעל הספק באתה מתחלה כפרה ספקה והלכה לה. נערפה

העגלה ואחר כך נמצא ההורג. הרי זה יהרג. שנאמר "ולאֶרֶץ לא יכפר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדָם שׁוֹפְכוֹ".

תנו רבנן, "לא נודע מי הפהו". הא נודע מי הפהו. אפלו אחד בסוף העולם לא היו עורפין. אמר רבי עקיבא. מנין לסנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש ואין מכירין אותו שלא היו עורפין, תלמוד לומר (להלן פסוק ז) ועינינו לא ראו. והלא ראו.

"כי ימצא". ולא בשעה שמצוי, מכאן אמרו משרבו הרוצחין בטלה עגלה ערופה, משבא אלעזר בן דינאי ותחינא בן פרישה הנה נקרא, חזרו לקרותו בן הרצחנין. אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה, לרבות עבר הירדן.

תנו רבנן, "ויצאו זקניך". שנים, "ושפטו" שנים. ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר זקניך שנים. ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלושה. ורבי שמעון, נמי הכתיב "ושפטו". ההוא מבעי ליה למיחדין שבשופטיה. ורבי יהודה מזקני זקניך נפקא. ורבי שמעון אי כתב זקני הנה אמנא זקני השוק כתב רחמנא זקניך. ואי כתב רחמנא זקניך. הנה אמנא אפלו סנהדרין קטנה. כתב רחמנא ושבטו (שבשופטיה) [שבשופטיה]. ורבי יהודה גמר זקני זקני "מזקני העדה". מה להלן מיחדין שבעדה. אף כאן מיחדין שבזקניך. אי גמר ליגמרה לפלה מלתא מהתם זקניך ושפטיה [למה לי אלא] וי"ו למננינא. ורבי שמעון. וי"ו לא משמע ליה. מאי קאמר רחמנא. ההוא למיחדין שבשופטיה, אלא מעתה ויצאו שנים. ומדדו שנים. לרבי יהודה הרי כאן תשעה, לרבי שמעון הרי כאן שבעה, ההוא מיבעי ליה לכדתנא ויצאו. הן ולא שלוחן. ומדדו. שאפלו נמצא בעליל לעיר היו מודדו, שמצוה לעסק במדידה. תנא רבי אליעזר בן יעקב אומר זקניך. זו סנהדרין. שפטיה זה [כהן גדול ומלך]. מלך דכתיב (משלי כט, ד) "מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה". כהן גדול, דכתיב "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם".

בסנהדרין נמי פליגא עד דאיכא פלא סנהדרין, תנא נמי הכי. מצאו אבית פאגי שיצאו למדידת העגלה או להוסיף על העיר ועל העזרות. והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה. תלמוד לומר (לעיל יז, ח) "וקמת ועלית והלכת אל המקום" מלמד שהמקום גורם.

כָּשֶׁם שְׁאַתָּה דוֹרֵשׁ (להלן כא, יט) בְּאָבִיו וְאִמּוֹ כֶּדֶּ אֶתָּה דוֹרֵשׁ בְּזִקְנֵי בֵּית דִּין. וְיִצְאוּ. פֶּרֶט לְחַגְרִין. וְאָמְרוּ פֶּרֶט לְאֶלְמִין. (שם) יְדִינוּ לֹא שְׁפָכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה. פֶּרֶט לְקִטְעִין. וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ. פֶּרֶט לְסוּמִין. מִגִּיד הַכְּתוּב כָּשֶׁם שְׁזִקְנֵי בֵּית דִּין שְׁלֵמִים בְּצִדְקָה. כֶּדֶּ הֵם צָרִיכִין שְׁיֵהוּ בְּאֵיבְרֵיהֶן.

"וּמִדְּדוּ אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבַת הַחֲלָל". מֵאִן הָיוּ מוֹדְדִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְטַבּוּרוֹ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר. מַחְטָמוֹ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִמְּקוֹם שֶׁנֶּעֱשָׂה חֲלָל מִצְוָאוֹ. בְּמֵאֵי קַמְפִּלְגִי מֵר סָבַר עֲקָר חִיּוּתָא בְּאַפִּיָּה. דְּכַתִּיב (בראשית ז, כב) "אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפִּיו". וַיִּמַר סָבַר עֲקָר חִיּוּתָא בְּטַבּוּרִיָּה. מֵאֵי טַעְמָא דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. כֶּדֶּ כַּתִּיב (יחזקאל כא, לד) "לְתֵת אוֹתָךְ אֶל צִוְאֵי חֲלָלֵי רְשָׁעִים". וְכַתִּיב "אֶל הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבַת הַחֲלָל". מִן הַחֲלָל אֶל הָעָרִים וְלֹא מִן הָעָרִים אֶל הַחֲלָל. נִמְצָא גוֹפּוֹ בְּמִקְוֹם אֶחָד וְרָאשׁוֹ בְּמִקְוֹם אֶחָד. מוֹלִיכִין אֶת הָרֹאשׁ אֶצֶל הַגּוֹף. דְּבַרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַגּוֹף אֶצֶל הָרֹאשׁ.

"וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל הַחֲלָל וְלִקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא עֲגֻלַת בָּקָר". נִמְצָא מִכּוֹן בֵּין שְׁתֵּי עִירוֹת. מִבֵּיאוֹת שְׁתֵּי עֲגֻלוֹת, דְּבַרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. מֵאֵי טַעְמָא דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, קִסְבַּר אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם וְקֹרְבָה וְאֶפְלוּ קְרוֹבוֹת. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. כִּלֵּי עֲלָמָא אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם. וְהָכֵא בְּקְרוֹבָה וְלֹא בְּקְרוֹבוֹת קְמִיפְלְגִי, תִּנָּא קָמָא סָבַר קְרֹבָה וְלֹא קְרוֹבוֹת. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר, קְרֹבָה וְאֶפְלוּ קְרוֹבוֹת. תִּנָּא אֵידֶדֶ נִמְצָא מִכּוֹן בֵּין שְׁתֵּי עִירוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שְׁתֵּיהֶן מִבֵּיאוֹת שְׁתֵּי עֲגֻלוֹת. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, יָבִיאוּ עֲגֻלָּה אַחַת בְּשִׁתְּפוֹת. וְיִתְנוּ. קִסְבַּרֵי רַבֵּנּוּ אֵי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם וְאֶפְלוּ בִּידֵי אָדָם.

"וְלִקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא". וְלֹא זִקְנֵי יְרוּשָׁלַיִם. עֲגֻלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֶבֶד בָּהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר. עֲגֻלָּה בֵּת שְׁנָתָה. וּפְרָה בֵּת שְׁתֵּים. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים עֲגֻלָּה בֵּת שְׁתֵּים. וּפְרָה בֵּת שְׁלוֹשׁ, וּבֵת אַרְבַּע. דְּבַר אַחַר "עֲגֻלַת בָּקָר" (אֲשֶׁר) רְחִיצָה בְּזִקְנִים וְכִפְרָה בְּכֹהֲנִים.

רמז תתקכד "אֲשֶׁר לֹא עֶבֶד בָּהּ". נִפְטְרוּ זִקְנֵי יְרוּשָׁלַיִם וְהִלְכוּ לָהֶם. וְזִקְנֵי אוֹתָהּ הָעִיר מִבֵּיאוֹן עֲגֻלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֶבֶד בָּהּ. אֵין מוּם פּוֹסֵל בָּהּ. וַיְהִי מוּם פּוֹסֵל בְּעֲגֻלָּה מִקַּל וְחֹמֶר. וַיִּמָּה פְּרָה שְׁאִין הַשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ. מוּם פּוֹסֵל בָּהּ. עֲגֻלָּה שְׁהַשָּׁנִים פּוֹסְלוֹת בָּהּ. אֵינוֹ דִּין שְׁיֵהָא מוּם פּוֹסֵל בָּהּ. שְׁאֵי הֵתֵם דְּכַתִּיב "אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם" "בָּהּ" מוּם פּוֹסֵל וְאֵין מוּם פּוֹסֵל

בַּעֲגָלָה. וְלֹא יְהוּ שְׂאֵר עֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת בָּהּ. אֲלֵמָה אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב הֵינִיחַ עָלֶיךָ עוֹרָה שֶׁל שְׂקִין פְּסָלָה. וּבַעֲגָלָה עַד שֶׁתִּמְשֹׁךְ. שְׂאֵנִי פָּרָה. דִּילְפִי עַל "עַל" מֵעֲגָלָה. עֲגָלָה נִמְי תִּיתִי עַל "עַל" מִפָּרָה. הָא מַעֲט רַחֲמָנָא "בָּהּ". בַּעֲגָלָה נִמְי כְּתִיב בָּהּ. הֵהוּא מִיבְעֵי לִיה לְמַעוּטֵי קִדְשִׁים דְּלֹא פְּסָלָה בָּהּ עֲבוֹדָה, סִלְקָא דְעֵתָךְ אֲמִינָא לִיתִי בְּקַל וְחוֹמֵר מֵעֲגָלָה וּמָה עֲגָלָה שְׂאִין הַמוּם פּוֹסֵל בָּהּ עֲבוֹדָה פּוֹסְלָת בָּהּ. קִדְשִׁים שְׂמוּם פּוֹסְלָת בָּהּ, אֵינּוּ דִין שְׁעֲבוֹדָה פּוֹסְלָת בָּהּ. אֵיכָא לְמִיפְרָךְ מָה לְעֲגָלָה. שְׂכֹן שְׁנַיִם פּוֹסְלוֹת בָּהּ, אֲטוּ קִדְשִׁים מִי לֵיכָא דְפְּסָלִי בָּהּ שְׁנַיִם. כִּי אֵיזְטָרִיךְ קָרָא. לְהִנָּךְ דְּפְּסָלִי בָּהּ שְׁנַיִם. וְקִדְשִׁים דְּלֹא פְּסָלִי בָּהּ עֲבוֹדָה מְהֵכָא נְפָקָא מְהֵתָם נְפָקָא. (ויקרא כב, כב) "עֹנֶרֶת אוֹ שְׂבוּר אוֹ חֲרוּץ" וְגוֹי "לֹא תִקְרִיבוּ" וְגוֹי. מְכַל אֵלָה אִי אַתָּה מְקָרִיב, אֲבָל אַתָּה מְקָרִיב קִדְשִׁים שְׁנַעֲבָדָה בָּהּ עֲבוֹדָה. אֵיזְטָרִיךְ, סִלְקָא דְעֵתָךְ אֲמִינָא הֵינִי מְלִי הֵיכָא דְעַבְד בָּהּ עֲבוֹדָת הֵיטֵר אֲבָל עַבְד בָּהּ עֲבוֹדָת אֲסוּר אֵימָא לִיתְסָרוּ [צָרִיכָא]. הָא נִמְי מְהֵכָא נְפָקָא "וּמִיֵּד בֶּן נֶכֶר לֹא תִקְרִיבוּ וְגוֹי מְכַל אֵלָה". אֵלָה אִי אַתָּה מְקָרִיב אֲבָל אַתָּה מְקָרִיב קִדְשִׁים שְׁנַעֲבָדָה בָּהּ עֲבוֹדָה. אֵיזְטָרִיךְ, סִלְקָא דְעֵתָךְ אֲמִינָא הֵינִי מִיֵּלִי הֵיכִי דְעַבְד בָּהּ כְּשֶׁהוּ חוֹלִין. אֲבָל עַבְד בָּהּ כְּשֶׁהוּ קִדְשִׁים אֵימָא לִיתְסָרוּ צָרִיכָא.

שְׂכֹן עָלֶיךָ עוֹף כְּשֶׁרָה. עָלָה עָלֶיךָ זָכַר פְּסוּלָה. מֵאִי טַעֲמָא אָמַר רַב פִּפְא, אִי כְּתִיב 'עַבְד' וְקָרִינְךָ 'עַבְד' [עַד דְּעַבִּיד בֵּיה אִיהוּ. אִי כְּתִיב עַבְד וְקָרִינְךָ עַבְד]. אֲפִלּוּ מִמִּילָא נִמְי. הַשְׁתָּא דְכְּתִיב "עַבְד" וְקָרִינְךָ 'עוֹבֵד'. עוֹבֵד דּוּמִינָא דְעַבְד, מָה עַבְד דְּנִיחָא לִיה אִף עוֹבֵד דְּנִיחָא לִיה. וְהוּא הֵדִין הַכְּנִיסָה לְרַבְקָה וְדָשָׁה כְּשֶׁרָה. בְּשִׁבִיל שְׁתִּינְק וְתַדּוּש פְּסוּלָה.

ד "אֵל נַחַל אֵיתָן". אָמַר רַבִּי (וּיֹנְתָן) [וּיֹחָנוּן] בֶּן שְׂאוּל מִפְּנֵי מָה אָמַרָה תּוֹרָה הֵבֵא עֲגָלָה בְּנַחַל אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יָבוֹא דְבַר שְׂלֵא עֲשֵׂה פְרוֹת וְיִיעָרְךָ בְּמַקּוֹם שְׂאִינּוּ עוֹשֵׂה פְרוֹת. וַיִּכְפֹּר עַל מִי שְׂלֵא הִנִּיחוּהוּ לַעֲשׂוֹת פְרוֹת. מֵאִי פְרוֹת אֵילִימָא פְרִיָה וּרְבִיָה אֵלָא מֵעֵתָה אֲזַקְנוּ וְאַסְרִיס הֵכִי נִמְי דְּלֹא עָרְפִינְךָ אֵלָא מִצּוּוֹת.

תַּנּוּ רַבָּנָן מִנֵּינן לֵאיתָן שְׁהוּא קֶשֶׁה שְׁנַאֲמַר (במדבר כד, כא) "אֵיתָן מוֹשֶׁבֶךְ וְשִׁים בְּסַלְע קִנְדָּךְ". וְאוֹמַר (מיכה ו, ב) "שְׁמַעוּ הָרִים אֵת רִיב ה' וְהֵאֲתַנְיִים" וְגוֹי. אַחֲרִיס אוֹמְרִים, [מִנֵּינן לֵאיתָן שְׁהוּא יָשׁוּ, שְׁנַאֲמַר] "גוֹי אֵיתָן הוּא" וְגוֹי.

וְאִם עַל פִּי שְׂאִינֵנוּ אֵינְתָן כָּשֶׁר. וְעוֹרְפֵינוּ אוֹתָהּ בְּקוֹפֵיץ מֵאַחֲרֶיהָ, מֵאִי טַעֲמָא גָמַר עֲרִיפָה עֲרִיפָה מִחֲטָאת הָעוֹף. וּמְקוֹמָהּ אֶסוּר מִלְזָרַע וּמִלְהַעֲבֹד. תִּנּוּ רַבָּנָן "אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע" לְשַׁעֲבֵר, דְּבָרֵי רַבִּי יֵאֵשְׁיָהּ. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, לְהַבָּא. אָמַר רַבָּא. לְהַבָּא כְּלֵי עֲלָמָא לָא פְּלִיגִי, דְּכִתִּיב "וְלֹא יִזְרַע". כִּי פְּלִיגִי לְשַׁעֲבֵר, רַבִּי יֵאֵשְׁיָהּ סָבַר. מִי כְּתִיב וְלֹא יַעֲבֹד אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד כְּתִיב. וְרַבִּי יוֹנָתָן סָבַר מִי כְּתִיב אֲשֶׁר לֹא נִעְבַּד. אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד כְּתִיב. (וְרַבִּי יוֹנָתָן סָבַר אֲשֶׁר לֹא נִעְבַּד) וְרַבִּי יֵאֵשְׁיָהּ, אֲשֶׁר לְשַׁעֲבֵר מִשְׁמַע. וְרַבִּי יוֹנָתָן אֲשֶׁר רַבּוּיָא הוּא.

תִּנּוּ רַבָּנָן "אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע". אֵין לִי אֶלְא זְרִיעָה, שְׂאֵר עֲבוֹדוֹת מִנֵּינוּ, תִּלְמוּד לּוֹמַר "אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ" מִכָּל מְקוֹם. אִם כֵּן מָה תִּלְמוּד לּוֹמַר "וְלֹא יִזְרַע". לּוֹמַר לָךְ. מָה זְרִיעָה מִיַּחְדָּת שְׁהִיא בְּגוּפָה שֶׁל קַרְקַע. [אִם כֵּן שְׁהִיא בְּגוּפָה שֶׁל קַרְקַע], יִצָּא סוּרְק שֶׁם פְּשִׁתָּן. וּמִנְקַר שֶׁם אֲבָנִים. שְׂאִינָהּ בְּגוּפָה שֶׁל קַרְקַע. וְאֵימָא אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד. כֹּלָל. וְלֹא יִזְרַע. פְּרִט, כֹּלָל וּפְרִט אֵין בְּכֹלֵל אֶלְא מָה שְׁבַפְרִט. זְרִיעָה אֵין מִיַּדִּי אַחֲרֵינָא לֹא. אֲשֶׁר רַבּוּיָא הוּא.

מֵת, מִנְלָן דְּאֶסוּר [בְּהִנָּאָה], אֲתֵיָא שֶׁם "שֵׁם" מִעֲגָלָה עֲרוּפָה. כְּתִיב הֲכֹא "וַתִּמַּת שֵׁם מֵרִים". וְכִתִּיב הֲתָם "וְעֲרַפּוּ שֵׁם אֶת הָעֲגָלָה". [מָה לְהֵלֵן אֶסוּר בְּהִנָּאָה, אִם כֵּן אֶסוּר בְּהִנָּאָה]. וְהֲתָם מִנְלָן אָמַר רַבִּי יֵנְאִי, כְּפָרָה כְּתִיב בְּהַקְדָּשִׁים.

"וְעֲרַפּוּ שֵׁם". נֵאֶמַר כֵּן עֲרִיפָה וְנֵאֶמַר לְהֵלֵן "עֲרִיפָה". מָה עֲרִיפָה הָאֵמוּרָה לְהֵלֵן עוֹרְפּוֹ בְּקוֹפֵיץ מֵאַחֲרָיו וְקוּבְרוֹ וְאֶסוּר בְּהִנָּאָה, אִם עֲרִיפָה הָאֵמוּרָה כֵּן עוֹרְפָה בְּקוֹפֵיץ מֵאַחֲרֶיהָ וְקוּבְרָה וְאֶסוּרָה בְּהִנָּאָה.

ה "וְנִגְשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לְוִי". מִכָּלֵל שְׁנֵאֶמַר (לְעִיל יח, ז) "'וְשִׁירַת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ". אֵין לִי אֶלְא תְּמִימִין, בְּעָלֵי מוּמִין מִנֵּינוּ, תִּלְמוּד לּוֹמַר "בְּנֵי לְוִי". כִּי בָּם בָּחַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְגוֹ'. מִגִּיד שְׁבַרְכַת כֹּהֲנִים כְּשֶׁרָה בְּבַעֲלֵי מוּמִין, לְשִׁירְתוֹ וּלְבָרְךְ וְגוֹ'. מִקִּישׁ בְּרָכָה לְשִׁירוֹת, מָה שְׁרוֹת בְּעַמִּידָה, אִם בְּרָכָה בְּעַמִּידָה.

כֹּל הַכָּשֶׁר לְדוֹן כָּשֶׁר לְהַעֲיֵד. לְאֶתוּי [מֵאִי, לְאֶתוּי] סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו, דְּתִנָּיָא הִיא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר מָה תִּלְמוּד לּוֹמַר "וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל

נגע". וכי מה ענין ריבים אצל נגעים. מקיש (דינים) [ריבים] לנגעים. מה נגעים ביום. דכתיב (ויקרא יג, יד) "וביום הראות בו" אף ריבים ביום. ומה נגעים שלא בסומא, דכתיב (שם, יב) "לכל מראה עיני הפהון" אף ריבים שלא בסומא. ומקיש נגעים לריבים מה ריבים שלא בקרובים, אף נגעים שלא בקרובים. אי מה ריבים בשלשה אף נגעים בשלשה. ודין הוא ממונו בשלשה גופו לא כל שכן, תלמוד לומר "והובא אל אהרן הפהון". הא למדת [שאפלו] כהן אחד רואה את הנגעים. רבי יוחנן סתמא אחריןא אשכח דריבים אפלו בסומין (כתוב ברמז תקנ"א).

אמר ליה רב פפא לאבוי, לרבי מאיר דאמר החשוד על דבר, לא דנו ולא מעידו. ואמר רבי מאיר החשוד על דבר אחד, חשוד לכל התורה כלה. כהנים הכי נמי דלא דיני. דינא וכי תימא הכי נמי והכתיב "ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע". אימור דאמר רבי מאיר לחששא לאחזוקינהו מי אמר.

ו"וכל זקני העיר ההוא". ואפלו הן מאה. לפי שאמרנו להלן שלושה וחמשה יכול אף פאן פון, תלמוד לומר "וכל זקני העיר ההוא" אפלו הן מאה. ורחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל על מקום עריפתה של עגלה, יכול יעלו מן הנחל ויאמרו, תלמוד לומר "בנחל", שפתהא ענינתו ואמירתו בנחל.

"הערופה" (כתוב ברמז תפ"ד).

מנא הא מלתא דאמרי רבנן זיל בתר רבא. אמר רב ששת בריה דרב אידי אתיא מעגלה ערופה, דאמר רחמנא הערופה כשהיא שלמה תיהוי. וליחוש דילמא טרפה היא. אלא לאו משום דאמריי זיל בתר רבא, וכי תימא מאי נפקא מינה האמרי דבי רבי ינאי, כפרה כתיב בה כקדשים.

אמר רבי יהושע בן לוי אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי עין, שנאמר "וענו ואמרו דינו לא שפכו את הדם הזה". וכי על לבנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הם. אלא לא בא לדינו ופטרנוהו [ולא ראינוהו והנחנוהו, לא בא לדינו ופטרנוהו] בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לונה.

עגלה ערופה בלשון הקדש שנגמר "וענו ואמרו". ולהלן הוא אומר ולהלן (כז, יד) "וענו הלויים ואמרו", מה להלן בלשון הקדש, אף כאן בלשון הקדש.

זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן על מקום עריפתה של עגלה. ואומרים נדינו לא שפכו. וכי עלתה על דעתך שזקני בית דין וכו' (פדלעיל). אומר רבי מאיר כופין ללוייה.

ח הפהניים אומרים "כפר לעמך ישראל אשר פדית". לא הנה צריך לומר ונכפר להם הדם. אלא רוח הקדש מבשרתו, אימתי שתעשו ככה מתכפר לכם הדם.

עגלה ערופה אסורה בהנאה כפרה כתיב בה כקדשים.

אין עורפין אלא ביום כפרה כתיב בה כקדשים.

"כפר לעמך (ישראל) אשר פדית". ראויה כפרה זו שתכפר עד יוצאי מצרים.

"כפר לעמך" אלו החיים, אשר פדית אלו המתים, מלמד שהמתים צריכין כפרה. נמצינו למדין ששופך דמים חוטא [עד יוצאי מצרים]. אשר פדית ה'. על מנת כן פדיתנו שלא יהו בינינו שופכי דמים. דבר אחר על מנת כן פדיתנו, שאם נחטא אתה מכפר עלינו. ורוח הקדש אומר כל זמן שתעשו כך הדם מיכפר לכם.

ט "ואתה תבער הדם הנקי מקרבך, כי תעשה הישר בעיני ה'". למה לי. לכדתנא, הקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה. מה להלן מן הצנאר. אף שופכי דמים מן הצנאר. אי מה להלן בקופיץ [וממיל ערף אף כאן בקופיץ וממיל ערף]. אומר קרא "ואהבת לרעהך כמוך". ברר לו מיתה יפה.

"ואתה תבער". בער עושי הרעות מישראל.

פרק כא

”כי תצא למלחמה” במלחמת הרשות הכתוב מדבר. על איביך כנגד אויביך. ונתנו ה' אלהיך בידך. אם עשית כל האמור בענין סוף שה' אלהיך נותנו בידך. ושבת שבי. לרבות כנעניים שבתוכה.

יא-יב ”וראית בשביה” בשעת שביה. אשת. אפלו אשת איש. יפת תאר לא דברה תורה, אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות. וחסקת בה. אף אל פי שאינה נאה. בהולא בה ובחברתה. ולקחת. לקוחין יש לה בה. לה לאשה. שלא יקח שתי נשים אחת לו ואחת לאביו אחת לו ואחת לבנו. והבאתה. מלמד שלא ילחצנה במלחמה.

”יפת תאר” אין לי אלא בזמן שהיא יפת תאר, מנין אף על פי שהיא כעורה, תלמוד לומר ”וחסקת בה” אף על פי שאינה יפת תאר. ולקחת לה לאשה. שלא תאמר הרי זו לאבא הרי זו לאחי.

”והבאתה אל תוך ביתך”. ולא לבית אחר.

כהן ביפת תאר, רב אמר מתר. ושמואל אמר אסור. בביאה ראשונה כלי עלמא לא פליגי דשרי, שלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. כי פליגי בביאה שניה, רב אמר מתר הואיל ואישתרי אישתרי. ושמואל אמר אסור. דהא הוי לה גיורת וגיורת לכהן לא חזיא. ואיכא דאמרי, בביאה שניה כלי עלמא לא פליגי דאסור. כי פליגי, בביאה ראשונה. רב אמר

מתר, דהא לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. ושמואל אמר אסור, כל היכא דקרינו ביה והבאתה אל תוד ביה. קרינו ביה וראית בשביה. וכל היכא דלא קרינו ביה והבאתה אל תוד ביה. קרינו ביה וראית בשביה.

רמז תתקכה "וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה". רבי אליעזר אומר, תקץ. רבי עקיבא אומר, תגדיל. אומר רבי אליעזר. נאמר עשה בראש. ונאמר עשה בצפרנים, מה להלן העברה, אף כאן העברה אומר רבי עקיבא, נאמר עשה בראש ונאמר עשה בצפרנים מה להלן נוול אף כאן נוול. וראיה לדברי [רבי אליעזר] (ש"ב יט, כה) "ומפבשת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו" הא עשה העברה היא.

דבר אחר, (דניאל ד, ל) "עד די (שער רישיה) [שערה] כנשרין רבה וטפרוהי כצפרין".

יג "והסירה את שמלת שביה" [מלמד] שמעביר ממנה בגדים נאים ומלבישה בגדי אלמנות. שהכנענים בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים אחריהן. וישבה בביתה. בבית שמשתמש בו. נכנס ונתקל בה [ויוצא ונתקל בה] ורואה בקלוקולה ורואה בנוולה.

"ויבכתה את אביה ואת אמה ירח ימים". רבי אליעזר אומר, אביה אביה מממש, אמה אמה מממש. רבי עקיבא אומר, אין אביה ואמה אלא אלילים. וכן הוא אומר "אמרים לעץ אבי אתה".

תנא אידך "ויבכתה את אביה". במה דברים אמורים שלא קבלה עליה אבל קבלה עליה בטבילה מתר בה מיד. רבי שמעון בן אלעזר אומר, אפלו לא קבלה עליה כופה ומטבילה לשם עבדות. וחוזר (וכופה) ומטבילה לשום בת חורין ומשחררה ומתת בה מיד. מאי טעמא דרבי שמעון בן אלעזר. דכתיב (שמות יב) "וכל עבד איש מקנת כסף". עבד איש ולא עבד אשה. אלא עבד איש אתה מל בעל כרחו ואי אתה מל בן איש בעל כרחו ורפנו אומר עולא כשם שאי אתה מל בן איש בעל כרחו, כך אי אתה מל עבד איש בעל כרחו. והכתיב "וכל עבד איש". ההוא למפקיר עבדו יצא לחרות ואין צריך גט שחרור כו'. עבד איש ולא עבד אשה. אלא עבד שיש לרבו רשות עליו קרוי עבד, עבד שאין לרבו רשות עליו אין קרוי עבד. מתקיף לה רב פפא, אמור דשמעת להו לרבנו ביפת תאר דלא שייכא במצוות. אבל עבד

דְּשִׁיף בְּמִצּוֹת, אֶפְלוּ רַבֵּן מוֹדוֹ. דְּתַנְיָא, אֶחָד (עוֹבֵד אֱלִילִים) [גַּר] וְאֶחָד
הַלּוֹקֵחַ עֶבֶד מִן הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים צָרִיף לְקַבֵּל. הָא לּוֹקֵחַ מִיִּשְׂרָאֵל אֵין צָרִיף
לְקַבֵּל, הָא מִנִּי, אֵילִימָא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, הָא אָמַר, לּוֹקֵחַ מִן הָעוֹבְדֵי
אֱלִילִים נְמִי אֵין צָרִיף לְקַבֵּל, אֶלָּא לָאו רַבֵּן הִיא וְשָׁמַע מִיְנָה הַלּוֹקֵחַ מִן
הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים צָרִיף לְקַבֵּל, אֲבָל לּוֹקֵחַ מִיִּשְׂרָאֵל אֵין צָרִיף לְקַבֵּל. וְהַתְנַיָּא
אֶחָד גַּר וְאֶחָד עֶבֶד מְשַׁחֲרָר, הֵהוּא לְעַנְיָן טְבִילָה, תַּנְיָא.

”יֵרַח יָמִים”. שְׁלֹשִׁים. רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אָמַר, תְּשַׁעִים. יֵרַח שְׁלֹשִׁים,
יָמִים שְׁלֹשִׁים וְאַחַר כֵּן שְׁלֹשִׁים. מִתְקִיף לָהּ רַבִּינָא וְאֵימָא יֵרַח שְׁלֹשִׁים,
יָמִים שְׁלֹשִׁים וְאַחַר כֵּן כִּי הִנָּדָה קִשְׁיָא.

”יֵרַח יָמִים” שְׁלֹשִׁים יוֹם, דְּדָבַר אַחַר יֵרַח אֶחָד, יָמִים שְׁנַיִם [וְאַחַר כֵּן] הָרִי
שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים כְּדִי בְּגַדֵי נוֹזָה שְׁהִי עָלֶיהָ וְחִמְדָּה וְתַקּוּן הַנִּלְדָּה כְּדַבְרֵי רַבִּי
עֲקִיבָא לְהַבְחִין בֵּין זֶרַע רֵאשׁוֹן לְזֶרַע שְׁנִי. רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, יֵרַח יָמִים
כְּמִשְׁמַעוֹ. וְכָל כֶּדָּ לָמָּה, שְׁתֵּהא בֵּת יִשְׂרָאֵל שְׁמַחָה וְזוֹ בּוֹכָה. בֵּת יִשְׂרָאֵל
מִתְקַשְׁטָת וְזוֹ מִתְנַנֶּלֶת. [וְאַחַר כֵּן תְּבוּא אֶלֶיָּהּ]. הָא אִם לֹא עָשָׂה בָּהּ כָּל
הַמַּעֲשִׂים הָאֵלוּ וּבָא עָלֶיהָ הָרִי זוֹ בְּעִילַת זְנוּת. [וְאַחַר כֵּן תְּבוּא אֶלֶיָּהּ] וּבַעֲלֻתָּהּ
אֵין לָהּ בָּהּ אֶלָּא מִצְוֹת בְּעִילָה. וְהִיתָה לָּהּ לְאַשָׁה. כְּעַנְיָן שְׁנַאֲמַר ”שְׂאֵרָה
כְּסוּתָהּ וְעוֹנֵתָה לֹא יִגְרַע”.

יד ”וְהָיָה אִם לֹא חִפְצָתָ בָּהּ”, הַכְּתוּב מִבְּשֵׁרֶף שְׂאֵתָה עֲתִיד לְשִׁנְאוֹתָה.
וְשִׁלַּחְתָּה לְנִפְשָׁהּ. וְלֹא לְבֵית אֱלֹהֶיהָ. וְשִׁלַּחְתָּהּ בְּגֹט, כְּדַבְרֵי רַבִּי יוֹנָתָן. וְאִם
הִיָּתָה חוֹלָה יִמָּתִין לָהּ עַד שְׁתַּבְרִיא. וְקָל וְחֹמֶר לְבָנוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן קְדוֹשׁוֹת
וְטָהוֹרוֹת. וּמְכַר לֹא תִמְכְּרָנָה בְּכֶסֶף, אֵין לִי אֶלָּא שְׁלֹא יִמְכְּרָנָה בְּכֶסֶף. מִנִּין
שְׁלֹא יִתְנַנֶּה בְּמִתְנָה וְשְׁלֹא יַעֲשֶׂה בָּהּ טוֹבָה, תִּלְמוּד לּוֹמַר ”וּמְכַר לֹא
תִמְכְּרָנָה”. ”לֹא תִתְעַמַר בָּהּ”. שְׁלֹא תִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כְּדַבְרֵי רַבִּי יוֹנָתָן. דְּבַר
אַחַר הָרִי זוֹ אֲזַהְרָה לְבֵית דִּין. תַּחַת אֲשֶׁר עֲנִיתָהּ. אֶפְלוּ לְאַחַר מַעֲשֶׂה
יַחֲדִי.

טו ”כִּי תִהְיֶינָה לְאִישׁ”. שְׁנֵי רַבּוֹתֵינוּ מִצְוָה גּוֹרְרַת מִצְוָה וְעֵבֶרָה גּוֹרְרַת
עֵבֶרָה. (לְעִיל פְּסוּק יֵא) וְרֵאִיתָ בְּשִׁבְיָה אִשְׁתְּ יִפֹּת תֵּאָר. מֵה כְּתִיב אַחֲרָיו,
(לְהֵלן פְּסוּק יֵח) כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה. וְכֵן מְצִינוּ בְּדוֹד עַל שְׁחִמְד
מַעֲכָה בֵּת תִּלְמִי מְלָךְ גָּשׁוּר יֵצֵא מִמֶּנּוּ אֲבִשְׁלוּם. וְעַל גְּדוֹ נִהְרָגוּ כַּמָּה רַבָּבוֹת.

ונהרג שמעי ושבֵע בן בכרי ואחיתפל. אחריו מה כתיב "וכי יהיה באיש חטא משפט מות". אם נוצל מזו לא ינצל מזו, למדנו שמצוה גוררת מצוה, שנאמר (להלן כב, ו-ז) "כי יקרא קוֹן צפור שלח תשלח" מה כתיב אחריו "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה". ותזכה לְכָרֶם. (שם ט) "לא תזרע כרמך". לזרע שדה (שם י) "לא תחרש בשור ובחמור" ותזכה לבגדים נאים, "לא תלבש שעטניז" ותזכה לציצית, (שם יב) "גדלים תעשה לך". ותזכה לאשה ובנים (שם יג) "כי יקח איש אשה".

"ארבע מדות בדרך ארץ". יש נושא אשה לשם זנות. ויש נושא אשה לשם ממון. ויש נושא אשה לשם גדלה. ויש נושא אשה לשם שמים. נשא אשה לשם זנות, יוצא ממנו בן סורר ומורה. שנאמר (לעיל כא, יא) וראית בשביה. וסמיד ליה בן סורר ומורה. נשא אשה לשם ממון, לסוף מצריכין אותו לאחרים, שכן מצינו בבני עלי שנשא נשים [שלא] כראוי להם. וכתיב (ש"א ב, לו) "והיה כל הנותר בביתך וגו'. נשא אשה לשם גדלה, לסוף מעמידין עליו מבית משפחה שממעית זרעו אחריו. שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שראה אחאב מלך ישראל שהיו לו שבעים בנים ונתחתן בו. וכתיב "ועתלה אם אחזיהו ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה". משל לשני בני אדם שניהם ממשפחה אחת אחד עני ואחד עשיר, היה לו לעשיר לשא ולתן עם העני. והוא לא עשה כן והלך ונדבק בשאין ראוי לו. שנאמר (מלאכי ב, י-יא) "הלוא אב אחד לכלנו" וגו' "מדוע נבגד" וגו' "בגדה יהודה" וגו' (שם יב) לפיכך "יכרת ה' לאיש אשר יעשנה" וגו'. והנושא אשה לשם שמים לסוף יוצאין ממנו בנים שמושיעין את ישראל. צא ולמד מן עמרם שנשא אשה לשם שמים ויצאו ממנו משה ואהרן שהרבו תורה ומצוות לישראל וכן בועז בן שלמון יצאו ממנו דוד ושלמה. ועל פיוצא בהן נאמר "כי פאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה למדים לפני נאם ה' בן יעמד זרעכם ושמכם".

"כי תהיין לאיש", רב אחא בר יעקב אמר חגיבי מיתות דלא תפסי בהו קדושין, אתיא מיבמה, מה יבמה שהיא בלאו לא תפסי בה קדושין, חגיבי מיתות בית דין לא כל שכן. אי הכי שאר חגיבי לאוין נמי. אמר רב פפא חגיבי לאוין בהדיא כתיב בהו כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וכי יש [שנואה לפני המקום] ואהובה לפני המקום. אלא אהובה, אהובה בנשואיה. שנואה, שנואה בנשואיה. וקאמר רחמנא כי

תהיין וּלְרַבֵּי עֲקִיבָא דְאָמַר אִין קְדוּשֵׁין תּוֹפְסִין בְּחִיבֵי לְאוּן, הַאי כִּי תהיין בְּמַאי מוֹקִים לָהּ. בְּאַלְמְנָה לְכַהֵן גְּדוּל. וְכַדְרֵי סִימַאי דְאָמַר מִן הַכֹּל עוֹשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא מְמַזְרַח חוּץ מְאַלְמְנָה לְכַהֵן גְּדוּל, שְׁהַרֵּי אָמְרָה תּוֹרָה (ויקרא כא, יד-טו) "לֹא יִקַּח וְלֹא יִחַלֵּל" חֲלוּלִין הוּא עוֹשָׂה וְאִין עוֹשָׂה מְמַזְרוֹת. וּלְרַבֵּי יִשְׁבֵּב דְאָמַר בּוֹא וּנְצוּחַ עַל עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף, שְׁהֵי אֹמֵר כָּל שְׂאִין לוֹ בִּיאָה בְּיִשְׂרָאֵל הַנּוֹלֵד מְמַזְרַח. הַנִּיחָא לְרַבֵּי יִשְׁבֵּב אִי לְאַפּוּקֵי מְדַרְבֵּי סִימַאי קְאָתִי וּמוֹקִים לָהּ בְּחִיבֵי עֲשֵׂה שְׁפִיר. אֶלָּא אִי טַעְמָא דְנִפְשִׁיהּ קְאָמַר כָּל שְׂאִין לוֹ בִּיאָה בְּיִשְׂרָאֵל הַנּוֹלֵד מְמַזְרַח וְאַפְלוּ חִיבֵי עֲשֵׂה, בְּמַאי מוֹקֵי לָהּ. בְּבַעוּלָהּ לְכַהֵן גְּדוּל. [וּמַאי שְׂנָא]. מְשׁוּם דְהִנּוּה לִיהּ עֲשֵׂה שְׂאִין שְׁנֵה בְּכָל וְרַבְּנָן עַד דְמוֹקְמֵי לָהּ בְּחִיבֵי לְאוּן לּוֹקְמֵי בְּחִיבֵי עֲשֵׂה. הַנִּי חִיבֵי עֲשֵׂה בְּמַאי נִינְהוּ, אִם שְׁתִּיהֶן מְצָרִיּוֹת שְׁתִּיהֶן שְׁנוּאוֹת נִינְהוּ. אִם אַחַת מְצָרִית וְאַחַת עֲבָרִית שְׁתֵּי נְשִׁים מְעַם אֶחָד בְּעִינָן. אִם בְּעוּלָהּ לְכַהֵן גְּדוּל, מִי כְּתִיב כִּי תהיין לְכַהֵן. וְרַבֵּי עֲקִיבָא בְּעַל כְּרַחֵף שְׁבַקִּיהּ לְקָרָא [דְהוּא דְחִיק וּמוֹקֵי אֲנַפְשִׁיהּ].

"כִּי תהיין לְאִישׁ", בְּמִי שְׁיֵשׁ בְּהֵם הַנִּיָּה, יִצְאוּ שְׁפָחָה וְכוּתִית שְׂאִין בְּהֵן הַנִּיָּה. מְשַׁמַּע מוֹצִיא אֶת אֱלוֹ וּמוֹצִיא אֶת הַיְבָמָה וּמוֹצִיא אֶת הָאֲרוּסָה שְׂאִין לְהֵן הַנִּיָּה [הַאֲחַת אֶהוּבָה וְהַאֲחַת שְׁנוּאָה] רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ הַכְּתוּב מְדַבֵּר מַגִּיד שְׁסוּפוֹ לְהֵיוֹת שׁוֹנֵא אוֹתָהּ וְאוֹהֵב אַחֲרָת. וְיִלְדוּ לוֹ בְּנִים. לְהוֹצִיא אֶת הַסֶּפֶק בֶּן תִּשְׁעָה לְרֵאשׁוֹן אוֹ בֶּן שְׁבַעָה לְאַחֲרוֹן. אִין לִי אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִמְּקוֹם לִידָה. יוֹצֵא דְפָן מִנִּין, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וְיִלְדוּ לוֹ". מִכָּל מְקוֹם.

דְּבַר אַחַר "כִּי תהיין לְאִישׁ שְׁתֵּי נְשִׁים". אִין לִי אֶלָּא שְׁהֵן שְׁתֵּים, מִנִּין אֶפְלוּ הֵן מְרֻבּוֹת. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "נְשִׁים". אִין לִי אֶלָּא בְּזִמְן שְׁהֵן מְרֻבּוֹת וּמְקַצְתָּן אֶהוּבּוֹת וּמְקַצְתָּן שְׁנוּאוֹת. מִנִּין אֶפְלוּ כּוּלָּן אֶהוּבּוֹת אֶפְלוּ כּוּלָּן שְׁנוּאוֹת. תִּלְמוּד לּוֹמֵר אֶהוּבָה הָאֶהוּבָה שְׁנוּאָה הַשְּׁנוּאָה רַבָּה הַכְּתוּב. אִין לִי אֶלָּא בְּזִמְן שְׁהֵן מְרֻבּוֹת וְכּוּלָּן אֶהוּבּוֹת אוֹ כּוּלָּם שְׁנוּאוֹת. מִנִּין אֶפְלוּ הֵן שְׁתֵּים, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "שְׁתֵּי נְשִׁים". אִין לִי אֶלָּא בְּזִמְן שְׁהֵן שְׁתֵּים אַחַת אֶהוּבָה וְאַחַת שְׁנוּאָה, מִנִּין אֶפְלוּ אַחַת וְהִיא אֶהוּבָה. אַחַת וְהִיא שְׁנוּאָה. תִּלְמוּד לּוֹמֵר אֶהוּבָה אֶהוּבָה שְׁנוּאָה שְׁנוּאָה רִיבָה הַכְּתוּב. וְאִי זֶה הִיא אֶהוּבָה, זֶה אֶהוּבָה לְפָנֵי הַמְּקוֹם, [שְׁנוּאָה זֶה שְׁנוּאָה לְפָנֵי הַמְּקוֹם]. יְכוּל אִין לִי אֶלָּא אֲנוּסָה וּמִפְתָּה שְׂאִין לוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל הַנְּשִׁים, מִנִּין אֶלְמְנָה לְכַהֵן גְּדוּל גְּרוּשָׁה וְחֲלוּצָה

לְכַהֵן הַדְּיוּט. תִּלְמוּד לומר שְׁנוּאָה שְׁנוּאָה רַבָּה אֶת הָעֲרִיּוֹת שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וְעַדֵּן לֹא אָרְבָּה אֶת הָעֲרִיּוֹת שֶׁחֲנִיבִין עֲלֵיהֶן כָּרַת בְּיַד שְׁמַיִם. תִּלְמוּד לומר שְׁנוּאָה שְׁנוּאָה רַבָּה אֶת הָעֲרִיּוֹת שֶׁהֵן בְּכָרַת, יְכוּל אֶפְלוּ שִׁפְחָה אֶפְלוּ כּוֹתִית. תִּלְמוּד לומר "כִּי תִהְיֶיךָ לְאִישׁ" כָּל שֵׁישׁ לוֹ בְּהֵן הַוְּנָה, יִצְאוּ אֵלָיו שְׂאִין לוֹ בְּהֵן הַוְּנָה. וְיִלְדוּ לוֹ בָּנִים. מִי שֶׁהוֹלְדוֹת שָׁלוֹ, יִצְאוּ אֵלָיו שְׂאִין הוֹלְדוֹת שָׁלוֹ.

דָּבָר אַחֵר "וְיִלְדוּ לוֹ בָּנִים". הַבָּנִים בְּתוֹרָה הַזֹּאת וְאִין הַבָּנוֹת בְּתוֹרָה הַזֹּאת. לְפִי שְׁמַצִּינוּ שֶׁהַבָּנוֹת נִכְנָסוֹת לְנַחֲלָה תַּחַת הָאָחִין לְחֶלֶק בְּשׁוּה. יְכוּל תִּהְיֶה בְּכוֹרָה נוֹהֶגֶת בָּהֶן. תִּלְמוּד לומר "וְיִלְדוּ לוֹ בָּנִים". הַבָּנִים בְּתוֹרָה הַזֹּאת וְאִין הַבָּנוֹת בְּתוֹרָה הַזֹּאת. וְהָיָה הֵבֵן וְלֹא טוֹמְטוּם וְאִנְדְּרוּגִינוּס. הַבְּכֹר וְלֹא הַסֶּפֶק. לְשִׁנְיָאָה. הַפְּתוּב מְבַשְׂרָדָּ שֶׁבֵן הַבְּכֹר לְשִׁנְיָאָה. (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ תַק"ט).

"וְיִלְדוּ לוֹ" אָמַר רַבִּי אָמִי. טוֹמְטוּם שֶׁנִּקְרָא וְנִמְצָא זָכָר אֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם. דָּאָמַר קָרָא וְהָיָה הֵבֵן הַבְּכֹר לְשִׁנְיָאָה. עַד שֶׁיְהִי בֵּן מְשַׁעַת הַוְּנָה. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אָמַר אִף אֵינוֹ נִדוֹן כְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרָה. דָּאָמַר קָרָא (לְהֵלן פְּסוּק יח) "כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרָה" עַד שֶׁיְהִי בֵּן מְשַׁעַת הַוְּנָה. אָמִימַר אָמַר אִף אֵינוֹ מְמַעַט בְּחֶלֶק בְּכוֹרָה, דָּאָמַר קָרָא וְיִלְדוּ לוֹ בָּנִים. עַד שֶׁיְהִי בֵּן מְשַׁעַת לֵידָה. רַב שִׁזְבִּי אָמַר אִף אֵין אָמוֹ טְמֵאָה לֵידָה. (פְּתוּב בְּפֶרֶשֶׁת אִשָּׁה כִּי תִזְרִיעַ). תִּנְיָא וְהָיָה הֵבֵן וְלֹא טוֹמְטוּם. הַבְּכֹר וְלֹא סֶפֶק. בְּשִׁלְמָא בֵּן וְלֹא טוֹמְטוּם כְּדַרְבֵּי אָמִי. אֶלָּא בְּכוֹר וְלֹא סֶפֶק לְאִפּוּקִי מֵאִי. לְאִפּוּקִי מִדְּדַרְשׁ רַבָּא, שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁיִּלְדוּ שְׁנֵי זָכָרִים בְּמַחְבָּא, נוֹתְנִין הַרְשָׁאָה זֶה לְזֶה.

מִר בְּרִיָּה דְרַב יוֹסֵף אָמַר מְשַׁמִּיָּה דְרַבָּא, בֵּן יוֹם אֶחָד מְמַעַט בְּחֶלֶק בְּכוֹרָה, אֶבֶל עֶבֶר לֹא. מֵאִי טַעְמָא וְיִלְדוּ לוֹ בְּעֵינָן. אָמַר מִר בְּרִיָּה דְרַב יוֹסֵף מְשַׁמִּיָּה דְרַבָּא, בְּכוֹר שְׁנוּלֵד לְאַחַר מִיתַת הָאָב, אֵינוֹ נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם. מֵאִי טַעְמָא (לְהֵלן פְּסוּק יז) יִכִּיר אָמַר רַחֲמָנָא וְהָא לִיתִיָּה דִּיכִיר. אָמַר מִר בְּרִיָּה דְרַב יוֹסֵף מְשַׁמִּיָּה דְרַבָּא. בֵּן שְׁנוּלֵד לְאַחַר מִיתַת הָאָב אֵינוֹ מְמַעַט בְּחֶלֶק בְּכוֹרָה, מֵאִי טַעְמָא וְיִלְדוּ לוֹ קָאָמַר רַחֲמָנָא [וְהָא לִיכָּא] וְהִלְכְתָא כְּכֹל הַנִּי לִישְׁנֵי.

טז רמז תתקכו "וְהָיָה בְּיוֹם הַנְּחִילוֹ" תִּנְנֵן הַתָּם דִּינֵי מְמוֹנוֹת דְּנִין בְּיוֹם וְגוֹמְרִין בְּלִילָה. דָּאָמַר קָרָא "וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת". אִי הֲכִי תַחֲלַת

הדין נמי. כְּדַרְבָּא, דְּרַבָּא רַמִּי כְּתִיב "וְשִׁפְטוּ אֶת הָעַם בְּכָל עֵת". וְכִתְיֵב "וְהָיָה בַּיּוֹם הַנִּחְיָלוֹ אֶת בְּנֵי־ו". הָא פִּיֶּצֵד יוֹם לְתַחֲלַת דִּין. לִיָּלָה לְגַמֵּר דִּין. מִתְנִיתִין דְּלֹא כְּדַרְבֵּי מַאִיר, דְּתַנְיָא הָיָה רַבִּי מַאִיר אוֹמֵר מַה תִּלְמוּד לּוֹמֵר (לעיל כא, ה) "וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נִגְעָה". וְכִי מָה עֲנִין רִיבִים אֶצְל נִגְעִים וְכוּ' (כְּדַלְעִיל). וְרַבִּי מַאִיר הָאֵי "וְשִׁפְטוּ" מַאִי דְרִישׁ בִּיה. לְאַתּוּיֵי יוֹם הַמַּעֲנָן. דְּתַנְן אֵין רוֹאִין אֶת הַנִּגְעִים לֹא בְּשַׁחֲרִית מִפְּנֵי שְׂפָקָה נִרְאִית עֲזָה. וְלֹא בְּצַהֲרִים מִפְּנֵי שְׂעֲזָה נִרְאָה כְּהָה. וְרַבִּי מַאִיר הָאֵי בַּיּוֹם הַנִּחְיָלוֹ מַאִי עֲבִיד לִיה, מִיבְּעֵי לִיה לְכַדְרָבָה בַּר (רַב חֲנָה) [חֲנִינְא] בַּיּוֹם אֶתְהָ מִפִּיל נְחִלוֹת וְאֵי אֶתְהָ מִפִּיל נְחִלוֹת בַּלְיָלָה.

תְּנֵי רַבָּה בַּר בַּר חֲנָה קָמִיה דְּרַבִּי נַחֲמָן בַּיּוֹם מִפִּילִין נְחִלוֹת וְכוּ' אָמַר לִיה אֵי הָכִי דְשָׁכִיב בִּימָמָא הוּא דִּינְרְתִי לִיה בְּנִיה. דְשָׁכִיב בַּלְיָלָה לֹא יִרְתִּי לִיה בְּנִיה. דִּילְמָא דִּין נְחִלוֹת קְאָמְרַת, דְּתַנְיָא "וְהִיָּתָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" אוֹרְעָה כָּל הַפְּרָשָׁה לְהִיּוֹת דִּין. וְכַדְרַב יְהוּדָה שְׁלֵשָׁה שְׁנַכְנָסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוּלָה, רְצוּ כּוֹתְבִין, רְצוּ עוֹשִׁין דִּין, שְׁנִים, כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׁין דִּין. מַאִי טַעְמָא דְהוּו לִיה עֲדִים וְאֵין עַד נַעֲשָׂה דִּין. אָמַר לִיה אֵין הָכִי נַמִּי קְאָמִינָא.

הַאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנֵי יִירְשֵׁנִי, בְּמָקוֹם שְׂיֵשׁ בֵּת, בִּתִּי תִירְשֵׁנִי, בְּמָקוֹם שְׂיֵשׁ בֶּן לֹא אָמַר כְּלוּם. שְׁהֲתַנָּה עַל מַה שְׂפָתוֹב בְּתוֹרָה וּתְנָאוּ בְטֵל. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָא אוֹמֵר אִם אָמַר עַל מִי שְׂרָאוּי לְיִוְרְשׁוֹ דְּבָרִיו קִיָּמִין. מַאִי טַעְמָא דְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָא אָמַר קָרָא וְהָיָה בַּיּוֹם הַנִּחְיָלוֹ אֶת בְּנֵי. הַתּוֹרָה נִתְנָה רְשׁוּת לְאָב לְהַנְחִיל לְכָל מִי שְׂיִרְצָה. הָאֵי מֵלֹא יוֹכֵל לְבַכֵּר נִפְקָא. הַהוּא מִיבְּעֵי לִיה לְכַדְתְּנָא אָבָא חָנָן מִשׁוּם רַבִּי אֶלְיָעָזֵר אוֹמֵר, מַה תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לֹא יוֹכֵל לְבַכֵּר". לְפִי שְׁנַאָמַר "וְהָיָה בַּיּוֹם הַנִּחְיָלוֹ אֶת בְּנֵי־ו" שְׂיִכּוֹל וְהֵלֹא דִּין הוּא וּמַה פְּשׁוּט שְׂיִפָּה כְחוֹ שְׁנוּטֵל בְּרָאוּי כְּבִמְחֻזְק הַתּוֹרָה נִתְנָה רְשׁוּת לְאָב לְהַנְחִיל לְכָל מִי שְׂיִרְצָה בְּכוֹר שְׁהוֹרַע כְּחוֹ שְׂאִינוּ נוּטֵל בְּרָאוּי כְּבִמְחֻזְק לֹא כָּל שְׂפָן. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לֹא יוֹכֵל לְבַכֵּר". וְיֹאמֵר לֹא יוֹכֵל לְבַכֵּר וּמַה תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וְהָיָה בַּיּוֹם הַנִּחְיָלוֹ אֶת בְּנֵי־ו". שְׂיִכּוֹל וְהֵלֹא דִּין הוּא וּמַה בְּכוֹר שְׁהוֹרַע כְּחוֹ שְׂאִינוּ נוּטֵל בְּרָאוּי כְּבִמְחֻזְק, אָמְרָה תּוֹרָה לֹא יוֹכֵל לְבַכֵּר. פְּשׁוּט שְׂיִפָּה כְחוֹ וְכוּ' לֹא כָּל שְׂפָן. תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וְהָיָה בַּיּוֹם הַנִּחְיָלוֹ אֶת בְּנֵי־ו" וְהֵלֹא כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָא.

רמז תתקכז "וְהָיָה בַּיּוֹם הַנִּחְיָלוֹ אֶת בְּנֵי־ו". בַּיּוֹם מִפִּילִין נְחִלוֹת וְאֵין מִפִּילִין נְחִלוֹת בַּלְיָלָה. אֶת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ. מְלַמֵּד שְׁהַבֵּן נוּטֵל בְּרָאוּי

בְּמַחְזָק. לֹא יוּכַל לְבַכֵּר. יָכוֹל לֹא יִהְיֶה רִשְׁאֵי לְבַכֵּר וְאִם בְּכֹר יִהְיֶה מְבַכֵּר
תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לֹא יוּכַל לְבַכֵּר". הֵא אִם בְּכֹר אֵינוֹ מְבַכֵּר. אֵת בֶּן הָאֱהוּבָה
[עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה]. כִּיּוֹן שְׂיִצְאָ רֵאשׁוֹ וְרַבּוֹ בְּחַיִּים, פּוֹטֵר אֶת הַבָּא אַחֲרָיו מִן
הַבְּכוּרָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר אֲף עַל פִּי שֶׁבֶן הַבְּכוּר לְשִׁנְיָאָה.

רמז תתקכח "כִּי אֵת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יִכִּיר". יִכִּירָנוּ לְאַחֲרִים.

מִכָּאן אָמַר רַבִּי יְהוּדָה נֶאֱמַן אָדָם לּוֹמֵר זֶה בְּנִי בְכוֹר. וְכַשֵּׁם שֶׁאָדָם נֶאֱמַן
לּוֹמֵר זֶה בְּנִי בְכוֹר כִּדְ נֶאֱמַן אָדָם לּוֹמֵר זֶה בְּנִי בֶן גְּרוּשָׁה וְחַלּוּצָה. וְחַכְמִים
אוֹמְרִים, אֵינוֹ נֶאֱמַן. בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי יְהוּדָה הֵינּוּ דְכָתִיב "יִכִּיר". אֲלֵא לְרַבֵּן
"יִכִּיר" לָמָּה לִּי. דְּצָרִיךְ הַפְּרָה לְמֵאֵי הַלְּקָתָא [לְמִיתְבָּא לִּיהּ פִּי שְׁנַיִם לֹא יִהְיֶה
אֲלֵא אַחֲרָ] אֵלוֹ בְּעֵי מִתְנָה מִי לֹא יִהְיֶה לִּיהּ. לֹא צָרִיכָא בְּנִכְסִים שְׁנַפְּלוּ לוֹ
לְאַחַר מִכָּאן. וְלְרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר אָדָם מִקְנֵה דְבָר שְׁלֵא בָּא לְעוֹלָם. יִכִּיר
לָמָּה לִּי. בְּנִכְסִים שְׁנַפְּלוּ לוֹ כְּשֶׁהוּא גּוֹסֵס. (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ תַק"ג).

אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, פְּדַחַת פּוֹטֵרַת בְּכָל חוּץ מִן הַנְּחֻלָּה. מֵאֵי טַעְמָא דְכָתִיב
"יִכִּיר". וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲף לְנַחֲלָה. בְּכָל מְקוֹם לְאַתּוּיֵי מֵאֵי. לְאַתּוּיֵי הָא
דְּתַנּוּ רַבֵּן גִּיּוֹרְתַת שְׂיִצְתָּה פְּדַחַת וְלָדָה בְּגִיּוֹתָהּ וְאַחַר כִּדְ נִתְגַּיְרָה אֵין נוֹתְנִין
לָהּ יָמֵי טְמֵאָה וְיָמֵי טְהוֹרָה. וְאֵינָה מְבִיאָה קֶרְבֶּן לִידָה. מִיתְיַבֵּי יִכִּיר זֶה
הַפְּרַת פְּנִים [וְאֵיזוֹ הִיא הַפְּרַת פְּנִים] פְּרָצוּף פְּנִים עִם הַחֹטֵם. תְּנִי עַד הַחֹטֵם.
תָּא שְׁמַע, פְּדַחַת בְּלֹא פְּרָצוּף פְּנִים פְּרָצוּף פְּנִים בְּלֹא פְּדַחַת. אֵין מְעִידִין עַד
שְׂיָהוּ שְׁנִיָּהּ עִם הַחֹטֵם. מֵאֵי קָרָא (ישעיה ג, ט) "הַפְּרַת פְּנִיָּהּ עֲנִתָּה בָּם".
שְׂאֵנִי עֲדוּת אֲשֶׁה דְאַחְמִירוּ בָּהּ רַבֵּן בְּתַחֲלָתָהּ. וְאֵי בְּעִית אֵימָא יִכִּיר לְחוּד.
וְהַפְּרַת פְּנִים לְחוּד.

"לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם". פִּי שְׁנַיִם כְּאַחַד, אוֹ אֵינוֹ אֲלֵא פִּי שְׁנַיִם בְּכָל הַנְּכִסִּים.
וְדִין הוּא. חֶלְקוֹ עִם אֶחָד וְחֶלְקוֹ עִם חֲמִשָּׁה, מֵה חֶלְקוֹ עִם אֶחָד פִּי שְׁנַיִם
כְּאַחַד, אֲף חֶלְקוֹ עִם חֲמִשָּׁה פִּי שְׁנַיִם כְּאַחַד. אוֹ כִּלְדָּ לְדָרְדָּ זֶה חֶלְקוֹ עִם
אֶחָד וְחֶלְקוֹ עִם חֲמִשָּׁה, מֵה חֶלְקוֹ עִם אֶחָד פִּי שְׁנַיִם בְּכָל הַנְּכִסִּים, אֲף
חֶלְקוֹ עִם חֲמִשָּׁה פִּי שְׁנַיִם בְּכָל הַנְּכִסִּים, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וְהָיָה בְּיוֹם הַנְּחִילוֹ
אֵת בְּנָיו". הַתּוֹרָה רִבְתָּה נְחֻלָּה אֲצֵל הָאֲחִין וְכוּ'. וְאוֹמֵר (דה"א ה, א) "וּבְנֵי
רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבְחֻלּוֹ יִצְוֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכֹרְתוֹ לְבְנֵי
יוֹסֵף". וְאוֹמֵר (שם ב) "כִּי יְהוּדָה (בְּגַד) [בְּגֵבַר] בְּאַחִיו וּלְגִיד מִמֶּנּוּ וְהַבְּכֹרָה
(נִתְּנָה) לְיוֹסֵף". נֶאֱמַר בְּכוֹרָה לְיוֹסֵף וְנֶאֱמַר בְּכוֹרָה לְדוֹרוֹת, מֵה בְּכוֹרָה

הנאמר ליוסף פי שנים כָּאֶחָד, אף בכורה הנאמר לדורות פי שנים כָּאֶחָד. ואומר (והנה) [ואני] נתתי לך שָׁכֶם אחד על אחיך" וגו'. מאי ואומר. וכי תימא האי והיה ביום הנחילו לכדרבי יוחנן בן ברוקא הוא דאתא. תא שמע "ויבני ראובן" וגו' וכי תימא בכורה מ"בכרתו" לא ילפינן. תא שמע "והבכרה ליוסף" וכי תימא יוסף גופיה ממאי דפי שנים כָּאֶחָד הוא דשקל תא שמע "ואני נתתי לך שָׁכֶם אחד" אימא דקלא בעלמא אמר ליה עליך אמר קרא "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי".

תנא אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן, (רבי שמעון) [רבי] אומר, אומר אני בכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן כו'. ירשו שטר חוב, בכור נוטל פי שנים. יצא עליהם שטר חוב, בכור נותן פי שנים. ואם אמר איני נוטל ואיני נותן רשאי, מאי טעמייהו דרבנן, אמר קרא לתת לו פי שנים מתנה קריה רחמנא, מה מתנה עד דמטיא לגדיה דאב, אף חלק בכורה עד דמטיא לגדיה דאב. ורבי אומר, אמר קרא פי שנים מקיש חלק בכורה לחלק פשוט, מה חלק פשוט אף על גב דלא אתא לגדיה, אף חלק בכורה אף על גב פשוט דלא אתא לגדיה. ורבנן נמי הא כתיב פי שנים. ההוא למיתבא ליה חד מצרה. ורבי נמי הכתיב "לתת לו". ההוא שאם אמר איני נוטל ואיני נותן רשאי. אמר רב פפא הניח להו אביהו דקלא ואלים ארעא ואסיק שירטון, דכלי עלמא, לא פליגי דשקיל, כי פליגי בחפורא והווי שיבלי שלפופי והווי תמרי. דמר סבר שבחא דממילא ומר סבר אישתני. תני חדא בכל אשר ימצא לו. פרט לשבח שהשביחו יורשין לאחר מיתת אביהם, אבל שבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהו שקיל. מני רבי היא. ותנא אידך בכל אשר ימצא לו. פרט לשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהו. וכל שכן שבח שהשביחו יורשין ומני רבנן היא.

(במדבר לו, ח) כתיב "וְכָל בֵּית יִרְשֵׁת נִחְלָה מִמָּטוֹת". מקיש מטה האם למטה האב. מה מטה האב בן קודם לבת, אף מטה האם בן קודם לבת, אי מה מטה האב הבכור נוטל פי שנים אף מטה האם הבכור נוטל פי שנים. אמר קרא בכל אשר ימצא לו. לו ולא לה. ואימא הני מלי בבחור שנסא אלמנה. אבל בחור שנסא בתולה, הכי נמי דשקיל. אמר קרא כי הוא ראשית אנו. אנו ולא אנה. האי מבעי ליה להבא אחר הנפלים שהוא בכור לנחלה, מי שלבו דוה עליו יצא נפל. אם בן לימא קרא כי הוא ראשית און. מאי אנו

שָׁמַע מִיָּנָה תַּרְתִּי. וְאִימָא הִנִּי מְלִי אֶלְמֹן שְׁנַשָּׂא בְּתוּלָה, אָבֵל בַּחוּר שְׁנַשָּׂא בְּתוּלָה הִכִּי נִמְי דְּשִׁקִּיל. אָלָא אָמַר רַבָּא [אָמַר קָרָא] לוֹ מִשְׁפֵּט הַבְּכָרָה. מִשְׁפֵּט הַבְּכָרָה לְאִישׁ. וְאִין מִשְׁפֵּט הַבְּכָרָה לְאִשָּׁה.

תַּנּוּ הֵתִם וְאֵלּוּ שְׂאִין חוּזְרִין בְּיוּבֵל, הַבְּכֹרָה. וְהִיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ. וְהַמְיָבִים אֶת אִשְׁתּוֹ אַחִיו. וְהַמְתָּנָה. דְּבָרֵי רַבִּי מְאִיר. וְחֲכָמִים אֹמְרִים הַמְתָּנָה כְּמֶכֶר. רַבִּי אֶלְיָעֶזֶר אֹמֵר כֵּלָן חוּזְרִין בְּיוּבֵל. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָא אֹמֵר, הִיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ יַחְזִיר לְבָנֵי הַמְשֻׁפָּחָה וַיִּנְכַּח מֵהֶם אֶת הַדְּמִים. מְאִי טַעְמָא דְּרַבִּי מְאִיר, מֶכֶר הוּא דְּאָמַר רַחֲמָנָא לִיהֲדַר בְּיוּבֵל. יִרְשָׁה וּמְתָנָה לֹא. וְהִנִּי דִּירְשָׁה יִרְשָׁה דְּמְתָנָה. מְתָנָה בְּכוֹר לְתַת לוֹ פִּי שְׁנַיִם מְתָנָה קְרִיָּה רַחֲמָנָא. וְיֹוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, יִרְשֵׁת הַבַּעַל דְּאוֹרִיתָא. וְהַמְיָבִים אֶת אִשְׁתּוֹ אַחִיו, בְּכוֹר קְרִיָּה רַחֲמָנָא. וְחֲכָמִים אֹמְרִים, הַמְתָּנָה כְּמֶכֶר. מְאִי טַעְמִיהוּ דְּרַבְּנָן, "תְּשׁוּבוּ" לְרַבּוֹת אֶת הַמְתָּנָה. וְהִנִּי כֵּלָהוּ יִרְשָׁה נִינְהוּ בְּכוֹר אָמַר קָרָא לְתַת לוֹ פִּי שְׁנַיִם. מִקִּישׁ חֶלֶק בְּכוֹרָה לְחֶלֶק פְּשׁוּט, מַה חֶלֶק פְּשׁוּט יִרְשָׁה, אִף חֶלֶק בְּכוֹרָה יִרְשָׁה. וְהִיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, יִרְשֵׁת בַּעַל דְּאוֹרִיתָא וְהַמְיָבִים אֶת אִשְׁתּוֹ אַחִיו בְּכוֹר קְרִיָּה רַחֲמָנָא. רַבִּי אֶלְיָעֶזֶר אֹמֵר, כֵּלָן חוּזְרִים בְּיוּבֵל. סָבַר לָהּ כְּרַבְּנָן דְּאָמְרֵי "תְּשׁוּבוּ" לְרַבּוֹת אֶת הַמְתָּנָה, בְּכוֹרָה לְתַת לוֹ פִּי שְׁנַיִם מְתָנָה קְרִיָּה רַחֲמָנָא. וְהִיּוֹרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ יִרְשֵׁת הַבַּעַל דְּרַבְּנָן. וְהַמְיָבִים אֶת אִשְׁתּוֹ אַחִיו, בְּכוֹר קְרִיָּה רַחֲמָנָא. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָא סָבַר יִרְשֵׁת בַּעַל דְּאוֹרִיתָא, כְּגוֹן שְׁהוֹרִישְׁתּוֹ אִשְׁתּוֹ בֵּית הַקְּבָרוֹת וּמִשׁוּם פְּגָם מְשֻׁפָּחָה אָמַר רַבְּנָן לִישְׁקוֹל דְּמִי וְלִיהֲדַר. וְכִדְתַּנְיָא הַמּוֹכֵר קְבָרוֹ. וְדָרַךְ קְבָרוֹ, מְקוֹם מַעֲמָדוֹ וּבֵית הַסֵּפֶדוֹ. בְּאִים בְּנֵי הַמְשֻׁפָּחָה וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ בַּעַל כְּרָחוּ מִשׁוּם פְּגָם מְשֻׁפָּחָה. וּמְאִי יִנְכַּח לָהֶם, אֶת הַדְּמִים דְּמִי קְבָר אִשְׁתּוֹ.

אִיתְמַר הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּגִיּוֹתוֹ וְנִתְגַּיֵר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, קַיִם פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, דְּהָא הוּוּ לִיָּה. רִישׁ לְקִישׁ אָמַר לֹא קַיִם גַּר שְׁנִתְגַּיֵר, כְּקָטָן שְׁנוּלַד דְּמִי. וְאַזְדוּ לְטַעְמִיהוּ. דְּאִיתְמַר הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּגִיּוֹתוֹ וְנִתְגַּיֵר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אִין לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה, דְּהָאִי לָאוּ רֵאשִׁית אֲנֹהּ הוּא. רִישׁ לְקִישׁ אָמַר, יֵשׁ לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה. גַּר שְׁנִתְגַּיֵר כְּקָטָן שְׁנוּלַד דְּמִי. הַכֹּל מוֹדִים בְּעֶבֶד שְׂאִין לוֹ יַחַס, דְּכַתִּיב (בְּרֵאשִׁית כב, ה) "שָׁבוּ לָכֶם פֶּה עִם הַחֲמוֹר". עִם הַדּוֹמָה לְחֲמוֹר.

רמז תתקכט "כִּי הוּא רֵאשִׁית אֲנֹהּ". אֶת שְׁלֵבּוֹ דְּוָה עָלָיו, יִצָּא הַמַּפְּלֵת סַנְדָּל, אוֹ שְׁלָא, אוֹ שְׁפִיר מְרַקָּם. וְהִיּוֹצֵא מִחֲתָדָּ, הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לְנַחֲלָה. וְאִין בְּכוֹר לְכַהֵן. שְׂאִין לְבוֹ דְּוָה עָלֵיהֶם.

הבכור נוטל פי שניים בנכסי האב, ואינו נוטל פי שניים בנכסי האם. ואינו נוטל בשבח. ולא בראוי כבמחזק. ולא האשה בכתבתה. ולא הבנות במזונותיהם. ולא היבם. וכלם אין נוטלים בשבח. ולא בראוי כבמחזק. מאי טעמא אמר קרא לו משפט הבכרה. משפט הבכרה לאיש ולא לאשה. ואינו נוטל בשבח, דכתיב "בכל אשר ימצא לו". ולא בראוי כבמחזק, דכתיב "בכל אשר ימצא לו". ולא האשה בכתבתה. רבי אבא אמר מקולי כתבה שנו כפאן. ולא הבנות במזונותיהן, מאי טעמא תנאי כתבה ככתבה דמי. ולא היבם מאי טעמא בכור קריה רחמנא. אמר אביי לא שנו אלא בשבח ששבחו נכסים בין מיתה ליבום, אבל בין יבום לחלקה שקיל. מאי טעמא (להלן כה, ו) "יקום על שם אחיו" אמר רחמנא והרי קם. רבא אמר, בין יבום לחלקה נמי לא שקיל, מאי טעמא בכור, מה בכור אין לו קדם חלקה, אף יבם נמי אין לו קדם חלקה. וכלן אין נוטלין בשבח לאתווי שבחא דממילא חפרא והווי שבלי. שלפופי והווי תמרי. ולא בראוי כבמחזק לאתווי נכסי דאבי אבא.

יח-כא "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה". אמר ליה חושי הארפי לדוד, מאי טעמא לא דרשת סמוכין דסמין ליה כי יהיה לאיש בן סורר. כל דנסיב פת תאר הנה ליה בן סורר ומורה.

מאימתי הוא נעשה בן סורר ומורה משביא שתי שערות. ועד שיקיף זקן, התחתון ולא העליון. אלא שדברו חכמים בלשון נקיה, שנאמר "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה". בן. ולא בת, בן. ולא איש. קטן פטור, שלא בא לכלל מצוות. קטן מנלו דפטור, מנלו כדקתני טעמא שלא בא לכלל מצוות, ותו היכא אשכחו דענש הכתוב דהכא ליבעי קרא למיפטריה, אנו הכי קאמרין אטו בן סורר ומורה על חטאו נהרג על שם סופו נהרג. וכיון דעל שם סופו נהרג אפלו קטן נמי. ועוד בן ולא איש קטן משמע. אמר רב יהודה אמר קרא כי יהיה לאיש בן. בן הסמוך לגברתו של איש. תני רבי חיזא עד שיקיף עטרה, כי אתא רב דימי אמר, הקפת גיד ולא הקפת ביצים. אמר רב חסדא קטן שהוליד בן, אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר "כי יהיה לאיש בן" ולא לבן. בן האי מיבעי ליה לכדרב יהודה, אם בן לימא קרא בן לאיש מאי לאיש בן שמע מינה תרתי. ואימא פלי קרא להא דרב חסדא הוא דאתא, אם בן לימא קרא בן איש מאי לאיש בן שמע מינה תרתי. ופליגא דרבה, דאמר רבה קטן אינו מוליד, שנאמר

"וְאִם אֵין לְאִישׁ גְּאֵלִי". וְכִי יֵשׁ לָךְ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שְׂאִין לוֹ גּוֹאֲלִין, אֶלָּא בְּגִזְל הִגְר הַפְּתוּב מְדַבֵּר וְאָמַר רַחֲמֵנָא "אִישׁ אֵישׁ אֶתְהָ צְרִיךְ לְחַזֵּר אַחֲרֵינוּ כּוֹי קָטָן בְּיָדוֹעַ שְׂאִין לוֹ גּוֹאֲלִין.

"בֵּין". וְלֹא בֵּת. תִּנְיָא אָמַר רַבִּי שְׂמַעוֹן בְּדִין הוּא שְׂתַּהֲא בֵּת רְאוּיָה לְהִיּוֹת כְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרָה שְׂהַכֵּל מְצוּיִין אֶצְלָה בְּעֵבְרָה, אֶלָּא גִזְרַת הַפְּתוּב הוּא בֵּין וְלֹא בֵּת.

אָמַר רַבִּי כְּרוּסְפָדָּאִי אָמַר רַבִּי שְׁבִתִּי, כָּל יָמָיו שֶׁל בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרָה אֵינוֹ אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים בְּלָבָד. וְהָאֵנָּן תַּנּוּן מְשִׁיבֵיָא שְׂתִּי שְׁעָרוֹת וְעַד שְׂיָקִיף (הַתְּחַתּוֹן) [זְקוֹן] הַקִּיף (הַתְּחַתּוֹן) [זְקוֹן] אֶף עַל גַּב דְּלֹא מָלוּ שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים. מָלוּ שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים אֶף עַל גַּב דְּלֹא הַקִּיף. תַּנּוּן דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בֵּין וְלֹא אָב. כִּי אֶתְא רַב דִּימִי אָמַר, אָמְרִי בְּמַעֲרָבָא בֵּין וְלֹא הָרְאוּי לְקָרוֹתוֹ אָב, (דְּאִי עֲבַד) [דְּאִי עֲבַד] בְּתֵר דְּאִיתִי שְׂתִּי שְׁעָרוֹת וְאוֹלִיד בְּתֵר דְּאִקִּיף זְקוֹן הַתְּחַתּוֹן.

סוֹרֵר סוֹרֵר שְׁנֵי פְּעָמִים. וּמוֹרָה שׁוֹטָה (תּוֹרְמוֹן). וּמוֹרָה שְׂמוֹרָה לְעַצְמוֹ דְּרַךְ אַחֲרֵת. דְּבַר אַחַר בְּשָׁבִיל שְׂאֶכֶל זֶה מְמוֹן אָבִיו אֶמְרַתְּ [נְמוּת, אֶלָּא] בֵּין סוֹרֵר וּמוֹרָה נִדוֹן עַל שֵׁם סוֹפּוֹ מוּטָב יָמוּת זְכָאִי וְאֵל יָמוּת חֲבִיב. אָבִיו שֶׁל זֶה שְׂחַשֵּׁק יָפֵת תֵּאָר וְהַכְּנִיס שְׂטָן לְתוֹךְ בֵּיתוֹ נַעֲשֶׂה בְּנוֹ סוֹרֵר וּמוֹרָה. וְסוֹפּוֹ לְהַמִּיתוֹ מִיָּתָה מְשִׁנָּה שְׂנַאָמַר (לְהַלּוֹ פְּסוּק כַּב) "וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֲטָא מְשַׁפֵּט מְוֹת וְהוּמַת". דְּבַר אַחַר "סוֹרֵר" עַל דְּבָרֵי אָבִיו וּמוֹרָה עַל דְּבָרֵי אָמוֹ. סוֹרֵר עַל דְּרַכֵּי תוֹרָה. וּמוֹרָה עַל דְּבָרֵי הַדִּינִים. אָמַר רַבִּי יֵאֱשִׁיָהּ, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי זְעִירָא (כְּתוּב בְּרַמְזוֹ תַתְּק"י).

"אֵינְנוּ שְׂמַע בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אָמוֹ". יְכוּל אֶפְלוּ אָמְרוּ לוֹ אָבִיו וְאָמוֹ לְהַדְּלִיק אֶת הַנֵּר וְלֹא הַדְּלִיק, תִּלְמוּד לּוֹמַר "אֵינְנוּ שְׂמַע" "אֵינְנוּ שְׂמַע" לְגִזְרָה שְׁוּה, מָה "אֵינְנוּ שְׂמַע" הָאָמוֹר לְהֵלֵן "סוֹרֵר וּמוֹרָה זוֹלֵל וְסוֹבָא, אֶף הָאָמוֹר כָּאֵן זוֹלֵל וְסוֹבָא. מָה "אֵינְנוּ שְׂמַע" הָאָמוֹר לְהֵלֵן עַד שְׂיִגְנַב מְשָׁל אָבִיו וּמְשָׁל אָמוֹ, וְכּוֹי. וְיִסְרוּ אֶתּוֹ בְּמַכּוֹת. וְלֹא יִשְׁמַע אֶלֶיָּהֶם. מְלַמֵּד שְׂמַלְקִין אוֹתוֹ בְּפָנָי שְׁלֹשָׁה.

גַּנֵּב מְשָׁל אָבִיו וְאָכַל בְּרִשׁוֹת אָבִיו, מְשָׁל אַחֲרִים וְאָכַל בְּרִשׁוֹת אַחֲרִים, מְשָׁל אַחֲרִים וְאָכַל בְּרִשׁוֹת אָבִיו, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּין סוֹרֵר וּמוֹרָה עַד שְׂיִגְנַב מְשָׁל אָבִיו וְיֵאֶכֶל בְּרִשׁוֹת אַחֲרִים. רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר, עַד (שְׂיֵאֶכֶל) [שְׂיִגְנַב]

מִשָּׁל אָבִיו וּמִשָּׁל אִמּוֹ. גָּנַב מִשָּׁל אָבִיו וְאָכַל בְּרִשּׁוֹת אָבִיו אֵף עַל גַּב דְּשָׁכִיחַ לִיָּה בְּעִית, מִרְשׁוֹת אַחֲרִים וְאָכַל בְּרִשּׁוֹת אַחֲרִים אֵף עַל גַּב דְּלֹא בְּעִית לֹא שָׁכִיחַ לִיָּה. וְכָל שֶׁכֵּן מִשָּׁל אַחֲרִים וְאָכַל בְּרִשּׁוֹת אָבִיו דְּלֹא שָׁכִיחַ לִיָּה וּבְעִית, עַד שְׁיִגְנַב מִשָּׁל אָבִיו וַיֹּאכַל בְּרִשּׁוֹת אַחֲרִים דְּשָׁכִיחַ לִיָּה וְלֹא בְּעִית. רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עַד שְׁיִגְנַב מִשָּׁל אָבִיו וּמִשָּׁל אִמּוֹ, [אִמּוֹ] מְנָא לָהּ מַה שֶּׁקִּנְתָּה אִשָּׁה קִנְיָה בְּעַלָּה [מִדְּמִין] מִסְּעֵדָה הַמְּכַנֶּת לְאָבִיו וְלֹא אִמּוֹ. וְאִיבְעִית אִימָא דְאֶקְנִי לָהּ אַחַר וְאָמַר לָהּ עַל מְנַת שְׁאִין לְבַעֲלִיךְ רִשּׁוֹת בָּהּ.

כְּתִיב (שְׁמוֹת כ"א, י"ד) "כִּי יִזְיַד אִישׁ", מֵאִימְתִי הוּא נַעֲשֶׂה אִישׁ מִשְׁיִזִּיד. מֵאִימְתִי הוּא מִזִּיד, מִשְׁיִפְשֵׁט הַפֶּה, בְּשֵׁל זָרַע מִבְּפִנִּים הַשְּׁחִירָה קִדְרָה מִבְּחוּץ. כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן וְלֹא שְׁיִהְיֶה הֵבֶן אָב. מִכִּיּוֹן שֶׁהוּא רָאוּי לְבּוֹא אֶל הָאִשָּׁה וְלְעֵבְרָה הָיָה לִיָּה אָב וְלֹא בֵּן. אָמַר רַבִּי יוֹסִי, כָּל אֶלִּין מְלִין לֹא מִסְתַּבְּרָא דִּילְפָא חְלוּפִין. תִּדַע לָךְ שֶׁהוּא בֵּן, מִי הָיָה בְּדִין שְׁיִהֵא חֲבִיב הֵבֶן אוֹ הֵבֶת, הָיִי אוֹמֵר הֵבֶת וּפְטָרָה הַכְּתוּב וְחִיב אֶת הֵבֶן. מִי הָיָה בְּדִין שְׁיִהֵא חֲבִיב הַגְּדוֹל אוֹ הַקָּטָן, הָיִי אוֹמֵר הַגְּדוֹל. וּפְטָרָה הַתּוֹרָה אֶת הַגְּדוֹל וְחִיבָה אֶת הַקָּטָן. מִי הָיָה בְּדִין שְׁיִהֵא חֲבִיב הַגּוֹנֵב מִשָּׁל אַחֲרִים אוֹ הַגּוֹנֵב מִשָּׁל אָבִיו. הָיִי אוֹמֵר מִשָּׁל אַחֲרִים, לְלַמֵּדךְ שֶׁכֻּלָּם אֵינָם אֵלָּא גְזֵרַת מְלָךְ.

אָכַל בְּחִבּוּרַת מְצוּהָ, אָכַל בְּעֵבוֹר הַחֹדֶשׁ, אָכַל מִעֵשֶׂר שְׁנֵי בִירוּשָׁלַיִם, אָכַל נְבִלוֹת וְטֵרֵפוֹת שְׁקֻצִים וְרִמְשִׁים (אָכַל טָבַל וּמִעֵשֶׂר רֵאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְלָה תְרוּמָתוֹ. וּמִעֵשֶׂר שְׁנֵי וְהִקְדָּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדָּו), אָכַל דָּבָר שֶׁהוּא מְצוּהָ וְדָבָר שֶׁהוּא עֵבִירָה, אָכַל כָּל מֵאֶכֶל וְלֹא אָכַל בְּשֵׁר שְׁתֵּה כָּל מִשְׁקָה וְלֹא שְׁתֵּה יַיִן אִינוּ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרָה [עַד שְׁיֵאכַל בֶּשֶׂר וַיִּשְׁתֶּה יַיִן], שְׁנֵאמַר "זוֹלַל וְסָבֵא". וְאֵף עַל פִּי שְׁאִין רָאָה לְדָבָר זָכָר לְדָבָר, שְׁנֵאמַר (מִשְׁלֵי כ"ג, כ) "אֵל תְּהִי בְּסָבֵאי יַיִן בְּזִלְלֵי בֶּשֶׂר לְמוֹ".

"בִּנְנוּ זָה". פָּרַט לְשִׁבְרָח וּבָא מִשְׁהַגְּדִיל. דָּבָר אַחַר "בִּנְנוּ זָה" פָּרַט לְשִׁמַּת אַחַד מֵהַדְּיָנִים. דָּבָר אַחַר "בִּנְנוּ זָה" מְלַמֵּד שֶׁאַחַד מִן הָרֵאשׁוֹן מְצַטְרֵף עִם הָאֲחֵרוֹנִים לְחִיבּוֹ מִיתָה.

אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אִינוּ חֲבִיב עַד שְׁיֵאכַל בְּחִבּוּרָה שְׁכֻלָּה סְרִיקִין. וְהָאֵן תִּנּוּ אָכַל בְּחִבּוּרַת מְצוּהָ [אִינוּ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרָה טַעְמָא דְּמְצוּהָ] הָא לֹא מְצוּהָ אֵף עַל גַּב דְּלֹא כֻלָּה סְרִיקִין הָא קִמְשַׁמַּע לָן אֵף עַל גַּב דְּכֻלָּה סְרִיקִין כִּיּוֹן דְּמְצוּהָ עָסִיק לֹא מִימְשִׁיךְ. אָכַל בְּעֵבוֹר הַחֹדֶשׁ, [לְמִימְרָא דְּבֶשֶׂר וַיַּיִן מִסְקוֹ].

והתנניא אין עולין לה אלא בפת דגן וקטניות, הא קמשמע לן אף על גב דאין עולין לה אלא בפת וקטניות ואיהו אסיק בשר ויין ואכל כיון דבמצוה עסיק לא מימשיך. אכל מעשר שני בירושלים, כיון דכי אורחיה קא אכיל ליה לא מימשיך. אמר (רבה) [רבא], אכל בשר עוף אינו נעשה בן סורר ומורה. והאנן תנן אכל [גבלות וטרפות] שקצים ורמשים [אינו נעשה בן סורר ומורה] הא טהורים נעשה, כי תנן נמי מתניתין להשלים. [אכל] דבר שהוא מצוה, תנחומי אבלים. דבר שהוא עבירה, תענית צבור וטעמא מאי דאמר קרא איננו שמע בקלנו ולא בקולו של מקום. אכל כל מאכל, לאתוויי דבילה קעילית. שתה כל משקה, וכו' לאתוויי דבש וחלב. דתנניא אכל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש חיב.

היה אחד מהם גדם או חגר, או אלם, או חרש, או סומא, אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר "ותפשו בו" ולא גדמין. והוציאו אתו. ולא חגרין. ואמרו. ולא אלמין. בגנו זה. ולא סומין. איננו שמע בקלנו. ולא חרשין. שמע מינה בעינן קרא כדכתיב. שאני הכא דכילה קרא יתירא הוא. מתרין אותו בפני שנים. ומלקין אותו בפני שלשה, חזר וקלקל, נדון בעשרים ושלשה. ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשונים, שנאמר "בגנו זה" זהו שלקה בפניכם. מלקות בן סורר היכא כתיבא, כדרבי אבהו [דאמר רבי אבהו] למדנו "ויסרו" מויסרו ויסרו מין וכן (להלן כה, ב) מ"בן הכות הרשע". חזר וקלקל וכו' שנאמר "בגנו זה". האי מיבעי לה זה ולא סומין, אם בן נכתוב קרא בגנו הוא, מאי בגנו זה שמע מינה תרתי.

היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה, או אמו רוצה ואביו אינו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהו שניהם רוצים. רבי יהודה אומר, אם לא הייתה אמו שנה לאביו בקול במראה ובקומה, אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר "איננו שמע בקלנו" מדקול בעינן שוין, מראה וקומה נמי בעינן שוין. כמאן אזלא הא דתנניא בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב אלא דרש וקבל שחר, כמאן כרבי יהודה. ואיבעית אימא רבי שמעון היא דתנניא אמר רבי שמעון וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו, אלא לא היה ולא עתיד להיות. ולמה נכתב אלא דרש וקבל שחר. אמר רבי יונתן אני ראיתי וישבתי על קברו.

מאימתי הוא חייב משיאכל תרטימר בשר. וישתה חצי לוג יין האיטלקי. רבי יוסי אומר, מנה בשר ולוג יין. אמר רבי זירא, תרטימר זה איני יודע מהו, אלא מתוך שפפל רבי יוסי ביין נמצא כופל אף בבשר ונמצא תרטימר חצי מנה. אמר חנו (בר) בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל. ויין בזול וישתה, דכתיב "זולל וסבא" ואינו חייב עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי. [ינו חי] מזוג ולא מזוג, [בשר חי] בשיל ולא בשיל כבשר [כפיא] דאכלי גנבי. רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו אכל בשר מליח ושתה יין מגתו, אינו נעשה בן סורר ומורה. בשר מליח כל שהוא לא ממשיך. ויין עד ארבעים יום.

רמז תתקל (ויסקלהו) [ורגמהו] כל אנשי עירו". תנא רבי יוסי הגלילי אומר. וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ויסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתו של רשעים הנאה להם והנאה לעולם. ושל צדיקים רע להם ורע לעולם. יין ושינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, לצדיקים רע להם ורע לעולם, שקט לרשעים רע להם ורע לעולם, לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם. פזיר לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, לצדיקים רע להם ורע לעולם, פנוס לרשעים רע להם ורע לעולם, לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם).

רבי יהודה אומר, אם לא הייתה אמו ראוייה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה. והוציאו אתו אל זקני עירו. מצוה בזקני עירו ובשער מקומו. בגנו זה שלקה בפניכם, מלמד שאם מת אחד מהן אינו נסקל.

"ורגמהו כל אנשי עירו באבנים" וכי כל אנשי עירו רוגמין אותו, אלא במעמד כל אנשי עירו. באבנים. יכול באבנים מרבות, תלמוד לומר (ויקרא כ, כז) "באבן" יכול באבן אחת, תלמוד לומר "באבנים". אמר מעתה לא מת בראשונה ימות בשניה. ובערת הרע מקרבך בער עושי רעות מישראל.

אמר רבי אלעזר, עיר שרבה רוצחין אינה קולטת, שפנאמר (יהושע כ, ד) "ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו". ולא שהשוו דבריהם לדבריו. עיר שאין בה זקנים, רבי אמי ורבי אסי, חד אמר אינה קולטת, דבעינן

"זקני העיר" וליכא. וחד אמר קולטת מצוה בעלמא. ועיר שאין בה זקנים
חד אמר אינו נעשה בן סורר ומורה דבענן זקני וליכא. וחד אמר למצוה
בעלמא, חד אמר אין מביאה עגלה ערופה [דבעינו "זקני העיר" וליכא] וחד
אמר למצוה בעלמא.

כב- כג "וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת" שומע אני בין בחל

בין בשבת ומה אני מקים (שמות לא, יד) "מחלליה מות יומת" בשאר
מלאכות חוץ ממיתת בית דין, כו' תלמוד לומר "לא תבערו אש בכל
משבתיכם" ולהלן הוא אומר (במדבר לה, ג) "והיו אלה לכם לחקת משפט
לדורתיכם בכל משבתיכם", מה מושבות האמור להלן בית דין, אף
מושבות האמור כאן בית דין. ואמר רחמנא "לא תבערו אש".

האיש נתלה ואין האשה נתלית, אמר להם רבי אליעזר, והלא שמעון בן
שטח תלה [שמונים] נשים באשקלון, אמרו לו שמונים נשים תלה ואין דנין
שנים ביום אחד. מאי טעמא דרבנן, אמר קרא וכי יהיה באיש חטא
משפט מות והומת ותלית. איש ולא אשה. ורבי אליעזר איש לרבות בן
סורר ומורה, מאי טעמא דאמר קרא כי יהיה באיש. איש. ולא בן, חטא.
מי שעל חטאו נהרג יצא בן סורר ומורה שעל שם סופו נהרג, הוי מעוט
אחר מעוט ואין מעוט אחר מעוט אלא לרבות.

תנו רבנן אלו נאמר 'חטא ותלית'. הייתי אומר תולין אותו ואחר כך
ממיתין אותו כדרך שהמלכות עושה, תלמוד לומר "והומת ותלית".
ממיתין אותו ואחר כך תולין אותו, הא כיצד משהין אותו עד סמוך
לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואחר כך תולין אותו.
תנא, אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים בו מצות תליה.

"והומת ותלית". יכול כל המומתין נתלין, תלמוד לומר "כי קללת אלהים
תלווי". מה מקלל זה בסקילה, אף כל שבסקילה דברי רבי אליעזר.
ונחכמים אומרים, מה מקלל זה שפפר בעקר אף כל שפפר בעקר. רבנן
דרשי כללי ופרטי. והומת ותלית כלל, כי קללת פרט, אי הוי מקרבי
להדדי אמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט הני אין מידי אחרינא לא,
השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבוויי עובדי איללים דדמי ליה לכל מלי.
ורבי אליעזר דריש רבוויי ומעוטי והומת ותלית ריבה, כי קללת מייעט, אי

הווי מקרבי להדדי לא הוי מרבינון אלא עובדי אלילים דדמי ליה בכל מלי.
השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבוניי שאר הנסקליון.

"ותלית אתו על עץ", שומע אני בין בתלוש בין במחבר, תלמוד לומר "כי
קבור", מי שאינו מחסר אלא קבורה, יצא זה שמחסר חציצה וקבורה.
רבי יוסי אומר, מי שאינו מחסר אלא קבורה, יצא זה שמחסר תלישה
(חפירה) וקבורה. ורבנן (חפירה) [תלישה] לאו כלום היא.

משקעין את הקורה בארץ והעץ יוצא ממנו. ומקיף שתי ידיו זו על גב זו
ותולה אותו. רבי יוסי אומר, הקורה מטה על הפתל. ותולה אותו בה
כדרך שהטבחין עושין ומתירין אותו מיד.

כל המלין את מתו עובר בלא תעשה הלינו לכבודו להביא לו ארון
ותכריכין אינו עובר עליו. אמר רבי יוחנן מנין למלין את מתו שהוא עובר
בלא תעשה, תלמוד לומר "לא תלין נבלתו". ומנין שעובר אף בעשה,
תלמוד לומר "כי קבור תקברנו". איכא דאמרי רמז לקבורה מן התורה
מנין, תלמוד לומר "כי קבור". ומה תלמוד לומר "תקברנו" מכאן רמז
לקבורה. איבעיא להו קבורה משום בזיוני הוא, או משום כפרה הוא.
למאי נפקא מינה, דאמר לא בעינא דליקבריה לההוא גברא, אי אמרת
משום בזיוני הוא לאו כל כמניה. ואי אמרת משום כפרה הוא, הא אמר
לא בעינא כפרה. תא שמע מדאי קבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה
צדיקי לכפרה צריכי. אין, דכתיב (קהלת ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ".
וגוי איבעיא להו הספדא. (כתוב בפסוק "ויבא אברהם לספוד לשרה" ברמז
ק"ב).

"כי קללת אלהים תלוי". כלומר מפני מה זה תלוי מפני שברך את השם
ונמצא שם שמים מתחלל. תנא אמר רבי מאיר, משלו משל למה הדבר
דומה לשני אחים תאומים שהיו בעיר, אחד מנוהו מלך, ואחד יצא
ללסטיות, צנה המלך ותלאוהו, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי, צנה
המלך והורידוהו. אמר רבי מאיר בזמן שאדם מצטער שכונה מה לשון
אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי. אם כן אמר הקדוש ברוך הוא מצטער
אני על דמן של רשעים שנשפך קל וחומר על דמן של צדיקים שנשפך. מאי
משמע, אמר אביי, כמאן דאמר קל לית אמר ליה רבא (האי) [אם קל] כבד
עלי ראשי כבד עלי זרועי מיבעי ליה, אלא אמר רבא, כמאן דאמר קיל לי

עלמא, האי מיבעי ליה לגופיה, אם כן לימא קרא מקלל מאי קללת.
ואימא כליה להכי הוא דאתא, אם כן לימא קרא קלת, מאי קללת שמע
מינה תרתי.

"לא תלין נבלתו". והכתיב (ש"ב, כא י) "ותקח רצפה בת איה את השק"
וגוי "מתחלת קציר". אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי (יוחאי)
[יהוצדק], מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים
בפרהסיא, שהיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של אלו הללו בני מלכים
הן ומה עשו פשוטי ידיהם בגרים גרורים. אמרו, אין לך אמה שראינה
להדבק בה כזו. ומה בני מלכים כף בני הדיוטות על אחת כמה וכמה. ומה
גרים גרורים כף, ישראל על אחת כמה וכמה. מיד נתוספו על ישראל מאה
וחמשים אלף, שנאמר (מ"א ה, כט) "ויחי לשלמה שבעים אלף" וגוי.

האיש נתלה ואין האשה נתלית, שנאמר "ותלית אתו". 'אותו' ולא אותה.

"ותלית אתו". אותו. ולא כליו, אותו ולא עדיו, אותו ולא זוממיו, אותו
מלמד שאין דנין שנים ביום אחד. על עץ מה עץ מיחד שהוא נוול לו, אף
כל שהוא נוול לו, מכאן הלינו למתו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין אינו
עובר עליו. לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת
אלהים וגוי. מצות לא תעשה. כי קבור תקברנו. מצות עשה האיש נסקל
ערס. ואין האשה נסקלת ערמה. רבי יהודה אומר, אחד האשה ואחד
האיש, אלא שהאיש תולין אותו פניו כלפי העם כו' (פתיב ברמז תרצ"ח).
(ולא תטמא את אדמתך) כי קללת אלהים תלוי. מפני מה זה תלוי מפני
שקלל את השם] ונמצא שם שמים מתחלל. ולא תטמא את אדמתך אשר
ה' אלהיך נתן לך נחלה. להזהיר בית דין על כף.

א-ג ("פי) [לא] תראה" יכול אפלו רחוק ממנו מלא מיל, תלמוד לומר (שמות כג, ד) "כי תפגע" אי "כי תפגע" שומע אני כמשמעו, תלמוד לומר (פי) [לא] תראה", הא כיצד שיערו חכמים אחד משבעה ומחצה במיל שיהא ריס. לא תראה את שור אחיד. מצות לא תעשה. ולהלן הוא אומר "כי תפגע" מצות עשה נמצינו למדין שהוא עובר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה. שור אחיד, אין לי אלא שור אחיד, שור איבד מנין, תלמוד לומר "שור איבד" מכל מקום, אם כן למה נאמר "אחיד", אלא מלמד שלא דברה תורה אלא כנגד היצר. או את שיו נדחים. בדרך הנדחים, מכאן אתה אומר איזו היא אבדה מצא חמור (וכלים) [או פרה רועים] בדרך אין זו אבדה, חמור וכליו הפוכים פרה ורצה בין הפרמים הרי זו אבדה.

"והתעלמת". פעמים שאתה מתעלם, כיצד היה כהן והוא בבית הקברות, או זקן ואינו לפי כבודו, או שהיתה (אבדה) [מלאכה] שלו מרבה משל חברו, לכך נאמר "והתעלמת". האי קרא למאי אתא, אילימא לכהן והוא בבית הקברות פשיטא האי עשה והאי לא תעשה ועשה. ותו לא דחינו אסורא מקמי ממונא, אלא לשל מרבה מחברו, מדרב יהודה אמר רב נפקא, (לעיל טו, ד) "אפס כי לא יהיה בך אביון, שלף קודם לשל כל אדם, אלא לזקן ואינו לפי כבודו.

רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה קאזיל באורחא כו', (כתוב ברמז רע בפסוק [לעיל יז, יא] "לא תסור" - ברמז תתקי"א), השב תשיבם. השב. אפלו מאה פעמים משמע. תשיבם אין לי אלא לביתו, לגנתו, ולחורבתו מנין, תלמוד לומר "תשיבם" מכל מקום. היכי דמי דמיניטרא וכדרבי אליעזר, דאמר הכל צריכין דעת בעלים חוץ מהשבת אבדה, שהתורה רבתה השבות הרבה, (כתוב ברמז שני"א).

החזירה וברחה החזירה וברחה אפלו חמשה פעמים חייב להחזירה, שנאמר "השב תשיבם". החזירה למקום עד שראוה אחרים ולא נטפלו בה. נגנבה או אבדה חייב באחריותה עד שיכניסנה לרשותו, לכך נאמר "השב תשיבם לאחיד".

"ואם לא קרוב אחיד" אין לי אלא קרוב ורחוק [אינו מכירו מנין, תלמוד לומר "ולא ידעתו"], ואספתו אל תוך ביתך ולא לבית אחר.

אמר את האבדה ולא אמר סימניה, הרי זה לא יתן. והרמאי אף על פי שאמר סימניה הרי זה לא יתן לו, שנאמר "עד דרש אחיד אתו". וכי תעלה על דעתך שיתנהו לו קדם שיתבענו, אלא דורשהו אם רמאי הוא אם לאו. תנו רבנן כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל, כגון פרה וחמור מטפל בהן עד שנים עשר חדש, מכאן ואילך שם דמיהן ומניהן. עגלים וסוּחין מטפל בהן שלשה חדשים, מכאן ואילך שם דמיהן ומניהן. אנוזין ותרגולין מטפל בהן שלשים יום, [מכאן ואילך שם דמיהן] ומניהן. תניא אידך, תרגולת כבהמה גסה מטפל בה שנים עשר חדש, עגלים וסוּחין שלשים יום, אנוזין ותרגולין וכל דבר שטפולו מרבה שלשה ימים. עגלים וסוּחין אעגלים וסוּחין לא קשיא הא דרעיא הא דפטמא. אנוזין ותרגולין אנוזין ותרגולין לא קשיא הא ברב רבי הא בזוטרי. תנו רבנן "והשבת לו". ראה היאך תשיבנו לו שלא יאכיל עגל לעגלים. וסוּח לסוּחין, ואנוזא לאנוזין, ותרגול לתרגולין.

תנו רבנן מנין לרואה חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטים באין עליו שהוא חייב להצילו (בנפשו), תלמוד לומר "לא תעמד על דם רעך", הא מהכא נפקא מהתם נפקא. אבדת גופו מנין, תלמוד לומר "והשבתו לו" אי מהתם הוה אמינא הני מלי בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי לא, קמשמע לן.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוּצדק, מנין לאבדה ששטפה נהר שמתרת, שנאמר "וכן תעשה לחמורו" וגו' [לכל אבדת אחיד אשר תאבד ממנו ומצאתה]. מי שאבדה ממנו ומצויה אצל כל אדם, יצאה זו שהיא אבודה ממנו ואינה מצויה אצל כל אדם. ואסורא דומיא דהתירא, מה התירא בין אית בה סימן בין לית בה סימן שריא, אף אסורא בין אית בה סימן בין לית בה סימן אסורא. והלכתא כנותיה דאביי דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש.

אף השמלה היתה בכלל "כל אבדת אחיד". ולמה יצאת, להקיש אליה ולומר לה מה שמלה מיחדת שיש בה סימנין ויש לה תובעין אף כו' חייב להכריז, וכי, אמר רבא למה לי למיכתב שור וחמור שהן שמלה צריכי, דאי כתב רחמנא שמלה הוה אמינא הני מלי בעדים דגופה אי נמי סימנין דגופה, אבל חמור בעדים דאכף ובסימני דאכף לא מהדרינו, כתב רחמנא

חמור דאפלו בסימני האכף, שור לגיזת זנבו, שָה לָמָה לִי, אָמַר רָבָא, (שמות כא, לג) "חמור" דבור לרבי יהודה, וְשָה דְאֲבָדָה לְדַבְרֵי הַכֹּל, קִשְׁיָא.

תנו רבנן "אֲשֶׁר תֵּאבֹד מִמֶּנּוּ" פֶּרֶט לְאֲבָדָה שְׂאִין בָּהּ שְׁוֹה פְּרוּטָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר וּמְצִאֲתָהּ פֶּרֶט לְאֲבָדָה שְׂאִין בָּהּ שְׁוֹה פְּרוּטָה. מֵאִי בִּינְיָהּ, אָמַר אַבְיִי מִשְׁמַעוֹת דּוֹרְשֵׁין אַכָּא בִּינְיָהּ, מֵר נִפְקָא לִיה מֵאֲשֶׁר תֵּאבֹד, וּמֵר סַבֵּר מוּמְצִאֲתָהּ. רָבָא אָמַר, פְּרוּטָה שְׁהוּקְרָה וְהוּזְלָה וְהוּקְרָה אִיכָּא בִּינְיָהּ, מָאן דְּאָמַר מֵאֲשֶׁר תֵּאבֹד אִיכָּא, מָאן דְּאָמַר מוּמְצִאֲתָהּ בְּעֵינָן דְּאִיכָּא שְׁעוֹר מְצִיָּאָה מִשְׁעַת אֲבָדָה וְעַד שְׁעַת מְצִיָּאָה. וּמָאן דְּנִפְקָא לִיה מֵאֲשֶׁר תֵּאבֹד הָאִי וּמְצִאֲתָהּ מֵאִי עֶבֶיד לִיה מִיבְּעִיָּא לִיה לְפְדֻרְבִּינָא וּמְצִאֲתָהּ דְּאֲתָא לִיְדִיָּה מִשְׁמַע. וּמָאן דְּנִפְקָא לִיה מוּמְצִאֲתָהּ הָאִי אֲשֶׁר תֵּאבֹד מֵאִי עֶבֶיד לִיה, מִיבְּעִי לִיה לְפְדֻרְבִּי יוֹחֲנָן מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצְדֵק מִנֵּין לְאֲבָדָה שְׁשֻׁטְפָּה נְהָר וְכוּי (פְּדֻלְעִיל). וְאִידָּךְ דְּרַבִּי יוֹחֲנָן מִנָּא לִיה, נִפְקָא לִיה מֵאֲשֶׁר תֵּאבֹד מִמֶּנּוּ. וְאִידָּךְ, מִמֶּנּוּ לָא מִשְׁמַע לִיה. וְאִידָּךְ הָא דְּרַבִּינָא מִנָּא לִיה, נִפְקָא לִיה מוּמְצִאֲתָהּ.

אָמַר רָבָא רָאָה מִים שׁוֹטְפִין וּבִאִין הָרִי זֶה גּוֹדֵר בְּפִנְיֵיהֶם דְּאָמַר קָרָא לְכֹל אֲבָדַת אַחִידָּךְ. לְרַבּוֹת קַרְקַע.

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא, גִּזַּל כּוֹתֵי אָסוּר, אֲבָדְתוּ מִתְּרַת. מִנֵּין לְגוֹזֵל כּוֹתֵי שְׁאָסוּר, שְׁנַאָמַר (לעיל ז, טו) "וְאֲכַלְתָּ אֶת כָּל הָעֵמִים" וְגו' בְּזִמְן שְׁהוּ מְסוּרִין בְּיָדָּךְ. אֲבָדְתוּ מִתְּרַת, שְׁנַאָמַר "לְכֹל אֲבָדַת אַחִידָּךְ". לְאֲחִידָּךְ אֲתָהּ מַחֲזִיר. וְאִי אֲתָהּ מַחֲזִיר לְכוֹתֵי. וְאִימָא הֵינִי מְלִי הִיכָּא דְּלֵא אֲתָהּ לִיְדִיָּה דְּלֵא מִיחֲזִיב לְאֲהַדוּרֵי בִּתְרָה כְּדִישְׂרָאֵל, אֲבָל הִיכָּא דְּאֲתָהּ לִיְדִיָּה לְכוֹתֵי נְמִי לִיהֲדַרְיָה, אָמַר רַבִּינָא וּמְצִאֲתָהּ דְּאֲתָהּ לִיְדִיָּה מִשְׁמַע.

"לא תוכל להתעלם" [לתן עליו בלא תעשה].

ד "לא תראה". זו מצות לא תעשה, (לתן עליו בלא תעשה) ולהלן הוא אוֹמֵר (שמות כג, ה) "כִּי תִרְאֶה" מִצְוֹת עֲשֵׂה. אִין לִי אֵלָא חֲמוֹר אַחִידָּךְ חֲמוֹר שׁוֹנְאָדָּךְ מִנֵּין תִּלְמוּד לומֵר "חֲמוֹר שׁוֹנְאָדָּךְ", מְכַל מְקוּם, אִם בֶּן לָמָה נֶאֱמַר "אַחִידָּךְ", אֵלָא מְלַמֵּד שְׁלֵא דְּבָרָה תוֹרָה אֵלָא כְּנֶגֶד יֶצֶר הָרַע. אוֹ שׁוֹרוֹ נְפִלִים. וְלֵא עוֹמְדִים. בְּדַרְדָּךְ. וְלֵא בְּרַפְתָּ. מְכָאן אָמְרוּ מְצִאָה בְּרַפְתָּ אִין חֲזִיב בָּהּ, בְּרִשׁוֹת

הַרְבֵּים חַיֵּב בָּהּ וְהִתְעַלְמֶתָ. פְּעָמִים שְׁאַתָּה מִתְעַלֵּם וְכוּ' (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ שֵׁנִי"ג).
הֵקֵם תִּקְיָם עִמּוֹ הֵעֲמִידָהּ וְנִכְלָה אֶפְלוֹ חֲמִשׁ פְּעָמִים חַיֵּב (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ שֵׁנִי"א).

ה "לא יהיה כלי גבר על אשה". מה תלמוד לומר אם ללמד שלא ילבש
איש שמלת אשה ואשה שמלת איש, הרי כבר נאמר תועבה ואין זה
תועבה, אלא שלא ילבש איש שמלת אשה וישוב בין הנשים ואשה שמלת
איש ותשב בין האנשים.

רבי אליעזר בן יעקב אומר, מנין שלא תצא אשה בכלי זין למלחמה,
תלמוד לומר "לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר" וגו', שלא יתקן
איש בתקוני אשה. תנו רבנן המעביר שער בית השחי ובית הערוה, הרי
זה עובר משום "לא יהיה כלי גבר על אשה".

הגוֹזֵז שְׂתֵי שְׁעָרוֹת בְּשַׁבַּת חַיֵּב. וְכֵן לְקַרְחָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַחַת.
וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּמַלְקוּט לְבָנוֹת מִתּוֹךְ שְׁחוּרוֹת שְׁאֶפְלוּ אַחַת
חַיֵּב. וְדָבָר זֶה אֶפְלוֹ בְּחַל אָסוּר, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שְׂמַלַת
אִשָּׁה".

"כי תועבת ה'" וגו', קרוי חמשה שמות, חרם, תועבה, שנאווי, משקץ,
ועול.

ו-ז העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו את ימיו, אמר הקדוש
ברוך הוא אם קימתם מצות שלוח הקן אפלו היית עקר ולא מוליד חניף
שאני פוקדך בבנים, שנאמר "שלח תשלח" אם עשית כן ואת הבנים תקח
לך. כי יקרא קן צפור לפניך זה שאמר הכתוב "ארח חיים פן תפילס",
(פְּתוּב בְּרַמְזוֹ רַצ"ח).

"תנו רבנן". כי יקרא מה תלמוד לומר, לפי שנאמר "שלח תשלח" וגו',
יכול יחזר בקרים כדי שימצא קן ישלחנה, תלמוד לומר "כי יקרא"
במארע לפניך. קן קן מפל מקום. צפור. טהורה ולא טמאה. לפניך הרשות
היחיד. בדרךך ברשות הרבים, באילנות מנין, תלמוד לומר "בכל עץ".
בבורות שיחין ומערות מנין, תלמוד לומר "או על הארץ". ומאחר שסופנו
לרבות כל דבר מה תלמוד לומר "לפניך בדרךך" לומר לך מה דרך שאין
קנו בידך, אף כל שאין קנו בידך, מכאן אמרו יוני שובך ויוני עליה

וּצְפוּרִים שֶׁקָּנְנוּ בְּטַפִּיחִים וּבְבִירוֹת. וְאוֹזִין וְתִרְנַגּוּלִין שֶׁקָּנְנוּ בְּתוֹךְ הַפְּרָדֵס, חָיֵב לְשַׁלַּח. קָנְנוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְכֵן יוֹנֵי הַדְּרָסִיאוֹת פְּטוּר מִלְּשַׁלַּח. אָמַר מֶר, מֵה דֶרֶךְ שְׂאִין קָנוּ בְּיָדָהּ אֵף. לָמָּה לִּי מִכִּי יִקְרָא נִפְקָא, כִּי יִקְרָא פָּרֵט לְמַזְמוֹ, וְעוֹד לְפָנֶיךָ לָמָּה לִּי, אֶלָּא לְפָנֶיךָ לְאַתּוּיִי שֶׁהִיוּ לְפָנֶיךָ וּמְרָדוֹ, בְּדֶרֶךְ פְּדָרֵב יְהוּדָה דְּאָמַר הַמוֹצֵא קֹן בַּיָּם חָיֵב לְשַׁלַּח, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג, טז) "הִנְתָּנוּ בַּיָּם דֶּרֶךְ", אֶלָּא מֵעַתָּה מֵצָא קֹן בְּשָׁמַיִם דְּכַתִּיב "דֶּרֶךְ הַנְּשֹׂר בְּשָׁמַיִם". הֲכִי נִמְי לִישְׁלָחָה, דֶּרֶךְ נֶשֶׁר אֶקְרִי, דֶּרֶךְ סְתֵמָא לֹא אִיקְרִי. מֵצָא קֹן בְּרֵאשׁוֹ שֶׁל אָדָם מֵהוּ, אָמַר לִיה (ש"ב טו, לב) "וְאֶדְמָה עַל רֵאשׁוֹ".

עוֹף טָמֵא רוֹבֵץ עַל בֵּיצֵי עוֹף טָהוֹר וְטָהוֹר רוֹבֵץ עַל בֵּיצֵי עוֹף טָמֵא פְּטוּר מִלְּשַׁלַּח. בְּשֶׁלְמָא עוֹף טָמֵא רוֹבֵץ עַל בֵּיצֵי עוֹף טָהוֹר דְּהָא צְפוּר בְּעֵינָן וְלִיכָא, אֶלָּא טָהוֹר רוֹבֵץ עַל בֵּיצֵי עוֹף טָמֵא מֵאֵי אִיכָא לְמִימַר הָא צְפוּר הוּא, כְּדָאֵמַר רַב כְּהֵנָּא תִּקְחָ לָךְ וְלֹא לְכַלְבָּד, הֲכָא נִמְי תִּקְחָ לָךְ וְלֹא לְכַלְבָּד. וְהִיכָא אִיתְמַר דְּרַב כְּהֵנָּא אֶהָא, דְּתַנָּיָא אִם טְרַפָּה חָיֵב לְשַׁלַּח, אֶפְרוּחִין טְרַפּוֹת פְּטוּר מִלְּשַׁלַּח, מִנָּא הֵנִי מְלִי, אָמַר רַב כְּהֵנָּא דְּאָמַר קָרָא תִּקְחָ לָךְ וְלֹא לְכַלְבָּד. וְלִקִּישׁ אִם טְרַפָּה לְאֶפְרוּחִים, מָה אֶפְרוּחִים טְרַפּוֹת לֹא אֵף אִם טְרַפָּה נִמְי לֹא, אִם כֵּן צְפוּר לְמַעוּטֵי עוֹף טָמֵא לָמָּה לִי. וְהָאִם רְבָצָת. בְּעָא רַבִּי יְרֵמְיָה מְטָלִית מֵהוּ שְׁתַּחֲץ, כְּנַפִּים מֵהוּ שְׁיַחֲצוּ, בֵּיצִים מוֹזְרוֹת מֵהוּ שְׁיַחֲצוּ, שְׁנֵי סְדָרֵי בֵּיצִים זֶה עַל גְּבִי זֶה מֵהוּ, זָכַר עַל גְּבִי בֵּיצִים וְנִקְבָּה עַל גְּבִי זָכַר מֵהוּ, תִּיקוּ.

אִין שֵׁם אֶלָּא אֶפְרוּחַ אֶחָד אוֹ בֵּיצָה אַחַת חָיֵב לְשַׁלַּח, שֶׁנֶּאֱמַר 'קוּ' קֹן מִכָּל מְקוֹם. הָיוּ שֵׁם אֶפְרוּחִים מִפְּרִיחִים, אוֹ בֵּיצִים מוֹזְרוֹת, פְּטוּר מִלְּשַׁלַּח, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָאִם רְבָצָת עַל הָאֶפְרוּחִים אוֹ עַל הַבֵּיצִים". מָה אֶפְרוּחִים בְּנֵי קִימָא אֵף בֵּיצִים בְּנֵי קִימָא, יֵצְאוּ מוֹזְרוֹת וּמָה בֵּיצִים צְרִיכִין לְאֶמֶן אֵף אֶפְרוּחִים, יֵצְאוּ מִפְּרִיחִין.

אָמַר לִיה הֵהוּא מְדַרְבְּנָן לְרַבָּא, אִימָא אִיפְכָא, אִין שֵׁם אֶלָּא אֶפְרוּחַ אֶחָד אוֹ בֵּיצָה אַחַת פְּטוּר מִלְּשַׁלַּח, דְּבְעֵינָן אֶפְרוּחִים אוֹ בֵּיצִים וְלִיכָא. הָיוּ שֵׁם אֶפְרוּחִים מִפְּרִיחִים אוֹ בֵּיצִים מוֹזְרוֹת חָיֵב לְשַׁלַּח שֶׁנֶּאֱמַר "קוּ" קֹן מִכָּל מְקוֹם, אִם כֵּן לְכַתּוּב קָרָא רְבָצָת עֲלֵיהּ. עַל הָאֶפְרוּחִים אוֹ עַל הַבֵּיצִים לָמָּה לִי, לְאֶקוּשֵׁי אֶפְרוּחִים לְבֵיצִים וּבֵיצִים לְאֶפְרוּחִים.

"לא תקח האם על הבנים". האומר על קן צפור יגיעו רחמיך, משתקין אותו, פליגי בה תרי אמוראי במערבא, חד אמר מפני שהוא מטיל קנאה במעשה בראשית. וחד אמר מפני שהוא עושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינם אלא גזרות.

"והאם רבצת". כשהיא רובצת עליהם פרט למעוּפּפּת. יכול אף על פי שכנפיה נוגעים בקן תלמוד לומר "רובצת". על האפרחים אף על פי שאינה עמם. מאי תלמודא, מדלא כתיב יושבת. היתה יושבת ביניהם, פטור מלשלח, על גביהו חב לשלח. אמר רב יהודה אמר רב, היתה יושבת בין שני (רוכבי) [רבדי] אילן רואין כל שאלו תשמט נופלת עליהו חב לשלח. ואם לאו פטור מלשלח.

"לא תקח האם על הבנים", מפלל (ויקרא יד, ד) שנגמר "ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות", יכול יקחנה לטהר בה את המצרע, תלמוד לומר "לא תקח". לא תקח האם על הבנים מצות לא תעשה, שלח תשלח את האם מצות עשה. (כתוב ברמז שני"א).

שלוח הקן נוהג בארץ. ובחוצה לארץ, בפני הבית ושלח בפני הבית, בחלון אבל לא במקדשיו, מקדשיו מאי טעמא לא, אמר קרא שלח תשלח את האם במי שאתה מצוה לשלחו, יצא זה שאי אתה מצוה לשלחו אלא להביאו לידי גזבר. אמר רבינא, הילכך עוף [טהור] שהרג את הנפש פטור מלשלח, מאי טעמא אמר קרא שלח תשלח במי שאתה מצוה לשלחו, יצא זה שאי אתה מצוה לשלחו אלא להביאו לבית דין. היכי דמי, אי דגמר דיניה בר קטלא הוא, אלא דלא גמר דיניה ובעי לאיתוייה לבי דינא וקיומי ביה ובערת הרע מקרבך. הני מקדשיו היכי דמי, אילימא דהוה ליה קן בביתיה ואקדשיה מי מיחייב, כי יקרא פרט למזמן אלא דחזא קן בעלמא ואקדשיה מי מיקדשא. "ואיש כי יקדיש את ביתו" אמר רחמנא, מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו, אלא דאגבהינהו לאפרוחים ואקדשינהו וחדר אהדרינהו [האי אפלו] בחלון נמי לא מיחייב, דתנו נטל את הבנים והחזירו לקן ואחר כך חזרה האם עליהו פטור מלשלח, אלא דאגבהה לאם ואקדשה (דהא חב) [והדרה, מעקרא איחייב ליה] בשלוח, דתנא רבי יוסי אומר, הקדיש חיה ואחר כך שחטה פטור מלכסות, שחטה ואחר כך הקדישה חב לכסות, שכבר נתחייב בכסוי קדם שביא לידי הקדש. רב אמר במקדיש פרות שובכו ומרדו. ושמואל אמר,

במקדיש תרנגלתו לבדק הבית ומרדה. בשלמא שמואל לא אמר כרב דקא מוקים אפלו בקדשי בדק הבית, אלא רב מאי טעמא לא אמר כשמואל, אמר לך רב דוקא פרות שובכו דקדשי מזבח נינהו דכיון דקדשי קדשת הגוף לא פקעא קדשתיהו אבל קדשי בדק הבית דקדשת דמים בעלמא הוא דקדיש כיון דמרדה פקעא קדשתיהו. ושמואל אמר כל היכא דאיתנהו בי גזא דרחמנא איתנהו דכתיב (תהלים כד, א) "לה' הארץ ומלואה".

קורא זכר, רבי אליעזר מחיב. וחקמים פוטרין, אמר רבי אבהו מאי טעמא דרבי אליעזר, אתיא דגירה דגירה, כתיב הקא (ירמיה יז, יא) "קרא דגר" וכתוב התם (ישעי' לד, טו) "ובקעה ודגרה בצלה". אמר רבי אלעזר מחלקת בקורא זכר, אבל בקורא נקבה דברי הכל פטור. [חיב].

שְׁלַח וְחִזְרָה, שְׁלַח וְחִזְרָה, אפלו ארבעה וחמשה פעמים חיב, שְׁנַאמר "שֶׁלַח תִּשְׁלַח". נטל את הבנים והחזירו ואחר כך חזרה האם עליהן פטור מלשלח. אמר ליה ההוא מרבנן לרבא ואימא שלח חדא זימנא, תשלח תרי זימני, אמר ליה שלח אפלו מאה פעמים. תשלח אין לי אלא לדבר הרשות, לדבר מצוה מנין, תלמוד לומר "תשלח" מכל מקום, אלא טעמא דכתב רחמנא (שלח) תשלח הא לאו הכי הוה אמינא לדבר מצוה לא. עשה ולא תעשה הוא. ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. אמר מר בר רב אשי כגון שנטלה על מנת לשלח דלאו ליכא, עשה הוא דאיכא. וליתי עשה ולידחי עשה. מאי אולמא דהאי מהאי. איצטריף סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר מר גדול השלום שביין איש לאשתו שהרי אמרה תורה שמי שנכתב בקדשה נמחה על המים והאי מצרע נמי כיון דכמה דלא מיטהר אסור בתשמיש המטה דכתיב "ויושב מחוץ לאהל שבעת ימים". ליתי עשה ולידחי עשה קמשמע לן.

הנוטל אם על הבנים, רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח. וחקמים אומרים, משלח ואינו לוקה, זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין לוקין עליה. בעלמא קסבר רבי יהודה לאו שנתק לעשה אין לוקין עליו, והכא הינו טעמא, משום דקסבר שלח מעקרא משמע. עד כמה משלחה, עד שתצא מתחת ידו. ובמה משלחה, רב הונא אמר ברגליה, רב יהודה אמר בגפיה. רב הונא אמר ברגליה, דכתיב (ישעיה לב,

כ) "משלחי רגל השור והחמור". ורב יהודה אמר בגפיה, רגל דהא גפיה
נינהו.

ומה מצוה קלה שהיא באסור אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים.
קל וחמור למצוות חמורות שבתורה. תנא רבי יעקב אומר, אין לך כל
מצוה ומצוה שהיא כתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחית
המתים תלויה בה, שנאמר "למען ייטב לך" לעולם שכלו טוב והארכת
ימים. לעולם שכלו ארך.

"והארכת ימים". אמר רבי חניא, ומה אם הצפור שאין לה זכות אבות
ולא שביעות ובריתות, בגיה מכפרין עליה, בגי אברהם יצחק ויעקב שיש
להם זכות אבות ובריתות ושביעות על אחת כמה וכמה שאם סרח אחד
מהם שהוא מכפר עליהן לעתיד לבוא.

אמר רבי ברכיה יש מזיק שהוא שט כחץ וטס פעור שנאמר "מחץ יעור
יומם". אמר הקדוש ברוך הוא אם קימת מצות שלוח הקן אני מצילך
ממנו.

"שלח תשלח" אם קימת המצוה הזאת אביא מלך המשיח, שנאמר (ישעי'
לב, כ) "משלחי רגל וגו'. וממהר את אליהו ז"ל שיבוא, שנאמר (מלאכי ג,
כג-כד) "הנה אנכי שלח לכם את אליהו וגו' והשיב לב אבות על בנים".

ח "כי תבנה" אין לי אלא בונה, לקח וירש ונתן לו במתנה מנין, תלמוד
לומר "בית" מכל מקום. [בית] אין לי אלא בית, מנין הבונה בית התבון,
ובית הבקר, ובית העצים, ובית האצרות, תלמוד לומר "ולא תשים
דמים בביתך". יכול אף בונה בית שער, אכסדרה, ומרפסת, תלמוד לומר
"בית". מה בית מיחד שהוא בית דירה, יצאו אלו שאינן בית דירה. ועשית
מעקה לגגך אין לי אלא גג, מנין לרבות בורות שיחין ומערות חריצין
ונעיצים, תלמוד לומר "ולא תשים דמים בביתך", אם כן למה נאמר גג.
פרט לכפש בית לרבות היכל, גג פרט לאולם. חדש, רבי אומר משעת
חדושו עשה לו מעקה. כמה הוא מקום מעגלו שלשה טפחים, בית דורסו
עשר. ועשית מעקה לגגך, מצות עשה ולא תשים דמים בביתך, מצות לא
תעשה.

"כי יפל הנפל ממנו". ראוי זה לפל אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב. ממנו ולא לתוכו, שאם היתה רשות הרבים גבוה ממנו עשר טפחים ונפל ממנו לתוכו פטור, שנאמר "ממנו" ולא לתוכו. דבר אחר "כי תבנה", רבי ישמעאל אומר, בא הכתוב ללמד כיצד הוא נדון, שנאמר "כי גם לא ידע האדם את עתו פדגים שנאחזים" וגו'. כי תבנה בית חדש, בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות אין חוזרין עליו מעורכי המלחמה. (כתוב ברמז תקס"ה).

תנאי רבי נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ולא יעמיד סלם רעוע בתוך ביתו, תלמוד לומר "ולא תשים דמים בביתך".

אמר רבי יצחק בריה דרב יהודה לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטור, שנאמר "כי יפל הנפל" ראוי היה לפל מששת ימי בראשית, מכדי לא נפל והכתוב קראו נפל, אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.

"מעקה" אף על גב דכתב רחמנא "לגגך" דידך אין דשתפין לא, כתב רחמנא כי יפל הנפל ממנו, אלא גגך למה לי, למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות.

ט "לא תזרע כרמך כלאים", מה אני צריך. והלא כבר נאמר (ויקרא יט, יט) "שדך לא תזרע כלאים", מלמד שכל המקיים כלאים בכרם עובר בשני לאוין. אין לי אלא כרם שלם, מנין אפלו כרם יחידי. ועושה פרות, תלמוד לומר "כרם" מכל מקום. ומנין לכלאי הכרם שאסור בהנאה, נאמר כאן "קדש". ונאמר להלן "קדש". מה להלן אסור הנאה, אף כאן אסור הנאה. פן תקדש המלאה הזרע. מאימתי המלאה מתקדשת משתשריש, וענבים משיעשו כפול הלבן. זרע. פרט לזרע היוצא מבית הזבלים, או עם המים, הזרע והרוח מסערותו, יכול שאני (מרבח) [מוציא] הזרע והרוח מסייעתו, תלמוד לומר "אשר תזרע".

המקיים קוצים בכרם רבי אליעזר אומר קדש. שנאמר "אשר תזרע". וחכמים אומרים זרע פרט למקיים קוצים בכרם. ויתבואת הכרם. מאימתי התבואה מתקדשת משתשריש. וענבים משיעשו כפול הלבן. אין לי אלא כרם שהוא עושה פרות, שאין עושה פרות מנין, תלמוד לומר "כרם" מכל

מקום אין לי אלא כָּרַם שֶׁלֶד כָּרַם שֶׁל אַחֲרִים מִנֵּין תִּלְמוּד לומר "לא תזרע כַּרְמֶךָ" מִכָּל מְקוֹם. הַמְתִּיתִי זְמוּרָה שֶׁל גֶּפֶן עַל גְּבֵי זְרָעִים אֲפִילוֹ אִמָּה עַל אִמָּה הַגֶּפֶן אֲסוּרָה הִיא וּפְרוּתֶיהָ, (יְכוּל לֹא יִחְרוֹשׁ עַל זֶה בְּפָנַי עֲצָמוֹ וְעַל זֶה בְּפָנַי עֲצָמוֹ, תִּלְמוּד לומר "יִחְדּוּ" אֲבָל זֶה בְּפָנַי עֲצָמוֹ וְזֶה בְּפָנַי עֲצָמוֹ מֵתֵר). דְּבַר אַחֵר "לא תזרע [כַּרְמֶךָ] כִּלְאִים", לְחַיֵּב מְשׁוּם כָּרַם וּמְשׁוּם שְׂדֵה. (דְּבַר אַחֵר) פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלָאָה. פֶּן תֵּאָסֵר הַמְּלָאָה, כְּדַבְּרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אֲשֶׁר תִּזְרַע אֵין לִי אֵלָא שְׂזָרַע הוּא זֶרַע חֲבֵרוֹ וְרָצָה לְקַיְמוֹ מִנֵּין, תִּלְמוּד לומר "תִּזְרַע" מִכָּל מְקוֹם.

הַמְקַדֵּשׁ בְּכִלְאֵי הַכָּרַם אֵינָה מְקַדֵּשֶׁת, שֶׁנֶּאֱמַר "פֶּן תִּקְדַּשׁ", פֶּן תֵּאָסֵר.

כִּלְאֵי הַכָּרַם עֵקְרוֹ נֶאֱסָרִין, הוֹאִיל וְהִיָּתָה לְהוֹן שְׂעַת הַכֶּשֶׁר קִדְּם הַשְּׂרָשָׁה. מְתִיב רַב שְׂמַעְיָה, הַמַּעֲבִיר עֲצִיץ נְקוּב בְּכָרַם, אִם הוֹסִיף מֵאֲתִים אֲסוּר, הוֹסִיף אֵין לֹא הוֹסִיף לֹא, אָמַר רַבָּא תַרִּי קִרְאֵי כְּתִיבִי, כְּתִיב "הַמְּלָאָה", וְכְתִיב "הַזֶּרַע", הֵא כִּיצַד זֶרַע מַעֲקָרָא בְּהַשְּׂרָשָׁה, זֶרַע וּבֵא הוֹסִיף אֵין לֹא הוֹסִיף לֹא.

רמז תתקלא רמז תתקלא "לא תחרש בשור ובחמור", אדם מתר עם פלו לחרש ולמשד, לא אסרה תורה אלא שתי בהמות, שֶׁנֶּאֱמַר "לא תחרש בשור ובחמור יחדו".

אָחַד שׁוֹר וְאָחַד כָּל בְּהֵמָה לְנִפְיֵלַת הַבּוֹר, וְלִהְפָּרְשֵׁת הַר סִינַי כּוּ', כִּלְאִים דְּחֲרִישָׁה יִלְף שׁוֹר שׁוֹר מִשְׁבֵּת. (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ רפ"א).

"לא תחרש בשור ובחמור", יְכוּל לְעוֹלָם, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (שְׁמוֹת כג, יב) "לְמַעַן יִנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחַמְרְךָ", [כְּבַר] שׁוֹר וְחַמּוֹר עוֹשִׂין מְלָאכָה, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "לא תחרש בשור ובחמור", [יְכוּל לֹא יִחְרוֹשׁ עִם זֶה בְּפָנַי עֲצָמוֹ וְעִם זֶה בְּפָנַי עֲצָמוֹ, תִּלְמוּד לומר "יִחְדּוּ", אֲבָל זֶה בְּפָנַי עֲצָמוֹ וְזֶה בְּפָנַי עֲצָמוֹ מֵתֵר]. אֵין לִי אֵלָא בְּשׁוֹר וּבְחַמּוֹר מִנֵּין לְרַבּוֹת שְׂאָר בְּהֵמָה חִתָּה וְעוֹף, תִּלְמוּד לומר "לא תחרש" מִכָּל מְקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "בְּשׁוֹר וּבְחַמּוֹר", בְּשׁוֹר וּבְחַמּוֹר אֵי אֵתָה חוֹרֵשׁ אֲבָל אֵתָה חוֹרֵשׁ בְּאָדָם וּבְחַמּוֹר. (דְּבַר אַחֵר) לֹא תִחְרוֹשׁ אֵין לִי אֵלָא חוֹרֵשׁ, מִנֵּין לְרַבּוֹת הַדָּשׁ. וְיוֹשֵׁב בְּקֶרוֹן, וְהַיּוֹצֵא וְהַמְנַהִיג, תִּלְמוּד לומר "יִחְדּוּ" מִכָּל מְקוֹם. רַבִּי מֵאִיר פּוֹטֵר בְּיוֹשֵׁב [בְּקֶרוֹן]. יִחְדּוּ פֶּרֶט (לְרַמְדָּה) [לְפֶרֶד] יִחְדּוּ,

פָּרַט לְקוֹשֶׁר אֶת הַסּוּס בְּצַדֵי קָרוֹן, אוֹ לְאַחַר הַקָּרוֹן. וְאֵת הַדְּלוּפִקֶּס לְגַמְלִים.

הִבָּא עַל הַכּוֹתִית חֲבַב עֲלֶיהָ מְשׁוּם (אַרְבַּע) [אַרְבָּעָה עֶשֶׂר] לְאוּיִן מְשׁוּם (לְעִיל פְּסוּק ט) לֹא תִזְרַע כְּרֶמֶד כְּלֵאִים, מְשׁוּם לֹא תִחַרֵּשׁ בְּשׂוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו, לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעִטָּנוֹ, (שְׁמוֹת כ, יג-יד) "לֹא תִרְצַח, לֹא תִנְאָף, לֹא תִגְנֹב, לֹא תִעֲנֶה, לֹא תִחְמֹד", מְשׁוּם שְׁפָחָה, מְשׁוּם כּוֹתִית, מְשׁוּם נִדָּה, מְשׁוּם אִשָּׁת אִישׁ, מְשׁוּם אִשָּׁת אָב, וּמְשׁוּם אִשָּׁת אַח. וְאִם הָיָה יִשְׂרָאֵל שְׁחָלַל עֲצָמוֹ וְאֵת זֶרְעוֹ בְּכּוֹתִית, אֵל יְהִי לוֹ עַר בְּחֻכְמִים "וְעֵנָה" בְּתַלְמִידִים. וְאִם הָיָה כֹהֵן אֵל יְהִי לוֹ בֶן "מִגִּישׁ מִנְחָה לַה' צְבָאוֹת" רַבִּי אֲחָא בַר יֵאֲשִׁיָּה אָמַר אֵל תִּסְתַּכַּל בְּנָשִׁים שֶׁלֹּא תִבּוֹא לְדַבֵּר עֲרוּהָ, וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּשֵׁת פָּנִים לֹא בְּמַהְרָה הוּא חוֹטֵא, שְׁנֵאמַר (שְׁמוֹת כ, יז) "וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פָּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תִחְטְאוּ" וְכָל מִי שֶׁאֵין לוֹ בְּשֵׁת פָּנִים בְּמַהְרָה הוּא חוֹטֵא, שְׁנֵאמַר (ישעי' ג, ט) "הִכָּרַת פְּגִיחָם עֲנֹתָה בָּם וְחִטָּאתָם כְּסֻדּוֹם הַגִּידוּ". (כְּתוּב בְּרֶמֶז ש"א). כָּל הַרוֹאֶה דְּבַר עֲרוּהָ וְאֵינוֹ זֶן אֶת עֵינָיו מִמֶּנָּה זֹכָה וְנִהְיֶה מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה, שְׁנֵאמַר "וְעַצֶּם עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרַע" מֵה כְּתִיב אַחֲרָיו (שם, יז) "מִלֶּדֶד בִּינְפִיו תִּחְזִינָה עֵינֶיךָ".

יא-יב רמז תתקלב "לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעִטָּנוֹ גְּדָלִים תַּעֲשֶׂה לָּךְ", נֵאמַר בְּדַבּוּר אֶחָד. (כְּתוּב בְּרֶמֶז רצ"ה).

הַתּוֹכֵף בְּצִמְרֵם וּפְשָׁתִים תִּכְיֶפֶה אַחַת אֵינוֹ חַבּוּר, שְׁנֵאמַר "לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעִטָּנוֹ צִמְרֵם וּפְשָׁתִים יַחְדָּו".

"לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעִטָּנוֹ גְּדָלִים תַּעֲשֶׂה לָּךְ" אֲתִי עֲשֵׂה וְדַחֵי לֹא תַעֲשֶׂה. וְאִמָּא הִנֵּי מְלִי לֹא תַעֲשֶׂה גְרִידָא, לֹא תַעֲשֶׂה שְׂיֵשׁ בּוֹ כְּרַת מִי דַחֵי, אָטוּ עֲשֵׂה דְדַחֵי לֹא תַעֲשֶׂה לָאוֹ לֹא תַעֲשֶׂה חֲמוּר מִנִּיהָ וְקָא אֲתִי עֲשֵׂה וְדַחֵי לֹא תַעֲשֶׂה, מֵה לִי חוּמְרָא זוּטָא מֵה לִי חוּמְרָא רַבָּא. רַבָּא אָמַר, אֵין עֲשֵׂה דוּחָה לֹא תַעֲשֶׂה שְׂיֵשׁ בּוֹ כְּרַת.

"לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעִטָּנוֹ גְּדָלִים תַּעֲשֶׂה לָּךְ". לְהַתִּיר כְּלֵאִים בְּצִיּוּת, דָּאמַר רַבִּי אֶלְעָזָר סְמוּכִים מִן הַתּוֹרָה מִנִּין, דְּכְתִיב (תהלים קיא, ח) "סְמוּכִים לְעַד לְעוֹלָם" וְגוֹ'. וְאָמַר רַב שֵׁשֶׁת מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, מִנִּין לִיבְמָה שְׁנִפְלָה לְפָנֵי מִכָּה שְׁחִין שְׂאִין חוּסְמִין אוֹתָהּ בְּפָנָיו, דְּכְתִיב (להלן כה, ד) "לֹא

תחסם שור בדישו" וסמיך ליה "כי ישבו אחים יחדו" ואמר רב יוסף, אפלו למאן דלא דריש סמוכין בעלמא במשנה תורה דריש" דהא רבי יהודה בעלמא לא דריש וכו'. ובמשנה תורה מאי טעמא דדריש אי בעית אימא משום דמוכח דאם כן ליכתבה "ולא יגלה כנף אביו" גבי עריות. ואיבעית אימא משום דמפנה, דאם כן ליכתוב "לא יקח איש", "לא יגלה כנף" למה לי, לאפנויי. וגבי פרשת ציצית נמי איבעית אימא משום דמוכח, דאם כן ליכתביה גבי פרשת ציצית. ואיבעית אימא משום דמפנה, דאם כן ליכתוב לא תלבש צמר ופשתים. שעטנו למה לי, לאפנויי. ותרי קראי למה לי, צריכי, דאי כתב רחמנא "לא יעלה" הוה אמינא כל דרף העלאה אסר רחמנא ואפלו מוכרי כסות, כתב רחמנא לא תלבש דומיא דלבישה (אסור) [דאית ביה] הנאה. ואי כתב רחמנא לא תלבש הוה אמינא דוקא לבישה דנפיש הניתה, אבל העלאה לא, כתב רחמנא "לא יעלה". וליכתוב רחמנא לא תלבש שעטנו. צמר ופשתים למה לי, מכדי כתיב (שם) "ויבגד כלאים שעטנו". ותנא דבי רבי ישמעאל הואיל ונאמר בגדים בתורה סתם ופרט לה הכתוב באחד מהם צמר ופשתים, אף כל צמר ופשתים. צמר ופשתים דכתב רחמנא למה לי, נשמע מינה לאפנויי ואפתי] איצטריך, סלקא דעתך אמינא העלאה הוא דלא נפיש הנאתה, אבל לבישה דנפישא הניתה כל תרי מיני אסירי. כגון צמר גפנים וצמר ארנבים [כתב רחמנא צמר ופשתים], אם כן לישתוק קרא מניה וליגמר שעטנו שעטנו מהעלאה כו', אלא שמע מינה לאפנויי.

טעמא דכתב רחמנא "צמר ופשתים", הא לאו הכי הוה אמינא כלאים בציצית אסירי. והא כתיב "ועשו להם ציצית על פני בגדיהם". ותנא דבי רבי ישמעאל כל בגדים צמר ופשתים הו ונאמר רחמנא עביד להו תכלת (ותכלת עמרא הוא וממאי דתכלת עמרא הוא) מדשש כיתנא תכלת עמרא, [איצטריך] סלקא דעתך אמינא כדרבא דרבא רמי כתיב (שם) הכנף מין כנף. וכתיב "צמר ופשתים", הא כיצד, צמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן, שאר מינין פוטרין שלא במינן אין פוטרין. והא תנא דבי רבי ישמעאל לית ליה דרבא, [איצטריך] סלקא דעתך אמינא כי דיוקא דרבא "הכנף" מין כנף והכי קאמר רחמנא עביד ליה צמר לצמר ופשתים לפשתים. וכי עבידת צמר לצמר צבעיה אבל צמר לפשתים ופשתים לצמר לא, כתב רחמנא צמר ופשתים דאפלו צמר לפשתים ופשתים לצמר. (כתוב ברמז תקס"ב).

אמר רב אחא בר יוסף משמיה דמר זוטרא, האי מאן (דאבד ליה) [דרמי] חוטא דכיתנא בגלימא דעמרא ונתקיה ולא ידיע אי אינתיק אי לא, שפיר דמי, מאי טעמא מדאורייתא שעטניז אמר רחמנא עד שיהא שוע טווי ונוז. ורבנו הוא דגזרו בה, והאי כיון דנתקיה נתקיה. מתקיף לה רב אשי, אימא או שוע, או טווי, או נוז. והלכתא כמר זוטרא, מדאפיקינהו רחמנא בחד לישנא לא תלבש שעטניז.

היה לבוש כלאים כל היום אינו חיב אלא אחת, אמרו לו אל תלבש אל תלבש והוא פושט ולובש, חיב על כל אחת ואחת. אמר רב ביבי אמר רב אשי, לא פושט ולובש ממש אלא כל שאלו מכניס ומוציא בית ד באונקלי שלו. מחוי רב אחא בריה דרב איקא עיילי ואפוקי. רב אשי אמר, אפלו לא שקה אלא כדי לפשט וללבש חיב.

המוציא כלאים בבגדו פושטו ואפלו בשוק, שנאמר "אין חכמה ואין תבונה" וגו', כל מקום שיש חלול ה' אין חולקין כבוד לרב.

אמר רב (חסדא) [אחא בר יעקב], הכל מודים דאין לוקין על צמרו משום כלאים, שנאמר "לא תלבש שעטניז" וגו', מה פשתן שלא נשתנה, אף צמר שלא נשתנה. אמר (רבא) [רב פפא] הכל מודים שצמרו פסול לשום תכלת, שנאמר "לא תלבש שעטניז גדלים תעשה לך". מה פשתן שלא נשתנה, אף צמר שלא נשתנה.

"צמר ופשתים", (כתוב בפרשת ציצית).

אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג, שנאמר "לא תלבש שעטניז" דבר שהוא שוע טווי ונוז רבי שמעון בן אלעזר אומר נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו. הלכדין אסורין, מפני שהן שועין. אינו אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים. ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים. ואין הכהנים לובשים לשמש במקדש אלא צמר ופשתים.

מוכרי כסות מוכרין כדרך. ובלבד שלא יתפנונו בחמה מפני החמה ולא בגשמים מפני הגשמים. והצנועין מפשילין במקל. וכן תופרי כסות תופרין כדרך וכו' והצנועין תופרין בארץ.

התוכף תכיפה אחת אינו חבור. ואין בה משום פלאים. והשומטה בשבת פטור.

ניתני שוע ולא ניתני (נוז) [טווי], אלו פן הוינן אמרינן טווי מתר. מתניתא לא אמרה כן, אלא אין אסור משום פלאים אלא טווי ואריג, ניתני שוע ולא ניתני נוז אלו פן אמרין נוז מתר, מתניתא לא אמרה כן, אלא (אפלו) [פיו] של צמר ושל פשתן אסור מפני שחוזרין לאריג. ניתני טוי ולא ניתני שוע אלו פן הוינן אמרין שוע מתר, מתניתא לא אמרה כן, אלא הלכדין אסורין מפני שהן שועין.

יב רמו תתקלג "גדלים תעשה לך". תנו רבנן הכל חיבין בציצית, כהנים, לויים וישראלים, גרים, נשים ועבדים. רבי שמעון פוטר בנשים, [מפני שמצות עשה שהזמן גרמא היא]. וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. כהנים לויים וישראלים פשיטא, דאי אינהו פטירי מאן ליחיב, כהנים איצטריד ליה, סלקא דעתך אמינא הואיל וכתוב "לא תלבש שעטנז" וגו' גדלים תעשה לך. מאן דלא אישתרי פלאים לגביה בלבישה הוא דמיחיב בציצית. והני כהנים הואיל ואישתרי פלאים לגביהו לא ליחיבו קמשמע לן, נהי דאישתרי בשעת עבודה בלא עדן עבודה לא אישתרי. ורבי שמעון פוטר בנשים, מאי טעמא דתניא (במדבר טו, לט) "וראיתם אתו" פרט לכסות לילה, או אינו אלא פרט לכסות סומא, כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור, הא מה אני מקיים "וראיתם אתו", פרט לכסות לילה. ומה ראית, מרבה אני כסות סומא שישנו בראיה אצל אחרים. ומוציא אני כסות לילה שאינה בראיה אצל אחרים.

תניא "על ארבע כנפות כסותך". ארבע ולא שלש, או אינו אלא ארבע ולא חמש, כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי בעלת חמש אמור, הא מה אני מקיים ארבע, ארבע ולא שלש. ומה ראית, מרבה אני בעלת חמש שיש בכלל חמש ארבע. ומוציא אני בעלת שלש שאין בכלל שלש ארבע. תניא איך ארבע ולא שלש, ארבע ולא חמש, [מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר יתר כמאן דאיתיה דמי, ומר סבר כמאן דליתיה דמי, לא] דכלא עלמא כמאן דאיתיה דמי. ושאני הכא דרבי רחמנא אשר תכסה בה. ואיך היא אשר

תכסה בה מאי עביד ליה, מיבעי ליה לכדתנא "וראינתם אתו", פרט לכסות לילה וכו' (פדלעיל). ואידך מאשר, ואידך, אשר לא דרש.

ורבנו האי "וראינתם אתו" מאי עבדי ליה, מיבעי להו לכדתנא "וראינתם אתו וזכרתם", ראה מצוה זו וזכר מצוה אחרת התלויה בה. ואיזו זו קריאת שמע. דתנו מאימתי קורין את שמע בשחרית משפיר בין תכלת ללבן. תנא אידך "וראינתם אתו וזכרתם" ראה מצוה זו וזכר מצוה אחרת הסמוכה לה ואיזו זו מצות פלאים, דכתיב "לא תלבש שעטני וגו' גדלים תעשה לך". תנא אידך "וראינתם אתו" וגו', כיון שנתחייב אדם במצוה זו נתחייב במצוות כולן. ורבי שמעון היא דאמר מצות עשה שהזמן גרמא היא. תנא אידך "וראינתם אתו" וגו', שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות כולן. תנא אידך "וראינתם אתו וזכרתם ועשייתם" ראיה מביאה לידי זכייה. וזכייה מביאה לידי מעשה. רבי שמעון בן יוחאי אומר כל הזהיר במצוה זו זוכה להקביל פני שכינה, כתיב הכא "וראינתם אתו". וכתוב התם "את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד"..

אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב נוי תכלת שלישי גדיל ושני שלישי ענף. וכמה שעור חליא, תנא רבי אומר כדי שיכרך וישנה וישלש, תנא הפוחת לא יפחת משבע והמוסיף אל יוסיף (יותר) על שלש עשרה. שבעה כנגד שבעה רקיעים. שלשה עשר כנגד שבעה רקיעים וששה אורים שביניהם. תנא כשהוא מתחיל [מתחיל] בלבן, "הכנף" מין כנף. וכשהוא מסים [מסיים] בלבן, מעלין בקדש ולא מורידין, רב ורבה בר בר חנה הווי יתבי, חליף ואזיל ההוא גברא דמיכסי גלימא דכלא תכלתא ורמי לה תכלתא וגדילא מיגדיל, אמר רב, יאי גלימא ולא יאי תכלתא, רבה בר בר חנה אמר יאי גלימא ויאי תכלתא, במאי קמיפלגי, רבה בר בר חנה סבר כתיב גדיל וכתוב "פתיל", או גדיל או פתיל. ורב סבר לעולם פתיל בעינן וההיא גדילים למננא הוא דאתא, גדיל ב' גדילים ארבע, עשה גדיל ופותלהו מתוך.

אמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל כלי קפסא חיבין בציצית. אמר רבא. ומודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו שפטורה, מאי טעמא אשר תכסה בה אמר רחמנא והאי לאו לאיכסויי עבידא, בההיא שעתא ודאי רמינן ליה, משום (משלי יז, ה) "לעג לרש חרף עושהו".

"גדלים תעשה לך" למה נאמר, לפי שנאמר "ועשו להם ציצית" שומע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו, תלמוד לומר "גדלים", כמה גדלים נעשים אין גדיל פחות משלש חוטין, כדברי בית הלל. ובית שמאי אומרים, מארבע חוטין של תכלת, וארבע חוטין של לבן, של ארבע ארבע ארבעות. והלכה כדברי בית שמאי. במה דברים אמורים בתחלה, אבל בשיריה ובגרדומיה כל שהוא. דבר אחר "גדלים תעשה לך" זה לבן, מנין לרבות את התכלת, תלמוד לומר (במדבר טו, לח) "ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת".

"תעשה". ולא מן העשוי, שלא יוציא נימין מן הטלית ויעשה. "על ארבע" ולא על שמונה. "כסותך", פרט ליגא ולתיכלא ולתיכלטרין לתקרקין לבורסין ולבורדסין לפי שאינן מרבעין. רבי אלעזר בן יעקב אומר, מנין שלא יתן על אמצע בגד אלא על שפתו, שנאמר "על ארבע כנפות כסותך [כסותך]" פרט לסדין. "כסותך" פרט לכר. "תכסה" פרט לסגוס. בה, פרט למעפרת שלא יכסה בה ראשו ורבו.

יג "כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה". רבי יהודה אומר, אם בא אליה לוקה. ואם לאו אינו לוקה. [ושנאה], מכאן אתה אומר עבר אדם על מצוה קלה, סופו לעבר על מצוה חמורה. עבר אדם על (ויקרא יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך" סופו לעבר על "לא תקם ולא תטור" ועל (שם, יז) "לא תשנא את אחיך". "וחי אחיך עמו". עד שפא לידי שפיכות דמים, לךך נאמר "כי יקח איש אשה ושנאה".

יד-יז "ושם לה עלילת דברים". יכול אפלו אומר לה הקדחת לי את התבשיל ולא הקדיחה, תלמוד לומר "עלילת דברים". עלילת דברים לגזרה שנה מה עלילת דברים האמורים להלן טענת בתולים אף עלילת דברים האמורים כאן טענת בתולים. ומה עלילת דברים האמורים (פאן) [להלן] מקום בתולים, אף עלילת דברים האמורים (להלן) [פאן] מקום בתולים. ומנין לרבות ביאה אחרת, תלמוד לומר "והוצא עליה שם רע".

תנא, כיצד הוצאת שם רע, בא לבית דין ואומר פלוני לא מצאתי לבתך בתולים. אם יש עדים שזנתה תחתי בסקילה, זנתה מעקרא כתבתה מנה, נמצא שאינו שם רע לוקה ונותן מאה סלע, בין בעל בין לא בעל רבי

אליעזר בן יעקב אומר, לא נאמרו דברים הללו אלא כשבעל, בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב, הינו דכתיב "ובא אליה", ואקרב אליה. אלא לרבנו, מאי ובא אליה, ואקרב אליה. ובא אליה בעלילות. ואקרב אליה. בדברים. בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב הינו דכתיב "לא מצאתי לבתך בתולים", אלא לרבנו, מאי לא מצאתי, לא מצאתי פשרי בתולים. בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב, הינו דכתיב "אלה בתולי בתי", אלא לרבנו מאי אלה אלה כשרי בתולים. בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב, הינו דכתיב "ופרשו השמלה", אלא לרבנו מאי ופרשו השמלה, [אמר רבי אבנה פרשו מה ששם לה, כדתנא ופרשו השמלה] מלמד שבאין עדיו של זה ועדיו של זה ובוררין את הדבר כשמלה חדשה. רבי אליעזר בן יעקב אומר, דברים ככתבו שמלה ממש. רבי יהודה אומר אינו חייב עד שישכר עדים, אתנא שימה שימה, כתיב הכא ושם לה עלילות דברים, וכתיב התם (שמות כב, כד) "לא תשימון עליו נשד" מה להלן ממון, אף כאן ממון. בעי רבי ירמיה שכתב בקרקע מהו, בפחות משנה פרוטה מהו, שניהו בפרוטה מהו, מוציא שם רע על נשואין הראשונים מהו, על נשואי אחריו מהו, פשוט מיהא חדא, דתנא רבי (יהודה) [יונה] אומר, את בתי נתתי לאיש הזה ולא ליבם.

"ואמר" וגו', מלמד שאין אומר דבריו אלא בעמידתה. לקחתי ואקרב אליה, הרי עדים שזנתה בבית אביה. [כי יקח] איש אשה למה נאמר. לפי שנאמר "ואיש אשר ינאף את אשת איש", אחד שבאו לה עדים בבית בעלה שזנתה בבית אביה, ואחד שבאו לה עדים בבית אביה שזנתה בבית אביה, משמע שיתהא נדונית על שער העיר ההיא. והרי הפתוב מוציא את שבאו לה עדים בבית בעלה שזנתה בבית אביה שיתהא נדונית על פתח בית אביה, לכך נאמר "כי יקח איש אשה". רבי ישמעאל אומר, בוא וראה מה שנאה גורמת שיהא מביאה לידי לשון הרע, [מכאן אתה אומר עבר אדם כו' כדלעיל]. ולקח אבי הנערה ואמה אין לי אלא שיש לה אב ויש לה אם. יש לה אב ואין לה אם, יש לה אם ואין לה אב. אין לה אב ולא אם מנין, תלמוד לומר "נערה" מכל מקום. אם כן למה נאמר "אבי הנערה ואמה" הם שגדלו גדולים רעים ובואו ויראו להם גדוליהן. והוציאו את בתולי, הנערה, כמשמעה. ואמר אבי הנערה, מכאן שאין רשות לאשה לדבר במקום האיש. את בתי נתתי לאיש הזה, מלמד שיש רשות לאב לקדש את בתו הקטנה.

"וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בֵּיתִי" הָרִי עֵדִים לְהִזִּים עֵדָיו שֶׁל זֶה. אֶת בֵּיתִי נִתְּתִי, מְלַמֵּד שֶׁהַתּוֹבֵעַ מִתְחִיל בְּדַבְּרֵי תַּחֲלָה.

"אֶת בֵּיתִי נִתְּתִי", מֵנִין לְאֵב שֶׁנֶּאֱמָר לְאַסֵּר אֶת בֵּיתוֹ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמָר "אֶת בֵּיתִי נִתְּתִי לְאִישׁ הַזֶּה". לְאִישׁ, אֶסְרָה הַזֶּה, וְלֹא לְיָבִים. (לְהִלּוֹן פְּסוּק כ"ב) "בְּעֵלְת בַּעַל" רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר בָּא הַפְּתוּב לְלַמֵּדָה עַל הַיְבָמָה שֶׁהָבֵא עָלֶיהָ אֵינוֹ חָיֵב עַד שֶׁתִּבְעַל.

"וּפָרְשׁוּ הַשְּׂמֵלָה" יַחְוֶרוּ דְבָרִים כְּשֶׁמְלָה. (כְּתוּב בְּרַמְזוֹ שִׁל"א). רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר וּפָרְשׁוּ הַשְּׂמֵלָה וְנִמְצְאוּ עֵדֵי הַבַּעַל זוֹמְמִין. דְּבָר אַחֵר יְבֹאוּ עֵדָיו שֶׁל זֶה וְעֵדָיו שֶׁל זֶה וַיֹּאמְרוּ דְבָרֵיהֶם לְפָנַי זְקֵנֵי הָעִיר.

"וְלִקְחוּ זְקֵנֵי הָעִיר אֶת הָאִישׁ" וְלֹא אֶת הַקָּטָן. וַיִּסְרוּ אֹתוֹ, בְּמִכּוֹת. וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ. בְּמִמוֹן. מֵאָה כֶּסֶף, כֶּסֶף צָרִי.

בְּשֶׁלְמָא וְעָנְשׁוּ זֶה מִמוֹן דְּכִתִּיב "מֵאָה כֶּסֶף", אֶלָּא וַיִּסְרוּ זֶה מִלְקוֹת מִנְלָן, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, לְמַדְנֵנו וַיִּסְרוּ מִ"וַיִּסְרוּ" וַיִּסְרוּ מִן וַיָּבֹן מִן (לְהִלּוֹן כ"ה, ב) "וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע". אֲזַהְרָה לְמוֹצִיא שֵׁם רַע מִנְלָן, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר (וַיִּקְרָא י"ט, טז) מִ"לֹא תִלְוֶה רַכִּיל". רַבִּי נֶתָן אוֹמֵר (לְהִלּוֹן כ"ג, י) מִ"וַיִּנְשְׂמֶרְתָּ מִכֹּל דְּבַר רָע" רַבִּי אֶלְעָזָר מֵאֵי טַעְמָא לֹא אָמַר מִ"וַיִּנְשְׂמֶרְתָּ", הֵהוּא מִבְּעֵי לֵיה לְכַדְרַבֵּי פְּנִיחָס. "וַיִּנְשְׂמֶרְתָּ" מִכָּאן שֶׁלֹּא יַהְרִיחַ אָדָם בַּיּוֹם וַיְבֹאוּ לִידֵי טַמְאָה בְּלִילָה. וְרַבִּי נֶתָן מֵאֵי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבִּי אֶלְעָזָר, הֵהוּא אֲזַהְרָה לְבֵית דִּין שֶׁלֹּא יֵהָא רַךְ לְזֶה וְקִשָּׁה לְזֶה.

"וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף" בְּמוֹצִיא שֵׁם רַע לְהַקְלִיל וְלְהַחְמִיר. כִּי־צַד אֶחָד שֶׁהוֹצִיא שֵׁם רַע עַל הַגְּדוּלָה שֶׁבִּכְהֵנָה, וְעַל הַקְּטָנָה שֶׁבִּישְׂרָאֵל נוֹתֵן מֵאָה סָלַע, נִמְצָא הָאוֹמֵר בְּפִיו חֲמוּר מִן הָעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה. שֶׁכֵּן מְצִינֵנו שֶׁלֹּא נַחְתֵּם גִּזְרֵי דִין עַל אֲבוֹתֵינוּ בְּמִדְבַּר אֶלָּא עַל לְשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמָר "וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקִלְיִי". נִמְצָאת אוֹמֵר הַמוֹצִיא בְּפִיו חֲמוּר וְכוּ'. מִמֵּאֵי דִילְמָא מְשׁוּם דְּקָא גָרִים לָהּ קִטְלָא, דְּכִתִּיב "וְאִם אָמַת הָיָה הַדְּבַר הַזֶּה", "וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנְּעִרָה אֶל פֶּתַח בֵּית אֲבִיהָ וְסִקְלוּהָ". אָמַר רַבָּא אָמַר קָרָא "כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע", עַל שֵׁם רַע שֶׁהוֹצִיא.

"וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף וְנִתְּנוּ לְאֲבֵי הַנְּעִרָה", כִּי־נֶעְרָה הָא פֶּל מְקוּם שֶׁנֶּאֱמָר "נֶעְרָה" אֶפִּילוּ קְטָנָה מִשְׁמַע.

אמר אביי, בא עליה ומתה, פטור. שנאמר (להלן פסוק כט) "ונתן לאבי הנערה" ולא לאבי מתה.

המוציא שם רע על היתומה פטור. שנאמר "ונתנו לאבי הנערה" פרט לזו שאין לה אב. מיתביי "אם מאן ומאן" לרבות יתומה לקנס, שהוא בבא עליה ואחר כך נתינתמה, רבא אמר חיב, מדתני (אמו) בתולת ישראל ולא בתולת גרים, אי אמרת בשלמא כי האי גונא בישראל חיב, הינו דאיצטריך קרא למעוטי גרים. אלא אי אמרת פטור, השתא בישראל פטור בגרים מיבעיא.

סרחה ולבסוף בגרה תדון בסקילה. אמאי נערה אמר רחמנא והא בוגרת היא, אמר קרא הנערה, הנערה שהיתה כבר. אי הכי מילקא נמי לילקי ומאה סלעים נמי לישלם, זו מעשה גרמו לה, זנתה כשהיא נערה זנתה. והאי עקימת שפתיו גרמו לו, אימת קא [מיחיב] בעקימת שפתיו ההיא שעתא [וההיא שעתא] בוגרת הוואי.

"ונתנו לאבי הנערה", ולא לאבי הבוגרת. ונתנו לאבי הנערה, פרט לגיורת שהיתה הורתה שלא בקדשה ולדתה בקדשה שאין לה מאה כסף. כי הוציא שם רע, ולא על זו בלבד הוציא שם רע אלא על כל בתולות ישראל. ולו תהיה לאשה מלמד שהוא שותה בעצמו אפלו היא חגרת ואפלו היא סומא ואפלו היא מכת שחין. נמצא בה דבר זימה, או שאינה ראויה לבוא בישראל יכול יהא רשאי לקימה, תלמוד לומר "ולו תהיה לאשה", אשה הראויה לו. "לא יוכל לשלחה כל ימיו" ואפלו לאחר זמן.

"לא נמצאו בתולים לנערה", אין עדים להזים עדיו של זה. והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה, אין לי אלא שיש לה אב ויש לה פתח בית אב, יש לה פתח בית אב ואין לה אב מנין, תלמוד לומר "והוציאו את הנערה" מכל מקום, אם כן למה נאמר "פתח בית אביה", למצוה.

"ויסקלוה אנשי עירה באבנים", וכי כל האנשים רוגמין אותה, אלא במעמד כל אנשי עירה. באבנים. יכול באבנים מרבות, תלמוד לומר (ויקרא כ, כז) "באבן" אי "באבן" יכול באבן אחת. תלמוד לומר "באבנים", אמר מעתה אם לא מתה בראשונה תמות בשנייה. כי עשתה נבלה בישראל, לא עצמה בלבד נולה אלא כל בתולות ישראל. לזנות בית

אביה, נאמר כאן "אביה" ונאמר להלן (שם כא, ט) "אביה" מה אביה האמור (להלן) [כאן] זנות עם זיקת הפעל, אף אביה האמור (כאן) [להלן] זנות עם זיקת הפעל. ובערת הרע מקרבך בער עושי הרעות מישראל.

הגיוורת שנתגירה בתה עמה וזנתה, הרי זו בחנק, אין לה פתח בית אביה. ולא מאה סלעים. היתה הורתה שלא בקדשה ולדתה בקדשה הרי זו בסקילה ואין לה לא פתח בית אביה ולא מאה סלעים היתה הורתה ולדתה בקדשה, הרי היא כבת ישראל לכל דבריה. מנא הני מלי, אמר ריש לקיש דאמר קרא ומתה לרבות הורתה שלא בקדשה [ולדתה בקדשה]. אי הכי מילקא נמי לילקי ומאה סלעים נמי לישראל, אמר קרא ומתה למיתה נתרבתה ולא לקנס, כו'. ואימא לרבות הורתה ולדתה שלא בקדשה, אם כן בישראל מאי אהני ליה.

כב "כי ימצא איש", בעדים. "שכב עם אשה בעלת בעל", להביא את שנבעלה בבית אביה ועדין היא ארוסה. "וימתו", סתם מיתה האמורה בתורה חנק. שניהם ולא העושה מעשה חדודים. כשהוא אומר גם לרבות הבאין אחריהם. האיש השכב עם האשה ואף על פי שהיא קטנה. והאשה אף על פי שנבעלה לקטן. ובערת הרע (מישראל) בער עושי הרעות מישראל.

כתנאי "ומתו גם שניהם" עד שיהו שניהם שוין, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר, "ומת האיש אשר שכב עמה לבדו". ואידך האי ומתו גם שניהם מאי דריש ביה, למעוטי מעשה חדודים. ואידך, מעשה חדודים לאו כלום הוא. ואידך האי "לבדו" מאי דריש ביה, כדתנא באו עליה עשרה ועדין היא בתולה כלן בסקילה. רבי אומר הראשון בסקילה וכלן בחנק.

האשה שהיא יוצאת להרג אין ממתניין לה עד שתלד, ישבה על המשבר ממתניין לה עד שתלד. אין ממתניין פשיטא גופה היא. איצטריך סלקא דעתך אמינא הואיל וכתוב (שמות כא, כב) "כאשר ישית עליו בעל האשה", ממונא דבעל הוא ולא ליפסדוה מניה קמשמע לן. ואימא הכי נמי, אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, אמר קרא ומתו גם שניהם לרבות את הנולד, האי מיבעי ליה עד שיהו שניהם שוין דברי רבי יאשיה, כי קאמינא מגם.

כג-כה "כי יהיה נערה בתולה" תנו רבנן "נערה", ולא קטנה. "נערה"

ולא בוגרת. "בתולה", ולא בעולה. "מארסה", ולא נשואה. (לעיל פסוק כא) "בבית אביה" פרט לשמסר האב לשלוחי הבעל. בעא מניה רבי יעקב בר (אבא) [אדא] מרב, בא על קטנה מארסה מהו, לגמרי ממעיט ליה, או מסקילה ממעיט לה. אמר ליה (חזיב) [מסתברא מסקילה ממעיט ליה]. והכתיב (לעיל פסוק כב) "ומתו גם שניהם" [עד שיהיו שניהם שוין], שתיק רב. ונימא ליה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו, פתנאי "ומתו גם שניהם" וכו'.

"ומצאה איש בעיר", אלו לא יצאת לעיר לא הנה מסתקף לה. בעיר ושכב עמה, מלמד [מגיד] שהפרצה קוראה לגנב. ושכב עמה על עסקי שכיבה. והוצאתם את שניהם אל שער העיר, זו היא שאמרנו שער שנמצא בו ולא שער שנדונית בו. וסקלתם אתם באבנים יכול באבנים מרבות, תלמוד לומר (ויקרא כ, כז) "באבן" וכו'. את הנערה על דבר אשר לא צעקה בעיר, כשהוא אומר על דבר על פי התראה, להביא את המזידה בהתראת עדים. ואת האיש על דבר אשר ענה את אשת רעהו, כשהוא אומר על דבר על פי התראה ולהביא את המזיד בהתראת עדים. אין לי אלא בעיר, בשדה מנין, תלמוד לומר "ואם בשדה ימצא", ושכב עמה. פרט לאחד מחזיק ואחד שוכב, דברי רבי יהודה. ומת האיש אשר שכב עמה לבדו, הראשון בסקילה והשני בחנק. (פתוב ברמז תרכ"ה).

כו-כז "ולנערה לא תעשה דבר". תנו רבנן אחד הרוודף אחר חברו

להרגו. ואחר הזכור. ואחר נערה המארסה. ואחר חגיבי פרייתות. ואחר חגיבי מיתות בית דין, מצילין אותן בנפשו. אלמנה לכהן גדול וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט] אין מצילין אותן בנפשו, נעבדה בה עבירה, אין מצילין אותה בנפשו. יש לה מושיע, אין מצילין אותה בנפשו, רבי יהודה אומר, אף האומרת הניחו לו שלא יתרגנה, אין מצילין אותה בנפשו. מנא הני מלי. אמר שמואל דאמר קרא ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות, נער זה זכור, נערה זו נערה המארסה, חטא אלו חגיבי פרייתות, מות, אלו חגיבי מיתות בית דין, כל הני לפה לי צריכי, דאי כתב רחמנא נער משום דלאו אורחיה הוא, אבל נערה דאורחיה היא אימא לא. ואי כתב רחמנא נערה משום דקא פגים לה אבל נער דלא פגים לה אימא לא. ואי כתב רחמנא הני משום דהאי לאו אורחיה והא קם פגים לה, אבל שאר

עֲרִיּוֹת דְּאוֹרְחֵיהוּ וְלֹא נִפְיֵשׁ פְּגָמֵיהוּ אִימָא לֹא, כְּתַב רַחֲמָנָא חֲטָא. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא חֲטָא הָוֵה אֲמִינָא אֶפְלוּ חֲזִיבֵי לְאוּיִן, כְּתַב רַחֲמָנָא מְוֹת. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא מְוֹת הָוֵה אֲמִינָא חֲזִיבֵי מִיִּתּוֹת בֵּית דִּין אִין חֲזִיבֵי כְּרִיתוֹת לֹא, כְּתַב רַחֲמָנָא חֲטָא. וְלִיכְתוּב רַחֲמָנָא חֲטָא מְוֹת וְלֹא בְּעֵי נַעַר וְנַעֲרָה, אִין הָכִי נִמִּי אֶלֶּא נַעַר וְנַעֲרָה לָמָּה לִּי, חֵד לְמַעוּטֵי עוֹבַד אֱלִילִים וְחֵד לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה וְשִׁבְתָּ. וְלִרְבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאֵי דְאָמַר עוֹבַד אֱלִילִים נִתְּן לְהַצִּילוֹ בְּנִפְשׁוֹ מִקַּל וְחֹמֶר וּמָה פָּגָם דְּהִדְיוּט נִתְּן לְהַצִּילוֹ בְּנִפְשׁוֹ. פָּגָם גְּבוּהָ לֹא כָּל שְׁכֹן וְעוֹנְשֵׁין מִן הַדִּין [לָמָּה לִּי], חֵד לְמַעוּטֵי שְׁבֵת, וְחֵד לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה, סִלְקָא דְעֵתְדָּא אֲמִינָא תִּיתֵי שְׁבֵת מְחֻלּוּל חֻלּוּל מְאֻלִּילִים. וְלִרְבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן דְאָמַר מְחֻלּוּל שְׁבֵת נִתְּן לְהַצִּילוֹ בְּנִפְשׁוֹ דְאֵתְנָא חֻלּוּל מְאֻלִּילִים, מֵאִי אִיכָּא לְמִימַר, חֵד לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה. וְאִידָּד אִיִּדֵי דְכְּתַב נַעַר כְּתַב נַעֲרָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמַר אִף הָאוּמְרַת הַנִּיחוּ לּוֹ שְׁלֵא יְהִרְגְנָה אִין מַצִּילִין. בְּמֵאִי קַמְפְּלָגִי, אָמַר רַבָּא בְּמַקְפְּדַת עַל פְּגָמָה וּמִנִּיחָתוֹ שְׁלֵא יְהִרְגְנָה, רַבְּנֵן סָבְרִי אֲפָגְמָה קַפִּיד רַחֲמָנָא וְהִרִי מַקְפְּדַת עַל פְּגָמָה וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר הֵיא דְקָאֻמַר רַחֲמָנָא לְמַקְטִילֵיהּ מְשׁוּם דְמַסְרָה נִפְשָׁה לְקַטְלָא, הָא לֹא קָא מַסְרָה נִפְשָׁה לְקַטְלָא. אָמַר לִיה רַב פָּפָא לְאַבְיִי, אֲלִמְנָה לְכַהֵן גְּדוּל נִמִּי קָא פְּגִים לָהּ, אָמַר לִיה אֲפָגְמָא רַבָּה קַפִּיד, אֲפָגְמָה זִוְטָא לֹא קַפִּיד רַחֲמָנָא.

”וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דְבָר.” מְלַמֵּד שְׁפָטְרָה הַכְּתוּב מִן הַמִּיתָה, מַנִּין אִף מִן הַקְּרָבִן, תְּלַמוּד לּוֹמַר ”חֲטָא”. מַנִּין אִף מִן הַמַּכּוֹת, תְּלַמוּד לּוֹמַר (חֲטָא) ”מְוֹת”. מְלַמֵּד שְׁמַכְל עוֹנְשֵׁין שְׁבִתּוֹרָה פְּטוּרָה. וּמַצִּילִין אוֹתָהּ בְּנִפְשׁוֹ. אִין לִי אֶלֶּא (נִרְדָּף) [נָה], מַנִּין אִף הַרְוּדָף אַחַר חֲבָרוֹ לְהַרְגוֹ, וְאַחַר הַזְכוּר, תְּלַמוּד לּוֹמַר כֵּן הַדְּבָר הַזֶּה. יְכוּל אִף הַרְוּדָף אַחַר הַבְּהֵמָה וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשְּׁבֵת וְהַעוֹבֵד אֱלִילִים תְּלַמוּד לּוֹמַר ”הַזֶּה”, הַזֶּה בְּסִקִּילָה וְאִין כָּל אֵלוֹ בְּסִקִּילָה. כִּי בִשְׂדֵה מְצָאָה. יְכוּל בְּעִיר תְּהֵא חִיבָת בִּשְׂדֵה תְּהֵא פְּטוּרָה, תְּלַמוּד לּוֹמַר ”צַעֲקָה”, אִם יֵשׁ לָהּ מוֹשִׁיעִים בֵּין בְּעִיר בֵּין בִּשְׂדֵה חִיבָת, וְאִם אִין לָהּ מוֹשִׁיעִים בֵּין בְּעִיר בֵּין בִּשְׂדֵה פְּטוּרָה. צַעֲקָה פְּרִט לְשִׂאמְרָה הַנַּח לּוֹ דְבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

דְּבֵי רַבִּי תַנְא ”כִּי כְּאֶשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְהוּ וּרְצָחוֹ נִפְּשׁ כֵּן הַדְּבָר הַזֶּה” וְכִי מָה לְמַדְנֵנו מְרוֹצַח מַעֲתָה, אֶלֶּא הִרִי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לְמַד, מִקִּישׁ רוֹצַח לְנַעֲרָה הַמְאָרְסָה מֵהַ נַעֲרָה הַמְאָרְסָה נִתְּן לְהַצִּילָה בְּנִפְשׁוֹ, אִף רוֹצַח נִתְּן

להצילה בנפשו. ונערה המארסה גופה מנלו, כדתנא דבי רבי ישמעאל, אין מושיע לה. הא יש מושיע לה בכל דבר שאתה יכול להושיע.

כח-כט "כי ימצא איש נערה בתולה". אלו נערות שיש להן קנס, הבא

על הממזרת, ועל הנתינה, ועל הכותית, והבא על הגיורת ועל השבויה ועל השפחה שנפדו ונתגירו ונשתחררו פחותות מבנות שלוש שנים ויום אחד. הבא על אחותו, ועל אחות אביו, ועל אחות אמו, ועל אחות אשתו, ועל אשת אחיו, ועל אשת אחי אביו, ועל הנדה, [יש להן קנס], אף על פי שהן בכרת אין בהן מיתת בית דין. ואמאי איקרי כאן ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו, שיתא קראי כתיבי, נער נערה הנערה "בתולה בתולות הבתולות" תרין לגופיהו. וחד לכדאביי בא עליה ומתה פטור, שנאמר "ונתו, לאבי הנערה", ולא לאבי המתה. וחד לגזרה שנה (שמות כב, טז) "כסף ישקל כמהר הבתולת" שיהא זה כמהר הבתולות, ומחר הבתולות כזה. אייתרי להו תרי, חד לאיתויי חבי לאוין, וחד לאיתויי חבי כריתות. ולאפוקי מהאי תנא, דתנא ולו תהיה לאשה, שמעון התימני אומר אשה שיש בה הויה, רבי שמעון בן מנסיא אומר, אשה הראויה לקימה. מאי ביניהו, ממזרת ונתינה איכא ביניהו, למאן דאמר יש בה הויה הא נמי יש בה הויה, למאן דאמר הראויה לקימה הא אינה ראויה לקימה. הניחא לרבנן דאמרי קדושין תופסין בחבי לאוין, ולרבי עקיבא דאמר אין תופסין מאי ביניהו איכא ביניהו (אלמנה) [בעולה] לכהן גדול דהוי ליה עשה שאינו שנה בכל. הכל מודים בבא על הנדה שמשלם קנס, דיש בה הויה, וראויה לקימה ולאפוקי מרבי נחונא בן הקנה שהיה עושה יום הכפורים בשבת, מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין, אף יום הכפורים מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין.

אלו נערות שיש להן קנס הבא על אחותו וכו'. ורמינהו אלו הן הלוקין הבא על אחותו וכו' וקימא לן דאינו לוקה ומשלים. אמר עולא, לא קשיא כאן באחותו נערה, כאן באחותו בוגרת. אלמא קסבר עולא כל היכא דאיכא ממון ומלקות ממונא משלים מילקא לא לקי, מנא ליה לעולא הא, גמר (שמות כא, כד) "תחת" "תחת", כתיב הכא תחת אשר ענה וכתוב התם "עין תחת עין", מה התם ממונא משלים מילקא לא לקי, אף כל היכא דאיכא ממון ומלקות ממונא משלים מילקא לא לקי. רבי יוחנן אומר אפלו תימא אחותו נערה, כאן שהתרו בו, כאן שלא התרו בו, אלמא

קִסְבֵּר רַבִּי יוֹחָנָן כֹּל הֵיכָא דְאִיכָא מָמוֹן וּמְלָקוֹת וְהִתְרוּ בֵּיהּ מִיִּלְקָא לְקִי מְמוֹנָא לָא מְשַׁלְּם, מְנָא לִיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן הָא, אָמַר קָרָא "כְּדִי רְשָׁעוֹתוֹ" מְשׁוּם רְשָׁעָה אַחַת אַתָּה מְחִיבֹו וְאִי אַתָּה מְחִיבֹו מְשׁוּם שְׁתֵּי רְשָׁעִיוֹת. וְסָמִיד לִיהּ (שם, ג) "אַרְבָּעִים יָכְנוּ". וְהָא אִיכָא עֲדִים זֹמְמִין וְחוּבְל בְּחִבְרוּ דְמְמוֹנָא מְשַׁלְּמִי, אָמַר רַבִּי אֲלֵעָאִי בְּפְרוּשׁ רַבְתָּה תוֹרָה עֲדִים זֹמְמִין לְתַשְׁלוּמִין (כְּתִיב בְּפִי (לְעִיל יֵט, יט) וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם).

"כִּי יִמְצָא אִישׁ [נִעְרָה בְּתוּלָה", נֹאמֵר "בְּתוּלָה" בְּאוּנִס וְנֹאמֵר (שְׁמוֹת כב, טו) "בְּתוּלָה"] בְּמִפְתָּה. לֹא יֹאמֵר "בְּתוּלָה" בְּמִפְתָּה, וְהִלָּא דִּין הוּא וּמָה אוּנִס חֲמוּר אֵינֹו חֵיב אֲלָא עַל (נִעְרָה) בְּתוּלָה, מְפִתָּה הִקְל אֵינֹו דִּין שְׁלֹא יְהֵא חֵיב אֲלָא עַל (נִעְרָה) בְּתוּלָה. אוֹ חֲלוּף אִם מְפִתָּה הִקְל חֵיב עַל נִעְרָה בְּתוּלָה וְעַל נִעְרָה שְׁאִינָה בְּתוּלָה אוּנִס חֲמוּר אֵינֹו דִּין שְׁיְהֵא חֵיב עַל בְּתוּלָה וְעַל שְׁאִינָה בְּתוּלָה, מָה תִּלְמוּד לֹאמֵר "בְּתוּלָה" בְּאוּנִס, שְׁיִכּוֹל אֵין לִי אֲלָא שְׁלֹא יְהֵא נוֹתֵן לָהּ אֲבָל יְהֵא נוֹתֵן לְאָבִיהָ, תִּלְמוּד לֹאמֵר "בְּתוּלָה בְּתוּלָה" פְּרִט לְבַעוּלָה, אֵין לִי אֲלָא בְּעוּלָה, מִכַּת עַץ מִנִּין, תִּלְמוּד לֹאמֵר "בְּתוּלָה" פְּרִט לְמִכַּת עַץ. נֹאמֵר כָּאן "אֲשֶׁר לֹא אֲרָשָׁה", וְנֹאמֵר לְהֵלֵן "אֲשֶׁר לֹא אֲרָשָׁה" [בְּמִפְתָּה, וְהִלָּא דִּין הוּא מָה אוּנִס חֲמוּר אֵינֹו חֵיב עַל שְׁנִתְאַרְסָה וְנִתְגַּרְשָׁה], מְפִתָּה הִקְל אֵינֹו דִּין שְׁלֹא יְהֵא חֵיב עַל שְׁנִתְאַרְסָה וְנִתְגַּרְשָׁה. אוֹ חֲלוּף. וּמָה אִם מְפִתָּה הִקְל הָרִי הוּא חֵיב עַל שְׁנִתְאַרְסָה וְנִתְגַּרְשָׁה, אוּנִס חֲמוּר אֵינֹו דִּין שְׁיְהֵא חֵיב עַל שְׁנִתְאַרְסָה וְנִתְגַּרְשָׁה, מָה תִּלְמוּד לֹאמֵר "אֲשֶׁר לֹא אֲרָשָׁה" שְׁתֵּי פְּעָמִים. שְׁלֹא יְהֵא נוֹתֵן לֹא לָהּ וְלֹא לְאָבִיהָ. נֹאמֵר כָּאן "נִעְרָה" וְלֹא נֹאמֵר "נִעְרָה" בְּמִפְתָּה, [מְפִתָּה מִנִּין, וְהִלָּא דִּין הוּא] מָה אוּנִס חֲמוּר אֵינֹו חֵיב אֲלָא עַל הַנִּעְרָה וְכוּ', אוֹ חֲלוּף, וּמָה אִם מְפִתָּה הִקְל הָרִי הוּא חֵיב עַל נִעְרָה וְעַל שְׁאִינָה נִעְרָה, [אוּנִס חֲמוּר אֵינֹו דִּין שְׁיְהֵא חֵיב עַל נִעְרָה וְעַל שְׁאִינָה נִעְרָה, וְהִלָּא כְּבָר נֹאמֵר "נִעְרָה", שְׁיִכּוֹל אֵין לִי אֲלָא שְׁלֹא יִתֵּן לְאָבִיהָ אֲבָל יִתֵּן לָהּ], תִּלְמוּד לֹאמֵר "וְנִתְּנוּ לְאָבִי הַנִּעְרָה" וְלֹא לְאָבִי הַבּוֹגֶרֶת, וְהָרִי דְבָרִים קַל וְחֲמוּר וּמָה אוּנִס חֲמוּר אֵינֹו חֵיב עַל הַבּוֹגֶרֶת, מְפִתָּה הִקְל אֵינֹו דִּין שְׁלֹא יְהֵא חֵיב עַל הַבּוֹגֶרֶת, לְהַחֲלִיף אֶת הַדִּין אִי אַתָּה יְכוֹל שְׁהָרִי כְּבָר נֹאמֵר "נִעְרָה נִעְרָה" שְׁתֵּי פְּעָמִים. וְשָׁכַב עִמָּה, כֹּל שְׁכִיבָה. וְנִמְצְאוּ, בְּעֲדִים.

"וְנִתְּנוּ הָאִישׁ" וְלֹא הִקְטֵן. הַשָּׁכַב עִמָּה. כֹּל שְׁכִיבָה לְאָבִי הַנִּעְרָה, שְׁיְהֵא שְׁלוֹ. לְאָבִי הַנִּעְרָה וְלֹא לְאָבִי הַבּוֹגֶרֶת. חֲמִשִּׁים כְּסוּף, כְּסוּף צוּרִי. וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה, מְלַמֵּד שְׁשׁוֹתָה בְּעֲצִיצוֹ, וְאֶפְלוּ הִיא חֲגֶרֶת, וְאֶפְלוּ הִיא סוּמָא,

וּאֶפְלוּ הַיָּא מִכַּת שְׁחִין. נִמְצָא בָּהּ דְּבַר זִימָה אוֹ שְׂאִינָה רְאוּיָה לְבוֹא
בְּיִשְׂרָאֵל יָכוֹל יִהְיֶה רְשָׁאֵי לְקִימָה, תִּלְמוּד לּוֹמַר "וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה", אִשָּׁה
הָרְאוּיָה לוֹ. תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה, לְרַבּוֹת אֶת הַיְתוּמָה, מִכָּאן אָמְרוּ יְתוּמָה
שְׁנַתְאֲרַמְלָה אוֹ שְׁנַתְגְּרָשָׁה, הָאוּנִס חֵיב, וְהַמְפַתָּה פְּטוּר. לֹא יוּכַל שְׁלַחָה כָּל
יָמָיו, מִשְׁלַחָה הוּא לְגַבִּים.

"וְנָתַן לְאָבִי הַנְּעֵרָה". רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, אִם לֹא הִסְפִּיקָה לְגָבוֹת עַד שְׁמַת
הָאָב הָרִי הוּן שֶׁל עֲצָמָה, וְאִי אֲמַרְתָּ מְמוֹנָא הוּי לְהוֹרִישָׁה לְבָנָיו לְעֲצָמָה
אֲמַאי דְאֲחִים בְּעֵי מִיְהוּי, שְׁאֲנִי הֵתִם דְאָמַר קָרָא וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּה
לְאָבִי הַנְּעֵרָה לֹא זָכְתָה תוֹרָה לְאָב אֲלָא מִשְׁעַת נְתִינָה, וְכִי קָאָמַר רַבָּה
מְמוֹנָא הוּי לְהוֹרִישוּ לְבָנָיו בְּשָׂאָר קִנְסוֹת.

וְרַבִּי יוֹחָנָן הָאִי "תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה" מִיבְעֵי לִיָּה לְכַדְאֲבֵיִי הָאִי תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה
מִכָּל דְאִיכָא בְּשֵׁת וּפְגָם: וְעוּלָא נִפְקָא לִיָּה מִדְרַבָּא, וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּה
הַנָּאֵת שְׂכִיבָה חֲמִשִּׁים מִכָּל דְאִיכָא בְּשֵׁת וּפְגָם.

בְּאוּנִס וּמְפַתָּה לְהַקֵּל וּלְהַחְמִיר וְכוּ'. בְּבִשְׁת וּפְגָם הַכֹּל לְפִי הַמְּבִישׁ
וְהַמְּתַבֵּישׁ. אִימָא חֲמִשִּׁים סָלַע אָמַר רַחֲמָנָא לְכֻלְהוּ מְלִי, אָמַר אֲבֵיִי אָמַר
קָרָא תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה וְכוּ', רַבָּא אָמַר אָמַר קָרָא וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּה
וְכוּ'.

פרק כג

א "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אָבִיו" תַּנּוּ רַבָּנֵן אָנִס אִשָּׁה מִתֵּר לִישָׂא בִּתְתָה
נְשָׂא אִשָּׁה אָסוּר לִישָׂא בִּתְתָה. מִנָּא הֲנִי מְלִי, דְתַנּוּ רַבָּנֵן בְּכֻלּוֹ נֶאֱמַר (פָּאו)
שְׂכִיבָה, וְכָאן נֶאֱמַר (בְּהוּ) קִיחָה, לּוֹמַר לָךְ דְרָךְ לְקוּחִין אֲסָרָה תוֹרָה, אָמַר
לִיָּה רַב פְּפָא לְאֲבֵיִי אֲלָא מַעֲתָה גְבִי אַחוּתוֹ דְכָתִיב "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת
אַחוּתוֹ" (נְהִי נִמִּין) דְרָךְ קִיחָה הוּא דְאָסוּר דְרָךְ שְׂכִיבָה שְׂרִי אָמַר לִיָּה
לְקוּחִין כְּתִיב בְּתוֹרָה הָרְאוּי לְשְׂכִיבָה לְשְׂכִיבָה הָרְאוּיִין לְקִיחָה קִיחָה. רַבָּא

אמר, אַנְס אִשָּׁה מִתֵּר לִשְׂא בִתָּהּ מִהֶכָּא, דְּכִתִּיב (שם יח, י) "עֲרוֹת בֵּית בְּנֵיךָ אוֹ בֵּית בִּתְּךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָהּ", הָא בֵּית בְּנֵה דִידָהּ וּבֵית בִּתָּהּ דִידָהּ גְּלִי, וְכִתִּיב "עֲרוֹת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תִגְלֶה" וְגוֹ', הָא כִּי צִד כָּאן בְּנִשְׁוֹאִין כָּאן בְּאֲנָסִין, וְאִיפּוּד אֲנָא עֲרִיּוֹת שְׂאֵר כְּתִיב בְּהוּ, בְּנִשְׁוֹאִין אִיכָּא שְׂאֵר, בְּאֲנָסִין לִיכָּא שְׂאֵר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר בְּאֲנוּסֵת אָבִיו וּבְמִפְתֵּת אָבִיו, מֵאִי טַעֲמָא דְרַבִּי יְהוּדָה דְּכִתִּיב "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אָבִיו וְלֹא יִגְלֶה כְּנָף" וְגוֹ'. כְּנָף שְׂרָאָה אָבִיו לֹא יִגְלֶה. וּמִמָּאִי דְּבְאֲנוּסָה כְּתִיב, דְּכִתִּיב מֵעֲלוּיָהּ דִּקְרָא (לעיל כב, כט) "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׂכֵב עִמָּה". וְגוֹ'. וְרַבְּנָן, בְּשׁוּמְרַת יָבָם שָׁל אָבִיו הַכְּתוּב מְדַבֵּר, וּמֵאִי כְּנָף אָבִיו, כְּנָף הָרְאוּי לְאָבִיו לֹא יִגְלֶה. וְתִיפּוּק לִיה מִשׁוּם דּוֹדָתוֹ, לְעֵבֵר עָלֶיהָ בְּשִׁנֵּי לְאוּיָן. וְתִיפּוּק לִיה מִשׁוּם (הַתֵּרַת) יָבָמָה לְשׁוּק, לְעֵבֵר עָלֶיהָ בְּשִׁלְשָׁה לְאוּיָן. וְאִי בְּעִית אִימָא לְאַחַר מִיתָתָהּ.

ב "לֹא יָבֵא פְּצוּעַ דְּכָא" אִיזְהוּ פְּצוּעַ דְּכָא, שְׁנַפְצָעוּ בֵּי צִיִּים שְׁלוֹ, וְאַפְלוּ אַחַת מֵהֶם. וּכְרוֹת שְׁפָכָה כָּל שְׁנַכְרַת הַגִּיד. וְאִם נִשְׁתַּיֵּר מֵעֲטָרָה אָפְלוּ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה כְּשֵׁר.

"פְּצוּעַ דְּכָא וּכְרוֹת שְׁפָכָה" מִתְרִין בְּגִיּוֹרַת וּבְמִשְׁחָרְרַת וְאִינְן אֲסוּרִין אֶלָּא מִלְּבוֹא בְּקַהֲל, שְׁנַאֲמַר "לֹא יָבֵא פְּצוּעַ דְּכָא" וְגוֹ'.

תְּנוּ רַבְּנָן, אָפְלוּ נִקְבוֹ, אָפְלוּ נְמִקּוֹ, וְאַפְלוּ חֲסָרוֹ. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, פְּצוּעַ דְּכָא בִּידֵי שְׁמַיִם כְּשֵׁר. בְּמִתְנִיתָא תְּנָא נְאָמַר "לֹא יָבֵא פְּצוּעַ דְּכָה" וְנְאָמַר (להלן פסוק ג) "לֹא יָבֵא מִמְזֹר" מַה לְהֵלֵן בִּידֵי אָדָם אִף כָּאן בִּידֵי אָדָם, וּמַה לְהֵלֵן בְּאוֹתוֹ מְקוּם, אִף כָּאן בְּאוֹתוֹ מְקוּם.

"פְּצוּעַ דְּכָא" אִין לִי אֶלָּא כְּלוּ, מִקְצָתוֹ מִנֵּין, תְּלַמוּד לּוֹמַר "וּכְרוֹת שְׁפָכָה", כָּל שְׁנַכְרַת הַגִּיד הַפּוּסֵק. אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בְּנוֹ שָׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָא, שְׁמַעְתִּי מִפִּי חֲכָמִים בְּכֶרֶם בְּיַבְנֵה שְׁמִי שְׁאִין לוֹ אֶלָּא אַחַת זְהוּ סָרִיס חַמָּה. מַה בֵּין פְּצוּעַ דְּכָא לְכְרוֹת שְׁפָכָה אֶלָּא שְׁפָצוּעַ דְּכָא חוּזָר, וּכְרוֹת שְׁפָכָה אִינוּ חוּזָר, זֶה מֵהִלְכוֹת רוֹפְאִים. בְּקַהֲל ה' (ר"ש) [רַבִּי יְהוּדָה] אוֹמַר אֲרַבַּע קַהֲלוֹת הִוּוּ, קַהֲל כְּהֻנִּים, קַהֲל לְוִיִּים, קַהֲל יִשְׂרָאֵלִים, קַהֲל גֵרִים. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁלִשָּׁה.

ג "לא יבא ממזר בקהל ה'". בין איש בין אשה, לא יבא ממזר, כל שהוא מום זר. אי זהו ממזר כל שאר בשר (כל) שהוא בלא יבא, דברי רבי עקיבא, שניאמר לא יקח איש את אשת אביו וכתוב "לא יבא ממזר" מה אשת אב מיחדת שאר בשר שהוא בלא יבא והולד ממזר, כך כל שאר בשר שהוא בלא יבא הולד ממזר. שמעון התימני אומר, כל שחיבין עליו כרת בידי שמים, שניאמר (שם) לא יקח איש את אשת אביו, ולא יבא ממזר מה אשת אב מיחדת שחיבין עליה כרת בידי שמים והולד ממזר, אף כל שחיבין עליהן כרת בידי שמים הולד ממזר. רבי יהושע אומר כל שחיבין עליה מיתת בית דין הולד ממזר, שניאמר (שם) לא יקח איש את אשת אביו, ולא יבא ממזר מה אשת אב מיחדת שחיבין עליה מיתת בית דין הולד ממזר, גם דור עשירי, נאמר כאן דור עשירי, ונאמר למטה (להלן פסוק ד) דור עשירי מה דור עשירי האמור למטה עד עולם, אף דור עשירי האמור כאן עד עולם.

תנו רבנן, גר נושא ממזרת והולד ממזר, דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר, גר לא ישא ממזרת. אחד גר, ואחד עבד משחרר, וחלל, מתרין בכהנת. מאי טעמא דרבי יוסי, חמשה קהלי כתיבי, חד לכהנים, וחד ללוויים, וחד לישראלים וחד למישרא ממזר בשתוקי, וחד למישרא שתוקי בישראל, קהל גרים לא איקרי קהל. ורבי יהודה, כהנים לויים מחד קרא נפקי אייתר ליה חד לקהל גרים. איבעית אימא הכי נמי תרי קהלי נינהו, וממזרים בשתוקי ושתוקי בישראל מחד קהל נפקי. לא יבא ממזר בקהל ה', בקהל ודאי הוא דלא יבוא, הא בקהל ספק יבוא. ממזר ודאי הוא דלא יבוא ממזר ספק יבוא. אייתר ליה חד לקהל גרים, ואיתאימא הני נמי תרי קהלי נינהו. וטעמא דרבי יהודה מהכא, "הקהל חקה אחת לכם ולגר הגר". ורבי יוסי "חקה אחת" הפסיק הענין.

אמר ריש לקיש, ממזרת לאחר עשרה דורות מתרת, וליף עשירי "עשירי" מעמוני ומואבי, מה להלן נקבות מתרות, אף כאן נקבות מתרות, אי מה להלן מיז אף כאן מיז, כי (גמיר) [אחני] גזרה שוה מעשירי ואילך. והאנן תנו ממזרים ונתנינו אסורין ואסורן אסור עולם אחד זכרים ואחד נקבות, לא קשיא הא כמאן דאמר דיון מינה ומינה, הא כמאן דאמר דיון מינה ואוקי באתרא שאלו לרבי אליעזר, ממזרת לאחר עשרה דורות מהו, אמר להם, מי יתן לי דור שלישי ואטהרנו. קסבר ממזרת לא חיי. והא

אָנוּ תַנּוּן אַסוּרָן אַסוּר עוֹלָם, דִּזְדִיעַ חַיִּי דְלָא דִיעַ לֹא חַיִּי, דִּזְדִיעַ וְלֹא דִיעַ
עַד תְּלֵתָא דְרִי חַיִּי טְפִי לֹא חַיִּי. הֵהוּא דְהוּהָ בְּשִׁיבּוּתִיהָ דְרַבִּי אֲמִי אֲפִיק
כְּרוּז עָלֶיהָ דְמַמְזָר הוּא הָוָה בְּכִי וְאַזִּיל, אָמַר לִיהָ חַיִּים נִתְתִּי לָךְ.

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּר חֲבִיבָא פַּעַם אָחַד לְשָׁשִׁים שָׁנָה וְכוּ' (פְּתוּב בְּרַמְזוּ תפ"ח).

ד-ז "לֹא יָבֵא עֲמוּנִי" בְּזִכְרִים הַפְּתוּב מִדְּבַר וְלֹא בְּנִקְבוֹת. (דְּבַר אַחֵר)

[שְׁנַאָמַר] "עֲמוּנִי" וְלֹא עֲמוּנִית, מוֹאָבִי וְלֹא מוֹאָבִית, דְּבַרִּי רַבִּי יְהוּדָה.
וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְמוּ, מִי דִרְכּוֹ לְקַדֵּם אֲנָשִׁים וְלֹא
נָשִׁים. שְׁהִיָּה בְּדִין, וְיִמָּה מַמְזָר שְׁלֹא נֶאֱמַר בּוֹ "עַד עוֹלָם" עֲשֵׂה בּוֹ נָשִׁים
כְּאֲנָשִׁים, עֲמוּנִים וּמוֹאָבִים שְׁנַאָמַר בְּהוֹן "עַד עוֹלָם" אֵינוֹ דִּין שְׁנַעֲשֵׂה בְּהוֹן
נָשִׁים כְּאֲנָשִׁים. אוֹ חֲלוּף וְיִמָּה עֲמוּנִים וּמוֹאָבִים שְׁנַאָמַר בְּהוֹן "עַד עוֹלָם"
לֹא עֲשֵׂה נָשִׁים כְּאֲנָשִׁים, מַמְזָר שְׁלֹא נֶאֱמַר בּוֹ עַד עוֹלָם אֵינוֹ דִּין שְׁלֹא נַעֲשֵׂה
בּוֹ נָשִׁים כְּאֲנָשִׁים, תְּלַמּוּד לּוֹמַר "לֹא יָבֵא מַמְזָר" בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה, אַחֵר
שְׂרַבָּה הַפְּתוּב וּמַעֲט, הָא אֵין עֲלִידָא לְדוּן אֶלָּא כְּדִין הִרְאִישׁוּן, וְיִמָּה מַמְזָר
שְׁלֹא נֶאֱמַר בּוֹ עַד עוֹלָם עֲשֵׂה בּוֹ נָשִׁים כְּאֲנָשִׁים, עֲמוּנִי וּמוֹאָבִים שְׁנַאָמַר
בְּהוֹן "עַד עוֹלָם" אֵינוֹ דִּין שְׁנַעֲשֵׂה בְּהוֹן נָשִׁים כְּאֲנָשִׁים, תְּלַמּוּד לּוֹמַר
"עֲמוּנִי" וְלֹא עֲמוּנִית דְּבַרִּי רַבִּי יְהוּדָה. וְאַם נֶאֱמַר (דוֹר עֲשִׁירִי) ["עַד עוֹלָם"]
לְמָה נֶאֱמַר (עַד עוֹלָם) ["דוֹר עֲשִׁירִי"], אֶלָּא מִפְּנֵה לְהַקִּישׁ וְלְדוּן גְּזָרָה שְׁוּהָ,
נֶאֱמַר כְּאֵין "דוֹר עֲשִׁירִי" וְנֶאֱמַר לְהֵלֶן "דוֹר עֲשִׁירִי", מַה דוֹר עֲשִׁירִי הָאִמּוֹר
כְּאֵין "עַד עוֹלָם", אֶף דוֹר עֲשִׁירִי הָאִמּוֹר לְהֵלֶן עַד עוֹלָם.

עֲמוּנִי וּמוֹאָבִי אַסוּרָן, וְאַסוּרָן אַסוּר עוֹלָם, הַזְּכָרִים אַסוּרִים, וְהַנְּקֻבוֹת
מִתְּרוֹת מִיָּד. עֲמוּנִי וְלֹא עֲמוּנִית מוֹאָבִי וְלֹא מוֹאָבִית, דְּבַרִּי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי
שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְמוּ אֶתְכֶם בְּלַחֲסָם וּבְמִים, דִּרְכּוּ שֶׁל אִישׁ
לְקַדֵּם וְאֵין דִּרְכָּה שֶׁל אִשָּׁה לְקַדֵּם, הִיָּה לְהֵם לְקַדֵּם נָשִׁים לְקַרְאֵת נָשִׁים,
הִכָּא תִּרְגִּימוּ (תְּהֵלִים מַה, יד) "כֹּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה" בְּמַעֲרַבָא אֲמַרִּי
"וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּאֵהָלִי", דְּרַשׁ רַבָּא, מֵאִי
דְּכַתִּיב (תְּהֵלִים מ, ח) "אִזּוּ אֲמַרְתִּי הִנֵּה בְּאֵתִי בְּמַגְלַת סֶפֶר כְּתוּב עָלַי", אָמַר
דָּוִד, אֲנִי אֲמַרְתִּי עֲתָה בְּאֵתִי וְלֹא יַדְעֵתִי שְׁבַמְגַלַת סֶפֶר כְּתוּב עָלַי. הֵתֵם
כְּתִיב (בְּרַאשִׁית יט, טו) "הִנְמַצְאוֹת" הִכָּא כְּתִיב "מַצְאוֹתֵי דָוִד עַבְדִּי" וְגוֹ'.

בּוֹ בֵּיוֹם עֲמַד יְהוּדָה גַּר עֲמוּנִי לְפָנֶיהֶם בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ, אָמַר לְהֵם מַה אֲנִי
לְבוֹא בְּקַהֲלִי, אָמַר לוֹ [רַבּוֹן גְּמִלְיָאֵל אַסוּר אֶתָּה לְבוֹא בְּקַהֲלִי, אָמַר לוֹ] רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ

מִתֵּר אֶתְּהָ לְבוֹא בְּקֹהֶל, אָמַר לוֹ רַבֵּן גַּמְלִיאֵל וְהָא כְּתִיב לֹא יָבֹא עִמּוּנִי, אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְכִי עִמּוֹן וּמוֹאֵב בְּמִקּוּמָן יוֹשְׁבֵיִם וְלֹא כֶּבֶר עָלֶה סִנְחָרִיב וּבִלְבָב אֶת הָעוֹלָם כֵּלּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעי' י, יג) "וְאָסִיר גְּבוּלוֹת עַמִּים" וְגו', וְכָל דְּפָרִישׁ מִרְבָּא פָּרִישׁ אָמַר לוֹ רַבֵּן גַּמְלִיאֵל וְהִכְתִּיב (ירמי' מט, ו) "וְאֶחָרִי כֹן אָשִׁיב אֶת שְׁבוֹת בְּנֵי עִמּוֹן", וְכֶבֶר שָׁבוּ, אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְהִכְתִּיב (עמוס ט, יד) "וְשִׁבְתִּי אֶת שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל", וְעַדִּין לֹא שָׁבוּ, מִיָּד הִתִּירוּהוּ לְבוֹא בְּקֹהֶל.

דָּרַשׁ רַבָּא מֵאֵי דְכְּתִיב "אֶח נִפְשָׁע מִקְרִית עֵז וּמְדִינִים כְּבָרִית אֶרְמוֹן", "אֶח נִפְשָׁע מִקְרִית עֵז" זֶה לּוֹט שֶׁפָּרַשׁ מֵאַבְרָהָם, "וּמְדִינִים כְּבָרִית אֶרְמוֹן" שֶׁהִטִּיל [מְדִינִין] כְּבָרִיתִים וְאֶרְמוֹן. לֹא יָבֹא עִמּוּנִי וּמוֹאֵבִי. דָּרַשׁ רַבָּא וְאִיתִימָא רַבִּי יִצְחָק, מֵאֵי דְכְּתִיב (משלי יח, א) "לְתַאֲוָה יִבְקֶשׁ נִפְרָד", זֶה לּוֹט, "בְּכָל תּוֹשֵׁיָהּ יִתְגַּלַּע" שֶׁנִּתְגַּלְּהָ קְלוּנוֹ בְּבִתֵּי כְּנַסְיֹת וּבְבִתֵּי מְדָרְשׁוֹת, דִּתְנֵן עִמּוּנִי וּמוֹאֵבִי אֶסּוּרִין וְאֶסּוּרִין אֶסּוּר עוֹלָם.

"עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְמוֹ", כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר עַל דְּבַר אֶף עַל הָעֵצָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "עַמִּי זָכַר נָא מָה יַעֲצֵ בְּלֶק מְלֻדָּ מוֹאֵב". בְּדָרְדָּ, בְּשַׁעַת טְרוּפְכֶם. בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, בְּשַׁעַת גְּאֻלְתְּכֶם. וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ אֶת בְּלַעַם, הָרִי דְּבַר גְּנָאֵי לְבַלַּעַם. וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְשַׁמֵּעַ אֶל בְּלַעַם [וַיִּהְפֹּד], מִלְּמַד (שָׂאֵף) שֶׁהִמְקַלֵּל נִתְקַלַּל, מִפְּנֵי מָה כִּי אֶהְבֵּד ה' אֱלֹהֶיךָ.

"לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלָמָם [וְנִטְבְּתֵם]", מִכָּל שֶׁנֶּאֱמַר "בְּטוֹב לוֹ" יָכוֹל אֶף זֶה כֵּן, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלָמָם וְנִטְבְּתֵם כֹּל יָמֶיךָ לְעוֹלָם" וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסִי בֶּן קֶצֶרְתָּא, גְּדוּלָה לְגִימָא שֶׁהִרְחִיקָה שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְמוּ אֶתְכֶם בְּלַחַם וּבַמִּים", וְרַבִּי יוֹחָנָן דִּידִיָּה אָמַר, מְרַחֶקֶת אֶת הַקְּרוֹבִים מֵעִמּוֹן וּמוֹאֵב. וּמְקַרְבֶּת אֶת הַרְחוּקִים [מִיִּתְרוֹ], שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, כ) "קִרְאֵן לוֹ וַיֵּאכַל לַחֶם" וְכוּ', (בְּדְכְּתִיב הֵתֵם).

"בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר" (כְּתוּב בְּיִזְרָא בְּלֶק). וַיִּהְפֹּד ה' אֱלֹהֶיךָ, אֶת הַקְּלָלָה, קְלָלָה וְלֹא קְלָלוֹת, כִּלְכֵן חִזְרוּ לְקְלָלוֹת, חוּץ מִבְּתֵי כְּנַסְיֹת וּבְבִתֵּי מְדָרְשׁוֹת, (כְּתוּב בְּפִסּוּק עַל (במדבר כד, ה) "מָה טוֹבוֹ אֶהְלֵךְ יַעֲקֹב").

"ולא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֹעַ אֶל בְּלָעַם", הַרְוָאָה חֲלוּם וְנִפְשׁוֹ עֲגוּמָה עָלָיו יֵלֵךְ וַיִּפְתְּרֵנוּ בְּפָנַי שְׁלֹשָׁה. וַיִּפְתְּרֵנוּ, וְהָאֵמֶר רַבִּי חֲסִידָא חֲלָמָא דְלֵא מִפְּשָׁר, כְּאֲגַדְתָּא דְלֵא מִקְרִיא, אֲלֵא אֵימָא יֵיטִיבְנוּ בְּפָנַי שְׁלֹשָׁה, לֵייתִי תִלְתָּא וְלֵימָא לְהוּ חֲלָמָא טָבָא חֲזָאִי חֲלָמָא טָבָא חֲזָאִי, וְלֵימְרוּ לִיהַּ הֲנֵךְ טָבָא הוּא וְטָבָא לִיהוּי רַחֲמָנָא לִישׁוּיָהּ לְטָב עַד שְׁבַע זִימְנִין יִגְזְרוּן עָלֶיךָ מִן שְׁמִינָא דְלִיהוּי טָבָא [וְיִהוּי טָבָא]. וְלֵימָא שְׁלֹשׁ הַפִּיכוֹת, "הַפְּכֵת מִסְפְּדֵי לְמַחֹל לִי פִתְחֵת שְׁקִי וְתִאזְרְנִי שְׁמַחָה" "אֲזִי תִשְׁמַח בְּתוּלָה בְּמַחֹל וּבַחֲוִירִים וְזִקְנִים יַחֲדוּ וְהַפְּכֵתִי אֲבָלָם לְשִׁשׁוֹן וְנַחֲמֵתִים וְשְׁמַחֲתִים מִיגוּנָם". וְלֵא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֹעַ אֶל בְּלָעַם וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לְבָרְכָהּ כִּי אֶהְיֶה ה' אֱלֹהֶיךָ. שְׁלֹשׁ פְּדִיּוֹת, (תהלים נה, יט) "פְּדָה בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְרָב לִי כִי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי" (ישעיה לז, י) "וּפְדוּיִי ה' יִשְׁבּוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרָנָה וְשְׁמַחַת עוֹלָם עַל רֵאשִׁים שְׁשׁוֹן וְשְׁמַחָה יִשְׁיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וְאֲנַחָה", (ש"א יד, מה) "וַיֹּאמֶר הָעַם אֶל שָׂאוּל הַיּוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חֲלִילָה חִי ה' אִם יִפֹּל מִשְׁעֶרֶת רֵאשׁוֹ אֲרָצָה כִּי אִם אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעַם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת". שְׁלֹשׁ שְׁלוֹמוֹת, "בְּרָא נִיב שְׁפָתַיִם שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלִקְרוֹב אָמַר ה' וּרְפֹאֲתֵיו". (דב"א יב, יט) "וְרוּחַ לְבָשָׂה אֶת עַמְשֵׁי רֵאשׁ הַשְּׁלִישִׁים לְךָ דְּוִיד וְעַמָּךְ בֶּן יִשִׁי שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְךָ וְשְׁלוֹם לְעִזְרָךְ כִּי עִזְרָךְ אֱלֹהֶיךָ וַיִּקְבְּלֵם דְּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרֵאשֵׁי הַגְּדוּד". "וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לַחֵי וְאֲתָה שְׁלוֹם וּבֵיתְךָ שְׁלוֹם וְכָל אֲשֶׁר לְךָ שְׁלוֹם".

"לא תִדְרֹשׁ שְׁלָמָם". דַּאוּנְקָלוּס בְּרַ קְלוּנִיקוּס בְּרַ אַחַתִּיָּה דְטִיטוּס הָנָה בְּעָא לְאִיגִיּוֹרִי, אֲזַל אֶסְקִיָּה לְטִיטוּס בְּנִגִּידָא, אָמַר לִיהַּ מָאן חָשִׁיב בְּהַהוּא עֲלָמָא, אָמַר לִיהַּ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לִיהַּ מַהוּ לְאִידְבוּקִי בְּהוּ, אָמַר לִיהַּ [מִיִּלְיָהּ] נְפִישִׁין וְלֹא מְצִית לְקִיּוּמִינְהוּ, זִיל אֲגִרִי בְּהוּ [בְּהַהוּא עֲלָמָא וְהָיִית רִישָׁא, דְכַתִּיב (איכה א, ה) "הָיוּ צָרִיָּה לְרֵאשׁ אִיבִיָּה שְׁלוֹם". שְׁכָל הַמְצַר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה רֵאשׁ.

ח-ט "לא תתעב אֲדָמִי". מִפְּנֵי מָה "כִּי אַחִיךָ הוּא", גְּדוֹלָה אַחֲוָה. "לא

תִּתְעַב מִצְרִי", מִפְּנֵי מָה "כִּי גַר הָיִיתָ בְּאֲרָצוֹ". אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עִזְרָיָה הַמְצָרִים לֹא קִבְּלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל אֲלֵא לְצַרְךָ עֲצָמוֹן, וְקִבַּע לְהֵם הַמְּקוֹם שְׁכָר, וְהָרִי דְבָרִים קַל וְחֹמֶר וּמָה אִם מִי שְׁלֵא נִתְכַּוֵּן לְזִכּוֹת כָּךְ, מִי שְׁנִתְכַּוֵּן לְזִכּוֹת עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, מְצָרִים הֵם טְבַעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִים וְאֲדוּמִיִּים קִדְּמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּחָרֵב וְלֹא אֶסְרָם הַכְּתוּב אֲלֵא עַד שְׁלֹשָׁה

דורות, עמונים ומואבים מפני שנטלו עצה להחטיא את ישראל אסרם
הכתוב אסור עולם, ללמדך שמחטיאו של אדם קשה לו מן ההורגו,
שההורגו אין מוציאו אלא מן העולם הזה ומחטיאו מוציאו מן העולם
הזה ומן העולם הבא.

הפה שאמר "גם את ישראל לא אשלח". הוא הפה שאמר "אנכי אשלח
אתכם", מה שכתוב על כף לא תתעב מצרי וכו' (כדכתיב ברמז רכ"ו).

מצרי ואדומי אינם אסורים אלא עד שלשה דורות, אחד זכרים ואחד
נקבות, [רבי שמעון מתיר את הנקבות מיד], אמר רבי שמעון, קל וחמר ומה
במקום שאסר את הזכרים איסור עולם התיר את הנקבות מיד, מקום
שלא אסר את הזכרים אלא עד שלשה דורות אינו דין שנתיר את הנקבות
מיד, אמרו לו, אם הלכה נקבל, ואם לדין יש תשובה, אמר להם, לא פי
הלכה אני אומר. ועוד קרא מסיעני בנים ולא בנות. תנו רבנן "בנים" ולא
בנות, דברי רבי שמעון אמר לו רבי יהודה, הרי הוא אומר בנים אשר
יולדו, הכתוב תלאן בלדה.

תנו רבנן אם נאמר "בנים" למה נאמר "דורות", ואם נאמר 'דורות' למה
נאמר 'בנים' אם נאמר "בנים" ולא נאמר "דורות" הייתי אומר בן ראשון
ושני אסור שלישי מתר, לכך נאמר "דורות", ואם נאמר "דורות" ולא
נאמר "בנים" הייתי אומר לאותן העומדים על הר סיני, לכך נאמר
"בנים". להם, מהם מנה להם. הלך אחר פסוליהם. ואיצטריך למיכתב
להם ואיצטריך למיכתב אשר יולדו, דאי כתב רחמנא אשר יולדו הוה
אמינא [מבניהם מנה כתב רחמנא להם. ואי כתב רחמנא להם הוה אמינא]
מצרית מעברת שנתגירה, היא ובנה חד, כתב רחמנא אשר יולדו
ואיצטריך למיכתב להם הכא, ואיצטריך למכתב "לו" גבי ממזר, דאי
כתב רחמנא הכא משום דבא מטפה פסולה, אבל ממזר דבא מטפה פשרה
אימא לא, ואי כתב רחמנא גבי ממזר משום דאינו ראוי לבוא בקהל
לעולם, אבל הכא אימא לא צריכי.

מנא הא מלתא דאמרי אינשי בירא דשתית מיניה לא תשדי בה קלא,
דכתיב "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו".

אמר רבי יהודה מנימין גר המצרי הנה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא ונשוי גיורת מצרית, אמר הריני הולך להשיא לבני אשה בת גיורת מצרית כדי שיהא בן בני כשר לבוא בקהל, לקיים מה שנאמר "דור שלישי יבא להם בקהל ה'".

» "כי תצא מחנה על איביך". כשתהא יוצא הוי יוצא במחנה. על איביך, כנגד אויביך אתה נלחם. ונשמרת מכל דבר רע. יכול בטהרות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר, תלמוד לומר "ערוה", אין לי אלא ערוה, מנין לרבות עבודת אלילים ושפיכות דמים וקללת השם, תלמוד לומר "ונשמרת מכל דבר רע". אי "ונשמרת מכל דבר" יכול בטהרות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר תלמוד לומר "ערוה" מה ערוה מיחדת מעשה שגלו בה כנעניים [ומסלק השכינה] כך כל מעשה שגלו בה כנעניים, מסלק שכינה כשהוא אומר דבר, אף על לשון הרע.

כמה קשה לשון הרע, משל לנכה רגלים שהיה מרעיש את המדינה, אמרו אלו הנה שלם על אחת כמה וכמה, כך הלשון מחתך ומנח בתוך הפה והוא מרעיש את העולם, למה הוא דומה, לכך ששהוא קשור בשלשלת וחיבוש ונתון לפנים משלשה בתיים והוא מנבח וכל העם מתיראים ממנו, אלו הנה בחוץ מה הנה עושה, כך לשון הרע נתון לפנים מן הפה, ולפנים מן השפתיים, ומכה שאין לו סוף, אלו הנה בחוץ על אחת כמה וכמה, אמר הקדוש ברוך הוא מכל צרות הבאות עליכם אני יכול להציל אתכם, אבל בלשון הרע הטמן עצמו ואין אתה מפסיד. משל לעשיר שהיה לו אוהב אחד בן כפר, הלך לשאל בשלומו והיה שם כלב שוטה והיה נושך וממית את הבריות, אמר אותו עשיר לאוהבו בני אם אתה חיב לאדם אני פורע ואל תתחבא ממנו, אבל אם ראית אותו כלב שוטה, ממנו תתחבא שאם נושך איני יודע מה לעשות לך, כך אמר הקדוש ברוך הוא (איוב ה, יט-כא) "בשש צרות יצילך וגו' ובשוט לשון תחבא". מה פתיב למעלה מן העגן "לא יבא ממזר לא יבא עמוני", בא הכתוב ללמדך שכל מי שאינו ראוי לבוא בקהל לא יצא למלחמה. אמר להם הווי זהירין שלא יצאו עמכם בני אדם שיש בגדם עבירות, שנאמר "ונשמרת מכל דבר רע". אזהרה למוציא שם רע מ"ונשמרת מכל דבר רע" (פתיב לעיל).

"וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע" שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל אָדָם בְּאִשָּׁה נָאָה וְאֶפְלוּ פְנוּיָהּ, בְּאִשָּׁת אִישׁ וְאֶפְלוּ מְכַעֲרָתָּהּ, וְלֹא בְּבִגְדֵי צָבַע שֶׁל אִשָּׁה וְלֹא [בְּחִמּוּר] וְחִמּוּרָה וְלֹא [בְּחִזְיָה] וְחִזְיָה וְלֹא בְּעוֹפּוֹת בְּשָׂעָה שֶׁנִּזְקָקִין זֶה לָזֶה וְאֶפְלוּ מִלֹּא עֵינַיִם כְּמִלְאָד הַמְּוֹת אָמְרוּ עָלָיו עַל מִלְאָד הַמְּוֹת שֶׁכָּלוּ מִלֹּא עֵינַיִם, בְּשַׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל חוֹלָה עוֹמֵד עַל מִרְאשׁוֹתָיו וְחָרְבוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ וְטָפָה שֶׁל מָרָה תְּלוּיָה בּוֹ כִּינּוֹ שֶׁהַחוֹלָה רוֹאֶה אוֹתוֹ מִזְדַּעְזָע וּפּוֹתַח פִּיּוֹ וְזוֹרְקָה לְתוֹדֵךְ פִּיּוֹ, מִמְּנָה מֵת, מִמְּנָה מְסָרִיחַ, מִמְּנָה פָּנָיו מוֹרִיקוֹת. וְלֹא בְּבִגְדֵי צָבַע שֶׁל אִשָּׁה, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׂמוּאֵל, וְאֶפְלוּ שְׂטוּחִין עַל גְּבֵי הַכֶּתֶל, אָמַר רַב פֶּפְאֵ וּבִמְפִיר אֶת בַּעֲלִיָּהּ, דִּיקָא נִמְי דִּיקְתָּנִי וְלֹא בְּבִגְדֵי צָבַע שֶׁל אִשָּׁה וְלֹא קְתָנִי וְלֹא בְּבִגְדֵי צְבָעוֹנִין. מִמְּנָה מֵת, לִימָא פְּלִיגָא אֲדָאָבוּהַ דְּשְׂמוּאֵל דְּאָמַר, אָמַר לִי מִלְאָד הַמְּוֹת אִי לָאוּ דְּחִיִּישְׁנָא לִיקְרָא דְּבְרִייתָא הָוָה פְּרַעְנָא בֵּית הַשְּׁחִיטָה כְּבַהֲמָה, דִּילְמָא הָהוּא טָפָה מְחַתְּכָה לְהוּ לְסִימְנִין. וּמִמְּנָה מְסָרִיחַ, מְסִייעַ לִיהַ לְרַבֵּי חֲנִינָא בַר כְּהֵנָא דְּאָמַר אָמְרֵי בֵּי רַב הַרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא יִסְרִיחַ מֵתוֹ יַהֲפֹכְנוּ עַל פָּנָיו. תַּנּוּ רַבָּנָן "וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע". שֶׁלֹּא יַהֲרֹהַר אָדָם בַּיּוֹם וַיְבוֹא לְיַדֵּי קָרִי בְּלִילָהּ, מִכָּאֵן אָמַר רַבִּי פְּנַחֲס בֶּן יֶאִיר, תּוֹרָה מְבִיאָה [לְיַדֵּי זְהִירוֹת, זְהִירוֹת מְבִיאָה לְיַדֵּי זְרִיזוֹת, זְרִיזוֹת מְבִיאָה לְיַדֵּי נְקִיוֹת, נְקִיוֹת מְבִיאָה] לְיַדֵּי פְּרִישׁוֹת, פְּרִישׁוֹת מְבִיאָה לְיַדֵּי טְהָרָה, טְהָרָה מְבִיאָה לְיַדֵּי (חֲסִידוֹת, חֲסִידוֹת מְבִיאָה לְיַדֵּי) קִדְּשָׁה, קִדְּשָׁה מְבִיאָה לְיַדֵּי עֲנָוָה, עֲנָוָה מְבִיאָה לְיַדֵּי יִרְאַת חֲטָא, יִרְאַת חֲטָא (מְבִיאָה לְיַדֵּי חֲסִידוֹת, חֲסִידוֹת) מְבִיאָה לְיַדֵּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבִיאָה לְתַחֲנִית הַמֵּתִים, וְחֲסִידוֹת גְּדוֹלָה מִכָּל, שְׁנֵאמַר (תְּהִלִּים פֵּט, כ) "אֲזוּ דְּבִרְתָּ בְּחִזּוֹן לְחֲסִידֵךְ". וּפְלִיגָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוּי דְּאָמַר עֲנָוָה גְּדוֹלָה מִכָּל, שְׁנֵאמַר (ישע׳י סא, א) "רוּחַ ה' עָלַי יַעַן מָשַׁח ה' אֹתִי לְבִשֵׁר עֲנוּיִם", לְבִשֵׁר חֲסִידִים לֹא נֶאמַר, אֶלָּא לְבִשֵׁר עֲנוּיִם, הָא לְמַדְתָּ שְׁעֲנָוָה גְּדוֹלָה מִכָּל.

יא-יד רמז תתקלד "כִּי יִהְיֶה בָּדָד", וְלֹא בְּאַחֲרִים. אִישׁ פָּרַט לְקַטָּן.

אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טְהוֹר מְקַרְה לְיָלָה, אִין לִי אֶלְא קָרִי לְיָלָה, [קָרִי] יוֹם מְנִין, תְּלַמּוּד לׁוֹמַר "אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טְהוֹר" מִכָּל מְקוֹם, אִם כֵּן לָמָּה נֶאמַר "מְקַרְה לְיָלָה", דְּבָרָה תּוֹרָה בְּהוֹנָה. וַיִּצָּא אֶל מַחוּץ לְמַחְנָה, זוֹ מַצּוֹת עֲשֵׂה, וְלֹא יָבֵא אֶל תּוֹדֵךְ הַמַּחְנָה, זוֹ מַצּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. רַבִּי שְׂמַעוֹן אוֹמַר, וַיִּצָּא אֶל מַחוּץ לְמַחְנָה, זֶה מַחְנָה לׁוּיָהּ, וְלֹא יָבֵא אֶל תּוֹדֵךְ הַמַּחְנָה, זֶה מַחְנָה שְׂכִינָה.

"וְהָיָה לַפְּנוֹת עָרֵב יִרְחַץ בְּמַיִם", מְלַמֵּד שְׁהַקְרִי פוֹטֵר בְּזִיבָה מֵעֵת לָעֵת.
וְכַבֵּא הַשְּׁמֶשׁ בִּיאַת שְׁמֶשׁוֹ מְעַכְבְּתוֹ מִלְפָּנֶיךָ לַפְּנִים מִן הַמַּחְנָה.

"וַיֵּד תִּהְיֶה לְךָ מַחוּץ לַמַּחְנָה". אֵין יָד אֶלָּא מְקוֹם, שְׁנֵאמַר, (ש"א טו יב)
"וְהָיָה מְצִיב לוֹ יָד", וְאוֹמֵר "אִישׁ עַל יָדוֹ לְדַגְלֵיהֶם". וְיִצְאָתָּ שָׁמָּה חוּץ
בִּישִׁיבָה וְלֹא בְעַמִּידָה.

אָמַר לִיה רַב פְּפֹא לְאַבְיִי, וְהָא הָאִי תִנָּא דְלֵא דְרִישׁ דִּינֵוּ וְאַף עַל גַּב דְּלֵא
מִיפְרֵד קַל וְחֹמֶר, דְּתִנָּא קְרִי בְּזָב, מִנִּין וְדִין הוּא וּמָה טְהוֹר בְּטְהוֹר טְמֵא
בְּטְמֵא, טְמֵא בְּטְהוֹר אֵינֵוּ דִין שְׁיֵהָא טְמֵא בְּטְמֵא, וְקָא מִיִּיתִי לָהּ בֵּין לְמַגְע
בֵּין לְמִשְׁא, וְאַמְאִי נִימָא אֶהְיִי קַל וְחֹמֶר לְמַגְע וְאַהְיִי דִינֵוּ לְאַפּוֹקִי לְמִשְׁא,
וְכִי תִימָא לְמַגְע לֹא אִיצְטְרִיךְ קַל וְחֹמֶר דְּלֵא גְרַע מְגַבְרָא טְהוֹר, אִיצְטְרִיךְ
כְּמָא דְאָמַר מְקַרְהָ לְיָלָה כְּתִיב מִי שְׁקִרְיוֹ גּוֹרֵם לוֹ יִצָּא זֶה שְׁאִין קְרִיו גּוֹרֵם
לוֹ אֶלָּא דְבַר אַחַר גְּרֵם לוֹ, קַמְשִׁמַּע לוֹ.

"וְיִצָּא אֶל מַחוּץ לַמַּחְנָה", זֶו מַחְנָה לְוִיָּה, וְלֹא יָבֵא אֶל תּוֹךְ הַמַּחְנָה, זֶו
מַחְנָה שְׁכִינָה. וְאַימָא אִידִי וְאַיִדִי בְּמַחְנָה שְׁכִינָה וְלַעֲבַר עָלֵיוּ בְּשָׁנִים בְּעֵשָׂה
וְלֹא תַעֲשֶׂה, אִם כֹּן לִימָא קָרָא [וְיִצָּא אֶל מַחוּץ לַמַּחְנָה] וְלֹא יָבֵא אֶל תּוֹךְ
הַמַּחְנָה לְמָה לִי, לִתְנוּ לוֹ מַחְנָה אַחֲרָת.

שְׁכַבְתָּ זֶרַע שֶׁל זָב מְטֵמָא בְּמִשְׁא כָּל מֵעֵת לָעֵת, וְרַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר יוֹמוֹ. בְּמֵאִי
קָא מִיפְלָגִי בְּדִשְׁמוּאֵל, דְּשְׁמוּאֵל רְמִי כְּתִיב "כִּי יִהְיֶה בְּךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא
יִהְיֶה טְהוֹר מְקַרְהָ לְיָלָה", וְכְתִיב "וְהָיָה לַפְּנוֹת עָרֵב יִרְחַץ בְּמַיִם", מָאן
דְּאָמַר מֵעֵת לָעֵת דִּיִּיק מִלְפְּנוֹת עָרֵב. וְאַיִדֵּךְ דִּיִּיק מְקַרְהָ לְיָלָה, וּמָאן דְּאָמַר
לַפְּנוֹת עָרֵב הָא כְּתִיב מְקַרְהָ לְיָלָה, אָמַר לְךָ אוֹרְחִיָּה דְקָרִי לְמַתְיָא בְּלִילְיָא.

רַבִּי יוֹנָתָן רְמִי כְּתִיב "וַיֵּד תִּהְיֶה לְךָ אֶל מַחוּץ לַמַּחְנָה" וְגוֹ', וְכְתִיב "וַיִּתֵּד
תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזַנָּד", וְגוֹ' הָא כִּיצַד, כָּאן בְּגַדוֹלִים, כָּאן בְּקִטְנִים.

עָרוֹה בְּעֵשִׂישִׁית אָסוּר לְקָרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּנִגְדָּה, דְּכְתִיב "וְלֹא יִרְאֶה בְּךָ
עָרוֹת דְּבַר", וְהָא קְמַתְחִזְיָא. אָמַר רַב יְהוּדָה, כּוֹתִי עָרִם אָסוּר לְקָרוֹת
קְרִיאַת שְׁמַע כְּנִגְדוֹ, מַהוּ דְתִימָא הוֹאִיל וְכְתִיב (יחזקאל כג, כ) "אֲשֶׁר בְּשׁוּר
חַמּוּרִים בְּשָׁרִם", אִימָא כְּחַמּוֹר בְּעַלְמָא הוּא, קַמְשִׁמַּע לוֹ דְלַעֲנִין עָרוֹה
אִיקְרוּ נְמִי עָרוֹה, דְּכְתִיב "וְעָרוֹת אַבְיָהֶם לֹא רָאוּ".

"וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ" וְגו' בְּדַבְרִים שֶׁתִּגְרִי אֲמוֹת מוֹכְרִין אוֹתָן לְהוֹן לְיִשְׂרָאֵל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן פְּרָטָא אוֹמֵר אִף דְּבָרִים שֶׁתִּגְרִי אֲמוֹת הָעוֹלָם מוֹכְרִין לְהוֹן מִן מְפִיגוֹן, אֲלֵא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ, לְאַחַר שֶׁסָּרְחוּ, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי אֲמַרְתִּי יְהוּ כְּמִלְאַכֵי הַשָּׁרֵת וְהֵם לֹא רָצוּ, עַכְשָׁיו אֲנִי מְטָרִיחַ אוֹתָן שְׁלֹשׁ פְּרָסָאוֹת, הֵינּוּ דְכָתִיב (במדבר לג, מט) "וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן" וְגו', אָמַר רַבֵּה בַר בַּר חֲנָה לְדִידֵי חֲזִי לִי הֵהוּא דוֹכְתָא וְהוּהוּ תְלַתָּא פְּרָסִי. תִּנְא כְּשֶׁהוּ נִפְנִין אִין נִפְנִין לֹא לִפְנֵיהוֹן וְלֹא לְצַדִּיהוֹן אֲלֵא לְאַחֲרֵיהוֹן.

דָּבָר אַחֵר "וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזַנְךָ", בְּסוּד וּבְלִשׁוֹן נִקְיָה נֶאֱמָרוּ דְבָרֵי תוֹרָה, לֹא תִשָּׁב לָךְ בְּלֵא אִשָּׁה, עֲשֵׂה תִיק לְזִין שְׁלָךְ, מִי שֶׁהוּא יוֹצֵא לְחוּץ וְחָרְבוּ שְׁלוֹפָה סוּף הַשָּׁטָן שׁוֹלֵט בּוֹ וְהוּא מְכָה לְאַחַד וְהוֹרְגוֹ וּמִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ, כִּךָּ כָּל מִי שֶׁיּוֹשֵׁב בְּלֵא אִשָּׁה וְחָרְבוּ שְׁלוֹפָה יֵצֵר הָרַע שׁוֹלֵט בּוֹ, יוֹצֵא עִמּוֹ לְשׁוּק שָׁטָן עוֹמֵד וּמְצַפֶּה לְאַבְדוֹ מִן הָעוֹלָם, שְׁנֵאָמַר (בראשית ד, ז) "הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתַח חֲטָאת רַבָּךְ", וְהַשָּׁטָן מְשַׁלְּחוֹ לְשִׁתּוֹת מִן כּוֹס שְׂאִינוֹ שְׁלוֹ וּמְאַבֵּד עֲצָמוֹ מִן הָעוֹלָם, שְׁנֵאָמַר "נֵאֵף אִשָּׁה חֲסֵר לֵב" אֲבָל הֵיטָה הַחֲרָב תְּחוּבָה בְּתַעֲרָה אֵינָה מְזִיקָתוֹ, אִם נִשְׂאֵת אִשָּׁה אִין יֵצֵר הָרַע שׁוֹלֵט בָּךְ, שְׁנֵאָמַר (איוב ב, כד) "וַיִּדְעַתְּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְלָךְ".

דָּרַשׁ בַּר קַפְרָא, מֵאִי דְכָתִיב "וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזַנְךָ" [אֵל תִּקְרִי "אֲזַנְךָ" אֲלֵא 'עַל אֲזַנְךָ'] שְׂאֵם יִשְׁמַע אָדָם דְּבָר שְׂאִינוֹ הֶגוֹן יְנִיחַ אֲצַבְעוֹ בְּאֲזַנְיוֹ, וְהֵינּוּ דְאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מִפְּנֵי מָה אֲצַבְעוֹתָיו שֶׁל אָדָם דּוֹמוֹת לִיתְדוֹת, מֵאִי טַעְמָא אֵילִימָא מְשׁוּם דְּמַחְלָקוֹן, כָּל חֲדָא וְחֲדָא לְמִילְתִּיהָ עֲבִידָא דְאָמַר מַר זו [נִרְתָּ, וְזו] קְמִיָּצָה, וְזו אִמָּה, וְזו אֲצַבְע, וְזו גוּדְל. אֲלֵא מֵאִי טַעְמָא רְאִשֵׁיהוֹן מְשַׁפְּעוֹת כִּיתְדוֹת, שְׂאֵם יִשְׁמַע דְּבָר שְׂאִינוֹ הֶגוֹן יְנִיחַ אֲצַבְעוֹתָיו בְּאֲזַנְיוֹ. תִּנְא דְבֵי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל מִפְּנֵי מָה אֲזוֹן כְּלָה קִשָּׁה וְהֵאֲלִיהָ רַכָּה, שְׂאֵם יִשְׁמַע אָדָם דְּבָר שְׂאִינוֹ הֶגוֹן יִכַּף אֲלִיהָ לְתוֹכָהּ. תִּנּוּ רַבְּנָן אֵל יִשְׁמַיעַ אָדָם לְאַזְנֵי דְבָרִים שְׂאִינָם מְהַגְנִין, מִפְּנֵי שֶׁהוֹן נִכוּוֹת תְּחַלָּה לְאַבְרִים.

"וַיִּתֵּד תְּהִיָּה לָךְ עַל אֲזַנְךָ", אִין אֲזַנְךָ אֲלֵא מְקוֹם זַיְנֵךְ. וְהִיָּה בְּשַׁבְתָּךְ חוּץ, וְלֹא בְּעַמִּידָה. וְחַפְרָתָה בָּהּ, שׁוֹמַע אֲנִי יְהֵא חוֹפֵר בְּאַחַת וּמְכַסֶּה בְּאַחַת, תְּלַמוּד לּוֹמַר "וְשַׁבְתָּ וְכַסִּיתָ אֵת צַאֲתָךְ" מְלַמֵּד שְׁחוֹפֵר וּמְכַסֶּה בְּאַחַת. רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אוֹמֵר, מִנִּין שְׁלֵא יְהֵא אָדָם הוֹפֵךְ מִתְּנִיּוֹ כְּלַפֵּי דְרוֹם תְּלַמוּד לּוֹמַר "וְשַׁבְתָּ וְכַסִּיתָ אֵת צַאֲתָךְ".

טו "כי ה' אלהיך מתהלך" וגו', מכאן אמרו לא יקרא אדם קריאת שמע בצד משנה של כובסין, ולא יפנס לא למרחץ ולא לבורסקי וספרים ויתפלין בידו. להצילך ולתת איביך לפניך, אם עשית כל האמור בענין סוף שהוא מצילך ויתן את איביך בידך. והיה מחניף קדוש, קדשו. מכאן אמרו לא יפנס אדם בהר הבית במקלו ובמנעלו ובאבק שעל רגלו. ולא יראה בך ערות דבר, מלמד שהערייות מסלקות את השכינה.

אמר רב חסדא בתחלה קדם שחטאו ישראל היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד, שנאמר "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך", כיון שחטאו נסתלקה שכינה מהו, שנאמר "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך". זנותא בביתא כי קריא לשומשמי, תקפא בביתא כי קריא לשומשמי, אידי ואידי באיתתא.

הדמאי מפרישין אותו ערם, ואי אמרת כל מדרבנן בעי ברכה כי קאי ערם היכי מברך והא בעינן והיה מחניף קדוש וליכא וכו'.

אמר רבי יוחנן, בכל מקום מתר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא, דכתיב "והיה מחניף" וגו' ולא יראה בך ערות דבר.

תנא דבי אליהו, לא יעמד בתוך הבקעה ויתפלל כדרך עובדי אלילים. לא יעמד ברשות הרבים ויתפלל מפני דעת הבריות. ולא יעמד בין הנשים ויתפלל מפני דעת הנשים. אלא יקדש מחנהו חמשה אמות לכל צד, ואם היה בתוך מחנהו יקדש את פלה, שנאמר "ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך". הא למדנו שיעמד בצד העץ או בצד האבן או בצד הכתל ויתפלל, שנאמר (ישעי' לח, ב) "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר" וגו'.

דואג ואחיתפל רדפו אחרי דוד, מאי דרוש, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, והם לא היו יודעין שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה.

טז-יז "לא תסגיר עבד אל אדניו" מכאן אמרו המוכר עבדו לעובד אלילים או לחוץ לארץ יצא בן חורין. אשר ינצל אליך מעם אדניו לרבות גר תושב. עמך ישב, ולא בעיר עצמו. בקרבך, ולא (בכפר) [בספר]. במקום אשר יבחר, במקום שפרנסתו יוצא. באחת שעריך, ולא בירושלים.

כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ שֶׁלֹא יְהִי גוֹלָה מֵעִיר לְעִיר. בְּטוֹב לוֹ מִנְּוֹה הָרָע לִנְוֹה הַיָּפֶה. לֹא תוֹנְנוּ, זֶה אוֹנָאת דְּבָרִים.

ח [וְ]לֹא יִהְיֶה קִדְשׁ" (פְּתוּב בְּרִמְזוֹ תַקְצ"ח).

[וְ]לֹא תִהְיֶה קִדְשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל", לֹא תִהְיֶה מְזֻהָר עָלֶיהָ בְּכַנְעָנִים. [וְ]לֹא יִהְיֶה קִדְשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל". לֹא תִהְיֶה מְזֻהָר עָלָיו בְּכַנְעָנִים]. שְׁהִיָּה בְּדִין וּמֵה קִדְשָׁה קָלָה אֶתְּהַ מְזֻהָר עָלֶיהָ בְּיִשְׂרָאֵל, קִדְשׁ חֲמוּר אֵינוֹ דִּין שְׁיִהְיֶה מְזֻהָר עָלָיו, אוֹ חִילוּף אִם קִדְשׁ חֲמוּר אִי אֶתְּהַ מְזֻהָר עָלָיו בְּכַנְעָנִים, קִדְשָׁה קָלָה אֵינָה דִּין [שֶׁלֹא] תִהְיֶה מְזֻהָר [עָלֶיהָ בְּכַנְעָנִים], וּמֵה תִלְמוּד לּוֹמֵר "קִדְשׁ", צָרִיךְ לְאוֹמְרוֹ שֶׁאֵילּוֹ נֶאֱמַר "קִדְשָׁה" וְלֹא נֶאֱמַר "קִדְשׁ" הַיִּתִּי אוֹמֵר אִם קִדְשָׁה קָלָה אֶתְּהַ מְזֻהָר עָלֶיהָ בְּיִשְׂרָאֵל, קִדְשׁ חֲמוּר אֵינוֹ דִּין שְׁתִּהְיֶה מְזֻהָר עָלָיו בְּכַנְעָנִים תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לֹא תִהְיֶה קִדְשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל [וְ]לֹא יִהְיֶה קִדְשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל". אִי אֶתְּהַ מְזֻהָר עָלָיו בְּכַנְעָנִים.

ט "לֹא תִבִּיא אֶתְּנֹ", אֵיזָהוּ אֶתְּנֹ, הָאוֹמֵר לְזוֹנָה הִילָךְ טָלָה זֶה בְּאֶתְּנֹ אֶפְלוֹ הֵן מֵאָה פְּלִים אֶסוּרִין. וְכֵן הָאוֹמֵר לְחִבְרוֹ הִילָךְ טָלָה זֶה וְתִלִּין שְׁפַחְתָּךְ אֶצֶל עֶבְדִּי, רַבִּי אוֹמֵר, אֵינוֹ אֶתְּנֹ. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶתְּנֹ.

וְאֵיזָהוּ "מְחִיר כְּלָב", הָאוֹמֵר לְחִבְרוֹ הִילָךְ טָלָה זֶה תַּחַת כְּלָב זֶה. וְכֵן שְׁנֵי שְׁתַּפִּים שְׁחֻלְקוֹ אֶחָד נָטַל עֶשְׂרֶה, וְאֶחָד נָטַל תַּשְׁעָה וְכָלָב, שְׁפַנְגָד הַכְּלָב אֶסוּרִין, וְשַׁעַם הַכְּלָב מִתְּרִים. אֶתְּנֹ הַכְּלָב, וּמְחִיר זוֹנָה הָרִי אֵלוֹ מִתְּרִים, שְׁנֶאֱמַר "שְׁנִים" וְלֹא אַרְבָּעָה, וְלְדוֹתֵיהֶם מִתְּרִים, שְׁנֶאֱמַר "הִם", הִם וְלֹא וְלְדוֹתֵיהֶם.

נָתַן לָהּ כְּסָפִים הָרִי אֵלוֹ מִתְּרִין. יֵינּוֹת וְשִׁמְנִים וְסֻלְתוֹת וְכָל דְּבַר שְׁפִיּוּצָא בּוֹ קָרַב עַל גְּבֵי הַמְּזֻבָּח אֶסוּר, נָתַן לָהּ מִקְדָּשִׁים הָרִי אֵלוֹ מִתְּרִין, עוֹפוֹת הָרִי אֵלוֹ אֶסוּרִים. שְׁהִיָּה בְּדִין וּמֵה אִם הַמְּקַדְּשִׁין שְׁהִיָּה פּוֹסֵל בְּהֵם אֵין אֶתְּנֹ וּמְחִיר חָל עָלֶיהֶן, עוֹף שְׁאֵין הִיָּה פּוֹסֵל בּוֹ אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹא יְהִי אֶתְּנֹ זוֹנָה וּמְחִיר חָל עָלָיו, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "לְכָל נֶדֶר" לְהִבִּיא אֶת הָעוֹף.

אֶמַר רַב, אֶחָד אֶתְּנֹ זְכוּר וְאֶחָד אֶתְּנֹ כֹּל הָעֲרִיּוֹת אֶסוּר, חוּץ מִאֶתְּנֹ אֲשֶׁתוֹ נְדָה, מֵאִי טַעֲמָא זוֹנָה כְּתִיב וְאֲשֶׁתוֹ נְדָה לָאוֹ זוֹנָה הִיא. וְלֹא אֶמַר אֶפְלוֹ אֶתְּנֹ אֲשֶׁתוֹ נְדָה אֶסוּר, מֵאִי טַעֲמָא תוֹעֵבָה [כְּתִיב וְהָא תוֹעֵבָה] הִיא. וְלֹאֵי

נמי והכתיב "זונה", קסבר ההוא זונה ולא זונה, ורב זונה ולא זונה נפקא ליה מדתנא רבי אומר, אין אתנו אסור אלא מעריות הבאות בעבירה, אבל שנתן לאשתו בנדתה, או שנתנה לו באתנו, או שנתן לה שכר פקעתה כן מתרים, אף על פי שאין ראיה לדבר וזכר לדבר, שנאמר (יחזקאל טז, לד) "ובתתך אתנו ואתנו לא נתן לך ונתהי להפך". ורב האי תועבה מאי עביד ליה, מיבעי ליה לכדאביי זונה כותית אתננה אסור, מאי טעמא ליה תועבה "תועבה" מעריות, מה להלן עריות דלא תפסי בהם קדושין אף כאן זונה כותית דלא תפסי בה קדושין וכהן הבא עליה אין לוקה עליה משום זונה, מאי טעמא דאמר קרא "ולא יחלל זרעו" מי שזרעו מיחס אחריו, יצאתה כותית דאין זרעו מיחס אחריו. זונה ישראלית אתננה מתר מאי טעמא דהא תפסי בה קדושין. וכהן שבא עליה לוקה משום זונה, מאי טעמא דהא זרעו מיחס אחריו. ורבא אומר, אחת זונה כותית ואחת זונה ישראלית אתננה אסור, וכהן הבא עליה לוקה משום זונה, מאי טעמא ליה מהדדי מה זונה ישראלית בלאו אף זונה כותית בלאו ומה אתנו כותית אסור, אף אתנו זונה ישראלית אסור.

נתן לה כספים ולקחה בהם בהמה מתרת, מאי טעמא אתנו כתיב ולא כתיב באתנו, ועוד הינו חלופין. תנו רבנן "בית ה' אלהיך" פרט לפרה שאינה באה לבית, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים, לרבות את הרקועים. מאן חכמים רבי יוסי ברבי יהודה, דתנא נתן לה זקב רבי יוסי ברבי יהודה אומר אין עושין אותה רקועין אפלו אחורי בית הכפרת. לכל נדר, להביא את העוף, קל וחמר למקדשין מעתה ומה אם עופות שאין המום פוסל בהם אתנו ומחיר חל עליהם, מקדשין שהמום פוסל בהן אינו דין שיהא אתנו ומחיר חל עליהן תלמוד לומר "לכל נדר" פרט לדבר הנדור. טעמא דמעטיה קרא הא לא מעטיה קרא הוה אמינא מקדשין ליתסרו, אמאי, הא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אומר רבי הושעיא, בממנה על פסחו ורבי (יהודה) היא, (שמות) דתנא "ואם ימעט הבית מהיות משה", החיהו משה מכדי אכילה ולא מכדי מקח, רבי אומר, אף מכדי מקח שאם אין לו ממנה אחרים עמו על פסחו ועל חגיגתו ומעוטיו חליו שעל מנת כן הקדישו ישראל את פסחיהן.

נתן לה מקדשין הרי אלו מתרין, עופות הרי אלו אסורין, שיהיה בדין ומה מקדשין שהמום פוסל בהן אין אתנו ומחיר פוסל בהם וכו' (כדלעיל).

נתנו לה חטין באַתְנַנְהָ וְעִשְׂאָתָן סֵלֶת, זִיתִים וְעִשְׂאָתָן שְׁמֹן, בַּיִת שְׁמַאי אוֹסְרִין, וּבַיִת הַלֵּל מִתִּירִין, מַאי טַעְמָא דְבַיִת שְׁמַאי דְכָתִיב "גַּם שְׁנֵייהֶם" לְרַבּוֹת שְׁנוּיֵיהוֹן, וּבַיִת הַלֵּל (שְׁנֵייהֶם) [הֵם] וְלֹא שְׁנוּיֵיהֶם. וּבַיִת שְׁמַאי, הֵהוּא הֵם וְלֹא וְלְדוֹתֵיהֶם הוּא דְאֵתָא. וּבַיִת הַלֵּל תְּרֵי מִפְּקֵי מִינֵה הֵם וְלֹא שְׁנוּיֵיהֶם, הֵם וְלֹא וְלְדוֹתֵיהֶם וּבַיִת הַלֵּל הִכְתִּיב "גַּם גַּם" לְבַיִת הַלֵּל קִשְׂיָא.

"לֹא תָבִיא אֶתְנָן זֹנָה וּמַחִיר כְּלָב", לֹא שְׁנָא תְלוּשׁ לֹא שְׁנָא מְחַבֵּר. בַּיִת ה' אֶלְהִידָּ פֶרֶט לְפָרָה שְׁאִינָה בָּאָה לְבַיִת, דְּבָרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, לְרַבּוֹת אֶת הַרְקוּעִין.

אִיזְהוּ "אֶתְנָן זֹנָה", הָאֹמֵר לְזֹנָה הִילָךְ טָלָה זֶה בְּשִׁכְרָךְ אֶפְלוּ מֵאָה כְּלָן אִסּוּרִין. וּמַחִיר כְּלָב [הִילָךְ טָלָה זֶה תַּחַת כְּלָב זֶה]. יְכוּל אֶפְלוּ הֶעֱבִירוּ בְּרַגְלוֹ לַעֲזָרָה, יְהֵא חֲבִיב, תְּלַמּוּד לּוֹמֵר "כִּי תוֹעֵבֶת" נֶאֱמַר כָּאֵן תוֹעֵבָה וְנֶאֱמַר לְהֵלָן "תוֹעֵבֶת" מַה תוֹעֵבָה הָאִמּוֹר לְהֵלָן בְּשֵׁם זֹבֵחַ, אִף תוֹעֵבָה הָאִמּוֹר כָּאֵן בְּשֵׁם זֹבֵחַ. נֶדֶר פֶּרֶט לְדָבָר הַנִּדּוֹר, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְכָל נֶדֶר לְרַבּוֹת בְּמָה. יְכוּל אֶפְלוּ שְׁכַר פְּקַעַת יְהֵא אִסּוּר, תְּלַמּוּד לּוֹמֵר "כִּי תוֹעֵבֶת".

כ-כא "לֹא תִשְׂיֵד" (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ תַרְס"ו).

כְּתִיב (מִשְׁלֵי כח, ח) "מִרְבָּה הוֹנוּ בְּנִשְׂךְ וְתִרְבִּית לְחוּנָן דְּלִים יִקְבְּצוּנוּ". אָמַר רַב, כְּגוֹן שְׁבוּר מְלָכָא, אָמַר רַב נַחֲמָן אָמַר לִי הוֹנָא, (כְּגוֹן) [לֹא נִצְרָכָה אֵלָא אֶפְלוּ] רַבִּית דְּנִכְרִי. אִיתִיבֵי רַבָּא לְרַב נַחֲמָן לְנִכְרִי תִשְׂיֵד מַאי לָאוּ תִשְׂיֵד, לֹא תִשְׂיֵד, לֹא סָגִיא דְלֹא מִינִשְׂיֵד לִיה נִכְרִי אֵלָא לְנִכְרִי לְמַעוּטֵי יִשְׂרָאֵל, יִשְׂרָאֵל בְּהִדְיָא כְּתִיב בִּיה וּלְאֶחִידָּ לֹא תִשְׂיֵד. לַעֲבַר עָלָיו בַּעֲשָׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה. אִיתִיבֵי לְוִוּין מֵהֶם וּמְלוּוִין אוֹתָם בְּרַבִּית וְכוּן בְּגַר תּוֹשֵׁב, לֹא נִצְרָכָא אֵלָא בְּכַדֵּי חֲזִיו, רַבִּינָא אָמַר, הִכָּא בְּתַלְמִיד חֲכָם עִסְקִינָן, טַעְמָא מַאי דְלֹא גְזוּר רַבְּנָן לְרַבִּית דְּנִכְרִי שְׁמָא יִלְמֹד מִמַּעֲשִׂיו, וְכִינּוּן דְּתַלְמִיד חֲכָם הוּא לֹא גָמַר מִמַּעֲשִׂיו.

רמז תתקלה "לֹא תִשְׂיֵד לְאֶחִידָּ", אִין לִי אֵלָא לִוְנָה, מְלוּוָה מְנִין, תְּלַמּוּד לּוֹמֵר (וויקרא כה, לו) "אֵל תִּקַּח מֵאֲתוֹ נִשְׂךְ וְתִרְבִּית". מִכְּלָל שְׁנֶאֱמַר "כִּסְפָּדָּ" וְלֹא כֶּסֶף אַחֲרִים, "אֶכְלָדָּ" וְלֹא אֶכְל אַחֲרִים. או "כִּסְפָּדָּ" וְלֹא כֶּסֶף מַעֲשֵׂר, "אֶכְלָדָּ", וְלֹא אֶכְל בְּהֵמָה, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר נִשְׂךְ כֶּסֶף לְרַבּוֹת כֶּסֶף מַעֲשֵׂר, נִשְׂךְ אֶכְל לְרַבּוֹת אֶכְל בְּהֵמָה. אִין לִי אֵלָא נִשְׂךְ כֶּסֶף נִשְׂךְ אֶכְל, מְנִין לְרַבּוֹת כָּל דְּבָר, תְּלַמּוּד לּוֹמֵר "נִשְׂךְ כָּל דְּבָר אֲשֶׁר יִשְׂךְ", רַבִּי (יִשְׁמַעְיָאֵל) [שְׁמַעוֹן] אוֹמֵר

מִנֵּינן שֶׁלֹא יֵאמֶר לוֹ צֵא וּשְׂאֵל בְּשָׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ רֵאָה אִם בָּא אִישׁ פְּלוֹנִי מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי, תִּלְמוּד לומר "נִשְׁאָף כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יִשְׁאָף".

"לִנְכָרֵי תִשְׂיֵד" מִצְוֹת עֲשֵׂה. וּלְאַחִיךָ לֹא תִשְׂיֵד, מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מֵה תִלְמוּד לומר "וּלְאַחִיךָ לֹא תִשְׂיֵד", וְהֵלֵא כִּבְר נֶאֱמַר "לֹא תִשְׂיֵד לְאַחִיךָ", אֲלֵא יֵשׁ רַבִּית מִקְדָּמַת וַיֵּשׁ רַבִּית מְאַחֲרַת, כִּי צַד נִתֵּן עֵינָיו לָלוֹת מִמֶּנּוּ וְהָיָה מְשַׁלַּח לוֹ וְאוֹמֵר בְּשִׁבִיל שְׂיִלּוֹנִי, זֶה הִיא רַבִּית מִקְדָּמַת, לָוֶה הֵימָנוּ וְהִחְזִיר לוֹ מְעוֹתָיו וְהָיָה מְשַׁלַּח לוֹ וְאוֹמֵר בְּשִׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהֵם בְּטִלוֹת אֲצִלִּי, זֶה הִיא רַבִּית מְאַחֲרַת. לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל (מַעֲשֵׂיךָ) [מְשַׁלַּח יְדָךְ] קִבֵּעַ לוֹ הַכֶּתוּב בְּרַכָּה בְּשִׁלְיחוֹת יָדוֹ. עַל הָאֲרָץ אֲשֶׁר אֲתָה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, בְּשִׂכָר שֶׁתְּבוֹא תִירֶשׁ.

כב "כִּי תִדֹר נֶדֶר", אֵין לִי אֲלֵא נֶדֶר, נְדָבָה מִנֵּינן, נֶאֱמַר כָּאן "נֶדֶר" וְנֶאֱמַר לְהֵלֵן (ויקרא ז, טז) "וְאִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה", מֵה לְהֵלֵן נְדָבָה עִמוֹ, אִף כָּאן נְדָבָה עִמוֹ. לֵה' אֱלֹהֶיךָ אֱלוֹ הַדְּמִים, וְעֲרֻכִים, וְהַחֲרָמִים, וְהַהֲקִדְשׁוֹת. לֹא תֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ, הוּא וְלֹא חִלּוּפֵיו. כִּי דָרַשׁ יְדִרְשֵׁנוּ, אֱלוֹ חֲטָאוֹת וְאֲשָׁמוֹת עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים.

"לֵה' אֱלֹהֶיךָ", אֱלוֹ צְדָקוֹת, וּמַעֲשָׂרוֹת, וּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר וּפְסַח. מַעֲמָד, זֶה לְקַט שְׂכַחָה וּפְאָה. וְהָיָה בְּךָ חֲטָא, וְלֹא בְּקִרְבְּנֶךָ חֲטָא. הוּא וְלֹא חִלּוּפֵיו. חִלּוּפֵי מֵאִי, אִי חִלּוּפֵי עוֹלָה וּשְׁלָמִים מִיִּקְרַב קִרְבִּי, אִי חִלּוּפֵי חֲטָאת לְמִיתָה אֲזָלָא וְכוּ'. לְעוֹלָם חִלּוּפֵי עוֹלָה [וּשְׁלָמִים], כְּגוֹן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו שְׁנֵי רַגְלִים וְהוּמַם וְחָלְלוּ עַל אַחַר וְעָבַר עָלָיו רַגְלֵ אַחַד, מֵהוּ דְתִימָא כִּינּוֹן דְּמַכְּח (דְּהֵאִיד) [קָמָא] קָאֲתִי כְּמֵאן דְּעָבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה רַגְלִים דְּמִי, קָא מְשַׁמַּע לָן. וְלִרְבֵי מֵאִיר דְּאֵמַר כִּינּוֹן שֶׁעָבַר עָלָיו רַגְלֵ אַחַד עוֹבֵר בְּבַל תֵּאָחֵר מֵאִי אִיכָּא לְמִימַר כְּגוֹן שֶׁהוּמַם בְּתוֹךְ הָרַגְלֵ וְחָלְלוּ עַל אַחַר וְעָבַר עָלָיו הָרַגְלֵ מֵהוּ דְתִימָא כִּינּוֹן דְּמַכְּח קָמָא קָאֲתִי כְּמֵאן דְּעָבַר עָלָיו רַגְלֵ פְלִיָה רַגְלֵ דְּמִי, קָא מְשַׁמַּע לָן. וְהָיָה בְּךָ חֲטָא, וְלֹא בְּקִרְבְּנֶךָ חֲטָא, וְהָא מְהֵכָא נִפְקָא מְהֵתָם נִפְקָא, דְּתִנְיָא אַחֲרִים אוֹמְרִים יָכוֹל יְהֵא בְכוֹר שֶׁעָבְרָה שְׁנֵתוֹ כְּפִסּוּלֵי הַמְּקַדְּשִׁים וַיִּפְסַל, תִּלְמוּד לומר (לעיל יד, כג) "וְאֲכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, מַעֲשֵׂר דְּגִנְךָ תִּירְשֵׁךָ וַיִּצְהַרְךָ וּבִכְרַת בְּקִרְךָ" מִקִּישׁ בְּכוֹר לְמַעֲשֵׂר מֵה מַעֲשֵׂר אֵינּוּ נִפְסַל מִשְׁנֵה לְחִבְרַתָּהּ, אִף בְּכוֹר אֵינּוּ נִפְסַל מִשְׁנֵה לְחִבְרַתָּהּ, אִיִּצְטָרִיךָ סְלָקָא דְּעֵתָךְ אֲמִינָא הֵינִי מִלֵּי בְכוֹר דְּלָאוּ בַר הָרִצָּאָה הוּא, אֲבָל בְּקַדְּשִׁים

דבר הרצאה הוא אימא לא לירצו, קא משמע לן. ואפתי מדבן עזאי נפקא, דתנא (ויקרא ז, ח) "אתו" מה תלמוד לומר, לפי שנקאמר "לא תאחר לשלמו", שומע אני אף מאחר נדרו בלא ירצה תלמוד לומר "אתו", אותו בלא ירצה ואין מאחר נדרו בלא ירצה. אלא בך חטא ולא באשתך חטא. סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר רבי יוחנן אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו כמון ואין לו וכו', אימא בהאי עוון דבל תאחר נמי אשתו מתה, קא משמע לן.

אמר רבא, כיון שעברו עליו שלשה רגלים בכל יום ויום עובר בבל תאחר. בעי רבי זירא, יורש מהו בבל תאחר, כי תדר נדר אמר רחמנא והאי לא נדר, או דילמא "ובאת שמה. והבאתם שמה" משמע תרי. תא שמע דתני רב (חגיגה) מעמד פרט לירש. והאי מעמד מיבעי ליה זה לקט שכחה ופאה, קרי ביה עמד וקרי ביה מעמד.

"כי דרש ידרשנו ה'" אלו חטאות ואשמות כו', מעמד זה לקט שכחה ופאה.

בעי רב פפא, יש זד לפאה, כגון דאמר הדין אגיא ליהוי פאה והדין ולא אמר נמי, מי אמרינן כיון דאיתקש לקרבנות מה קרבנות יש להם זד, אף פאה יש להן זד, או דילמא כי איתקש לבל תאחר. מכלל דכי אמר תהווא שדה כלה פאה הווא פאה, אין, והתנא מנין שאם רצה לעשות שדהו כלה פאה עושה תלמוד לומר "פאת שדה". יש זד לצדקה או אין זד לצדקה, כגון דאמר זוזא ליהוי צדקה והדין ולא אמר נמי, מאי והדין צדקה קאמר, או דילמא והדין לנפקותא בעלמא ודבורא הוא דלא אסקיה, מי אמרינן כיון דאיתקש לקרבנות דכתיב (להלו פסוק כד) "בפיך" זו צדקה, מה קרבנות יש להן זד אף צדקה יש לה זד, או דילמא כי איתקש לבל תאחר הוא דאיתקש.

כג "וכי תחדל לנדר". אמר שמואל, הנודר אף על פי שמקימו נקרא רשע. אמר רבי אבהו מאי קרא וכי תחדל לנדר אתנא חדלה חדלה, דכתיב "שם רשעים חדלו רגז". אמר רבי יוסף, אף אנו נמי תנינן כנדר רשעים נדר בנזיר בקרבן ובשבועה.

רבי מאיר אומר, (קהלת ה, ד) "טוב אשר לא תדור" וגו'. טוב מזה ומזה שלא תדור כל עקר. רבי יהודה אומר, "טוב אשר לא תדור", טוב מזה ומזה שנודר ומשלים.

כד רמז תתקלו "מוצא שפתיך", זו מצות עשה. תשמר, זו מצות לא

תעשה, ועשית, זו אזהרה לבית דין שיעשוך. פאשר נדרת, זה נדר. לה' אלהיך, אלו חטאות ואשמות עולה ושלמים. נדבה כמשמעה. אשר דברת, אלו קדשי בדיק הבית. בפיד. זו צדקה. אמר מר, מוצא שפתיך, זו מצות עשה, למה לי (לעיל יב, ה-ו) מ"ובאת שמה והבאתם שמה", נפקא, תשמר זו (אזהרה לבית דין) [מצות לא תעשה] למה לי מלא תאחר לשלמו נפקא. ועשית, זו אזהרה לבית דין למה לי, מ"אותו" נפקא, דתניא "יקריב אתו", מלמד שפופין אותו, ותרת זמני למה לי, חד דאמר ולא אפריש, וחד דאפריש ולא אקריב, [וצריכא] דאי אשמעינן אמר ולא אפריש משום דלא קיימיה לדבוריה, אבל אפריש ולא אקריב [אימא] כל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה, ואי אשמעינן אפריש ולא אקריב משום דמשחי ליה גביה אבל אמר ולא אפריש אימא דבורא בעלמא הוא ולא כלום הוא, צריכא. ומי מצית אמרת דאמר ולא אפריש והא נדבה כתיב, ותניא איזהו נדר ואיזהו נדבה, נדר, הרי עלי עולה, נדבה הרי זו עולה, ומה בין נדר לנדבה נדר מת או נגנב חזב באחריותו נדבה מת או נגנב אינו חזב באחריותו אמר רבא, משפחת לה באומר הרי עלי עולה על מנת שלא אתחייב באחריות. בפיד, זו צדקה, אמר רבא, וצדקה מיחייב עלה לאלתר, דהא קיימי עניי פשיטא, מהו דתימא הואיל ובעניינא דקרבנות כתיב לקרבנות מדמינן להו קא משמע לן.

כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרין אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה. למה לי למיתני אלא שלא עלו, ליתני ולא עלו לבעלים לשם חובה, הא קא משמע לן דלבעלים הוא דלא עלו לשם חובה אבל בקדשתיהו קיימי ואסור לשנויי בהו, כדרבא דאמר רבא עולה ששחטה שלא לשמה אסור לזרק דמה שלא לשמה, איבעית אימא סברא ואיבעית אימא קרא, איבעית אימא סברא משום דשני בה כל הני, לישני בה וליזיל, איבעית אימא קרא מוצא שפתיך תשמר ועשית פאשר נדרת לה' אלהיך נדבה, נדבה נדר הוא, אלא אם כמה שנדרת עשית יהא נדר, ואם לאו יהא נדבה, ונדבה מי שרי לשנויי בה.

כָּל הַמִּנְחוֹת שֶׁנִּקְמְצוּ שְׁלֵא לְשִׁמּוֹן כְּשִׁרְיוֹן אֶלֶּא שְׁלֵא עָלוּ לְבַעֲלִים לְשֵׁם חוּבָה, לָמָּה לִי לְמַתְּנֵי אֶלֶּא כּוֹי (כַּדְלָעִיל).

כה-כו "כִּי תבא בְּכָרִם רַעֲדָה", אֵלוֹ אוֹכְלִים מִן הַתּוֹרָה, הָעוֹשֶׂה בְּמַחְבֵּר

בְּשַׁעַת גְּמֵר מְלֹאכָה, וּבִתְלוּשׁ מִן הַקְּרָקַע עַד שְׁלֵא נִגְמְרָה מְלֹאכְתּוֹ, וּבִדְבַר שְׁגָדוּלוֹ מִן הָאֶרֶץ. מִנָּא הֵינִי מְלִי, (דְּתַנּוּ רַבְּנָא) [דְּכַתִּיב] "כִּי תבא בְּכָרִם" וְגוֹ', אֲשַׁכְּחֵן כָּרִם, כָּל מְלִי מִנָּא לֹן, כְּכָרִם, מַה כָּרִם מֵיַחַד דְּבַר שְׁגָדוּלוֹ מִן הָאֶרֶץ, וּבְשַׁעַת גְּמֵר מְלֹאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, אֶף כָּל וְכוּי, מַה לְכָרִם שְׁחִיב בְּעוֹלְלוֹת, אֲתִיב מִקְמָה, דְּכַתִּיב "כִּי תבוא בְּקָמַת רַעֲדָה", מַה לְקָמָה שְׁכֹן חִיבַת בְּחֻלָּה, וְדִילְמָא כָּל קָמָה, לֹא סָלְקָא דְעֵתָא דְכַתִּיב (לעיל טז, ט) "מִהַחֵל חֲרָמֵשׁ בְּקָמָה", מַה קָמָה דְהֵתֵם דְמַחֲיִיבָא בְּחֻלָּה אֶף הָכָא, כָּרִם יוֹכִיחַ וְכוּי וְחִזֵּר הַדִּין וְכוּי הַצַּד הַשְּׁוֹה שְׁבָהֵם דְבַר שְׁגָדוּלוֹ מִן הָאֶרֶץ אֶף וְכוּי, מַה לְהַצַּד הַשְּׁוֹה שְׁבָהֵם שְׁכֹן יֵשׁ בָּהֶם צַד מְזַבְּחַ, וְאֲתִי נִמְי זֵית דְאִית בֵּיה צַד מְזַבְּחַ, אָמַר קָרָא וְחֲרָמֵשׁ לְרַבּוֹת כָּל בְּעָלֵי חֲרָמֵשׁ, הָאִי מִיבְעִי לִיה בְּשַׁעַת חֲרָמֵשׁ אֶכֶל שְׁלֵא בְשַׁעַת חֲרָמֵשׁ לֹא תֹאכֵל, אָמַר קָרָא קָמָה לְרַבּוֹת כָּל בְּעָלֵי קָמָה, וְהָא קְאָמַרְתָּ הֵד קָמָה דְמַחֲיִיב בְּחֻלָּה, הֵינִי מְלִי מְקַמֵי דְלִיתִי מִחֲרָמֵשׁ הַשְּׁתָא דְאֲתִי מִחֲרָמֵשׁ גְּלִי לֹן אֲקָמָה דְכָל קָמָה אָמַר רַחֲמָנָא. וְהַשְּׁתָא דְנִפְקָא לִיה מִחֲרָמֵשׁ וּמִקְמָה, כִּי תבא בְּכָרִם רַעֲדָה לָמָּה לִי, לְהַלְכוּתִיו דְתַנְיָא כִּי תבא בְּכָרִם רַעֲדָה נֶאֱמַר כָּאֵן כִּי תבא וְנֶאֱמַר לְהֵלֶן בְּפוֹעֵל "וְלֹא תבוא עָלָיו הַשְּׁמֵשׁ" מַה לְהֵלֶן בְּפוֹעֵל הַכְּתוּב מְדַבֵּר, אֶף כָּאֵן בְּפוֹעֵל הַכְּתוּב מְדַבֵּר. רַעֲדָה וְלֹא כּוֹתִי, בְּשִׁלְמָא לְמָאן דְאָמַר גְּזַל כּוֹתִי אָסוּר הֵיִינוּ דְאִיצְטְרִיד קָרָא לְמַעוּטִי, אֶלֶּא לְמָאן דְאָמַר גְּזַל כּוֹתִי מִתֵּר הַשְּׁתָא גְּזַל כּוֹתִי מִתֵּר פּוֹעֵל מִיבְעִינָא, אֶלֶּא רַעֲדָה וְלֹא שֶׁל הַקָּדֵשׁ. וְאֶכְלֵתָּ, וְלֹא מוֹצֵךְ.

"עֲנָבִים", וְלֹא עֲנָבִים וְדַבַּר אַחֵר. כְּנַפְשָׁא כְּנַפְשָׁא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת כֹּן נִפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל, מַה נִפְשָׁא אֶתְהּ אוֹכֵל וּפְטוּר, אֶף נִפְשָׁא שֶׁל פּוֹעֵל אוֹכֵל וּפְטוּר, שְׁבַעֲדָה וְלֹא אֶכְיֵלָה גְּסָה. וְאֶל כְּלִי לֹא תִתֵּן בְּזִמְן שְׁאֶתְהּ נוֹתֵן לְכִלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אֶתְהּ אוֹכֵל, בְּזִמְן שְׁאִי אֶתְהּ נוֹתֵן לְכִלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אִי אֶתְהּ אוֹכֵל.

"כְּנַפְשָׁא" כְּנַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל, מַה נִפְשָׁא אִם חֲסִמְתָּ פְטוּר, אֶף פּוֹעֵל אִם חֲסִמְתָּ פְטוּר. וִיהֵא אָדָם מְצֻוֵה עַל חֲסִימְתּוֹ מִקַּל וְחֹמֶר וּמַה שׁוֹר שְׁאִי אֶתְהּ מְצֻוֵה עָלָיו לְהַחֲיוֹתוֹ אֶתְהּ מְצֻוֵה עַל חֲסִימְתּוֹ אָדָם שְׁאֶתְהּ מְצֻוֵה לְהַחֲיוֹתוֹ אִינוּ דִּין שְׁאֶתְהּ מְצֻוֵה עַל חֲסִימְתּוֹ, אָמַר קָרָא כְּנַפְשָׁא מַה נִפְשָׁא אִם חֲסִמְתָּ

פֶּטוּר אֵף פּוֹעֵל אִם חֲסִמֶת פֶּטוּר. וְיֵהָא שׁוֹר מְצִיגָה לְהַחֲיוֹתוֹ מִקַּל וְחֹמֶר וּמָה אָדָם שְׂאִי אֶתְהָ מְצִיגָה עַל חֲסִימָתוֹ אֶתְהָ מְצִיגָה לְהַחֲיוֹתוֹ, שׁוֹר שְׂאֶתְהָ מְצִיגָה עַל חֲסִימָתוֹ אֵינּוּ דִין שְׂאֶתְהָ מְצִיגָה לְהַחֲיוֹתוֹ אָמַר קָרָא (וַיִּקְרָא כֹה, לוֹ) "וְחִי אַחִיד עִמָּךְ", "אַחִיד" וְלֹא שׁוֹר. אֲשַׁכְּחֶן שׁוֹר בְּתֵלוּשׁ וְאָדָם בְּמַחְבֵּר, אָדָם בְּתֵלוּשׁ מְנַלֵּן אָמַר קָרָא קָמָה אִם אֵינּוּ עִנְיָן לְאָדָם בְּמַחְבֵּר תִּנְהוּ עִנְיָן לְאָדָם בְּתֵלוּשׁ. וְשׁוֹר בְּמַחְבֵּר מְנַלֵּן, אָמַר קָרָא רַעֲדָה שְׁנֵי פְעָמִים אִם אֵינּוּ עִנְיָן לְאָדָם בְּמַחְבֵּר תִּנְהוּ עִנְיָן לְשׁוֹר בְּמַחְבֵּר. רַבִּינָא אָמַר לֹא אָדָם בְּתֵלוּשׁ וְלֹא שׁוֹר בְּמַחְבֵּר צְרִיכֵי קָרְאֵי, מְפָדֵי בְלָהוּ אֵיתְנָהוּ בְּחֲסִימָה דִּילְפִינָן שׁוֹר שׁוֹר מְשַׁבֵּת אִם כֵּן לִיכְתוּב רַחֲמָנָא "לֹא תִדּוּשׁ בְּחֲסִימָה", "שׁוֹר" דִּכְתַּב רַחֲמָנָא לְמָה לִי, לְאֶקְשׁוּיֵי חוּסָם לְנַחֲסָם [וְנַחֲסָם לְחוּסָם] מַה חוּסָם אוֹכֵל בְּמַחְבֵּר אֵף נַחֲסָם אוֹכֵל בְּמַחְבֵּר וּמָה נַחֲסָם אוֹכֵל בְּתֵלוּשׁ אֵף חוּסָם אוֹכֵל בְּתֵלוּשׁ.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חֲסִמָא אוֹמַר, לֹא יֵאכֵל פּוֹעֵל יוֹתֵר עַל שְׁכָרוֹ וְחֲכָמִים מְתִירִין, מַר סָבַר כְּנַפְשָׁךְ כְּדָבָר שְׁמוּסָר נִפְשׁוֹ עָלָיו. וּמַר סָבַר כְּנַפְשָׁךְ מַה נִפְשָׁךְ אִם חֲסִמֶת פֶּטוּר אֵף וְכוּ'.

"עֲנָבִים", וְלֹא תֵאֲנִים, מִכָּאֵן אָמְרוּ הִזְה עוֹשֶׂה בְּעֲנָבִים לֹא יֵאכֵל בְּתֵאֲנִים, [בְּתֵאֲנִים לֹא יֵאכֵל בְּעֲנָבִים], אָבֵל מוֹנֵעַ עֲצָמוֹ עַד שְׁמַגִּיעַ לְמָקוֹם הַיְפוֹת וְאוֹכֵל. וְחֲכָמִים אוֹמְרִים שְׁבַעֲדָה מְלַמֵּד שְׂאוֹכֵל פּוֹעֵל יוֹתֵר עַל שְׁכָרוֹ.

הִזְה עוֹשֶׂה בְּרַגְלָיו אָבֵל לֹא בְּיָדָיו, בְּיָדָיו אָבֵל לֹא בְּרַגְלָיו, אֶפְלוּ עַל כֶּתְפוֹ, הִרִי זֶה אוֹכֵל. רַבִּי יוֹסִי בַר רַבִּי [יְהוּדָה] אוֹמַר, עַד שְׁיַעֲשֶׂה בְּיָדָיו וְרַגְלָיו. מֵאֵי טַעֲמָא דִּתְנָא קָמָא, אָמַר קָרָא כִּי תִבְאֵ בְּכָרְסִי רַעֲדָה בְּכָל מַה דְּעָבִיד. מֵאֵי טַעֲמָא דְרַבִּי יוֹסִי בַר רַבִּי [יְהוּדָה], דּוּמְיָא דְשׁוֹר מַה שׁוֹר [עַד שְׁיַעֲשֶׂה] בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו, אֵף פּוֹעֵל עַד שְׁיַעֲשֶׂה בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו.

אָמַר רַב, מְצִיגָתִי מְגַלַּת סְתָרִים בֵּי רַבִּי חֲזִיא וְכִתוּב בָּהּ אִסִּי בִּן יְהוּדָה אוֹמַר, כִּי תִבְאֵ בְּכָרְסִי רַעֲדָה בְּבִיאת כָּל אָדָם הַכְּתוּב מְדַבֵּר, וְאָמַר רַב לֹא שְׁבִיק אִסִּי חֲזִי לְכָל בְּרִיָּה, אָמַר רַב אֲשִׁי אֲמַרִיתְהָ לְשִׁמְעֵתָא קָמִיהָ דְרַב כְּהֲנָא, אָמַר לִי מִמָּאֵי דִילְמָא בְּעוֹשִׁין בְּסַעֲדָתְסָם, וְרַב, אֶפְלוּ הֲכִי נִיחָא לִיָּה לְאִינִישׁ לְאוּגְרָא אֲגוּרִי וְנִיקְטָפִיה לְפְרִדִּיסִיָּה וְלֹא נִיָּתִי כְּלִי עֲלֵמָא לְאֶפְסוּדֵי מִינִיהָ.

"כי תבא בקמת רעה", יכול לעולם, תלמוד לומר "וחרמש לא תניף" בשעה שאתה מניף חרמש על קמת בעל הבית. רעה מכלל שנאמר "רעה" פרט לאחרים. רעה פרט לגבוה. וקטפת מלילת בידיך שלא תהא קוצר במגל. וחרמש לא תניף אפלו בשעה שאתה מניף חרמש על קמת בעל הבית.

רבי אליעזר (בן) חסמא אומר לא יאכל פועל יותר על שכרו. וחכמים מתירין, מר סבר כנפישך כדבר המוסר נפשו עליו. ומר סבר מה נפשך אם חסמת פטור אף וכו', וחכמים מתירין, אבל מלמדיו את האדם שלא יהא רעבתן ויהא סותם את הפתח בכניו.

פרק כד

א-ד "כי יקח איש אשה". האשה נקנית בשלש דרכים, בכסף, ובשטר, ובביאה, בכסף מנלו, אמר רב יהודה אמר שמואל אמר קרא, (שמות כא, יא) "ויצאה חנם אין כסף". לאדון זה אין כסף אבל יש כסף לאדון אחר וכו' (פדכתוב ברמז שכ"ב).

ותנא מייתי לה מהכא, כי יקח איש גמר קיחה קיחה משדה עפרון, כתיב הלא כי יקח איש אשה. וכתיב התם "נתתי כסף השדה קח ממני". וקיחה איקרי קנין דכתיב (שם מט, ל) "השדה אשר קנה אברהם" אי נמי "שדות בכסף יקניו".

תנו רבנן כיצד בכסף נתן לה כסף או שוה כסף ואמר לה הרי מקדשת לי, [הרי זו מקדשת] נתן הוא ואמרה היא נעשה כמי שנתנה היא ואמרה היא ולא הוו קדושין.

תניא רבי שמעון אומר מפני מה אמרה תורה "כי יקח איש אשה" ולא כתיב כי תלקח אשה לאיש, מפני שדרכו של איש לחזר על האשה ואין

דַּרְכָּה שֶׁל אִשָּׁה לְחַזֵּר עַל הָאִישׁ, מְשַׁל לְאָדָם שֶׁאֲבִידָה לוֹ אֲבִידָה מִי מְחַזֵּר
עַל מִי, הֵי אֹמֵר בְּעַל הָאֲבִידָה מְחַזֵּר עַל אֲבִידָתוֹ.

"וּבְעֵלָה". מְלַמֵּד שֶׁנִּקְנִית בְּבִיָּאָה, קַל וְחֹמֶר מִיְבָמָה, וְיִמָּה יְבָמָה שֶׁאִינָה
נִקְנִית בְּכֶסֶף נִקְנִית בְּבִיָּאָה, זֶה שֶׁנִּקְנִית בְּכֶסֶף אִינוּ דִּין שֶׁנִּקְנִית בְּבִיָּאָה. מָה
לְיְבָמָה שְׂכֹן זְקוּקָה וְעוֹמְדָת, תֹּאמֵר בְּזוֹ שֶׁאִין זְקוּקָה וְעוֹמְדָת, תִּלְמוּד
לוֹמֵר "וּבְעֵלָה". וּמִנֵּיין שֶׁאֵין בְּשֵׁטֶר, וְדִין הוּא וְיִמָּה כֶּסֶף שֶׁאִינוּ מוֹצִיא
מִכְּנִיס, שֵׁטֶר שֶׁמוֹצִיא אִינוּ דִּין שֶׁמִּכְּנִיס, מָה לְכֶסֶף שְׂכֹן פּוֹדִין בּוֹ הַקְּדָשׁוֹת
וּמַעֲשֵׂר שְׁנֵי, תֹאמֵר שֵׁטֶר וְכוּ' אָמַר קָרָא וַיִּצְאָה, וְהִיָּתָה, מִקִּישׁ הַוָּיָה
לְיִצִּיאָה מָה יִצִּיאָה בְּשֵׁטֶר אֵין הַוָּיָה נִמְי בְּשֵׁטֶר. וְאִקִּישׁ נִמְי יִצִּיאָה לְהַוָּיָה
מָה הַוָּיָה בְּכֶסֶף אֵין יִצִּיאָה בְּכֶסֶף. אָמַר אֲבִי, יֹאמְרוּ כֶּסֶף מִכְּנִיס כֶּסֶף
מוֹצִיא סְנִיגוֹר נַעֲשֶׂה קְטִיגוֹר, אֵי הֵכִי שֵׁטֶר נִמְי יֹאמְרוּ שֵׁטֶר מִכְּנִיס שֵׁטֶר
מוֹצִיא סְנִיגוֹר נַעֲשֶׂה קְטִיגוֹר, מִלֵּי דְהֵאֵי שֵׁטֶרָא לְחוּד וּמִלֵּי דְהֵאֵי שֵׁטֶרָא
לְחוּד, הֵכֵא נִמְי הֵאֵי כֶּסֶפָא לְחוּד וְהֵאֵי כֶּסֶפָא לְחוּד, טִיבְעָא מִיָּהָא חָד הוּא.
רְבָא אָמַר, אָמַר קָרָא וְכַתְּבָ לָהּ, בְּכַתְּיבָה מִתְּגַרְשָׁת וְאִינָה מִתְּגַרְשָׁת בְּכֶסֶף,
וְאִימָא בְּכַתְּיבָה מִתְּגַרְשָׁת וְאִינָה מִתְּקַדְּשָׁת בְּכַתְּיבָה, הָא כְּתִיב וַיִּצְאָה,
וְהִיָּתָה, מִקִּישׁ וְכוּ', וְיִמָּה רְאִית מִסְתַּבְּרָא קֵאֵי בְּגֵרוּשִׁין מִמַּעַט גְּרוּשִׁין, קֵאֵי
בְּגֵרוּשִׁין וּמִמַּעַט קְדוּשִׁין. בְּבִיָּאָה מְנַלָּן, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,
אָמַר קָרָא (בְּרַאשִׁית כ, ג) "וְהוּא בְּעוֹלֵת בְּעַל" וְכוּ', (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ פ"ט).

"כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה", מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה נִקְנִית בְּכֶסֶף, שֶׁהִיא בְּדִין וְיִמָּה אָמָה
הַעֲבָרָה שֶׁאִינָה נִקְנִית בְּבַעֲיָלָה נִקְנִית בְּכֶסֶף, אִשָּׁה שֶׁנִּקְנִית בְּבַעֲיָלָה אִינוּ
דִּין שֶׁנִּקְנִית בְּכֶסֶף יְבָמָה תּוֹכִיחַ שֶׁנִּקְנִית בְּבַעֲיָלָה וְאִין נִקְנִית בְּכֶסֶף. וְאֵין
אֲתָה אֵל תִּתְּמָה עַל הָאִשָּׁה שֶׁאֵין עַל פִּי שֶׁנִּקְנִית בְּבַעֲיָלָה לֹא תִּהְיֶה נִקְנִית
בְּכֶסֶף, תִּלְמוּד לוֹמֵר "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה" מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה נִקְנִית בְּכֶסֶף.

"וְהִיא אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מְצָא בָּהּ עֲרוֹת דְּבָר", מִי גֵרַם לְעִבְרָה
זֵי. וְכָל הַרוֹאֶה סוּטָה בְּקִלְקוּלָה זֵייר עֲצָמוֹ מִן הַיֵּין.

בֵּית שְׂמַאי אוֹמְרִים, לֹא יִגְרַשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ אֲלָא אִם כֹּן מְצָא בָּהּ דְּבָר
עֲרוֹה, שְׁנַאֲמַר "כִּי מְצָא בָּהּ עֲרוֹת דְּבָר". וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים אֲפִלוּ הַקְּדִיחָה
אֶת תְּבִשְׁלֹו שְׁנַאֲמַר "כִּי מְצָא בָּהּ עֲרוֹת דְּבָר" רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֲפִלוּ
מְצָא אַחֲרֵת נְאָה מִמֶּנָּה, שְׁנַאֲמַר "וְהִיא אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו". תִּנְיָא
אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שְׂמַאי לְבֵית הַלֵּל וְהֵלֵא נְאָמַר "עֲרוֹת", אָמְרוּ לָהֶם בֵּית

הלל לבית שמאי והלא נאמר דבר, אמרו להם בית הלל אלו נאמר ערוה ולא נאמר דבר הייתי אומר משום ערוה תצא משום דבר לא תצא, לכך נאמר דבר ואלו נאמר [דבר ולא נאמר] ערות הייתי אומר על דבר תנשא ועל ערוה לא תנשא לאחר, לכך נאמר ערות. ובית שמאי האי דבר מאי עבדי ליה, נאמר כן דבר ונאמר להלן (לעיל יט, טו) "דבר" מה להלן בשני עדים אף כן בשני עדים. ובית הלל, מי כתיב ערוה בדבר. ובית שמאי, מי כתיב או ערוה או דבר. ובית הלל, להכי כתיב ערות דבר דמשמע הכי ומשמע הכי. רבי עקיבא אומר, אפלו מצא אחרת וכו', במאי קמיפלגי בדריש לקיש דאמר ריש לקיש כי משמש בארבע לשונות אי, דילמא, אלא, דהא, רבי עקיבא אומר, והיה אם לא תמצא חו בעיניו. אי נמי מצא בה ערות דבר, וכתב "וכתב לה ספר כריתת". ובית שמאי ובית הלל סברי והיה אם לא תמצא כן בעיניו וגו' דהא מצא בה ערות דבר.

אכלה בשוק, גרגרה בשוק, היניקה בנה בשוק, בכלן רבי מאיר אומר תצא. רבי עקיבא אומר משישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. אמר רבי יוחנן בן נורי, אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו שישבת תחת בעלה. והתורה אמרה כי מצא בה ערות דבר. ולהלן הוא אומר "על פי שנים עדים יקום דבר", מה להלן דבר ברור אף כן דבר ברור.

תנא רבי מאיר אומר, כשם שדעות במאכל, כך דעות באנשים, יש לה אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזרקו ואינו שותהו, וזו היא מדת פפוס בן יהודה שהיה נועל דלת בפני אשתו ויוצא. ויש לה אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזרקו ושותהו, וזו מדת כל אדם שרואה אשתו שמדברת עם אחיה ועם שכניה ועם קרוביה ומניחה. ויש לה אדם שזבוב נופל לו לתוך תמחוי מוצצו ואוכלו זו מדת אדם רשע, שרואה אשתו יוצאה וראשה פרוע וטוה בשוק ופרומה משני צדדיה, ורוחצת במקום שבני אדם רוחצים ומניחה, שזו מצוה לגרשה שנאמר "כי מצא בה ערות דבר" וכתב "ושלחה מביתו" וגו' "והלכה והיתה לאיש אחר", הכתוב קראו אחר, לומר שאין זה בן זוגו של ראשון שזה הוציא רשעה מתוך ביתו. וזה הכניס רשעה לתוך ביתו.

"וכתב לה ספר כריתת" רבי יוסי הגלילי אומר, אין כותבין על דבר שיש בו רוח חיים. מאי טעמא דתנא ספר אין לי אלא ספר, מנין לרבות כל דבר, תלמוד לומר "וכתב לה" מפל מקום. אם כן מה תלמוד לומר

"ספר", מה ספר שאין בו רוח חיים ואינו אוכל אף כל דבר שאין בו רוח חיים ואינו אוכל. ורבונו אי כתיב בספר כדקאמרת, השתא דכתיב "ספר" לספירת דברים הוא דאָתא. ורבונו האי וכתב מאי עבדי ליה, מיבעי להו בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף, סלקא דעתך אמינא נקיש יציאה להויה מה הויה בכסף, אף יציאה נמי בכסף, [קא משמע לן]. ואידך מספר כריתת נפקא, ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה. ואידך מיבעי ליה לדבר הכורת בינו לבינה, כדתנא הרי זה גטך על מנת שלא תשתי יין לעולם, על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם, אין זה כריתות, עד שלשים יום הרי זה כריתות. ואידך מכרת כריתות. ואידך כרת כריתות לא דריש.

אמר רב נחמן, אומר היה רבי מאיר אפלו מצאו באשפה וחתמו ונתנו לה כשר, איתביה רבא לרב נחמן, וכתב לה לשמה, מאי לאו כתיבת הגט, לא חתימת עדים דעדי חתימה כרתי. ורבי אלעזר אמר, עדי מסירה כרתי.

בעי רב פפא הנגר שבין שיטה לשיטה (ובין תבה לתבה) שלי מהו, [תיקון], ותיפוק לי דספר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ספרים, לא צריכא דמעורה.

כותב על קרן של פרה ונותן לה את הפרה, על ידו של עבד ונותן לה את העבד.

בשלמא יד של עבד לא איפשר למיקצציה, אלא קרן של פרה ליקצציה וליתביה ניהלה, אמר קרא וכתב ונתן מי שאינו מחסר אלא כתיבה ונתינה, יצא זה שמחסר קצצה כתיבה ונתינה.

כל גט שלא נכתב לשום אשה פסול, כיצד, היה עובר בשוק ושמע קול סופרים מקרין איש פלוני מגרש את פלונית, אמר זה שמי וזה שם אשתי, פסול לגרש בו. יתר מכאן, כתב לגרש את אשתו ונמלך ומצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך, פסול לגרש בו. יתר מכאן יש לו שתי נשים ושמותיהן שוות כתב לגרש את הגדולה לא יגרש בו את הקטנה. יתר מכאן אמר ללבקר כתב לאיזו שארצה אגרש פסול לגרש בו. רישא בסופרים העשויין להתלמד, דקתני סופרים מקרין ולא קתני סופרין קורין. מאי יתר מכאן, [תנא דבי רבי ישמעאל] לא זה שנכתב שלא לשום גרושין, אלא אף זה שנכתב לשום גרושין פסול, ולא זה שנכתב שלא

לְשׁוּם גְרוּשִׁין דִּידִיהּ אָלֵא אָף וְכוּי, מֵאֵי טַעְמָא אִי כְּתַב רַחֲמָנָא וְנָתַן סִפְרָא כְּרִיתַת בְּיָדָהּ הָוּה אַמְיִנָא לְמַעוּטֵי הָדָּ קָמָא דְלֵא עֲבִיד לְשׁוּם כְּרִיתוֹת, אֲבָל כְּתַב לְגַרְשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלֵךְ דְּעֲבִיד לְשׁוּם גְרוּשִׁין אִימָא כְּשֵׁר כְּתַב רַחֲמָנָא וְכַתַּב. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא וְכַתַּב הָוּה אַמְיִנָא לְמַעוּטֵי הָאִי דְלֵא אִיהוּ קָא כְּתִיב לָהּ, אֲבָל יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים דְּאִיהוּ קָא כְּתִיב לָהּ אִימָא כְּשֵׁר כְּתַב רַחֲמָנָא לָהּ לְשִׁמְהָ, סִיפָא לָמָּה לִי, הָא קָא מִשְׁמַע לָן דְּאִין בְּרִיָּה.

שׁוּטָה אִינְהּ מִתְגַּרְשָׁת, אֲמַרִי דְבִי רַבִּי יַנְאִי, וְנָתַן בְּיָדָהּ, מִי שְׂיֵשׁ לָהּ יָד לְגַרְשׁ אֶת עֲצָמָה, יִצְאָתָהּ זֹו שְׂאִין לָהּ יָד לְגַרְשׁ אֶת עֲצָמָה. וְתֵנָא דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, וְשִׁלְחָה מִבֵּיתוֹ, מִי שְׁמַשְׁלַחָה וְאִינְהּ חוּזְרַת, יִצְאָת זֹו שְׁמַשְׁלַחָה וְחוּזְרַת.

[ב]בְּסִפְרָא, הִלְכָה עוֹקֶרֶת אֶת הַמְקַרָּא הַתּוֹרָה אֲמַרָה סִפְרָא וְהִלְכָה בְּכָל דְּבָר, עַל עֵלָה שֶׁל זֵית, עַל הַנֵּיֶר, עַל הַלּוּחַ. אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת הִלְכָה עוֹקֶרֶת אֶת הַמְקַרָּא, א. הַתּוֹרָה אֲמַרָה (בְּסִפְרָא) [”בְּעַפְרָא”], וְהִלְכָה בְּכָל דְּבָר. ב. הַתּוֹרָה אֲמַרָה ”בְּתַעֲרָא” וְהִלְכָה בְּכָל דְּבָר. הַתּוֹרָה אֲמַרָה סִפְרָא, וְהִלְכָה בְּכָל דְּבָר, עַל עֵלָה שֶׁל זֵית וְכוּי.

”וְכַתַּב” בְּכַתִּיבָה מִתְגַּרְשָׁת. וְאִינְהּ מִתְגַּרְשָׁת בְּכִסְף וְכוּי.

”וְיִצְאָה, וְהִיתָה”, וְכוּי (כְּדַכְּתִיב לְעִיל).

כּוֹתְבִין גִּט לְאִישׁ אָף עַל פִּי שְׂאִין אִשְׁתּוֹ עֲמוֹ וְהַבְּעַל נוֹתֵן שְׂכָר, מַה טַעַם וְכַתַּב וְנָתַן אֲמַר רַחֲמָנָא. וְהֵאִידָנָא דְלֵא עֲבִידֵנּוּ הִכִּי שְׁדִינְהּ רַבְּנָן אֲאִשָּׁה כִּי הִכִּי דְלֵא [לְשִׁינָה].

”וְנָתַן בְּיָדָהּ”. הַזִּירְקָא גִּט לְאִשְׁתּוֹ וְהִיא בְּתוּדָא בֵּיתָהּ, אוּ בְתוּדָא חֲצָרָה, הָרִי זֹו מְגַרְשָׁת. מִנָּא הֵינִי מְלִי, דְּתַנּוּ רַבְּנָן, יָדָהּ אִין לִי אָלֵא יָדָהּ, גְּגָה חֲצָרָה וְקַרְפִּיפָה מְנִין, תַּלְמוּד לּוֹמַר ”וְנָתַן בְּיָדָהּ” מְכַל מְקוּם. וְתַנְיָא נְפִי הִכִּי [גְּבִי גִנְבָא], (שְׁמוֹת כַּב, ג) ”יָדוֹ” אִין לִי אָלֵא יָדוֹ, גְּגוֹ חֲצָרוֹ וְקַרְפִּיפוֹ מְנִין, תַּלְמוּד לּוֹמַר ”אִם הִמְצָא תִּמְצָא בְּיָדוֹ” מְכַל מְקוּם. וְצָרִיכָא, דְּאִי אִשְׁמַעִינּוּ גִט מְשׁוּם דְּבַעַל כְּרַחָה מְגַרְשָׁה, אֲבָל גִּנְבָא וְכוּי אִימָא לָא. וְאִי אִשְׁמַעִינּוּ גִנְבָא מְשׁוּם דְּקִנְסָא, אֲבָל גִּט אִימָא לָא, צָרִיכָא. חֲצָרָה מַה שְׁקִנְתָּה אִשָּׁה קָנָה בְּעֵלָהּ, גִּטָּה וְחֲצָרָה בְּאִים כְּאֶחָד. אֲמַר עוּלָא, וְהוּא שְׁעוּמְדַת בְּצַד בֵּיתָהּ אוּ בְצַד חֲצָרָה. וְרַבִּי אוֹשְׁעִיָא אוֹמַר, אֲפִלוּ הִיא בְּטַבְרִיא וְחֲצָרָה בְּצַפּוֹרִי. דְּכִלִּי

עלמא חצר משום יד איתרבי, מר סבר כידה מה ידה הסמוכה לה, אף חצרה הסמוכה לה. ואידך אי מה ידה (הסמוכה) [בדבוקה] לה אף חצרה בדבוקה לה, אלא כידה מה ידה משתמרת לדעתה אף חצרה המשתמרת לדעתה, לאפוקי חצר המשתמרת שלא לדעתה.

"ושלחה מביתו", מלמד שהוא עושה שליח (כתוב ברמז תשנ"ט).

האב זכאי בביתו לקבל את גטה, דכתיב "וניצאה", "והיתה", מקיש יציאה להויה (כתוב ברמז ש"כ).

אמר לה הרי את מתרת לכל אדם אלא לאיש פלוני, רבי אליעזר אומר, מתרת. וחכמים אוסרים. מאי טעמא דרבי אליעזר, אמר קרא וניצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר. אפלו לא התיירה אלא לאיש אחר הרי זו מגרשת. ורבנן, האי איש עד שיתירנה לכל איש ואיש. ואביי אומר, טעמא דרבי אליעזר מהכא (ויקרא כא, ז) "ואשה גרושה מאישה", אפלו לא נתגרשה אלא מאישה נפסלה מן הכהנה, אלמא הוי גטא. ורבנן, אסור כהנה שאני. וכן פליגי לענגן קדושין. דכתיב "וניצאה", "והיתה".

תנו רבנן, לאחר פטירתו של רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים להשיב על דבריו, רבי טרפון, ורבי יוסי הגלילי, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא. נענה רבי טרפון ואמר, הרי שהלכה זו ונשאת לאחיו, ומת בלא ולד, היאך מתנבמת, לא נמצא מתנה על מה שכתוב בתורה, וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, הא למדת שאין זה כריתות. רבי יוסי הגלילי אומר, היכן מצינו בתורה לאחד ואסורה לאחד, אלא מתרת לאחד מתרת לכל אדם, אסורה לאחד אסורה לכל אדם הא למדת שאין זה כריתות. רבי אלעזר בן עזריה אומר, כריתות דבר הכורת בינו לבינה. אמר רבי יוסי הגלילי, רואה אני את דברי אלעזר בן עזריה. נענה רבי עקיבא ואמר, הרי שהלכה זו ונשאת לאחד מן השוק והיו לה בנים, ונתארמלה או נתגרשה (עברה) [ועמדה] ונשאת לזה שנתאסרה עליו לא נמצא גט בטל ובניה ממזרים. הא למדת שאין זה כריתות. דבר אחר, הרי שהיה זה שנתאסרה עליו כהן, ומת המגרש, ונמצאת אלמנה אצלו וגרושה אצל כל אדם. וקל וחומר ומה גרושה שהיא קלה אסורה בשביל צד גרושין שבה, אשת איש חמורה לא כל שכן. הא למדת שאין זה כריתות. אמר

להו רבי יהושע אין משיבין את הארי לאחר מיתה. אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר מדרבא אלעזר בן עזריה דלית ליה פירכא וכו'.

"וְכַתְּבִי" אין לי אלא פתב בדיו, מנין בסם, ובסקרא, בקומוס, ובקנקנתום, תלמוד לומר "וְכַתְּבִי לָהּ", מפל מקום. ספר. אין לי אלא ספר, מנין עלי קנים עלי אגוז עלי זית עלי חרוב, תלמוד לומר "וְנָתַן" מפל מקום, אם בן למה נאמר "ספר", מה ספר מיחד של קימא יצאו אלו שאינם של קימא, ונתן בגדה ושלחה מביתו, מפאן אמרו הזורק גט לאשתו ואמר לה הילך שטר חוב אינו גט עד שיאמר הא גטך.

תנו רבנן כיצד בשטר, פתב לה על הנגר או על החרס אף על פי שאין בו שוה פרוטה, בתד מקדשת לי, בתד מארסת לי, בתד לי לאינתו, הרי זו מקדשת, מדעתו, והוא שלא בגרה. אמר רבא אמר רבי נחמן פתב לה על הנגר או על החרס אף על פי שאין בו שוה פרוטה, הרי את מקדשת לי, הרי את מארסת לי, הרי את לאינתו, בין על ידי אביה בין על ידי עצמה מקדשת מדעתה והוא שבגרה. בעי ריש לקיש, שטר ארוסין שכתבו [שלא] לשמה מהו, הויות ליציאות מקשינו, מה יצאה בעינן לשמה אף הויה בעינן לשמה, או דלמא הויות להדדי מקשינו, מה הויה דכסף לא בעינן לשמה, אף הויה דשטר לא בעינן לשמה, הדר פשטה ויצאה, והיתה, כו'. כתבו לשמה ושללא מדעתה, רבא ורבינא אמרי, מקדשת. רב פפא ורב (שזבי) [שרביא] אמרי, אינה מקדשת. אמר רב פפא אימא טעמא דידהו, ואימא טעמא דידי. אימא טעמא דידהו ויצאה, והיתה, מקיש הויה ליציאה מה יציאה לשמה ושללא מדעתה, אף הויה נמי לשמה ושללא מדעתה. ואימא טעמא דידי, ויצאה, והיתה, מקיש הויה ליציאה מה יציאה בעינן דעת מקנה, אף הויה בעינן דעת מקנה.

ותהא אשת איש יוצאה בחליצה מקל וחמר, ומה יבמה שאין יוצאה בגט יוצאה בחליצה, זו שיוצאה בגט אינו דין שיוצאה בחליצה, אמר קרא ספר כריתת ספר כורתה, ואין דבר אחר כורתה.

בפל כותבין, בדיו, בסקרא בקומוס, ובקנקנתום, ובכל דבר שהוא מתקים, ואין כותבין לא במשקין ולא במי פרות, ולא בכל דבר שאינו של קימא.

"וַיֵּצֵא מִבֵּיתוֹ". מִלְמַד שֶׁהָאִשָּׁה יוֹצֵאָה מִלְפָּנֵי הָאִישׁ. וְהִלְכָה וְהִיָּתְתָה לְאִישׁ אַחֵר, שֶׁלֹּא תִנָּשֵׂא עִמּוֹ בְּשִׂכּוּנָה. אַחֵר, כְּבָר קָרָאתוּ הַתּוֹרָה אַחֵר. וּשְׂנֵאָה, הַכְּתוּב מִבְּשָׂרָךְ שֶׁאַתָּה עֲתִיד לְשֵׂנְאוֹתָה. אוֹ כִּי יָמוּת, הַכְּתוּב מִבְּשָׂרָךְ שֶׁעֲתִידָה לְקַבְּרוֹ. אֵין לִי אֶלָּא גְרוּשָׁה, אֶלְמָנָה מִנִּין, תִּלְמוּד לֹמַר "אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן" אִם סוֹפְנוּ לְרַבּוֹת אֶלְמָנָה מֶה תִּלְמוּד לֹמַר גְרוּשָׁה, אֶלְמָנָה מִתְּרַת לִיבָם, גְרוּשָׁה אֶסוּרָה לִיבָם. יְכוּל אַף שֶׁקְּלָקְלָה עַל בַּעֲלָהּ לְאַחֵר שֶׁנִּתְגַּרְשָׁה תִּהְיֶה אֶסוּרָה לְחֹזֵר לוֹ, תִּלְמוּד לֹמַר "וְכָתַב לָהּ", הַיּוֹצֵאָה בְּגִט תִּהְיֶה אֶסוּרָה לְחֹזֵר לוֹ וְלֹא שֶׁקְּלָקְלָה עַל בַּעֲלָהּ לְאַחֵר שֶׁנִּתְגַּרְשָׁה אֶסוּרָה לְחֹזֵר לוֹ. וּמִנִּין לְנוֹתְנוּ גִט לִיבְמִתּוֹ שֶׁאֶסוּרָה לְחֹזֵר לוֹ, תִּלְמוּד לֹמַר "לֹא יוּכַל בַּעֲלָהּ הָרֵאשׁוֹן", לֹא יוּכַל הָרֵאשׁוֹן. וּמִנִּין לְאִשָּׁה שֶׁהִלְךָ בַּעֲלָהּ לְמַדִּינַת הַיָּם וְאָמְרוּ לָהּ הֲרִי מֵת בַּעֲלִיךָ וְנִשְׂאת וְאַחֵר כָּךְ בָּא בַּעֲלָהּ תִּצַּא מְזָה וּמְזָה, וְצָרִיכָה גִט מְזָה וּמְזָה, תִּלְמוּד לֹמַר "לֹא יוּכַל בַּעֲלָהּ הָרֵאשׁוֹן, לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ".

"אַחֲרֵי אֲשֶׁר (שִׁלְחָה) [הַטְּמְאָה]", אֵין לִי אֶלָּא מִן הַנְּשׂוּאִין לְנְשׂוּאִין, מִן הָאֲרוּסִין לְאֲרוּסִין וּמִן הָאֲרוּסִין לְנְשׂוּאִין וּמִן הַנְּשׂוּאִין לְאֲרוּסִין, מִנִּין, תִּלְמוּד לֹמַר "לֹא יוּכַל בַּעֲלָהּ" לֹא יוּכַל הָרֵאשׁוֹן לְקַחְתָּהּ, אֶת אֲשֶׁר שִׁלְחָה. רַבִּי יוֹסִי בֶן כִּיפּוֹר אוֹמֵר מִשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, מִן הָאֲרוּסִין מִתְּרַת, מִן הַנְּשׂוּאִין אֶסוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אַחֲרֵי אֲשֶׁר הַטְּמְאָה", וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, בֵּין מִן הָאֲרוּסִין בֵּין מִן הַנְּשׂוּאִין אֶסוּרָה, אִם בֶּן לְמָה נֶאֱמַר "אַחֲרֵי אֲשֶׁר הַטְּמְאָה", לְרַבּוֹת סוּטָה שֶׁנִּסְתַּתְּרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה ג, א) "לֹאמַר הֵן יִשְׁלַח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאִתּוֹ" וְגו'. תוֹעֵבָה הִיא, הִיא תוֹעֵבָה וְאֵין הַנֶּלֶד תוֹעֵבָה. וְלֹא תַחֲטִיא אֶת הָאָרֶץ, לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ.

תִּנָּא רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִנִּין לְנוֹתְנוּ גִט לִיבְמָה שֶׁנֶּאֱסָרָה עֲלֵינוּ עוֹלָמִית, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא יוּכַל בַּעֲלָהּ הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְחָה לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ".

שְׁאֵלוּ אַנְשֵׁי אֶלְכָּסְנֵדְרִיא אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא, בֵּת מְשַׁלַּחַת מֶה הִיא לְכַהֲנָה, מִי אָמְרִינוּ קַל וְחֹמֶר מֵאֶלְמָנָה, מֶה אֶלְמָנָה לְכַהֵן גְּדוּל שְׂאִין אֶסוּרָה שְׁוֶה בְּכָל בְּנֵה פְּגוּם, זֹו שֶׁאֶסוּרָה שְׁוֶה בְּכָל אֵינוֹ דִּין שְׁבָנָה פְּגוּם, אוֹ דִּילְמָא מֶה לְאֶלְמָנָה לְכַהֵן גְּדוּל שְׁכֵן הִיא עֲצָמָה מִתְּחַלְּלָת, אָמַר לָהֶן הִיא תוֹעֵבָה וְאֵין בְּנִיָּה תוֹעֵבִין.

מחזיר גרושתו אם קדש ולא בעל אינו לוקה, להיות לו לאשה אמר
רחמנא והא ליכא, (פתיב פרמז תרל"א).

ה "כי יקח איש אשה חדשה", אין לי אלא חדשה, אלמנה וגרושה מנין,
תלמוד לומר "אשה" מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר "חדשה" מי
שחדשה לו, יצא מחזיר גרושתו שאין חדשה לו. לא יצא בצבא יכול בצבא
לא יצא אבל יספיק מים ומזון [ויתקן הדרכים], תלמוד לומר "ולא יעבר
עליו לכל דבר". יכול בנה בית ולא חנכו, נטע כרם ולא חללו, ארס אשה
ולא לקחה, קשם שאי אתה מעביר עליו כד אי אתה מעביר על אלו,
תלמוד לומר "עליו", עליו אי אתה מעביר אבל אתה מעביר על אחרים.
ולכתוב לא יעבר, לא יצא בצבא למה לי, לעבר עליו בשני לאוין.

אלו שאין זזין ממקומן, בנה בית וחנוכו, נטע כרם וחללו, והנושא את
ארוסתו, והכונס את יבמתו, שפאמר "נקי יהיה לביתו", ביתו, זה ביתו,
יהיה, זה פרמו, ושפח את אשתו, [זו אשתו] אשר לקח, להביא את יבמתו,
ואינו מספיקין מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים.

"חדשה", מי שחדשה לו פרט [למחזיר גרושתו], ולא למנה לכהן גדול,
גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר
ולנתיין.

ו "לא יחבל רחים", החובל את הרחים עובר בלא תעשה, וחיב משום שני
כלים, שפאמר (ו'י) לא יחבל רחים ורכב". ולא רחים [נרכב] בלבד אמרו,
אלא כל דבר שעושין בו אכל נפש, שפאמר "כי נפש הוא חבל". אמר רב
הונא, חבל רחים לוקה שפתיים, אחת משום רחים ואחת משום כי נפש הוא
חבל, (חבל רכב לוקה שלש אחת משום רחים ואחת משום רכב ואחת משום כי
נפש הוא חבל). חבל רחים ורכב לוקה שלש, אחת משום רחים, ואחת
משום רכב, ואחת משום כי נפש הוא חבל. רב יהודה אמר חבל רחים
לוקה אחת, חבל רכב לוקה אחת, רחים ורכב לוקה שפתיים, וכי נפש הוא
חבל לשאר דברים הוא דאמתא.

תנא כותיה דרב יהודה, חבל זוג של מספרים, וצמד של פרות חיב שפתיים,
זה בעצמו וזה בעצמו אינו חיב אלא אחת, תנא אידך, חבל זוג של

מספרים, וצמד של פרות, יכול לא יהא חביב אלא אחת, תלמוד לומר "לא יחבל רחמים ורכב", מה רחמים ורכב מיוחדים שהן שני כלים ועושים מלאכה אחת וחביב על זה בעצמו ועל זה בעצמו, אף כל שהן שני כלים [מיוחדים] ועושים מלאכה אחת חביב (עליה) על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו.

"לא יחבל רחמים ורכב", הא דברים אחרים חבול, "ולא תחבל בגד אלמנה". הא של חברו חבול, אילימא בבעל חוב הכתיב (להלן פסוק ו) "לא תבא אל ביתו לעבט", אלא לאו שליח בית דין, אי נמי בבעל חוב ולעבר עליו בשני לאוין.

א "כי ימצא איש גנב נפש". אין לי אלא איש שגנב, אשה מנין, תלמוד לומר "וגנב איש". אין לי אלא איש שגנב בין איש בין אשה, ואשה שגנבה איש, אשה שגנבה אשה מנין, תלמוד לומר "וימת הגנב ההוא" מכל מקום. תנאי אידך כי ימצא איש גנב נפש מאחיו, אחד הגונב את האיש, ואחד הגונב את האשה, ואחד הגונב גר, ועבד משחרר, וקטן, [חביב]. גנבו ולא מכרו, מכרו ועדין ישנו ברשותו, פטור. מכרו לאביו (או לאמו) או לאחיו או לאחד מן הקרובים חביב הגונב את העבדים פטור. תני תנא קמיה דרב ששת (הגונב את העבדים פטור) אמר ליה אני שונה רבי שמעון אומר מאחיו עד שיוציאנו מרשות אחיו, ואת אמרת חביב, תני פטור, דסתם ספרי רבי שמעון. הגונב את בנו רבי יוחנן בן ברוקא מחיב, וחכמים פוטרים, מאי טעמא דרבנן, דכתיב "ונמצא בידו", פרט למצוי, הילכך הגי מקרי דרדקי ומתנו רבנן כמצויין בידו דמי ופטירי. גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין, רבי יהודה מחיב. וחכמים פטירין. רבי יהודה סבר מאחיו, לאפוקי עבדים, בני ישראל לאפוקי מי שחציו עבד ונחציו בן חורין, מבני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין] הוי מעוט אחר מעוט ואין מעוט אחר מעוט אלא לרבנות. ורבנן מאחיו למעוטי עבדים לא משמע להו, דהא אחיו במצוות הוא, בני ישראל מבני ישראל חד למעוטי עבד, וחד למעוטי מי שחציו עבד כו'. אזהרה לגונב נפשות מנין, רבי יאשיהו אומר (שמות כ, ג) מ"לא תגנב", ורבי (יונתן) [יוחנן] אומר (ויקרא כה) מ"לא ימכרו ממכרת עבד", ולא פליגי, מר קחשיב לאו דגניבה ומר קחשיב לאו דמכירה.

הגויב נפש מישראל אינו חיב עד שיכניסנו לרשותו. רבי יהודה אומר, עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו. שניאמר "והתעמר בו ומכרו", ותנא קמא לא בעי עמור, אמר רב אחא בריה דרבא עמור פחות משנה פרוטה איכא ביניהו. בעי רבי ירמיה גנבו ומכרו ישן מהו. בעי רב אשי מכר (שפחה) [אשה] לעברה מהו, ותיפוק ליה דליכא עמור כלל, לא צריכא [ישן] דזגא עליה, (שפחה) [אשה] דאוקמה באפי זיקא, דרף עמור בכד, או אין דרף עמור בכד, תיקו.

"כי ימצא" בעדים. "איש", פרט לקטן. "גנב נפש מאחיו", ולא מאחרים. "מבני ישראל" להביא את הגויב בנו ומכרו, דברי רבי יוחנן בן ברוקה. "וימת הגנב ההוא" בסתם מיתה האמורה בתורה בחנק. "ההוא", ולא הגויב את העבד, "ההוא" ולא הגויב מי שחציו עבד וחציו בן חורין. "ויבערת הרע מקרבך", בער עושי הרעות מישראל.

ח "השמר", זה לא תעשה. "בנגע", זה שער לבן. "הצרעת", זו מחיה. אין לי אלא שלא נזקק לטמאה, משנזקק [עד שלא נזקק] לטמאה, ואחר הפטור מנין, תלמוד לומר "לשמר מאד ולעשות". אין לי אלא נגעי אדם, נגעי בגדים ונגעי בתים מנין, תלמוד לומר "ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים". אין לי אלא מתוך החלט, מתוך הסגר מנין, תלמוד לומר "כאשר צויתם" אין לי אלא כלם, מנין אף מקצתם, תלמוד לומר "לשמר". ולעשות. ועושה אתה בה והולך ואי אתה חושש שפא הלכה צרעתו.

"לעשות" אי אתה עושה, אבל עושה אתה בסיב שעל גבי רגליו, ובמוט שעל גבי כתפיו, ואם עברה עברה. הא למה לי קרא דבר שאין מתכנו מתר, מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות.

"ימול בשר ערלתו" אף על פי שיש שם בהרת. ומה אני מקים השמר בנגע הצרעת בשאר מקומות חוץ מהמילה דברי רבי יאשיה, רבי יונתן אומר אינו צריך, שבת חמורה דוחה, צרעת לא כל שכן. אמר מר, "בשר" אף על פי שיש שם בהרת הא למה לי קרא דבר שאין מתכנו מתר, מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות.

ט רמז תתקלו

"זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים". וכי מה ענין זה לזה, סמכו הענין לו ללמדך שאין נגעים באים אלא על לשון הרע. והרי דברים קל וחמר ומה מרים שלא דברה אלא [שלא] בפניו של משה. ולהנאתו של משה. ולשבחו של מקום. ולבנינו של עולם, כך נענשה, המדבר בגנותו של חברו ברבים על אחת כמה וכמה. בדרך, בשעת טרופכם. בצאתכם ממצרים. בשעת גאלתכם, אלא שתלה [הכתוב] הכל, ללמדך שכל זמן שהדגלים נוסעים לא היו הולכים עד שמרים מקדמת לפניכם, (שנאמר) [וכן הוא אומר] "וּאֲשַׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אֶהְרֹן וּמְרִים".

"כי תשה ברעד", אין לי אלא מלוח, מנין לרבות שכר שכיר והקפת חנות, תלמוד לומר "משאת מאומה". "לא תבא אל ביתו" יכול לא ימשכנו מבפנים אבל ימשכנו מבחוץ, תלמוד לומר "לעבט עבטו". בחוץ, לא ימשכנו בחוץ אבל ימשכנו מבפנים, תלמוד לומר "בחוץ תעמד". כשהוא אומר "והאיש", לרבות שליח בית דין.

"ואם איש עני", אין לי אלא עני, עשיר מנין, תלמוד לומר "ואם איש". אם כן למה נאמר "עני", ממהר אני לפרע על ידי עני יותר מן העשיר. לא תשכב בעבטו. שלא תשכב ועבטו עמד.

תנו רבנן "לא תבא אל ביתו לעבט עבטו", לביתו אי אתה נכנס, אבל אתה נכנס לבית ערב, שנאמר (משלי כ, טז) "לקח בגדו כי ערב זר", דבר אחר לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לשכר חמר, לשכר פתף, לשכר פנדק, לשכר דיוקנאות. יכול [אפלו] זקפן עליו במלוח, תלמוד לומר "כי תשה ברעד משאת מאומה", נאמר "משאת" ונאמר "מאומה".

"ואם איש עני הוא לא תשכב בעבטו" ועבטו אצלך, ואם עשיר הוא שוכב ועבטו אצלך.

אמר אביי, כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני דאי סלקא דעתך לא מהני אמאי לקי. ורבא אמר. לא מהני מידי. והא דלקי משום דעבר אמירא דרחמנא. והרי משכון דרחמנא אמר לא תבא אל ביתו לעבט עבטו, ויתנן מחזיר את הכר בלילה ואת המחרשה ביום אלמא דקנייה למשכון, אמר לו רבא, שאני התם דאמר קרא השב תשיב לו את

העבוט. ולא ביי אי לאו דאמר רחמנא תשיב לו הוה אמינא אסורא דעבד
עבד ואי בעי נהדר, ואי לא בעי לא נהדר קמשמע לן.

”השב תשיב” (כתוב ברמז שני”א).

אמר עולא, דבר תורה בעל חוב דינו בזבורית, שנאמר ”בחוף תעמד
והאיש אשר אתה נשה בו יוציא אליך את העבוט החוצה”, מה דרכו של
אדם להוציא פחות שבפלים, ומה טעם אמרו בעל חוב בביתנונית, כדי שלא
תנעל דלת בפני לוין.

המלוה את חברו, הרי זה לא ימשכנו אלא בבית דין, ולא יכנס לביתו
לטל משכנו, שנאמר ”בחוף תעמד והאיש אשר אתה נשה בו” וגו’. היו לו
שני פלים, נוטל אחד ומחזיר אחד. מחזיר את הכר בליקה ואת המחרשה
ביום. ואם מת אינו מחזיר ליורשיו. רבי שמעון בן גמליאל אומר, אף
לעצמו אינו מחזיר אלא עד (ששים) [שלשים] יום, מכאן ואילך מוכרן בבית
דין.

אמר שמואל, ושלח בית דין מנתח נתוחי אין משכנו לא. וכו’ תנאי היא
דתנאי שלח בית דין שפא למשכנו הרי זה לא יכנס לביתו לטל משכנו
אלא עומד בחוף והלה נכנס ומוציא לו משכנו, שנאמר ”בחוף תעמד”
וגו’. ותנאי אידך בעל חוב בא למשכנו לא יכנס לביתו לטל משכנו, אלא
עומד בחוף והלה נכנס ומוציא לו משכנו, שנאמר ”בחוף תעמד”. ושלח
בית דין שפא למשכנו נכנס לביתו ונוטל משכנו, וכשהוא ממשכנו לא
ימשכנו דברים שעושין בהן אכל נפש. ונותן מטה [ומטה] ומצע לעשיר,
[ומטה] ומפץ לעני, לו אבל לא לאשתו ולבניו. הרי שהיו נושין בו אלקף זוז
והיה לבוש איצטלא שנה [מאה] מנה מפשיטין אותו ממונו ומלבישין אותו
אצטלא הראויה לו דברי רבי ישמעאל. ורבי עקיבא אומר, כל ישראל
ראויים לאותה אצטלא. מטה ומטה תרתי למה לי, חדא לאכול עליה,
וחדא לישן עליה, דאמר שמואל כל מלי ידעינן אסותיהו בר מהני תלת
מלי, מאן דאכיל אהינא [דתמרים] [מרירא] אליבא דריקנא. ומאן דאסר
מיתנא דכיתנא [רטיבא] אחרציה. ומאן דאכיל לחמא ולא מסגי ארבע
אמות. ממשמע שנאמר ”בחוף תעמד (והאיש) אשר אתה נשה בו יוציא
אליך את העבוט” איני יודע שהוא איש, מה תלמוד לומר ”והאיש”,

לרבות שליח בית דין, מאי לאו לרבות ליפנס כלוה, לא לרבות שליח בית דין בחוץ כמלוה.

"השב תשיב לו את העבוט", מלמד שמחזיר לו כלי יום ביום וכלי לילה בלילה. סגוס בלילה ומחרשה ביום, אבל לא סגוס ביום ומחרשה בלילה. ושכב בשמלתו וברכך מלמד שהוא מצוה לברךך יכול אם ברכך את מברךך ואם לאו לא תהא מברךך, תלמוד לומר "ולך תהיה צדקה לפני ה' אלהיך". מלמד שהצדקה עולה עד לפני פסא הכבוד, שנאמר (תהלים פה, יד) "צדק לפניו יהלך".

וניחזרו בהקדש קל וחמר מבעל חוב, ומה בעל חוב שאין מסדרין מחזירין, הקדש שמסדרין, אינו דין שמחזירין. אמר קרא ולך תהיה צדקה, מי שצריך צדקה, יצא הקדש שאין צריך צדקה.

תניא רבי אומר, וכי מאחר שמחזירין למה ממשפנין מעקרא, שלא תהא שביעית משמטת. ואם מת לא נעשה מטלטלין אצל בניו.

ישאל שהלוה לנכרי על חמצו אחר הפסח אינו עובר עליו. ורבי מאיר אומר עובר וכו', והקא במאי עסקינן שהרהינו אצלו, וקמפלגי בדרבי יצחק, דאמר רבי יצחק מנין לבעל חוב שקונה משכון, שנאמר "ולך תהיה צדקה", אם אינו קונה משכון צדקה מנין לו, מפאן לבעל חוב שקונה משכון. תנא קמא סבר הני מלי ישראל מישראל דקרנא ביה ולך תהיה צדקה, אבל ישראל מנכרי לא קני. ורבי מאיר סבר קל וחמר ישראל מישראל קנה ישראל מנכרי לא כל שכן.

הלוהו על המשכון אין שביעית משמטתו, דקנה ליה בדרבי יצחק וכו' (בדלעיל).

אמר רבא אמר רב נחמן, אמר לה התקדשי לי במנה והניח משכון עליה אינה מקדשת, מנה אין פאן. משכון אין פאן איתבייה רבא לרב נחמן, קדשה במשכון מקדשת, התם במשכון דאחרים, וכדרבי יצחק דאמר רבי יצחק מנין לבעל חוב שקונה משכון וכו'.

"ולך תהיה צדקה". מעשה במונבז המלך, שבזבז אוצרותיו ונאוצרות אבותיו בשני בצרת, חברו עליו אחיו ובית אביו ואמרו לו אבות אבותיך

גָּנְזוּ אוֹצְרוֹת, וְאַבוֹתֶיךָ הוֹסִיפוּ עָלֵיהֶן, וְאַתָּה מִבְּקֵשׁ לְבַזְבֹּז, אָמַר לָהֶן, אֲבוֹתַי גָּנְזוּ לְמִטָּה וְאֲנִי גָּנַזְתִּי לְמַעַלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פה, יב) "אַמֶּת מֵאַרְצֵי תִצְמַח וְצִדְקַת מִשְׁמַיִם נִשְׁקָף". אֲבוֹתַי גָּנְזוּ בְּמִקּוֹם שֶׁהֵיךְ שׁוֹלֵטת בּוֹ, וְאֲנִי גָּנַזְתִּי בְּמִקּוֹם שֶׁאֵין הֵיךְ שׁוֹלֵטת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "צִדְקַת וּמִשְׁפָּט מִכּוֹן כְּסֵאֶךָ", אֲבוֹתַי גָּנְזוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פְּרוּת, וְאֲנִי גָּנַזְתִּי דָּבָר שֶׁעוֹשֶׂה פְּרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעי' ג, י) "אֲמַרוּ צְדִיק כִּי טוֹב כִּי פָּרִי מַעַלְלֵיהֶם יֵאָכְלוּ". אֲבוֹתַי גָּנְזוּ אוֹצְרוֹת מָמוֹן, וְאֲנִי גָּנַזְתִּי אוֹצְרוֹת נַפְשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלִקַּח נַפְשׁוֹת חֲכָם". אֲבוֹתַי גָּנְזוּ לְאַחֲרִים וְאֲנִי גָּנַזְתִּי לְעַצְמִי, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלִדָּתְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה", אֲבוֹתַי גָּנְזוּ לְעוֹלָם הַזֶּה, וְאֲנִי גָּנַזְתִּי לְעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר (ישעי' נח, ח) "וְהִלְךְ לְפָנֶיךָ צְדָקָה כְּבוֹד ה' יִאֲסָפֶךָ". (פְּתוּב בְּיַשְׁעִיָּה בְּרַמְזוֹ ק"ט).

יד-טו "לא תעשק", ו"ביומו תתן שכרו" (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ תר"ו ותר"ז ותר"ח).

"לא תעשק", מִכָּלל שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵלֹהֵי הוּא נִשְׂא אֶת נַפְשׁוֹ", אֵין לִי אֶלָּא מְלָאכָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּנַפְשׁוֹ, גְּרָדִי וְסוֹרֵק מִנֵּן, תִּלְמוּד לומר "לא תעשק" מִכָּל מְקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "עֲנִי וְאַבְיוֹן", מִמַּהֵר אֲנִי לִפְרַע עַל יְדֵי עֲנִי וְאַבְיוֹן יוֹתֵר מִכָּל אָדָם. מֵאַחֲרֶיךָ, וְלֹא מֵאַחֲרֵים. אוֹ מִגְּרָד, זֶה גַּר צָדֵק. מִלְּמַד שֶׁעוֹבֵר עָלָיו בְּשָׁנֵי לְאוּיוֹן, רַבִּי יוֹסִי בַר רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם בַּל תִּעְשֶׂק.

"ביומו תתן שכרו". מִלְּמַד שֶׁשְׂכִּיר לֵילָה גוֹבָה כָּל הַיּוֹם, וְשְׂכִיר יוֹם גוֹבָה כָּל הַלַּיְלָה מִנֵּן, (אִם פָּסֵק עִמּוֹ), תִּלְמוּד לומר (ויקרא יט, יג) "לא תגליו". וְלֹא תִבּוֹא עָלָיו הַשְּׂמֶשׁ כִּי עֲנִי הוּא פָּרֵט לְשִׁפְסֵק עִמּוֹ. וְאֵלֹהֵי הוּא נִשְׂא אֶת נַפְשׁוֹ, וְכִי לָמָּה עָלָה זֶה בְּכַבֵּשׁ וּמָסַר לָךְ אֶת נַפְשׁוֹ לֹא שֶׁתִּתֵּן לוֹ שְׂכָרוֹ בּוֹ בַּיּוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "וְאֵלֹהֵי הוּא נִשְׂא אֶת נַפְשׁוֹ", אֶלָּא מִלְּמַד שֶׁכָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכָר שְׂכִיר מַעַלָּה עָלָיו הַפְּתוּב כְּאֵלוֹ הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ. וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֵל ה', יְכוֹל מִצָּוָה שֶׁלֹּא לְקָרוֹת, תִּלְמוּד לומר "וְקָרָא עָלֶיךָ אֵל ה'", יְכוֹל מִצָּוָה לְקָרוֹת, תִּלְמוּד לומר "וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֵל ה'", יְכוֹל אִם קָרָא עָלֶיךָ יְהִיָּה בְּדָ חֲטָא. וְאִם לֹא יִקְרָא עָלֶיךָ לֹא יְהִיָּה בְּדָ חֲטָא, תִּלְמוּד לומר "וְהִיָּה בְּדָ חֲטָא" מִכָּל מְקוֹם, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "וְקָרָא עָלֶיךָ אֵל ה'" מִמַּהֵר אֲנִי לִפְרַע עַל יְדֵי קוֹרָא יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹרָא.

זֶה שְׁאֵמַר הַפְּתוּב (תהלים כה, א) "לְדוֹד אֶלֶיךָ ה' נִפְשִׁי אֲשָׂא". וְמָה אִם הַפּוֹעֵל שֶׁהוּא שְׂכָרוֹ וְחַיֵּב לוֹ כְּתִיב וְאֵלָיו הוּא נִשָּׂא אֶת נַפְשׁוֹ, אָנוּ שֶׁנִּפְשָׁנוּ תְלוּיּוֹת בּוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

"לא יומתו אבות על בנים" מה תלמוד לומר, אם ללמד שלא יומתו אבות בעוון בנים, [ובנים בעוון אבות], הרי כבר נאמר "איש בחטאו יומתו" אלא לא יומתו אבות בעדות בנים ובעדות אבות ובנים בעוון אבות לא וכו' (פתיב ברמז ר"צ). אשכחן אבות לבנים, ובנים לאבות וכל שכן אבות להדדי, בנים להדדי, מנלן, אם כן ליכתוב קרא לא יומתו אבות על בן מאי על בנים דאפלו בנים להדדי, אשכחן בנים להדדי בנים לעלמא מנלן וכו', אם כן ליכתוב קרא ויבן על אבות אי נמי הם על אבות, מאי ובנים דאפלו בנים לעלמא. אשכחן קרובי האב, קרובי האם מנלן, אמר קרא אבות אבות תרי זימני, אם אינו ענין לקרובי האב תינהו לקרובי האם. אשכחן לחובה, לזכות מנלן אמר קרא יומתו יומתו תרי זימני, אם אינו ענין לחובה תינהו ענין לזכות. אשכחן דיני נפשות דיני ממונות מנלן, אמר קרא (ויקרא כד, כב) "משפט אחד יהיה לכם".

כשהוא אומר "ובנים" לרבות הקרובים, ואלו הן הקרובים, אחיו, ואחי אביו, ואחי אמו, ובעל אחותו, ובעל אחות אביו, ובעל אחות אמו, ובעל אמו, וחקמו, וגיסו. איש בחטאו יומתו אבות מתים בעוון עצמן, (וכן הבנים) [ובנים מתים בעוון אבותם].

מר בריה דרבנא אמר אמר קרא "לא יומתו אבות על בנים" [לא יומתו על פי אבות] שאין להם חיס בנים, דאי סלקא דעתך לכדאמרן לא יומתו אבות בעדות בנים, ליכתוב רחמנא לא יומתו אבות על בניהם, מאי בנים שמע מינה לא יומתו על פי אבות שאין להם חיס בנים. אלא מעתה ובנים לא יומתו על אבות הכי נמי לא יומתו על פי בנים שאין להם חיס אבות, אלא מעתה גר הכי נמי דפסול לעדות, אמרי הכי השתא, גר הני דאין לו חיס למעלה אבל יש לו חיס למטה, לאפוקי עבד שאין לו חיס לא למעלה ולא למטה. וכו'.

כתיב (ש"ב כא, י) "ותקח (את שני בני) רצפה בת איה" וגו'. והכתיב "לא יומתו אבות על בנים", אמר רבי יוחנן, מוטב שתעקר אות אחת מן התורה כדי שתתקדש שם שמים בפרהסיא וכו'.

יז "לא תטה משפט גר זתום", מה אני צריך והלא כבר נאמר "לא תטה משפט (ולא) תכיר פנים", מלמד שכל המטה דינו של גר עובר בשני לאוין. ולא תחבל בגד אלמנה. בין עניה בין עשירה ואפלו היא כמרתא בת ביתוס. רבי שמעון אומר דברים שאתה חובל באיש אי את מחזיר לאשה, שלא תהא הולך ובא אצלה כדי להשיאה שם רע. (כתוב ברמז תתי"ג).

"כי תקצר קצירך", מעשה בחסיד אחד ששכח למר בתוך שדהו, אמר לבנו צא והקרב עלי פר לעולה ופר לזבחי שלמים, אמר לו, אבא, מה ראית לשמח במצוה זו יותר מכל מצוות האמורות בתורה, אמר לו, כל מצוות שבתורה נתן לנו לדעתנו וזה שלא לדעתנו, אלו עשינוה ברצון לפני המקום לא באת מצוה זו לדינו, אמר ליה, הרי הוא אומר כי תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר, וגו'. קבע לו הכתוב ברכה, והרי דברים קל וחמר, ומה אם מי שלא מתפונ לזכות וזכה מעלין עליו כאלו זכה, המתפונ לזכות וזכה על אחת כמה וכמה. פיוצא בו (ויקרא ד, כז) "ואם נפש אחת תחטא בשגגה", והרי דברים קל וחמר ומה אם מי שלא נתפונ לחטא וחטא מעלין עליו כאלו חטא, המתפונ לחטא וחטא על אחת כמה וכמה. (כתוב ברמז תע"ט).

תנא "בשדה" פרט לטמון, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים, "בשדה" לרבות את הטמון. "כי תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר", שכחה דומיא דקציר מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי, "בשדה" לרבות את הטמון, לרבי יהודה נמי תיפוק ליה משכחה דומיא דקציר, אין הכי נמי, אלא בשדה למה לי, מיבעי ליה לרבות שכחת קמה, ורבנן שכחת קמה מנא להו, נפקא להו מ"כי תקצר קצירך בשדה". ורבי יהודה, מיבעי ליה לכדרבי אבהו אמר רבי אלעזר, דאמר פרט (לששכח) [לשצפון] עמרין לתוך שדה חברו. ורבנן מ"בשדה בשדה", ורבי יהודה "בשדה בשדה" לא משמע ליה. ראה אותן רצין אחר מציאה, אחר צבי שבור, אחר גוזלות שלא פרחו, ואמר זכתה לי (חצרי) [שדי] זכתה לו. אמר רב יהודה אמר שמואל, והוא שעומד בצד שדהו ותיקני ליה שדהו, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא, חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו הני מילי בתצר המשתמרת, אבל בתצר שאינה משתמרת אי עומד בצד שדהו אין ואי לא לא. דתנא הנה עומד בעיר ואומר יודע אני שלמר שיש לי בשדה פועלין שכחוהו לא יהיה שכחה יכול לא יהא שכחה, תלמוד לומר "ושכחת עמר בשדה", בשדה ושכחת ולא

בעיר. והכי קאמר בשדה שכוונת מעקרו הוי שכחה, זכור ולבסוף שכוונת אין שכחה, [מאי טעמא] כיון דקאי גבה הוי ליה חצרו וזכחה ליה, אבל בעיר אפלו זכור ולבסוף שכוונת הוי שכחה, מאי טעמא דליתיה גביה דלזכי ביה, ממאי דילמא גזרת הכותב היא דבשדה נהוי שכחה ובעיר לא נהוי שכחה אמר קרא לא תשוב לקחתו, לרבות שכחת העיר, האי מיבעיא ליה ללאו, אם כן לימא קרא לא תקחנו, מאי לא תשוב לרבות שכחת העיר. ואפתי מיבעי ליה לכדתנן שלפניו אין שכחה, שלאחריו שכחה, שהוא בכל תשוב, זה הכלל כל שהוא בכל תשוב שכחה. אינו בכל תשוב אינו שכחה. אמר רבי אשי אמר קרא יהיה לרבות שכחת העיר. (כתוב ברמז תר"ה).

"כי תקצר", פרט לשקצרוהו לסטים, וקורסמוהו נמלים ושברתו הרוח, או בהמה, קצירך פרט לשקצרוהו נכרים. מכאן אמרו נכרי שקצר את שדהו ואחר כך נתגזיר פטור מן הלוקט ומן השכחה ומן הפאה. רבי יהודה מחייב בשכחה שאין שכחה אלא בשעת העמור. קצירך נפרט לאחרים קצירך פרט להקדש. כשתמצי לומר קצרה הקדש ולקח ישראל פטורה, קצר נכרי ולקח ישראל פטורה. רבי יוסי הגלילי אומר, מפלל שנאמר "כי תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר", כל זמן שיש לו קציר יש לו עמר ויש לו שכחה, וכל זמן שאין לו קציר אין לו עמר ואין לו שכחה, כשתמצי לומר קצר הקדש ולקח ישראל פטורה, קצר נכרי ולקח ישראל פטור. בשדה פרט למעמר בשדה חברו, דברי רבי מאיר וחכמים מחיבין. מכאן אתה אומר העמר ששכחוהו פועליו ולא שכחו בעל הבית, שכחו בעל הבית ולא שכחוהו פועליו, עמרו עניים בפניו, או שחפוהו בקש הרי זה אינו שכחה.

"ושכחת עמר", ולא (הרגיש) [הגדיש], יכול אף לא שכחו פועלים שנים תלמוד לומר "לגר ליתום ולא למנה יהיה", מכאן אמרו שני נעמרים שכחה, שלשה אינם שכחה, שני צבורי זיתים וחרובים שכחה, שלשה אינן שכחה. שני גרגרים פרט, שלשה אינן פרט. בשדה, פרט לטמוניו, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים, בשדה לרבות את הטמוניו. בשדה לרבות את הקמה, שהיה בדין ומה עמר שהורע כח עני בו יש לו שכחה, קמה שיפה כח עני בה אינו דין שיש לו שכחה, לא אם אמרת בעמר שאינו מציל לא את העמר ולא את הקמה, תאמר בקמה שהיא מצלת את העמר ואת הקמה, תלמוד לומר "בשדה" לרבות את הקמה. לא תשוב לקחתו, פרט לראשי

שורות, מכאן אמרו, ראשי שורות העמר שפנגדו יוכיח, והעמר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ושכחו מודין שאין שכחה.

"לא תשוב לקחתו", פלו פאחד, וכמה יהיה בו, שערו חכמים בעושה סאתים, מכאן אמרו העמר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. שני עמרים ובהן סאתים, רבי גמליאל אומר לבעל הבית, וחכמים אומרים, לעניים. אמר להם רבן גמליאל [וכי מרב העמרים יופי פחו של בעל הבית או הורע פחו, אמרו לו יופי פחו, אמר להם] ומה אם בזמן שהוא עמר אחד ובו סאתים ושכחו אינו שכחה, שני עמרים ובהם סאתים וכו'. לא תשוב לקחתו, מכאן אמר רבי ישמעאל, שבילת של קציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית, ואם לאו הרי היא של עניים. ספק בעל הבית המוציא מעניים עליו הראיה, שהמוציא מחברו עליו הראיה, ומנין שספק לקט לקט, ספק שכחה שכחה, ספק פאה פאה, תלמוד לומר "לגר ליתום ולא למנה יהיה". אמר רבי אלעזר בן עזריה, מנין למאבד סלע ומצאו עני ונתפרנס בה מעלה עליו הכתוב פאלו זכה, תלמוד לומר "לגר ליתום ולא למנה יהיה", והרי דברים קל וחמר ומה מי שלא נתפון לזכות וזכה מעלה עליו הכתוב פאלו זכה, מי שמתפון לזכות וזכה על אחת כמה וכמה.

כ "כי תחבט זיתך" הראשונים היו חובטין זיתיהן והיו נוהגין בו עין יפה. מכאן אמרו הזית שהוא עומד על שלש שורות של (שלשה) [שני] מלבנין ושכחו אינן שכחה. "זיתך", פרט לאחרים. "זיתך", פרט להקדש. "לא תפאר", לא תפאר לעני, מכאן אמרו מי שאינו מניח את העניים ללקט, או שמניח את האחד והאחד לא, או שמסיע לאחד מהן, הרי זה גוזל את העניים, ועל זה נאמר "אל תסג גבול עולם". "אחריך", מלמד שיש לו שכחה.

"אחריך" מלמד שיש לו פאה. "לגר ליתום", נאמר פאן גר יתום. ונאמר להלן גר יתום, מה גר ויתום האמור להלן בעושה סאתים, אף גר ויתום האמור פאן בעושה סאתים.

כא "כי תבצר פרמך", מכאן היה רבי אליעזר אומר, פרים שפלו עוללות לבעל הבית. רבי עקיבא אמר, לעניים. לא תעולל, איזהו עוללות, פל שאין

לו לא כִּתְּף וְלֹא נָטַף. יֵשׁ לוֹ כִּתְּף וְאֵין לוֹ נָטַף, נָטַף וְאֵין לוֹ כִּתְּף הֵרִי הוּא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְאִם לֹא הֵרִי הוּ שֶׁל עֲנָיִים. אַחֲרֵי־כֵן, מְלַמֵּד שְׂיֵשׁ לוֹ שְׂכָחָה. [אַחֲרֵי־כֵן], מְלַמֵּד שְׂיֵשׁ לוֹ פֶּאֶה, מִכָּאן אָמְרוּ אֵיזְהוּ הִיא שְׂכָחָה, בְּעָרִיס כָּל שְׂאִינוּ יָכוֹל לִפְשֹׁט יָדוֹ וְלִטְלֶה. וּבְרַגְלֵי־הָאֵלֶּה, מִשְׁיַעֲבֵר הֵימְנָה. לְגַר לִיתוּם, נֶאֱמַר כָּאן גַּר וְיִתוּם וְנֶאֱמַר לְהִלָּךְ גַּר וְיִתוּם מֵה גַּר וְיִתוּם הָאֲמוֹר לְהִלָּךְ בְּעוֹשֵׂה סֵאתִים, אֵף גַּר וְיִתוּם הָאֲמוֹר כָּאן בְּעוֹשֵׂה סֵאתִים.

פרק כה

א-ג "כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אַנְשִׁים", אֵין שְׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מְרִיבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית יג, ז) "וַיְהִי רִיב בֵּין רֵעֵי מִקְנֵה אַבְרָם" וְגו', מִי גָרַם לְלוֹט לִפְרֹשׁ מֵאוֹתוֹ צְדִיק הָיִי אוֹמֵר זֶה מְרִיבָה. (לעיל יט, יז) "וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֶשֶׁר לָהֶם הָרִיב", מִי גָרַם לָזֶה לְלָקוֹת הָיִי אוֹמֵר זֶה מְרִיבָה. בֵּין אַנְשִׁים, אֵין לִי אֶלָּא אַנְשִׁים, אֵישׁ עִם אִשָּׁה וְאִשָּׁה עִם אִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים זֶה עִם זֶה מִנִּין, תִּלְמוּד לומר "וְנִגְשׂוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט". וְשִׁפְטוּם, בַּעַל כְּרָחֵם. וְהִצְדִּיקוּ וְגו', יָכוֹל כָּל מְרִשִׁיעֵין לֹקֵין, תִּלְמוּד לומר "וְהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹת הָרָשָׁע", פְּעָמִים לֹקֵה פְּעָמִים אֵינוֹ לֹקֵה. וְעֵדִין אֵינִי יוֹדֵעַ (אלף) [איזו] הֵן הַלּוֹקֵין, תִּלְמוּד לומר לֹא תַחֲסֵם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ מֵה חֲסִימָה מִיַּחֲדָת מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְהֵרִי הוּא לֹקֵה, אֵף כָּל שֶׁהוּא מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה לֹקֵה. אוֹ כָּל מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׂיֵשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה יִהְיֶה לֹקֵה, תִּלְמוּד לומר "לֹא תַחֲסֵם שׁוֹר", מֵה חֲסִימָת שׁוֹר מִיַּחֲדָת שְׂאִין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה הֵרִי הוּא לֹקֵה, אֵף כָּל מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שְׂאִין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה הֵרִי הוּא לֹקֵה. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצְדִּיק (וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע). צְדִיקָהּ כְּדִי שְׁלֹא יִלְקֶה.

מִכּוֹת בְּשִׁלְטָה מְנַהֲנֵי מְלִי אָמַר רַב הוֹנָא, דְּאָמַר קָרָא וְשִׁפְטוּם שְׁנַיִם, וְאֵין בַּיִת דִּין שְׁקוּל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד הֵרִי כָּאן שְׁלֵשָׁה, אֶלָּא מַעֲתָה וְהִצְדִּיקוּ שְׁנַיִם, וְהִרְשִׁיעוּ שְׁנַיִם, הֵרִי כָּאן שְׁבַע, הֵהוּא מִיַּבְעֵי לִיה כְּדַעוּלָא, דְּאָמַר עוּלָא, רָמְזוּ לְעֵדִים זִמְמִין מִן הַתּוֹרָה מִנִּין, מִנִּין וְהָא כְּתִיב (לעיל יט, יט) "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם", אֶלָּא רָמְזוּ לְעֵדִים זִמְמִין שְׁלּוֹקֵין

(מן התורה) מנין, דכתיב "והצדיקו את הצדיק", וגו' והיה אם בן הכות הרשע, משום דהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. והיה אם בן הכות הרשע, אלא עדים שהרשיעו את הצדיק (והצדיקו את הרשע) ואתו עדים אחרני והצדיקו את הצדיק דמעקרא ושוינהו להנך רשעים והיה אם בן הכות הרשע, ותיפוק ליה משום (שמות כ, יג) "לא תענה", משום דהוי לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו. משום רבי ישמעאל אמרו, בעשרים ושלשה. מאי טעמא דרבי ישמעאל, אמר אביי אתיא רשע רשע מחיבי מיתות, כתיב הכא והיה אם בן הכות הרשע וכתיב התם (במדבר לה, לא) "אשר הוא רשע למות", מה להלן בעשרים ושלשה אף כן בעשרים ושלשה. רבא אמר מלקות במקום מיתה עומדת. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, אי הכי אומדנא למה לי, למחייה ואי מאית לימות אמר ליה אמר קרא ונקלה אחיד לעיניך, בעדנא דכי מחית אגבא דחייא קא מחית. אלא הא דתניא אמדוהו לקבל עשרים אין (אומדיו) [מפין אותו] אלא מפות הראויות להשתלש, וכמה הו תמני סרי, למחייה עשרים וחדא וכי מיית בהך חדא לימות, דהא כי מחי אגבא דחייא קא מחי אמר קרא ונקלה אחיד לעיניך אחר שלקה אחיד בעינן וליכא.

משלשין במקומו, ואין משלשין במקומו, כיצד העידוהו שחיב לחברו מאתים זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהן, העידוהו שהוא חיב מלקות ונמצאו זוממין כל אחד ואחד לוקה ארבעים, מנהגי מלי אמר אביי נאמר רשע בחיבי מלקות, ונאמר רשע בחיבי מיתות בית דין, מה להלן אין מיתה לחצאין, אף כן אין מלקות לחצאין, רבא אמר, בעינן "כאשר זמם לעשות לאחיו" וליכא. אי הכי ממון נמי, ממון מצטרף, מלקות לא מצטרף.

כיצד מלקין אותו, כופת שתי ידיו על העמוד אילך ואילך, וחזן הפנסת אוחו בבגדיו אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו, עד שהוא מגלה את לבו, והאבו נתונה מאחריו, וחזן הפנסת עומד עליו ורצועה של עגל בגדו, כפולה אחד לשנים ושנים (לארכו) [לארבעה], ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בה, ידה טפח [ורחבה טפח, וראשה] מגעת על פי כרסו, ומכה אותו שלישי מלפניו ושתי ידות מאחריו, ואינו מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מטה, והמכה מכה בגדו אחת ובכל פחו, והקורא קורא (להלן כח, נח-

נט) "אם לא תשמר לעשות וגו' והפלא ה' את מפתד", וחוזר לתחלת המקרא.

אם מת תחת ידו פטור, הוסיף לו רצועה אחת ומת הרי זה גולה על ידו, נתקלקל בין ברעי בין במים פטור. רבי יהודה אומר, האיש ברעי, והאשה במים. אומר רב ששת משום רבי אליעזר בן עזריה, מנין לרצועה שהיא של עגל, דכתיב "ארבעים יפנו" וסמיד ליה "לא תחסם שור". ושתי רצועות עולות ויורדות בו, תנא של חמור כדדריש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא, (ישעי' א, ג) "ידע שור קנהו" וגו' אומר הקדוש ברוך הוא יבוא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו. מלקין אותו שלישי מלפניו, דאמר קרא והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו, רשעה אחת מלפניו ושתי רשעיות מאחוריו. מנין לרצועה שהיא מכפלת, דכתיב "והפילו". האי מיבעי ליה לגופיה, אם כן ליכתוב קרא 'יטהו', מאי "והפילו" שמע מינה תרתי. תנו רבנן כשהוא מגביה מגביה בשתי ידיו דמידלגא טובא. וכשהוא מכה מכה ביזו אחת דאתגא מרזגא.

תנו רבנן, אין מעמידין חזנין אלא חסרי כח ויתירי מדע, רבי יהודה אומר אפלו יתירי כח וחסרי מדע, אומר רבא, כוותיה דרב יהודה מסתברא, דכתיב "לא יסיף פן יסיף", אי אמרת בשלמא חסרי מדע הינו דאיצטריך לאזהורי, [אלא אי אמרת יתירי מדע מי צריך לאזהורי], ורבנן אין מוזרזין אלא למזרזין. תנו רבנן, גדול שבדינין קורא, והשני מונה, והשלישי אומר הכהו, בזמן שפכה מרבה מאריך, מכה מועטת מקצר. והאגו תגו חוזר לתחלת המקרא, מצוה לצמצם, ואם לא צמצם חוזר לתחלת המקרא.

"והפילו השפט", מלמד שאין מלקין מעמד. והכהו שלישי מלפניו ושתי ידות מלאחריו. לפניו, שיהא לוקה ועיניו בו, ולא שיהא לוקה ועיניו בדבר אחר. יכול יהא לוקה ומת, תלמוד לומר "כדי רשעתו", אין לוקה ומת. יכול יהא לוקה ומשלים, תלמוד לומר "כדי רשעתו", אין לוקה ומשלים.

מעידנו באיש פלוני שחיב לחברו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין. שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים, כל המשלים אינו לוקה. בשלמא לרבנן כדי רשעתו כתיב, משום רשעה אחת אתה מחיבו ואי אתה מחיבו משום שתי רשעיות, אלא רבי מאיר מאי טעמא, אומר עולא גמר ממוציא שם רע, מה

מוציא שם רע לוקה ומשלים, אף כּאן לוקה ומשלים, מה למוציא שם רע שׁבן קנס, סבר לה כּרבי עקיבא, דאמר עדים זוממין קנסא הוא.

וכמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת, שׁנאמר "במספר ארבעים" מנן שהוא סמוך לארבעים. רבי יהודה אומר, ארבעים שלמות, והיכן הוא לוקה את היתירה בין כתפיו. מאי טעמא דתנא קמא, אי כתיב ארבעים במספר הוה אמינא ארבעים במנן, השתא דכתיב "במספר". ארבעים מנן שהוא (סומך) [סוכם] את ארבעים. אמר רבא כמה טפשיאי הני אינשי דמקמי ספר תורה קיימי ומקמי גברא רבה לא קיימי, התורה אמרה ארבעים זכנו ואתו רבנן ובצרו להו חדא. בין כתפיו, מאי קראה (זכריה יג, ו) "מה המכות האלה בין ידיך" וגו'. רבנן ההוא בתינוקות של בית רבן כתיב.

"מכה רבה" אין לי אלא מכה רבה, מכה מועטת מנן, תלמוד לומר "לא יסיף", אם כן מה תלמוד לומר "מכה רבה", למד על הראשונות שהן מכה רבה. אומר שמואל, כפתוהו ורץ מבית דין פטור, מאי טעמא ונקלה והא נקלה. תנו רבנן אמדוהו לכשילקה קלה, אין מלקין אותו לכשיצא מבית דין קלה מלקין אותו. ולא עוד אלא אפלו קלה בתחלה מלקין אותו, שׁנאמר "והכהו ונקלה", ולא שנקלה כבר בבית דין.

אמדוהו לקבל ארבעים ולקה מקצתו ואמדו שאינו יכול לקבל ארבעים פטור, שׁנאמר "ונקלה אחיד לעיניך".

כל חיבי כריתות שלקו נפטרו מדי כריתתו, שׁנאמר "ונקלה אחיד" כיון שלקה הרי הוא כאחיד, דברי רבי חנניא בן גמליאל. ואמר רבי חנניא בן גמליאל ומה העובר עבירה אחת נפשו נטלת לו, העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו. רבי (שמואל) [שמעון] אומר ממקומו הוא למד, שׁנאמר "ונכרתו הנפשות העשות" וגו'. ואומר (שם, ה) "אשר יעשה אתם האדם וחי בהם", הא כל היושב ואינו עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה. רבי שמעון ברבי אומר, הרי הוא אומר (לעיל יב, כג) "רק חזק לבלתי אכול הדם" וגו', ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמתו הפורש ממנו על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות.

רמז תתקלח "ארבעים יפנו", ולא על הקרקע. "יפנו", ולא על כסותו. "יפנו" אין מלקין שנים כפאחד. "לא יסיף" אם הנה מוסיף עובר על לא תעשה, אין לי אלא בזמן שמוסיפין על מנין, על כל אמד ואמד שאמדוהו בית דין מנין, תלמוד לומר "לא יסיף" מכל מקום. "מכה רבה", אין לי אלא מכה רבה, מכה מועטת מנין, תלמוד לומר "על אלה". אם כן למה נאמר "מכה רבה" מלמד שאין הראשונה מכה רבה. רבי [יהודה] אומר הרי הוא אומר (תהלים טו, א-ה) "ה' מי גור באהלה, ה' תמים ופעל צדק, ולא רגל על לשנו, נבזה בעיניו נמאס, כספו לא נתן בנשד", ובמקום אחר הוא אומר "ואיש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה". ובסוף הענין הוא אומר (שם, ט) "חיה יחיה", וכי מה עשה זה אלא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר פעושה מצוה.

ד "לא תחסם", (פתוב לעיל בפסוק "כי תבא בכרם רעד").

תנו רבנן "דיש" מה דיש מיחד שגדולי קרקע ופועל אוכל בו אף כל וכו', יצא החולב והמגבן והמחבץ הואיל ואין גדולי קרקע אין פועל אוכל בו. האי מ(ולעיל כג, כה) "בכרם" נפקא, סלקא דעתך אמינא הואיל וכתוב (שם, כו) "קמת" לרבות כל בעל קמה לרבות נמי דבר שאין גדולו מן הארץ קא משמע לן. תנא אידך דיש מה דיש מיחד שבשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו אף כל וכו', יצא המנפש בבצלים ובשומים הואיל ואין גמר מלאכה אין פועל אוכל בהן. האי מ"ואל פליד לא תתן" נפקא, לא צריכא אף על גב דקא משלף קטיני מביני אלימי. תנא אידך דיש מה דיש מיחד דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה פועל אוכל בו אף כל וכו', יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות אין פועל אוכל בו. והתנא הבודל בתמרים פועל אוכל בו, כי תנא ההיא בתחלני.

הנה עושה בידי אבל לא ברגליו ברגליו אבל לא בידי (פתוב לעיל).

והפועלים לא יאכלו מגרוגרות הקדש, וכן פרה לא תאכל מפרשיני הקדש, מאי טעמא אמר קרא לא תחסם שור בדישו, דישו שלף ולא דישו של הקדש.

מנין ליבמה שנפלה לפני מכה שחין שאין חוסמין אותה, שנאמר "לא תחסם", וסמיך ליה (להלן פסוק ה) כי ישבו אחים יחדו.

ה "כי ישבו אחים יחדו" שהיתה להם ישיבה אחת בעולם, פרט לאשת אחיו שלא היתה בעולמו, כיצד שני אחיו ומת אחד מהן ונולד להן אח, ואחר כך גם השני את אשת אחיו ומת, הראשונה יוצאה משום אשת אחיו שלא היתה בעולמו. יחדו, המיחדיו בנחלה, פרט לאחיו מן האם. רבה אמר, אחיו מן האב ולפינו אחוה אחוה מבני יעקב, מה להלן מן האב ולא מן האם, אף כאן מן האב ולא מן האם. ולילף אחוה אחוה (מבני) מלוט כו', מסתברא מבני יעקב הנה ליה למילף משום דמופני, דהנה ליה למיכתב (בראשית מב, לב) "שנים עשר (עבדי) אנחנו, בני אבינו", וכתיב "אחים" שמע מינה לאפנויי, ואיצטריך למיכתב אחים ואיצטריך למיכתב יחדו, דאי כתב רחמנא אחים הנה אמינא לילף אחוה אחוה מלוט, וכי תימא לא מפני, לאי אפנויי מפני מדדהנה ליה למיכתב "רעים" וכתיב "אחים" שמע מינה לאפנויי, כתב רחמנא יחדו [המיחדים בנחלה], ואי כתב יחדו הנה אמינא עד דמייחדי באבא ובאמא, [צריכא]. והא מהיכא תיתי ביום בנחלה תלה רחמנא ונחלה מן האב ולא מן האם איצטריך סלקא דעתך אמינא הואיל וחדוש הוא דקא מישתריא ערוה גביה אימא עד דמייחדי באבא ובאמא, כתב רחמנא אחים.

גם קטן שבא על יבמה קטנה יגדלו זה עם זה. קרי כאן (להלן פסוק ז) להקים לאחיו שם בישראל, והאי לאו בר הכי הוא, אמר אבני, אמר קרא יבמה יבא עליה [כל דהו]. והאמר רב יהודה אמר רב, כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסורה. אמר קרא כי ישבו אחים יחדו ואפלו בן יום אחד.

תינוק בן יום אחד זוקק ליבום דכתיב "כי ישבו אחים יחדו" שהיה להם ישיבה אחת בעולם. ופוטר מן היבום, וכן אין לו אמר רחמנא והא אית ליה.

שלשה אחיו נשואין שלש נשים נכריות, ומת אחד מהן ועשה בה השני מאמר ומת, הרי אלו חולצות ולא מתניבמות, שנאמר "ומת אחד מהם", "יבמה יבא עליה" שעליה זקת יבם אחד ולא זקת שני יבמין.

מי שיש לו [בן] אחת מכל מקום לאתווי ממזר זוקק את אשת אחיו ליבום. פשיטא אחיו הוא מהו דתימא לילף אחוה אחוה מבני יעקב, מה להלן פשרים ולא פסולין הכא נמי פשרין ולא פסולין, קמשמע לן. ואימא הכי

נְמִי, מִדְּלַעֲנָן יְבוּס מִיִּפְטָר פֹּטוּר מִיִּזְקֵק נְמִי זְקוּקָה. וְאַחִיו הוּא לְכָל דָּבָר לִירְשׁוֹ וְלִטְמָא לוֹ, פְּשִׁיטָא אַחִיו הוּא, סְלָקָא דְעֵתְדָא אֲמִינָא הוּאִיל וּכְתַב רַחֲמָנָא "כִּי אִם לְשֹׂארוֹ" וְאָמַר מֶרֶם שְׂאָרוֹ זֶה אֲשֶׁתּוֹ, וּכְתִיב (שם, ד) "לֹא יִטְמָא בַּעַל בְּעַמְּיוֹ", יֵשׁ בַּעַל שְׂמִטָּמָא וְיֵשׁ בַּעַל שְׂאִינוֹ מִטְמָא, הָא כִּיִּצְד מִטְמָא הוּא לְאֲשֶׁתּוֹ כְּשֶׁרָה, וְאִינוֹ מִטְמָא לְאֲשֶׁתּוֹ פְּסוּלָה, הֲכִי נְמִי מִטְמָא הוּא לְאַחַ כְּשֶׁר, וְאִינוֹ מִטְמָא לְאַח פְּסוּל, קָא מְשֻׁמַּע לֶן, וְאִימָא הֲכִי נְמִי, הֲתָם לְאַפּוּקָה קִימָא הֲכָא אַחִיו הוּא. חוּץ מִן הַנּוֹלָד מִן הַשְּׂפָחָה וּמִן הַכּוֹתֵית, מֵאִי טַעֲמָא, דְּכְתִיב "הָאֲשָׁה וְיִלְדֶיהָ" וְגוֹ'. וְכּוֹתֵית כְּתִיב בָּהּ (לעיל ז, ד) "כִּי יָסִיר אֶת בְּנֹדָה". מִי שְׂיֵשׁ לוֹ בֶן מִכָּל מְקוֹם לְאַתּוּיִי מִמְזָר פּוֹטָר מִן הַיְבוּס, דְּאָמַר קָרָא "וַיְבֹן אֵין לוֹ" עֵין עֲלִיו. וְחִיב עַל הַכְּאֲתוֹ וְעַל קְלָתוֹ, קָרִי כָּאן (שמות כב, כז) "וְנָשִׂיא בְּעַמְּדָה" בְּעוֹשָׂה מַעֲשֵׂה עַמְּדָה, כְּשֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה. וְהֵאִי בַר תְּשׁוּבָה הוּא, וְהִתְנַיָּא "מַעֲנֹת לֹא יוּכַל לְתַקּוֹן" זֶה הַבָּא עַל הָעֲרוּהָ וְהוֹלִיד מִמֶּנָּה מִמְזָר, הַשְּׂתָא מִיָּהָא עוֹשָׂה מַעֲשֵׂה עַמְּדָה הוּא.

אִיתְמַר הַחוּלְצָ לִיבְמִתּוֹ וְנִמְצָאת מְעַבְרַת וְהַפִּילָה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֵין צְרִיכָה חֲלִיצָה מִן הָאֲחִין. וְרִישׁ לְקִישׁ אָמַר, צְרִיכָה חֲלִיצָה מִן הָאֲחִין, בְּמֵאִי קָמִיפְלָגִי, אִיבְעִית אִימָא סְבָרָה וְאִיבְעִית אִימָא קָרָא. אִיבְעִית אִימָא סְבָרָא, רַבִּי יוֹחָנָן סְבָר, אִם יָבּוּא אֲלֵיהּ וְיֵאמַר דְּהֵאִי דְּאִיעֲבָרָה אֲפּוּלִי מִפְּלָה מִי לָאו בֵּת חֲלִיצָה וְיְבוּס הִיא, הַשְּׂתָא נְמִי תִיגְלִי מִלְתָּא לְמַפְרַע, וְרִישׁ לְקִישׁ סְבָר תִּיגְלִי מִלְתָּא לְמַפְרַע לֹא אֲמַרִינָן. אִיבְעִית אִימָא קָרָא, רַבִּי יוֹחָנָן סְבָר וַיְבֹן אֵין לוֹ אָמַר רַחֲמָנָא וְהֵאִי לִית לִיה. וְרִישׁ לְקִישׁ סְבָר וַיְבֹן אֵין לוֹ עֵין עֲלִיו.

בֵּית שְׂמַאי מִתִּירִין אֶת הַצְּרוֹת לְאַחִין, וּבֵית הַלֵּל אוֹסְרִין, מֵאִי טַעֲמָא דְּבֵית שְׂמַאי, אָמַר קָרָא לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר, חוּצָה מִכָּל דְּאִיפָּא פְּנִימִית וְאָמַר רַחֲמָנָא לֹא תִהְיֶה חוּצָה הָא גְּוָאִי תִהָא. וּבֵית הַלֵּל הֵאִי לֹא תִהְיֶה מִיבְעִי לִיה לְכַדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר, מִנִּין שְׂאִין קְדוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבְמָה, שְׂנַאָמַר "לֹא תִהְיֶה" לֹא תִהָא בָּהּ הַנּוּגָה לְזָר. וּבֵית שְׂמַאי, מִי כְּתִיב לְחוּץ חוּצָה כְּתִיב, וּבֵית הַלֵּל, כִּינּוֹן דְּכְתִיב "הַחוּצָה" כְּמֵאן דְּכְתִיב לְחוּץ דְּמִי, דְּתִנְיָא (רב) (נְחֻמָּן) [נְחֻמִּיָּה] אוֹמַר, כָּל תִּיבָה שְׂצָרִיכָה לְמִ"ד בְּתַחֲלָתָהּ הֵטִיל לָהּ הַכְּתוּב ה"א בְּסוּפָהּ, כְּגוֹן (שמות טו, כז) "אִילָמָה", (ש"ב יז, כד) "מִחְנִימָה", (בראשית יב, י) "מִצְרִימָה". וּבֵית שְׂמַאי

נפקא להו מלאיש זר. ובית הלל, אין הכי נמי. וחוצה למה לי, לרבות
הארוסה. ואידך, מחוצה החוצה, ואידך חוצה החוצה לא דריש.

אמר אביי, הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה שאין הולד ממזר. נדה,
דהא תפסי בה קדושין, שנאמר "ותהי נדתה עליו". סוטה נמי תפסי בה
קדושין. תנא נמי הכי הכל מודים בבא על הנדה, ועל הסוטה, ועל שומרת
יבם, שאין הולד ממזר. ואביי, שומרת יבם מספקא ליה אי כרב אי
כשמואל.

אמר רב יהודה אמר רב, מנין ליבמה שאין תופסין בה קדושין, שנאמר
"לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" לא תהא בה הנייה לזר. ושמואל
אמר בעניינתנו צריכה גט. מספקא ליה לשמואל האי לא תהיה אשת המת
אי ללאו הוא דאתא, או דלא תפסי בה קדושין הוא דאתא, והלכתא
כותיה דשמואל.

"יבמה יבא עליה" (פתיב בפסוק (ויקרא) "ואשה אל אחותה לא תקח" ברמז
תקצ"ד. וברמז תפ"ה).

תנא אבא שאול אומר, הכונס את יבמתו לשם נוי, [לשם אישות], ולשם
דבר אחר, כאלו פוגע בערוה, וקרוב בעיני להיות הולד ממזר. וחכמים
אומרים יבמה יבא עליה מכל מקום. תנן התם, מצות יבום קודמת
למצות חליצה, בראשונה שהיו מתכוננין לשם מצוה, עכשיו שאין מתכוננין
לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום, אמר רב ואין כופין
אותו, כי הוי אתא לקמיה דרב אמר להו אי ניחא לך יבם אי ניחא לך חלץ
בדידך תלא רחמנא. דכתיב ואם לא יחפץ האיש, הא אם חפץ ייבם.

תנו רבנן "יבמה יבא עליה", למצוה. דבר אחר "יבמה יבא עליה", בין
בשוגג בין במזיד בין באנס בין ברצון. והא אפיקתיה למצוה, נפקא הא
יחפוץ ייבם. וכי אתא קרא בין בשוגג בין במזיד בין באנס בין ברצון.
(רבא אמר) [תנא אידך, יבמה יבא עליה כדרבה, ולקחה שלא כדרבה, ויבם] ביאה
גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה. ויבמה בעל פרה. אמר רב יהודה
אמר רב, ישן לא קנה ביבמתו, דאמר קרא יבמה יבא עליה, עד דמכוון לה,
והתנא בין ער בין ישן כו', הכא במאי עסקינן במתנמנם, היכי דמי
מתנמנם, ניס ולא ניס תיר ולא תיר, דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי

סָבְרָא. נִפְל מִן הַגַּג וְנִתְקַע בָּהּ חֵיב בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים אָבֵל לֹא בְּבִשְׁת, מֵאֵי טַעֲמָא (להלן פסוק יא) "וְשִׁלַּחָה יָדָהּ וְהִחֲזִיקָהּ בְּמַבְשֵׁיו". וְאָמַר מִר אֵינִו חֵיב עַל הַבִּשְׁת עַד שֶׁיְהִיָּא מִתְפָּוֵן. וּבִיבְמִתּוּ לֹא קָנָה דְלָא מְכוּוֹן לְבִיָּאָה.

שׁוּמְרַת יָבָם שְׁנַפְלָה לִפְנֵי כְהֵן הַדְּיוּט וְנִתְמַנָּה כְּהֵן גְּדוּל לֹא יִכְנָס. נִכְהֵן גְּדוּל שְׁמֵת אַחֵיו חוּלְצֵי וְלֹא מִיָּבָם]. קָא פְּסִיק וְהֵנִי לֹא שְׁנָא מִן הָאֲרוּסִין וְלֹא שְׁנָא מִן הַנְּשׂוּאִין, בְּשִׁלְמָא מִן הַנְּשׂוּאִין אֵין עֲשָׂה דוּחָה לֹא תַעֲשֶׂה וְעֲשָׂה, אֶלָּא מִן הָאֲרוּסִין יָבּוּא עֲשָׂה וְיִדְחָה לֹא תַעֲשֶׂה, גְּזָרָה בִּיָּאָה רֵאשׁוּנָה אֲטוּ בִּיָּאָה שְׁנִיָּה.

הִיבְמָה נִקְנִית בְּבִיָּאָה, וְקוּנָה אֶת עֲצָמָה בְּחִלְצָה, וּבְמִיתַת הַיָּבָם. בְּבִיָּאָה מִנְלוֹ, דְאָמַר קָרָא יָבָמָה יָבֵא עָלֶיהָ, וְגוֹי. וְאֵימָא לְכֻלָּה מִלְתָּא כְּאֲשֶׁה, לֹא סְלִקָא דְעֵתָא דִּתְנִיָּא יָכוּל יְהוּ כְּסָף וְשִׁטְר גּוּמְרִין בָּהּ כְּדָרְךָ שֶׁהִבִּיָּאָה גּוּמְרַת בָּהּ, תַּלְמוּד לּוֹמַר וְיָבָמָה, בִּיָּאָה גּוּמְרַת בָּהּ וְאֵין כְּסָף וְשִׁטְר גּוּמְרִין בָּהּ. וְאֵימָא וְיָבָמָה דְבַעַל כְּרַחֵם מִיָּבָם לָהּ, אִם כֵּן לֵימָא קָרָא וְיָבָם מֵאֵי וְיָבָמָה שְׁמַע מִיָּנָה תִּרְתִּי. בְּחִלְצָה מִנְלוֹ דְכִתִּיב (להלן פסוק י) וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנְּעַל. כִּינּוּן שְׁחֲלֵץ בָּהּ נַעַל, הַתְּרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל. הֵאֵי מִיבְעֵי לִיָּה לְכַדְתְּנִי רַב שְׁמוּאֵל, בְּיִשְׂרָאֵל בְּבֵית דִּינָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְלֹא בְּבֵית דִּינָם שֶׁל כּוֹתֵיב, תְּרִי בְּיִשְׂרָאֵל כְּתִיבִי. וְאֶפְתִּי מִיבְעֵי לִיָּה לְכַדְתְּנִי, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, פְּעַם אַחַת הֵינִנוּ יוֹשְׁבִים לִפְנֵי רַבִּי טַרְפוֹן, וּבִאֲתָה יָבָמָה לְחֲלֵץ, וְאָמַר לָנוּ עֲנּוּ כְּלַכֶּם חֲלוּץ הַנְּעַל חֲלוּץ הַנְּעַל, הֵהוּא מוֹיִנְקָרָא שְׁמוֹ נִפְקָא. וּבְמִיתַת הַיָּבָם מִנְלוֹ, קַל וְחֹמֶר וּמָה אֲשֶׁת אִישׁ שֶׁהִיא בְּחִנְק מִיתַת הַבַּעַל מִתִּירְתָּהּ יָבָמָה שֶׁהִיא בְּלֹא לֹא כָּל שְׁכָן. וְתִהֵא אֲשֶׁת אִישׁ יוֹצֵאָה בְּחִלְצָה מִקַּל וְחֹמֶר וּמָה יָבָמָה שְׁאֵין יוֹצֵאָה בְּגִט יוֹצֵאָה בְּחִלְצָה, זֹו שְׁיּוֹצֵאָה בְּגִט אֵינִו דִּין שְׁיּוֹצֵאָה בְּחִלְצָה אָמַר קָרָא (לעיל כד, א) "סִפֵּר כְּרִיתַת" סִפֵּר כּוֹרְתָהּ וְאֵין דְּבָר אַחַר כּוֹרְתָהּ. וְתִהֵא יָבָמָה יוֹצֵאָת בְּגִט מִקַּל וְחֹמֶר, וּמָה אֲשֶׁת אִישׁ שְׁאֵין יוֹצֵאָה בְּחִלְצָה יוֹצֵאָה בְּגִט, זֹו שְׁיּוֹצֵאָה בְּחִלְצָה אֵינִו דִּין שְׁיּוֹצֵאָה בְּגִט, אָמַר קָרָא (שם) "לָהּ" לָהּ וְלֹא לִיבְמָה, וְאֵימָא "לָהּ" לְשִׁמָּה, תְּרִי לָהּ כְּתִיבִי. וְאֶפְתִּי מִיבְעֵי לִיָּה חֵד "לָהּ" לְשִׁמָּה, וְאֵינְךָ לָהּ וְלֹא לָהּ וְלִחְבְּרְתָהּ, אָמַר קָרָא (להלן פסוק י) הַנְּעַל, נַעַל אֵין מִיָּדִי אַחְרִינָא לָא. וְהֵא מִיבְעֵי לִיָּה לְכַדְתְּנִי, נַעַלוֹ אֵין לִי אֶלָּא נַעַלוֹ, נַעַל שֶׁל כָּל אָדָם מִנִּין, תַּלְמוּד לּוֹמַר "נַעַל" (מִכָּל מְקוֹם) [נַעַל רַבָּה] אִם כֵּן מָה תַּלְמוּד לּוֹמַר "נַעַלוֹ" "נַעַלוֹ" הָרֵאשִׁי לוֹ, פָּרְט לְגְדוּל שְׁאֵינִו יָכוּל לְהִלְךָ בּוֹ, פָּרְט לְקַטּוֹן שְׁאֵינִו חוּפָה אֶת

רב רגלו פָּרַט לְסַנְדַּל הַמְּסוּלִים שָׁאִין לוֹ עֵקֶב, אִם כֵּן נִיכְתוּב רַחֲמָנָא נַעַל
מֵאֵי הַנַּעַל שְׁמַע מִינָה תִּרְתִּי.

”עֲרוֹת אֵשֶׁת אַחִידָ” , יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ בְּדָבוֹר אֶחָד נֶאֱמָרוּ (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ רַצ”ה).

שׁוֹמֵרֵת יָבָם כְּנִסְיָהּ, הִרִי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, לְמֵאֵי הַלְּכָתָא, לוֹמֵר
שְׁמַגְרָשָׁה בְּגִט וּמַחְזִירָה. מְגַרְשָׁה בְּגִט פְּשִׁיטָא, מֵהוּ דְּתִימָא יִבְמָה אָמַר
רַחֲמָנָא וְעַדִּין יְבוּמִין הָרֵאשׁוֹנִים עָלֶיהָ וְלֹא תִסְגִּי לָהּ בְּגִט אֶלָּא בַּחֲלִיצָה,
קָא מְשַׁמַּע לָן. מַחְזִירָה פְּשִׁיטָא, מֵהוּ דְּתִימָא מְצוּה רַמָּא רַחֲמָנָא עָלֶיהָ
עֲבָדָה וְתִיקוּם עָלֶיהָ בְּאִסוּר אֵשֶׁת אַח, קָא מְשַׁמַּע לָן. וְאִימָא הֵכִי נִמִּי, אָמַר
קָרָא וּלְקַחְהָ לוֹ לְאִשָּׁה כִּיּוֹן שְׁלִקְחָה נַעֲשִׂית כְּאִשְׁתּוֹ. (פְּתוּב בְּרַמְזוֹ תַקְצ”ה).

”וַיִּמַּת אֶחָד מֵהֶם” , אִין לִי אֶלָּא בְּזִמְן שְׁהוֹן שְׁנַיִם וַיִּמַּת אֶחָד מֵהֶם, מִנִּין
אֶפִּילוּ הֵן מְרוּבִין, תִּלְמוּד לוֹמֵר ”וַיִּמַּת אֶחָד מֵהֶם” , מִנִּין אֶפִּילוּ מֵתוּ כְּלָן,
תִּלְמוּד לוֹמֵר ”וַיִּמַּת אֶחָד מֵהֶם” . וְלָמָּה נֶאֱמַר אֶחָד מֵהֶם, אֵשֶׁת אֶחָד
מִתְיַבָּמַת וְלֹא אֵשֶׁת שְׁנַיִם. מִכָּאן אָמְרוּ שְׁלֵשָׁה אַחִים נְשׂוּאִין שְׁלֹשׁ נָשִׁים
נְכָרִיּוֹת, מֵת אֶחָד מֵהֶם וְעָשָׂה בָּהּ הַשְּׁנַיִ מֵאָמַר וַיִּמַּת, הִרִי אֵלוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא
מִתְיַבָּמוֹת, שְׁנֵאָמַר ”וַיִּמַּת אֶחָד מֵהֶם” , ”יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ” , שְׁעָלֶיהָ זִקְתָּ
יָבָם אֶחָד וְלֹא שְׁעָלֶיהָ זִקְתָּ שְׁנַיִ יָבָמִים. לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ
זָר, לָמָּה אָנִי צָרִיד, לְפִי שְׁאֲמַרְנוּ (לְהֵלֵן) אֵשֶׁת אֶחָד מִתְיַבָּמַת וְלֹא אֵשֶׁת
שְׁנַיִם, יָכוֹל אִף כָּאן כֵּן, תִּלְמוּד לוֹמֵר.

”לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה” , כִּיֵּצֵד הוּא עוֹשָׂה, אוֹ חוֹלְצָת אוֹ מִתְיַבָּמַת.

הַנּוֹתֵן גִּט פְּסָלָה לְעֲצָמוֹ וּפְסָלָה עַל הָאֲחִין. הַעוֹשֶׂה מֵאָמַר בְּיַבָּמוֹת, קִנְיָה
לְעֲצָמוֹ וּפְסָלָה עַל הָאֲחִים. יָכוֹל יִהְיֶה מֵאָמַר גּוֹמֵר בָּהּ, תִּלְמוּד לוֹמֵר ”יִבְמָה
יָבֵא עָלֶיהָ” , בִּיָּאָה גּוֹמֵרֵת בָּהּ וְאִין מֵאָמַר גּוֹמֵר בָּהּ.

”וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד” , [אָמַר רַב יְהוּדָה] אָמַר רַב אַסִּי, צָרַת אֵילוּנִית

אַסוּרָה, דְּכִתִּיב ”וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד” , פָּרַט לְאֵילוּנִית שְׁאִינָה יוֹלְדָת.

”וְהָיָה הַבְּכוֹר” , מִכָּאן שְׁמִצּוּה בְּגִדוֹל לִיָּבָם. אֲשֶׁר תֵּלֵד פָּרַט לְאֵילוּנִית
שְׁאִינָה יוֹלְדָת. יָקוּם עַל שֵׁם אַחִיו, לְנַחֲלָה, אוֹ אִינוּ אֶלָּא שְׁמוֹ יוֹסֵף, קוֹרִין
אוֹתוֹ יוֹסֵף יוֹחֲנָן קוֹרִין אוֹתוֹ יוֹחֲנָן, נֶאֱמַר כָּאן עַל שֵׁם אַחִיו וְנֶאֱמַר לְהֵלֵן
”עַל שֵׁם אַחִיהֶם יִקְרָאוּ בְּנַחֲלָתָם” . מֵה שֵׁם הָאָמֹר לְהֵלֵן נַחֲלָה, אִף כָּאן

נחלה. ולא ימחה שמו מישראל, פרט לסריס ששמו מחוי כוי. אלא בכור דקריה רחמנא לגריעותא, מה בכור אינו נוטל בראוי כבמחזק, אף האי נמי אינו נוטל בראוי כבמחזק. (פתיב ברמז תתקכ"ט).

הכונס את יבמתו זכה בנכסי אחיו, מאי טעמא יקום על שם אחיו אמר רחמנא והרי קם. רבי יהודה אומר אם יש שם אב נכסים של אב, מאי טעמא, אמר קרא והיה הבכור אשר תלד, [כבכור] מה בכור אין לו בתיי האב, אף יבם נמי אין לו בתיי האב.

פשיטא חלק בכור וחלק פשוט יהבינו ליה אחד מצרא. יבם מאי, אמר אביי היא היא, [מאי טעמא, בכור קרייה רחמנא]. רבא אמר, אמר קרא והיה הבכור אשר תלד הויתו בכור ואין חלקתו בכור.

אין היבם נוטל בראוי כבמחזק, מאי טעמא בכור קרייה רחמנא, (פתיב לעיל בפסוק (לעיל כא, יז) "לו משפט הבכורה").

ו"ואם לא יחפץ". אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכוי חולצת ולא מתניבמת. קא פסיק ותני לא שנא מן הארוסין ולא שנא מן הנשואין, [בשלא מן הנשואין עשה] ולא תעשה הוא ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, אלא מן הארוסין לא תעשה [גרידא] היא, גבוא עשה וידחה לא תעשה, אמר רב גדל אמר רב, אמר קרא ועלתה יבמתו השערה שאין תלמוד לומר "יבמתו" מה תלמוד לומר "יבמתו", יש לך יבמה אחרת שעולה לחליצה ואינה עולה ליבום ואיזו זו חגיבי לאוין. ואימא חגיבי פרייתות, אמר קרא אם לא יחפץ האיש הא אם חפץ מיבם. כל העולה ליבום עולה לחליצה וכל מי שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה. אי הכי חגיבי לאוין נמי, הא רבי רחמנא יבמתו, ומה ראית, מסתברא חגיבי לאוין תפסי בהו קדושין, חגיבי פרייתות לא תפסי בהו קדושין.

"ואמרה מאן יבמי". חלצה ורקקה ולא קראה, חליצתה פשרה. וחרש שנחלץ והחרשת שחלצה, חליצתה פסולה. אמרי דבי רבי ינאי לפי שאינו באמר ואמרה, ומתניתא דקתני לא קראה חליצתה פשרה, פרבי זירא דאמר רבי זירא. כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו ושאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו.

"לא אָבָה יבְמִי". אָמַר אַבְי, הָאֵי מֵאֵן דְּמִקְרִי גַט חֲלִיצָה לֹא לִיקְרִי לְדִידָהּ
לֹא לְחֻדְיָהּ וְאָבָה יבְמִי לְחֻדְיָהּ, דְּמִשְׁמַע אָבָה יבְמִי, אֶלֹא לֹא אָבָה יבְמִי.
וְלֹא לִיקְרִי לְדִידָהּ לֹא לְחֻדְיָהּ וְחִפְצִתִּי לְחֻדְיָהּ, דְּמִשְׁמַע חִפְצִתִּי לְקַחְתָּהּ,
אֶלֹא לֹא חִפְצִתִּי לְקַחְתָּהּ בְּבֵת אַחַת.

"וְאִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ", וְלֹא שְׂלֵא יְהֵא חֲפֵץ בָּהּ הַמְּקוֹם. מוֹצִיא אֲנִי אֶת
הָעֲרִיּוֹת שְׁחִיבִין עֲלֵיהֶן מֵיִתְתּוּ בֵּית דִּין. וְעַדִּין לֹא אוֹצִיא אֶת הָעֲרִיּוֹת שְׁהוּ
בְּלֹא תַעֲשֶׂה, תִּלְמוּד לומר "לֹא אָבָה יבְמִי" וְלֹא שְׂלֵא אָבָה בָּהּ הַמְּקוֹם.
לְקַחַת אֶת יבְמִתּוֹ מָה אֲנִי צָרִיד, מִפְּנֵי שְׁנֵאָמַר (לעיל פסוק ו) וְהָיָה הַבְּכוֹר
אֲשֶׁר תֵּלֵד, יְכוּל שְׂאֲנִי מוֹצִיא עֶקְרָה וְזִקְנָה וְאֵילוּנִית וְקִטְנָה וְשְׂאִינָה רְאוּיָה
לֵילֵד, תִּלְמוּד לומר "יבְמִתּוֹ יבְמִתּוֹ" רַבָּה. וְעֲלֵתָהּ יבְמִתּוֹ הַשְּׁעָרָה, מִצְוָה
בְּבֵית דִּין, שְׂיֵהָא בְּגִבָּה שֶׁל עִיר, וְשְׂיֵהָא בְּזִקְנִים. מֵאֵן יבְמִי לְהַקִּים לְאַחֵיו
שֵׁם פְּרִט לְסָרִיס שְׂאִם רָצָה לְהַקִּים שֵׁם שְׂאִינוֹ יְכוּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,
נֶאֱמַר כָּאֵן שֵׁם וְנֶאֱמַר לְהֵלֵן "שֵׁם" מָה שֵׁם הָאֱמוּר לְהֵלֵן נְחֻלָּה, אִף שֵׁם
הָאֱמוּר כָּאֵן נְחֻלָּה. מָה שֵׁם הָאֱמוּר לְהֵלֵן זָרַע, אִף שֵׁם הָאֱמוּר כָּאֵן זָרַע.
בִּישְׂרָאֵל, וְלֹא בְּגָרִים, מִכָּאֵן אָמְרוּ שְׁנֵי אַחִים גָּרִים שְׂהִיְתָה הוֹרְתָן שְׂלֵא
בְּקִדְשָׁה וְלִדְתָן בְּקִדְשָׁה פְּטוּרִין מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיְבוּס שְׁנֵאָמַר בִּישְׂרָאֵל
וְלֹא בְּגָרִים. "לֹא אָבָה יבְמִי" וְלֹא שְׂלֵא אָבָה.

"הַמְּקוֹם". (לעיל פסוק ו) יְקוּם עַל שֵׁם אַחֵיו, וְלֹא עַל שֵׁם אַחֵי הָאָב. הַמֵּת
לְפִי שְׁנֵאָמַר לְהֵלֵן אֲשֶׁת אֶחָד מִתְּיַבְמַת וְלֹא אֲשֶׁת שְׁנַיִם, מִנֵּין מֵת רֵאשׁוֹן
יֵיבֵם שְׁנֵי, מֵת שְׁנֵי יֵיבֵם שְׁלִישִׁי, תִּלְמוּד לומר "הַמֵּת הַמֵּת" רַבָּה הַפְּתוּב.
וְלֹא יִמָּחָה שְׁמוֹ מִישְׂרָאֵל פְּרִט לְסָרִיס שְׂשֵׁמוֹ מַחֻוּי.

מַעֲשֶׂה בְּאֶדָם אֶחָד שֶׁבָּא לְפָנֵי רַבִּי יוֹסִי אָמַר לוֹ, מָהוּ לְחַלֵּץ בְּתוּדָה שְׂלֵשָׁה
חֲדָשִׁים, [וְאָמַר לוֹ לֹא תַחֲלֵץ, וְתַחֲלֵץ וּמָה בְּכַד], קָרָא עָלָיו הַמְּקָרָא הַזֶּה וְאִם
לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ הָאֵם חֲפֵץ יֵיבֵם, כָּל הָעוֹלָה לְיְבוּס עוֹלָה לְחֲלִיצָה.

ח-ט תִּנְגָא "וְקָרְאוּ לוֹ", הוּן וְלֹא שְׁלֻחוֹן. וְדַבְּרוּ אֵלָיו מִלְמַד שְׂמִשְׂאִין לוֹ
עֲצָה הַהוֹגְנָת לוֹ, שְׂאִם הָיָה הוּא יֵלֵד וְהָיָה זִקְנָה, הוּא זָקֵן וְהָיָה יֵלֵדָהּ,
אוֹמְרִין לוֹ מָה לָּךְ [אֶצְל יֵלֵדָהּ מָה לָּךְ] אֶצְל זִקְנָה, לָּךְ אֶצְל כְּמוֹתָךְ, וְאֵל תִּכְנִיס
קִטְטָה לְתוּדָה בֵּיתָךְ.

מצות חליצה בשלשה דינין ואפלו שלשתן הדיוטות. תנינא להא דתנו רבנן, מצות חליצה בשלשה שיודעין להקרות כעין דינין, רבי יהודה אומר, בחמשה, מאי טעמא דתנא קמא, זקנים שנים, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי שלשה. ורבי יהודה זקני שנים, זקנים, ארבעה ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כּאן חמשה. ותנא קמא האי זקני מאי עביד ליה, מיבעי ליה אפלו שלשתן הדיוטות. ורבי יהודה הדיוטות מנא ליה, נפקא ליה מלעיני, דאמר מר לעיני פרט לסומין, מדאיצטריך קרא למעוטי סומין שמע מינה דאפלו הדיוטות, דאי סלקא דעתך סנהדרין בעינן, למה לי למעוטי סומין, מדתני רב יוסף נפקא [דתני רב יוסף] כשם שבית דין מנקין בצדק, כך מנקין מכל מום, דכתיב (שה"ש ד, ז) "כלף זפה רעיתי" וגו'. ואידך האי לעיני מאי עביד ליה, אמר לך ההוא לכדרבא דאמר צריכי דיני למחזי רקא כי נפיק מפומיה דיבמה, דכתיב "לעיני הזקנים ויִרְקָה". ואידך נמי מיבעי ליה לכדרבא, אלא הדיוטות מנא ליה, נפקא ליה מבשׂראל ישׂראל כל דהו. ואידך האי ישׂראל מאי עביד ליה, מיבעי ליה לכדאמר רב שמואל בר יהודה, בית דין של ישׂראל ולא בית דין של פותים. ואידך (להלן פסוק י) בשׂראל אחריןא כתיב. ואידך מיבעי ליה לכדתנא אמר רבי יהודה פעם אחת היינו יושבין לפני רבי טרפון וכו' (פדלעיל). ואידך מונקרא שמו נפקא, אלא מעתה וקראו שנים, ודברו שנים, הכי נמי לרבי יהודה הרי כּאן תשעה, ההוא מיבעי ליה לכדתנא וקראו לו הו ולא שלוחן וכו' (פדלעיל) והדר בה רבי יהודה, דתנו סמיכת זקנים ועריפת עגלה בשלשה, רבי יהודה אומר, בחמשה, החליצה, והמאונן בשלשה, ולא פליג רבי יהודה, שמע מינה הדר ביה. אמר רבא, צריכי דיני למקבע דוכתא, דכתיב "ועלתה בבמתו השערה". רב פפא ורב הונא בר יהושע עבדי עובדא בחמשה, כמאן כרבי יהודה, והא הדר ביה, לפרסומי מלתא בעלמא.

היבמה הולכת אחר היבם להתיירה, עד כמה, אמר רב אמי, אפלו מטבריא לצפורי. מאי קראה, וקראו לו זקני עירו ולא זקני עירה.

"וחלצה נעלו מעל רגלו", ולא מעל דמעל. סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו, שניאמר (יחזקל טז, י) "ואנעלך תחש", ואימא תחש אין מידי אחריןא לא, נעל נעל רבה. אי הכי אפלו כל מלי נמי, אם כן תחש מאי אהני ליה.

תנו רבנן "נעלו" אין לי אלא נעלו, נעל של כל אדם מנין, תלמוד לומר "נעל נעל" מכל מקום, אם כן מה תלמוד לומר "נעלו" נעל הראוי לו, פרט לגדול שאינו יכול להלך בו, פרט לקטן שאינו חופה את רב רגלו, פרט לסנדל המסוליים שאין לו עקב.

אמר ליה רב פהנא לשמואל ממאי דהאי וחלצה נעלו משלף הוא, דכתיב "וחלצו את האבנים". ואימא זרוזי הוא, דכתיב (במדבר לא, ג) "החלצו מאתכם אנשים לצבא", התם נמי שלופי (גברי) [מפיתא] לקרבא. והכתיב "יחלץ עני בעניו", בשכר עניו יחלץ מדינה של גיהנם. והכתיב (תהלים לד, ח) "חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם", בשכר יראיו יחלצם מגיהנם. והכתיב (ישעיה נח, יא) "ועצמותיך יחליץ", ואמר [רבא] רבי אלעזר זו מעלה שבברכות, ואמר רבא זרוזי גרמי, אמר ליה אין משמע הכי ומשמע הכי, ואי סלקא דעתך זרוזי הוא ליכתוב רחמנא וחלצה נעלו ברגלו. אי כתב הכי הוה אמינא ברגלו אין בשוקו לא. כתב רחמנא מעל רגלו דאפלו בשוקו, אם כן ליכתוב במעל רגלו מאי מעל רגלו, שמע מינה לישנא דמישלף הוא.

מן הארכבה ולמטה חליצתה כשרה. ורמינהו "רגלים" פרט לבעלי קבין, שאני הקא דכתיב "מעל רגלו". אי הכי למעלה מן הארכבה נמי, מעל ולא מעל דמעל וכו', מן הארכבה ולמעלה חליצתה פסולה, דלא איקרי רגל. והא כתיב (להלן כח, נו) "ובשלייתה היוצת מבין רגליה", כו', (ש"ב יט, כח) "ולא עשה רגליו" (ש"א כד, ג) "ויבא שאול להסד את רגליו", "בין רגליה פרע נפל", לישנא מעליא.

חלצה בשמאל חליצתה פסולה, ורבי אלעזר מכשיר. מאי טעמא דרבנן ילפינן רגל רגל ממצרע, מה להלן בימין אף כן בימין. ורבי אלעזר לא יליף, והתניא רבי אלעזר אומר מנין לרציעה שהיא באזן ימין, נאמר כן (שמות כא, ו) "אזן" ונאמר להלן "אזן" מה להלן בימין אף כן בימין, אמר רבי יוחנן, מחלפת השיטה. רבא אמר לעולם לא תיפוד, אזן אזן מפני, רגל רגל לא מפני, וכי לא מפני מאי פרכת, משום דאיכא למיפרד מה למצרע שכן טעון עץ ארז ואזוב ושני תולעת.

לוי נפק לקריתא, בעו מיניה גדמת מהו שתחלץ, יבמה שרקקה דם מהו שתחלץ, (דניאל י, כא) "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת", מכלל

דאיכא כְּתַב דְּלָאוּ אָמַת, לֹא הָוּה בְּיַדְיָהּ, אַזִּיל שְׂאֵל בֵּי מִדְרָשָׁא אָמְרוּ לִיהּ, מִי כְּתִיב וְחִלְצָהּ בְּיַד, וּמִי כְּתִיב וְרִקְקָהּ רַק. "אֲבָל אֲגִיד לָךְ הֲרָשׁוּם בְּכַתֵּב אָמַת", וְכִי יֵשׁ כְּתַב שְׂאִינוּ אָמַת, לֹא קִשְׂיָא כְּאוּן בְּגִזְר דִּין שְׂיֵשׁ עֲמוּ שְׁבוּעָה, כְּאוּן בְּגִזְר דִּין שְׂאִין עֲמוּ שְׁבוּעָה, כְּדָרְב שְׁמוּאֵל בַּר אָמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר מִנִּין לְגִזְר דִּין שְׂיֵשׁ עֲמוּ שְׁבוּעָה שְׂאִינוּ מִתְקַרְע שְׁנַאֲמַר, (ש"א ג, יא) "לְכוּ נִשְׁפַּעְתִּי לְבֵית עֲלִי אִם יִתְכַפֵּר עִוֹן בֵּית עֲלִי".

לִישְׁנָא אַחְרִינָא רַבִּינוּ הָוּה עֵבֶר עַל סִימוּנָא, יָצֵאוּ אַנְשֵׁי סִימוּנָא לְקִרְאָתוּ, אָמְרוּ לוּ רַבִּינוּ תָּנוּ לָנוּ אָדָם אֶחָד שְׂיֵהֵא מְקַרָּא אוֹתָנוּ וּמִשְׁנָה אוֹתָנוּ וְדָן אֶת דִּינֵינוּ, נָתַן לָהֶם רַבִּי לְוִי בַר סִיסִי, וְעָשׂוּ לוּ בֵּימָה גְדוּלָה וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתוֹ לְמַעְלָה הֵימְנָה, וְנִתְעַלְמוּ דְבָרִים מִמֶּנּוּ. שְׂאֵלוּ מִמֶּנּוּ שְׁלֵשׁ שְׂאֵלוֹת, גְּדַמְתָּ בְּמָה הִיא חוֹלְצָת, וְלֹא הִשְׁיָבוּ. רִקְקָה דָּם מָהוּ וְלֹא הִשְׁיָבוּ. אָמְרוּ דִּילְמָא לִית הוּא בַר אֶלְפִן דִּילְמָא בַר אֲגָדָה הוּא, נִשְׂאֲלִיָּה קִרְאִי אָמְרוּ לוּ מָהוּ דְכְּתִיב "הֲרָשׁוּם בְּכַתֵּב אָמַת", אִם אָמַת לְמָה רָשׁוּם וְאִם רָשׁוּם לְמָה אָמַת, וְלֹא הִשְׁיָבוּ כִּיּוֹן שְׂרָאָה שְׂצָרְתוֹ צָרָה הִשְׁכִּים בְּבִקְר וְהִלְדָּ לֹא אֶצֶל רַבִּינוּ, אָמַר לוּ מָה עָשׂוּ בְּדֵ אַנְשֵׁי סִימוּנָא, אָמַר לִיה אֵל תִּזְכְּרִנִי צָרְתִּי, שְׁלֵשׁ שְׂאֵלוֹת שְׂאֵלוּנִי וְלֹא יָכֻלְתִּי לְהִשְׁיָבוּ, אָמַר לוּ וּמָה אֵינּוֹן אָמַר לִיה גְּדַמְתָּ בְּמָה הִיא חוֹלְצָת, אָמַר לוּ וְלֹא הֵייתָ יוֹדֵעַ מָה לְהִשְׁיָב אָמַר לִיה אֵין אֶפְלוּ בְּשִׁנְיָה אֶפְלוּ בְּגוּפָה, רִקְקָה דָּם מָהוּ אָמַר לוּ וְלֹא הֵייתָ יוֹדֵעַ מָה לְהִשְׁיָבוּ, אָמַר לוּ אִם הִיָּה בּוּ צַחְצוּחִית שֶׁל רַק כְּשֶׁר וְאִם לָאוּ פְּסוּל, "אֲבָל אֲגִיד לָךְ אֶת הֲרָשׁוּם בְּכַתֵּב אָמַת" אִם אָמַת לְמָה רָשׁוּם וְאִם רָשׁוּם לְמָה אָמַת, אָמַר לִיה וְלֹא הֵייתָ יוֹדֵעַ מָה לְהִשְׁיָבוּ אָמַר לוּ רָשׁוּם עַד שְׁלֹא נִגְזַרְה גְּזַרְה, אָמַת מִשְׁנִגְזַרְה גְּזַרְה, אָמַר לוּ וְלָמָה לֹא הִשְׁבַּתְתָּ אוֹתָם כְּשֶׁם שְׁהִשְׁבַּתְתָּ אוֹתִי, אָמַר לוּ עָשׂוּ לִי בֵּימָה גְדוּלָה וְהוֹשִׁיבוּנִי לְמַעְלָה הֵימְנָה וְתַפַּח רוּחִי עֲלִי וְנִתְעַלְמָה הִלְכָה מִמֶּנִּי, קִרְא עֲלִיו רַבִּי (משלי ל, לב) "אִם נִבְלַתְתָּ בְּהַתְנַשְׂא". רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמַר מִי גָרַם לָךְ לְהַתְנַבֵּל בְּדַבְרֵי תוֹרָה עַל יְדֵי שְׁנִשְׂאָתָּ עֲצָמָד בְּהוֹן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כָּל הַמְנַבֵּל עֲצָמוּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה בְּהַתְנַשְׂא (שם) "וְאִם זְמוּתָּ יָד לְפָה". וְעַמַּד וְאָמַר לֹא חִפְצָתִי לְקַחְתָּהּ. מְלַמֵּד שְׂאִין אוֹמַר דְּבָרֵינוּ אֶלְא בְּעַמִּידָה. לֹא חִפְצָתִי לְקַחְתָּהּ, וְלֹא שְׁלֹא חִפְץ בְּהַמְקוֹם.

"וּנְגַשָּׁה יְבַמְתּוּ אֵלָיו לְעִינֵי הַזְּקֵנִים" מְלַמֵּד שְׁמִתְיַחֲדַת עֲמוּ לְעִינֵי הַזְּקֵנִים. וְיִרְקָה בְּפָגְיוֹ, יְכוּל בְּפָגְיוֹ מִמֶּשׁ, תְּלַמוּד לֹא מֵר "לְעִינֵי הַזְּקֵנִים" רַק הַנְּרָאָה לְעִינֵי הַזְּקֵנִים. מִכְּאוּן אָמְרוּ חִלְצָה וְרִקְקָה וְלֹא קִרְאָה, חִלְצָתָהּ כְּשֶׁרָה.

קראָה וַרְקָה וְלֹא חֲלָצָה חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. חֲלָצָה וְקִרְאָה אֲבָל לֹא רְקָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר חֲלִיצָתָהּ כְּשֶׁרָה.

"וַיִּרְקָה". אָמַר רַבָּא, צָרִיכִי דַּיְנִי לְמִיחֻזֵּי רְקָא כִּי נִפְיֵק מִפּוּמָא דִּיבְמָה, דְּכִתִּיב "לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וַיִּרְקָה". אָמַר רַבָּא אֲכָלָה תּוּמָא וַיִּרְקָה, אֲכָלָה גְּרִישֵׁתָא וַיִּרְקָה, לֹא עָשִׂתָה וְלֹא כָלוּם. מֵאֵי טַעְמָא וַיִּרְקָה מֵעֲצָמָה בְּעֵינָן וְלִיבָא.

"וְעֲנִתָה וְאָמַרְתָּ כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ" וְלִהְיוֹן הוּא אוֹמֵר (להלן כז, יד) "וְעָנּוּ הַלְוִיִּם", מָה עָנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהָלוֹן בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אִף כָּאֵן בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר וְעֲנִתָה וְאָמַרְתָּ כִּכָּה, עַד שֶׁתֹּאמַר בְּלִשׁוֹן הַזֵּה.

וְרַבְּנָן הֵאֵי "כִּכָּה" מֵאֵי עֲבָדֵי לִיָּה, מִיבְּעֵי לְהוֹ לְדַבֵּר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה מְעַבְבֵּי, וְרַבִּי יְהוּדָה מִכָּה כִּכָּה. וְרַבְּנָן כֹּה כִּכָּה לֹא מִשְׁמַע לְהוֹ, וְרַבִּי יְהוּדָה וְעֲנִתָה וְאָמַרְתָּ מֵאֵי עֲבִיד לִיָּה, מִיבְּעֵי לִיָּה, לְאֲגַמוּרֵי לְלוֹוִיִּם דְּבִלְשׁוֹן קֹדֶשׁ. וְלִילֵף "קוֹל קוֹל" מִמִּשָּׁה, "עָנִיָּה עָנִיָּה" גָּמִיר "קוֹל קוֹל" לֹא גָמִיר. תִּנְיָא נְפִי הַכִּי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "כֹּה" כִּכָּה "עָנִיָּה וְאָמַרְתָּ", אֵינּוּ אֶלָּא לִשׁוֹן קֹדֶשׁ. "כֹּה תִבְרָכוּ", כִּכָּה דְחֲלִיצָה, "עָנִיָּה וְאָמַרְתָּ" דְלוֹוִיִּם.

קָטָן וְקִטְנָה לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מִיבְּמִין דְּבִרֵי רַבִּי מֵאִיר אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי מֵאִיר יָפָה אָמַרְתָּ שְׂאִין חוֹלְצִין, אִישׁ כְּתִיב בְּפִרְשָׁה וּמִקְשִׁינָן אִשָּׁה לְאִישׁ וּמָה טַעַם אֵין מִיבְּמִין אָמַר לְהֵם קָטָן שְׂמָא יִמְצָא סָרִיס, קִטְנָה שְׂמָא תִמְצָא אִילוּנִית, וְנִמְצָאוּ פּוֹגְעִין בְּעֶרְוָה.

קִטְנָה שֶׁחֲלָצָה חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, זֶה דְּבִרֵי רַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר אִישׁ כְּתִיב בְּפִרְשָׁה, וּמִקְשִׁינָן אִשָּׁה לְאִישׁ. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים אִישׁ כְּתִיב בְּפִרְשָׁה, אֲבָל אִשָּׁה בֵּין גְּדוּלָה בֵּין קִטְנָה, מָאֵן חֲכָמִים רַבִּי יוֹסִי הֵיא.

אָמַר רַב יְהוּדָה, מִצּוֹת חֲלִיצָה קוֹרְאָה, וְקוֹרְאָה, וְחוֹלְצָת, וְרוֹקְקָת, וְקוֹרְאָה. [מֵאֵי קִמְשָׁמַע לּוֹ מִתְנִי"י הֵיא, הָא קִמְשָׁמַע לּוֹ] מִצְוָה הַכִּי, וְאֵי אִפִּיךָ לִית לּוֹ בָּהּ. תִּנְיָא נְפִי הַכִּי, בֵּין שֶׁהַקִּדִּים חֲלִיצָה לְרִקִּיקָה, בֵּין שֶׁהַקִּדִּים רִקִּיקָה לְחֲלִיצָה, מָה שֶׁעָשָׂה עֲשׂוּי.

"אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה", אֵינְתֶּמֶר הַחֹלֵץ לִיבְמִתּוֹ וְחִזֵּר וְקִדְּשָׁה, אָמַר רִישׁ לְקִישׁ, הוּא אֵינּוּ חֵיב עַל הַחְלוּצָה כְּרַת, וְהָאֲחִין חֵיבִין עַל הַחְלוּצָה כְּרַת, וּבֵין הוּא וּבֵין הָאֲחִין חֵיבִין עַל הַצָּרָה כְּרַת. דָּאֵמַר קְרָא אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה כִּיּוֹן שְׁלֹא בְּנָה שׁוּב לֹא יִבְנֶה, אִיהוּ הוּא דְקָאֵי בְּלֹא יִבְנֶה הָאֲחִין בְּאֶסוּר אֲשֶׁת אַח קִימֵי וְעָלָה דִּידָהּ הוּא דְקָאֵי בְּלֹא יִבְנֶה, הָא צָרָה בְּאֶסוּר אֲשֶׁת אַח קִימָא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בֵּין הוּא וּבֵין הָאֲחִין אֵין חֵיבִין לֹא עַל הַחְלוּצָה כְּרַת וְלֹא עַל הַצָּרָה כְּרַת, מִי אֵיכָא מִיּוֹדֵי דְמַעְקָרָא אֵי בְּעֵי הָאֵי חֲלִיץ וְאֵי בְּעֵי הָאֵי חֲלִיץ, וְאֵי בְּעֵי לְהָא חֲלִיץ וְאֵי בְּעֵי לְהָא חֲלִיץ וְהִשְׁתָּא קָאֵי עָלָה בְּכְרַת, אֶלָּא אִיהוּ שְׁלִיחוּתָא דְאֲחִין קָא עֵבִיד וְאִיהִי שְׁלִיחוּתָא דְצָרָה קָא עֵבִידָהּ.

"כֶּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה", (רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אֹמֵר) אֲשֶׁר לֹא בְּנָה וְלֹא עֲתִיד לְבָנוֹת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר, כֶּכָּה יַעֲשֶׂה בְּדָבָר שְׁמַעְשָׂה מְעַבֵּב אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא מִשָּׁם רָאִיהָ כֶּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ דְּבָר שְׁמַעְשָׂה בְּאִישׁ. רַבִּי (שְׁמַעוֹן) [יְשַׁמְעָא ל] אֹמֵר, חֲלִיצָה מְעַכְבֵּת וִרְקִיקָה מְעַכְבֵּת.

מִי שֶׁהָיָה נָשׁוּי לְשִׁתֵּי נָשִׁים וּמֵת, בִּיאָתָהּ אוֹ חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטְרַת צָרְתָּהּ, וּנְיָבָם לָהּ לְתַרְוִיָּהּ אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר קְרָא אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אֲחִיו בֵּית אֶחָד הוּא בּוֹנֶה וְאֵינּוּ בּוֹנֶה שְׁנֵי בָתִּים. וְנִיחְלוּץ לְתַרְוִיָּהּ, אָמַר קְרָא בֵּית חְלוּץ הַנֶּעַל בֵּית אֶחָד הוּא חוֹלֵץ וְאֵינּוּ חוֹלֵץ לְשְׁנֵי בָתִּים. וְנִיחְלוּץ לְחֶדָא וּנְיָבָם לְחֶדָא, אָמַר קְרָא וְאִם לֹא יַחֲפֹץ הָאִישׁ הָא אִם חֲפֹץ יִיבָם. כָּל הָעוֹלָה לְיָבוּם עוֹלָה לְחֲלִיצָה, וְכָל שְׂאִינּוּ עוֹלָה לְיָבוּם אֵינּוּ עוֹלָה לְחֲלִיצָה. וְעוֹד שְׁלֹא יֵאמְרוּ בֵּית מִקְצָתוֹ בְּנוֹי וּמִקְצָתוֹ חְלוּץ, וְאֵתוּ לְמִיחְלָץ וְהָדָר יִבְמֵי.

➤ רַבִּי עֲקִיבָא אֹמֵר הַנּוֹשֵׂא קְרוֹבוֹת חְלוּצָתוֹ הוֹלֵד מִמֶּזֶר, דָּאֵמַר קְרָא "בֵּית חְלוּץ הַנֶּעַל", הַכְּתוּב קְרָאָה בֵּיתוֹ.

"וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל", נֶאֱמַר כָּאֵן יִשְׂרָאֵל וְנֶאֱמַר לְהֶלֶן (לְעִיל פְּסוּק ז) בְּיִשְׂרָאֵל מַה בְּיִשְׂרָאֵל הָאֲמוֹר לְהֶלֶן פָּרַט לְבֵית דִּין שֶׁל גְּרִים, אֵף בְּיִשְׂרָאֵל הָאֲמוֹר כָּאֵן פָּרַט לְבֵית דִּין שֶׁל גְּרִים. בֵּית חְלוּץ הַנֶּעַל מְצוּהָ בְּדִינָיו וְלֹא מְצוּהָ בְּתַלְמִידִים. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר מְצוּהָ עַל כָּל הָעוֹמְדִין שָׁם לֹאמַר "חְלוּץ הַנֶּעַל". אָמַר רַבִּי יְהוּדָה פְּעַם אַחַת הָיִינוּ יוֹשְׁבֵין לְפָנֵי רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר לָנוּ עָנוּ כְּלַכְּס וְאָמְרוּ חְלוּץ הַנֶּעַל חְלוּץ הַנֶּעַל.

יא-יב "כי ינצו אנשים", אין שלום יוצא מתוך מצות, וכן הוא אומר

"ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם" וגו', מי גרם ללוט שיפרד מאותו צדיק הוי אומר מריבה. וכן הוא אומר (לעיל יט, יז) "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב", מי גרם זה ללקות הוי אומר זו מריבה. אנשים אין לי אלא אנשים, איש עם אשה ואשה עם איש, אשה עם אשה מנין, תלמוד לומר "יחדו", מכל מקום וקרבה אשת האחד אשת איש ולא אשת שלוחי בית דין. להציל את אישה רבי אומר, לפי שמצינו שיש מזיקין בתורה שעשה בהן שאין מתפונן כמתפונן, יכול אף זה כן, תלמוד לומר "ושלחה ידה" והחזיקה במבשיו. אין לי אלא מבושיו, מנין לרבות כל דבר שיש בו סכנה, תלמוד לומר "והחזיקה" מכל מקום.

"וקצתה את כפה", מלמד שאתה חייב להצילו בכפה. מנין שאם אין אתה יכול להצילו בכפה הצילו בנפשה, תלמוד לומר "לא תחוס עינך". רבי יהודה אומר, נאמר כאן "לא תחוס", ונאמר להלן (לעיל יט, כא) "לא תחוס" מה להלן ממון, אף כאן ממון.

החובל בעבד פגעני של אחרים חייב בכלן. רבי יהודה אומר, אין לעבדים בשת, מאי טעמא דרבי יהודה, אמר קרא כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו. במי שיש לו אחוה [נצא עבד שאין לו אחוה]. ורבנן, אחיו הוא במצוות, אלא מעתה לרבי יהודה זוממי עבד לא יהרגו, דכתיב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", אמר קרא (שם) "ויבערת הרע מקרבך", מכל מקום. אלא מעתה לרבנן עבד יהא פשר למלכות, אמרי וליטעמיך תקשי לה גר לדברי הכל, אלא אמר קרא (לעיל יז, טו) "מקרב אחיך" ממבחר שבאחיך. אלא מעתה לרבנן יהא עבד פשר לעדות, דכתיב (לעיל יט, יח) "והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו". אתיא בקל וחמר מאשה, ומה אשה שראויה לבוא בקהל פסולה לעדות, עבד שאינו ראוי לבוא בקהל אינו דין שפסול לעדות. מה לאשה שכן אינה במילה, תאמר בעבד שהוא ראוי למילה, קטן יוכיח שישנו במילה ופסול לעדות, מה לקטן שכן אינו במצוות תאמר בעבד שהוא במצוות, אשה תוכיח שישנה במצוות ופסולה לעדות, וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השונה שבהן שאינו בכל המצוות ופסולין לעדות, אף אני אביא את העבד שאינו בכל המצוות ופסול לעדות, מה להצד השונה שבהן שכן אינו איש, תאמר בעבד שהוא

איש, אלא תיתי מגזלן, מה לגזלן שפן מעשיו גרמו לו, תאמר בעבד שאין מעשיו גרמו לו, אלא תיתי מגזלן ובחדא מהנד.

"ושלחה ידה", אינו חייב על הבטת עד שיתפון.

נפל מן הגג ונתקע באשה חייב בארבעה דברים, אבל לא בבטת אומר רבה, נפל מן הגג ברוח שאינה מצויה והזיק ובייש, חייב על הנזק ופטור בארבעה דברים. ברוח מצויה והזיק ובייש חייב בארבעה דברים, ופטור על הבטת, ואם נתהפך חייב אף על הבטת, דתניא ממשמע שפאמר "ושלחה ידה" איני יודע שהחזיקה במבושיו, מה תלמוד לומר "והחזיקה" לומר לה בין שנתפון להזיק אף על פי שלא נתפון לבייש.

"וקצתה את כפה", ממון מאי לאו בשאינה יכולה להציל על ידי דבר אחר, לא פשיכולה להציל על ידי דבר אחר, אבל אינה יכולה להציל מאי פטורה, אי הכי אדתני סיפא ושלחה ידה פרט לשליח בית דין ליפלוג וליתני בדידה וכו', הכי נמי קאמר במה דברים אמורים בשכולה להציל על ידי דבר אחר אבל אינה יכולה להציל על ידי דבר אחר נעשה ידה כשליח בית דין ופטורה.

תניא רבי יהודה אומר, סומא אין לו בטת, מאי טעמא דרבי יהודה, דכתיב "וקצתה את כפה לא תחוס עינך" גמר עינך "עינך" מעדים זוממין, מה התם סומין לא וכו', וכן היה רבי יהודה פוטרן מפל מצוות האמורות בתורה. (כתוב ברמז תשפ"ח).

תנו רבנן מנין שאין מוחקין במקום שגודשין ואין גודשין במקום שמוחקין וכו' (כתוב ברמז תרי"ח).

"לא יהיה לה בכיסך אבן ואבן". יכול לא יעשה ליטרא, וחצי ליטרא, [ורביע ליטרא], תלמוד לומר "גדולה וקטנה", גדולה שהיא מכחשת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה, רבי עקיבא אומר, מנין שלא יעשה סלע פחות משקל, ולא דינר פחות מטרפעיקא, תלמוד לומר "לא יהיה לה בביתך איפה". רבי יוסי בר יהודה אומר, אם קימת הרי הוא בלא יהיה לה. לא יהיה לה בביתך איפה ואיפה, יכול לא יעשה סאה תרקב, וחצי תרקב, ורביע תרקב, תלמוד לומר "גדולה וקטנה" גדולה שהיא מכחשת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה. רבי

אֶלְעֶזֶר אוֹמֵר, מִיָּנִין שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אָדָם מִדָּה בַּת אַרְבָּעָה קַבִּין לַהֲיֹת מוֹדֵד
בָּהּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, תִּלְמוּד לֹמֵר "לֹא יִהְיֶה לָּךְ". וְצִדֵּק יִהְיֶה לָּךְ, מִנָּה
אֲגַרְדָּמִים עַל כָּךְ. מִכָּאן אָמְרוּ הַסֵּיטוֹן מְקַנְחֵי מִדּוֹתָיו אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם,
וּבַעַל הַבַּיִת אֶחָד לְשָׁנִים עֶשֶׂר חֲדָשׁ. רַבִּי אֶלְעֶזֶר בֶּן חֲנַנְיָה בֶּן חִזְקִיָּה בֶּן
גּוּרְיוֹן אוֹמֵר, הֲרִי הוּא אוֹמֵר (יחזקאל מה, כד) "אֵיפָה לְפָר וְאֵיפָה לְאֵיל".
(וְאֵיפָה לְכַבֵּשׂ) וְכִי מִדַּת פָּרִים וְאֵילִים (וּכְבָּשִׁים) אַחַת הִיא, וְהִלֵּא כָּבֵר נֹאמֵר
"שִׁלְשָׁה עֶשְׂרִים לְפָר וְשָׁנֵי עֶשְׂרִים לְאֵיל. וְעֶשְׂרוֹן אֶחָד לְכַבֵּשׂ", אֶלֶּא מִלְמַד
שְׂאֵיפָה גְדוּלָה וְאֵיפָה קִטְנָה קְרוּיָה אֵיפָה.

אָמַר רַבִּי לִוִי, בְּרָכוֹת מְבָרְכוֹת אֶת בְּעַלְיָהּ, וְקַלְלוֹת מְקַלְלוֹת אֶת בְּעַלְיָהּ,
אָבוֹן שְׁלֵמָה וְצִדֵּק יִהְיֶה לָּךְ אִם עָשִׂיתָ כֵּן יֵשׁ לָּךְ מָה לִּשְׂאָ וּמָה לִּתֵּן מָה לְקַח
וּמָה לְמַכֵּר. קַלְלוֹת מְקַלְלוֹת אֶת בְּעַלְיָהּ, לֹא יִהְיֶה לָּךְ בְּכִיסָּךְ אָבוֹן וְאָבוֹן.
לֹא יִהְיֶה לָּךְ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה אִם עָשִׂיתָ כֵּן לֹא יִהְיֶה לָּךְ מָה לִּשְׂאָ וּמָה
לִּתֵּן מָה לְקַח וּמָה לְמַכֵּר, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנִי אֲמַרְתִּי לֹא תַעֲשֶׂה
אֵיפָה וְאֵיפָה וְעָשִׂיתָ כֵּן, חֲיִידָ שְׂאֶפְלוֹ קִטְנָה אֵינֹו מִסְפִּיק בְּיַד אוֹתוֹ הָאִישׁ
שֶׁתִּהְיֶה לָּךְ.

"לְמַעַן יֵאָרִיכוֹן יָמֶיךָ", זוֹ אַחַת מִמִּצְוֹת שֶׁבִּתְוֹרָה שְׁמִיתוֹ שְׂכָרוֹ בְּצִדָּה. וְהֲרִי
דְּבָרִים קַל וְחֹמֵר וּמָה גְרוּגְרַת שְׂאִין אֶחָד מִן מֵאָה בְּאֶסֶר הָאֵיטְלָקִי נֹאמֵר
בָּהּ אָרִיכוֹת יָמִים, שְׂאָר מִצְוֹת שֵׁישׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס עַל אַחַת כְּפָה וְכַמָּה.

טז "כִּי תוֹעֵבֶת הִיא", כָּל עֲשֵׂה אֱלֹהִים, יָכוֹל לֹא יִהְיֶה חַיֵּב עַד שְׂיַעֲבֵר עַל כְּלָן
תִּלְמוּד לֹמֵר "כָּל עֲשֵׂה אֱלֹהִים", אֶפְלוֹ אַחַת מֵהֶן. מִכָּאן אָמְרוּ אֵין מְעַרְבִין
פְּרוֹת בְּפְרוֹת, אֶפְלוֹ חֲדָשִׁים בְּחֲדָשִׁים וְאֶפְלוֹ סָאָה בְּדִינָר וְאֶפְלוֹ יָפָה דִּינָר
וְטָרִיסִית לֹא יַעֲרִבֵם וְיִמְכְּרֵם סָאָה בְּדִינָר. כָּל עֲשֵׂה אֱלֹהִים כָּל עוֹשֵׂה עוֹל.
קְרוּי חֲמֻשָּׁה שְׁמוֹת, עוֹל, שְׁנֹאוֹי, מְשַׁקָּץ, חֶרֶם, תוֹעֵבָה.

אָמַר רַבִּי לִוִי, קֶשֶׁה עֲנֹשׁוֹן שֶׁל מִדּוֹת מְעַנֵּשׁוֹן שֶׁל עֲרִיּוֹת, שְׁזָה נֹאמֵר בָּהֶן
(וַיִּקְרָא יח, יז) "אֵל" וְזָה נֹאמֵר בָּהֶן אֱלֹהִים, וּמֵאִי מִשְׁמַע דְּהֵאִי "אֵל" לְשׁוֹן
קֶשֶׁה הוּא, דְּכַתִּיב (יחזקאל יז, יג) "וְאֵת אֵילֵי הָאָרֶץ לְקַח". גְּבִי עֲרִיּוֹת נְמִי
הַכְּתִיב "אֱלֹהִים", הֵהוּא לְמַעוּטֵי מִדּוֹת מְכַרְתִּי, וְאֶלֶּא מֵאִי עוֹדִפִּיָהוּ, דְּהֵתֵם
אֶפְשָׁר בְּתִשׁוּבָה, וְהֵכָא לֹא אֶפְשָׁר בְּתִשׁוּבָה. וְאָמַר רַבִּי לִוִי קֶשֶׁה גְזֵל הַדִּיּוּט
מִגְזֵל גְּבוּהָ, שְׁזָה הַקְּדִים חֲטָא לְמַעֲלָה, וְזָה הַקְּדִים מְעִילָה לְחֲטָא.

"זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֹלֶק", מֵה כְּתִיב לְמַעַלְה (לעיל פסוק טז) כִּי תוֹעֲבַת ה', כָּל הַפְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל מַעַלְה פְּרָשִׁיּוֹת שֶׁל מַצּוּוֹת, (לעיל כד, יג) "הַשֵּׁב תְּשִׁיב" (שם, יט) "כִּי תִקְצַר" "כִּי תִחַבֵּט" (שם, כא) "כִּי תִבְצַר", כִּיּוֹן שֶׁמִּצָּא פְּרָשָׁה זוֹ כִּי תוֹעֲבַת ה' כְּתִב אַחֲרֶיהָ זָכוֹר, אָמַר מֹשֶׁה יִדְבֶק רָשַׁע לְרָשַׁע מִשָּׁל לְרוֹצַח שְׁנַתְּפִס הִבִּיאֻהוּ לִפְנֵי הַשְּׁלֵטוֹן וְלֹא הָיָה בְּבֵית הָאֲסוּרִין רוֹצַח אֱלֹא אֲנָשִׁים טוֹבִים, מֵהֶם רָאשֵׁי מְדִינָה, אָמַר הַשְּׁלֵטוֹן, תְּנוּהוּ בְּמָקוֹם אַחֵר לְעַצְמוֹ, לְאַחַר יָמִים נִתְּפִס רוֹצַח אַחֵר, אָמַר הַשְּׁלֵטוֹן יִנְתֵן עִם חֲבֵרוֹ בְּזָקִים. כִּד אָמַר מֹשֶׁה יִנְתֵן מִי שֶׁעָשָׂה עוֹל עִם מִי שֶׁעָשָׂה עוֹל לְקִיָּם מֵה שֶׁנֶּאֱמַר "פְּנִי ה' בְּעוֹשֵׁי רָע".

רַבִּי חוּנְיָא פְּתַח (משלי יא, יא) "מֵאֲזֵנִי מִרְמָה תוֹעֲבַת ה'" אִם רָאִיתָ דוֹר שֶׁמִּדּוֹתָיו שֶׁל שֶׁקֶר דַּע שֶׁהַמְּלָכוֹת מִתְּגַרְה בּוֹ וְנוֹטֵל מֵה שְׂבִידֵיהֶם, מֵה טַעַם "מֵאֲזֵנִי מִרְמָה תוֹעֲבַת ה'", מֵה כְּתִיב בְּתַרְיָה (שם) "בָּא זָדוֹן וַיִּבֹא קָלוֹן." רַבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא הָאֲזָכָה בְּמֵאֲזֵנֵי רָשַׁע" וְגו' אֶפְשָׁר כֵּן דוֹר (שְׁעִדוּתִיו) [מִדּוֹתָיו] שֶׁל שֶׁקֶר שֶׁהוּא זֹכָה, אֱלֹא (שם) "וּבְכִיס אֲבִנֵי מִרְמָה" אָמַר רַבִּי לְוִי אֵף מֹשֶׁה רִמְזָה לְיִשְׂרָאֵל לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה, אִם עֲשִׂיתָ כֵּן דַּע שֶׁהַמְּלָכוֹת מִתְּגַרְה בּוֹ (בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר), וּמֵה טַעַם כִּי תוֹעֲבַת ה' אֶלְהִיךָ כָּל עֲשֵׂה אֱלֹה מֵה כְּתִיב בְּתַרְיָה "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֹלֶק".

(תהלים קט, יד) "יִזְכֹּר עוֹן אֲבוֹתָיו", וְכִי אֲבוֹתָיו שֶׁל עֲשׂוֹ רָשָׁעִים הָיוּ וְהָלֹא צְדִיקִים הָיוּ, אֲבָרְהָם זָקֵנוּ, יִצְחָק [אֲבִיו, וְאֵת אוֹמֵר "יִזְכֹּר עוֹן אֲבוֹתָיו אֵל ה'", אֱלֹא חֲטָא שְׁחָטָא עַל אֲבוֹתָיו, אֵת מוֹצֵא יִצְחָק] בָּא מִכַּח אֲבָרְהָם חָיָה מֵאָה וּשְׂמוֹנִים שָׁנָה, אֲבָרְהָם חָיָה מֵאָה שְׁבַעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה, בְּתוֹךְ חֲמֵשׁ שָׁנִים שְׁמֹנַע מִחֲיָיו שֶׁל אֲבָרְהָם אֲבִינוּ עֲבַר עֲשׂוֹ הַרְשָׁע שְׁתֵּי עֲבִירוֹת וְכו'. הַדָּא הוּא דְכְּתִיב (בראשית כט, כה) "וַיִּבֹא עֲשׂוֹ מִן הַשָּׂדֶה", אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי הִבְטַחְתִּי לְאַבְרָהָם וְאִמְרַתִּי לוֹ "וְאַתָּה תִּבּוֹא אֶל אֲבוֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם" וְהַדָּא סִיבּוֹ טָבָא, רוּאָה אֶת בֶּן בְּנוֹ מְגִלָּה עֲרִיּוֹת וְשׁוֹפֵף דְּמִים וְגוֹנֵב, טָב לָהּ מִתְּכַנֵּיִשׁ בְּשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סג, ד) "טוֹב חֲסִדָּךְ מִחַיִּים". וּמֵה חֲטָא חֲטָא עַל אֲבִיו, גָּרַם לוֹ שֶׁכֶּהוּ עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מִרְאוֹת", לָמָּה שֶׁהֶעֱמִיד עֲשׂוֹ הַרְשָׁע. וּמֵה חֲטָא חֲטָא עַל אִמּוֹ, עִם כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא מִמְּעֵי אִמּוֹ חֲתָדָּ מִטְרִין שְׁלָה שְׁלֹא תִלְדַּח הַדָּא הוּא דְכְּתִיב (עמוס א, יא) "עַל רָדְפוֹ בַּחֲרָב אֲחִיו וְשִׁחַת רַחֲמָיו" שֶׁלֹּא תִאֲמַר אַחֵר שֶׁיִּצָּא

ממעי אמו אלא עד שהוא במעי אמו זירתיה מתוחה לקבליה, ומה טעם, "זרו רשעים מרחם". רב נחמן אמר גרם לה שלא תעמיד שנים עשר שבטים, מן הדין קרָא (בראשית נה, כג) "ויאמר ה' לה שני גוים" וכי (כדכתיב לעיל). ורבנן אמרין גרם לה שלא תצא מטתה בָרבים, את מוצא בשעה שמתה רבקה אמרין מאן יפוק קומה אברהם מת, יצחק עיניו פהות ויושב בתוך הבית, יעקב ברח מפני עשו יפוק עשו רשיעא קומה דיהון הבריות אמרין ליטין ביזיא דהכדין איניק מה עשו הוציאה בלילה, אף הכתובים לא פרסמו את מיתתה אלא מן הצד, הדא הוא דכתיב "ותמת דבורה מינקת רבקה" וגו' "ויקרא שמו אלון בכות" מהו אלון בכות לשון (אני) [יגני] הוא, אלון תרי, שתי בכיות, עד שיעקב יושב ומשמר אבלה של מינקתו באת לו בשורת אמו, [הדא הוא דכתיב] (שם טו) "וירא אלהים אל יעקב עוד" וגו', מה ברכה ברכו ברכת אבליים ברכו. אמר הקדוש ברוך הוא, אבוהי שלים ליה ביש, אמיה שלים לה ביש אחוהי שלים ליה ביש, סביה שלים ליה ביש, אף אתון שלמין ליה ביש. אף אנא שלים ליה ביש. הוו מזכירין שמו מלמטה ואני מוחה את שמו מלמעלה. (תהלים קט, טו) "יהיו נגד ה' תמיד", כל מה שעשה, לנגדי עשה. (שם) "ויכרת מארץ זכרם", הוי זכור את אשר עשה לך עמלק.

רבי תנחום בר חנילאי פתח, "זכרוניכם משלי אפר" וגו', אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני הוו זהירין בשתי זכירות שהכתבתי לכם בתורה, (להלן פסוק יט) "תמחה את זכר עמלק" (שנאמר) "כי מוחה אמה את זכר עמלק". משלו אפר משולי אפר אם זכיתם הרי אתם בניו של אברהם אותו שהמשיל עצמו באפר שנאמר (בראשית יא, כז) "ואנכי עפר ואפר". ואם לאו (איוב יג, יב) "לגבי חמר גביכם", התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים מה כתיב "וימרו את חיהם" וגו'.

(תהלים לב, ט) "אל תהיו כסוס כפרד", הסוס הזה אנה ממתיגו והוא בולם (משכשכו) [מכשפשו] והוא בולם, מקררו והוא בולם, מאכילו והוא בולם, (תהלים שם) "בל קרוב אליך", [לגביה] אתם אל תהיו כן אלא הוו זהירין למיגזי לטבא טיבותיה ולמיגזי לבישא בישותא [למיגזי] לטבא טיבותיה (לעיל כג, ח) "לא תתעב אדמי". ולמיגזי לבישא בישותיה, זכור את אשר עשה לך עמלק.

רבי לוי פתח "גערות גוים אבדת רשע שמם מחית לעולם ועד", גערות גוים זה עמלק דכתיב ביה (במדבר כד, כ) "ראשית גוים עמלק". אבדת רשע, זה עשו הרשע דכתיב ביה) "וקראו להם גבול רשעה", אם יאמר לה אדם (אף) יעקב היה בכלל, אמר לו "רשעים" אין כתיב כאן אלא "אבדת רשע" זה עשו הרשע. "שמם מחית לעולם ועד", תמחה את זכר עמלק.

(תהלים עט, יב) "והשב לשכנינו שבעתים" וגו'. יזכר להם מה שעשו לנו במילה שהיא נתונה בחיקו של אדם, מה (של) [היו] בית עמלק עושים, היו מחתכין מילותיהן של ישראל ומזרקין אותן כלפי מעלה ואומרים בזו בחרת הא לך מה שבחרת, יזכר להם מה שעשו לנו בתורה דכתיב בה (שם יב, ז) "מזקק" שבעתים", כך תשיב להם שבעתים אל חיקם. יזכר להם מה שעשו לנו במקדש שהוא נתון בחיקו של עולם, "מחיק הארץ ועד העזרה התחתונה שתים אמות", ובא שמואל ופרע להם, שנאמר (שא טו, לב) "וישסף שמואל את אגג" וגו', היה מחתך מבשרו זיתים זיתים ומאכיל נעמיות, הדא הוא דכתיב (איוב יח, יג) "לאכל בדי עורו" וגו', ביר לו מיתה מרה. ורבנן אמרי העמיד ארבעה קונדיסין ומתחו עליהן, ואמר (ש"א שם לג) "אכן סר מר המות", כך ממיתין את השרים מיתות חמורות (בדיני כותים דנו, שלא בעדים ושלם בהתראה). רבי יצחק אמר סרסו דכתיב "ויאמר שמואל כאשר שקלה" וגו'. אמו של אותו האיש, אמר רבי לוי, אף (אמו) [משה] רמזה לישראל מן התורה שנאמר "כי ינצו אנשים" וגו'. וקצתה את כפה. מה כתיב תמן זכור את אשר עשה וגו'. זכור אמר רבי ברביה עד שאתה אומר לנו זכור אתה זכר, אנו שכחה מצויה בנו, אבל אתה שאין שכחה לפניך הוי זכור את אשר עשה לך, אמר רבי יצחק, לנו עשה ולא לך עשה (תהלים קטז, ז) "זכר ה' לבני אדם" וגו'.

"עמלק". עם ילק, פרח כהדין זחלא. דבר אחר "עמלק" עם לק שבא ללוק דמן של ישראל ככלב למה היה עמלק דומה לזבוב שהוא להוט אחר המכה, כך היה עמלק להוט אחר ישראל ככלב, ארבע מאות פרסה פסע עמלק ובא לעשות מלחמה עם ישראל ברפידים. בדרך בצאתכם ממצרים מן הדרך בא עליהם פלסטים, משל למלך שהיה לו כרם והקיפו גדר וכו'. (כדלעיל בפסוק ויבא עמלק ברמז רס"ב).

"אשר קרד בדרך" רבי יהודה אומר טמאד, כמה דאת אמרת "כי יהיה בדך איש אשר לא יהיה טהור מקרה" וגו' רב נחמן אמר קראד ודאי מה

עָשָׂה לָהֶם עֲמֶלֶק, יָרַד לוֹ לְבַיַּת אַרְכִּיּוֹן שֶׁל מִצְרַיִם נָטַל טִימוֹסָס שֶׁל שְׁבָטִים שְׁהִיָּה שְׁמֵם חֲקוּק עֲלֵיהֶן, וּבָא וְעָמַד לוֹ חוּץ לְעֵגְוֹן וְהָיָה קוֹרָא רְאוּבֵן שְׁמַעוֹן אַחוּכּוֹן אֶנְן פּוּקוּ דְאֶנְן בְּעֵינָן לְמַעַבְדַּד פְּרַקְמָטִיָּא עֲמִכּוֹן. וְכִיּוֹן שְׁהִיָּה יוֹצֵא אֶחָד מֵהֶם הָיָה הוֹרְגוֹ. רַבְּנָן אָמְרִין, הֵקֵרָו לְפָנֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם, מְשַׁל לְאַמְבָּטִי רוֹתַחַת שְׁלֵא הִיְתָה בְרִיָּה יְכוּלָה לִירַד בְּתוֹכָהּ וּבָא בָּן בְּלִיעַל אֶחָד וְקִפֵּץ לְתוֹכָהּ אֶף עַל פִּי שְׁנַכְוָה אֶלָּא הֵקֵרָה לְפָנֵי אַחֲרִים כְּדָּ פִּיּוֹן שְׁיִצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם נִפְלָה אֵימָתָן עַל כָּל אַמּוֹת הָעוֹלָם שְׁנֶאֱמַר (שְׁמוֹת טו, טו) - אִזְּ נִבְהָלוּ אֱלוֹפֵי אֲדוּם" וְגו' "תִּפְּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה" וְגו', וְכִיּוֹן שְׁפָא עֲמֶלֶק וְנִזְדוּג לָהֶם אֶף עַל פִּי שְׁנָטַל אֶת שְׁלוֹ מִתַּחַת יְדֵיהֶם הֵקֵרָו לְפָנֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם.

"וַיִּזְנֹב בְּדָ" הִכָּה אוֹתָם מִכַּת זָנַב הָיוּ מְחַתְּכִין מִלּוֹתֵיהֶן וְכו' (פְּדָלְעִיל). כָּל הַנְּחָשָׁלִים אַחֲרֵי־דָּ רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל מִי שְׁהִיָּה נִמּוּחַ הָיָה נִשׁוּל רַב נַחְמָן אוֹמֵר כָּל מִי שְׁהִיָּה הֵעֵנְן פּוּלְטוֹ הָיָה נִשׁוּל, וְרַבְּנָן אָמְרוּ שְׁבָטוֹ שֶׁל דָּן שְׁפָלְטוֹן הֵעֵנְן שְׁהִיּוּ כְּלָן עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים. וְאַתָּה עֲנֵי וְיִגַע עֲנֵי בְצַמָּא, וְיִגַע בְּדָרְדָּ, וְלֵא יֵרָא אֱלֹהִים מְסַרְתַּת אֶגְדָּה הִיא שְׁבִיד בְּנִיָּה שֶׁל רַחֵל עֲשׂוֹ נוֹפֵל שְׁנֶאֱמַר (יִרְמִיָּה מֵט, ט) "אִם לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן" וְלָמָּה הוּא קוֹרָא אוֹתָן צְעִירֵי הַצֹּאן שְׁהִיּוּ קִטְנִיָּהֶם שֶׁל שְׁבָטִים, זֶה כְּתִיב בּוֹ "קִטְוֹן" וְזֶה כְּתִיב בּוֹ "נַעֲר", [זֶה כְּתִיב בּוֹ "קִטְוֹן"] "הִנֵּה קִטְוֹן נִתְתִּיף בְּגוֹיִם", [זֶה כְּתִיב בּוֹ "נַעֲר"] (בְּרַאשִׁית מֵד, יח) "וְהוּא נַעֲר אֶת בְּנֵי בְלָהָה" זֶה גְּדַל בֵּין שְׁנֵי צְדִיקִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶן, וְזֶה גְּדַל בֵּין שְׁנֵי רְשָׁעִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶן, לְפִיכָּד יָבוֹא זֶה וַיִּפֹּל בְּיַד זֶה. זֶה חָס עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ וְזֶה בְּזָה כְּבוֹד קוֹנוֹ יָבוֹא זֶה וַיִּפֹּל בְּיַד זֶה. זֶה כְּתוּב בּוֹ וְלֹא יֵרָא אֱלֹהִים וְזֶה כְּתוּב בּוֹ (בְּרַאשִׁית מֵד, יח) "אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יֵרָא", יָבוֹא זֶה וַיִּפֹּל בְּיַד זֶה. וְהָיָה בְּהִנִּיחַ וְגו' (כְּתוּב בְּפָסוּק וַיָּבֵא עֲמֶלֶק בְּרִמּוֹ רַס"ב).

"זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה". תִּנְיָא זְכוֹר יְכוּל בְּלָב כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לֹא תִשְׁכַּח הָרִי שְׁכַחַת לֵב אֲמוֹר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם זְכוֹר בְּפָה. (כְּתוּב בְּפָסוּק כְּתוּב זֹאת זְכָרוֹן בְּסִפְר בְּרִמּוֹ רַס"ה).

רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר אַחַר אַרְבַּעִים שָׁנָה רָצָה מִשֶּׁה לּוֹמֵר לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל זְכוֹרִים אַתֶּם מָה שְׁאַמְרַתֶּם (שְׁמוֹת יז, ז) "הִישׁ ה' בְּקִרְבָּנוֹ" אֶלָּא אָמַר מִשֶּׁה אִם אֲנִי אוֹמֵר לָהֶם כְּדָּ הָרִי אֲנִי מַלְבִּין פְּנִיָּהֶם, וּמַלְבִּין פְּנִים אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. מְשַׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה לְמַלְךְ שְׁהִיָּה לוֹ פְּרִדָּס אֶחָד וְהַכְּלָב קָשׁוֹר

בַּפֶּתַח הַפְּרָדֶס וּמִבֵּיט בְּכָל מָה שֶׁבִּפְרָדֶס, נִכְנָס אוֹהֲבוֹ שֶׁל מְלֶךְ לִגְנֹב מִן הַפְּרָדֶס וְשָׁסָה בּוֹ אֶת הַכֶּלֶב וְקָרַע בְּגָדָיו, אָמַר הַמְּלֶךְ אִם אֲנִי אוֹמֵר לְאוֹהֲבֵי לָמָּה נִכְנָסְתָּ לְתוֹךְ פְּרָדֶס שְׁלִי הֲרִי אֲנִי מִלְּבִין אֶת פְּנִי, אֶלָּא אוֹמֵר הָרְאִיתָ כֶּלֶב שׁוֹטֵה הֵיאָךְ קָרַע אֶת בְּגָדֶיךָ, מִיָּד הוּא מִבִּין מָה עָשָׂה. כִּךָּ אָמַר מִשָּׁה הֲרִינִי אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמֶלְק. [כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ" וְכְתוּב אֶחָד אוֹמֵר זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמֶלְק]. לֹא דוֹמָה כּוֹס שֶׁל קוֹנְדִיטוֹן לְכוֹס שֶׁל חֶמֶץ. זֶה זְכוֹר לְקִדְשׁ וְלִשְׁמֹר וְזֶה זְכוֹר לְהַשְׁמִיד וְלַהֲרֹג. וְאַתָּה עֲיָף וְיָגַע (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ תש"ל).

"תִּמְחָה אֶת זְכָר עֲמֶלְק" כְּתִיב (מ"א יא, טז) "כִּי שֵׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשָׁב שָׁם יוֹאֵב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הַכְּרִית כָּל זְכָר בְּאֶדוֹם", כִּי אֶתָּא לְקַמִּיָּה דְדָדוּד, אָמַר לִיָּה מֵאֵי טַעֲמָא עֲבַדְתָּ הֵכִי, [אָמַר לִיָּה] דְּכְתִיב "תִּמְחָה אֶת זְכָר עֲמֶלְק", אָמַר לִיָּה וְהָא אֲנִי זְכָר קָרִינֵן אָמַר לִיָּה אֲנָא זְכָר אֶקְרִיא, אֲזִל לְגַבִּיָּה רַבִּיָּה, אָמַר לִיָּה הֵיכִי אֶקְרִיתוֹן, אָמַר לִיָּה זְכָר, שְׁקַל סַפְסִירָא וּבַעָא לְמַקְטְלִיָּה, אָמַר לִיָּה אֲמַאי אָמַר לִיָּה דְּכְתִיב "אֲרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת ה' רַמְיָה" אָמַר לִיָּה שְׁבַקִּיָּה לְהֵוּא גְבָרָא דְּלִיקוּם בְּאֲרוּר אָמַר לִיָּה כְּתִיב (שם) "וְאֲרוּר מִנְעַ חֲרָבוֹ מִדָּם". (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ רס"ז).

"זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה" זְכוֹר בְּפִה וְאֵל תִּשְׁכַּח בְּלֵב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שְׁמוֹת טו, יד) "שִׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן". "בִּדְרָךְ" בְּשַׁעַת טְרוּפְכֶם. "בְּצִאֲתְכֶם מִמִּצְרַיִם" בְּשַׁעַת גְּאֻלְתְּכֶם. "אֲשֶׁר קָרַד" אִין קָרַד אֶלָּא שְׁנַזְדַּמֵּן לָךְ. וַיִּזְנַב בְּךָ מִלְּמַד שְׁלֹא הָיָה הוֹרֵג אֶלָּא בְּנֵי אָדָם שְׁנַמְכוּ מִדְּרָכֵי הַמָּקוֹם וְנַחֲלִשׁוּ מִתַּחַת כַּנְפֵי (הַעֲנֹן) [הַמָּקוֹם]. "וְהָיָה בְּהֵנִיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ" שְׁלֹא יֶאָגֵד עֲלֶיךָ אֲגֻדָּה. "בְּאֲרָץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" מָה שְׁאַתָּה כּוֹבֵשׁ אֶתָּה יוֹרֵשׁ. "תִּמְחָה אֶת זְכָר עֲמֶלְק", (וְלַהֲלוֹ) [וְכֵן] הוּא אוֹמֵר "כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זְכָר עֲמֶלְק", וְאוֹמֵר (שם טז) "כִּי יָד עַל כַּס יָה" וְגו'.

פרק כו

א "וְהָיָה כִּי תִבּוֹא אֶל הָאָרֶץ". אֵין וְהָיָה אֶלָּא מִיָּד. כִּי תִבּוֹא אֶל הָאָרֶץ. עֲשֵׂה מִצְוַת הָאֱמוּנָה בְּעֵינֶיךָ שֶׁבִשְׂכָרָה תִּכְנַס אֶל הָאָרֶץ. אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחְלָה וִירֵשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָּ בָּהּ מִשְׁתִּירֵשׁ תִּכְבָּשׁ וְתִשָּׁב.

"וִירֵשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָּ בָּהּ". תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בִּיאָה סְתָם וּפְרֵט בְּאַחַד מֵהֶם וְכוּ' [לְעֵיל בְּרַמְזוֹ תִּשְׁמַ"ה] כָּל מִצְוַת הַתְּלוּיָה בְּאָרֶץ וְכוּ' (קְדוּשִׁין ל"ז).

ב "וְלִקְחֶתָּ מֵרֵאשִׁית". יָכוֹל כָּל הַפְּרוֹת כֶּלֶן חִיבִין בְּבִכּוּרִים, תִּלְמוּד לּוֹמַר "מֵרֵאשִׁית" וְלֹא כָּל רֵאשִׁית, וְעַדִּין אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזָה מִן חֵיב וְאֵיזָה מִן פְּטוּר, הֲרִינִי דָן נֶאֱמָרוּ לְהֵלֶן בְּכּוּרֵי צְבוּר, וְנֶאֱמַר הֵכָא בְּכּוּרֵי יַחֲדָא, מַה "בְּכּוּרֵי" [צְבוּר] שֶׁנֶּאֱמַר לְהֵלֶן מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין, אִף בְּכּוּרֵי יַחֲדָא שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין. אִי מַה לְהֵלֶן חֲטִין וְשְׁעוּרִין, אִף כָּאן חֲטִין וְשְׁעוּרִין, מִנִּין לְרֵבּוֹת שְׁאָר מִינִין, תִּלְמוּד לּוֹמַר (שְׁמוֹת כג, יט) "בְּכּוּרֵי אֲדָמָתְךָ" רַבָּה, אַחַר שְׁרַבָּה הַכְּתוּב וּמַעַט הָא אֵין עֲלֶיךָ לְדוֹן אֶלָּא כְּדִין הָרֵאשִׁי, נֶאֱמַר הֵבֵא בְּכּוּרֵי יַחֲדָא וְנֶאֱמַר הֵבֵא בְּכּוּרֵי צְבוּר, מַה בְּכּוּרֵי צְבוּר מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין הָאֱמוּרִין בְּשִׁבַח הָאָרֶץ, אִף בְּכּוּרֵי יַחֲדָא מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין הָאֱמוּרִין בְּשִׁבַח הָאָרֶץ. וְאֵלּוּ הֵן "חֲטָה, וְשְׁעוּרָה, וְגִפּוֹן, וְתִּיאָנָה, וְרִמּוֹן, אָרֶץ זֵית שֶׁמֶן, וְדָבָשׁ", "זֵית", זֵה זֵית אֲגוּרֵי. "דָּבָשׁ", זֵה דָּבָשׁ תְּמָרִים. מֵרֵאשִׁית, וְאֵפְלוּ אֲשֶׁפּוֹל אַחַד וְאֵפְלוּ גְרוּגְרָת אַחַת. כָּל פְּרִי, פְּרִי אֶת מְבִיא בְּכּוּרִים, וְאִי אֶת מְבִיא יַיִן וְשֶׁמֶן בְּכּוּרִים. הָאֲדָמָה, פְּרֵט לְאֲרִיסִים, וְלַחֲכִירוֹת, וְלִסְיִקְרִיקוֹן, וְלִגְזָלָן שְׂאִין מְבִיאִין, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת שם) "רֵאשִׁית בְּכּוּרֵי אֲדָמָתְךָ".

"אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצָךְ", כָּל זְמַן שֶׁהוּ מְצוּיִין עַל פְּנֵי אֶרֶץ, יְכוּל שְׁאַתָּה קוֹרָא כָּל זְמַן שְׁאַתָּה מְבִיא, תִּלְמוּד לומר וְשִׁמְחָתָּ, אֵין קְרִיאָה אֶלָּא בְּשַׁעַת שְׁמִיחָה, כְּשֶׁתִּמְצֵי לומר מֵעֲצָרְתָּ וְעַד הֶחָג מְבִיא וְקוֹרָא, מִן הֶחָג וְעַד חֲנֻכָּה מְבִיא וְאֵינוֹ קוֹרָא. רַבֵּי יְהוּדָה בֵּן בֶּתִירָא אומר, מְבִיא וְקוֹרָא. אֲשֶׁר הִ' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ, פָּרֵט לְנוּטֵעַ בְּתוֹךְ שְׁלוֹ וּמְבָרִיךְ בְּתוֹךְ שְׁל יָחִיד אוֹ בְּתוֹךְ שְׁל רַבִּים, וּמְבָרִיךְ מֵתוֹךְ שְׁל רַבִּים אוֹ מֵתוֹךְ שְׁל יָחִיד לְתוֹךְ שְׁלו, וְהַנוּטֵעַ בְּתוֹךְ שְׁלו וּמְבָרִיךְ בְּתוֹךְ שְׁלו וְדַרְךְ הַרְבִּים וְדַרְךְ הַיָּחִיד בְּאֲמֻצֵּעַ, הִרִי זֶה אֵינוֹ מְבִיא. רַבֵּי יְהוּדָה אומר, כְּזֶה מְבִיא. מֵאֵי זֶה טַעַם אֵינוֹ מְבִיא, שְׁנֵאָמַר (שְׁמוֹת כג, יט) "בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ", עַד שֶׁיְהִי כָּל הַגְּדוּלִין מֵאֲדָמָתְךָ.

"וְשִׁמְתָּ בְּטָנָא". מְלַמֵּד שְׁטַעוּנִין כָּלִי, וְהִלְכָתָּ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר הִ' אֱלֹהֵיךָ, זֶה שְׁלָה וּבֵית עוֹלָמִים.

אָמַר רַבֵּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא, בְּצָרוֹ וּשְׁלַחוֹ בְּיַד שְׁלִיחַ וּמֵת שְׁלִיחַ בְּדַרְךְ, מְבִיא וְאֵינוֹ קוֹרָא, שְׁנֵאָמַר "וְלִקְחָתָּ" "וְהִבֵּאתָ" עַד שֶׁתֵּהָא לְקִיחָה וְהִבְאָה כְּאֶחָד.

תֵּנוּ הֵתָם, אֵין מְבִיאִין בְּכוּרִים חוּץ מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין, וְלֹא מִתְּמָרִים שְׁבִהָרִים וְלֹא מִפְּרוֹת שְׁבַעֲמָקִים, אָמַר עוֹלָא וְאִם הִבִּיא לֹא קָדַשׁ. (כְּתוּב בְּרִמּוֹ תנ"ג).

ג "וּבֵאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הֵהֵם", זֹו הִיא שְׁאָמַר רַבֵּי יוֹסִי הַגְּלִילִי וְכִי תַעֲלֶה עַל דְּעִתָּךְ כֹּהֵן שְׁאֵינוֹ בְּיָמֶיךָ, אֶלָּא כֹּהֵן שֶׁהוּא כְּשֶׁר, וְכֵן הוּא אומר (קהלת ז, י) "אֵל תֵּאמַר מָה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרֵאשׁוֹנִים" וְגו'.

"וְאָמַרְתָּ אֵלָיו", (וְלֹא) [שְׁאֵינְךָ] כְּפִוֵי טוֹבָה. הַגְּדַתִּי הַיּוֹם, פַּעַם אַחַת קוֹרָא בְּשָׁנָה וְאֵי אֵת קוֹרָא פַּעַמִּים בְּשָׁנָה. כִּי בָאתִי אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר (הִ' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ) [נִשְׁבַּע הִ' לְאַבְרָהָם], פָּרֵט לְגָרִים. לְתַת לָנוּ, פָּרֵט לְעַבְדִּים. רַבֵּי שְׁמַעוֹן אומר, פָּרֵט לְשִׁבְעָר הַיְרֵדוֹן שְׁנֵטְלוּ מֵעֲצָמָן.

ד "וְלִקַּח הַכֹּהֵן הַטָּנָא מִיָּדְךָ", מִכָּאן אָמְרוּ הָעֲשִׂירִים מְבִיאִין בְּכוּרִים בְּקִלְתוֹת שְׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, וְעַנְיִים בְּסֻלֵי נְצָרִים שְׁל עֲרָבָה קְלוּפָה, וְהַסֻּלִים נִיתְּנִין לַכֹּהֲנִים, בְּשִׁבִיל לְזָכוֹת מִתְּנָה לַכֹּהֲנִים. מִיָּדְךָ, מְלַמֵּד שְׁטַעוּנִין תְּנוּפָה, [דְּבָרִין] רַבֵּי אֱלִיעֶזֶר בֵּן יַעֲקֹב. (אומר) וְהִנִּחוּ לִפְנֵי מִזְבַּח הִ' אֱלֹהֵיךָ,

כָּל זְמוֹן שְׂיֵשׁ לָךְ מִזְבַּח יֵשׁ לָךְ בַּכּוּרִים, וְכָל זְמוֹן שְׂאִין לָךְ מִזְבַּח אִין לָךְ בַּכּוּרִים. מִכָּאן אָמְרוּ נִגְנְבוּ אוֹ שְׂאָבְדוּ חִיבִין בְּאַחֲרֵייתָו, נִטְמְאוּ בְּעֵזְרָה, נוֹפֵץ וְאִין קוּרָא.

"וְלִקְחָהּ הַכֹּהֵן הַטָּנָא מִיָּדְךָ", לְמִדַּע עַל הַבַּכּוּרִים שְׂטַעוּנִין תְּנוּפָה, דְּבַרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, מֵאֵי טַעְמָא דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, גָּמַר יָד יָד מִשְׁלָמִים, כְּתִיב הֵכָא וְלִקְחָהּ הַכֹּהֵן הַטָּנָא מִיָּדְךָ, וְכִתְיב הֵתָם "יָדִיו תְּבִיאָנָה". מַה כָּאן כְּהוֹן אַף לְהֵלֶן כְּהוֹן, וַיְמַה לְהֵלֶן בְּעֵלִים אַף כָּאן בְּעֵלִים, הָא כִּיצַד כְּהוֹן מִנִּיחַ יָדוֹ תַחַת יָד הַבְּעֵלִים וּמִנִּיף. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, (לְהֵלֶן פְּסוּקָא י) וְהִנְחִיתוּ, זֶה תְּנוּפָה, אוֹ אִינוּ אֶלָּא הִנְחָה, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְהִנְיָחוּ הֵרִי הִנְחָה אָמור, הָא מַה אָנִי מְקַיֵּם וְהִנְחִיתוּ זֶה תְּנוּפָה.

ה מִקְרָא בַכּוּרִים בְּלִשׁוֹן קִדְשׁ, דְּכְתִיב וְעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ, וְלִהְלֵן הוּא אוֹמֵר (כז, יד) "וְעֲנוּ הַלְוִיִּם" וְגו' [מַה עֲנִיָּה הָאֲמוּנָה לְהֵלֶן בְּלִשׁוֹן הַקִּדְשׁ, אַף כָּאן בְּלִשׁוֹן הַקִּדְשׁ], וְלְוִיִּים גּוֹפִיָּהוּ מִנְלָן, אֶתְיָא קוּל קוּל מִמְשָׁה, כְּתִיב הֵכָא (שם) "קוּל רָם" וְכִתְיב הֵתָם (שְׁמוֹת יט, יט) "מִשָּׁה יִדְבֵר וְהִאֱלֵהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוּל", מַה לְהֵלֶן בְּלִשׁוֹן הַקִּדְשׁ אַף כָּאן בְּלִשׁוֹן הַקִּדְשׁ.

"וְעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ", מִכָּאן אָמְרוּ [בְּרֵאשׁוֹנָה] כָּל מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְקִרְוֹת קוּרָא, וְכָל מִי שֶׁאִינוּ יוֹדֵעַ לְקִרְוֹת מִקְרִין אוֹתוֹ, נִמְנָעוּ מִלְּהִבִּיא, הִתְחִילוּ לְהִיּוֹת מִקְרִין אֶת מִי שֶׁיּוֹדֵעַ וְאֶת מִי שֶׁאִינוּ יוֹדֵעַ, סָמְכוּ עַל הַמִּקְרָא וְעֲנִיתָ וְאִין עֲנִיָּה אֶלָּא מִפִּי אַחֲרִים. וְאָמַרְתָּ לְפָנֶי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֲבִד אָבִי, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד יַעֲקֹב לְאֶרֶם אֶלָּא לְאֶבְדָּם וַיִּמְעַלָּה עַל לֶבֶן הָאֲרַמִּי כְּאֵלוֹ אֲבָדוֹ. וַיִּרְדַּ מִצְרַיִמָּה, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד [לְהַשְׁתַּקֵּעַ] אֶלָּא לְגוֹר שָׁם, שְׁמָא תֵאֲמַר יָרַד לְטוֹל כְּתָר מַלְכוּת, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וַיִּגַּר שָׁם", יָכוֹל בְּאוֹכְלוּסִים הִרְבָּה, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "בְּמַתִּי מְעַט", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר "בְּשִׁבְעִים נִפְשׁ" וְגו'. "וַיְהִי שָׁם לְגוּי", מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצַיְנִין שָׁם לְגוּי.

(לְהֵלֶן פְּסוּקָא ז) "וַיִּרָא אֶת עֲנִינּוֹ", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּרְאִיתֶם עַל הָאֲבָנִים". וְאֶת עֲמַלְנוֹ כְּעֲנִין שֶׁנֶּאֱמַר (שם כב) "כָּל הַבֵּן הַיְלֹוֹד" וְגו'.

"גְּדוֹל עֲצוּם", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, (שְׁמוֹת א, ז) "וַיְבִיֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאֵד מְאֹד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם." וְרַב כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, "רַבְּבָה כְּצִמְחַ הַשָּׂדֶה נִתְתִּיף וַתִּרְבֵי וַתִּגְדְּלֵי וַתִּבְוֹאֵי בְּעֵדֵי עֲדִיִּים שְׂדֵיִם נִכְנוּ וַיִּשְׁעֲרֵךְ צִמְחַ

וְאֵת עַרְס וְעָרְיָהּ". (שם, ו) "וְאָעֵבֵר עֲלֶיךָ וְאָרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמְיֶךָ, וְאָמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי, וְאָמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי".

"וַיִּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה", וַיִּרְעוּ אֶתְנוּ הַמִּצְרִים, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, י) "הִבֵּה נִתְחַכְמָה לּוֹ פֶן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ". וַיַּעֲנוּנוּ, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, יא) "וַיִּשְׁיִמוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבֹן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה אֵת פֶּתַם וְאֵת רַעַמְסִס". וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרְדֵי".

ז "וַנִּצְעַק אֵל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינֵנוּ וְאֵת עֲמָלָנוּ וְאֵת לַחֲצֹנוּ". וַנִּצְעַק אֵל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, כג) "וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה". וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קִלְנוּ, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֵת יַעֲקֹב". וַיִּרְא אֶת עֲנִינֵנוּ, זוֹ פְּרִישׁוֹת דָּרָךְ אָרֶץ, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, (שמות ב, כה) "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּדַע אֱלֹהִים". וְאֵת עֲמָלָנוּ, אֵלוּ הַבְּנִים, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א, כב) "כֹּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיֵּאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ וְכֹל הַבֵּת תִּחְיוּן". וְאֵת לַחֲצֹנוּ, זוֹ הַדְּחִק, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, "וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחֲצִים אֹתָם".

ח "וַיִּוְצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבְמַרְא גְדֹל וּבְאֲתוֹת וּבְמִפְתִּים". וַיִּוְצִיאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם, לֹא עַל יְדֵי מִלְחָמָה וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, אֲלָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבֹּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר, (שמות יב, יב) "וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִפִּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכֹל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ". "וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה", אֲנִי וְלֹא מִלְחָמָה, "וְהִפִּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" אֲנִי וְלֹא שָׂרָף. "וּבְכֹל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ", [אֲנִי הוּא וְלֹא הַשְּׁלִיחַ, אֲנִי יְיָ אֲנִי הוּא וְלֹא אַחֵר]. בְּיַד חֲזָקָה, זוֹ הַדְּבָר, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, (שם ט, ג) "הִנֵּה יָד יְיָ הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בְּשֵׂדָה בְּסוּסִים בְּחִמְרִים בְּגַמְלִים בְּבָקָר וּבְצֹאן דָּבָר כָּבֵד מְאֹד". וּבְזֹרַע נְטוּיָה זוֹ הַחֶרֶב, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, (דבִּיהי"א א, כא, טז): "וְחִרְבוּ שְׁלוֹפָה בְּגֹדוֹ נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלַיִם". וּבְמַרְא גְדֹל, זוֹ גְלוּי שְׁכִינָה, כָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר, "אוֹ הַנְּסָה אֱלֹהִים לְבוֹא לְקַחַת לּוֹ גוֹי מִקְרֵב

גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה ובגיד חזקה ובזרוע נטויה
ובמוראים גדלים ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם במצרים לעיניך.
”ובאתות”, זה המטה, כמה שניאמר, (שמות ד, יז) ”ואת המטה הזה תקח
בגיד אשר תעשה בו את האתות”. ”ובמפתים”, זה הדם, כמה שניאמר,
”ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרות עשן”. דבר אחר ”בגיד
חזקה”, שפתים. ”ובזרוע נטויה”, שפתים, ”ובמורא גדול”, שפתים,
”ובאתות”, שפתים. ”ובמופתים” שפתים: אלו עשר מכות שהביא הקדוש
ברוך הוא על המצרים במצרים. ואלו הן: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר,
שחין, ברד, ארבה, חשך, מכת בכורות: רבי יהודה היה נותן בהם סימנים
דצ”ד עד”ש באח”ב.

אין מביאין בכורין משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים, והא תנינן
בכורין משקין מנין, תלמוד לומר (לעיל פסוק ב) אשר תביא, פרי אתה
מביא ואי אתה מביא משקה, תמן משלקטן משעה ראשונה על מנת כן.

כל הגרים כן מביאין ואינן קורין. בני קיני חותן משעה מביאין וקורין
שניאמר (במדבר י, לב) ”והיה כי תלך עמנו” וגו’. אם היתה אמו מישראל
מביא וקורא. ודכוותה אומר אלהי אבותינו. רבי זעירא אומר, כלום הוא
מתכונן לא לאברהם ליצחק וליעקב וכי אברהם יצחק ויעקב אבותיו היו,
כלום נשבע הקדוש ברוך הוא אלא לזכרים שקמא לנקבות, תני בשם רבי
יהודה גר עצמו מביא וקורא, מאי טעמא ”כי אב המון גוים נתתיך”
לשעבר היית אב לארם מכאן אב לכל הגוים. רבי יהושע בן לוי אמר,
הלכה כרבי יהודה, אתא עובדא קמיה רבי אבהו והורה כרבי יהודה.

ט-י כיצד מפריש את הבכורים, יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה
שבכרה, אשכול שבכר, רמון שבכר, קושרו בגמי, ואומר הרי אלו בכורים.
רבי שמעון אומר, אף על פי כן קורא אותם בכורים אחר שתלשן מן
הקרקע. טעמיהון דרבנן, הנה הבאתי את ראשית פרי, בשעת הבאה פרי,
אבל בשעת הפרשה אפלו בסר, אפלו פגין. על דעתיה דרבי שמעון, מה
בשעת הבאה פרי אף בשעת הפרשה פרי.

”ארמי אבד אבי”, צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו.

"ויבאנו אל המקום הזה", זה בית המקדש, או יכול זה ארץ ישראל, כשהוא אומר ויתן לנו את הארץ הזאת הרי ארץ ישראל אמונה ומה תלמוד לומר "ויבאנו אל המקום הזה" זה בית המקדש. ויבאנו אל המקום, בשכר ביאתנו אל המקום הזה נתן לנו את הארץ הזאת. ארץ זבת חלב ודבש, נאמר כאן ארץ זבת חלב ודבש, ונאמר להלן (שמות יג, ה) "ארץ זבת חלב ודבש", מה להלן ארץ חמשת עממין, אף כאן ארץ חמשת עממין, מכאן היה רבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין בכורים מעבר הירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש. ועתה, מייד. הנה, בשמחה. הבאתי, משלי. את ראשית פרי האדמה מכאן אמרו יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבפירה וכו' (פדלעיל) אשר נתתה לי ה', מכאן אמרו האפוסטרופין, ועבד, ושליח ואשה, וטומטום, ואנדרוגינוס, מביאין ואין קורין, שאין יכולין לומר אשר נתתה לי ה'. והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחוית לפני ה' אלהיך, מלמד שטעונה הנפה שני פעמים, אחד בשעת קריאה ואחד בשעת השתחוואה.

יא "ושמחת", בכל מיני שמחות.

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, בזכות שני דברים ישראל מתחטאין לפני המקום, בזכות שבת ובזכות מעשרות, בזכות שבת, שנאמר (ישעי נח, יג) "אם תשיב משבת רגלך" מה כתיב בתריה (שם, יד) "אז תתענג על ה'" וגו', ובזכות מעשרות, דכתיב "ושמחת בכל הטוב".

"ושמחת בכל הטוב", אמר רב מתנא מנין לבכורים שטעונין שירה, אתנא טוב טוב מהכא איני והאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן, מנין שאין אומרים שירה אלא על היין, שנאמר "ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים", אם אנשים משמח אלהים במה משמח, מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין, משפחת לה כדתני רב יוסף פרי אתה מביא ואי אתה מביא משקה, הביא ענבים ודרך מנין, תלמוד לומר תביא.

נאמר כאן שמחה ונאמר להלן "שמחה", (להלן כז, ז) "וזהבחת שלמים ואכלת שם ושמחת" וגו', מה להלן שלמים אף כאן שלמים. נאמר כאן טוב, ונאמר להלן "יפה קול ומטיב נגון".

"בְּכֹל הַטּוֹב", זֶה הַשִּׁירָה. אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ, מְלַמֵּד שְׂאֵדָם מִבֵּיא בְּכוֹרִים מִנְכָּסֵי אִשְׁתּוֹ וְקוֹרָא. אֵתָהּ וְהַלְוֵי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ, מִכָּאן אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל וּמִמְזֻרִים (מִתְרִיו) [מִתּוֹדִיו], אֲבָל לֹא גָרִים וְעֲבָדִים מְשׁוּחָרְרִין, שְׂאֵין לָהֶן חֵלֶק בְּאֶרֶץ.

אֵיתָמַר הַמּוֹכֵר שְׂדֵהוּ לְפָרוֹת, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מִבֵּיא וְקוֹרָא, קִנְיָן פְּרוֹת כְּקִנְיָן הַגּוֹף דְּמִי. רִישׁ לְקִישׁ אָמַר מִבֵּיא וְאֵינוּ קוֹרָא, קִנְיָן פְּרוֹת לֹאוּ כְּקִנְיָן הַגּוֹף דְּמִי, אֵיתִיבִיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרִישׁ לְקִישׁ, וּלְבִיתְךָ מְלַמֵּד [שְׂאֵדָם מִבֵּיא בְּכוֹרֵי אִשְׁתּוֹ וְקוֹרָא], שְׂאֵנִי הֵתֵם דְּכַתִּיב "וּלְבִיתְךָ". אֵית דְּאָמְרֵי אֵיתִיבִיהּ רִישׁ לְקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, וּלְבִיתְךָ וְכוּ', הֵתֵם הוּא דְּכַתִּיב "וּלְבִיתְךָ" אֲבָל בְּעֻלְמָא לָא, אָמַר לִיהּ טַעְמָא דִּידֵי נְמִי מִהֲכָא.

אָמַר רַבָּא קָרָא וּמִתְנִיתָא מְסִיעַ לְרִישׁ לְקִישׁ דְּקִנְיָן פְּרוֹת לֹאוּ כְּקִנְיָן הַגּוֹף דְּמִי, קָרָא דְּכַתִּיב (וַיִּקְרָא כה, טז) "כִּי מִסְפָּר תְּבוֹאוֹת הוּא מוֹכֵר לָךְ", מִתְנִיתָא, דְּתִנְיָא בְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּשִׂדֵּה הַחוּצָרָת לְאָבִיו בִּיּוֹבֵל.

כִּיצַד מַעְלִין אֶת הַבְּכוֹרִים, כָּל הָעֵצֵרוֹת שְׂבַמְעָמַד מִתְּפִנְסוֹת לְעִירוֹ שֶׁל מַעְמָד, וְלָנִין בְּרַחוּבָה שֶׁל עִיר וְלֹא הָיוּ נִכְנָסִין לְבֵתִים, וְלִמְשָׁכִים הָיָה הַמְּמַנֶּה אוֹמֵר קוֹמּוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל בֵּית ה' אֱלֹהֵינוּ. הַקְּרוֹבִים מִבֵּיאִין הַתְּאֵנִים וְהָעֲנָבִים, הַרְחוֹקִים מִבֵּיאִין גְּרוּגְרוֹת וְצִמּוּקִים, וְהַשּׁוֹר הוֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם וְכוּ', עַד שְׂמַגִּיעִין קְרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, [הַגִּיעוּ קְרוֹב לִירוּשָׁלַיִם] שְׁלָחוּ לְפָנֵיהֶם, וְעֵטְרוּ אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, הַפְּחוֹת וְהַסְּגָנִים וְהַגְּזָבְרִין יוֹצְאִין לְקִרְאָתוֹ, לְפִי כְּבוֹד הַנְּכַנְסִין הָיוּ יוֹצְאִין, וְכָל בְּעָלֵי אֲמָנוֹת שְׂבִירוּשָׁלַיִם עוֹמְדִין לְפָנֵיהֶן, וְשׂוֹאֲלִין בְּשִׁלּוּמָן אַחִינוּ אֲנָשֵׁי מְקוֹם פְּלוּנֵי בּוֹאֲכֶם לְשִׁלּוּם. הַחֲלִיל מִכָּה לְפָנֵיהֶם עַד שְׂמַגִּיעִין לְהַר הַבַּיִת, הַגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת אֲפֹלוּ אֲגָרִיפֵס הַמֶּלֶךְ נוֹטֵל הַסֵּל עַל כְּתָפוֹ וְנִכְנָס עַד שְׂמַגִּיעַ לְעֶזְרָה הַגִּיעוּ לְעֶזְרָה דְּבָרוּ הַלְוִיִּים בְּשִׁיר (תְּהִלִּים ל, ב) "אֲרוֹמְמֶךָ ה' כִּי דָלִיתָנִי וְלֹא שִׁמַּחְתָּ אוֹיְבֵי לִי". הַגּוֹזְלוֹת שְׁעַל גְּבֵי הַסֵּלִים הָיוּ עוֹלוֹת, וּמָה שְׂבִיגְדָם נִתְּנִין לְכֹהֲנִים. עוֹדֵהוּ הַסֵּל עַל כְּתָפוֹ קוֹרָא הַגְּדָתִי הַיּוֹם וְגוֹ' עַד שֶׁהוּא גּוֹמֵר כָּל הַפְּרָשָׁה וְכוּ'.

יב-טו "כִּי תִכְלֶה לַעֲשֹׂר", יָכוֹל בְּחִנְכָּה, נֹאמֵר כָּאן "קֹץ" וְנֹאמֵר לְהֵלֹן (לא, י) קֹץ מָה קֹץ הָאֵמֹר לְהֵלֹן רָגַל, אֵף קֹץ הָאֵמֹר כָּאן רָגַל, אֵי מָה קֹץ הָאֵמֹר לְהֵלֹן חַג הַסְּכּוֹת אֵף קֹץ הָאֵמֹר כָּאן חַג הַסְּכּוֹת, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "כִּי תִכְלֶה לַעֲשֹׂר", אֵיזָהוּ חַג שְׂפָלִין בּוֹ הַמַּעֲשָׂרוֹת הָיוּ אוֹמֵר זֶה פְּסַח. מִכָּאן

אָמרוּ עָרַב יוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית הִזָּה בַּעוֹר. בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת יְכוּל אֶף שָׁנָה שְׁבִיעִית תִּהְיֶה חִיְבַת בְּמַעֲשֵׂר, תִּלְמוּד לומר "בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שָׁנַת הַמַּעֲשֵׂר" שָׁנָה שְׁחִיבַת בְּמַעֲשֵׂר, יֵצֵאת שָׁנַת שְׁבַע שְׁאִינָה חִיְבַת בְּמַעֲשֵׂר. יְכוּל (כֹּל) [שְׁנַיִן] מַעֲשָׂרוֹת נוֹהֲגִין בָּהּ, [תִּלְמוּד לומר שָׁנַת הַמַּעֲשֵׂר, מַעֲשֵׂר אֶחָד נוֹהֵג בָּהּ וְאִין שְׁנַיִן מַעֲשָׂרוֹת נוֹהֲגִין בָּהּ]. אִין לִי אֵלָא מַעֲשֵׂר עָנִי שָׁבוּ דְבַר הַכְּתוּב, מִנִּין לְרַבּוֹת שְׁאָר מַעֲשָׂרוֹת, תִּלְמוּד לומר מַעֲשֵׂר תִּבּוּאָתָךְ רַבָּה.

"וְנִתְּנָהּ [לְלוֹי לְגַר לִיתוֹם וְלֵאלֶמְנָה]", תָּן לְכֹל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי חֶלְקוֹ. וְאָכְלוּ בְּשַׁעֲרֵיךָ וְשָׁבְעוּ, תָּן לָהֶם כְּדֵי שְׁבַעוּ, מִכָּאן אָמְרוּ אִין פּוֹחֲתִין לְעָנִי בְּגֵרָן מִחֲצֵי קַב חֲטִין אוֹ קַב שְׁעוֹרִין, דְּבָרֵי (רַבִּי) רַבִּי יְהוֹדָה, [רַבִּי מֵאִיר] אוֹמֵר חֲצֵי קַב. בְּשַׁעֲרֵיךָ, מְלַמֵּד שְׁאִין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִן הָאָרֶץ לְחוּצָה לְאָרֶץ, אָמְרוּ מִשְׁפַּחַת בֵּית נְבֻלְטָה הִיְתָה בִירוּשָׁלַיִם וְנִתְּנוּ לָהֶם חֲכָמִים שֶׁשׁ מֵאוֹת כִּכָּרֵי זָהָב וְלֹא רָצוּ לְהוֹצִיאָן חוּץ לִירוּשָׁלַיִם.

"וְאָמַרְתָּ", בְּכֹל לְשׁוֹן. "לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ", זֶה וְדוּי מַעֲשֵׂר. "בַּעֲרַתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת", זֶה מַעֲשֵׂר שְׁנֵי וְנֹטַע רְבַעִי. "וְגַם נִתְּנִי לְלוֹי", זֶה מַעֲשֵׂר לְוִי, "וְגַם נִתְּנִי", זֶה תְּרוּמָה וְתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. [וְ]לְגַר לִיתוֹם וְלֵאלֶמְנָה", זֶה מַעֲשֵׂר עָנִי, וְלֶקֶט שְׂכָחָה וּפְאָה, אֶף עַל פִּי שְׁאִין מְעַכְבִּין אֶת הַיְּהוּדִי. "מִן הַבַּיִת", זֶה חֶלֶק. דְּבַר אַחֵר "מִן הַבַּיִת" כִּיּוֹן שֶׁהִפְרִשְׁתוּ מִן הַבַּיִת אִין אֶתְּחַ נִזְקַק לְכֹל דְּבַר. "כֹּכַל מִצְוֹתֶיךָ" שְׂאֵם הַקֹּדֶשׁ מַעֲשֵׂר שְׁנֵי לְרֵאשׁוֹן אִין בְּכֹד כָּלוּם. "אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי", לֹא נִתְּנִי לְמִי שְׁאִינוּ רָאוּי. "לֹא עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ", לֹא הִפְרַשְׁתִּי מִמִּין עַל שְׁאִינוּ מִינּוּ, לֹא מִן הַתְּלוּשׁ עַל הַמְּחַבֵּר וְלֹא מִן הַמְּחַבֵּר עַל הַתְּלוּשׁ, לֹא מִן הַחֲדָשׁ עַל הַיָּשׁוּן וְלֹא מִן הַיָּשׁוּן עַל הַחֲדָשׁ. "וְלֹא שְׂכַחְתִּי" מִלְּבַרְכֶּךָ וְלִהְזַכִּיר שְׂמִיךָ עָלָיו. "לֹא אֶכְלַתִּי בְּאֲנִי מִמְּנוּ", הָא אִם אָכְלוּ [בְּאֲנִינוּ] אִינוּ יְכוּל לְהִתְנַדֵּוֹת. "וְלֹא בַּעֲרַתִּי מִמְּנוּ בְּטָמֵא", בֵּין שְׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר, וּבֵין שְׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא. "וְלֹא נִתְּנִי מִמְּנוּ לְמֵת", לֹא לְקַחְתִּי מִמְּנוּ אֶרוֹן וְתִכְרִיכִין לְמֵת, דְּבָרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אִם לְמֵת אִם לְחַי אָמַר, מֵה תִּלְמוּד לומר "לֹא נִתְּנִי מִמְּנוּ לְמֵת", שְׁלֹא הִחְלַפְתִּי אֶפְלוּ בְּדָמֵי טָהוֹר. "שְׂמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי" הַבְּאֲתִינוּ [לְבֵית הַבְּחִירָה]. "עֲשִׂיתִי כֹכַל אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי", שְׂמַחְתִּי וְשִׂמְחַתִּי בּוֹ. [הַשְּׂקִיפָה מִמְּעוֹן קֹדֶשׁ], עֲשִׂינוּ מֵה שְׁגִזְרַת עָלֵינוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ מֵה שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ "הַשְּׂקִיפָה מִמְּעוֹן קֹדֶשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ אֶת עַמְּךָ".

"כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר", שנה שאין בה אלא מעשר אחד, הא פיצד, שנה ראשונה מעשר ראשון ומעשר שני, שנה מעשר ראשון ומעשר שני, שלישית מעשר ראשון ומעשר עני, ומעשר שני יבטל, או אינו אלא [אף] מעשר ראשון יבטל, תלמוד לומר (לעיל יד, כט) "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך", כל זמן שבא תן לו, דברי (רבי מאיר) [רבי יהודה], רבי אליעזר בן יעקב אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר (במדבר יח, כו) "ואל הלויים תדבר" וגוי הקישן הכתוב לנחלה, מה נחלה אין לה הפסק, אף מעשר ראשון אין לו הפסק.

קונם שאיני נהנה לבריות, אינו יכול להפר, ויכולה היא להנות בלקט שכחה ופאה. ולא קתני ובמעשר עני, והתנא בברייתא ובמעשר עני, אמר רבא, פאן במעשר עני המתחלק בתוך הבית, דכתיב ביה נתינה "ונתתה ללוי לגר ליתום ולא למנה". משום הכי אסור לה לאיתהנויי, ופאן במעשר עני המתחלק בבית הגרנות, כיון דכתיב ביה (לעיל יד, כח) "והנחת בשעריך", שרי לה לאיתהנויי.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה בר רבי אלעאי, בוא וראה מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פרותיהן דרך טרקסמון כדי לחיבן במעשר, דורות האחרונים מכניסין פרותיהן דרך גגות ודרך חצרות ודרך קרפיפות כדי לפטרן מן המעשר, דאמר רבי ינאי, אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית. שנאמר "בערתי הקדש מן הבית". ורבי יוחנן אמר, אפלו חצר קובעת, שנאמר "ואכלו בשעריך".

רבי ירבי יוסי ברבי יהודה היו מכניסין הפלפלה לאחורי גגות, ראה אותם רבי יהודה ברבי אלעאי אמר להם, ראו מה ביניכון לקדמאי, רבי עקיבא הנה לוקח ששה מיניו בפרוטה כדי לעשר מכל מין ומין, ואתם מכניסין את הפלפלה אחורי גגות, חמתון חד סבא אמר להון יהבון אתון לי, אמריו ליה אין, אמר לון ולאבוכון דבשמאי לית אתון יהבין ולי יהביתו.

אמר רבי ינאי אין הטבל מתחייב וכו' (כדלעיל) ורבי יוחנן נמי הכתיב "מן הבית", חצר דומיא דבית שהפלים נשמרין בתוכו. ואידך נמי הכתיב "בשעריך", ההוא דמעיל להו דרך שער, לאפוקי דרך (חצרות) גגות וקרפיפות.

אין מדליקין בשמן שרפה, אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, דאמר קרא, ולא בערתי ממנו בטמא, ממנו אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר שמן של תרומה שנטמאת. ואימא ממנו אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר שמן קדש שנטמא, לאו קל וחמר הוא, ומה מעשר הקל אמרה תורה ולא בערתי ממנו בטמא, קדש חמור לא כל שכן, אי הכי תרומה נמי לימא קל וחמר, ומה מעשר הקל הא כתיב ממנו ומה ראית מסתברא קדש [לא] ממעטינן שכן פנ"ק עכ"ס פגול, נותר, קרבן, מעילה, כרת, ואסור לאונן, אדרבה תרומה לא ממעטת שכן מחפ"ז מיתה, וחמש, ואין לה פדיון, ואסורה לזרים, הנדף נפישין, ואיתימא קדש חמור שכן ענוש כרת.

רבי שמעון אומר, ולא בערתי ממנו בטמא, בין שאני טמא והוא טהור, בין שהוא טמא ואני טהור, והיכא מזקר על אכילה איני יודע, טמאת הגוף בהדיא כתיב ביה, "נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים" וגו', טמאת עצמו מנלו, תלמוד לומר (לעיל יב, יז) "לא תוכל לאכל בשעריך" וגו', ולהלן הוא אומר "בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו", ותנא דבי רבי ישמעאל אפלו טמא וטהור אוכלים בקערה אחת ואין חוששין, וקאמר רחמנא ההוא דאמרי לה התם "בשעריך תאכלנו" הכא לאסר. לבער מהו בטמאה מה שאין כן בתרומה, מנלו, אמר קרא לא בערתי ממנו בטמא ממנו אי אתה מבעיר וכו' (כדלעיל).

כל היום פשר לודוי מעשר דכתיב "ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש", וסמיך ליה (להלן פסוק טז) היום הזה ה' אלהיך מצונך.

ודוי מעשר בכל לשון מנלו, דכתיב "ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי". ונילף מלוויים, מה להלן בלשון הקדש אף וכו', נדין אמירה גרידתא מאמירה גרידתא, ואין נדין אמירה גרידתא מענינה ואמירה. תנאי רבי שמעון בן יוחאי אומר, אדם [אומר] שבחו בקול נמוך, וגנותו בקול רם. וכו'.

במנחה ביום טוב [האחרון] היו מתנודים, כיצד היה הודוי, בערתי הקדש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי וכו' עד לא לקחתי ממנו ארון ותכריכין למת, ולא נתתיו לאוננים אחרים וכו', עד השקיפה ממעון קדשך מן השמים כו' וברך את עמך ישראל, בבנים ובנות. ואת האדמה אשר נתתה לנו, בטל ובמטר ובבולדות בהמה. פאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש. כדי לתן טעם בפרות.

מִכָּאן אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל וּמְמַזְרִים מִתּוֹדִים, אָבֵל לֹא גָרִים וְעֲבָדִים מְשַׁחֲרָרִים, שְׂאִין לָהֶם חֶלֶק בְּאֶרֶץ. רַבִּי מֵאִיר אָמַר אֵף לֹא כֹהֲנִים וְלוֹוִיִּם שְׁלֹא נִטְלוּ חֶלֶק בְּאֶרֶץ. רַבִּי יוֹסִי אָמַר, יֵשׁ לָהֶן עָרֵי מְגֻרָשׁ. יוֹחֲנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדֵיית מַעֲשֵׂר וְכוּ', וּבִימֵינוּ אֵין אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאֵל עַל דְּמַאי.

בְּמִנְחָה בְּיוֹם טוֹב [הֶאֱחָרוֹן] הָיוּ מִתּוֹדִים, וְיִתְּנוּ בְּיוֹם טוֹב הֶרְאֵשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, כִּדִּי שְׂיֵהָא לוֹ מָה לֶאֱכֹל בְּרֶגֶל. וְיִתְּנוּ בְּשַׁחֲרִית, עַד הַמִּנְחָה (מִתֵּר) [מִצְוָה] לֶאֱכֹל.

רַבִּי יוֹחֲנָן אָמַר מְשֻׁמוּעָתָא, מִי שְׂאִין לוֹ קֶרֶקַע פָּטוּר מִן הוֹדוּי, שְׂאִין יָכוֹל לֹאמַר וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִתְּנָה לָנוּ.

"הַשְּׂקִיפָה מִמְּעוֹן קִדְשֶׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם", כִּמָּה מִתְחַטָּאִין, וְכִמָּה יֵשׁ לָהֶן פְּתִיחוֹן פֶּה (לַעֲשׂוֹת) [לַעֲשׂוֹת] מִצְוֹת, אָדָם יֵשׁ לוֹ עֵסֶק אֲצֵל הַמַּלְכוּת פְּעָמִים שֶׁהוּא נוֹתֵן כִּמָּה מִמּוֹן עַד שֶׁהוּא מְגִיעַ אֲצֵל הַמַּלְךְ, וְכִינּוֹן שֶׁהִגִּיעַ אֲצֵל הַמַּלְךְ סִפֵּק עוֹשֶׂה לוֹ רְצוֹנוֹ סִפֵּק שְׂאִינוֹ עוֹשֶׂה, אָבֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן אֶלָּא אָדָם יוֹרֵד לְתוֹךְ שְׂדֵהוּ רוֹאֶה אֲשֶׁכּוֹל שְׁבִכְר, תֵּאֲנֶה שְׁבִכְרָה, רְמוֹן שְׁבִכְר, מְנִיחוֹ בְּסֵל [וְהוֹלֵךְ לִירוּשָׁלַיִם וּבֵא] וְעוֹמֵד בְּאֲמָצַע (הַשְּׂדֵה) [הַעֲזָרָה] וּמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עָלָיו וְעַל יִשְׂרָאֵל וְעַל הָאֶרֶץ, שְׁנֵאָמַר "הַשְּׂקִיפָה מִמְּעוֹן קִדְשֶׁךָ", וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָמַר אֵינִי זֶז מִכָּאן עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה צָרְכֵי הַיּוֹם הַזֶּה, שְׁפִתוֹב אַחֲרָיו (פְּסוּק טז) הַיּוֹם הַזֶּה הִ' אֶלְהִיךָ מִצְוֹת לַעֲשׂוֹת. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ, בֵּית קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת לוֹ (תְּשַׁנָּה) [תְּזַכֶּה] לְשָׁנָה (אַחֲרֵת) [הַבָּאָה], כִּאֲדָם שְׁנוֹתָן לַחֲבֵרוֹ פְּרִי חֲדָשׁ וְאוֹמַר לוֹ יְהִי רְצוֹן שֶׁתְּשַׁנָּה וְתִתֵּן לִי לְשָׁנָה הַבָּאָה.

טז מֵהוּ "הַיּוֹם הַזֶּה" וְגוֹ', וְכִי עַד עֵכָשׁיו לֹא צָוָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְהֵלֵא אוֹתָהּ שְׁנָה שְׁנַת הָאֲרָבָעִים הִיְתָה [שְׁנֵאָמַר, "וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה" וְגוֹ'], וּמָה תִלְמוּד לֹאמַר "הַיּוֹם הַזֶּה", [אֶלָּא כִּי אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל] בְּכָל יוֹם תִּהְיֶה חֲבִיבָה עֲלֵיכֶם הַתּוֹרָה כִּיּוֹם שֶׁקִּבַּלְתֶּם אוֹתָהּ מִהַר סִינַי. וְכֵן הוּא אָמַר (לְעִיל ד, ט) "וְהוֹדַעְתֶּם לְבִנְיָד וּלְבִנְיָד בְּנִיךָ" וְגוֹ' יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ. וְשִׁמְרָתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לְאַמְתּוֹ מַעֲלָה עָלָיו כְּאֵלוֹ קִבְּלָהּ הוּא עֲצָמוֹ מִהַר סִינַי. שְׁנֵאָמַר (לְעִיל ד, יד) "וְאוֹתֵי צָוָה הִ' בָּעֵת הַהִיא לְלַמֵּד אֶתְכֶם" וְגוֹ' "לַעֲשׂוֹת אוֹתָם" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "לַעֲשׂוֹתְכֶם אוֹתָם".

להלן כז, ט) "הסכת ושמע ישראל" עשו כתות לתורה. דבר אחר כפתו נפשכם ולבבכם לשמע דברי תורה.

יז-יט כתיב, "את ה' האמרת היום", וכתיב "וה' האמירך היום". וגו' כשם שהעליה כובשת כד עתידין ישראל לכבש את כל הארץ, שנאמר "ולתתך עליון" וגו'.

"את ה' האמרת", (כתיב ברמז רמ"ד).

מעשה במרים בת תנחום שנשבת היא ושבעה בניה עמה, מה עשה השלטון, חבש כל אחד ואחד בפני עצמו, הוציא את הראשון אמר לו השתחוה לצלם כשם שהשתחוה אחיד, אמר לו חס ושלום לא השתחוה אחי אף אני לא אשתחוה, למה, אמר לו, שכתוב בתורתנו "אנכי ה' אלהיך", צנה עליו והרגו. הוציא את השני ואמר לו השתחוה לצלם וכו', שכתוב בתורתנו (שם ב-ג) "אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך" וגו', צנה עליו והרגו, הוציא את השלישי וכו' למה שכתוב בתורתנו "זובח לאלהים יחרם". צנה עליו והרגו. הוציא את הרביעי וכו'. למה שכתוב בתורתנו (שם לד, יד) "כי לא תשתחוה לאל אחר" צנה עליו והרגו. הוציא את החמישי כו' למה, שכתוב בתורתנו (לעיל ד, ט) "וידעת היום והשבת אל לבבך" וגו', צנה עליו והרגו. הוציא את הששי וכו' שכתוב בתורתנו "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", צנה עליו והרגו. הוציא את השביעי והוא היה קטן שבהם וכו'. שכבר נשבענו לאלהינו שאין אנו ממירין אותו ביראה אחרת דכתיב "את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים", וכשם שנשבענו לו כד נשבע לנו שאינו ממיר אותנו באמה אחרת, דכתיב "וה' האמירך היום", אמר לו אם כן אזרק את הטבעת הזו לפני הצלם וליך והבא אותה כדי שיאמרו לשלטון שמע והשתחוה לצלם, אמר לו אללי עליך שלטון, ומה שאתה בשר ודם אתה מתירא מבשר ודם כמוך, אני לא אירא ממך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא מלכו של עולם, אמר לו וכי יש אלוה בעולם אמר לו שוטה שבעולם וכי עולם של הפקר ראית, אמר לו וכי יש פה לאלהיכם, אמר לו באלהיכם כתיב (תהלים קטו, ה) "פה להם ולא ידברו", אבל באלהינו כתיב (שם לג, ו) "בדבר ה' שמים נעשו", אמר לו, וכי יש עינים לאלהיכם, אמר לו בפאילים שלכם כתיב (שם קטו, ה) "עינים להם ולא יראו", אבל באלהינו כתיב "תמיד עיני ה' אלהיך בה" אמר לו

וכי יש אֲזַנִּים לַאלֹהִים. אָמַר לוֹ בְּאֵלִילִים שְׁלָכֶם כְּתִיב (תהלים קטו, ו) "אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ", אָבֵל בְּאֵלֵהֶינוּ כְּתִיב "וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע", אָמַר לוֹ וְכִי יֵשׁ אֵף לַאלֹהִים, אָמַר לוֹ בְּאֵלִילִים שְׁלָכֶם כְּתִיב (תהלים שם) "אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְחוּ", אָבֵל בְּאֵלֵהֶינוּ כְּתִיב (בראשית ח, כא) "וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנִּיחֹחַ". אָמַר לוֹ וְכִי יֵשׁ יָדַים לַאלֹהִים, אָמַר לוֹ בְּאֵלִילִים שְׁלָכֶם כְּתִיב "יָדֵיהֶם וְלֹא יִמְשֹׁוּ", אָבֵל בְּאֵלֵהֶינוּ כְּתִיב (ישעי' מח, יג) "אֵף יָדַי יִסְדָּה אֶרֶץ", אָמַר לוֹ, וְכִי יֵשׁ רַגְלִים לַאלֹהִים, אָמַר לוֹ בְּאֵלִילִים שְׁלָכֶם (תהלים שם) "כְּתִיב רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ", אָבֵל בְּאֵלֵהֶינוּ כְּתִיב (שמות כד, י) "וַתַּחַת רַגְלָיו כִּמְעֵשָׂה לְבַנַּת הַסְּפִיר", אָמַר לוֹ וְכִי יֵשׁ גְּרוֹן לַאלֹהִים, אָמַר לוֹ בְּאֵלִילִים שְׁלָכֶם כְּתִיב "לֹא יִהְיוּ בְּגָרוֹנִים", אָבֵל בְּאֵלֵהֶינוּ כְּתִיב (איוב לו, ב) "וְהִגָּה מִפִּיו יֵצֵא", אָמַר לוֹ וְכִי יֵשׁ בּוֹ כָּל הַמַּדּוֹת הַלְלוּ מִפְּנֵי מָה לֹא הִצִּיל אֶתְכֶם כְּדָרְךָ שֶׁהִצִּיל לַחֲנֻנִיָּה מִיִּשְׂאֵל וְעִזְרָיָה מִיַּד נְבוּכַדְנֶצַּר, אָמַר לוֹ, חֲנֻנִיָּה מִיִּשְׂאֵל וְעִזְרָיָה הָיוּ זָכָאִין וְנִפְלוּ בְּיַד מֶלֶךְ הַגּוֹי, אָבֵל אֲנִי חֲזָבִין וְנִפְלָנוּ בְּיַד חֲזִיב אַכְזָרִי כְּדִי שֶׁיִּתְבַּע דְּמֵנוּ מִיָּדוֹ, צָוָה עָלָיו וְהָרְגוּ. אָמַר לוֹ אֲמוּ בְּחַיֵּי רֵאשִׁיף תִּנָּה לִי אֶת בְּנֵי וְאֶגְפֵּנוּ וְאֶנְשֵׁקֵנוּ וְנִתְנוּ אוֹתוֹ לָהּ וְגִפְפָתוֹ וְנִשְׁקָתוֹ וְנִתְנָה לוֹ דְּדִיָּה וְהוֹצִיאָה לוֹ דְּבֶשׂ וְחֻלָּב לְקַיִם מָה שֶׁנֶּאֱמַר "דְּבֶשׂ וְחֻלָּב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ", אָמַר לוֹ בְּחַיֵּי רֵאשִׁיף יִתְנוּ אֶת הַחֶרֶב עַל צְוֹאֲרֵי וְעַל צְוֹאֲרוֹ כְּאֶחָד, מִיַּד צֶעַק וְאָמַר אִיֶּךָ אֶעֱשֶׂה אוֹתוֹ, כְּתִיב בְּתוֹרַתְכֶם (ויקרא כב, כח) "אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בַּיּוֹם אֶחָד", נִטְלוּהוּ מִחִיק אֲמוּ וְהָרְגוּהוּ, וְשַׁעְרוּ חֲכָמִים שְׁנוֹתָיו שֶׁל תִּינּוֹק וְלֹא מְצֹאוּהוּ בּוֹ אֶלָּא שְׁתֵּי שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְשְׁתֵּי שָׁעוֹת וּמִחֻצָּה, וְהִיָּתָה אֲמוּ בּוֹכָה עָלָיו וְאוֹמְרַת לָהֶם בְּנֵי אֵל יִרַע לָכֶם שְׁלָכְךָ נּוֹצְרָתְכֶם לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָם, לְכוּ וְאָמְרוּ לְאַבְרָהָם אַבְיָכֶם אֵל יְזוּחַ לְבָד עָלֶיךָ אֶתָּה בְּנִיתָ מִזְבֵּחַ אֶחָד, וְאֲנִי בְּנִיתִי שֶׁבַע מִזְבְּחוֹת וְהַעֲלִיתִי שְׁבַע בְּנֵי עָלֵיהֶם, וְלֹא עוֹד אֶלָּא דִּידְךָ הָיָה נִסְיוֹן, וְדִידִי הָיָה עוֹבְדָא. אָמְרוּ אוֹתָהּ אִשָּׁה עֲלֵתָה לְגַג וְהִשְׁלִיכָה עֲצָמָה וּמֵתָה, וְקִרְאוּ עָלֶיהָ (תהלים קיג, ט) "אִם הַבְּנִים שְׂמַחָה", וְרוּחַ הַקְּדוֹשׁ צוֹנַחַת וְאוֹמְרַת "עַל אֶלֶּה אֲנִי בּוֹכָה".

ב-ח "וְהָיָה בַיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן", רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר לֹא נֶאֱמְרוּ בְרָכוֹת וּקְלָלוֹת אֶלָּא לְאַחַר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שֶׁבַע שָׁכַבְשׁוּ וְשֶׁבַע שִׁחְלְקוּ, הִתִּיב רַבִּי חֲנִינָא קוּמֵי רַבִּי יִסָּא, וְהִכְתִּיב "וְהָיָה בְּעִבְרָכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תִּקְיֵמוּ אֶת הָאֲבָנִים", אֲבָנִים תִּקְיֵמוּ מִיָּד, בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת אַחַר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה נֶאֱמְרוּ.

"וְכִתְבֶּתָּ עַל הָאֲבָנִים", תִּנּוּ רַבָּנָן, כִּי־צַד כָּתְבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַל גְּבֵי אֲבָנִים כָּתְבוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכִתְבֶּתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיִּטֵּב", וְאַחַר כֶּן סָדוּ אוֹתוֹ בְּסִיד. אָמַר לוֹ רַבִּי שְׁמַעוֹן, לְדַבְרֵיךָ הַיֵּאֵד לְמָדוּ אֲמוֹת הָעוֹלָם תּוֹרָה, אָמַר לוֹ, בִּינָה יִתְרָה נִתַּן בְּהֵן הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְשִׁגְרוּ נוֹטִירִין שְׁלָהוּ וְקִילְפוּ אֶת הַסִּיד וְהַשִּׂיאוּהָ, וְעַל דָּבָר זֶה נִחְתַּם גִּזְרֵי דִינָם לְבְּאֵר שַׁחַת, שֶׁהָיָה לָהֶם לְלִמּוּד וְלֹא לְמָדוּ. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, עַל גְּבֵי סִיד כָּתְבוּהָ, וְכָתְבוּ לָהֶם מְלֻמָּטָה (לַעֲלֵל כ, יח) "לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכָל תּוֹעֵבֹתֵיכֶם", הָא לְמַדְתָּ שְׂאֵם הָיוּ חוֹזְרִים בְּתַשׁוּבָה הָיוּ מְקַבְּלִים אוֹתָם. כְּמֵאן אֲזֵלָא הָא דְתַנְיָא (לַעֲלֵל כֵּא, י) "וְשִׁבִיתָ שְׁבִיו" לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּחוּץ לְאַרְצָא שְׂאֵם חוֹזְרִין בְּתַשׁוּבָה מְקַבְּלִין אוֹתָם, כְּמֵאן כְּרַבִּי שְׁמַעוֹן.

"אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת" (כְּתוּב בְּרֵמֶז ש"ו).

"וְזָבַחַת שְׁלָמִים", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלָמִים שֶׁשְׁחָטוּן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב אֵינּוּ יוֹצֵא בְּהֵן לֹא מְשׁוּם שְׁמִחָה, וְלֹא מְשׁוּם חֲגִיגָה. מְשׁוּם שְׁמִחָה דְכִתְיֵב "וְזָבַחַת שְׁלָמִים... וְשִׁמְחַתָּ" בְּעֵינָן שֶׁתְּהֵא זְבִיחָה בְּשַׁעַת שְׁמִחָה וְלִיכָא, מְשׁוּם חֲגִיגָה הָיָה דְבָר שֶׁבְּחוּבָה וְכָל דְבָר שֶׁבְּחוּבָה אֵינּוּ בָּא אֶלָּא מִן הַחֲלִין.

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָא אוֹמֵר, בְּזִמְן שְׁבִית הַמְּקַדָּשׁ קָיָם אֵין שְׁמִחָה אֶלָּא בְּבִשְׂרָא, שֶׁנֶּאֱמַר "וְזָבַחַת שְׁלָמִים וְאֶכְלֶתָּ שֶׁם וְשִׁמְחַתָּ", וְעַכְשָׁיו אֵין שְׁמִחָה (נוֹהֲגָת) אֶלָּא בְּיִין, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קד, טו) "וַיִּין יִשְׂמַח לְבַב אֲנוּשׁ". תִּנּוּ רַבָּנָן, חִיב אָדָם לְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ בְּרַגְלָא, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשִׁמְחַתָּ בְּחֻגְדָּא", בְּמָה מְשִׁמְחָם, בְּיִין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֲנָשִׁים בְּרָאוּי לָהֶם בְּיִין. וְנָשִׁים בְּרָאוּי לָהֶם, בְּבָבֶל בְּבִגְדֵי צְבָעוֹנִים, בְּאַרְצָא יִשְׂרָאֵל בְּבִגְדֵי פִשְׁתָּן הַמְּגֻהָצִים.

רב [הונא] כי מטא להאי קרא בכי, וזבחת שלמים ואכלת שם, עבד שרבו מצפה לו לאכל על שלחנו, יתרחק ממנו שנגאמר (ישעי' א, יא) "למה לי רוב זבחיכם".

ט "וידבר משה והכהנים הלויים", מה דברים היו שם, ללמדך שבאו ישראל ואמרו למשה נטלת את התורה ונתת לפהנים, שנגאמר "ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים". אמר להם משה רצונכם שיכרתו לכם ברית שכל מי שמבקש ללמד תורה לא יהא נמנע, אמרו לו הו, עמדו ונשבעו שאין אדם נמנע מלקרות בתורה, שנגאמר "אל כל ישראל לאמר", אמר להם משה, היום הזה נהיית לעם.

יב-כו "אלה יעמדו לברך את העם", תנא רבי אליעזר אומר, אי אפשר לומר לויים למטה שכבר נאמר למעלה, ואי אפשר לומר למעלה שכבר נאמר למטה, הא כיצד, זקני כהנה ולויה למטה, והשאר למעלה. רבי יאשיה אומר, הראוי לשרות למטה, והשאר למעלה. רבי אומר, אלו ואלו למטה היו עומדין, הפכו פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה, כלפי הר עיבל ופתחו בקללה, ומאי על בסמוך. (ויקרא כד, ז) כדתנא "ונתת על המערכת לבנה זכה", אמר רבי, על בסמוך, או אינו אלא "על" ממש, כשהוא אומר (שמות מ, ג) (ונתת) ["וסכת] על הארון את הפרכת", הוי אומר "על" בסמוך.

תנו התם, ששה שבטים עלו לראש הר גרזים, וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והארון עומדין למטה באמצע, הכהנים מקיפין את הארון והלויים מקיפין את הכהנים וכו' הפכו פניהם כלפי הר גרזים ופתחו ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן, הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן עד שגמרין ברכות וקללות. ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליו את כל התורה בשבעים לשון, שנגאמר "באר היטב".

תנו רבנן ברוך בכלל ברוך בפרט, ארור בכלל ארור בפרט, ללמד, וללמד, לשמר ולעשות, הרי ארבע, ארבע וארבע הרי שמונה ושמונה הרי ששה עשר, וכו' בסיני, וכו' בערבות מואב, שנגאמר (להלן כח, סט) "אלה

דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה ה' , וּכְתִיב (להלן כט, ח) "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת" , [נִמְצְאוּ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת עַל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה]. רַבִּי שְׁמַעוֹן מוֹצִיא הַר גְּרִזִים וְהַר עֵיבָל, וּמְכַנֵּס אֶהָל מוֹעֵד [שְׁבַמְדָּבָר], וּבְפִלּוּגָתָא דְהַנִּי תַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמֵר, כָּלְלוֹת נֶאֱמָרוּ בְהַר סִינַי, וּפְרָטוֹת בְּאֶהָל מוֹעֵד. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כָּלְלוֹת וּפְרָטוֹת נֶאֱמָרוּ בְּסִינַי, וְנִשְׁנוּ בְּאֶהָל מוֹעֵד, וְנִשְׁתַּלְּשׁוּ בְּעֶרְבוֹת מוֹאָב, וְאִין לָךְ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שְׁכַתֵּב בְּתוֹרָה שְׁלֹא נִכְרְתוּ עָלֶיהָ אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה בְּרִיתוֹת שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשָׁלֹשׁ אֲלָף וְחֲמִשׁ מֵאוֹת וְחֲמִישִׁים.

רַב פְּהֵנָא אָמַר, כְּשֵׁם שְׁחֲלוּקִין כָּאֵן, כְּדִ חֲלוּקִין בְּתַחֲלַת חֲמִשׁ הַשָּׁנִי. אֵית תַּנָּא דְתַנִּי כְּשֵׁם שְׁחֲלוּקִין כָּאֵן כְּדִ חֲלוּקִים בְּדָגְלִים, בְּנִי לֵאָה מִכָּאֵן וּבְנִי רַחֵל מִכָּאֵן וּבְנִי שְׁפָחוֹת בְּאֶמְצַע, אָמַר רַבִּי מִתְנַיָא טַעְמָא דְהַלִּין תַּנָּא (ישעי' מח, יב) "שָׁמַע אֵלַי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מִקְרָאִי", מַה הִתְקַרָּה הַזֶּה עֲבִיָּה דְהוּ גַבִּי קִטְנָה דְהוּ וְעֲבִיָּה דְהוּ גַבִּי קִטְנָה דְהוּ. אֵית תַּנְיָא תַּנִּי כְּשֵׁם שְׁחֲלוּקִין כָּאֵן כְּדִ חֲלוּקִין בְּאֶבְנֵי אֶפֶוד, "בְּמִלּוֹאֲתָם", כְּדִ שְׁיָהוּ עֶשְׂרִים וְחֲמִשָּׁה מִכָּאֵן וְעֶשְׂרִים וְחֲמִשָּׁה מִכָּאֵן, וְהֵלֵא אֵינָן אֱלָא אַרְבָּעִים וְתִשְׁעֵי, אָמַר רַבִּי בְּרַבְרִי (שמות כח, י) "כְּתוּלְדוֹתָם" מֵלֵא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּן זְכַרְיָה יְהוֹסֵף מֵלֵא, שְׁנַאֲמַר "עֵדוֹת בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ".

תַּנּוּ עַל אֲבָנֵי הַמֶּלֶחַן נִכְתְּבוּ, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, עַל אֲבָנֵי מִזְבֵּחַ נִכְתְּבוּ. מָאֵן דְאָמַר עַל אֲבָנֵי מֶלֶחַן נִכְתְּבוּ, בְּכָל יוֹם וְיוֹם אֲמוֹת הָעוֹלָם הָיוּ שׁוֹלְחִין נוֹטְרִיָּהוֹן וּמְשִׁיאִין אֶת הַתּוֹרָה שְׁהִיתָה כְּתוּבָה בְּשַׁבְּעִים לְשׁוֹן. וּמָאֵן דְאָמַר עַל אֲבָנֵי מִזְבֵּחַ נִכְתְּבוּ וְלֹא לְשַׁעָה הָיָה וְנִגְנָזוּ, וְעוֹד הִיתָה מַעֲשֵׂה נְסִים נָתַן הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּלֵב כָּל אֵמָה וְאֵמָה וְהַשִּׁיאוּ אֶת הַתּוֹרָה שְׁהִיתָה כְּתוּבָה בְּשַׁבְּעִים לְשׁוֹן, מָאֵן דְאָמַר עַל אֲבָנֵי מֶלֶחַן נִיחָא. (לעיל פסוק ד) וְשִׁדְתָּ אוֹתָם בְּשִׁיד, מָאֵן דְאָמַר עַל אֲבָנֵי מִזְבֵּחַ וְשִׁדְתָּ אוֹתָם בְּשִׁיד בֵּין כָּל אָבוֹן וְאָבוֹן. רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּשֵׁם רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר (ישעיה, לג, יב) "וְהָיוּ עַמִּים מִשְׁרַפְתֵי סִיד", מִסִּיד נְטִלוּ אֶפֶרֶסִין שְׁלָהוֹן מִיתָה.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן פְּשׁוּט הוּא לָן אַרְבָּעָה מֵינֵי אֲבָנִים הֵן, אֲבָנֵי הַמֶּלֶחַן לְשַׁעָה הָיוּ וְנִגְנָזוּ, אִם תֵּאֱמַר אֲבָנִים שְׁהִקִּים יְהוֹשֻׁעַ תַּחַת כְּפוֹת רַגְלֵי הַכְּהֻנִּים, מִשְׁקָעוֹת הָיוּ, אִם תֵּאֱמַר אִיסְטִלְיוֹת שְׁנָתוֹן לָהֶן מִשָּׁה, כְּבָר נִכְנָסוּ עִמָּהֶם לְאַרְצָא אֱלָא בְּמָה אָנּוּ קִימִין בְּאֲבָנִים שְׁהִקִּים לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ עַל גַּב הַיַּרְדֵּן.

”וְאֵלֶּה יַעֲמְדוּ עַל הַקְּלָלָה” (פְּתוּב בְּרֵמֹז תל”ד).

תָּנָא, אָרוּר בּוּ נְדוּי, בּוּ קְלָלָה, בּוּ שְׁבוּעָה. בּוּ נְדוּי דְכְתִיב ”אָרוּ מְרוּז”, וְאָמַר עוּלָא בְּאַרְבַּע [מֵאָה] שְׁפוּרֵי שְׁמֵתִיָּה בְּרַק לְמְרוּז. בּוּ קְלָלָה, דְכְתִיב ”וְאֵלֶּה יַעֲמְדוּ עַל הַקְּלָלָה”. וּכְתִיב אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל. בּוּ שְׁבוּעָה, דְכְתִיב (יְהוֹשֻׁעַ ו, כו) ”וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ (אֶת הָעָם) [בַּעֲת הַהִיא] לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לְפָנַי הִ” כּו”. וּכְתִיב (ש”א יד, כד) ”וַיִּאָּל שָׂאוּל אֶת הָעָם לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכֵל”. וּכְתִיב (שם כז) ”וַיִּוַּנְתֵּן לֹא שְׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו”. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא, אָמֵן בּוּ שְׁבוּעָה, בּוּ קְבֻלַּת דְּבָרִים, בּוּ הָאֲמֵנַת דְּבָרִים. בּוּ שְׁבוּעָה, דְכְתִיב ”וְאֵמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן”. בּוּ קְבֻלַּת דְּבָרִים, דְכְתִיב ”אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יִקְיִים” וְגוֹי וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן. בּוּ הָאֲמֵנַת דְּבָרִים, דְכְתִיב (וִירְמִיָּה כח, ו) ”וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָה אָמֵן כֹּן יַעֲשֶׂה ה’ יְקִים ה’ אֶת דְּבָרָיו”.

”וְעֵנוּ הַלּוּיִם וְאָמְרוּ”, בְּלִשׁוֹן קִדְּשׁ. אֲתִיָּא קוּל קוּל מִמַּנְשָׁה, כְּתִיב הֲכֹא קוּל רָם וּכְתִיב הֲתָם, ”מִנְשָׁה יְדַבֵּר וְהִאֲלֵהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוּל”, מַה לְהֲלֹן בְּלִשׁוֹן הַקִּדְּשׁ, אִף כָּאֵן בְּלִשׁוֹן הַקִּדְּשׁ.

דְּרַשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נַחֲמָנִי, מִתְּרַגְּמִנִּיָּה דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ, כָּל הַפְּרָשָׁה כְּלָה לֹא נֶאֱמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף וְנוֹאֲפֵת, אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וְגוֹי, בְּאָרוּר סָגִי לִיָּה אֶלָּא זֶה הִבָּא עַל הָעֵרְוָה וְהוֹלִיד בֶּן וְהִלְדֵּי הִבֵּן וְעַבְדַּת עַבְדוּת אֱלִילִים אָרוּרִים אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל זֶה שְׁכָף גְּרָמוֹ לוֹ.

”וְשָׁם בְּסִתְרֵי” (פְּתוּב בְּרֵמֹז תתע”ח).

פרק כח

ג-ו ”בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר”, בְּזִכּוֹת מְצוּוֹת שְׁאֵתָה עוֹשֶׂה בְּעִיר, [חֲלָה] וְצִיָּצִית וְסִכָּה וְלוּלָב הַדִּלְקֵת גַּר שֶׁבֵת. וּבְרוּךְ אַתָּה בְּשָׂדֵה, בְּזִכּוֹת מְצוּוֹת שְׁאֵתָה עוֹשֶׂה בְּשָׂדֵה, לִקְט שְׁכַחָה וּפָאָה. דְּבַר אַחַר שְׁתֵּהָא בְּרוּךְ בְּעִיר עַל יְדֵי שְׁנַתְּבָרְכָתָּ בְּשָׂדֵה שְׁתֵּתָן הָאֶרֶץ פְּרוּתִיָּה, בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֵד בְּפֶרֶק מְטִיָּא

שָׁלַף, וְדוּד מִפְרָשָׁה, (תהלים קכא, ח) "ה' יִשְׁמַר צִאֲתֶךָ וּבּוֹאֶךָ". דָּבַר אַחַר בְּרוּךְ אַתָּה בְּבִיאָתֶךָ לְעוֹלָם, וּבִיצִיאָתֶךָ מִן הָעוֹלָם, אֲשֶׁרִי אָדָם שֶׁשְּׁעַת מִיתָתוֹ כְּעֵת לִידָתוֹ וְזֶהוּ (קהלת ג, ב) "עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת".

אָמַר רַב, "בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר", שֶׁתִּהְיֶה בֵּיתֶךָ סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֻסֶת. "וּבְרוּךְ אַתָּה בְּשָׂדֶה", שֶׁיְהִי נִכְסֶיךָ קְרוּבִים לְעִיר. "בְּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ" שֶׁלֹּא תִמָּצֵא אֲשֶׁתֶּךָ סָפֵק נֹדֵה בְּשַׁעַה שֶׁאַתָּה בָּא מִן הַדֶּרֶךְ. "וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ", שֶׁכָּל צְאָצְאֵי מַעֲיָד יִהְיוּ כְּמוֹתֶךָ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, "בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר" שֶׁיְהִי בֵּית הַכֶּסֶּא סָמוּךְ לְשִׁלְחָנֶךָ. "בְּרוּךְ אַתָּה בְּשָׂדֶה", שֶׁיְהִי נִכְסֶיךָ מְשֻׁלְשִׁין, שְׁלִישׁ בְּתַבּוּאָה, שְׁלִישׁ בְּגִפְנִים, שְׁלִישׁ בְּזִיתִים. "בְּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ", שֶׁתִּהְיֶה יְצִיאָתֶךָ מִן הָעוֹלָם כְּבִיאָתֶךָ לְעוֹלָם, מֵהַ בִּיאָתֶךָ בְּלֹא חֲטָא אֶף יְצִיאָתֶךָ בְּלֹא חֲטָא, וְלֹא קִשְׂיָא, הָא דְמַהְדֵּר שׁוּרָא וְרִיתְקָא, הָא דְלֹא מַהְדֵּר.

ח "יֵצֵו ה' אֶתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה", אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלֶּא בְּדָבָר הַסְּמוּי מִן הָעֵין, שֶׁנֶּאֱמַר "יֵצֵו ה' אֶתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בְּאַסְמִיךָ". תְּנוּ רַבָּנָן הַהוּלָךְ לְמוּד אֶת גְּרָנוֹ אוֹמֵר יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ שֶׁתִּשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ, הַתְּחִיל לְמוּד אוֹמֵר בְּרוּךְ הַשּׁוֹלַח בְּרָכָה בְּפָרִי הַזֶּה, מְדַד וְאַחַר כֵּן בְּרוּךְ הַרִי זֹו תִּפְלַת שׁוּא, לְפִי שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה לֹא בְּדָבָר הַשְּׁקוּל וְלֹא בְּדָבָר הַמְּדוּד וְלֹא בְּדָבָר הַמְּנוּי אֶלֶּא בְּדָבָר הַסְּמוּי מִן הָעֵין, שֶׁנֶּאֱמַר "יֵצֵו ה' אֶתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה" וְגו'. תֵּנָא דְבֵי רַבִּי יִשְׁמַעְיָל אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלֶּא בְּדָבָר שֶׁאֵין הָעֵין שׁוֹלֵט בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "יֵצֵו ה' אֶתְּךָ" וְגו'.

י "וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ", תֵּנָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֵלוּ תִּפְלִין שֶׁבְּרֵאשׁ.

הַרוּאָה תִּפְלִין בְּחִלּוּם יְצַפֵּה לְגִדְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וְיָרָאוּ מִמֶּךָ", וְתֵנָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אֵלוּ תִּפְלִין שֶׁבְּרֵאשׁ. (כְּתוּב בְּרֵמֶז ע"ו).

מִשָּׁל לָבוֹן מְלָכִים שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ אַחַר אָבִיו וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּכָל מְקוֹם שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ אָבִיו, וְהָיָה בְּנֵי אָדָם רוֹאִים לְאָבִיו עִמּוֹ וְהָיָה יָרָאִים מִפְּנָיו, אַחַר יָמִים הַנִּיחַ לְאָבִיו וְהָיָה מְהַלֵּךְ לְעַצְמוֹ, הַתְּחִילוּ הַבְּרִיּוֹת מִפִּין אוֹתוֹ, בָּא לוֹ

אָצַל אָביו וְאָמַר לוֹ כֹּה עָשִׂיתָ לִּי, אָמַר לוֹ, אַתָּה עָשִׂיתָ לְעַצְמְךָ שֶׁהִנַּחְתָּ אוֹתִי, כֹּה יִשְׂרָאֵל כִּינּוֹן שְׁעוֹשִׁין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם הָיוּ אַמּוֹת הָעוֹלָם יִרְאִים מֵהֶם שֶׁנֶּאֱמַר "וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ" וגו', וְאֹמַר "שִׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן", (במדבר כב, ג) "וַיִּגַּר מוֹאָב", וְכֵן הוּא אֹמַר (יהושע ב, יא) "וַיִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבַבְנוּ", וְלֹא עָשׂוּ אֶלָּא עָבְרוּ עַל דְּבָרָיו, וְנִשְׁתַּעֲבְדוּ לְמַלְכֵיזוֹת, הִתְחִילוּ צוֹעֲקִים לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֹמַר לָהֶם, אַתֶּם גִּרְמַתֶּם לְעַצְמְכֶם שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, יט) "תִּיִּסְרֹךְ רַעַתְךָ וּמְשׁוֹבַתֶיךָ תוֹכַחְךָ וְדַעֲי וְרָאִי כִּי רַע וְכַר עֲזָבְךָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ".

יב רמז תתקלט "יִפְתַּח ה' לָךְ", אָמַר רַב חֲסֵדָא, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לֹא יָרְדוּ גִשְׁמִים מֵאוֹצַר טוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר "יִפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב" וגו' בְּזִמְנוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁרוּיִים בְּאֶרֶץ גִּשְׁמִים יוֹרְדִים מֵאוֹצַר טוֹב, וּבְזִמְנוֹ שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִים בְּאֶרֶץ אֵין גִּשְׁמִים יוֹרְדִים מֵאוֹצַר טוֹב. (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ תתקמ"ב. וּבְפֶסוּק "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם" בְּרִמְזוֹ תתס"ח).

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְטָר בְּשָׁבִיל יְחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר "לִתֵּת מְטָר אֶרֶץךָ" בְּעֵתוֹ. פְּרֻנְסָה בְּשָׁבִיל רַבִּים, דְּכִתִּיב (שמות טז, ד) "הִנְנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם". וּפְרֻנְסָה בְּשָׁבִיל יְחִיד לֹא, וְהִתְנַגָּא רַבִּי יוֹסִי בַר יְהוּדָה אֹמַר, שֶׁלִּשְׁתֵּי פְּרֻנְסִים טוֹבִים עָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל וְכוּ', שֶׁאֵנִי מוֹשֶׁה כִּינּוֹן דְּלַרְבִּים הוּא בְּעֵי כְּרַבִּים דְּמִי.

גְּדוּלָּה הִיא יְרִידַת גִּשְׁמִים שֶׁשֶׁקוּלָּה כְּתוּחַת הַמַּתִּים, דְּכִתִּיב "וַיָּבֵא כְּגֶשֶׁם לָנוּ", וְכִתִּיב (שם, ב) אַחֲרָיו [קמיה] "יִחַיְנוּ מִיּוֹמָיִם" וגו', לְפִיכָךְ קָבְעוּהָ בְּתוּחַת הַמַּתִּים. כְּשֶׁהִגְשְׁמִים יוֹרְדִים אֶף מִשָּׂא וּמִתָּן מִתְבָּרַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר "לִתֵּת מְטָר אֶרֶץךָ בְּעֵתוֹ וּלְבָרֶךְ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יְדָךְ".

יג "וְהִיִּתְּ רַק לְמַעַלָּה" (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ קמ"ח).

כג "וְהָיוּ שְׁמֵיךָ" (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ תרע"ד).

תְּנָא, הָעֵבִים וְרוּחוֹת שְׁנִיּוֹת לְמְטָר, מֵאִי הִיא זִיקָא דְּבִתְרַ מְטָרָא, לְמִימְרָא דְּמַעַלְיוֹתָא הִיא, וְהִכְתִּיב "יִתֵּן ה' אֶת מְטָר אֶרֶץךָ אֲבָק וְעָפָר", וְאֹמַר עוֹלָא זִיקָא דְּבִתְרַ מְטָרָא, לֹא קִשְׂיָא [הָא דְּאֶתָא נִיחָא, הָא דְּאֶתָא רְזִינָא. וְאִי בְּעֵית

אימא הא דמעלה אבק הא דלא מעלה אבק. ואמר רב יהודה, זיקא דבתר מטרא כמטרא, עיבא דבתר מטרא כמטרא, שמשא דבתר מטרא כמטרי, למעוטי מאי, למעוטי גילהי דלילא, ושמשא דביני קרחי.

כז "יככה ה' בשחין", (פתיב ברמז קפ"ד).

כט תניא אמר רבי יוסי, כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה והיית מממשש בצרהים כאשר ימשש העור באפלה, וכי מה אכפת ליה לעור בין אפלה לאורה, עד שבא מעשה לגדי, פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה, וראיתי סומא ואבוקה בגידו, אמרתי לו אבוקה זו למה לך, אמר לי כל זמן שאבוקה בגדי בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחיתים ומן הבורות ומן הקוצים ומן הפרקנים.

לב "בניד ובנתיד נתנים לעם אחר", זו אשת אב.

לו "יולד ה' אותך ואת מלכך", פתיב (דבה"ב לה, ג) "ויאמר ללויים המבינים וגו', יאשיה גנז את הארון, ולמה גנזו, לפי שפוצא פתוב יולד ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך, עמד וגנזו.

לח "זרע רב תוציא", (פתיב ברמז ל"ח).

מז "תחת אשר לא עבדת", (פתיב ברמז רעד).

רב מתנא אמר, "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב", איזו היא עבודה שהיא בשמחה ובטוב לבב הוי אומר זו שירה, מכאן לעקר שירה מן התורה, ואימא דברי תורה, דכתיב "פקודי ה' ישירים משמחי לב", משמחי לב איקרי, טוב לבב לא איקרי, ואימא בכורים, דכתיב (לעיל כו, יא) "ושמחת בכל הטוב", טוב איקרי טוב לבב לא איקרי.

נ "אשר לא ישא פנים" (פתיב ברמז תשי"א).

נו מִרְתָּא בֵּת בֵּיתוֹס עֲתִירְתָּא דִּירוּשְׁלַיִם הֵנּוּ, שְׂדֵרְתִּיהָ לְשְׁלוּחָהּ, אָמְרָה לִיה זִיל אִיתִי לִי סְמִידָא אֲדָאָזֵל אִיזְדָּבוּ, אָתָּא אָמַר לָהּ סְמִידָא לִיכָּא חִינְרְתָּא אִיכָּא, אָמְרָה לִיה זִיל אִיתִי לִי, אֲדָאָזֵל אִיזְדָּבוּ אָתָּא אָמַר לָהּ חִינְרְתָּא לִיכָּא גּוּשְׁקָרָא אִיכָּא זִיל אִיתִי לִי אֲדָאָזֵל אִיזְדָּבוּ, אָמַר לָהּ גּוּשְׁקָרָא לִיכָּא קִמְחָא דְשַׁעְרֵי אֶפְרָא, אָמְרָה לִיה זִיל אִיתִי לִי, אֲדָאָזֵל אִיזְדָּבוּ. הֵנּוּ שְׁלִיפָא מְסֵאנָא אָמְרָה אִיפּוּק וְאַחֲזִי אִי מְשַׁפְּחָנָא מִיַּדִּי לְמִיכָל, אִיתִיב לָהּ פְּרִתָּא בְּכַרְעָה וּמִתָּהּ, קָרִי עָלָהּ רַבּוּן יוֹחָנָן בְּוּ זַפְּאֵי הִרְכָּה בְּדָ וְהִעֲנָגָה אֲשֶׁר לֹא נִסְתָּה כַּף רַגְלָהּ הִצִּיג עַל הָאָרֶץ, וְאִיכָּא דְאָמְרֵי גְרַגְרַת דְּרַבִּי צְדוּק אָכְלָה וְאִיתְנִיסָא וּמִתָּהּ, דְּרַבִּי צְדוּק יְתִיב אַרְבָּעִים שְׁנֵין בְּתַעֲנִיתָא כִּי הָוּה אָכִיל מִיַּדִּי הָוּה קָא מִתְחַזֵּי מֵאַבְרָאִי, [וְכִי הָוּה בְּרִיא] הָוּ מִיַּתִּי לִיה גְּרַגְרַת מִיָּץ מִיָּהוּ וּשְׂדֵי לְהוּ, כִּי הָוּה קָא נִיחָא נִפְשָׁהּ, אֶפְקִיתִיה לְכָל דְּהָבָא וְכִסְפָּא שְׂדִיתִיה בְּשׁוּקָא, אָמְרָה אִי לְמֵאִי מִבְּעִי לִי, וְהִינוּ דְּכַתִּיב (יחזקאל ז, יט) "כִּסְפָּם בְּחוּצוֹת יִשְׁלִיכוּ" וְגו'.

נח-נט "אם לא תשמר", (כתוב ברמז תתקל"ז).

"אם לא תשמר", וכתוב בתריה "והפלא ה' את" וגו' הפלאה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (לעיל כה, ב) "והפילו השופט והכהו לפניו", הוי אומר הפלאה זו מלקות.

תנאי אחד חגיבי פרייתות, ואחד חגיבי מיתות בית דין ישנן בכלל מלקות ארבעים, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, חגיבי פרייתות ישנן בכלל מלקות ארבעים, שאם עשו תשובה בית דין של מעלה מוחלין להן, חגיבי מיתות בית דין אינן בכלל מלקות ארבעים, שאם עשו תשובה אין בית דין של מטה מוחלין להן. רבי יצחק אומר כל חגיבי פרייתות בכלל היו, ולמה יצאת פרייתות באחותו, לומר להן לכת נתנו ולא למלקות. מאי טעמא דרבי ישמעאל, אומר קרא אם לא תשמר לעשות וגו' והפלא ה' את מכתד, הפלאה זו וכו' (כדלעיל) וכתוב "את כל דברי התורה הזאת". אי הכי אפלו חגיבי עשה נמי, תשמר כתיב, וכדרבי אבין אומר רבי אלעאי כל מקום שנקאמר 'השמר', 'פן', 'ואל', אינו אלא לא תעשה. אי הכי אפלו לאו שאין בו מעשה נמי לילקי, לעשות כתיב. אי הכי אפלו לאו שנתק לעשה נמי, דומיא דלאו דחסימה, השתא דאתית להכי פלהו נמי דומיא דלאו דחסימה ורבי עקיבא מאי טעמא, אומר קרא "כדי רשעתו" משום רשעה

אחת אֶתְּה מְחִיבוֹ וְאֵי אֶתְּה מְחִיבוֹ מְשׁוּם שְׁתֵּי רְשָׁעִיּוֹת, וְרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, הֵנִי מִיְלֵי מִיְתָה וּמְמוֹן אוֹ מְלָקוֹת וּמְמוֹן. אֲבָל מִיְתָה וּמְלָקוֹת מִיְתָה אֲרִיכְתָּא הִיא, וְלִרְבִּי עֲקִיבָא אֲפֵלוֹ חֲיִיבֵי כְּרִתוֹת נְמִי גִימָא מְשׁוּם רְשָׁעָה אַחַת אֶתְּה מְחִיבוֹ וְאֵי אֶתְּה מְחִיבוֹ מְשׁוּם שְׁתֵּי רְשָׁעִיּוֹת, מֵאֵי אֲמַרְתָּ שְׂאָם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה בֵּית דִּין שָׁל מַעְלָה מוֹחְלִין לָהּ הַשְׁתָּא מִיְהַת לָא עֲבָדֵי תְּשׁוּבָה. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, בְּפָרוּשׁ רַבְתָּה תוֹרָה חֲיִיבֵי כְּרִתוֹת לְמַלְקוֹת, דְּיָלִיף "לְעֵינֵי מְלַעֲיָנִיד". אֵי הֲכִי חֲיִיבֵי מִיְתוֹת בֵּית דִּין נְמִי נְגַמַר "מַעֲיָנֵי מְלַעֲיָנִיד", דְּנִין "לְעֵינֵי מְלַעֲיָנִיד", וְאֵין דְּנִין "מַעֲיָנֵי מְלַעֲיָנִיד", וּמֵאֵי נִפְקָא מִיְנָה, וְהָא תִּנְא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל (וִיקְרָא יֵד, לט) "וְשָׁב הַכֹּהֵן" "וּבָא הַכֹּהֵן" זֶה הִיא שְׂיָבָה זֶה הִיא בִּיאָה, וְכוּ' קִבְּלָהּ מִיְנָה רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק אָמַר קָרָא "כְּדֵי רְשָׁעִתוֹ" בְּרְשָׁעָה הַמְּסוּרָה לְבֵית דִּין הַכְּתוּב מְדַבֵּר. רַבָּא אָמַר, דְּאֲתָרוּ בֵּיהּ לְקַטְלָא כּוּלֵי עֲלָמָא לָא פְּלִיגֵי דְּאֵינוּ לֹוֹקָה וּמַת, כִּי פְּלִיגֵי דְּאֲתָרוּ בֵּיהּ לְמַלְקוֹת, דְּרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל סָבַר לָאו שְׁנַתָּן לְאִזְהָרַת מִיְתַת בֵּית דִּין לֹוֹקִין עָלֵיו. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר אֵין לֹוֹקִין עָלֵיו.

וְרַבִּי עֲקִיבָא, אֵי הֲכִי חֲיִיבֵי כְּרִיתוֹת נְמִי לִימָא לָאו שְׁנַתָּן לְאִזְהָרַת כְּרִת הוּא, חֲיִיבֵי כְּרִיתוֹת אֵינָה צְרִיכָה הַתְּרָאָה, שְׁהָרֵי פְּסַח וּמִילָה עֲנַשׁ אֵף עַל פִּי שְׁלָא הַזְהִיר. רַבִּינָא אָמַר, לְעוֹלָם כְּדִאֲמַרִּינָן מַעְקָרָא שְׂאָם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה בֵּית דִּין שָׁל מַעְלָה מוֹחְלִין לָהּ, וּדְקָא אֲמַרְתָּ הָא לָא עֲבִיד תְּשׁוּבָה, לָא פְּסִיקָא מְלַתָּא לְכַרְתָּ.

נט "וְחָלְלִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים" (כְּתוּב בְּרַמְזוֹ רפ"ט).

סג רמז תתקס "כִּן יִשִּׁישׁ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְּכֶם", אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מֵאֵי דְּכְתִיב "וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלְּלָהּ", בְּאוֹתָהּ שְׁעָה בְּקִשׁוֹ מְלַאכֵי הַשְּׂרַת לֹוֹמַר שְׂיָרָה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מַעֲשֵׂה יְדֵי טוֹבָעִים בְּיָם וְאֲתָם אוֹמְרִים שְׂיָרָה לְפָנֵי, וּכְתִיב (דְּבַחִי"ב כ, כא) "בְּצִאת לְפָנֵי הַחֲלוּץ וְאוֹמְרִים הוֹדוּ לָהּ" (כִּי טוֹב) כִּי לְעוֹלָם חֲסָדוֹ", וְאָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מִפְּנֵי מָה לָא נְאָמַר "כִּי טוֹב" בְּהוֹדָאָה זֶה, מִפְּנֵי שְׂאֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂמַח בְּמַפְלֵתוֹן שָׁל רְשָׁעִים, אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, הוּא אֵינוּ שָׁשׁ אֲבָל אַחֲרִים מִשִּׁישׁ דְּכְתִיב "יִשִּׁישׁ" וְלֹא כְּתִיב יִשׁוּשׁ שְׂמַע מִיְנָה.

סה "ויבגוים ההם לא תרגיע", (פְּתוּב בְּרָמֹז רצ"א).

אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן, כל הפועס כל מיני גיהנם שולטין בו שנאמר (קהלת יא, י) "והסר פעס מלבד והעבר רעה מבשרד", ואין רעה אלא גיהנם, שנאמר "כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה", ולא עוד אלא שהתחנות שולטין בו, שנאמר "ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש", איזהו דבר שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר אלו תחנות, עולא במסקיה לארעא דישראל איתלוו ליה תרי בני חוזאי בהדיה, קם חד שחטיה לחבריה, אמר ליה לעולא יאות עבדי, אמר ליה (זיל) [אין], ופער ליה בית השחיתה, פי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה ודילמא חס ושלום אחזוקי ידי עוברי עבירה, אמר ליה נפשך הצלת. קא תמה רבי יוחנן מפדי פתיב ונתן ה' לך שם לב רגז, בבבל פתיב, אמר ליה ההוא שעתיא לא עברנא ירדנא.

סו אמר רבי חנון, "והיו חייך תלאים לך מנגד", זה הלוקח תבואה משנה לשנה, ופחדת לילה ויום, זה הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת, ולא תאמין בחיידך, זה הסומך על הפלטר.

מעשה (באשה) [בפרדת רבין] שמתה וטהרו את דמה משום נבלה, ושאל רבי אלעזר את רבי סימון עד כמה, ולא אשגח ביה, ושאל את רבי (יעקב) [יהושע בן לוי] ואמר ליה עד רביעית טהורה יתר מכאן טמא. ובאש לרבי אלעזר על דלא הדר ליה רבי סימון, כו', אמר ליה רבי זריקא בגין דשאל לך את בעיט ביה, אמר ליה בגין דלא הות דעתי בי בעיטנא ביה, דאמר רבי חנון והיו חייך תלאים לך מנגד, זה שלוקח חטים לשנה. ופחדת לילה ויום, זה שלוקח מן הסדקי. ולא תאמין בחיידך, זה שלוקח מן הפלטר, ואנא סמיכנא אפלטר.

בכל יום ויום קללתו מרבה משל חברו, שנאמר "בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר", הי בקר, אילימא בקר דלמחר מי ידע מאי הוי אלא דחליף ואלא עלמא אמאי קא מקים, אקדשה דסדרא, ואיחא שמייה רבה דאגדתא, שנאמר (איוב י, כב) "ארץ עפתי כמו אפל צלמות ולא סדרים", הא יש סדרים תופע מאפל.

ט "אלה דברי הברית", אמר רבי שמעון בן לקיש נאמר "ברית במלח", ונאמר ברית ביסורין, מה ברית האמורה במלח ממתקת כל הקרבן, אף ברית האמורה ביסורין ממרקין כל (גופו) [עוונותיו] של אדם. (כתוב ברמז ש"ג. וברמז תתנ"א).

"מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב", כל המצוות כן נאמרו בסיני ונשנו בערבות מואב וכו' (כתוב לעיל).

פרק כט

א "ויקרא משה אל כל ישראל", את מוצא כשנתן הקדוש ברוך הוא למשה את התורה בקריאה נתנה לו, שנאמר (שמות יט, כ) "ויקרא ה' למשה", אף משה כשבא לשנות את התורה לישראל מסרה בקריאה, שנאמר "ויקרא משה אל כל ישראל".

ב אמר להם משה, הוו יודעין כל מה שעשה לכם הקדוש ברוך הוא נסים ראיתם בעיניכם במצרים, המסות הגדלת אשר ראו עיניך, שהיו המכות ממשות גופיהן של מצרים, והאותות, שהיו נרשמן על גופיהן, והמופתים, שהיו המכות מפתות אותם, כיצד לשלשים יום היתה באה המכה, והיתה עושה שבעה ימים והולכת לה, והיו נרוחין שלשה ועשרים ימים בין מכה למכה, ולא היו חוזרין.

ג-ד "ולא נתן ה' לכם לב לדעת" בשעה שאמרו ישראל (שמות כד, ז) "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", אמר הקדוש ברוך הוא "מי יתן והיה לבבם זה להם", שמעו ישראל ושתקו משל למה הדבר דומה לחבר קשה, שראה עכנא אחת קשה, אמר מי יכול לחבר את זה, אמרו לו ולא אתה החבר הכל ממך, כך היו ישראל צריכין לומר אתה תן.

"לא בלו שלמתיכם" מה שהיה עליהם לא בלו, אבל מה שהיה בתוך התיבות בלו, וכו' (פדכתוב בפרשת עקב (לעיל ח, ד) בפסוק "שמלתך לא בלתה" ברמז תתני"א).

כתיב "מי יתן והיה לבבם זה להם", אמר להם משה לישראל, כפויי טובה בני כפויי טובה, בשעה שאמר לכם הקדוש ברוך הוא (לעיל ב, כו) "מי יתן והיה לבבם זה להם", היה לכם לומר תן אתה. כפויי טובה, דכתיב (במדבר כא, ה) "ונפשנו קצה בלחם הקלקל", בני כפויי טובה, דכתיב "האשה אשר נתתה עמדי", אף משה לא רמזה להם אלא לאחר ארבעים שנה. ואולי אתכם ארבעים שנה וגו', ולא נתן ה' לכם לב לדעת, אמר רבה, שמע מינה לא קאי איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין.

ח אמר רבי יהושע בן לוי כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין, דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, ומשלש בכתובים. כתוב בתורה ושמתם את דברי (התורה) [הברית] הזאת למען תשכילו, שנוי בנביאים, (יהושע א, ח) "לא ימוש ספר התורה הזו מפיו" וגו'. משלש בכתובים (תהלים א, ב-ג) "כי אם בתורת ה' חפצו וגו' וכל אשר יעשה יצליח".

נצבים

פרשת

פרק כט

ט-י "אתם נצבים", זה שאמר הכתוב (משלי יב, ז) "הפוך רשעים ואינם" כל זמן שהקדוש ברוך הוא (מתהפך) [מסתכל] במעשיהם של רשעים [ומהפך בהם] אין להם תקומה, דור המבול "וימח את כל היקום". סדומיים (שם יט, כה) "וינהפך את הערים" מצרים "לא נשאר בהם עד אחד". בבל (ישעיה יד, כב) "והכרתי לבבל שם ושאר". [ועל כלן] אמר דוד (תהלים לו, ג) "שם נפלו פעלי און". אבל ישראל אם נפלו עומדין. וכן הוא אומר "אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי". ואומר (מלאכי ג, ו) "אני ה' לא שניתתי", [אמר הקדוש ברוך הוא] מעולם לא הפיתי אמה ושניתתי לה, אבל (שם) "אתם בני יעקב לא כליתם", שפאמר (להלו לב, כג) "חצי אכלה בם", חצי כלים והם אינן כלים, וכתוב "דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ", משל למה הדבר דומה לגבור שהעמיד את הקורה והיה מורה בה חצים, החצים כלים והקורה במקומה עומדת, אף כך ישראל היסורין כליו והם במקומן עומדין.

למה נסמכה פרשה זו לפרשת קללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים בפרשה זו, חוץ מארבעים ותשע שפאמר בתורת כהנים, מיד הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמד באלו, מיד קרא אותם משה והיה מפיוסן מה כתיב למעלה (לעיל פסוק א, ב) "ויקרא משה אל כל ישראל וגו'" "המסות הגדלת וגו'" ותבאו אל המקום הזה. מפני מה עובדי אלילים מיחיבין כליה וישראל קימים, לפי כשבאין עליהן פרעניות מבטין בהן ואינן מזכירין שמו של הקדוש ברוך הוא שפאמר "שפך חמתך" וגו' אבל ישראל כשהיסורין באים עליהם הם נכנעין שפאמר (שם קטז, ג) "כוס ישועות אשא" וגו' (שם ג, ד) "צרה ויגון אמצא" וגו', אמר הקדוש ברוך הוא הקללות הן מעמידות אתכם, וכן הוא אומר "ולמען נסותך להיטבך באחריתך", לכך נאמר "אתם נצבים".

דבר אחר "אתם נצבים" אימתי כשתהיו אגדה אחת. היום כלכם, בנהג שפעולם אדם נוטל אגדה אחת של קנים בבת אחת שפא יכול לשברם, ואלו אחת אחת אפילו תינוק יכול לשברם, וכן אנה מוצא שאין ישראל נגאלין עד שיהיו אגדה אחת שפאמר (ירמיה ג, יח) ("יבואו) [ילכו] בית יהודה על בית ישראל ויבאו יחדו מארץ צפון".

"ראשיכם שבטיכם", אף על פי שמניתי לכם ראשים ושוֹפְטִים ושוֹטְרִים בְּלַכְּם שׁוֹיִן לְפָנַי שְׁנֵאֲמַר "כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל". דָּבָר אַחֵר "בְּלַכְּם" עֲרָבִים זֶה בָּזָה, וְאֶפִּילוּ צָדִיק אֶחָד בֵּינֵיכֶם בְּלַכְּם עוֹמְדִין בְּזָכוֹתוֹ, וְלֹא אַתֶּם בְּלַבֵּד אֲלֵא כָּל הָעוֹלָם, שְׁנֵאֲמַר (משלי י, כה) "וְצָדִיק יִסּוּד עוֹלָם", וְכִשְׁאֶחָד חוֹטֵא כָּל הַדּוֹר לוֹקָה, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּעֶכָּן (יהושע כב, כ) ["הֲלֹא עָכֹן וְגו' בּוֹ זָרַח מְעַל מְעַל בַּחֲרָם" וְגו', מִדַּת פְּרַעֲנִיּוֹת מוֹעֲטוֹת וְהַדּוֹר נִתְפָּס בָּהּ], מִדָּה טוֹבָה מְרַבָּה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

"מחטב עציף", מְלַמֵּד שֶׁבָּאוּ גְבַעוֹנִים בִּימֵי מֹשֶׁה וְלֹא קִבְּלוּ, שְׁנֵאֲמַר "וַיַּעֲשׂוּ גַם הַמָּה בְּעֶרְמָה" מֵהוּ "גַּם" לְלַמֵּד שֶׁבָּאוּ אֲצֵל מֹשֶׁה וְלֹא קִבְּלוּ.

דָּבָר אַחֵר "אַתֶּם נְצָבִים", מֵה כְּתִיב לְמַעַלָּה (לעיל פסוק ו) "וַתְּבוֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה" וְכְתִיב "הַפּוֹדֵ רְשָׁעִים וְאִינָם", מְשַׁל לְשֵׁתִי תַּמוּנוֹת אַחַת שֶׁל זָהָב וְאַחַת שֶׁל שַׁעֲנָה, הַצִּיתוּ בָּהֶן אֶת הָאוֹר, אֹתָהּ שֶׁל שַׁעֲנָה אֲבָדָה מִיָּד, אֹתָהּ שֶׁל זָהָב קִיַּמְתָּ, כִּד הַרְשָׁעִים אוֹבְדִין מִן הָעוֹלָם כְּהֶרֶף עֵינַי. דָּבָר אַחֵר מְשַׁל לְאֶחָד שֶׁהִשְׁלִיךְ קוֹצִים עַל פְּנֵי הַמַּיִם הֵיוּ צָפִיין, הַשְׁלִיךְ אָבוֹן עֲמֵדָה לָהּ בְּתוֹךְ הַמַּיִם, כִּד הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים נִקְרְאוּ קוֹצִים, (ישעיה לג, יב) "וְהֵיוּ עַמִּים מְשֻׁרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים" וְגו', וַיִּשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ אָבוֹן (בראשית מט, כד) "מִשָּׁם רוּעָה אָבוֹן יִשְׂרָאֵל". דָּבָר אַחֵר אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה מִבְּקָשִׁים אַתֶּם לַעֲמֹד בְּעוֹלָם עֶסְקוּ בַּתּוֹרָה, מֵה כְּתִיב לְמַעַלָּה "וַיִּשְׁמְרֶתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית" וְאַחֲרָיו אַתֶּם נְצָבִים, דָּבָר אַחֵר מֵה כְּתִיב לְמַעַלָּה (אלוף) (לעיל כח, סה) "וּבְגוֹיִם הָהֵם לֹא תִרְגִּיעַ" (שם סו) "וְהֵיוּ חֲיִידֵי תִּלְאִים לָךְ", אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, קִיַּמוּ אֶת הַתּוֹרָה וְאִין אֶחָד מֵהֶם נוֹגַע בְּכֶם, שְׁנֵאֲמַר, "וַיִּשְׁמְרֶתֶם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית", וְאוֹמַר (משלי א, לג) "וְשִׁמְעֵ לִי יִשְׁכֹּן בְּטַח". דָּבָר אַחֵר "אַתֶּם נְצָבִים" וְלֹא הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים, מְשַׁל לְאָבוֹן גְּדוֹלָה שֶׁהִיְתָה מְשֻׁכָּבֶת בְּתוֹךְ הַרְחוֹב כָּל מִי שֶׁהִיָּה רוּאָה עֲצָמוֹ גְּבוֹר הִיָּה בָּא וּמִתְגוֹשֵׁשׁ בָּהּ וְהִיא נוֹפֶלֶת עָלָיו וְשׁוֹבְרָתוֹ וּמֵת וְהָאָבוֹן עוֹמֵד בְּמִקוֹמָהּ כִּד הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים מְשַׁעֲבָדִים בְּיִשְׂרָאֵל וְהֵם קִיַּמִּין לְעוֹלָם, שְׁנֵאֲמַר "אַשִּׁים אֶת יְרוּשָׁלַיִם אָבוֹן מַעֲמָסָה".

וּנְתִינִים דָּוִד גָּזַר עֲלֵיהֶם, מֹשֶׁה גָּזַר עֲלֵיהֶם שְׁנֵאֲמַר "מחטב עציף עד שאב מימיך", מֹשֶׁה גָּזַר לְהַהוּא דָּרָא, [דָּוִד גָּזַר לְכַלֵּי דָּרָא], וְאַכְתִּי יְהוֹשֻׁעַ גָּזַר עֲלֵיהֶם, דְּכְתִיב (יהושע ט, כז) "וַיִּתְּנֶם יְהוֹשֻׁעַ וְגו' חֲטָבֵי עֲצִים". יְהוֹשֻׁעַ גָּזַר בְּזִמּוֹן שְׁבִית הַמְּקַדָּשׁ קִיַּם כּוֹי.

יא-יב "לְעִבְרָךְ בְּבְרִית" וגו'. שְׁלֹשׁ בְּרִיתוֹת כָּרַת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם

יִשְׂרָאֵל. אַחַת כְּשִׁיזְאוּ מִמְצָרִים, וְאַחַת בְּחוּרֵב, וְאַחַת כָּאן, וְנִלְמָה כָּרַת הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִמָּהוּ כָּאוּ, מִפְּנֵי שְׁאוֹתֶיהָ שְׁכַרְתָּ בְּחוּרֵב בְּטָלוּם וְאָמְרוּ "אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל", לְפִיכֵךְ חָזַר וְכָרַת עִמָּהֶם בְּחוּרֵב וְקָבַע עָלֶיהָ קִלְקָה בְּמֵי שְׁחוּזָר בּוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דְּנִיאל ט, יא) "וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ אֶת תּוֹרַתְךָ וגו' וַתִּתֵּן עָלֵינוּ אֶת הָאֵלֶּה וְהִשְׁבַּעְהָ", וְאִין אֵלֶּה אֵלֶּה קִלְקָה, שְׁנֵאָמַר (בְּמִדְבָר ה, כז) "וְהִיְתָה הָאִשָּׁה לְאֵלֶּה", לְלַמֵּדְךָ כְּשֶׁם שְׁמִשְׁבִּיעִין אֶת הַסּוּטָה, כִּד הַשְּׁבִיעַ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל.

יג "וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם". וְכֵן מְצִינוּ בְּמִשָּׁה רַבֵּינוּ כְּשֶׁהִשְׁבִּיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעֶרְבוֹת מוֹאָב אָמַר לָהֶם הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁלֹּא עַל מֶה שְׁבַלְבַבְכֶם אָנִי מִשְׁבִּיעַ אֶתְכֶם אֵלֶּה עַל דְּעִתִּי וְעַל דְּעַת הַמְּקוֹם, שְׁנֵאָמַר "וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם" וגו' וְכו' עַד מִשָּׁה רַבֵּינוּ מִלְתָּא דְלֹא טְרִיחָא נְקֻט.

יד כְּתוּב בְּרִמְזוֹ רצ"ד ע"ש. מִפְּנֵי מֶה הַכּוֹתֵיִם מְזַהְמִין, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עָמְדוּ עַל הַר סִינַי שְׁבִשְׁעָה שְׁבָא נָחַשׁ עַל חֲנוּה הַטִּיל בָּהּ זִהְמָה יִשְׂרָאֵל שְׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פְּסָקָה זִהְמָתוֹ וְכו', וְגָרִים מְאִי, אָמַר לִיה אֵף עַל גֵּב דְּאִינְהוּ לֹא חִזּוּ מְזַלְיָהוּ חִזּוּ, דְּכִתִּיב "כִּי אֶת אֲשֶׁר יִשְׁנוּ פֹה וְאֶת אֲשֶׁר אִינְנוּ פֹה עֲמָנוּ". וּפְלִיגָא דְרַבֵּי אַבָּא בַר כְּהֵנָא דְאָמַר, עַד שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת לֹא פְּסָקָה זִהְמָה מֵאַבּוֹתֵינוּ, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִשְׁמַעֵאל, יִצְחָק הוֹלִיד אֶת עִשׂוֹ, יַעֲקֹב יִצְאוּ מִמְּנוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבָטִים שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם שׁוּם דְּפִי.

טו כְּתוּב אַחַד אוֹמֵר "וַתִּרְאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְאֶת גְּלִלְיָהֶם עַץ וְאָבֹן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם" וְכִתּוּב אַחַד אוֹמֵר "לֹא תַחֲמֹד כֶּסֶף וְזָהָב (אֲשֶׁר) עֲלֵיהֶם" וגו', הָא כִּי צַד עִמָּהֶם דּוּמְיָא דְעֲלֵיהֶם דְּבַר שֶׁל נׁוֹי אֲסוּר וְשְׂאִינוּ שֶׁל נׁוֹי מִתֵּר. וְאִימָא אֲדַרְבֵּה "עֲלֵיהֶם" דּוּמְיָא דְעִמָּהֶם, מֶה עִמָּהֶם כָּל מֶה שְׁעִמָּהֶם אֵף "עֲלֵיהֶם" כָּל מֶה שְׁעֲלֵיהֶם, אִם כֵּן לֹא יֵאמֵר "עֲלֵיהֶם".

יח-יט אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב הַמְּשִׂיא בֵּיתוֹ לְזָקוֹן, וְהַמְּשִׂיא אִשָּׁה לְבָנוּ קָטָן, וְהַמְּחִזִּיר אֲבָדָה לְכוֹתֵי, עָלְיוּ הַכְּתוּב אוֹמֵר לְמַעַן סְפוֹת הַרְּנוּה אֶת הַצְּמָאָה וְכִתִּיב "לֹא יֵאבֶה ה' סֶלַח לוֹ". מֵיְתִיבֵי הָאוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ כְּגוֹפוֹ,

והמכבדה יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, ומשיאן סמוך לפרקו עליו הכתוב אומר (איוב ה, כד) "וידעת כי שלום אהלך" וגו' סמוך לפרקו שאני.

כה [ו]לא חלק להם "כתוב ברמז תתק"ח).

כו עשרת השבטים אינו עתידיו לחזר שנאמר "וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה", מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכין ואין חוזרין דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר מה היום מאפיל ומאיר אף הן אפלה שלהן עתידה להאיר להם. תנו רבנן עשרת השבטים אינו עתידיו לחזר שנאמר "ויפתשם ה' מעל אדמתם בעולם הזה, וישליכם אל ארץ אחרת" לעולם הבא, דברי רבי עקיבא. רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון אם מעשיהם כהיום אינו חוזרין, ואם לאו חוזרין. רבי אומר באין הן לעולם הבא, שנאמר (ישעיה כז, יג) "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול" וגו'. אמר רבה בר בר חנה שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה דכתיב (ירמיה ג, יב) "הלוד וקראת את הדברים האלה צפונה" וגו' מאי חסידותיה, דתניא קטני בני רשעי ישראל אין להם חלק לעולם הבא שנאמר "הנה היום בא בוער כתנור וגו' אשר לא יעזב להם שרש וענף" שרש בעולם הזה וענף לעולם הבא דברי רבן גמליאל, רבי עקיבא אומר באין לעולם הבא שנאמר (תהלים קטז, ו) "שמר פתאים ה'", שכן בכרכי היס קורין לינוקא פתיא.

כח הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. וגו'. למה נקוד על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד, מלמד שלא נענשו על הנסתרות עד שעברו את הירדן דברי רבי יהודה. אמר ליה רבי נחמיה, וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר "עד עולם", אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על ענשין שבגלוי, כו' אלא עכן מאי טעמא איענש משום דהו דעיי ביה אשתו ובניו. (כתוב ברמז תשכ"ב).

ג "וְיָשֵׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ" (פְּתוּב בְּרִמּוֹ רִי"ב וּבְרִמּוֹ תִשְׁלִ"א).

ה "וְהִבִּיאָה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ". מֵאִי טַעֲמָא דְמָאן דְאָמַר קִדְשָׁה רֵאשׁוֹנָה קִדְשָׁה לְשַׁעֲתָהּ וְלֹא קִדְשָׁה לְעֵתִיד לְבֹא דְכִתִּיב "וַיַּעֲשׂוּ כָּל הַקְּהָל הַשְּׂבִימִים (מִהַגּוּלָה) [מִן הַשְּׂבִי] סִכּוֹת וַיֵּשְׁבוּ בְּסִכּוֹת" וְגו', אֶפְשָׁר בָּא דָּוִד וְלֹא עָשָׂה סִכָּה, בָּא שְׁלֵמָה וְלֹא עָשָׂה סִכָּה עַד שֶׁבָּא עֲזָרָא, אֲלָא מְקִישׁ בִּיאָתְסָם בִּימֵי עֲזָרָא לְבִיאָתְסָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, מֵה בִיאָתְסָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ מִנוּ שְׂמִיטִין וַיּוֹבְלוֹת, וְקִדְשׁוֹ עָרֵי חוּמָה וְנִתְחַיְבוּ בְּמַעֲשֵׂר, אִף בִּיאָתְנָן בִּימֵי עֲזָרָא וְכו', וְאָמַר וְהִבִּיאָה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשִׁתָּהּ, מְקִישׁ יִרְשִׁתָּךְ לִירְשִׁתָּהּ אֲבֹתֶיךָ מֵה יִרְשִׁתָּהּ אֲבֹתֶיךָ בְּחִדּוּשׁ כָּל הַדְּבָרִים הַלְלוּ, אִף יִרְשִׁתָּךְ בְּחִדּוּשׁ כָּל הַדְּבָרִים הַלְלוּ. וְאִידָךְ הֵהוּא דְבָעֵי רַחֲמֵי וְכו', בְּשִׁלְמָא מִשָּׁה לֹא בְעֵי רַחֲמֵי דְלֹא הָוָה לִיה זְכוּת דְאָרְעָא דִּישְׂרָאֵל אֲלָא יְהוֹשֻׁעַ דְהָוָה לִיה זְכוּתָא דְאָרְעָא דִּישְׂרָאֵל אֲמַאי לֹא בְעֵי רַחֲמֵי, וְהִכְתִּיב "אֲשֶׁר יֵרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשִׁתָּהּ" הִכִּי קָאֵמַר בִּין דִּירְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ יִרְשִׁתָּהּ אֲתָהּ.

"אֲשֶׁר יֵרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשִׁתָּהּ", יִרְשָׁה רֵאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה יֵשׁ לָהּן שְׁלִישִׁית אִין לָהּן.

(נחמיה ח, יז) "כִּי לֹא עָשׂוּ מִימֵי יְשׁוּעַ בֶּן נוּן" וְלָמָּה כָּתִיב "יְשׁוּעַ", רַבִּי הַלֵּל בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָן פָּגַם הַפְּתוּב כְּבוֹד צְדִיק בְּקָבֶר מְפִנֵי כְבוֹד צְדִיק בְּשַׁעֲתוֹ, מְקִישׁ בִּיאָתְנָן בִּימֵי עֲזָרָא לְבִיאָתְנָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ מֵה בִיאָתְנָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ פְּטוּרִין הָיוּ וְנִתְחַיְבוּ, אִף בִּיאָתְנָן בִּימֵי עֲזָרָא פְטוּרִין הָיוּ וְנִתְחַיְבוּ. רַבִּי יוֹסִי בֶר חֲנִינָא אָמַר מִדְּבַר תּוֹרָה נִתְחַיְבוּ הָדָא הוּא דְכִתִּיב "וְהִבִּיאָה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ" וְגו', מְקִישׁ יִרְשִׁתָּךְ לִירְשִׁתָּהּ אֲבֹתֶיךָ מֵה אֲבֹתֶיךָ מִדְּבַר תּוֹרָה, אִף יִרְשִׁתָּךְ מִדְּבַר תּוֹרָה, וְהַרְבֵּה מֵאֲבֹתֶיךָ מֵה אֲבֹתֶיךָ לֹא הָיָה עֲלֵיהֶם עַל מַלְכוּת וְאֲתָם אִף עַל פִּי שְׁעָלִיכֶם עַל מַלְכוּת, אֲבֹתֶיךָ לֹא נִתְחַיְבוּ אֲלָא לְאַחַר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְאֲתָם בִּין שְׁנַכְנַסְתֶּם נִתְחַיְבוּתְסָם אֲבֹתֶיךָ לֹא נִתְחַיְבוּ עַד שֶׁקֵּנוּ כְּלָה, אֲתָם רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן קָנָה וּמִתְחַיְבוּ. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵאֲלִיהוֹן קִבְּלוּ הַמַּעֲשָׂרוֹת מֵה טַעַם וּבְכָל זֹאת (נחמיה י, א-לח) "אֲנַחְנוּ כְּרִתִּים" וְגו', מֵה מְקִישׁ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר "בְּכוּרֵי בְּקָרֵינוּ וְצִאֲנֵינוּ" מִכִּין

שֶׁקִבְלוּ עָלֵיהֶן דָּבָר שֶׁלֹּא נִתְחַיְבוּ אֲפִילוּ דְּבָרִים שֶׁהָיוּ חַיְבִין בָּהֶן הָעֵלָה
עָלֵיהֶן כְּאֵלוּ מֵאֲלֵיהֶן קִבְלוּ עָלֵיהֶן. מֵה מְקַיֵּם רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא "וּבְכָל
זֹאת" מִכֵּיּוֹן שֶׁקִבְלוּ עָלֵיהֶן בְּסִבָּר פָּנִים יְפוֹת הָעֵלָה עָלֵיהֶן כְּאֵלוּ מֵאֲלֵיהֶן
קִבְלוּ, מֵה מְקַיֵּם רַבִּי אֶלְעָזָר מֵאֲבוֹתֵיךָ פֶּתֵר לָהּ לְעֵתִיד לְבוֹא.

תִּנְיָא "לְאַהֲבָה אֶת ה'" וְגו' "וּלְדַבְּקָה בּו'". שֶׁלֹּא יֹאמֶר אָדָם אֶקְרָא
שִׁיקְרָאוּנִי חָכֵם, אֲשֶׁנָּה שִׁיקְרָאוּנִי רַבִּי אֲשֶׁנָּה שֶׁאֶקְרָא זָקֵן וְאֲשֶׁב בִּישִׁיבָה,
אֶלֶּא לְמַד מֵאַהֲבָה וְסוּף הַכְּבוֹד לְבוֹא שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ז, ג) "קִשְׁרָם עַל
אֲצַבְעוֹתֶיךָ כֶּתֶבְסָם עַל לִוַח לִבְךָ" וְגו', וְאֹמֵר (שם ג, יח) "עַץ חַיִּים הִיא". רַבִּי
אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צְדוּק אֹמֵר עָשָׂה דְּבָרִים לְשֵׁם פְּעֻלָּם, וְדַבֵּר בָּהֶן לְשֵׁמוֹ, אֵל
תַּעֲשֶׂם עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל בָּהֶם, וְלֹא קִרְדָּם לְחַפֵּר לְהִיּוֹת עוֹדֵר בּוֹ, וְקַל וְחֹמֶר
וּמֵה בְּלִשְׁצָר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ אֶלֶּא בְּכָלִי קִדְּשׁ שֶׁנַּעֲשׂוּ חַל נֶעְקָר מִן הָעוֹלָם,
הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִתְרָה שֶׁל תּוֹרָה עַל אַחַת כְּמֵה וְכְמֵה. רַבִּי טַרְפוֹן, אֲשֶׁכְּחִיהַ
הֵהוּא גְבַרְא בְּזֵמַן שֶׁהִקְפִּלוּ רֹב הַמְּקַצְוֹת דְּקָא אַכִּיל, אַחֲתִיהַ בְּשִׁקָּא
וְשִׁקְלִיהַ וְאִמְטִיהַ לְמִשְׁדִּיהַ בְּנִהְרָא, אָמַר לִיהַ אוֹי לּוֹ לְטַרְפוֹן שְׁזַה הוֹרְגוּ,
שְׁמַע הֵהוּא גְבַרְא שְׁבָקִיהַ וְעַרְק, אָמַר רַבִּי אֶבְהוּ מְשׁוּם רַבִּי חֲנִינָא בּוֹן
גְּמִלְיָאֵל כָּל יָמָיו שֶׁל אוֹתוֹ צְדִיק הָיָה מְצַטְעָר עַל דְּבָר זֶה, אָמַר אוֹי לִי
שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשְׁתִּי בְּכִתְרָה שֶׁל תּוֹרָה, קַל וְחֹמֶר מִבְּלִשְׁצָר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָלִי קִדְּשׁ
שֶׁנַּעֲשׂוּ כָּלִי חַל שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ז, כב) "וּבָאוּ בָּהּ פְּרִיצִים וְחִלְלוּהָ" כֵּיּוֹן
שֶׁפָּרְצוּם נַעֲשָׂה חַל נֶעְקָר מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "בָּהּ בְּלִילְיָא קִטִּיל בְּלִשְׁאֲצָר",
הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִתְרָה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁהוּא חַי וְקַיִם לְעוֹלָם עַל אַחַת כְּמֵה וְכְמֵה.
וְרַבִּי טַרְפוֹן כֵּיּוֹן שֶׁהִקְפִּלוּ רֹב הַמְּקַצְוֹת הָיָה כְּדָאֵכִיל אֲמַאי צְעָרִיהַ
הֵהוּא גְבַרְא, אָמַרִי מְשׁוּם דֵּהֵהוּא גְבַרְא הוּוּ גְּנַבִּי לִיהַ עֲנַבִּי כְּלָה שְׁתָּא, וְכֵיּוֹן
דְּאֲשְׁכְּחִיהַ לְרַבִּי טַרְפוֹן סָבַר הֵינּוּ דְּגִנְבוּ, אִי הָכִי אֲמַאי צְעָר נִפְשִׁיהַ, שְׁאֲנִי
רַבִּי טַרְפוֹן דְּעָשִׂיר גְּדוֹל הָיָה וְהוּוּ לִיהַ לְפִיִּסּוֹ בְּדַמִּים, מַאי דְּכִתִּיב "לֹא
בְּשָׂמִים הִיא", שְׂאֵם בְּשָׂמִים הִיא צְרִיךְ אַתָּה לְעֵלוֹת אַחֲרִיהַ, וְאִם מַעֲבָר
לָיִם הִיא צְרִיךְ אַתָּה לְעֵבֵר אַחֲרִיהַ. (דְּבָר אַחַר) [רַבָּא אֲמַר] לֹא בְּשָׂמִים הִיא
לֹא תִמְצָא תּוֹרָה בְּמִי שֶׁמְגִיס דְּעֵתוֹ עָלֶיהָ [בְּשָׂמִים], וְלֹא מַעֲבָר לָיִם הִיא, לֹא
תִמְצָא לֹא בְּסַחְרָנִין וְלֹא בְּתַגְרִין.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׂמוּאֵל, שְׁלֶשֶׁת אֲלָפִים הִלְכוֹת נִשְׁתַּכְּחוּ בִּימֵי אָבְלוּ
שֶׁל מֹשֶׁה אָמְרוּ לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ שְׂאֵל אָמַר לָהֶם לֹא בְּשָׂמִים הִיא וְלֹא מַעֲבָר לָיִם

היא, אָמְרוּ לוֹ [לְשִׁמוּאֵל שָׁאֵל, אָמַר לָהֶם] (ויקרא כז, לד) "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת" שָׁאִין נְבִיא רִשְׁאֵי לְחַדֵּשׁ דְּבַר מַעֲתָה, (כְּדָכְתוּב בְּרַמְזוֹ תרפ"ב).

"לא בשמים היא", לא תאמרו משה אחר עומד ומביא לנו [תורה] אחרת מן השמים, לא נשתיר ממנה בשמים, אמר רבי חנינא היא וכל כלי אמנותה נתנה ענותנותה, צדקותה, וישרותה, ומתן שכרה. שמואל אמר אין התורה מצויה באסטרוולוגין שאמנותן בשמים אמרו לו והלא אתה אסטרוולוגי וגדול בתורה, אמר להם לא הייתי מבית באסטרוולוגיא אלא בשעה שהייתי פנוי מן התורה בשעה שהייתי נפנה לבית המים.

"לא נפלאת היא ממך", משל לבת מלכים שלא היה אדם מכירה, והיה למלך אוהב אחד והיה נכנס אצלו בכל שעה והיתה בתו עומדת לפניו, אמר לו המלך ראה היאך אני מחבב אותך שאין בריה מכיר את בתי והיא עומדת לפניך, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל ראו כמה אתם חביבין עלי דכתיב "ונעלמה מעיני כל חי", אבל אתם לא נפלאת היא ממך אלא כי קרוב אליך הדבר, ובזמן שתקרבו את התורה אף אתם קרובים לי שנאמר (תהלים קמח, יד) "לבני ישראל עם קרבו".

אמר אליהו זכור לטוב מעיד אני עלי שמים וארץ שכל תלמיד חכם שהוא קורא ושונה לשם שמים ואוכל ושונה משלו ונהנה מיגיעו ומעמלו ואינו נהנה משל אחרים, עליו הכתוב אומר "יגיע כפיך כי תאכל" וגו', ואומר (שה"ש ז, ז) "מה יפית ומה נעמת". לעולם יהא אדם ענו בתורה ויבמעשים טובים] וביראת שמים, עם אביו ועם אמו ועם אשתו ועם בניו ועם בני ביתו, ועם שכניו ועם קרוביו ועם רחוקיו, ואפילו עם הנכרי בשוק, כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות, וממלא את זמיו ואת שנותיו בשם טוב, ובזה אשתו ובני ביתו ושכניו יראין ממנו, ואפילו העובדי אלילים יראין ממנו, שנאמר "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", אשרי מי שמשים את נפשו כשור לעל, וכחמור למשאוי, וכפרה החורשת בשדה, שנאמר (ישעיה לב, כ) "אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור" אם יקרא וישנה וישמש תלמידי חכמים וימעט בסחורה וירבה בשיבה, באותה שעה הקדוש ברוך הוא אומר לו העולם הזה שלי ושלה, ימות המשיח שלי ושלה, העולם הבא שלי ושלה, שנאמר (ש"ב כג, ג) "אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל משל באדם צדיק משל יראת אלהים". אמר דוד אני מגיד גדלתו וגבורתו

ומלכותו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שבכל יום ויום אדם נוצר ובכל יום ויום אדם נברא ובכל יום ויום אדם נולד, ובכל יום ויום אדם חי, ובכל יום ויום אדם מת, ובכל יום ויום נפשו של אדם נטלת ממנו, ונתנה לבעל הפקדון, ומיסרין אותו כתינוק לפני רבו, ובכל יום ויום מכלכלין אותו כתינוק על שדי אמו כפרי מעשיו. פעם אחת היו רבותינו יושבין [בבית המדרש] ואמרינן אליהו מהיכן הוא, יש מהם אומרים מזרע לאה, ויש מהם אומרים שהוא בא משבט גד, (נוחמים אומרים) [וגיש מהן אומרים] מזרע רחל, וכשהם יושבין ועסוקין בא אליהו זכור לטוב ועמד בפניהם ואמר להם רבותי מפני מה אתם מצטערים, אין אני אלא מזרע לאה.

פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאני אדם אחד הנה מתלוצץ ומלעיג בדברי, אמרתי לו מה תשיב ליוצרך ליום הדין, אמר לי בינה ודעה לא נתנה לי שאקרא ואשנה, אמרתי לו בני מה מלאכתך אמר לי ציד, ואני אמרתי לו מי למדך שתטל פשתן ותארגנו מצודות ותשליכה לים ותעלה הדגים מן הים, אמר לי בינה נתנו לי מן השמים, אמרתי לו מה לטל פשתן ולארג מצודות להשליכה לים להעלות בה דגים מן הים, נתנו לך דעה ובינה מן השמים, לדברי תורה שכתוב בהם כי קרוב אליך הדבר מאד לא נתנו לך בינה ודעה מן השמים, מיך הרים קולו ובכה עד שאמרתי לו אל ירע לך שכל באי עולם משיבין תשובה זו, אבל מעשיהם יהיו מעידין בהם, (וכי) (ישעיה יט, ט) "ובשו עובדי פשתים שריקות וארגים חוריי". כי (היא) [הוא] חייך וארך ימיה כתוב בברמז ס"ו, וברמז תתל"ז, וברמז רצ"ח, וברמז תתע"ג).

פרק לא

א-ב וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם. מָה תִּלְמוּד לֹמֵר "הַיּוֹם", הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי, לְלַמֶּדֶךָ שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְמַלֵּא שְׁנוֹתֵהֶם שֶׁל צְדִיקִים מִיּוֹם לַיּוֹם וּמֵחֵדֶשׁ לְחֵדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא". לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבוֹא, מֵאֵי לְצֵאת וּלְבוֹא אֵילִימָא לְצֵאת וּלְבוֹא מִמֶּשׁ, וְהָא דְכִתִּיב (להלן לד, א) "וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֲרָבוֹת מוֹאָב אֶל הַר נֹב" וְתִנָּיֵא שְׁתֵּים עָשָׂר מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם וּפְסָעוֹן מֹשֶׁה בְּפָסִיעָה אַחַת, אֶלָּא לְצֵאת וּלְבוֹא בְּדַבְּרֵי תוֹרָה, מְלַמֵּד שֶׁנִּסְתַּמּוּ מִמֶּנּוּ שְׁעָרֵי חֲכָמָה.

מֵאֵן דְּאָמַר בְּתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ אָבוֹת בְּתִשְׁרֵי מֵתוּ, מֵאֵן דְּאָמַר בְּנִיִּסוֹן נוֹלְדוּ בְּנִיִּסוֹן מֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם" וְכוּ' (כְּתוּב בְּפָסוּק "אַחַד עָשָׂר יוֹם מִחוּרֵב", בְּרַמְזוֹ ת"ח).

כְּתִיב "כִּי אַתָּה תְּבוֹא" וְכְתִיב (להלן פסוק כג) "כִּי אַתָּה תָּבִיא", אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לִּיהוֹשֻׁעַ זְקֵנִים שֶׁבְּדוֹר עִמָּךְ, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ לִיהוֹשֻׁעַ טַל מִקַּל וְהֵד עַל קַדְקֶדוֹן דְּבַר אַחַד לְדוֹר וְאֵין שְׁנֵי דְבָרִים לְדוֹר.

ט כֹּהֵן קוֹרָא ראשון ואחריו לוי מְנָא הַיָּי מְלִי, אָמַר רַב מִתְּנָה אָמַר קָרָא וַיִּכְתַּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לְוִי אֹטוֹ אָנּוּ לָא יִדְעִינָן דְּכֹהֲנִים בְּנֵי לְוִי נִינְהוּ, אֶלָּא כֹהֵן בְּרִישָׁא וְהֵדָר לְוִי. רַבִּי יִצְחָק נִפְתָּח אָמַר מִהֲכָא (לעיל כא, ה) "וְנִגְשׂוּ (אֶל) הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לְוִי", אֹטוֹ וְכוּ' רַב אֲשִׁי אָמַר מִהֲכָא "בְּנֵי עַמְרָם אֶהְרֹן וּמֹשֶׁה" וְגו'. רַבִּי חִזְיָא בַּר אֲבָא אָמַר מִהֲכָא (ויקרא כא, ח) "וְקִדְשֵׁתוּ" לְכָל דְּבַר שֶׁבִקְדָשָׁה, לְפִתְחַ רֵאשׁוֹן, וּלְבַרְךָ רֵאשׁוֹן, וּלְטַל מְנָה יָפָה רֵאשׁוֹן.

י-יא "מִקֶּץ שְׁבַע שָׁנִים בְּמוֹעֵד" וְתַנּוּ הֵתֵם פְּרִשְׁתַּת הַמֶּלֶךְ כִּיִּצַד מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל חַג בְּשָׁמַיְנֵי בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית עוֹשִׂין לוֹ בֵּימָה שֶׁל עֵץ בְּעֶזְרָה וְהוּא יוֹשֵׁב עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר "מִקֶּץ שְׁבַע שָׁנִים בְּמוֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה" וְגו'.

"בבוא כל ישראל לראות", חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לראש
 הכנסת, וראש הכנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכהן גדול
 נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל, וקורא יושב, אגריפס המלך, עמד וקבל
 וקרא עומד, ושבוהו חכמים, וכשהגיע (דברים יז, טו) ל"לא תוכל לתת
 עליך איש נכרי" זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תתגרא אגריפס, אחינו
 אתה, וקורא מתחלת (לעיל א, א) "אלה הדברים" עד "שמע" ו"שמע" עד
 (לעיל יא, יג-כא) "והיה אם שמוע", "עשר תעשר", (לעיל כו, יב) "כי תכלה
 לעשר", ברכות וקלות, (לעיל יז, יד-כ) ופרשת המלך, עד שגומר כל הפרשה
 כלה, (כדרך) [ברכות] שכהן גדול מברך אותן (כד) המלך מברך אותן, אלא
 שנותן את של רגלים תחת מחילת העוון. בשמיני, סלקא דעתך אלא
 אימא בשמינית. וכל הני למה לי צריכי, דאי כתב רחמנא מקץ שבע שנים
 הוה אמנא נימני מהשתא ואף על גב דלא איתרמי בשמטה, כתב רחמנא
 שמטה, ואי כתב רחמנא שמטה הוה אמנא בסוף שמטה, כתב רחמנא
 במעד, ואי כתב רחמנא במעד הוה אמנא מראש השנה, כתב רחמנא חג
 הסכות, ואי כתב רחמנא חג הסכות הוה אמנא אפילו יום טוב האחרון,
 כתב רחמנא בבוא כל ישראל מהתחלת המועד. חזן הכנסת נוטל ספר
 תורה וכו', שמע מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב. אמר אביי כלה
 משום כבודו של מלך. וקורא יושב והאמר מר אין ישיבה בעזרה אלא
 למלכי בית דוד בלבד, שנאמר "ויבא המלך דוד וישב לפני ה'", אמר רב
 חסדא בעזרת נשים, ושבוהו חכמים, מכיל דשפיר עבד, והא אמר רב
 אשי אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל
 על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר (לעיל יז, טו) "שום תשים עליך מלך"
 שתהא אימתו עליך, מצוה שאני. אל תתגרא אחינו אתה, תנא משמיה
 דרבי נתן באותה שעה נתחבו שונאיהם של ישראל כלה שהחניפו לו
 לאגריפס, אמר רבי שמעון בן הלפתא מיום שגבר אגרופה של חנפה,
 נתעונו הדינין, ונתקלקלו המעשים, ואין אדם יכול לומר לחברו מעשי
 גדולים ממעשיך.

אמר רבי תנחום חרש באזנו אחת פטור מן הראיה שנאמר "באזניהם".
 והאי מיבעי ליה באזניהם דכל ישראל, ההוא מנגד כל ישראל נפקא.

יב-יג "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" כתוב ברמז רט"ז.

חרש המדבר ואינו שומע, שומע ואינו מדבר פטור מן הראיה, וחיב בשמחה, מאי שנא לענן ראיה דפטור, גמר ראיה ראיה מהקהל וכו', והתם מנלן דפטרינן דכתיב "למען ישמעו" פרט למדבר ואינו שומע, ולמען ילמדו פרט לשומע ואינו מדבר. למימרא דכי [לא] משתעי לא גמיר, והא הנהו תרי אלמי דהוו בשבבותיה דרבי בני בריתיה דרבי יוחנן בן גודגדא וכו' דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוה עיילי [ונתבי] קמיה ומנידי ברישיהו ומרחשי בשפותיהו, ובעא רבי רחמי עליהו ואיתסו ואישתכח דהוה גמירי הלכתא וספרא וספרי ותוספתא וכלה תלמודא, אמר מר זוטרא קרי ביה למען ילמדו (הוא) רב אשי אמר ודאי למען ילמדו (הוא) דאי סלקא דעתך למען ילמדו וכיון דלא משתעי לא גמיר [וכיון דלא שמע לא גמיר] האי מלמען ישמעו נפקא, אלא ודאי למען ילמדו הוא.

יד-טז "הו קרבו ימיה למות" אמר רבי איבו אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בדבר שקלסתיך בתוך ששים רבוא מקדישי שמך [שנאמר (לעיל י, יד) "הו לה' אלהיך השמים" וגו'], קנסת עלי מיתה, שנאמר "הו קרבו ימיה למות", כל מדותיך מדה כנגד מדה, שפא מדה רעה כנגד מדה טובה מדה חסרה כנגד מדה שלמה מדה צרה כנגד מדה טובה, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אף זו מדה טובה היא שאמרתי לך הו, שנאמר (שמות כג, ב) "הנה אנכי שלח מלאך", "הו צדיק בארץ ישלם", (מלאכי ג, כג) "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא", כשם שהעלית אותי על ששים רבוא, כך אני מעלה אותך לעתיד לבוא על חמשים וחמשה צדיקים גמורים שנאמר "הו" בגימטריא נ"ה.

אמר רבי יוחנן עשר מיתות כתובות על משה ואלו הן, הו קרבו ימיה למות "ומות בהר" (לעיל ד, כב) "כי אנכי מת" (לעיל לא, כט) "כי ידעתי אחרי מותי" "וואף כי אחרי מותי" (להלן לג, א) "לפני מותו" (להלן לד, ז) "בן מאה ועשרים שנה במותו", (שם ה) "וימת שם משה", "ויהי אחרי מות משה" (שם ב) "משה עבדי מת" מלמד שעשרה פעמים נגזרה עליו גזרה שלא לפגוע לארץ ישראל ועדין לא נחתם גזר דין הקשה עד שנגלה עליו (בית דין הגדול) [הקדוש ברוך הוא] ואמר לו גזרה היא מלפני שלא תעבר, שנאמר "כי לא תעבר את הירדן הזה" ודבר זה קל בעיניו של משה, שאמר ישראל חטאו כמה חטאות גדולות כמה פעמים ובקשתי עליהם רחמים מיד קבל ממני, שנאמר (לעיל ט, יב) "הרף ממני ואשמידם", מה כתיב תמן (במדבר יד, כ)

"ויאמר ה' סלחתי כדברך" אני שלא חטאתי מנעורי לא כל שכן שאתפלל על עצמי ויקבל ממני, וכיון שראה הקדוש ברוך הוא שקל היה בעיניו של משה ואינו עומד בתפלה, מיד קצף עליו ונשבע בשמו הגדול שלא יכנס, שניאמר "לכו לא תביאו, ואין "לכו" אלא לשון שבועה שניאמר (ש"ב ג, יד) "לכו נשבעתי לבית עלי", וכיון שראה משה שנחתם עליו גזר דין עמד ועג עוגה קטנה וישב בתוכה ואמר איני זו מכאן עד שתתבטל אותה גזרה, באותה שעה מה עשה משה, לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר, ועמד בתפלה ובתחנונים לפני המקום, עד שנודעו שמים וארץ וסדרי בראשית, ואמרו שמה הגיע צביונו של הקדוש ברוך הוא לכרות את העולם, יצאה בת קול ואמרה עדין לא הגיע צביונו של הקדוש ברוך הוא לכרות את העולם, אלא (איוב יב, י) "אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש", ואין איש אלא משה שניאמר (במדבר יב, ג) "והאיש משה ענו מאד", מה עשה הקדוש ברוך הוא באותה שעה הכריז בכל שער ושער, בכל רקיע ורקיע, ובכל שערי בית דין ובית דין, שלא יקבלו תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו גזר דין, ואותו מלאך הממנה על ההכרזה אכריזאל שמו, באותה שעה קרא הקדוש ברוך הוא בבהלה ואמר להם למלאכי השרת, קומו ונעלו כל שער רקיע ורקיע, עד שגבר קול התפלה למעלה, ובקשה לעלות לרקיע, מפני שקול תפלתו של משה היה דומה לחרב שהוא קורע וחותר ואינו מעכב, שהיתה תפלתו מעין שם המפרש שלמד מן זגזאל רבו סופר כל בני מרום, על אותה הוא אומר "ואשמע אחרי קול רעש גדול", ואין רעש אלא זיע, ואין גדול אלא משה שניאמר (שמות יא, ג) "גם האיש משה גדול מאד" מהו אומר "ברוך כבוד ה' ממקומו" בשעה שראו גלגלי מרכבה ושרפי להבה שאמר הקדוש ברוך הוא לא תקבלו תפלתו של משה, ולא נשא פנים, ולא נתן לו חיים, ולא הכניסו לארץ, אמרו (שם ג, יב) "ברוך כבוד ה' ממקומו" שאין לפניו משוא פנים לא לקטן ולא לגדול.

ומנין שהתפלל משה חמש מאות וחמש עשרה פעמים שניאמר (לעיל ג, כג) "ואתחנן אל ה'" מנין "ואתחנן", הכי הו'. באותה שעה אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך יגיעי ועמלי וצערי שנצטערתי עליהן במצוות עד שקבעתי בהן תורה ומצוות, אמרתי כשם שראיתי בצערם כך אראה בטובתם, ועכשו שהגיע טובתם של ישראל אתה אומר לי "לא תעבר את הירדן הזה" הרי אתה עושה תורתך פלסתר,

דְּכַתִּיב (לעיל כד, טו) "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ", וְזוֹ הִיא שְׁלוֹם שֶׁל אַרְבַּעִים שָׁנָה שֶׁעֲמַלְתִּי עַד שֶׁהָיוּ עִם קְדוּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יב, א) "וַיְהוּדָה עוֹד רָד עִם אֵל וְעִם קְדוּשִׁים נֶאֱמָן", וּמִלֶּאֱדָ סַמָּאֵל רֹאשׁ הַשְּׁטָנִים הוּא בְּכָל שְׁעָה הָיָה מִצְפָּה לְמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְאוֹמֵר מְתִי נִגְיַע הָרַגַע שָׁבוּ יָמוֹת מֹשֶׁה שְׁאַרְדּוּ וְאַטֵּל נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הַיָּמָנוּ, עָלָיו אָמַר (שְׁלֹמֹה) [דָּוִד] (תהלים לו, לב) "צוֹפֶה רָשָׁע לְצַדִּיק וּמִבְּקֶשׁ לְהַמִּיתוֹ" בְּכָל הַשְּׁטָנִים כָּלָם אֵין לָךְ רָשָׁע כְּסַמָּאֵל וְאֵין לָךְ צַדִּיק בְּכָל הַנְּבִיאִים כְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה", מְשַׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה לְאָדָם שֶׁנִּזְדַּמֵּן לְסַעוּדַת חֲתָן וְכֻלָּה וְהָיָה מִצְפָּה וְאוֹמֵר מְתִי נִגְיַע שְׁמַחְתֶּם וְאַשְׁמַחֶם, כִּי הָיָה סַמָּאֵל הָרָשָׁע מִצְפָּה לְמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְאוֹמֵר מְתִי יְהִי מִיכָאֵל בּוֹכָה וְאֲנִי אֲמַלֵּא פִי שְׁחוֹק, עַד שֶׁאָמַר לוֹ מִיכָאֵל, רָשָׁע אֲנִי בּוֹכָה וְאַתָּה מְשַׁחֵק (מיכה ז, ח) "אֵל תִּשְׁמַחֵי אוֹיְבֵתִי לִי כִי נִפְלַתִי קִמְתִּי", "נִפְלַתִּי" בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה "וְקִמְתִּי" בְּפִרְנִסְתּוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ בְּשַׁעַה שֶׁהִפִּיל שְׁלֹשִׁים וְאַחַד מְלָכִים. "כִּי אֵשֵׁב בַּחֲשֻׁד" בְּחֶרְבּוֹ בֵּית רֹאשׁוֹן וּבֵית שְׁנִי, "ה' אֹר לִי" לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ, עַד כָּאֵן עֲלֵתָה לוֹ לְמֹשֶׁה שְׁעָה אַחַת, בְּאוֹתָהּ שְׁעָה אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם אֵין אַתָּה מְכַנִּיסֵנִי לְאַרְצְךָ יִשְׂרָאֵל הִנַּח אוֹתִי בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאַחֲיָה וְלֹא אָמוֹת, אָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם לֹא אֲמִיתָךְ בְּעוֹלָם הַזֶּה הִיאֲךָ אַחֲיִיךָ לְעוֹלָם הַבָּא, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁאַתָּה עוֹשֶׂה תּוֹרָתִי פְּלִסְתֵּר שְׁכַתְּבֵתִי עַל יָדְךָ (להלן לב, לט) "וְאֵין מְיָדִי מִצִּיל", עַד כָּאֵן עֲלֵתָה לְמֹשֶׁה שְׁעָה אַחַת. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָיו, רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִם אֵין אַתָּה מְכַנִּיס אוֹתִי לְאַרְצְךָ יִשְׂרָאֵל הִנַּח אוֹתִי כְּחִיּוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁהֵן אוֹכְלִין עֲשָׂבִים וְהֵם שׁוֹתִין מִיָּם וְרוֹאִין אֶת הָעוֹלָם כִּי תִּהְיֶה נִפְשֵׁי כְּאַחַד מֵהֶן, אָמַר לוֹ "רַב לָךְ", אָמַר לְפָנָיו רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם אִם לֹא תִּנְיַח אוֹתִי בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּעוֹף הַפּוֹרְחַת בְּאֹוִיר בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם וּמְלַקֵּט מִזּוֹנוֹ בְּכָל יוֹם וְלַעֲת עָרַב חוּזֵר לְקִינוֹ כִּי תִּהְיֶה נִפְשֵׁי כְּאַחַת מֵהֶן, אָמַר לוֹ "רַב לָךְ", אָמַר לְפָנָיו רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם הִנַּח עֵין אַחַת שְׁלִי תַּחַת הַדָּלֶת וַיִּתְּנוּ עָלֶיהָ אֶת הַדָּלֶת שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בְּשָׁנָה וְאַחֲיָה וְלֹא אָמוֹת, אָמַר לוֹ "רַב לָךְ" כִּיִּן שְׁרָאָה מֹשֶׁה שְׁאֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוּלָה לְהַצִּילוֹ מִן הַמָּוֶת, בְּאוֹתָהּ שְׁעָה אָמַר מֹשֶׁה (להלן לב, ד) "הַצּוֹר תִּמְסִים פְּעָלוֹ" וְגו', מָה עָשָׂה מֹשֶׁה נָטַל אֶת הַמַּגֵּלָה וְכָתַב עָלֶיהָ שֵׁם הַמְּפָרֵשׁ וְסִפֵּר הַשִּׁיר עֲדִין לֹא מֵלֵא לְכַתֵּב עַד שֶׁהִגִּיעַ שְׁעָה שָׁבוּ יָמוֹת מֹשֶׁה, בְּאוֹתָהּ שְׁעָה אָמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְגַבְרִיאֵל צֶא וְהִבֵּא נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, אָמַר לְפָנָיו רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם מִי שֶׁהוּא שְׁקוּל כְּנֹגֵד שְׁשִׁים רְבוּא אֵיךְ אֲנִי יְכוּל לְרְאוֹת בְּמוֹתוֹ, וּמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דְּבָרִים הַלְלוּ הִיאֲךָ אֲנִי יְכוּל לַעֲשׂוֹת לוֹ קֶצֶף, וְאַחַר כֵּן אָמַר לוֹ לְמִיכָאֵל צֶא וְהִבֵּא נִשְׁמָתוֹ שֶׁל

מֹשֶׁה, אָמַר לְפָנָיו רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אָנִי הֵייתִי לָרַב וְהוּא הָיָה לִי לְתַלְמִיד
וְאִידָּךְ אָנִי יְכוֹל לְרֹאוֹת בְּמוֹתוֹ וְאַחַר כֵּן אָמַר לְסַמְאֵל צֵא וְהִבֵּא נִשְׁמָתוֹ שֶׁל
מֹשֶׁה, מִיָּד לְבֶשׂ כַּעֲסוֹ וְחָגַר חֲרָבוֹ וְנִתְעַטֵּף בְּאַכְזָרִיּוֹת וְהִלָּךְ לְקִרְאֵת מֹשֶׁה,
כִּינּוֹן שָׂרָאָה אוֹתוֹ יוֹשֵׁב וְכוֹתֵב שֵׁם הַמְּפָרֵשׁ וְזוֹהַר מִרְאֵהוּ דוֹמָה לְשִׁמְשׁ
וְהָיָה דוֹמָה לְמִלְאָךְ ה' צְבָאוֹת, הָיָה מִתְגַּרֵּא סַמְאֵל מִן מֹשֶׁה, אָמַר וְדַאי
שָׂאִין הַמְּלָאכִים יְכוֹלִין לְטַל נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְטָרַם שָׂרָאָה סַמְאֵל אֵת
מֹשֶׁה הָיָה יוֹדֵעַ שְׂיָבוֹא סַמְאֵל, וְכִינּוֹן שָׂרָאָה סַמְאֵל אֵת מֹשֶׁה אֲחֻזָּתוֹ רְעֵדָה
וְחִיל כִּיּוֹלָדָה, וְלֹא מִצָּא פְתֻחוֹן פֶּה לְדַבֵּר אֶל מֹשֶׁה עַד שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לְסַמְאֵל
"אִין שְׁלוֹם אָמַר ה' לְרָשָׁעִים" מֵהַ תַּעֲשֶׂה בְּכָאוֹ, אָמַר לוֹ לְטַל נִשְׁמָתָךְ
בְּאֵתִי, אָמַר לוֹ מִי שֶׁגִּרְךָ, אָמַר לוֹ מִי שֶׁבָרָא כָּל הָעוֹלָם, אָמַר לוֹ אִין אֵתֵהּ
נוֹטֵל אֵת נִשְׁמָתִי, אָמַר לוֹ כָּל בְּאֵי עוֹלָם מְסוּרִים בְּיָדִי, אָמַר לוֹ יֵשׁ בִּי כַח
יֹתֵר מִכָּל בְּאֵי עוֹלָם, אָמַר לוֹ וּמָה כַחְךָ, אָמַר לוֹ אֲנִי בֶן עַמָּרָם שְׂיִצְאָתִי
מֵהוֹל מִמַּעֲי אִמִּי וְלֹא נִצְרַכְתִּי לְמַהֵל, וּבוֹ בַּיּוֹם שֶׁנוֹלְדָתִי מִצְאָתִי פְתֻחוֹן פֶּה,
וְהִלְכְתִּי בְּרַגְלֵי וְדַבַּרְתִּי עִם אָבִי וְאִמִּי, אֶפִּילוֹ חֵלֵב לֹא יִנְקָתִי וְכִשְׁהֵייתִי בֶן
שְׁלֹשׁ שָׁנִים, הִתְנַבְּאָתִי וְאִמְרָתִי שְׁעַתִּיד אָנִי לְקַבֵּל אֵת הַתּוֹרָה מִתּוֹךְ לְהַב
אֵשׁ, וְכִשְׁהֵייתִי מְהִלָּךְ בַּחוּץ נִכְנַסְתִּי לְפִלְטָרִין שֶׁל מְלָךְ וְנִטְלָתִי אֵת כְּתוּרָה
מֵעַל רֹאשׁוֹ, וְכִשְׁהֵייתִי בֶן שְׁמוֹנִים שָׁנָה עָשִׂיתִי אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּמִצְרַיִם,
וְהוֹצֵאתִי שְׁשִׁים רְבּוּא לְעֵינַי כָּל מִצְרַיִם, וְקִרְעָתִי אֵת הַיָּם לְשָׁנִים עֶשֶׂר
גְּזָרִים, וְהִפְכָתִי אֵת מִיַּמֵּי מָרָה לְמִתּוֹק, וְעֲלִיתִי וְדִרְכָתִי דָרָךְ הַשָּׁמַיִם,
וְהֵייתִי תוֹפֵס בְּמִלְחָמָתְךָ שֶׁל מְלָאכִים, וְקִבַּלְתִּי תּוֹרָה שֶׁל אֵשׁ מֵעֵמוֹ פָּנִים
בְּפָנִים, וְשַׁחַתִּי עֵמוֹ בְּפִמְלִיא, וְגִלִּיתִי רְזִיָּהֶם לְבָנֵי אָדָם, וְקִבַּלְתִּי תּוֹרָה שֶׁל
אֵשׁ מִיַּמִּינוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְלִמְדָתִי אוֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל, וְעָשִׂיתִי
מִלְחָמָה עִם סִיחוֹן וְעוֹג שְׁנֵי גִבּוֹרֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁבִּשְׁעַת הַמַּבּוּל לֹא הִגִּיעוּ
מִים לְקִרְסָלֵיהֶם מִפְּנֵי גְבוּהוֹ, וְהִעַמְדָתִי חֲמָה וּלְבַנָּה בְּרוּם עוֹלָם, וְהִכִּיתִי
בְּמִטָּה שְׂבִיָדִי וְהִרְגַתִּים, מִי יֵשׁ בְּבָאֵי עוֹלָם שְׂיִכּוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן, לֵךְ בְּרַח
מִלְּפָנַי אִינִי נוֹתֵן לָךְ נִשְׁמָתִי, מִיָּד חֲזַר סַמְאֵל וְהִשִּׁיב דַּבֵּר לְפָנַי הַגְּבוּרָה,
אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צֵא וְהִבֵּא נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, מִיָּד שָׁלַף חֲרָבוֹ
מִתַּעֲרָה וְעָמַד עַל מֹשֶׁה, מִיָּד קָצַף עָלָיו מֹשֶׁה וְנִטֵּל אֵת מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ
שֶׁחֲקוּק בּוֹ שֵׁם הַמְּפָרֵשׁ, וּפָגַע בּוֹ בְּסַמְאֵל בְּכָל כַּחוֹ עַד שֶׁנָּס מִלְּפָנָיו, וְרָץ
אַחֲרָיו בְּשֵׁם הַמְּפָרֵשׁ וְנִטֵּל קֶרֶן מִבֵּין עֵינָיו וְעוֹר אֵת עֵינָיו, עַד כָּאוֹ עֲלָתָה
לְמֹשֶׁה סוּף רָגַע, יִצְתָה בֵּת קוֹל וְאִמְרָה הִגִּיעַ סוּף רָגַע מִיִּתְתָּךְ, אָמַר מֹשֶׁה
לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם זָכַר לִי אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנִּגְלִיתָ עָלַי
בְּסָנְהָ וְאִמְרָתִי לִי (שְׁמוֹת ג, ט) "לָכֵה וְאִשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהָ" זָכַר לִי אוֹתוֹ הַיּוֹם

שְׁהִייתִי עֹמֵד עַל הַר סִינַי אֲרַבְּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, בְּבִקְשָׁה מִמֶּנּוּ אֵל
תִּמְסַרְנִי בְּיַד מַלְאַךְ הַמָּוֶת, יִצְאָה בֵּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ אֵל תִּתְּנֶנּוּ אֲנִי בְּעֲצָמֵי
מִטְפֵּל בָּךְ וּבִקְבוּרָתְךָ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עָמַד מִשָּׁה וְקִדַּשׁ עֲצָמוֹ כְּשָׂרְפִים, וְיָרַד
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשְׁמַי שָׁמַיִם הָעֲלִיוֹנִים לְטַל נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מִשָּׁה, וּשְׁלֹשָׁה
מַלְאַכֵי הַשָּׁרֵת עִמּוֹ מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל וְזַגְזָאֵל, מִיכָאֵל הִצִּיעַ מִסְתּוֹ שֶׁל מִשָּׁה,
וְגַבְרִיאֵל פָּרַשׁ בְּגָד שֶׁל בּוּץ מְרֵאשׁוֹתָיו, וְזַגְזָאֵל מְרַגְלוֹתָיו, מִיכָאֵל מִצַּד אַחַד
וְגַבְרִיאֵל מִצַּד אַחַד, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה הַשֶּׁכֶב [עֲפַעְפִּי] עֵינַיִךְ
זֶה עַל זֶה, וְהִשְׁכִּיב [עֲפַעְפִּי] עֵינָיו זֶה עַל גֵּב זֶה, אָמַר לוֹ הַנִּיחַ יְדֶיךָ עַל הַחֲזָה
וְהַנִּיחַ יְדָיו עַל הַחֲזָה. אָמַר לוֹ הַקִּיף רַגְלֶיךָ זֶה עַל גֵּב זֶה וְהַקִּיף רַגְלָיו זֶה
עַל גֵּב זֶה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קָרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְנִשְׁמָה מִתּוֹךְ גּוּפוֹ, אָמַר
לוֹ בְּתֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה קִצְבָּךְ הִיָּתָה בְּגוּפוֹ שֶׁל מִשָּׁה, עֲכָשׁוּ הַגִּיעַ קִצְבָּךְ
לְצֵאת, צָאִי וְאַל תִּתְּאָחֲרִי, אָמְרָה לְפָנָיו רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם יוֹדַעַת אֲנִי שְׂאֵתָה
אֱלֹהֵי כָּל הָרוּחוֹת, וְאַדּוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת, הַחַיִּים וְהַמֵּתִים מְסוּרִין בְּיָדְךָ,
וְאַתָּה בְּרֵאתָנִי, וְאַתָּה יִצְרַתָּנִי, וְאַתָּה נִתְּתָנִי בְּגוּפוֹ שֶׁל מִשָּׁה מֵאָה וְעֶשְׂרִים
שָׁנָה, שְׁלֹא נִרְאָה בּוֹ מְעוֹלָם רָמָה וְתוֹלְעָה, וְלֹא הָיָה בּוֹ צָרַעַת מְעוֹלָם.
בְּשִׁבִיל כָּךְ אֲנִי אוֹהֶבֶת אוֹתוֹ וְאֵינִי רוֹצָה לְצֵאת מִמֶּנּוּ, וְעֲכָשׁוּ יֵשׁ גּוֹף טְהוֹר
מְגוּפוֹ שֶׁל מִשָּׁה, אָמַר לָהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא צָאִי וְאַל תִּתְּאָחֲרִי, וְאַנִּי מְעַלָּה
אוֹתְךָ לְשָׁמַי שָׁמַיִם הָעֲלִיוֹנִים, וְאַנִּי מוֹשִׁיבָךְ תַּחַת כִּסֵּא כְבוֹדִי, אֲצֵל כְּרוּבִים
וּשְׂרָפִים וְגִדּוּדִים, אָמְרָה לְפָנָיו רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם מֵאֲצֵל שְׂכִינְתְּךָ מִמְרוֹם יְרֵדוּ
שְׁנֵי מַלְאַכִּים עֲזָא וְעֲזָאֵל וְחִמְדוּ בְּנוֹת הָאָרֶץ וְהִשְׁחִיתוּ אֶת דְּרָכְכֶם עַל הָאָרֶץ,
עַד שֶׁתִּלִּית אוֹתָם בֵּין הָאָרֶץ לָרְקִיעַ אֲבָל בּוֹן עֲמָרְם מִיּוֹם שֶׁנִּגְלִיתָ עָלָיו בְּסֻנְהָ
לֹא בָּא אֵל אֲשֶׁתּוֹ, שְׁנֵאָמַר (במדבר יב, א) "וַתִּדְבַר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה",
בְּבִקְשָׁה מִמֶּנּוּ תִּנְיַחְנִי בְּגוּפוֹ שֶׁל מִשָּׁה, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקַּשׁ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
וְנִטַּל אֶת נִשְׁמָתוֹ בְּנִשְׁיָקֶת פֶּה, וְהָיָה בּוֹכָה וְאוֹמֵר (תהלים צד, טז) "מִי יִקּוּם
לִי עִם מִרְעִים מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פְּעֻלֵי אֲוֹן", וְרוּחַ הַקְּדוֹשׁ בּוֹכָה וְאוֹמֵר "וְלֹא
קִם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשָּׁה", שָׁמַיִם וְאָרֶץ בּוֹכִים וְאוֹמְרִים (מיכה ז, ב)
"אֲבָד חֲסִיד מִן הָאָרֶץ", וְכִשְׁבִּקְשׁ יְהוֹשֻׁעַ רַבִּי וְלֹא מָצָאוּ הָיָה בּוֹכָה וְאוֹמֵר
"הוֹשִׁיעָה ה' כִּי גָמַר חֲסִיד כִּי פִסּוּ אֱמוּנִים", וְיִשְׂרָאֵל בּוֹכִים וְאוֹמְרִים (להלן
לג, כא) "צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל", (משלי י, ז) "זָכַר צִדִּיק
לְבִרְכָה" וְנִשְׁמָתוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הִבָּא.

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיד למות", רבי שמעון בן יוחאי אומר ברוך דין האמת שאין עולה ומשוא פנים לפניו, וכן הוא אומר "אל תאמינו ברע אל תבטחו באלופי".

בשנה אחת מתו שלשה צדיקים משה אהרן ומרים, שוב לא מצאו ישראל נחת רוח שנאמר (זכריה יא, ח) "ואכחיד את שלשת הרועים בגרח אחד" וכי בגרח אחד מתו והלא בשנה אחת מתו שנאמר (תהלים מז, י) נדיבי עמים נאספו וגו', אלא מתה מרים נסתלקה הבאר וחזרה בזכות משה ואהרן, מת אהרן בטל עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה, מת משה בטלו שלשתן ולא חזרו, באותה שעה היו ישראל נפוצים וערמים מכל, כשמת אהרן נתקבצו כל ישראל אצל משה, ואמרו לו היכן הוא אהרן אחיד, אמר להם האלהים גנזו לחיי העולם הבא, ולא היו מאמינים בו, אמרו לו יודעין אנו שקפדן אתה, שמה אמר לפניך דבר שאינו הגון וקנסת עליו מיתה, מה עשה הקדוש ברוך הוא נטל מטתו של אהרן ותלאה בשמי שמים, והיה הקדוש ברוך הוא מספיד עליו ומלאכי השרת עונין (מלאכי ב, ו) "תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו" וגו' באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למלאך המות לך והבא לי נשמתו של משה, הלך ועמד לפניו, אמר לו משה תן לי נשמתך, אמר לו במקום שאני יושב אין לך רשות לעמוד, ואתה אומר לי תן לי נשמתך, גער בו ויצא בנזיפה, הלך מלאך המות והשיב דברים לפני הגבורה, אמר לו המקום למלאך המות לך והבא לי נשמתו, הלך למקומו בקשו ולא מצאו, הלך אצל הגם, אמר לו ראת את משה, אמר לו מיום שהעביר את ישראל בתוכי שוב לא ראיתו, הלך אצל ההרים והגבעות אמר להם ראיתם את משה, אמרו לו "אלהים הבין דרכה", אלהים גנזו לחיי העולם הבא, ואין כל בריה יודעת בו, שנאמר (להלן לד, ו) "ויקבר אתו בגי" פיון שמת משה היה יהושע בוכה וצועק, ומתאבל עליו גמים רבים, עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא עד כמה אתה מתאבל והולך, וכי לך בלבד מת, והלא גם לי מת, שמים שמת אבל לפני שנאמר "ויקרא ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד" ולא עוד אלא שהוא מבטח לעולם הבא שנאמר "ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם".

רמז תתקמא "הן קרבו ימיד" משל למה הדבר דומה לאחד שכבד את המלך והביא לו חרב חדה לדורו, אמר המלך התיזו את ראשו בה, אמר

לו בַּמָּה שֶׁכַּבְּדִתִּיךָ בָּהּ אֶתְּהָ מִתִּיזוֹ אֶת רֵאשִׁי, כַּד אָמַר מֹשֶׁה בְּ"הוֹ" קִלְסִיתִיךָ
(לעיל י, יד) "הוֹ לְהַי אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם" ו"בְּהוֹ" אֶתְּהָ גּוֹזֵר עָלַי
מִיָּתְהָ, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂכֵן רַע מוֹנֵה אֶת הַנִּכְנָסוֹת וְאִינוּ מוֹנֵה
אֶת הַיּוֹצְאוֹת, [אָמַר לוֹ] אֵין אֶתְּ זָכוֹר בְּשַׁעַה שְׁאַמְרַתְּ (שְׁמוֹת ד, א) "הוֹ לֹא
יִאֲמִינוּ לִי" הוֹי הוֹ קָרְבוּ יָמֶיךָ לְמוֹת.

מִשָּׁל לְמָה הַדְּבָר דּוֹמֵה לְאִשָּׁה עֹבְרָה שֶׁנִּחְבְּשָׁה בְּבֵית הָאֲסוּרִין וְיִלְדָה שָׁם,
גְּדֹל הַיֶּלֶד, עֹבֵר הַמְּלָךְ לִפְנֵי בֵית הָאֲסוּרִין הַתַּחֲלִיל אוֹתוֹ הַיֶּלֶד צוֹנֵחַ אֲדוֹנֵי
הַמְּלָךְ לְמָה אֲנִי חָבוּשׁ, אָמַר לוֹ הַמְּלָךְ בְּחֹטָא שֶׁל אִמָּךְ, כַּד אָמַר מֹשֶׁה [רְבוֹנוֹ
שֶׁל עוֹלָם] שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ כְּרִיתוֹת יֵשׁ בַּתּוֹרָה שְׁמָא עֹבְרַתִּי עַל אַחַת מֵהֶן, אָמַר
לוֹ בְּחֹטָא שֶׁל "שְׁמַעוּ נָא הַמּוֹרִים".

דְּבָר אַחֵר כְּאֵדָם שְׁאוֹמֵר פְּלוֹנִי קָבֵל עָלֶיךָ לִפְנֵי הַמְּלָךְ, כַּד הַיּוֹם קָבֵל עָלֶיךָ,
אָמַר הַשָּׁמַשׁ רְבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֵינִי זֶז וְאֵינִי שׁוֹקֵעַ וּמֹשֶׁה קִים בְּעוֹלָם מָה
עָשָׂה מֹשֶׁה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם כָּתַב (שְׁנַיִם עָשָׂר) [שְׁלֹשׁ עָשָׂר] תּוֹרוֹת לְשָׁנַיִם עָשָׂר
שְׁבַטִים וְאַחַת שֶׁתֵּהָא בְּאֶרֶץ, שְׁאֵם יִבְקָשׁוּ לְזַיֵּי דְבָר שְׁיָהוּ מוֹצְאִין אוֹתָהּ
שְׁבַאֲרוֹן, אָמַר מֹשֶׁה מִתּוֹךְ שְׁאֲנִי עָסוּק בַּתּוֹרָה שֶׁכִּלְהַ חִיִּים הַיּוֹם שׁוֹקֵעַ
וְהַגְזֵרָה בְּטִלָּה, מָה עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רָמַז לְשָׁמַשׁ וְהָיָה עוֹמֵד
וּמִתְקַשֶּׁה כְּנֶגְדּוֹ, וְאוֹמֵר אֵינִי שׁוֹקֵעַ וּמֹשֶׁה קִים בְּעוֹלָם, מִיָּד אָמַר לוֹ קִרָא
אֶת יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לוֹ רְבוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יִטַּל יְהוֹשֻׁעַ, אֲרָכִי שְׁלִי וְאֶהְיֶה חַי, אָמַר
לוֹ עָשָׂה לוֹ כְּשֵׁם שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה לָךְ מִיָּד הַשָּׁכִים מֹשֶׁה וְהִלָּךְ לְבֵיתוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ.
[נִתְיָרָא יְהוֹשֻׁעַ וְאָמַר מֹשֶׁה רַבִּי יְבוֹא אֶצְלִי יִצְאוּ לְהִלָּךְ הִלָּךְ מֹשֶׁה לְשִׁמְאוֹ שֶׁל
יְהוֹשֻׁעַ], נִכְנָסוּ לְאַהֲלֵ מוֹעֵד גֵּרֵד עֲמוּד הָעֵנָן וְהַפְּסִיק בִּינֵיהֶן מִשְׁנִסְתַּלְק עֲמוּד
הָעֵנָן אָמַר מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ מָה אָמַר לָךְ הַדְּבָר, אָמַר לוֹ כְּשֶׁהָיָה הַדְּבָר נִגְלָה
עָלֶיךָ יוֹדֵעַ הֵייתִי מָה הָיָה מְדַבֵּר עִמָּךְ אוֹתָהּ שְׁעָה הַתַּחֲלִיל מֹשֶׁה צוֹנֵחַ וְאָמַר
מָאָה מִיָּתוֹת וְלֹא קִנְאָה אַחַת, וּכְתִיב (שֵׁה"ש ח, ו) "כִּי עָזָה כַּפְּמוֹת אֶהְבֶּה
קִשָּׁה כְּשֶׁאוֹל קִנְאָה" כִּיִּן שֶׁקָּבֵל מֹשֶׁה עָלָיו לְמוֹת הַתַּחֲלִיל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא לְפִיִּסוֹ [וְאָמַר לוֹ] בְּעוֹלָם הִזָּה עַל יָדְךָ הַנְּהַגְתִּי אוֹתָן, אָף לְעֵתִיד לְבוֹא
(ישעיה סג, יא) "וַיִּזְכֹּר יָמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עֲמוֹ". [וְגוֹ' וְכוּ'. (כְּתוּב בְּרָמַז קנ"ז)].

מִת בְּחַמְשָׁה יָמִים מִיָּתוֹת כָּל אָדָם מֵאֵי קִרְאָה וַיֵּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה הוֹ קָרְבוּ
יָמֶיךָ לְמוֹת קָרְבוּ תְּרִי, יָמֶיךָ תְּרִי, הוֹ חַד, שְׁכֵן בְּלִשׁוֹן יְוֹנֵי קוֹרִין לְאַחַת הֶן.

"קרא את יהושע" משיב משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם הואיל ואני נפטר בנסיון גדול מן העולם, הראני אדם נאמן שיצמד על ישראל שיצא ידיהו לשלום, וכן הוא אומר (במדבר כז טז-יח) "אשר יצא לפניהם ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון", ואומר "אחות לנו קטנה ושדים אין לה". וגו'. ארבע מלכיות משלו בישראל ולא היה בהן חכם ולא היה בהן גבון, בימי אחאב מלך ישראל ובימי יהושפט מלך יהודה (מ"א כב, יז) ("היו) [ראיתי את כל] ישראל נפוצים אל ההרים כצאן אשר אין להם רועה".

"ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון" קח לך גברתן שכמותך וכו' (כדפתוב בפרשת פנחס בפסוק "קח לך את יהושע"), באותה שעה נתגבר כחו של משה והיה מחזק את יהושע לעיני כל ישראל שנאמר (לעיל פסוק ז) "ויקרא משה ליהושע" ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ, אמר לו עם זה שאני מוסר לך עדן גדדים הן, עדן תינוקות הן, אל תקפיד עליהן על מה שהן עושין, שאף רבונו לא הקפיד עליהן על מה שעשו, שנאמר (הושע יא, א) "כי נער ישראל ואהבהו" רבי נחמן אומר, אין לי רשות הא יש לי רשות אכניסם בצד אהלי רועים ויהו רועים בצדי, מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור, והיו תלמידיו מהלכין אחריו, וראה ריבה אחת מלקטת שעורין מתחת רגלי בהמתן של ערביים, כיון שראתה את רבן יוחנן בן זכאי נתעטפה בשערה ועמדה לפניו, ואמרה לו רבי פרנסני, אמר לה בתי בת מי את, אמרה לו בתו של נקדימון בן גריון אני, ולא זכור אתה שחתמת על כתבתי, אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו, אני חתמתי על כתבתה של זו, והייתי קורא בה אלהי (אלפי) אלהים דיגרי זהב, של בית חמיה, ושל בית ריבה זו, לא היו נכנסים להר הבית להשתחוות, עד שהיו פורסין להן כלי מילת תחת רגליהן, ונכנסין ומשתחוין וחוזרין לבתיהן בשמחה, וכל ימי בקשתי מקרא זה ומצאתיו "אם לא תדעי לך היפה בנשים" וגו' אל תקרי "גדיותיך" אלא גויותיך, שכל זמן שישראל עושין רצונו של מקום אין כל אמה ולשון שולטת בהן, וכשאין ישראל עושין רצונו של מקום הקדוש ברוך הוא מוסרן ביד אמה שפלה, ולא ביד אמה שפלה אלא תחת רגלי בהמתן. קרא את יהושע כתוב ברמז רלב).

"וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֶׁעַ וַיִּתְנַצְּבוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד", תָּנָא, אוֹתוֹ שֶׁבַת שֶׁל דָּיו זֹגִים הֵיְתָה, נִטְלָה רְשׁוֹת מְזָה וְנִתְנָה לָזָה.

שְׁאֵלוֹ צְדוֹקִין אֶת רַבֵּן גַּמְלִיאֵל מִנֵּין שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְחִיָּה מֵתִים, אָמַר לָהֶם מִן הַתּוֹרָה וְכוּ' דְכָתִיב "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם", אָמְרוּ לוֹ דִּילְמָא וְקָם הָעַם הַזֶּה וְזָנָה וְכוּ' עַד שֶׁאָמַר לָהֶם מִמְקָרָא הַזֶּה (לעיל יא, כא) "אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם וְכוּ'", "לִתְּתָ לָכֶם" לֹא נֶאֱמַר, אֲלֹא "לִתְּתָ לָהֶם", [מִכָּאן לְתַחֲנִית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה], וַיֵּשׁ אוֹמְרִים מִן הַמְקָרָא הַזֶּה אָמַר לָהֶם (לעיל ד, ד) "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם" וְכוּ', מָה הַיּוֹם כְּלָכֶם קִיָּמִים אִף לְעוֹלָם הַבָּא כְּלָכֶם קִיָּמִים. שְׁאֵלוּ רוֹמִיִּים אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, מִנֵּין שֶׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְחִיָּה מֵתִים, וַיֹּדַע מָה שֶׁעָתִיד לֵהִיֹּת אָמַר לָהֶם תִּרְוִיְהוּ מִן הַמְקָרָא הַזֶּה וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם, וְדִלְמָא וְקָם הָעַם הַזֶּה וְזָנָה, אָמַר לָהֶם נְקוּטוֹ מִיְהָא פְּלַגָא בְּיַדִּיכוֹן דִּיֹּדַע מָה שֶׁעָתִיד לֵהִיֹּת.

ז "וְחָרָה אַפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא" וְכוּ', אָמַר רַב כָּל שְׂאֵינּוּ בְּהִסְתַּר פְּנִים אֵינּוּ מֵהֶם וְכוּ', אָמְרוּ לִיה רַבֵּנּוּ לְרַבָּא מַר לָאוּ בְּהִסְתַּר פְּנִים אֵיִתִּיָּה וְלֹא בּוֹהֲקָה לְאַכְלֵי אֵיִתִּיָּה אָמַר לְהוּ מִי יִדְעִיתוּ כִּמְהָ מִשְׁדַּרְנָא בְּצִנְעָא לְבִי שְׁבוּר מְלָכָא, אֲפִילוּ הָכִי יִהְיֶה בֵּיה רַבֵּנּוּ עֵינֵיִיָּהוּ, [אַדְהֵכִי שְׁדוּר דְּבִי] שְׁבוּר מְלָכָא וְאַגְרָבוּהָ וְהֵינּוּ דִתְנִיָּא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר כָּל מְקוֹם שֶׁנִּתְּנָנוּ חֲכָמִים עֵינֵיִהֶם אוֹ מִיְתָה אוֹ עֵנִי.

"וְחָרָה אַפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא" אָמַר רַבִּי אַחָא יוֹם אֶחָד הָיָה חֲרוֹן אַפּוֹ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵלּוּ עָשׂוּ תְּשׁוּבָה (פְּרָשׁוּ) [פְּשָׁרוֹ]. אָמַר רַבִּי תַנְחוּמָא אֵינּוֹן עֲבָדִין וְאַנְתָּ עֲבַדְתָּ, אֵינּוֹן עֲבָדִין וְעַזְבֵּנִי וְהִפֵּר אֶת בְּרִיתִי, וְאַנְתָּ עֲבַדְתָּ וְעַזְבֵּתִים וְהִסְתַּרְתִּי פְּנֵי מַהֶם. וְחָרָה אַפִּי בּוֹ בְּבִבְלָא. וְעַזְבֵּתִים בְּמִדֵּי. וְהִסְתַּרְתִּי פְּנֵי מַהֶם בְּגוֹן. וְהָיָה לְאַכְלֵי בְּאֵדוֹם, עַל שֵׁם (דְּנִיָּא ל ז, ז) "אֲכָלָה וּמִדְּקָה וּשְׂאָרָא בְּרַגְלָה רְפָסָה". וּמִצְאָהוּ רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת, אֵלּוּ מֵאָה חֶסֶר שְׁתֵּים תּוֹכַחוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה. וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֵא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי מִצְאוּנֵי הַרְעוֹת, אֵלּוּ הָיָה בְּגִבִּי לֹא הוּיָה אֶתָּא לִי, וְצִיּוֹן אוֹמַרְתָּ עַזְבֵּנִי שְׁכַחְנִי, שְׁנֶאֱמַר "וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עַזְבֵּנִי ה' וַאֲדַנִּי שְׁכַחְנִי" וְכוּ'.

יח "וְאֵנֹכִי הַסֵּתֶר אֲסִתִּיר פְּנֵי בְיֹסִם הַהוּא", אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָף
עַל פִּי שֶׁהַסֵּתֶרֶתִּי פְּנֵי מֵהֶם בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ.

"וְאֵנֹכִי הַסֵּתֶר" מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁרָאָה בְּגִבּוּרָה שֶׁמִּבְּטָת בְּסָרִיס אֶחָד. אָמַר
הַמֶּלֶךְ אֵינִי מְקַנָּא בְּסָרִיס שֶׁאֵת מִבְּטָת בּוֹ שְׁאִינוֹ מוֹעִיל כָּלוּם, אֲלֵא שֶׁאֵת
גּוֹרְמֵת לִי לְהַחְזִיר פְּנֵי מִמֶּנּוּ, כִּד אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל אֵינִי
מְקַנָּא בְּעַבּוּדֵת אֱלִילִים שֶׁאֵינָה שְׁלָכֶם, וְאִין בָּהּ תוֹעֵלֶת, אֲלֵא שֶׁאֵתֶם
גּוֹרְמִין לִי לְהַחְזִיר פְּנֵי מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵנֹכִי הַסֵּתֶר אֲסִתִּיר פְּנֵי" מִפְּנֵי מָה,
"כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אַחֲרַיִם".

יט אָמַר רַבָּא אָף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו לְאָדָם סֵפֶר תּוֹרָה מְצוּה לְכַתֵּב
מִשָּׁלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְעַתָּה כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת", (פְּתוּב בְּרִמּוֹ תַתְקִי"ד).
וְלַמֻּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (פְּתוּב בְּרִמּוֹ ש"ז).

"שִׁימָה בְּפִיהֶם". אָמַר רַב חֲסֵדָא אִין תּוֹרָה נִקְנִית אֲלֵא בְּסִימָנִין, אֵל תִּקְרִי
'שִׁימָה' אֲלֵא 'סִימָנָה', אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ אֲנִן מְהֵכָא מִתְנַיִן לָהּ (יִרְמִיָה לֵא,
כֵּא) "הַצִּיבִי לָךְ צִיּוּנִים", עָשׂוּ צִיּוּנִים לְתוֹרָה, וְכַתִּיב "וַיִּבְנֶה אֶצְלוֹ צִיּוּן" ר"א
אָמַר מְהֵכָא, (מִשְׁלִי ז, ד) "אָמַר לְחֻכְמָה אַחוֹתֵי אֵת וּמוֹדַע לְבִינָה תִקְרָא",
עָשָׂה (מוֹדִיעִין) [מוֹדַעִים] לְתוֹרָה.

כ "כִּי אֲבִיאֲנוּ אֶל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּיו "אִין אָדָם מוֹרֵד אֲלֵא
מִתּוֹךְ שְׁבִיעָה, (פְּתוּב בְּרִמּוֹ תַתְס"ה). וְאָכַל וְשִׁבַע וְדָשׁוּן, (פְּתוּב בְּרִמּוֹ תַשְׁפ"ח).

כא רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מְטִי לְהֵאִי קָרָא בְּכִי וְהִיָּה כִּי תִמְצָאֵן אֶתֹו רְעוֹת רַבּוֹת
וְצָרוֹת, עֶבֶד שֶׁרַבּוֹ מִמְצִיא לוֹ רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת תִּקְנָה יֵשׁ לוֹ, מֵאֵי צָרוֹת
שֶׁנַּעֲשׂוּ צָרוֹת זֶה לְזֶה כְּגוֹן זְבוּרָא וְעַקְרָבָא, וְשִׁמּוּאֵל אָמַר, זֶה הַמְּמַצִּיא
מְעוֹת לְעַנִּי בְּשַׁעַת דְּחֻקוֹ.

כב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי בְּנָאָה, תּוֹרָה מְגַלָּה מְגַלָּה נִתְנָה שֶׁנֶּאֱמַר
(תְּהִלִּים מ, ח) "אֲזֵ אֲמַרְתִּי הִנֵּה בָּאתִי בְּמִגְלַת סֵפֶר", רִישׁ לְקִישׁ אָמַר תּוֹרָה
חֲתוּמָה נִיתְנָה, שֶׁנֶּאֱמַר "לְקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה", וְאִידָךְ נִמִּי הַכְּתִיב

"לקח", שהוא לבתר דאידבק. ואידך נמי הכתיב "במגלת ספר" שהוא דכל התורה כלה איקרי מגלה שנאמר ("ראיתי) [נאראה] והנה מגלה עפה".

כז "הן בעודני חי עמכם", (כתוב ברמז ק"ט).

כח "הקהילו אלי", (כתוב ברמז תשכ"ד).

האזינו

פרשת

פרק לב

א "האזינו השמים ואדברה". הנה רבי (בנאה) [מאיר] אומר פשהיו ישראל זכאין היו מעידין בעצמן שנאמר (יהושע כד, כב) "ויאמר יהושע אל העם עדים אתם", קלקלו בעצמן שנאמר (הושע יב, א) "סבבוני בכחש אפרים", העיד בהן שבט יהודה ובנימין, שנאמר (ישעיה ב, ג) "ועתה יושבי ירושלים ואיש יהודה שפטו נא ביני ובין פרמי". קלקלו שבט יהודה שנאמר "בגדה יהודה", העיד בהן את הנביאים שנאמר (מ"ב יז, יג) "ויעד ה' וגו' ביד כל נביאי כל חוזה". קלקלו בנביאים שנאמר "ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים", העיד בהן את השמים (ואת הארץ) שנאמר (לעיל ל, יט) "העידותי בכם היום את השמים (ואת הארץ)", קלקלו בשמים, שנאמר (ירמיה ז, יז-יח) "האינדך רואה מה המה עושים וגו' הפנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות פונים למלכת השמים", העיד בהן את הארץ, שנאמר "שמעי הארץ הנה אנכי מביא רעה", קלקלו

בְּאֶרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יב, יב) "גַּם מִזְבְּחוֹתֵם כְּגִלְיִם עַל תַּלְמֵי שְׂדֵי", הַעֲיֵד בְּהֶן אֶת הַדְּרָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ו, טז) "עֲמְדוּ עַל דְּרָכִים וְרֵאוּ" קַלְקְלוּ בַּדְּרָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז, כה) "אֶל כָּל רֹאשׁ דָּרֶךְ בְּנֵית רָמַתְדָּ", הַעֲיֵד בְּהֶן אֶת הַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "לָכֵן שָׁמְעוּ גּוֹיִם". קַלְקְלוּ בַּגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, לה) "וַיִּתְעַרְבוּ בַּגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מֵעֲשִׂיהֶם", הַעֲיֵד בְּהֶן אֶת הַהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "שָׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה'". קַלְקְלוּ בְּהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד, יג) "עַל רֹאשֵׁי הַהָרִים יִזְבְּחוּ", הַעֲיֵד בְּהֶם אֶת הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א, ג).

"יִדַע שׁוֹר קוֹנְהוּ" קַלְקְלוּ בַּבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּמְירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אוֹכֵל עֵשֶׂב", הַעֲיֵד בְּהֶם אֶת הַחֲסִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ח, ז) "גַּם חֲסִידָה בְּשָׂמִים יִדְעָה מוֹעֲדֶיהָ" קַלְקְלוּ בַּחֲסִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ח, י) ("וְאֲשׁוּב) [נֶאֱבֹא] וְאֶרְאֶה וְהִנֵּה תַבְנִית [כָּל] רָמֵשׁ וּבְהֵמָה", הַעֲיֵד בְּהֶן אֶת הַדְּגִים, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יב, ח) "אוֹ שִׁיחַ לְאֶרֶץ וְתִרְדַּף וַיִּסְפְּרוּ לָךְ דְּגֵי הַיָּם". קַלְקְלוּ בַּדְּגִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כְּדְגֵי הַיָּם", הַעֲיֵד בְּהֶן אֶת הַנְּמֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו, ו-ח) "לֵךְ אֶל נְמֻלָּה עֲצַל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם, אֲשֶׁר אֵין לָהּ קֶצֶין וְגוֹי תַכִּין בַּקִּיץ לַחֲמָה". רַבִּי שָׁמְעוּ בֶן אֶלְעָזָר אוֹמֵר עֲלוּב הָיָה אָדָם זֶה שֶׁצָּרִיף לְלַמֵּד מִן הַנְּמֻלָּה, אֵילוּ לָמַד וְעָשָׂה עֲלוּב הָיָה אֶלָּא שֶׁצָּרִיף לְלַמֵּד מִדְּרָכֶיהָ וְלֹא לָמַד.

עֲתִידָה כְּנִסְתַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁתֵּאֱמַר לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הֲרִי עָדִי קִימִין שֶׁנֶּאֱמַר "הַעֲיֵדוֹתַי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאֶרֶץ", אֲמַר לָהּ הֲרִינִי מֵעֲבִירוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סח, יז) "כִּי הִנְנִי בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים". אוֹמֶרֶת לְפָנָיו רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הֲרִינִי רוֹאֶה מְקוֹמוֹת שֶׁקַּלְקַלְתִּי בְּהֶם וּבּוֹשֶׁתִי שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב, כג) "רֵאֵי דְרָכֶיךָ בְּגִיא" וְגוֹ', אֲמַר לָהּ הֲרִינִי מֵעֲבִירָם, שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל גֵּיא יִנְשָׂא", אוֹמֶרֶת לְפָנָיו [רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם] הֲרִי שְׁמִי קַיִם, אוֹמֵר לָהּ הֲרִינִי מֵעֲבִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם סב, ב) "וּקְרָא לָךְ שֵׁם חֲדָשׁ", אוֹמֶרֶת לְפָנָיו רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הֲרִי שְׁמִי קְרוִי עַל שֵׁם הַבְּעָלִים, אוֹמֵר לָהּ הֲרִינִי מֵעֲבִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב, יט) "וַהֲסִירוֹתַי אֶת שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ", אוֹמֶרֶת לְפָנָיו רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֶף עַל פִּי כֵן בְּנִי בֵּית מִזְבִּירִין אוֹתִי, וְאוֹמֵר לָהּ (שם) "וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד בְּשֵׁמָם". שׁוֹב לְמַחֵר עֲתִידָה שֶׁתֵּאֱמַר לְפָנָיו רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כְּבָר כְּתִבְתָּ לֵאמֹר "הֵן יִשְׁלַח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאִתּוֹ וְהִיתָה לְאִישׁ אַחֵר הַיָּשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד", אוֹמֵר לָהּ כָּלוּם כְּתִבְתִּי אֶלָּא אִישׁ וְהִלָּא

כָּבֵר נֹאמֵר (הושע יא, ט) "כִּי אֵל אֲנֹכִי וְלֹא אִישׁ", וְכִי גְרוּשִׁים אַתֶּם לִי בַּיִת
יִשְׂרָאֵל וְהִלֵּא כָּבֵר נֹאמֵר "אֵי זֶה סִפֵּר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ".

דָּבָר אַחֵר "הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם", מְשַׁל לְמִלָּד שְׁמֹסֵר אֶת בְּנוֹ לְפִדְגוּג לְהִיּוֹת
יוֹשֵׁב וּמְשֻׁמְרוֹ, אָמַר אוֹתוֹ הִבֵּן כְּסָבוֹר אֲבָא שְׁהוֹעִיל כָּלוּם שְׁמֹסֵרנִי לְפִדְגוּג
עֲכָשׁוּ הַרְיֵנִי מְשֻׁמְרוֹ (פְּדִי) שְׂיֵאכֹל וְיִשְׁתֶּה וְיִישֵׁן וְאֵלַד אֲנִי וְאֶעֱשֶׂה צָרְכִי,
אָמַר לוֹ אָבִיו אִף אֲנִי לֹא מְסִרְתִּיךָ לְפִדְגוּג כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְזִיזֶד, כִּד אָמַר
לְהֵם מִשֶּׁה לְיִשְׂרָאֵל שְׁמָא אַתֶּם סְבוּרִים לְבָרַח מֵעַל כְּנִפֵי הַשְּׂכִינָה אוֹ לְזוּז
מֵעַל הָאָרֶץ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׁהַשָּׁמַיִם פּוֹתְבִים שְׁנֹאמֵר (אִיּוֹב כ, כז) "יִגְלוּ
שָׁמַיִם עֲוֹנוֹ", וּמִנִּין שְׁאֵף הָאָרֶץ מוֹדַעַת שְׁנֹאמֵר (שֵׁם) "וְאָרֶץ מִתְקוּמָמָה
לוֹ". עֲתִידָה כְּנֹסֶת יִשְׂרָאֵל שְׁתַּעֲמַד לְדִין לְפָנֵי הַמָּקוֹם וְאוּמָרְתָּ לְפָנָיו רְבוּנוֹ
שֶׁל עוֹלָם אִינִי יוֹדַעַת מִי קִלְקַל בְּמִי וּמִי שָׁנָה בְּמִי אִם יִשְׂרָאֵל קִלְקְלוּ לְפָנֵי
הַמָּקוֹם וְאִם הַמָּקוֹם שָׁנָה בְּהוֹן בְּיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וַיִּגִּידוּ שָׁמַיִם
צְדָקוֹ" הוּא יִשְׂרָאֵל קִלְקְלוּ לְפָנֵי הַמָּקוֹם וְאִין הַמָּקוֹם שָׁנָה בְּהוֹן בְּיִשְׂרָאֵל
שְׁנֹאמֵר (מִלֹּאכִי ג, ו) "כִּי אֲנִי ה' לֹא שְׁנִיתִי".

רמז תתקמב דָּבָר אַחֵר "הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם" הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מְשַׁל
לְמִלָּד שֶׁהִיוּ לוֹ שְׁנֵי אֶפּוֹטְרוֹפִין בְּמִדְיָנָה וְהַשְּׁלִים לְהֵם אֶת שְׁלוֹ וּמְסֹר לְהֵם
אֶת בְּנוֹ וְאָמַר לְהֵם כָּל זְמַן שְׁבָנִי עוֹשֶׂה לִי רְצוֹנִי הָיוּ מְעַדְנִין אוֹתוֹ וּמְפַנְקִין
אוֹתוֹ וּמְאָכִילִין אוֹתוֹ וּמְשֻׁקִין אוֹתוֹ, וְכִשְׁאִין בְּנִי עוֹשֶׂה רְצוֹנִי אֵל יִטַּעֵם
מְשַׁלִּי כָלוּם, כִּד בְּזַמַּן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׁין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מַה נֹאמֵר בְּהֵם (לְעִיל
כח, יב) "יִפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם" וְכִשְׁאִין עוֹשִׁין אֶת
רְצוֹנוֹ מַה נֹאמֵר בְּהוֹן (לְעִיל יא, יז) "וְחָרָה אֵף ה' בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם".

דָּבָר אַחֵר "הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם" (רַבִּי נַחֲמָן אוֹמֵר) מְשַׁל לְאָב שְׁיִצְאָ בְּנוֹ לְתַרְבוּת
רָעָה הַתְּחִיל לְקַבֵּל עָלָיו בְּאֶחָיו וְהַתְּחִיל לְקַבֵּל עָלָיו בְּשִׁכְנָיו וְהַתְּחִיל לְקַבֵּל
עָלָיו בְּקְרוֹבָיו, לֹא זֶה הָאָב הַהוּא מְלַהִיּוֹת קוֹבֵל עָלָיו וְהוֹלֵד עַד שְׁאָמַר
לְשָׁמַיִם לְמִי אֶקַּבֵּל עָלֶיךָ חוּץ מֵאֵלֹהֵינוּ, לְכָד נֹאמֵר "הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה".

דָּבָר אַחֵר "הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם" אֵלּוֹ אִין דִּין לְצַדִּיקִים אֶלָּא שְׁמְרוּיַחִין עַל
הָעוֹלָם שֶׁהוֹן בְּתוֹכוֹ (שְׁבִזְכוּת) [שְׁבִשְׁעָה] שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׁין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מַה
נֹאמֵר בְּהוֹן "יִפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב", וְאִין פְּתִיחָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַרְוַחָה
שְׁנֹאמֵר (בְּרֵאשִׁית כט, לא) "וְיִפְתַּח אֶת רַחֲמָיו", וְאֵלּוֹ אִין דִּין לְרִשְׁעִים אֶלָּא
שְׁדוּחְקִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁהוֹן בְּתוֹכוֹ, שְׁבִשְׁעָה שְׁאִין עוֹשִׁין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מַה

נֹאמַר בְּהוּ "וְחָרָה אֶף ה' בְּכֶם וְעָצַר", וְאִין לְשׁוֹן עֲצִירָה אֵלָא לְשׁוֹן דְּחַק
שְׁנַאמַר (בראשית כ, יח) "כִּי עָצַר עָצַר ה' וְגו'".

דְּבַר אַחַר "הֲאִינּוּ הַשָּׁמַיִם" אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִנְשָׁה, אָמַר לְהֵם
לְיִשְׂרָאֵל הִסְתַּכְּלוּ בַּשָּׁמַיִם שְׁבַרְאֲתִי לְשִׁמְשִׁכֶם שְׁמָא שְׁנוּ מִדְּתָן, אוֹ שְׁמָא
גְּלָגַל חֲמָה יָצָא מִמַּעַרְב שְׁנַאמַר (קהלת א, ה) "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ",
וְלֹא עוֹד אֵלָא שְׁשִׁמַּח לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֵי שְׁנַאמַר "וְהוּא כְּחֲתָן יוֹצֵא מְחֻפְתּוֹ".
וְתִשְׁמַע הָאֲרָץ אֲמָרִי כִי הִסְתַּכְּלוּ בְּאֲרָץ שְׁבַרְאֲתִי לְשִׁמְשִׁכֶם שְׁמָא שְׁנִתָּה
אֶת מִדְּתָהּ, שְׁמָא זְרַעְתֶּם וְלֹא צְמַחְהָ, אוֹ שְׁמָא זְרַעְתֶּם חֲטִיִּים וְהִעֲלִיתָה
שְׁעוֹרִים, אוֹ שְׁמָא אֲמָרָה פָּרָה זֹו אֵינָה דְּשָׂה וְאֵינָה חוֹרְשֵׁת, אוֹ שְׁמָא אָמַר
חֲמוֹר זֶה אֵינּוּ טוֹעֵן וְאֵינּוּ הוֹלֵךְ, וְכֹן לַעֲנִין הָיִם הוּא אוֹמַר (ירמיה ה, כב)
"הָאוֹתִי לֹא תִרְאוּ נְאֻם ה' אִם מִפְּנֵי לֹא תַחֲלִילוּ אֲשֶׁר שְׁמַתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם",
שְׁמִשְׁעָה שְׁגַזְרִיתִי עָלָיו שְׁמָא שְׁנָה אֶת מִדְּתָנוּ וְאָמַר אֶעֱלֶה וְאֶצִּיף אֶת הָעוֹלָם
לֹא כְּעֲנִין שְׁנַאמַר (איוב לח, י-יא) "וְאֶשְׁבֵּר עָלָיו חֲקֵי וְגו' וְאָמַר עַד פֹּה תִבָּא
וְלֹא תוֹסִיף", וְלֹא עוֹד אֵלָא שְׁמִצְטֵעַר וְאִין יָכוֹל מַה לַּעֲשׂוֹת, כְּעֲנִין שְׁנַאמַר
(ירמיה ה, כב) "וַיִּתְגַּעֲשׂוּ וְלֹא יוֹכְלוּ", וְהָרִי דְּבָרִים קַל וְחֹמֶר וּמָה אֵלוּ שְׁנַעֲשׂוּ
לֹא לְשִׁכָּר וְלֹא לְהַפְסֵד אִם זֹוכִין אִין מְקַבְּלִין שְׁכָר וְאִם חוֹטְאִין אִין
מְקַבְּלִים פְּרַעְנוֹת וְאִין חֲסִין עַל בְּגִיָּהּ וְעַל בְּנוֹתִיהוֹן לֹא שְׁנוּ מִדְּתָן, אֲתֵם
שְׁאִם זְכִיתֶם אֲתֵם מְקַבְּלִין שְׁכָר וְאִם חֲטֹאתֶם אֲתֵם מְקַבְּלִין פְּרַעְנוֹת
וְאֲתֵם חֲסִים עַל בְּגִיָּכֶם וְעַל בְּנוֹתִיכֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שְׁאֲתֵם צְרִיכִים
שְׁלֹא תִשְׁנוּ אֶת מִדּוֹתִיכֶם.

דְּבַר אַחַר "הֲאִינּוּ הַשָּׁמַיִם" הָיָה רַבִּי בְּנֵאָה אוֹמַר בְּזִמְן שְׁאָדָם מִתְחַיֵּב אִין
פּוֹשְׁטִין בּוֹ יָד אֵלָא עֲדִיו, שְׁנַאמַר "יָד הָעֲדִים תִּתְּהִי בּוֹ בְּרֵאשׁוֹנָה לְהַמִּיתוֹ",
וְאַחַר כֵּן בְּנֵי אָדָם מִמִּשְׁמֵשִׁין וּבֵאִין שְׁנַאמַר (שם) "וַיֵּד כָּל הָעָם בְּאַחֲרוֹנָה",
כֵּן בְּזִמְן שְׁאִין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מַה נֹאמַר בְּהוּ "וְחָרָה אֶף ה'
בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם", וְאַחַר כֵּן פְּרַעְנוֹת מִמִּשְׁמֵשֶׁת וּבָאָה שְׁנַאמַר (שם)
"וְאַבְדֶּתֶם מִהֲרָה", וּבְזִמְן שִׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם מַה נֹאמַר בְּהֵם,
(הושע ב, כג-כה) "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם ה' אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם וְהֵם
יַעֲנוּ אֶת הָאֲרָץ וְהָאֲרָץ תַּעֲנֶה אֶת הַדָּגָן וְגו' וְזָרַעְתִּיהָ לִי בְּאֲרָץ".

"דְּבַר אַחַר "הֲאִינּוּ הַשָּׁמַיִם". הָיָה רַבִּי יְהוּדָה בֶּן חֲנַנְיָה אוֹמַר בְּשַׁעָה
שְׁאָמַר מִנְשָׁה הֲאִינּוּ הַשָּׁמַיִם, הָיִו הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם דּוּמְמִין וּבְשַׁעָה
שְׁאָמַר וְתִשְׁמַע הָאֲרָץ אֲמָרִי כִי הָיָה הָאֲרָץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ דּוּמְמִין, וְאִם

תַּמָּה אֶתָּה עַל הַדָּבָר צָא וּרְאֵה מַה נֹאמֵר בִּיהוֹשֻׁעַ "וַיֹּאמֶר לְעֵינַי (כָּל) יִשְׂרָאֵל
שְׁמַשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְגוֹ' וְנִרְחַ עֲמֵד... וְלֹא הָיָה כִּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו",
נִמְצְיָנוּ לְמַדִּין שֶׁהַצְּדִיקִים שׁוֹלְטִין בְּכָל הָעוֹלָם כְּלוּ.

דָּבָר אַחֵר "הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם" לְפִי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה קְרוֹב לַשָּׁמַיִם לְפִיכֶן אָמַר
הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם וּלְפִי שֶׁהָיָה רְחוֹק מִן הָאָרֶץ לְפִיכֶן אָמַר וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ, בָּא
יִשְׁעֶיהָ וְסִמָּךְ לְדָבָר וְאָמַר (ישעיה א, ב) "שְׁמַעוּ שָׁמַיִם וְהֶאֱזִינִי אָרֶץ", "שְׁמַעוּ
שָׁמַיִם" שֶׁהָיָה רְחוֹק מִן הַשָּׁמַיִם, "וְהֶאֱזִינִי אָרֶץ" שֶׁהָיָה קְרוֹב לְאָרֶץ.

דָּבָר אַחֵר לְפִי שֶׁשָּׁמַיִם מְרַבִּים פְּתַח בָּהֶם בְּלִשׁוֹן מְרַבָּה וּלְפִי שֶׁהִיְתָה הָאָרֶץ
מוֹעֲטַת פְּתַח בָּהּ בְּלִשׁוֹן מוֹעֵט. וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ בָּא יִשְׁעֶיהָ וְסִמָּךְ לְדָבָר וְאָמַר
"שְׁמַעוּ שָׁמַיִם וְהֶאֱזִינִי אָרֶץ", לִתֵּן אֶת הַמְרַבָּה בְּמִרְבִּין וְאֶת הַמְעֻטָּה
לְמַעֲטוֹן וְחֻכְמִים אוֹמְרִים אִין הַדָּבָר כֵּן אֶלָּא כְּשֶׁהַעֲדִים בָּאִין וּמַעֲדִין אִם
נִמְצְאוּ דְבָרֵיהֶן מְכֻוּנִין כְּאֶחָד עֲדוּתָן קִיָּמַת וְאִם לֹא אִין עֲדוּתָן קִיָּמַת, כִּן
אֱלוֹ אָמַר מֹשֶׁה הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְשִׁתַּק הָיוּ שָׁמַיִם אוֹמְרִים לֹא שְׁמַעְנוּ אֶלָּא
בְּהֶאֱזִנָּה, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ הִיְתָה הָאָרֶץ אוֹמְרַת לֹא שְׁמַעְתִּי אֶלָּא בְּשִׁמְעָה,
בָּא יִשְׁעֶיהָ וְסִמָּךְ לְדָבָר "שְׁמַעוּ שָׁמַיִם וְהֶאֱזִינִי אָרֶץ" לִתֵּן הֶאֱזִנָּה וּשְׁמִיעָה לַשָּׁמַיִם
וְהֶאֱזִנָּה וּשְׁמִיעָה לְאָרֶץ].

דָּבָר אַחֵר "הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם" עַל שֵׁם שֶׁנִּתְּנָה תוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁנֹּאמַר
(שְׁמוֹת כ, יט) "אַתֶּם רְאִיתֶם וְגוֹ'" וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ שֶׁעָלְיָה עֲמָדוֹ יִשְׂרָאֵל
וְאָמְרוּ (שֵׁם כד, ז) כָּל אֲשֶׁר דָּבָר הִ' נֶעֱשָׂה וְנִשְׁמַע.

דָּבָר אַחֵר "הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם" שֶׁלֹּא עָשׂוּ מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם מִן הַשָּׁמַיִם,
וְאֱלוֹ הֵן עֲבוּר שָׁנִים, וּקְבִיעוֹת חֲדָשִׁים, שֶׁנֹּאמַר "וְהָיוּ לְאֶתֶת וּלְמַעֲדִים",
וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ שֶׁלֹּא עָשׂוּ מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּאָרֶץ וְאֱלוֹ הֵן לִקְט שְׂכָחָה
וּפָאָה תְּרוֹמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת שְׁמִטִּין וְיִוְבְלוֹת. דָּבָר אַחֵר "הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם"
(שֶׁלֹּא עָשׂוּ מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם מִן הַשָּׁמַיִם. וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ שֶׁלֹּא עָשׂוּ מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ
לָהֶם מִן הָאָרֶץ). מֹשֶׁה הַעִיד בְּיִשְׂרָאֵל שְׁנֵי עֲדִים שֶׁהֵם קִיָּמִים לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי
עוֹלָמִים, אָמַר לָהֶם אֲנִי בְּשֶׁר וְנָדָם לְמַחֵר אֲנִי מֵת אִם יִרְצוּ יִשְׂרָאֵל לֹאמַר לֹא
קִבְלָנוּ אֶת הַתּוֹרָה מִי בָּא וּמִכְחִישׁוּן, לְפִיכֶן הֶעֱמִיד לָהֶם שְׁנֵי עֲדִים שֶׁהֵם
קִיָּמִים לְעוֹלָם וָעֶד, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַעִיד בְּהֵן אֶת הַשִּׁירָה וְשֶׁנֹּאמַר (לַעִיל
לֹא, יט) "לְמַעַן תִּהְיֶה לִי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל", אָמַר הַשִּׁירָה תִּעִיד

בְּהוֹן לְמִטָּה, וְאָנִי לְמַעַלָּה, וּמִנִּיּוֹן שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קְרוּי עַד שֶׁנֶּאֱמַר
"וְהֵייתִי עַד מִמָּהֵר".

מָה רָאָה מֹשֶׁה לְקַרְא לְשָׁמַיִם וְאֶרֶץ בְּשַׁעַת פְּטִירָתוֹ, אֲלֵא לְלַמְדָּךְ שֶׁקָּרָא
אוֹתוֹ לְצוּוֹתוֹן עַל עֲצָמוֹ, אָמַר לָהֶם הֲרִי גִזֵּר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עָלַי (שְׁאִמְרָתִי)
[שְׁאִמּוֹת] תִּנּוּ דַעְתְּכֶם הֵיאֵךְ תִּהְיוּ מְקַבְּלִין אוֹתִי בְּכָבוֹד שֶׁתִּהְיוּ מְסַתְּפִלִין בִּי
כְּאֵלּוֹ אֲנִי חַי וּמְדַבֵּר דְּבָרֵי תוֹרָה לְעוֹלָם. הֵאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם תִּנּוּ דַעְתְּכֶם שֶׁלֹּא
תִּקְטָרְגוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַחַר מוֹתִי, אֲלֵא כִּי תִהְיוּ זְכוּרִים כְּאֵלּוֹ אֲנִי חַי
וְעוֹמֵד וּמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל.

דְּבַר אַחַר "הֵאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (קהלת ג, יד) "יִדְעֵתִי כִּי כָּל
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים וְגוֹ' עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף" וְגוֹ', בְּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
שָׁמַיִם וְאֶרֶץ שֶׁיְהִיוּ מְקַלְסִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, ב) "הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים
כְּבוֹד אֱלֹהִים", וּכְתִיב "מִכֶּנֶף הָאֶרֶץ זְמִירוֹת שֶׁמַּעֲנֵנוּ צְבִי לְצַדִּיק", כִּיּוֹן שֶׁבָּא
מֹשֶׁה שֶׁתִּקּוּ אוֹתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "הֵאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" וְגוֹ'.

דְּבַר אַחַר לְמָה לְשָׁמַיִם וְלְאֶרֶץ, מְשַׁל לְמָה הַדְּבַר דּוֹמָה לְאַסְטֵרְטִיגִין
שֶׁשָּׁמְשׁוּ בְּשִׁתֵּי מְדִינּוֹת, עָשָׂה יוֹם טוֹב אָמַר אִם קוֹרָא אֲנִי לְאֵלּוֹ וְלֹא לְאֵלּוֹ
אֵלּוֹ כּוֹעֲסִין, [וְאִם קוֹרָא אֲנִי לְאֵלּוֹ אֵלּוֹ כּוֹעֲסִין], מָה עָשָׂה קָרָא לְאֵלּוֹ וְלְאֵלּוֹ,
כִּי מֹשֶׁה הִזָּה מִן הָאֶרֶץ וְגַדֵּל בְּשָׁמַיִם שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד, כח) "וַיְהִי שָׁם עִם
ה'".

דְּבַר אַחַר לְמָה לְשָׁמַיִם וְלְאֶרֶץ, שְׁאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל
אֲלֵא עַל יְדוֹן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מד, כג) "רְנוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה ה'".

דְּבַר אַחַר לְמָה לְשָׁמַיִם וְלְאֶרֶץ, שֶׁלֹּא נִתְּנָה תוֹרָה אֲלֵא עַל יְדִיהוֹן שֶׁנֶּאֱמַר
(לעיל ד, לו) "מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעָךְ וְגוֹ' וְעַל הָאֶרֶץ וְגוֹ'".

דְּבַר אַחַר שֶׁנִּמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל בְּהוֹן דְּכִתִּיב "הִבֵּט נָא הַשָּׁמַיִמָּה וּסְפֹר
הַכּוֹכָבִים", (שם כח, יד) "וְהִזָּה זֶרְעֶךָ כְּעֹפֵר הָאֶרֶץ".

דְּבַר אַחַר מְשַׁל לְמָה הַדְּבַר דּוֹמָה לְאַחַד שֶׁהַפְּקִיד פְּקִדוֹן אֲצֵל אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ
וְהִזָּה מְכַבְּדִים, אָמְרוּ לוֹ לְמָה אַתָּה מְכַבְּדִים, אָמַר לָהֶם יֵשׁ לִי פְּקִדוֹן אֲצֵל
אַחַד מֵהֶן וְכָל הַיְכוֹן שֶׁפְּקִדוֹנִי מִנַּח שֶׁיְהֵא יָפֵה, כִּי אָמְרוּ לְמֹשֶׁה לְמָה נִאֲתָה
מִצִּיּוֹן] לְשָׁמַיִם וְלְאֶרֶץ אָמַר לָהֶם אֲנִי עֹתִיד לְמוֹת וְאִינִי יוֹדֵעַ נַפְשִׁי לְהִיכּוֹן

הולכת אם לשמים אם לארץ שְׁנַאֲמַר "מי יודע רוח בני האדם" וגו' לפיכך
אני מצוה שניהם שכל מקום שתלך נפשי שתהא מנחת יפה.

דבר אחר שבהן העיד [הקדוש ברוך הוא על] ישראל שְׁנַאֲמַר (לעיל ל, יט)
"העדותי בכם היום את השמים" וגו', ובהן חטאו דכתיב (ירמיה ז, יח)
"לעשות פונים למלכת השמים", וכתיב "גם מזבחותם כגלים", ובהן לקו
שְׁנַאֲמַר (ירמיה ד, כג) "ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין
אורם". ובהן מתנחמים שְׁנַאֲמַר (ישעיה סו, כב) "כי באשר השמים
החדשים" וגו'.

ב "יערף כמטר לקחי". אין לקחי אלא דברי תורה שְׁנַאֲמַר (משלי ד, ב) "כי
לקח טוב נתתי לכם", ואומר "קחו מוסרי ואל כסף", ואין מוסר אלא
דברי תורה שְׁנַאֲמַר (שם א, ח) "שמע בני מוסר אביך", ואומר "קחו עמכם
דברים", [ואין דברים] אלא דברי תורה, שְׁנַאֲמַר (לעיל ה, יט) "את הדברים
האלה דבר ה'".

"כמטר" מה מטר חיים לעולם אף דברי תורה חיים לעולם, אי מה מטר
מקצת העולם שמחים בו ומקצת העולם עצבין בו מי שבורו וגתו מלא
יו, וגרנו לפניו מצרין בו יכול אף דברי תורה כן, תלמוד לומר "תגזל פטל
אמרת" מה טל כל העולם פלו שמחים בו אף דברי תורה כל העולם פלו
שמחים בהם. כשעירם עלי דשא מה שעירים הללו יורדין על העשבין
ומעלין אותן ומגדלין אותן כך דברי תורה וכו'. וכרביבים עלי עשב מה
רביבים הללו יורדין על העשבים ומעדינין אותן [ומפנקין אותן], כך דברי
תורה מעדינין ומפנקין אותן, וכן הוא אומר (משלי א, ט) "כי לנית חן הם
לראשך" וגו'.

דבר אחר הנה רבי יהודה אומר לעולם הוי כונס דברי תורה כללים
ומוצאן פרטים, שְׁנַאֲמַר "יערף" ואין יערף אלא לשון כנעני, משל אין
אדם אומר לחברו פרט לי סלע זה אלא ערף לי סלע זה, כך הוי כונס דברי
תורה כללים ופורט ומוציאן כטפין הללו של טל שהם קטנות. כשעירם
עלי דשא, מה שעירים הללו יורדים על העשבים ומפושפשוין בהן כדי שלא
יתליעו, כך הוי מפושפש בדברי תורה שלא תשפחם, [כך] אומר לו רבי יעקב
בר חנינא לרבי בוא ונפשפש בהלכות כדי שלא יעלו חלדה. וכרביבים עלי

עָשָׂב, מָה רַבִּיבִים הִלְלוּ יוֹרְדִין עַל עֲשָׂבִים וּמְנַקִּין אוֹתוֹן וּמְפַטְמִין אוֹתוֹ, כִּדְ
הֵוִי מִפֶּטֶס בְּדַבְרֵי תוֹרָה וְשׁוֹנָה וּמְשַׁלֵּשׁ וּמְרַבֵּעַ.

דָּבָר אַחֵר "יַעֲרֹף" רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר אֵין יַעֲרֹף אֶלָּא
לְשׁוֹן הַרִיגָה שֶׁנֶּאֱמַר "וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֵגְלָה", (על מָה עֵגְלָה מְכַפֶּרֶת עַל
שְׁפִיכוֹת דָּמִים כִּדְ דַּבְרֵי תוֹרָה [מְכַפְּרִין עַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים. כְּשֶׁעִירָם עָלֵי דָשָׂא, מָה
שֶׁעִירָם הִלְלוּ בָּאִים עַל חֲטָאוֹת וּמְכַפְּרִים כִּדְ דַּבְרֵי תוֹרָה] מְכַפְּרִין עַל עֲבֵרוֹת.

דָּבָר אַחֵר "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחֵי", חֲכָמִים אוֹמְרִים אָמַר לָהֶם מִשָּׁה לְיִשְׂרָאֵל
אַתֶּם יוֹדְעִין כַּמָּה צָעַר נֶצְטַעֲרֵתִי עַל הַתּוֹרָה וְכַמָּה עָמַל עַמְלֵתִי בָּהּ וְכַמָּה
יִגִיעָה יִגְעֵתִי בָּהּ כְּעֵנָן שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת לַד, כח) "וַיְהִי שָׁם עִם ה' אֲרַבְעִים
יוֹם", וְנִכְנַסְתִּי לְבֵין הַמַּלְאָכִים וְנִכְנַסְתִּי לְבֵין הַחַיּוֹת וְנִכְנַסְתִּי לְבֵין
הַשְּׂרָפִים שֶׁאֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לְשַׂרֵף אֶת הָעוֹלָם כְּלוֹ (עַל יוֹשְׁבָיו) שֶׁנֶּאֱמַר (וישעיה
ו, ב) "שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ", נִתְתִּי נִפְשִׁי עָלֶיהָ דָּמִי נִתְתִּי עָלֶיהָ כְּשֶׁם
שֶׁלְמִדְתִּי אוֹתָהּ בְּצָעַר כִּדְ תִהְיוּ לְמִדִּין אוֹתָהּ בְּצָעַר. אוֹ כְּדָרְךָ שֶׁאַתֶּם לְמִדִּין
אוֹתָהּ בְּצָעַר כִּדְ תִהְיוּ [מְלַמְּדִים אוֹתָם בְּצָעַר תִּלְמוּד לומר "תִּזְל כְּטַל אֲמַרְתִּי"
תִּהְיוּ] רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאֵלוֹ בְּזוֹל מְשַׁלֵּשָׁה וְאַרְבָּעָה בְּסָלַע. כְּשֶׁעִירָם עָלֵי דָשָׂא
כְּאֵדָם שֶׁהוֹלֵךְ לְלַמֵּד תּוֹרָה תַּחֲלָה, בְּתַחֲלָה נוֹפֶלֶת עָלָיו כְּשֶׁעִיר וְאֵין שֶׁעִיר
אֶלָּא שֵׁד שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג, כא) "וּשְׁעִירִים יִרְקְדוּ שָׁם".

דָּבָר אַחֵר "יַעֲרֹף כַּמָּטָר" הִיָּה רַבִּי בְּנֵאָה אוֹמֵר אִם עָשִׂיתָ דַּבְרֵי תוֹרָה לְשִׁמּוֹן
דַּבְרֵי תוֹרָה חַיִּים הֵן לָךְ שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם", וְאִם לֹא עָשִׂיתָ
דַּבְרֵי תוֹרָה לְשִׁמּוֹן דַּבְרֵי תוֹרָה מְמִיתִין אוֹתְךָ שֶׁנֶּאֱמַר "יַעֲרֹף", וְאֵין עָרִיפָה
אֶלָּא הַרִיגָה שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל כא, ד) "וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֵגְלָה", וְאוֹמֵר "כִּי רַבִּים
חֲלָלִים הִפִּילָה".

דָּבָר אַחֵר "יַעֲרֹף כַּמָּטָר" רַבִּי דוֹסֶתַּאִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אִם כְּנִסְתָּ דַּבְרֵי
תּוֹרָה כְּדָרְךָ שֶׁכּוֹנְסִין מָטָר לְבוֹר לְסוֹף שֶׁאַתָּה מְנַזֵּל וּמְשַׁקָּה אַחֲרֵים שֶׁנֶּאֱמַר
(שם ה, טו) "וְנוֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרְךָ".

דָּבָר אַחֵר "יַעֲרֹף" הִיָּה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לְעוֹלָם הֵוִי כּוֹנֵס דַּבְרֵי תוֹרָה
כְּלָלִים, שָׂאִם אַתָּה כּוֹנֵסוֹן פְּרֻטִים מְיַגְעִין אוֹתְךָ וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מָה לַעֲשׂוֹת,
מְשַׁל לְאֵדָם שֶׁהִלֵּךְ לְקַסְרִי, וְנִצְרָךְ מָאָה זוֹ אוֹ מְאֵתִים זוֹ הוֹצָאָה נוֹטְלָן
פְּרוֹטוֹת מְיַגְעִין אוֹתוֹ וְאֵין יוֹדֵעַ מָה לַעֲשׂוֹת, אָבֵל אִם מְצַרְפֵּן וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ

סלעים פורט ומוציא בכל מקום שירצה, וכן מי שהלך (לבית אלניס) [לאטלס] לשוק וצריך מאה מנה או שתי רבות, אם מצרפן סלעים מנגעין אותו ואין יודע מה לעשות אבל אם מצרפן ועושה אותו דגרי זהב פורט ומוציא בכל מקום שירצה, כשאדם הולך ללמד תורה בתחלה אינו יודע מה לעשות עד ששונה שני סדרים או שני ספרים ואחר כך נמשכת אחריו כרביבים, לכך נאמר "וכרביבים עלי עשב".

דבר אחר "יערף כמטר", מה מטר זה יורד על האילנות ונותן בהן מטעמים לכל אחד ואחד לפי מה שהוא, בגפן לפי מה שהם, בזית לפי מה שהוא, בתאנה לפי מה שהיא, כך דברי תורה פלו אחת ויש בה מקרא ומשנה ומדרש והלכות ואגדות.

דבר אחר "כשעירם עלי דשא" מה שעירים [הללו] יורדין על העשבים ומעלין אותן [ויש בהן ירקון] ויש בהן אדמיו, ויש בהן שחוריו, ויש בהן לבנים, כך דברי תורה יש בהן רבנים יש בהם חכמים ויש בהם כשרים ויש בהן צדיקים ויש בהן חסידים.

דבר אחר "יערף כמטר" מה המטר זה אי אתה רואהו עד שבא, וכן הוא אומר (מ"א יח, מה) "ויהי עד כה ועד כה והשמים התקדרו (בעבים ורוח", כך תלמיד חכם אין את יודע מה הוא עד ששנה משנה הלכות ואגדות, או עד שיתמנה פרנס על הצבור.

דבר אחר "יערף כמטר" לא כמטר הזה שבא מן הדרום שפלו לשדפון, פלו לירקון, פלו לקללה, אלא כמטר הזה שבא מן המערב שפלו לברכה.

רבי סימאי אומר, מנין אתה אומר שכשם שהעיד משה לישראל שמים וארץ כך העיד להם ארבע רוחות השמים, תלמוד לומר "יערף כמטר לקחי" זו רוח מערבית שהוא ערפו של עולם שפלו לברכה. תזל פטל אמרתי, זו רוח צפונית שעושה את הרוח נקייה כזהב כשעירם זה רוח מזרחית שמשחרת את הרקיע כשעירים. וכרביבים עלי עשב זה רוח דרומית שמארגת את הרקיע כרביב.

דבר אחר "יערף כמטר" היה רבי סימאי אומר לא נאמרו ארבע רוחות הללו אלא כנגד ארבע רוחות השמים. צפונית בימות החמה יפה, ובימות הגשמים קשה דרומית בימות החמה קשה ובימות הגשמים יפה, מזרחית

לְעוֹלָם יָפָה מְעַרְבִית לְעוֹלָם קָשָׁה, צְפוֹנִית יָפָה (לְזִיתִים) [לְחֹטִים] בְּשָׁעָה
שְׁמִכְנִיסִין שְׁלִישׁ וְקָשָׁה (לְחֹטִים) [לְזִיתִים] בְּשָׁעָה שְׁחוֹנְטִים.

וְכֹן הָיָה רַבִּי סִימְאִי אוֹמֵר כָּל הַבְּרִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הַשָּׁמַיִם נִפְשָׁן וְגוֹפָן מִן
הַשָּׁמַיִם וְכָל הַבְּרִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָאָרֶץ נִפְשָׁן וְגוֹפָן מִן הָאָרֶץ, חוּץ מִן הָאָדָם
הַזֶּה שֶׁנִּפְשָׁן מִן הַשָּׁמַיִם וְגוֹפּוֹ מִן הָאָרֶץ, לְפִיכָךְ, עָשָׂה אָדָם תּוֹרָה וְעָשָׂה
רְצוֹן אָבִיו שֶׁבַשְׁמַיִם הֵרִי הוּא כְּבָרִיּוֹת שֶׁלְמַעַלָן שֶׁנֶּאֱמַר "אֲנִי אֶמְרָתִי
אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֲלִיוֹן כְּלַכֶּם". לֹא עָשָׂה תּוֹרָה וְלֹא רְצוֹן אָבִיו שֶׁבַשְׁמַיִם
[הֵרִי הוּא כְּבָרִיּוֹת שֶׁל מִטּוֹן שֶׁנֶּאֱמַר] (שם ז) "אֲכֹן כְּאָדָם תִּמְוִתוּן".

כִּד הָיָה רַבִּי סִימְאִי אוֹמֵר אֵין לָךְ פְּרָשָׁה שְׂאִין בְּהַ תְּחִינָת הַמֵּתִים אֲלֵא שְׂאִין
בְּנוֹ כַּח לְדַרְשׁ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נ, ד) "יִקְרָא אֵל הַשָּׁמַיִם מֵעַל" זוֹ נְשֻׁמָּה "וְאֵל
הָאָרֶץ לְדִין עֲמוֹ" (מי לְדִין עֲמוֹ, וּמִנִּין שְׂאִין מְדַבֵּר אֲלֵא בְּתַחֲנִית הַמֵּתִים
שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לו, ט) "מֵאֲרֵבַע רוּחוֹת בּוֹאֵי הַרוּחַ".

"יַעֲרֹף כְּמִטָּר לְקַחֵי" בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מִשָּׁה לְמָרוֹם עֲמָדוֹ הַמְּלֶאכִים לְהַרְגוֹ,
אָמַר לָהֶם בְּשִׁבִיל שְׁנֵי דְבָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לִי מִן הַשָּׁמַיִם אַתֶּם רוֹצִים לְהַרְגֵנִי
הַנִּיחוּהוּ, מְשַׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה לְסוֹחֵר גְּדוֹל הַמְּהַלֵּךְ בְּמִקּוֹם סְכָנָה
תִּפְשׁוּהוּ לְסִטִּים לְהַרְגוֹ, אָמַר לָהֶם בְּשִׁבִיל חֲמִשָּׁה מְנָה (שְׂיָדְעוּ) [שְׂיִשׁ לִי] עֲמִי
אַתֶּם רוֹצִים לְהַרְגֵנִי (הַנִּיחוּהוּ וְלֹא הָרְגוּ אוֹתוֹ), וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין שְׂיִשׁ בְּיָדוֹ
אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת (שְׂאִין לָהֶם דְּמִים), אָמְרוּ זֶה לָזֶה מַה בָּצַע לָנוּ
בְּהַרְיָגְתוֹ אֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם הַנִּיחוּהוּ, כְּשֶׁנִּכְנַס לְעִיר הַתְּחִיל לְמַכּוֹר אֲבָנִים
טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, אָמְרוּ [לוֹ הַלְּסִטִּים] אֶתְמוֹל אֶמְרָתְ לָנוּ אֵין עֲמִי אֲלֵא
חֲמִשָּׁה מְנָה וְעַכְשָׁו אַתָּה מוֹכֵר אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, אָמַר לָהֶם
כְּשֶׁאֶמְרָתִי לָכֶם כִּד הָיִיתִי בְּמִקּוֹם סְכָנָה. אֵף מִשָּׁה אָמַר לְמֶלְאכִים שְׁנֵי
דְבָרִים יֵשׁ בְּיָדִי וּמִתְּנָה גְּדוֹלָה הִיָּתָה בְּיָדוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "עֲלִיתָ לְמָרוֹם שְׁבִית שְׁבִי
לְקַחְתָּ מִתְּנוֹת בְּאָדָם". וְאוֹמֵר (שם יב, ז) "אֶמְרוֹת הִ' אֶמְרוֹת טְהוֹרוֹת וְגוֹ'.
וְדוֹד אָמַר "טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאֲלֵפֵי זָהָב וְכֶסֶף", וְאוֹמֵר (שם יט, יא)
"הַנְּחַמְדִּים מְזָהָב וּמִפָּז רַב", אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמִשָּׁה אֲשֶׁרִיד שֶׁלְקַחְתָּ מִתְּנוֹת,
אָמַר לָהֶם אֵלוּלֵא שֶׁאֶמְרָתִי שֶׁהוּן שְׁנֵי דְבָרִים הָיִיתִי נִשְׂרָף מֵאִשׁ, וְהַתּוֹרָה
הַצִּלְתַּנִּי מִיָּדָם, שֶׁנֶּאֱמַר "יַעֲרֹף כְּמִטָּר" וְאֵין יַעֲרֹף אֲלֵא הַרְיָגָה שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל
כא, ד) "וְעַרְפוּ שָׁם אֶת הָעֵגְלָה" וְאֵין לְקַח אֲלֵא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי לְקַח טוֹב
נִתְּתִי" וְגוֹ'.

דָּבַר אַחַר אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה לֹא בָּאתָ לְדַבֵּר עִם (הַשָּׁמַיִם) [שָׁמַיִם וְאֶרֶץ] אֱלֹהִים
עִם הַטֵּל וְהַמָּטָר, מִשָּׁל לְאַחַד שֶׁהִלֵּךְ לְכַבֵּד אֶת הַמַּלְאָךְ לְקַח עִמּוֹ שָׂרִים
גְּדוֹלִים וְאֲנָשִׁים מְכַבְּדִים, נִכְנַס עִמָּהֶם אֶצֶל הַמַּלְאָךְ קִבְּלָם הַמַּלְאָךְ בְּסִבָּר
פָּנִים יְפוֹת, וְכִךְ אָמַר מֹשֶׁה מוֹטֵב שֶׁאֶקְרָא הַשָּׁמַיִם וְהָאֶרֶץ וְהַמָּטָר וְהַטֵּל
וַיְהִי עִמִּי וְאֶקְרָא לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וַיַּעֲנֵה אוֹתִי לִפְיֶךָ אָמַר הָאֲזִינוּ
הַשָּׁמַיִם וְגו'.

אָמַר רַב יְהוּדָה גְּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים כַּיּוֹם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר
"וַיַּעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחִי" וַאֲיִן לְקַח אֱלֹהִים תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "כִּי לְקַח טוֹב נִתְּנִי
לָכֶם" וְגו'. אָמַר רַבָּא גְּדוֹל יוֹם הַגְּשָׁמִים יוֹתֵר מִיוֹם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר
"וַיַּעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחִי" מִי נִתְּלָה בְּמִי הָיָה אוֹמֵר קָטָן בְּגְדוֹל. רַבָּא רְמִי כְּתִיב
"וַיַּעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחִי" וְכְתִיב "תִּזְלַל כְּטַל אֶמְרֵתִי", אִם תִּלְמִיד חָכֵם הֲגוֹן
הוּא "תִּזְלַל כְּטַל" וְאִם לָאוּ עָרְפָּהוּ "כַּמָּטָר". תִּנְיָא הָיָה רַבִּי בְּנֵאָה אוֹמֵר כָּל
הַעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לְשִׁמְיָה תּוֹרָתוֹ נַעֲשִׂית לֹא סָם חַיִּים שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג, יח) "עֵץ
חַיִּים הוּא לְמַחְזִיקִים בָּהּ" וְכוּ', וְכָל הַעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא לְשִׁמְיָה נַעֲשִׂית לֹא
סָם הַמּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחִי" וַאֲיִן עָרְפָּה אֱלֹהִים הַרִיגָה שֶׁנֶּאֱמַר
(לעיל כא, ד) "וַעֲרַפוּ שָׁם אֶת הָעֵגְלָה".

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב מַאי דְכְּתִיב "וַיַּעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחִי" זוֹ רוּחַ מְעַרְבִית
שֶׁבָּא מֵעֶרְפוֹ שֶׁל עוֹלָם, תִּזְלַל כְּטַל אֶמְרֵתִי זוֹ רוּחַ צְפוֹנִית שֶׁמְזַלֶּת אֶת הַזָּהָב,
וְכֵן הוּא אוֹמֵר "הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס", כְּשֶׁעִירָם עָלֵי דְשָׂא זוֹ רוּחַ מְזַרְחִית
(שְׁמִשְׁחָרַת) [שְׁמִסְעָרַת] כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ כְּשֶׁעִיר, וְכַרְבִּיבִים עָלֵי עֵשֶׂב זוֹ רוּחַ
דְּרוֹמִית שֶׁמְעַלֶּת רְבִיבִים וּמְגַדֶּלֶת עֵשֶׂב.

רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר בְּשִׁלְשִׁים וּשְׁתַּיִם מִדוֹת הָאֲגָדָה
נִדְרָשֶׁת וְזוֹ אַחַת מֵהֶם שֶׁדָּבַר גְּדוֹל נִתְּלָה בְּקָטָן, כִּי צַד יַעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחִי
וְכִי הַגְּשָׁמִים גְּדוֹלִים מִן הַתּוֹרָה שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּלִית בָּהֶם, אֱלֹהִים שֶׁהַגְּשָׁמִים
מְחַיִּים אֶת הַכֹּל לְהַשְׁמִיעַ אֶת הָאֲזוֹן בְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא שׁוֹמֵעַת. כִּיּוֹצֵא בּוֹ אֲתָה
אוֹמֵר (עמוס ג, ח) "אֶרְיָה שָׂאָג מִי לֹא יִירָא" וְגו', וְכִי מִי נוֹתֵן כֹּחַ וּגְבוּרָה
בְּאֶרֶץ אֱלֹהִים הוּא כִּיּוֹצֵא בּוֹ "וְקוּלוֹ כְּקוּל מִיַּם רַבִּים", וְכִי מִי נוֹתֵן כֹּחַ וּגְבוּרָה
בְּמִים לֹא הוּא הָרִי אָנוּ מְכַנְּיִם אוֹתוֹ מִבְּרִיּוֹתָיו כְּדִי לְשַׁבֵּר אֶת הָאֲזוֹן.

ג "כִּי שָׁם ה' אֶקְרָא". נִמְצְיָנוּ לְמַדִּין שֶׁלֹּא הַזְכִּיר מֹשֶׁה שְׁמוֹ שֶׁל מְקוֹם אֱלֹהִים
אַחַר עֲשָׂרִים וְאַחַת מְלוֹת, מִמֵּי לְמַד מִמְּלֶאכֵי הַשָּׁרֵת לְמַד שְׂאִין מְלֶאכֵי

הַשָּׁרֵת מִזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם אֱלֹא אַחַר שְׁלֹשׁ קְדָשׁוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו, ג) "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ", אָמַר מֹשֶׁה דִּי שְׁאַהֲיָה בְּפִחוֹת מִשְׁבַּעָה כְּמִלְאָכֵי הַשָּׁרֵת, וְהָרִי דְבָרִים קַל וְחֹמֶר וּמָה מֹשֶׁה שֶׁהוּא חֲכָם חֲכָמִים וּגְדוֹל גְּדוֹלִים לֹא הִזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מְקוֹם אֱלֹא אַחַר עֶשְׂרִים וְאַחַת מְלוֹת, הַמְזִכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מְקוֹם בְּחָנֶם עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר יוֹחָאֵי אוֹמֵר, מִנֵּין שְׁלֹא יֹאמַר אָדָם "לֵה" עוֹלָה" "לֵה" מְנַחָה" "לֵה" שְׁלָמִים", אֱלֹא "עוֹלָה לֵה" "מְנַחָה לֵה" "שְׁלָמִים לֵה" תִּלְמוּד לֹמַר (ויקרא א, ב) "קִרְבָּן לֵה", וְהָרִי דְבָרִים קַל וְחֹמֶר וּמָה אֱלוֹ שְׁהוֹן מְקַדְּשִׁין לְשָׁמִים אָמַר הַמְּקוֹם אֵל יַחַל שְׁמִי עֲלֵיהוֹן עַד שֶׁיִּקְדָּשׁוּ, הַמְזִכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מְקוֹם בְּחָנֶם וּבְמְקוֹם בְּזִיוֹן עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה.

[דָּבָר אַחֵר] "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הִבּוֹ גְּדֹל", רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר מִנֵּין לְעוֹמְדִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאוֹמְרִים בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְּבָרָךְ שְׁעוֹנִין אַחֲרֵיהֶם בְּרוּךְ ה' הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעַד, תִּלְמוּד לֹמַר "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הִבּוֹ גְּדֹל", אָמַר לוֹ רַבִּי נְהוֹרַאי הַשְּׁמַיִם דָּרָךְ אֶרֶץ הַיָּם, גּוֹלְגֵרִין מִתְגַּרִּין בְּמִלְחָמָה וְגִבּוֹרִים נוֹצְחִין. וּמִנֵּין שְׁאִין מִזְמַנֵּין אֱלֹא בְּשִׁלְשָׁה, תִּלְמוּד לֹמַר "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא" וְגו', וּמִנֵּין שְׁעוֹנִין אִמּוֹן אַחֵר הַמְּבָרָךְ, תִּלְמוּד לֹמַר "הִבּוֹ גְּדֹל לֵאלֹהֵינוּ". וּמִנֵּין לְעוֹנִין יְהֵא שְׁמוֹ הַגְּדוֹל מְבָרָךְ שְׁעוֹנִין אַחֲרֵיהוֹן לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, תִּלְמוּד לֹמַר "הִבּוֹ גְּדֹל לֵאלֹהֵינוּ". וּמִנֵּין אֶתְהָ אֹמֵר שְׁלֹא יָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם אֱלֹא כְּדִי שְׁיַעֲשֶׂה לָהֶם נְסִים וּגְבוּרוֹת לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ הַגְּדוֹל בְּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בְּיָמֵים הַרְּבִים הָהֵם וְגו' וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם", וְאוֹמֵר כִּי שֵׁם וְגו'. וּמִנֵּין שְׁלֹא הִבִּיא הַמְּקוֹם פְּרַעְנוֹת וְלֹא הִבִּיא עֶשֶׂר מְכוֹת עַל פְּרַעָה וְעַל מִצְרַיִם אֱלֹא עַל שְׁלֹא קְדָשׁוֹ אֶת שְׁמוֹ הַגְּדוֹל בְּעוֹלָם, שְׁבַתְחַלַּת הָעֲנָן הוּא אוֹמֵר (שם ה, ב) "מִי ה' אֲשֶׁר אֲשָׁמַע בְּקוֹלוֹ", וּבְסוֹף הָעֲנָן הוּא אוֹמֵר (שם ט, כז) "ה' הַצַּדִּיק", וּמִנֵּין שְׁלֹא עָשָׂה הַמְּקוֹם נְסִים וּגְבוּרוֹת לְאַבוֹתֵינוּ עַל הַיָּם וְעַל הַיַּרְדֵּן וְעַל נַחְלֵי אֶרְנוֹן אֱלֹא בְּשִׁבִיל לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ בְּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ה, א) "וַיְהִי כִּשְׁמוֹעַ כָּל הַמְּלָכִים אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגו'", וְכֹן רָחַב אוֹמֵר לְשִׁלּוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ "כִּי שְׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה'" וְגו', תִּלְמוּד לֹמַר "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא". וּמִנֵּין שְׁלֹא יָרַד דְּנִיָּאל לְגַב הָאֲרִיֹּת אֱלֹא כְּדִי שְׁיַעֲשֶׂה לוֹ הַמְּקוֹם נְסִים וּגְבוּרוֹת בְּשִׁבִיל לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ בְּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא", וְאוֹמֵר (דניאל ו, כז) "מִן קְדָמֵי שֵׁם טַעַם דִּי בְּכָל שְׁלִטָּן מְלָכוּתֵי לְהוֹן זְיַיעִין וְדַחְלִין מִן קְדָם אֱלֹהֵיהִ דִּי דְנִיָּאל", וּמִנֵּין אֶתְהָ אוֹמֵר שְׁלֹא יָרְדוּ חֲנַנְיָה מִיִּשְׂאֵל וְעַזְרָיָה לְתוֹךְ כְּבִשׁוֹן הָאֵשׁ אֱלֹא כְּדִי שְׁיַעֲשֶׂה לָהֶם

המקום נסים וגבורות בשביל לקדש שמו הגדול בעולם, שנאמר "אתיא ותמהיא די עבד עמי אלהא עלאה שפר קדמי להחונה, אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין".

ומנין שאין מלאכי השרת מזכרין שמו מלמעלן עד שמזכרין אותו ישראל מלמטן (שנאמר) [ואומרים] (לעיל ו, ד) "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (ואומר) [שנאמר] (איוב לח, ז) "ברן יחד כוכבי בקר" אלו ישראל שמשולין לכוכבים, שנאמר "והרביתי את זרעך ככוכבי השמים" והדר (איוב שם) "ויגיעו כל בני אלהים", אלו מלאכי השרת, וכן הוא אומר (שם א, ו) "ויבאו בני האלהים להתנצב על ה'".

שלשה שאכלו כאחת חיבין לזמן מנהני מלי אמר רב אשי דאמר קרא (תהלים לד, ד) "גדלו לה' אתי" וגו', רבי אבהו אומר מהכא כי שם ה' אקרא וגו'.

"הצור תמים פעלו", הציר שהוא צר את העולם תחלה וצר בו את האדם שנאמר "ויצר ה' אלהים את האדם", תמים פעלו פעלתו שלמה על כל באי העולם ואין להרהר אחר מדותיו אפילו (עונה) [שנוי] של כלום, אין באחד מהם שיסתכל ויאמר אלו היו לי שלש עינים, אלו היו לי שלש ידים, אלו היו לי שלש רגלים, אלו הייתי מהלך על ראשי, אלו היו פני הפוכין לאחורי כמה הנה נאה, תלמוד לומר [תמים פעלו]. כי כל דרכיו משפט" יושב על כל אחד ואחד בדין ונותן לו מה שראוי לו. אל אמונה שהאמין בעולם ובראו, ואין עול, שלא ברא בני אדם להיות רשעים אלא להיות צדיקים, וכן הוא אומר (קהלת ז, כט) "לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר". צדיק וישר הוא שהוא מתנהג בישרות עם כל באי העולם.

דבר אחר "הצור" התקוף. תמים פעלו, פעלתו שלמה על כל באי העולם, ואין להרהר אחר מעשיו אפילו (עונה) [עולה] של כלום, ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר מה ראו דור המבול שישטפו במים, ומה ראו אנשי מגדל שנתפזרו מסוף העולם ועד סופו, ומה ראו אנשי סדום ועמורה להשטף באש וגפרית, ומה ראה אהרן לטל את הכהנה, ומה ראה דוד לטל את המלכות, ומה ראה קרח ועדתו שתבלעם הארץ, תלמוד לומר "כי כל דרכיו משפט", יושב עם כל אחד ואחד בדין ונותן לו את הראוי לו. אל

אמונה בעל פקדון, ואין עול גובה את שלו באחרונה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם, אדם מפקיד אצל חברו מאתים ויש בידו מנה, כשפא לטל את שלו אומר לו הוצא מנה שיש לי בידך והילך את השאר, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא אל אמונה ואין עול, גובה את שלו באחרונה. צדיק וישר הוא כענין שנאמר "כי צדיק ה' צדקות אהב".

דבר אחר "הצור" התקין, תמים פעלו, פעלתם של באי העולם שלמה לפניו, מאחר מתן שכרן של צדיקים ומתן פרענותן של רשעים, אלו לא נטלו כלום משלהן בעולם הזה, ואלו לא נטלו כלום משלהן בעולם הבא, אלו לא נטלו כלום משלהן בעולם הזה, שנאמר (להלן פסוק לד) "הלא הוא כמוס עמדי", אימתי אלו ואלו נוטלין למחר כשהוא יושב בדין, שנאמר "כי כל דרכיו משפט", יושב עם כל אחד ואחד ונותן לו את הראוי לו.

"אל אמונה" כשם שמשלים שכר לצדיק גמור שכר מצוה קלה שעשה בעולם הזה בעולם הבא, כך משלים לרשע גמור שכר מצוה קלה שעשה בעולם הזה בעולם הזה, וכשם שנפרע מרשע גמור עברה שעשה בעולם הזה לעולם הבא, כך נפרע מצדיק גמור על עברה שעשה בעולם הזה בעולם הזה, ואין עול, כשאדם נפטר מן העולם באין כל מעשיו ונפרטין לפניו ואומרים לו כך עשית ביום פלוני ואין אתה מאמין בדברים הללו והוא אומר הן והן אומרים לו חתם וחותם, שנאמר (איוב לו, ז) "וביד כל אדם יחתם". צדיק וישר הוא, שהוא מצדיק את הדין ואומר יפה דנתוני, וכן הוא אומר "למען תצדק בדברך".

כשתפשו את רבי חנניה בן תרדיון נגזרה עליו גזרה לשרף ספרו (עליו), אמרו לו גזרה נגזרה עליך לשרף ספרך עליך, קרא מקרא הזה הצור תמים פעלו, אמרו לאשתו נגזר על בעלך גזרה לשרף ספרו עליו ועליך להרג, קראה מקרא זה אל אמונה ואין עול, אמרו לבתו נגזרה גזרה על אביך לשרף ספרו עליו, ועל אמה להרג, ועליך לישב בקבה של זונות, קראה מקרא זה (ירמיה לב, יט) "גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך" וגו', אמר רבי גדולים מעשים אלו שבשעת צרתן נזדמנו שלשה פסוקים של צדוק הדין, מה שאין כן בכל הכתובים, כונו שלשתן את לבן וצדקו עליהן את הדין, עמד פילוסופוס על הפרכא שלו, אמר לו אל תזיח דעתך על ששרפת את התורה, שמשעה שיצאה חזרה לה לבית אביה, אמר לו למחר אף דינך

פיוצא באַלו, אָמר לוּ בַּשְׂרָתְנִי בַּשׁוֹרָה טוֹבָה, לְמַחַר יִהְיֶה חֶלְקִי עִם אֵלוֹ לַחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

דָּבַר אַחַר "הַצּוֹר תְּמִים פֶּעֱלוּ", כְּשֶׁיֵּרְדַּ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ מִהַר סִינִי נִתְקַבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ אָמְרוּ לוֹ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אָמַר לָנוּ מַה מִּדַּת הַדִּין לְמַעַלָּן, אָמַר לָהֶן אֲנִי אֲנִי אוֹמֵר לְזָכוֹת אֶת הַזְּכָאִי וְלַחַיִּב אֶת הַחַיִּב. אֲלֵא אֶפִּילוֹ לְהַחֲלִיף בְּדָבָר אֵל אֲמוֹנָה.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא כָּל הָאוֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְתָרַן וְיִתְרוֹ לוֹ חַיֵּי שְׁנֵאָמַר "הַצּוֹר תְּמִים פֶּעֱלוּ כִּי כָּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט" וְגו'.

הַכֹּל בְּרָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ חוּץ מִמִּדַּת שְׂקָר, וּמִדַּת עוֹלָה שְׁנֵאָמַר "הַצּוֹר תְּמִים פֶּעֱלוּ", וְאוֹמֵר (צַפְנִיָּה ג, ה) "ה' צַדִּיק בְּקִרְבָּה לֹא יַעֲשֶׂה עוֹלָה", וְאוֹמֵר (אִיּוֹב לד, י-יא) "חֲלִילָה לָאֵל מִרְשָׁע" וְגו', "כִּי פִעַל אָדָם יִשְׁלֵם לוֹ", מַעֲיֵד אֲנִי עָלַי שְׁמַיִם וְאָרֶץ שְׂאִין כָּל בְּרִיָּה יוֹרֵד לַיָּדִי צַעַר אֲלֵא מִתּוֹךְ שְׂאוּכַל וְשׁוֹתָה וְשִׁמַּח הוּא וְאַשְׁתּוֹ וּבְנָיו וְכָל אֲשֶׁר לוֹ אָדָם נִפְטָר לוֹ לְבֵית עוֹלָמוֹ, וְאִין פְּרוֹת וְתַבּוּאָה בְּאִין לַיָּדִי הִרְקָבָה אֲלֵא מִתּוֹךְ דְּרַכְיָהֶם שֶׁל בְּנֵי אָדָם, וְאִין עֵינֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי אָדָם פְּהוֹת בְּחַצֵּי יְמֵיהֶם אֲלֵא מִתּוֹךְ דְּרַכְיָהֶם וְאִין בְּנֵי אָדָם מִטְּמֵאִין בְּנִגְעִים אֲלֵא מִתּוֹךְ דְּרַכְיָהֶם, וְאִין בְּנֵי אָדָם בְּאִין לַיָּדִי הַבְּאֲשָׁה אֲלֵא מִתּוֹךְ דְּרַכְיָהֶם, וְאִין נְשִׁים מִטְּמֵאִין בְּזִיבָה אֲלֵא מִתּוֹךְ דְּרַכְיָהֶן, שְׁנֵאָמַר (ישעיה מב, ה) "כֹּה אָמַר הָאֵל בּוֹרֵא הַשְּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם". צֹא וּלְמַד מִדְּרָךְ אָרֶץ כְּלוּם אָדָם בּוֹנֶה בֵּית אֲלֵא עַל מְנַת לְהַכְנִיס לוֹ כְּלָיִם וְלַהַכְנִיס לוֹ פְּרוֹת כּוֹי, כִּד בְּנֵי אָדָם מִדְּרַכְיָהֶם נְדוֹנִין כּוֹי בְּשִׁבִיל לְהַצִּילָם מִיּוֹם הַבָּא.

וְלֹא עוֹד אֲלֵא בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים אָדָם מִסְתַּכֵּל בְּכָל יוֹם, בְּשַׁעָה שְׁנִכְנַס לְבֵית הַכֶּסֶס אוֹמְרִים לוֹ רְאֵה דְרַכְךָ רַמָּה, בְּשַׁעָה שְׁמְקִיזִין לוֹ דָם אוֹמְרִים לוֹ בְּשֶׁר וְדָם אַתָּה, וּבְשַׁעָה שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לִפְנֵי הַמַּת אוֹמְרִים לוֹ רְאֵה לִפְנֵי מִי אַתָּה הוֹלֵךְ, וְעֵדִין אֵינּוּ חוֹזֵר בּוֹ וּמְדַבֵּר דְּבָרִים יִתְרִים, שְׁנֵאָמַר "אֲוֹלַת אָדָם תִּסְלַף דְרַכּוֹ", עוֹשֶׂה אָדָם עֲצָמוֹ לְדַבֵּר אֶמֶת מוֹסְרִין לוֹ מִלְּאָךְ שְׁמַתְנַהֵג עִמּוֹ בְּדְרָךְ צַדִּיקִים וּמְדַבֵּר אֶמֶת. וְאִם עוֹשֶׂה אָדָם עֲצָמוֹ רָשָׁע לְכַחַשׁ וּלְשַׁקֵּר מוֹסְרִין לוֹ מִלְּאָךְ שְׁמַתְנַהֵג עִמּוֹ בְּדְרָךְ רָשָׁעִים וּמְכַחַשׁ וּמְשַׁקֵּר, עוֹשֶׂה אָדָם עֲצָמוֹ חֲסִיד לְסִבַּל אֶת הַכֹּל מוֹסְרִין לוֹ מִלְּאָךְ הַמַּתְנַהֵג עִמּוֹ בְּדְרָךְ חֲסִידִים וְסוֹבֵל אֶת הַכֹּל, שְׁנֵאָמַר (ירמיה יז, י) "כִּי אֲנִי ה' חֹקֵר לִבִּי" וְגו', וְכֹן בְּדוֹד

הוא אומר (תהלים יח, כז-כט) "עם נבר תתברר" ואומר "כי אתה עם עני תושיע" שְׁעֲנִיּוֹת יָפָה לוֹ "וְעֵינַיִם רַמּוֹת תִּשְׁפִּיל" אֵלּוּ עוֹבְדֵי אֱלִילִים.

ה "שחת לו לא בניו מומם" אף על פי שהם מלאים מומין קרואים בנים דברי רבי מאיר שְׁנַאֲמַר "לא בניו", ואומר "זרע מרעים בנים משחיתים", אם במשחיתים קרויין בנים אלו לא היו משחיתים על אחת כמה וכמה, [פיוצא בדבר אתה אומר] (ירמיה ד, כב) "חכמים המה להרע", והלא דברים קל וחמר ומה כשהן מרעין קרויין חכמים, אלו היו מטיבים על אחת כמה וכמה. פיוצא בו אתה אומר (שם) "בנים סכלים המה", ומה אם כשהן סכלים קרויין בנים, אלו היו נכונים על אחת כמה וכמה. וכיוצא בו אתה אומר (יחזקאל לג, לא) "ויבואו אליך כמבוא עם וישבו לפניך עמי ושמעו את דבריך", יכול שומעין ועושין, תלמוד לומר "ואתם לא יעשו", והרי דברים קל וחמר ומה אם כשהן שומעין ולא עושין קרויין עמי, אלו שומעין ועושין על אחת כמה וכמה.

משום אבא דורש אמרו, שחתו ישראל בכל לאוין שבתורה, (וכד) [וכל] כד למה שלא ליתן פתחון פה לרשעים לומר כל זמן שאנו חוטאין לפניו אנו מצערין לפניו, משל לאחד שיצא לצלב אביו בוכה עליו אמו בוכה עליו ומתחבטת עליו וזה אומר אוי לי כו', אין אוי אלא על שיצא לצלב, וכן הוא אומר (ישעיה ג, ט) "אוי לנפשם כי גמלו להם רעה".

"דור עקש" אמר להם משה לישראל עקמניו אתם, פתלתלים אתם, אין אתם הולכין אלא לאחור, משל לאחד שהיה בידו מקל מעקל ונתנו לאמן לתקנו [מתקנו] (באור) [ביד], ואם לאו מכונו במעגילה, ואם לאו מפסלו במעצד, ואם לאו משליכו לאור, וכן הוא אומר "וינתתיך ביד אנשים בוערים חרשי משחית".

דבר אחר "דור עקש" אמר להם משה לישראל במדה שמדדתם בה מדדתי לכם, וכן הוא אומר (ש"ב כב, כז) "עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל" דור עקש ופתלתל.

ו "הלה תגמלו זאת" משל לאחד שהיה עומד וצוהב כנגד בליוסטיס בשוק, אמרו לו השומעים שוטה שבעולם כנגד בליוסטיס אתה עומד

וצוהב מה אם רצה להכותה ולקרע את כסותה ולחבש בביית האסורין אתה יכול לו, אם היה קרטון שגדול הימנו על אחת כמה וכמה. אם היה (הפתח) [אפרכוס] שגדול משניהם על אחת כמה וכמה.

דבר אחר "הלה' תגמלו" משל לאחד שהיה עומד וצוהב כנגד אביו, אמרו לו השומעים שוטה שבעולם כנגד מי אתה עומד וצוהב כנגד אביך (שמע) כמה עמל עמל בך וכמה יגיעה יגע בך אם לא כבדתו לשעבר צריך (אני) אתה לכבדו עכשו שלא יהא פותב כל נכסיו לאחרים, כך אמר להם משה לישראל אם אי אתם זוכרים נסים וגבורות שעשה לכם הקדוש ברוך הוא במצרים, הזכרו כמה טובות שעתיד לתן לכם לעולם הבא.

"עם נבל ולא חכם" נבל לשעבר ולא חכם לעתיד לבוא. פיוצא בו אתה אומר (ישעיה א, ג) "ישראל לא ידע עמי לא התבונן" "ישראל לא ידע" לשעבר "ועמי לא התבונן" לעתיד לבוא, מי גרם לישראל שיהיו מנולין ומטפשים שלא היו מתבוננין בדברי תורה, וכן הוא אומר "הלא נסע יתרו בם ומותו ולא בחכמה". הלוא הוא אביך קנה רבי שמעון בן הלפתא אומר (משמו) שאם היה חלש מלמעלן וגבור מלמטון מי נוצח שמה אתה יכול לו, וכל שכן שגבור מלמעלן וחלש מלמטון, וכן הוא אומר (קהלת ה, א) "אל תבהל על פיה ולבך אל ימהר" וגו', [דבר אחר] הלוא הוא אביך קנה אמר להם משה לישראל חביבים אתם לי, קנן אתם לי, ואי אתם ירשה לי, משל לאחד שהורישו (אחיו) [אביו] עשר שדות ועמד וקנה שדה אחת משלו ואותה היה אוהב מכל שדות שהורישו אביו, וכן מי שהורישו אביו עשר פלטירות ועמד וקנה פלטורא אחת משלו ואותה היה אוהב יותר מכל פלטורות שהנחילו אביו, כך אמר משה לישראל חביבים אתם לי קנן אתם לי, ואי אתם ירשה לי, קנה, זה אחד משלשה שנקראו קנני למקום ואלו הן תורה נקראת קנני למקום שנקאמר (משלי ח, כב) "ה' קנני ראשית דרכו", ישראל נקראו קנני למקום שנקאמר "הלוא הוא אביך קנה", בית המקדש נקרא קנני למקום שנקאמר (תהלים עח, נד) "הר זה קנתה מינו".

"הוא עשה ויכננה", היה רבי מאיר אומר כרפא דכלא ביה, כהניו מתוכו, נביאיו מתוכו, סופריו מתוכו, וכן הוא אומר "ממנו פנה" "ממנו יתד", רבי יהודה אומר עשאך פוין כוין. רבי שמעון בן יהודה אומר הושיבך על בסיסך, הלעיטך בדת שבעה עממיו, ונתן לך מה שנשבע לך והורישך מה

שְׁהַבְטִיחֶךָ. רַבִּי דֹסְתַאי בֶּן יְהוּדָה אֹמֵר עֲשֵׂאֲךָ בְּסִיסִים בְּסִיסִים מִבְּפָנִים
שָׂאֵם תַּעֲלֶה אַחַת מֵהֶן עַל חִבְרֹתֶיהָ אִי אַתָּה יָכוֹל לַעֲמֹד.

הַהוּא (דְּרוּמָה) [אַרְמָאָה] דְּחֻזִּיהָ לְהַהוּא גְבָרָא דְנִפְל מֵאַגְרָא לְאַרְעָא פִּקְע
כְּרִיסִיָּה וְנִפְל מֵעֵינֵיהָ אַתְיָה לְבְרִיָּה וְשִׁחֲטִיהָ קִמְיָה בְּאַחִיזַת עֵינָיִם
אֵיתְנַגִּיד וְאֵיתְנַח עוֹל מֵעֵינֵיהָ וְחִיטִּיהָ לְכַרְסִיָּה.

א "זְכֹר יָמוֹת עוֹלָם" וְגו', הַזְכָּרוּ מָה שֶׁעָשִׂיתִי בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, מָה
שֶׁעָשִׂיתִי בְּאַנְשֵׁי דוֹר הַמַּבּוּל, מָה שֶׁעָשִׂיתִי בְּאַנְשֵׁי דוֹר הַפְּלָגָה, מָה שֶׁעָשִׂיתִי
בְּאַנְשֵׁי סְדוּם [נְעֻמּוֹהָ], בֵּינוּ שְׁנוֹת דָּר וְדָר, אֵין לָךְ דוֹר שְׂאִין בּוֹ כְּאַנְשֵׁי דוֹר
הַמַּבּוּל, אֵין לָךְ דוֹר שְׂאִין בּוֹ כְּאַנְשֵׁי דוֹר הַפְּלָגָה וְכְאַנְשֵׁי סְדוּם, אֶלָּא שְׁנַדוּן
כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַעֲשָׂיו. שְׂאֵל אַבִּיךָ וְיַגִּדְךָ, אֱלוֹ נְבִיאִים כְּעַנְיָן שְׁנַאֲמַר
(מ"ב, כג) "וְאֶלִישֶׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי", "זְקַנְיָךְ וַיֹּאמְרוּ לָךְ" אֱלוֹ
זְקַנִּים כְּעַנְיָן שְׁנַאֲמַר "אַסְפָּה לִי שְׂבָעִים אִישׁ מִזְקַנֵי יִשְׂרָאֵל".

דְּבַר אַחַר "זְכֹר יָמוֹת עוֹלָם", אָמַר לָהֶם כָּל זְמַן שֶׁהִמְקוּם מְבִיא יְסוּרִין
עֲלֵיכֶם הַזְכָּרוּ כַּמָּה טוֹבוֹת וְנִחְמוֹת עֲתִיד לָתֵן לָכֶם לְעוֹלָם הַבָּא. בֵּינוּ שְׁנוֹת
דָּר וְדָר זֶה דוֹרוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ שְׂיִישׁ בּוֹ שְׁלֶשֶׁה דוֹרוֹת, שְׁנַאֲמַר (תְּהִלִּים עב, ה)
"יִירָאוּךָ עַם שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרַח דוֹר דוֹרִים". שְׂאֵל אַבִּיךָ וְיַגִּדְךָ, לְמַחַר עֲתִידִין
יִשְׂרָאֵל לְהִיּוֹת רוֹאִין וְשׁוֹמְעִין כְּשׁוֹמְעִין מִפִּי הַקֹּדֶשׁ, שְׁנַאֲמַר (ישעיה ל, כא)
"וְאִזְנֶיךָ תִּשְׁמַעֲנָה דְבַר מֵאַחֲרֶיךָ". וְאֹמֵר "וְלֹא יִכְנַף עוֹד מוֹרֶיךָ". זְקַנְיָךְ
וַיֹּאמְרוּ לָךְ מָה שֶׁהִרְאִיתִי לְזְקַנִּים בְּהָרַךְ כְּעַנְיָן שְׁנַאֲמַר (שְׁמוֹת כד, א) "וְאֵל
מִשָּׁה אָמַר עֲלֶיהָ אֵל ה'".

"בְּהִנְחַל עֲלִיוֹן גּוֹיִם" עַד שֶׁלֹּא בָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ כְּבִיכּוֹל הִיָּה הַמְּקוּם דָּן
אֶת הָעוֹלָם בְּאַכְזָרִיּוֹת, חֲטָאוּ אַנְשֵׁי דוֹר הַמַּבּוּל הֶצִּיפוּן כְּזֻקִים עַל פְּנֵי
הַמַּיִם, חֲטָאוּ אַנְשֵׁי מִגְדַל פְּזָרָן מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ, חֲטָאוּ סְדוּמִיִּים
שִׁטְפוּן בְּאֵשׁ וְגִפְרִית, אֶבֶל מִשְׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ לְעוֹלָם (זְכָה לְקַבֵּל) [הִתְחִילוּן]
יְסוּרִין מִמְשִׁמְשִׁין וּבְאִין, כְּעַנְיָן שְׁנַאֲמַר (בְּרַאשִׁית יב, י) "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ
וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיִמָּה", וְאִם תֹּאמַר מִפְּנֵי מָה יְסוּרוֹ בְּאִין מִפְּנֵי חִבְתָּן שֶׁל
יִשְׂרָאֵל.

(כְּתִיב בְּפִסּוּק (שֵׁם ט, יח) וַיְהִי בְּנֵי נֹחַ בְּרַמְזוֹ ס"ב).

דָּבַר אַחַר "בְּהִנְחֵל עֲלֵיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יֵצֵב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כְּשֶׁהִנְחִיל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הָעוֹלָם לְאַמּוֹת הָעוֹלָם פָּרַשׁ תַּחֲוִמָּו לְכָל אֵמָה וְאֵמָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעַרְבְּבִין, שֶׁלַח בְּנֵי גֶמֶר לְגֶמֶר, וּבְנֵי מְדֵי לְמְדֵי, וּבְנֵי מְגוּג לְמְגוּג, וּבְנֵי יוֹן לְיוֹן, וּבְנֵי תוֹבֵל לְתוֹבֵל, פָּרַשׁ תַּחֲוִמָּו כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ לְאַרְצָא יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר "יֵצֵב גְּבֻלַת עַמִּים".

דָּבַר אַחַר "בְּהִנְחֵל עֲלֵיוֹן גּוֹיִם" כְּשֶׁנִּתְּנָה הַמְּקוֹם תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל עֲמֵד וְצָפָה וְנִסְתַּכַּל, שֶׁנֶּאֱמַר "עֲמֵד וַיְמוֹדֵד אֶרֶץ", וְלֹא הִיְתָה אוֹמָה בְּכָל הָאוּמוֹת שֶׁהִיְתָה רְאוּיָה לְקַבֵּל תּוֹרָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "יֵצֵב גְּבוּלוֹת עַמִּים". דָּבַר אַחַר "בְּהִנְחֵל עֲלֵיוֹן גּוֹיִם". כְּשֶׁהִנְחִיל הַמְּקוֹם הָעוֹלָם לְעוֹבְדֵי אֱלִילִים חִלְקוֹן לְגִיְהֵנָם שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לב, כב) ("שְׁמָה) [שֵׁם] אֲשׁוּר וְכָל קְהָלָה" וְגוֹי "עֵילָם וְכָל הַמוֹנָה" וְגוֹי (שם ל) "שְׁמָה נְסִיכֵי צָפוֹן כְּלָם וְכָל צִידְנֵי" וְגוֹי "שְׁמָה (שם כט) (מְדֵי בָּבֶל) אֲדוּם מְלָכִיָּה וְכָל (נְסִיכִיָּה) [נְשִׂאִיָּה]". וְאִם תֵּאמַר מִי נוֹטֵל עֲשָׂרָוּ וַיְבֹדֵן שֶׁל אֱלוֹ, הֲיֵי אוֹמֵר אֱלוֹ יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר "יֵצֵב גְּבֻלַת עַמִּים".

דָּבַר אַחַר כְּשֶׁהִנְחִיל הַמְּקוֹם מִן הָאֲמוֹת יִרְאֵי חֲטָא וַיְכַשְׁרִין שְׁבָהוּ, בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם זֶה לוֹט שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּפְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אַחִיו",

"יֵצֵב גְּבֻלַת עַמִּים" רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שה"ש ו, ח) "שְׁשִׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילְגְּשִׁים" שְׁשִׁים וּשְׁמוֹנִים הֲרֵי מֵאָה וְאַרְבָּעִים, וְאַבּוֹתֵינוּ לֹא יָרְדוּ לְמִצְרַיִם אֶלָּא בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ. דָּבַר אַחַר "יֵצֵב גְּבוּל עַמִּים" אֵין כְּתִיב כָּאֵין אֶלָּא "גְּבֻלַת עַמִּים", זְכוּ אֲמוֹת לְטוֹל שְׁנֵי חִלְקִים "כְּמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

כָּל הָעוֹלָם תְּלוּי בְּזִרְעוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (להלן לג, כז) "וַיִּמְתַּחַת זְרוּעוֹת עוֹלָם", וְחֲכָמִים אוֹמְרִים עַל שְׁנַיִם עֲשָׂר עַמּוּדִים, שֶׁנֶּאֱמַר "יֵצֵב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

ט "כִּי חֵלֶק הִ' עַמּוֹ", מִשָּׁל לְמִלְדָּה שֶׁהָיָה לוֹ שְׂדָה וּנְתַנָּה לְאַרְיִסִין הַתַּחֲחִילוֹ הָאֲרִיסִין נוֹטְלִין וְגוֹנְבִין אוֹתָהּ, נְטֹלָה מֵהֶם וּנְתַנָּה לְבְנֵיהֶם, הַתַּחֲחִילוֹ לְהִיּוֹת רָעִים יוֹתֵר מִן הָרְאשׁוֹנִים, נוֹלַד לוֹ בֵּן אָמֵר לָהֶן צָאוּ מִתּוֹךְ שְׁלֵי אֵי אֶפְשֵׁי שֶׁתִּהְיוּ בְּתוֹכָהּ תִּנּוּ לִי חֵלְקֵי שְׁאֲהָיָה מִכִּירוֹ כֶּךָ כְּשֶׁבֵּא אֲבָרְהָם אֲבִינוּ לְעוֹלָם יָצָא מִמֶּנּוּ פְּסֻלַת יִשְׁמַעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה, כְּשֶׁבֵּא יִצְחָק לְעוֹלָם יָצָא מִמֶּנּוּ

פסלת עשו ואלופיו, חזרו להיות רעים יותר מן הראשונים, וכשָׁבָא יַעֲקֹב לא יצא ממנו פסלת אלא נולדו כל בניו פשרין כמותו כַּעֲנָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה, כז) "וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם" מהיכן המקום מכיר את חלקו מיַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יְהוָה", ואומר כי חלק ה' עמו יַעֲקֹב חָבַל נַחֲלָתוֹ וַעֲדָן תְּלִי בְּדֵלָא תְּלִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם הַמְּקוֹם בָּחַר לוֹ יִשְׂרָאֵל לְסַגְּלָתוֹ אִם יִשְׂרָאֵל בָּחַרוּ לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, תְּלַמוּד לומר (לעיל יד, ב) "וַיְבָרֵךְ בָּחַר ה' וְגו', וּמִנֵּין שָׁאַף יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר "לא כֹּאֲלֵה חֵלֶק יַעֲקֹב כִּי יֵצֵר הַכֹּל הוּא", וְיִשְׂרָאֵל (חֶבֶל) [נִשְׁבֵּט] נַחֲלָתוֹ, יַעֲקֹב חָבַל נַחֲלָתוֹ אֵין חָבַל אֶלָּא גּוֹרֵל שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים טז, ו) "חֶבְלִים נָפְלוּ לִי בְּנִעְמִים", וְאוֹמֵר (יהושע יז, ה) "וַיִּפְּלוּ חֶבְלֵי מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה", "מִחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שְׁמַעוֹן", מֵה חָבַל זֶה מְשַׁלֵּשׁ כֹּן הָיָה יַעֲקֹב שְׁלִישִׁי לְאַבֹּת, וְקִבֵּל שְׂכָר כְּלָן, כְּשֶׁנּוֹלַד אַבְרָהָם מֵהוּ אוֹמֵר (משלי יז, יז) "וְאַח לְצָרָה יִנְלַד" כְּשֶׁנּוֹלַד יַצְחָק מֵהוּ אוֹמֵר (קהלת ד, ט) "טוֹבִים הַשְּׂנִים מִן הָאֶחָד", כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב מֵהוּ אוֹמֵר (שם ד, יב) "וְהַחוּט הַמְּשַׁלֵּשׁ לֹא בְּמַהְרָה יִנְתַּק".

► "יִמְצְאוּהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר" זֶה אַבְרָהָם אָבִינוּ מְשַׁל לְמִלְךָ שֶׁיֵּצֵא הוּא וְחִילוֹתָיו לְמִדְבָּר, הַנִּיחֻהוּ חִילוֹתָיו (וְהִלְכוּ לָהֶן) בְּמִקּוֹם הַצְּרוֹת וּבְמִקּוֹם גִּיסוֹת וּבְמִקּוֹם לְסֻטִים [וְהִלְכוּ לָהֶם], נִתְמַנֶּה לוֹ גְּבוּר אֶחָד אָמַר לוֹ אֲדוֹנֵי הַמֶּלֶךְ אֵל יִפֹּל לְבָבְךָ עָלֶיךָ וְאֵל יְהִי עָלֶיךָ אֵימָה שֶׁל כָּלוּם, חִיָּף שְׂאִינִי מִנִּיחָךְ עַד שֶׁתִּכְנַס לְפִלְטָרִין שֶׁלְךָ וְתִישָׁן עַל מִטְתְּךָ כַּעֲנָן שֶׁנֶּאֱמַר "אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִים".

רמז לתקמוג "יִסְבְּבֵנָהוּ" כַּעֲנָן שֶׁנֶּאֱמַר (שם יב, א) "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ", יְבוֹנְנָהוּ, עַד שֶׁלֹּא בָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ לְעוֹלָם כְּבִיכּוֹל לֹא הָיָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִלְךָ אֶלָּא עַל הַשָּׁמַיִם בְּלִבְד, שֶׁנֶּאֱמַר "ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם", אֲבָל מְשַׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ הַמְּלִיכוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וְעַל הָאֶרֶץ, כַּעֲנָן שֶׁנֶּאֱמַר (שם ג) "וְאַשְׁבִּיעֶךָ בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאֶרֶץ", יַצְרֵנָהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, אֲפִילוֹ בְּקֶשׁ הַמְּקוֹם מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ גִּלְגַּל עֵינוֹ הָיָה נוֹתֵן לוֹ וְלֹא גִלְגַּל עֵינוֹ בְּלִבְד אֶלָּא אֲפִילוֹ נִפְשׁוֹ הָיָה נוֹתֵן לוֹ שֶׁחֲבִיבָהּ לוֹ מִן הַכֹּל שֶׁנֶּאֱמַר (שם כב, ב) "קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יְחִידְךָ וְהִלֵּא בְּיָדוֹעַ שֶׁהוּא בְּנוֹ יְחִידוֹ, אֶלָּא זֶה הַנִּפְשׁ שֶׁנִּקְרָאת יְחִידָה שֶׁנֶּאֱמַר "הַצִּילָה מִחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד כָּלֵב יְחִידָתִי".

דָּבַר אַחַר "יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר" אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל כְּעֵנֶן שְׁנֵי שָׁנָאִמַר (הושע ט, י) "כְּעֵנָבִים בְּמִדְבָּר מִצְאֵתִי יִשְׂרָאֵל", וּבִתְהוֹ יֵלֵל יִשְׁמֹן בְּמִקּוֹם הַצְּרוֹת בְּמִקּוֹם הַגִּיּוֹסוֹת לְסִטּוֹת, יִסְבְּבֵנָהוּ לְפָנֵי הַר סִינַי כְּעֵנֶן שְׁנֵי שָׁנָאִמַר (שמות יט, יב) "וְהִגְבַּלְתָּ אֶת (הַהָר) [הָעַם] סָבִיב לְאִמֹר". יְבוֹנְנָהוּ בְּעֵשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת, מְלַמֵּד שֶׁהִיא הַדְּבֹר יוֹצֵא מִפִּי הַקֹּדֶשׁ וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְסַתְּכִין בּוֹ וְיֹדְעִין כִּמָּה מִדְרָשִׁים יֵשׁ בּוֹ, וְכִמָּה הִלְכוֹת יֵשׁ בּוֹ, וְכִמָּה קָלִים וְחֲמוּרִין יֵשׁ בּוֹ, וְכִמָּה גְּזֵרוֹת שׁוֹת יֵשׁ בּוֹ. יִצְרָנָהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָו הוֹלְכִין שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִיֵּל וְחוֹזְרִין שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִיֵּל עַל כָּל דְּבֹר וְדְבֹר, וְלֹא הָיוּ נִרְתַּעִין מִקּוֹל הַלְּפִידִים.

דָּבַר אַחַר "יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר", הַכֹּל מְצוּי וּמִתְקַן וּמְסַפֵּק לָהֶם בְּמִדְבָּר, בְּאֵר עוֹלָה לָהֶן, מִן יוֹרֵד לָהֶן, שְׁלֹ מְצוּי לָהֶן, עֵנֶן כְּבוֹד מְקִיפּוֹת לָהֶן. וּבִתְהוֹ יֵלֵל יִשְׁמֹן בְּמִקּוֹם הַצְּרוֹת בְּמִקּוֹם הַגִּיּוֹסוֹת (בְּמִקּוֹם הַטְּנֵפֹת) בְּמִקּוֹם לְסִטּוֹת. יִסְבְּבֵנָהוּ בְּדַגְלִים שְׁלֵשָׁה מִן הַצִּפּוֹן, שְׁלֵשָׁה מִן הַדְּרוֹם, שְׁלֵשָׁה מִן הַמְּזֻרָח, שְׁלֵשָׁה מִן הַמַּעֲרָב, יְבוֹנְנָהוּ בְּשֵׁתֵי מִתְּנוֹת, מְלַמֵּד שֶׁכִּשְׁהִיא אֶחָד מִן הָאֲמוֹת פּוֹשֵׁט יָדוֹ לְקַמֵּץ מִן לֹא הִיא עוֹלָה בְּיָדוֹ כְּלוּם, וְלִמְלֵאת מִים מִן הַבְּאֵר לֹא הָיוּ עוֹלִים בְּיָדוֹ כְּלוּם]. יִצְרָנָהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָו כְּעֵנֶן שְׁנֵי שָׁנָאִמַר (במדבר י, לה) "קוֹמָה ה' וְיִפְצוּ אוֹיְבֵיךָ".

דָּבַר אַחַר "יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר" זֶה לְעֵתִיד לְבוֹא, כְּעֵנֶן שְׁנֵי שָׁנָאִמַר "הִנֵּה אֲנֹכִי מִפְתִּיחַ וְהוֹלְכֵתִיחַ הַמִּדְבָּרָה", וּבִתְהוֹ יֵלֵל יִשְׁמֹן אֵלּוּ אַרְבַּע מְלַכְיֹת כְּעֵנֶן שְׁנֵי שָׁנָאִמַר (לעיל ח, טו) "הַמּוֹלִיכֵךָ בְּמִדְבָּר הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא". יִסְבְּבֵנָהוּ בְּזִקְנִים. יְבוֹנְנָהוּ בְּנְבִיאִים. יִצְרָנָהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָו מִשְׁמֵרָהוּ מִן הַמְּזֻיָּקִין שֶׁלֹא יִזְיָקוּהוּ כְּעֵנֶן שְׁנֵי שָׁנָאִמַר ("כֹּל [כִּי] הַנִּגַּע בְּכֶם נִגַּע בְּבַבְתָּ עֵינָו".

יא רמז תתקמד "כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ" מֵה נֶשֶׁר זֶה אֵין נִכְנָס לְקִנּוּ מִיָּד עַד שֶׁהוּא מְטָרֵף (גוֹזְלִיו) בְּכִנְפָיו בֵּין אֵילָן לְאֵילָן וּבֵין סֶכֶה לְחִבְרָתָה כְּדִי שְׂיַעֲזוּרֵוּ בְּנָיו וְיִהְיֶה בָּהֶן כַּח לְקַבְּלוֹ, כִּד כְּשֶׁנִּגְלָה הַמְּקוֹם לַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶן מִרוּחַ אַחַת אֶלָּא (מִשְׁתֵּי) [מֵאַרְבַּע] רוּחוֹת כְּעֵנֶן שְׁנֵי שָׁנָאִמַר (להלן לג, ב) "וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּאֲרֹן", וְאֵי זֶה הִיא רוּחַ רְבִיעִית (חֲבִקוּק ג, ג) "אֵלּוּהַ מִתִּימָן יְבוֹא". יִפְרֵשׁ כְּנָפָיו יִקְחָהוּ כְּעֵנֶן שְׁנֵי שָׁנָאִמַר "וּבְמִדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף ה' אֵלֶיךָ", יִשְׁאַהוּ עַל אֲבָרְתוֹ כְּעֵנֶן שְׁנֵי שָׁנָאִמַר (שמות יט, ד) "וְאִשָּׁא אֶתְכֶם עַל כְּנָפֵי נְשָׂרִים".

דָּבַר אַחַר "כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ" זֶה לְעֵתִיד לְבוֹא כְּעֵנָן שְׁנֵאמַר (שה"ש ב, ח)
"קוֹל דּוֹדֵי הִנֵּה זֶה בָּא". יִפְרוֹשׁ כְּנֶפֶי וַיִּקְחֵהוּ" כְּעֵנָן שְׁנֵאמַר (ישעיה מג, ה-
ו) "אִמַר לְצַפּוֹן תִּנְיִי" יִשְׁאַהֲוּ עַל אֲבֵרְתּוֹ ("הַבִּיאִי) [וְהַבִּיאִו] בְּנִיךָ (מִרְחוֹק)
[בְּחוּצוֹן"]].

יב "ה' בָּדַד יִנְחֵנּוּ" אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם לְיִשְׂרָאֵל, כְּדָרְךָ שִׁישְׁבֹתֶם יַחֲדָיִם
בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא נִהְיִיתֶם מִן הָאוֹמוֹת כְּלוּם, כִּי אֲנִי עֹתִיד לְהוֹשִׁיבְכֶם
לְעֵתִיד לְבוֹא וְאֵין אֶחָד מִן הָאוֹמוֹת נִהְיִים מִכֶּם כְּלוּם. וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֶכֶר
שֶׁלֹא תִהְיֶה רְשׁוּת לְאֶחָד מִן הָאוֹמוֹת לְבוֹא וְלִשְׁלֹט בְּכֶם כְּעֵנָן שְׁנֵאמַר (דְּנִיאֵל
י, כ) "וְאֲנִי יוֹצֵא וְהִנֵּה שֶׁר יָנוּ, וְיִשֶׁר מַלְכוּת פָּרַס עוֹמֵד לְנִגְדֵי" וְגו', (שם כא)
אָבֵל אֲנִיד לְךָ אֶת הַרְשׁוּם וְגו'.

דָּבַר אַחַר "ה' בָּדַד יִנְחֵנּוּ" עֹתִיד אֲנִי לְהוֹשִׁיב אֶתְכֶם נוֹחֲלִים מִסּוּף הָעוֹלָם
וְעַד סוּפוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ראה יחזקאל מח, א-ז) "מִפָּאֵת צְפוֹנָה עַד פָּאֵת
קְדִים דָּן אֶחָד" וְגו', מֵה תִלְמוּד לומר "יְהוּדָה אֶחָד דָּן אֶחָד אֲשֶׁר אֶחָד"
שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְטַל אֶרֶץ מִן הַמְזֻרָח לְמַעַרְב עַד רַחֵב עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה
אַלְפִים קָנִים שְׁעוֹרָן שְׁבַעִים וַחֲמִשָּׁה מִיל. וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֶכֶר שֶׁלֹא יְהוּ בְּכֶם
בְּנֵי אָדָם שְׁעוֹבְדִין עַבּוּדָה זָרָה וְכֵן הוּא אוֹמֵר "לְכוּ בְּזֹאת יְכוּפֵר עוֹן יַעֲקֹב"
וְגו'.

דָּבַר אַחַר "ה' בָּדַד יִנְחֵנּוּ" עֹתִיד אֲנִי לְהוֹשִׁיב אֶתְכֶם בְּנַחַת רוּחַ בְּעוֹלָם. וְאֵין
עִמּוֹ אֵל נֶכֶר שֶׁלֹא יְהוּ בְּכֶם בְּנֵי אָדָם שְׁעוֹסְקִים בְּפִרְקֵי מִטְיָא שֶׁל כְּלוּם,
שְׁנֵאמַר (תהלים עב, טז) "יְהִי פֶסֶת בֵּר בְּאֶרֶץ" שֶׁיְהִיו חֲטִין מוֹצִיאִין
גְלוּסְקָאוֹת כְּמֵלֵא פֶסֶת יָד (שם) "יִרְעֵשׁ כְּלָבָנוֹן פְּרִיּוֹ", שֶׁיְהִיו חֲטִין שְׁפוֹת זֹ
בְּזוֹ וְנוֹשְׂרוֹת סִלְתָּן בְּאֶרֶץ וְאַתָּה בָּא וְנוֹטֵל מִמֶּנָּה מְלֵא פֶסֶת זֹ שֶׁל יָד כְּדֵי
פְּרִנְסִתָּךְ.

יג-יד "יִרְכְּבֵהוּ עַל בְּמִתֵּי אֶרֶץ" זֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא גְבוּהָה מִכָּל
הָאֲרָצוֹת כְּעֵנָן שְׁנֵאמַר (במדבר יג, ל) "עֲלֵה נַעֲלָה וְיִרְשָׁנוּ אֲתָה". "וַיַּעֲלוּ
וַיִּתְּוֵרוּ אֶת הָאֶרֶץ", (בראשית מה, כה) "וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן".
וַיֹּאכֵל תְּנוּבַת שְׂדֵי אֱלוֹי פְּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁקֵּלִין לְאָכֵל מִפְּרוֹת כָּל
הָאֲרָצוֹת. וַיִּנְקֵהוּ דָבֵשׁ מִסְּלַע כְּגוֹן סִכְנֵי וַחֲבֵרוֹתֶיהָ, מַעֲשֶׂה שְׁאֵמַר רַבִּי
יְהוּדָה לְבָנוּ בְּסִיכְנֵי צֵא וְהִבֵּא לִי קִצְיָעוֹת מִן הַחֲבִית, אָמַר לוֹ אֲבֵא שֶׁל דָּבֵשׁ

היא, אָמַר לוֹ הַשֶּׁקֶע יִדְדָה לְתוֹכָהּ וְאַתָּה מַעֲלָה קְצִיעוֹת מִתּוֹכָהּ, וְשָׁמֹן מִחֶלְמִישׁ צוֹר. אֱלוֹ זֵיתִים שֶׁל גּוֹשׁ חֶלֶב מַעֲשֶׂה שְׁאֵמֶר רַבִּי יוֹסִי לְבָנוּ בְּצִפּוֹרֵי עֵלָה וְהֵבֵא לָנוּ גְרוֹגְרוֹת מִן הָעֲלִיָּה, הִלְדָּה וּמָצָא אֶת הָעֲלִיָּה שְׂצָפָה בְּדָבָשׁ.

”וַיִּנְקְהוּ” (פְּתוּב בְּרִמְזוֹ קִס”ד).

”יִרְכְּבֵהוּ עַל בְּמַתֵּי אֶרֶץ” זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁגְבוּהַ מִכָּל הָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר ”וְקִמַּתְּ וְעָלִיתְ אֶל הַמָּקוֹם” וְאוֹמֵר (ישעיה ב, ג) ”וְהִלְכּוּ עִמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכֵן וְנַעֲלָה אֶל הַר ה'”. וַיֹּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי אֱלוֹ סִלִּי בַּפּוֹרִים, וַיִּנְקְהוּ דָבֶשׁ מִסָּלַע וְשָׁמֹן אֱלוֹ נִסְכֵי שָׁמֹן. חֲמָאֵת בְּקָר וְחֶלֶב צֹאן עִם חֶלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי בָשָׁן וְעֵתוּדִים זֶה חֲטָאֵת וְעוֹלָה וְשִׁלְמִים וְאֶשֶׁם וְתוֹדָה וְקִדְשֵׁים קָלִים. עִם חֶלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה אֱלוֹ סִלְתוֹת. וְדָם עֵגֶב תִּשְׁתֶּה חֲמֵר אֱלוֹ נִסְכֵי יַיִן.

דָּבָר אַחֵר ”יִרְכְּבֵהוּ עַל בְּמַתֵּי אֶרֶץ” זֶה תוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, כב) ”ה' קִנְנֵי רֵאשִׁית דְּרָכָיו”. וַיֹּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי זֶה מִקְרָא. וַיִּנְקְהוּ דָבֶשׁ מִסָּלַע זֶה מִשְׁנָה. וְשָׁמֹן מִחֶלְמִישׁ צוֹר זֶה תִּלְמוּד, חֲמָאֵת בְּקָר וְחֶלֶב צֹאן עִם חֶלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי בָשָׁן וְעֵתוּדִים, אֱלוֹ קָלִים וְחֲמוּרֵי וְגִזְרוֹת שְׁוֹת (וּתְשׁוּבוֹת) [תְּקוּפוֹת וְגִמְטְרִיאוֹת]. עִם חֶלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה אֱלוֹ הִלְכוֹת שֶׁהֵן גּוֹפָה שֶׁל תוֹרָה. וְדָם עֵגֶב תִּשְׁתֶּה חֲמֵר אֱלוֹ הַגְּדוֹת שֶׁמוֹשְׁכוֹת לֵב אָדָם כַּיָּיִן.

דָּבָר אַחֵר ”יִרְכְּבֵהוּ עַל בְּמַתֵּי אֶרֶץ” זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה (שֶׁנֶּאֱמַר ”יִכְרַסְמֶנָה חֲזִיר מִיַּעַר” וְגו'). וַיֹּאכַל תְּנוּבַת שְׂדֵי אֱלוֹ אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת, וַיִּנְקְהוּ דָבֶשׁ מִסָּלַע אֱלוֹ מִצִּיקֵי שְׁהַחֲזִיקוּ בָּהּ בְּאֶרֶץ וְהֵן קִשְׁיֵן לְהוֹצִיא מֵהֵן פְּרוּטָה כְּצוֹר, לְמַחֵר הָרִי יִשְׂרָאֵל יוֹרְשֵׁינָה וְהוּן עֲרַבִּין לָהּ כְּדָבֶשׁ וְשָׁמֹן.

יד [דָּבָר אַחֵר] ”חֲמָאֵת בְּקָר וְחֶלֶב צֹאן” זֶה הָיָה בֵּימֵי שְׁלֹמֹה שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ה, ג) ”עֲשֶׂרָה בְּקָר בְּרִיאִים וְעֶשְׂרִים בְּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן”. עִם חֶלֶב כָּרִים וְאֵילִים זֶה הָיָה בֵּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבֻטִים שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ו, ו) ”וְאֵכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וְעֵגְלִים מִתּוֹדֶ מְרֻבֵּק”. עִם חֶלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה זֶה הָיָה בֵּימֵי שְׁלֹמֹה שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ה, ב) ”וַיְהִי לָחֶם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד”. וְדָם עֵגֶב תִּשְׁתֶּה חֲמֵר זֶה הָיָה בֵּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבֻטִים שֶׁנֶּאֱמַר ”הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן”.

”חֲמָאֵת בְּקָר וְחֶלֶב צֹאן” אֱלוֹ הַפִּיקֻטִּין וְהַגְּמוּנִין שֶׁלָּהֶן, עִם חֶלֶב כָּרִים אֱלוֹ כְּלִירְקֵי שֶׁלָּהֶן, וְאֵילִים אֱלוֹ בְּנֵי פוֹקְרִין שֶׁלָּהֶן, בְּנֵי בָשָׁן אֱלוֹ קוֹנְטְרִינִין

שְׁמַכִּישִׁין מִבֵּין שְׁנֵיהֶן. וְעֵתוּדִים אֵלוּ סִנְקִתְדָרוֹן שְׁלָהוּ, עִם חֶלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה אֵלוּ מְטֹרוֹנִיֹּת שְׁלָהוּ. וְדָם יִעֲנֵב תִּשְׁתֶּה חֲמָר אֵלוּ יִשְׂרָאֵל שְׁלִמְחָר יוֹרְשֵׁין נִכְסֵיהֶן וְעֲרַבִּין לָהֶן כִּיִּין.

דָּבָר אַחֵר "כְּלִיֹּת חֲטָה" עֲתִידָה כָּל חֲטָה וְחֲטָה לְהִיֹּת כְּשֵׁתִי כְּלִיֹּת שֶׁל שׁוֹר גָּדוֹל מִשְׁקַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה לִיטְרָא בְּצִפּוֹרִי, וְאֵל תִּתְמָה בְּדָבָר, הַסִּתְּכָל בְּרֵאשֵׁי לְפָתוֹת, מַעֲשֶׂה וְשִׁקְלוֹ רֵאשׁ שֶׁל לְפָת שְׁלֹשִׁים לִיטְרִין בְּצִפּוֹרִי, וּמַעֲשֶׂה שִׁקְנָן שׁוֹעֵל בְּרֵאשׁ הַלְּפָת, וּמַעֲשֶׂה בְּשִׁיחִין בְּקִלְח שֶׁל חֲרָדֵל שְׁהִיוּ בּוֹ שְׁלֹשׁ (כּוֹרִין) [בְּדִים] וְנִפְשַׁח אֶחָד מֵהֶן וְסִכְכוּ בּוֹ סִפְתּוֹ יוֹצְרִים וְחִבְטוּהוּ וּמִצְאוּ בּוֹ תִשַׁע קִבֵּין חֲרָדֵל, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא מַעֲשֶׂה בְּקִלְח אֶחָד שֶׁל כְּרוֹב שְׁהִיָּה בְּתוֹךְ (שְׁלָנוּ) [שְׁדַנּוּ] וְהִיִּיתִי עוֹלָה וְיוֹרֵד בּוֹ כְּעוֹלָה וְיוֹרֵד בְּסֻלָּם. דָּבָר אַחֵר "וְדָם יִעֲנֵב תִּשְׁתֶּה חֲמָר" שֶׁלֹּא תִהְיֶה יִגְעִים לֹא לְדָרֵךְ וְלֹא לְבַצֵּר אֶלָּא אֵתָה מִבִּיא בְּעִגְלָה וְזוֹקְפָה בְּזוּיֹת וּמִסְתַּפֵּק וְהוֹלֵךְ כְּשׁוֹתָה (וְהוֹלֵךְ) מִן הַפְּטוּם.

דָּבָר אַחֵר "וְדָם יִעֲנֵב תִּשְׁתֶּה חֲמָר" לֹא כְּעוֹלָם הִזָּה הָעוֹלָם הַבָּא, כְּעוֹלָם הִזָּה יֵשׁ צַעַר לְבַצֵּר וְלְדָרֵךְ, אֲבָל לְעוֹלָם הַבָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹצֵא לְשִׁדָּה וּמִבִּיא עֲנָבָה אַחַת בְּקִרוֹן אוֹ בְּסִפִּינָה וּמִנִּיחָה בְּקִרְוֹן זְוִיֹּת וּמִסְתַּפֵּק מִמֶּנָּה כְּמַפְטוּם גָּדוֹל וְעֲצִיו מְסִיקִין תַּחַת הַתְּבָשִׁיל, וְדָם יִעֲנֵב תִּשְׁתֶּה חֲמָר אֵין לָךְ כָּל עֲנָבָה וְעֲנָבָה שְׁאִינָה עוֹשָׂה שְׁלֹשִׁים גְּרָבִי יִין שְׁנַאֲמַר "חֲמָר" אֵל תִּקְרִי 'חֲמָר' אֶלָּא 'חֲמָר'.

רמז תתקמה "וַיִּשְׁמֹן יִשְׂרוּן וַיִּבְעֹט" לְפִי הַשֶּׁבַע הוּן מוֹרְדִין, וְכֵן אֵתָה מוֹצֵא בְּדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁלֹּא מָרְדוּ לְפָנֵי הַמְּקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ מֵאֲכָל וּמִתּוֹךְ מִשְׁקָה וּמִתּוֹךְ שְׁלֹנָה, מֵה נֶאֱמַר בְּהוּן (אִיּוֹב כ"א, ט) "בְּתִיָּהֶם שְׁלוֹם מִפְּחָד" וְגו'. וְכֵן מְצִינוּ בְּאֲנָשֵׁי מְגִדָּל שֶׁלֹּא מָרְדוּ לְפָנֵי הַמְּקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ מֵאֲכָל וּמִתּוֹךְ מִשְׁקָה וּמִתּוֹךְ שְׁלֹנָה, מֵה נֶאֱמַר בְּהֵם "וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת" וְגו', וְכֵן מְצִינוּ בְּאֲנָשֵׁי סְדוּם שֶׁלֹּא מָרְדוּ לְפָנֵי הַמְּקוֹם וְכוּ' וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל טו, מח) "חִי אֲנִי נֶאֱמַר ה' אִם עֲשִׂתָה סְדוּם אַחֻוֹתָּהּ הִיא וּבְנוֹתֶיהָ כְּאִשֶּׁר עָשִׂיתָ", וְכֵן אֵתָה מוֹצֵא בְּאֲנָשֵׁי דוֹר הַמְּדָבָר שֶׁלֹּא מָרְדוּ לְפָנֵי הַמְּקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ מֵאֲכָל שְׁנַאֲמַר (שְׁמוֹת ל"ב, ו) "וַיִּשָּׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשִׁתָּה", מֵה נֶאֱמַר בְּהוּן "סֵרוּ מֵהָר מִן הַדָּרֵךְ", אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה אָמַר לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל כְּשִׁאתֶם נִכְנְסִין לְאָרֶץ אֵין אַתֶּם עֲתִידִים לְמָרֵד אֶלָּא מִתּוֹךְ אֲכִילָה וְשִׁתִּיה שְׁנַאֲמַר (לעיל לא, כ) "כִּי אֲבִיאֲנוּ אֵל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם

זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים", אמר להם משה לישראל כשאתם נכנסין לארץ אין אתם עתידין למרד אלא מתוך אכילה ושתיה ומתוך שלנה, שנאמר (לעיל ח, יב-יג) "פן תאכל ושבעת ובקרף וצאנך ורביג", מה נאמר בהם (שם, יד) "ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך", וכן אתה מוצא בבניו ובנותיו של איוב שלא באת עליהן פרענות אלא מתוך אכילה ושתיה ומתוך שלנה, שנאמר "עד זה מדבר וזה בא ויאמר בניך ובנותיך אוכלים ושותים יין וגו' והנה רוח גדולה", וכן אתה מוצא בעשרת השבטים שלא גלו אלא מתוך אכילה ושתיה ומתוך שלנה שנאמר (עמוס ו, ד-ז) "השכבים על מטות שן וגו' השתים במזרקי יין וגו' לכן עתה יגלו בראש גלים", וכן אתה מוצא בימות המשיח שאין עתידין למרד אלא מתוך אכילה ושתיה ומתוך שלנה, מה נאמר "וישמן ישרון ויבעט" משל לאחד שהיה לו עגל והיה משפשו ומגרדו ומאכילו כרשינן, בשביל שיהא חורש, כשהגדיל העגל נתן בעליו עליו העל וקטע ושבר את העל ופסק את הסמלוניו, וכן הוא אומר "מוטות עץ שברת ועשית תחתיהן מוטות ברזל".

"שמנת" בימי ירבעם, עבית בימי אחאב כשית בימי יהוא, דבר אחר "שמנת עבית כשית" כאדם ששמנו בפנים ועושה כסלים מבחוץ, והוא אומר (איוב טו, כז) "כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה עלי כסל".

דבר אחר "שמנת עבית כשית" אלו שלשה דורות שלפני ימות המשיח שנאמר (ישעיה ב, ז-ח) "ותמלא ארצו כסף" וגו' ותמלא ארצו אלילים". ויטש אלוה עשהו "ותשכח ה' עשך נטה שמים ויסד ארץ" (ירמיה ב, יג) "כי שתים רעות עשה עמי אתי עזבו" אמר להם הקדוש ברוך הוא במדה שמדדתם בי מדדתי לכם (שם יב, ז) "עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי". (תהלים עח, ס) "ויטש משכן שילה" "כי נטשת עמך בית יעקב". ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישעתו שנאמר (יחזקאל ח, טז) "ויביאני אל החצר הפנימית והנה בפתח השער כעשרים וחמשה איש אחוריהם אל היכל ה'". רבי דוסתאי ברבי יהודה אומר אל תהי קורא וינבל, אלא וינבל צור ישעתו כענין שנאמר "אל תנאץ למען שמך ואל תנבל פסא כבודך".

טז "יקניאהו בזרים", שהלכו ועשו דברים של זרות וכן הוא אומר (מ"א טו, יג) "וגם את מעכה (אם אסא המלך הסיר) [אמו ויסירה] מגבירה אשר

עֲשֵׂתָהּ מִפְּלֶצֶת לְאַשְׁרָה". בְּתוֹעֵבַת יַכְעִיסָהּ זֶה מְשַׁכֵּב זָכָר וְכוּן הוּא אוֹמֵר (ויקרא יח, כב) "וְאֵת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכַּבִּי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הִיא", וְאוֹמֵר "וְגַם קִדָּשׁ הָיָה בְּאַרְצָךְ עָשׂוּ כְּתוֹעֵבוֹת הַגּוֹיִם".

יז "יִזְבְּחוּ לִשְׂדִים לֹא אֱלֹהִים" אֱלוֹהֵי הַיּוֹ עוֹבְדֵי לַחֲמָה וְלִלְבָנָה וְלִפְּכוֹכָיִם וְלִמְזֻלוֹת וְדַבָּרִים שֶׁהֵן צֶרֶף עוֹלָם וְהַנְּגִיָּה לְעוֹלָם בְּהֵן לֹא הִיְתָה קִנְיָה כְּפוֹלָה, אֲלֹא הֵן עוֹבְדֵי לְדָבָר שֶׁאֵין נְמַטִּיבִים לָהֶם אֲלֵא מְרַעִים לָהֶם. לִשְׂדִים מֵה דָרְכּוֹ שֶׁל שֵׁד נִכְנָס לְאָדָם וְכוּפָה אוֹתוֹ. אֱלֹהִים לֹא יִדְעוּם שֶׁאֵין אֲמוֹת הָעוֹלָם מִכִּירוֹת אוֹתָן. נְדַשִּׁים מְקַרְבִּים בָּאוּ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָיָה אֶחָד מִן הָאֲמוֹת רוֹאֶה אוֹתוֹ אוֹמֵר צֵלֶם יְהוּדִי הוּא זֶה, וְכוּן הוּא אוֹמֵר (ישעיה י, י) "כִּפְאֶשֶׁר מְצִאָה יָדִי לְמַמְלְכוֹת הָאֱלִיל וּפְסִילֵיהֶם מִירוֹשָׁלַיִם וּמִשׁוֹמְרוֹן", מְלַמֵּד שֶׁירוֹשָׁלַיִם וְשׁוֹמְרוֹן מְסַפְּקוֹת דְּפוֹס לְכָל בְּאֵי הָעוֹלָם, לֹא שְׁעָרוּם אֲבִתֵיכֶם שֶׁלֹּא עֲמָדָה שְׁעָרוֹת אֲבוֹתֵיכֶם בְּפִנְיָהֶם. דָּבָר אַחֵר "לֹא שְׁעָרוּם אֲבִתֵיכֶם" לִידַע אִם יֵשׁ בְּהֵן צֶרֶף אִם לֹא. דָּבָר אַחֵר "לֹא שְׁעָרוּם אֲבִתֵיכֶם" אֵל תְּהִי קוֹרָא לֹא שְׁעָרוּם אֲבִתֵיכֶם אֲלֵא לֹא שְׁעוּם אֲבִתֵיכֶם אִף עַל פִּי שְׁמִזְבְּחֵינּוּ לָהֶם וּמְקַטְרִין לָהֶם לֹא יֵרְאוּם מֵהֶם, וְכוּן הוּא אוֹמֵר (בראשית ד, ה) "וְאֵל קִין וְאֵל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה".

יח "צוֹר יִלְדָּךְ תִּשִּׂי" אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲשִׂיתֶם אוֹתִי כְּאֱלוֹ אֲנִי זָכָר וּמִבְּקֵשׁ לִילֵד, אֱלוֹהֵי הִיְתָה תִּיָּה יוֹשֶׁבֶת עַל הַמִּשְׁבֵּר לֹא הִיְתָה מְצַטְעֶרֶת כְּעַנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (מ"ב יט, ג) "כִּי בָאוּ בָנִים עַד מִשְׁבֵּר", וְאֱלוֹהֵי הִיְתָה חוֹלָה וּמִבְּכִיָּה לֹא הִיְתָה מְצַטְעֶרֶת כְּעַנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שֶׁמַּעֲתִי צָרָה כְּמִבְּכִיָּה", אֱלוֹהֵי הִיוּ שְׁנַיִם בְּמַעֲיָה לֹא הִיְתָה מְצַטְעֶרֶת כְּעַנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה, כב) "וַיִּתְרוּצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה", אֱלוֹהֵי הִיָּה זָכָר שֶׁאֵין דָּרְכּוֹ לִילֵד וּמִבְּקֵשׁ לִילֵד לֹא הִיָּה צָעֵרוֹ כְּפוֹל וּמְכַפֵּל, כְּעַנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "שֶׁאֱלוֹ נָא וַיֵּרְאוּ אִם יוֹלֵד זָכָר".

דָּבָר אַחֵר "צוֹר יִלְדָּךְ תִּשִּׂי" שֶׁכְּחַתֵּם אוֹתִי בְּזִכוֹת אֲבוֹתֵיכֶם, וְכוּן הוּא אוֹמֵר (ישעיה נא, א-ב) "הַבֵּיטוּ אֵל צוֹר חֲצַבְתֶּם הַבֵּיטוּ אֵל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֵל שָׂרָה תְּחוּלְלֵכֶם".

דָּבָר אַחֵר "צוֹר יִלְדָּךְ תִּשִּׂי" כֹּל זְמַן שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ (לְהַשִּׁיב) [לְהַטִּיב] אֶתְכֶם אַתֶּם מְתִישִׁים כַּח שֶׁל מַעֲלָה עֲמַדְתֶּם עַל הַיָּם וְאַמְרַתֶּם (שמות טו, ב) "זֶה

אלי ואנוהו", בקשתי להטיב לכם חזרתם ואמרתם "נתנה ראש ונשובה מצרימה", עמדתם לפני הר סיני ואמרתם (שמות כד, ז) "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", בקשתי להטיב לכם חזרתם בכם ואמרתם לעגל (שם לב, ד) "אלה אלהיך ישראל", הוי כל זמן שאני מבקש להטיב לכם אתם מתישים כח של מעלה.

"ותשפח אל מחלף" רבי מאיר אומר אל שהתחיל בך שנצטער בך, פענן שנאמר (תהלים מח, ז) "חיל פילדה", רבי יהודה אומר, אל שעשאך מחילין מחילין. דבר אחר אל שהחיל שמו עליך מה שלא החיל שמו על כל אמה ולשון, וכן הוא אומר "אנכי ה' אלהיך", רבי נחמיה אומר אל שעשאך חלין על כל באי עולם בשעה שאי אתה עושה בתורה, וכן הוא אומר (תהלים כט, ט) "קול ה' על המים וגו' עד קול ה' יחולל אילות". דבר אחר "ותשפח אל מחלף" אל שמוחל לך על כל עוונותיך.

בשעה שישראל עושין רצונו של מקום הן מוסיפין כח וגבורה שנאמר "ועתה יגדל נא כח ה'", בשעה שהם מכעיסים אותו כבכול צור ילך תשי. בשעה שהם עושין רצונו הן מוסיפין כח וגבורה, שנאמר (תהלים קח, יד) "באלהים נעשה חיל" ובשעה שהם מכעיסין (איכה א, ו) "ויאלכו בלא כח לפני רדף".

רבי יהודה בן רבי סימון בשם רבי לוי בן פרטא כתיב צור ילך תשי התשתם כחו של יוצר, משל לאחד שהיה יושב וצר איקונין של מלך, עד שהוא גומרה באו ואמרו לו נתחלף המלך, מיד רפו ידיו של יוצר אמר, של מי אצר של ראשון או של שני, כך כל ארבעים יום הקדוש ברוך הוא עוסק בצורתו של וְלֹד וְסוּף אַרְבַּעִים יוֹם הוֹלֵכֶת וּמְקַלְקֶלֶת עִם אַחֵר מִיַּד רְפוּ יָדָיו שֶׁל יוֹצֵר אָמַר שֶׁל מִי אַצֵּר שֶׁל רֵאשׁוֹן או שֶׁל שְׁנִי, הוּי צוֹר יִלְדֵךְ תְּשִׁי הַתְּשִׁתֶּם כְּחוֹ שֶׁל יוֹצֵר, יו"ד זעירא ולית בקרייה כותיה. אמר רבי יצחק מצינו כל עוברי עבירות הגונב נהנה והנגב מפסיד, הגוזל נהנה והנגזל מפסיד ברם הכא שניהן נהנין מי מפסיד כבכול הקדוש ברוך הוא שהוא מאבד (במנון) [סמנים] שלו.

רבי (מנאשא) [מנשיה] בר בריה דרבי יהושע בן לוי מצינו שכל מי שהוא רואה דבר ערוה ולא נזון עינו ממנה זוכה להקביל פני השכינה, מה טעם

"עצם עיניו מראות ברע" מה כתיב בתריה (שם יז) "מלך ביפו תחזינה עיניך".

ט "וירא ה' וינאץ מפעס בניו ובנותיו", דור שהאבות מנאצין בו, הקדוש ברוך הוא כועס על בניהם ועל בנותיהם ומתים כשהם קטנים.

"וירא ה' וינאץ" רבי יהודה אומר ממה שהם נאים לו מנאצים לפניו, רבי מאיר אומר מפעס בניו ובנותיו, והרי דברים קל וחמר ומה בזמן שפמכעיסין לפניו קרויין בנים אלו לא היו מכעיסין על אחת כמה וכמה.

כ "ויאמר אסתירה פני מהם", אמר הקדוש ברוך הוא הריני מסלק שכינתי מביניהם. אראה מה אחריתם אדעה מה בסופם. דבר אחר הריני מוסרם ביד ארבע מלכיות שיהו משעבדים אותן. כי דור תהפכת המה, דור הפוך דור תהפוך אין כתיב כאן אלא כי דור תהפכת המה הפכפכין הם, מרדנין הם. בנים לא אמן בם. בנים אתם אין בכם אמונה, עמדתם לפני הר סיני ואמרתם (שמות כד, ז) "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", אף (תהלים פב, ו) "אני אמרתי אלהים אתם", כיון שאמרתם לעגל "אלה אלהיך ישראל", אף אני אמרתי לכם (תהלים פב, ז) "אכן כאדם תמותו" הכנסתי אתכם אל ארץ אבותיכם ובניתי לכם בית הבחירה אמרתי לכם לא תהיו גולין ממנה לעולם, כיון שאמרתם "אין לנו חלק בדוד", אף אני אמרתי לכם (עמוס ז, יז) "וישראל גלה וגלה מעל אדמתו".

רבי דוסתאי בן יהודה אומר, אל תהי קורא בנים לא אמן בם אלא לא אמן בם, שלא היו רוצים לענות אמן אחר הנביאים כשמברכין אותם, וכן הוא אומר (ירמיה יא, ה) "למען הקים ה' את השבעה אשר נשבעתי לאבותיכם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש", ולא היתה אהד מהם שפתח את פיו ועונה אמן, עד שבא ירמיה ואמר אמן, שנאמר "ואען ואומר אמן ה'".

"ויאמר אסתירה פני מהם" משל לבן מלכים שהיה יוצא לשוק מכה ולא לוקה, מבזה ולא מתבזה, היה עולה אצל אביו בטרונגא אמר לו אביו מה אתה סבור בכבודך אתה מתכבד אי אתה מתכבד אלא בכבודי, מה עשה הפליג דעתו ממנו ולא היה ברירה משגחת עליו, כך בשעה שיצאו ישראל

ממצרים נפלה אימתן על כל באי עולם, שנאמר (שמות טו, יד-טו) "שמעו עמים רגזון וגוי אז נבהלו אלופי וגו', כיון שבאו ישראל לידי עברות ומעשים רעים, אמר להם הקדוש ברוך הוא, מה אתם סבורים בכבודכם אתם מתכבדים אי אתם מתכבדים אלא בכבודי הפליג דעתו מהם, מיד (שמות יז, ז-ח) ויבא עמלק. אמר הקדוש ברוך הוא אין בכם אמונה של ממש, הוי כי דור תהפכת המה.

רבי יהודה ורבי יוסי ורבי מאיר הוי קאזלי באורחא, רבי מאיר הוה דייק בשמא, רבי יהודה ורבי יוסי לא הוו דייקו בשמא, כי מטו לההוא אושפיזא אמרו ליה מה שמך אמר להו כידור, אמר להם רבי מאיר שמע מינה אדם רשע הוא, שנאמר "כי דור תהפכת המה", רבי יהודה ורבי יוסי אשלימו ליה כיסייהו, רבי מאיר לא אשלים ליה כיסיה, אזל אותביה בכדא וקבריה בקבריה [דאביה] דההוא גברא, אתא אביה איתחזי ליה בחלמא תא שקיל כיסא דמנח ארישא דההוא גברא למחר אמר להו הכי חזאי בחלמא, אמרו ליה חלמי דבי שמשי בטלין אינון, אזל רבי מאיר ונטריה לכיסיה בלה יומא ואייתיה לאורתא לכיסיה למחר אמרו לו הב לן כיסיה, אמר להו לא הוי דברים מעולם, אמרו ליה לרבי מאיר מאי טעמא לא אשלים ליה מר כיסיה, אמר להם אמר לי כידור שמו ונאמר "כי דור תהפכת המה" וגו', אמרו לו מאי טעמא לא אמר לן מר, אמר להם אימור דאמרי אנא חששא אחזוקי מי אמרי, משכוחו ועיילוהו (לחביתה) [לחניתה] אשקיה חמרא הוה טלופחי בדיקניה אזלו יהבו סימנא לאיתתיה ואייתיה לכיסיהו אזל איהו וקטלה לאיתתיה הינו דתנגא מים ראשונים האכילו בשר חזיר, מים אחרונים הרגו את הנפש מכאן ואילך אינהו נמי הוו דייקי בשמא. (כתוב ברמז תתצ"א).

כא "הם קנאוני בלא אל" יש לה אדם עובד לצלם דבר הרואה אותו, אבל הו עובדין לבבואה ולא לבבואה בלבד אלא להבל זה שעולה מן הקדרה שנאמר "כעסוני בהבליהם", ואני אקניאם בלא עם אל תקרי בלא עם אלא בלוי עם אלו (הבאיו) [הבזויין] שבין האמות [שבאין] ומוציאין אותו מתוך בתיהו. דבר אחר אלו הבאין מברברה (ומברטניא) [וממורטניא] שמחלקים ערומין בשוק, אין לה אדם בזוי ופגום בעולם אלא המחלף ערם בשוק. בגוי נבל אכעיסם אלו המינים, וכן הוא אומר (תהלים יד, א) "אמר נבל בלבו אין אלהים".

"בגוי נבל אכעיסים", זו אשה רעה וכתבתה מרבה, רבי אלעזר אומר אלו המינים וכו', במתניתא תנא אלו בני ברבריא וכו', ורבי יוחנן אמר אלו חברין אמרו לו לרבי יוחנן אתו חברי לבבל שגא נפל אמרו לו קא מקבלי שוחדא, תריץ ויתיב.

כב "כי אש קדחה באפיי" כשהפרענות יוצאה לעולם אינה יוצאה אלא באף. ומניין שאף בתוך גיהנם שנאמר "ותיקד עד שאול תחתית. ותאכל ארץ ויבלה" זו ארץ ישראל. ותלהט מוסדי הרים זו ירושלים, כענין שנאמר "ירושלים הרים סביב לה". דבר אחר ותאכל ארץ ויבלה זה העולם. ותלהט מוסדי הרים אלו ארבע מלכיות שנאמר (זכריה ו, א) "ואשא עיני ואראה [והנה] ארבע מרכבות יוצאות מבין שני ההרים וההרים הרי נחשת".

כג "אספה עלימו רעות", הריני מכניס ומביא עליהן כל הפרעניות כן כאחת. דבר אחר אסוף עלימו רעות אין כתיב כאן אלא אספה שיהו כל הפרעניות כלות והם אינם כלים. וכן הוא אומר חצי אכלה בם, חצי יכלה אותם אין כתיב כאן אלא חצי אכלה בם שיהו חצי כלים והם אינם כלין. דבר אחר "חצי אכלה בם" חצי הרעב וכן הוא אומר "בשלחי את חצי הרעב הרעים בהם".

כד "מזי רעב ולחמי רשף" שיהו מזחין ברעב ומשלכין בחוצות, וכן הוא אומר (ירמיה יד, טז) "והעם אשר הפה נבאים להם יהיו משלכים בחוצות ירושלים", וקטב מרירי, לפי דרךך אתה למד שכל מי שהשד בו מורר, ושוו בהמת אשלח בם אל תקרי ושוו בהמת אלא ושוו בהם אשלח בם שיהו מתחממין ומתחזרין על כל עברות. דבר אחר שיהא אחד מהם מתחמם ונושד עצמו ומעלה בו נומי ומת והולך בה. דבר אחר "ושוו בהמת אשלח בם" שיתהא בהמתו נושכתו ומעלה נומי ומת והולך בה, וכבר אמרו מעשה הנה שהרחלים נושכין וממיתין. עם חמת זחלי עפר. שיהו מזחלין בעפר דבר אחר אלו עכינין שאין שלטונן אלא בעפר.

"וקטב מרירי" תרתי קטבי הוו חד מקמי טיהרא וחד בתר טיהרא, מקמי טיהרא קטב שמיה ומיחזי בי כדא דכמכא והדר ביה בחשא, דבתר

טיהרא (תהלים צא, ו) "ישוד צהררים" שמייה ומיחזי בקרנא דעזא והדר ביה (נפגא) [כנפגא], מחד בתמוז עד שיתסר ביה ודאי שכחי, מכאן ואילך ספק שכחי ספק לא שכחי, ומשתכחא בטולי דצפרא (ופגא) דלא הוי גרמידא בטולא דפגא דלא הוה גרמידא. ועקר בטולי דבית הכסא ובטולי דחצבא.

"כל רדפיה השיגוה בין המצרים" ביומין דעקא בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב שבהן קטב מרירי שולט, [כמה דאת אמרת] (תהלים צא, ט) "מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהררים", ולמה קרי ליה קטב מרירי, רבי אבא בר כהנא אמר דהוא גזיז סוגיא דטהרא מן רישיהון (דארבע) [דשית] עד סופיהון דתשע. ורבי לוי אמר דהוא גזיז סוגיא דטהרא מן סופיהון דארבע עד רישיהון דתשע, ואינו מהלך לא בצל ולא בחמה אלא בצל שהוא סמוך לחמה. אמר רבי יוחנן וכלו מלא קליפין ושערות ועינים, אמר ריש לקיש עין אחת קבועה לו בלב, וכל מי שהוא רואהו נופל ומת, מעשה בחסיד אחד שראה אותו ונפל ומת, אמרו רבי יהודה ברבי שמואל ראה אותו וכו'. רבי אבהו הוה יתיב (פשיט) [ומתני] בהדא כנישתא דקסרין, חמא חד בר נש פרי בתר חברי ובגדיה חד קטייתא בעי ממחיניה בה חמא חד מזיקא פרי בתריה ובגדיה חד קטייתא דפרזל, נפק רבי אבהו פרי לגביהו אמר ליה לא תמחיניה דילמא הוא מיית, אמר ליה רבי מן הדא הוא מאית, אמר הא מזיקא פרי בתרד ובגדיה קטייתא דפרזל, את מחי ליה בהדא והוא מחי ליה בההוא ומיית, רבי יוחנן הוה מפקד לספרייא ולמתנייא באילין יומי דלא יהו טענין ערקא על ינוקא, רב שמואל בר יצחק הוה מפקד לספרייא ולמתנייא באילין יומיא דיהון מיפטרין טליא בארבע שעין.

כה "מחוץ תשפל חרב" (כתוב למעלה ברמז ר"ו).

מכאן אמרו בשעת מלחמה כנס את הרגל, בשעת רעב פזר הרגל, וכו' הוא אומר (ירמיה יד, יח) "אם יצאתי השדה והנה חללי חרב ואם באתי העיר הנה תחלואי רעב", ואומר (יחזקאל ז, טו) "ואשר בשדה בחרב ימות ואשר בעיר רעב ודבר יאכלנו". ומחדרים אימה הנה רואה את החרב כשהיא באה לשוק אם יכול לברח ולמלט (אומר) [אז] חדרי לבו נוקפין עליו ומת והולך בה.

דָּבַר אַחַר "מַחוּץ תִּשְׁכַּל חֶרֶב" עַל מֵה שֶׁעָשׂוּ בַחֲצוֹת שְׁנֵאָמַר "כִּי מִסְפָּר עָרִידָה הָיוּ אֶלְהִידָה יְהוּדָה וּמִסְפָּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלַם", וּמִחֲדָרִים אֵימָה עַל מֵה שֶׁעָשׂוּ בַחֲדָרֵי חֲדָרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל ח, יב) "אֲשֶׁר זָקְנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בַּחֲשָׁד אִישׁ בַּחֲדָרֵי מִשְׁכִּיתוֹ", וְאוֹמֵר "עֲזַב ה' אֶת הָאָרֶץ אִין ה' רוֹאָה".

"גַּם בַּחוּר גַּם בְּתוּלָה" לֹא אֵלוּ בְלִבָּד אֶלָּא יוֹנֵק עִם אִישׁ שִׁיבָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה ו, יא) "כִּי גַם אִישׁ עִם אִשָּׁה יִלְכְּדוּ זָקֵן עִם מְלֵא יָמִים". דָּבַר אַחַר "גַּם בַּחוּר" אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לִי לְשַׁלַּח יָד בַּבְּחִירִי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר יא, כח) "וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחוּרָיו", גַּם בְּתוּלָה מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מְנַקִּין מִן הַחֲטָא כְּבְתוּלָה זֹו שֶׁלֹּא טָעָמָה טַעַם חֲטָא. יוֹנֵק שֶׁהָיוּ יוֹנֵקִין דְּבָרֵי תוֹרָה כְּיוֹנֵק זֶה שִׁיוֹנֵק חֶלֶב מִדָּדֵי אִמּוֹ, אִישׁ שִׁיבָה אֵל תִּקְרִי אִישׁ שִׁיבָה אֶלָּא אִישׁ שִׁיבָה מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ כְּלָן רְאוּיִין לִישֵׁב בִּישִׁיבָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "הַכֹּל גְּבוּרִים עוֹשֵׂי מִלְחָמָה", וְכִי מֵה גְבוּרָה עוֹשִׂים בְּנֵי אָדָם הַמְהַלְכִים בַּגּוֹלָה וּמֵה מִלְחָמָה עוֹשִׂים בְּנֵי אָדָם הַזִּקְוִקִין בְּזָקִין וּנְתוּנִין בְּשִׁלְשָׁלוֹת, אֶלָּא הַכֹּל גְּבוּרִים גְּבוּרִים בְּמִלְחָמָתָהּ שֶׁל תוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קג, כ) "בְּרָכּוֹ ה' מְלֹאכְיוֹ גְבוּרֵי כַח", עוֹשֵׂי מִלְחָמָה, שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִים בְּמִלְחָמָתָהּ שֶׁל תוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר כא, יד) "עַל כֵּן יֹאמֵר בְּסִפָּר מִלְחָמוֹת ה'", וְאוֹמֵר (מ"ב כד, טז) "וְהִחַרְשׁ וְהִמְסַגֵּר אֶלְפֵי", "חֶרֶשׁ", אַחַד מִדְּבַר וְהַכֹּל שׁוֹתֵקִין, "מְסַגֵּר", הַכֹּל יוֹשְׁבֵין לְפָנָיו וְלִמְדִין הֵימָנוּ אַחַד פּוֹתַח וְאַחַד סוֹגֵר לְקַיִם מֵה שְׁנֵאָמַר "וּפְתַח וְאִין סוֹגֵר וְסוֹגֵר וְאִין פּוֹתַח".

כו-כז "אִמְרַתִּי אֶפְאִיָהֶם" אִמְרַתִּי בְּאֶפֶי אֵיָה הֵם. אֲשֶׁבִיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זָכָרִם אִמְרַתִּי לֹא יְהִיוּ בְּעוֹלָם, אֲבָל מֵה אֶעֱשֶׂה לָהֶם לוּלִי, (תהלים קכד, א-ב) "לוּלִי ה' שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמֵר נָא יִשְׂרָאֵל לוּלִי ה' שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם". דָּבַר אַחַר לוּלִי "וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוּלִי מֹשֶׁה בַּחִירוֹ", לוּלִי כַּעַס אוֹיֵב אֲגוּר מִי גָרַם לִי לְפָרַע מֵאֵלוּ כַּעַס שֶׁל אֲמוֹת שֶׁהָיָה כְּכִנוּס לְתוֹךְ מְעִיָהֶם, אֲגוּר אִין אֲגוּר אֶלָּא כְּנוּס, שְׁנֵאָמַר (משלי ל, א) "דְּבָרֵי אֲגוּר בֶּן יִקְא" וְאוֹמֵר (תהלים נה, טז) "יִשְׂאֵי מוֹת עָלֵימוּ יִרְדּוּ שְׂאוֹל חַיִּים כִּי רַעוֹת בְּמַגּוּרִים".

"פן ינכרו צרימו" בשעת צרתן של ישראל מנכרין אותם ועושין אותן כאלו אין מכירין אותם בעולם, וכן מצינו כשבקשו ישראל לברח כלפי צפון היו מסגירין אותן שנאמר "כה אמר ה' על שלטה פשעי צר" בקשו לברח כלפי דרום היו מסגירין אותן, שנאמר (שם א, ו) "כה אמר ה' על שלטה פשעי עזה", בקשו לברח כלפי מזרח והיו מסגירין אותן שנאמר (שם א, ג) "כה אמר ה' על שלטה פשעי דמשק", לברח כלפי מערב היו מסגירין אותן, שנאמר (ישעיה כא, יג) "משא בערב ביצר בערב", בשעת טובתן הן מכחשין להן ועושין להן כאלו הן אחיו, וכן עשו אמר ליעקב "יש לי רב אחי יהי לך אשר לך", וכן חירם אמר לשלמה (מ"א ט, יג) "מה הערים [האלה] אשר נתתה לי אחי" ולא ה' פעל כל זאת כמות שאומרים אותן השוטים "הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים".

כח-ל רמז תתקמו "כי גוי אבד עצות המה" רבי יהודה דורשו כלפי

ישראל, רב נחמיה דורשו כלפי עובדי אלילים, רבי יהודה דורשו כלפי ישראל, אבדו ישראל עצה טובה שנתנה להן, ואין עצה אלא תורה שנאמר (משלי ח, יד) "לי עצה ותושיה". ואין בהם תבונה אין בהם אחד שישתכל ויאמר אמש אחד ממנו רודף מן העובדי אלילים אלף ושנים רבבה. אם לא פי צורם מכרם, רב נחמיה דורשו כלפי העובדי אלילים, אבדו עובדי אלילים שבע מצוות שנתתי להם. ואין בהם תבונה, אין בהם אחד שישתכל ויאמר עכשו אחד ממנו רודף מישראל אלף ושנים יניסו רבבה, ולימות המשיח אחד מישראל רודף ממנו אלף ושנים יניסו רבבה.

"אם לא פי צורם מכרם" מעשה בפולמוס שביהודה שרץ דיקוריון אחד אחר בן ישראל בסוס להרגו ולא הגיעו [עד שלא הגיעו] יצא נחש וכרד לו על עקבו. אמר לאחד בבקשה ממך אמר לפלוגי דבר אחד לא תהיו סבורין לומר שאנו גבורים ונמסרו בידינו אלא אם לא פי צורם מכרם.

מה היה כחו של בן כוזיבא בשעה שהיה יוצא למלחמה היה מקבל אבני בליסטרא באחת מארכבותיו והיה זורקן ממנו והורגת כמה נפשות וכיו, ונהרג בן כוזיבא אזלין טענין ואיתאיו רישיה לגבי אדריאנוס, אמר מאן קטיל הדין אמר ליה חד גינתי אנא קטליתיה לא הימין אמר לון איתון לי (גופיה) פטומיה, אזל ואיתיה ואשכח חויה כריכא על ארכבתיה, אמר אלולא אלהא דקטליה מאן הוה זכיל קטיל ליה לקים מה שנאמר "אם

לא כי צורם מכרם". תרין אחין הוּוּ בפכר חרוכא והוּוּ אדרינוס משלח גיסינ עליהון מקטלא ותהון ואינון נפקין עליהון ומקטליו, ואמרי כל סמא דמילתא נלבשינון כלין ונעביד ותהון מלכין, וכיון שגרמו העוונות אמרו נבדק, חד זמן שלח עליהון גיסות פגע בהן חד סב אמר לון אלהכון יסעדינכון, אמרין לא נסעד ולא נספף, וכיון שגרמו העוונות יצאו ונהרגו, אזלון טענין רישיהון לגבי אדרינוס ואשבח עכינא פרוכא על צואריהון אמר אלולי אלהיהון דאלון דקטלון מאן הוּוּ יכיל קטיל להון, לקים מה שניאמר "אם לא כי צורם מכרם".

"לו חכמו ישפילו זאת" אלו נסתכלו ישראל בדברי תורה שנתנה להן לא שלטה בהן אמה ומלכות וכו', ומה אמרתי להן קבלו עליכם על מלכות שמים, להכריע זה את זה ביראת שמים והתנהגו זה עם זה בגמילות חסדים.

"איכה ירדף אחד אסף". אם לא עשיתם את התורה היאך אני עושה הבטחתכם, הייתם מבקשים שיהא אחד מכם רודף אסף ושנים יניסו רבבה, לעכשו אחד מן העובדי אלילים רודף אסף ושנים יניסו רבבה, אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם, איני מסגיר אתכם על ידי עצמי אלא על ידי אחרים, וכבר היה מעשה שהזבובים מסרו אותם ביהודה. (פתוב ברמו ע"ז), רבי חנניא איש כפר טבעין אמר לא פאחד שאומר לחברו עבד קרי אני מוכר לך, אבל אני איני כן מוכר אני מיד ומסגיר אני מיד אתכם בטמאים ביד טהורים, ומנין שאין מסגירין אלא טמא, שניאמר (ויקרא יג, ד) "והסגיר הכהן את הנגע" וגו'.

לא "כי לא כצורנו צורם" לא פתקף שאתה נותן לנו אתה נותן להם, כשאתה נותן להן את התקף הן מתנהגין עמנו במדת אכזריות הורגין ממנו וצולבין ממנו ושורפין ממנו. ואיבינו פלילים כבר כתבת לנו, שאויב לא דן ולא מעיד שניאמר "והוא לא אויב לו", יעידנו, "ולא מבקש רעתו" ידיננו ואתה מנית עלינו אויבים עדים ודיינים.

לב-לג "כי מגפן סדם גפנם", רבי יהודה דורשו כלפי ישראל. רב נחמיה דורשו כלפי עובדי אלילים. רבי יהודה אומר וכי מגפנה של סדום אתם או ממטעה של עמורה אתם, והלא אי אתה אלא ממטע קדש

שְׁנֵאֲמַר (ירמיה ב, כא) "וְאֲנֹכִי נֹטְעֵתִיךָ שָׂרֵק כְּלֵה זֶרַע אֲמֹתִי". עֲנִבְמוּ עֲנִבֵי רוּשׁ בְּנֵי שֵׁל אָדָם הָרֵאשׁוֹן אַתֶּם שֶׁקֵּנֶס עֲלֵיכֶם מִיְתָה וְעַל כָּל תּוֹלְדוֹתַיִו הַבָּאִים אַחֲרָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. אֲשַׁכְּלֵת וְגוֹ', שֶׁהַגְּדוֹלִים שֶׁבְכֶם (מִדְּתוֹ) [מִרְתּוֹ] פְּרוּסָה בְּהוֹן כְּאֲשַׁכּוֹל, וְאִין אֲשַׁכּוֹל אֶלָּא גְדוֹל שְׁנֵאֲמַר (מִיכָה ז, א) "אִין אֲשַׁכּוֹל לְאֹכְלִי וְגוֹ'".

מָה הָיָה אוֹתוֹ אֵילָן שֶׁאֲכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרֵאשׁוֹן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עֲנִבִים הָיוּ, שְׁנֵאֲמַר "עֲנִבְמוּ עֲנִבֵי רוּשׁ אֲשַׁכְּלֵת מְרֹת לְמוֹ", אוֹתוֹן אֲשַׁכְּלוֹת הֵבִיאוּ מְרוֹרוֹת לְעוֹלָם.

"חֲמַת תַּנְיָנִים יֵינָם", שֶׁהַחֲסִידִים וְהַכְּשָׁרִים שֶׁבְכֶם חֲמַתָּם כְּתַנְיָנִים. "וְרֵאשׁ פְּתָנִים אֲכָזֵר", אֵלוֹ (הָרֵאשׁוֹנִים) [הָרֵאשִׁים] שֶׁבְכֶם כְּפָתוֹן הָיָה אֲכָזֵרִי. דָּבָר אַחֵר "חֲמַת תַּנְיָנִים יֵינָם", [הַמְתַּנְיָנִים] יִרְאִי חֲטָא שֶׁכִּנְסוּ חֲמַתָּם כְּתַנְיָנִים. "וְרֵאשׁ פְּתָנִים אֲכָזֵר" (רֵאשׁוֹנִים) [הָרֵאשִׁים] שֶׁבְכֶם כְּפָתוֹן הָיָה. רַב נְחֻמִּיָּה דוֹרְשׁוּ כְּלָפִי הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים בְּוִדְאֵי מַגְפָּנָה שֶׁל סְדוּם אַתֶּם, וּמִמְטָעָה שֶׁל עֲמוּרָה אַתֶּם, תִּלְמִידֵי שֶׁל נָחֵשׁ הַקְּדָמוֹנִי אַתֶּם שֶׁהִטָּעָה אֶת אָדָם וְחוּהָ, אֲשַׁכְּלוֹת מְרֹת לְמוֹ שֶׁהַגְּדוֹלִים שֶׁבְכֶם מִדְּתוֹ פְּרוּסָה בְּהוֹן כְּנָחֵשׁ (אֲשַׁכְּלֵת מְרֹת לְמוֹ) וְאִין אֲשַׁכּוֹל אֶלָּא גְדוֹל שְׁנֵאֲמַר (מִיכָה ז, א) "אִין אֲשַׁכּוֹל לְאֹכְלִי בְּכוּרָה אֵינְתָה נִפְשִׁי".

לד-לה "הֲלֹא הוּא כְּמַס עֲמַדִּי", רַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי

אוֹמֵר כּוֹס שֶׁהָיָה כְּמוֹס וּמְחוּסָר, יָכוֹל דּוֹהָה תִּלְמוּד לּוֹמֵר "חֲמַר", יָכוֹל שָׂאִין בּוֹ אֶלָּא חֲצִי תִּלְמוּד לּוֹמֵר (שֶׁם) "מֵלֵא מְסֻד", יָכוֹל שָׂאִין חֲסֵר אֶפִּילוֹ טָפָה אַחַת תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וַיִּגַּר מִזָּה", מֵאוֹתָה טָפָה שְׁתּוֹ מִמֶּנָּה אֲנָשִׁי דוֹר הַמִּבּוּל וְאֲנָשִׁי דוֹר הַפְּלָגָה וְאֲנָשִׁי סְדוּם וְעֲמוּרָה, וּפְרָעָה וְכָל חֵילוֹ, סִיסְרָא וְכָל הַמוֹנוֹ, סַנְחַרִּיב וְכָל אֲגָפִיו, נְבוּכַדְנֶצַּר וְכָל חֵילוֹ, וּמֵאוֹתָה טָפָה עֲתִידִין לְשִׁתּוֹת כָּל בְּאֵי הָעוֹלָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה כה, ו-ח) "וְעָשָׂה ה' צְבָאוֹת לְכָל הָעַמִּים בְּהָרֵה הָיָה מִשְׁתַּה שְׁמָנִים מִשְׁתַּה שְׁמָרִים שְׁמָנִים מִמְּחִיִּים שְׁמָנִים מִזְּקָקִים" וְגוֹ' "בִּלְעַ הַמְּוֹת לְנֶצַח" וְגוֹ' יָכוֹל שְׁמָרִים (שָׂאִין) [שִׁישׁ] בְּהוֹן צָרָךְ תִּלְמוּד לּוֹמֵר "שְׁמָנִים מִמְּחִיִּים שְׁמָרִים מִזְּקָקִים", שְׁמָרִים שָׂאִין בְּהוֹן כְּלוּם אֶלָּא פְּקֻטִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה נא, ז) "כּוֹס זָהָב בְּבֵל בְּיַד ה'", וְאוֹמֵר "כּוֹס אַחוּתְךָ תִּשְׁתִּי הָעֵמְקָה וְהִרְחַבְתָּה" וְגוֹ' מָה דָּרְכוֹ שֶׁל זָהָב לְאַחַר שֶׁנִּשְׁבַּר יֵשׁ לוֹ רְפוּאָה, כִּדְ כְּשֶׁתִּפְסַק

פְּרַעֲנוֹת מִן הָאֲמוֹת עֲתִידִין לַחֲזֹר לָהֶן, וּכְשֶׁמִּגִּיעַ אֶצֶל יִשְׂרָאֵל מֵהוּ אוֹמֵר (שם לד) "וְשִׁתִּית אוֹתָהּ וּמִצִּית וְאֵת חֲרָשֶׁיהָ תִּגְרְמִי", מֵה דָרְכוּ שֶׁל חֶרֶס לְאַחַר שֶׁנִּשְׁבַּר אֵין לוֹ רְפוּאָה, כִּד כְּשֶׁתִּפְסֵק הַפְּרַעֲנוֹת מִיִּשְׂרָאֵל אֵינָה עֲתִידָה לַחֲזֹר לָהֶם.

"חֲתוּם בְּאוֹצְרֵי", מָה אוֹצֵר זֶה חֲתוּם וְאֵין מְגַדֵּל פְּרוֹת, כִּד מַעֲשִׂיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים אֵין מְגַדְּלִין פְּרוֹת, אִם אֲמַרְתִּי כֵן מֵאֲבָדִין אֵת הָעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה ג, יא) "אֹזִי לְרָשָׁע רָע כִּי גִמּוֹל יִדְּיו יַעֲשֶׂה לוֹ", אֲבָל מַעֲשִׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים מְגַדְּלִין פְּרוֹת וַיִּפְּרִי פְּרוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (שם ג, י) "אֲמָרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב כִּי פָּרִי מַעֲלִיָּהֶם יֹאכְלוּ".

דָּבָר אַחֵר מָה אוֹצֵר זֶה חֲתוּם וְאֵין חֶסֶר כְּלוּם, כִּד צַדִּיקִים לֹא נִטְלוּ כְּלָם מִשְׁלָהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "מָה רַב טוֹבָד אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאָדָּה". וּמִנֵּין שֶׁלֹּא נִטְלוּ רְשָׁעִים כְּלוּם מִשְׁלָהֶן בְּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "הֲלֹא הוּא כָּמֵס עַמְדֵי", אֵימַתִּי אֱלוֹ וְאֱלוֹ נוֹטְלִין לְמַחֵר כְּשֶׁתִּבּוֹא הַגָּאֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "לִי נֶקֶם וְשָׁלֵם".

"לִי נֶקֶם וְשָׁלֵם", אֲנִי בְּעֶצְמִי פּוֹרַע מֵהֶם וְאֵינִי פּוֹרַע מֵהֶם לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ כְּעִנְיֵן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג, י) "וַעֲתָה לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרַעֲהוֹ", וְאוֹמֵר "וַיֵּצֵא מַלְאָךְ ה' וַיִּדָּב בְּמַחֲנֵה אֲשׁוּר".

"לִי נֶקֶם" וְאֶשְׁלֵם אֵין כְּתוּב כִּאֵן אֶלֶּא לִי נֶקֶם וְשָׁלֵם, מִשְׁלֵם אֲנִי מַעֲשִׂיהֶם שֶׁעָשׂוּ אֲבוֹתֵיהֶם לִפְנֵי בְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה, ו) "לֹא אֶחְשֶׂה כִּי אִם שְׁלֵמַתִּי וְשְׁלֵמַתִּי אֶל חֵיקִים" וְגו', וְאוֹמֵר (ירמיה טז, יח) "וְשְׁלֵמַתִּי רֵאשׁוֹנָה (וּשְׁנִיָּה) מִשְׁנֵה עֲוֹנִים וְחִטָּאתֶם עַל חֲלָלִים אֵת אֶרְצִי". לַעֲת תִּמּוּט רַגְלֶם כְּעִנְיֵן שֶׁנֶּאֱמַר "תִּרְמָסְנָה רַגְלִי", כִּי קְרוֹב יוֹם אֵיִדָם, אֲמַר רַבִּי יוֹסִי אִם מִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶם "כִּי קְרוֹב יוֹם אֵיִדָם" הֲרִי פְּרַעֲנוֹת מִמִּשְׁמֹשׁוֹת וּבָאוֹת מִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֶם (ישעיה כד, כב) "וּמְרַב יָמִים יִפְקְדוּ", עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

"וְחָשׁ עֲתַדַּת לְמוֹ" כְּשֶׁהִמְקוֹם מִבִּיא (עֲלִיָּהוּ) פְּרַעֲנוֹת עַל הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים מְרַעִישׁ עֲלֵיהֶם הָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק א, ח) "יַעֲוֹפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לְאָכְלִי", וְאוֹמֵר (ישעיה ה, יט) "הָאוֹמְרִים" "יִמְהָרוּ" "יַחֲשִׂיָּה מַעֲשֵׂהוּ" "לְמַעַן נִרְאָה" וּכְשֶׁהִמְקוֹם מִבִּיא פְּרַעֲנוֹת עַל יִשְׂרָאֵל (אֵין מִמֵּתִין לָהֶם) [הוּ מִתּוֹנִים] הָא כִּי־צַד מוֹסְרֵן לְאַרְבַּע מַלְכִּיּוֹת שֶׁיְהִיוּ מִשְׁעַבְדִּים בָּהֶן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "אֵל תִּירָא כִּי אֲתָדָּ אֲנִי", לְהוֹשִׁיעַךָ וּלְהַצִּילְךָ.

לו "כי יִדִין ה' עמו", כְּשֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא דָן אֶת הָאָמוֹת שְׂמָחָה הִיא לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "כי יִדִין ה' עמו" וְכִשְׁהִמְקוֹם דָן אֶת יִשְׂרָאֵל כְּבִיכּוֹל תְּהוּת הוּא לְפָנָיו שֶׁנֶּאֱמַר "וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם", וְאִין נַחְמָה אֶלָּא תְהוּת שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ו, ז) "כי נַחַמְתִּי כִּי עָשִׂיתִים" וְאוֹמֵר "נַחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי אֶת שְׂאוּל".

"כי יִרְאֶה כִּי אֲזַלְתָּ יָד", כְּשֶׁרוֹאֶה הַכֹּל מְהֻלְכִין לְפָנָיו כְּשֶׁתְּכַלֶּה בְּגוֹלָה. דָּבָר אַחֵר כְּשֶׁיִּתְיַאֲשׁוּ מִן הַגְּאֻלָּה, כְּשֶׁתְּכַלֶּה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יב, ז) "וַיִּכְכְּלוּת נִפְץ יָד עִם קֹדֶשׁ תִּכְלִינָה כָּל אֱלֹהִים".

דָּבָר אַחֵר "כי יִרְאֶה כִּי אֲזַלְתָּ יָד" כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה שְׂאִין בְּהוֹן אָדָם שְׂיִבְקֶשׁ עֲלֵיהוֹן רַחֲמִים כְּמִנְשָׁה שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, כג) "וַיֹּאמֶר לְהִשְׁמִידֶם לִוְלִי מִנְשָׁה בְּחִירוֹ". דָּבָר אַחֵר כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה שְׂאִין בְּהוֹן אָדָם שְׂיִבְקֶשׁ עֲלֵיהוֹן רַחֲמִים כְּאֶהְרֹן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעֲמֵד בֵּין הַמַּתִּים וּבֵין הַחַיִּים". דָּבָר אַחֵר כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה שְׂאִין בְּהוֹן אָדָם שְׂמִבְקֶשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים כְּפִינְחָס שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו, ל) "וַיַּעֲמֵד פִּינְחָס וַיִּפְלֹל". דָּבָר אַחֵר "כי יִרְאֶה" שְׂאִין עוֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל.

דָּבָר אַחֵר "כי יִרְאֶה כִּי אֲזַלְתָּ יָד" [אִין בּוֹ דוּד בָּא] עַד שְׂיִרְבּוּ הַמְּסוֹרוֹת. דָּבָר אַחֵר עַד שְׂיִתְמַעְטוּ הַתְּלַמִּידִים וְכוּ' (כְּדִלְעִיל). וְאֶפְסָ עֲצוּר וְעֲזוּב כְּבִיכּוֹל אִין עוֹזֵר וְסוּמְךָ לְיִשְׂרָאֵל. כִּי הָא דְרַבִּי זִירָא כִּי הוּא מְשַׁכַּח רַבְּנָן דְּמַעְסָקִי בֵּיה אָמַר לְהוּ בְּמִטּוֹתָא מִינֵיכוֹן לֹא תִירַחְקוּנִיהָ דְּתַנְגָּא שְׁלֶשָׁה בָּאִין בְּהַסַּח הַדְּעַת וְאֵלוֹ הוּן מְשִׁיחַ מְצִיָּאָה וְעַקְרָב.

לז-לח "וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חֲסִיוֹ בּוֹ", זֶה טִיטוּס הַרְשֶׁע שֶׁחָרַף וְגִדַּף כְּלַפֵּי מַעֲלָה מָה עָשָׂה תַּפְסֵי זוֹנָה בְּיָדוֹ וְנִכְנַס לְבֵית קֹדֶשׁ קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים וְהִצִּיעַ סֶפֶר תּוֹרָה וְעֵבֶר עֲלֶיהָ עֲבָרָה, וְנָטַל סִיף וְגִירַד אֶת הַפְּרָכָת וְנַעֲשֶׂה נֶס וְהִזָּה דָם מְבַצֵּץ וְיוֹצֵא, וְכִסְבוּר אוֹתוֹ רָשָׁע שֶׁהִרְגָה אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עד, ד) "שֶׁאֲגוּ צַרְרִיךָ בְּקִרְבִּי מוֹעֲדִיךָ שְׂמוֹ אֶתְתָם אֶתְתִּי". אֲבָא חֲנָן אוֹמֵר (שם פט, ט) "מִי כְמוֹדֵ חֲסִיוֹ יְהוָה" מִי כְמוֹדֵ חֲסִיוֹ וְקִשָּׁה שְׂאֵתָה שׁוֹמֵעַ נֹאצוֹ וְגִדּוּפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע וְאֵתָה שׁוֹתֵק. דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל תִּנְא "מִי כְמוֹדֵ בְּאֵלִים ה' מִי כְמוֹדֵ בְּאֵלִים, מָה עָשָׂה נָטַל אֶת הַפְּרָכָת וְעָשָׂהָ כְּמִין גְּרָגוּתָנִי וְהִבִּיא כָּל הַפְּלִים שְׂבַמְקֻדָּשׁ וְהִנִּיחוֹ בְּהוֹן וְהוֹשִׁיבוֹ בְּסִפִּינָה לִילְדָה וְלִהַשְׁתַּבַּח בְּעִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ח, יט) "וּבִכּוֹן רְאִיתִי רְשָׁעִים קְבוּרִים וּבָאוּ וּמִמְקוֹם קֹדֶשׁ

יהלכו וישתבחו בעיר אשר כן עשוי, אל תקרי "קבורים" אלא קבוצים, אל תקרי "וישתבחו" אלא וישתבחו, ואיכא דאמרי קבורים ממש דאפילו מלי שמתמרן איגליין להון עמד עליו נחשול בים לטבעו אמר אותו רשע כמדמה אני שאלהיהם של ישראל אין גבורתו אלא במים, בא פרעה וטבעו במים בא סיסרא וטבעו במים, אף הוא עומד עלי לטבעני במים, אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה, יצתה בת קול ואמרה לו רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה עלה ליבשה ועשה עמה מלחמה, עלה ליבשה בא יתוש ונכנס בחטמו ונקר במוחו שבע שנים, יומא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא שמע קלא ארזפתא אישתיק, אמר איכא תקנתא בהכי מכאן ואילך מייתי ומחי קמיה לנכרי זהיב ליה ארבע זוזי לישראל אמר ליה מיסתיך דקא חזית בסנאך עד תלתין יומין עביד הכי מכאן ואילך פיון דדש דש.

תנא אמר רבי פנחס בן ערובא, אני הייתי בין גדולי רומי וכשמת פצעו את מוחו ומצאו בו כפפור דרור משקלו שתי סלעים, במתניתא תנא כגוזל בן שנה משקל שני ליטרין. אמר אבבי נקטינן פיו של נחשת וצפרניו של ברזל, כי הוה קא מיית, אמר לקלויה להוה גברא ובדרו לקטמיה אשב ימי דלא לשכחיה אלהא דיהודאי ולוקמיה בדינא.

"ואמר אי אלהימו" רבי יהודה דורשו כלפי ישראל, רבי נחמיה דורשו כלפי עובדי אלילים, רבי יהודה אומר ישראל שאומרים להם לעובדי אלילים היכן היפסקין והגמונין שלכם.

"אשר חלב זבחימו" יאכלו שהיו נוטנין להם אפסוניאות ועושין להן דונאטובי ומעלין להן קלנא. יקומו ויעזרכם יקומו ויעזרו אתכם אין פתיב פאן אלא יקומו ויעזרכם. רבי נחמיה אמר טיטוס בן אשתו של אספסינוס נכנס לבית קדש וכו' (פדלעיל). אשר חלב זבחימו יאכלו, אמר הללו משה הטעו ואמר להן בני לכם מזבח והעלו עליו עולות ונסכו עליו נסכים, כענין שנאמר "את הכבש האחד תעשה בבקר". יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה על הכל הוא מוחל ועל חלול השם פורע מיד.

גין של עובדי אלילים מנלן דאסור, (אמר רב נחמן) אמר רבה בר אבונה אמר קרא אשר חלב זבחימו יאכלו ושתו יין נסיכם. מה זבח אסור בהנאה אף

וַיֵּן אֶסוּר בַּהֲנָאָה. וְזָבַח גּוֹפִיָּה מִנֶּלֶךְ דְּכַתִּיב (תהלים קו, כח) "וַיִּצְמְדוּ יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיֵּאָכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים", מֵה מֵת אֶסוּר בַּהֲנָאָה אֵף זָבַח אֶסוּר בַּהֲנָאָה. וּמֵת גּוֹפִיָּה מִנֶּלֶךְ אֲתִיָּא "שָׁם" "שָׁם" מֵעֲגָלָה עָרוּפָה כְּתִיב (הַתָּם) [הַכָּא] (במדבר כ, א) "וַתָּמֶת שָׁם מְרִיס" וּכְתִיב הַתָּם "וַעֲרָפוּ שָׁם אֶת הָעֲגָלָה בְּנַחֲל", [מֵה לְהֵלֶן אֶסוּר בַּהֲנָאָה אֵף כָּאן נִמִּי אֶסוּר בַּהֲנָאָה], וְהַתָּם מָנָא לֹן תִּנָּא דְּבִי רַבִּי יִנְאִי כְּפָרָה כְּתִיב בְּהַ כְּקֻדְשִׁים.

לט "רְאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא" מֵה רָאָה לֹוֹמֵר אֲנִי שְׁנֵי פְעָמִים, אֵלָא אֲנִי הוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה וְאֲנִי הוּא לְעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי הוּא שְׁגָאֲלֵתִי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמְצָרִים וְאֲנִי הוּא שְׁעֵתִיד לְגַאֵל אוֹתָם בְּסוּף מַלְכוּת רְבִיעִית. וְאִין אֱלֹהִים עֲמָדִי כֹל מִי שְׁיֵאֲמֵר שְׁיֵשׁ לִי אֱלוֹהֵי אַחֵר אֲנִי אֲמִיתְנֹו בְּמוֹת שְׁנֵי וְכֹל מִי שְׁיֵאֲמֵר אִין אֱלוֹהֵי שְׁנֵי אֲנִי אֲחִינֹו לְחֵי הָעוֹלָם הַבָּא לְכֹד נֶאֱמֵר "אֲנִי אֲמִית וְאֲחִיָּה". מְחַצְתִּי אֶת יְרוּשָׁלַם בְּיוֹם אִפִּי וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים אֶרְפָּא לְהֵם לְכֹד נֶאֱמֵר "מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֶרְפָּא", וְכֹל מְלֶאֱדָ וְשָׂרָף לֹא יִצִּילוּ אֶת הָרְשָׁעִים מִיַּדִּי מִדִּינוּ שֶׁל גִּיהֶנֶם שְׁנֶאֱמֵר "וְאִין מִיַּדִּי מִצִּיל".

תְּנִי רַבָּנָן "אֲנִי אֲמִית וְאֲחִיָּה", יְכוֹל שְׁתַּהֲא מִיַּתָּה בְּאֶחָד וְחִיִּים בְּאֶחָד כְּדָרְדָּ שְׁהָעוֹלָם נוֹהֵג, תְּלַמוּד לֹוֹמֵר "מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֶרְפָּא", מֵה מְחִיצָה וּרְפוּאָה בְּאֶחָד אֵף מִיַּתָּה וְחִיִּים בְּאֶחָד, מְכָאן תְּשׁוּבָה לְאוֹמְרִין אִין תַּחֲתִית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. רַבָּא רַמִּי כְּתִיב אֲנִי אֲמִית וְאֲחִיָּה, וּכְתִיב "מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֶרְפָּא", אֲמֵר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, מֵה שְׁאַנִּי מִמִּית אֲנִי מְחִיָּה, וְהִדֵּר מֵה שְׁמַחְצְתִּי אֲנִי אֶרְפָּא.

דְּבַר אַחֵר כֹּד אֲמֵר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּשֵׁם מֵה שְׁמַחְצְתִּי מְרַפָּא, כֹּד מֵה שְׁאַנִּי מִמִּית אֲנִי מְחִיָּה.

"רְאוּ אֶתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא" זוֹ תְּשׁוּבָה לְאוֹמְרִים אִין רְשׁוֹת בְּשָׂמִים. הָאוֹמֵר שְׁתִּי רְשׁוֹת בְּשָׂמִים מְשִׁיבִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ וְאִין אֱלֹהִים עֲמָדִי, אוֹ שְׂמָא אִין יְכוֹל לֹא לְהַחֲיוֹת וְלֹא לְהַמִּית לֹא לְהַרְעַ וְלֹא לְהַטִּיב, תְּלַמוּד לֹוֹמֵר "רְאוּ עֵתָה" וְגו', אֲנִי אֲמִית וְאֲחִיָּה, וְאוֹמֵר (ישעיה מו, ו) "כֹּה אֲמַר ה' מְלֶאֱדָ יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ ה' צְבָאוֹת אֲנִי רֵאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרוֹן". אֲנִי אֲמִית וְאֲחִיָּה זֶה אֶחָד מֵהַמְּקוֹמוֹת שְׁנֵתָן לְהוֹ רַמְזוֹ לְתַחֲתִית הַמֵּתִים. אֲנִי אֲמִית וְאֲחִיָּה, (במדבר כג, ו) "תָּמוֹת נִפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָאֵל" (להלן לג, ו) "יַחֲיֵי רְאוּבֵן וְאֵל יָמוֹת" "יַחֲיִינוּ מִיּוֹמִים" וְכוּ'. וְאִין מִיַּדִּי מִצִּיל אִין אֲבוֹת מִצִּילִין אֶת הַבְּנִים, לֹא

אברהם מציל את ישמעאל, ולא יצחק מציל את עשו. אין לי אלא אבות שאין מצילין את הבנים, אח את אחיו מנין, תלמוד לומר (תהלים מט, ח) "אח לא פדה יפדה איש", לא יצחק מציל את ישמעאל, ולא יעקב מציל את עשו, ואפילו נותנין לו כל ממון שבעולם אין נותנין לו כפרו, שנאמר "לא יתן לאלהים כפרו, (שם ט) ויקר פדיון נפשים וגו' יקרה היא הנפש שפשטאדם חוטא בה אין לה תשלומין.

מ "כי אשא אל שמים ידי ואמרת חי אנכי לעולם" כשבאנו המקום לא בראו אלא במאמר [ולא] בשבעה, ומי גרם לו לשבע מחסרי אמנה הו גרמו לו לשבע שנאמר (תהלים קו, כו-כו) "וישא ידו להם להפיל אתם במדבר ולהפיל זרעם בגוים". ואמרת חי אנכי לעולם, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם היפקטי נכנס (לפני) [לתוד] הפרכיא שלו אם יכול לפרע (מהפקטי) [מהחיים יכול] ואם לאו אין יכול לפרע, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אם אינו נפרע מן החיים נפרע מן המתים, אם אינו נפרע בעולם הזה נפרע בעולם הבא.

"אם שנותי ברק חרבי" כשפרענות יוצאה מלפני קלה היא כברק ואף על פי כן ותאחז במשפט ידי. אשיב נקם לצרי הרי אחד, ולמשנאי אשלים הרי אלו שנים. דבר אחר, אשיב נקם לצרי (אלא) [אלו] כותיים שנאמר "וישמעו צרי יהודה ובנגמין כי בני הגולה בונים היכל", ולמשנאי אשלים אלו המינים, וכן הוא אומר (תהלים קלט, כא) "הלוא משנאיך ה' אשנא" וגו'.

אמר רבי שני דברים בגמין, ושני דברים בגיד, שני דברים בגמין תורה וצדקה תורה מנין (להלן לג, ב) "מימינו אש דת למו" צדקה מנין (תהלים מח, יא) "צדק מלאה מינד", שני דברים בגיד, נפש ומשפט, נפש מנין "אשר בגידו נפש כל חי", משפט מנין, ותאחז במשפט ידי, הנפש נתונה במקום המשפט וחוטאה, הדא הוא דכתיב (ויקרא ה, א) "נפש כי תחטא".

מב "אשכיר חצי מדם", וכי היאך אפשר לחצים שישתפרו בדם, אלא הריני משכר לאחרים במה שחצי עושים. וחרבי תאכל בשר וכי היאך אפשר לחרב שתאכל בשר, אלא הריני מאכיל אחרים ממה שחרבי עושה, כענין שנאמר "ואתה בן אדם וגו' אמר לצפור כל כנף" וגו' (ישעיה לד, ו)

"חָרַב לֵהּ מְלָאָה דָּם הַדְּשָׁנָה מִחֶלֶב", "לָמָּה כִּי זָבַח לֵהּ בְּבִצְרָה", מִדָּם חָלַל וְשִׁבְיָהּ מִמָּה שֶׁעָשׂוּ בְּחִלְלֵי עַמִּי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה ח, כג) "מִי יִתֵּן רֹאשֵׁי מַיִם". וְגוֹ' וְשִׁבְיָהּ מִמָּה שֶׁעָשׂוּ בְּשִׁבּוּיֵי עַמִּי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וְהָיוּ שׁוֹבִים לְשׁוּבֵיהֶם".

"מֵרֹאשׁ פְּרָעוֹת אוֹיֵב" כְּשֶׁהִמְקוֹם מְבִיא פְּרָעוֹת עַל הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים אֵין מְבִיא עֲלֵיהֶן שְׁלֵהֶן אֶלָּא שְׁלֵהֶן וְשֶׁל אֲבוֹתֵיהֶן מֵאַבְרָהָם וְאַיִלָּדָּ. דְּבַר אַחֵר "מֵרֹאשׁ פְּרָעוֹת אוֹיֵב" מָה רָאוּ כָּל הַפְּרָעֲנוּיֹת לְתַלּוֹת בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל פְּרָעָה, מִפְּנֵי שֶׁפְּרָעָה הוּא הָיָה תַּחֲלָה שֶׁשֶׁעֲבַד אֶת יִשְׂרָאֵל.

מג "הֲרַנִּינוּ גוֹיִם עִמּוֹ", לְמַחֵר כְּשֶׁהִמְקוֹם מְבִיא גֹּאֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עוֹבְדֵי אֱלִילִים מִתְרַגְּזִין לְפָנָיו, וְלֹא זֶה תַּחֲלָה לָהֶם אֶלָּא שֶׁכָּבַר רְגִזוֹ מִקֶּדֶם, כְּעִנְיֵן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, יד) "שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּ". דְּבַר אַחֵר "הֲרַנִּינוּ גוֹיִם עִמּוֹ" [שֶׁעֲתִידִין לִהְיוֹת מְקַלְסִים לְפָנָי יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר "הֲרַנִּינוּ גוֹיִם עִמּוֹ"], וּמִנֵּיין שֶׁאֵף שָׁמִים וְאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מד, כג) "רָנוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה ה' הָרִיעוּ תַּחֲתֵיטּוֹת אָרֶץ", וּמִנֵּיין אֵף הָרִים וּגְבָעוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (שם נה, ב) "הִהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לְפָנֶיכֶם רְנָה", וּמִנֵּיין אֵף הָאֵילָנוֹת שֶׁנֶּאֱמַר "וְכָל עֵצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֹאוּ כָף", וּמִנֵּיין אֵף אֲבוֹת וְאִמָּהוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב, יא) "יִרְוֵנוּ יִשְׁבֵי סִלְעֵי".

"כִּי דָם עֲבַדְיוֹ יִקּוּם וְנָקָם" שֶׁתִּי נִקְיֵמוֹת נָקָם עַל הַדָּם וְנָקָם עַל הַחֶמֶס, וּמִנֵּיין אֵתָּה אוֹמֵר שֶׁכָּל חֶמֶס שֶׁחֶמְסוֹ עוֹבְדֵי אֱלִילִים אֶת יִשְׂרָאֵל מַעֲלָה עֲלֵיהֶם כְּאֵלוֹ דָּם נָקִי שֶׁכּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְקִבַּצְתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם" וְגוֹ', בְּאוֹתָהּ שָׁעָה (שם, כ-כא) "וַיַּהֲוֶדְהָ לְעוֹלָם תִּשָּׁב וְגוֹ' וְנִקְיֵתִי דָמָם לֹא נִקְיֵתִי".

"וְכִפֹּר אֲדַמְתּוֹ עִמּוֹ", מִנֵּיין אֵתָּה אוֹמֵר שֶׁהֲרִיגְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיַד הָעוֹבְדֵי אֱלִילִים כִּפְרָה הִיא לָהֶן לְעוֹלָם הִבָּא שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עט, ב- ד) "נִתְּנוּ אֶת נַבְלַת עֲבָדֶיךָ וְגוֹ', שֶׁכּוֹ דָמָם כְּמַיִם".

דְּבַר אַחֵר "וְכִפֹּר אֲדַמְתּוֹ עִמּוֹ" מִנֵּיין אֵתָּה אוֹמֵר שֶׁיִּרְיֵדְתָּן שֶׁל רְשָׁעִים בְּגִיּהָנָם כִּפְרָה הִיא לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם הִבָּא שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵתָּה אָדָם תַּחֲתִידָּ".

הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כָּל הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְכַפֶּרֶת עָלָיו שֶׁנֶּאֱמַר (שם לג, כד) "הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ נְשׂוּאָ עוֹן" וְעַדִּין תִּלְיֵי בְדִלָּא תִלְיֵי (ירמיה

נא, ה) "כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל", ועדן אין אנו יודעין אם פורקין עוונותיהן עליה ואם נושאים עוונותיהן עליה, כשהוא אומר וכפר אדמתו עמו הרי פורקין עוונותיהן עליה ואין נושאים עוונותיהן עליה, וכן היה רבי מאיר אומר, כל הדר בארץ ישראל וקורא קריאת שמע שחרית וערבית ומדבר בלשון הקדש הרי הוא בן העולם הבא. אמרת גדולה שירה שיש בה עכשו ויש בה לעבר ויש בה לעתיד לבא ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא.

מד רמז תתקמו "ויבא משה", נאמר כאן "ויבא משה" ונאמר להלן (לעיל לא, א) "ויילך משה" אי אפשר לומר "ויילך משה" שכבר נאמר "ויבא משה" ואי אפשר וכו', אומר מעתה בא דיתקוס שלו והרשות נתנה ביד אחר. וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם מלמד שהיה משקעה באזניהם. הוא והושע בן נון ולמה אני צריך, והלא כבר נאמר, "ויקרא משה להושע בן נון יהושע", ומה תלמוד לומר "הוא והושע בן נון" לתלמוד צדקתו של יהושע שומע אני שתזוח עליו דעתו משנתמנה ברשות, תלמוד לומר "הוא והושע בן נון" הושע בצדקו ואף על פי שנתמנה פרנס על הצבור הוא הושע בצדקו, כיוצא בו אהרן אומר (שמות א, ה) "ויוסף היה במצרים", וכי אין אנו יודעין שיוסף היה במצרים אלא להודיע צדקו של יוסף, יוסף היה רועה צאן אביו ואף על פי שנעשה מלך (על ישראל) [במצרים] הוא יוסף בצדקו, וכו'.

מו "ויאמר אלהים שימו לבבכם לכל הדברים" [מלמד] שצריך אדם שיהו עיניו ולבו ואזניו מכונים לדברי תורה, וכן הוא אומר "בן אדם שים לבך וראה בעיניך ובאזניך שמע את כל אשר אני מדבר אותך וגו'. ושמתי לבך למבוא הבית בכל מוצאי המקדש", והרי דברים קל וחומר ומה בית המקדש שנראה בעינים ונמדד ביד צריך אדם שיהו עיניו ולבו ואזניו מכונים, דברי תורה שהן פהררים התלויים בשערה על אחת כמה וכמה.

"אשר תצום" אומר להם צריך אני להחזיק לכם טובה שתקיימו את התורה אחרי, אף אתם צריכין להחזיק טובה לבניכם שיקיימו את התורה אחריכם. מעשה שבא רבינו מלודקיא ונכנס רבי יוסי בר יהודה ורבי אלעזר בן יהודה וישבו לפניו אמר להם קרבו לכאן צריך אני להחזיק לכם טובה שתקיימו את התורה אחרי, אף אתם צריכין להחזיק טובה

לבניכם שיקימו את התורה אחרים, אלו אין משה גדול הוא ואלו אחר אמר וקבלנו תורתו לא היתה תורתו שנה על אחת כמה וכמה, לך נאמר "אשר תצונו", וגו'.

מז רמז תתקמח "כי לא דבר רק הוא מכס" אין לך דבר ריקם בתורה

שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר בעולם הזה והקורן קימת לו לעולם הבא, שהרי אמרו למה נכתב (בראשית לו, כב) "ואחות לוטן תמנע" (שם יב) "ותמנע היתה פלגש", לפי שאמרה אין אני כדי שאהיה לו לאשה אהיה לו לפילגש, וכל כך למה להודיע שבו שאל אברהם שהיו מלכים ושלטונין מתאוין לדבק בו, והרי דברים קל וחמר ומה עשו שאין בידו אלא מצנה אחת שכבד את אביו היו מלכים ושלטונין מתאוין לדבק בו, על אחת כמה וכמה שהיו רוצין [לדבק] ביעקב הצדיק שקיים כל התורה כלה שנאמר "וייעקב איש תם". ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה, זה אחד מן הדברים שהעושה אותם אוכל פרותיהן בעולם הזה ואריכות ימים לעולם הבא, ומפרש כאן בתלמוד תורה, וכבוד אב ואם מנין תלמוד לומר (שמות כ, יב) "כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך" בשלוח הקן מנין (לעיל כב, ז) "שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך", בהבאת שלום מנין שנאמר (ישעיה נד, יג) "וכל בניך למודי ה'" וגו'.

מח "וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה", [בשלשה מקומות נאמר "בעצם

היום הזה"] נאמר בנח "בעצם היום הזה בא נח" לפי שהיו דורו אומרים מכך וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחין אותו, ולא עוד אלא אנו נוטלין פשילין וקורדמות ומבקעין התבה, אמר המקום, הריני מכניסו לתבה בתצי היום, וכל מי שיש בו [כח] למחות יבוא וימחה. מה ראה לומר במצרים (שמות יב, יז) "בעצם היום הזה" לפי שהיו מצרים אומרים מכך וכך אם אנו מרגישים בהן אין אנו מניחין אותן, ולא עוד אלא אנו נוטלים סיפות וחרבות ואנו הורגין אותן, אמר הקדוש ברוך הוא הריני מוציאן בתצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבוא וימחה. ומה ראה לומר בעצם היום הזה כאן לפי שהיו ישראל אומרים מכך וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחין אותו, אדם שהוציאנו ממצרים, וקרע לנו את היס, והוריד לנו את התורה, והגיד לנו את השלו, והוריד לנו את המן, ועשה לנו נסים וגבורות, אין אנו מניחין אותו, אמר המקום הריני מכניסו בתצי היום

למערה וכל מי שיש בו כח [למחות] יבוא וימחה, לכך נאמר "וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה".

מט רמז תתקמט "עלה אל הר" עליה היא לך ואינה ירידה. אל הר העברים הזה שהוא קרוי ארבע שמות, הר העברים, הר נבו, "הר הקר", "ראש הפסגה", ולמה נקרא שמו הר נבו שנקברו בו שלשה מתים הללו שמתו שלא מידי עברה, משה, ואהרן, ומרים, אשר בארץ מואב אשר על פני יריחו רבי אליעזר אומר, באצבעו של משה היו מטטרו מראה למשה והראהו את כל ארץ ישראל, עד כאן תחומו של אפרים, עד כאן תחומו של מנשה. רבי יהושע אומר משה הוא בעצמו ראה אותם כיצד נתן בו כח בעיניו של משה וראה מסוף העולם ועד סופו.

נ "וימת בהר אשר אתה עלה שמה", אמר לפניו רבונו של עולם למה אני מת, לא טוב שיאמרו טוב משה ממראה, משיאמרו טוב משה משמועה, לא טוב שיאמרו זה משה שהוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הגם, והוריד לנו את התורה ואת המן, [והגיו לנו את השלום], ועשה לנו נסים וגבורות משיאמרו כך וכך עשה כו', אמר לו הקדוש ברוך הוא משה גזרה היא מלפני שנה בכל אדם שנאמר "זאת התורה אדם כי ימות" ואומר (ש"ב ז, יט) "וזאת תורת האדם ה' אלהים", אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם למה מת אדם הראשון, אמר להם שלא עשה פקודי, והרי משה עשה פקודיך, אמר להם גזרה היא מלפני שנה בכל האדם וכו'.

"והאסף אל עמיד", אצל אברהם יצחק ויעקב אבותיך, אצל קהת ועמרם [אבותיך], אצל אהרן ומרים אחיך. כאשר מת אהרן אחיך מיתה שחמדת לה, ומהיכן חמד משה מיתתו של אהרן, בשעה שאמר לו (במדבר כ, כה) "קח את אהרן ואת אלעזר בנו והפשט את אהרן את בגדיו" הפשיטו בגדי כהנה והלבישו לאלעזר, וכן שני וכן שלישי, אמר לו הכנס למערה ונכנס, עלה למטה ועלה, פשט ידך ופשט, קמץ פיד וקמץ, עצם עיניך ועצם, באותה שעה אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו, לכך נאמר "כאשר מת אהרן אחיך" מיתה שחמדת לה.

נא "על אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי", אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לְמַעַל בִּי. עַל אֲשֶׁר לֹא קִדְשְׁתֶּם אוֹתֵי אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לִי שְׁלֹא לְקַדֵּשׁ אוֹתִי "כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי", אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לִי לְמִרוֹת פִּי, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא אֶמְרֵתִי לָךְ (שְׁמוֹת ד, ב-ג) "מִה זֶה בִּינְדָךְ הַשְּׁלִיכֵהוּ אַרְצָה" וְהַשְּׁלַכְתֶּנוּ מִיָּדְךָ, וּמִה אוֹתוֹת שֶׁבִּינְדָךְ לֹא עִבְבָתְךָ, דְּבוֹר הַקֵּל לֹא הָיָה לָךְ לְעַכְבּוֹ, וּמִנִּין שְׁלֹא נִפְטָר מִן הָעוֹלָם עַד שֶׁצָּרַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַנְפָיו שֶׁנֶּאֱמַר (בַּמִּדְבָר כ, יב) "לָכֵן לֹא תִבְיֵאוּ אֶת הַקֵּהֶל הַזֶּה".

"כִּי מִנְּגִיד תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמָּה נִלְא תִבּוֹא", נֶאֱמַר כָּאן "וְשָׁמָּה לֹא תִבּוֹא" וְנֶאֱמַר לְהֵלֵךְ (לְהֵלֵךְ לֵד, ד) "וְשָׁמָּה" לֹא תִעֲבֹר", אִי אֶפְשֶׁר לֹא תִבְאָ שֶׁכֶּבֶר נֶאֱמַר "וְשָׁמָּה לֹא תִעֲבֹר", וְכוּ' וּמִה תִלְמוּד לֹא תִבְאָ "וְשָׁמָּה לֹא תִבְאָ" וְשָׁמָּה לֹא תִעֲבֹר, אָמַר מֹשֶׁה לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אִם אֵינִי נִכְנָס בְּהַ מְלָךְ אֶכְנָס בְּהַ הַדְּיוּט, אִם אֵין אֵינִי נִכְנָס בְּהַ חֵי אֶכְנָס בְּהַ מֵת, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשָׁמָּה לֹא תִבְאָ "וְשָׁמָּה לֹא תִעֲבֹר" לֹא מְלָךְ וְלֹא הַדְּיוּט לֹא חֵי וְלֹא.

פרשת וזאת הברכה

פרק לג

א "וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרַךְ מֹשֶׁה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָיו מוֹתוֹ" לְפִי שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל דְּבָרִים קְשִׁים תְּחִילָה "מִזֵּי רָעַב וּלְחוּמֵי רֶשֶׁף" ... מִחוּץ תִּשְׁכַּל חֲרָב" (לְעִיל ט, ח) "וּבְחֹרֵב הַקְּצָפְתֶּם" "מִמְּרִים הֵייתֶם עִם ה'", חֲזַר

וְאָמַר לָהֶם דְּבַרֵי נְחוּמִים וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרַךְ מֹשֶׁה וּמִמֶּנּוּ לָמְדוּ כָּל הַנְּבִיאִים כּוֹלֵן שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל דְּבָרִים קָשִׁים תַּחֲלִיָּה, וְחוֹזְרִין וְאוֹמְרִים לָהֶן דְּבַרֵי נְחָמוֹת, וְאִין לָךְ בְּכָל הַנְּבִיאִים שֶׁהָיוּ דְּבָרָיו קָשִׁים כְּהוֹשֶׁעַ, תַּחֲלַת דְּבָרָיו אָמַר (הוֹשֶׁעַ ט, יד) "תֵּן לָהֶם ה' מֵה תִּתֶּן" וְגו', חֲזַר וְאָמַר לָהֶן נְחָמוֹת (שֵׁם יד, ז) "יִלְכוּ יִנְקָתָיו וַיְהִי כַּזֵּית הוֹדוּ" וְגו'. וְכֵן יוֹאֵל אָמַר "יִתֵּן הַגָּזִם אֶכֶל הָאֲרֶבֶה" חֲזַר וְאָמַר לָהֶם דְּבַרֵי נְחוּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שֵׁם ב, כה) "וַיִּשְׁלַמְתִּי לָכֶם אֶת הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אֶכֶל הָאֲרֶבֶה הַיֵּלֶק הַחֲסִיל וְהַגָּזִם" וְכֵן עֲמוּס אוֹמַר (עֲמוּס ד, א) "שִׁמְעוּ הַדְּבָר הַזֶּה פְּרוֹת הַבָּשָׂן אֲשֶׁר בָּהָר שׁוֹמְרוֹן" וְגו', חֲזַר וְאָמַר לָהֶם דְּבַרֵי נְחוּמִים [שֵׁם ט, יג] "הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאֵם ה' וְנִגַּשׁ חֲרַשׁ בַּקָּצֵר", וְכֵן מִיכָה אָמַר "שִׁנְאֵי טוֹב וְאַהֲבֵי רָעָה" וְגו', חֲזַר וְאָמַר לָהֶם דְּבַרֵי נְחוּמִים [שֵׁם ז, ב] "מִי אֵל כְּמוֹד נִשְׂא עֹן" וְגו', וְכֵן יִרְמְיָה אָמַר לָהֶן "וְהַשְׁבֵּתִי מַעְרֵי יְהוּדָה וּמְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם קוֹל שְׁשׁוֹן" וְגו', חֲזַר וְאָמַר לָהֶם דְּבַרֵי נְחוּמִים (שֵׁם לא, יב) "אֲזַ תִּשְׁמַח בְּתוֹלָה בְּמַחֹל" וְגו', (נִכּוֹל מִשְׁאַמְרֵת) [אֲבָל עוֹבְדֵי אֱלִילִים מִשְׁאַמְרוּ] לָהֶם נְחוּמִין.

חֲזָרוּ וְאָמְרוּ לָהֶן דְּבַרֵי תוֹכְחוֹת, וְאָמְרֵת (שֵׁם נא, סד) "כִּכָּה תִשְׁקַע בְּבֵל וְגו'", הָיוּ מִשְׁאַמְרוּ לָהֶן דְּבַרֵי נְחוּמִים (אִין) חוֹזְרִין וְאוֹמְרִים לָהֶן דְּבַרֵי תוֹכְחוֹת.

דְּבַר אַחַר "וְזֹאת הַבְּרָכָה" זֶה מוֹסֵף עַל הַבְּרָכָה רֵאשׁוֹנָה שֶׁבִּרְכוּ יַעֲקֹב אֲבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֵךְ אֹתָם", נִמְצִינוּ לְמַדִּין שֶׁמִּמָּקוֹם שְׁסִיִּם יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְבָרַךְ אֶת בְּנָיו מִשָּׁם הִתְחִיל מֹשֶׁה וַיְבָרֵךְ שֶׁנֶּאֱמַר "וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרַךְ".

רמז תתקנ דְּבַר אַחַר "וְזֹאת הַבְּרָכָה" הָרִי זֶה מוֹסִיף עַל הַבְּרָכָה רֵאשׁוֹנָה, וְאִי זו זו תַּפְּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים צ, א) "תַּפְּלָה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים", וְעַדִּין (דְּבַר) תְּלִי בְּדִלָּא תְּלִי, וְאִין אָנוּ יוֹדְעִין אִם תַּפְּלָה קוֹדֶמֶת אֶת הַבְּרָכָה וְאִם בְּרָכָה קוֹדֶמֶת אֶת הַתַּפְּלָה, כְּשֶׁהוּא אוֹמַר וְזֹאת הַבְּרָכָה הָיוּ תַּפְּלָה קוֹדֶמֶת אֶת הַבְּרָכָה וְאִין בְּרָכָה קוֹדֶמֶת לַתַּפְּלָה. אֲשֶׁר בָּרַךְ מֹשֶׁה, אֵלּוּ אַחֲרֵים בִּרְכוּ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּדָאֵי הוּא בִּרְכָתוֹ אֶלָּא שְׂבָא מֹשֶׁה וַיְבָרֵךְ, נִמְצִינוּ לְמַדִּין שֶׁכְּדָאֵי הִיָּה מֹשֶׁה לְבָרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל וּכְדָאֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיְבָרְכֶם מֹשֶׁה.

(מִשְׁלֵי יא, כו) "מִנַּע בָּר" זֶה בְּלַעַם הָרָשָׁע שֶׁהִיָּה מוֹנֵעַ מִלְּבָרַךְ אֶת יִשְׂרָאֵל "יִקְבְּהוּ לְאוּם", יַעֲשֶׂה אַרְיָרָה לְעוֹבְדֵי אֱלִילִים, (שֵׁם) "וַיְבָרְכָה לְרֹאשׁ

משביר", זה משה שברך את ישראל בעין טובה. אמר רבי יצחק, כתיב "וירא בלעם כי טוב בעיני ה'", מה ראה, ראה שמשה עתיד לברך את ישראל ארבע ברכות, והוא היה ראוי לברך את ישראל (ארבע) [שבע] ברכות, אמר אני מברכן שבע ברכות ומשה ארבע הרי אחת עשרה, אמר הקדוש ברוך הוא רשע זה עינו רעה בברכתן של ישראל די שלש ברכות שברכן, יבוא משה שעינו יפה בברכתן של ישראל ויברכם ארבע ברכות, ואלו הן שלש ברכות שברך בלעם את ישראל (שם ה) "מה טבו אהליך יעקב", "מי מנה עפר יעקב" (שם כג) "לא הביט און בייעקב", ואלו הן ארבע ברכות שברך משה את ישראל (לעיל א, יא) "ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם", "ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו", (שמות לט, מג) וירא משה את כל המלאכה ויברך אתם משה" מה ברכה ברכו אמר להן יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, הדא הוא דכתיב (תהלים צ, יז) "ויהי נעם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו", והדין וזאת הברכה.

דבר אחר "וזאת הברכה", זאת וזאת הן וכבושיהן. לפי שהוא מקנתרן בראשו של ענין, (לעיל לב, כד) "מזי רעב ולחומי רשף", לפיכך הוא אומר בסופו "אשריך ישראל". דבר אחר "וזאת הברכה" אל תקרי הברכה אלא הברכה, מה ברכה מטרת טמאים אף משה מקרב רחוקים. להלן לטייה וכאן (להלן פסוק י) "יחי ראובן ואל ימת".

דבר אחר "וזאת הברכה", "וזאת התורה", שלשה עשר תורות כתב משה שנים עשר לשנים עשר שבטים, ואחד לשבטו של לוי, שאם יבקש אחד מן השבטים לעקר דבר מן התורה יהא שבטו של לוי מוציא ספר תורה שלו ומגיהו מתוכו. אחד עשר שבטים ברוך משה, וקמה לא ברוך לשבטו של שמעון, לפי שהיה בלבבו עליו על אותו המעשה שעשה בשטים וכו', ואף על פי כן טפלו ליהודה דכתיב (להלן פסוק ז) "וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה", ואין "שמע" אלא שמעון שנקמר (בראשית כט, לג) "כי שמע ה' כי שנואה אנכי", משל לשור שהיו עסקיו רעים עמד ציר וצר איקונין של ארי באבוסו כדי שיהא מביט ומתירא, כך נמשל שמעון כשור ויהודה כאריה ולפיכך טפלו ליהודה, ובשביל שלא ברכו לא העמיד שופט, והכתיב ("וימלך) [מלך] זמרי שבעת ימים בתרצה", אמר רבי יודן לית שבעת יומין במלכותא כלום.

אחד עשר מזמורים אמר משה כנגד אחד עשר שבטים שברך, ואלו הן (תהלים צ, א) "תשב אנוש עד דכא", זה שבטו של ראובן שהן בעלי תשובה למקום (שם צא, א) "ישב בסתר עליון", זה שבטו של לוי שהיו לנים בעזרה, (שם צה, א) ("לכו נרננה"), "טוב להודות", כנגד שבטו של יהודה שנאמר (בראשית כט, לה) "הפעם אודה את ה'", "לכו נרננה" זה שבטו של יששכר שהיו עוסקין בתורה. (שם צג, ה) עדותיך נאמנו מאד לביתך וגו' זה שבטו של בנימין שהיה בית המקדש בנוי בתחומו. (שם צד, א) "אל נקמות ה'" זה שבטו של גד אליהו שהוא עתיד לגדע משתיתן של עובדי אלילים. אמר רבי יהושע בן לוי, עד כאן שמעתי מכאן ואילך שב ופטר לעצמך.

אמר רבי לוי בשם רבי אמא בר חנינא (שנים) [אחד] עשר מזמורים שאמר משה בטכסיס של נבואה אמרו, ולמה לא אמרו בתורה, אלו דברי תורה ואלו דברי נבואה.

כתיב "ולכן יחפה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם", אמר רבי ברכיה "לכן יצפה" אין כתיב כאן אלא "לכן יחפה" כהדין צידא דמחפי לצידא, אמר רב אחא מצינו שכל המלמד סגוריא [על ישראל] הקדוש ברוך הוא מרוממו בעולם, דכתיב "ולכן ירום לרחמכם", ממי את למד מאחימעץ בן צדוק דכתיב (ש"ב יח, יט) "ואחימעץ בן צדוק אמר ארוצה נא ואבשרה וגו', (שם, כט) "ויאמר המלך השלום לנער אבשלום ויאמר אחימעץ ראיתי ההמון וגו', ויאמר המלך סב התיצב כה ויסב ויעמד", מהו "ויסב ויעמד" אמר רבי אבא בר כהנא אי הוי דכוס איתעביד אפרכוס, ואי הוה אפרכוס איתעביר אסטרטליטיס (שם לא-לב) "והנה הכושי בא ויאמר הכושי יתבשר אדוני המלך וגו', ויאמר המלך אל הכושי השלום לנער אבשלום ויאמר הכושי יהיו פנער אויבי אדוני המלך" וגו', "וירגז המלך ויעל על עלית השער" מהו וירגז אמר רבי יצחק בר [חנינא] רמו ללובירוס שלו ודקרו אותו, והרי דברים קל וחומר ומה אחימעץ בן צדוק שלא דבר על בנו של מלך לא טובה ולא רעה זכה לכל הכבוד הזה, מי שמלמד סגוריא על בניו על אחת כמה, וכמה תדע לך שהוא בן שכל ימיו של משה לא נקרא איש האלהים, עד שברכו שנאמר "וזאת הברכה אשר ברוך משה איש האלהים".

רבי ברכיה פתח (משלי לא, כט) "רבות בנות עשו חיל" הרבה ברכות ברכו ראשונים כל אחד ואחד בדורו ולא היתה ברכה מעלה בכלם כברכתו של

מֹשֶׁה, שֶׁנֶאֱמַר "וְאֵת עֲלִית עַל כְּלָנָה" זֶה בְּרָכוֹת שֶׁל מֹשֶׁה. בָּא נַח בְּעוֹלָם וַיְבָרֵךְ אֶת בְּנָיו וְהָיָה מִחֲלֻקַּת בְּבִרְכָתוֹ שֶׁיְבָרֵךְ אֶחָד וְקָלֵל אֶחָד, (בראשית ט, כה) "וַיֹּאמֶר אַרְוִר כְּנַעַן" (שם כו) "בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שָׁם", בָּא יִצְחָק וַיְבָרֵךְ אֶת יַעֲקֹב וְהִיטָה בָּהּ קִטְטָה שֶׁהָיָה עָשׂוּ מִתְגַּרְהַ בְּיַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה שֶׁיְבָרְכוּ אָבִיו, שֶׁנֶאֱמַר "וַיִּשְׁטַם עָשׂוּ אֶת יַעֲקֹב" וְגו', בָּא יַעֲקֹב אָבִינוּ וַיְבָרֵךְ אֶת הַשְּׂבָטִים וְהָיָה קִטְטָה בְּבִרְכָתוֹ שֶׁהוֹכִיחַ אֶת רְאוּבֵן עַל מַעֲשֵׂה שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ, שֶׁנֶאֱמַר (שם מט, ד) "פָּחַז כַּמִּים" וְגו'.

כִּינּוּן שֶׁבָּא יַעֲקֹב אָבִינוּ קִבֵּל חֲמֵשׁ בְּרָכוֹת, שְׁתַּיִם מֵאָבִיו, וְאַחַת שֶׁל אַבְרָהָם, וְאַחַת שֶׁל מְלֶאֱךָ, וְאַחַת שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁתַּיִם מֵאָבִיו, (בראשית כז, לג) "וַיִּתְחַד יִצְחָק חֲרָדָה... גַּם בְּרוּךְ יִהְיֶה", שְׁנֵינָה (שם כח, א) "וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֵךְ אֹתוֹ", וַיְבָרְכֵהוּ שֶׁל אַבְרָהָם, "וַיִּתֵּן לָהּ אֶת בְּרִפְת אַבְרָהָם", וַיְבָרְכֵהוּ מִן הַמְּלֶאֱךָ (שם לב, כט) "וַיְבָרֵךְ אֹתוֹ שָׁם", וַיְבָרְכֵהוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, "וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד וְגו' וַיְבָרֵךְ אֹתוֹ", בָּא יַעֲקֹב לְבָרֵךְ אֶת בְּנָיו הַשְּׂבָטִים וַיְבָרְכֵן חֲמֵשׁ בְּרָכוֹת שֶׁהֵיוּ בְּיָדוֹ וְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכָה שְׁשִׁית בָּא מֹשֶׁה וְהוֹסִיף לָהֶן בְּרָכָה שְׁבִיעִית. +4 (רמז תתקנא) וְזֹאת הַבְּרָכָה זו מוֹסֶפֶת עַל הַבְּרָכוֹת כִּלּוֹן, וַיִּכְשָׁבָא בְּלַעַם הַרְשָׁע לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל הָיָה רְאוּי לְבָרְכֵן שְׁבַע בְּרָכוֹת כְּנֶגֶד שְׁבַע מִזְבְּחוֹת, כְּדֹכְתִיב (שמות כ, כא) "וַיִּזְבַּחַת עֲלָיו וְגו' אָבִא אֱלִיף וַיְבָרְכֵיךָ", וְלֹא בָרְכֵן אֶלֶּא שְׁלֹשׁ שֶׁנֶאֱמַר (במדבר כד, י) "בְּרִכְתָּה בְּרוּךְ זֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים", אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רְשָׁע אֶתְּהָ עֵינֶיךָ צָרָה בְּבִרְכָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל אִף [אֵינִי] אֵינִי מִסְפִּיק עַל יָדְךָ שְׁתִּשְׁלִים בְּבִרְכּוֹתֶיךָ עַל יִשְׂרָאֵל, יְבוֹא מֹשֶׁה שְׁעֵינוּ יָפָה וַיְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל וְעֲלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה "טוֹב עֵין הוּא יְבָרֵךְ" אֵל תִּקְרִי 'יְבָרֵךְ' אֶלֶּא 'יְבָרֵךְ' וְכוּ' (כדלעיל) לְכַד נֶאֱמַר (שם לא, כט) "רְבוֹת בְּנוֹת עָשׂוּ חֵיל" וְגו' נֶאֱחָ לְמֹשֶׁה לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה נוֹתֵן נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶן בְּכָל שְׁעָה.

"אִישׁ הָאֱלֹהִים", חָבִיב הָיָה מֹשֶׁה מִנַּח, נַח מִשְׁנַקְרָא (בראשית ו, ט) "אִישׁ צַדִּיק", (שם ט, כ) נִקְרָא "אִישׁ הָאֲדָמָה", אָבֵל מֹשֶׁה מִשְׁנַקְרָא "אִישׁ מַצְרִי" נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים דְּהוּהוּ סוֹפִיָּה אֱלִים.

דָּבָר אַחֵר "אִישׁ הָאֱלֹהִים", תִּלְמִיד שֶׁנֶּדָּר רַבּוֹ מִתִּיר לוֹ נִדְרוֹ, אָבֵל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם לֹא עָשָׂה כֵּן אֶלֶּא כְּבִיכּוֹל נִדָּר בְּמַעֲשֵׂה הַעֲגָל, שֶׁנֶאֱמַר (לעיל ט, יד) "הֲרַף מִמֶּנּוּ וְאַשְׁמִידֵם", וְבָא מֹשֶׁה וְהִתִּיר לוֹ נִדְרוֹ, שֶׁנֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר ה' סְלַחְתִּי כְּדָבָרְךָ".

דָּבַר אַחַר "אִישׁ הָאֱלֹהִים", אִם אִישׁ לָמָּה אֱלֹהִים וְאִם אֱלֹהִים לָמָּה אִישׁ, אֲלֹא בְּשָׂעָה שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּפָנָי פְּרָעָה (הָיָה) [נִקְרָא] אֱלֹהִים, וּבְשָׂעָה שֶׁהוּא בּוֹרַח מִפָּנָיו נִקְרָא אִישׁ. דָּבַר אַחַר כְּשֶׁהִשְׁלִיךְ לִיאוֹר נִקְרָא אִישׁ וּכְשֶׁהִפְדָּה אוֹתוֹ לְדָם נִקְרָא אֱלֹהִים. [דָּבַר אַחַר] כְּשֶׁעָלָה לְמַעְלָה נִקְרָא אִישׁ, מִשֶּׁהָ בָּשָׂר וְדָם עוֹלָה (אֲנִי) [לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂכַל] אִשׁ אֲכָלָה אִשׁ, וּכְשֶׁיֵּרַד נִקְרָא אֱלֹהִים, (שְׁמוֹת לַד, ד) "וַיִּירָאוּ מִגִּשְׁתֵּי אֱלֹהִים". דָּבַר אַחַר כְּשֶׁעָלָה לֹא אָכַל וְלֹא שָׁתָה נִקְרָא אֱלֹהִים וּכְשֶׁיֵּרַד וְאָכַל וְשָׁתָה נִקְרָא אִישׁ, מִמַּחְצִיתוֹ וּלְמַעְלָה הָיָה אֱלֹהִים וּמִמַּחְצִיתוֹ וּלְמַטָּה אִישׁ. דָּבַר אַחַר "אִישׁ הָאֱלֹהִים" גִּבְרָא דִּינָא שְׁנַאֲמַר (לְהַלן לַג, כֹּא) "וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל" שֶׁהָיָה אוֹמֵר יִקָּב הַדִּין אֶת הָהָר. דָּבַר אַחַר שֶׁהִטִּיחַ כְּנֶגֶד מִדַּת הַדִּין שְׁנַאֲמַר "וְאִם בְּרִיָּאָה יִבְרָא ה'". דָּבַר אַחַר שֶׁהִכְרִיעַ עַל מִדַּת הַדִּין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר (שֵׁם יֵד, יב) "אֲכַנּוּ בְּדַבְרִי" וּמִשֶּׁהָ אָמַר (שֵׁם יֵט, כ) "סִלַּח נָא" וְגו' "וַיֹּאמֶר ה' סִלַּחְתִּי כְּדַבְרְךָ". דָּבַר אַחַר הָאִישׁ הַזֶּה אִם מִבְּקִשׁ לְהַפְּרֵי נִדְרָה שֶׁל אִשְׁתּוֹ מִפְּרֵי וְאִם מִבְּקִשׁ מִקִּימוֹ שְׁנַאֲמַר (שֵׁם ל, יד) "אִישָׁה יְקִימוּנִי וְאִישָׁה יִפְרִינוּ", אֲף מִשֶּׁהָ אָמַר "קוּמָה ה' שׁוּבָה ה'".

"אִישׁ הָאֱלֹהִים", אָמַר רִישׁ לְקִישׁ אֲלַמְלֵא מִקְרָא כְּתוּב אִי אֲפָשָׁר לְאָמְרוֹ כְּשֵׁם שְׁגוּזָר אָדָם עַל אִשְׁתּוֹ וְעוֹשָׂה כֶּף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשֶּׁהָ גוּזָר עָלָיו וְעוֹשָׂה.

"אִישׁ הָאֱלֹהִים" זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שְׁנִקְרָאוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים. (א) מִשֶּׁהָ נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים שְׁנַאֲמַר "מִשֶּׁהָ אִישׁ הָאֱלֹהִים". (ב) אֲלֶקְנָה נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שְׁנַאֲמַר (ש"א ב, כז) "וַיִּבְּא אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל עֲלִי". (ג) שְׁמוּאֵל נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שְׁנַאֲמַר "הִנֵּה אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּעִיר הַזֹּאת". (ד) דָּוִד נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שְׁנַאֲמַר (נחמיה יב, כד) "כְּמִצְוֹת דָּוִד אִישׁ הָאֱלֹהִים". (ה) שְׁמַעְיָה נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שְׁנַאֲמַר (מ"א יב, כד) "וַיְהִי דָבַר ה' אֶל שְׁמַעְיָה אִישׁ הָאֱלֹהִים לֵאמֹר". (ו) עֲדוֹ נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שְׁנַאֲמַר "וְאִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה כְּדָבַר ה' אֶל בֵּית אֵל". (ז) אֲלִיָּהוּ נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים. שְׁנַאֲמַר (מ"ב א, יג) "אִישׁ הָאֱלֹהִים תִּיקַר נָא נִפְשִׁי וְנִפְשׁ עֲבָדֶיךָ אֵלָה חַמְשִׁים בְּעֵינֶיךָ". (ח) אֲלִישָׁע נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שְׁנַאֲמַר (שֵׁם ד, ט) "הִנֵּה נָא יִדְעָתִי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קְדוֹשׁ הוּא". (ט) מִיכָה נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שְׁנַאֲמַר (מ"א כ, כח) וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וְגו' אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. (י) אָמוֹץ נִקְרָא אִישׁ

הַאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַאִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלָיו לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ אֵל יְבֹא עִמָּךְ צְבֵא יִשְׂרָאֵל".

"לִפְנֵי מוֹתוֹ", וְכִי תַעֲלֶה עַל דְּעִתָּךְ שְׁלֹאֲחַר מִיִּתָּה הָיָה מִשָּׁה מְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, אֲלֵא מַה תִּלְמוּד לֹמַר "לִפְנֵי מוֹתוֹ" סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ. כִּיֹּצֵא בּוֹ אֶתְּהָ אֹמֵר (מִלֵּאכִי ג, כג) "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלַח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לִפְנֵי בֹא יוֹם ה'"; וְכִי תַעֲלֶה עַל דְּעִתָּנוּ שְׁלֹאֲחַר בִּיאָה הָיָה אֱלֹהֵינוּ מִתְנַבֵּא לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, וְכִי מַה תִּלְמוּד לֹמַר "לִפְנֵי בֹא יוֹם ה'" סָמוּךְ לְבִיאָה.

מַה כְּתִיב לְמַעֲלָה מִן הָעֲנָן הָרִי הוּא אֹמֵר "וַיִּמּוֹת בְּהָר", בָּא מִלֵּאךְ הַמְּוֹת אֲצֵל מִשָּׁה וְהָיָה סְבוּר שְׁמִסּוּר בְּיָדוֹ, כִּיֹּן שְׁרָאָה אוֹתוֹ מִשָּׁה הַזְּכִיר עָלָיו שֵׁם וְעַקְדוֹ וְהָיָה יוֹשֵׁב וְרוֹאֶה הֵיאָךְ הוּא מְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר "לִפְנֵי מוֹתוֹ".

"בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" מִלְּמַד שְׁכָל יִשְׂרָאֵל בָּרַךְ כְּאֶחָד (לְעִיל כט, ב) "אֲתֶם נְצַבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם", וְחָסַר וּפְרָטוֹן אֶחָד אֶחָד בְּפָנָי עֲצָמוֹ, וְחָזַר וַיְכַלְלֵנוּ כְּלֹן בְּבִרְכָה אַחַת. (לְהֵלן פְּסוּק כט) "אֲשֶׁרִיךְ יִשְׂרָאֵל". אֲמַר רַבִּי אֲבִין כָּל יָמָיו שֶׁל מִשָּׁה הָיָה מְבַקֵּשׁ לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיָה מְנִיחוֹ מִלֵּאךְ הַמְּוֹת, מָה עָשָׂה נִטְלוֹ וַיְכַפְּתוֹ וְהִנִּיחוֹ תַחַת רַגְלָיו וַיְבָרֵךְ לִפְנָיו, הִדָּא הוּא דְכְתִיב "וַיִּזְאַת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בָּרַךְ וְגו' [לִפְנֵי מוֹתוֹ]", לִפְנֵי מִי לִפְנֵי זֶה שֶׁהָיָה מְשַׁלֵּךְ תַחַת רַגְלָיו וַיִּמָּה בְּרָכָה בָּרַךְ "הוֹשִׁיעָה אֶת עַמָּךְ וַיְבָרֵךְ אֶת נַחֲלֶתְךָ וַיְרַעַם וַיְנַשְׂאֵם עַד הָעוֹלָם".

זֶהוּ שֶׁאֲמַר הַכְּתוּב (מִשְׁלִי לֵא, כט) "רַבּוֹת בְּנוֹת עָשׂוּ חֵיל וְאֶת עֲלִית עַל כְּלָנָה", זֶה מִשָּׁה שֶׁנִּתְעַלָּה עַל כָּל הָאָדָם. כִּיֹּצֵד אָדָם הָרֵאשׁוֹן אֹמֵר אֲנִי גְדוֹל מִמָּךְ שֶׁנִּבְרָאתִי בְּצִלְמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וּמִשָּׁה אֹמֵר לוֹ אוֹתוֹ כְּבוֹד שֶׁנִּתְּנוֹ לָךְ נִטְלָה מִמָּךְ, דְּכְתִיב (תְּהִלִּים מֵט, יג) "אָדָם בִּיקָר בַּל יִלְיוֹ", אֲבָל אֲנִי זִיו פָּנִים שֶׁנִּתְּנוֹ לִי כְּתִיב (לְהֵלן לֵד, ז) "לֹא כִהְתָה עֵינִי וְלֹא נָס לַחֵה" נָח אֹמֵר לְמִשָּׁה אֲנִי גְדוֹל מִמָּךְ שֶׁנִּצְלַתִּי מִדּוֹר הַמַּבּוּל, וּמִשָּׁה אֹמֵר לוֹ אֶתְּהָ הַצִּלְתָּ אֶת עַצְמָךְ וְלֹא הָיָה בְּךָ כֹחַ לְהַצִּיל אֶת דּוֹרְךָ, אֲבָל אֲנִי כְּתִיב "וַיִּנְחַם ה' עַל הָרָעָה", מְשַׁל לְשִׁתִּי סְפִינּוֹת שֶׁהָיוּ בֵּינִי אֶחָד מֵהֵן הַצִּיל הַקַּבְּרָנִיט אֶת עַצְמוֹ וְלֹא הַצִּיל אֶת סְפִינּוֹתוֹ, וְאֶחָד הַצִּיל עַצְמוֹ וְסְפִינּוֹתוֹ וְכוּ'. אֲבָרְהָם אֹמֵר לְמִשָּׁה אֲנִי גְדוֹל מִמָּךְ שֶׁהֵייתִי זֶן לְעוֹבְרִים וְשָׁבִים, וּמִשָּׁה אֹמֵר לוֹ אֶתְּהָ הֵייתִי זֶן עוֹבְדֵי אֱלִילִים וְאֲנִי זֶן מֵאֲמִינִים, אֶתְּהָ הֵייתִי זֶן בִּישׁוּב וְאֲנִי בְּמִדְבָר. יִצְחָק אֲמַר לְמִשָּׁה אֲנִי גְדוֹל מִמָּךְ שֶׁפִּשְׁטַתִּי צְוֹאֲרֵי עַל גְּבִי הַמְּזַבֵּחַ

וְרֵאִיתִי פְּנֵי הַשְּׂכִינָה, אֹמֵר לוֹ מֹשֶׁה אֶתְּהָ רְאִיתָ פְּנֵי הַשְּׂכִינָה וְכָהוּ עֵינַיִךְ, אֲנִי דִבַּרְתִּי עִמּוֹ פְּנִים בְּפְנִים וְלֹא כָהוּ עֵינַי. יַעֲקֹב אֹמֵר לְמֹשֶׁה, אֲנִי גְדוֹל מִמֶּךָ שֶׁפָּגַשְׁתִּי עִם הַמַּלְאָךְ וְנִצַּחְתִּיו אֹמֵר לוֹ מֹשֶׁה, אֶתְּהָ פָּגַשְׁתָּ הַמַּלְאָךְ בְּאֶפְרַיִם שְׁלֹד, וְאֲנִי עָלִיתִי לְמַעַלָּה אֶצְלוֹ בְּאֶפְרַיִם שְׁלֹהוֹ וְהִם מִתְיַרְאִין מִמֶּנִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יג) "מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדְדוּן יִדְדוּן".

ב "וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא" מְגִיד הַכְּתוּב שֶׁכְּשֶׁפָּתַח מֹשֶׁה לֹא פָתַח בְּצַרְכּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל תַּחֲלָה עַד שֶׁפָּתַח בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְקוֹם, מִשָּׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְלִיטוֹר שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל הַבַּיְמָה (וְנִזְכָּר) [וְנִשְׁכָּר] לְאַחַד לְדָבָר עַל יָדוֹ וְלֹא פָתַח בְּצַרְכֵי אוֹתוֹ הָאִישׁ תַּחֲלָה עַד שֶׁפָּתַח בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְלֶךְ, אֲשֶׁרֵי עוֹלָם מִמְּלָכּוֹ, אֲשֶׁרֵי עוֹלָם מִדִּינּוֹ, עָלִינוּ זְרָחָה חֲמָה, עָלִינוּ זְרָחָה לְבָנָה, וְהָיוּ הַכֹּל מְקַלְסִין עִמּוֹ, וְאַחַר כֵּן פָּתַח בְּצַרְכֵי אוֹתוֹ הָאִישׁ וְחִזַּר וְחָתַם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְלֶךְ אֵף מֹשֶׁה רִבִּינוֹ לֹא פָתַח בְּצַרְכּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁפָּתַח בְּכַבּוּדוֹ שֶׁל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא" וְאַחַר כֵּן פָּתַח בְּצַרְכּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בִישְׁרוֹן מְלֶךְ", חִזַּר וְחָתַם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְקוֹם (להלן פסוק כו) "אִין כָּאֵל יִשְׁרוּן", אֵף דּוֹד מְלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֹא פָתַח אֶלָּא בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְקוֹם תַּחֲלָה שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמט, א) "הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לָהּ שִׁיר חֲדָשׁ" חִזַּר וּפָתַח בְּצַרְכּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי רוּצָה ה' בְּעַמּוֹ", וְחִזַּר וְחָתַם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו) "רוֹמְמַת אֵל בְּגֵרוֹנָם". וְאַף שְׁלֵמָה לֹא פָתַח בְּצַרְכּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁפָּתַח בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְקוֹם תַּחֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ח, ג) "שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְעַבְדֶיךָ הַהֲלֹכִים לְפָנֶיךָ בְּכָל לֵבָם", וְאַחַר כֵּן פָּתַח בְּצַרְכּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לו) "רָעַב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶץ", חִזַּר וְחָתַם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַעֲתָה קוֹמָה ה' [אֶלְהִים] [לְמַנוּחָתְךָ] [לְנוּחָדְךָ]". וְאַף שְׁמוּנָה עֶשְׂרֵה שֶׁתִּקְנוּ חֲכָמִים שֶׁיְהִי יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְלִין לֹא פָתַחוּ בְּצַרְכּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל תַּחֲלָה עַד שֶׁפָּתַחוּ בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מְקוֹם (שֶׁנֶּאֱמַר) הָאֵל הַגְּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא מִתִּיר אֲסוּרִים, וְאַחַר כֵּן קְדוֹשׁ אֶתְּהָ וְנוֹרָא שְׁמֶךָ, וְאַחַר כֵּן רוּפָא חוֹלִים, וְאַחַר כֵּן מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ.

דָּבָר אַחֵר "וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא" כְּשֶׁנִּגְלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל לֹא בְלִשׁוֹן אֶחָד נִגְלָה אֶלָּא בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת. וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא זֶה לְשׁוֹן עִבְרִי. וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ זֶה לְשׁוֹן רוֹמִי. הוֹפִיעַ מֵהַר פֶּאֶרְוֹן זֶה לְשׁוֹן עִרְבִי. וְאַתָּה מִרְבַּבֵּת קִדְשׁ זֶה לְשׁוֹן אֶרְמִי.

דָּבַר אַחַר "וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא" כְּשֶׁנִּגְלָה הַמָּקוֹם לַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל לֹא מְרוּחַ אַחַת נִגְלָה אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת נִגְלָה שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא" וְגו', וְאִיזֶהוּ רוּחַ רְבִיעִית (חֲבִקוּק ג, ג) "אֵלֹהִים מְתִימָן בָּא".

דָּבַר אַחַר "וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא" כְּשֶׁנִּגְלָה הַמָּקוֹם לַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל לֹא עַל יִשְׂרָאֵל בְּלִבְד נִגְלָה אֶלָּא עַל כָּל הָאֲמוֹת, בְּתַחֲלָה הִלְךְ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָהֶם מִקְבָּלִין אֲתָם אֶת הַתּוֹרָה אָמְרוּ לוֹ מַה כְּתִיב בָּהּ, אָמַר לָהֶם "לֹא תִרְצַח" אָמְרוּ לוֹ כָּל עַצְמוֹן שֶׁל אוֹתוֹן הָאֲנָשִׁים אֲבִיהֶם רוֹצֵחַ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרַאשִׁית כז, כב) "וְהַיִּדִים יָדֵי עֲשׂוּ", וְעַל כֵּן הִבְטִיחוּ אָבִיו (שֵׁם מ) "וְעַל חֶרֶב תִּחְיֶה", הִלְךְ לוֹ אֶצֶל בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב אָמַר לָהֶם מִקְבָּלִין אֲתָם אֶת הַתּוֹרָה, אָמְרוּ לוֹ מַה כְּתִיב בָּהּ "לֹא תִנָּאֵף" אָמְרוּ לוֹ כָּל עַצְמָהּ שֶׁל עֶרְוָה שֶׁלָּהֶם הִיא שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרַאשִׁית יט, לו) "וַתִּתְהַרְיֶן שְׁתֵּי בָנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן" הִלְךְ וּמָצָא אֶת בְּנֵי יִשְׂמָעֵאל אָמַר לָהֶם מִקְבָּלִין אֲתָם אֶת הַתּוֹרָה, אָמְרוּ לוֹ מַה כְּתִיב בָּהּ (שְׁמוֹת שֵׁם) "לֹא תִגְנֹב", אָמְרוּ לוֹ כָּל עַצְמוֹן שֶׁל אֲבִיהֶן לְסָטִים הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרַאשִׁית טז, יב) "וְהוּא יִהְיֶה פָּרָא אָדָם". לֹא הִיָּתָה אֵמָה בְּאֲמוֹת שֶׁלֹּא הִלְךְ וְדָבַר וְדָפַק עַל פְּתִיחָה אִם יִרְצוּ וַיִּקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּוְדַע ה' כָּל מַלְכֵי אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אֲמַרֵי פִיד", יָכוֹל שָׁמְעוּ וַקְבְּלוּ, תִּלְמוּד לומר (יחזקאל לג, לא) "וְאֲתָם לֹא יַעֲשׂוּ", וְאוֹמֵר "וְעֲשִׂיתִי בְּאֵף וּבְחִמָּה נֶקֶם אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ", אֶלָּא אֶפִּילוּ שְׁבַע מִצְוֹת שֶׁקְבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי נֹחַ לֹא יָכְלוּ לַעֲמֹד בָּהֶם עַד שֶׁפָּרְקוּם וּנְתַנּוּם לְיִשְׂרָאֵל, מִשָּׁל לְאַחַד שֶׁשָּׁלַח אֶת חֲמוֹרוֹ וְאֶת כָּלבוֹ לִגְרוֹן וְהִטְעִינוּ לְחֲמוֹרוֹ לְתֵד וּלְכָלבוֹ שֶׁלֹּשׁ סָאִין וְהָיָה הַחֲמוֹר מִהִלְךְ וְהִכָּלַב מִלְחִית, פָּרַק מִמֶּנּוּ סָאָה וּנְתַנּוּ עַל הַחֲמוֹר, וְכֵן שְׁנֵי וְכֵן שְׁלִישִׁי, אֵף כָּאֵן יִשְׂרָאֵל קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה בְּפְרוּשִׁיהָ וְדִקְדוּקִיהָ, אֵף אוֹתוֹן שְׁבַע מִצְוֹת שֶׁקְבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי נֹחַ לֹא יָכְלוּ לַעֲמֹד בָּהֶם עַד שֶׁפָּרְקוּם וּנְתַנּוּם לְיִשְׂרָאֵל לְכֵן נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר ה' מְסִינִי בָּא".

דָּבַר אַחַר כְּשֶׁנִּגְלָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל הִרְעִישׁ אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ עַל יוֹשְׁבָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים כט, ג) "קוֹל ה' עַל הַמַּיִם אֵל הַכְּבוֹד הִרְעִישׁ", כִּיִּן שֶׁשָּׁמְעוּ כָּל הָאֲמוֹת אֶת הַקּוֹלוֹת נִתְקַבְּצוּ אֶצֶל בְּלַעַם אָמְרוּ לוֹ כְּמִדְּמַיִם אָנוּ שֶׁהַמָּקוֹם מִחְרִיב אֶת עוֹלָמוֹ, אָמַר לָהֶם הֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (בְּרַאשִׁית ט, טו) "וְלֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל", אָמְרוּ לוֹ הַקּוֹל הַזֶּה מַה הוּא, אָמַר לָהֶם "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן" וְאִין עֹז אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (אִיּוֹב יב,

טז) "עמו על ותושיה", אמרו אם כן (תהלים שם) "ה' יברך את עמו בשלום".

דבר אחר "ויאמר ה' מסיני בא" כשעתיד המקום לפרע משעיר עתיד להרעיש כל העולם כלו על יושביו כדרך שהרעיש בשעת מתן תורה, שנתאמר (שופטים ה, ד) "ה' בצאתך משעיר" שנתאמר "ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו", אמר להם המקום אין כל אמה ולשון נכנסת לתוך.

דבר אחר משל למלך שהיה מבקש לתת מתנה לאחד מבניו, והיה מתירא מאחיו ומפני אוהביו ומפני קרוביו, מה עשה אותו הבן עמד (ויפרנס) את עצמו וספר שער, אמר לו המלך לה אני נותן מתנה, כך כשבא אברהם אבינו לעולם יצא ממנו פסלת ישמעאל ובני קטורה, כשבא יצחק יצא ממנו פסלת עשו וכל אלופי אדם אבל יעקב לא נמצא בו פסלת כענין שנתאמר (שם כה, כז) "ויעקב איש תם", אמר לו המקום לה אני נותן את התורה, לך נאמר "ויאמר ה' מסיני בא".

"ויאמר ה' מסיני בא" מלמד שהחזיר הקדוש ברוך הוא על כל אמות העולם ולא קבלוה וכו' וכתוב "עמד וימודד ארץ", ראה שלא רצו לקבל את התורה הקפידו לגיהנם כמו שנתאמר (ויקרא יא, כא) "לנתר בהן על הארץ", בא דוד ונתן הודאה להקדוש ברוך הוא על כך שנתאמר (תהלים עז, טו) "אתה האל עשה פלא הודעת בעמים עזך", ואין על אלא תורה וכו'. אמר רבי אבהו גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין אמות העולם מקבלין את התורה, ומפני מה יצא ידיהם, לפי שאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו.

מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן, אמר רבי יוחנן, מלמד שהחזיר הקדוש ברוך הוא לתורה על כל אמה ולשון ולא קבלוה, עד שבאו ישראל וקבלוה. (כתוב לעיל בפסוק כנשר יעיר קנו).

"הופיע מהר פארן", אך בע הופעות הן ראשונה במצרים (תהלים פ, ב) "רעה ישראל האזינה נהג כצאן יסוף יושב הכרובים הופיעה". שניה בשעת מתן תורה שנתאמר "הופיע מהר פארן". שלישית לימות גוג ומגוג שנתאמר

(תהלים צד, א) "אל נקמות ה' אל נקמות הופיע". רביעית לימות המשיח
שנאמר (שם נ, ב) "מציון מכלל לפי אלהים הופיע".

תנו רבנן שור של ישראל שנגח שור של כותי פטור, של כותי שנגח לשור
של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם. שנאמר "עמד וימודד ארץ
ראה ויתר גוים", מה ראה, ראה שבע מצוות שקבלו עליהן בני נח ולא
קימום עמד והתיר ממונן לישראל, ואומר הופיע מהר פארן הופיע ממונן
לישראל. מאי ואומר וכי תימא האי "עמד וימודד" לכדרב מתנא דאמר
עמד והגלה אותם מארצם, תא שמע הופיע מהר פארן.

"ואתה מרבבת קדש", אות הוא בתוך רבבות שלו.

"ואתה מרבבת", שלא כמדת בשר ודם מדת הקדוש ברוך הוא, מדת בשר
ודם כשהוא עושה משתה לבנו הוא שמח בחפתו מראה לו כל גנזיו וכל
אשר לו, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא ואתה מרבבת קדש ולא
כל רבבות.

דבר אחר "ואתה מרבבת קדש", מלך בשר ודם יושב בפמליא שלו יש בה
בני אדם נאים ממנו, ויש בה בני אדם ארזים ממנו, ויש בה בני אדם
גוצים ממנו, ויש בה בני אדם גבורים ממנו, אבל מי שאמר והיה העולם
אינו כן אלא ואתה מרבבת קדש, אות הוא בתוך רבבות קדש, וכשנגלה
עליהם על הים מיד הכירוהו, שנאמר (שמות טו, ב) "זה אלי ואנוהו", כך
היו האמות העולם שואלים את ישראל, ואומרים להם "מה דודך מדוד"
שכך אתם מומתין עליו שכך אתם נהרגין עליו, שנאמר (שם א, ג) "על כן
עלמות אהבוך", ואומר (תהלים מד, כג) "כי עליך הורגנו כל היום", כלכם
נאים כלכם גבורים בואו והתערבו עמנו, וישראל אומרים להם, נאמר
לכם מקצת שבחו ואתם מכירין אותו, "דודי צח ואדם דגול מרבבה,
ראשו כתרם פז וגו', עיניו פיונים על אפיקי מים וגו', לחייו כערוגת הבשם
וגו', ידיו גלילי זהב וגו', שוקיו עמודי שש וגו', חפו ממתקים", כיון
ששמעו אמות העולם נזו ושבחו של מי שאמר והיה העולם, אמרו להם
לישראל גלך עמכם שנאמר (שם ו, א) "אנה הלך דודך היפה בנשים וגו',
וישראל אומרים להן אין לכם חלק בו (שם ג, ו) "אני לדודי ודודי לי".

"מימינו אש דת למו", כְּשֶׁהָיָה הַדְּבֹר יוֹצֵא מִפִּי הַקֹּדֶשׁ הָיָה יוֹצֵא דָרָךְ יְמִינוּ שֶׁל קֹדֶשׁ לְשִׁמְאֵלָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְעוֹקֵף אֶת מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל עַל שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל וְחוֹזֵר וּבֹא דָרָךְ יְמִינָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְשִׁמְאֵלוֹ שֶׁל מְקוֹם, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַבְּלוֹ בִּימֵינוּ וְחוֹקְקוֹ בְּלוּחַ, וְהָיָה קוּלוֹ הוֹלֵךְ מִסוּף הָעוֹלָם וְעַד סוּפוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט, ז) "קוֹל ה' חָצַב לְהַבַּת אֵשׁ". מִימֵינוּ אֵשׁ דָּת לְמוֹ, מִגִּיד הַכְּתוּב שֶׁדְּבָרֵי תוֹרָה נִמְשָׁלוּ כְּאֵשׁ, מָה אֵשׁ נִתְּנָה מִן הַשָּׁמַיִם כִּי דְבָרֵי תוֹרָה נִתְּנוּ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דְּבַרְתִּי עִמָּכֶם", מָה אֵשׁ חִיִּים לְעוֹלָם אֵף דְּבָרֵי תוֹרָה חִיִּים לְעוֹלָם, מָה אֵשׁ קָרוֹב לְאָדָם נִכְוָה רְחוֹק מִמְּנֵה צוּנוֹ, כִּי דְבָרֵי תוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם עֲמַל בָּהֶם חִיִּים הֵן לוֹ, פָּרַשׁ מֵהֶן מְמִיתִין אוֹתוֹ, מָה אֵשׁ מְשַׁתְּמָשִׁין בָּהֶן לְעוֹלָם הֵזָה וּבְעוֹלָם הַבָּא כִּי דְבָרֵי תוֹרָה מְשַׁתְּמָשִׁין בָּהֶן לְעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא, מָה אֵשׁ כָּל הַמְשַׁתְּמָשִׁים בָּהֶן עוֹשֶׂה בְּגוֹפּוֹ רֶשֶׁם כִּי דְבָרֵי תוֹרָה [כָּל הַמְשַׁתְּמָשִׁים בָּהֶן עוֹשֶׂה בּוֹ רֶשֶׁם, מָה הָאֵשׁ] בְּנֵי אָדָם שֶׁעֲמַלְיוֹ בָּהֶן נִכְרִין הֵן בֵּין הַבְּרִיּוֹת, כִּי תִלְמִידֵי חֲכָמִים נִכְרִין בְּדַבְּרוֹן וּבְהַלּוּכָן וּבְעֵטִיפָתָן בְּשׂוֹק. אֵשׁ דָּת, אֲלֵמָּלָא דָּת נִתְּנָה עִמָּה אֵין אָדָם יְכוֹל לְעַמְדָּ בָּהּ.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, תִּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין אֹר שֶׁל גִּיהֲנָם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, קַל וְחוֹמֶר מִסְלַמְנִדְרָא וּמָה סְלַמְנִדְרָא שְׁתוֹלְדִתָּא אֵשׁ הוּא, הַסֵּף בְּדָמוֹ אֵין הָאֹר שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, תִּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁכָּל גּוֹפָן אֵשׁ דְּכַתִּיב (ירמיה כג, כט) "הֲלֹא כֹה דְּבָרֵי כְּאֵשׁ", עַל אַחַת כְּמָה וְכִמָּה. וְכַתִּיב "מִימֵינוּ אֵשׁ דָּת לְמוֹ".

"מימינו אש דת" בשלשה דברים נמשלה תורה, בְּחָרֵב, בְּאֵשׁ, בְּמִים, בְּחָרֵב מִנִּין, "וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם" וְגו', מְשַׁל לְאָדָם שְׁיֵשׁ בְּיָדוֹ מְאַכְלֶת וְהוּא מְבַקֵּשׁ לְדַקֵּר בָּהּ, אִם הָיָה יוֹדֵעַ לְשַׁחַק אֵינָה מְזַקֶּת אוֹתוֹ וְאִם לָאוּ מִיַּד הוֹרְגָתוֹ, כִּי כָּל מִי שֶׁהוּא דוֹרֵשׁ דְּבָרֵי תוֹרָה אִם הוּא יוֹדֵעַ הֵיאָף הוּא דוֹרֵשׁן אֵינֶן מְזַיקִין אוֹתוֹ וְאִם לָאוּ מִיַּד הוּא נֶעְנֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ס, יד) "וְנִשְׂאוּ עֲוֹנֹתָם כְּעוֹן הַדִּירֵשׁ". בְּמִים מִנִּין (ישעיה נה, א) "הוּי כָּל צָמֵא לָכוּ לְמַיִם", מְשַׁל לְאַחַד שֶׁהָיָה שָׁט בְּנִהָר אִם יוֹדֵעַ לְשׁוּט הוּא עוֹלָה בְּשָׁלוֹם וְאִם לָאוּ הָרִי הוּא נִחְנָק, כִּי כָּל מִי שֶׁהוּא לָמַד הַתּוֹרָה וּמְשַׁמְרָה קוֹנֵה חִיִּים לְעַצְמוֹ. נִמְשָׁלָה בְּאֵשׁ שֶׁנֶּאֱמַר "מִימֵינוּ אֵשׁ דָּת לְמוֹ" וּמִי יוֹכֵל לָגַע בְּאֵשׁ הַזֵּה אוֹמֵר יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בָּהּ", וְגו'.

תָּנָא מִשְׁמִיָּה דְּרַבִּי מֵאִיר מִפְּנֵי מָה נִתְּנָה תוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שֶׁהוּן עֲזִין, מִימֵינוּ אֵשׁ דָּת לְמוֹ, תָּנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְיָאֵל רְאִוּיִין הִלְלוּ שְׁנִיתָן לָהּ דָּת אֵשׁ.

ואיבעית אימא דתייהו של אלו אש היא שאלמלי לא נתנה תורה לישראל
אין כל בריה יכולה לעמד מפניהם, והינו דאמר רבי שמעון בן לקיש
שלשה עזין הן ישראל באמות, כלב בחיות, תרנגול בעופות, (שור בבהמה
במתניתא), תנא [אף] עז בבהמה דקה, ויש אומרים אף צלף באילנות.

"מימינו אש דת למו", מלמד שלא נתנה תורה אלא בימיו. אש דת התורה
נקראת אש דת אמר רבי יוחנן כל מי שהוא בא לעסק בתורה יראה בעצמו
כאלו הוא עומד באש.

תורה שנתן הקדוש ברוך הוא למשה אש לבנה חרותה באש שחרה,
חצובה מאש ונתונה מאש שנקאמר "מימינו אש דת למו". (פתיב ברמז
שע"ג).

שני דברים בימיו, תורה, מימינו אש דת למו, וצדק, דכתיב (תהלים מח,
יא) "צדק מלאה מינד". (פתיב בפסוק (לעיל לב, מא) ותאחז במשפט ידו).

המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום, וכיון
דפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעי ליה למיקם, משל לתלמיד
הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו ואחר כך יתן
שלום, משום רב שמעיה אמרו נוטן שלום לימיו ואחר כך לשמאל,
שנאמר "מימינו אש דת למו", ואומר (תהלים צא, ז) "יפל מצדך אלף" וגו'
מאי ואומר, וכי תימא אורחא דמילתא היא למיתב בימיו, תא שמע "יפל
מצדך אלף", רבא חזיה לאביי דקא יהיב שלמא לימיניה ברישא אמר ליה
מי סברת לימיו דיך, לשמאל דיך, דהוא מינו של הקדוש ברוך הוא,
אמר רב (פפא) [חיא], חזינא להו לאביי ורבא דמפסעי להני שלש פסיעות
בכריעה אחת, הנותן ספר תורה לחברו לא יתנו לו אלא בימיו, והמקבילו
לא יקבלו אלא בימיו, שכן דרש נתינה שנאמר "מימינו אש דת למו".

א "אף חבב עמים", מלמד שחבב המקום את ישראל מה שלא חבב כל
אמה ולשוו, כל קדשיו ביך, אלו פרנסי ישראל שעומדין על ישראל
ונותניו נפשו עליהם, במשה מהו אומר "ועתה אם תשא חטאתם ואם אין
מחני נא". בדרך הוא אומר (ש"ב כד, יז) "הנה אנכי חטאתי וגו' ואלה הצאן
מה עשו תהי נא ידך בי".

דָּבַר אַחַר "אֵף חָבֵב עַמִּים", מְלַמֵּד שֶׁלֹּא חֵלֶק הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חִבָּה
לְאַמוֹת כְּדָרָךְ שֶׁחֵלֶק לְיִשְׂרָאֵל וְכוּ'.

"כָּל קִדְשׁוֹ בְּיָדְךָ", אֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּתְמַשְׁכְּנִין עַל יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא
אוֹמֵר בִּיחֻזְקָאֵל "וְאַתָּה שֹׁכֵב עַל צִדְךָ הַשְּׂמָאלִי (וְנִשְׂאֵתָ) [וְשִׁמְתָ] אֶת עֹן [בֵּית]
יִשְׂרָאֵל", וְאוֹמֵר (שֵׁם ה, ו) "וְאַנִּי נִתְתִּי לְךָ אֶת שְׁנֵי עֹנֶם וְכוּ' וְכִלִּיתָ אֶת אֱלֹהִים
וְשָׁכַבְתָּ עַל צִדְךָ הַיְמָנִי". וְהֵם תִּכּוּ לְרַגְלְךָ, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא מְכַעֲסִין. יֵשׂא
מִדְּבַרְתֶּיךָ, מִקְּבָלִין עֲלֵיהֶן עַל תּוֹרָתְךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שְׁמוֹת כד, ז) "כָּל אֲשֶׁר
דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע".

דָּבַר אַחַר "אֵף חָבֵב עַמִּים", מְלַמֵּד שֶׁחִבָּב הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל
מֵה שֶׁלֹּא חִבָּב כָּל אֲמָה וְלָשׁוֹן וּמַלְכוּת. כָּל קִדְשׁוֹ בְּיָדְךָ אֵלֹהֵי נַפְשׁוֹתֵיהֶן שֶׁ
צְדִיקִים שְׁנִתּוֹנוֹת עִמּוֹ בְּאוֹצָר, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִיָּתָה נֶפֶשׁ אֲדוֹנֵי צְרוּרָה" וְכוּ'.
וְהֵם תִּכּוּ לְרַגְלְךָ אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא נִרְתָּעִים לְאַחֻרָיו שְׁנֵים עָשָׂר מִיֵּל וְחוֹזְרִין
שְׁנֵים עָשָׂר מִיֵּל. יֵשׂא מִדְּבַרְתֶּיךָ, (שְׁמוֹת כד, ז) "כָּל אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה
וְנִשְׁמָע".

"אֵף חָבֵב עַמִּים" אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם שְׁנֵי
עֲלִין אֶתְּהָ מְטִיל עָלֵינוּ תּוֹרָה וְשִׁעְבּוּד מַלְכוּת, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
הַעוֹסֵק בְּתוֹרָה כָּל קִדְשׁוֹ בְּיָדְךָ וְהֵם תִּכּוּ לְרַגְלְךָ, אֵלֹהֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים
שֶׁמְכַתְּתִין רְגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר לְלַמֵּד תּוֹרָה וּפּוֹרְקִין מֵעֲלֵיהֶן עַל מַלְכוּת.
דָּבַר אַחַר "וְהֵם תִּכּוּ לְרַגְלְךָ" אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא לּוֹקִין בְּהִלְכָתוֹ אִין זָזִין מִמָּדָּ
אֲלֵא יֵשׂא מִדְּבַרְתֶּיךָ.

רַב חֲנַן בֶּר רַב חֲסִידָא שְׂדָא כְּרָגָא אֲדַרְבְּנָן אָמַר לִיה רַב נַחְמוּ בֵּר יִצְחָק,
עֲבַרְתָּ לְךָ אֲדַאֲוִרִיתָא, וְאֲדַנְבִּיאֵי וְאֲדַכְתּוּבִים, אֲדַאֲוִרִיתָא, דְּכַתִּיב "אֵף
חָבֵב עַמִּים כָּל קִדְשׁוֹ בְּיָדְךָ", אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רְבוּנוֹ שֶׁל
עוֹלָם אֲפִילוֹ בְּשַׁעָה שֶׁאַתָּה מְחַבֵּב אֶת הָעַמִּים יְהוּ כָּל קִדְשׁוֹ בְּיָדְךָ, וְהֵם
תִּכּוּ לְרַגְלְךָ, תִּנִּי רַב יוֹסֵף אֵלֹהֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְכַתְּתִין אֶת רְגְלֵיהֶם מֵעִיר
לְעִיר וּמִמְדִּינָה לְמְדִינָה לְלַמֵּד תּוֹרָה, יֵשׂא מִדְּבַרְתֶּיךָ לְשֵׁא לְתוֹן בְּדַבְרֵיוֹ שֶׁל
מִקּוּם. אֲדַנְבִּיאֵי דְּכַתִּיב (הוֹשֵׁעַ ח, י) "גַּם כִּי יִתְּנוּ בְּגוֹיִם עֵתָה אֲקַבְּצֶם וְיִחְלוּ
מֵעַט מִמֶּשָׂא מִלֶּךְ שָׂרִים", אָמַר עוֹלָא פְּסוּק זֶה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי נֶאֱמַר אִם כָּלֵם
יִתְּנוּ בְּגוֹיִם עֵתָה אֲקַבְּצֶם, וְאִם מֵעַט מִהוּ "וְיִחְלוּ מִמֶּשָׂא מִלֶּךְ שָׂרִים".
אֲדַכְתּוּבִים (עזרא ז, כד-כה) "לְכָל יָדְעֵי דְתֵי אֱלֹהֵיךָ" וְכוּ', "מִנְדָּה בְּלוֹ וְהִלְךְ

לא שליט למרמא עליהם", "מנדה", זו מנת המלך, "בלו" זו כסף
גלגליות, "והלך" זו ארנונא.

"אף חבב עמים" מפני מה הוא מחבבן באף. מפני שעתיד לכלותו באף,
שנאמר "בזעם תצעד ארץ באף תדוש גוים", אבל ישראל אף על פי
שיסורין באין עליהם קדושו הם שנאמר "כל קדשו בידך". דבר אחר
אמר הקדוש ברוך הוא לישראל חרון שאתם עושים לפני הוא מחבב את
האמות העולם לפני. דבר אחר אף על פי שהקדוש ברוך הוא מגדל את
עובדי אלילים בעולם הזה אבל מאבדן הוא לעולם הבא, משל למלך
שהיה מהלך בדרך ובנו ועבדו מהלכין עמו והיה מכבד את העבד ומניח
את בנו, כיון שהגיע לנהר ראה אותו שהוא עז הניח המלך את העבד
והרביב את בנו והעבירו את הנהר, שנאמר "אף חבב עמים" בעולם הזה,
אבל לעולם הבא כל קדשו בידך.

ד "תורה צוה לנו משה", צווי זה אינו אלא לנו אינה אלא בעבורנו וכן
הוא אומר (מ"א ח, כ-כא) "ונאבנה הבית לשם ה' אלהי ישראל", בית זה
למה ואשם שם מקום לארון וגו', הוי צווי זה אינו אלא לנו אינו אלא
בעבורנו.

"תורה" תרי"א מצוות, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו.

דבר אחר "תורה צוה לנו משה", וכי ממשה אנו או חזין התורה והלא
אבותינו זכו בה שנאמר "מורשה קהלת יעקב", שומע אני ירשה לבני
מלכים, ירשה לבני קטנים מנין תלמוד לומר "אתם נצבים היום" וגו' אל
תקרי מורשה אלא מארסה שהתורה מארסת היא לישראל וכאשת איש
לעובדי אלילים, וכן הוא אומר (משלי ו, כז-כט) "היחיתה איש אש בחיקו
ובגדיו לא תשרפנה, אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא
על אשת" וגו' מורשה קהלת יעקב "משל לבן מלכים שנשבה כשהוא קטן
למדינת הים אם מבקש לחזור אחר מאה שנים אינו בוש לחזור מפני
שאומר לירשתי אני חוזר.

"מורשה קהלת יעקב", אומר רבי יוחנן כותי העוסק בתורה חבב מיתה
שנאמר "צוה לנו" לנו ולא להם, ולחשבה גבי שבע מצוות, מאן דאמר
מורשה, מיגזל גזיל לה, מאן דאמר מארסה, דיניה כנערה מארסה

ובסקילה, מיתבי היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו כותי שהוא עוסק בתורה שהוא כלהו גדול שנגמר (ויקרא יח, ה) "וחי בהם", כהנים ולויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, מלמד שאפילו כותי ועוסק בתורה הרי הוא כלהו גדול, התם בשבע מצוות דידהו.

אמר רב יהודה אמר רב, כל המונע הלכה מפי תלמיד כאלו גוזלו מנחלת אבותיו, שנגמר "תורה צוה לנו משה מורשה" ירשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית.

הבא על נערה המארסה בחלום יצפה לתורה, שנגמר "תורה צוה לנו משה מורשה" אל תקרי מורשה אלא מארסה.

תני רבי חיא, כל העוסק בתורה בפני עם הארץ כאלו בוועל ארוסתו בפניו, שנגמר "תורה צוה לנו משה מורשה" אל תקרי 'מורשה' אלא 'מארסה'.

שלשה דברים נתנו על תנאי, ארץ ישראל, ובית המקדש, ומלכות בית דוד, חוץ מספר תורה, ובירתו של אהרן שלא נתנו על תנאי, ארץ ישראל מנין, שנגמר "השמרו לכם פן יפתה וגו' וחרה אף ה' בכם", בית המקדש מנין, שנגמר, (מ"א ו, יב) "הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך (בדרכי) [בחקתי]" ואם לאו (שם ט, ו-ח) "והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו ישם (ישרק) [ושרק]". מלכות בית דוד שנגמר (תהלים קלב, יב) "אם ישמרו בניך (את) בריתי" ואם לאו "ופקדתי בשבט פשעם". ומנין לספר תורה שלא נתן על תנאי תלמוד לומר "תורה צוה לנו משה", ומנין לבירתו של אהרן שלא נתן על תנאי, שנגמר (במדבר יח, יט) "ברית מלח עולם".

כל העוסק בתורה זוכה לנחלת יעקב שנגמר "מורשה קהלת יעקב", ואומר "אז תתענג על ה' והרפכתך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב" וגו'.

ה רמז תתקנ"ג "ויהי בישרון מלך", כשישראל שוין בעצה אחת מלמטה שמו הגדול משתבח למעלה, שנגמר "ויהי בישרון מלך" אימתי בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, (אין ואסיפה אלא ראשי עם שנגמר (במדבר יא, טז) "ויאמר ה' אל משה אספה לי"). דבר אחר כשהנביא מושיב זקנים בישיבה של מטה שמו הגדול משתבח למעלה שנגמר "ויהי בישרון

מִלֶּדֶד בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עַם" וְאִין אֲסִיפָה אֶלָּא זְקַנִּים, שְׁנֵאמַר (שם) "אֲסִיפָה לִי שְׁבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל". יַחַד שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵם עֲשׂוּיִין אֲגִדָּה אַחַת וְלֹא כְּשֶׁהֵם עֲשׂוּיִין אֲגִדּוֹת אֲגִדּוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "הַבְּנָה בְּשָׂמִים מֵעֲלֵתָיו וְאֲגִדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה", רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אוֹמֵר, מְשַׁל לְאָדָם שֶׁהֵבִיא שְׂתֵי סְפִינּוֹת וְקִשְׁרוֹן בְּהוֹגְגֵין וְעֲשָׂתוֹת וְהֶעֱמִידוֹן עַל גְּבִיחוֹ וּבְנָה עֲלֵיהֶם פְּלִטְרִין, כָּל זְמַן שֶׁהַסְּפִינּוֹת קְשׁוּרוֹת פְּלִטְרִין קִימִין, פֶּרְשׁוֹ הַסְּפִינּוֹת אִין פְּלִטְרִין קִימִין, כִּדְ כְּשֵׁי־יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם "וְאֲגִדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה", כִּיּוֹצֵא בּוֹ אֶתְהָ אוֹמֵר, (שמות טו, ב) "זֶה אֵלַי וְאֶנְוָהוּ", כְּשֶׁאֲנִי מוֹדָה לוֹ הוּא נֶאֱחָה וְכִשְׁאִין מוֹדָה לוֹ כְּבִיכּוֹל בְּשָׂמוֹ הוּא נֶאֱחָה.

ו-ז "יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יָמָת". וְכִי מָה עֲנִין זֶה לָזֶה, מְשַׁל לְמִלֶּדֶד שְׁבָא אֶצֶל בְּנֵי לְפָרְקִים, כְּשֶׁהוּא נִפְטָר מִבְּנָיו הָיוּ בְּנָיו וְקִרְוָבֵיו מְלוּיִין אוֹתוֹ, אָמַר לָהֶם בְּנֵי שְׂמָא כְּלוּם צִרְדָּ יֵשׁ לָכֶם, [שְׂמָא דְבַר יֵשׁ לָכֶם], אָמְרוּ לוֹ אֲבָא אִין לָנוּ צִרְדָּ וְאִין לָנוּ דְבַר אֶלָּא כְּשֶׁתִּתְרַצָּה לְאַחִינוּ הַגְּדוֹל, [כִּד] אֶלּוּלָא שְׁבָטִים לֹא נִתְרַצָּה הַמְּקוֹם לְרְאוּבֵן, לְכִד נֶאֱמַר "יַחַד שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל". יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יָמָת וְהֵלֵא מֵת הוּא, אֶלָּא מָה תִּלְמוּד לּוֹמֵר, וְלֹא יָמוֹת לְעוֹלָם הֵבֵא. דְּבַר אַחֵר "יְחִי רְאוּבֵן" בְּמַעֲשֵׂה יוֹסֵף, וְאֵל יָמוֹת בְּמַעֲשֵׂה בִלְהָה, רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לְעוֹלָם אִין מַחְלִיפִין לֹא זְכוּת בְּחוּבָה וְלֹא חוּבָה בְּזְכוּת, חוּץ מְשַׁל רְאוּבֵן, וּמְשַׁל דָּוִד, שְׁנֵאמַר (ש"ב טז, יג) "וְשִׁמְעִי הַלֵּךְ בְּצִלְעֵי הַהָר לְעַמְתּוֹ", וְאַף עַל פִּי כֵן הָר לְעַמְתּוֹ. (מ"א יא, כז) "שְׁלֹמֹה בְּנָה אֶת הַמְּלֹאָה סָגַר אֶת פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו". וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, לְעוֹלָם אִין מַחְלִיפִין לֹא זְכוּת בְּחוּבָה וְלֹא חוּבָה בְּזְכוּת, אֶלָּא נוֹתְנִין מִתֵּן שְׂכָר עַל הַמְּצוּוֹת וְעֲנָשִׁין עַל הַעֲבֵרוֹת, וּמָה תִּלְמוּד לּוֹמֵר "יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יָמָת", שְׁעֲשֵׂה רְאוּבֵן תְּשׁוּבָה. רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מְצַל רְאוּבֵן מֵאוֹתוֹ חֲטָא וְלֹא נִזְקַק לְאוֹתוֹ מַעֲשֵׂה, אֶפְשָׁר שֶׁהוּא עֲתִיד לְעַמֵּד בְּרֹאשׁ שְׁבָטִים בְּהָר עֵיבָל וְאוֹמֵר "אֲרוּר שְׂכָב עִם אִשְׁתֵּי אָבִיו", וְנִזְקַק לְאוֹתוֹ מַעֲשֵׂה, וּמָה תִּלְמוּד לּוֹמֵר (בראשית מט, ד) "כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ", שְׁתַּבַּע עַלְבוּנָה שֶׁל אָמוֹ.

רמז תתקנד "וַיְהִי מִתְּיוֹ מִסְפָּר", גְּבוּרִים בְּכַח, גְּבוּרִים בְּתוֹרָה, גְּבוּרִים בְּכַח שְׁנֵאמַר "מִתְּיָד בְּחָרֵב יִפְלוּ וּגְבוּרֵתְךָ בְּמִלְחָמָה". גְּבוּרִים בְּתוֹרָה, שְׁנֵאמַר (תהלים קג, כ) "גְּבוּרֵי כַח עוֹשֵׂי דְבָרוֹ", וְאוֹמֵר (דבה"א ה, ו) "בְּאַרְהָ בְּנוֹ אֲשֶׁר הִגְלָה (תְּגִלָּת) [תְּגִלָּת] פְּלִנְאָסָר מִלֶּדֶד אֲשֶׁר הוּא נְשִׂיא לְרְאוּבֵנִי".

מר זוטרך בר טוביה אמר מנין לתחית המתים מן התורה, שנאמר "יחי ראובן ואל ימת", יחי ראובן בעולם הזה, ואל ימת לעולם הבא.

"יחי ראובן ואל ימת", והיאך ידע משה שמחל לו הקדוש ברוך הוא, שנים עשר אבנים היו על לבו של אהרן והיו כלן מבהיקות ידע משה שמחל לו ועלה מן המנון שנאמר "ויהי מתיו מספר". וזאת ליהודה, וזאת לשמעון וזאת ללוי לא אמר, אלא וזאת ליהודה, מכאן אתה למד שבקש על יהודה בדרך שבקש על ראובן, לשמעון אינו מזכיר אלא מן הצד, שמע ה' קול יהודה מפני שהיה בגורלו שנאמר "ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי".

"יחי ראובן ואל ימת", וזאת ליהודה, ראה ראובן את יהודה שעמד והודה אף הוא הודה את מעשיו, הוי יהודה גרם לראובן שהודה במעשיו, עליהם הכתוב אומר (איוב טו, יח-יט) "אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם" "להם לבדם נתנה ארץ" "ולא עבר זר בתוכם". שמע ה' קול יהודה מלמד שנתפלל משה על שבטו של יהודה, ואמר לפניו רבונו של עולם כל זמן ששבטו של יהודה שרוי בצער ומתפלל לפניך אתה מעלה אותו מתוכה ואל עמו תביאנו, שנקבר עם אבות בארץ, רבי יהודה אומר וכי עצמות יוסף בלבד העלו בני ישראל ממצרים והלא כל שבט ושבט העלו עצמות שבטו ממצרים ומה תלמוד לומר "וואל עמו תביאנו" שנקבר עם אבות (בבבב) [במערה] רבי מאיר אומר הרי הוא אומר (בראשית נ, ה) "בבקרי אשר כריתי לי בארץ כנען", אני נקבר בה ואין אחר נקבר בה ומה תלמוד לומר "וואל עמו תביאנו". שנקבר עם אבות בארץ. ידיו רב לו בשעה שהרג את עשיו. ועזר מצריו תהיה, בעמדו לפני יוסף.

דבר אחר "וזאת ליהודה" מלמד שנתפלל משה על שבטו של שמעון, אמר לפניו רבונו של עולם כל זמן ששבטו של שמעון שרוי בצרה ומתפלל לפניך אתה מעלה אותו מתוכה. ואל עמו תביאנו שקרבו עמו לברכה שנאמר (שופטים א, ג) "ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי", "ויפלו חבלים מנחלת בני יהודה לנחלת בני שמעון". ידיו רב לו, בשעה שנאמר (בראשית לד, כה) "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי", ועזר מצריו תהיה, כענין שנאמר "ויסעו ויהי חתת אלהים".

דָּבַר אַחַר "וְזָאת לַיהוּדָה" מְלַמֵּד שְׁנֵת־פֶּלֶל מִשָּׁה עַל דָּוִד, אָמַר לְפָנָיו רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּל זְמַן שֶׁדָּוִד מְלָךְ יִשְׂרָאֵל שְׂרוּי בְּצַעַר וּמִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ אֶתְּהַ מַּעֲלָה אוֹתוֹ מִתּוֹכָהּ. וְאֵל עַמּוֹ תִּבְיָאֲנוּ, שֶׁתִּחַזְּרוּ אֶצֶל אָחִיו לְשָׁלוֹם. יָדִיו רַב לוֹ בְּשַׁעַה שֶׁהָרַג אֶת גָּלִית, וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה, בְּשַׁעַה שֶׁאָמַר (תהלים קכא, א) "אִשָּׁא עֵינַי אֶל הַהָרִים מֵאִין יָבֵא עֲזָרִי".

דָּבַר אַחַר "וְזָאת לַיהוּדָה" מְלַמֵּד שְׁנֵת־פֶּלֶל מִשָּׁה עַל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד, אָמַר לְפָנָיו רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּל זְמַן שֶׁמַּלְכֵי בֵּית דָּוִד שְׂרוּיִין בְּצַעַר וּמִתְפַּלְּלִין לְפָנֶיךָ אֶתְּהַ מַּעֲלָה אוֹתָן מִתּוֹכָהּ. וְאֵל עַמּוֹ תִּבְיָאֲנוּ, זֶה (חזקיהו) [ויאשיהו] שֶׁנֶּאֱמַר (מ"ב כב, כ) "הִנְנִי אוֹסִיף־ךָ" וְגו'. יָדִיו רַב לוֹ, זֶה מְנַשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד", לְסוּף מָה נֶאֱמַר (דבהי"ב לג, יג) "וַיִּתְפַּלֵּל (אֶל ה') [אֵלָיו] וַיַּעֲתֶר לוֹ", וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה, זֶה יְהוֹשֻׁפָט, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח, לא) "וַיִּזְעַק יְהוֹשֻׁפָט וַה' עֲזָרוֹ".

רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, "יָדִיו רַב לוֹ", אֵיזוֹ הִיא מְלַחֲמָה שֶׁצָּרִיכָה שְׂתֵי יָדַיִם הֵיוּ אוֹמֵר זֹו קִשְׁתָּ. (בראשית מט, ח) "יְהוּדָה אֶתְּהַ יוֹדוּךָ אַחִיךָ יָדְךָ בְּעֶרְףִי אוֹיְבֶיךָ" אֵיזוֹ הִיא מְלַחֲמָה שֶׁצָּרִיכָה יָד כְּנֶגֶד הָעֶרֶף הֵיוּ אוֹמֵר זֹו קִשְׁתָּ זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב "לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קִשְׁתָּ (הלא הוא כְּתִיב) [הִנֵּה כְּתוּבָה] עַל סֶפֶר הַיְשָׁר". (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ קנ"ט עֵיין שָׁם וּבְרִמְזוֹ קס"ב).

ח רמז תתקנה "וּלְלוֹי אָמַר", לָמָּה נֶאֱמַר לְפִי שֶׁשְׂמֵעוֹן וְלוֹי שְׂתוֹ בְּכוֹס אָחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט, ז) "אֶרְוֹר אָפֶס כִּי עָז", מִשָּׁל לְשָׁנִים שְׁלוֹו מִן הַמְּלָךְ אָחָד פָּרַע לְמֶלֶךְ, וְאָחָד לֹא דִּיּוֹ שֶׁלֹּא פָּרַע אֶלָּא חֲזָר וְלָוּה, כִּדְ שְׂמֵעוֹן וְלוֹי שְׁנֵינֵיהֶם לָוּוּ בְּשִׁכְּם כְּעֵנָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שְׂמֵעוֹן וְלוֹי אָחִי דִּינָה" לָוּוּ פָּרַע מָה שֶׁלָּוּה בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, כו) "וַיַּעֲמֵד מִשָּׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לֵה" וְחֲזָר וְהִלָּוּה אֶת הַמְּקוֹם (בְּשִׁתִּים) [בְּשִׁטִּים] שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה, יא) "פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן", שְׂמֵעוֹן לֹא דִּיּוֹ שֶׁלֹּא פָּרַע, אֶלָּא חֲזָר וְלָוּה שֶׁנֶּאֱמַר "וְשָׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֶּכֶה".

דָּבַר אַחַר "וּלְלוֹי אָמַר תִּמְיָד וְאוֹרֶיךָ" מָה שֶׁעֲתִיד לְלַבֵּשׁ אוֹרִים וְתַמִּים. לְאִישׁ חֲסִידְךָ לְמִי שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ חֲסָדִים עַל יְדֵי בְּנֶיךָ. אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמִסָּה [הַרְבֵּה נִסִּיתוֹ] וְנִמְצָא שָׁלֵם בְּכָל הַנִּסְיוֹנוֹת. "תִּרְיָבְהוּ עַל מִי מְרִיבָה" תִּסְקוּפִים נִסְתַּקְּפֶת לוֹ. אִם מִשָּׁה אָמַר (במדבר כ, י) "שְׂמֵעוּ נָא הַמְּרִים" אֶהֱרֹן וּמְרִים מָה עָשׂוּ.

ט "האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו" וכי עלתה על לב שְׁלוֹי עֶבֶד עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְהֵלֵא כְּבֹר נֶאֱמַר (שמות לב, כו) "וַיַּעֲמֵד מִשָּׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וְגוֹ' וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לְוִי", אֶלֶּא אָבִי אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵת אָחִיו לֹא הִכִּיר זֶה אָחִי אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵת בְּנָיו לֹא יָדַע, זֶה בֶן בֵּיתוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. "כִּי שָׁמְרוּ אֲמֶרְתֶּךָ", בְּמִצְוֹת. "וַיְבָרִיתֶךָ יִנְצְרוּ" בְּמִדְבָּר. דָּבָר אַחֵר "כִּי שָׁמְרוּ אֲמֶרְתֶּךָ", בְּמִדְבָּר. "וַיְבָרִיתֶךָ יִנְצְרוּ", בְּמִצְוֹת.

"האמר לאביו ולאמו" (פתיב בְּרָמֵז שֶׁצ"ג וּבְרָמֵז תֶּשֶׁס"ד).

י-יא "יורו משפטיך ליעקב". מְלַמֵּד שְׁכָל הַהוֹרָאוֹת אֵינָם יוֹצְאוֹת אֶלֶּא מִפִּיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל כא, ה) "וַעַל פִּיהֶם יְהִי כָּל רִיב וְכָל נִגְעִי" "כָּל רִיב" אֵלּוֹ רִיבֵי פָּרָה, וְרִיבֵי עֵגְלָה, וְרִיבֵי סוּטָה, "כָּל נִגְעִי" אֵלּוֹ נִגְעֵי אָדָם, וְנִגְעֵי בְּגָדִים, וְנִגְעֵי בָתִּים, וְתוֹרַתֶּךָ לְיִשְׂרָאֵל, מְלַמֵּד שֶׁשְּׂתֵי תוֹרוֹת נִתְּנוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אַחַת בְּעַל פֶּה וְאַחַת בְּכֶתֶב. שָׂאֵל אֶגְנִטוֹס הַגְּמוּן אֵת רַבֵּן גְּמַלְיָאֵל כַּמָּה תוֹרוֹת נִתְּנוּ לָכֶם, אָמַר לוֹ שְׁנַיִם אַחַת בְּכֶתֶב וְאַחַת בְּעַל פֶּה. יִשְׁיִמוּ קְטוֹרֶה בְּאַפֶּךָ, זֹו קְטוֹרֶת שְׁלִפְנֵי וְלִפְנֵי. וְכָלִיל עַל מִזְבֵּחֶךָ, אֵלּוֹ אֲבָרֵי עוֹלָה.

אָמַר רַבָּא לֹא מִשְׁפַּחַת צוֹרְבָא מְרַבְּנֵן דְּמוֹרֵי אֶלֶּא דְאַתִּי מִשְׁבֵּט לְוִי אוֹ מִיִּשְׁשָׁכָר, מִלּוֹי דְכְּתִיב "יורו משפטיך ליעקב", מִיִּשְׁשָׁכָר דְכְּתִיב "וּמִבְּנֵי יִשְׁשָׁכָר יִדְעֵי בֵּינָה לְעֵתִים לְדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל", וְאִימָא נְמִי שְׁבֵט יְהוּדָה, דְכְּתִיב (תהלים ס, ט) "יְהוּדָה מְחוֹקְקִי" אִסוּקֵי שְׁמַעְתָּא אֶלִּיבָא דְהַלְכְּתָא קְאָמְרִינֵן.

הָרִי הוּא אוֹמֵר "הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הַגִּשְׁתֶּם לִי בְּמִדְבָּר", רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאֵי אוֹמֵר, יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ מְקַרְבִּין מִי הָיָה מְקַרִּיב שְׁבִטוֹ שֶׁל לְוִי שֶׁנֶּאֱמַר "יִשְׁיִמוּ קְטוֹרֶה בְּאַפֶּךָ", יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים, שְׁבִטוֹ שֶׁל לְוִי לֹא עֲבָדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים, שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל פסוק ט) כִּי שָׁמְרוּ אֲמֶרְתֶּךָ, וְאוֹמֵר (יהושע ה, ה) "כִּי מוֹלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיִּצְאָאִים" וְגוֹ', יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ מְלִין, מִי הָיָה מִל שְׁבִטוֹ שֶׁל לְוִי שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְבָרִיתֶךָ יִנְצְרוּ".

בְּרַךְ ה' חִילוֹ. בְּנִכְסִים, מְכָאן אָמְרוּ רַב כְּהֲנִים עֲשִׂירִים הֵם, מִשׁוּם אַבָּא הַדּוֹרֵשׁ אָמְרוּ "נַעַר הָיִיתִי גַם זְקֵנִיתִי", וְגוֹ' זֶה זָרְעוֹ שֶׁל אֶהְרֹן, וּפְעַל יָדָיו תִּרְצָה, שְׁמִרְצָה אֵת יִשְׂרָאֵל לְאָבִיהֶם שְׁבַשְׁמִים. מְחַץ מְתַנְּגִים קָמִיו, כָּל מִי

שְׁמַעוֹרָר עַל הַכְּהֵנָה מִיַּד נוֹפֵל. דָּבָר אַחֵר "מִחֵץ מִתְנַיִם קָמְיוֹ", זֶה קָרָח, וּמִשְׁנֵאָיו מִן יְקוּמוֹן, זֶה עֲזִיָּהוּ.

הָיָה עוֹמֵד וּמִקְרִיב עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶן חִלּוּצָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר כָּל הַקְּרִבָּנוֹת שֶׁהַקְּרִיב עַל הַמִּזְבֵּחַ פְּסוּלִין, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מְכַשֵּׁיר, מֵאִי טַעֲמָא דְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּכָתִיב "בְּרַךְ ה' חִילוֹ", אֲפִילוּ חִלּוּן שָׁבוּ, וּפְעַל יָדָיו תִּרְצָה, וְכֵן אִם הָיָה אוֹכֵל בְּתֵרוּמָה וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶן גְּרוּשָׁה וְחִלּוּצָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב קֶרֶן וְחֻמֶּשׁ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, דְּתֵרוּמָה נִמְי אִיקָרִי עֲבוּדָה, דְּתֵנְיָא מַעֲשָׂה בְּרַבִּי טְרַפּוֹן שְׁלֵא בָּא [נֶאֱמַשׁ] לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, לְשַׁחַר מִצְּאוֹ רַבִּין גַּמְלִיאֵל אָמַר לוֹ מִפְּנֵי מָה לֹא בָּאתָ אִמָּשׁ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, אָמַר לוֹ עֲבוּדָה עֲבַדְתִּי, אָמַר לוֹ כָּל דְּבַרְיָךְ אֵינָן אֶלָּא תִימָה וְכִי יֵשׁ עֲבוּדָה בְּזִמְנֵן הָיָה אָמַר לוֹ הָרִי הוּא אוֹמֵר (בַּמִּדְבָר יח, ז) "עֲבוּדַת מִתְנָה אֲתוֹן אֶת כְּהֵנְתְּכֶם וְהִזָּר הַקְּרִיב יוֹמֵת", עָשׂוּ אֲכִילַת תֵּרוּמָה בְּגִבּוּלִין כְּעֲבוּדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

הָיָה עוֹמֵד וּמִקְרִיב עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא בֶן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶן חִלּוּצָה שֶׁעֲבוּדָתוֹ בִּשְׂדֵה מְנָלָן, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל דְּאָמַר קָרָא (שם כה), "וְהִיָּתָה לוֹ וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו", בֵּין זָרַע כְּשֶׁר בֵּין זָרַע פְּסוּל. אָבוּהִי דְשְׁמוּאֵל אָמַר מִהֲכָא בְּרַךְ ה' חִילוֹ חוּלּוּן שָׁבוּ, וּפְעַל יָדָיו תִּרְצָה. רַבִּי יֵנְאִי אָמַר, מִהֲכָא (לעיל יז, ט) "וּבָאתָ אֶל הַכְּהֵנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יְהִיָּה בֵּינֵיכֶם הַהֵם", וְכִי תַעֲלֶה עַל דְּעֵתָךְ שְׂאֵדָם הוֹלֵךְ אֶצֶל שׁוֹפֵט שְׁלֵא הָיָה בְּיָמָיו אֶלָּא זֶה שֶׁהָיָה כְּשֶׁר וְנִתְחַלֵּל.

פִּיִּס הַשְּׁלִישִׁי חֲדָשִׁים לְקַטְרֵת, תֵּנָא מַעוּלָם לֹא שָׁנָה בָּה אָדָם, מֵאִי טַעֲמָא אָמַר רַבִּי (יוֹחָנָן) [חֲנִינְיָא] מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲשֵׂרֶת, אָמַר לִיה רַב פִּפְּא לֹאֲבִי מֵאִי טַעֲמָא [אֵלִימָא מִשׁוּם] דְּכָתִיב "קִטּוֹרֶה בְּאֶפְדָּךְ וְגוֹ" בְּרַךְ ה' חִילוֹ", עוֹלָה נִמְי הַכְּתִיב כְּלִיל, אָמַר לִיה הָא שְׁכִיחָא וְהָא לָא שְׁכִיחָא.

יב "לְבַנְיָמִן אָמַר יָדִיד ה'", חֲבִיב בְּנִימִין שְׁנִקְרָא יָדִיד לְמִקּוּם, שֶׁהֲרַבְּה אוֹהֲבִים לְמַלְךְ וְחֲבִיב מִכָּלֶם זֶה אוֹהֲבוֹ. שֶׁשָּׁה נִקְרָאוּ יָדִידִים, (א) הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נִקְרָא יָדִיד, שְׁנִינְיָא מֵרַב "אֲשִׁירָה נָא לִיִּדִי", (ב) אֲבָרְהָם נִקְרָא יָדִיד, שְׁנִינְיָא מֵרַב (ירמיה יא, טו) "מָה לִיִּדִי בְּבֵיתִי", (ג) בְּנִימִין נִקְרָא יָדִיד, שְׁנִינְיָא מֵרַב "יָדִיד ה' יִשְׁכֵּן לְבִטְחִי". (ד) שְׁלֵמָה נִקְרָא יָדִיד, שְׁנִינְיָא מֵרַב "וַיִּשְׁלַח בְּיַד נְתַן הַנְּבִיא וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יָדִידִיָּה", וְאוֹמֵר (שם כד) "וְה' אֶהְיֶה". (ה) יִשְׂרָאֵל

נקראו יְדִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יב, ז) "נִתַּתִּי אֶת יְדִידוֹת נַפְשִׁי בְּכַף" וְגו'. ו בית הַמִּקְדָּשׁ נִקְרָא יְדִיד, שֶׁנֶּאֱמַר "מֵה יְדִידוֹת מְשַׁכְּלֵל לְעוֹלָם יְדִיד וְיִבְנֶה יְדִיד לְיִדִידִים בְּחֶלֶק שֶׁל יְדִיד, יְבֹאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאוּ יְדִידִים, בְּנֵי אַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא יְדִיד וְיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּקְרָא יְדִיד, בְּחֶלֶק בְּנֵימִין שֶׁנִּקְרָא יְדִיד לְהִקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְכֹד נֶאֱמַר "יְדִיד הִי". "וַיֵּשְׁבוּ לְבַטַח עִלְיוֹ", אֵין בְּטַח אֶלָּא רוּחָן [יְשׁוּב] שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לד, כה) "וַיֵּשְׁבוּ בַמִּדְבָּר לְבַטַח וַיֵּשְׁבוּ בַיַּעֲרִים".

רמז תתקנו "חֲפֵץ עִלְיוֹ", זֶה בְּנֵן רֵאשׁוֹן, כָּל הַיּוֹם, זֶה בְּנֵן אַחֲרוֹן, וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכֵן, בְּנוֹי וּמְשַׁכְּלֵל לַיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, דְּבַר אַחַר "חֲפֵץ עִלְיוֹ" בְּעוֹלָם הַזֶּה, כָּל הַיּוֹם לַיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכֵן, בְּנוֹי וּמְשַׁכְּלֵל לְעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן אֵתָּה מוֹצֵא, בְּאַבְרָהָם שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בְּנוֹי, וְרָאָה אוֹתוֹ חֲרֵב וְרָאָה אוֹתוֹ בְּנוֹי, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כד, יד) "וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יְרָאָה", הֵרִי בְּנוֹי (שם) "אַשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר", הֵרִי חֲרֵב "ה' יְרָאָה", בְּנוֹי וּמְשַׁכְּלֵל לְעוֹלָם הַבָּא וְכֵן אֵתָּה מוֹצֵא [בַּיִצְחָק שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בְּנוֹי, וְרָאָה אוֹתוֹ חֲרֵב וְרָאָה אוֹתוֹ בְּנוֹי וּמְשַׁכְּלֵל לְעֵתִיד לְבֹא, (שם כז, כז) "רָאָה רֵיחַ בְּנֵי כְּרִיחַ", הֵרִי בְּנוֹי, שֶׁנֶּאֱמַר "רֵיחַ נִיחוּחַ", "שְׂדֵה" הֵרִי חֲרֵב, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ג, יב) "לָכֵן בְּגִלְגָּלְכֶם צִיּוֹן שְׂדֵה תַחֲרָשׁ", "אַשֶׁר בְּרָכוּ הִי", בְּנוֹי וּמְשַׁכְּלֵל לְעֵתִיד לְבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלג, ג) "כִּי שֵׁם צְוָה ה' אֵת הַבְּרָכָה חַיִּים" וְגו'. וְכֵן אֵתָּה מוֹצֵא [בַּיַּעֲקֹב שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בְּנוֹי, וְרָאָה אוֹתוֹ חֲרֵב, וְרָאָה אוֹתוֹ בְּנוֹי וּמְשַׁכְּלֵל לְעֵתִיד לְבֹא, "וַיִּירָא וַיֵּאמֶר מֵה נוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה", הֵרִי בְּנוֹי, (שם) "אֵין זֶה", הֵרִי חֲרֵב, (שם) "כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים", הֵרִי בְּנוֹי וּמְשַׁכְּלֵל לְעֵתִיד לְבֹא.

רמז תתקנו "וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכֵן" בֵּין חֲרֵב בֵּין שְׂאִינוֹ חֲרֵב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עזרא א, ב-ג) "כֹּה אָמַר כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלְכוֹת, נִגּוּי הוּא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם". דְּבַר אַחַר "וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכֵן", מֵה שׁוֹר זֶה אֵין בּוֹ גְבוּהַ מְכַתְּפָיו, כִּד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ גְבוּהַ מִכָּל הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְקָמַת וְעָלִית אֶל הַמָּקוֹם", וְאוֹמֵר (ישעיה ב, ג) "וְהִלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכֵן וְנַעֲלָה אֶל הַר הִי". רַבִּי אוֹמֵר, בְּכָל הַתְּחוּמִין הוּא אוֹמֵר "וַיִּרְדַּ הַגְּבוּל וְתָאֵר הַגְּבוּל", וְכָאן הוּא אוֹמֵר (שם טו, ח) "וְעָלָה הַגְּבוּל גַּי בֵּין הַנֶּסֶם אֶל כְּתָף הַיְבוּסִי מִנְּגַב הַיָּם יְרוּשָׁלַיִם", מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַבְּחִירָה הִיָּה בְּנוֹי בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בְּנֵימִין, וְכִרְאֵשׁ תּוֹר יוֹצֵא מִחֶלְקוֹ שֶׁל בְּנֵימִין לְחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה שֶׁנֶּאֱמַר "וּבֵין כְּתָפָיו שָׁכֵן". וּמֵה תִלְמוּד לּוֹמֵר (בראשית מט, י) לֹא יָסוּר שֶׁבֶט מִיְהוּדָה וּמְחוּקָק, זֶה לְשִׁפְתַּת הַגְּזִית שֶׁנִּתְּנָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּמָּאֵס בְּאֶהֱל יוֹסֵף וְגו' וַיִּבְחַר

את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב" אבל בית הגדול היה בנוי בחלקו של יוסף בשילה שנאמר (מיכה ה, א) "ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה", ואין אפרתה אלא בית לחם שנאמר (בראשית לה, ט) "ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה היא בית לחם". רבי מאיר אומר בחלקו של בנה מתה, שנאמר (שם מח, ז) "ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה", ואין אפרתה אלא בית לחם שנאמר "ואתה בית לחם אפרתה", שומע אני בחלק יוסף בנה תלמוד לומר (תהלים קלב, ו) "הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער", במי שנמשל בחיתו יער, ואי זה זה בנימין, שנאמר "בנימין זאב יטרף", זכה בנימין שתשרה שכינה בחלקו, וכן אתה מוצא שפשחלק יהושע ארץ ישראל לשבטים הניח דשנה של יריחו חמש מאות אמה על חמש מאות אמה ונתנוה לבני יונדב בן רכב חלק בראש והיו אוכלים אותה ארבע מאות וארבעים שנה שנאמר (מ"א ו, א) "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה", צא מהם אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, נמצאו אוכלים אותם ארבע מאות וארבעים שנה, וכששרתה שכינה בחלקו של בנימין, עמדו ופנו אותו מלפניהם (שופטים א, טז) שנאמר "ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים", וגו'.

"ויאמר משה לחבב", וכי עלתה על לב שאמר לו משה ליתרו בוא ונתן לך חלק בארץ ישראל, והלא כבר נאמר (שם) "כי ה' דבר טוב על ישראל", ומה תלמוד לומר (שם) "לכה אתנו והטבנו לך", זו דשנה של יריחו שהיו אוכלין אותה בני בניו של יתרו קדם שיבנה בית הבחירה, אמר להם מחר כשתחלק ארץ ישראל לשבטים איזה שבט מכם שיתן לי כרם אחד משלו או תלם אחד בתוך שלו, אלא הריני הולך לארצי ואוכל פרות מארצי ושותה יין מפרמי.

וכן אתה מוצא בעתניאל שהניח מקום פרות מאכל ומשתה והלך לו לערד במדבר (הלכו) ללמד תורה מי היה יעבץ, זה עתניאל בן קנז, וכן הוא אומר (ש"ב כד, כד) "ויקון דוד את הגרון ואת הבקר בכסף שקלים חמשים", ובמקום אחר הוא אומר "ויתן דויד לארגן במקום שקלי זהב משקל שש מאות", אי אפשר לומר שקלי זהב שכבר נאמר שקלי כסף, ואי אפשר לומר שקלי כסף שכבר נאמר שקלי זהב, אמר מעתה בזהב שקל ובכסף קנה, ואי אפשר לומר חמישים שכבר נאמר שש מאות, ואי אפשר לומר

שש מאות שֶׁכָּבַר נֶאֱמַר חֲמִישִׁים, אָמֹר מֵעַתָּה כִּי־וְ שָׂרָאָה דָּוִד מְקוֹם שָׂרָאוֹי לְבָנוֹת בֵּית הַבְּחִירָה, עֶמֶד וְכִנֹּס חֲמִישִׁים שְׁקָלִים מִכָּל שֶׁבֶט וְשֶׁבֶט נִמְצְאוּ שֶׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִים מִכָּל הַשְּׁבֵטִים.

וּמִפְּנֵי מָה זָכָה בְּנֵימִין שְׁתַּשְׁרָה שְׂכִינָה בְּחֻלְקוֹ, מִשָּׁל לְמִלְדָּה שְׁבָא אֶצֶל בְּנֵי לְפָרְקִים כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֹמֵר אֶצְלִי הוּא שׁוֹרָה, קָטָן שְׁבַכְלָן אֹמֵר אֶפְשָׁר שְׁמַנִּיחַ אֲבָא אַחֵי הַגְּדוֹלִים וְשׁוֹרָה אֶצְלִי, עֶמֶד וְהִלְדָּה וּפְנֵי כְבוֹשׁוֹת וְנִפְשׁוּ עֲגוּמָה, אֹמֵר רֵאִיתֶם בְּנֵי הַקָּטָן שְׁעֶמֶד וּפְנֵי כְבוֹשׁוֹת וְנִפְשׁוּ עֲגוּמָה עָלָיו, עֲכָשׁוֹ מֵאֶכֶל וּמִשְׁתָּה יְהֵא מִשְׁלָכְכֶם וְלִינְתִי אֶצְלוֹ, כִּדָּה אֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בֵּית הַבְּחִירָה יְהִיָּה בְּחֻלְקוֹ שֶׁל בְּנֵימִין וְקִרְבָּנוֹת מִכָּל הַשְּׁבֵטִים.

דָּבָר אַחֵר מִפְּנֵי מָה זָכָה בְּנֵימִין שְׁתַּשְׁרָה שְׂכִינָה בְּחֻלְקוֹ מִפְּנֵי שְׁכָל הַשְּׁבֵטִים נוֹלְדוּ בְּחוּצָה לְאֶרֶץ וּבְנֵימִין נוֹלַד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר מִפְּנֵי מָה זָכָה בְּנֵימִין שְׁתַּשְׁרָה שְׂכִינָה בְּחֻלְקוֹ שְׁכָל הַשְּׁבֵטִים הָיוּ בְּמַכִּירְתּוֹ שֶׁל יוֹסֵף וּבְנֵימִין לֹא הָיָה בְּמַכִּירְתּוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲנִי אֹמֵר לְאֵלוֹ שְׁיִבְנֵנוּ בֵּית הַבְּחִירָה לֹא שְׁיִהְיוּ מִתְּפַלְלִין לְפָנַי וְאֲנִי (מִבְּקֵשׁ) [מִתְּמַלֵּא] עֲלֵיהֶן רַחֲמִים, אֲנִי מִשְׁרָה שְׂכִינְתִי בְּחֻלְקוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ רַחֲמָנִים עַל אַחֵיהֶם.

דָּבָר אַחֵר מִפְּנֵי מָה זָכָה בְּנֵימִין שְׁתַּשְׁרָה שְׂכִינָה בְּחֻלְקוֹ, מִשָּׁל לְמִלְדָּה שְׁהָיוּ לוֹ בְּנִים הַרְבֵּה מִשְׁהַגְּדִילוֹ הִלְדָּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְתַפֵּס אֶת מְקוֹמוֹ, קָטָן שְׁבַכְלָם הָיָה אָבִיו אוֹהֵבוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתָה עִמּוֹ נְכֹסֵי נִשְׁעָן עָלָיו יוֹצֵא נִשְׁעָן עָלָיו, כִּדָּה בְּנֵימִין הַצַּדִּיק קָטָן שֶׁל שְׁבֵטִים הָיָה וְהָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ אוֹכֵל וְשׁוֹתָה עִמּוֹ, נִשְׁעָן עָלָיו וְיוֹצֵא נִשְׁעָן עָלָיו וְנִכְנָס, אֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקוֹם שְׁסַמָּךְ צַדִּיק זֶה יָדִיו שֶׁם אֲנִי מִשְׁרָה שְׂכִינְתִי לְכָדָה נֶאֱמַר "וּבֵין כִּתְפוֹ שֶׁכָּן".

תִּנְיָא מָה הָיָה בְּחֻלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה הֵר הַבֵּית הַלְּשָׁכוֹת, וְהַעֲזָרוֹת, וּמָה הָיָה בְּחֻלְקוֹ שֶׁל בְּנֵימִין אוּלָם וְהִיכָל וּבֵית קֹדֶשׁ הַקְּדוֹשִׁים, וְרַצוּעָה הֵיטָה יוֹצֵאָה מִחֻלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה וְנִכְנָסָת בְּחֻלְקוֹ שֶׁל בְּנֵימִין וּבָהּ הָיָה מְזַבֵּחַ בְּנוֹי וּבְנֵימִין הַצַּדִּיק הָיָה מְצַטְעָר עָלֶיהָ בְּכָל יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "חַפֵּף עָלָיו כָּל הַיּוֹם", לְפִיכָדָה זָכָה בְּנֵימִין הַצַּדִּיק וְנַעֲשֶׂה אֲשֶׁפִּיזְכֶן לְגַבּוּרָה שֶׁנֶּאֱמַר "וּבֵין כִּתְפוֹ שֶׁכָּן".

קָרָן דְּרוּמִית מְזַרְחִית לֹא הָיָה לוֹ יְסוּד מֵאֵי טַעֲמָא אֹמֵר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְפִי שֶׁלֹּא הֵיטָה בְּחֻלְקוֹ שֶׁל טוֹרָף דָּאֹמֵר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יַצְחָק מְזַבֵּחַ הָיָה

אוכל בחלקו של יהודה אמה. אמר רבי לוי בר חמא רצועה היתה יוצאת וכו'. (כתוב ברמז תמ"א ע"ן שם).

כי אתא רב דימי אמר רב (יוחנן) בשלשה מקומות שרתה להם שכינה לישראל בשילה, בנוב וגבעון, ובית עולמים, ובכלן לא שרתה אלא בחלק בנימין, אזל אביי אמרה קמיה דרב יוסף אמר ליה כו' והכתיב (תהלים עח, ס-ס) "ויטוש משפן שילה אהל שפן באדם, וגו' וימאס באהל יוסף ובשפט אפרים לא בחר", אמר רב אדא בר מתנה ומאי קשיא, דילמא שכינה בחלק בנימין וסנהדרין בחלק יוסף, כדרף שמצינו בבית עולמים [דשכינה בחלק של בנימין] וסנהדרין בחלק יהודה, בשלמא התם מקרבן נחלה להדדי, אלא הכא מי מקרבן, אין הכא נמי מקרבן, דאמר רבי חמא בר חנינא רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין, ובה מזבח בנוי, והיה בנימין הצדיק מצטער עליה לבלעה, דכתיב "ונסב הגבל מזרחה תאנת שילה". כתנאי חפף עליו כל היום זה בית המקדש הראשון, כל היום, זה בית המקדש השני וכו'.

(תהלים סח, כח) "שם בנימין צעיר רדס", אל תקרי "רדס" אלא רד ים, לפיכך זכה בנימין ונעשה אשפיזן לגבורה שנאמר "ויבין כתפיו שכו".

דרש רבה מאי דכתיב (ש"א יט, יח-יט) "ויילך הוא ושמואל וישבו בניות וגו' ברמה". (כתוב בפרשת שופטים בפסוק "וקמת ועלית", ברמז תתקי"א).

יג-טז רמז תתקנח "וליוסף אמר מברכת ה' ארצו", מלמד שארצו

של יוסף מתברכת מכל הארצות. ממגד שמים מטל, שיהא טל מצוי לה בכל שעה. ומתהום רבצת, מלמד שהיא מרבצת במעונות. וממגד תבואת שמש, מגיד שהיא פתוחה לחמה, וכך היא פתוחה ללבנה, שנאמר "וממגד גרש ירחים", ומראש הררי קדם, מלמד שהררי יוסף קודמין להררי ארץ ישראל. וממגד גבעות עולם, מלמד שאבות ואמהות קרויין הרים וגבעות, שנאמר (שה"ש ד, ו) "עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת" וגו'. וממגד ארץ ומלאה, מלמד שארצו של יוסף מלאה ואינה חסרה כל ברכה, רבי שמעון בן יוחאי אומר מעמיד אדם ספינתו בחלקו של יוסף ואין צריך חוץ ממנה כלום.

רמז תתקנט "וירצון שכני סנה", שעשה רצון מי שנגלה על משה בסנה. תבואתה לראש יוסף, הוא בא בראש למצרים והוא יבוא בראש לעתיד לבוא. ולקדקד נזיר אחיו, שרחקוהו אחיו ועשאוהו נזיר.

תני רב יוסף הרוצה להנות מן התאנה יאכל ממזרחה, שנאמר "ויממגד תבואת שמש". אמר רבי יונתן, פעם אחת אחזני בולמוס ורצתי למזרחה של תאנה וקימתי בעצמי (קהלת ז, יב) "והחכמה תחיה בעליה".

רבי יוסי בר חנינא אמר וירצון שכני סנה, עין שלא רצתה להנות מדבר שאינה שלה תזכה ותאכל בין השנואים וכו'. (פדכתוב בפרשת ראה בפסוק (לעיל יב, יג) "השמר לך פן תעלה עולותיך" ברמז תתפ"א).

יז הרואה שור בחלום ישכים ויאמר בכור שורו הדר לו, קדם שיקדמונו פסוק אחר "כי יגח שור את איש". חמשה דברים נאמרו ברואה שור בחלום, האוכל מבשרו מתעשר, נגחו הוין ליה בנים שמנגחין בהלכה, נשכו יסורין באין עליו, בעטו דרך רחוקה מזדמנת לו, רוכבו עולה לגדלה, והוא דרכיב איהו לתורא.

"בכור שורו הדר לו", מלמד שנתן לו הוד למשה והדר ליהושע, שאלו נתן הוד ליהושע אין כל העולם יכול לעמד בו.

"וקרני ראם קרניו", שור כחו קשה אבל אין קרניו נאות, ראם קרניו נאות אבל אין כחו קשה, נתן לו ליהושע כחו של שור וקרנים של ראם.

"בהם עמים ינגח", וכי כמה עמים כבש יהושע והלא לא כבש יהושע אלא שלשים ואחד מלכים, מלמד שכבש מלכים ושלטניות שהיו מסוף העולם ועד סופו. יחדו אפסי ארץ, וכי כמה ארצות כבש יהושע והלא לא כבש אלא פרטוס זה קטן, אלא כל מלכים שעבד היו מלכים ושלטונים, רבי יהודה אומר וכי שלשים ואחד מלך ששעבד כלם היו בארץ ישראל, אלא כדרך שעובדים ברומי עכשיו שכל מלך ושלטון שלא קנה ברומי פלטריות וחליות אומר לא עשיתי כלום, כך כל מלך ושלטון שלא קנה בארץ ישראל, וכו'.

"והם רבבות אפרים", לפי שלא מפרש לנו עשרם של פנענים, (וימה) תלמוד לומר (שופטים א, ז) "ויאמר אדוני בצק שבעים מלכים בהונות ידיהם

ורגליהם קצוצים היו מִלְקָטִין תַּחַת שְׁלַחַנִי, וְהָרִי דְבָרִים קַל וְחָמֵר וּמָה אֲדוּנִי בְּזֶק שְׂאִינוּ כְּדָאֵי לְפָנוֹת עִם מַלְכֵי כְּנָעַן שְׂבָעִים מַלְכִים בְּהוֹנוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקַצְצוֹת הָיוּ מִלְקָטִין תַּחַת שְׁלַחַנוּ, בּוֹא לְמַד וּרְאֵה עֲשָׂרָם שֶׁל כְּנַעֲנִים כְּמָה הָיָה.

"וְהֵם אֶלְפֵי מְנַשָּׁה", לְפִי שְׂאִין מְפָרֵשׁ לָנוּ כְּמָה הָרַג יְהוֹשֻׁעַ בְּכַנְעָנִים תַּלְמוּד לומר "וְזָבַח וְצִלְמַנֵּעַ בְּקֶרֶקֶר וְגו' (הַכֹּל) מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחַמְשָׁה אֶלְפֵי", לְכָךְ נֹאמֵר "וְהֵם רַבּוֹת אֶפְרָיִם".

יח רמז תתקס "וְלִזְבוּלָן אָמַר", [לְמָה נֹאמַר], לְפִי שְׁנֵאמַר (בראשית מז, ב) "וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חַמְשָׁה אָנָשִׁים וַיִּצְיָגֵם לְפָנָי פְּרַעֲזָה", וְלֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׂמוֹתֵיהֶם וְזֶה אֶחָד מֵהֶם. שְׂמֵחַ זְבוּלָן בְּצֵאתָּהּ, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה זְבוּלוֹן סָרְסוּר לְאֶחָיו וְהָיָה לוֹקַח מֵאֶחָיו וּמוֹכֵר לְכַנְעָנִים וּמִן הַכְּנַעֲנִים וּמוֹכֵר לְאֶחָיו.

"וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאֵהָלֶיךָ", מְלַמֵּד שֶׁשְׂבָטוֹ שֶׁל יִשְׂשָׁכָר מִשְׁתַּבַּח בְּתוֹרָה שְׁנֵאמַר (דְּבָרִים יב, לג) "וּמִבְּנֵי יִשְׂשָׁכָר יִדְעֵי בִּינָה לְעֵתִים", וְכֵן מְצִינוּ שְׂאִבּוֹ מִשְׁבַּחוֹ שְׁנֵאמַר "וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב" דָּבָר אַחֵר [וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאֵהָלֶיךָ], מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַבְּחִירָה רָאוּי הָיָה לְבָנוֹת בְּחֻלְקָן שֶׁל יִשְׂשָׁכָר, (כְּתוּב בְּפֶסוּק בְּיוֹם הַשָּׁנִי הַקָּרִיב נִתְנָאֵל בְּן צוּעָר).

יט רמז תתקסא "עַמִּים הָרַ יִקְרְאוּ", מְנַיֵן אֶתְּהָ אוֹמֵר שֶׁהָיוּ אַמּוֹת וּמַלְכוּיֹת מִתְּכַנְסוֹת וּבָאוֹת לְפָרְגַמְטָא שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהֵם אוֹמְרִים הוֹאִיל וְנִצְטַעְרָנוּ וּבָאנוּ לְכָאן גִּלְדָּה וְנִרְאָה פְּרַגְמְטָא שֶׁל יְהוּדִים מָה טִיבָה, וְעוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם וְרוֹאִין אֶת יִשְׂרָאֵל שְׂעוּבָדִין לְאֵל אֶחָד, וְאוֹכְלִים מֵאֶכֶל אַחֵר, לְפִי שְׂעוּבָדֵי אֱלִילִים לֹא אֱלוֹהוּ שֶׁל זֶה כְּאֱלוֹהוּ שֶׁל זֶה, וְלֹא מֵאֶכְלוֹ שֶׁל זֶה כְּמֵאֶכְלוֹ שֶׁל זֶה, וְהֵם אוֹמְרִים אִין יָפָה לְהַדְבִּיק אֶלָּא בְּאֶמָה זֶה. מְנַיֵן אֶתְּהָ אוֹמֵר שְׂאִין זָזִין מִשָּׁם עַד שְׂמִתְגַּיְרִין וּבָאִים וּמְקָרִיבִים זְבָחִים וְעוֹלוֹת, תַּלְמוּד לומר "שָׁם יִזְבְּחוּ זְבָחֵי צֶדֶק".

"כִּי שָׁפַע יַמִּים יִינְקוּ" שְׁנַיִם נוֹטְלִין [וְנוֹתְנִין] בְּשָׁפַע יָם וּמַלְכוּת, יָם נוֹטֵל בְּשָׁפַע וְנוֹתֵן בְּשָׁפַע, מַלְכוּת נוֹטְלָת בְּשָׁפַע וְנוֹתְנָת בְּשָׁפַע. דָּבָר אַחֵר "כִּי שָׁפַע יַמִּים יִינְקוּ", זֶה יָמָה שֶׁל יָפוּ, שְׁגָנוּז לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא, מְנַיֵן אֶתְּהָ

אומר שכל ספינות שאבדו בים הגדול וצרות של כסף ושל זהב ואבנים טובות ומרגליות וכל כלי חמדה שהים הגדול מקיאן לימה של יפו שגנוז לצדיקים לעולם הבא, תלמוד לומר "כי שפע ימים יינקו".

אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך מפזיב לצור, ומצאתי זקן אחד ושאלתיו בשלום, אמרתי לו פרנסתך במה היא, אמר לי מחלזון, אמרתי לו ומי מצוי, אמר לי השמים מקום בים שמטל בין הרים וסממיות מפישות אותו ומת ונמוק במקומו, אמרתי השמים נפר הוא שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא.

"שפני" זה חלזון טמוני, זה טריטא, חול, זה זכוכית, לפי ששבטו של זבולון הנה מתרעם לפני המקום ואמר לפניו רבונו של עולם לאחי נתת ארצות ולי נתת ימים, לאחי נתת שדות וכרמים ולי נתת חלזון, אמר לו סוף שאני מצריך לידך על ידי זה. אמר לפניו רבונו של עולם מי מודיעני זה, אמר ליה זה סימן שכל שגונבו לא יהא בפרגמטיא שלו כלום.

כ "וילגד אמר" למה נאמר לפי שנגמר (בראשית מז, ב) "ומקצה אהיו לקח חמשה", וזה אחד מהם. ברוך מרחיב גד, מלמד שתחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח. כלביא שכן, מלמד שהיה סמוך לספר [לפיכך] נמשל באריות. וטרף זרוע, על שעבר, אף קדקד לעתיד לבוא.

"מהו מרחיב גד" שנקבר משה בתחומו של גד. כלביא שכן זה משה שהיה זריז בארי, ובלעם רואה אותו וצווח שאינו יוצא מן העולם עד שהוא צובע בדם, אמר לו [בלק] מה אתה מתירא בשנה הזאת הוא מת, שנגמר לו (במדבר כ, יב) "לכן לא תביאו את הקהל הזה", אמר לו אפילו הוא מת היום (שם כג, כד) "לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ושתה" דמו ודמו של בלק.

כא רמז לתקסב "וירא ראשית לו" זה קבורתו, שנברא בתחלת בריתו של עולם. כי שם חלקת מחקק, זה משה שהיה סופר. ויתא ראשי עם, כל חבורה וחבורה נוטל שכר עמהם, וכן הוא אומר "לכן אחלק לו ברכים ואת עצומים יחלק שלל". וכל כך למה (שם) "תחת אשר הערה למות נפשו", שנגמר "ואם אין מחני נא".

"וַיֵּרָא רֵאשִׁית לוֹ", הוּא בָּא בְּרֵאשִׁית תַּחֲלָה וְהוּא יָבוֹא בְּרֵאשִׁית לְעוֹלָם הַבָּא. כִּי שָׁם חִלְקֵת מַחֲקֵק סְפוּן, זֶה קְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁנִּתְּנָה בְּחִלְקוֹ שֶׁל גֹּד, וְהוּא לֹא מֵת אֶלָּא בְּחִלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (לְעִיל לֵב, מַט) "עֲלֵה אֶל הָר הָעֵבְרִים הַזֶּה הָר נְבוֹ", וַיִּמָּה תִלְמוּד לֹמַר "כִּי שָׁם חִלְקֵת מַחֲקֵק סְפוּן", מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְטַל מֵת בְּכַנְפֵי שְׂכִינָה אֲרֻבַּעַת מִיַּלִּין מַחֲלָקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן לְחִלְקוֹ שֶׁל גֹּד, וּמִלְאָכֵי הַשָּׂרֵת מִסְפִּידִין עָלָיו וְאוֹמְרִים (רֹאה יִשְׁעִיה נו, ב) "יָבֵא שָׁלוֹם יָנוּחַ עַל מִשְׁכְּבוֹ".

זֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרָאוּ בְּעֶרְבֵי שַׁבַּת בֵּין הַשְּׁמַשׁוֹת, וְאֵלּוּ הֵן קִשְׁת, וּמִן, בְּאֵר, וּכְתָב, וּמְכַתֵּב, וְלוּחֹת, וּפִי הָאֶתוֹן, וּפִי הָאֶרֶץ, וְקִבְרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וּמְעָרָה שֶׁעֲמַד בָּהּ מֹשֶׁה וְאֵלֶיהָ, וּמְקִלוֹ שֶׁל אֶהֱרֹן שֶׁקִּדְּיו וּפְרָחָיו, וַיֵּשׂ אוֹמְרִים אֶף בְּגָדִים שֶׁל אֶדָם הָרֵאשׁוֹן, וַיֵּשׂ אוֹמְרִים אֶף הַכְּתָנוֹת וְהַמִּזְיָקִין, רַבִּי יֵאשְׁיָה אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו, אֶף הָאֵיל, וְהַשְּׁמִיר, רַבִּי נַחֲמָנָה אוֹמֵר, אֶף הָאוֹר, וְהַפְּרָדָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֶף הַצָּבֵת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר צָבֵתָא בְּצָבֵתָא מִתְעַבֵּיד צָבֵתָא קְדָמֵיִתָּא בְּמָה הוּת מִתְעַבֵּדָא הָא לֹאֵי בִירְיָא הוּת, אֶמֶר לִיָּה, יְכוּל לַעֲשׂוֹת בְּדַפּוּס וּלְהַתִּיכָה בְּתוֹכּוֹ הוּי לֹא בִירְיָא הוּת.

"וַיֵּתֵא רֵאשִׁי עִם", מְלַמֵּד שֶׁעֲתִיד מֹשֶׁה לִפְנֵס בְּרֵאשִׁית כָּל חֲבוּרָה וְחֲבוּרָה, בְּרֵאשִׁית חֲבוּרָה שֶׁל בְּעָלֵי מְקָרָא בְּרֵאשִׁית חֲבוּרָה שֶׁל בְּעָלֵי תִלְמוּד, וְלִטַל עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד שָׂכָר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "לְכוּ אַחֲלֵק לוֹ בְּרַבִּים" וְכוּ', צְדָקָת ה' עֲשֵׂה וְגו', [וְכוּ] מַה צְדָקָה עֲשֵׂה בְּיִשְׂרָאֵל, וְהֵלֵא כָּל אֲרַבְעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבָּר, בְּאֵר עוֹלָה לָהֶם, מִן יוֹרֵד לָהֶם, שְׁלוֹ מְצוּי לָהֶם, וְעַנְנֵי כְבוֹד מְקִיפּוֹת אוֹתָן, אֶלָּא שֶׁאֵמֵר (לְעִיל טו, ז) "כִּי יְהִיָּה בְּדָ אָבִיוֹן".

דְּבַר אַחַר: "צְדָקָת ה' עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטָיו" מְלַמֵּד שֶׁהַצְּדָקָה קָשׁוּר בְּדִין תַּחַת כֶּסֶף כְּבוֹד שֶׁנֶּאֱמַר (יִשְׁעִיה נו, א) "כֹּה אָמַר ה' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה".

תִּנְיָא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אֶלְמָלָא מְקָרָא כְּתוּב אֵי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ הֵיכָן מֵת מֹשֶׁה בְּחִלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן שֶׁנֶּאֱמַר (לְהֵלן לֵד, א) "וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֲרֻבוֹת מוֹאָב אֶל הָר נְבוֹ". וְנִבּוֹ בְּחִלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן קִיִּמָּא, דְּכַתִּיב "וַיִּבְנֵי רְאוּבֵן בְּנוֹ וְגו' וְאֵת נְבוֹ וְאֵת בְּעַל מְעוֹן", וְהֵיכָן מֹשֶׁה קְבוּרָה בְּחִלְקוֹ שֶׁל גֹּד שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּרָא רֵאשִׁית לוֹ כִּי שָׁם חִלְקֵת מַחֲקֵק סְפוּן", וּמַחֲלָקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן עַד חִלְקוֹ שֶׁל גֹּד כְּמָה הוּוּ אֲרַבְעָה מִיַּלִּין, אוֹתָן אֲרַבְעָה מִיַּלִּין מִי מוֹלִיכּוֹ, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְטַל בְּכַנְפֵי הַשְּׂכִינָה וּמִלְאָכֵי הַשָּׂרֵת אוֹמְרִים צְדָקָת ה' עֲשֵׂה וְגו'. וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ

הוא (מאי) אומר (תהלים צד, טז) "מי יקום לי עם מרעים" "מי יתנצב לי עם פעלי און", ושמואל אומר "מי כהחכם ומי ידע פשר", רבי יוחנן אומר, (איוב כח, יב) "והחכמה מאין תמצא", ורב נחמן אומר, (להלן לד, ה) "וימת משה עבד ה'", סמליון אומר וימת משה ספרא רבה דישראל, תנא רבי אליעזר הגדול אומר שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל, בת קול משמיע ואומר "וימת משה" ספרא רבה דישראל, ויש אומרים לא מת, כתיב הכא "וימת שם משה" וכתיב התם "ויהי שם עם ה'", מה להלן משמש ועומד אף הכא עומד ומשמש.

כב "ולדן אומר" למה נאמר לפי שניאמר (בראשית מז, ב) "ומקצה אחיו", וזה אחד מהו, דן גור אריה מלמד שסמוך לספר וכל מי שסמוך לספר נמשל באריות. וזנק מן הבשן מה זנוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות, כך שבטו של דן נוטל לו חלק בשני מקומות. וכן הוא אומר (יהושע, יט, מז) "ויצא גבול בני דן מהם ויעלו בני דן ויחמו" וגו'.

כג "ולנפתלי אומר" למה נאמר לפי שניאמר (בראשית מז, ב) "ומקצה אחיו" וזה אחד מהו, נפתלי שבע רצון מלמד שהיה נפתלי שמח בחלקו בימים ובדגים ובפרגיות, ומלא ברפת ה', זו בקעת גינוסר. רבי אומר זו בית (דיו) [מדרשו] של טבריא, ועליו הוא אומר "רצון יראיו יעשה", ים, זו נמה של סבכי וימה של טבריא. ודרום ירשה, מלמד שנתנו לו מלא חבל חלקו בדרום.

אמר רבי יוחנן, כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלא מצרים, שניאמר "ומלא ברפת ה' ים ודרום ירשה", ורבי יוסי ברי חנינא אומר אף זוכה ונוחל שני עולמים, העולם הזה, והעולם הבא. במתניתא תנא, עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה וכו', אומר רבי יהודה, אנו אין לנו אלא ארבעה, הדחה, שטיפה, חי, ומלא, תנא הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ.

כד "ולאשר אומר", למה נאמר, לפי שניאמר (בראשית מז, ב) "ומקצה אחיו". וזה אחד מהו ברוך מבנים אשר, אין לה בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר. יהי רצוי אחיו שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקנון

ובקיפלאות, והן מרצין לו בתבואה. דבר אחר "יהי רצוי אחיו", כשעשה ראובן אותו מעשה הלך אשר וספר לאחיו ונזפו בו, ואמרו לו כף אחינו אתה מדבר באחינו הגדול, וכשהודה ראובן על מעשיו נתרצו לו אחיו, לךך נאמר "יהי רצוי אחיו".

דבר אחר "יהי רצוי אחיו", כשהיו ישראל מתנחסים זה אומר שלי הוא לויה, וזה אומר שלי הוא לויה, אם מראובן הפתוב מיחס שלי הוא לויה, ואם ממנו הפתוב מיחס שלי הוא לויה, רצה את אחיו באותה שעה, לךך נאמר "יהי רצוי אחיו", דבר אחר "יהי רצוי אחיו", אין לך בכל הארצות שמשמטת שביעית כארצו של אשר.

"וטבל בשמן רגלו", מלמד שארצו של אשר מושכת שמן כמענו, מעשה שנצרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמרכוס אחד אמרו לו לך וקח לנו שמן במאה רבוא, הלך לירושלים כו', הלך לו לצור, אמר להם שמן במאה רבוא אני צריך, אמרו לו לך לגוש חלב, הלך לגוש חלב אמר להם שמן במאה רבוא אני צריך, אמרו לו לך אצל פלוני, הלך לביתו ובקשו ולא מצאו, אמרו לו הרי הוא בשדה, הלך ומצאו שעוזק תחת הזית אמר לו שמן במאה רבוא אני צריך, אמר ליה המתן עד שאגמר את הזית ואבוא, משגמר את זיתיו נטל את הפלים הנה מממשמש ובא, אמר פולמרכוס אפשר שיש לזה מאה רבוא שמן, דומה שצחקו בי היהודים, כיון שבא לביתו קרא לשפחתו, אמר לה בואי ורחצי את רגלינו, מלאת את הספל שמן ורחצה להו רגליהם לקיים מה שנאמר "וטבל בשמן רגלו", נתן לפניו לחם ואכל ושתה לאחר שאכל ושתה עמד ומדד לו שמן במאה רבוא, אמר לו רצונך שוב אמר לו אין לי מעות אמר לו טל ואני אבוא עמך ואטל את מעותי, עמד ומדד לו שמן בשמונה עשרה רבוא, אמרו לא הניח אותו אדם לא חמר ולא גמל בארץ ישראל שלא משכו עמו, הכירו אנשי לודקיא וקדמו לפניו שלשה מילין וקלסו לפניו קלוס גדול, אמר להם לא תקלסו קלוס זה לי אלא לאדם זה שהכל שלו ולא עוד אלא שאני חייב לו שמונה עשרה רבוא, לקיים מה שנאמר "יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב".

"ברוך מבניים אשר", אמרו על בנותיו של אשר שהזקנה כבתולה ובתולה אין לה דמים שנאמר (להלן פסוק כה) ברזל ונחשת מנעלך וכימף דבאך.

כה רמז תתקסג "בְּרִזָּל וּנְחֹשֶׁת מְנַעֲלָךְ", וּכְיָמֶיךָ דְּבִאָּדָה, מְלַמֵּד שְׁכָל אֲרָצוֹת דּוּבָאוֹת כְּסוּף לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּעֵנָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז, יד) "וַיִּלְקַט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף",.

"אֵין כָּאֵל יִשְׂרוּן", יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים אֵין כָּאֵל יִשְׂרוּן, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֹמְרַת יִשְׂרוּן יִשְׂרָאֵל, יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים "מִי כְמוֹד בְּאֵלִים ה'", וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֹמְרַת (להלן פסוק כט) "אֲשֶׁרִיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹד", יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים (לעיל ו, ד) "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֹמְרַת (דבה"א יז, כא) "[ו]מִי כְעֵמֶד יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ", יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים "כְּתַפּוּחַ בְּעֵצֵי הַיַּעַר" וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֹמְרַת (שם ב) "כְּשׁוֹשְׁנָה בֵּין הַחוֹחִים", יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים "זֶה אֵלֵי וְאֲנֹהוּ" וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֹמְרַת (ישעיה מג, כא) "עַם זֶה יִצְרָתִי לֵי", יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים (תהלים פט, יח) "כִּי תִפְאֲרֶת עֲזָמוֹ אֶתָּה", וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֹמְרַת "יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּדָד אֶתְּפָאֵר".

"רִכַּב שָׁמַיִם בְּעֲזָרְךָ", כְּשִׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם רִכַּב שָׁמַיִם בְּעֲזָרְךָ, וּכְשֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם כְּבִיכּוֹל, וּבְגִאּוֹתוֹ שְׁחָקִים. נִתְקַבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁהָ, אָמְרוּ לוֹ מִשְׁהָ רַבֵּינוּ אָמַר לָנוּ מָה הָיָה מִדַּת הַדִּין לְמַעֲלָה, אָמַר לָהֶן מִן הַתְּחִתּוֹנִים אַתֶּם יוֹדְעִין מָה הִיא מִדַּת כְּבוֹד לְמַעֲלָה, מִשָּׁל לְאֶחָד שֶׁאִמַר מִבְּקֶשׁ אָנִי לְרֵאוֹת כְּבוֹדוֹ שֶׁל מְלָךְ, אָמְרוּ לוֹ הַכִּנְס לְמַדִּינָה וְאַתָּה רוֹאֶה, נִכְנַס לְמַדִּינָה וְרָאָה וַיִּלּוֹן פָּרוּשׁ עַל פֶּתַח מְדִינָה וְאַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת קְבוּעוֹת בּוֹ וְלֹא הָיָה יָכוֹל לָזוֹן עֵינָיו מִמֶּנּוּ עַד שֶׁנִּפְלָה, אָמְרוּ לוֹ אִם וַיִּלּוֹן פָּרוּשׁ עַל פֶּתַח מְדִינָה לֹא יִכְלַת לָזוֹן עַד שֶׁנִּפְלָתָ לְאֶרֶץ, אֵלוֹ נִכְנַסְתָּ לְמַדִּינָה עֲצָמָה וְרֵאִיתָ פָּנֵי מְלָךְ עֲצָמוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לְכָד נֶאֱמַר "וּבְגִאּוֹתוֹ שְׁחָקִים".

כז רמז תתקסד "מַעֲנֶה אֱלֹהֵי קָדָם", שְׁלֹשָׁה סְפָרִים נִמְצְאוּ בְּעֲזָרָה אֶחָד שֶׁל מְעוֹן, וְאֶחָד שֶׁל הַיָּא (הִיא), וְאֶחָד נִקְרָא זְאֲטוּיִי בְּאֶחָד כְּתִיב מְעוֹן אֱלֹהֵי קָדָם וּבִשְׁנַיִם כְּתִיב, מַעֲנֶה אֱלֹהֵי קָדָם בְּטָלוּ חֲכָמִים אֶת הָאֶחָד וְקִיְמוּ אֶת הַשְּׁנַיִם.

"וּמִתְחַת זֹרַעַת עוֹלָם", מְלַמֵּד שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא תִּקְפוֹ שֶׁל עוֹלָם. וַיִּגְרַשׁ מִפְּנֵיךָ אוֹיֵב, אֵלוֹ יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר הַשִּׁמְד, אֵלוֹ שֶׁבְּרַחוּ לְאַסִּיָּא.

כָּל הָעוֹלָם תָּלוּי בְּזִרְעוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִתַּחַת זֶרְעַת עוֹלָם". וְחֻכְמַיִם אוֹמְרִים, עַל שְׁנַיִם עֶשֶׂר עֲמוּדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל לב, ח) "יִצְבַּ גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

כָּל מָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאָדָם בָּרָא בְּאֶרֶץ, אָדָם יֵשׁ לוֹ זֶרְעוֹ, וּכְתִיב "מִתַּחַת זֶרְעַת עוֹלָם". (כְּתוּב בְּתַחֲלִילַת פְּרִשְׁתַּת בֵּא).

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פִּפְא, בְּשֵׁר וְדָם לְמִטָּה מִמִּשְׁוֹאוֹ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַעַלָּה מִמִּשְׁוֹאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִתַּחַת זֶרְעַת עוֹלָם".

אָמַר רַבָּא וְאִיתִימָא רַבִּי יוֹחָנָן אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֲלָא בְּשִׁבִיל מְשָׁה וְאַהֲרֹן כְּתִיב הֲכֹא (שְׁמוֹת טז, ח) "וְנִחַנְנוּ מָה", וּכְתִיב הֲתָם (איוב כו, ז) "תִּלְהָ אֶרֶץ עַל בְּלִימָה", אָמַר רַבִּי אֵילְעָא אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֲלָא בְּשִׁבִיל מִי שֶׁהוּא בּוֹלֵם עֲצָמוֹ בְּשַׁעַת מְרִיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר "תִּלְהָ אֶרֶץ עַל בְּלִימָה", רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר בְּזִכּוֹת מִי שֶׁמְשִׁים אֶת עֲצָמוֹ כְּמִי שֶׁאֵינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמִתַּחַת זֶרְעַת עוֹלָם".

כח "וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד", (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ רצ"א). וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד, אֵין בְּטַח אֲלָא רוּחָצוֹן וְכֵן הוּא אוֹמֵר, "וַיִּשְׁבּוּ בַּמִּדְבָּר לְבִטְחִי". בְּדָד, לֹא כְּבָדָד שֶׁאָמַר מְשָׁה (לעיל לב, יב) "ה' בְּדָד יִנְחֵנוּ" וְלֹא כְּבָדָד שֶׁאָמַר יִרְמְיָהוּ "מִפְּנֵי יָדָד בְּדָד יִשְׁבְּתִי", אֲלָא כְּבָדָד שֶׁאָמַר אוֹתוֹ רְשָׁע (במדבר כג, ט) "הֵן עִם לְבָדָד יִשְׁכֹּן". עֵין יַעֲקֹב, כְּבָרְכָה שֶׁבָּרְכוּ יַעֲקֹב אֲבִיָּהֶם (בראשית מח, כא) "וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם" אֶל אֶרֶץ דָּגוֹן וְתִירוֹשׁ, כְּבָרְכָה שֶׁבָּרְכֶם יַצְחָק אֲבִיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּתֶּן לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" אֶף שֶׁמִּיו יַעֲרְפוּ טַל, כַּעֲנָנוֹן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו מה, ח) "הַעֲרִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל".

כט "אַשְׁרִיף יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹד" יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים (שְׁמוֹת טו, יא) "מִי כְמוֹד בְּאֵלִים ה'", וְרוּחַ הַקָּדוֹשׁ אוֹמְרֵת אֲשֶׁרִיף יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹד, נִתְקַבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֲצֶל מְשָׁה אָמְרוּ לוֹ מְשָׁה רַבִּינוּ מָה טוֹבָה עֲתִיד הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לִתֵּן לָנוּ לְעוֹלָם הַבָּא, אָמַר לָהֶם אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֲמַר לָכֶם אֲשֶׁרִיכֶם מָה מִתְקוֹן לָכֶם, מִשָּׁל לְאָדָם שֶׁמְסַר אֶת בְּנוֹ לְפִדְגוּג וְהָיָה מִחֲמַדּוֹ וּמִרְאָה לוֹ וְאוֹמֵר כָּל הָאֵילָנוֹת הַלָּלוּ, כָּל הַגִּפְנִים הַלָּלוּ שֶׁלָּהּ, כָּל הַזֵּיתִים הַלָּלוּ שֶׁלָּהּ, כְּשִׁיגַע לְהִרְאוֹתוֹ אָמַר לוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֲמַר לָהּ אֲשֶׁרִיף מָה מִתְקוֹן לָהּ כְּדוֹ

אמר משה לישראל איני יודע מה אמר לכם אשריכם מה מתקן לכם
(תהלים לא, כ) "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך".

"עם נושע בה", כענין שנאמר "אלהי צורי אֶחְסֶה בוּ מִגִּנֵי וְקֶרֶן יִשְׁעֵי".
ואשר חרב גאותך אמר לו הקדוש ברוך הוא, משה עתיד אני לתן לישראל
אותו זין שנוטל מהן בחורב, כענין שנאמר (שמות לג, ו) "ויתנצלו בני
ישראל את עדים מהר חורב", בשבועה נשבעתי שעתיד אני להחזיר להם
כענין שנאמר "חי אני נאם ה' כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים כפלה".
ויכחשו איביך לך, בשעת טובתן של ישראל עובדי אלילים מתכחשין להן
ועושין אותם כאלו הן אחיו, וכן עשו אמר ליעקב (בראשית לג, ט) "יש לי
רב אחי", וכן חירם אמר לשלמה (מ"א ט, יג) "מה הערים האלה אשר נתת
לי אחי". ואתה על במותימו תדרוך, כענין שנאמר "ויקרא יהושע אל כל
איש ישראל ויאמר אל קציניי וגו'". (פתוב בפסוק (לעיל ד, ז) כי מי גוי גדול).

"אשריך ישראל מי כמוך". וגוי הקדוש ברוך הוא עושה מלחמתן של
ישראל והנצחון שלהן. וכן הוא אומר (להלן לד, יא-יב) "לכל האתת
והמופתים... ולכל היד החזקה", אשר עשה ה' אין פתיב כאן, אלא "אשר
עשה משה", הקדוש ברוך הוא שלחו לעשות והנצחון למשה, וכן דבורה
אומרת לברק (שופטים ה, יב) "קום ברק ושב שביך" וכי שבי של ברק
הוא, הרי דבורה אומרת לו "ותאמר דבורה אל ברק קום" מהו "קום"
קום ולא תעשה מלחמה. המלחמה של הקדוש ברוך הוא הוא, שנאמר
(שם) "כי זה היום אשר נתן ה'", וכן הוא אומר "מן השמים נלחמו
הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא". וכן דוד כשיירד לגלית (ש"א יז,
מז) "וידעו כל הקהל הזה" וגו', וכתיב (שם יח, ז) "הכה שאול באלפיו ודוד
ברבבותיו", אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא אתה עושה המלחמה ולך
הנצחון, שנאמר "לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח", אמר לו
הקדוש ברוך הוא לדוד נתת לי הנצחון, אף אני נותן לך הנצחון, (תהלים
לו, א) "למנצח לעבד ה' לדוד".

א "וייעל", עליה היא לך ואינה ירידה. מערבת מואב, מלמד שהראהו שלשלת המלכים העתידין לעמד מרות המואביה זה דוד וזרעו.

"אל הר נבו ראש הפסגה", מה פסגה זו מפרשת מן האשכול ואינה מפרשת, כך קבורתו של משה מתאמת עם ההר ואינה מתאמת והגיא ביניהם.

אמר לו הקדוש ברוך הוא משה עד מתי אתה ממתין עליה למקומך, שנאמר "וייעל משה מערבת מואב", אל תקרי 'מערבת' אלא 'מערבות', משל לאחד שהלוח לחברו על ידי ערב כל זמן שהיה המלוח מבקש מחברו מעותיו היה הערב פורע אחר זמן בקש הערב לצאת למדינת הים, אמר ללוח כל זמן שהייתי כאן היית לונה ואני פורע, ועכשו שאני הולך למדינת הים יצאתי מערבות, כך אמר משה כל זמן שהייתם חוטאים אני מבקש מן הקדוש ברוך הוא ומוחל לכם, עכשו הגיע עונתי לפטר מן העולם יצאתי מערבות, אשריו משה שכל מה שנתאנה הראה לו הקדוש ברוך הוא, כשנפטר מן העולם אמר לו, משה מה אתה מבקש ממני, אמר רבנו של עולם (שמות לג, יח) "הראני נא את כבודך", ראה את הגבורה לכך נאמר "ויראהו ה'".

(כתוב ברמז תתנ"ג [תתכג]).

"אשר על פני ירחו", מלמד שהראהו ארץ ישראל מישבת בשלותה, וחזר והראהו מציקים המציקין לה. את הגלעד, מלמד שהראהו בית המקדש מישב בשלותו, וחזר והראהו מציקין המחריבין (לו) [אותרו], ואין גלעד אלא בית המקדש, שנאמר (ירמיה כב, ו) "גלעד אתה לי ראש הלבנון", עד דן מלמד שהראהו ארץ דן מישבת על שלותה וחזר והראהו מציקין המציקין לה. דבר אחר "עד דן" מלמד שהראהו זרעו של דן שהוא עובד אלילים כענין שנאמר "ויקימו להו בני דן את הפסל", וחזר והראהו גואל ישראל שהוא עתיד לעמד ממנו ואיזה זה שמשון בן מנחם.

ב "וְאֵת כָּל נִפְתָּלִי" מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ אֶרֶץ נִפְתָּלִי מִיִּשְׁבֵּת בְּשְׁלוֹתָהּ וְחִזְרָה וְהָרְאָהוּ מִצִּיּוֹן הַמְצִיּוֹקִים לָהּ. דָּבָר אַחֵר מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ אֶת בְּרֵק בֶּן אֲבִינָעַם עוֹשֶׂה מְלַחְמָה עִם סִיסְרָא וְעִם חֵילוֹתָיו שְׁעָמוּ, נֹאמֵר כָּאן "וְאֵת כָּל נִפְתָּלִי", וְנֹאמֵר לְהֵלֵן (שִׁם ד, ו) "וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרֶק בֶּן אֲבִנָעַם מִקְדָּשׁ נִפְתָּלִי".

"וְאֵת אֶרֶץ אֶפְרַיִם", מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ אֶרֶץ אֶפְרַיִם יוֹשְׁבֵת עַל שְׁלוֹתָהּ וְחִזְרָה וְהָרְאָהוּ מִצִּיּוֹן הַמְצִיּוֹקִים לָהּ. דָּבָר אַחֵר "וְאֵת אֶרֶץ אֶפְרַיִם", מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ עוֹשֶׂה מְלַחְמָה עִם הַכְּנַעֲנִיִּים, נֹאמֵר כָּאן "וְאֵת אֶרֶץ אֶפְרַיִם", וְנֹאמֵר לְהֵלֵן "לְמַטֵּה אֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בֶּן נוּן".

"וּמִנִּשְׁה", מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ אֶרֶץ מִנִּשְׁה יוֹשְׁבֵת בְּשְׁלוֹתָהּ וְחִזְרָה וְהָרְאָהוּ מִצִּיּוֹן הַמְצִיּוֹקִים, לָהּ. דָּבָר אַחֵר וּמִנִּשְׁה מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ גְדַעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ שְׁעָשָׂה מְלַחְמָה עִם מִדְּוֹן וְעַמְלֶק דָּבָר אַחֵר לְפִי שֶׁהִיָּה אֶפְרַיִם צָעִיר סָמְכוֹ הַכְּתוּב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שׁוֹפְטִים ו) "הִנֵּה אֶלְפִי הִדַּל בְּמִנִּשְׁה".

"וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה", מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ אֶרֶץ יְהוּדָה בְּשְׁלוֹתָהּ וְחִזְרָה וְהָרְאָהוּ מִצִּיּוֹן הַמְצִיּוֹקִים לָהּ. דָּבָר אַחֵר "וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה", מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ דָּוִד בְּמַלְכוּתוֹ, נֹאמֵר כָּאן "וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה" וְכַתִּיב (דְּבַר־הִי"א כח, ד) "וַיִּבְחַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" וְגו' וּבְבֵית יְהוּדָה בֵּית אָבִי.

"עַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן", מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ כָּל הַמַּעֲרָב יוֹשֵׁב עַל שְׁלוֹתוֹ וְחִזְרָה וְהָרְאָהוּ מִצִּיּוֹן הַמְצִיּוֹקִים לוֹ. דָּבָר אַחֵר אֵל תְּהִי קוֹרָא עַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן אֲלֵא עַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן, מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא עַד שְׁיַחֲיוּ הַמֵּתִים.

ג "וְאֵת הַנֶּגֶב", מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ דָרוֹם יוֹשֵׁב עַל שְׁלוֹתוֹ וְחִזְרָה וְהָרְאָהוּ מִצִּיּוֹן הַמְצִיּוֹקִים לוֹ. דָּבָר אַחֵר "וְאֵת הַנֶּגֶב" מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ מְעַרְת הַמְּכַפְלָה שְׁאָבוֹת שׁוֹכְבִין בָּהּ, נֹאמֵר כָּאן "וְאֵת הַנֶּגֶב", וְנֹאמֵר לְהֵלֵן "וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶב וַיָּבֵאוּ עַד חֲבָרוֹן". וְאֵת הַכֶּפֶר, מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ שְׁלֹמֹה בֶּן דָּוִד שְׁעוֹשֶׂה כְּלִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, נֹאמֵר כָּאן "וְאֵת הַכֶּפֶר" וְנֹאמֵר לְהֵלֵן (מ"א ז, מו) "בְּכֶפֶר הַיָּרְדֵן יִצְקֶם הַמֶּלֶךְ". בְּקַעַת יֵרָחוּ, מְלַמֵּד שֶׁהָרְאָהוּ גֹג וְכָל הַמּוֹנֵה שְׁעַתִּידִין לִפְלֵי בְּבִקְעַת יֵרָחוּ.

דבר אחר מה בקעה זו כמות שהיא ושדה זרועה שעורים כמות שהיא, כך הראהו את כל העולם פלו כבקעת ירחו עיר התמרים, מלמד שהראהו גן עדן וצדיקים מטילין בו, וכן הוא אומר (תהלים צב, יג) "צדיק כתר יפרח", עד צער, מלמד שהראהו גיהנם סמוכה מצדו שהיא קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה, וכן הוא אומר (ישעיה ל, לג) "כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן העמיק הרחיב". דבר אחר "עד צער", אלו מציקי ישראל כגון אלו הפלשים הדרים עם המלכות.

ד רמז תתקסה "ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב" לאמר, מאי לאמר אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמר להם לאברהם ליצחק שבעה שנים כפר קימתיה לבניהם, מכאן שהמתים מספרים זה עם זה, דאי סלקא דעתך לא ידעי כי אמר להו מאי הו, (ולמאן דאמר) [אלא מאי] דידיעי למה ליה למימר להו, (כי היכי) לאחזוקי ליה טיבותא למשה.

"ויאמר ה' אליו זאת הארץ", אמר לו לאבות נשבעתי בשבעה וליך הראיתיך בעיניך, ושמה לא תעבר, נאמר כאן "ושמה לא תעבר" ונאמר להלן "ושמה לא תבא", מה תלמוד לומר "ושמה לא תבא", ומה תלמוד לומר "ושמה לא תעבר", אמר משה אם איני נכנס בה חי אפנס בה מת, אמר לו המקום "ושמה לא תבא", אמר לפניו אם איני נכנס בה מלך אפנס בה הדיוט, אמר לו המקום ושמה לא תעבר, לא מלך ולא הדיוט לא חי ולא מת.

ה "וימת שם משה", אפשר שמת משה וכתב וימת שם משה, אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע, דברי רבי יהודה ואיתימא רבי נחמיה ואיתימא רבי שמעון. רבי מאיר אומר [הרי הוא אומר] (לעיל לא, ט) "ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה", אפשר שנתן משה את התורה הזאת כשהיא חסרה אפילו אות אחת, אלא מלמד שהיה משה כותב בדמע מה שאמר לו הקדוש ברוך הוא כענין שנאמר "ויאמר אליהם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב" וגו'.

רבי אליעזר אומר, בת קול יוצאת בתוך המחנה שנים עשר מיל על שנים עשר מיל והיתה מכרזת ואומרת מת משה, סמליון אומר וימת שם משה,

ומנין אתה אומר, מחלה הייתה יוצאה מקבורתו של משה לקבורתו של אבות, נאמר להלן (בראשית מט, לא) "שמה קברו את אברהם", ונאמר כאן "וימת שם", ויש אומרים לא מת משה אלא עומד ומשרת למעלה, נאמר כאן "שם" ונאמר להלן (שמות לד, כא) "ויהי שם עם ה'".

תניא בשבעה באדר מת משה, ובשבעה באדר נולד משה, שנאמר "וימת שם משה" וכתוב "ויבכו בני ישראל את משה שלשים (ושלשה) יום", וכתוב (יהושע א, א) "ויהי אחרי מות משה וגו', וכתוב (שם, יא) "עברו בקרב המחנה וגו' כי בעוד שלשת ימים", וכתוב (שם ד, יט) "והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש", צא מהן שלשים ושלשה ימים למפרע הא למדת שבשבעה באדר מת משה, ומנין שבשבעה באדר נולד משה, שנאמר "ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום", שאין תלמוד לומר "היום" ומה תלמוד לומר "היום" היום מלאו ימי ושנותי, ללמד שהקדוש ברוך הוא יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, לקיים מה שנאמר (שמות כג, כו) "את מספר ימיך אמלא".

כמאן אזלא הא דאמר רב שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם, נימא דלא כרבי שמעון, אפילו תימא כרבי שמעון הואיל ואישתני אישתני.

"עבד ה'" ולא בגנותו של משה הפתוב מדבר אלא בשבחו שכן מצינו בנביאים הראשונים שנקראו עבדים, שנאמר "כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים". על פי ה', כשהמקום נוטל נשמתו של צדיקים נוטלה מהן בנחת רוח, משל למה הדבר דומה לנאמן אחד שהיה בעיר והיה הכל מפקידין אצלו פקדון, וכשבא אחד מהן לתבע את שלו היה מוציא ונותן לו לפי שידע היכן הוא, וכשבא לשלח ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו הופך התחתונים על העליונים לפי שאין יודע היכן הו, כך כשהמקום נוטל נשמתו של צדיקים נוטלה בנחת, וכשהוא נוטל נשמתו של רשעים מוסרה למלאכים רעים, למלאכים אכזרים, כדי שישמטו נשמתו, וכן הוא אומר (משלי יז, א) "ומלאך אכזרי ישלח בו" ואומר (איוב לו, יד) "תמות בנוער נפשם".

ו"ויקבר אתו בגי", במה זכה משה שהקדוש ברוך הוא נתעסק בו אלא בשעה שהיו ישראל עסוקין בבזה היה מסבב את העיר שלשה ימים

ושלשה לילות למצא ארונו של יוסף ולא מצאו, אחר שנתניגע הרבה פגעה בו סרח בת אשר, אמרה לו רבינו משה למה אתה יגע כל כך, אמר לה [שלשה ימים ושלשה לילות סבבתי את העיר] לבקש ארונו של יוסף ואיני מוצאו, אמרה לו בוא עמי, הוליכו לנהר נילוס, אמרה לו במקום הזה עשו ארון של עפרת של חמש מאות כפרים ונתנוהו בתוכו וחתמוהו והשליכוהו בתוך הנחל, שהחרטמים אמרו לפרעה רצונך שלא תצא אמה זו מתחת ידי, עשה שלא ימצאו עצמות יוסף ולא יצאו מכאן לעולם, שפך השביעו מיד עמד משה על הנחל, ואמר יוסף יוסף אתה ידעת היאך השבעת את ישראל "פקד ופקד", תן כבוד לאלהי ישראל ואל תעבב גאלתו של ישראל, מעשים יש לה בקש רחמים לפני בוראך ועלה מן התהום, מיד התחיל ארונו לפעפע ועולה מן התהום כקנה אחד, נטלו על כתפו וסבלו, וכל ישראל אחריו מסבלים בכספם וזהבם, אמר לו הקדוש ברוך הוא אם בעיניך דבר קטן שעשית חסד, גדול הוא בעיני שלא השגחת בכסף וזהב, ואף אני ארד בכבודי ובעצמי לעשות עמך חסד כשתפטר מן העולם. (פתיב בפסוק (שמות יג, יט) "ויקח משה את עצמות יוסף עמו").

"ויקבר אתו בגי", זה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה, וכי אחרים קברו אותו והלא הוא קבר את עצמו, פיוצא בו (במדבר ו, יג) "זאת תורת הנזיר וגו' יביא אתו", [והלא] הוא מביא את עצמו ואין אחרים מביאין אותו, פיוצא בו אתה אומר (ויקרא כד, טז) "והשיאו אתם עון אשמה", וכי אחרים משיאין אותם והלא הן משיאין את עצמן.

"ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור" סימן בתוך סימן [ואפילו הכי] ולא ידע איש את קברתו וכבר שלחה מלכות אצל גיסטרא של בית פעור, הראנו היכן משה קבור, עמדו למעלה נדמה להן למטה, למטה נדמה להן למעלה, נחלקו לשתי פתות אותן שעמדו למעלה נדמה להן למטה, ואותן שעמדו למטה נדמה להן למעלה, לקים מה שנאמר "ולא ידע איש את קברתו", אמר רבי חמא בר חנינא אף משה רבינו אינו יודע היכן הוא קבור, פתיב הקא ולא ידע איש, וכתוב התם "וזאת הברכה אשר ברוך משה איש" וגו', ומפני מה נקבר משה רבינו מול בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור.

מה עשה משה חפר בארץ כבית דירה גדולה בנחלת בני גד וטמן חמה בארץ כאדם שהוא חבוש בבית האסורין, וכל פעם ופעם שהיו ישראל

חוטאין הָיָה עוֹלָה וּפּוֹעֵר אֶת פִּי לְנִשְׁף בְּרוּחוֹ וּלְהִשְׁחִית, לְפִיכֹךְ נִקְרָא שְׁמוֹ פְּעוֹר, וְהָיָה מִשֶּׁה מְזַכֵּיר עָלָיו אֶת הַשֵּׁם וּמּוֹרִידוֹ לְמַטָּה, וּכְשִׁמַּת מִשֶּׁה מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נָתַן אֶת קִבְרוֹ כְּנִגְדּוֹ, וְכָל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין וְהוּא פּוֹעֵר אֶת פִּי לְנִשְׁף בְּרוּחוֹ וּלְהִשְׁמִיד אֶת יִשְׂרָאֵל, וְהוּא רוֹאֶה אֶת קִבְרוֹ כְּנִגְדּוֹ חוֹזֵר לְאַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי מוֹל בֵּית פְּעוֹר".

"וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי" אִם נֶאֱמַר "בְּגִי" לָמָּה נֶאֱמַר "בְּאֶרֶץ מוֹאָב" וְאִם נֶאֱמַר "בְּאֶרֶץ מוֹאָב" לָמָּה נֶאֱמַר "בְּגִי" לּוֹמַר שְׁמַת מִשֶּׁה בְּתוֹךְ נַחֲלָתוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְנִקְבֹּר בְּשִׂדֵּה נַחֲלָתוֹ שֶׁל גָּד, יֵשׁ אוֹמְרִים אִף מִשֶּׁה אֵינּוּ יוֹדֵעַ מְקוֹם קְבוּרָתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ", וְאִין אִישׁ אֶלָּא מִשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (בַּמִּדְבָּר יב, ג) "וְהָאִישׁ מִשֶּׁה עָנּוּ" וְכוּ'.

ז "וּמִשֶּׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה", זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה שְׁמֵתוֹ בְּנֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְאֵלּוּ הֵן, מִשֶּׁה וְהִלֵּל הַזָּקֵן, וְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי, וְרַבִּי עֲקִיבָא, מִשֶּׁה הָיָה בְּמִצְרַיִם אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּבְמִדְיָן אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּפְרִנֵּס אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה, הִלֵּל הַזָּקֵן עָלָה מִבְּבֵל בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְשִׁמְשׁ חֲכָמִים אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּפְרִנֵּס אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה, רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי עָסַק בְּפִרְקַמְטִיָּא אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְשִׁמְשׁ חֲכָמִים אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּפְרִנֵּס אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה, רַבִּי עֲקִיבָא שִׁמְשׁ חֲכָמִים אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְלָמַד תּוֹרָה אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּפְרִנֵּס אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֵׁשׁ זִוְגוֹת שֶׁשְּׁנוֹתֵיהֶן שְׁוֹת, רַבָּקָה, וְקֶהֱת, לִוִי, וְעַמְרָם, יוֹסֵף, וַיְהוֹשֻׁעַ, שְׁמוּאֵל, וְשְׁלֹמֹה, מִשֶּׁה, וְהִלֵּל הַזָּקֵן, וְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי, וְרַבִּי עֲקִיבָא.

"וּמִשֶּׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים", חֲבִיבָה הֵיטָה מֵיִתְּנוֹ שֶׁל מִשֶּׁה מְזַקְנוֹתוֹ שֶׁל יֶצְחָק, בְּחִיּוֹ הוּא אוֹמֵר "וַיְהִי כִי זָקֵן יֶצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ" וּמִשֶּׁה לֹא כָּהֵתָה עֵינּוֹ בְּמוֹתוֹ. (כְּתוּב בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא בְרָמִז שְׂצָא).

"לֹא כָּהֵתָה עֵינּוֹ", מְלַמֵּד שֶׁעֵינֵיהֶן שֶׁל מֵתִים כְּהוֹת. וְלֹא נָס לַחַה, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר אֵל תְּהִי קוֹרָא לֹא נָס לַחַה אֶלָּא לֹא נָס לַחַה, עַכְשָׁיו כָּל הַנִּגְעַב בְּבִשְׂרוֹ לַחַה פּוֹרַחַת אֵילָךְ וְאֵילָךְ.

ח "וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשֶּׁה", הֵרִי אֶחָד, וַיִּתְּמוּ יָמָי (בְּכִי) הֵרִי שְׁנַיִם, [בְּכִי] אֶבֶל מִשֶּׁה, הֵרִי שְׁלֹשָׁה, שְׁלֹשִׁים יוֹם אֶלּוֹ מֵה טִיבּוֹ, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁבְּכּוֹ

אותו קדם למיתה שלשים יום. ומנין לימי נזירות שהם שלשים יום, נאמר כאן "ימי" ונאמר להלן (במדבר ו, ד) "ימי" מה ימי האמור כאן שלשים יום, אף "ימי" האמור להלן שלשים יום.

ט "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה", מפני מה כי סמוך משה את ידיו עליו. וישמעו אליו (כל) בני ישראל אין להם משמע גדול מזה, ויעשו כאשר צוה ה' את משה ביום ההוא ועדן לא נתן מוראו [של יהושע] עליהם שנאמר (יהושע ד, יד) "בעת ההיא גדל ה' את יהושע" וגו'. באותה שעה נתן מוראו עליהם. (פתיב ברמז תקי"ט).

י רמז תתקסו "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", בישראל לא קם אבל באמות העולם קם, ואיזה זה בלעם בן בעור, אלא שהפרש יש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם בן בעור, משה לא היה יודע מי מדבר עמו, ובלעם היה יודע מי מדבר עמו, שנאמר "נאם שמע אמרי אלי", משה לא היה יודע מתי מדבר עמו עד שנדבר עמו, ובלעם היה יודע אימתי מדבר עמו שנאמר (שם, טז) "וידע דעת עליון", משה לא היה מדבר עמו אלא כשהוא עומד, שנאמר (לעיל ה, כח) "ואתה פה עמד עמדי", ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל שנאמר (במדבר כד, ד) "אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים", משל למה הדבר דומה לטבחו של מלך ויודע כמה הוצאות יוצאות למלך על שלחנו.

זה שאמר הכתוב "בקש קהלת למצא דברי חפץ", בקש קהלת להיות כמשה רבינו שנאמר בו (תהלים ח, ו) "ותחסרהו מעט מאלהים", רב ושמואל חד אמר חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלן נתנו למשה חסר אחד, שנאמר "ותחסרהו מעט מאלהים", יצתה בת קול ואמרה לו "וכתוב ישר דברי אמת". ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, וחד אמר בנביאים לא קם ובמלכים קם, אלא מה אני מקים "בקש קהלת למצא דברי חפץ", בקש קהלת לדון דינין שפלב שלא בעדים ושלא בהתראה, יצתה בת קול ואמרה לו "וכתוב ישר דברי אמת" (לעיל יט, טו) "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר".

"אשר ידעו ה' פנים אל פנים", למה נאמר לפי שנאמר (שמות לג, יח) "ויאמר הראני נא את כבודך", אמר לו בעולם הזה אי אתה רואה שנמשל

בפניו, שֶׁנֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר לֹא תוֹכַל לִרְאוֹת אֶת פָּנַי", אֲבָל רוֹאֶה אֶתְּךָ לְעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּמְשָׁל בְּאַחֲרָיִם שֶׁנֶּאֱמַר (שם) "וַהֲסַרְתִּי אֶת כַּפֵּי וַרְאִיתָ אֶת אַחֲרָיִם", אִימְתִי הֲרָאֵהוּ סְמוּךְ לְמִיתָה הִיא לְמַדְתָּ שֶׁהַמֵּתִים רוֹאִים.

"לְכָל הָאֱתֹת וְהַמוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח ה' וְגו', לְמַצְרַיִם בְּפָנַי עֲצָמוֹ, לְפָרְעָה בְּפָנַי עֲצָמוֹ, וְלַעֲבָדָיו בְּפָנַי עֲצָמוֹ, וְלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה, זֶה מִכַּת בְּכוֹרוֹת. וְלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל, זֶה קָרִיעַת יַם סוּף, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לְכָל הָאֱתֹת וְהַמוֹפְתִים בְּמַצְרַיִם, וּבְיָם, וּמִנֵּין אֶף לְפָנַי הַר סִינַי, תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וְלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה", וּמִנֵּין אֶף בְּמִדְבָר תִּלְמוּד לּוֹמֵר "וְלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל", וּמִנֵּין אֶף בְּשַׁבְרֵי הַלּוּחוֹת, נֶאֱמַר (כָּאוֹ) [לְהִלָּן] (לַעִיל ט, יז) "וַאֲשַׁבְרֵם לְעֵינֵיכֶם", וְכָאן הוּא אוֹמֵר אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל.

"וְלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה" (כְּתוּב בְּרִמְזוֹ שֶׁצ"ג).

אֵמֵר מִשָּׁה הַתּוֹרָה הַזֹּאת שֶׁקִּבַּלְתִּי מִיִּמִּינְךָ שֶׁמָּא מִשְׁאַמוּת נִקְרָאת עַל שֵׁם אַחֵר, אֵמֵר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חָס וְשָׁלוֹם לְשִׁמְךָ הִיא נִקְרָאת שֶׁנֶּאֱמַר (מִלָּאכִי ג, כב) "זְכְרוּ תּוֹרַת מִשָּׁה עֲבָדֶי", וְעוֹד אֵמֵר לְפָנָיו רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁמָּא כָּל הַנְּסִים הָאֵלֹהִים שֶׁעָשִׂיתָ עַל יָדֵי וְעַל יָד אֶהְרֹן אַחֵי שֶׁמָּא כּוֹתֵב אֶתְּךָ אוֹתָם לְשֵׁם אַחֵר, אֵמֵר לוֹ לֹא לְשִׁמְכֶם הֵם נִכְתָּבִים שֶׁנֶּאֱמַר "שָׁלַח מִשָּׁה עֲבָדוֹ וְאַהֲרֹן אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ, שָׁמוּ בָּם דְּבָרֵי אֱתוֹתָיו" וְעוֹד אֲנִי מַעֲיֵד עֲלֶיךָ, וְלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה אֲשֶׁר דָּבַר מִשָּׁה אֵין כְּתִיב כָּאוֹ, אֲלֵא אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל.

הַדָּרוֹן עֲלֶיךָ יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי סִפְר דְּבָרִים.